ספרי' – **אוצר החסידים** – ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל תשיעי | **שער שלישי**

דבר מלכות

מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש

מאת

כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

הוצאת ספרים
קרני הוד תורה
קה"ת
ליובאוויטש

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים"

770 איסטערן פאַרקוויי סניף אה"ק כפר חב"ד ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה

הי' תהא שנת נפלאות בכל

צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד'

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה, או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין הוא בזמן תפילת שחרית, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם. (משיחת י"א שבט תשכ"ח)

טוב להרגיל עצמו לומר ... נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה:

וְהַעֲרֵב נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ, וּבְפִי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ, וְצֶאֱצָאֵי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתְךָ לִשְׁמָהּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמְּלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם:

יְבָרֶכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של־יד לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ.

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם. וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף, פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם. אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם (אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם) אֱמֶת.

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ.

אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ.

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומֶש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן לחבריל קופת־צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי־תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייחפך ל"חדר ובית של צדקה".

קיט

זה המזמור נכבד מאד וחברו דוד על שמונה א״ב וכל אות ח׳ פסוקים ובכל פסוק יש בו דרך או תורה עדות פקודים מצוה אמירה דבור משפט צדק חקים, כל המזמור הוא מוסר ובקשות גדולות שמן הראוי כל אדם לאמרו בכל יום והוא הכנה גדולה לעבודת הקדוש ברוך הוא (פר״ץ ב״ן דמ״ה סימן שבהם מלת עדותיך בוי״ו חולם):

א א אַשְׁרֵי תְמִימֵי־דָרֶךְ הַהֹלְכִים בְּתוֹרַת
יְהוָה: ב אַשְׁרֵי נֹצְרֵי עֵדֹתָיו בְּכָל־לֵב יִדְרְשׁוּהוּ:
ג אַף לֹא־פָעֲלוּ עַוְלָה בִּדְרָכָיו הָלָכוּ: ד אַתָּה
צִוִּיתָה פִּקֻּדֶיךָ לִשְׁמֹר מְאֹד: ה אַחֲלַי יִכֹּנוּ דְרָכָי
לִשְׁמֹר חֻקֶּיךָ: ו אָז לֹא־אֵבוֹשׁ בְּהַבִּיטִי אֶל־כָּל־
מִצְוֹתֶיךָ: ז אוֹדְךָ בְּיֹשֶׁר לֵבָב בְּלָמְדִי מִשְׁפְּטֵי
צִדְקֶךָ: ח אֶת־חֻקֶּיךָ אֶשְׁמֹר אַל־תַּעַזְבֵנִי עַד־מְאֹד:

ב ט בַּמֶּה יְזַכֶּה־נַּעַר אֶת־אָרְחוֹ לִשְׁמֹר כִּדְבָרֶךָ:
י בְּכָל־לִבִּי דְרַשְׁתִּיךָ אַל־תַּשְׁגֵּנִי מִמִּצְוֹתֶיךָ:
יא בְּלִבִּי צָפַנְתִּי אִמְרָתֶךָ לְמַעַן לֹא אֶחֱטָא־לָךְ:
יב בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה לַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ: יג בִּשְׂפָתַי
סִפַּרְתִּי כֹּל מִשְׁפְּטֵי־פִיךָ: יד בְּדֶרֶךְ עֵדְוֹתֶיךָ שָׂשְׂתִּי
כְּעַל כָּל־הוֹן: טו בְּפִקּוּדֶיךָ אָשִׂיחָה וְאַבִּיטָה
אָרְחֹתֶיךָ: טו בְּחֻקֹּתֶיךָ אֶשְׁתַּעֲשָׁע לֹא אֶשְׁכַּח

המשך תהלים בעמוד סד

אגרות קודש

ב״ה, ד׳ סיון, תשכ״ג
ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה למכתבו מר״ח סיון

בעת רצון יזכירו אותו וכל שכותב אודותם על הציון הק׳ של כ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע מתאים לתוכן כתבו.

ובהנוגע לראשי פרקים מדברי ימי חייו אשר עבר עליו, כתוכן מכתבו, התקוה חזקה שיקיים החלטתו הטובה ללמוד תורתנו תורת חיים הנגלה והפנימית בהתמדה ושקידה, והרי הלימוד מביא לידי מעשה קיום המצות כסדר וגם בהידור, והובטחנו הבא לטהר מסייעין אותו, ויהי רצון שגם על חבריו וסביבתו ישפיע בכיוון האמור.

לכתבו אשר שינה נוסח התפלה לנוסח חב״ד הוא נוסח האריז״ל, ושואל אם לעשות זה גם בנוגע לקשר תפילין.

ואינו כותב מהו הספק בזה, והרי זכה והצליח ולומד בישיבת תומכי תמימים מיסודם ובהנהלתם של כ״ק רבותינו נשיאינו נשיאי חב״ד, ויהי רצון שיעשה ויוסיף בכל האמור מתוך שמחה.

לכתבו אודות אי הבנתו שפת אידיש וכו׳, לא השפה הוא העיקר אלא התוכן, ועיין ג״כ ספר תורה אור לרבנו הזקן אשר השנה שנת המאה וחמשים להסתלקות הילולא שלו, על הכתוב ויראו וגו׳ כמעשה לבנת הספיר.

בטח יודע משלשת השיעורים דחומש תהלים ותניא הידועים ועכ״פ ישמור עליהם מכאן ולהבא.

בברכה לבשו״ט בכל האמור ולקבלת התורה בשמחה ובפנימיות.

מפתח כללי

א) סדר הנחת תפילין ..... ב

ב) מזמורי תהלים קיט, קכ ..... ג

ג) מאמר ד״ה ראשית עריסותיכם
ש״פ שלח, כ״ח סיון, מבה״ח תמוז, ה׳תשכ״ט ..... ה

ד) שיחת יום ה׳ פ׳ שלח, כ״ו סיון, ה׳תשכ״ט..... יד

ה) שיחת ש״פ שלח, כ״ח סיון, מברכים החודש
תמוז, ה׳תשכ״ט ..... יז

ו) לקוטי-שיחות פרשת שלח כרך יג .....ל

ז) ילקוט לוי יצחק על התורה לכ״ק הרה״ג הרה״ח
המקובל ר׳ לוי יצחק שניאורסאהן זצ״ל ..... לג

ח) ילקוט גאולה ומשיח – פרשת שלח .....לו

ט) שיעורי חומש יומי לשבוע פרשת שלח ..... לז

י) שיעורי תהלים לשבוע פרשת שלח .....סז

יא) שיעורים בספר התניא (מוגה)
לשבוע פרשת שלח ..... סח

יב) לוח ״היום יום״ לשבוע פרשת שלח..... עט

יג) הלכה יומית לעיון ברמב״ם .....פב

שיעורי רמב״ם

יד) – ג׳ פרקים ליום לשבוע פרשת שלח .....פה

טו) – פרק אחד ליום לשבוע פרשת שלח ..... קמב

טז) – ספר המצוות לשבוע פרשת שלח .....קסג

יז) נביאים וכתובים
ירמיה פרק לו-לז, דניאל פרק ד.....קסז

יח) משניות – מסכת מעילה
ביאור קהתי.....קסט

יט) עין יעקב מסכת מגילה ..... קעה

כ) מסכת שבת עם ביאורים
מדף ק עד דף קו .....קעו

מתורת רבותינו נשיאי חב״ד:

כא) שולחן ערוך הלכות שבת עם הערות וציונים
אדמו״ר הזקן .....רט

כב) שולחן ערוך הלכות ברכת המזון/ברכת הפירות
לפי לוח רב יומי אדמו״ר הזקן ..... רי

כג) לקוטי תורה עוד ביאור
אדמו״ר הזקן .....ריג

כד) תורת חיים
אדמו״ר האמצעי ..... רכא

כה) מאמרי הצ״צ – דרך מצותיך
אדמו״ר ה״צמח צדק״ ..... רכב

כו) תורת שמואל תרל״ב
אדמו״ר מוהר״ש ..... רכד

כז) קונטרס העבודה
אדמו״ר מוהרש״ב ..... רכד

כח) ספר המאמרים – קונטרסים
אדמו״ר מוהריי״צ ..... רכו

כט) ספר השיחות ה׳תש״ב-תש״ג בלה״ק
אדמו״ר מוהריי״צ ..... רלא

ל) ספר הזכרונות פרק יט ..... רלב

לא) אגרות קודש
אדמו״ר מוהריי״צ ..... רלה

לב) חומש לקריאה בציבור ..... רלו

לג) קריאה התורה למנחת שבת-קודש .....רמג

לד) ביאורים לפרקי אבות פרק ג.....רמה

לה) לוח זמנים לשבוע פרשת שלח.....רמו

לו) סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש ..... רמז

דברי התורה שאנו מקבלים באדיבות של כל המוציאים לאור, שייכים אליהם ואסור בהחלט לעשות בהם שימוש מסחרי

בס"ד. שבת פרשת שלח, כ"ח סיון, מברכים החודש תמוז, ה'תשכ"ט

(הנחה בלתי מוגה)

רֵאשִׁית עֲרִסֹּתֵיכֶם חַלָּה תָּרִימוּ תְּרוּמָה[1].

וּבִיחֶזְקֵאל[2] כְּתִיב "וְרֵאשִׁית עֲרִיסֹתֵיכֶם תִּתְּנוּ לַכֹּהֵן, לְהָנִיחַ בְּרָכָה אֶל בֵּיתֶךָ". וּמְדַיֵּק בַּמַּאֲמָר דִּבּוּר־הַמַּתְחִיל הַזֶּה (לִפְנֵי מֵאָה שָׁנָה), דְּצָרִיךְ לְהָבִין מַהוּ עִנְיַן "לְהָנִיחַ בְּרָכָה אֶל בֵּיתֶךָ" עַל־יְדֵי הַחַלָּה שֶׁתִּתֵּן אֶל הַכֹּהֵן, וְהַיְנוּ, דְּכֵיוָן שֶׁיֶּשְׁנָן עוֹד כ"ג מַתְּנוֹת כְּהוּנָה[4], אִם־כֵּן מַהוּ הַטַּעַם שֶׁדַּוְקָא עַל־יְדֵי נְתִינַת חַלָּה אֶל הַכֹּהֵן, יִהְיֶה "לְהָנִיחַ בְּרָכָה אֶל בֵּיתֶךָ".

ב) **וּמְבָאֵר** בַּמַּאֲמָר, שֶׁמִּצְוַת חַלָּה הִיא אַחַת מִשְּׁלֹשׁ הַמִּצְוֹת שֶׁנִּתְּנוּ לְנָשִׁים. וְטַעַם הַדָּבָר, דְּהִנֵּה אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ ז"ל[5] שֶׁאָדָם הָרִאשׁוֹן (שֶׁהָיָה יְצִיר כַּפָּיו שֶׁל הַקָּבָ"ה[6], כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[7] וַיִּיצֶר ה' אֱלֹקִים אֶת הָאָדָם עָפָר מִן הָאֲדָמָה, וַיִּפַּח בְּאַפָּיו נִשְׁמַת חַיִּים) "חַלָּתוֹ שֶׁל עוֹלָם הָיָה", וּכְשֵׁם שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ ז"ל[8] גַּבֵּי חַלָּה, שֶׁמִּשָּׁעָה שֶׁהָאִשָּׁה מְקַשְּׁקֶשֶׁת עִסָּתָהּ (וְהַיְנוּ קִמְחָהּ) בְּמַיִם, מַגְבַּהַת אֶת חַלָּתָהּ, כֵּן הוּא בְּאָדָם הָרִאשׁוֹן, דִּכְתִיב[9] "וְאֵד יַעֲלֶה מִן הָאָרֶץ וְהִשְׁקָה", וְאַחַר־כָּךְ "וַיִּיצֶר ה' אֱלֹקִים אֶת הָאָדָם עָפָר מִן הָאֲדָמָה", וּמִיד לְאַחַר שֶׁהִתְפַּלֵּל אָדָם הָרִאשׁוֹן עַל הַגְּשָׁמִים שֶׁיֵּרְדוּ. אַךְ יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהַמַּיִם הָיוּ עַל־

ביאור בדרך אפשר

1 אודות המצוה להפריש חלה מהעיסה, נאמר בפרשת השבוע, פרשת שלח:
2 **רֵאשִׁית עֲרִסֹּתֵיכֶם חַלָּה תָּרִימוּ תְּרוּמָה**[1]. **וּבִיחֶזְקֵאל**[2] **כְּתִיב**
3 בענין זה **"וְרֵאשִׁית עֲרִיסֹתֵיכֶם תִּתְּנוּ לַכֹּהֵן, לְהָנִיחַ בְּרָכָה אֶל**
4 **בֵּיתֶךָ"**. **וּמְדַיֵּק** אדמו"ר מהר"ש **בַּמַּאֲמָר דִּבּוּר־הַמַּתְחִיל** הפותח
5 בפסוק **הַזֶּה** 'ראשית עריסותיכם'
6 **בִּשְׁנַת תרכ"ט**[3] **(לִפְנֵי מֵאָה**
7 **שָׁנָה** לאמירת מאמר זה על ידי הרבי
8 בשנת תשכ"ט), **דְּצָרִיךְ לְהָבִין**
9 **מַהוּ עִנְיַן "לְהָנִיחַ בְּרָכָה אֶל**
10 **בֵּיתֶךָ" עַל־יְדֵי הַחַלָּה**
11 שמפרישים מהעיסה **שֶׁתִּתֵּן אֶל**
12 **הַכֹּהֵן, וְהַיְנוּ, דְּכֵיוָן שֶׁיֶּשְׁנָן**
13 **עוֹד כ"ג מַתְּנוֹת כְּהוּנָה**[4],
14 מלבד הפרשת חלה, כפי שמפורט
15 בתורה בפרשת קורח אודות כ"ד
16 מתנות כהונה **אִם־כֵּן מַהוּ הַטַּעַם**
17 **שֶׁדַּוְקָא עַל־יְדֵי נְתִינַת חַלָּה**
18 **אֶל הַכֹּהֵן, יִהְיֶה "לְהָנִיחַ**
19 **בְּרָכָה אֶל בֵּיתֶךָ"** ובמה שונה
20 ומיוחדת הפרשת חלה מן העיסה מכל
21 שאר מתנות כהונה, שדווקא
22 באמצעותה באה הברכה לביתו של
23 הנותן את החלה לכהן?
24 ב) **וּמְבָאֵר** אדמו"ר מהר"ש
25 **בַּמַּאֲמָר** הנזכר, **שֶׁמִּצְוַת חַלָּה**
26 **הִיא אַחַת מִשְּׁלֹשׁ הַמִּצְוֹת**
27 **שֶׁנִּתְּנוּ לְנָשִׁים** השתיים האחרות הן
28 נידה והדלקת הנר. **וְטַעַם הַדָּבָר**
29 שמצוות חלה נמסרה במיוחד לנשים,
30 **דְּהִנֵּה אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ ז"ל**[5]
31 **שֶׁאָדָם הָרִאשׁוֹן (שֶׁהָיָה יְצִיר**
32 **כַּפָּיו שֶׁל הַקָּבָ"ה**[6], ונוצר בידי
33 הקדוש־ברוך־הוא בעצמו **כְּמוֹ**
34 **שֶׁכָּתוּב**[7] בתורה בתיאור הבריאה
35 בששת ימי בראשית **וַיִּיצֶר ה'**
36 **אֱלֹקִים אֶת הָאָדָם עָפָר מִן**
37 **הָאֲדָמָה, וַיִּפַּח בְּאַפָּיו נִשְׁמַת**
38 **חַיִּים) "חַלָּתוֹ שֶׁל עוֹלָם**
39 **הָיָה"**, ומוסיף ומבאר את משמעות
40 המשל של אדם הראשון ל'חלה'
41 **וּכְשֵׁם שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ ז"ל**[8]

ביאור בדרך אפשר

בתלמוד ירושלמי ובמדרש 42 **גַּבֵּי חַלָּה, שֶׁמִּשָּׁעָה שֶׁהָאִשָּׁה**
43 **מְקַשְּׁקֶשֶׁת** מערבבת ולשה **עִסָּתָהּ (וְהַיְנוּ קִמְחָהּ) בְּמַיִם, מַגְבַּהַת**
44 **אֶת חַלָּתָהּ**, כלומר, מיד עם עירוב הקמח במים הוא זמן הפרשת חלה, **כֵּן**
45 **הוּא בְּאָדָם הָרִאשׁוֹן, דִּכְתִיב**[9] בתיאור הבריאה **"וְאֵד יַעֲלֶה מִן**
46 **הָאָרֶץ וְהִשְׁקָה", וְאַחַר־כָּךְ**
47 לאחר שהאדמה נרטבה במים
48 **"וַיִּיצֶר ה' אֱלֹקִים אֶת הָאָדָם**
49 **עָפָר מִן הָאֲדָמָה"**, ומיד לאחר
50 שהמים והעפר התערבבו זה בזה, נברא
51 האדם, הוא ה'חלה' של העולם, מן
52 העפר **כְּפֵרוּשׁ רַשִׁ"י "לְעִנְיַן**
53 **בְּרִיָּתוֹ שֶׁל אָדָם, הֶעֱלָה** הקדוש־
54 ברוך־הוא **הַתְּהוֹם** שיש בו מים
55 **וְהִשְׁקָה עֲנָנִים לִשְׁרוֹת הֶעָפָר,**
56 **כְּגַבָּל זֶה** הלש עיסה **שֶׁנּוֹתֵן מַיִם**
57 בקמח **וְאַחַר־כָּךְ** כשהמים והקמח
58 מעורבים **לָשׁ אֶת הָעִסָּה, אַף**
59 **כָּאן וְהִשְׁקָה** הקדוש־ברוך־הוא את
60 האדמה במים **וְאַחַר־כָּךְ וַיִּיצֶר** את
61 האדם"[10] **[וּמוֹסִיף בַּמַּאֲמָר,**
62 **דִּלְכְאוֹרָה צָרִיךְ לְהָבִין, הֲלֹא**
63 **כְּתִיב**[11] **"כִּי לֹא הִמְטִיר ה'**
64 **אֱלֹקִים עַל הָאָרֶץ, וְאָדָם אַיִן"**
65 **גּוֹ', וְנִמְצָא** מפסוק זה מובן **שֶׁלֹּא**
66 **הָיָה מָטָר קֹדֶם שֶׁהִתְפַּלֵּל אָדָם**
67 **הָרִאשׁוֹן עַל הַגְּשָׁמִים שֶׁיֵּרְדוּ**
68 ואם כן, מה פשר האמור לעיל שעוד
69 לפני בריאת אדם הראשון הקדוש־
70 ברוך־הוא נתן מים באדמה? **אַךְ יֵשׁ**
71 **לוֹמַר, שֶׁהַמַּיִם** שהתערבו בעפר
72 לפני בריאת אדם הראשון **הָיוּ עַל־**

---

1) פרשתנו טו, כ. 2) מד, ל. 3) סה"מ תרכ"ט ס"ע רמב ואילך. 4) ב"ק קי, ב. 5) ירושלמי שבת פ"ב ה"ו. תנחומא נח א. ב"ר רפי"ד. 6) ראה ב"ר פכ"ד, ה. קה"ר פ"ג, יא (ב). 7) בראשית ב, ז. 8) ירושלמי ותנחומא שם. 9) בראשית שם, ו. 10) פירש"י שם. 11) שם, ה ובפירש"י.

ביאור בדרך אפשר

יְדֵי־זֶה שֶׁהֶעֱלָה הקדוש־ברוך־הוא **הַתְּהוֹם** מי התהום שמתחת לאדמה **מִלְּמַטָּה** מהתהום **לְמַעְלָה** אל מעל פני האדמה]. **וְכֵיוָן שֶׁהָאִשָּׁה** חוה אשת אדם הראשון **קִלְקְלָה וְהִכְשִׁילָה אֶת אָדָם הָרִאשׁוֹן שֶׁהָיָה "חַלָּתוֹ שֶׁל עוֹלָם"** כשגרמה לו לחטוא בחטא עץ הדעת, **לָכֵן נִתְּנָה מִצְוַת** הפרשת 'חַלָּה' מן העיסה **לְנָשִׁים דַּוְקָא** ואף שגם אנשים חייבים במצווה זו, בפועל המצווה נמסרה לנשים שהן המפרישות את החלה.

וּלְאַחֲרֵי הַקְדָּמָה זוֹ, על הקשר של מצוות הפרשת חלה לאדם הראשון הנקרא 'חלתו של עולם' **מְבָאֵר** אדמו"ר מהר"ש **בְּהֶמְשֵׁךְ הַמַּאֲמָר עִנְיַן לִישַׁת הַקֶּמַח וְהַמַּיִם כּוֹ' בָּעֲבוֹדָה** בעבודת ה' **בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם** כפי שהיא בעבודת ה' של כל אחד ואחד, וכפי שממשיך ומבאר להלן.

ג) וְיוּבָן בְּהַקְדִּים בֵּאוּר כְּלָלוּת עִנְיַן מִצְוַת 'חַלָּה', שֶׁמְּרֻמָּז בַּשֵּׁם 'חַלָּה' [כַּיָּדוּעַ הַמְּבֹאָר בְּתוֹרַת הָרַב הַמַּגִּיד[12] **וּבְ'שַׁעַר הַיִּחוּד וְהָאֱמוּנָה'**[13] שבספר התניא לאדמו"ר הזקן **שֶׁהַשֵּׁם** של כל דבר ודבר בלשון הקודש **הוּא חִיּוּתוֹ שֶׁל הַדָּבָר הַנִּקְרָא בְּשֵׁם זֶה], שֶׁיֵּשׁ בּוֹ** בשם 'חלה' **הָאוֹתִיּוֹת ח' (ל') וְה', וּבְאֹפֶן** האותיות ח' וה' נמצאות במילה 'חלה' בצורה כזו **שֶׁהָאוֹת ח' קוֹדֶמֶת לָאוֹת ה', כַּמְּבֹאָר בְּ'שַׁעַר הַיִּחוּד וְהָאֱמוּנָה'**[14] **שֶׁהָאוֹת הַקּוֹדֶמֶת הִיא הַגּוֹבֶרֶת וְהִיא הָעִקָּר, וְהַשְּׁאָר טְפֵלוֹת אֵלֶיהָ וְנִכְלָלוֹת בְּאוֹרָהּ כּוֹ'** (ל') האותיות ח' וה' נמצאות במילה 'חלה' בצורה כזו **שֶׁהָאוֹת ח' קוֹדֶמֶת לָאוֹת ה', כַּמְּבֹאָר בְּ'שַׁעַר הַיִּחוּד וְהָאֱמוּנָה'**[14] **שֶׁהָאוֹת הַקּוֹדֶמֶת הִיא הַגּוֹבֶרֶת וְהִיא הָעִקָּר, וְהַשְּׁאָר טְפֵלוֹת אֵלֶיהָ וְנִכְלָלוֹת בְּאוֹרָהּ כּוֹ' וְשַׁיָּכוּת אוֹתִיּוֹת אֵלּוּ זוֹ לְזוֹ, עַד שֶׁיִּהְיוּ נִכְלָלוֹת בְּתֵבָה אַחַת. דְּהִנֵּה, בְּנוֹגֵעַ לָאוֹת ה', אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ ז"ל בְּמַסֶּכֶת מְנָחוֹת**[15] **מַאי טַעְמָא תַּלְיָא כַּרְעֵיהּ** (רֶגֶל הַפְּנִימִית שֶׁל ה' תְּלוּיָה בָּאֲוִיר וְאֵינָהּ דְּבוּקָה לְגַגָּהּ), מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן אוֹת ח' שֶׁאֵין לָהּ פֶּתַח מִלְּמַעְלָה אֶלָּא הִיא סְתוּמָה לְכָל שְׁלֹשׁ הַצְּדָדִים וּפְתוּחָה רַק מִלְّמַטָּה, מוֹרָה עַל הַיְרִידָה לְמַטָּה, שֶׁהוּא עִנְיַן "רוּחַ הַבְּהֵמָה הַיּוֹרֶדֶת לְמַטָּה"**[16] **זוֹ לְזוֹ, עַד שֶׁיִּהְיוּ נִכְלָלוֹת בְּתֵבָה אַחַת. דְּהִנֵּה, בְּנוֹגֵעַ לָאוֹת ה', אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ ז"ל בְּמַסֶּכֶת מְנָחוֹת**[15] **מַאי טַעְמָא תַּלְיָא כַּרְעֵיהּ** (רֶגֶל הַפְּנִימִית שֶׁל ה' תְּלוּיָה בָּאֲוִיר וְאֵינָהּ דְּבוּקָה לְגַגָּהּ), דְּאִי הֲדָר בְּתְשׁוּבָה מְעַיְּלֵי לֵיהּ (בַּפֶּתַח הָעֶלְיוֹן בֵּין רֶגֶל שֶׁבְּתוֹכָהּ לְגַגָּהּ), מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן אוֹת ח' שֶׁאֵין לָהּ פֶּתַח מִלְּמַעְלָה אֶלָּא הִיא סְתוּמָה לְכָל שְׁלֹשׁ הַצְּדָדִים וּפְתוּחָה רַק מִלְّמַטָּה, מוֹרָה עַל הַיְרִידָה לְמַטָּה, שֶׁהוּא עִנְיַן "רוּחַ הַבְּהֵמָה הַיּוֹרֶדֶת לְמַטָּה"**[16]**, שֶׁיְּרִידָה זוֹ הִיא עַל־יְדֵי הַפֶּתַח שֶׁמִּלְّמַטָּה, שֶׁעַל זֶה נֶאֱמַר**[17] **לַפֶּתַח חַטָּאת רוֹבֵץ. וְכַמְּבֹאָר גַּם בְּעִנְיַן חָמֵץ וּמַצָּה, שֶׁהַחִלּוּק בֵּינֵיהֶם הוּא בְּאוֹתִיּוֹת ח' וְה', שֶׁתֵּבַת חָמֵץ שְׁמוֹרָה עַל יֵשׁוּת וְהַגְבָּהָה וְצָרִיךְ לְהָבִין, מַהוּ הַקֶּשֶׁר וְשַׁיָּכוּת** בפנימיות הדברים של **אוֹתִיּוֹת אֵלּוּ** המרכיבות את המילה 'חלה' **זוֹ לְזוֹ, עַד שֶׁיִּהְיוּ נִכְלָלוֹת בְּתֵבָה אַחַת. דְּהִנֵּה, בְּנוֹגֵעַ לָאוֹת ה', אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ ז"ל בְּמַסֶּכֶת מְנָחוֹת**[15] **מַאי טַעְמָא תַּלְיָא כַּרְעֵיהּ** מהו הטעם שהרגל תלויה (רֶגֶל הַפְּנִימִית שֶׁל האות ה' תְּלוּיָה בָּאֲוִיר וְאֵינָהּ דְּבוּקָה לְגַגָּהּ לקו העליון של האות ה' שהוא ה'גג' של האות), דְּאִי הֲדָר בְּתְשׁוּבָה מְעַיְּלֵי לֵיהּ שאם חוזר בתשובה מכניסים אותו (בַּפֶּתַח בריווח הָעֶלְיוֹן של האות ה' בֵּין רֶגֶל שֶׁבְּתוֹכָהּ לְגַגָּהּ), מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן אוֹת ח' שֶׁאֵין לָהּ פֶּתַח מִלְּמַעְלָה אֶלָּא הִיא סְתוּמָה סגורה לְכָל שְׁלֹשׁ הַצְּדָדִים מלמעלה, מימין ומשמאל וּפְתוּחָה רַק מִלְّמַטָּה, מוֹרָה אות זו, האות ח' עַל הַיְרִידָה לְמַטָּה, במשמעות לא רצוייה, שֶׁהוּא עִנְיַן "רוּחַ הַבְּהֵמָה הַיּוֹרֶדֶת לְמַטָּה"**[16] ככתוב בקהלת "מי יודע רוח בני האדם העולה היא למעלה ורוח הבהמה היורדת היא למטה לארץ ", שֶׁיְּרִידָה זוֹ במובן של ירידה רוחנית ממצב נעלה למצב נחות **הִיא עַל־יְדֵי הַפֶּתַח שֶׁמִּלְّמַטָּה,** והפתח שבתחתית האות ח' מסמל את זה **שֶׁעַל זֶה** על הפתח המוביל לירידה למטה **נֶאֱמַר**[17] הכתוב האמור בקין שחטא והרג את הבל **"לַפֶּתַח חַטָּאת רוֹבֵץ".**

וְכַמְּבֹאָר גַּם בְּעִנְיַן חָמֵץ וּמַצָּה, שֶׁהַחִלּוּק ההבדל **בֵּינֵיהֶם** בין 'חמץ' ל'מצה' **הוּא בְּאוֹתִיּוֹת ח' וְה', שֶׁתֵּבַת** המילה **חָמֵץ** בצק שמחמיץ ותופח **שְׁמוֹרָה עַל יֵשׁוּת** עצמית **וְהַגְבָּהָה** גאווה **(שֶׁלָּכֵן**

ביאור בדרך אפשר

פרט מהם וחי וקיים מאיזה צירוף אותיות מתיבות אלו או חילופיהן ותמורותיהן שהן כפי בחינת חיות הנברא הפרטי ההוא כי כל שינוי צירוף הוא הרכבת וארגיה הכוחות והחיות בשינוי, שכל אות הקודמת בצירוף היא הגוברת והיא העיקר בבריאה זו והשאר טפילות אליה ונכללות באורה...").

1 עַל־יְדֵי־זֶה שֶׁהֶעֱלָה הַתְּהוֹם מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה].
2 וְכֵיוָן שֶׁהָאִשָּׁה קִלְקְלָה וְהִכְשִׁילָה אֶת אָדָם
3 הָרִאשׁוֹן שֶׁהָיָה "חַלָּתוֹ שֶׁל עוֹלָם", לָכֵן נִתְּנָה
4 מִצְוַת 'חַלָּה' לְנָשִׁים דַּוְקָא. וּלְאַחֲרֵי הַקְדָּמָה זוֹ,
5 מְבֹאָר בְּהֶמְשֵׁךְ הַמַּאֲמָר עִנְיַן לִישַׁת הַקֶּמַח וְהַמַּיִם
6 כּוֹ' בָּעֲבוֹדָה בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם.
7 ג) **וְיוּבָן** בְּהַקְדִּים בֵּאוּר כְּלָלוּת עִנְיַן מִצְוַת
8 'חַלָּה', שֶׁמְּרֻמָּז בַּשֵּׁם 'חַלָּה' [כַּיָּדוּעַ
9 הַמְּבֹאָר בְּתוֹרַת הָרַב הַמַּגִּיד[12] וּבְ'שַׁעַר הַיִּחוּד
10 וְהָאֱמוּנָה'[13] שֶׁהַשֵּׁם הוּא חִיּוּתוֹ שֶׁל הַדָּבָר הַנִּקְרָא
11 בְּשֵׁם זֶה], שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הָאוֹתִיּוֹת ח' (ל') וְה', וּבְאֹפֶן
12 שֶׁהָאוֹת ח' קוֹדֶמֶת לָאוֹת ה', כַּמְּבֹאָר בְּ'שַׁעַר
13 הַיִּחוּד וְהָאֱמוּנָה'[14] שֶׁהָאוֹת הַקּוֹדֶמֶת הִיא
14 הַגּוֹבֶרֶת וְהִיא הָעִקָּר, וְהַשְּׁאָר טְפֵלוֹת אֵלֶיהָ
15 וְנִכְלָלוֹת בְּאוֹרָהּ כּוֹ'. וְצָרִיךְ לְהָבִין, מַהוּ הַקֶּשֶׁר
16 וְשַׁיָּכוּת אוֹתִיּוֹת אֵלּוּ זוֹ לְזוֹ, עַד שֶׁיִּהְיוּ נִכְלָלוֹת
17 בְּתֵבָה אַחַת. דְּהִנֵּה, בְּנוֹגֵעַ לָאוֹת ה', אָמְרוּ
18 חֲכָמֵינוּ ז"ל בְּמַסֶּכֶת מְנָחוֹת[15] מַאי טַעְמָא תַּלְיָא
19 כַּרְעֵיהּ (רֶגֶל הַפְּנִימִית שֶׁל ה' תְּלוּיָה בָּאֲוִיר
20 וְאֵינָהּ דְּבוּקָה לְגַגָּהּ), דְּאִי הֲדָר בְּתְשׁוּבָה מְעַיְּלֵי
21 לֵיהּ (בַּפֶּתַח הָעֶלְיוֹן בֵּין רֶגֶל שֶׁבְּתוֹכָהּ לְגַגָּהּ),
22 מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן אוֹת ח' שֶׁאֵין לָהּ פֶּתַח מִלְּמַעְלָה
23 אֶלָּא הִיא סְתוּמָה לְכָל שְׁלֹשׁ הַצְּדָדִים וּפְתוּחָה
24 רַק מִלְّמַטָּה, מוֹרָה עַל הַיְרִידָה לְמַטָּה, שֶׁהוּא
25 עִנְיַן "רוּחַ הַבְּהֵמָה הַיּוֹרֶדֶת לְמַטָּה"[16], שֶׁיְּרִידָה
26 זוֹ הִיא עַל־יְדֵי הַפֶּתַח שֶׁמִּלְّמַטָּה, שֶׁעַל זֶה
27 נֶאֱמַר[17] לַפֶּתַח חַטָּאת רוֹבֵץ. וְכַמְּבֹאָר גַּם בְּעִנְיַן
28 חָמֵץ וּמַצָּה, שֶׁהַחִלּוּק בֵּינֵיהֶם הוּא בְּאוֹתִיּוֹת ח'
29 וְה', שֶׁתֵּבַת חָמֵץ שְׁמוֹרָה עַל יֵשׁוּת וְהַגְבָּהָה

41 "... כגון דרך־משל בתיבות שבמאמר יהי רקיע וגו' שנבראו בהן ז' רקיעים
42 וכל צבא השמים אשר בהם... שכללות הרקיעים נבראו וחיים וקיימים בכללות
43 תיבות אלו שבמאמר יהי רקיע וכו' ופרטי הברואים שבז' רקיעים נברא כל

12) אור תורה ד, סע"ב ואילך. 13) פ"א. 14) פי"ב. 15) כט, ב (ובפירש"י). 16) ע"פ קהלת ג, כא. 17) בראשית ד, ז.

(שֶׁלָּכֵן חָמֵץ רוֹמֵז עַל הַיֵּצֶר־הָרַע[18]), יֵשׁ בָּהּ אוֹת ח׳, וְאִילוּ תֵּבַת מַצָּה שֶׁמּוֹרָה עַל הַבִּטּוּל, יֵשׁ בָּהּ אוֹת ה׳[19]. וְנִמְצָא, שֶׁהָאוֹתִיּוֹת ה׳ וְח׳ הֵן הָפְכִיּוֹת זוֹ מִזּוֹ, וְאִם־כֵּן אֵיךְ יִתְכַּלְּלוּ שְׁתֵּיהֶן בְּתֵבָה אַחַת. אַךְ הָעִנְיָן הוּא, שֶׁ׳הִיא הַנּוֹתֶנֶת׳, שֶׁכְּלָלוּת הָעֲבוֹדָה דְּ׳חַלָּה׳ הִיא לִפְעֹל בְּמַעֲמָד וּמַצָּב דְּאוֹת ח׳ (שֶׁהִיא הַתְּחָלַת וְעִקַּר הַתֵּבָה) שֶׁגַּם שָׁם יִהְיֶה עִנְיָן אוֹת ה׳. וְהַיְנוּ, שֶׁגַּם בְּלֶחֶם חָמֵץ יִהְיֶה בְּחִינַת אוֹת ה׳, שֶׁזֶּהוּ עַל־דֶּרֶךְ עִנְיָן ׳שְׁתֵּי הַלֶּחֶם׳ בְּחַג הַשָּׁבוּעוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם ״חָמֵץ תֵּאָפֶינָה״[20], דְּאַף שֶׁבְּחַג הַפֶּסַח אָסוּר הֶחָמֵץ, מִכָּל־מָקוֹם בְּחַג הַשָּׁבוּעוֹת עוֹשִׂים מֵהֶחָמֵץ מִצְוָה שֶׁמְּקַיְּמִים אוֹתָהּ בְּבֵית־הַמִּקְדָּשׁ כוּ׳.

וְעִנְיָן זֶה מְרֻמָּז גַּם בְּכָךְ שֶׁחִיּוּב מִצְוַת ׳חַלָּה׳ הוּא מִשָּׁעָה שֶׁהָאִשָּׁה מְקַשְׁקֶשֶׁת עִסָּתָהּ בְּמַיִם, שֶׁהוּא עִנְיַן עֵרוּב הַמַּיִם בְּקֶמַח, וְהַיְנוּ שֶׁעִקַּר הָעִסָּה הוּא הַקֶּמַח וְלֹא הַמַּיִם (שֶׁלָּכֵן, הַלֶּחֶם שֶׁנַּעֲשָׂה מֵהָעִסָּה, מְבֻרְכִים עָלָיו ״הַמּוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ״, וְלֹא ״שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ״), אֶלָּא שֶׁמְּעָרְבִים בַּקֶּמַח גַּם מַיִם. וְהָעִנְיָן בָּזֶה, שֶׁהַקֶּמַח שֶׁהוּא בְּאֹפֶן שֶׁל פֵּרוּרִים נִפְרָדִים, מוֹרֶה עַל הַפִּרוּד שֶׁמִּצַּד הַיֵּשׁוּת כוּ׳, וּמַיִם שֶׁיּוֹרְדִים מִמָּקוֹם גָּבוֹהַּ לְמָקוֹם נָמוּךְ[21], מוֹרֶה עַל עִנְיַן הַבִּטּוּל. וְעִנְיַן עֵרוּב הַמַּיִם בַּקֶּמַח, שֶׁנּוֹתֵן מַיִם בַּקֶּמַח לְחַבְּרָם לַעֲשׂוֹתָם גּוּף אֶחָד וְעִסָּה אַחַת, הוּא - שֶׁגַּם בְּמִקּוֹם הַפִּרוּד וְהַיֵּשׁוּת (קֶמַח, שֶׁהוּא עִקַּר הָעִסָּה), פּוֹעֲלִים שֶׁיִּהְיֶה עִנְיַן הַבִּטּוּל, שֶׁזֶּהוּ עַל־דֶּרֶךְ כְּלָלוּת עִנְיַן מִצְוַת ׳חַלָּה׳, שֶׁתְּחִלָּתָהּ וְעִקָּרָהּ הוּא אוֹת ח׳, וְהָעֲבוֹדָה הִיא לִפְעֹל בָּהּ עִנְיַן אוֹת ה׳.

ביאור בדרך אפשר

חָמֵץ רוֹמֵז עַל הַיֵּצֶר־הָרַע[18] שהוא המקור לישות והתנשאות עצמית), יֵשׁ בָּהּ במילה ׳חמץ׳ אוֹת ח׳, וְאִילוּ תֵּבַת המילה מַצָּה בצק דק שלא תפח שֶׁמּוֹרָה עַל הַבִּטּוּל והענווה, יֵשׁ בָּהּ אוֹת ה׳[19]. וְנִמְצָא, שֶׁהָאוֹתִיּוֹת ה׳ וְח׳ הֵן הָפְכִיּוֹת זוֹ מִזּוֹ, ה׳ מסמלת ביטול וענווה וח׳ מסמלת גאווה וישות וְאִם־כֵּן אֵיךְ יִתְכַּלְּלוּ שְׁתֵּיהֶן בְּתֵבָה אַחַת המילה ׳חלה׳? אַךְ הָעִנְיָן הוּא, שֶׁ׳הִיא הַנּוֹתֶנֶת׳, עובדה זו עצמה שבמילה ׳חלה׳ מופיעות גם האות ה׳ וגם האות ח׳ מלמדת שֶׁכְּלָלוּת הָעֲבוֹדָה דְּ׳חַלָּה׳ הִיא לִפְעֹל בְּמַעֲמָד וּמַצָּב דְּאוֹת ח׳ (שֶׁהִיא הַתְּחָלַת וְעִקַּר הַתֵּבָה כנזכר לעיל אודות המעלה והחשיבות המיוחדת של האות הראשונה בכל מילה) שֶׁגַּם שָׁם במה שהאות ח׳ מסמלת, כפי שיוסבר מיד יִהְיֶה עִנְיַן אוֹת ה׳. התוכן שהאות ה׳ מסמלת וְהַיְנוּ, שֶׁגַּם בְּלֶחֶם חָמֵץ המסמל גאווה וישות, יצר הרע יִהְיֶה בְּחִינַת אוֹת ה׳, ענווה וביטול שֶׁזֶּהוּ עניין זה של השפעת האות ה׳ בתוך העניינים של האות ח׳ הוא עַל־דֶּרֶךְ עִנְיַן ׳שְׁתֵּי הַלֶּחֶם׳ הבאים כקרבן בְּחַג הַשָּׁבוּעוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם בשתי הלחם הללו ״חָמֵץ תֵּאָפֶינָה״[20], דְּאַף שֶׁבְּחַג הַפֶּסַח אָסוּר הֶחָמֵץ וצריך להתרחק ממנו מאד, מִכָּל־מָקוֹם בְּחַג הַשָּׁבוּעוֹת עוֹשִׂים מֵהֶחָמֵץ מִצְוָה שֶׁמְּקַיְּמִים אוֹתָהּ בְּבֵית־הַמִּקְדָּשׁ כוּ׳ כך שאותו חמץ שבפסח היה איסור, מתעלה לדרגה נעלית כזו שהוא קרבן.

וְעִנְיָן זֶה שהתוכן הפנימי של מצוות חלה הוא להעלות ולרומם את הח׳ (חמץ) על ידי הה׳ (מצה) מְרֻמָּז גַּם בְּכָךְ שֶׁחִיּוּב מִצְוַת ׳חַלָּה׳ הוּא מִשָּׁעָה שֶׁהָאִשָּׁה מְקַשְׁקֶשֶׁת עִסָּתָהּ בְּמַיִם, שֶׁהוּא עִנְיַן עֵרוּב הַמַּיִם בְּקֶמַח, וְהַיְנוּ שֶׁעִקַּר הָעִסָּה הוּא הַקֶּמַח וְלֹא הַמַּיִם (שֶׁלָּכֵן, כיוון שכאמור עיקר העיסה היא הקמח הַלֶּחֶם שֶׁנַּעֲשָׂה מֵהָעִסָּה, על אף שגם המים הם מרכיב בעיסה מְבֻרְכִים עָלָיו ״הַמּוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ״, וְלֹא מברכים עליו את הברכה שמברכים על המים שהיא ״שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ״), אֶלָּא שֶׁמְּעָרְבִים בַּקֶּמַח שהוא העיקר גַּם מַיִם שהם הטפל לגבי הקמח וכפי שממשיך ומבאר.

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, שֶׁהַקֶּמַח שֶׁהוּא בְּאֹפֶן שֶׁל הרבה פֵּרוּרִים נִפְרָדִים, מוֹרֶה עַל הַפִּרוּד שֶׁמִּצַּד הַיֵּשׁוּת כוּ׳, שהרי ככל שהאדם מתגאה וחש ישות עצמית הוא מחשיב את עצמו יותר והוא יותר נפרד מחברו וּמַיִם שֶׁיּוֹרְדִים מִמָּקוֹם גָּבוֹהַּ לְמָקוֹם נָמוּךְ[21], מוֹרֶה עַל עִנְיַן הַבִּטּוּל כאדם המבטל את הישות והגאווה שלו ומנמיך את עצמו. וְעִנְיַן עֵרוּב הַמַּיִם בַּקֶּמַח, שֶׁנּוֹתֵן מַיִם בַּקֶּמַח לְחַבְּרָם לַעֲשׂוֹתָם גּוּף אֶחָד וְעִסָּה אַחַת, הוּא - שֶׁגַּם אפילו בְּמִקּוֹם הַפִּרוּד וְהַיֵּשׁוּת (קֶמַח, שֶׁהוּא עִקַּר הָעִסָּה), פּוֹעֲלִים שֶׁיִּהְיֶה עִנְיַן הַבִּטּוּל, ומובן שביטול מה שקודם לכן היה במצב של פירוד וישות הוא פעולה גדולה וחשובה ביותר שֶׁזֶּהוּ עַל־דֶּרֶךְ כְּלָלוּת עִנְיַן מִצְוַת ׳חַלָּה׳, שֶׁתְּחִלָּתָהּ וְעִקָּרָהּ הוּא אוֹת ח׳, המסמלת גאווה וישות וְהָעֲבוֹדָה הִיא לִפְעֹל בָּהּ בח׳ עצמה עִנְיַן אוֹת ה׳ המסמלת ענווה וביטול.

---

18) ראה ברכות יז, א וברש״י שם. ר״ה ג, ב. לקו״ת צו יג, ג. אוה״ת ויקרא ח״ב ע׳ תמא. 19) ראה זח״ג רנב, א. לקו״ת שם יד, ב. סידור (עם דא״ח) מה, א. לקו״ש ח״א ע׳ 129. ועוד. 20) אמור כג, יז. וראה תו״א קטז, ב. לקו״ת במדבר יז, ד. 21) תענית ז, א.

ד) **וּבֵאוּר** הָעִנְיָן כפי שהוא מתבטא **בַּעֲבוֹדַת** ה' של **הָאָדָם, הִנֵּה,** 'קֶמַח' קָאֵי מכוון **עַל הַתּוֹרָה, כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ ז"ל**[22] בפרקי אבות **"אִם אֵין קֶמַח אֵין תּוֹרָה"**, וכיוון שקיומה של התורה תלוי בקמח, מובן שיש קשר מיוחד בין קמח לתורה **ו"מַיִם"** מכוון **עַל הַתְּפִלָּה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[23] באיכה **שִׁפְכִי כַּמַּיִם לִבֵּךְ נֹכַח** אל מול **פְּנֵי ה'. וְעֵרוּב הַמַּיִם בַּקֶּמַח,** כלומר, להחדיר את ענין התפילה בלימוד התורה **הוּא עִנְיַן הַקְדָּמַת עֲבוֹדַת הַתְּפִלָּה** כהקדמה והכנה **לִפְנֵי לִמּוּד הַתּוֹרָה. וְהֵינוּ, שֶׁכְּדֵי שֶׁלִּמּוּד הַתּוֹרָה יִהְיֶה כִּדְבָעֵי,** כפי שצריך להיות **שֶׁלֹּא יָבוֹא** האדם הלומד תורה **לִידֵי יֵשׁוּת** עצמית וגאוה כתוצאה מההצלחה וההישגים בלימוד **כוי', צָרִיךְ לִהְיוֹת** לפני הלימוד והעיסוק בתורה **הַקְדָּמַת הַבִּטּוּל שֶׁעַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הַתְּפִלָּה,** ומביא מקורות לכך שתוכן עניין התפילה הוא הביטול **כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ ז"ל**[24] במשנה **אֵין עוֹמְדִין לְהִתְפַּלֵּל אֶלָּא מִתּוֹךְ כֹּבֶד רֹאשׁ, וּפֵרֵשׁ רַשִׁ"י** ש'כובד ראש' היינו **הַכְנָעָה וְשִׁפְלוּת**[25], עניין הביטול **וְכִדְאִיתָא** וכמובא **בְּ'שֶׁלְחָן עָרוּךְ'**[26] **שֶׁקֹּדֶם הַתְּפִלָּה צָרִיךְ לְהִתְבּוֹנֵן** כהכנה והקדמה לתפילה **(לֹא רַק בְּרוֹמְמוּת הָאֵ־ל,** כדי להתעורר ברגשות וברצון להתקרב אל הקדוש־ברוך־הוא ולדבוק בו **אֶלָּא** צריך להתבונן **גַּם) בְּשִׁפְלוּת הָאָדָם** כדי לבטל את הישות העצמית, ונמצא שתוכן עניין התפילה הוא הביטול.

וּלְאַחֲרֵי עֵרוּב הַמַּיִם בַּקֶּמַח החדרת ביטול ושפלות בתוך הפירוד והישות **שֶׁהוּא עִנְיַן הַלִּישָׁה, אֲזַי** בשלב הבא **נַעֲשֵׂית הָאַפִּיָּה**[27], והעובדה שהאפייה היא באמצעות חום מלמדת **שֶׁהוּא** המשמעות הרוחנית של אפייה היא שהאדם מעורר בעצמו את **עִנְיַן הָאַהֲבָה** לקדוש־ברוך־הוא **כִּרְשָׁפֵי אֵשׁ,** וכמו שכתוב ב'שיר השירים' על אהבת בני ישראל לקדוש־ברוך־הוא **רְשָׁפֶיהָ רִשְׁפֵי אֵשׁ שַׁלְהֶבֶת יָ"ה**[28], עניין האש, וכשם שהאש שואפת לעלות למעלה, כך האדם האוהב את ה' באהבה כרשפי אש, לבו בוער בצמאון להתקרב אל הקדוש־ברוך־הוא ולדבוק בו, **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב**[29] בפרשת בחוקותי **וְאָפוּ עֶשֶׂר נָשִׁים לַחְמְכֶם בְּתַנּוּר אֶחָד,** ולפי פשוטו זה מפסוקי התוכחה, והכוונה היא שהקמח יהיה כל כך מעט ובצמצום שאם בימים כתיקונם כל אשה אופה בתנור משלה, בזמן הרעב עשר נשים אופות בתנור אחד, ולפי פנימיות הדברים שכל דברי התוכחה הן באמת ברכות, פירוש הדברים **שֶׁהוּא עִנְיַן הִתְעוֹרְרוּת הָאַהֲבָה** של האדם לקדוש־ברוך־הוא **כִּרְשָׁפֵי אֵשׁ** ולכן רומז עניין האפיה בחום האש **עַל־יְדֵי הַהִתְבּוֹנְנוּת בְּ"אֶחָד"** בעניין אחדות ה' וביטול כל המציאות לאלוקות **כוי'** שלכן רומז 'תנור אחד' **וְעַד שֶׁמַּגִּיעַ לְ'אַהֲבָה בְּתַעֲנוּגִים',** מאהבה כרשפי אש שהיא עניין הצימאון מגיעים, על ידי התעלות לרמה יותר גבוהה בעבודת ה', כתוצאה מתוספת התבוננות ב'אחד' ל'אהבה בתענוגים' שבניגוד ל'אהבה כרשפי אש' שהיא עניין הצימאון, 'אהבה בתענוגים' נמשלה למים, היינו מצב שבו האדם מתענג על ששאיפתו להתקרב לאלוקות הושגה **שֶׁעָלֶיהָ** על 'אהבה בתענוגים' **נֶאֱמַר**[30] **עֲבוֹדַת מַתָּנָה אֶתֵּן אֶת כְּהֻנַּתְכֶם, כַּמְּבֹאָר בַּתַּנְיָא**[31] שזו דרגה גבוהה בעבודת ה' שקשה לאדם להגיע אליה בכוח עצמו והיא באה כמתנה מלמעלה, וזה לשונו בתניא שם: "בבחינת אהבה בתענוגים להתענג על ה' מעין עולם הבא... ואין כל אדם זוכה לזה כי זהו כעין קיבול שכר וכדכתיב עבודת מתנה אתן את כהונתכם וגו'...". **וְעַל־יְדֵי־זֶה** הודות לביטול והתעוררות אהבת ה' שבזמן התפילה **נַעֲשָׂה לִמּוּד הַתּוֹרָה שֶׁלְּאַחֲרֵי הַתְּפִלָּה - כִּדְבָעֵי, בִּבְחִינַת בִּטּוּל כוי'**[32] וללא יישות וגאווה, **וְעַד שֶׁמַּגִּיעַ לְדַרְגַּת הַיִּרְאָה שֶׁעָלֶיהָ אָמְרוּ** חכמינו ז"ל בגמרא **שֶׁהַתּוֹרָה נִקְרֵאת אֶצְלָהּ "תַּרְעָא לְדַרְתָּא"**[33] שער לדירה, היינו יראת ה' בדרגה כל כך נעלית שהתורה היא כמו שער כניסה אליה

ד) **וּבֵאוּר** הָעִנְיָן בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם, הִנֵּה, 'קֶמַח' קָאֵי עַל הַתּוֹרָה, כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ ז"ל[22] "אִם אֵין קֶמַח אֵין תּוֹרָה", וּ"מַיִם" קָאֵי עַל הַתְּפִלָּה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[23] שִׁפְכִי כַּמַּיִם לִבֵּךְ נֹכַח פְּנֵי ה'. וְעֵרוּב הַמַּיִם בַּקֶּמַח, הוּא עִנְיַן הַקְדָּמַת עֲבוֹדַת הַתְּפִלָּה לִפְנֵי לִמּוּד הַתּוֹרָה. וְהֵינוּ, שֶׁכְּדֵי שֶׁלִּמּוּד הַתּוֹרָה יִהְיֶה כִּדְבָעֵי, שֶׁלֹּא יָבוֹא לִידֵי יֵשׁוּת כוי', צָרִיךְ לִהְיוֹת הַקְדָּמַת הַבִּטּוּל שֶׁעַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הַתְּפִלָּה, כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ ז"ל[24] אֵין עוֹמְדִין לְהִתְפַּלֵּל אֶלָּא מִתּוֹךְ כֹּבֶד רֹאשׁ, וּפֵרֵשׁ רַשִׁ"י הַכְנָעָה וְשִׁפְלוּת[25], וְכִדְאִיתָא בְּ'שֶׁלְחָן עָרוּךְ'[26] שֶׁקֹּדֶם הַתְּפִלָּה צָרִיךְ לְהִתְבּוֹנֵן (לֹא רַק בְּרוֹמְמוּת הָאֵ־ל, אֶלָּא גַּם) בְּשִׁפְלוּת הָאָדָם. וּלְאַחֲרֵי עֵרוּב הַמַּיִם בַּקֶּמַח שֶׁהוּא עִנְיַן הַלִּישָׁה, אֲזַי נַעֲשֵׂית הָאַפִּיָּה[27], שֶׁהוּא עִנְיַן הָאַהֲבָה כִּרְשָׁפֵי אֵשׁ, רְשָׁפֶיהָ רִשְׁפֵי אֵשׁ שַׁלְהֶבֶת יָ"ה[28], וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[29] וְאָפוּ עֶשֶׂר נָשִׁים לַחְמְכֶם בְּתַנּוּר אֶחָד, שֶׁהוּא עִנְיַן הִתְעוֹרְרוּת הָאַהֲבָה כִּרְשָׁפֵי אֵשׁ עַל־יְדֵי הַהִתְבּוֹנְנוּת בְּ"אֶחָד" כוי' [וְעַד שֶׁמַּגִּיעַ לְ'אַהֲבָה בְּתַעֲנוּגִים', שֶׁעָלֶיהָ נֶאֱמַר[30] עֲבוֹדַת מַתָּנָה אֶתֵּן אֶת כְּהֻנַּתְכֶם, כַּמְּבֹאָר בַּתַּנְיָא[31]]. וְעַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשָׂה לִמּוּד הַתּוֹרָה שֶׁלְּאַחֲרֵי הַתְּפִלָּה - כִּדְבָעֵי, בִּבְחִינַת בִּטּוּל כוי'[32], וְעַד שֶׁמַּגִּיעַ לְדַרְגַּת הַיִּרְאָה שֶׁעָלֶיהָ אָמְרוּ שֶׁהַתּוֹרָה נִקְרֵאת אֶצְלָהּ "תַּרְעָא לְדַרְתָּא"[33] (נוֹסֵף עַל

22) אבות פ"ג מי"ז. 23) איכה ב, יט. וראה גם תו"א משפטים עח, ד. ועוד. 24) ברכות ל, ב (במשנה). 25) ראה לקו"ש חל"ד ע' 69 הערה 18. וש"נ. 26) או"ח סצ"ח ס"א 27) ראה גם לקו"ת בהר מ, ג ואילך. 28) שה"ש ח, ו. 29) בחוקותי כו, כו. 30) קרח יח, ז. 31) פי"ד. 32) ראה לקו"ת שם. בחוקותי מח, סע"ב ואילך. 33) שבת לא, ב. וראה תניא ספכ"ג.

ביאור בדרך אפשר

(ויראה זו שהאדם זוכה אחרי ועל ידי לימוד התורה היא **נוֹסָף עַל הַיִּרְאָה** בדרגה יותר נמוכה **שֶׁהִיא הַקְּדָמָה** והכנה **לְלִמּוּד הַתּוֹרָה, שֶׁעָלֶיהָ** על יראה זו **אָמְרוּ**[34] בגמרא שם **שֶׁהִיא בִּבְחִינַת "מַפְתֵּחוֹת הַחִיצוֹנִיּוֹת" לְגַבֵּי "מַפְתֵּחוֹת הַפְּנִימִיּוֹת"**, ובלשון הגמרא: "אמר רבה בר רב הונא, כל אדם שיש בו תורה ואין בו יראת שמים, דומה לגזבר שמסרו לו מפתחות הפנימיות (אפשרות כניסה לחדרים הפנימיים) ומפתחות החיצוניות (הכניסה לפרוזדור המוביל לחדרים הפנימיים) לא מסרו לו, בהי עייל (באיזה פתח ייכנס כדי לפתוח את החדרים הפנימיים), מכריז רבי ינאי: חבל על דלית ליה דרתא (מי שאין לו דירה) ותרעא לדרתא עביד (ושער לדירה) עושה)", וכמבואר בחסידות זה גם פשר הסתירה לכאורה בין מאמרי חכמינו ז"ל "אם אין יראה אין חכמה" ו"אם אין חכמה אין יראה" שעל יראה בדרגה נמוכה, שהיא הקדמה ללימוד התורה נאמר "אם אין יראה אין חכמה" ואילו על יראה בדרגה גבוהה נאמר "אם אין חכמה אין יראה", כי ליראה זו התורה היא כמו הכנה והקדמה וכמו שער כניסה לדירה).

ה) **וְיֵשׁ לְהוֹסִיף וּלְבָאֵר עִנְיַן הַלִּישָׁה** מלבד המבואר לעיל שהמשמעות הרוחנית הפנימית של 'לישה' היא עירוב הקמח (חמץ, פירוד גאווה) במים (ביטול, אהבה ויראה), היינו שלימוד התורה יהיה חדור בביטול ואהבה ויראה, **כְּפִי שֶׁהוּא בַּעֲבוֹדַת הַתְּפִלָּה** עניין הלישה **גּוּפָא** עצמה, וכפי שממשיך ומבאר. **דְּהִנֵּה, קֹדֶם עִנְיַן הַלִּישָׁה שֶׁהוּא עֵרוּב הַמַּיִם בַּקֶּמַח, צָרִיךְ לִהְיוֹת** כדי שאכן יהיה לחם, נדרש שלב מוקדם יותר והוא **עִנְיַן הַטְּחִינָה, שֶׁטּוֹחֵן וּמְפוֹרֵר הַחִטָּה שֶׁתִּהְיֶה דַּק כְּקֶמַח, וּמְבֹאָר בָּזֶה**[35] בתורת החסידות **שֶׁהוּא** התוכן הפנימי של הטחינה הוא **עִנְיַן הַהַכְנָעָה** שהאדם מכניע ומבטל את עצמו **לִהְיוֹת בִּבְחִינַת "לֵב נִשְׁבָּר וְנִדְכֶּה"**[36], הכנעה ושפלות מוחלטת, כלשון הכתוב בתהילים. **וְעַל־פִּי־זֶה, הַהַכְנָעָה וְהַשִּׁפְלוּת שֶׁקֹּדֶם הַתְּפִלָּה** כהכנה והקדמה לתפילה **הוּא עִנְיַן הַטְּחִינָה,** כמבואר לעיל, **וְנוֹסָף לָזֶה צָרִיךְ לִהְיוֹת** בעבודת התפילה **עִנְיַן הַבִּטּוּל שֶׁבְּעֵרוּב הַמַּיִם** עניין הביטול **בַּקֶּמַח** עניין הפירוד והגאווה, **שֶׁהוּא עִנְיַן הַלִּישָׁה שֶׁבָּאָה לְאַחֲרֵי הַטְּחִינָה, בַּעֲבוֹדַת הַתְּפִלָּה גּוּפָא** עצמה וכפי שיבואר להלן בפרטיות יותר עניין ההכנעה והשפלות בתפילה.

ה) **וְיֵשׁ לְהוֹסִיף וּלְבָאֵר עִנְיַן הַלִּישָׁה כְּפִי שֶׁהוּא בַּעֲבוֹדַת הַתְּפִלָּה גּוּפָא. דְּהִנֵּה, קֹדֶם עִנְיַן הַלִּישָׁה שֶׁהוּא עֵרוּב הַמַּיִם בַּקֶּמַח, צָרִיךְ לִהְיוֹת עִנְיַן הַטְּחִינָה, שֶׁטּוֹחֵן וּמְפוֹרֵר הַחִטָּה שֶׁתִּהְיֶה דַּק כְּקֶמַח, וּמְבֹאָר בָּזֶה**[35] **שֶׁהוּא עִנְיַן הַהַכְנָעָה לִהְיוֹת בִּבְחִינַת "לֵב נִשְׁבָּר וְנִדְכֶּה"**[36]. **וְעַל־פִּי־זֶה, הַהַכְנָעָה וְהַשִּׁפְלוּת שֶׁקֹּדֶם הַתְּפִלָּה הוּא עִנְיַן הַטְּחִינָה, וְנוֹסָף לָזֶה צָרִיךְ לִהְיוֹת עִנְיַן הַבִּטּוּל שֶׁבְּעֵרוּב הַמַּיִם בַּקֶּמַח, שֶׁהוּא עִנְיַן הַלִּישָׁה שֶׁבָּאָה לְאַחֲרֵי הַטְּחִינָה, בַּעֲבוֹדַת הַתְּפִלָּה גּוּפָא.**

וּבֵאוּר הָעִנְיָן, דְּהִנֵּה עֲבוֹדַת הַתְּפִלָּה צְרִיכָה לִהְיוֹת "בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ"[37], **דְּהַיְנוּ, בְּכָל עֲשֶׂרֶת כֹּחוֹת הַנֶּפֶשׁ, שֶׁזֶּהוּ גַּם עִנְיַן הַתְּפִלָּה בְּצִבּוּר, כַּיָּדוּעַ פִּתְגַּם כ"ק מו"ח אַדְמו"ר בְּשֵׁם זְקֵנוֹ, שֶׁ'תְּפִלָּה בְּצִבּוּר' הַיְנוּ לֶאֱסֹף וְלִצְבֹּר אֶת כָּל עֲשֶׂרֶת כֹּחוֹת נַפְשׁוֹ**[38]. **וְיֵשׁ בָּזֶה שְׁנֵי אוֹפַנִּים, א' כְּפִי שֶׁהוּא מִצַּד פָּרָשָׁה רִאשׁוֹנָה דִּקְרִיאַת־שְׁמַע, וּב' כְּפִי שֶׁהוּא מִצַּד פָּרָשָׁה שְׁנִיָּה דִּקְרִיאַת־שְׁמַע. דְּהִנֵּה אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ ז"ל**[39] **"לָמָּה קָדְמָה פָּרָשַׁת שְׁמַע לְוַהֲיָה אִם שָׁמוֹעַ, כְּדֵי שֶׁיְּקַבֵּל עָלָיו עֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם תְּחִלָּה וְאַחַר־כָּךְ יְקַבֵּל עָלָיו עֹל מִצְוֹת". וְהוּא עִנְיַן "רָצוֹא**

ביאור בדרך אפשר

וּבֵאוּר הָעִנְיָן, דְּהִנֵּה עֲבוֹדַת הַתְּפִלָּה צְרִיכָה לִהְיוֹת כמו שנאמר בפרשת שמע אודות אהבת ה' **"בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ"**[37], **דְּהַיְנוּ, בְּכָל עֲשֶׂרֶת כֹּחוֹת הַנֶּפֶשׁ,** כמובא בקבלה וחסידות כי כשם שהכוחות האלוקיים הם בעשר ספירות (חכמה, בינה וכו'), כך כוחות הנפש הם בעשר בחינות מקבילות, כי כוחות הנפש 'נשתלשלו' מעשר הספירות העליונות, ועבודת ה' ראויה היא כאשר האדם עובד את ה' בכל כוחות נפשו, ולא רק בחלק מהכוחות, **שֶׁזֶּהוּ** עבודת ה' בכל עשרת כוחות הנפש הוא **גַּם עִנְיַן הַתְּפִלָּה בְּצִבּוּר, כַּיָּדוּעַ פִּתְגַּם כ"ק מו"ח** כב' קדושת מורי וחמי **אַדְמו"ר** הרבי הריי"צ **בְּשֵׁם זְקֵנוֹ,** סבו, אבי אמו, רבי יוסף יצחק מאווריטש **שֶׁ'תְּפִלָּה בְּצִבּוּר' הַיְנוּ לֶאֱסֹף וְלִצְבֹּר אֶת כָּל עֲשֶׂרֶת כֹּחוֹת נַפְשׁוֹ**[38] ולהתפלל בכולם יחד.

וְיֵשׁ בָּזֶה בעבודת התפילה בכל עשרת כוחות הנפש **שְׁנֵי אוֹפַנִּים, א'** אופן אחד **כְּפִי שֶׁהוּא מִצַּד פָּרָשָׁה רִאשׁוֹנָה דִּקְרִיאַת־שְׁמַע, וּב'** אופן שני **כְּפִי שֶׁהוּא מִצַּד פָּרָשָׁה שְׁנִיָּה דִּקְרִיאַת־שְׁמַע** כפי שממשיך ומפרט.

דְּהִנֵּה אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ ז"ל[39] במשנה **"לָמָּה קָדְמָה פָּרָשַׁת שְׁמַע** פרשה ראשונה של קריאת שמע, בה נאמר הכתוב 'שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד' שעניינו קבלת עול מלכות שמים **לְוַהֲיָה אִם שָׁמוֹעַ,** פרשה שנייה של קריאת שמע בה מדובר על קיום המצוות, **כְּדֵי שֶׁיְּקַבֵּל עָלָיו** האדם **עֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם** בכללות **תְּחִלָּה וְאַחַר־כָּךְ יְקַבֵּל עָלָיו עֹל מִצְוֹת"** כל פרטי המצוות.

---

34) שבת, שם. וראה גם סה"מ עזר"ת ע' סג ואילך. סה"מ קונטרסים ח"ב רפא, א ואילך. 35) לקו"ת בהר שם. 36) תהלים נא, יט. 37) ואתחנן ו, ה. 38) ראה לקו"ש ח"ב ע' 477 ואילך. וראה "התמים" חוברת ב ס"ע מה [עה, א] ואילך. 39) משנה ברכות יג, א.

שבת פרשת שלח, כ"ח סיון, מבה"ח תמוז, ה'תשכ"ט

ביאור בדרך אפשר

וְהוּא עִנְיַן "רָצוֹא וָשׁוֹב"[40], כתוב לגבי חיות הקודש של המרכבה העליונה שהן רצות "רצוא ושוב". ומוסבר על כך בתורת החסידות כי גם בעבודת ה' של כל יהודי צריך להיות שילוב בין ה'רצוא', התשוקה והשאיפה לדבוק בה' בתכלית הדביקות עד כדי כלות הנפש, ובין ה'שוב' של חיי הנשמה בגוף כדי שיוכל לעסוק בתורה ומצוות בפועל. ומוסבר על כך כי כמו שב'רצוא ושוב', ה'רצוא' בא תחילה, כי תחילה צריכה להיות תשוקה להתעלות ודביקות באלוקות, ואחר כך 'שוב', כדי לעסוק בתורה ומצוות בפועל, כך גם לגבי פרשה ראשונה ופרשה שנייה של קריאת שמע, **וְהַיְנוּ, שֶׁפָּרָשָׁה רִאשׁוֹנָה,** שהתוכן שלה הוא **קַבָּלַת עֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם, הוּא עִנְיַן הַ'רָצוֹא'** התשוקה והצימאון להתקרב לאלוקות **שֶׁנַּעֲשָׂה מִצַּד גֹּדֶל הָאַהֲבָה לַה' בְּאֹפֶן דְּ"בְּכָל מְאֹדֶךָ"**[37] שהיא אהבת ה' ברמה גבוהה ביותר, למעלה מדרגת "בכל לבבך ובכל נפשך", ועד לאהבת ה' בלי גבול כמשמעות המילה 'מאד' **(שֶׁנֶּאֱמַר בְּפָרָשָׁה רִאשׁוֹנָה דַּוְקָא** ואילו בפרשה שנייה נאמר "בכל לבבכם ובכל נפשכם" ולא נזכר "בכל מאודך"). **וּפָרָשָׁה שְׁנִיָּה, קַבָּלַת עֹל מִצְוֹת, הוּא עִנְיַן הַ'שּׁוֹב'** הירידה בחזרה לענייני קיום המצוות במעשה בפועל, **שֶׁזֶּהוּ** ה'שוב' והחזרה מהתשוקה להתעלות, אל הירידה למטה הוא **הֵפֶךְ תְּנוּעַת הָ'רָצוֹא' וַעֲלִיָּה לְמַעְלָה, כִּי־אִם עִנְיַן אֹם** אלא ה'שוב' הוא **עִנְיַן הַמְשָׁכָה** וירידה **מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה דַּוְקָא, בָּעֲבוֹדָה** והתעסקות של יהודי **בְּעִנְיְנֵי הָעוֹלָם, "וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ" וְגו'**[41] היינו עיסוק בדברים גשמיים **(שֶׁנֶּאֱמַר בְּפָרָשָׁה שְׁנִיָּה דַּוְקָא** הפרשה שהתוכן שלה הוא עניין ה'שוב').

וְהִנֵּה, אַף שֶׁגְּדְלָה מַעֲלַת הָאַהֲבָה של האדם לאלוקות **וְהָ'רָצוֹא'** התשוקה והצימאון להתקרב לאלוקות ולדבוק באלוקות, **כְּמַאֲמַר**[42] הזוהר **"לֵית פּוּלְחָנָא כְּפוּלְחָנָא דִּרְחִימוּתָא",** אין עבודה (חשובה ונעלית) כמו עבודת האהבה, **וְעַד שֶׁהַתּוֹרָה מְעִידָה עַל עִנְיַן**

ביאור בדרך אפשר

הָ'רָצוֹא' שֶׁהוּא דָּבָר גָּדוֹל[43], כדברי הגמרא ש'מעשה מרכבה' הוא 'דבר גדול' **מִכָּל־מָקוֹם** למרות המעלה הגדולה והחשובה של עבודת האהבה **הֲרֵי** כלשון הכתוב בישעיה **"לֹא לְתֹהוּ בְּרָאָהּ** הקדוש־ברוך־הוא לא ברא את העולם שיהיה שומם **(אֶלָּא) לָשֶׁבֶת** שיהיה מקום מיושב בבני אדם **יְצָרָהּ"**[44], **הַיְנוּ, שֶׁתַּכְלִית הַכַּוָּנָה** המטרה של הבריאה **אֵינָהּ בְּעִנְיַן הָ'רָצוֹא'** התשוקה להתעלות מהעולם וגדרי המציאות, תנועה נפשית שעלולה להביא לכלות הנפש, **אֶלָּא בְּעִנְיַן הַ'שּׁוֹב'** הירידה לעולם לעסוק בקיום תורה ומצוות מתוך מגע עם המציאות הגשמית **דַּוְקָא. וּמִצַּד עִנְיַן זֶה,** שדווקא בכך נשלמת כוונת הבריאה **יֵשׁ מַעֲלָה** ויתרון **בְּפָרָשָׁה שְׁנִיָּה** בה מדובר על קיום המצוות בפועל **לְגַבֵּי פָּרָשָׁה רִאשׁוֹנָה** בה מדובר על אהבת ה' בכל מאודך, **דְּאַף שֶׁבְּפָרָשָׁה שְׁנִיָּה לֹא נֶאֱמַר "בְּכָל מְאֹדֶךָ" (שֶׁהוּא** אהבת ה' ברמה גבוהה **עִנְיַן "עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם"**[45], שאז, כדברי הגמרא, אין צורך להתעסק ב'ואספת דגנך' (וזה לשון הגמרא: "רבי שמעון בן יוחאי אומר: אפשר אדם חורש בשעת חרישה, וזורע בשעת זריעה, וקוצר בשעת קצירה, ודש בשעת דישה, וזורה בשעת הרוח, תורה מה תהא עליה, אלא בזמן שישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית על ידי אחרים, שנאמר ועמדו זרים ורעו צאנכם. ובזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית על ידי עצמן שנאמר ואספת דגנך..."), **כַּמְּבֹאָר בְּתוֹרַת הָרַב הַמַּגִּיד**[46]) **כְּמוֹ בְּפָרָשָׁה רִאשׁוֹנָה** שבה כן נאמר 'בכל מאודך', **מִכָּל־מָקוֹם** למרות המעלה והחשיבות הגדולה של 'בכל מאודך' **יֵשׁ עִנְיַן שֶׁנֶּאֱמַר בְּפָרָשָׁה שְׁנִיָּה דַּוְקָא וְלֹא בְּפָרָשָׁה רִאשׁוֹנָה, וְהוּא מַה שֶּׁכָּתוּב**[47] **"לְעָבְדוֹ בְּכָל לְבַבְכֶם", דְּעִנְיַן הָעֲבוֹדָה** שעל זה נאמר בכתוב 'לעבדו' **הוּא מִלְּשׁוֹן עֲבוּד** תיקון ועיבוד **עוֹרוֹת**[48] שמצד עצמם הם גסים ועבים, להיות ראויים לשימוש, **וְקָאֵי** והכוונה היא **עַל כְּלָלוּת עֲבוֹדַת תִּקּוּן** זיכוך ועידון **הָעוֹלָם** שמצד

1 **וָשׁוֹב"**[40], **וְהַיְנוּ, שֶׁפָּרָשָׁה רִאשׁוֹנָה, קַבָּלַת עֹל**
2 **מַלְכוּת שָׁמַיִם, הוּא עִנְיַן הַ'רָצוֹא' שֶׁנַּעֲשָׂה מִצַּד**
3 **גֹּדֶל הָאַהֲבָה לַה' בְּאֹפֶן דְּ"בְּכָל מְאֹדֶךָ"**[37]
4 **(שֶׁנֶּאֱמַר בְּפָרָשָׁה רִאשׁוֹנָה דַּוְקָא). וּפָרָשָׁה שְׁנִיָּה,**
5 **קַבָּלַת עֹל מִצְוֹת, הוּא עִנְיַן הַ'שּׁוֹב', שֶׁזֶּהוּ הֵפֶךְ**
6 **תְּנוּעַת הָ'רָצוֹא' וַעֲלִיָּה לְמַעְלָה, כִּי־אִם עִנְיַן**
7 **הַמְשָׁכָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה דַּוְקָא, בָּעֲבוֹדָה בְּעִנְיְנֵי**
8 **הָעוֹלָם, "וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ" וְגו'**[41] **(שֶׁנֶּאֱמַר בְּפָרָשָׁה**
9 **שְׁנִיָּה דַּוְקָא). וְהִנֵּה, אַף שֶׁגְּדְלָה מַעֲלַת הָאַהֲבָה**
10 **וְהָ'רָצוֹא', כְּמַאֲמַר**[42] **"לֵית פּוּלְחָנָא כְּפוּלְחָנָא**
11 **דִּרְחִימוּתָא", וְעַד שֶׁהַתּוֹרָה מְעִידָה עַל עִנְיַן**
12 **הָ'רָצוֹא' שֶׁהוּא דָּבָר גָּדוֹל**[43], **מִכָּל־מָקוֹם הֲרֵי**
13 **"לֹא לְתֹהוּ בְּרָאָהּ (אֶלָּא) לָשֶׁבֶת יְצָרָהּ"**[44], **הַיְנוּ,**
14 **שֶׁתַּכְלִית הַכַּוָּנָה אֵינָהּ בְּעִנְיַן הָ'רָצוֹא', אֶלָּא**
15 **בְּעִנְיַן הַ'שּׁוֹב' דַּוְקָא. וּמִצַּד עִנְיַן זֶה, יֵשׁ מַעֲלָה**
16 **בְּפָרָשָׁה שְׁנִיָּה לְגַבֵּי פָּרָשָׁה רִאשׁוֹנָה, דְּאַף**
17 **שֶׁבְּפָרָשָׁה שְׁנִיָּה לֹא נֶאֱמַר "בְּכָל מְאֹדֶךָ" (שֶׁהוּא**
18 **עִנְיַן "עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם"**[45], **כַּמְּבֹאָר בְּתוֹרַת**
19 **הָרַב הַמַּגִּיד**[46]) **כְּמוֹ בְּפָרָשָׁה רִאשׁוֹנָה, מִכָּל־מָקוֹם**
20 **יֵשׁ עִנְיַן שֶׁנֶּאֱמַר בְּפָרָשָׁה שְׁנִיָּה דַּוְקָא וְלֹא**
21 **בְּפָרָשָׁה רִאשׁוֹנָה, וְהוּא מַה שֶּׁכָּתוּב**[47] **"לְעָבְדוֹ**
22 **בְּכָל לְבַבְכֶם", דְּעִנְיַן הָעֲבוֹדָה הוּא מִלְּשׁוֹן עֲבוּד**
23 **עוֹרוֹת**[48], **וְקָאֵי עַל כְּלָלוּת עֲבוֹדַת תִּקּוּן הָעוֹלָם,**

---

40) ראה סידור (עם דא"ח) שער הק"ש עד, סע"ב ואילך. אוה"ת ואתחנן ח"ו ע' ב'רלז ואילך. 41) עקב יא, יד. 42) ראה זח"ב נה, ב. ח"ג רסז, א. לקו"ת שלח מב, ג. 43) ראה סוכה כח, א. רמב"ם הל' יסוה"ת ספ"ד. וראה ד"ה בהעלותך את הנרות פ"ו (לעיל ע' 320 ואילך). 44) ע"פ ישעי' מה, יח. 45) ראה ברכות לה, ב ובחדא"ג מהרש"א שם. 46) אור תורה נג, ד. וראה גם לקו"ת שלח שם. ובכ"מ. 47) עקב יא, יג. 48) ראה תו"א בראשית ה, ב. משפטים עו, א.

ביאור בדרך אפשר

עצמו הוא גשמי וחומרי, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[49] בתורה על הבריאה **"אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹקִים לַעֲשׂוֹת -** ואמרו חכמינו ז"ל ש'לעשות' פירושו **לְתַקֵּן"**[50], **שֶׁכָּל מַה שֶּׁנִּבְרָא בְּשֵׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית צָרִיךְ תִּקּוּן**[51] ושיפור כדי לעדן ולזכך אותו, **וְדַוְקָא עֲבוֹדָה זוֹ** של 'תיקון' העולם **הִיא תַּכְלִית הַכַּוָּנָה** המטרה **שֶׁבִּשְׁבִיל זֶה יָרְדָה הַנְּשָׁמָה** ממקורה ושורשה העליון **לְמַטָּה, שֶׁהֲרֵי עִנְיַן הָ'רָצוֹא'** השאיפה להתעלות ולהתקרב לאלוקות **הָיָה** קיים בנשמה של כל יהודי **גַּם (וְאַדְרַבָּה, בְּאֹפֶן נַעֲלֶה יוֹתֵר** מאשר הוא קיים כאשר הנשמה מלובשת בגוף גשמי) **קֹדֶם יְרִידַת הַנְּשָׁמָה לְמַטָּה** להתלבש בגוף גשמי, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[52] בספר מלכים שאליהו הנביא אמר **חַי הֲוָיָ' אֶלֹקֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר עָמַדְתִּי לְפָנָיו גוֹ'**, ועל פי חסידות הכוונה ל'עמידה' של הנשמה לפני ה' למעלה, קודם הירידה למטה להתלבש בגוף גשמי בעולם הזה **שֶׁהוּא** 'עמידה' זו **עִנְיַן הָ'רָצוֹא'** והשאיפה לדבקות באלוקות **כוּ', וְתַכְלִית הַכַּוָּנָה** המטרה **בִּירִידַת הַנְּשָׁמָה לְמַטָּה הִיא בִּשְׁבִיל עִנְיַן הַ'שׁוֹב' דַּוְקָא,** הירידה לעולם הזה **הַיְנוּ, שֶׁתִּהְיֶה הָעֲבוֹדָה בְּבֵרוּר** וזיכוך **הַגּוּף וְנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית וְחֶלְקוֹ** כמבואר **בָּעוֹלָם** בחסידות שלכל אדם יש חלק בעולם שעליו בפרט מוטל לבררו ולתקנו, והתיקון והזיכוך של הגוף הגשמי והנפש הבהמית הוא **בְּאֹפֶן שֶׁל 'אִתְכַּפְיָא'** כפיית והכנעת הכוחות שאינם מצד הקדושה אלא שייכים לסטרא-אחרא, הצד האחר, **דַּוְקָא, שֶׁעַל-יְדֵי-זֶה** עבודת ה'אתכפייא', הנה כדברי הזוהר **"אֶסְתַּלֵּק יְקָרָא דְּקוּדְשָׁא-בְּרִיךְ-הוּא בְּכוּלְּהוּ עָלְמִין"**[53] מתעלה כבודו של הקדוש-ברוך-הוא בכל העולמות. **וְהִנֵּה בְּפָרָשָׁה שְׁנִיָּה דִּקְרִיאַת-שְׁמַע** שבה מדובר על קיום המצוות בפועל ועל ה'שוב' כמבואר לעיל באריכות **נֶאֱמַר "הִשָּׁמְרוּ לָכֶם" גו'**[54], לשון אזהרה שלא לעבור על ציווי ה' בתורה **וְאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ ז"ל**[55] **"כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר "הִשָּׁמֶר" "פֶּן" וְ"אַל", אֵינוֹ אֶלָּא לֹא-תַעֲשֶׂה"** וכאילו נאמר על דבר זה בפירוש שלא לעשותו והוא איסור לאו, אחת ממצוות לא-תעשה, **וְהַיְנוּ, שֶׁכְּלָלוּת הָעֲבוֹדָה** התוכן הכללי של עבודת ה' בה מדובר **בְּפָרָשָׁה שְׁנִיָּה דִּקְרִיאַת-שְׁמַע הוּא עִנְיַן הַבִּטּוּל וְהַיִּרְאָה דַּוְקָא** שזהו השורש לקיום מצוות לא-תעשה, מתוך יראה לעבור על רצון ה', **וְעַד שֶׁאֲפִילוּ עִנְיַן הָאַהֲבָה שֶׁבְּפָרָשָׁה שְׁנִיָּה** ככתוב בה 'ואהבת את ה' אלוקיכם ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם', גם **הוּא מִבְּחִינַת הַיִּרְאָה, הַיְנוּ, שֶׁהָאַהֲבָה גּוּפָא** עצמה **הִיא בִּתְנוּעָה שֶׁל כִּוּוּץ** נפש האדם, היפך ההתרחבות וההתפשטות שהן תכונות של מידת האהבה. **וְזֶהוּ** עבודת היראה בפרשה שנייה של קריאת שמע **עִנְיַן הַלִּישָׁה** שענינה הוא לשים מים (ביטול) בקמח (ישות ופירוד) **שֶׁלְּאַחֲרֵי הַטְּחִינָה** שענינה הוא הכנעה ושפלות, כמבואר לעיל באריכות, **הַיְנוּ, שֶׁנּוֹסָף עַל כְּלָלוּת עִנְיַן הַהַכְנָעָה וְהַשִּׁפְלוּת** והביטול לאלוקות **שֶׁלִּפְנֵי הַתְּפִלָּה, שֶׁהוּא עִנְיַן הַטְּחִינָה,** כמבואר לעיל, **צָרִיךְ לִהְיוֹת בַּתְּפִלָּה גּוּפָא** עצמה, לא רק בשלב ההכנה לתפילה, **עִנְיַן הַבִּטּוּל** של הישות העצמית **וְהַיִּרְאָה** מפני הקדוש-ברוך-הוא **שֶׁבְּפָרָשָׁה שְׁנִיָּה דִּקְרִיאַת-שְׁמַע, שֶׁהוּא עִנְיַן הַלִּישָׁה, עֵרוּב הַמַּיִם** (הביטול) **בַּקֶּמַח** (פירוד וישות) כדי לבטלו, **שֶׁעַל-יְדֵי-זֶה** עבודת הביטול הנוספת, בפרשה שניה של קריאת שמע, **מַמְשִׁיכִים וּפוֹעֲלִים אֶת עִנְיַן אַחְדוּת הֲוָיָ' (כְּלָלוּת עִנְיַן קְרִיאַת-שְׁמַע) בִּמְקוֹם הַפֵּרוּד,** כמו

ביאור בדרך אפשר

1 כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[49] "אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹקִים לַעֲשׂוֹת —
2 לְתַקֵּן"[50], שֶׁכָּל מַה שֶּׁנִּבְרָא בְּשֵׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית
3 צָרִיךְ תִּקּוּן[51], וְדַוְקָא עֲבוֹדָה זוֹ הִיא תַּכְלִית
4 הַכַּוָּנָה שֶׁבִּשְׁבִיל זֶה יָרְדָה הַנְּשָׁמָה לְמַטָּה, שֶׁהֲרֵי
5 עִנְיַן הָ'רָצוֹא' הָיָה גַּם (וְאַדְרַבָּה, בְּאֹפֶן נַעֲלֶה
6 יוֹתֵר) קֹדֶם יְרִידַת הַנְּשָׁמָה לְמַטָּה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[52]
7 חַי הֲוָיָ' אֶלֹקֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר עָמַדְתִּי לְפָנָיו גוֹ',
8 שֶׁהוּא עִנְיַן הָ'רָצוֹא' כוּ', וְתַכְלִית הַכַּוָּנָה בִּירִידַת
9 הַנְּשָׁמָה לְמַטָּה הִיא בִּשְׁבִיל עִנְיַן הַ'שׁוֹב' דַּוְקָא,
10 הַיְנוּ, שֶׁתִּהְיֶה הָעֲבוֹדָה בְּבֵרוּר הַגּוּף וְנֶפֶשׁ
11 הַבַּהֲמִית וְחֶלְקוֹ בָּעוֹלָם בְּאֹפֶן שֶׁל 'אִתְכַּפְיָא'
12 דַּוְקָא, שֶׁעַל-יְדֵי-זֶה "אֶסְתַּלֵּק יְקָרָא דְּקוּדְשָׁא-
13 בְּרִיךְ-הוּא בְּכוּלְּהוּ עָלְמִין"[53].
14 **וְהִנֵּה** בְּפָרָשָׁה שְׁנִיָּה דִּקְרִיאַת-שְׁמַע נֶאֱמַר
15 "הִשָּׁמְרוּ לָכֶם" גו'[54], וְאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ
16 ז"ל[55] "כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר "הִשָּׁמֶר" "פֶּן" וְ"אַל",
17 אֵינוֹ אֶלָּא לֹא-תַעֲשֶׂה", וְהַיְנוּ, שֶׁכְּלָלוּת הָעֲבוֹדָה
18 בְּפָרָשָׁה שְׁנִיָּה דִּקְרִיאַת-שְׁמַע הוּא עִנְיַן הַבִּטּוּל
19 וְהַיִּרְאָה דַּוְקָא, וְעַד שֶׁאֲפִילוּ עִנְיַן הָאַהֲבָה
20 שֶׁבְּפָרָשָׁה שְׁנִיָּה הוּא מִבְּחִינַת הַיִּרְאָה, הַיְנוּ,
21 שֶׁהָאַהֲבָה גּוּפָא הִיא בִּתְנוּעָה שֶׁל כִּוּוּץ. וְזֶהוּ
22 עִנְיַן הַלִּישָׁה שֶׁלְּאַחֲרֵי הַטְּחִינָה, הַיְנוּ, שֶׁנּוֹסָף עַל
23 כְּלָלוּת עִנְיַן הַהַכְנָעָה וְהַשִּׁפְלוּת שֶׁלִּפְנֵי הַתְּפִלָּה,
24 שֶׁהוּא עִנְיַן הַטְּחִינָה, צָרִיךְ לִהְיוֹת בַּתְּפִלָּה גּוּפָא
25 עִנְיַן הַבִּטּוּל וְהַיִּרְאָה שֶׁבְּפָרָשָׁה שְׁנִיָּה דִּקְרִיאַת-
26 שְׁמַע, שֶׁהוּא עִנְיַן הַלִּישָׁה, עֵרוּב הַמַּיִם בַּקֶּמַח,
27 שֶׁעַל-יְדֵי-זֶה מַמְשִׁיכִים וּפוֹעֲלִים אֶת עִנְיַן אַחְדוּת
28 הֲוָיָ' (כְּלָלוּת עִנְיַן קְרִיאַת-שְׁמַע) בִּמְקוֹם הַפֵּרוּד,
40 עָלְמִין"[53]
41 וְהִנֵּה בְּפָרָשָׁה שְׁנִיָּה דִּקְרִיאַת-שְׁמַע

---

49) בראשית ב, ג. 50) פירש"י לב"ר פי"א, ו. 51) ב"ר שם. 52) מלכים-א יז, א (וראה סה"מ ה'ש"ת ע' 13 בהערה. לקו"ש חכ"ה ע' 147 הערה 53). 53) בתניא פכ"ז (לד, א) ובלקו"ת ר"פ פקודי מציין לזהר ח"ב קכח, ב (ובלקו"ת שם מציין גם לזהר שם סז, ב. וראה גם שם קפד, א). וראה גם תו"א ויקהל פט, ד. לקו"ת חוקת סה, ג. 54) עקב יא, טז. 55) עירובין צו, א. מכות יג, ב.

ביאור בדרך אפשר

נתינת המים בקמח **הֵינוּ,** שהביטול לאלוקות יהיה ניכר ויחדור גם **בָּעֲבוֹדָה בָּעוֹלָם** מתוך מגע עם גשמיות העולם **בְּאֹפֶן דְּ"וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ" וְגוֹ',** בְּדִגְמַת **פְּעוּלַת הַמַּיִם בְּפִרוּרֵי הַקֶּמַח לְחַבְּרָם לַעֲשׂוֹתָם גּוּף אֶחָד וְעִסָּה אַחַת** וכך עבודתו של יהודי בעולם, מחדירה במציאות הגשמית ביטול לאלקות ומגלה אחדות ה' בעולם.

ו) וְזֶהוּ התוכן הפנימי של הכתוב **"רֵאשִׁית עֲרִסֹתֵיכֶם חַלָּה תָּרִימוּ תְרוּמָה", וְ"רֵאשִׁית עֲרִיסֹתֵיכֶם תִּתְּנוּ לְכֹהֵן לְהָנִיחַ בְּרָכָה אֶל בֵּיתֶךָ". דְּהִנֵּה, נִתְבָּאֵר לְעֵיל (סְעִיף ג) שֶׁכְּלָלוּת עֲבוֹדַת "חַלָּה" הִיא **לַעֲשׂוֹת מֵאוֹת ח'** (המסמלת את החמץ והיישות) **אוֹת ה'** (המסמלת את הענווה והביטול), **שֶׁלֹּא תִּהְיֶה הַיְרִידָה** הרוחנית **עַל־יְדֵי הַפֶּתַח שֶׁלְּמַטָּה, בְּחִינַת הַמַּלְכוּת, שֶׁנִּקְרֵאת "בְּרַתָּא דְּמִתְחַטְּאָה לְקַמֵּי אֲבוּהָּ"** בת המתחטאת לפני אביה, **וְהֵינוּ מִפְּנֵי שֶׁהַחֵטְא סָמוּךְ לָהּ,** לספירת המלכות, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "לַפֶּתַח חַטָּאת רוֹבֵץ",** החטא נמצא קרוב לפתח **שֶׁלְּכֵן צָרִיךְ לִהְיוֹת עִנְיַן הַשְׁמִירָה כוּ'. וּשְׁמִירָה זוֹ** הדרך להיזהר מחטא **נַעֲשֵׂית עַל־יְדֵי עִנְיַן הַבִּטּוּל, כִּמְרֻמָּז בְּאֹפֶן כְּתִיבַת אוֹת ה' בְּסֵפֶר־תּוֹרָה, שֶׁתְּחִלָּה עוֹשִׂים שְׁנֵי קַוִּין מִיָּמִין** הקו העליון, 'גג' האות והקו הימני **כְּמוֹ אוֹת ד', וְאַחַר־כָּךְ מוֹסִיפִים רֶגֶל שְׂמָאלִית שֶׁהִיא** קו קצר **כְּמוֹ אוֹת יו"ד (נוֹסֶף עַל הַיּוּ"ד שֶׁמֵּאַחוֹרֵי הַד'** בקצה הימני של האות **שֶׁעַל־יָדָהּ** באמצעות תוספת האות י' מצד ימין, **עוֹשִׂים מֵר' ד'**[57] וזו גם הדרך לעשות מד' ה', על ידי תוספת קו הדומה לאות י'), **שֶׁמּוֹרָה** האות יו"ד שהיא נקודה קטנה **עַל עִנְיַן הַבִּטּוּל** והקטנות.

ביאור בדרך אפשר

וְנִמְצָא, שֶׁעִנְיַן הַ'חַלָּה' התוכן הפנימי של המצוה על פי הסוד **הוּא הַמְשָׁכַת הַיּוּ"ד** ענין הביטול **בִּבְחִינַת הַמַּלְכוּת,** שמצד עצמה היא צריכה שמירה, כמבואר לעיל, **שֶׁאָז** הודות לתוספת היו"ד **בְּחִינַת הַמַּלְכוּת הִיא בִּשְׁלֵמוּתָהּ.**

וְזֶהוּ שֶׁעִנְיַן הַ'חַלָּה' הוּא "לְהָנִיחַ בְּרָכָה אֶל בֵּיתֶךָ", כִּי "בֵּיתֶךָ" הוּא בְּחִינַת הַמַּלְכוּת שֶׁנִּקְרֵאת "בַּיִת", וְקָאֵי והכוונה היא להביא ולהמשיך את הברכה **עַל כְּלָלוּת הָעוֹלָם שֶׁנִּבְרָא בְּבִי"ת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[58] על כללות הבריאה **"בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹקִים", וְעַל־יְדֵי הַ'חַלָּה' שֶׁנִּקְרֵאת "רֵאשִׁית"**[59], כלשון הכתוב כאן 'ראשית עריסותיכם' **מַמְשִׁיכִים "בְּרָכָה אֶל בֵּיתֶךָ", שֶׁהוּא עִנְיַן הַמְשָׁכַת בְּחִינַת הַחָכְמָה בִּבְחִינַת הַמַּלְכוּת,** וזו תוספת והשפעה גדולה מאד למלכות כי החכמה היא הספירה הכי עליונה והמלכות היא הספירה הכי תחתונה ובדרך כלל יש ריחוק גדול ביניהן, והחידוש הוא שעל ידי 'חלה' יש במלכות, בחינת 'בית' הארה מהחכמה, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[60] במשלי **"בְּחָכְמָה יִבָּנֶה בַּיִת",** והכתוב רומז להמשכת החכמה ב'בית' היא המלכות **שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה** בכוח הארה וההשפעה של החכמה **יוּכַל לִהְיוֹת כְּלָלוּת עִנְיַן הָעֲבוֹדָה בִּבְרוּר הָעוֹלָם, תְּחִלָּה בְּאֹפֶן שֶׁל 'אִתְכַּפְיָא',** היינו שהרע עדיין קיים אבל מכניעים אותו **וְאַחַר־כָּךְ גַּם בְּאֹפֶן שֶׁל 'אִתְהַפְּכָא'** שהרע עצמו מתהפך לאור, **"זְדוֹנוֹת** עבירות שנעשו במזיד, הן עצמן **נַעֲשׂוּ לוֹ כִּזְכֻיּוֹת"**[61], **עַל־דֶּרֶךְ מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל, שֶׁאֲפִילוּ מֵחָמֵץ שֶׁאָסוּר בְּחַג הַפֶּסַח, נַעֲשֵׂית מִצְוַת שְׁתֵּי הַלֶּחֶם בְּחַג**

1 הֵינוּ, בָּעֲבוֹדָה בָּעוֹלָם בְּאֹפֶן דְּ"וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ"
2 וְגוֹ', בְּדִגְמַת פְּעוּלַת הַמַּיִם בְּפִרוּרֵי הַקֶּמַח
3 לְחַבְּרָם לַעֲשׂוֹתָם גּוּף אֶחָד וְעִסָּה אַחַת.

4 ו) **וְזֶהוּ** "רֵאשִׁית עֲרִסֹתֵיכֶם חַלָּה תָּרִימוּ
5 תְרוּמָה", וְ"רֵאשִׁית עֲרִיסֹתֵיכֶם תִּתְּנוּ
6 לַכֹּהֵן לְהָנִיחַ בְּרָכָה אֶל בֵּיתֶךָ". דְּהִנֵּה, נִתְבָּאֵר
7 לְעֵיל (סְעִיף ג) שֶׁכְּלָלוּת עֲבוֹדַת "חַלָּה" הִיא
8 לַעֲשׂוֹת מֵאוֹת ח' אוֹת ה', שֶׁלֹּא תִּהְיֶה הַיְרִידָה
9 עַל־יְדֵי הַפֶּתַח שֶׁלְּמַטָּה, בְּחִינַת הַמַּלְכוּת,
10 שֶׁנִּקְרֵאת "בְּרַתָּא דְּמִתְחַטְּאָה לְקַמֵּי אֲבוּהָּ"[56],
11 וְהֵינוּ מִפְּנֵי שֶׁהַחֵטְא סָמוּךְ לָהּ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב
12 "לַפֶּתַח חַטָּאת רוֹבֵץ", שֶׁלְּכֵן צָרִיךְ לִהְיוֹת עִנְיַן
13 הַשְׁמִירָה כוּ'. וּשְׁמִירָה זוֹ נַעֲשֵׂית עַל־יְדֵי עִנְיַן
14 הַבִּטּוּל, כִּמְרֻמָּז בְּאֹפֶן כְּתִיבַת אוֹת ה' בְּסֵפֶר־
15 תּוֹרָה, שֶׁתְּחִלָּה עוֹשִׂים שְׁנֵי קַוִּין מִיָּמִין כְּמוֹ אוֹת
16 ד', וְאַחַר־כָּךְ מוֹסִיפִים רֶגֶל שְׂמָאלִית שֶׁהִיא כְּמוֹ
17 אוֹת יו"ד (נוֹסֶף עַל הַיּוּ"ד שֶׁמֵּאַחוֹרֵי הַד' שֶׁעַל־
18 יָדָהּ עוֹשִׂים מֵר' ד'[57]), שֶׁמּוֹרָה עַל עִנְיַן הַבִּטּוּל.
19 וְנִמְצָא, שֶׁעִנְיַן הַ'חַלָּה' הוּא הַמְשָׁכַת הַיּוּ"ד
20 בִּבְחִינַת הַמַּלְכוּת, שֶׁאָז בְּחִינַת הַמַּלְכוּת הִיא
21 בִּשְׁלֵמוּתָהּ. וְזֶהוּ שֶׁעִנְיַן הַ'חַלָּה' הוּא "לְהָנִיחַ
22 בְּרָכָה אֶל בֵּיתֶךָ", כִּי "בֵּיתֶךָ" הוּא בְּחִינַת
23 הַמַּלְכוּת שֶׁנִּקְרֵאת "בַּיִת", וְקָאֵי עַל כְּלָלוּת
24 הָעוֹלָם שֶׁנִּבְרָא בְּבִי"ת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[58] "בְּרֵאשִׁית
25 בָּרָא אֱלֹקִים", וְעַל־יְדֵי הַ'חַלָּה' שֶׁנִּקְרֵאת
26 "רֵאשִׁית"[59], מַמְשִׁיכִים "בְּרָכָה אֶל בֵּיתֶךָ", שֶׁהוּא
27 עִנְיַן הַמְשָׁכַת בְּחִינַת הַחָכְמָה בִּבְחִינַת הַמַּלְכוּת,
28 כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[60] "בְּחָכְמָה יִבָּנֶה בַּיִת", שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה
29 יוּכַל לִהְיוֹת כְּלָלוּת עִנְיַן הָעֲבוֹדָה בִּבְרוּר הָעוֹלָם,
30 תְּחִלָּה בְּאֹפֶן שֶׁל 'אִתְכַּפְיָא', וְאַחַר־כָּךְ גַּם בְּאֹפֶן
31 שֶׁל 'אִתְהַפְּכָא', "זְדוֹנוֹת נַעֲשׂוּ לוֹ כִּזְכֻיּוֹת"[61], עַל־דֶּרֶךְ מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל,
32 שֶׁאֲפִילוּ מֵחָמֵץ שֶׁאָסוּר בְּחַג הַפֶּסַח, נַעֲשֵׂית מִצְוַת שְׁתֵּי הַלֶּחֶם בְּחַג הַשָּׁבוּעוֹת,

---

56) זח"ג קפח, ב. וראה גם לקו"ת אמור לו, ג ואילך. 57) ראה סה"מ ה'שי"ת ע' 119 ואילך. 58) בראשית א, א. 59) ב"ר פ"א, ד. 60) משלי כד, ג. 61) יומא פו, ב.

ביאור בדרך אפשר

הַשָּׁבוּעוֹת כי לאחר בירור והתעלות העולם בימי ספירת העומר שמחג הפסח עד חג השבועות, החמץ עצמו, שבחג הפסח היה אסור, יכול להיות קרבן לה׳, **שֶׁזֶּהוּ מַה שֶּׁנִּתְחַדֵּשׁ בְּמַתַּן־תּוֹרָה,** שאז ניתן הכוח לתקן ולהעלות את העולם על ידי לימוד התורה וקיום המצוות בעולם הזה, **וּלְעָתִיד־לָבֹא יִהְיֶה זֶה** התיקון והזיכוך של העולם **בְּתַכְלִית הַשְּׁלֵמוּת** והעולם יגיע לשיא התיקון והעילוי שלו, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[62] בנבואת ישעיה על מצב העולם לעתיד לבוא **"אֶת רוּחַ הַטֻּמְאָה אַעֲבִיר מִן הָאָרֶץ",** וזה יהיה מצב העולם **לְאַחֲרֵי בֵּרוּר** הפרדת הטוב מהרע **וְהַעֲלָאַת כָּל נִיצוֹצוֹת הַקְּדֻשָּׁה שֶׁבָּעוֹלָם, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן** המשמעות הפנימית של נבואת ישעיה שבני ישראל יצאו מהגלות כאשר **"כַּסְּפָם וּזְהָבָם אִתָּם"**[63], **שֶׁבָּזֶה נִכְלְלוֹת גַּם הַמַּתָּנוֹת שֶׁמִּקַּבְּלִים מֵאֻמּוֹת הָעוֹלָם,**[64] שגם זה יתעלה לעתיד־לבוא ויגיע לתכלית התיקון והשלמות **כְּפִי שֶׁהָיָה גַּם בְּמַתַּן־תּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[65] בתהילים, בפרק ס״ח המדבר אודות מתן־תורה, **"לָקַחְתָּ מַתָּנוֹת", שֶׁאֲפִילוּ הַמַּלְאָךְ דְּהֵכֶף הַחַיִּים (שֶׁהוּא הַשָּׂר שֶׁל שְׁלֹשׁ קְלִפּוֹת הַטֻּמְאוֹת) נָתַן לְמֹשֶׁה מַתָּנָה, שֶׁמָּסַר לוֹ סוֹד הַקְּטֹרֶת**[66] (ובלשון הגמרא: "אף מלאך המות מסר לו דבר, שנאמר ויתן את הקטורת ויכפר על העם, ואומר ויעמוד בין המתים ובין החיים וגו׳ אי לאו דאמר ליה מי הווה ידע [אם לא שאמר לו האם היה יודע]"), **שֶׁמּוֹרֶה** עניין הקטורת **עַל בֵּרוּר הַ׳לְּעֻמַּת־זֶה׳,** היפך הקדושה (הנקרא ׳לעומת זה׳ על שם הפסוק בקהלת ׳זה לעומת זה עשה אלוקים׳) **שֶׁלָּכֵן סַמְמָנֵי הַקְּטֹרֶת הֵם בְּמִסְפַּר י״א, שֶׁקָּשׁוּר עִם ׳לְעֻמַּת־זֶה׳,** כמבואר בקבלה וחסידות, **וּמִכָּל־מָקוֹם עוֹשִׂים מֵהֶם** מי״א הסממנים **קְטֹרֶת עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, שֶׁהוּא עִנְיַן בֵּרוּר** ותיקון **הַ׳לְּעֻמַּת־זֶה׳**[67]. **וְהַשְּׁלֵמוּת שֶׁבָּזֶה** של תיקון ה׳לעומת זה׳ **תִּהְיֶה לֶעָתִיד־לָבֹא, שֶׁאָז יִתְבָּרְרוּ כָּל נִיצוֹצוֹת הַקְּדֻשָּׁה** שקיימים במציאות הגשמית, **וְכַמְבֹאָר בְּ׳שַׁעֲרֵי אוֹרָה׳**[68] לאדמו״ר האמצעי **שֶׁכַּאֲשֶׁר הַגְּאֻלָּה הִיא "בְּעִתָּהּ"**[69] בזמן שנקבע לה מראש **[שֶׁהֲרֵי עַכְשָׁו, לְאַחֲרֵי שֶׁכְּבָר "כָּלוּ כָּל הַקִּצִּין"**[70], וכבר עברו כל הזמנים שנחשבו למתאימים ל׳קץ׳ הגלות **לֹא יְכוֹלָה הַגְּאֻלָּה לִהְיוֹת בְּאֹפֶן דְּ"אֲחִישֶׁנָּה"**[69] כי הזמנים לגאולה במהירות כבר עברו] **אֲזַי** כשהגאולה היא בדרך של ׳בעיתה׳ **מִתְבָּרְרִים כָּל נִיצוֹצֵי הַקְּדוּשָׁה וְלֹא נֶאֱבַד אֲפִילוּ נִצּוֹץ אֶחָד, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב**[71] גם לגבי קיבוץ כל בני ישראל מהגלויות בבוא הגאולה, והכוונה גם לקיבוץ כל ניצוצות הקדושה שקיימים בעולם **וְאַתֶּם תִּלָּקְטוּ לְאַחַד אֶחָד גּוֹ׳, בְּבִיאַת גּוֹאֵל צֶדֶק בְּקָרוֹב מַמָּשׁ.**

1 שֶׁזֶּהוּ מַה שֶּׁנִּתְחַדֵּשׁ בְּמַתַּן־תּוֹרָה, וּלְעָתִיד־לָבֹא
2 יִהְיֶה זֶה בְּתַכְלִית הַשְּׁלֵמוּת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[62] "אֶת
3 רוּחַ הַטֻּמְאָה אַעֲבִיר מִן הָאָרֶץ", לְאַחֲרֵי בֵּרוּר
4 וְהַעֲלָאַת כָּל נִיצוֹצוֹת הַקְּדֻשָּׁה שֶׁבָּעוֹלָם, שֶׁזֶּהוּ
5 עִנְיַן "כַּסְּפָם וּזְהָבָם אִתָּם"[63], שֶׁבָּזֶה נִכְלְלוֹת גַּם
6 הַמַּתָּנוֹת שֶׁמִּקַּבְּלִים מֵאֻמּוֹת הָעוֹלָם[64], כְּפִי שֶׁהָיָה
7 גַּם בְּמַתַּן־תּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[65] "לָקַחְתָּ מַתָּנוֹת",
8 שֶׁאֲפִילוּ הַמַּלְאָךְ דְּהֵכֶף הַחַיִּים (שֶׁהוּא הַשָּׂר שֶׁל
9 שְׁלֹשׁ קְלִפּוֹת הַטֻּמְאוֹת) נָתַן לְמֹשֶׁה מַתָּנָה, שֶׁמָּסַר
10 לוֹ סוֹד הַקְּטֹרֶת[66], שֶׁמּוֹרֶה עַל בֵּרוּר הַ׳לְּעֻמַּת־
11 זֶה׳, שֶׁלָּכֵן סַמְמָנֵי הַקְּטֹרֶת הֵם בְּמִסְפַּר י״א,
12 שֶׁקָּשׁוּר עִם ׳לְעֻמַּת־זֶה׳, וּמִכָּל־מָקוֹם עוֹשִׂים
13 מֵהֶם קְטֹרֶת עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, שֶׁהוּא עִנְיַן בֵּרוּר
14 הַ׳לְּעֻמַּת־זֶה׳[67]. וְהַשְּׁלֵמוּת שֶׁבָּזֶה תִּהְיֶה לֶעָתִיד־
15 לָבֹא, שֶׁאָז יִתְבָּרְרוּ כָּל נִיצוֹצוֹת הַקְּדֻשָּׁה,
16 וְכַמְבֹאָר בְּ׳שַׁעֲרֵי אוֹרָה׳[68] שֶׁכַּאֲשֶׁר הַגְּאֻלָּה הִיא
17 "בְּעִתָּהּ"[69] [שֶׁהֲרֵי עַכְשָׁו, לְאַחֲרֵי שֶׁכְּבָר "כָּלוּ כָּל
18 הַקִּצִּין"[70], לֹא יְכוֹלָה הַגְּאֻלָּה לִהְיוֹת בְּאֹפֶן
19 דְּ"אֲחִישֶׁנָּה"[69]] אֲזַי מִתְבָּרְרִים כָּל נִיצוֹצֵי
20 הַקְּדוּשָׁה וְלֹא נֶאֱבַד אֲפִילוּ נִצּוֹץ אֶחָד, וּכְמוֹ
21 שֶׁכָּתוּב[71] וְאַתֶּם תִּלָּקְטוּ לְאַחַד אֶחָד גּוֹ׳, בְּבִיאַת
22 גּוֹאֵל צֶדֶק בְּקָרוֹב מַמָּשׁ.

(62) זכרי׳ יג, ב. (63) ישעי׳ ס, ט. (64) ראה רד״ק לישעי׳ שם. (65) תהלים סח, יט. הקאפיטל שהתחילו לומר בי״א ניסן השתא (ראה סה״מ י״א ניסן ח״א ע׳ 1 ואילך. וש״נ). (66) ראה שבת פט, א. (67) ראה תו״א תולדות כ, סע״ב ואילך. (68) שער הפורים ד״ה יביאו לבוש מלכות פצ״ד ואילך. (69) ישעי׳ ס, כב. סנהדרין צח, א. (70) סנהדרין צז, ב. (71) ישעי׳ כז, יב.

בס"ד. שיחת* יום ה' פ' שלח, כ"ו סיון, ה'תשכ"ט

– לתלמידות המסיימות ד"בית רבקה" ולמדריכות דמחנה "אמונה" תחיינה –

א. ידוע פתגם רבינו הזקן[1], שהפרשה שקורין בשבוע זה בתורה, היא גם תורה – הוראה – שממנה יכולים ללמוד בנוגע לענינים ומאורעות הקשורים ומתרחשים בשבוע זה.

ואע"פ שהתורה ניתנה לפני אלפי שנה, ומאורעות השבוע משתנים משנה לשנה, ופרשת השבוע נשארת כמו שהיא – הרי כיון שהתורה ניתנה מהקב"ה, שיודע כל מה שיארע בכל הזמנים שלאח"ז, והורה לכל אחד מישראל – איש או אשה, בחור או בחורה, ילד או ילדה – בכל הדורות, כיצד להתנהג בכל יום בכל חודש ובכל שנה, לא יפלא שהי' יכול לקבוע באותה פרשה הוראות עבור כל המאורעות השונים שיתרחשו – בפעם הראשונה שניתנה התורה, ובכל שנה שלאח"ז, ועד לשנה שבה נמצאים אנו עתה.

ב. אחד המאורעות שבגללו התאספנו כאן, קשור עם העובדה שאתן "נבחרתן" ע"י הקב"ה,

– שהרי כל דבר הוא בהשגחה פרטית[2]; לא ע"י מקרה, אלא כך נקבע ע"י הקב"ה (לפי שזהו לטובה של הנבחר ושל אלו שיפגשו הנבחרים לאח"ז), ובאופן שגם נותן הוראות על זה. וכן הוא בנוגע לפגישה זו –

חלק מכן – אלו שסיימו דרגא מסויימת והישג מסויים בלימודן וחינוכן,

שהרי אין זה סיום מוחלט, כי, כל זמן חיי האדם ניתוסף אצלו בידיעות ובחינוך, אלא שיש תקופות וזמנים שבהם מסיימים מצב ושלב מסויים בהחינוך והלימוד, ולאח"ז עוברים לתקופה אחרת לגמרי, שבה צריכים ללמוד ולהתחנך באופן אחר, ובנדו"ד, להתחיל לחשוב גם אודות חינוך אחרים,

שזהו החלק השני מכן – אלו השייכות להדרכה והוראה בנוגע לילדים שיהיו תחת אחריותן בזמן חופשת־הקיץ שמגיעה עתה,

וכדי להדריך ולהנהיג אחרים כדבעי – הרי זה לאחרי שמשיגים שליטה עצמית, לשלוט, לחנך ולהדריך את עצמו כדבעי.

ג. אחד מהפרטים בפרשת השבוע שממנו יכולים ללמוד הוראה גם בענינים הקשורים עם פגישה זו (שלכן ושלנו), הוא, שבפרשה זו[3] מסופר לראשונה באריכות אודות מצות הפרשת חלה – להפריש וליתן לכהן החלק הראשון מהעיסה שממנה אופים אח"כ לחם לאכילה:

בפסוק נאמר: "ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה" (לה') – הראשית וההתחלה של העיסה צריכים לעשותה "חלה", להפרישה ולתתה בשביל הקב"ה. ולאח"ז נתבארו פרטים בדבר – שהרי אין זה פסוק אחד, אלא פרשה שלימה שעוסקת בזה[4], שעי"ז[5] מודגשת יותר כללות התכונה והאופי של מצוה זו; מצוה שמתבארת בתורה באריכות ובפרטיות ובריבוי פרטים, אע"פ שכמה מצוות באו בתורה בקיצור או אפילו בקיצור נמרץ.

הנחיצות והכלליות של מצוה זו, רואים גם בזה שנזכרה והודגשה בסיום נבואותיו של יחזקאל[6], ששם

---

*) הוגהה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א (באידית), ונדפסה בהוספות ללקו"ש ח"ח ע' 304 ואילך (במהדורא זו ניתוספו עוד איזה ציוני מ"מ ע"י המו"ל).

1) ראה קונטרס ביקור שיקאגא בתחלתו (נדפס בסה"ש תש"ב ע' 29) – נעתק ב"היום יום" ב חשון.

2) ראה שיחת יט כסלו תרצ"ד ס"ג ואילך (לקו"ד ח"א ע' 166).

3) שלח טו, יז־כא.

4) להעיר שמסכתא שלימה הוקדשה למצוה זו וגם נקראת "חלה".

5) ראה ב"ר פ"ס, ח: "יפה שיחתן כו'". לקו"ת ר"פ חוקת.

6) מד, ל.

מספר איך יתנהגו בנ״י בביאת משיח, ומונה מצוות מיוחדות שיקיימו אז (אע״פ שחלקם קיימו גם לפנ״ז) – שזה מורה על הנחיצות שבהן ועל ההשפעה שיש להן בחיים היהודיים – ומונה ביניהם גם מצות חלה (שהרי כשיבוא משיח אזי יחדש בארץ ישראל מצות חלה בכל התוקף[7]): ״ראשית עריסותיכם תתנו לכהן״.

ומובן יותר הגדלות והנחיצות של מצוה זו – ממ״ש מיד לאח״ז: ״להניח ברכה אל ביתך״, והיינו, שע״י קיום מצות חלה תומשך ברכה בכל הבית, לכל בני הבית והמשפחה שתקיים מצות חלה.

ואע״פ שע״פ הפשט קאי ״להניח ברכה אל ביתך״ גם על המצוות שנימנו שם לפנ״ז, שגם בזכותן תומשך הברכה בבית – הרי בתורה גם הסדר הוא חלק מלימוד התורה[8], ולכן, מזה גופא ש״להניח ברכה אל ביתך״ – שקאי על ריבוי מצוות – נאמר מיד לאחרי מצות חלה, מוכח, שאע״פ שענין זה שייך לכל המצוות שנימנו לפנ״ז, הרי זה קשור באופן הכי חזק ועיקרי עם מצות חלה[9].

ד. במה נחלקת מצות חלה משאר מצוות? – הרי זה מובן בפשטות מתוכנה של המצוה:

לפני שיהודי הולך לאכול – והרי עיקר ענין האכילה קשור עם לחם,

– שלכן, בלשון הקודש (שמבטאת את המשמעות האמיתית[10] של כל ענין) נקראת כל הסעודה בשם לחם[11], כיון שהלחם הוא העיקר; ובמובן רחב יותר כולל ענין האכילה והסעודה את כל צרכי האדם[12] –

מדגישה מצוה זו, שיהודי מכיר בכך שלפני שמתחיל להכין לסעודה לעצמו, הנה לכל לראש מפריש את החלק הראשון והמובחר (שהרי ״ראשית״ פירושו הראשון בזמן וגם הראשון בחשיבות[13]) עבור הקב״ה, ונותנו לכהן.

ה. ובזה יש הוראה כללית:

כאשר יהודי נמצא בעולם, ורואה מסביבו איך מתנהגים שאר העמים – עליו לדעת שהוא מובדל מהם,

– לא רק בשעה שמתפלל ולומד ומקיים מצוות, אלא אפילו בענינים שבהם משתווה לכאורה, במבט ראשון, לשאר העמים, כמו באכילה ושתי׳ ושאר צרכים[14] –

שהראשון בזמן, והראשון בחשיבות ויוקר[15] – מפריש ומרים (שזהו הפירוש ד״תרימו״ – להפריש ולהרים) ונותנו להקב״ה, דהיינו, עבור ענינים הקשורים עם הקב״ה – קדושה ותורה ומצוות.

ומזה מובן גם מדוע השכר על זה הוא – ״להניח ברכה אל ביתך״:

כאשר הקב״ה רואה שכל הנהגת הבית מיוסדת באופן שמתחילים עם ענין הקשור עם הקב״ה, עם קדושה ויהדות, תורה ומצוות, וזוהי ההתחלה לא רק בזמן אלא גם בחשיבות – שהטוב והיפה נותנים עבור יהדות וענינים הקשורים עם הקב״ה,

אזי נותן הקב״ה את השכר באותו אופן, מדה כנגד מדה – שהבית היהודי יהי׳ מקום שבו נמצא הקב״ה, וכיון שהקב״ה בא לשם, הרי מובן שביחד עם הקב״ה באים גם כל הברכות בכל המצטרך.

ומזה למדים גם במובן רחב יותר – שכשם שהוא בכללות מצות חלה, כן הוא בכללות חיי היום־יום: יהודי – איש או אשה – כשמתחיל את היום, הנה ״ראשית עריסותיכם״[16] – התחלת היום – צ״ל קשור

---

7) ראה שו״ע יו״ד סשכ״ב, ב.

8) וכדרז״ל בכ״מ ״למה נסמכה כו׳״. וגם במצות חלה דפרשתנו (ויק״ר פט״ו, ו). ולהעיר משל״ה חלק תושבע״פ כלל אין מוקדם כו׳.

9) ראה סד״ה ראשית עריסותיכם, תרכ״ט (סה״מ תרכ״ט ע׳ רג).

10) ראה בחיי לבראשית ב, יט. אור תורה (להה״מ) שם. שער היחוד והאמונה פ״א.

11) ראה מקץ (מג, לב): ״לחם כי תועבה גו׳״ – והתועבה היא רק הבשר.

12) ראה סנהדרין (לח, א) ״בע״ש כו׳ לסעודה כו׳״ (וראה גם תורת מנחם חנ״ו ע׳ 69. וש״נ).

13) רש״י תשא ל, כג.

14) ראה שו״ע או״ח סרל״א. תניא רפ״ז.

15) ראה שו״ע יו״ד סו״ס רמח.

16) עריסה – מטה (ערש) – מיד שיעור משנתו. וראה סה״מ קונטרסים ח״א קסה, א.

עם ״תרימו תרומה״ (לה׳): עליו להתחיל את היום – לפני כל הענינים והצרכים שלו ולפני שיוצא לעולם – באמירת ״מודה אני לפניך״, ליתן תודה גדולה להקב״ה, ולקבל אותו עליו בתור ״מלך חי וקיים״, מנהיג וקיסר שלו, שע״פ הוראותיו יתנהג במשך כל היום.

ו. ומזה מובן גם שאלו שמקבלים תחת אחריותם ילדי ישראל שצריכים להדריכם, הנה התחלת הדרכת והנהגת הילדים היא עי״ז שנוטעים בהם את הרעיון שראשית עריסותיכם תרימו תרומה לה׳, ולידע, שכל ילד הוא בבחינת תרומה, שצריך להפרישו ולהגביהו ולקרבו להקב״ה ולעניניו, עוד יותר מכמו שהי׳ לפנ״ז.

ועי״ז ישנה גם ההבטחה שבודאי יהי׳ הענין ד״להניח ברכה אל ביתך״ – שלאח״ז תהי׳ כל ההדרכה במשך כל הקיץ בהצלחה רבה, כיון שההתחלה היתה ביחד עם הקב״ה, שיחד עמו באים ברכה והצלחה בכל הפעולות, ובפרט בהדרכת ילדי ישראל.

וכמו״כ בקשר לסיום תקופה אחת בלימודים, והתחלת ההכנה לתקופה נעלית יותר בכללות הלימוד והחינוך – שסיום התקופה, שהיא גם התחלת התקופה שלאחרי׳, צ״ל באופן ד״ראשית עריסותיכם תרימו תרומה לה׳״, היינו, שההתחלה ניתנת ונעשית חדורה במחשבה אודות הקב״ה שהוא ה״מלך חי וקיים״.

ועי״ז נמשך גם הענין ד״להניח ברכה אל ביתך״ – שתהי׳ ברכה בתקופה השני׳ שבה נכנסים, ולאח״ז גם ״אל ביתך״ – בכל עניניו, שבכללות הו״ע הבית והסביבה, שיתברכו בברכותיו של הקב״ה, שהם ברכות בגשמיות וברוחניות גם יחד.

*

ז. השי״ת יברך ויצליח כל אחת מכן, בתוככי כללות בנות ישראל תחיינה, שיהי׳ קיץ בריא ומוצלח, הן בגשמיות והן ברוחניות, וכל אחת מכן תקיים את השליחות שהקב״ה הטיל עלי׳ מתוך בריאות ושמחה, ומתוך מסירות, שתביא את הברכה וההצלחה של הקב״ה בענין זה,

ובאופן שיוכלו להכיר מיד על כל אחת, שהיא זכתה להרוויח במלוא הצדק את התואר שמעניקה התורה לכל בת ישראל, שהיא נקראת בת שרה רבקה רחל ולאה, שכן, כשמסתכלים עלי׳ ועל הנהגתה, מכירים מיד שזוהי בת של אמותנו הקדושות, שרה רבקה רחל ולאה – כפי שרואים איך שמתלבשת[17], ובכללות הנהגתה, ובפרט איך שממלאת את שליחותו של הקב״ה.

ואז היא גם מתברכת בכל הברכות שנאמרו על האמהות – שהן בונות את בית ישראל[18], ובונות את העם היהודי,

ובקרוב יצאו[19] – בתוככי כלל ישראל – לקראת משיח צדקנו, בגאולה[20] האמיתית והשלימה ע״י משיח צדקנו, שיוציאנו מהגלות, ויוליכנו לארצנו הקדושה ארץ ישראל, בקרוב ממש.

קיץ בריא ומוצלח, ונשמע מכן בשורות טובות.

---

17) ראה נזיר (כג, ב) ״מאן נשים שבאוהל שרה רבקה רחל ולאה״. ובפרש״י עה״ת וירא (יח, ט). והוא מב״מ (פז, א): ״באוהל – צנועה היא״.

18) ראה תדבא״ר פי״ח: ״אשתך גו׳ בירכתי ביתך (צנועה בבית) כו׳ בני׳ מהם בעלי מקרא כו׳ משנה כו׳ תלמוד כו׳ משא ומתן כו׳ חכמים כו׳ נבונים כו׳״.

19) ראה זח״א (קטו, ב ואילך) ״אשתך כגפן פורי׳ כל זמנא דאתתא בירכתי ביתא ולא נפקא לבר היא צנועה ואתחזי לאולדא בנין דכשרן כו׳ חמי מה אגרה בנין כשתילי זיתים מה זיתים לא נפלי טרפייהו כל יומי שתא וכלהו קשורין תדיר אוף הכי בנין כשתילי זיתים סביב לשלחנך מה כתיב בתרי׳ הנה כו׳ לאסגאה מלה אחרא דאוליפנא דא מנה דכל זמנא דשכינתא הוה צניעא באתרה כדקא חזי לה כביכול בנין כשתילי זיתים אלין ישראל כד שראן בארעא. סביב לשלחנך דאכלי ושתאן וקרבין קרבנין וחדאן קמי קב״ה ומתברכן עלאין ותתאין בגינייהו״.

20) להעיר מדרז״ל (במדב״ר פ״ג, ו) עה״פ (תהלים סח*, ז) ״מוציא אסירים בכושרות״ – שבזכות הנשים כשרות, הפנויות והנשואות עליהם נאמר גן נעול גו׳, אמר הקב״ה אני גואל (ממצרים) את בני.

---

*) להעיר שע״פ המנהג לומר בכל יום הקאַפּיטל תהלים המתאים לשנות חייו (ראה סה״מ י״א ניסן בתחלתו. וש״נ) – התחילו בי״א ניסן שנה זו (תשכ״ט) אמירת מזמור סח שבתהלים. המו״ל.

בס"ד. שיחת ש"פ שלח, כ"ח סיון, מבה"ח תמוז, ה'תשכ"ט.

בלתי מוגה

כ"ק אדמו"ר שליט"א צוה לנגן הניגון "אנא עבדא".

א. בנוגע ליום הש"ק זה – שבת פרשת שלח, וגם שבת מברכים חודש תמוז – הרי כיון שהענין דפרשת שלח הוא בכל השנים, ואילו קביעותה בשבת מברכים תמוז היא רק ברוב השנים, יש להתחיל עם הענין דפרשת שלח.

ובפרט שע"פ החשבון של הארבעים יום משילוח המרגלים עד ביאתן, נמצא, שהענין ד"שלח לך" אירע בימים אלו[1].

ב. תוכנה של פרשת שלח הוא – שילוח המרגלים לתור את הארץ, שהכוונה בזה היתה כדי שבנ"י יוכלו להכנס לארץ ישראל במהירות האפשרית, והיינו, שנוסף לכך שאילו זכינו היו נכנסים לארץ מיד, וכמ"ש בפירוש רש"י לפנ"ז (בפ' בהעלותך[2]) "מהלך שלשת ימים הלכו ביום אחד, שהי' הקב"ה חפץ להכניסם לארץ מיד", הנה ע"י ההכנה דשילוח המרגלים היתה הכניסה לארץ במהירות גדולה יותר.

ועז"נ[3] "שלח לך", "לדעתך"[4] (לדעתו של משה), וכיון שמשה שלח אותם, הרי בודאי היתה תועלת בדבר – כדי שבנ"י יכנסו לארץ (לא רק באופן של קבלת עול, אלא) מרצונם הטוב, לאחרי שיבינו זאת בשכלם כו'[5].

וכללות החידוש והמעלה שבכניסה לארץ ישראל – שעי"ז נעשית השלימות בקיום המצוות:

בנוגע ללימוד התורה – הרי אמרו רז"ל[6] "לא ניתנה תורה לדרוש אלא לאוכלי המן", דקאי על דור המדבר, דור דעה, שהם אלו שאכלו "מן" כפשוטו, כך, שעיקר ענין התורה שייך לכאורה לדור המדבר דוקא;

אבל בנוגע לקיום המצוות – הרי יש כו"כ מצוות שנצטוו לעשותם רק בארץ ישראל, וכמ"ש בפרשתנו: "כי תבואו אל ארץ מושבותיכם"[7], "בבואכם אל הארץ"[8], ואילו בהיותם במדבר לא נתחייבו בהם.

ומזה מובן, שגם בלימוד התורה ניתוסף שלימות ע"י הכניסה לארץ – שהרי "גדול תלמוד (היינו שהגדלות של התלמוד היא) שמביא לידי מעשה"[9], וכיון שהמעשה בפועל של כו"כ מצוות הי' רק בהכניסה לארץ, שאז "באו לידי מעשה" בגילוי, הרי גם הגדלות דתלמוד ("גדול תלמוד") – מצד זה ש"מביא לידי מעשה" – היתה אז בשלימות יותר[10].

ובנוגע למצוות גופא – יש מצוות שנתחייבו בהם רק לאחרי שבע שכבשו ושבע שחלקו[11], ועד שיש מצוות הקשורות עם בנין ביהמ"ק שהי' משך זמן לאח"ז; אבל יש מצוות שנתחייבו בהם מיד בכניסתן לארץ, וכמו מצות חלה שנאמרה בפרשתנו[8], כפירוש רש"י: "משנכנסו בה ואכלו מלחמה נתחייבו בחלה".

---

1) ראה תענית כט, א. וראה גם לקו"ש חי"ט בתחלתו הערה 6.
2) יו"ד, לג.
3) ריש פרשתנו.
4) פרש"י עה"פ.
5) ראה גם לקו"ש חכ"ג ע' 93 ואילך.
6) מכילתא ר"פ בשלח. שם טז, ד.
7) טו, ב.
8) שם, יח.
9) קידושין מ, ב. וש"נ.
10) ראה גם לקו"ש חי"ח ע' 154 ואילך.
11) ראה שם לז, ב. פרש"י פרשתנו שם.

וזהו הקישור המיוחד של פרשת שלח עם מצות חלה[12] (נוסף לכך שזהו השם של הפרשה כולה, כולל גם מצות חלה) – שהרי מעלת הכניסה לארץ (תוכנה של פרשת שלח) היא מצד המצוות שנתחייבו בארץ, ומצות חלה חיובה מיד "משנכנסו בה".

ג. ענינה של מצות חלה הוא – "והי' באכלכם מלחם הארץ תרימו תרומה לה' ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה"[13]:

לחם – שכולל כל עניני אכילת האדם (כמובא בפרש"י[14]) – הוא מזון האדם שמחבר את הנפש עם הגוף, שדוקא עי"ז נעשית השלימות של הגוף, וכן נעשית עי"ז גם השלימות של הנפש, כמובן מדברי הגמרא במסכת סנהדרין[15] אודות המשל מ"חיגר וסומא" בנוגע לנשמה וגוף, כך, שדוקא בצירוף שניהם נעשה דבר שלם.

ועל זה נאמר הציווי שלכל לראש צריך להרים תרומה לה', ורק לאח"ז יכול ליטול לעצמו, ועי"ז נמשכת ברכה[16], כמ"ש ביחזקאל[17] "ראשית עריסותיכם תתנו לכהן להניח ברכה אל ביתך" (כמדובר לעיל בארוכה[18]).

אך החיוב דחלה הוא – כדברי המשנה[19] – "כיון שהיא (האשה) נותנת את המים", שעי"ז מתחברים פירורי הקמח שהיו נפרדים זמ"ז ונעשים עיסה אחת [והיינו, שאע"פ שגם קמח מצד עצמו נחשב כמו לח בלח, כמבואר בשו"ע יו"ד[20], וקצת גם באו"ח בהלכות פסח[21], מ"מ, הרי זה רק בדברים מסויימים, וכ"ש שאי אפשר לומר שזהו ענין אחד, אלא זהו עדיין ענין של פירוד; ורק ע"י נתינת המים נעשה ענין אחד], שאז הרי זה נעשה ראוי למזון האדם, לחבר את הנפש עם הגוף.

ד. ויש לבאר הענין בזה – בהקדים:

בכל העולמות והנבראים – אפילו בנבראים שבעוה"ז, ועאכו"כ בעולמות העליונים ועד למעלה מסדר השתלשלות – יש ענין של אחדות, דכיון שנמצאו מ"ה' אחד"[22], צריך להיות ניכר בהם ענין האחדות, וכמובן בשכל, שבכל מלאכה צריך להיות ניכר מי הוא האומן שעשה אותה, ובנדו"ד, הנה לא זו בלבד שניכר בנבראים שמי שברא נברא זה ברא גם נברא זה, אלא עוד זאת, שבנבראים עצמם ניכר ענין של אחדות – שיש בכולם נקודה משותפת ומאוחדת.

וענין זה מתבטא גם בהלכה – ש"בתלת זימני הוי חזקה"[23]:

כאשר אירע דבר פעם אחת, יכול להיות שזהו מצד פרט מיוחד כו', ועדיין אין זו הוכחה איך יהי' המקרה השני; אבל כשאירע הדבר ג' פעמים, נעשית "חזקה" שגם המאורעות שלאח"ז יהיו באופן כזה.

וההסברה בזה – דלכאורה מהי ההוכחה ממה שאירע ג"פ בנוגע למאורעות שלאח"ז? – לפי שהענין שאירע שלש פעמים הוא מצד הנקודה המשותפת שיש בכולם, ומזה מובן שגם המאורעות שלאח"ז יהיו באופן כזה, מצד אותה נקודה משותפת.

ולדוגמא – בצד דלעו"ז: שור שנגח שלש פעמים יש לו דין של שור מועד (מוחזק לנגוח). ולכאורה, הרי אפשר לומר שכל מאורע של נגיחה הי' מצד פרט מסויים שהי' דוקא ביום זה, ברחוב זה או בבהמה זו? – אך הענין הוא, שכיון שהמקור של כל שלש הנגיחות הוא אותו שור, יש בכולם נקודה משותפת, ולכן הרי זו חזקה שכאשר שור זה יראה בהמה נוספת ברחוב אחר כו', אזי יחזור ויגח.

וכאן רואים שיש נקודה משותפת בכמה ענינים שבעולם, מצד ענין האחדות.

---

12) ראה גם שיחת ש"פ שלח, מבה"ח תמוז דאשתקד ס"ו (תורת מנחם חנ"ג ע' 137). וש"נ.
13) פרשתנו שם, יט־כ.
14) ראה פרש"י ויצא לא, נד. אמור כא, יז. וראה גם תורת מנחם חנ"ו ע' 344. וש"נ.
15) צא, ב.
16) ראה שבת לב, ב.
17) מד, ל.
18) שיחת יום ה' כ"ו סיון (לתלמידות המסיימות) ס"ג ואילך (תורת מנחם חנ"ו ע' 343 ואילך).
19) חלה פ"ג מ"א.
20) ראה ש"ך יו"ד סק"ט סק"ג. וש"נ.
21) ראה שו"ע אדה"ז או"ח רסתמ"ז. וש"נ.
22) ואתחנן ו, ד.
23) ב"מ קו, ריש ע"ב. וש"נ.

ה. וכיון ש"בראשית ברא גו'"[24], שבריאת העולם היא בשביל התורה[25], הרי מובן, שכשם שבעולם יש ענין האחדות, ישנו ענין האחדות גם בתורה, ויתירה מזה, כיון ש"תורה אור"[26], שמאירה כל דבר, הנה ענין האחדות שבתורה הוא בגלוי:

אע"פ שבתורה יש ריבוי ענינים, וכדרשת חז"ל[27] על הפסוק[28] "ששים המה מלכות ושמונים פלגשים ועלמות אין מספר", "ששים המה מלכות אלו ששים מסכתות, ושמונים פלגשים אלו הברייתות, ועלמות אין מספר אלו ההלכות שהן מימרות האמוראים", מ"מ, יש בתורה גם ענין האחדות, כדרשת חז"ל בגמרא[29] על הפסוק[30] "דברי חכמים כדרבונות גו' בעלי אסופות נתנו מרועה אחד", "בעלי אסופות אלו תלמידי חכמים שיושבין אסופות אסופות ועוסקין בתורה, הללו מטמאין והללו מטהרין הללו אוסרין והללו מתירין הללו פוסלין והללו מכשירין, שמא יאמר אדם היאך אני למד תורה מעתה, ת"ל כולם נתנו מרועה אחד כו'", והיינו, שלא זו בלבד ש"אלו ואלו דברי אלקים חיים"[31], "אלקים" לשון רבים, אלא "מרועה אחד", ועד ש"הוי' עמו"[32], "שהלכה כמותו"[33], שזהו"ע האחדות, שזהו לפי שהתורה ניתנה מ"ה' אחד".

ועד שמצינו בתוספתא במסכת סנהדרין[34] (לדעה אחת) ש"כל התורה ענין אחד", שלכן, גם כשלומדים ענין אחד, יכולים לשאול מענין שני, וחשיב "שואל כענין", והיינו, שאע"פ שמדובר אודות סדרים שונים, ועד שיכול להיות שלומד סדר זרעים (סדר הראשון), ושואל מסדר טהרות (סדר האחרון), מ"מ, ישנו ענין של אחדות והתכללות בכל עניני התורה[35].

וזהו גם תוכן המאמר הנפלא שאמרו רז"ל במסכת סנהדרין[36]: "הוא עמל במקום זה ותורתו עומלת לו במקום אחר", שהפירוש בזה (מלבד הפירוש הפשוט שהלימוד במקום זה יעזור לו כשילמד במקום אחר, שיוכל להבין בנקל יותר), שבלמדו "במקום זה" יש לו עוד ענינים בתורה ששייכים ל"מקום אחר", וכפירוש רש"י, שהתורה "מחזרת עליו, ומבקשת מאת קונה למסור לו טעמי תורה וסדרי" — "סדרי" לשון רבים, היינו, שבלמדו במקום זה יש לו את כל הסדרים של התורה.

וכפי שמציין הרגצ'ובי[37] לדברי הירושלמי במסכת ב"ב[38] מאן דלעי באורייתא אשתכח בי' כולא, היינו, שע"י היגיעה בתורה הנה לא זו בלבד שלאח"ז יהי' לו נקל יותר ללמוד שאר עניני התורה, אלא עוד זאת, שבלמדו ענין זה גופא יש לו את כל התורה.

ולכן רואים בלימוד התורה שיכולים למצוא ביאורים והסברים וסברות כו' גם מענין צדדי לגמרי, שזהו מצד ענין ההתכללות והאחדות שבתורה.

וזהו שמצינו אצל כמה גדולי ישראל[39], שאע"פ שחיפשו אמנם את החילוקים שבין ענין לענין, "מאי בינייהו", שהרי לכל ענין יש גדר שלו, שלכן אין למדין איסורא מממונא[40], וכיו"ב, הנה ביחד עם זה חיפשו גם לקשר את כל עניני התורה ולמצוא את הנקודה המשותפת שבהם, מצד ענין ההתכללות שבתורה, שלכן יכולים ללמוד מענין אחד על חבירו, וכאמור, שיכולים למצוא כללים וסברות, ולתרץ קושיות כו', אפילו מסדר זרעים על סדר טהרות.

---

24) ר"פ בראשית.
25) ראה פרש"י ורמב"ן עה"פ. ובכ"מ.
26) משלי ו, כג.
27) כ"ה בתו"א שמות מט, ב ואילך. לקו"ת שה"ש מ, ב ואילך. וראה שהש"ר עה"פ.
28) שה"ש ו, ח.
29) חגיגה ג, ריש ע"ב.
30) קהלת יב, יא.
31) עירובין יג, ב. וש"נ.
32) שמואל־א טז, יח.
33) סנהדרין צג, ב.
34) ספ"ז. וראה גם תורת מנחם חמ"ו ע' 216. וש"נ.
35) ראה גם שיחת ש"פ שלח, מבה"ח תמוז תשכ"ג בתחלתה (תורת מנחם חל"ז ע' 73). וש"נ.
36) צט, ריש ע"ב. וראה גם תורת מנחם ח"נ ע' 49. וש"נ.
37) צפע"נ סנהדרין שם.
38) פ"ח ה"ב.
39) ראה גם תורת מנחם חנ"ד ע' 96. וש"נ.
40) ראה ברכות יט, ב. וש"נ.

ו. אמנם, בענין האחדות שבתורה גופא יש חילוקים באופן גילוי האחדות – כמובן שאינו דומה השייכות של ענינים שהם בשני סדרים שונים לשייכותם של ענינים שהם בסדר אחד או במסכת אחת, שבהם רואים בגלוי יותר את שייכות הענינים זל"ז, שיכולים לתרץ קושיא מענין לענין וכיו"ב.

ולכן יש דעה נוספת בתוספתא הנ"ל, שאין לשאול שאלה על ענין זה מענין אחר, וכמארז"ל[41] "כי קאי רבי בהא מסכתא לא תשיילי' במסכתא אחריתי", אבל אפשר לשאול במסכת זו, כיון שבמסכת זו ענין האחדות הוא בגלוי יותר.

וכללות הענין בזה – שאף שבתורה ישנו ענין האחדות, מ"מ, כיון שהתורה יורדת לעולם, "טורי דפרודא"[42], כמ"ש[43] "ומשם יפרד", ששם ישנו ענין של פירוד והתחלקות, הנה גם בתורה כפי שנמשכה למטה יש ענינים שבהם לא ניכר כ"כ ענין האחדות, ועי"ז יכולה התורה לפעול בעולם שבו לא ניכר כלל ענין האחדות.

ולאידך גיסא, כדי שהעולם יוכל לקבל את ענין האחדות שבתורה, הנה בתור הכנה לזה מוכרח להיות ענין האחדות גם בעולם מצד עצמו, ועי"ז יוכל העולם לקבל את ענין האחדות שבתורה.

ז. וכיון שענין האחדות שבתורה נמשך בעולם, הנה גם בחכמות אוה"ע מוצאים בכל דבר את הצד השוה שישנו בענינים נוספים שבעולם, והיינו, שלא זו בלבד שמענין אחד יכולים ללמוד על שאר הענינים, אלא עוד זאת, שרואים בבירור את הצד השוה שבהם.

וענין זה הטביע הקב"ה בעולם, שאפילו כאשר חכמי אוה"ע מתייגעים להתבונן בעניני העולם,

– כמבואר בתו"א[44] אודות ה"פילוסופים מהאומות הקדמונים שהיו .. עוזבים כל תענוגים ועוסקים בכל לבבם ותשוקת נפשם .. להבין ולהעמיק בענין החכמות .. מצד מזג טבעם .. שגובר בו מרה שחורה בתולדתו (ולכן) תשתוקק נפשו מאד אל החכמה כו'", ע"ד שמצינו אצל בנ"י, להבדיל, בנוגע ללימוד התורה, שיש מי "שיחשוק לבו ונפשו להגות בה יום ולילה כו'" (כמובא שם הדוגמא מרבי חנינא בן תרדיון) –

הנה למרות שיש בעולם ריבוי ענינים, לא מחפשים בעולם את הענינים המפרידים, אלא את הצד השוה שיש בכל עניני העולם, מצד ענין האחדות שיש בעולם מצד עצמו, כיון שנברא ע"י "ה' אחד", כנ"ל.

וענין זה מודגש בחוקי וכללי הטבע, ובלשון הכתוב[45]: "חוקות שמים וארץ .. שמתי", והיינו, שכאשר מתבוננים ב"חוקות שמים וארץ", חוקי וכללי הטבע, רואים שנקבעו ע"י הקב"ה ("שמתי"), ולכן ישנו ענין משותף בכו"כ ענינים, שבזה מתבטא ענין האחדות[46].

ח. ואע"פ שיש התחלקות בעולם – אין זה בסתירה לענין האחדות, ואדרבה: ההתחלקות היא בשביל האחדות.

וע"ד המבואר[47] בענין תהו ותיקון, שבתיקון יש כלים מרובים (ועד שכל ענין עבודת האדם היא להרבות בכלים), ובתהו יש כלים מועטים, ואעפ"כ, תהו הוא "טורא דפרודא", ושם ישנו הענין ד"וימלוך גו' וימת"[48], שענין אחד אינו נותן מקום לענין שני, ודוקא בתיקון – שבו יש ריבוי כלים – ישנו ענין האחדות, כי, ההתחלקות שבתיקון אינה התחלקות לשם התחלקות, אלא ההתחלקות היא בכדי שתוכל להיות התכללות[49].

---

41) שבת ג, ריש ע"ב.
42) ראה זח"א קנח, א ועוד. תניא ספכ"ב. ספל"ג. ובכ"מ.
43) בראשית ב, יו"ד.
44) תולדות יט, ג.
45) ירמי' לג, כה.
46) ראה גם תורת מנחם חמ"ה ע' 316 ואילך.
47) ראה סה"מ תרנ"ג ע' רלט ואילך. תרס"ג ח"ב ע' עא ואילך. ועוד.
48) וישלח לו, לב ואילך.
49) ברשימה נוספת: אילו היו האורות פשוטים – לא הי' שייך ענין של התכללות; ודוקא כאשר ישנו ענין הציור – אזי ישנו ענין ההתכללות. ולהעיר גם מהמבואר בתורת חיים פ' נח (ע, ב ואילך) ובארוכה בהמשך תער"ב (ח"ב ס"ע תרעה ואילך. ע' תקמ) שדוקא מצד אחדות הפשוטה בא ענין הריבוי כו'.

וכמובא גם הדוגמא לזה בעולם – שהאפשרות לחיבור מים ואש היא עי"ז שבמים גופא יש התחלקות לארבע יסודות ארמ"ע, כך, שגם במים גופא יש יסוד האש, ובאש גופא יש יסוד המים, ועי"ז יכולים המים להתחבר עם האש.

וע"ד שמבאר כ"ק מו"ח אדמו"ר[50] בענין חיבור הנפש עם הגוף – אף שבעצם לא שייך שיהי' חיבור של רוחניות עם גשמיות (כלשון הרמ"א[51] בענין זה) – שכיון שבגוף עצמו ישנו חלק הגוף שבו וחלק הנשמה שבו, וכן בנשמה עצמה ישנו חלק הנשמה שבה וחלק הגוף שבה, הנה כאשר חלק הנשמה שבגוף מתחבר עם חלק הגוף שבנשמה, אזי יכול להיות חיבור הנשמה עם הגוף.

ט. ונוסף על הלימוד הכללי מהאמור לעיל, יש פרטים נוספים שלמדים מענין החלה, כפי שיתבאר לקמן.

* * *

י. ע"פ האמור לעיל (ס"ז) שגם ע"י חכמות אוה"ע (כל שבע החכמות[52], ובפרט חכמת הטבע) באים לענין האחדות[46] – נשאלת השאלה: מדוע נאמר בתניא[53] ש"בחכמות אומות העולם הוא מלביש ומטמא בחי' חב"ד שבנפשו האלקית כו'" ("אא"כ עושה אותן קרדום לחתוך בהן .. או שיודע להשתמש בהן לעבודת ה' או לתורתו, וזהו טעמו של הרמב"ם ורמב"ן ז"ל וסייעתן שעסקו בהן")?

ויובן ע"פ האמור לעיל (ס"ג) בנוגע למצות חלה, שהחיוב בזה הוא לאחרי נתינת המים להקמח, שמצד עצמו הוא באופן של פירוד, וע"י נתינת המים נעשית עיסה אחת, ענין אחד:

מים – יש בהם כמה ענינים, אבל מדברי הגמרא במסכת תענית[54] ש"נמשלה התורה למים .. (ש)יורדים ממקום גבוה למקום נמוך", מובן, שזהו הענין העיקרי במים (כי התורה לא היתה נמשלה למים מצד ענין צדדי שבהם), והרי הירידה ממקום גבוה למקום נמוך מורה על ענין הביטול[55].

ובנוגע לענינו:

חכמות אוה"ע מצד עצמם – אין בהם ענין המים, ענין הביטול.

ומצד העדר הביטול – יכולה להיות אצלם שיטה בנוגע לנקודות המשותפות שמוצאים בעניני העולם, חוקי הטבע, שאין זה ענין אמיתי; לפי דעתם הרי זה רק "סימן" להקל על האדם שלא יצטרך לזכור ריבוי ענינים נפרדים, עי"ז שמוצאים חוקים וכללים שהם בהשוואה בכל הנבראים.

יא. ומובן ששיטה זו היא היפך השקפת התורה – שהרי ע"פ התורה אין ענין שהוא בדרך מקרה, שהרי זה כפירה באמונה כו', וכמ"ש הרמב"ם בהלכות תעניות[56] שאם "יאמרו דבר זה ממנהג העולם .. נקרה נקרית הרי זו דרך אכזריות כו' הוא שכתוב בתורה[57] והלכתם עמי בקרי כו'".

ע"פ התורה ישנם חוקי הטבע, וראי' לדבר – שהרי יש התפעלות מענין של נס, ולכאורה, כיון שענין הנס אינו אלא שידוד מערכות הטבע, הרי לדעתם שאין חוקי הטבע, וכל דבר הוא ענין בפני עצמו, א"כ מהו הפלא שבענין הנס?!

וכן מוכח מההלכה שסומכים על הוראת הרופא – שקובע ע"פ עניני הטבע, מצד ה"חזקה" דשלש פעמים בנוגע לרפואה או קמיע שלו[58] – לדחות שבת ויוהכ"פ, אפילו לצורך קטן או לצורך חיי שעה[59], ולכאורה, אם חוקי הטבע אינם אמת, איך אפשר לסמוך על זה ולדחות ענין של תורה שהוא בודאי אמיתי?! – ועכצ"ל, שגם חוקי הטבע הם ענין אמיתי ע"פ תורה, ולכן יכולים לדחות ענין אמיתי אחד מפני ענין אמיתי נוסף.

---

50) ראה סה"מ תרפ"ו ע' נב. ה'ש"ת ע' 34. ועוד.
51) או"ח ס"ר ס"א.
52) ראה ראב"ע משלי ט, א.
53) ספ"ח.
54) ז, א. הובא בתניא פ"ד.
55) ראה גם תורת מנחם סה"מ ניסן ע' קיח ואילך.
56) פ"א ה"ג.
57) בחוקותי כו, כז.
58) ראה שו"ע אדה"ז או"ח סש"א סכ"ה ואילך. וש"נ.
59) ראה שם סשכ"ט ס"ג. וש"נ.

ובאמת הנה לא רק ע"פ תורה, אלא גם ע"פ טבע הבריאה, מחפש אדם את ענין האחדות, שכן, איש ישראל בטבעו אינו רוצה להיות מנותק מענין האחדות, כידוע פתגם רבינו הזקן[60] שיהודי בטבעו אינו רוצה ואינו יכול להיות מנותק מאלקות, ובמילא, מצד טבעו, בכל מקום שיכול, רוצה למצוא את ענין האחדות; ומצד ענין הבחירה, נעשה כן גם אצל אוה"ע (ע"ד המבואר לגבי הענין דקומה זקופה[61]).

ולאמיתו של דבר יודעים גם הם שהאמת היא שישנם חוקי הטבע, והראי', שלאח"ז ממשיכים הם בעצמם להתייגע ולחפש את חוקי הטבע, ואילו היו סבורים שאין זה ענין אמיתי, לא היו עוסקים בזה.

יב. והסיבה לכך שיכולה ליפול מחשבה להיפך – הרי זה רק מצד החומריות של היצה"ר שרוצה להעלים על ענין האחדות:

לכאורה אינו מובן: לאחרי שהתייגעו ומצאו ענין של אחדות בעניני העולם מצד חוקי הטבע, הרי אדם חס על מעשה ידיו, וא"כ, למה ירצו להרוס זאת, ולומר שאין זה ענין אמיתי?!

אלא זהו מצד החומריות של היצה"ר, שעושה רע לא רק לנפש, אלא גם לגוף, ובלשון הכתוב[62]: "נופת תטופנה שפתי זרה גו' ואחריתה מרה כלענה", באופן שגם עבור הגוף הרי זה "מרה כלענה", כמבואר בדא"ח ובאריכות בספרי מוסר; ורק מצד החומריות של היצה"ר יכול לדמות לעצמו ("זיך איינרעדן") שחוקי הטבע אינם אמת כו'.

יג. והעצה לזה – מרומזת במצות חלה, שצריך להיות עירוב המים בקמח, שהקמח עצמו הוא באופן של פירורים נפרדים, וע"י המים נעשה ענין האחדות[63]:

מים – שיורדים ממקום גבוה למקום נמוך – מורה על ענין הביטול, כנ"ל. וכאשר ישנו ענין הביטול, אזי מתבטלת החומריות, ואז רואים את האמת – ענין האחדות.

ולהעיר, שכשם שבחכמות העולם יש צורך בענין המים, ענין הביטול, כדי לראות את האמת שבזה, כן הוא גם בלימוד התורה, שכדי שהלימוד יהי' כדבעי, יש צורך בהקדמת ענין הביטול, ענין המים, שזהו"ע עבודת התפלה, כמ"ש[64] "שפכי כמים לבך", כולל גם הביטול שקודם התפלה, כמארז"ל[65] "אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש" (כפי שיתבאר לקמן במאמר[66]).

ויש להוסיף, שענין הביטול נוגע לא רק בלימוד החכמה עצמה (למצוא את ענין האחדות כו'), אלא גם כללות הגישה ללימוד החכמה צריכה להיות מתוך ביטול, כפי שרואים בפשטות, שאם אדם יגש ללימוד החכמה מתוך רצון לנצח ולהוכיח את הצדק שבסברא שלו ("אויספירן זיין'ס"), לא יבוא לעולם לאמיתית השכל, כי אם ע"י הביטול דוקא.

אך כיצד באים לביטול זה? – הן אמת שזהו ענין הקשור עם מציאותו, שכדי שיוכל להבין את החכמה לאמיתתה, צריך להקשיב לזולת כו', אבל אעפ"כ, הרי זה עדיין תנועה של ביטול, הן עצם ההקשבה לדברי הזולת, ובפרט כשהזולת סותר את דבריו.

ובכן: בנוגע לבנ"י – הרי זה מצד היותם קשורים עם "ה' אחד", והם "גוי אחד בארץ"[67], שגם בענינים ארציים (כמו לימוד חכמות העולם) יש אצלם ענין ההתאחדות והביטול[68]; ועי"ז נמשך ענין זה גם אצל אוה"ע, להבדיל, מצד ענין הבחירה (כנ"ל סי"א).

יד. ולענין זה התחילו להגיע בשנים האחרונות[69] – כמבואר בזהר[70] על הפסוק[71] "בשנת שש מאות

60) ראה אג"ק אדמו"ר מוהריי"צ ח"ד ע' שפד (נעתק ב"היום יום" כה תמוז). שם ע' תקמז (נעתק ב"היום יום" כא סיון). ועוד.
61) ראה שיחת ש"פ שלח, מבה"ח תמוז ה'שי"ת ס"י (תורת מנחם ח"א ע' 110). וש"נ.
62) משלי ה, ג-ד.
63) ראה גם שיחת ש"פ שלח, מבה"ח תמוז תשח"י ס"ו (תורת מנחם חכ"ג ע' 87).
64) איכה ב, יט.
65) ברכות רפ"ה (ל, ב).
66) פ"ד (תורת מנחם חנ"ו ע' 349).
67) שמואל-ב ז, כג. ועוד.
68) ראה תניא אגה"ק רס"ט. ובכ"מ.
69) ראה גם שיחת ש"פ שלח, מבה"ח תמוז דאשתקד ס"ג (תורת מנחם חנ"ג ריש ע' 135). וש"נ.
70) ח"א קיז, א.
71) נח ז, יא.

שנה לחיי נח גו' נבקעו כל מעיינות תהום רבה וארובות השמים נפתחו", והיינו, שלא זו בלבד שבנוגע לחכמת התורה התחיל הגילוי של פנימיות התורה, ובאופן שאפילו ילדים קטנים לומדים זאת[72], אלא גם בנוגע לחכמות העולם – שהתחילו למצוא בכל ענין שאינו ענין בפני עצמו, אלא קשור עם ענין כללי, וכאמור, שמוצאים את הנקודה המשותפת שבכל עניני הטבע.

ועד שבאים להכרה שהנקודה שמאחדת את כל עניני העולם הו"ע האלקות, וכאמור לעיל (ס"ז) שע"י "חוקות שמים וארץ" רואים שישנו מי שקבעם ("שמתי"), שזהו אמיתית ענין הטבע – בגימטריא אלקים[73], והיינו שהכל הוא אלקות, ועד שלא זו בלבד שרואים ש"הטבע" בגימטריא "אלקים", היינו שבגילוי רואים את הטבע, ואילו אלקים הוא בהעלם בהטבע, אלא אדרבה: "אלקים בגימטריא הטבע"[74], היינו, שאלקים הוא בגילוי, והטבע הוא בהעלם.

וכאמור, שכל זה נעשה ע"י הקדמת ענין הביטול, שזהו"ע המים, כמרומז במצות חלה, שע"י עירוב המים נעשה ענין האחדות, ועי"ז רואים את ענין האחדות – לא רק האחדות שבתורה, אלא גם האחדות שבבריאה.

ועד שבאים לאמיתית ענין האחדות, בלי שום פירוד והתחלקות, שתהי' בביאת משיח צדקנו, כמ"ש[75] "לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי כי מלאה הארץ דעה את הוי' כמים לים מכסים"[76].

* * *

טו. מאמר (כעין שיחה) ד"ה ראשית עריסותיכם.

* * *

טז. בנוגע לפירוש רש"י – איתא בספרים ברי־סמכא[77], שכדי להבין תיבה אחת ("איין וואָרט") בפירוש רש"י לתכליתו, צריך לישב שבעה נקיים!...

וכיון שעיקר ענינו של פירוש רש"י הוא פירוש הפשט, כפי שכותב בעצמו "אני לא באתי אלא לפשוטו"[78], הרי מובן שפתגם הנ"ל אמור (גם) בנוגע לחלק הפשט שבפירוש רש"י.

אמנם, כל זה הוא בנוגע להבנת פירוש רש"י לתכליתו; אבל לא לתכליתו – יכולה להיות איזו הבנה בפירוש רש"י גם ע"י יגיעה פחותה מזו.

יז. ובכן, נתעכב עתה על פירוש רש"י בפסוק הראשון שלאחרי פרשת חלה[79], שבו מדובר אודות "מצוה אחת שהיא ככל המצוות"[80], כדלקמן.

וענין זה הוא בהמשך להאמור לעיל (ס"ה ואילך) אודות ענין האחדות שבתורה, שכן הוא גם במצוות, שבכל מצוה כלולים כל המצוות,

– כמבואר בחסידות[81] הטעם ש"העוסק במצוה פטור מן המצוה"[82], כיון שבמצוה שעוסק בה כלולים כל המצוות.

---

72) ראה שם קיח, א.

73) פרדס שי"ב פ"ב. ר"ח שער התשובה פ"ו ד"ה והמרגיל (קכא, ב). של"ה פט, א. קפט, א. שח, ב. שו"ת חכ"צ סי"ח. תניא שעהיוה"א רפ"ו.

74) של"ה שם קפט, א.

75) ישעי' יא, ט.

76) ראה רמב"ם הל' מלכים בסופן.

77) הובא בספר פרדס הגדול לרש"י – ווארשא תר"ל – בהקדמת המביא לבית הדפוס, בשם ר' שמשון מאַסטראָפּאָלי. ובכ"מ. וראה גם נחל קדומים (להחיד"א) פ' וירא עה"פ יח, ה.

78) פרש"י בראשית ג, ח.

79) פרשתנו טו, כב.

80) פרש"י עה"פ.

81) ראה סה"מ תרנ"ה ע' לז. המשך תרס"ו ס"ע סח. ע' רסז. ע' תקכב. תער"ב ח"ב ע' א'פא. סה"מ עטר"ת ע' קנב. ע' תסג. ע' תרסט. תרפ"ה ע' קיא. תרפ"ז ע' נ. קונטרסים ח"ב תלה, ב. תש"ה ע' 79. ע' 107. ועוד.

82) סוכה כה, סע"א. וש"נ.

ולכן נאמר הלשון "פטור", ולא הלשון "דוחה", כי, הלשון "פטור" מורה שאינו צריך לעשות זאת, כיון שנפטר ע"י ענין אחר, וכמו שאמירת ברכה על דבר אחד פוטרת את הדבר השני, כיון שחלה גם עליו, משא"כ הלשון "דוחה" מורה שמעיקר הדין הי' צריך לעשות זאת, אלא שנדחה ע"י ענין אחר. —

אלא שיש מצוות שבהם מתגלה יותר ענין ההתכללות (ע"ד שנת"ל בנוגע לתורה), להיותם מצוות כלליות.

וכמו מצות חלה, "והי' באכלכם מלחם הארץ תרימו תרומה לה' ראשית עריסותיכם חלה תרימו גו'"[13] — דכיון שלחם כולל כל צרכי האדם (כנ"ל ס"ג), הרי מובן שהמצוה ד"ראשית עריסותיכם חלה תרימו גו'" היא מצוה כללית.

וכמו"כ בפסוק שלאח"ז[79], "וכי תשגו ולא תעשו את כל המצוות האלה אשר דבר ה' אל משה", דקאי על "מצוה אחת שהיא ככל המצוות .. ואיזו זו ע"ז"[80].

וזהו הטעם שהפסוק "וכי תשגו וגו'", שקאי בע"ז, נאמר מיד לאחרי מצות חלה — כיון שגם חלה היא מצוה כללית, כמו ע"ז.

יח. רש"י מעתיק את התיבות "וכי תשגו ולא תעשו", ומפרש: "ע"ז היתה בכלל כל המצות שהצבור מביאין עליהן פר, והרי הכתוב מוציאה כאן מכללן לידון בפר לעולה ושעיר לחטאת".

אח"כ מעתיק התיבות "וכי תשגו וגו'", ומפרש: "בע"ז הכתוב מדבר. או אינו אלא באחת מכל המצות, ת"ל את כל המצות האלה, מצוה אחת שהיא ככל המצות, מה העובר על כל המצות פורק עול ומפר ברית ומגלה פנים, אף מצוה זו פורק בה עול ומפר ברית ומגלה פנים, ואיזו זו ע"ז".

ואח"כ מעתיק את התיבות "אשר דבר ה' אל משה", ומפרש: "אנכי ולא יהי' לך מפי הגבורה שמענום, כדכתיב[83] אחת דבר אלקים שתים זו שמעתי".

וצריך להבין[84]:

א) איך מתחיל רש"י (בד"ה הא') "ע"ז היתה בכלל כו'" — לפני שמפרש (בד"ה הב') ש"בע"ז הכתוב מדבר"?

ב) מדוע מעתיק רש"י בד"ה הא' גם את התיבות "ולא תעשו" — כמדובר כמ"פ שגם התיבות שרש"י מעתיק מהפסוק הם בדיוק, לא חסר, וגם לא יתיר, ולכאורה מספיק להעתיק רק את התיבות "וכי תשגו"?

ג) מדוע בד"ה הב', שרש"י מעתיק התיבות "וכי תשגו" — מוסיף תיבת "וגו'"?

אם מצד הכלל "כל פסוקא דלא פסקי' משה אנן לא פסקינן לי'"[85] — הי' רש"י צריך להוסיף תיבת "וגו'" בכל פעם. ועכצ"ל, שכלל זה אינו שייך לפירוש רש"י, כיון שכתב פירושו בתור "קונטרס" לתורה, כך, שאין כאן העתקת פסוק בפ"ע, ולכן אינו צריך להוסיף תיבת "וגו'".

ומזה מובן, שכאשר רש"י מוסיף תיבת "וגו'" — הרי זה בגלל שגם המשך הכתוב נוגע לפירושו, אבל, אין זה נוגע כ"כ שיצטרך לפרש זאת, אלא די בכך שמרמז זאת בהוספת תיבת "וגו'".

ובהתאם לכך יש לבאר גם הצורך בהוספת תיבת "וגו'" בפירוש רש"י זה.

ד) לאחרי שרש"י אומר ש"בע"ז הכתוב מדבר", מבהיר רש"י "או אינו אלא באחת מכל המצוות, ת"ל את כל המצות האלה, מצוה אחת שהיא ככל המצוות". ולכאורה, מנא לי' לרש"י ש"בע"ז הכתוב מדבר", "מצוה אחת שהיא ככל המצוות" — הרי אפשר לומר שהכתוב מדבר אודות "כל המצוות האלה" ממש, שהעובר על כל המצוות צריך להביא פר לעולה ושעיר לחטאת?

---

83) תהלים סב, יב.

84) כ"ק אדמו"ר שליט"א מנה הקושיות: קושיא הא', קושיא הב' וכו'. ואח"כ אמר שיש עוד דיוקים בפירוש רש"י זה, ואין כאן מקומם.

85) תענית כז, ב. וש"נ.

יש מפרשים[86] (ע"פ מ"ש בספרי) ש"מדכתיב מיד אחריו[87] והי' אם מעיני העדה נעשתה וגו', לשון יחיד, מצוה אחת משמע, ובתחלה כתב את כל המצוות, משמע מצוות רבות, וסתרי אהדדי, אלא ע"כ הכוונה לומר במצוה אחת שהיא שקולה כנגד כל המצוות".

אבל, כאמור כמ"פ, פירוש רש"י הוא פירוש שלם, מבלי לסמוך על הספרי – במכ"ש מזה שרש"י אינו סומך אפילו על מ"ש בחומש בפסוקים שלאח"ז, ואם זוהי כוונת רש"י, הי' צריך לומר זאת בפירוש, ולא לסמוך על כך שבשנים שלאח"ז יעמוד אחד המפרשים ויפרש את דבריו.

ה) ה"קלאָץ־קושיא" – בנוגע לפירוש רש"י על התיבות "אשר דבר ה' אל משה", "אנכי ולא יהי' לך מפי הגבורה שמענום":

משמעות התיבות "אשר דבר ה' אל משה" – שדיבר רק אל משה. וכדמוכח גם ממ"ש בפסוק שלאח"ז[88]: "את כל אשר צוה ה' אליכם ביד משה", דקאי על "כל התורה כולה" (כפי שמפרש רש"י), והרי כל התורה אמרה הקב"ה רק למשה, כמ"ש בכל הפרשיות: "וידבר ה' אל משה לאמר". ואילו כל שאר בנ"י שמעו ממשה, ולא מהקב"ה בעצמו.

ולמה מפרש רש"י ש"אשר דבר ה' אל משה" היינו "אנכי ולא יהי' לך (ש)מפי הגבורה שמענום" – שכל ישראל שמעו אותם מפי הגבורה?!

וזוהי קושיא חמורה ביותר, עד כדי כך, שבגלל זה יש אומרים שאין לגרוס כלל פיסקא זו!

בנוגע לקושיא זו – מצינו במפרשים שני סוגי תירוצים:

יש מפרשים[89] ע"פ דברי הגמרא במסכת הוריות[90] "אמר קרא אשר דבר ה' אל משה, וכתיב אשר צוה ה' אליכם ביד משה, איזו היא מצוה שהיא בדיבורו של הקב"ה וצוה על ידי משה כו'", והיינו, שמ"ש "אשר דבר ה' אל משה", הרי זה באופן "ששמעו ישראל מפיו (של הקב"ה) כשדבר עם משה"[91], ורק מ"ש "אשר צוה ה' אליכם ביד משה", "משמע שצוה ע"י משה"[91].

אבל, אם זוהי כוונת רש"י, הי' לו לומר זאת בפירוש, ולא לסמוך על דברי הגמרא במסכת הוריות.

ויש מפרשים[86], שמ"ש "אשר דבר ה' אל משה" קאי אמנם על שאר המצוות ששמעו רק ממשה ולא מהקב"ה, ופירוש הכתוב הוא: "וכי תשגו ולא תעשו את כל המצוות האלה, ר"ל לא תעשו המצוה האחת אשר שמעתם אתם בעצמיכם מפי הקב"ה, והיא שקולה כנגד כל שאר התרי"א מצוות אשר דבר ה' אל משה, כלומר, שדברם אל משה לבדו ואתם לא שמעתם אותה מפי הקב"ה", שהרי "אנכי ולא יהי' לך מפי הגבורה שמענום", "וא"כ, אשר דבר ה' אל משה, דמשמע אל משה לבדו דיבר, הם שאר התרי"א מצוות, שהשתים ששמענו שקולות כנגד כולן".

אבל, פירוש זה הוא ע"ד הפלפול, ואילו בפשטות, כשרש"י מפרש "אנכי ולא יהי' לך מפי הגבורה שמענום" על התיבות "אשר דבר ה' אל משה", כוונתו, שהפירוש ד"אשר דבר ה' אל משה" היינו "אנכי ולא יהי' לך מפי הגבורה שמענום", ולא להיפך, ש"אשר דבר ה' אל משה" הם שאר תרי"א מצוות.

ו) רש"י מביא ראי' ש"אנכי ולא יהי' לך מפי הגבורה שמענום", ממ"ש "אחת דיבר אלקים שתים זו שמעתי", וכמבואר במפרשים[92], שמפסוק זה "משמע שמאותו דיבור שדיבר אלקים במעמד הר סיני .. שבו נכלל כל הדברות .. בדיבור אחד ("אחת דיבר אלקים"), לא שמענו מהם רק השתים ("שתים זו שמעתי"), שהם אנכי ולא יהי' לך, אבל השאר, מפי משה רבינו שמענום, ולא מפי הגבורה".

---

86) לבוש האורה.
87) פסוק כד.
88) פסוק כג.
89) ראה פי' הרא"ם. באר היטב וספר הזכרון.
90) ח, סע"א.
91) פרש"י הוריות שם.
92) פי' הרא"ם.

ואינו מובן:

(א) הרי רש"י בעצמו פירש בפ' יתרו[93] ש"אחת דיבר אלקים שתים זו שמעתי" קאי על "זכור ושמור (ש)בדבור אחד נאמרו", "וכן מחללי' מות יומת וביום השבת שני כבשים, וכן לא תלבש שעטנז גדילים תעשה לך, וכן ערות אשת אחיך יבמה יבוא עלי'"; ואיך מפרש כאן שקאי על "אנכי ולא יהי' לך"?

(ב) הרי כאן נוגע רק הענין ד"שתים זו שמעתי", ש"אנכי ולא יהי' לך מפי הגבורה שמענום", ולמה מביא רש"י גם "אחת דיבר אלקים"?

ז) בהמשך הפרשה, על הפסוק[94] "כי דבר ה' בזה גו'", מפרש רש"י "אזהרת ע"ז מפי הגבורה והשאר מפי משה", והיינו, שהטעם שאזהרת ע"ז נקראת "דבר ה'" היא לפי שנאמרה "מפי הגבורה". ומזה מוכח, שהאמירה "מפי הגבורה" מודגשת בכתוב בלשון "דבר ה'", ללא הזכרת משה. וא"כ, איך אפשר לפרש ש"אשר דבר ה' אל משה" (לפי הפירוש "ששמעו ישראל מפיו (של הקב"ה) כשדבר עם משה"[91]) קאי על "אנכי ולא יהי' לך (ש)מפי הגבורה שמענום"?

אך הענין הוא – שרש"י בא לבאר מה שמצינו בפרשה זו כמה לשונות: "אשר דבר ה' אל משה", "אשר צוה ה' אליכם ביד משה", ו"דבר ה'", וכפי שיתבאר לקמן.

* * *

יט. בנוגע לאגרת התשובה – אוחזים בפרק ד':

לאחרי שמבאר ש"נשמת האדם שהיא מבחי' פנימיות החיות ("כמ"ש[95] ויפח גו'") היא חלק שם הוי' ב"ה, כי שם הוי' מורה על פנימיות החיות כו'" – ממשיך לבאר ש"כל הי' ספירות נכללות ונרמזות בשם הוי' ב"ה .. וככה ממש עד"מ .. בנשמת האדם וכו'".

ומקדים – "כנודע ממאמר אליהו[96] אנת הוא דאפיקת עשר תיקונין .. עשר ספירן .. עלמין סתימין וכו', אנת חכים ולא בחכמה ידיעא אנת מבין ולא בבינה ידיעא וכו'".

הביאור בהקדמת מאמר אליהו – שכדי לבאר ענין ניקוי הפגמים בד' אותיות שם הוי' שנעשה ע"י י"ג מדה"ר הנמשכות מרצון העליון ב"ה שלמעלה מעלה מאותיות שם הוי', צריך להקדים שמלבד הע"ס שנקראים תיקונין (מלשון תכשיט, וזהו גם ענין התומ"צ, כמו תפילין, שנקראים טוטפות, מלשון תכשיט), יש גם בחי' "אנת כו'", שלזה מגיעים ע"י התשובה (ולכן מדגיש "מאמר אליהו"[97], לרמז על ענין התשובה, ענינו של אליהו – "והשיב לב אבות על בנים גו'"[98]); ולאידך, גם בבחי' "אנת" שלמעלה מע"ס דאצילות יש ע"ס הגנוזות, ועל ידם נמשך מבחי' "אנת" בהע"ס, ועי"ז נעשה גם מילוי הפגמים – נכלל בשיחה[99] שהוגהה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפסה בלקו"ש חי"ט ע' 416 ואילך, הערות 8-12.

* * *

---

93) כ, ח.

94) שם, לא.

95) בראשית ב, ז.

96) תקו"ז בהקדמה (יז, א-ב).

97) בענין זה נזכר גם – בדרך אגב – מ"ש באגה"ת ספ"ט: "וז"ש בתנא דבי אליהו אדם עבר עבירה וכו' ישנה ב' פרקים כו'", דלכאורה אינו מובן (ראה גם תורת מנחם חנ"ה ע' 373. וש"נ): לשם מה צריך לציין שמאמר זה הוא בתנא דבי אליהו, ובפרט שבתנא דבי אליהו שלפנינו לא נמצא מאמר זה, כי אם בויק"ר, כפי שמציין הצ"צ (קיצורים והערות לתניא ע' לט): "ע' ויקרא רבה פכ"ה ע"ש", וא"כ, אף שבודאי ראה רבינו הזקן גירסא כזו בכת"י שלא הגיע לידינו, אינו מובן, מדוע ציין לגירסא בלתי נפוצה בתנא דבי אליהו ("אַ פאַרוואָרפענעם תנא דבי אליהו"). ועכצ"ל, שהיתה לרבינו הזקן כוונה מיוחדת בהציון ל"תנא דבי אליהו" דוקא (ראה גם לקו"ש חל"ט ע' 113 הערה 15).

98) מלאכי ג, כד. וזהו הטעם שאליהו הנביא יבוא קודם ביאת המשיח (ראה רמב"ם הל' מלכים פי"ב ה"ב), להכין את בנ"י לגאולה העתידה, כמ"ש (שם, כג) "הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא לפני בוא יום ה' גו'" – כי, פעולתו של אליהו להחזיר את בנ"י בתשובה היא ההכנה לגאולה, כפס"ד הרמב"ם (הל' תשובה פ"ז ה"ה) "הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה .. ומיד (וכפי שמוסיף רבינו הזקן (תניא אגה"ת פי"א): "תיכף ומיד") הן נגאלין".

99) מש"פ נצבים תש"ל.

כ. הביאור בפרש"י[100]:

רש"י מעתיק מהפסוק את התיבות "וכי תשגו ולא תעשו", שמהם מוכח שמדובר כאן אודות העלם דבר של ציבור:

לכאורה הי' הכתוב יכול לומר "וכי תעשו בשגגה"? — וכיון שנאמר "וכי תשגו ולא תעשו", היינו, שהכתוב מחלק זאת לב' ענינים: "תשגו" (שגגה) ו"תעשו" (מעשה), הרי מובן, שהשגגה אינה אצל אותו אדם שעושה את המעשה.

ובכן: המקרה היחידי שמצינו שהשגגה והמעשה אינם אצל אדם אחד — הרי זה מ"ש בפ' ויקרא[101]: "ואם כל עדת ישראל (אלו סנהדרין) ישגו ונעלם דבר (טעו להורות .. שהוא מותר) מעיני הקהל ועשו (ציבור על פיהם) אחת מכל מצוות ה' אשר לא תעשינה", היינו, שהשגגה היתה אצל ב"ד, והמעשה הי' ע"י הציבור.

ומזה מובן גם בנוגע למש"נ כאן "וכי תשגו ולא תעשו" — שמדובר אודות שגגת ב"ד ועשיית הציבור.

ועפ"ז נשאלת השאלה: מדוע נכפל בפרשתנו ענין שנאמר כבר בפ' ויקרא?

וענין זה בא רש"י להבהיר בפירושו: "ע"ז היתה בכלל כל המצות שהצבור מביאין עליהן פר" — כמ"ש בפ' ויקרא, ולכן יש צורך לבאר הטעם שנכפל הענין בפרשתנו.

ולהעיר, שמ"ש רש"י "ע"ז (דוקא) היתה בכלל כל המצות כו'", הרי זה בגלל שהאמת היא ש"בע"ז הכתוב מדבר" (כמ"ש רש"י בד"ה הב'), אבל כאן לא נוגע שמדובר אודות ע"ז דוקא, כי גם אם מדובר אודות ענין אחר, כמו שבת וכיו"ב, נשאלת אותה שאלה למה נכפל בפרשתנו ענין שכבר נאמר בפ' ויקרא.

ומבאר רש"י הטעם שענין זה נכפל בפרשתנו — "והרי הכתוב מוציאה כאן מכללן, לידון בפר לעולה ושעיר לחטאת".

וכפי שמצינו בכ"מ שהתורה מוסיפה במקום אחד על מ"ש במקום אחר, ולדוגמא: בנוגע לקרבנות של חג השבועות — שבפ' פינחס ניתוסף על מש"נ בפ' אמור[102]. וכן בנוגע לקרבן שלמים, שבפסוק "וזאת תורת זבח השלמים וגו'" שפרשת צו[103] מוסיפה התורה לגבי מש"נ בפרשת ויקרא. ועד"ז בנדו"ד, שכאן מוסיפה התורה על מש"נ בפ' ויקרא בנוגע ל"כל המצות שהצבור מביאין עליהן פר" (לחטאת) — שבע"ז צריך להביא "פר לעולה ושעיר לחטאת".

כא. וממשיך רש"י (בד"ה הב'): "בע"ז הכתוב מדבר .. את כל המצוות האלה, מצוה אחת שהיא ככל המצוות".

והכרחו של רש"י שהכתוב מדבר אודות עבירה על "מצוה אחת שהיא ככל המצוות", ולא אודות עבירה על "כל המצוות" ממש — יש לומר בפשטות — כיון שקשה לומר שהציבור יעברו על כל המצוות!

ולהעיר: לכאורה הי' אפשר לומר, שכיון שיש מצוות ששייכים רק לכהנים או רק ללויים או רק לישראלים, הרי לא שייך שכל בנ"י יעברו על כל המצוות. אבל, כיון שמדובר אודות עבירה שנעשתה לאחרי שגגת ב"ד, הנה גם כאשר עשיית הציבור על פיהם היא אצל כל אחד לפי ענינו: כהן לפי ענינו וישראל לפי ענינו, שייך שפיר לומר על זה "וכי תשגו ולא תעשו את כל המצוות" ממש, כיון שב"ד שגו להתיר לעבור על כל המצוות.

כב. הביאור בפיסקא "מה העובר על כל המצות פורק עול ומפר ברית ומגלה פנים, אף מצוה זו פורק בה עול ומפר ברית ומגלה פנים, ואיזו זו ע"ז" — שג' הענינים "פורק עול ומפר ברית ומגלה פנים"

---

100) בהבא לקמן נכללו כמה פרטים משיחת ש"פ חו"ב, י"ב תמוז (ושם, שמפני קוצר הזמן לא נתבארו כמה ענינים).

101) ד, יג (ובפרש"י).

102) ראה פרש"י אמור כג, יט.

103) ז, יא (וראה לקו"ש חי"ב ע' 21 ואילך).

הם כנגד ג' הסוגים שבמצוות: חוקים עדות ומשפטים, ומצות ע"ז מחוייבת מכל ג' בחינות אלו – הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפס בלקו"ש חל"ח ע' 54 ואילך.

כג. וממשיך רש"י לפרש מ"ש "אשר דבר ה' אל משה" – "אנכי ולא יהי' לך מפי הגבורה שמענום":

לכאורה אינו מובן: מדוע נאמר כאן "אשר דבר ה' אל משה", ולא כהלשון הרגיל בתורה (הן לפנ"ז והן לאח"ז) "צוה ה' את משה", וכפי שזוכר הבן חמש למקרא שבפ' פקודי נאמר ריבוי (ח"י[104]) פעמים "כאשר צוה ה' את משה"?!

ועכצ"ל, שהכתוב מדבר אודות ציווי שהי' לא רק למשה לבדו, כיון שכל ישראל שמעוהו – שזהו הציווי "אנכי ולא יהי' לך (ש)מפי הגבורה שמענום".

ואעפ"כ נאמר "אשר דבר ה' אל משה" – כיון[105] שהדיבור הי' למשה, שהרי הקב"ה אמר "אנכי ה' אלקיך"[106], לשון יחיד, וכפי שפירש רש"י: "למה אמר לשון יחיד, אלקיך, ליתן פתחון פה למשה ללמד סניגוריא במעשה העגל, וזהו שאמר[107] למה ה' יחרה אפך בעמך, לא להם צוית לא יהי' לכם אלהים אחרים, אלא לי לבדי".

אך עדיין אינו מובן: בנוגע לע"ז יש שתי מצוות – "אנכי" ו"לא יהי' לך", וא"כ, איך אפשר לומר ש"מצוה אחת שהיא ככל המצוות" קאי על ע"ז?

ולתרץ זאת מביא רש"י מ"ש "אחת דיבר אלקים", היינו שהקב"ה אמר "אנכי ולא יהי' לך" בדיבור אחד, ולכן הרי זה "מצוה אחת", ורק בנוגע לשמיעת בנ"י הי' זה באופן ד"שתים זו שמעתי".

* * *

כד. הביאור בדיוק הלשון "עבודה זרה" (דלכאורה שם זה אינו מדגיש את חומר העבירה, וכמו שישראל נקרא "זר" לגבי כהן), כי, הענין של ע"ז נשתלשל מהטעות שיש לכבד את שמשיו של הקב"ה שעל ידם מנהיג את העולם[108], ואף שלכאורה אין זה חסרון, וכמו במלכותא דארעא שלא פונים אל המלך עצמו בנוגע לכל דבר[109], הנה בנוגע לבנ"י, שנקראים בנים, הפני' להמשמשים לפניו ית' מורה שהוא כמו "זר" למלך עצמו[110],

– הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפס בלקו"ש הנ"ל ע' 58 ואילך.

כה. וענינו בעבודת האדם – שצריך להזהר שלא לעשות את הטפל לעיקר.

ולדוגמא: אע"פ שיש לו כשרונות טובים כו' – אין לו לחשוב שזוהי המציאות שלו, "כחי ועוצם ידי גו'"[111], אלא צריך לידע שהקב"ה נתן לו זאת, ולא עוד אלא שגם לאחרי נתינת הכשרונות, נתן לו

---

104) ראה ירושלמי ברכות פ"ד ה"ג.

105) ראה גם גו"א כאן.

106) יתרו כ, ב. ואתחנן ה, ו.

107) תשא לב, יא.

108) וכפי שיודע הבן חמש למקרא שהשמש מאירה ומחממת ופועלת בענין הצמיחה כו' – גם אם עדיין לא למד מ"ש "וממגד תבואות שמש וממגד גרש ירחים" (ברכה לג, יד ובפרש"י).

109) ובפשטות – לא בשביל כל דבר צריך לרוץ לווישינגטון אל הנשיא, אלא רק בשביל דבר גדול, ואילו בשביל דבר קטן, מספיק לפנות לממשלת המדינה, ובשביל דבר פעוט, פונים לממשלת העיר כו'.

110) ולהעיר גם מתורת הבעש"ט (נסמן בתורת מנחם חמ"א ס"ע 61 ואילך) בפירוש מאמר הספרי על הפסוק (ואתחנן ד, ז) "מי גו' כהוי' אלקינו בכל קראנו אליו", "אליו ולא למדותיו" – שהתפלה צ"ל לא לעצם המדה*, אלא לאלקות המלובש בה, וכמו שמבקשים מהמלך עצמו ליתן דבר־מה ע"י הסוכן הממונה על דבר זה (ולא כמו במלכותא דארעא שמבקשים מהשר, ולא מהמלך עצמו, כיון שגם השר הוא מציאות, אלא שהוא קטן מהמלך), שזהו כפי שהמלך הוא באופן של התלבשות בלבושים, ו"הרי אין הבדל והפרש כלל .. בין שהוא ערום** ובין שהוא לבוש לבוש אחד ובין שהוא לבוש בלבושים רבים כו'" (תניא ספמ"ב), אבל בודאי אין לבקש מאת הלבוש כו'.

111) עקב ח, יז.

---

*) ונאכו"כ לא לכוכבים ומזלות, אף שאמרו רז"ל (ב"ק צב, ב) "חמרא למרי' טיבותא לשקיי'".

**) ולהעיר שענין זה דורש ביאור בפ"ע – שהרי המלך "אין רואין אותו .. כשהוא ערום" (סנהדרין כב, א (במשנה)). ואכ"מ.

הקב"ה גם את האפשרות לפתח אותם – עי"ז שאביו מוליכו אל המלמד שיפתח את שכלו כו', והרי כל זה נעשה ע"י הקב"ה, שכן, נוסף לכך שהקב"ה נותן למלמד את הכח והאפשרות למלא תפקידו, ונותן לאב את פרנסתו שיוכל לשלם שכר לימוד וכו', הנה בנוגע אליו, פעולת האב והרב היא בשליחותו של הקב"ה, וע"ד המבואר באגה"ק[112] ש"על הניזק כבר נגזר מן השמים, והרבה שלוחים למקום", ואילו ענין הבחירה הוא רק בנוגע אליהם, אם הם יעשו זאת כו'.

וזהירות זו צריכה להיות גם בנוגע ללימוד התורה – שהרי אע"פ ש"דברי תורה אינן מקבלין טומאה"[113], הנה בנוגע אליו יש מעמד ומצב ש"נעשית לו סם חיים", ולפעמים יכול להיות מעמד ומצב ש"נעשית לו" היפך ד"סם חיים"[114], כיון שחסר אצלו ענין הביטול.

וכאמור לעיל (סי"ג) שצריך לערב בקמח את ענין המים (שזהו"ע התפלה, "שפכי כמים לבך") – ענין הביטול, והיינו, שאע"פ שהעיקר הוא הקמח, ובלשון חז"ל[115]: "הכל צריכין למרי חטיא", וכמובן גם שברכת "המוציא לחם מן הארץ" היא בעיקר על הקמח, ולא על המים, שעליהם מברכים "שהכל נהי' בדברו", אבל אעפ"כ צ"ל גם ענין המים, שהו"ע הביטול, ודוקא עי"ז נעשית עיסה אחת, ולא פירורים נפרדים.

* * *

כו. בנוגע למ"ש בפירוש רש"י ש"אנכי ולא יהי' לך מפי הגבורה שמענום" – יש לבאר דיוק הלשון "מפי הגבורה", ולא כהלשון המורגל במאמרי חז"ל ופירוש רש"י, "המקום" או "הקב"ה":

בנוגע ל"לא יהי' לך אלקים אחרים גו'" – כיון שזהו ענין של שלילת מציאות אחרת כו', הרי זה קשור עם ענין של גבורה, שמורה על הנצחון נגד הזולת, שלא ליתן מקום למציאות אחרת כו'.

ובנוגע ל"אנכי", שאינו ענין של שלילה – הנה כיון ש"אחת דיבר אלקים שתים זו שמעתי", היינו, שאנכי ולא יהי' לך נאמרו בדיבור אחד, הרי מצד זה ש"לא יהי' לך" קשור עם ענין הגבורה, הנה בדרך ממילא קשור גם "אנכי" עם ענין הגבורה.

ולאמיתתו של דבר, הנה גם "אנכי" מצד עצמו קשור עם ענין של גבורה – כי, הטעם לציווי "אנכי" הוא "אשר הוצאתיך מארץ מצרים"[106], והרי בשביל הענין של יצי"מ הי' צורך בענין של גבורה, כיון ש"עד עכשיו לא הי' עבד יכול לברוח ממצרים, שהיתה הארץ מסוגרת"[116], וכדי שיצאו משם ששים ריבוא בנ"י, הוצרך להיות ענין הגבורה של הקב"ה – "ה' איש מלחמה"[117], "ה' גבור מלחמה"[118].

וענינו בעבודת האדם – שהנהגתו צריכה להיות (גם) באופן של גבורה, וכמ"ש באברהם "כי ידעתיו גו' לעשות צדקה ומשפט"[119], "בחי' משפט שעושה האדם בנפשו על מותרות חיי גופו כו'"[120], והיינו, שאברהם עשה חשבון בנפשו שכיון ש"אנכי עפר ואפר"[121], הרי אינו צריך לעצמו כלום, ולכן נתן הכל אל הזולת[122].

וע"י ההנהגה למטה באופן של חותם שוקע (שקשור עם ענין המשפט), ממשיכים מלמעלה חותם בולט[123], שזוהי המשכת י"ג מדה"ר שאינן חוזרות ריקן[124], ועי"ז נמשכים כל הענינים הרוחניים והענינים הגשמיים[125].

[לאחרי תפלת מנחה התחיל כ"ק אדמו"ר שליט"א לנגן הניגון "פרזות תשב ירושלים"].

---

112) סכ"ה (קלח, ב).
113) ברכות כב, א.
114) יומא עב, ב. תענית ז, א.
115) ברכות בסופה. וש"נ.
116) פרש"י יתרו יח, ט.
117) בשלח טו, ג.
118) תהלים כד, ח.
119) וירא יח, יט.
120) תו"א בשלח סג, ב.
121) שם, כז.
122) חסר קצת (המו"ל).
123) ראה תו"א ויקהל (בהוספות) קיד, ד. לקו"ת עקב יז, ד. ובכ"מ.
124) ר"ה יז, ב. הובא בפרש"י עה"ת תשא לג, יט.
125) חסר הסיום (המו"ל).

לקוטי־שיחות פרשת שלח כרך יג

א. כבר דובר כמה פעמים[1], שתוכנה העיקרי של כל סדרה (כל הפרשיות שבה) מרומז בשם שהיא נק׳ ע״פ (מנהג ישראל אשר) תורה (הוא). וכן בסדרה דשבוע זה — שנקראת בשם ״שלח״, ומזה מובן שבשם זה מתבטאת הנקודה העיקרית של הענינים המדוברים בכל הפרשיות שבהסדרה.

וצריך להבין:

נקודת הענין ד״שלח (לך אנשים)״, הרי הוא רק סיפור קורות בנ״י בהיותם במדבר, ולא מצוה שנצטוינו לקיימה וכיו״ב, בפרשיות שבסדרה זו הבאות לאחרי סיפור המרגלים — יש בהן מצות לדורות, ומה גם הפרשה שבסיום הסדרה, שהיא מצות ציצית, היא מצוה כללית המביאה לזכירת כל תרי״ג מצות, כמ״ש[2] ״וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה׳״, ואיך יתכן שהענין ד״שלח (לך אנשים)״, שאינו אלא סיפור דברים[3], יהא ״חשוב״ יותר מהמצות שבסדרה, כולל מצות ציצית הכוללת את כל התרי״ג מצות, ועד שבשם זה (״שלח״) מתבטאת הנקודה העיקרית של כל הסדרה?

ואף שבפשטות נקראת הסדרה בשם ״שלח״ לפי שתיבה זו באה בתחלת הסדרה, וכל הסדרה נקראת ע״ש התחלתה — הרי אף אם התחלתה היא סיבת השם, מ״מ מכיון שזהו שם עפ״י תורה הרי השם מורה על תוכן כל הסדרה, כנ״ל.

ב. ויובן זה בהקדים ביאור במהות חטא המרגלים: בפשטות חטאו בזה שבאו וסיפרו[4] ״כי עז העם היושב בארץ והערים בצורות גדולות מאד וגם ילידי הענק ראינו שם״ — ולכאורה אינו מובן: הרי נשלחו לראות את ״הארץ מה היא ואת העם היושב עלי׳ החזק הוא וגו׳ ומה הערים גו׳ הבמחנים אם במבצרים״[5]; ובהתאם לזה השיבו ״כי עז העם וגו׳״, ולמה יחשב זה לחטא? והרי, אדרבה, בזה מילאו את תפקידם לתור את הארץ?

והביאור: משה רבנו שלחם להוודע באיזה דרך ואופן קל יותר לכבוש את א״י, ובאיזה מקום כדאי יותר להתחיל הכיבוש — בדרך הטבע [כי מכיון ש״לא עביד קוב״ה ניסא למגנא״[6] צריכים להשתדל בכל דבר — גם אם סוכ״ס יהי׳ זקוק לנס — לעשות התלוי בו בדרך הטבע ולמעט את מספר הנסים או את פרטי הנס[7] עד כמה שאפשר], אבל בטוח הי׳ משה שיעלו ויכבשו וכו׳, כי כן ציוה ה׳; אולם המרגלים, לאחרי שספרו ע״ד העם והערים והארץ והוסיפו והסיקו מסקנא ״לא נוכל לעלות אל העם כי חזק הוא ממנו״[8], היינו שמחמת הקושיים שראו בכיבוש א״י בדרך הטבע הסיקו ש״לא נוכל לעלות״ לכובשה, אע״פ שכן ציווה הקב״ה.

ג. עפ״ז מובן שההוראה מסיפור המרגלים היא שייכת לכללות התורה ומצות: יסוד עיקרי בקיום כל המצות הוא — הידיעה, שמכיון שהמצות הם ציוויי הקב״ה, ברור הדבר שאפשר לקיימם[9], כי אין הקב״ה מבקש אלא לפי כוחן[10].

והרי גם בשר ודם אם רק בדעת ידבר, לא יצוה לעשות דבר באם ידע שאין ביכולת המצווה לקיימו. ובפרט אם הציווי בא מאדם שעשה את ״המצווה״ — כמו אומן העושה כלי — שבודאי עושה אותו באופן שיוכל למלאות התפקיד אשר בשבילו נעשה (אלא שהאדם עלול לטעות בחשבון) — ועאכו״כ מלך מלכי המלכים הקב״ה ועצם הטוב והצדק, שלא ידרוש מהמצווה (שעשה אותו וכו׳) דבר שאין בכחו (כח שנתן בו) לקיימו (והרי אצלו לא שייך ח״ו טעות בחשבון).

---

1) ראה שער היחוה״א פ״א. וראה לקו״ש ח״ה ע׳ 57 ואילך ובהנסמן שם.

2) טו, לט. וראה פרש״י שם. ולהעיר גם מברכות יב, ב.

3) ואף שגם הסיפורים שבתורה הם הוראות (דהרי תורה מלשון הוראה (זח״ג נג, ב. גו״א ר״פ בראשית בשם הרד״ק)) — מ״מ מזה שהוראות אלו נאמרו באופן של סיפור ולא באופן של מצוה, ואף לא כהוראה מפורשת — מוכח שאין בהם אותו התוקף אשר בהוראות גלויות, ועאכו״כ אותו התוקף שבציוויי התורה.

4) יג, כח.

5) שם, יח־יט.

6) ראה דרשות הר״ן ד״ח: ״ההקדמה הא׳ שחפץ השי״ת לקיים מנהגו של עולם בכל מה דאפשר ושהטבע יקר בעיניו לא ישנהו אלא לצורך הכרחי״. וראה שבת נג, ב. ועוד.

7) כי כל האפשרי למעט — ה״ז ״למגנא״.

8) יג, לא.

9) שמזה עוד הוראה: במ״ת גם המרגלים אמרו ״נעשה ונשמע״, ואעפ״כ נכשלו בענין זה אח״כ, שמזה הוראת משארז״ל (אבות פ״ב מ״ד) ״אל תאמין בעצמך״ (וראה לקו״ש ח״ה ע׳ 138 ואילך).

10) שמו״ר רפכ״ט. במדב״ר פי״ב, ג. תנחומא נשא יא. וראה ע״ז ג, א.

אלא שלאחרי ידיעה זו, הרי גם בנוגע לקיום המצות – "אין סומכין על הנס"[11] [ואדרבה: ענין עיקרי במצות הוא לקיימם בדרך הטבע. כי מכיון שעיקר ענינם הוא לעשות לו ית' דירה בתחתונים, במילא צריך להיות קיומם בדרכי הטבע דוקא, בכדי שטבע העולם עצמו (בחי' "תחתונים") ייעשה לדירה לו ית'[12]], ולכן צריך להיות "שלח גו' ויתורו גו'", בכדי לדעת באיזה אופן אפשר לקיים את המצוה דעלה נעלה בדרך הטבע.

ד. והנה מכיון שהוראה זו, שייכת ומוכרחת בכל המצות, לכן באה בענין וסיפור ההכנה לכניסה לא"י, לפי שהכניסה לא"י הו"ע כללי בכל המצות כולן.

והביאור בזה: תוכן ומעלת א"י מבואר בכתוב[13]: "ארץ אשר גו' עיני ה"א בה מראשית השנה ועד אחרית שנה", היינו שבה ההשגחה העליונה היא באופן פנימי וגלוי (יותר מבשאר הארצות[14]), ז.א. שבאה"ק – גם בהגשמי שבארץ ועניני' "נרגש" אלקותו ית' בגילוי יותר.

עפ"ז מובן, שהמשכת קדושה גלוי' – היינו אלקות – בענין ודבר גשמי, הרי זה בדוגמת כניסת (הדבר והפעולה והאדם הפועל ל)א"י. ז.א. שקיום כל מצוה ומצוה הוא בדוגמת כניסה לא"י[15], כי קיום המצות הוא, כנ"ל, המשכת אלקות בענינים הגשמיים[16] שייעשו עי"ז דירה לו ית'.

ה. הוראה כללית נוספת (השייכת לכל המצות) ב"שלח גו' ויתורו את ארץ כנען":

קודם כל מצוה ומצוה על האדם להתבונן בתוכן המצוה שעומד לקיים[17], ולא רק בתוכנה הפרטי של מצוה זו הפרטית, אלא גם בתוכן וכוונה הכללי השוה בכל המצות – שהוא הולך לקיים רצונו ית', וכלשון כל ברכות המצות "אשר קדשנו במצותיו וצונו", שע"י קיומו את המצוה נעשה קדוש ומקיים הוא מה שציווה אותו הקב"ה ועי"ז מתאחד עמו [וזהו לשון קדשנו[18] ול' מצוה – מל' צוותא וחיבור[19]].

וברכה זו מברכים לפני קיום המצוה, "עובר לעשייתן"[20], להורות שלפני עשיית המצוה, על האדם להתבונן בתוכן וכוונה הכללי של כל המצות.

ועד"ז בלימוד התורה: צ"ל ברכו בתורה תחלה[21] "אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו", ז.א. שהקב"ה נתן לנו את התורה כמו שהיא תורתו – אצלו ית'[22]; וחותמים "נותן התורה" לשון הוה, כי "בכל יום יהיו בעיניך חדשים"[23] – בכ"ז על האדם להתבונן קודם לימוד התורה.

וזוהי הוראת "ויתורו את ארץ כנען" הנאמר בתור הכנה לכניסה לא"י: לפני קיום המצוה צריך האדם "לתור" ולהתבונן בענינה וכוונתה ותכליתה של התורה והמצוה שבא ללמוד ולקיים.

עפ"ז מובן איך שתוכנו של "שלח" – שמשה הוא המשלח[24] (ועד"ז – בחי' מרע"ה שבכל נפש

---

11) ראה פסחים סד, ב. זח"א קיא, ב.

12) ועפ"ז יומתק למה לא רצה אדה"ז לקדש הלבנה כשעמדה הספינה מאלי' ע"פ נס (לקו"ד ח"ד ע' 1504).

13) עקב יא, יב.

14) ראה תענית י, רע"א ובחדא"ג מהרש"א שם ד"ה א"י. וראה לקו"ת מסעי פט, ב. דרושים לשמע"צ צב, ג. וראה תניא פל"ג. אגה"ק סי"ד. סכ"ה (קלט, ב). תו"א לך יג, א. סידור קמט, סע"א.

15) עפ"ז יומתק מה שלא נצטווינו לזכור בכל יום את הכניסה לא"י, אף שמצווים אנו לזכור יצי"מ בכ"י (בא יג, ג. פרש"י שם. ירושלמי ברכות פ"א ה"ו. טור או"ח סי' סו. שו"ע אדה"ז סי' סז ס"א. וראה ברכות יב, ב), וגם קרי"ס (ירושלמי וטור שם. שו"ע אדה"ז סי' סו סעיף יב) ומ"ת (שו"ע אדה"ז סימן ס סעיף ד) אף שבאו בהמשך אחד (וארא ו, ו־ח): והוצאתי גו' וגאלתי אתכם גו' ולקחתי אתכם לי לעם גו' והבאתי אתכם אל הארץ גו' (ובפרט שהכניסה לא"י היא התכלית דכהנ"ל)

- כי להיות שקיום כל מצוה הוא בדוגמת כניסה לא"י, אין צורך בזכירה מיוחדת, שהרי נזכרת היא בדרך ממילא כמה פעמים ביום ע"י קיום המצות שבכל יום [ע"ד מה דאי' בתניא (פמ"ז) ש"תקנו פ' יצי"מ בשעת ק"ש דוקא, אף שהיא מצוה בפ"ע ולא ממצות ק"ש כו' אלא מפני שהן דבר אחד ממש" – אלא שבק"ש בכדי שתהי' יצי"מ צ"ל ג"כ "שרוצה ומקבל וממשיך עליו אלקותו ית'" ולכן צ"ל זכירת יצי"מ, משא"כ בנדו"ד].

16) להעיר מפתגם אדמו"ר הצ"צ: מאַך דאָ ארץ ישראל (ראה לקו"ש ח"ב ע' 621) – נתבאר בלקו"ש ח"י ע' 3.

17) ראה תניא פמ"א (נו, ב). ועוד.

18) ראה תניא פמ"ו (סה, ב).

19) לקו"ת בחוקותי מה, ג.

20) פסחים ז, ב. וש"נ.

21) נדרים פא, א. וראה ב"ח לטאו"ח סמ"ז.

22) משלי ח, ל. וראה תניא קו"א ד"ה דוד זמירות.

23) פרש"י תבוא כו, טז. וראה גם פרש"י יתרו יט, א. עקב יא, יג. (ובפרש"י ואתחנן ו, ו (מספרי שם) "כחדשה" – כי אף שזהו חדש, ה"ז חידוש הישנות). ובנוגע ללימוד התורה בפרט ראה ברכות (כב, א): "מה להלן באימה וביראה וברטט ובזיע אף כאן באימה וביראה וברטט ובזיע". וראה ברכות סג, ב. לקו"ת סוכות פא, ג. ובלשון הצפע"נ (ראה בהנסמן בצפע"נ עה"ת בראשית ה, א) דבר נמשך, נצחי.

24) ובעת השילוח – המרגלים כשרים היו (במדב"ר פט"ז, ה. תנחומא שלח ד. פרש"י פרשתנו יג, ג.).

ונפש מבית ישראל[25]) היא הנקודה היסודית דכל פרשיות הסדרה, שכולן נקראות "שלח", ולא עוד אלא שנאמרה בתחלת הסדרה, קודם שנאמרו הציווים שבה – כי הוראות הנ"ל הנלמדות מסיפור שילוח המרגלים, באות כהקדמה ויסוד לכל המצות.

ו. אמנם עפ"י הנ"ל צריך להבין: מאחר שהענין ד"שלח גו' ויתורו את ארץ כנען" יש בו הוראות עיקריות ויסודיות, הרי לכאורה הו"ע הכרחי, ולמה תלה הקב"ה ענין זה בדעתו ורצונו של משה באמרו: "שלח לך – לדעתך, אני איני מצוה לך אם תרצה שלח"[26]?

ויובן עפ"י המבואר לעיל, שתכלית קיום התורה ומצות היא להמשיך אלקות בענינים הגשמי', ובאופן האמור במדרש[27] בנוגע לחידוש דמ"ת – "תחתונים יעלו לעליונים".

והנה החילוק שבין עליון דנדו"ד לתחתון – בין בורא כביכול לנברא – הוא, שבורא הוא בחי' משפיע ונברא הוא בחי' מקבל; הנברא מצ"ע אין לו כל מציאות, והוא "מקבל" כל מציאותו מהבורא. והיות שענין מתן התורה והמצות הוא שהתחתון יתעלה לבחי' העליון, כביכול, הרי מובן שתוכן עלי' זו היא שהתחתון יתעלה להיות בבחי' משפיע כמו העליון

(וכמרז"ל[28] "נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית", שהוא בחי' משפיע כביכול במעשה בראשית[29], וכן בתורה הרי אמרז"ל[30] שהקב"ה חייך ואומר "נצחוני בני נצחוני בני" [שהרי זהו אמיתית ענין שותף, שלפעמים "מנצח" שותף זה ולפעמים – השני]) וישראל מוסיפים[31] ומשפיעים[32] בתורה.

ועפי"ז מובן זה שההוראות הנ"ל שבענין "שלח גו' ויתורו גו'" לא נאמרו באופן של ציווי, אף שמוכרחות הנה – כי כאשר האדם מקיים ציווי של הקב"ה, הנה אף שעי"ז מתעלה כו', בכ"ז עדיין אינו מתעלה לשלימות בחי' משפיע – בחי' "עליונים", שהרי סו"ס אינו אלא מקיים ציווי (שזהו גם נתינת כח מ)הבורא, ז.א. שעדיין הוא (מקצתו) "מקבל" מהבורא. משא"כ כאשר הענין נעשה באופן של "לדעתך", שמקיימו מעצמו ובכח עצמו, הרי הוא מתעלה להיות בבחי' משפיע כביכול, שהרי הוא עושה כן מדעתו ומרצונו הוא.

ומזה מובן בעומק יותר טעם הקדמת סיפור שילוח המרגלים להציווים, כי לא רק ההוראות שבענין ד"שלח" הן הוראות כלליות הנוגעות לכל ענין התורה ומצות, אלא גם האופן שבו באו הוראות אלו, מלמד תכלית הכוונה דתו"מ – "תחתונים יעלו לעליונים".

(משיחת ש"פ שלח תשל"ב)

---

25) תניא רפמ"ב.

26) פרש"י ר"פ שלח מבמדב"ר פט"ז, ח. ותנחומא שלח ד־ה.

27) שמו"ר פי"ב, ג. תנחומא וארא טו.

28) שבת י, א. קיט, ב. טור או"ח סי' רסח. שו"ע אדה"ז שם ס"א. וראה או"ת להה"מ בראשית ד"ה כל האומר ויכולו (ג, ג. בהוצאת קה"ת תשל"ג).

29) להעיר מב"ר פצ"ח, ג: מה הקב"ה בורא עולמות אף אביכם בורא עולמות. וראה מכתב כללי (ושיחת) י"א ניסן תשל"ב (נדפסו בהגדה של פסח עם לקוטי טעמים, מנהגים וביאורים (קה"ת תשל"ו) ע' שד"מ).

30) ב"מ נט, ב. וראה ר"ה (כה, א): "אתם אפילו שוגגין אתם אפילו מזידין אתם אפילו מוטעין".

31) וחיוב הוא "לאפשא לה" (זהר ח"א יב, ב. תו"א מקץ לט, ד).

32) שלכן בכ"מ נקראו התורה כלה וישראל חתן (ראה לקו"ת תצא לז, סע"א. ברכה צג, ד ואילך).

בראשית מה, כג - ולאביו שלח כזאת עשרה חמרים[1]* נשאים מטוב מצרים ועשר אתנת נשאת בר ולחם ומזון לאביו לדרך

צט

"ולאביו שלח וגו'" ביאור מארז"ל (מגילה טז, ב) שיגר לו יין ישן וכו' - רמז בפ' לגאולת מצרים (יין ומצות וכו'), ובנ"י יבררו את מצרים כמ"ש "וינצלו את מצרים", שיקחו את כל הטוב שהי' במצרים

ולאביו שלח כזאת עשרה חמרים נושאות מטוב מצרים, מאי מטוב מצרים, אמר רבי בנימין בר יפת אמר רבי אליעזר שלח לו יין ישן שדעת זקנים נוחה הימנו.

מגילה טז, ב

יוסף[2] שלח ליעקב חמורים כדי[3] להכניעם.

דהנה במס' מגילה דט"ז אמרו על זה שיגר לו יין ישן שדעת זקנים נוחה הימנו שזהו מטוב מצרים שהחמורים היו נושאים. כי לשון נופל על לשון, חמר פירושו יין ג"כ, כמו ויין[4] חמר מלא כו'. ובלשון הגמרא, חמרא הוא חמור, וחמרא הוא יין, (כמ"ש זה כ"ק אדמו"ר בעל הצ"צ זצוקללה"ה זיע"א בבוך[5] בראשית רשימות, ע"ש).

והיינו, שהכניעו את החמורים דקליפה[6] בחי' מצרים, שהם כמו השמרים והפסולת דעולם התהו שנשבר, שישאו[7] יין[8] ישן הוא החמר טוב[9] דחכמה סתימאה דאריך אנפין מבירורי הניצוצי קדושה דתהו, שזהו

1*) עשרה חמרים, ראה גם לקוטי לוי יצחק הערות לזהר, שמות-דברים סוף עמוד קצא.

2) בסימן זה יבואר כמה שאלות ודיוקים:

א) למה שלח יוסף ליעקב "חמרים" דוקא?

ב) כתוב בפסוק "עשרה חמרים" חסר אות ו', ולא כתוב "עשרה חמורים"?

ג) כתוב "נושאות מטוב מצרים", ובגמ' (מגילה טז, ב) דריש "שלח לו יין ישן שדעת זקנים נוחה הימנו", מהו ההוכחה מהפסוק דהי' "יין"?

ד) בהנ"ל למה הי' היין "ישן"?

ה) בהנ"ל, מהו הדיוק "זקנים" דוקא, "שדעת זקנים נוחה הימנו"?

ו) יוסף שלח ע"י החמרים "יין" וע"י האתונות "בר ולחם ומזון", למה דוקא דברים אלו?

ז) מה הם הג' דברים: א) בר, ב) לחם, ג) מזון?

ח) למה הי' ה"יין" על החמורים דוקא, מה הקשר המיוחד של היין עם החמורים (ולא על האתונות)?

וע"ז מבאר:

3) ראה גם לקמן סימן קא.

4) תהלים עה, ט. "כי כוס ביד ה' ויין חמר מלא". ופי' במצודות דוד וז"ל: כי כוס, אל תחשבו שעד עולם תהיו [המלכיות] בהרמה, לא כן הוא כי מוכן הוא ביד ה' כוס עם יין משובח ממולא במזיגה לפי הראוי, (המשיל הפורענות לשתיית היין המבלבל דעת האדם).

5) אור התורה פרשת ויגש עמוד 1976 וז"ל: ולאביו שלח כזאת עשרה חמורים נושאים מטוב מצרים. פירש רש"י מצינו בגמרא ששלח לו יין ישן שדעת זקנים נוחה הימנו, והוא ספ"ק דמגילה דף ט"ז ע"ב וכן פירש התרגום יונתן כאן עשרה חמרים טעינין חמרא. ואפ"ל שבפי' חמרים שבתורה מרומז ג"כ יין שנקרא חמר כמ"ש בפרשת האזינו ודם ענב תשתה חמר ות"י מן ענבא חדא יהוון שתיין כוס דחמר, ובתלים סי' ע"ה ט' ויין חמר מלא מסך, ופירש רש"י יין חזק, והמצודת ציון פירש חמר משובח בטעם. וכיון שבתורה נכתב עשרה חמרים בלא ו' ע"כ כולל חמורים ויין הנקרא חמר דהיינו יין ישן, ע"ש.

6) החמור דקליפה... בחי' מצרים כמ"ש עליהם ביחזקאל סי' כ"ג אשר בשר חמורים בשרם. (לקוטי לוי יצחק כאן). ראה הביאור לקמן סימן קא.

7) ראה אור התורה פרשת וישב עמוד תתקג-1806 וז"ל: יש ב' בחי' יין, הא' יין אדום שהוא המ"ן אודם מן האשה כו', ויש בחי' יין לבן חמר חיווריין עתיק כי יין ישן ג"כ אינו אדום כמ"ש בגמ' ספ"ט דמנחות דף פ"ז ע"א, ויין זה הוא שנמשך מלמעלה למטה כמ"ש זח"ג פ' בלק דף קפ"ט ב' ההוא חמרא משיך לי' יעקב מרחיק, והרמ"ז שם פי' שיין זה נמשך ממו"ס שבו גבו' דעתיק שנק' יין טוב כמ"ש באד"ר דף קכ"ח ע"ב כחמר טב דשקיט על דורדיא, ולפי שהוא שקיט ומבוסם מאד נק' יין הטוב, וזהו (שיר השירים ז, י) וחכך כיין הטוב, וחכך בחי' חכמה חיך מ"ה כו' ע"ש ובזח"ג פ' שמיני דף ל"ט ע"א פי' וחכך כיין הטוב דא יינה דאורייתא דאיהו טב וכמ"ש במדרש שה"ש ע"פ הביאני אל בית היין זה הר סיני, ויינה של תורה זהו ודאי המשכה מלמעלה למטה וזהו יין לבן שהוא המשכת מ"ד, איש מזריע לובן כו', והוא בחי' חמר חווריין עתיק שהוא בחי' עונג העליון להתענג על הוי' ממש ונק' עתיק יין ישן כי או"א נק' זקנים ושרשם מעתיק יומין בחי' ימי קדם מקדמונו של עולם כו', ע"ש. וראה עוד לקמן הערה 8. 9.

8) יין ישן: מבאר שני טעמים למה נק' "יין ישן": א) קאי על הדרגא והבחי' בקדושה - חכמה סתימאה - דנתגלה ע"י הבירורי ניצוצות, ב) קאי על הניצוצות דתהו דנתבררו דנק' "ישן".

9) "טב דחכמה סתימאה דאריך אנפין". ראה אור התורה פרשת ויחי עמוד 2014 וז"ל: והי' ביום ההוא יטפו ההרים עסיס ביואל סי' ד' י"ח, וארז"ל ברכות פ' שמיני ס"פ י"ב לפי שבעה"ז היין תקלה לעולם כו' ע"ש, ולעיל מיני' לקרבנות נתתי סיקוסים מדה ושיעור שנאמר חצי היין יהי' לפר כו', כמו עד"מ כששותין מעט יין משמח הלב אבל ריבוי היין מבלבל המוח וכו', כי היין משמח אלקים ובריבוי יש יניקה לקליפות היונקים ממ"ח צירופים אחרונים דשם אלקים, והוא ענין גפן נכרי' וכו'.

ולכן לע"ל ארז"ל על היין אבל לע"ל אני עושה אותו שמחה שנאמר והי' ביום ההוא יטפו ההרים עסיס כו'. והנה מבואר בתו"א סד"ה חייב לבסומי שיש ב' אופן שמחה הא' רננו צדיקים בהוי' הב' ע"י גילוי עצמות אוא"ס שלמעלה מסדר ההשתלשלות כו' ע"ש.

וכך יובן שיש ב' בחי' יין הא' יין המשמח מוחין דאימא מועדים לשמחה ונק' מקראי קדש, הב' מ"ש מוחא סתימאה דשקיט כו' כחמר טב כו' בהרמ"ז בלק דף קפ"ט ב', היינו כי השמחה דוקא מההשגה, ועכשיו ועבד הלוי הוא, אכן לע"ל ואמר ביום ההוא הנה אלקינו זה כו' ויהי' ההשגה בבחי' סוכ"ע ומזה נמשך השמחה בשלימות, ע"ש. וראה הערה 9.

הטוב שהי׳ במצרים, דשקיט ושכיך על דורדייא[10], א״כ הדורדייא שהם השמרים והפסולת הם כמו החמורים, והחמר[11] טב שעליהם הוא היין ישן דחכמה סתימאה, והוא ישן כי זהו בחי׳ חכ׳ שבכתר הנקרא זקן.

גם הניצוצין הם מעולם התהו שקדם לעולם התיקון, א״כ הוא ישן דהיינו מזמן הקודם מתהו שקדם לתיקון.

וי״ל זהו הי׳ רמז על שיגאלו ממצרים וינצלו אותה שיקחו את כל הטוב שהי׳ במצרים כמ״ש וינצלו את מצרים[12]. שענין הגאולה הוא הכוסות יין דפסח שהם לנגד הד׳ לשונות של גאולה כדרז״ל[13].

ולפי״ז י״ל הי׳ אתנת נשאת בר ולחם ומזון ירמוז על הלחם[14] דמצה. וכתיב ג׳ לשונות, בר לחם מזון, י״ל רומז על הג׳[15] מצות.

[16]ב״ר, שמספרו ע״ב[17] ק״ל חסד וגבורה יחדיו, הוא המצה השלישית הנק׳ ישראל, [18]תפארת, שיר אל[19] שהוא כולל חסד וגבורה יחדיו. בר פירושו ג״כ בן היינו תפארת[20] הנקרא בן ובר, כמו נשקו בר[21], ועיין בזוהר

---

10) ראה זוהר חלק ג׳ דף קכח ע״ב וז״ל: והאי מוחא דאיהו האי חכמתא סתימאה (וזה המוח שהוא חכמה הסתומה), שקיט ואשתיכין באתרי׳ (הוא שקט ונשקט במקומו), כחמר טב על דורדייה (כיין הטוב השוקט על שמריו), והיינו דאמרי (וזה שאומרים - האנשים בעל המשל), סבא דעתוי סתים ומוחי׳ סתם ושכיך (איש שיבה דעתו סתום ומוחו סתום ושקט). ע״ש. לקמן סימן קכ הערה 17.

ראה אור התורה פרשת ויחי עמוד 2016 וז״ל: יש להעיר מענין משיח עני ורוכב על החמור, גם יששכר חמור, ומענין יין נק׳ חמור לשון חיזוק, ג״כ פי׳ לגפן עירה שיהי׳ בהיין חיזוק גדול מכח בירור החמור כו׳ שהוא כח חזק, וזהו כחמרא טבא דשקיט ושכיך על דורדייא דוקא, הרי השמרים מוסיפים חיזוק בהיין, כי שמרים הנ״ל הוא מה שנתברר משם ב״ן ואינו נק׳ שמרים רק לגבי מו״ס כו׳, ע״כ חמרא טבא הנ״ל דמו״ס צ״ל על דורדייא דוקא, וע׳ מזה בבה״ז פרשת נשא ובאגה״ק סס״י י״ב, וכך יין הטוב דגפן הנ״ל מתחזק ע״י הבירור מבחי׳ עיר פרא הנ״ל, ולכן נק׳ יין הטוב חמר בתילים סי׳ ע״ה כ״ו ויין חמר כו׳.

וז״ס ולאביו שלח כזאת עשרה חמורים נושאים מטוב מצרים וארז״ל יין ישן כו׳, פי׳ ישן מבחי׳ מו״ס שהנושאים אותו הם עשרה חמורים דוקא כנ״ל. ומצאתי בביאור האידרא מהאריז״ל עמ״ש דף קכ״ח ע״ב כחמר טב כו׳, הכוונה שהשמרים והדינים הם בחכמה אלא שהם שקטים וכפופים כו׳, ויש עוד דמיון שני אל היין, שכשם שהיין יגיע לתועלת מן השמרים כי הם סיבת קיומו כי בלתם יפסיד מהרה כן יש יתרון לחכמה מן הסכלות כדאי׳ פ׳ תזריע דף מ״ז ע״ב עכ״ל.

וראה ביאורי הזהר לאדמו״ר האמצעי קפד, א (קה״ת ה׳תשע״ה).

11) והחמר טב שעליהם: נמצא, דמ״ש בפסוק ״עשרה חמרים״ (חסר אות ו׳) מרומז שני דברים: א) קאי על החמורים - קליפת מצרים, ב) רמז על ה״חמר״ - יין טוב שהיו נושאים.

12) שמות יב, לו.

13) ירושלמי פסחים פ״י ה״א ״מנין לארבע כוסות, ר׳ יוחנן בשם ר׳ בנייה כנגד ארבע גאולות (שמות ו, ו) לכן אמור לבני ישראל אני ה׳ והוצאתי אתכם וגו׳ ולקחתי אתכם לי לעם וגומר, והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי״. ראה גם שמו״ר פ״ו, ד. ב״ר פפ״ח ס״ה.

14) ראה הקשר של ד׳ כוסות עם מצה באור התורה פרשת בא עמוד ב׳תרמג.

15) מרמז דהשלשה לשונות: א) בר; ב) לחם; ג) מזון; הם כנגד הג׳ מצות: א) ״בר״ המצה ישראל; ב) ״לחם״ המצה לוי; ג) ״מזון״ המצה כהן.

16) מבאר ומרמז דתיבת ״בר״ הוא רמז על המצה כנגד הישראל, הן מצד ה״גימטריא״ של תיבת בר, והן מצד ה״פירוש״ של תיבת בר, דמרמז על ״ישראל״.

17) ב״ר מספרו ע״ב ק״ל (ראה זוהר ח״א השמטות עמוד רס״ד). פירוש: כידוע שם ע״ב הוא הוי׳ במלוי יודי״ן כזה: יו״ד, ה״י, וי״ו, ה״י, דהשם ״הוי״״ עצמו הוא חכמה, והמילוי הוא חסד - ענף חכמה, וכידוע דה״מילוי״ הוא ע״ד ה״תולדה״ וה״בן״ דשם הוי׳ עצמו, וזהו ע״ב בגימטריא חס״ד.

ומספר ק״ל* הוא שייך לגבורה, דמספר ק״ל הוא אחוריים ד״שֵׁם״ הוי׳ במילוי אלפי״ן, שֵׁם הוי׳ במילוי אלפי״ן (היינו באות א׳) הוא: יוד, הא, ואו, הא, הנק׳ שֵׁם מ״ה, והמילוי באחוריים הוא כזה: יו״ד (20) , + יו״ד, ה״א (26) , + יו״ד, ה״א, וא״ו (39), + יו״ד, ה״א, וא״ו, ה״א (45) = 130, ק״ל. ראה לקוטי תורה להאריז״ל דניאל (ד, יז). ״וכל בחי׳ אחוריים הם בסוד דינים״ ע״ש.

ועיין גם קהלת יעקב ערך קל, - ק״ל הוא ב׳ פעמים דין (64 × 2 = 128) + הב׳ כוללים = 130, ק״ל. וראה גם לעיל סימן צד, בענין נשים דעתן קל.

וזהו ב״ר (בגי׳ 202), שהמספר הוא צירוף ושילוב בין ״עב״ (72) - חסד, ק״ל (130) - גבורה, ביחד 72 + 130 = 202, ב״ר.

וזהו מרמז על ״ישראל״, שהשֵׁם ישראל הוא ג״כ צירוף ושילוב חסד וגבורה. ראה הערה 18.

*) ראה תורת מנחם – ספר המאמרים באתי לגני חלק א עמוד רכב (ה׳תשל״ו – ב).

18) בחי׳ תפארת הוא כולל חסד וגבורה כידוע, ומרומז גם בשֵׁם ״ישראל״.

19) ישראל נוט׳ ישר-אל, ״אל״ שייך לחסד כמ״ש חסד אל כל היום (תהלים נב, ג), ואותיות שי״ר שייך לגבורה. ראה לקוטי לוי יצחק הערות לזהר בראשית עמוד קמא וז״ל: ״כהנים הם בחי׳ חסד שם אל, וליוואי הם* בחי׳ גבורה, שיר (כי עבודת הלויים בשיר, וזה כידוע מורה על התשוקה לעלות למעלה בחי׳ גבורה), היינו שם ישראל שהוא שיר אל - גבורה חסד״, ע״ש. עיין גם קהלת יעקב ערך ישראל.

*) ראה לקוטי שיחות חלק יח עמוד 222.

20) ראה אור התורה פרשת ויחי עמוד שצ וז״ל: בחי׳ בן סתם כמו בנים אתם כו׳ בני בכורי ישראל כו׳ וכיוצא הוא בחי׳ עולם התיקון הנקרא ישראל דלעילא שהוא בחי׳ ז״א, וזהו שנמשל לבן כמו ברא כרעא דאבוה הוא דהיינו בבחי׳ הביטול, ע״כ המה בבחי׳ ההתכללות גם מב׳ הפכיים כמו חו״ג כו׳ כמו עושה שלום במרומיו מיכאל וגבריאל אש ומים, לפי שמאיר עליהם מהארה עליונה משניהם יחד לכך הם מתבטלים ממציאותם ומתכללים יחד כו׳. כך בבחי׳ התיקון הנה ע״י הארת אור אין סוף בחכמה שהוא מ״ה ונקרא אור אבא ובחי׳ ז״א נקרא בן, הרי מתכלל ומתבטל לגבי אור שם מ״ה זה להיות כלולים חו״ג יחד כמו ברא שהוא כרעא דאבוה כו׳ ע״ש.

21) תהלים ב, יב. ״נשקו״ מלשון תשוקה וחמדה, ״בר״ קאי על משיח הנק׳ ״בן״, ופירוש האבן עזרא, דקודם (בפסוק ב) כתוב ״יתיצבו מלכי ארץ וגו׳ על ה׳ ועל משיחו״, וע״ז אמר דוד המלך (פסוק י) ״ועתה מלכים השכילו הוסרו שופטי ארץ״, (שם יא) ״עבדו את ה׳ ביראה״ זהו כנגד מה שכתוב קודם ״על ה׳״, ומ״ש ״ונשקו בר״ הוא

הקדוש פ׳ בלק[22] דף קצ״א ע״ב ע״ש.

לח״ם, שפירשו ג״כ[23] מלחמה הוא המצה[24] דלוי, גבורה, שגבורה הוא[25] בעל מלחמות.

מזו״ן, שמספרו חס״ד[26] א״ל, הוא המצה[27] דכהן, חסד[28] אל כל היום.

או[29] י״ל, בר ולחם ומזון, ירמוז על פסח מצה ומרור.

לקוטי לוי יצחק, הערות לזהר שמות–דברים עמוד י

כנגד מה שכתוב קודם ״על משיחו״ דקאי על משיח, שהקב״ה קרא אותו בנו כמ״ש קודם (שם ז) ״בני אתה אני היום ילדתיך״.
ולשון ״בר״ הוא כמו ״מה ברי ומה בר בטני״ (משלי לא, ב, ופי׳ מצודות ציון ברי הוא תרגום של בני).
וכוונת הכתוב שהאומות יקבלו בתשוקה וחמדה את ״בר״ מלך המשיח – הוא הנקרא בנו של הקב״ה, וזהו ״בני . . ילדתיך״ ע״ש.

22) מובא לעיל סימן נג הערה 12. מפרש שם מ״ש (משלי יא, כו) ״מונע בר יקבהו לאם״ דמי שאינו מחנך את בנו לברך ברכת המזון, וזהו ״מונע בר״ דמונע מבנו, אז ימסרו המלאכים לזה האדם, לה״אם״ היינו השכינה שיפרשו את חטאיו ע״ש. [חזינן דפי׳ ״בר״ הוא ״בן״].

23) ראה דרך מצותיך עמוד סד, א וז״ל: האדם הוא מכללות כל העולמות כנודע, ואכילתו לחם הוא עת מלחמה שעל שם זה נקרא לחם לשון מלחמה כמ״ש בשירת דבורה אז לחם שערים כו׳ (שופטים ה, ח) לפי שהמאכל נשפע מגלגל המזלות ומעורב טוב ורע ויש ביד האדם אם להגביר הטוב כשיאכלנו לשם שמים ואזי יתהפך לטוב גם הרע ויהי׳ לו מזה נקודת הלב בתפלה באמרו אחד ואהבת, ואם להיפך ח״ו יתגשם מאד ויביאנו לתאוות רעות כמ״ש וישמן כו׳ ויבעט כו׳ (דברים לב, טו) וכמו כן למעלה לחם העליון שהקב״ה יושב וזן את כל העולם כולו ומזון עיקרו ביצי׳ ש׳ אל הוי׳ המחי׳ עולם היצירה כנ״ל ושם הוא טוב ורע מעורב על כן צריך אז לרחוץ הידים המקבלים האוכל ולדחות החיצונים כדי שלא יטמאו האוכל ושפע היניקה הנ״ל, ע״ש.

24) המצה דלוי: לוי הוא בחי׳ גבורה. ראה לקוטי שיחות חלק יח עמוד 222 (וכנ״ל הערה 18). וראה לעיל סימן כד. לקמן סימן קלט מ״ש בזהר). לקמן סימן קסג, דמזה הטעם מחלקים לשנים המצה האמצעי כנגד לוי, דגבורה ענינו לחלק, ע״ש.

25) הכוונה למה שכתוב בתפלת שחרית בקטע ״לאל ברוך״ . . מרום (כתר), וקדוש (חכמה), פועל גבורות (בינה), עושה חדשות (חסד), בעל מלחמות – גבורה וכו׳. ראה גם תורת חיים שמות-בשלח עמוד קסח, א. (ילקוט לוי יצחק עה״ת חלק א סוף סימן יז. חלק ב סימן ע. קיט)

26) מזון (בגי׳ 103), וכן חס״ד (72) + א״ל (31) = 103.

27) המצה דכהן:כהן הוא בחי׳ חסד. ראה זהר חלק ג דף קמה, ב. תניא פרק נ. אור התורה פרשת ויצא עמוד קפא. ילקוט לוי יצחק עה״ת חלק א סימן פב בסופו. פד.

28) תהלים נב, ג.

29) ונמצא דיוסף רָמַז ליעקב כל הגאולה של יציאת מצרים, היין ופסח, מצה ומרור.

המשך ביאור למס׳ שבת ל״יום חמישי עמ׳ ב

חַיָּיב, משום שכְּתִיבָה כשיעור הִיא זו, אֶלָּא שֶׁבכדי שיוכלו לקרוא אותן כאחת הוא מְחוּפָּר קְרִיבָה – להקריבן זו לזו, ואין בכך חסרון במלאכת כותב.

מקשה הגמרא: וְהָתְנַן – והרי שנינו במשנתנו, כָּתַב שתי אותיות עַל שְׁנֵי כּוֹתְלֵי הַבַּיִת, אחת בכותל זה ואחת בכותל זה, וְעַל שְׁנֵי דַּפֵּי פִּנְקָס, אחת בדף זה ואחת בדף זה, וְאֵין נֶהֱנִין ונקראים זֶה עִם זֶה פָּטוּר, הרי שרידוק האותיות עד שאינן נקראות כאחת מהוה חסרון במלאכת כותב, והאיך אמר רבי אמי שאחת בטבריא ואחת בצִיפּורי חייב, הרי באופן זה אין האותיות נקראות זו עם זו.

מתרצת הגמרא: הָתָם – במשנתנו, בכדי לצרף את שתי האותיות שיהיו נקראות זו עם זו הרי הוא מְחוּפָּר מַעֲשֶׂה דִּקְרִיבָה – צריך לעשות מעשה נוסף מלבד הקרבתן זו לזו, משום שבכתב על שני כתלי הבית צריך לחתוך מהכתלים בכדי שיוכל להסמיכן, וכן בכתב על שני דפי פנקס צריך לקצוץ את הקלף המפסיק בינידהן ולקרבן. אולם הָכָא – רבי אמי מדבר באופן שהוא לֹא מְחוּפָּר מַעֲשֶׂה דִּקְרִיבָה – לא צריך לעשות מעשה נוסף מלבד הקרבתן זו לזו, כגון שכתב על שפת לוח אחד בעמדו בטבריא ועל שפת לוח אחר בעמדו בצִיפּורי, שבכדי לצרף את האותיות צריך רק לקרב את הלוחות.

הגמרא מביאה דין נוסף בכתיבה הנעשית על ידי הגדה: תָּנָא – שנה התנא בברייתא, הַנִּיחַ – תיקן בספר אוֹת אַחַת שלא היתה כתובה כהלכתה, חַיָּיב. מקשה הגמרא: היאך יתכן לומר כן, הַשְׁתָּא – עתה שאנו אומרים שאם כָּתַב אוֹת אַחַת פָּטוּר, משום שלא כתב שיעור כתיבה שהוא שתי אותיות, בהַנִּיחַ אוֹת אַחַת שאין זו כתיבה גמורה וכי יעלה על הדעת שיהיה חַיָּיב.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן – כאן [–בברייתא] במה אנו עוסקים, בִּכְגוֹן שֶׁנִּטְּלוּ לְגַנּוֹ שֶׁל חֵי״ת – שכתב בספר בטעות אות חי״ת במקום שני זייני״ן, ותיקנו בכך שמחק את גג החי״ת, וְעל ידי כך עֲשָׂאוּ לִשְׁנֵי זַיְינִין, ונמצא שנוצרו בהגהתו שתי אותיות. והואיל וכל הספר תוקן בכך חייב, כי חשובה הגהתו ככתיבת שתי אותיות ממש.

תירוץ אחר: רָבָא אָמַר, כְּגוֹן שהגיה את הספר בכך שֶׁנִּטְּלוּ לְתַגּוֹ שֶׁל דָּלֶ״ת – שמחק את הבליטה הנמצאת בראש הדל״ת בצדו הימני, ובזה עֲשָׂאוּ כְּרֵי״ש, ואף על פי שנעשתה כאן רק הגהת אות אחת, חייב עליה, הואיל ובהגהה זו תוקן כל הספר, והרי זה ככותב אות אחת והשלימה לספר שלדעת כולם חייב.

הגמרא מבארת את מה ששנינו במשנה נתכוין לכתוב חי״ת וכתב שני זייני״ן פטור: תָּנָא – שנה התנא בברייתא, נִתְכַּוֵּין לִכְתּוֹב אוֹת אַחַת,

יג, ל – ויהס כלב את העם אל משה ויאמר עלה נעלה וירשנו אותה כי יכול נוכל לה

א. הנה כתיב ירד ירדנו[1] כו' ירידה אחר ירידה וכן ביציאת מצרים וגאולה כתיב ואנכי אעלך גם עלה כו' עלה נעלה[2] כו'. היינו ב' עליות שהוא עילוי אחר עילוי, ובאמת ביציאת מצרים לא נתעלו רק פעם אחת כמו שכתוב אעלה אתכם מעני מצרים[3] כו' אל ארץ זבת חלב ודבש. אך כי עלייה זו השנית היא רומזת על גאולה העתידה להיות במהרה בימינו אמן (וכן בשמות ג' פסוק י"ד[4] אמר לו ענין הגאולה האחרונה כדפירש רש"י שם).

דהנה כתיב[5] כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות שמקיש הכתוב ענין גאולה אחרונה ליציאת מצרים. והוא שכמו שכל עיקר תכלית המכוון בגלות מצרים והשעבוד רד"ו שנה הי' בכדי לזכות לקבלת התורה פנים בפנים[6] דבר ה'. וכמ"ש וזה לך האות[7] כו' בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה. כך כל אריכות הגלות הזה הוא כדי לזכות לגילוי פנימיות התורה שיהי' לעתיד לבוא כי במתן תורה הי' קבלת התורה הנגלית אבל פנימית טעמי התורה יהי' הגילוי שלהם לעתיד לבוא. ועל זה נאמר אראנו נפלאות, וכמו שכתוב עין בעין יראו[8].

וכך בענין השעבוד והגלות שנאמר בגלות מצרים וימררו את חייהם בעבודה קשה בחומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה קאי גם על זמן האחרון, וימררו את חייהם[9] היא התורה כי היא חיינו, בעבודה קשה דא קושיא[10], בחומר דא קל וחומר, ובכל עבודה בשדה דא ברייתא, ובלבנים דא לבון הלכתא, שאין בידינו הלכה ברורה ודין ברור כי כל דיני התורה במחלוקת שנוי' הללו מכשירין ומטהרין והללו פוסלין ומטמאין, ואם כן כמו שעל ידי שעבוד מצרים בחומר ובלבנים זכו למתן תורה, כך גם כן על ידי לבון הלכתא שבזמננו זה יזכו לגילוי פנימיות התורה לעתיד לבוא להיות אראנו נפלאות.

תורה אור ריש פרשת שמות

יד, לה – אני ה' דברתי אם לא זאת אעשה לכל העדה הרעה הזאת הנועדים עלי במדבר הזה יתמו ושם ימותו

ב. תנו רבנן דור המדבר אין להם חלק לעולם הבא שנאמר (במדבר יד) במדבר הזה יתמו ושם ימותו, יתמו בעולם הזה ושם ימותו בעולם הבא, ואומר (תהלים צה, יא) אשר נשבעתי באפי אם יבואון אל מנוחתי דברי רבי עקיבא, רבי אליעזר אומר באים הם לעולם הבא[11] שנאמר (שם נ, ה) אספו לי חסידי כורתי בריתי עלי זבח אלא מה אני מקיים אשר נשבעתי באפי, [באפי] נשבעתי וחוזרני בי וכו'.

רבי שמעון בן מנסיא אומר באים הם לעולם הבא שנאמר (ישעי' נה) ופדויי ה' ישובון ובאו ציון ברנה.

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן שבקי' רבי עקיבא לחסידותי' שנאמר (ירמי' ב) הלוך וקראת באזני ירושלים לאמר [וגו'] זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה [ומה אחרים באים בזכותם הם עצמן לא כל-שכן].

סנהדרין קי:

יד, כא – ואולם חי אני וימלא כבוד ה' את כל הארץ

ג. וימלא כבוד, דרבינו ז"ל מפרש כי עכשיו עם כי מלא כל הארץ כבודו מכל-מקום יש עכ"פ בחי' צל ומקיף לסטרא אחרא, וכפי מ"ש בשם עמק המלך צל[12] זה יונק מק"כ צירופי אלקים, אבל לעתיד לבוא ואת רוח הטומאה אעביר כו' כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה כו' זהו וימלא כבוד כו', וזהו ענין יהי כבוד ד' לעולם דהוא לשון עתיד כמו סיפי' דקרא ישמח ד' במעשיו פי' במד"ר ר"פ אחרי[13] פ"כ דקאי על לעתיד לבוא, ואפשר לומר דהיינו שלעתיד לבוא יהי' גילוי שם הוי' עד שיהי' נקרא כמו שנכתב[14].

אור התורה שלח ע' תקכו

---

1) הנה כתיב ירד ירדנו (בראשית מג, כ) . . ואנכי אעלך גם עלה . . וכו': עיין עוד בענין זה ילקוט משיח וגאולה פרשת שמות סימן כב. כג. כד. כה. כו. נו. קיט. רפא. פרשת ויגש סימן קעז. פרשת שלח סימן מד. פרשת בא סימן רצב.

2) במדבר יג, ל.

3) שמות ג, יז.

4) בשמות ג' פסוק י"ד: עיין ילקוט משיח וגאולה על התורה פרשת שמות סימן קעג, ובהנסמן שם.

5) מיכה ז, טו.

6) דברים ה, ד.

7) שמות ג, יב.

8) ישעי' נב, ח.

9) שמות א, יג.

10) זוהר חלק ג קנג, א.

11) רבי אליעזר אומר באים הם לעולם הבא וכו': עיין ילקוט משיח וגאולה על התורה פרשת שלח במפתחות, ערך "דור המדבר – והמרגלים – יש להם חלק לעולם הבא". (ועיין גם פרשת וארא סימן נד. פרשת תרומה סימן רי)

12) צ"ל בגי' ק"כ, וזהו "סר צלם מעליהם" ע"ש.

13) ישמח ד' במעשיו פי' במד"ר ר"פ אחרי: עיין ילקוט משיח וגאולה על התורה פרשת אחרי סימן א.

14) שם הוי' . . נקרא כמו שנכתב: עיין פסחים נ. מובא בילקוט משיח וגאולה על התורה פרשת שמות סימן דר.

◆ יום ראשון כ"ב סיון ◆

יג (א) **וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר:**

(ב) **שְׁלַח־לְךָ אֲנָשִׁים וְיָתֻרוּ אֶת־אֶרֶץ כְּנַעַן אֲשֶׁר־אֲנִי נֹתֵן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ אֶחָד אִישׁ אֶחָד לְמַטֵּה אֲבֹתָיו תִּשְׁלָחוּ כֹּל נָשִׂיא בָהֶם:**

רש"י◄ **שְׁלַח־לְךָ אֲנָשִׁים •** (במדבר רבה) לָמָּה נִסְמְכָה[א] פָּרָשַׁת מְרַגְּלִים לְפָרָשַׁת מִרְיָם? לְפִי שֶׁלָּקְתָה עַל עִסְקֵי דִּבָּה, שֶׁדִּבְּרָה בְּאָחִיהָ, וּרְשָׁעִים הָלְלוּ רָאוּ וְלֹא לָקְחוּ מוּסָר. **שְׁלַח־לְךָ •** (במדבר רבה. סוטה לו) לְדַעְתְּךָ[ב], אֲנִי אֵינִי מְצַוֶּה לְךָ, אִם תִּרְצֶה — שְׁלַח. לְפִי שֶׁבָּאוּ יִשְׂרָאֵל וְאָמְרוּ (דברים א):

א וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר:

ב שְׁלַח לָךְ גֶּבְרִין וִיאַלְּלוּן יָת אַרְעָא דִכְנַעַן דִּי אֲנָא יָהֵב לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל גַּבְרָא חַד גַּבְרָא חַד לְשִׁבְטָא דַאֲבָהָתוֹהִי תְּשַׁלְּחוּן כֹּל רַבָּא דִבְהוֹן:

"נִשְׁלְחָה אֲנָשִׁים לְפָנֵינוּ", כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר (שם): "וַתִּקְרְבוּן אֵלַי כֻּלְּכֶם וְגוֹ'". וּמֹשֶׁה נִמְלַךְ בַּשְּׁכִינָה, אָמַר: אֲנִי אָמַרְתִּי לָהֶם שֶׁהִיא טוֹבָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ג): "אַעֲלֶה אֶתְכֶם מֵעֳנִי מִצְרַיִם וְגוֹ'", חַיֵּיהֶם שֶׁאֲנִי נוֹתֵן לָהֶם מָקוֹם לִטְעוֹת[ג] בְּדִבְרֵי הַמְרַגְּלִים לְמַעַן לֹא יִירָשׁוּהָ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שבת פרשת שלח, מברכים החודש תמוז ה'תשמ"ז)

הַתּוֹכֶן דְּפָרָשַׁת 'שְׁלַח' הוּא - "שְׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים וְיָתוּרוּ אֶת אֶרֶץ כְּנַעַן אֲשֶׁר אֲנִי נוֹתֵן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל", כְּדֵי (א) שֶׁכִּבּוּשׁ הָאָרֶץ יִהְיֶה בְּנֶקֶל יוֹתֵר, מִכֵּיוָן שֶׁ"יָשִׁיבוּ אוֹתָנוּ דָּבָר, אֶת הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר נַעֲלֶה בָהּ וְאֵת הֶעָרִים אֲשֶׁר נָבוֹא אֲלֵיהֶן (תְּחִלָּה לִכְבּוֹשׁ)", וְגַם (ב) שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה יִתְוַסֵּף בְּגֹדֶל הַחֲבִיבוּת וְהַתְּשׁוּקָה דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְהִכָּנֵס לָאָרֶץ, מִכֵּיוָן שֶׁיִּרְאוּ בְּמוּחָשׁ אֶת הַפֵּירוֹת הַטּוֹבִים וְהַמְשֻׁבָּחִים שֶׁנִּשְׁתַּבְּחָה בָּהֶן אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, "**וְזֶה פִּרְיָהּ**", שֶׁלָּכֵן צִוָּה לָהֶם מֹשֶׁה "וְהִתְחַזַּקְתֶּם וּלְקַחְתֶּם מִפְּרִי הָאָרֶץ".

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך יח עמ' 147)

וּרְשָׁעִים הָלְלוּ רָאוּ (רש"י יג, ב) הַמְרַגְּלִים שָׁמְעוּ עַל גְּבוּרָתָם שֶׁל יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ עוֹד לִפְנֵי שֶׁלּוּחָם. אַךְ כָּל זְמַן שֶׁהַדָּבָר הָיָה בְּגֶדֶר שְׁמִיעָה בִּלְבַד, לֹא הִתְרַשְּׁמוּ מִכָּךְ; וְאִלּוּ כְּשֶׁרָאוּ זֹאת בְּמוֹ עֵינֵיהֶם, הִגִּיעוּ לַמַּסְקָנָה שֶׁ"לֹא נוּכַל לַעֲלוֹת". לָכֵן מְדַיֵּק רַשִּׁ"י שֶׁהַמְרַגְּלִים **רָאוּ** אֶת עָנְשָׁהּ שֶׁל מִרְיָם, וּרְאִיָּה זוֹ הָיְתָה צְרִיכָה לְהַעֲנִיק לָהֶם אֶת הַכֹּחַ לֹא לְהִתְפַּעֵל מֵרְאִיַּת גְּבוּרַת יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ.

שפתי חכמים

יג (ב) **א** הָכִי מַקְשֶׁה רַשִּׁ"י, לָמָּה נִסְמְכָה פָּרָשַׁת מְרַגְּלִים לְפָרָשַׁת מִרְיָם לְבָד, דְּהָיָה לוֹ לִסְמוֹךְ גַּם כֵּן לְפָרָשַׁת קֹרַח, וְהָיָה לוֹ לְהַקְדִּים מַחֲלוֹקֶת קֹרַח וְאַחַר כָּךְ מִרְיָם וְאַחַר כָּךְ מְרַגְּלִים, שֶׁהֲרֵי מַחֲלוֹקֶת שֶׁל קֹרַח בַּחֲצֵרוֹת הָיָה, אֲבָל עִנְיַן מְרַגְּלִים בְּפָארָן הָיָה. וּמִתָּרֵץ, לְפִי שֶׁלָּקְתָה כו', וּמִשּׁוּם הָכִי כָּתַב הַפָּרָשִׁיּוֹת שֶׁלֹּא עַל הַסֵּדֶר כְּדֵי לִדְרוֹשׁ זֶה, וְאִם הָיָה כּוֹתֵב עַל הַסֵּדֶר אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה מַקְדִּים מְרַגְּלִים לְמִרְיָם לֹא הָיָה יָכוֹל לִדְרוֹשׁ זֶה, דִּלְמָא כַּסֵּדֶר הֵם נִכְתָּבִים. הָרְאֵ"ם. (נַחֲלַת יַעֲקֹב) כְּבָר כָּתַבְתִּי כַּמָּה פְּעָמִים, שֶׁאֵין הָרַב כּוֹתֵב טַעַם עַל הַסְּמִיכָה אֶלָּא אִם כֵּן יֵשׁ בַּכָּתוּב אֵיזֶה יִתּוּר אוֹ שִׁנּוּי לָשׁוֹן וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה הַמּוֹרֶה שֶׁהַכָּתוּב מַקְפִּיד עַל הַסְּמִיכָה. אַף בְּכָאן, מַה שֶׁכָּתַב 'וַיִּשְׁלַח אוֹתָם מֹשֶׁה מִמִּדְבַּר פָּארָן' הוּא מְיוּתָּר, דְּהָא לְעֵיל מִזֶּה כְּתִיב 'וַיִּחֲנוּ בְּמִדְבַּר פָּארָן', וּפְשִׁיטָא דְּמִשָּׁם נִשְׁתַּלְּחוּ, אֶלָּא וַדַּאי שֶׁהַכָּתוּב הוֹדִיעַ לָנוּ מְקוֹם הַשְּׁלִיחוּת, לוֹמַר לְךָ שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁמֵּחֲצֵרוֹת נָסְעוּ וּבָאוּ לְמִדְבַּר פָּארָן, וְהָיָה לָהֶם לָקַחַת מוּסָר, וַאֲפִילּוּ הָכִי חָטְאוּ, וְשֶׁלֹּא כְּפֵירוּשׁ הָרְאֵ"ם: **ב** דְּקָשֶׁה לְרַשִּׁ"י, הֲלֹא גָּלוּי וְיָדוּעַ לִפְנֵי הַשֵּׁם שֶׁעֲתִידִים לַחֲטוֹא עַל יְדֵי שְׁלִיחוּת זֶה, אִם כֵּן לָמָּה צִוָּה לָהֶם הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ שִׁישְׁלְחוּ מְרַגְּלִים לִפְנֵיהֶם שֶׁעַל יָדָם יָבֹא פּוּרְעָנִיּוֹת לָהֶם שֶׁלֹּא יָבֹאוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כִּי יָמוּתוּ בַּמִּדְבָּר, וְעַל זֶה פֵּירֵשׁ אֲנִי אֵינִי מְצַוֶּה לְךָ. וְהָרְאֵ"ם פֵּירֵשׁ, מִמִּלַּת 'שְׁלַח' קָדֵרֵישׁ וְלֹא מִמִּלַּת 'לְךָ', דְּכֵיוָן דִּכְתִיב 'וַתִּקְרְבוּן אֵלַי כֻּלְּכֶם וַתֹּאמְרוּ נִשְׁלְחָה אֲנָשִׁים לְפָנֵינוּ' וגו', וּבְוַדַּאי נִמְלַךְ מֹשֶׁה בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּבָאתָה הַתְּשׁוּבָה 'שְׁלַח', וּבְהֶכְרֵחַ הוּא נְתִינַת רְשׁוּת וְלֹא צִיווּי, כֵּיוָן שֶׁהוּא תְּשׁוּבַת שְׁאֵלָה מוֹרֶה הוּא עַל נְתִינַת רְשׁוּת וְלֹא צִיווּי. וּמִלַּת 'לְךָ' צָרִיךְ לוֹמַר, אוֹ דֶּרֶךְ הַלָּשׁוֹן כָּךְ הוּא, כְּמוֹ 'הַגֶּשֶׁם חָלַף הָלַךְ לוֹ', אוֹ לִדְרוּשׁ, כְּשֶׁרָאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הַמְרַגְּלִים שֶׁעֲתִידִין לַחֲטוֹא קָרָא אוֹתָן לִשְׁמוֹ שֶׁל מֹשֶׁה 'שְׁלַח לְךָ' וגו', וּכְשֶׁרָאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הַזְּקֵנִים שֶׁמַּעֲשֵׂיהֶם כְּשֵׁרִים קָרָא אוֹתָן לִשְׁמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר 'אֶסְפָה לִי שִׁבְעִים אִישׁ'. רְאֵ"ם: **ג** וְכִדְאָמְרִינַן, הֲבָא לִיתַמֵּא פּוֹתְחִין לוֹ. (נַחֲלַת יַעֲקֹב) אֵין הַפֵּירוּשׁ שֶׁיִּשְׂרָאֵל יִטְעוּ בְּכַוָּונַת דִּבְרֵי הַמְרַגְּלִים, אֶלָּא שֶׁהַמְרַגְּלִים יִטְעוּ, וְהַיְינוּ 'אֶרֶץ אוֹכֶלֶת יוֹשְׁבֶיהָ', שֶׁטָּעוּ הַמְרַגְּלִים, וּכְמוֹ שֶׁפֵּירֵשׁ הָרַב שָׁם: תורה ג

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי שיחות כרך יח עמ' 141 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

בַּמֶּה חָטְאוּ הַמְּרַגְּלִים

שְׁלַח־לְךָ אֲנָשִׁים
לָמָּה נִסְמְכָה פָּרָשַׁת מְרַגְּלִים לְפָרָשַׁת מִרְיָם, לְפִי שֶׁלָּקְתָה עַל עִסְקֵי דִּבָּה, שֶׁדִּבְּרָה בְּאָחִיהָ, וּרְשָׁעִים הַלָּלוּ רָאוּ וְלֹא לָקְחוּ מוּסָר (יג, ב. ובפרש"י)

הִקְשָׁה הָרַמְבַּ"ן "מָה עָשׂוּ הַמְּרַגְּלִים, כִּי מֹשֶׁה אָמַר לָהֶם "וּרְאִיתֶם אֶת הָאָרֶץ מַה הִיא, וְאֶת הָעָם הַיֹּשֵׁב עָלֶיהָ" כו', וְעַל־כָּל־פָּנִים הָיוּ צְרִיכִין לְהַשִּׁיבוֹ עַל מַה שֶּׁצִּוָּה אוֹתָם. וּמַה פִּשְׁעָם וּמַה חַטָּאתָם כְּשֶׁאָמְרוּ לוֹ "אֶפֶס כִּי עַז הָעָם" כו', וְכִי עַל־מְנָת שֶׁיָּעִידוּ לוֹ שֶׁקֶר שָׁלַח אוֹתָם"?

וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁרַשִּׁ"י בִּדְבָרָיו אֵלּוּ תֵּרֵץ קְשָׁיָא זוֹ. דְּהִנֵּה גַּם מִרְיָם לֹא דִּבְּרָה שֶׁקֶר אוֹדוֹת מֹשֶׁה, וְאֲפִילּוּ "לֹא נִתְכַּוְּנָה לִגְנוּתוֹ" (רש"י בהעלותך יב, א), וְזֶה שֶׁלָּקְתָה הָיָה "עַל עִסְקֵי דִּבָּה, שֶׁדִּבְּרָה בְּאָחִיהָ", הַיְינוּ, עֶצֶם הַדִּבּוּר אוֹדוֹת מֹשֶׁה. שֶׁגַּם אִם לֹא הֵבִינָה אֵיזֶה דָּבָר בְּהַנְהָגָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, לֹא הָיָה עָלֶיהָ לְדַבֵּר עַל זֶה בָּרַבִּים, כִּי עֶצֶם הַהִתְעַסְּקוּת בְּדִבּוּר – "דִּבָּה" אוֹדוֹת מֹשֶׁה, יָכוֹל לְהָבִיא לִדְבּוּר בְּהֵפֶךְ שִׁבְחוֹ שֶׁל מֹשֶׁה חַס־וְשָׁלוֹם, וְהָיָה עָלֶיהָ לְדַבֵּר עַל זֶה עִם מֹשֶׁה בְּעַצְמוֹ, בַּחֲשַׁאי.

וְזֶה הָיָה גַּם חֶטְאָם שֶׁל הַמְּרַגְּלִים, דְּאַף שֶׁהָיָה קָשֶׁה לָהֶם אֵיךְ יִכְבְּשׁוּ אֶת הָאָרֶץ כְּשֶׁ"עַז הָעָם הַיֹּשֵׁב עָלֶיהָ", הָיוּ צְרִיכִים לְדַבֵּר עַל זֶה בְּקִצּוּר, אוֹ לְמֹשֶׁה לְבַדּוֹ. וְחֶטְאָם הָיָה שֶׁדִּבְּרוּ עַל זֶה בַּאֲרִיכוּת וּבְכָל הַפְּרָטִים – "עִסְקֵי דִּבָּה". שֶׁזֶּה הֵבִיא לִמְרִידַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בַּקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, עַד שֶׁאָמְרוּ "נִתְּנָה רֹאשׁ וְנָשׁוּבָה מִצְרָיְמָה" (יד, ד).

(ג) **וַיִּשְׁלַח אֹתָם מֹשֶׁה מִמִּדְבַּר פָּארָן עַל־פִּי יְהוָה כֻּלָּם אֲנָשִׁים רָאשֵׁי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל הֵמָּה:**

ג **וּשְׁלַח יָתְהוֹן מֹשֶׁה מִמַּדְבְּרָא דְּפָארָן עַל מֵימְרָא דַּיְיָ כֻּלְּהוֹן גֻּבְרִין רֵישֵׁי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִנּוּן:**

רש"י ◄**עַל־פִּי ה'** • בִּרְשׁוּתוֹ, שֶׁלֹּא עִכֵּב עַל יָדוֹ. **כֻּלָּם אֲנָשִׁים** • כָּל "אֲנָשִׁים" שֶׁבַּמִּקְרָא לְשׁוֹן חֲשִׁיבוּתָה, וְאוֹתָהּ שָׁעָה כְּשֵׁרִים הָיוּ.

(ד) **וְאֵלֶּה שְׁמוֹתָם לְמַטֵּה רְאוּבֵן שַׁמּוּעַ בֶּן־זַכּוּר:**

ד **וְאִלֵּין שְׁמָהַתְהוֹן לְשִׁבְטָא דִּרְאוּבֵן שַׁמּוּעַ בַּר זַכּוּר:**

(ה) **לְמַטֵּה שִׁמְעוֹן שָׁפָט בֶּן־חוֹרִי:**

ה **לְשִׁבְטָא דְשִׁמְעוֹן שָׁפָט בַּר חוֹרִי:**

(ו) **לְמַטֵּה יְהוּדָה כָּלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה:**

ו **לְשִׁבְטָא דִיהוּדָה כָּלֵב בַּר יְפֻנֶּה:**

(ז) **לְמַטֵּה יִשָּׂשכָר יִגְאָל בֶּן־יוֹסֵף:**

ז **לְשִׁבְטָא דִישָׂשכָר יִגְאָל בַּר יוֹסֵף:**

(ח) **לְמַטֵּה אֶפְרַיִם הוֹשֵׁעַ בִּן־נוּן:**

ח **לְשִׁבְטָא דְאֶפְרַיִם הוֹשֵׁעַ בַּר נוּן:**

(ט) **לְמַטֵּה בִנְיָמִן פַּלְטִי בֶּן־רָפוּא:**

ט **לְשִׁבְטָא דְבִנְיָמִן פַּלְטִי בַּר רָפוּא:**

(י) **לְמַטֵּה זְבוּלֻן גַּדִּיאֵל בֶּן־סוֹדִי:**

י **לְשִׁבְטָא דִזְבוּלֻן גַּדִּיאֵל בַּר סוֹדִי:**

שפתי חכמים

(ג) **ד** פֵּירוּשׁ, וְלֹא בִּגְזֵירָתוֹ שֶׁל הַשֵּׁם, שֶׁזֶּה לֹא הָיָה רַק לִרְצוֹנָם. וְאֵין לְפָרֵשׁ דְּ'עַל פִּי ה'' אַ'אוֹתָם' קָאֵי, כְּלוֹמַר שֶׁהַשְּׁלִיחִים הָיוּ עַל פִּי ה' אַף עַל פִּי שֶׁהַשְּׁלִיחוּת לֹא הָיָה עַל פִּי ה', שֶׁהֲרֵי בְּרֵירָתָן לֹא הוּזְכְּרָה כְּלָל עֲדַיִן, וְאִם כֵּן הֵיאָךְ יֹאמַר 'וַיִּשְׁלַח אוֹתָם' שֶׁהַכִּנּוּי מוֹרֶה עַל הַנִּזְכָּרִים לְעֵיל, וְאַדְּרַבָּה בַּהֲלִיכָתָן הָיָה לוֹ לוֹמַר 'עַל פִּי ה'', אֶלָּא 'אוֹתָם' קָאֵי אַסִּתָּם אֲנָשִׁים שֶׁהוּזְכְּרוּ שֶׁהָיָה בִּרְצוֹנָם: **ה** פֵּירוּשׁ, כָּל סְתָם 'אֲנָשִׁים' לְשׁוֹן חֲשִׁיבוּת הוּא, וּכְשֶׁיָּבֹאוּ בִּמְקוֹם תֹּאַר כְּמוֹ הָכָא, וּכְמוֹ 'וְחָזַקְתָּ וְהָיִיתָ לְאִישׁ'. אֲבָל כְּשֶׁלֹּא יִהְיוּ בִּמְקוֹם תֹּאַר, כְּמוֹ 'וַיֹּאמְרוּ הָאֲנָשִׁים', 'וְאֶת הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר פֶּתַח הַבַּיִת', 'שְׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים', כּוּלָּם לְשׁוֹן אֲנָשִׁים מַמָּשׁ הֵם וְלֹא חֲשׁוּבִים. רְאֵ"ם: תורה ד

(יא) לְמַטֵּה יוֹסֵף לְמַטֵּה מְנַשֶּׁה גַּדִּי בֶן־סוּסִי:

יא לִשְׁבְטָא דְיוֹסֵף לְשִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה גַּדִּי בַּר סוּסִי:

(יב) לְמַטֵּה דָן עַמִּיאֵל בֶּן־גְּמַלִּי:

יב לִשְׁבְטָא דְדָן עַמִּיאֵל בַּר גְּמַלִּי:

(יג) לְמַטֵּה אָשֵׁר סְתוּר בֶּן־מִיכָאֵל:

יג לִשְׁבְטָא דְאָשֵׁר סְתוּר בַּר מִיכָאֵל:

(יד) לְמַטֵּה נַפְתָּלִי נַחְבִּי בֶן־וָפְסִי:

יד לִשְׁבְטָא דְנַפְתָּלִי נַחְבִּי בַּר וָפְסִי:

(טו) לְמַטֵּה גָד גְּאוּאֵל בֶּן־מָכִי:

טו לִשְׁבְטָא דְגָד גְּאוּאֵל בַּר מָכִי:

(טז) אֵלֶּה שְׁמוֹת הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־שָׁלַח מֹשֶׁה לָתוּר אֶת־הָאָרֶץ וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְהוֹשֵׁעַ בִּן־נוּן יְהוֹשֻׁעַ:

טז אִלֵּין שְׁמָהַת גֻּבְרַיָּא דִי שְׁלַח מֹשֶׁה לְאַלָּלָא יָת אַרְעָא וּקְרָא מֹשֶׁה לְהוֹשֵׁעַ בַּר נוּן יְהוֹשֻׁעַ:

רש"י◄ **וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְהוֹשֵׁעַ וְגוֹ'** • הִתְפַּלֵּל עָלָיו: יָהּ יוֹשִׁיעֲךָ מֵעֲצַת מְרַגְּלִים. (במ"ר)◆

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע"פ לקו"ש כרך ב עמ' 320 – מתוך 'לקראת שבת')

תְּפִלַּת מֹשֶׁה עַל יְהוֹשֻׁעַ

וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְהוֹשֵׁעַ בִּן־נוּן יְהוֹשֻׁעַ:

הִתְפַּלֵּל עָלָיו יָ־ה יוֹשִׁיעֲךָ מֵעֲצַת מְרַגְּלִים (יג, טז. ובפרש"י) צָרִיךְ לְהָבִין: הֲרֵי 'בְּאוֹתָהּ שָׁעָה כְּשֵׁרִים הָיוּ', שֶׁאִם לֹא הָיוּ כְּשֵׁרִים לֹא הָיָה שׁוֹלְחָם, וּמַדּוּעַ הָצְרַךְ לְהַצִּיל אֶת יְהוֹשֻׁעַ מֵעֲצָתָם? וּמַאִידָךְ, אִם הָיָה צֹרֶךְ בִּתְפִלָּה, מַדּוּעַ הִתְפַּלֵּל רַק עַל יְהוֹשֻׁעַ וְלֹא עַל שְׁאָר הַמְרַגְּלִים?

וְהַבֵּאוּר בָּזֶה:

מְבֹאָר בַּחֲסִידוּת (לקו"ת במדבר לו, ד) בְּטַעַם טַעֲנַת הַמְרַגְּלִים, שֶׁרְצוֹנָם לְהִשָּׁאֵר בַּמִּדְבָּר נָבַע מִכָּךְ, שֶׁבִּהְיוֹתָם בַּמִּדְבָּר יָכְלוּ לִחְיוֹת בִּקְדֻשָּׁה וּבְהִתְנַתְּקוּת מִכָּל עִנְיְנֵי עוֹלָם הַזֶּה הַמַּטְרִידִים וּמְבַלְבְּלִים. וְלָכֵן לֹא רָצוּ לְהִכָּנֵס לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁבָּהּ יָצְרְכוּ לֵירֵד מִדַּרְגָּתָם וּלְהִתְעַסֵּק בְּעִנְיְנֵי הָעוֹלָם. וְאָכֵן, יִתְּכֵן שֶׁמִּצַּד דַּרְגָּתָם הָיְתָה נְתִינַת מָקוֹם לְטַעֲנָה כָּזוֹ.

מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן יְהוֹשֻׁעַ, כֵּיוָן שֶׁעָתִיד הוּא לְמַלְּאוֹת אֶת מְקוֹם מֹשֶׁה כְּרוֹעֶה יִשְׂרָאֵל, הֲרֵי עֲבוּרוֹ אֵין לְטַעֲנָה זוֹ מָקוֹם, כֵּיוָן שֶׁצָּרִיךְ הוּא לְהִתְחַשֵּׁב בַּצֹּרֶךְ הַכְּלָלִי שֶׁל עַם יִשְׂרָאֵל לְהִכָּנֵס לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְלַעֲשׂוֹתָהּ דִּירָה לוֹ יִתְבָּרֵךְ. וּלְכָךְ, עַל אַף שֶׁכְּשֵׁרִים הָיוּ הַמְרַגְּלִים, הָצְרַךְ מֹשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם לְהִתְפַּלֵּל עַל יְהוֹשֻׁעַ דָּיְקָא, שֶׁעֲבוּרוֹ אֵין טַעֲנָתָם טַעֲנָה.

(יז) וַיְשַׁלַּח אֹתָם מֹשֶׁה לָתוּר אֶת־אֶרֶץ כְּנָעַן וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם עֲלוּ זֶה בַּנֶּגֶב וַעֲלִיתֶם אֶת־הָהָר:

יז וּשְׁלַח יָתְהוֹן מֹשֶׁה לְאַלָּלָא יָת אַרְעָא דִכְנָעַן וַאֲמַר לְהוֹן סָקוּ דָא בִּדְרוֹמָא וְתִסְקוּן לְטוּרָא:

רש"י◄ **עֲלוּ זֶה בַּנֶּגֶב** • הוּא הָיָה הַפְּסֹלֶת שֶׁל אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל, שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ הַתַּגָּרִים מַרְאִין אֶת הַפְּסֹלֶת תְּחִלָּה וְאַחַר־כָּךְ מַרְאִין אֶת הַשֶּׁבַח.

(יח) וּרְאִיתֶם אֶת־הָאָרֶץ מַה־הִוא וְאֶת־הָעָם הַיֹּשֵׁב עָלֶיהָ הֲחָזָק הוּא הֲרָפֶה הַמְעַט הִוא אִם־רָב:

יח וְתֶחֱזוּן יָת אַרְעָא מָא הִיא וְיָת עַמָּא דְיָתֵב עֲלַהּ הֲתַקִּיף הוּא אִם חַלָּשׁ הַזְעֵר הוּא אִם סַגִּי:

שפתי חכמים

(טז) **ו** וְיִהְיֶה פֵּירוּשׁ 'וַיִּקְרָא' לְשׁוֹן תְּפִלָּה, כְּמוֹ 'וַיִּקְרָא שָׁם אַבְרָם בְּשֵׁם ה'". וְיִהְיֶה לָמֶ"ד 'לְהוֹשֵׁעַ' בְּמָקוֹם 'עַל'. וְהוּכְרְחוּ לְדָרוֹשׁ כֵּן, דְּאִם לֹא כֵּן מַה טַּעַם לִקְרִיאַת הַשֵּׁם הָכָא: תורה יז

(יז) **ז** שֶׁהֲרֵי מִצְרַיִם בְּדַרוֹמָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְהַהוֹלֵךְ מִשָּׁם לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הוֹלֵךְ לִצְפוֹן הָעוֹלָם. אֶלָּא עַל כָּרְחָךְ צָרִיךְ לוֹמַר 'בַּנֶּגֶב' זֶה נֶגֶב אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁשָּׁם חֶבְרוֹן שֶׁהִקְצוּהוּ לְקִבְרֵי מֵתִים, וְהוּא הַפָּחוּת שֶׁבִּמְקוֹמוֹת הָאָרֶץ. רְאֵ"ם: תורה יח

רש"י◄ **אֶת־הָאָרֶץ מַה־הִוא•** (במ"ר) **יֵשׁ אֶרֶץ**[ח] **מְגַדֶּלֶת גִּבּוֹרִים, וְיֵשׁ אֶרֶץ מְגַדֶּלֶת חַלָּשִׁים**[ט], **יֵשׁ מְגַדֶּלֶת אוֹכְלוֹסִין, וְיֵשׁ מְמַעֶטֶת אוֹכְלוֹסִין. הֶחָזָק הוּא הֲרָפֶה•** (במ"ר) **סִימָן מָסַר לָהֶם**[כ]**: אִם בִּפְרָזִים יוֹשְׁבִין – חֲזָקִים הֵם, שֶׁסּוֹמְכִין עַל גְּבוּרָתָם, וְאִם בֶּעָרִים בְּצוּרוֹת הֵם יוֹשְׁבִין – חַלָּשִׁים הֵם.**

(יט) **וּמָה הָאָרֶץ אֲשֶׁר־הוּא יֹשֵׁב בָּהּ הֲטוֹבָה הִוא אִם־רָעָה וּמָה הֶעָרִים אֲשֶׁר־הוּא יוֹשֵׁב בָּהֵנָּה הַבְּמַחֲנִים אִם בְּמִבְצָרִים:**

יט **וּמָא אַרְעָא דִּי הוּא יָתֵב בַּהּ הֲטָבָא הִיא אִם בִּישָׁא וּמָא קִרְוַיָּא דִּי הוּא יָתֵב בְּהֵן הַבְּפַצְחִין אִם בִּכְרַכִּין:**

רש"י◄ **הַבְּמַחֲנִים•** תַּרְגּוּמוֹ: הַבְּפַצְחִין. כְּרַכִּין פְּצוּחִין וּפְתוּחִין מֵאֵין חוֹמָה. **הֲטוֹבָה הִיא•** בְּמַעְיָנוֹת וּתְהוֹמוֹת טוֹבִים וּבְרִיאִים.

(כ) **וּמָה הָאָרֶץ הַשְּׁמֵנָה הִוא אִם־רָזָה הַיֵּשׁ־בָּהּ עֵץ אִם־אַיִן וְהִתְחַזַּקְתֶּם וּלְקַחְתֶּם מִפְּרִי הָאָרֶץ וְהַיָּמִים יְמֵי בִכּוּרֵי עֲנָבִים:**

כ **וּמָא אַרְעָא הַעַתִּירָא הִיא אִם מִסְכֵּינָא הַאִית בַּהּ אִילָנִין אִם לָא וְתִתְקַפּוּן וְתִסְבּוּן מֵאִבָּא דְּאַרְעָא וְיוֹמַיָּא יוֹמֵי בִּכּוּרֵי עִנְּבִין:**

רש"י◄ **הַיֵּשׁ־בָּהּ עֵץ•** אִם יֵשׁ בָּהֶם אָדָם כָּשֵׁר שֶׁיָּגֵן עֲלֵיהֶם בִּזְכוּתוֹ. **בִּכּוּרֵי עֲנָבִים•** יָמִים שֶׁהָעֲנָבִים[מ] מִתְבַּשְּׁלִין בְּבִכּוּר.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שבת פרשת שלח, מברכים החודש תמוז ה'תשמ"ז)

הַכָּתוּב מַדְגִּישׁ שֶׁ"הַיָּמִים יְמֵי בִּכּוּרֵי עֲנָבִים" - כִּי הַפֵּירוֹת הַחֲשׁוּבִים וְהַמְשֻׁבָּחִים בְּיוֹתֵר הֵם "עֲנָבִים", מִכֵּיוָן שֶׁרְאוּיִים לֹא רַק לַאֲכִילָה, אֶלָּא עוֹד זֹאת, שֶׁעַל־יְדֵי דְּרִיכַת וּסְחִיטַת הָעֲנָבִים מִתְגַּלָּה פְּנִימִיּוּתָם - "**יַיִן**" (וְלָכֵן גַּם תְּכוּנַת הַיַּיִן הִיא לְגַלּוֹת אֶת הַפְּנִימִיּוּת, "נִכְנַס יַיִן יָצָא סוֹד"), מַשְׁקֶה חָשׁוּב וּמְשֻׁבָּח שֶׁמְּבָרְכִים עָלָיו בְּרָכָה מְיֻחֶדֶת - "בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן". וּבָזֶה גּוּפָא - "**בִּכּוּרֵי** עֲנָבִים", "שֶׁהָעֲנָבִים מִתְבַּשְּׁלִים בְּבִכּוּר", הַיְנוּ שֶׁאֵינוֹ "בֹּסֶר", שֶׁאָז אֵינָם רְאוּיִים לַאֲכִילָה, וְגַם לֹא לְיַיִן, יַיִן חָדָשׁ כוּ', אֶלָּא לְאַחֲרֵי שֶׁנִּתְבַּשְּׁלוּ הֵיטֵב.

◆ יום שני כ"ג סיון ◆

(כא) **וַיַּעֲלוּ וַיָּתֻרוּ אֶת־הָאָרֶץ מִמִּדְבַּר־צִן עַד־רְחֹב לְבֹא חֲמָת:**

כא **וּסְלִיקוּ וְאַלִּילוּ יָת אַרְעָא מִמַּדְבְּרָא דְּצִין עַד רְחוֹב לְמֶטֵי חֲמָת:**

רש"י◄ **מִמִּדְבַּר־צִן עַד־רְחֹב לְבֹא חֲמָת•** הָלְכוּ בִּגְבוּלֵיהָ בָּאֹרֶךְ וּבְרֹחַב כְּמִין גַּא"ם: הָלְכוּ רוּחַ גְּבוּל דְּרוֹמִית – מִמִּקְצוֹעַ מִזְרָח עַד מִקְצוֹעַ מַעֲרָב, כְּמוֹ שֶׁצִּוָּה מֹשֶׁה: "עֲלוּ זֶה בַּנֶּגֶב", דֶּרֶךְ גְּבוּל דְּרוֹמִית־

שפתי חכמים

(יח) **ח** דְּקָשֶׁה לְרַשִׁ"י, לָמָּה הִקְדִּים מֹשֶׁה וְכָתַב 'אֶת הָאָרֶץ מַה הִיא', הָיָה לוֹ לְהַקְדִּים אַנְשֵׁי הָאָרֶץ שֶׁזֶּה הוּא הָעִיקָּר, לָכֵן פֵּירֵשׁ 'אֶת הָאָרֶץ' אֶת טֶבַע הָאָרֶץ, כִּי יֵשׁ אֶרֶץ וכו', וְזֶהוּ הָעִיקָּר: **ט** רְצוֹנוֹ לוֹמַר, לְכָךְ כְּתִיב 'הֶחָזָק הוּא הֲרָפֶה': **י** לְכָךְ כְּתִיב 'הַמְעַט הוּא אִם רָב': **כ** דְּאִם לֹא כֵן, מְנָא יֵדְעוּ אִם גִּבּוֹרִים הֵם אוֹ לֹא. וּלְכָךְ כָּתַב בַּפָּסוּק 'הַבְּמַחֲנִים אִם בְּמִבְצָרִים', שֶׁהוּא פֵּירוּשׁ עַל 'הֶחָזָק הוּא הֲרָפֶה'. אֲבָל אֵין לְפָרֵשׁ שֶׁהוּא דָּבָר בִּפְנֵי עַצְמוֹ, כְּלוֹמַר לִרְאוֹת אִם עָרִים בְּצוּרוֹת הֵם אוֹ פְּרָזִים הֵם, דְּאִם כֵּן הָיָה לוֹ לִכְתּוֹב 'הַמַּחֲנִים אִם מִבְצָרִים', וְגַם הַתַּרְגּוּם מוֹכִיחַ כֵּן שֶׁתִּירְגֵּם עָלָיו 'הַבְּפַצְחִין'. וְהָרְאַ"ם כָּתַב, וּמַאֲמַר 'וּמָה הֶעָרִים' יַחֲזוֹר לְעִנְיָן רִאשׁוֹן 'הֶחָזָק הוּא הֲרָפֶה', אַף שֶׁהִפְסִיק בֵּינֵתַיִם, וְכָמוֹהוּ רַבִּים: תורה יט

(כ) **ל** שֶׁהֲרֵי כְּתִיב אַחֲרֵי כֵן 'וְהִתְחַזַּקְתֶּם וּלְקַחְתֶּם מִפְּרִי הָאָרֶץ', וְאִם כֵּן יֵשׁ עֵצִים לָהֶם. וְהָרְאַ"ם פֵּירֵשׁ דְּמִסְּתָמָא אִם שְׁמֵנָה הִיא יֵשׁ בָּהּ עֵצִים, וַהֲרֵי כְּבָר אָמַר לָהֶם 'הַשְּׁמֵנָה הוּא אִם רָזָה'. אַף עַל פִּי שֶׁדָּרְשׁוּ אוֹתוֹ (בְּבָבָא בַּתְרָא דף ט"ו) עַל אִיּוֹב, אֲבָל רַשִׁ"י זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה כָּתַב אָדָם כָּשֵׁר סְתָם, מִשּׁוּם שֶׁזֶּהוּ קָרוֹב לִפְשׁוּטוֹ: **מ** דְּקָשֶׁה לְרַשִׁ"י, 'בִּיכּוּר עֲנָבִים' הָוֶה לֵיהּ לְמֵימַר, לָכֵן פֵּירֵשׁ יָמִים שֶׁהָעֲנָבִים מִתְבַּשְּׁלִין בְּבִיכּוּר, וְעִנְיָנוֹ שֵׁם דָּבָר, יָמִים שֶׁל בִּיכּוּר, וְאֵין מַשְׁמָעוּתוֹ לְשׁוֹן רַבִּים: תורה כא

מִזְרָחִית עַד הַיָּם, שֶׁהַיָּם הוּא גְּבוּל מַעֲרָבִי, וּמִשָּׁם חָזְרוּ וְהָלְכוּ כָּל גְּבוּל מַעֲרָבִי עַל שְׂפַת הַיָּם עַד לְבֹא חֲמָת, שֶׁהוּא אֵצֶל הֹר הָהָר בְּמִקְצוֹעַ מַעֲרָבִית־צְפוֹנִית, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בִּגְבוּלוֹת הָאָרֶץ בְּפָרָשַׁת "אֵלֶּה מַסְעֵי".

(כב) וַיַּעֲלוּ בַנֶּגֶב וַיָּבֹא עַד־חֶבְרוֹן וְשָׁם אֲחִימַן שֵׁשַׁי וְתַלְמַי יְלִידֵי הָעֲנָק וְחֶבְרוֹן שֶׁבַע שָׁנִים נִבְנְתָה לִפְנֵי צֹעַן מִצְרָיִם:

כב וּסְלִיקוּ בִּדְרוֹמָא וַאֲתָא עַד חֶבְרוֹן וְתַמָּן אֲחִימָן שֵׁשַׁי וְתַלְמַי בְּנֵי גִּבָּרְיָא וְחֶבְרוֹן שְׁבַע שְׁנִין אִתְבְּנִיאַת קֳדָם טָנַס דְּמִצְרָיִם:

רש"י ◄ וַיָּבֹא עַד־חֶבְרוֹן • (סוטה לד) כָּלֵב לְבַדּוֹ הָלַךְ שָׁם וְנִשְׁתַּטַּח עַל קִבְרֵי אָבוֹת, שֶׁלֹּא יְהֵא נִסַּת לַחֲבֵרָיו לִהְיוֹת בַּעֲצָתָם[נ]. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (דברים א): "וְלוֹ־אֶתֵּן אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר דָּרַךְ־בָּהּ". וּכְתִיב (שופטים א): "וַיִּתְּנוּ לְכָלֵב אֶת־חֶבְרוֹן". שֶׁבַע שָׁנִים נִבְנְתָה • (סוטה לד) אֶפְשָׁר שֶׁבָּנָה חָם אֶת חֶבְרוֹן לִכְנַעַן בְּנוֹ הַקָּטָן קֹדֶם שֶׁיִּבְנֶה אֶת צֹעַן לְמִצְרַיִם בְּנוֹ הַגָּדוֹל? אֶלָּא שֶׁהָיְתָה מְבֻנָּה[ס] בְּכָל טוּב עַל אֶחָד מִשִּׁבְעָה בְּצֹעַן, וּבָא לְהוֹדִיעֲךָ[ע] שִׁבְחָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל: שֶׁאֵין לְךָ[פ] טָרָשִׁין בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל יוֹתֵר מֵחֶבְרוֹן, לְפִיכָךְ הִקְצוּהָ לְקִבְרוֹת מֵתִים; וְאֵין לְךָ מְעֵלָה בְּכָל הָאֲרָצוֹת כְּמִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית יג): "כְּגַן־ה' כְּאֶרֶץ מִצְרַיִם", וְצֹעַן הִיא הַמְּעֵלָה שֶׁבְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, שֶׁשָּׁם מוֹשַׁב הַמְּלָכִים, שֶׁנֶּאֱמַר: (ישעיה ל): "כִּי־הָיוּ בְצֹעַן שָׂרָיו", וְהָיְתָה חֶבְרוֹן טוֹבָה מִמֶּנָּה שִׁבְעָה חֲלָקִים.

(כג) וַיָּבֹאוּ עַד־נַחַל אֶשְׁכֹּל וַיִּכְרְתוּ מִשָּׁם זְמוֹרָה וְאֶשְׁכּוֹל עֲנָבִים אֶחָד וַיִּשָּׂאֻהוּ בַמּוֹט בִּשְׁנָיִם וּמִן־הָרִמֹּנִים וּמִן־הַתְּאֵנִים:

כג וַאֲתוֹ עַד נַחְלָא דְּאִתְכְּלָא וּקְצוֹ מִתַּמָּן עוֹבַרְתָּא וְאַתְכַּל עִנְּבִין חַד וּנְטָלוּהִי בַּאֲרֵיחָא בְּתְרֵין וּמִן רִמּוֹנַיָּא וּמִן תְּאֵנַיָּא:

רש"י ◄ זְמוֹרָה • שׁוֹרֶשׁ גֶּפֶן, וְאֶשְׁכּוֹל שֶׁל עֲנָבִים[צ] תָּלוּי בָּהּ. וַיִּשָּׂאֻהוּ בַמּוֹט בִּשְׁנָיִם • מִמַּשְׁמָע שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּשָּׂאֻהוּ בַמּוֹט", אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁהוּא בִּשְׁנַיִם[ק]? מַה תַּלְמוּד־לוֹמַר "בִּשְׁנָיִם"? — (סוטה לד) בִּשְׁנֵי מוֹטוֹת. הָא כֵּיצַד? שְׁמוֹנָה נָטְלוּ אֶשְׁכּוֹל[ר], אֶחָד נָטַל תְּאֵנָה, וְאֶחָד רִמּוֹן, יְהוֹשֵׁעַ וְכָלֵב לֹא נָטְלוּ כְּלוּם, לְפִי שֶׁכָּל עַצְמָם לְהוֹצִיא דִּבָּה נִתְכַּוָּנוּ: כְּשֵׁם שֶׁפִּרְיָהּ מְשֻׁנֶּה, כָּךְ עַצְמָהּ מְשֻׁנֶּה. וְאִם חָפֵץ אַתָּה לֵידַע כַּמָּה מַשֹּׂאוֹי אֶחָד מֵהֶם, צֵא וּלְמַד מֵאֲבָנִים שֶׁהֵקִימוּ בַּגִּלְגָּל (יהושע ד): "הַרִימוּ לָהֶם אִישׁ אֶבֶן אַחַת מִן הַיַּרְדֵּן עַל שִׁכְמוֹ וְהֵקִימוּהָ בַּגִּלְגָּל", וּשְׁקָלוּם רַבּוֹתֵינוּ מִשְׁקַל כָּל אַחַת אַרְבָּעִים סְאָה — וּגְמִירֵי: טוּנָא דְּמִידְלֵי אִנִּישׁ עַל כַּתְפֵּהּ אֵינוֹ אֶלָּא שְׁלִישׁ מַשֹּׂאוֹי, מִמַּשֹּׂאוֹי שֶׁמְּסַיְּעִין אוֹתוֹ לְהָרִים.

שפתי חכמים

(כב) נ דְּאִם לֹא כֵּן לָמָּה הָלַךְ לְשָׁם לְהִתְפַּלֵּל וְלֹא הִתְפַּלֵּל בְּמָקוֹם אַחֵר, אֶלָּא עַל כָּרְחָךְ מִשּׁוּם קִבְרֵי אָבוֹת: ס וּפֵירֵשׁ רַשִּׁ"י (סוף כתובות) 'מְבוּנָּה' לְשׁוֹן פְּרִי, מִלְּשׁוֹן 'וְאַבָּנָה גַּם אָנֹכִי מִמֶּנָּה'. וְ'שְׁנָיִם' לְשׁוֹן שׁוֹנִים, כְּלוֹמַר פְּעָמִים, פֵּירוּשׁ, כִּי שֶׁבַע פְּעָמִים הָיְתָה חֶבְרוֹן טוֹבָה מִצֹּעַן מִצְרַיִם: ע מַקְשִׁים הָעוֹלָם, וַהֲלֹא אַף לְפִי פְּשׁוּטוֹ שֶׁל קְרָא קָשֶׁה נַמִּי מַה בָּא לְהוֹדִיעֲךָ. וְיֵשׁ לוֹמַר דְּדִבְרֵי רַשִּׁ"י הֵם כְּמוֹ וְהַשְּׁתָא אָתֵי שַׁפִּיר, דִּלְפִי פְּשׁוּטוֹ קָשֶׁה מַאי נָפְקָא מִינָּהּ שֶׁשֶּׁבַע שָׁנִים נִבְנְתָה כו', אֲבָל לְפִי הַמִּדְרָשׁ אָתֵי שַׁפִּיר שֶׁבָּא לְהוֹדִיעֲךָ וכו': פ 'טְרָשִׁין', סְלָעִים. פֵּירוּשׁ, אֶרֶץ יְבֵשָׁה וְאֵין עוֹשָׂה פֵּירוֹת בְּאֶרֶץ לַחָה: תורה כג

(כג) צ כְּאִלּוּ כְּתִיב 'וַיִּכְרְתוּ מִשָּׁם זְמוֹרָה עִם אֶשְׁכּוֹל עֲנָבִים אֶחָד', לֹא זְמוֹרָה לְחוּד וְאֶשְׁכּוֹל לְחוּד, דְּאִם כֵּן לָמָּה כָּרְתוּ הַזְּמוֹרָה כְּלָל שֶׁאֵינוֹ פְּרִי: ק פֵּירוּשׁ, מִדִּכְתִיב 'וַיִּשָּׂאוּהוּ', דְּמַשְׁמַע שְׁנַיִם, דְּמִיעוּט רַבִּים שְׁנַיִם, אִם כֵּן מַה תַּלְמוּד לוֹמַר 'בִּשְׁנַיִם' וכו'. וְהָא דְּלֹא פֵּירֵשׁ זֶה עַל הַקְּרָא, יֵשׁ לוֹמַר דְּהָיְתִיתִי אוֹמֵר דִּ'שְׁנַיִם' קָאֵי עַל זְמוֹרָה (וְאֶשְׁכּוֹל), שֶׁהָיוּ נוֹשְׂאִין הַזְּמוֹרָה בְּמוֹט אֶחָד וְאֶשְׁכּוֹל בְּמוֹט אֶחָד, אֲבָל לְפִי מַה שֶׁפֵּירֵשׁ רַשִּׁ"י זְמוֹרָה וְאֶשְׁכּוֹל עֲנָבִים תָּלוּי בָּהּ, שְׁמַע מִינָּהּ דְּאֶשְׁכּוֹל וּזְמוֹרָה הַכֹּל אֶחָד הוּא, אִם כֵּן קָשֶׁה לָמָּה כְּתִיב 'שְׁנַיִם', וּמִתָּרֵץ בִּשְׁנֵי מוֹטוֹת: ר רְצוֹנוֹ לוֹמַר, לְפִי שֶׁאָמַר מֹשֶׁה 'וּלְקַחְתֶּם מִפְּרִי הָאָרֶץ', מִשְּׁמַע מִכָּל הַפֵּירוֹת, וְלָמָּה לֹא נָטְלוּ רַק שְׁלִשָּׁה מִינִים דִּכְתִיב 'אֶשְׁכּוֹל עֲנָבִים וּמִן הַתְּאֵנִים וּמִן הָרִמּוֹנִים', אֶלָּא וַדַּאי שְׁמוֹנָה נָטְלוּ אֶשְׁכּוֹל וכו', וּמִפֵּרֵשׁ רַשִּׁ"י וְאָזֵיל לָמָּה לֹא נָטְלוּ כֻּלָּם, וְהַלֹּא מֹשֶׁה אָמַר וּלְקַחְתֶּם מִכָּל הַפֵּירוֹת, וּמִפֵּרֵשׁ לְפִי שֶׁכָּל עַצְמָן וכו', דְּאִם לֹא לְהוֹצִיא דִּבָּה נִתְכַּוְּוּנוּ לֹא הָיָה לָהֶם לִיקַּח אֶשְׁכּוֹל עֲנָבִים שָׁלֵם כְּדֵי שֶׁיּוּכְלוּ לִיקַּח מִכָּל פְּרִי הָאָרֶץ, אוֹ לֹא הָיָה לָהֶם לִיקַּח אֶשְׁכּוֹל כְּלָל. וְתֵדַע דִּכְדֵי לְהוֹצִיא דִּבָּה נִתְכַּוְּוּנוּ, מִשּׁוּם דְּאָמְרִינַן בַּגְּמָרָא וְאִם חָפֵץ אַתָּה לֵידַע וכו', וּמַה יָּכוֹל לִלְמוֹד מֵאֲבָנִים שֶׁהֵקִימוּ בַּגִּלְגָּל, דִּלְמָא שֶׁאנִי הָכָא שֶׁלֹּא הָיוּ נוֹשְׂאִין מֹשֶׁא לְפִי כֹּחָם וּגְבוּרָתָם, אֶלָּא וַדַּאי דְּהָכִי דַּיֵּיק, דְּאִם לֹא שֶׁנָּשְׂאוּ לְפִי כֹּחָם וּגְבוּרָתָם לָמָּה

(כד) לַמָּקוֹם הַהוּא קָרָא נַחַל אֶשְׁכֹּול עַל אֹדוֹת הָאֶשְׁכֹּול אֲשֶׁר־כָּרְתוּ מִשָּׁם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

כד לְאַתְרָא הַהוּא קְרָא נַחְלָא דְּאַתְכָּלָא עַל עֵסֶק אַתְכָּלָא דִּקְצוֹ מִתַּמָּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

(כה) וַיָּשֻׁבוּ מִתּוּר הָאָרֶץ מִקֵּץ אַרְבָּעִים יוֹם:

כה וְתָבוּ מִלְּאַלָּלָא יָת אַרְעָא מִסּוֹף אַרְבְּעִין יוֹמִין:

רש"י ◄ וַיָּשֻׁבוּ מִתּוּר הָאָרֶץ מִקֵּץ אַרְבָּעִים יוֹם • וַהֲלֹא אַרְבַּע מֵאוֹת פַּרְסָה עַל אַרְבַּע מֵאוֹת פַּרְסָה הִיא, וּמַהֲלַךְ אָדָם בֵּינוֹנִי עֲשָׂרָה פַּרְסָאוֹת לְיוֹם, הֲרֵי מַהֲלַךְ אַרְבָּעִים יוֹם מִן הַמִּזְרָח לְמַעֲרָב, וְהֵם הָלְכוּ אָרְכָּהּ וְרָחְבָּהּ? אֶלָּא שֶׁגָּלוּי לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שֶׁיִּגְזֹר עֲלֵיהֶם יוֹם לַשָּׁנָה, קִצֵּר לִפְנֵיהֶם אֶת הַדֶּרֶךְ.

(כו) וַיֵּלְכוּ וַיָּבֹאוּ אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־מִדְבַּר פָּארָן קָדֵשָׁה וַיָּשִׁיבוּ אֹתָם דָּבָר וְאֶת־כָּל־הָעֵדָה וַיַּרְאוּם אֶת־פְּרִי הָאָרֶץ:

כו וַאֲזָלוּ וַאֲתוֹ לְוָת מֹשֶׁה וּלְוָת אַהֲרֹן וּלְוָת כָּל כְּנִשְׁתָּא דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְמַדְבְּרָא דְּפָארָן לְרִקָּם וַאֲתֵיבוּ יָתְהוֹן פִּתְגָּמָא וְיָת כָּל כְּנִשְׁתָּא וְאַחֲזַיאֲנוּן יָת אִבָּא דְּאַרְעָא:

רש"י ◄ וַיֵּלְכוּ וַיָּבֹאוּ • (סוטה לד) מַהוּ "וַיֵּלְכוּ"? לְהָקִישׁ הֲלִיכָתָן לְבִיאָתָן: מַה בִּיאָתָן בְּעֵצָה רָעָה, אַף הֲלִיכָתָן בְּעֵצָה רָעָה. וַיָּשִׁיבוּ אֹתָם דָּבָר • אֶת מֹשֶׁה^ת וְאֶת אַהֲרֹן.

(כז) וַיְסַפְּרוּ־לוֹ וַיֹּאמְרוּ בָּאנוּ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר שְׁלַחְתָּנוּ וְגַם זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ הִוא וְזֶה־פִּרְיָהּ:

כז וְאִשְׁתְּעִיאוּ לֵהּ וַאֲמָרוּ אֲתֵינָא לְאַרְעָא דִּי שְׁלַחְתָּנָא וְאַף עָבְדָא חֲלַב וּדְבַשׁ הִיא וְדֵין אִבָּהּ:

רש"י ◄ זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ הִיא • (במדבר רבה) כָּל דְּבַר שֶׁקֶר שֶׁאֵין אוֹמְרִים בּוֹ קְצָת אֱמֶת^א בִּתְחִלָּתוֹ, אֵין מִתְקַיֵּם בְּסוֹפוֹ.

(כח) אֶפֶס כִּי־עַז הָעָם הַיֹּשֵׁב בָּאָרֶץ וְהֶעָרִים בְּצֻרוֹת גְּדֹלֹת מְאֹד וְגַם־יְלִדֵי הָעֲנָק רָאִינוּ שָׁם:

כח לְחוֹד אֲרֵי תַקִּיף עַמָּא דְּיָתֵב בְּאַרְעָא וְקִרְוַיָּא כְּרִיכַן רַבְרְבַן לַחְדָא וְאַף בְּנֵי גִבָּרַיָּא חֲזֵינָא תַּמָּן:

רש"י ◄ בְּצֻרוֹת • לְשׁוֹן חֹזֶק. וְתַרְגּוּמוֹ: "כְּרִיכַן". לְשׁוֹן בִּירָנִיּוֹת עֲגֻלּוֹת, וּבִלְשׁוֹן אֲרַמִּי: כָּרִיךְ עָגֹל.

(כט) עֲמָלֵק יוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַנֶּגֶב^ס וְהַחִתִּי וְהַיְבוּסִי וְהָאֱמֹרִי יוֹשֵׁב בָּהָר וְהַכְּנַעֲנִי יוֹשֵׁב עַל־הַיָּם וְעַל יַד הַיַּרְדֵּן:

כט עֲמַלְקָאָה יָתֵב בַּאֲרַע דְּרוֹמָא וְחִתָּאָה וִיבוּסָאָה וֶאֱמוֹרָאָה יָתֵב בְּטוּרָא וּכְנַעֲנָאָה יָתֵב עַל יַמָּא וְעַל כֵּיף יַרְדְּנָא:

רש"י ◄ עֲמָלֵק יוֹשֵׁב וְגוֹ' • לְפִי שֶׁנִּכְוּוּ בַּעֲמָלֵק כְּבָר, הִזְכִּירוּהוּ מְרַגְּלִים^ב כְּדֵי לְיָרְאָם. עַל יַד הַיַּרְדֵּן • "יַד" כְּמַשְׁמָעוֹ, אֵצֶל הַיַּרְדֵּן - וְלֹא תוּכְלוּ לַעֲבוֹר.

שפתי חכמים

לא נָטְלוּ רַק שְׁלֹשָׁה מִינִים, אֶלָּא וַדַּאי כְּדֵי לְהוֹצִיא דִּבָּה נִתְכַּוְּנוּ. וְהָרְאֵ"ם הֵבִיא הַגְּמָרָא וְרַשִּׁ"י דְּמַסֶּכֶת סוֹטָה שֶׁמְּפָרֵשׁ כָּל זֶה: תורה כד

(כו) **ש** (נַחֲלַת יַעֲקֹב) פֵּירֵשׁ רַשִּׁ"י בַּגְּמָרָא, 'וַיֵּלְכוּ' יְתֵירָה הוּא, כֵּיוָן דִּכְתִיב 'וַיָּשֻׁבוּ' לֹא הָוָה לֵיהּ לְמֵימַר אֶלָּא 'וַיָּבֹאוּ אֶל מֹשֶׁה', עַד כָּאן. פֵּירוּשׁ לְפֵירוּשׁוֹ, כֵּיוָן דְּקוֹדֶם לָזֶה סִיפֵּר 'וַיָּשֻׁבוּ מִתּוּר הָאָרֶץ', דְּהַיְינוּ סִיפּוּר חֲזָרָתָן, לָמָּה הִזְכִּיר אַחַר כָּךְ 'וַיֵּלְכוּ'. וְעַל זֶה תֵּירֵץ, לְהַקִּישׁ וכו': **ת** וְאִם תֹּאמַר, מְנָא לֵיהּ לְרַשִּׁ"י, דִּלְמָא אַף לְיִשְׂרָאֵל. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּאִי אַף אַ"אל כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל' דִּלְעֵיל מִינַּיהּ קָאֵי, אִם כֵּן 'וְאֶת כָּל הָעֵדָה' דִּכְתִיב אַחַר כָּךְ לָמָּה לִי: תורה כז

(כז) **א** דְּאִם לֹא כֵּן, כֵּיוָן שֶׁכְּוָנָתָם לֹא הָיָה אֶלָּא לְרָעָה, לָמָּה אָמְרוּ בְּרֹאשׁ דִּבְרֵיהֶם הֵיפֶךְ כַּוָּנָתָם, אֶלָּא עַל כָּרְחָךְ כָּל דְּבַר שֶׁקֶר וכו': תורה כח

(כט) **ב** אַף עַל גַּב דְּבֶאֱמֶת הָיָה יוֹשֵׁב שָׁם, דִּכְתִיב 'וְהָעֲמָלֵקִי וְהַכְּנַעֲנִי יוֹשֵׁב בָּעֵמֶק' וגו', אֶלָּא רַשִּׁ"י דְּיֵיק כֵּיוָן דִּכְתִיב 'וַעֲלִיתֶם אֶת הָהָר', וְשָׁם יוֹשֵׁב הָאֱמֹרִי וְהַחִתִּי, וְאִם כֵּן כֵּיוָן שֶׁהָאֱמֹרִי וְהַחִתִּי יוֹשְׁבִים בָּהָר וַעֲמָלֵק יוֹשֵׁב בָּעֵמֶק לֹא הָיָה לְהַזְכִּירוֹ תְּחִלָּה, אֶלָּא כְּדֵי לְיָרְאָם וכו': תורה ל

(ל) **וַיַּהַס כָּלֵב אֶת־הָעָם אֶל־מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר עָלֹה נַעֲלֶה וְיָרַשְׁנוּ אֹתָהּ כִּי־יָכוֹל נוּכַל לָהּ׃**

ל וְאַצִּית כָּלֵב יָת עַמָּא לְמֹשֶׁה וַאֲמַר מֵיסַק נֵיסַק וְנִירַת יָתַהּ אֲרֵי מֵיכַל נֵיכוּל לַהּ׃

רש"י◄ **וַיַּהַס כָּלֵב•** הִשְׁתִּיקוּ אֶת כֻּלָּם. **אֶל־מֹשֶׁה•** (במדבר רבה) לִשְׁמֹעַ מַה שֶּׁיְּדַבֵּר בְּמֹשֶׁה, צָוַח וְאָמַר: וְכִי זוֹ בִּלְבַד עָשָׂה לָנוּ בֶּן עַמְרָם? הַשּׁוֹמֵעַ הָיָה סָבוּר שֶׁבָּא לְסַפֵּר בִּגְנוּתוֹ, וּמִתּוֹךְ שֶׁהָיָה בְּלִבָּם עַל מֹשֶׁה בִּשְׁבִיל דִּבְרֵי הַמְרַגְּלִים, שָׁתְקוּ כֻּלָּם לִשְׁמֹעַ גְּנוּתוֹ. אָמַר: וַהֲלֹא קָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם, וְהוֹרִיד לָנוּ אֶת הַמָּן, וְהֵגִיז לָנוּ אֶת הַשְּׂלָו. **עָלֹה נַעֲלֶה•** אֲפִלּוּ בַּשָּׁמַיִם, וְהוּא אוֹמֵר: "עֲשׂוּ סֻלָּמוֹת וַעֲלוּ שָׁם" — נַצָּלִיחַ בְּכָל דְּבָרָיו. **וַיַּהַס•** לְשׁוֹן שְׁתִיקָה, וְכֵן (זכריה ב): "הַס כָּל בָּשָׂר" (עמוס ח): "הַס כִּי לֹא לְהַזְכִּיר", כֵּן דֶּרֶךְ בְּנֵי־אָדָם: הָרוֹצֶה לְשַׁתֵּק אֲגַדַּת אֲנָשִׁים, אוֹמֵר שִׁי"ט (ס"א הַס)•

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ח עמוד 85)

וְהוֹרִיד לָנוּ אֶת הַמָּן (רש"י יג, ל) רַשִׁ"י מְשַׁנֶּה מִלְּשׁוֹן הַגְּמָרָא (סוטה לה, א) - "**וְהֶאֱכִילָנוּ** אֶת הַמָּן". וְטַעֲמוֹ וְנִמּוּקוֹ: עִקַּר כַּוָּנָתוֹ שֶׁל כָּלֵב הָיָה לְהוֹכִיחַ אֶת כֹּחוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, שֶׁבְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת נִפְלָאוֹת וְעַל־יָדוֹ "יָכוֹל נוּכַל לָהּ"; וְהָרְאָיָה לְכָךְ הִיא מֵהוֹרָדַת הַמָּן, לֹא מֵהַאֲכָלָתוֹ. זֹאת וְעוֹד: מֹשֶׁה הוֹרִיד אֶת הַמָּן לְיִשְׂרָאֵל, אֲבָל לֹא הֶאֱכִילָם אוֹתוֹ - הֵם אֲכָלוּהוּ בְּעַצְמָם.

(לא) **וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־עָלוּ עִמּוֹ אָמְרוּ לֹא נוּכַל לַעֲלוֹת אֶל־הָעָם כִּי־חָזָק הוּא מִמֶּנּוּ׃**

לא וְגֻבְרַיָּא דִּי סְלִיקוּ עִמֵּהּ אָמְרוּ לָא נֵיכוּל לְמֵיסַק לְוָת עַמָּא אֲרֵי תַקִּיף הוּא מִנָּנָא׃

רש"י◄ **חָזָק הוּא מִמֶּנּוּ•** (במדבר רבה) כִּבְיָכוֹלוֹ, כְּלַפֵּי מַעְלָה אָמְרוּ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי שיחות כרך יג עמ' 39 – מתוך 'לקראת שבת')

חֵטְא הַמְרַגְּלִים בִּיחַס הַיְּהוּדִי לַטֶּבַע

וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־עָלוּ עִמּוֹ אָמְרוּ לֹא נוּכַל לַעֲלוֹת אֶל־הָעָם כִּי־חָזָק הוּא מִמֶּנּוּ: (יג, לא)

בְּמַהוּת חֶטְאָם שֶׁל הַמְרַגְּלִים בְּדַבְּרָם עַל הָאָרֶץ, עַל אַף שֶׁלִּכְאוֹרָה בְּדִיּוּק לְשֵׁם כָּךְ הֵם נִשְׁלְחוּ – יָדוּעַ הַבֵּאוּר, שֶׁעֲלֵיהֶם הָיָה מוּטָל לוֹמַר רַק אֶת הִתְרַשְּׁמוּתָם מִמַּצַּב הָאָרֶץ, אַךְ בְּהוֹסִיפָם אֶת הַמַּסְקָנָא "לֹא נוּכַל לַעֲלוֹת", חָטְאוּ בִּכְפִירָה בִּיכֹלֶת ה' יִתְבָּרֵךְ.

אַךְ עֲדַיִן יֵשׁ לְהָבִין:

לִכְאוֹרָה, עֶצֶם שְׁלִיחוּתָם לָתוּר אַחַר הָאָרֶץ וְהַדָּרִים בָּהּ, הוֹכִיחָה לַמְרַגְּלִים כִּי אָכֵן מַחְשִׁיב ה' יִתְבָּרֵךְ אֶת טֶבַע הָעוֹלָם וְנוֹתֵן מָקוֹם לְמַצָּבוֹ – דְּבִלְעֲדֵי זֶה לָמָּה בִּכְלָל נִשְׁלְחוּ, בְּשָׁעָה שֶׁרְצוֹנוֹ שֶׁל ה' לְכָבְשָׁהּ לְמַעְלָה מִדֶּרֶךְ הַטֶּבַע.

וּלְפִי זֶה, צָדְקוּ לִכְאוֹרָה בְּאָמְרָם "לֹא נוּכַל לַעֲלוֹת", כִּי עַל־פִּי הַטֶּבַע אָכֵן לֹא נִתָּן לַעֲלוֹת?!

וְהַבֵּאוּר בָּזֶה, שֶׁבְּחֶטְאָם טְמוּנָה הוֹרָאַת נֵצַח הַנּוֹגַעַת לִכְלָלוּת קִיּוּם הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת:

יְהוּדִי צָרִיךְ לְהַאֲמִין וְלָדַעַת, שֶׁאִם צִוָּה עָלָיו ה' יִתְבָּרֵךְ לְקַיֵּם מִצְוָה, הֲרֵי אֵין שׁוּם סָפֵק וּסְפֵק סְפֵיקָא שֶׁיֵּשׁ בְּאֶפְשָׁרוּתוֹ לְקַיְּמָהּ, כִּי "אֵינִי מְבַקֵּשׁ אֶלָּא לְפִי כֹּחָן". וּמַה שֶּׁצָּרִיךְ לַעֲשׂוֹת כֵּלִים בְּדֶרֶךְ הַטֶּבַע, וְלִטְרוֹחַ לְחַפֵּשׂ אֶת הָאֶפְשָׁרוּיוֹת הַנּוֹחוֹת עַל־פִּי הַנְהָגוֹת הָעוֹלָם וְכוּ', וּכְמַאֲמַר חֲז"ל "אֵין סוֹמְכִין עַל הַנֵּס" – אֵין זֶה חַס־וְשָׁלוֹם שֶׁשִּׁלִּיטָתוֹ שֶׁל ה' יִתְבָּרֵךְ מְגֻבֶּלֶת וְיֵשׁ מָקוֹם אֲמִתִּי לְהַנְהָגוֹת הַטֶּבַע, לְהַשְׁפִּיעַ אִם יְקַיֵּם הַמִּצְוָה אִם לָאו.

שפתי חכמים

(ל) **ג** וְאַף עַל גַּב דִּבְהַדְיָא כְּתִיב בִּקְרָא 'אֶת הָעָם', וְעוֹד קָשֶׁה, דְּהָא בִּקְרָא אֵינוֹ כְּתִיב שֶׁדִּבְּרוּ הָעָם כְּלוּם. וְיֵשׁ לוֹמַר דְּקָאֵי אַמְּרַגְּלִים, כְּלוֹמַר שֶׁהִשְׁתִּיק הַמְרַגְּלִים כֻּלָּם, שֶׁשָּׁתְקוּ וְלֹא דִּבְּרוּ כְּלוּם כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמְעוּ הָעָם מַה שֶּׁיְּדַבֵּר כָּלֵב בְּמֹשֶׁה: **ד** מִדִּכְתִיב 'עֵקֶב הָיְתָה רוּחַ אַחֶרֶת עִמּוֹ' מַשְׁמַע שְׁתֵּי רוּחוֹת, אַחַת בַּפֶּה וְאַחַת בַּלֵּב, וְלַמְּרַגְּלִים אָמַר אֲנִי עִמָּכֶם בְּעֵצָה, אֲבָל בְּלִבּוֹ הָיָה לוֹמַר הָאֱמֶת, וְעַל יְדֵי כֵּן הָיָה בּוֹ כֹּחַ לְהַשְׁתִּיקָן. אֲבָל הָרְאֵ"ם פֵּירֵשׁ, מִשּׁוּם שֶׁקְּרָאוֹ 'בֶּן עַמְרָם' וְלֹא קְרָאוֹ בִּשְׁמוֹ הֵבִינוּ זֶה, וּקְרָאוֹ כֵּן כְּדֵי שִׁיְּטְעוּ וְיַחְשְׁבוּ שֶׁכַּוָּנָתוֹ לִגְנַאי: **ה** דְּאִם לֹא כֵּן הָוָה לֵיהּ לְמֵימַר נַעֲלֶה וְיָרַשְׁנוּ, 'עָלֹה' לָמָּה לִי, אֶלָּא 'עָלֹה נַעֲלֶה' מִכָּל מָקוֹם אֲפִילּוּ בַּשָּׁמַיִם: תורה לא

(לא) **ו** מִדִּכְתִיב 'כִּי חָזָק הוּא מִמֶּנּוּ', הָיָה לוֹ לְמִכְתַּב 'כִּי חָזָק מִמֶּנּוּ', שֶׁהֲרֵי לְעֵיל גַּם כֵּן לֹא כָּתַב 'הוּא' רַק 'אָפֵס כִּי עַז הָעָם הַזֶּה', אֶלָּא כְּלַפֵּי וכו'. (גור אריה) דְּאִי אֶפְשָׁר לוֹמַר 'מִמֶּנּוּ' מִיִּשְׂרָאֵל, דְּהָוָה מַשְׁמַע שֶׁגַּם יִשְׂרָאֵל חָזָק אֶלָּא שֶׁהוּא יוֹתֵר חָזָק כִּדְפֵּירֵשׁ רַשִׁ"י עַל פָּסוּק 'וַעֲצוּמִים מִמֶּךָּ', אַתָּה עָצוּם וְהֵם עֲצוּמִים מִמְּךָ, וְכָאן לֹא יִתְּכֵן זֶה שֶׁהֲרֵי הַמְרַגְּלִים מְדַמִּים עַצְמָן כַּחֲגָבִים נֶגֶד הָעָם הַיּוֹשֵׁב בָּאָרֶץ, אֶלָּא כְּלַפֵּי וכו': תורה לב

אֶלָּא שֶׁכֵּן רָצָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, שֶׁקִּיּוּם הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת לֹא יִשְׁבֹּר אֶת הַטֶּבַע, אֶלָּא – חֵלֶק מֵהַכַּוָּנָה הִיא – שֶׁיִּתְבַּצֵּעַ תּוֹךְ גְּדֵרֵי וְהַנְהָגוֹת הַטֶּבַע, עַל־מְנָת לְזַכְּכָם וְ"לַעֲשׂוֹת לוֹ יִתְבָּרֵךְ דִּירָה בְּתַחְתּוֹנִים".

וּבְזֶה חָטְאוּ הַמְרַגְּלִים, שֶׁהָיָה עֲלֵיהֶם לָדַעַת שֶׁכָּל שְׁלִיחוּתָם הִיא אַךְ וְרַק לִבְדֹּק בְּדַרְכֵי הַטֶּבַע, אֶת הָאֹפֶן הֵכִי קַל לְהָבִיא אֶת הַבִּטָּחַת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לַהֲבִיאָם אֶל הָאָרֶץ – הַבִּטָּחָה שֶׁבְּוַדַּאי תָּבוֹא לִידֵי פֹּעַל.

(לב) **וַיֹּצִיאוּ דִּבַּת הָאָרֶץ אֲשֶׁר תָּרוּ אֹתָהּ אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הָאָרֶץ אֲשֶׁר עָבַרְנוּ בָהּ לָתוּר אֹתָהּ אֶרֶץ אֹכֶלֶת יוֹשְׁבֶיהָ הִוא וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־רָאִינוּ בְתוֹכָהּ אַנְשֵׁי מִדּוֹת:**

לב **וְאַפִּיקוּ שׁוּם בִּישׁ עַל אַרְעָא דִּי אַלִּילוּ יָתַהּ לְוַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר אַרְעָא דִּי עֲבַרְנָא בַהּ לְאַלָּלָא יָתַהּ אַרְעָא מְקַטְּלַת יַתְבָהָא הִיא וְכָל עַמָּא דִּי חֲזֵינָא בְּגַוֵּהּ אֱנָשִׁין דְּמִשְׁחָן:**

רש"י ◄ **אֹכֶלֶת יוֹשְׁבֶיהָ** • בְּכָל מָקוֹם שֶׁעָבַרְנוּ, מְצָאנוּם קוֹבְרֵי מֵתִים. וְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עָשָׂה לְטוֹבָה, כְּדֵי לְטָרְדָם בְּאֶבְלָם וְלֹא יִתְּנוּ לֵב לְאֵלּוּ. **אַנְשֵׁי מִדּוֹת**• גְּדוֹלִים וּגְבֹהִים וְצָרִיךְ לָתֵת לָהֶם מִדָּה, כְּגוֹן גָּלְיָת (שמואל א יז): "גָּבְהוֹ שֵׁשׁ אַמּוֹת וָזָרֶת", וְכֵן (שמואל ב כא): "אִישׁ מָדוֹן", (ד"ה א יא): "אִישׁ־מִדָּה".

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (מאמר ד"ה להבין ענין פרשת נסכים, שבת פרשת שלח, מברכים החודש תמוז ה'תשמ"ז)

זֶה שֶׁרָצוּ הַמְרַגְּלִים לְהִשָּׁאֵר בַּמִּדְבָּר וְלֹא רָצוּ לְהִכָּנֵס לָאָרֶץ, הֲרֵי זֶה מִשּׁוּם שֶׁהָיוּ בְּמַדְרֵגָה גְּבוֹהָה מְאֹד, כַּמְבוֹאָר בַּדְּרוּשִׁים. דְּבִהְיוֹתָם בַּמִּדְבָּר הָיוּ בְּמַדְרֵגָה רוּחָנִית נַעֲלֵית בְּיוֹתֵר, וְלֹא רָצוּ לְהִכָּנֵס לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁשָּׁם צָרִיךְ לִהְיוֹת עִנְיָן שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שָׂדֶךָ וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְמֹר כַּרְמֶךָ גו', וּבִלְשׁוֹן רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאי: אָדָם חוֹרֵשׁ אָדָם זוֹרֵעַ, תּוֹרָתוֹ מַה תְּהֵא עָלֶיהָ. וְעוֹד זֹאת, שֶׁאֲפִילוּ הַגַּשְׁמִיּוּת שֶׁבַּמִּדְבָּר הָיָה גַּם כֵּן בְּמַדְרֵגָה נַעֲלֵית. שֶׁהַלֶּחֶם הָיָה מָן מִן הַשָּׁמַיִם וְהַמַּיִם הָיוּ מִבְּאֵרָהּ שֶׁל מִרְיָם, וְנוֹסָף לָזֶה הָיוּ עַנְנֵי הַכָּבוֹד, הַיְנוּ לֹא רַק עֲנָנִים הַמְגִינִים וְכוּ' אֶלָּא עֲנָנִים שֶׁהוֹסִיפוּ כָּבוֹד בְּיִשְׂרָאֵל, וַעֲנָנִים אֵלּוּ הָיוּ בִּתְמִידִיּוּת יוֹמָם וָלַיְלָה בְּלִי הֶפְסֵק. וְיֵשׁ לְהוֹסִיף עוֹד, דַּהֲרֵי כְּתִיב בָּהּ עַל־פִּי ה' יַחֲנוּ וְעַל־פִּי ה' יִסָּעוּ, וְנִמְצָא שֶׁכָּל הַזְּמַן קִיְּמוּ מִצְוֹת ה', בַּחֲנִיָּתָם אוֹ בִּנְסִיעָתָם. וְעוֹד זֹאת, כִּדְאִיתָא בַּגְּמָרָא דְּכֵיוָן כְּתִיב בָּהּ עַל־פִּי ה' יַחֲנוּ וְעַל־פִּי ה' יִסָּעוּ, כְּמַאן דְּקָבִיעַ לְהוּ דָּמִי. (וְיָדוּעַ גַּם פִּתְגַּם כְּבוֹד־קְדוּשַׁת מוֹרִי וְחָמִי אַדְמוֹ"ר לְגַבֵּי אוֹפֶן הָעֲבוֹדָה בַּזְּמַן הַזֶּה אַף שֶׁהִנֵּה בָּא מָשִׁיחַ, שֶׁהוּא בְּדוּגְמַת הַקָּמַת הַמִּשְׁכָּן שֶׁהָיְתָה לִפְעָמִים לְיוֹם אֶחָד, וּבִלְשׁוֹן הַכָּתוּב וְיֵשׁ אֲשֶׁר יִהְיֶה הֶעָנָן מֵעֶרֶב עַד בֹּוקֶר וְנַעֲלָה הֶעָנָן וְנָסָעוּ, דְּגַם אָז הָיְתָה הַהֶקֶמָה בְּתַכְלִית הַשְּׁלֵימוּת וּבְתַכְלִית הַקְּבִיעוּת, כְּמוֹ שֶׁהָיְתָה כַּאֲשֶׁר חָנוּ בְּקָדֵשׁ בַּרְנֵעַ י"ט שָׁנָה). וְנִמְצָא שֶׁבִּהְיוֹתָם בַּמִּדְבָּר, הָיוּ בְּקִבִּיעוּת בְּמִצָּב שֶׁל עַל־פִּי ה'. וְעוֹד זֹאת, שֶׁלֹּא הָיָה זֶה רַק בְּאוֹפֶן שֶׁל קְבִיעוּת וַעֲמִידָה בְּמָקוֹם אֶחָד, אֶלָּא שֶׁבָּזֶה גּוּפָא עָלוּ מַחֲיַל אֶל חָיִל, שֶׁהֲרֵי זֶה צִיּוּוּי מְפוֹרָשׁ בַּתּוֹרָה לְהַעֲלוֹת בַּקּוֹדֶשׁ. וְלָכֵן רָצוּ הַמְרַגְּלִים לְהִשָּׁאֵר בַּמִּדְבָּר, וְלֹא רָצוּ לְהִכָּנֵס לָאָרֶץ שֶׁשָּׁם צָרִיךְ לִהְיוֹת שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שָׂדֶךָ גו' וְרַק אַחַר־כָּךְ בָּאָה שְׁנַת הַשְּׁמִיטָה שַׁבָּת לַה'. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בַּמִּדְבָּר, הָיוּ מִלְּכַתְּחִילָה בְּמַצָּב שֶׁל שַׁבָּת מֵעֲבוֹדַת הָאֲדָמָה וְכוּ'. וְלָכֵן טָעֲנוּ עַל־דֶּרֶךְ מַאֲמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאי: אָדָם חוֹרֵשׁ אָדָם זוֹרֵעַ, תּוֹרָתוֹ מַה תְּהֵא עָלֶיהָ. דְּזֶהוּ גַּם מַה שֶּׁהַמִּדְבָּר הוּא מָקוֹם אֲשֶׁר לֹא יָשַׁב אָדָם שָׁם, שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִבְּחִינַת אָדָם, אֶלָּא הוּא בְּחִינַת מְאֹד, "בְּכָל מְאֹדֶךָ" שֶׁלְּמַעְלָה מִמִּדִּידָה וְהַגְבָּלָה. וְלָכֵן רָצוּ הַמְרַגְּלִים לְהִשָּׁאֵר שָׁם, וְלַעֲבוֹד עֲבוֹדָתָם בְּדַרְגָּה זוֹ וּבְאוֹפֶן דַּעֲלִיָּה מַחֲיַל אֶל חָיִל כַּנַ"ל, וְלֹא רָצוּ לְהִכָּנֵס לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְלַעֲבוֹד בַּעֲבוֹדַת הַבֵּירוּרִים.

וְזֶהוּ טַעַם סְמִיכוּת פָּרָשַׁת הַנְּסָכִים לְפָרָשַׁת הַמְרַגְּלִים, דְּאַחֲרֵי הַקְדָּמַת הָעִנְיָן שֶׁנִּגְזַר עַל־יְדֵי הַמְרַגְּלִים, הַקְדָּמַת הָעֲבוֹדָה אַרְבָּעִים שָׁנָה בַּמִּדְבָּר, בָּאִים אַחַר־כָּךְ לְ"כִי תָבוֹאוּ אֶל אֶרֶץ מוֹשְׁבוֹתֵיכֶם". הַכְּנִיסָה לָאָרֶץ לַעֲסוֹק שָׁם בִּדְבָרִים גַּשְׁמִיִּים, וּבְזֶה גּוּפָא עִנְיַן פָּרָשַׁת הַנְּסָכִים, שֶׁהַחִידּוּשׁ שֶׁבָּהּ לְגַבֵּי הַקָּרְבָּנוֹת הוּא עִנְיַן הַיְרִידָה וְהַהַמְשָׁכָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, דְּבִהְיוֹתָם בַּמִּדְבָּר הָיָה אָז עִיקַּר עִסְקָם בְּהַעֲלָאָה וּמְסִירַת נֶפֶשׁ כַּנַ"ל, וְלָכֵן נִצְטַוּוּ רַק בְּקָרְבָּנוֹת שֶׁעִנְיָנָם שְׂרִיפַת הַבָּשָׂר וְכוּ' וְהַעֲלָאתוֹ לְמַעְלָה. וּכְשֶׁנִּכְנְסוּ לָאָרֶץ שֶׁשָּׁם הָעֲבוֹדָה הִיא לַעֲסוֹק בְּדִבְרֵי הָעוֹלָם, נִצְטַוּוּ גַּם עַל הַנְּסָכִים.

(לג) **וְשָׁם רָאִינוּ אֶת־הַנְּפִילִים בְּנֵי עֲנָק מִן־הַנְּפִלִים וַנְּהִי בְעֵינֵינוּ כַּחֲגָבִים וְכֵן הָיִינוּ בְּעֵינֵיהֶם:**

לג **וְתַמָּן חֲזֵינָא יָת גִּבָּרַיָּא בְּנֵי עֲנָק מִן גִּבָּרַיָּא וַהֲוֵינָא בְּעֵינֵי נַפְשָׁנָא כְּקַמְּצִין וְכֵן הֲוֵינָא בְּעֵינֵיהוֹן:**

רש"י ◄ **הַנְּפִלִים** • עֲנָקִים מִבְּנֵי שֶׁמְּחַזְּאֵי וַעֲזָאֵל שֶׁנָּפְלוּ מִן הַשָּׁמַיִם בִּימֵי דּוֹר אֱנוֹשׁ (יומא ס). **וְכֵן הָיִינוּ בְּעֵינֵיהֶם** • שֶׁמַּעְנוּ אוֹמְרִים זֶה לָזֶה: "נְמָלִים (רא"ם וכס"א: חֲגָבִים) יֵשׁ בַּכְּרָמִים כַּאֲנָשִׁים" (סוטה לה). **עֲנָק** • שֶׁמַּעֲנִיקִים[ח] חַמָּה בְּקוֹמָתָן.

יד (א) וַתִּשָּׂא כָּל־הָעֵדָה וַיִּתְּנוּ אֶת־קוֹלָם וַיִּבְכּוּ הָעָם בַּלַּיְלָה הַהוּא:

א וַאֲרִימַת כָּל כְּנִשְׁתָּא וִיהָבוּ יָת קָלְהוֹן וּבְכוֹ עַמָּא בְּלֵילְיָא הַהוּא:

רש"י ◄ **כָּל־הָעֵדָה** • סַנְהֶדְרָאוֹת.

(ב) וַיִּלֹּנוּ עַל־מֹשֶׁה וְעַל־אַהֲרֹן כֹּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם כָּל־הָעֵדָה לוּ־מַתְנוּ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם אוֹ בַּמִּדְבָּר הַזֶּה לוּ־מַתְנוּ:

ב וְאִתְרַעֲמוּ עַל מֹשֶׁה וְעַל אַהֲרֹן כֹּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲמָרוּ לְהוֹן כָּל כְּנִשְׁתָּא לְוֵי דְּמִיתְנָא בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם אוֹ בְּמַדְבְּרָא הָדֵין לְוֵי דְּמִיתְנָא:

רש"י ◄ **לוּ־מַתְנוּ** • הַלְוַאי וּמַתְנוּ.

(ג) וְלָמָה יְהוָה מֵבִיא אֹתָנוּ אֶל־הָאָרֶץ הַזֹּאת לִנְפֹּל בַּחֶרֶב נָשֵׁינוּ וְטַפֵּנוּ יִהְיוּ לָבַז הֲלוֹא טוֹב לָנוּ שׁוּב מִצְרָיְמָה:

ג וּלְמָה יְיָ מָעֵל יָתְנָא לְאַרְעָא הָדָא לְמִנְפַּל בְּחַרְבָּא נְשָׁנָא וְטַפְלָנָא יְהוֹן לְבִזָּא הֲלָא טַב לָנָא דִּי נְתוּב לְמִצְרָיִם:

(ד) וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־אָחִיו נִתְּנָה רֹאשׁ וְנָשׁוּבָה מִצְרָיְמָה:

ד וַאֲמָרוּ גְּבַר לְאָחוֹהִי נְמַנֵּי רֵישָׁא וּנְתוּב לְמִצְרָיִם:

רש"י ◄ **נִתְּנָה רֹאשׁ** • כְּתַרְגּוּמוֹ: "נְמַנֵּי רֵישָׁא". נָשִׂים עָלֵינוּ מֶלֶךְ. וְרַבּוֹתֵינוּ פֵּירְשׁוּ: לְשׁוֹן עֲבוֹדַת אֱלִילִים.

(ה) וַיִּפֹּל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל־פְּנֵיהֶם לִפְנֵי כָּל־קְהַל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

ה וּנְפַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל אַפֵּיהוֹן קֳדָם כָּל קְהַל כְּנִשְׁתָּא דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל:

(ו) וִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן וְכָלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה מִן־הַתָּרִים אֶת־הָאָרֶץ קָרְעוּ בִּגְדֵיהֶם:

ו וִיהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן וְכָלֵב בַּר יְפֻנֶּה מִן מְאַלְּלֵי יָת אַרְעָא בְּזָעוּ לְבוּשֵׁיהוֹן:

(ז) וַיֹּאמְרוּ אֶל־כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הָאָרֶץ אֲשֶׁר עָבַרְנוּ בָהּ לָתוּר אֹתָהּ טוֹבָה הָאָרֶץ מְאֹד מְאֹד:

ז וַאֲמָרוּ לְכָל כְּנִשְׁתָּא דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר אַרְעָא דִּי עֲבַרְנָא בַהּ לְאַלָּלָא יָתַהּ טָבָא אַרְעָא לַחֲדָא לַחֲדָא:

שפתי חכמים

(לג) **ז** כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב 'וַיִּרְאוּ בְּנֵי הָאֱלֹהִים אֶת בְּנוֹת הָאָדָם' וגו'. דְּאִם לֹא כֵּן 'נְפִילִים' 'נְפִילִים' לָמָּה לִי, אֶלָּא וַדַּאי 'נְפִילִים' הַשֵּׁנִי מִלְּשׁוֹן נְפִילָה מַמָּשׁ, כְּלוֹמַר, וְשָׁם רָאִינוּ מֵאוֹתָן שֶׁנָּפְלוּ מִן הַשָּׁמַיִם, הֵם שַׁמְחַזַּאי וַעֲזָאֵל: **ח** פֵּרֵישׁ רַשִׁ"י בַּגְּמָרָא, כְּאִלּוּ צְוָארָם נִכְנָס בַּחֲלוֹן שֶׁהַחַמָּה יוֹצְאָה מִשָּׁם. וּפֵירוּשׁ 'מַעֲנִיקִין חַמָּה', שֶׁהַנֶּקֶב שֶׁמִּמֶּנּוּ הַחַמָּה נִרְאֵית נַעֲשָׂה עֲנָק לְצַוָּארָם. וְהָא דְּלֹא פֵּירֵשׁ רַשִׁ"י לְעֵיל בְּפָסוּק 'וְגַם יְלִידֵי הָעֲנָק', יֵשׁ לוֹמַר דִּלְעֵיל יֵשׁ לוֹמַר דִּלְמָא אֲבִיהֶם הָרִאשׁוֹן הָיָה שְׁמוֹ 'עֲנָק', וְעַל שְׁמוֹ נִקְרְאוּ כֻּלָּם 'בְּנֵי עֲנָק', כְּמוֹ שֶׁאָנוּ אוֹמְרִים עַל כְּלַל הָאוּמּוֹת 'בְּנֵי נֹחַ', אֲבָל הָכָא כְּתִיב 'וְשָׁם רָאִינוּ אֶת הַנְּפִילִים', וְקָשֶׁה לָמָּה קוֹרְאָן נְפִילִים, אֶלָּא מִשּׁוּם שֶׁהֵם בְּנֵי שַׁמְחַזַּאי וַעֲזָאֵל, וְאִם כֵּן קָשֶׁה לָמָּה קוֹרְאָן 'בְּנֵי עֲנָק', אֶלָּא וַדַּאי מִשּׁוּם שֶׁמַּעֲנִיקִין כּוֹ' (וְעַיֵּן בְּרַשִׁ"י דְּסוֹטָה דַּף ל"ד): תורה א

יד (ב) **ט** פֵּירוּשׁ, לֹא לְשׁוֹן 'אִלּוּ' כְּמוֹ 'לוּ יֶשׁ חָרֶב בְּיָדִי', 'לוּ חָכְמוּ'. וּמִפְּנֵי שֶׁפֵּירֵשׁ 'הַלְוַאי' כְּמוֹ 'מִי יִתֵּן' שֶׁהוּא דָּבוּק עִם וָא"ו שֶׁאַחֲרָיו, כְּמוֹ 'מִי יִתֵּן וְהָיָה לְבָבָם', לָכֵן הוּצְרַךְ לְהוֹסִיף וָא"ו 'וּמַתְנוּ', שֶׁהוּא כְּמוֹ 'מִי יִתֵּן וּמַתְנוּ': תורה ג

◆ יום שלישי כ"ד סיון ◆

(ח) אִם־חָפֵץ בָּנוּ יְהוָה וְהֵבִיא אֹתָנוּ אֶל־הָאָרֶץ הַזֹּאת וּנְתָנָהּ לָנוּ אֶרֶץ אֲשֶׁר־הִוא זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ:

ח אִם רַעֲוָא בָּנָא קֳדָם יְיָ וְיָעֵל יָתָנָא לְאַרְעָא הָדָא וְיִתְּנַהּ לָנָא אַרְעָא דִּי הִיא עָבְדָא חֲלַב וּדְבָשׁ:

(ט) אַךְ בַּיהוָה אַל־תִּמְרֹדוּ וְאַתֶּם אַל־תִּירְאוּ אֶת־עַם הָאָרֶץ כִּי לַחְמֵנוּ הֵם סָר צִלָּם מֵעֲלֵיהֶם וַיהוָה אִתָּנוּ אַל־תִּירָאֻם:

ט בְּרַם בְּמֵימְרָא דַיְיָ לָא תִּמְרְדוּן וְאַתּוּן לָא תִּדְחֲלוּן מִן עַמָּא דְּאַרְעָא אֲרֵי בִידָנָא מְסִירִין אִנּוּן עֲדָא תָקְפְּהוֹן מִנְּהוֹן וּמֵימְרָא דַיְיָ בְּסַעֲדָנָא לָא תִּדְחֲלוּן מִנְּהוֹן:

רש"י ◄ אַל־תִּמְרֹדוּ • וְשׁוּב — וְאַתֶּם אַל־תִּירְאוּ. כִּי לַחְמֵנוּ הֵם • נֹאכְלֵם כְּלֶחֶם. סָר צִלָּם • מְגִנָּם וְחָזְקָם; כְּשֵׁרִים שֶׁבָּהֶם מֵתוּ: אִיּוֹב שֶׁהָיָה מֵגִין עֲלֵיהֶם (סוטה לח). דָּבָר אַחֵר: צִלּוֹ שֶׁל הַמָּקוֹם סָר מֵעֲלֵיהֶם.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע"פ לקו"ש חי"ח עמ' 165 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

הֵאִם הָעִבּוּ"ם הֵם "מְציאוּת" אוֹ "הֶעְדֵּר"

אַל־תִּירְאוּ אֶת־עַם הָאָרֶץ כִּי לַחְמֵנוּ הֵם סָר צִלָּם מֵעֲלֵיהֶם

צִלָּם – מָגִנָּם וְחָזְקָם, כְּשֵׁרִים שֶׁבָּהֶם מֵתוּ כו'. דָּבָר אַחֵר, צִלּוֹ שֶׁל הַמָּקוֹם סָר מֵעֲלֵיהֶם (יד, ט. ובפרש"י)

כָּתַב הָרַמְבַּ"ם (הל' אבות הטומאה פ"ב ה"י): "שְׁחִיטַת עַכּוּ"ם נְבֵלָה וּמְטַמְּאָה בְּמַשָּׂא כו' מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים". וְהִשִּׂיג עָלָיו הָרַאֲבָ"ד: "עַכּוּ"ם הֵם כִּבְהֵמוֹת, וְאֵין מְטַמְּאִין וְאֵין מִטַּמְּאִין כו', וְהַחוֹשֵׁב אוֹתָם לְכְלוּם – אָסוּף רוּחַ בְּחָפְנָיו".

וּבֵאֵר בָּזֶה הַגָּאוֹן הָרוֹגְצ'וֹבִי (צְפִנַת פַּעְנֵחַ עה"ת הפטרה לפ' בהר) דְּנֶחְלְקוּ הָרַמְבַּ"ם וְהָרַאֲבָ"ד בְּגֶדֶר עַכּוּ"ם. דְּהָרַאֲבָ"ד סְבִירָא לֵיהּ דְּהֵם "בְּחִינַת הֶעְדֵּר", וְלָכֵן אֵין שְׁחִיטָתָן כְּלוּם. וְהַבְּהֵמָה הֲרֵי הִיא כְּמֵתָה מֵאֵלֶיהָ, וּנְבֵלָה מִן הַתּוֹרָה.

מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן לְהָרַמְבַּ"ם דְּסְבִירָא לֵיהּ שֶׁהָעַכּוּ"ם הֵם בְּגֶדֶר "מְצִיאוּת", פּוֹעֶלֶת שְׁחִיטָתָן עַל הַבְּהֵמָה שֶׁלֹּא תִּהְיֶה כְּ"מֵתָה מֵאֵלֶיהָ", כְּלוֹמַר דְּאִם כִּשְׁחוּטָה [לְגַבֵּי טְמִאָה]. וְזֶה שֶׁנַּעֲשֵׂית עַל־יְדֵי־זֶה נְבֵלָה, הוּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים.

[וְעַיֵּן שָׁם שֶׁמְּבָאֵר עַל־פִּי־זֶה שִׁיטָתָם אִם שַׁיָּךְ "גֶּדֶר הַשִּׁגְּחָה פְּרָטִית" עַל עַכּוּ"ם].

וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לוֹמַר דִּבְמַחְלֹקֶת זֹאת תָּלוּי הַחִלּוּק בַּפֵּרוּשׁ "סָר צִלָּם מֵעֲלֵיהֶם":

דְּאִם עַכּוּ"ם הֵם בְּגֶדֶר הֶעְדֵּר, אִי אֶפְשָׁר לְפָרֵשׁ דִּב"סָר צִלָּם מֵעֲלֵיהֶם" מִדָּבָר עַל "צִלּוֹ שֶׁל מָקוֹם", דְּעַל "הֶעְדֵּר" אִי אֶפְשָׁר לוֹמַר שֶׁהָיָה עָלָיו מִקֹּדֶם "צִלּוֹ שֶׁל מָקוֹם". וְעַל־כֵּן־צָרִיךְ־לוֹמַר דְּקָאֵי עַל "מָגִנָּם וְחָזְקָם, כְּשֵׁרִים שֶׁבָּהֶם".

מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן הַפֵּרוּשׁ הַשֵּׁנִי בְּרַשִּׁ"י סְבִירָא־לֵיהּ שֶׁהָעַכּוּ"ם הֵם בְּגֶדֶר מְצִיאוּת, וְאִם כֵּן וַדַּאי יֵשׁ לְפָרֵשׁ שֶׁ"צִלָּם" קָאֵי עַל "צִלּוֹ שֶׁל מָקוֹם".

(י) וַיֹּאמְרוּ כָּל־הָעֵדָה לִרְגֹּם אֹתָם בָּאֲבָנִים וּכְבוֹד יְהוָה נִרְאָה בְאֹהֶל מוֹעֵד אֶל־כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: פ

י וַאֲמָרוּ כָּל כְּנִשְׁתָּא לְמִרְגַּם יָתְהוֹן בְּאַבְנַיָּא וִיקָרָא דַיְיָ אִתְגְּלִי בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

רש"י ◄ לִרְגֹּם אֹתָם • אֶת יְהוֹשֻׁעַ וְכָלֵב. וּכְבוֹד ה' • (במדבר רבה) הֶעָנָן יָרַד שָׁם.

(יא) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עַד־אָנָה יְנַאֲצֵנִי הָעָם הַזֶּה וְעַד־אָנָה לֹא־יַאֲמִינוּ בִי בְּכֹל הָאֹתוֹת אֲשֶׁר עָשִׂיתִי בְּקִרְבּוֹ:

יא וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה עַד אֵימָתַי יְהוֹן מְרַגְּזִין קֳדָמַי עַמָּא הָדֵין וְעַד אֵימָתַי לָא יְהֵימְנוּן בְּמֵימְרִי בְּכֹל אָתַיָּא דִּי עֲבָדִית בֵּינֵיהוֹן:

שפתי חכמים

(ט) **י** תִּקֵּן בָּזֶה, שֶׁלֹּא תֹּאמַר שְׁנֵי דְּבָרִים הֵם, אֶלָּא הָאֶחָד נִמְשָׁךְ מֵחֲבֵרוֹ, כְּלוֹמַר שֶׁאִם 'אַל תִּמְרֹדוּ' בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שׁוּב אֵין אַתֶּם צְרִיכִים לִירָא: **כ** כְּאִלּוּ אָמַר 'כְּלַחְמֵנוּ הֵם': **ל** מִפְּנֵי שֶׁהַמְּגֵן לָאָדָם עוֹשֶׂה לוֹ צֵל, לְכָךְ נִקְרָא הַמְּגֵן 'צֵל': תורה י

(י) **מ** לא אֶת מֹשֶׁה וְאֶת אַהֲרֹן, כִּי הֵם לֹא דִּבְּרוּ כְּלוּם: **נ** לְקַבֵּל חִצִּים וּבַלִּיסְטְרָאוֹת. רְצוֹנוֹ לְתָרֵץ, הֲרֵי כְּבוֹד ה' שׁוֹכֵן עֲלֵיהֶם תָּמִיד עַל הַכַּפּוֹרֶת מִבֵּין הַכְּרוּבִים: תורה יא

רש"י◄ עַד־אָנָה • עַד הֵיכָן. יְנַאֲצַנִי • יַרְגִּיזוּנִי. בְּכֹל הָאֹתוֹת • בִּשְׁבִיל כָּל הַנִּסִּים שֶׁעָשִׂיתִי לָהֶם, הָיָה לָהֶם לְהַאֲמִין שֶׁהַיְכֹלֶת בְּיָדִי לְקַיֵּם הַבְטָחָתִי.

(יב) אַכֶּנּוּ בַדֶּבֶר וְאוֹרִשֶׁנּוּ וְאֶעֱשֶׂה אֹתְךָ לְגוֹי־גָּדוֹל וְעָצוּם מִמֶּנּוּ:

יב אֶמְחֵנּוּן בְּמוֹתָא וַאֲשֵׁצְנּוּן וְאֶעְבֵּד יָתְךָ לְעַם רַב וְתַקִּיף מִנְּהוֹן:

רש"י◄ וְאוֹרִשֶׁנּוּ • כְּתַרְגּוּמוֹ לְשׁוֹן "תְּרוּכִין"ע, וְאִם תֹּאמַר: מָה אֶעֱשֶׂה לִשְׁבוּעַת אָבוֹת?. וְאֶעֱשֶׂה אֹתְךָ לְגוֹי־גָּדוֹל • שֶׁאַתָּה מִזַּרְעָם (במדבר רבה).

(יג) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה וְשָׁמְעוּ מִצְרַיִם כִּי־הֶעֱלִיתָ בְכֹחֲךָ אֶת־הָעָם הַזֶּה מִקִּרְבּוֹ:

יג וַאֲמַר מֹשֶׁה קֳדָם יְיָ וְיִשְׁמְעוּן מִצְרָאֵי אֲרֵי אַסֵּקְתָּא בְּחֵילָךְ יָת עַמָּא הָדֵין מִבֵּינֵיהוֹן:

רש"י◄ וְשָׁמְעוּ מִצְרַיִם • וְשָׁמְעוּ אֶתצ אֲשֶׁר תַּהַרְגֵם. כִּי־הֶעֱלִיתָ • "כִּי" מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן "אֲשֶׁר". וְהֵם רָאוּ אֶת אֲשֶׁר הֶעֱלִיתָ בְּכֹחֲךָ הַגָּדוֹל אוֹתָם מִקִּרְבָּם, וּכְשֶׁיִּשְׁמְעוּ שֶׁאַתָּה הוֹרְגָם, לֹא יֹאמְרוּ שֶׁחָטְאוּ לְךָ, אֶלָּא יֹאמְרוּ: שֶׁכְּנֶגְדָּם יָכֹלְתָּ לְהַלָּחֵם, אֲבָל כְּנֶגֶד יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ לֹא יָכֹלְתָּ לְהִלָּחֵם, וְזוֹ הִיא.

(יד) וְאָמְרוּ אֶל־יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַזֹּאת שָׁמְעוּ כִּי־אַתָּה יְהוָה בְּקֶרֶב הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר־עַיִן בְּעַיִן נִרְאָה אַתָּה יְהוָה וַעֲנָנְךָ עֹמֵד עֲלֵהֶם וּבְעַמֻּד עָנָן אַתָּה הֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמָם וּבְעַמּוּד אֵשׁ לָיְלָה:

יד וְיֵמְרוּן לְיָתֵב אַרְעָא הָדָא דִּשְׁמְעוּ אֲרֵי אַתְּ יְיָ דִּשְׁכִינְתָּךְ שַׁרְיַת בְּגוֹ עַמָּא הָדֵין דִּי בְעֵינֵיהוֹן חֲזַן שְׁכִינַת יְקָרָא דַיְיָ וַעֲנָנָךְ מַטֵּל עִלָּוֵיהוֹן וּבְעַמּוּדָא דַעֲנָנָא אַתְּ מְדַבַּר קֳדָמֵיהוֹן בִּימָמָא וּבְעַמּוּדָא דְּאֶשָּׁתָא בְּלֵילְיָא:

רש"י◄ וְאָמְרוּ אֶל־יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַזֹּאת • כְּמוֹ: "עַל־יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַזֹּאת", וּמַה יֹּאמְרוּ עֲלֵיהֶם? מַה שֶּׁאָמוּר בְּסוֹף הָעִנְיָן: "מִבִּלְתִּי יְכֹלֶת יְיָ", בִּשְׁבִיל שֶׁשָּׁמְעוּ כִּי אַתָּה ה' שׁוֹכֵן בְּקִרְבָּם, וְעַיִן בְּעַיִן אַתָּה נִרְאָה לָהֶם, וְהַכֹּל בְּדֶרֶךְ חִבָּה, וְלֹא הִכִּירוּ בְּךָ שֶׁנִּתְקָה אַהֲבָתְךָ מֵהֶם עַד הֵנָּה.

(טו) וְהֵמַתָּה אֶת־הָעָם הַזֶּה כְּאִישׁ אֶחָד וְאָמְרוּ הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־שָׁמְעוּ אֶת־שִׁמְעֲךָ לֵאמֹר:

טו וּתְקַטַּל יָת עַמָּא הָדֵין כְּגַבְרָא חַד וְיֵמְרוּן עַמְמַיָּא דִּי שְׁמָעוּ יָת שְׁמַע גְּבֻרְתָּךְ לְמֵימַר:

רש"י◄ וְהֵמַתָּה אֶת־הָעָם הַזֶּה כְּאִישׁ אֶחָד • פִּתְאֹם, וּמִתּוֹךְ כָּךְ: יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־שָׁמְעוּ אֶת־שִׁמְעֲךָ וְגוֹ'.

שפתי חכמים

(יא) ם 'עַד אָנָה' עַד הֵיכָן, לֹא עַד אֵיזֶה מָקוֹם כְּפֵירוּשׁ 'אָנָה' בְּכָל מָקוֹם: תורה יב

(יב) ע הַיְינוּ הַכְּרָתָה מִן הָעוֹלָם, וְלֹא לְשׁוֹן יְרוּשָׁה, וְכֵן פֵּירֵשׁ לְמֹשֶׁה מִזֶּה: פ דְּאִם לֹא כֵּן מָה עִנְיָן זֶה לְכָאן, וְכִי תְּנַאי עָשָׂה עִמּוֹ שֶׁאִם יַנִּיחֶנּוּ לַהֲמִיתָם יַעֲשֶׂנּוּ לְגוֹי גָּדוֹל. וְיֵשׁ מַקְשִׁים, גַּבֵּי עֵגֶל בְּפָרָשַׁת כִּי תִשָּׂא כְּתִיב נַמִּי 'וְאֶעֱשֶׂה אוֹתְךָ לְגוֹי גָּדוֹל' וּפֵירֵשׁ שָׁם אִם כִּסֵּא שֶׁל שֵׁשׁ רַגְלַיִם וכו'. וְיֵשׁ לוֹמַר דְּהָכָא קָשֶׁה לְרַשִׁ"י לָמָּה כְּתִיב 'עָצוּם מִמֶּנּוּ', אֶלָּא כְּדֵי לְסַלֵּק טַעֲנַת שֶׁל כִּסֵּא שֶׁל שֵׁשׁ רַגְלַיִם, כְּלוֹמַר שֶׁלְּזַרְעֲךָ יִהְיֶה כִּסֵּא שֶׁל אַרְבַּע רַגְלַיִם, כֵּיוָן שֶׁאַתָּה מִזֶּרַע הָאָבוֹת יִהְיֶה לָהֶם שֵׁשׁ רַגְלַיִם, וּזְכוּתְךָ יִהְיֶה רֶגֶל רְבִיעִית. אִי נַמִּי, 'מִמֶּנּוּ' שֶׁב אֶל אַבְרָהָם שֶׁהוּא תְּחִלַּת הַיִּחוּס, וְאָז יִהְיֶה לְזַרְעֲךָ אַרְבַּע רַגְלַיִם, אֲבָל לְעֵיל לֹא כְּתִיב 'מִמֶּנּוּ', דְּמַשְׁמַע דִּתְחִלַּת יִחוּס יַתְחִיל מִמֹּשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם, כְּלוֹמַר שֶׁיִּקָּרְאוּ בְּנֵי מֹשֶׁה וְלֹא בְּנֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, לָזֶה אָמַר אִם כִּסֵּא שֶׁל שֵׁשׁ רַגְלַיִם וכו'. וְדוֹק הֵיטֵב כִּי בָּזֶה יִתּוֹרְצוּ כַּמָּה קוּשְׁיוֹת: תורה יג

(יג) צ לֹא 'וְשָׁמְעוּ' אֶת אֲשֶׁר הֶעֱלִיתָם, כַּמּוּבָן מִפְּשׁוּטוֹ שֶׁל קְרָא, אֶלָּא שֶׁיִּשְׁמְעוּ הַהֲרִיגָה. וּמִלַּת 'כִּי' פֹּה הוּא בִּמְקוֹם 'אֲשֶׁר', כְּאִלּוּ אָמַר 'וְשָׁמְעוּ הַמִּצְרִים אֲשֶׁר הֶעֱלִיתָ בְּכֹחֲךָ אֶת הָעָם הַזֶּה מִקִּרְבּוֹ', וְרָאוּ הַחִבָּה הַגְּדוֹלָה שֶׁאִי אֶפְשָׁרִית לְהִתְבַּטֵּל, לֹא יֹאמְרוּ שֶׁחָטְאוּ, רַק מִבִּלְתִּי יְכוֹלֶת וכו': תורה יד

(טז) מִבִּלְתִּי יְכֹלֶת יְהוָה לְהָבִיא אֶת־הָעָם הַזֶּה אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע לָהֶם וַיִּשְׁחָטֵם בַּמִּדְבָּר׃

רש"י◄ מִבִּלְתִּי יְכֹלֶת וְגוֹ' • לְפִי שֶׁיּוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ חֲזָקִים וְגִבּוֹרִים, (ברכות לב) וְאֵינוֹ דּוֹמֶה פַּרְעֹה לִשְׁלֹשִׁים וְאֶחָד מְלָכִים; זֹאת יֹאמְרוּ עַל יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַזֹּאת. מִבִּלְתִּי יְכוֹלֶת • מִתּוֹךְ שֶׁלֹּא הָיָה יְכֹלֶת בְּיָדוֹ לַהֲבִיאָם — שְׁחָטָם. יְכֹלֶת • שֵׁם דָּבָר[ק] הוּא.

טז מִדְּלֵית יוּכְלָא קֳדָם יְיָ לְאָעָלָא יָת עַמָּא הָדֵין לְאַרְעָא דִי קַיֵּם לְהוֹן וְקַטְלִנּוּן בְּמַדְבְּרָא׃

(יז) וְעַתָּה יִגְדַּל־נָא כֹחַ אֲדֹנָי כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לֵּאמֹר׃

רש"י◄ יִגְדַּל־נָא כֹחַ ה' • לַעֲשׂוֹתוֹ דִּבּוּרְךָ. כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לֵּאמֹר • וּמַהוּ הַדִּבּוּר.

יז וּכְעַן סַגִּי כְּעַן חֵילָא קֳדָם יְיָ כְּמָא דִי מַלֵּילְתָּא לְמֵימַר׃

(יח) יְהוָה אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד נֹשֵׂא עָוֹן וָפָשַׁע וְנַקֵּה לֹא יְנַקֶּה פֹּקֵד עֲוֹן אָבוֹת עַל־בָּנִים עַל־שִׁלֵּשִׁים וְעַל־רִבֵּעִים׃

רש"י◄ ה' אֶרֶךְ אַפַּיִם • לַצַּדִּיקִים וְלָרְשָׁעִים. כְּשֶׁעָלָה מֹשֶׁה לַמָּרוֹם, מְצָאוֹ מֹשֶׁה לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב וְכוֹתֵב: "ה' אֶרֶךְ אַפַּיִם", אָמַר לוֹ: לַצַּדִּיקִים? אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: אַף לָרְשָׁעִים! אָמַר לוֹ: רְשָׁעִים יֹאבְדוּ! אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: חַיֶּיךָ, שֶׁאַתָּה צָרִיךְ לַדָּבָר. כְּשֶׁחָטְאוּ יִשְׂרָאֵל בָּעֵגֶל וּבַמְרַגְּלִים, הִתְפַּלֵּל מֹשֶׁה לְפָנָיו בְּ"אֶרֶךְ אַפַּיִם". אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: וַהֲלֹא אָמַרְתָּ לִי לַצַּדִּיקִים! אָמַר לוֹ: וַהֲלֹא אָמַרְתָּ לִי אַף לָרְשָׁעִים!. וְנַקֵּה[ש] • לַשֹּׁבִים. לֹא יְנַקֶּה • לְשֶׁאֵינָן שָׁבִים.

יח יְיָ מַרְחִיק רְגַז וּמַסְגִּי לְמֶעְבַּד טַבְוָן שָׁבֵק לַעֲוָן וְלִמְרוּד וּלְחוֹבִין סַלַח לִדְתֵיבִין לְאוֹרַיְתֵהּ וּדְלָא תֵיבִין לָא מְזַכֵּי מַסְעַר חוֹבֵי אֲבָהָן עַל בְּנִין מְרָדִין עַל דַּר תְּלִיתַי וְעַל דַּר רְבִיעָי׃

(יט) סְלַח־נָא לַעֲוֹן הָעָם הַזֶּה כְּגֹדֶל חַסְדֶּךָ וְכַאֲשֶׁר נָשָׂאתָה לָעָם הַזֶּה מִמִּצְרַיִם וְעַד־הֵנָּה׃

יט שְׁבוֹק כְּעַן לְחוֹבֵי עַמָּא הָדֵין כִּסְגִיאוּת טַבְוָתָךְ וּכְמָא דִי שְׁבַקְתָּא לְעַמָּא הָדֵין מִמִּצְרַיִם וְעַד כְּעַן׃

(כ) וַיֹּאמֶר יְהוָה סָלַחְתִּי כִּדְבָרֶךָ׃

רש"י◄ כִּדְבָרֶךָ • בִּשְׁבִיל מַה שֶּׁאָמַרְתָּ[ת] "פֶּן יֹאמְרוּ מִבִּלְתִּי יְכֹלֶת ה'".

כ וַאֲמַר יְיָ שְׁבָקִית כְּפִתְגָמָךְ׃

(כא) וְאוּלָם חַי־אָנִי וְיִמָּלֵא כְבוֹד־יְהוָה אֶת־כָּל־הָאָרֶץ׃

רש"י◄ וְאוּלָם • כְּמוֹ "אֲבָל זֹאת אֶעֱשֶׂה לָהֶם". חַי־אָנִי • לְשׁוֹן שְׁבוּעָה: כְּשֵׁם שֶׁאֲנִי חַי וּכְבוֹדִי יִמָּלֵא אֶת כָּל הָאָרֶץ[א], כָּךְ אֲקַיֵּם לָהֶם "כִּי כָל־הָאֲנָשִׁים הָרֹאִים וְגוֹ'", אִם יִרְאוּ אֶת הָאָרֶץ, הֲרֵי זֶה מִקְרָא מְסֹרָס. חַי־אָנִי כִּי כָל הָאֲנָשִׁים אִם יִרְאוּ אֶת הָאָרֶץ וּכְבוֹדִי יִמָּלֵא אֶת כָּל הָאָרֶץ שֶׁלֹּא יִתְחַלֵּל שְׁמִי בַּמַּגֵּפָה הַזֹּאת לֵאמֹר: מִבִּלְתִּי יְכֹלֶת ה' לַהֲבִיאָם, שֶׁלֹּא אֲמִיתֵם פִּתְאֹם כְּאִישׁ אֶחָד אֶלָּא בְּאִחוּר אַרְבָּעִים שָׁנָה; מְעַט מְעַט.

כא וּבְרַם קַיֵּם אָנָא וּמַלְיָא יְקָרָא דַיְיָ יָת כָּל אַרְעָא׃

שפתי חכמים

(טז) ק וְלֹא פֹּעַל לִנְקֹבָה, אֲבָל חָסֵר לָמֶ"ד, כְּאִלּוּ אָמַר 'יְכוֹלֶת לַה': תורה יז

(יז) ר שֶׁלֹּא בִּקֵּשׁ מִמֶּנּוּ חֲדָשׁוֹת, רַק לְקַיֵּים מַאֲמָרוֹ, וְזֶהוּ 'כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ': תורה יח

(יח) ש וְאִם תֹּאמַר, וַהֲרֵי פָּסוּק זֶה גַּם כֵּן כְּתִיב בְּפָרָשַׁת כִּי תִשָּׂא, וְגַם שָׁם פֵּירְשׁוּ רַשִּׁ"י. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהָא דְּפֵירֵשׁ כָּאן לְבַד עַל 'וְנַקֵּה', רַק כְּדֵי שֶׁלֹּא תַּקְשֶׁה לְרַשִּׁ"י מַה שֶּׁפֵּירֵשׁ לְעֵיל 'אֶרֶךְ אַפַּיִם' לַצַּדִּיקִים וְלָרְשָׁעִים, וַהֲרֵי כְּתִיב 'וְנַקֵּה', פֵּירוּשׁ לַצַּדִּיקִים, 'וְלֹא יְנַקֶּה', פֵּירוּשׁ לָרְשָׁעִים, לָכֵן פֵּירֵשׁ רַשִּׁ"י 'וְנַקֵּה' לְשָׁבִים 'וְלֹא יְנַקֶּה' לְשֶׁאֵינָן שָׁבִים: תורה יט

(כ) ת לֹא בִּשְׁבִיל דְּבָרְךָ שֶׁאַתָּה מִתְפַּלֵּל בַּעֲדָם וְאָמַרְתָּ 'סְלַח נָא' וגו', דְּאִם לֹא כֵּן מַאי 'כִּדְבָרֶךָ', בְּ'סָלַחְתִּי' סַגִּי: תורה כא

(כא) א בְּיֵשׁ סְפָרִים גּוֹרְסִין, 'חַי אָנִי' לְשׁוֹן שְׁבוּעָה, כְּשֵׁם שֶׁאֲנִי חַי וּכְבוֹדִי

(כב) כִּי כָל־הָאֲנָשִׁים הָרֹאִים אֶת־כְּבֹדִי וְאֶת־אֹתֹתַי אֲשֶׁר־עָשִׂיתִי בְּמִצְרַיִם וּבַמִּדְבָּר וַיְנַסּוּ אֹתִי זֶה עֶשֶׂר פְּעָמִים וְלֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹלִי:

כב אֲרֵי כָּל גֻּבְרַיָּא דַּחֲזוֹ יָת יְקָרִי וְיָת אַתְוָתַי דִּי עֲבַדִית בְּמִצְרַיִם וּבְמַדְבְּרָא וְנַסְיָאוּ קֳדָמַי דְּנַן עַשַׂר זִמְנִין וְלָא קַבִּילוּ בְּמֵימְרִי:

רש"י◄ וַיְנַסּוּ • כְּמַשְׁמָעוֹ. זֶה עֶשֶׂר פְּעָמִים • שְׁנַיִם בַּיָּם וּשְׁנַיִם[ב] בַּמָּן וּשְׁנַיִם בַּשְּׂלָו וְכוּ' כִּדְאִיתָא בְּמַסֶּכֶת עֲרָכִין.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כג עמ' 105)

שְׁנַיִם בַּיָּם, וּשְׁנַיִם בַּמָּן, וּשְׁנַיִם בַּשְּׂלָו, וְכוּ' (רש"י יד, כב) יֵשׁ לִשְׁאֹל, מַדּוּעַ מַעְתִּיק בַּדִּבּוּר־הַמַּתְחִיל גַּם תֵּבַת "זֶה". וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה הָרַשְׁבַּ"ם מְפָרֵשׁ "עֶשֶׂר פְּעָמִים" "הַרְבֵּה פְּעָמִים" (כְּמוֹ "עֲשָׂרֶת מוֹנִים", "וְאִפּוּ עֶשֶׂר נָשִׁים", וְעוֹד). וּכְדֵי לִשְׁלֹל פֵּרוּשׁ זֶה מַעְתִּיק תֵּבַת "זֶה", הַמּוֹרֶה עַל דִּיּוּק.

(כג) אִם־יִרְאוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לַאֲבֹתָם וְכָל־מְנַאֲצַי לֹא יִרְאוּהָ:

כג אִם יֶחֱזוּן יָת אַרְעָא דִּי קַיֵּמִית לַאֲבָהַתְהוֹן וְכָל דְּאַרְגִּיזוּ קֳדָמַי לָא יֶחֱזֻנַּהּ:

רש"י◄ אִם־יִרְאוּ • לֹא[ג] יִרְאוּ. לֹא יִרְאוּהָ • לֹא יִרְאוּ אֶת הָאָרֶץ.

(כד) וְעַבְדִּי כָלֵב עֵקֶב הָיְתָה רוּחַ אַחֶרֶת עִמּוֹ וַיְמַלֵּא אַחֲרָי וַהֲבִיאֹתִיו אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־בָּא שָׁמָּה וְזַרְעוֹ יוֹרִשֶׁנָּה:

כד וְעַבְדִּי כָּלֵב חֲלַף דַּהֲוָה רוּחַ אוֹחֲרִי עִמֵּהּ וְאַשְׁלֵם בָּתַר דַּחֲלִתִּי וְאַעְלְנֵהּ לְאַרְעָא דִּי עַל לְתַמָּן וּבְנוֹהִי יְתַרְכְּנֵהּ:

רש"י◄ רוּחַ אַחֶרֶת • (במדבר רבה) שְׁתֵּי רוּחוֹת, אַחַת בַּפֶּה וְאַחַת בַּלֵּב[ד]. לַמְרַגְּלִים אָמַר: "אֲנִי עִמָּכֶם בְּעֵצָה", וּבְלִבּוֹ הָיָה לוֹמַר הָאֱמֶת, וְעַל־יְדֵי־כֵן הָיָה בּוֹ כֹּחַ לְהַשְׁתִּיקָם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּהַס כָּלֵב", שֶׁהָיוּ סְבוּרִים שֶׁיֹּאמַר כְּמוֹתָם, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר בְּסֵפֶר יְהוֹשֻׁעַ (יהושע יד): "וָאָשֵׁב אוֹתוֹ דָּבָר כַּאֲשֶׁר עִם־לְבָבִי"[ה] וְלֹא "כַּאֲשֶׁר

שפתי חכמים

יִמָּלֵא כָּל הָאָרֶץ, כָּךְ אֲקַיֵּים לָהֶם כִּי כָל הָאֲנָשִׁים' וגו', וְאֵין גּוֹרְסִין אַחַר כָּךְ 'אִם יִרְאוּ אֶת הָאָרֶץ וּכְבוֹדִי יִמָּלֵא אֶת כָּל הָאָרֶץ שֶׁלֹּא יִתְחַלֵּל שְׁמִי בַּמַּגֵּפָה' וכו', כִּי הֵם פֵּירְשׁוּ 'וְיִמָּלֵא כְּבוֹד ה'' וגו', וְכַאֲשֶׁר יִמָּלֵא כְּבוֹדִי אֶת כָּל הָאָרֶץ, כְּמוֹ שֶׁפֵּירֵשׁ רַבֵּינוּ אַבְרָהָם בֶּן עֶזְרָא, וּלְפִי פֵּירוּשׁ זֶה אֵין צָרִיךְ לְסָרֵס הַמִּקְרָא. אֲבָל לְפִי מַה שֶּׁכָּתוּב בַּסְּפָרִים שֶׁלְּפָנֵינוּ 'אִם יִרְאוּ חֲרֵי זֶה מִקְרָא מְסוֹרָס, חַי אֲנִי כִּי כָל הָאֲנָשִׁים וכו', כִּי הֵם מְפָרְשִׁים 'וְיִמָּלֵא כְּבוֹד ה'' וגו' שֶׁהוּא לְשׁוֹן עָתִיד כְּמוֹ שֶׁפֵּירֵשׁ רַבֵּינוּ אַבְרָהָם בֶּן עֶזְרָא בְּלָשׁוֹן שֵׁנִי, לָכֵן צְרִיכִין לְסָרֵס הַמִּקְרָא וּלְפָרֵשׁ 'וּכְבוֹדִי יִמָּלֵא כָּל הָאָרֶץ' שֶׁלֹּא יִתְחַלֵּל שְׁמִי בַּמַּגֵּפָה הַזֹּאת, שֶׁהוּא לְשׁוֹן עָתִיד. וּלְפִי פֵּירוּשׁ זֶה צָרִיךְ לִמְחוֹק לְמַעְלָה 'וּכְבוֹדִי יִמָּלֵא כָּל הָאָרֶץ', וְכֵן צָרִיךְ לִגְרוֹס כְּשֵׁם שֶׁאֲנִי חַי כָּךְ אֲקַיֵּים לָהֶם וכו', וְדוֹ"ק וְתִמְצָא. וְהָרְאֵ"ם כָּתַב, חֲרֵי זֶה מִקְרָא מְסוֹרָס, שֶׁ'וְיִמָּלֵא כְּבוֹד ה'' צָרִיךְ לִהְיוֹת אַחַר סִיּוּם כָּל הַפְּסוּקִים הָאֵלֶּה, שֶׁהֵם דְּבֵקִים עִם הַשְּׁבוּעָה שֶׁבָּא אַחַר כָּךְ, וְאָמַר, וְלָמָּה אֲנִי מַאֲרִיךְ לָהֶם, כְּדֵי שֶׁיִּמָּלֵא כְּבוֹד ה' וְלֹא יִתְחַלֵּל שְׁמִי בַּגּוֹיִם לַחֲשׁוֹב עָלַי מִבִּלְתִּי יְכוֹלֶת, עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ. וְהוּא הוּא שֶׁפֵּירֵשׁ לְפִי הַסְּפָרִים שֶׁלְּפָנֵינוּ: תורה כב

(כב) **ב** וְזֶה לְשׁוֹן הַגְּמָרָא בְּפֶרֶק אֵלּוּ נֶעֱרָכִין: תַּנְיָא, עֲשָׂרָה נִסְיוֹנוֹת נִסּוּ אֲבוֹתֵינוּ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שְׁנַיִם בַּיָּם, שְׁנַיִם בַּמָּן, שְׁנַיִם בַּשְּׂלָו, שְׁנַיִם בַּמַּיִם, וְאֶחָד בָּעֵגֶל וְאֶחָד בְּמִדְבַּר פָּארָן. וּפֵירְשׁוּ: שְׁנַיִם בַּיָּם – אֶחָד בַּיְרִידָה, דִּכְתִיב 'הֲמִבְּלִי אֵין קְבָרִים בְּמִצְרַיִם', אֶחָד בָּעֲלִיָּה דִּכְתִיב 'וַיַּמְרוּ עַל יָם בְּיַם סוּף', מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מַמְרִים בְּאוֹתָהּ שָׁעָה וְאָמְרוּ, כְּשֵׁם שֶׁאָנוּ עוֹלִים מִצַּד זֶה כֵּן הַמִּצְרִיִּים עוֹלִים מִצַּד אַחֵר וכו'. שְׁנַיִם בַּמַּיִם – בְּמָרָה, דִּכְתִיב 'וַיָּבֹאוּ מָרָתָה וגו' וַיָּלֶן הָעָם עַל מֹשֶׁה', וּבְרִפִידִים, דִּכְתִיב 'וַיַּחֲנוּ בְּרִפִידִים וְאֵין מַיִם לִשְׁתּוֹת הָעָם, וַיָּרֶב הָעָם עִם מֹשֶׁה'. שְׁנַיִם בַּמָּן – דִּכְתִיב 'אַל תֵּצְאוּ' וְיָצְאוּ, וְ'אַל תּוֹתִירוּ' וַיּוֹתִירוּ. שְׁנַיִם בַּשְּׂלָו – רִאשׁוֹן 'בִּשְׁבָתֵנוּ עַל סִיר הַבָּשָׂר', שֵׁנִי 'וְהָאסַפְסֻף אֲשֶׁר בְּקִרְבּוֹ'. בָּעֵגֶל – כְּדִכְתִיב. בְּמִדְבַּר פָּארָן – פֵּירֵשׁ רַשִׁ"י הַיְינוּ מְרַגְּלִים: תורה כג

(כג) **ג** (גור אריה) דְּוַדַּאי לֹא יִרְאוּ, כִּי אֵין סָפֵק לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: תורה כד

(כד) **ד** מִשּׁוּם דְּקָשֶׁה, וְכִי לְכָלֵב לְבָד הָיָה רוּחַ אַחֶרֶת, וְהָא אַף לִיהוֹשֻׁעַ הָיָה רוּחַ אַחֶרֶת מִשֶּׁל מְרַגְּלִים, וְעַל זֶה פֵּירֵשׁ שְׁתֵּי רוּחוֹת וכו': **ה** לְכָךְ צָרִיךְ רַשִׁ"י לְהָבִיא מִנְּבִיאִים, שֶׁלֹּא תִּקָּשֶׁה מְנָא לֵיהּ שֶׁהָיָה אֶחָד בַּפֶּה וְאֶחָד בַּלֵּב, דִּלְמָא רוּחַ אַחֶרֶת הָיָה לוֹ בַּפֶּה וּבַלֵּב,

עִם־פִּי״. **וַיְמַלֵּא אַחֲרָי** • וַיְמַלֵּא אֶת לִבּוֹ אַחֲרַי, וְזֶה מִקְרָא קָצָר. **אֲשֶׁר־בָּא שָׁמָּה** • חֶבְרוֹן תִּנָּתֵן לוֹ. **יוֹרִשֶׁנָּה** • כְּתַרְגּוּמוֹ: "יְתַרְכִּנַּהּ", יוֹרִישוּ אֶת הָעֲנָקִים וְאֶת הָעָם אֲשֶׁר בָּהּ. וְאֵין לְתַרְגְּמוֹ "יַרְתִּינָהּ", אֶלָּא בִּמְקוֹם יִירָשֶׁנָּה.

(כה) **וְהָעֲמָלֵקִי וְהַכְּנַעֲנִי יוֹשֵׁב בָּעֵמֶק מָחָר פְּנוּ וּסְעוּ לָכֶם הַמִּדְבָּרָה דֶּרֶךְ יַם־סוּף: פ**

כה וַעֲמַלְקָאָה וּכְנַעֲנָאָה יָתֵב בְּמֵישְׁרָא מְחַר אִתְפְּנוּ וְטוּלוּ לְכוֹן לְמַדְבְּרָא אֹרַח יַמָּא דְּסוּף:

רש"י◄ **וְהָעֲמָלֵקִי וְגוֹ'** • אִם תֵּלְכוּ שָׁם יַהַרְגוּ אֶתְכֶם, מֵאַחַר[ח] שֶׁאֵינִי עִמָּכֶם. **מָחָר פְּנוּ** • לַאֲחוֹרֵיכֶם וּסְעוּ לָכֶם וְגוֹ'.

◆ יום רביעי כ"ה סיון ◆

(כו) **וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר:**

כו וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה וְעִם אַהֲרֹן לְמֵימַר:

(כז) **עַד־מָתַי לָעֵדָה הָרָעָה הַזֹּאת אֲשֶׁר הֵמָּה מַלִּינִים עָלָי אֶת־תְּלֻנּוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֵמָּה מַלִּינִים עָלַי שָׁמָעְתִּי:**

כז עַד אֵימָתַי לִכְנִשְׁתָּא בִישְׁתָּא הָדָא דִּי אִנּוּן מִתְרַעֲמִין עֲלָי יָת תַּרְעֲמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דִּי אִנּוּן מִתְרַעֲמִין עֲלַי שְׁמִיעַ קֳדָמָי:

רש"י◄ **לָעֵדָה הָרָעָה וְגוֹ'** • אֵלּוּ הַמְרַגְּלִים[ט]. (מגילה כ"ג ב) מִכָּאן לְ"עֵדָה"[י] שֶׁהִיא עֲשָׂרָה. **אֲשֶׁר הֵמָּה מַלִּינִים** • אֶת יִשְׂרָאֵל[כ] עָלַי. **אֶת־תְּלֻנּוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֵמָּה מַלִּנִים** • הַמְרַגְּלִים מַלִּינִים אוֹתָם עָלַי, שָׁמַעְתִּי.

(כח) **אֱמֹר אֲלֵהֶם חַי־אָנִי נְאֻם־יְהוָה אִם־לֹא כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתֶּם בְּאָזְנָי כֵּן אֶעֱשֶׂה לָכֶם:**

כח אֱמַר לְהוֹן קַיֵּם אָנָא אֲמַר יְיָ אִם לָא כְּמָא דִי מַלֶּלְתּוּן קֳדָמָי כֵּן אֶעְבֵּד לְכוֹן:

רש"י◄ **חַי־אָנִי** • לְשׁוֹן שְׁבוּעָה. **אִם־לֹא וְגוֹ'** כֵּן אֶעֱשֶׂה[ל] כִּבְיָכוֹל אֵינִי חַי. **כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתֶּם** • שֶׁבִּקַּשְׁתֶּם מִמֶּנִּי: "אוֹ בַּמִּדְבָּר הַזֶּה לוּ־מָתְנוּ".

(כט) **בַּמִּדְבָּר הַזֶּה יִפְּלוּ פִגְרֵיכֶם וְכָל־פְּקֻדֵיכֶם לְכָל־מִסְפַּרְכֶם מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה אֲשֶׁר הֲלִינֹתֶם עָלָי:**

כט בְּמִדְבְּרָא הָדֵין יִפְּלוּן פִּגְרֵיכוֹן וְכָל מִנְיָנֵיכוֹן לְכָל חֵשְׁבַּנְכוֹן מִבַּר עַשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵלָא דִי אִתְרַעֲמְתּוּן עָלַי:

שפתי חכמים

שֶׁהָיָה אוֹמֵר אֵינִי עִמָּכֶם בָּעֵצָה. לָכֵן פֵּירֵשׁ רַשִׁ"י, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר בְּסֵפֶר יְהוֹשֻׁעַ 'וָאָשֵׁב אוֹתוֹ דָּבָר כַּאֲשֶׁר עִם לְבָבִי', וְלֹא כַּאֲשֶׁר עִם פִּי: **ו** שֶׁחָסֵר מִלּוֹת 'אֶת לִבּוֹ', דְּאִם לֹא כֵּן מַאי 'וַיְמַלֵּא אַחֲרַי' סְתָם דְּקָאָמַר, וְהַלָּא בְּפִיו הָיָה עִם מְרַגְּלִים וְלֹא בַּלֵּב: **ז** פֵּירוּשׁ 'וַהֲבִיאוֹתִיו' שֶׁנֶּאֱמַר בַּקְּרָא הוּא כְּמוֹ 'וּנְתַתִּיו', וּפֵירוּשׁ 'אֶל הָאָרֶץ' אֶל חֶבְרוֹן, וּפֵירוּשׁ 'אֲשֶׁר בָּא שָׁמָּה' בְּבוֹאוֹ לְרַגֵּל אֶת הָאָרֶץ, וְלֹא שֶׁיְּבִיאֶנּוּ לָאָרֶץ לְאַפּוּקֵי שֶׁלֹּא יָמוּת בַּמִּדְבָּר כַּמּוּבָן מִן הַקְּרָא: תורה כה

(כה) **ח** הוֹדִיעָנוּ טַעַם סְמִיכוּת 'מָחָר פְּנוּ' עִם 'וְהָעֲמָלֵקִי' הַקּוֹדֵם לוֹ. וְהוֹסִיף לוֹמַר 'לַאֲחוֹרֵיכֶם', שֶׁבְּזוּלַת זֶה הָיָה נִרְאֶה שֶׁשְּׁנֵי דְּרָכִים הָיוּ לִיכָּנֵס לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אֶחָד דֶּרֶךְ הָעֵמֶק וְאֶחָד בַּמִּדְבָּר דֶּרֶךְ יַם סוּף, וְאֵין הַדָּבָר כֵּן, שֶׁהֲרֵי דֶּרֶךְ הַמִּדְבָּר יַם סוּף הוּא לַאֲחוֹרֵיהֶם, וּכְבָר הָלְכוּ אוֹתוֹ וּבָאוּ אֶל הַיִּשּׁוּב, וּפֵירוּשׁ 'לַאֲחוֹרֵיכֶם' שֶׁהַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ אֵינוֹ חָפֵץ לַהֲבִיאָם אֶל הָאָרֶץ, שֶׁהַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ חָפֵץ שֶׁבַּמִּדְבָּר יָמוּתוּ: תורה כו

(כז) **ט** אָבָל לֹא כָּל יִשְׂרָאֵל, שֶׁהֲרֵי 'מַלִּינִים עָלַי אֶת תְּלֻנּוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל' כְּתִיב, דְּמַשְׁמַע הַגּוֹרְמִים לְיִשְׂרָאֵל שֶׁיַּלִּינוּ: **י** שֶׁהֲרֵי הַמְרַגְּלִים הָיוּ שְׁנִים עָשָׂר, הוֹצֵא מֵהֶן יְהוֹשֻׁעַ וְכָלֵב שֶׁלֹּא הָיוּ בָּעֵצָה עִמָּהֶם נִשְׁאֲרוּ עֲשָׂרָה, וּקְרָאָם 'עֵדָה': **כ** הוֹסִיף מִלַּת 'יִשְׂרָאֵל' בֵּין 'מַלִּינִים' וְ'עָלַי', כְּדֵי שֶׁלֹּא תְּפָרֵשׁ מִלַּת 'מַלִּינִים' עַל הַמְרַגְּלִים, וְזֶה אֵין אֱמֶת, שֶׁהַמְרַגְּלִים הוֹצִיאוּ דִּבָּה עַל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְיִשְׂרָאֵל הָיוּ הַמַּלִּינִים: תורה כח

(כח) **ל** כְּאִלּוּ אָמַר, 'אִם לֹא אֶעֱשֶׂה לָכֶם כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתֶּם שֶׁיִּפְּלוּ פִּגְרֵיכֶם וגו' אֵינִי חַי', וְלֹא נִכְתַּב 'אֵינִי חַי' שֶׁכְּבוֹד אֱלֹהִים הִסְתֵּר', וְסָמַךְ עַל הַמֵּבִין מִמַּה שֶׁאָמַר בָּרִאשׁוֹנָה 'חַי אָנִי'. דְּאִם לֹא כֵּן, 'חַי אָנִי נְאֻם ה' כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתֶּם בְּאָזְנָי כֵּן אֶעֱשֶׂה לָכֶם' מִיבָּעֵי לֵיהּ: תורה כט

רש"י◄ **וְכָל־פִּקֻּדֶיכֶם לְכָל־מִסְפַּרְכֶם•** (ב"ב קכ"א ב) כָּל הַנִּמְנֶה לְכָל מִסְפָּר שֶׁאַתֶּם נִמְנִין בּוֹ, כְּגוֹן לָצֵאת וְלָבֹא לַצָּבָא וְלָתֵת שְׁקָלִים, כָּל הַמְּנוּיִים לְכָל אוֹתָן מִסְפָּרוֹת יָמוּתוּ, וְאֵלּוּ הֵן "מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וְגוֹ'", לְהוֹצִיא שִׁבְטוֹ שֶׁל לֵוִי, שֶׁאֵין פְּקוּדֵיהֶם מִבֶּן עֶשְׂרִים.

(ל) אִם־אַתֶּם תָּבֹאוּ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָשָׂאתִי אֶת־יָדִי לְשַׁכֵּן אֶתְכֶם בָּהּ כִּי אִם־כָּלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה וִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן:

ל אִם אַתּוּן תֵּעֲלוּן לְאַרְעָא דִּי קַיֵּמִית בְּמֵימְרִי לְאַשְׁרָאָה יָתְכוֹן בַּהּ אֶלָּהֵן כָּלֵב בַּר יְפֻנֶּה וִיהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן:

(לא) וְטַפְּכֶם אֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם לָבַז יִהְיֶה וְהֵבִיאתִי אֹתָם וְיָדְעוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר מְאַסְתֶּם בָּהּ:

לא וְטַפְּלְכוֹן דִּי אֲמַרְתּוּן לְבִזָּא יְהֵי וְאָעֵל יָתְהוֹן וְיִדְּעוּן יָת אַרְעָא דִּי קַצְתּוּן בַּהּ:

(לב) וּפִגְרֵיכֶם אַתֶּם יִפְּלוּ בַּמִּדְבָּר הַזֶּה:

לב וּפִגְרֵיכוֹן דִּי לְכוֹן יִפְּלוּן בְּמַדְבְּרָא הָדֵין:

רש"י◄ **וּפִגְרֵיכֶם אַתֶּם•** כְּתַרְגּוּמוֹ (דִּי לְכוֹן) לְפִי שֶׁדִּבֵּר עַל הַבָּנִים לְהַכְנִיסָם לָאָרֶץ[מ], וּבִקֵּשׁ לוֹמַר: "וְאַתֶּם תָּמוּתוּ", נוֹפֵל לָשׁוֹן זֶה כָּאן לוֹמַר "אַתֶּם".

(לג) וּבְנֵיכֶם יִהְיוּ רֹעִים בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה וְנָשְׂאוּ אֶת־זְנוּתֵיכֶם עַד־תֹּם פִּגְרֵיכֶם בַּמִּדְבָּר:

לג וּבְנֵיכוֹן יְהוֹן מְאַחֲרִין בְּמַדְבְּרָא אַרְבְּעִין שְׁנִין וִיקַבְּלוּן יָת חוֹבֵיכוֹן עַד דִּיסוּפוּן פִּגְרֵיכוֹן בְּמַדְבְּרָא:

רש"י◄ **אַרְבָּעִים שָׁנָה•** לֹא מֵת אֶחָד מֵהֶם פָּחוֹת מִבֶּן שִׁשִּׁים[נ], לְכָךְ נִגְזַר אַרְבָּעִים, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ אוֹתָם שֶׁל בְּנֵי עֶשְׂרִים מַגִּיעִים לִכְלַל שִׁשִּׁים. וְשָׁנָה רִאשׁוֹנָה הָיְתָה בַּכְּלָל[ס], וְאַף־עַל־פִּי שֶׁקָּדְמָה לְשִׁלּוּחַ הַמְרַגְּלִים, לְפִי שֶׁמִּשֶּׁעָשׂוּ אֶת הָעֵגֶל עָלְתָה גְּזֵרָה זוֹ בַּמַּחֲשָׁבָה, אֶלָּא שֶׁהִמְתִּין לָהֶם עַד שֶׁתִּתְמַלֵּא סְאָתָם, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לב): "וּבְיוֹם פָּקְדִי" — בַּמְרַגְּלִים, "וּפָקַדְתִּי עֲלֵיהֶם חַטָּאתָם". וְאַף כָּאן נֶאֱמַר "תִּשְׂאוּ אֶת־עֲוֹנוֹתֵיכֶם" וְלֹא עֲוֹנְכֶם — שְׁתֵּי עֲוֹנוֹת: שֶׁל עֵגֶל וְשֶׁל תְּלוּנָה, וְחָשַׁב לָהֶם בְּמִנְיַן חַיֵּיהֶם מִקְצָת שָׁנָה כְּכֻלָּהּ[ע], וּכְשֶׁנִּכְנְסוּ לִשְׁנַת שִׁשִּׁים מֵתוּ אוֹתָם שֶׁל בְּנֵי עֶשְׂרִים. **וְנָשְׂאוּ אֶת־זְנוּתֵיכֶם•** כְּתַרְגּוּמוֹ: "וִיקַבְּלוּן יָת חוֹבֵיכוֹן".

(לד) בְּמִסְפַּר הַיָּמִים אֲשֶׁר־תַּרְתֶּם אֶת־הָאָרֶץ אַרְבָּעִים יוֹם יוֹם לַשָּׁנָה יוֹם לַשָּׁנָה תִּשְׂאוּ אֶת־עֲוֹנֹתֵיכֶם אַרְבָּעִים שָׁנָה וִידַעְתֶּם אֶת־תְּנוּאָתִי:

לד בְּמִנְיַן יוֹמַיָּא דִּי אַלֶּלְתּוּן יָת אַרְעָא אַרְבְּעִין יוֹמִין יוֹמָא לְשַׁתָּא יוֹמָא לְשַׁתָּא תְּקַבְּלוּן יָת חוֹבֵיכוֹן אַרְבְּעִין שְׁנִין וְתִדְּעוּן יָת דְּאִתְרַעֲמְתּוּן עָלַי:

רש"י◄ **אֶת־תְּנוּאָתִי•** שֶׁהֲנִיאוֹתָם אֶת לְבַבְכֶם[פ] מֵאַחֲרַי. 'תְּנוּאָה' — לְשׁוֹן הֲסָרָה, כְּמוֹ (במדבר ל): "כִּי־הֵנִיא אָבִיהָ אֹתָהּ".

שפתי חכמים

(לב) מ פֵּירוּשׁ, דִּבֵּר עַל הַבָּנִים בְּסִיפּוּר זֶה לְהַכְנִיסָם לָאָרֶץ, וְאֵלּוּ יָמוּתוּ, צָרִיךְ לוֹמַר 'וְאַתֶּם' לְהַבְדִּילָם זֶה מִזֶּה: תורה לג

(לג) נ שֶׁהֲרֵי לֹא נִגְזְרָה גְּזֵירָה אֶלָּא עַל אוֹתָן שֶׁהָיוּ בְּנֵי עֶשְׂרִים, וְעָמְדוּ בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה, נִמְצָא שֶׁהָיוּ בְּנֵי שִׁשִּׁים שָׁנָה, שֶׁאִם נִקְנְסָה עֲלֵיהֶם מִיתָה, בְּנֵי כָּרֵת לֹא הָיוּ: ס כְּלוֹמַר, וְשָׁנָה רִאשׁוֹנָה מִן הַמִּנְיָן הָיְתָה בִּכְלָל כוּ': ע כְּלוֹמַר, מִקְצָת אֲנָשִׁים שֶׁנִּמְנוּ לְאַחַר מַעֲשֵׂה הָעֵגֶל, שֶׁלְּאַחַר הַמִּנְיָן הָרִאשׁוֹן נַעֲשׂוּ בְּנֵי עֶשְׂרִים, אֲבָל אִם בַּתְּחִלָּה הָיוּ בְּנֵי תְּשַׁע עֶשְׂרֵה שָׁנָה וּבְשִׁלּוּחַ מְרַגְּלִים הָיוּ בְּנֵי עֶשְׂרִים שָׁנָה, אוֹתָם הָיוּ בְּבָאֵי הָאָרֶץ, וְזֶה שֶׁאָמַר 'וּכְשֶׁנִּכְנְסוּ לִשְׁנַת שִׁשִּׁים מֵתוּ אוֹתָן שֶׁל שְׁנַת עֶשְׂרִים'. בְּשֵׁם מַהֲרִי"ץ: תורה לד

(לד) פ קָרָא הֲסָרַת לֵבָב מֵהַשֵּׁם הֲסָרַת הַשֵּׁם מֵהֶם, מִפְּנֵי שֶׁכֵּיוָן שֶׁהוּסְרוּ לְבָבָם מֵהַשֵּׁם הוּסַר הַשֵּׁם מֵהֶם: תורה לה

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (מאמר ד"ה להבין ענין פרשת נסכים, שבת פרשת שלח, מברכים החודש תמוז ה'תשמ"ז)

גְּזֵרַת הַמְּרַגְּלִים הָיְתָה שֶׁיִּהְיוּ אַרְבָּעִים שָׁנָה בַּמִּדְבָּר, אַף שֶׁהָיוּ ל"ט שָׁנָה בִּלְבַד, שֶׁהֲרֵי גְּזֵרַת הַמְּרַגְּלִים הָיְתָה בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית לְצֵאתָם מִמִּצְרַיִם, וּבְשָׁנָה זוֹ גּוּפָא לֹא בַּחוֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן, חוֹדֶשׁ נִיסָן, אֶלָּא בֶּחֳדָשִׁים שֶׁלְּאַחֲרֵי־זֶה, אֶלָּא הָעִנְיָן הוּא מִשּׁוּם שֶׁמִּסְפָּר אַרְבָּעִים רוֹמֵז לִסְפִירַת הַבִּינָה, בֶּן אַרְבָּעִים לְבִינָה, כִּי הַגִּילוּי בַּמִּדְבָּר הָיָה מִבְּחִינַת הַבִּינָה, וְהַכְּנִיסָה לָאָרֶץ עִנְיָנָהּ הַיְרִידָה לִסְפִירַת הַמַּלְכוּת, "אֶרֶץ" הִיא מַלְכוּת, וְלָכֵן צְרִיכָה לִהְיוֹת הַקְדָּמַת הַמִּדְבָּר אֶל הַכְּנִיסָה לָאָרֶץ, כְּמוֹ שֶׁכָּל עִנְיָנֵי סְפִירַת הַמַּלְכוּת בָּאִים מִסְּפִירַת הַבִּינָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב כְּ"אִמָּהּ בִּתָּהּ". אָמְנָם לְאַחֲרֵי־זֶה הֲרֵי נְקֵבָה תְּסוֹבֵב גֶּבֶר, שֶׁזֶּה נֶאֱמַר דַּוְקָא לְגַבֵּי סְפִירַת הַמַּלְכוּת, הַיְנוּ שֶׁדַּוְקָא עַל־יְדֵי סְפִירַת הַמַּלְכוּת בָּאִים אֶל הָעִילּוּי דִּלְעָתִיד־לָבֹא, שֶׁאָז יִהְיֶה וְעָמְדוּ זָרִים וְרָעוּ צֹאנְכֶם.

(לה) אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי אִם־לֹא זֹאת אֶעֱשֶׂה לְכָל־הָעֵדָה הָרָעָה הַזֹּאת הַנּוֹעָדִים עָלַי בַּמִּדְבָּר הַזֶּה יִתַּמּוּ וְשָׁם יָמֻתוּ:

לה אֲנָא יְיָ גְּזֵרִית בְּמֵימְרִי אִם לָא דָּא אֶעְבֵּד לְכָל כְּנִשְׁתָּא בִּישְׁתָּא הָדָא דְּאִזְדַּמְּנוּן עֲלָי בְּמַדְבְּרָא הָדֵין יְסוּפוּן וְתַמָּן יְמוּתוּן:

(לו) וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־שָׁלַח מֹשֶׁה לָתוּר אֶת־הָאָרֶץ וַיָּשֻׁבוּ וַיַּלִּינוּ עָלָיו אֶת־כָּל־הָעֵדָה לְהוֹצִיא דִבָּה עַל־הָאָרֶץ:

לו וְגֻבְרַיָּא דִּי שְׁלַח מֹשֶׁה לְאַלָּלָא יָת אַרְעָא וְתָבוּ וְאַרְעִימוּ עֲלוֹהִי יָת כָּל כְּנִשְׁתָּא לְאַפָּקָא שׁוּם בִּישׁ עַל אַרְעָא:

רש"י◄ **וַיָּשֻׁבוּ וַיַּלִּינוּ עָלָיו•** וּכְשֶׁשָּׁבוּ מִתּוּר הָאָרֶץ הִרְעִימוּ עָלָיו אֶת כָּל הָעֵדָה בְּהוֹצָאַת דִּבָּה, אוֹתָם אֲנָשִׁים — וַיָּמֻתוּ. כָּל הוֹצָאַת דִּבָּה, לְשׁוֹן חִנּוּךְ דְּבָרִים שֶׁמַּלְקִיחִים לְשׁוֹנָם לְאָדָם לְדַבֵּר בּוֹ, כְּמוֹ (שיר השירים ו) :

"דּוֹבֵב שִׂפְתֵי יְשֵׁנִים", וְיֶשְׁנָהּ לְטוֹבָה וְיֶשְׁנָהּ לְרָעָה, לְכָךְ נֶאֱמַר כָּאן: מוֹצִיאֵי דִּבַּת הָאָרֶץ רָעָה, שֶׁיֵּשׁ דִּבָּה שֶׁהִיא טוֹבָה. **דִּבָּה•** פרליר"ש בְּלַעַ"ז.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע"פ לקו"ש חי"ג עמ' 44 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

עוֹנֶשׁ הַמְּרַגְּלִים לַמֶּרוֹת כַּפְּרַת כָּל הָעָם

וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־שָׁלַח מֹשֶׁה לָתוּר אֶת־הָאָרֶץ וַיָּשֻׁבוּ וַיַּלִּינוּ עָלָיו אֶת־כָּל־הָעֵדָה לְהוֹצִיא דִבָּה עַל־הָאָרֶץ: וּכְשֶׁשָּׁבוּ מִתּוּר הָאָרֶץ הִרְעִימוּ עָלָיו אֶת כָּל הָעֵדָה (יד, לו. ובפרש"י)

כְּבָר קֹדֶם לָכֵן (יג, כו ואילך) הוּבָא בַּאֲרִיכוּת סִפּוּר הַמְּרַגְּלִים וְטַעֲנוֹתֵיהֶם וְכוּ', וְאִם כֵּן הַמַּשְׁמָעוּת הַפְּשׁוּטָה, לִכְאוֹרָה, הִיא שֶׁשָּׁבוּ וְטָעֲנוּ עַל מֹשֶׁה שֵׁנִית. אַךְ רַשֵּׁ"י כָּתַב דְּאֵין הַפְּשָׁט כָּךְ, אֶלָּא הַכַּוָּנָה בָּזֶה הִיא לַתְּלוּנָה הָרִאשׁוֹנָה "כְּשֶׁשָּׁבוּ מִתּוּר הָאָרֶץ" (ויעוי' בִּמְפָרְשֵׁי רַשֵּׁ"י הַהֶכְרֵחַ לְפֵרוּשׁ זֶה). וּלְפִי זֶה צָרִיךְ בִּיאוּר, לְמַאי כָּפַל הַכָּתוּב אֶת תְּלוּנַת הַמְּרַגְּלִים שֵׁנִית?

וַיֵּשׁ לוֹמַר שֶׁבָּזֶה בָּא הַכָּתוּב לְיַשֵּׁב שְׁאֵלָה. דְּהִנֵּה, כְּבָר הֵסִיר מֹשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם בְּתַחֲנוּנָיו אֶת גְּזֵרַת ה' יִתְבָּרֵךְ מֵעַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וּפָעַל שֶׁלֹּא יָמוּת הָעָם תֵּכֶף, כִּי־אִם בְּמֶשֶׁךְ אַרְבָּעִים שָׁנָה, וּמַדּוּעַ אִם כֵּן, לֹא הוֹעִילוּ תַּחֲנוּנָיו לְהָסִיר הַגְּזֵרָה גַּם מֵעַל הַמְּרַגְּלִים עַצְמָם?!

וּלְכָךְ, קֹדֶם שֶׁיְּסַפֵּר הַכָּתוּב (בפסוק לז) אֲשֶׁר "וַיָּמוּתוּ הָאֲנָשִׁים מוֹצִאֵי דִּבַּת הָאָרֶץ", שָׁנָה וְכָתַב אֶת תְּלוּנַת הַמְּרַגְּלִים, לוֹמַר שֶׁחוֹמֶר בַּמְּרַגְּלִים עַצְמָם שֶׁנִּתְכַּוְּנוּ לַחֲלֹק עַל מֹשֶׁה עַצְמוֹ, כַּמְדֻיָּק בִּלְשׁוֹן הַכָּתוּב "וַיַּלִּינוּ עָלָיו", וּלְכָךְ לֹא הוֹעִילָה לָהֶם תְּפִלָּתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, דְּ"אֵין קָטֵגוֹר נַעֲשֶׂה סָנֵגוֹר".

(לז) וַיָּמֻתוּ הָאֲנָשִׁים מוֹצִאֵי דִבַּת־הָאָרֶץ רָעָה בַּמַּגֵּפָה לִפְנֵי יְהוָה:

לז וּמִיתוּ גֻּבְרַיָּא דְּאַפִּיקוּ שׁוּם בִּישׁ עַל אַרְעָא בְּמוֹתָנָא קֳדָם יְיָ:

רש"י◄ **בַּמַּגֵּפָה לִפְנֵי ה'•** בְּאוֹתָהּ מִיתָה הַהֲגוּנָה לָהֶם, מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה: הֵם חָטְאוּ בַּלָּשׁוֹן וְנִשְׁתַּרְבֵּב לְשׁוֹנָם עַד טַבּוּרָם וְתוֹלְעִים יוֹצְאִים מִלְּשׁוֹנָם וּבָאִין לְתוֹךְ טַבּוּרָם, לְכָךְ נֶאֱמַר "בַּמַּגֵּפָה" וְלֹא "בְּמַגֵּפָה". וְזֶהוּ "לִפְנֵי ה'", בְּאוֹתָהּ הָרְאוּיָה לָהֶם עַל־פִּי מִדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שֶׁהוּא מוֹדֵד מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה.

(לח) וִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן וְכָלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה חָיוּ מִן־הָאֲנָשִׁים הָהֵם הַהֹלְכִים לָתוּר אֶת־הָאָרֶץ:

לח וִיהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן וְכָלֵב בַּר יְפֻנֶּה אִתְקַיְּמוּ מִן גֻּבְרַיָּא הָאִנּוּן דַּאֲזָלוּ לְאַלָּלָא יָת אַרְעָא:

רש"י ◄ **וְיהוֹשֻׁעַ וְכָלֵב חָיוּ•** מַה תַּלְמוּד־לוֹמַרׁ "חָיוּ מִן־הָאֲנָשִׁים הָהֵם"? אֶלָּא מְלַמֵּד שֶׁנָּטְלוּ (ב"ב קיז) חֶלְקָם שֶׁל מְרַגְּלִים בָּאָרֶץ וְקָמוּ תַּחְתֵּיהֶם לְחַיִּים.

(לט) וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל־כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּתְאַבְּלוּ הָעָם מְאֹד:

לט וּמַלִּיל מֹשֶׁה יָת פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאִתְאַבְּלוּ עַמָּא לַחֲדָא:

(מ) וַיַּשְׁכִּמוּ בַבֹּקֶר וַיַּעֲלוּ אֶל־רֹאשׁ־הָהָר לֵאמֹר הִנֶּנּוּ וְעָלִינוּ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־אָמַר יְהוָה כִּי חָטָאנוּ:

מ וְאַקְדִּימוּ בְּצַפְרָא וּסְלִיקוּ לְרֵישׁ טוּרָא לְמֵימַר הָא אֲנַחְנָא סָלְקִין לְאַתְרָא דִּי אֲמַר יְיָ אֲרֵי חָבְנָא:

רש"י ◄ **אֶל־רֹאשׁ־הָהָר•** הוּא הַדֶּרֶךְ הָעוֹלָה לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. **הִנֶּנּוּ וְעָלִינוּ אֶל־הַמָּקוֹם•** לְאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל. **אֲשֶׁר־אָמַר ה'•** לְתִתָּהּ לָנוּ, שָׁם נַעֲלֶה. **כִּי חָטָאנוּ•** עַל אֲשֶׁר אָמַרְנוּ: "הֲלֹא טוֹב לָנוּ שׁוּב מִצְרָיְמָה".

(מא) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לָמָּה זֶּה אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־פִּי יְהוָה וְהִוא לֹא תִצְלָח:

מא וַאֲמַר מֹשֶׁה לְמָא דְּנַן אַתּוּן עָבְרִין עַל גְּזֵרַת מֵימְרָא דַיְיָ וְהִיא לָא תַצְלַח:

רש"י ◄ **וְהִיא לֹא תִצְלָח•** זוֹ שֶׁאַתֶּם עוֹשִׂין, לֹא תִצְלָח.

(מב) אַל־תַּעֲלוּ כִּי אֵין יְהוָה בְּקִרְבְּכֶם וְלֹא תִנָּגְפוּ לִפְנֵי אֹיְבֵיכֶם:

מב לָא תִסְּקוּן אֲרֵי לֵית שְׁכִנְתָּא דַיְיָ בֵּינֵיכוֹן וְלָא תִתְּבְּרוּן קֳדָם בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן:

(מג) כִּי הָעֲמָלֵקִי וְהַכְּנַעֲנִי שָׁם לִפְנֵיכֶם וּנְפַלְתֶּם בֶּחָרֶב כִּי־עַל־כֵּן שַׁבְתֶּם מֵאַחֲרֵי יְהוָה וְלֹא־יִהְיֶה יְהוָה עִמָּכֶם:

מג אֲרֵי עֲמַלְקָאָה וּכְנַעֲנָאָה תַּמָּן קֳדָמֵיכוֹן וְתִפְּלוּן בְּחַרְבָּא אֲרֵי עַל כֵּן תַּבְתּוּן מִבָּתַר פָּלְחָנָא דַיְיָ וְלָא יְהֵי מֵימְרָא דַיְיָ בְּסַעְדְּכוֹן:

רש"י ◄ **כִּי־עַל־כֵּן שַׁבְתֶּם•** כְּלוֹמַר: כִּי זֹאת תָּבֹא לָכֶם עַל אֲשֶׁר שַׁבְתֶּם וְגוֹ'.

(מד) וַיַּעְפִּלוּ לַעֲלוֹת אֶל־רֹאשׁ הָהָר וַאֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה וּמֹשֶׁה לֹא־מָשׁוּ מִקֶּרֶב הַמַּחֲנֶה:

מד וְאַרְשָׁעוּ לְמִסַּק לְרֵישׁ טוּרָא וַאֲרוֹן קְיָמָא דַיְיָ וּמֹשֶׁה לָא עֲדוֹ מִגּוֹ מַשְׁרִיתָא:

רש"י ◄ **וַיַּעְפִּלוּ•** לְשׁוֹן חֹזֶק, וְכֵן (חבקוק ב): "הִנֵּה עֻפְּלָה". אינגרי"ש בְּלַעַ"ז. לְשׁוֹן עַזּוּת; וְכֵן (מיכה ד): "עֹפֶל בַּת־צִיּוֹן" (ישעיה לב): "עֹפֶל וָבַחַן". וּמִדְרַשׁ תַּנְחוּמָא מְפָרְשׁוֹ: לְשׁוֹן אֹפֶל; הָלְכוּ חֲשֵׁכִים שֶׁלֹּא בְּרְשׁוּת.

(מה) וַיֵּרֶד הָעֲמָלֵקִי וְהַכְּנַעֲנִי הַיֹּשֵׁב בָּהָר הַהוּא וַיַּכּוּם וַיַּכְּתוּם עַד־הַחָרְמָה:

מה וּנְחַת עֲמַלְקָאָה וּכְנַעֲנָאָה דְּיָתֵב בְּטוּרָא הַהוּא וּמְחֵנוּן וּטְרָדֵנוּן עַד חָרְמָה:

רש"י ◄ **וַיַּכְּתוּם•** כְּמוֹ (דברים ט): "וָאֶכֹּת אֹתוֹ טָחוֹן" — מַכָּה אַחַר מַכָּה. **עַד־הַחָרְמָה•** שֵׁם הַמָּקוֹם נִקְרָא[ש] עַל שֵׁם הַמְּאֹרָע.

שפתי חכמים

(לח) **צ** רְצוֹנוֹ לוֹמַר, וְהָא כְּתִיב קְרָא אַחֲרִינָא 'וְלֹא נוֹתַר מֵהֶם אִישׁ כִּי אִם כָּלֵב בֶּן יְפֻנֶּה וִיהוֹשֻׁעַ' וגו': תורה לט

(מא) **ק** וּמִלַּת 'וְהִיא' שָׁבָה אֶל הַפְּעוּלָה, וּפְעוּלָה לְשׁוֹן נְקֵבָה, כְּאִלּוּ אָמַר 'וֹאת הַפְּעוּלָה אֲשֶׁר אַתֶּם עוֹשִׂים לֹא תִצְלַח': תורה מב

(מג) **ר** שֶׁפֵּירוּשׁ 'עַל כֵּן' הוּא כְּמוֹ 'הוֹאִיל', שֶׁפֵּירוּשׁוֹ 'עַל אֲשֶׁר', וּמִפְּנֵי שֶׁאֵין טַעַם לוֹמַר 'הוֹאִיל וְשַׁבְתֶּם', לָכֵן הוֹסִיף עַל מִלַּת 'כִּי עַל כֵּן' פֹּעַל שֶׁתִּפּוֹל עָלֶיהָ הַסִּבָּה, הוֹאִיל וַעֲשִׂיתֶם כָּךְ, כְּלוֹמַר שֶׁשַּׁבְתֶּם מֵאַחֲרֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ: תורה מד

(מה) **ש** פֵּירוּשׁ, בְּדֶרֶךְ נְבוּאָה. אוֹ מֹשֶׁה

טו (א) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃

א וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימַר׃

(ב) דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי תָבֹאוּ אֶל־אֶרֶץ מוֹשְׁבֹתֵיכֶם אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָכֶם׃

ב מַלֵּל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן אֲרֵי תֵעֲלוּן לַאֲרַע מוֹתְבָנֵיכוֹן דִּי אֲנָא יָהֵב לְכוֹן׃

רש"י◄ כִּי תָבֹאוּ • בִּשֵּׁר לָהֶם שֶׁיִּכָּנְסוּ לָאָרֶץ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (מאמר ד"ה להבין ענין פרשת נסכים, שבת פרשת שלח, מברכים החודש תמוז ה'תשמ"ז)

סְמִיכוּת פָּרָשַׁת הַנְּסָכִים לְפָרָשַׁת הַמְרַגְּלִים, כִּי הַתִּיקוּן עַל מַעֲשֵׂה הַמְרַגְּלִים הוּא הֵיפֶךְ מַה שֶּׁעָשׂוּ, וּלְהַכְּנֵס לָאָרֶץ דַּוְקָא, כִּי תָבוֹאוּ אֶל הָאָרֶץ, וְשָׁם גּוּפָא לַעֲסוֹק בַּעֲבוֹדַת הַנְּסָכִים שֶׁעִנְיָנָם הַמְשָׁכָה לְמַטָּה וּבֵירוּר הַתַּחְתּוֹן.

וְעוֹד יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהַקֶּשֶׁר דְּפָרָשַׁת הַנְּסָכִים לְפָרָשַׁת הַמְרַגְּלִים אֵינוֹ רַק מִשּׁוּם שֶׁהַכְּנִיסָה לָאָרֶץ וְהָעֲבוֹדָה דְּנְסָכִים הִיא תִּיקוּן עַל חֵטְא הַמְרַגְּלִים, אֶלָּא יְתֵירָה מִזּוֹ, שֶׁזֶּהוּ הֶמְשֵׁךְ לְמַה שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר (כִּרְצוֹן הַמְרַגְּלִים). דְּזֶה שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה בְּמַעֲמָד וּמַצָּב הַנַּעֲלֶה הַנַּ"ל, הֲרֵי זֶה גּוּפָא הוּא הֲכָנָה אֶל הַכְּנִיסָה לָאָרֶץ וְהָעֲבוֹדָה עִם הָעוֹלָם, דְּדַוְקָא עַל־יְדֵי הַקְדָּמַת הָעֲבוֹדָה דִּ"בְכָל מְאֹדֶךָ", "עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם" שֶׁבַּמִּדְבָּר, עַל־יְדֵי־זֶה יְכוֹלָה לִהְיוֹת אַחַר־כָּךְ הָעֲבוֹדָה עִם הָעוֹלָם כְּשֶׁבָּאוּ לָאָרֶץ בִּשְׁלֵימוּת.

(ג) וַעֲשִׂיתֶם אִשֶּׁה לַיהוָה עֹלָה אוֹ־זֶבַח לְפַלֵּא־נֶדֶר אוֹ בִנְדָבָה אוֹ בְמֹעֲדֵיכֶם לַעֲשׂוֹת רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה מִן־הַבָּקָר אוֹ מִן־הַצֹּאן׃

ג וְתַעְבְּדוּן קָרְבָּנָא קֳדָם יְיָ עֲלָתָא אוֹ נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא לְאַפְרָשָׁא נִדְרָא אוֹ בִנְדָבְתָּא אוֹ בְּמוֹעֲדֵיכוֹן לְמֶעְבַּד לְאִתְקַבָּלָא בְּרַעֲוָא קֳדָם יְיָ מִן תּוֹרֵי אוֹ מִן עָנָא׃

רש"י◄ וַעֲשִׂיתֶם אִשֶּׁה • אֵין זֶה צִוּוּי, אֶלָּא: כְּשֶׁתְּבוֹאוּ שָׁם וְתַעֲלֶה עַל לְבַבְכֶם[ת] לַעֲשׂוֹת אִשֶּׁה לַה'. רֵיחַ נִיחֹחַ • שֶׁיִּהְיֶה נַחַת רוּחַ[א] לְפָנַי. לְפַלֵּא־נֶדֶר אוֹ בִנְדָבָה • אוֹ שֶׁתַּעֲשׂוּ הָאִשֶּׁה בִּשְׁבִיל חוֹבַת מוֹעֲדֵיכֶם[ב], שֶׁחִיַּבְתִּי אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת בַּמּוֹעֵד.

(ד) וְהִקְרִיב הַמַּקְרִיב קָרְבָּנוֹ לַיהוָה מִנְחָה סֹלֶת עֲשָׂרוֹן בָּלוּל בִּרְבִעִית הַהִין שָׁמֶן׃

ד וִיקָרֵב דִּמְקָרֵב קָרְבָּנֵהּ קֳדָם יְיָ מִנְחָתָא סֻלְתָּא עַשְׂרוֹנָא דְּפִילָא בְּרַבְעוּת הִינָא מִשְׁחָא׃

רש"י◄ וְהִקְרִיב הַמַּקְרִיב • תַּקְרִיבוּ נְסָכִים וּמִנְחָה לְכָל בְּהֵמָה[ג]. הַמִּנְחָה כָּלִיל וְהַשֶּׁמֶן נִבְלָל בְּתוֹכָהּ[ד] וְהַיַּיִן לַסְּפָלִים[ה], כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּמַסֶּכֶת סֻכָּה (סוכה מח).

שפתי חכמים

רַבֵּינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם כָּתַב כָּכָה כְּשֶׁכָּתַב הַתּוֹרָה בְּסוֹף אַרְבָּעִים שָׁנָה, שֶׁאָז נִקְרָא כְּבָר שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא 'חָרְמָה': תורה א

טו (ג) **ת** פֵּירוּשׁ, דְּאִם זֶה צִיּוּוּי הוּא, אֵין נוֹפֵל עָלָיו לוֹמַר 'לְפַלֵּא נֶדֶר אוֹ בִנְדָבָה', דִּנְדָבָה אֵינוֹ צִיּוּוּי, וּלְכָךְ פֵּירֵשׁ 'וְתַעֲלֶה עַל לְבַבְכֶם' וכו': **א** לֹא שֶׁהוּא יִתְבָּרֵךְ מְקַבֵּל נַחַת רוּחַ מֵהַקָּרְבָּן, שֶׁהֲרֵי כְּתִיב 'אִם אֶרְעַב לֹא אֹמַר לָךְ' וגו', כְּדִלְעֵיל פָּרָשַׁת תְּצַוֶּה. וְהָא דְּפֵירֵשׁ 'רֵיחַ נִיחֹחַ' קוֹדֶם 'אוֹ בְּמוֹעֲדֵיכֶם', מִפְּנֵי שֶׁפֵּירֵשׁ 'וַעֲשִׂיתֶם אִשֶּׁה' שֶׁאֵינוֹ צִיּוּוּי רַק כְּשֶׁתַּעֲלֶה עַל לְבַבְכֶם לַעֲשׂוֹת אִשֶּׁה בַּעֲבוּר 'רֵיחַ נִיחֹחַ', אַגַּב זֶה פֵּירֵשׁ גַּם כֵּן 'רֵיחַ נִיחֹחַ' קוֹדֶם 'בְּמוֹעֲדֵיכֶם': **ב** הוּצְרַךְ לְפָרֵשׁ 'אוֹ שֶׁתַּעֲשׂוּ' וכו', שֶׁלֹּא תִּפְרֵשׁ 'לְפַלֵּא נֶדֶר אוֹ לְפַלֵּא נִדְבָה אוֹ לְפַלֵּא בְּמוֹעֲדֵיכֶם', וְזֶה אֵינוֹ, כִּי קָרְבַּן הַמּוֹעֲדוֹת חוֹבָה הֵם וְאֵינָן תְּלוּיִן בְּיַד הַמַּפְלֵא: תורה ד

(ד) **ג** רְצוֹנוֹ לוֹמַר, אַף עַל פִּי שֶׁאָמַרְתִּי לְעֵיל 'וַעֲשִׂיתֶם אִשֶּׁה' וגו', וְזֶה אֵינוֹ חוֹבָה כְּדִפְרִישׁוּת לְעֵיל, מִכָּל מָקוֹם אִם תַּקְרִיבוּ נֶדֶר אוֹ נִדְבָה אוֹ חוֹבַת מוֹעֲדֵיכֶם, חוֹבָה עֲלֵיכֶם שֶׁתַּקְרִיבוּ עֲלֵיהֶם נְסָכִים וּמִנְחָה: **ד** פֵּירוּשׁ, שֶׁאֵין הַכֹּהֲנִים אוֹכְלִין מִמֶּנָּה כִּשְׁאָר מְנָחוֹת הַכְּתוּבוֹת בְּוַיִּקְרָא, אֶלָּא כֻּלָּהּ כָּלִיל, וְהַשֶּׁמֶן נִבְלָל בְּתוֹכָהּ וְאֵינוֹ בָּא בִּפְנֵי עַצְמוֹ: **ה** פֵּירוּשׁ, שְׁנֵי סְפָלִים שֶׁל כֶּסֶף הָיוּ שָׁם עַל הַמִּזְבֵּחַ וּמְנוּקָבִים, וְהַכֹּהֵן הָיָה מְעָרֶה הַיַּיִן וְהַמַּיִם בְּפִי הַסְּפָלִים, וְהַנְּסָכִים מְקַלְּחִים וְיוֹרְדִין עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, וּבַמִּזְבֵּחַ הָיָה נָקָב שֶׁבּוֹ הַמַּיִם וְהַיַּיִן יוֹרְדִין לְשִׁיתִין שֶׁל מִזְבֵּחַ שֶׁהָיוּ חֲלוּלִין וַעֲמֻקִּין מְאֹד: תורה ה

(ה) וְיַ֣יִן לַנֶּ֗סֶךְ רְבִיעִ֤ית הַהִּין֙ תַּעֲשֶׂ֣ה עַל־הָעֹלָ֔ה אוֹ֖ לַזָּבַ֑ח לַכֶּ֥בֶשׂ הָאֶֽחָֽד׃

ה וְחַמְרָא לְנִסְכָּא רַבְעוּת הִינָא תַּעְבֵּד עַל עֲלָתָא אוֹ לְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא לְאִמְּרָא חַד׃

רש"י◄ לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד • עַל כָּל הָאָמוּר לְמַעְלָה הוּא מוּסָב: עַל הַמִּנְחָה וְעַל הַשֶּׁמֶן וְעַל הַיַּיִן.

(ו) אֹ֣ו לָאַ֗יִל תַּעֲשֶׂ֤ה מִנְחָה֙ סֹ֣לֶת שְׁנֵֽי־עֶשְׂרֹנִ֔ים בְּלוּלָ֖ה בַּשֶּׁ֑מֶן שְׁלִשִׁ֥ית הַהִֽין׃

ו אוֹ לְדִכְרָא תַּעְבֵּד מִנְחָתָא סֹלֶת תְּרֵין עֲשָׂרוֹנִין דְּפִילָא בְּמְשַׁח תַּלְתּוּת הִינָא׃

רש"י◄ אוֹ לָאַיִל • וְאִם אַיִל הוּא. (מנחות צא) וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ: "אוֹ" לְרַבּוֹת אֶת הַפַּלְגָּס לְנִסְכֵּי אַיִל (חולין כג).

(ז) וְיַ֣יִן לַנֶּ֗סֶךְ שְׁלִשִׁ֤ית הַהִין֙ תַּקְרִ֣יב רֵיחַ־נִיחֹ֔חַ לַיהוָֽה׃

ז וְחַמְרָא לְנִסְכָּא תַּלְתּוּת הִינָא תְּקָרֵב לְאִתְקַבָּלָא בְּרַעֲוָא קֳדָם יְיָ׃

◆ יום חמישי כ"ו סיון ◆

(ח) וְכִֽי־תַעֲשֶׂ֣ה בֶן־בָּקָ֗ר עֹלָ֤ה אוֹ־זֶ֙בַח֙ לְפַלֵּא־נֶ֔דֶר אוֹ־שְׁלָמִ֖ים לַיהוָֽה׃

ח וַאֲרֵי תַּעְבֵּד בַּר תּוֹרֵי עֲלָתָא אוֹ נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא לְפָרְשָׁא נִדְרָא אוֹ נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא קֳדָם יְיָ׃

(ט) וְהִקְרִ֣יב עַל־בֶּן־הַבָּקָ֗ר מִנְחָ֤ה סֹלֶת֙ שְׁלֹשָׁ֣ה עֶשְׂרֹנִ֔ים בָּלוּל֙ בַּשֶּׁ֔מֶן חֲצִ֖י הַהִֽין׃

ט וּיקָרֵב עַל בַּר תּוֹרֵי מִנְחָתָא סֹלֶתָא תְּלָתָא עֲשָׂרוֹנִין דְּפִילָא בְּמְשַׁח פַּלְגוּת הִינָא׃

(י) וְיַ֣יִן תַּקְרִ֗יב לַנֶּ֤סֶךְ חֲצִי֙ הַהִ֔ין אִשֶּׁ֥ה רֵיחַ־נִיחֹ֖חַ לַיהוָֽה׃

י וְחַמְרָא תְּקָרֵב לְנִסְכָּא פַּלְגוּת הִינָא קֳרְבַּן דְּמִתְקַבֵּל בְּרַעֲוָא קֳדָם יְיָ׃

רש"י◄ אִשֶּׁה רֵיחַ • אֵינוֹ מוּסָב אֶלָּא עַל הַמִּנְחָה וְהַשֶּׁמֶן, אֲבָל הַיַּיִן אֵינוֹ אִשֶּׁה, שֶׁאֵינוֹ נִתָּן עַל הָאֵשׁ.

(יא) כָּ֣כָה יֵעָשֶׂ֗ה לַשּׁוֹר֙ הָאֶחָ֔ד אוֹ֥ לָאַ֖יִל הָאֶחָ֑ד אוֹ־לַשֶּׂ֥ה בַכְּבָשִׂ֖ים אוֹ בָֽעִזִּֽים׃

יא כְּדֵין יִתְעֲבֵד לְתוֹרָא חַד אוֹ לְדִכְרָא חַד אוֹ לְאִמַּר בְּאִמְּרַיָּא אוֹ בְעִזַּיָּא׃

רש"י◄ אוֹ לַשֶּׂה וְגוֹ' • בֵּין שֶׁהוּא בַּכְּבָשִׂים, בֵּין שֶׁהוּא בָּעִזִּים. כֶּבֶשׂ וָשֶׂה קְרוּיִם בְּתוֹךְ שְׁנָתָם. אַיִל • בֶּן שְׁלֹשָׁה עָשָׂר חֹדֶשׁ וְיוֹם אֶחָד.

(יב) כַּמִּסְפָּ֣ר אֲשֶׁר֩ תַּעֲשׂ֨וּ כָּכָ֜ה תַּעֲשׂ֗וּ לְאֶחָ֤ד כְּמִסְפָּֽרָם׃

יב כְּמִנְיָן די תַּעְבְּדוּן כְּדֵין תַּעְבְּדוּן לְחַד כְּמִנְיַנְהוֹן׃

שפתי חכמים

(ו) ו פֵּירוּשׁ, אָז תַּעֲשֶׂה מִנְחָתוֹ שְׁנֵי עֶשְׂרוֹנִים בַּמָּקוֹם שֶׁהָיָה לַכֶּבֶשׂ עִשָּׂרוֹן אֶחָד, וְיַיִן וְשֶׁמֶן שְׁלִישִׁית הַהִין בַּמָּקוֹם שֶׁהָיָה לַכֶּבֶשׂ רְבִיעִית הַהִין, שֶׁתַּעֲשֶׂה לָאַיִל יוֹתֵר מִלַּכֶּבֶשׂ. וּפֵּירוּשׁ שֶׁל 'אוֹ' הוּא 'אִם', וְלֹא 'אוֹ' כְּמִשְׁמָעוֹ וְלוֹמַר שֶׁיְּהֵא כֶּבֶשׂ וְאַיִל שָׁוִים: ז רְצוֹנוֹ לוֹמַר, עַד שְׁנֵים עָשָׂר חֳדָשִׁים נִקְרָא 'כֶּבֶשׂ', וּמִשָּׁבָא לִשְׁלֹשָׁה עָשָׂר חֳדָשִׁים וְאֵילְךָ נִקְרָא 'אַיִל', אִם כֵּן מִשְּׁנֵים עָשָׂר חֳדָשִׁים וְעַד שְׁלֹשָׁה עָשָׂר חֳדָשִׁים וְיוֹם אֶחָד אֵינִי יוֹדֵעַ אִם אַיִל הוּא אוֹ כֶּבֶשׂ לְעִנְיַן הַנְּסָכִים, כְּלוֹמַר אִם צָרִיךְ נְסָכִים שֶׁל כֶּבֶשׂ אוֹ נְסָכִים שֶׁל אַיִל, וְהוּא נִקְרָא 'פַּלְגָּס', לְכָךְ דָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה מֵ'אוֹ' לְרַבּוֹת שֶׁצָּרִיךְ לְנִסְכֵּי אַיִל. וּ'פַּלְגָּס' הוּא כְּמוֹ שְׁתֵּי מִלּוֹת, פֶּלֶג גַּס, כְּלוֹמַר שֶׁהוּא חָלוּק מִהְיוֹת גָּדוֹל הַנִּקְרָא אַיִל. (נַחֲלַת יַעֲקֹב) כָּל הַפָּרָשָׁה מְבוֹאֶרֶת בְּפֶרֶק שְׁתֵּי מִדּוֹת דַף צ"א, וְכִמְדוּמֶה לִי שֶׁהָרְאַ"ם לֹא יָדַע אֶת מְקוֹמָהּ: תורה ז

רש"י◄ **כַּמִּסְפָּר אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ•** כְּמִסְפַּר הַבְּהֵמוֹת אֲשֶׁר תַּקְרִיבוּ לְקָרְבָּן, כָּכָה תַּעֲשׂוּ נְסָכִים לְכָל אֶחָד מֵהֶם.

כְּמִסְפָּרָם• כְּמִסְפָּרָם שֶׁל בְּהֵמוֹת – מִסְפָּרָם שֶׁל נְסָכִים.

(יג) כָּל־הָאֶזְרָח יַעֲשֶׂה־כָּכָה אֶת־אֵלֶּה לְהַקְרִיב אִשֵּׁה רֵיחַ־נִיחֹחַ לַיהוָה:

יג כָּל יַצִּיבָא יַעְבֵּד כְּדֵין יָת אִלֵּין לְקָרְבָּא קָרְבַּן דְּמִתְקַבֵּל בְּרַעֲוָא קֳדָם יְיָ:

(יד) וְכִי־יָגוּר אִתְּכֶם גֵּר אוֹ אֲשֶׁר־בְּתוֹכְכֶם לְדֹרֹתֵיכֶם וְעָשָׂה אִשֵּׁה רֵיחַ־נִיחֹחַ לַיהוָה כַּאֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ כֵּן יַעֲשֶׂה:

יד וַאֲרֵי יִתְגַּיַּר עִמְּכוֹן גִּיּוֹרָא אוֹ דִי בֵינֵיכוֹן לְדָרֵיכוֹן וְיַעְבֵּד קָרְבַּן דְּמִתְקַבֵּל בְּרַעֲוָא קֳדָם יְיָ כְּמָא דִי תַעְבְּדוּן כֵּן יַעְבֵּד:

(טו) הַקָּהָל חֻקָּה אַחַת לָכֶם וְלַגֵּר הַגָּר חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם כָּכֶם כַּגֵּר יִהְיֶה לִפְנֵי יְהוָה:

טו קְהָלָא קְיָמָא חַד לְכוֹן וּלְגִיּוֹרָא דְּיִתְגַּיַּר קְיָם עָלָם לְדָרֵיכוֹן כְּוָתְכוֹן כְּגִיּוֹרָא יְהֵי קֳדָם יְיָ:

רש"י◄ **כָּכֶם כַּגֵּר•** כְּמוֹתְכֶם, כֵּן גֵּר. וְכֵן דֶּרֶךְ לָשׁוֹן עִבְרִית (בראשית יג): "כְּגַן־ה' כְּאֶרֶץ מִצְרַיִם". (מ"א. כב): "כָּמוֹנִי כָמוֹךָ, כְּעַמִּי כְּעַמֶּךָ".

(טז) תּוֹרָה אַחַת וּמִשְׁפָּט אֶחָד יִהְיֶה לָכֶם וְלַגֵּר הַגָּר אִתְּכֶם: פ

טז אוֹרַיְתָא חֲדָא וְדִינָא חַד יְהֵי לְכוֹן וּלְגִיּוֹרָא דְּיִתְגַּיַּר עִמְּכוֹן:

◆ יום שישי כ"ז סיון ◆

(יז) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר:

יז וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר:

(יח) דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם בְּבֹאֲכֶם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי מֵבִיא אֶתְכֶם שָׁמָּה:

יח מַלֵּל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן בְּמֵעֲלְכוֹן לְאַרְעָא דִּי אֲנָא מָעֵל יָתְכוֹן לְתַמָּן:

רש"י◄ **בְּבֹאֲכֶם אֶל־הָאָרֶץ•** מְשֻׁנָּה "בִּיאָה" זוֹ מִכָּל בִּיאוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, שֶׁבְּכֻלָּן נֶאֱמַר: "כִּי־תָבֹאוּ", לְפִיכָךְ כֻּלָּן לְמֵדוֹת זוֹ מִזּוֹ, וְכֵיוָן שֶׁפֵּרֵט לְךָ הַכָּתוּב בְּאַחַת מֵהֶן, שֶׁאֵינָהּ אֶלָּא לְאַחַר יְרֻשָּׁה וִישִׁיבָה, אַף כֻּלָּן כֵּן. אֲבָל זוֹ נֶאֱמַר בָּהּ: "בְּבֹאֲכֶם", מְשֻׁנְּכְנְסוּ בָהּ וְאָכְלוּ מִלַּחְמָהּ, נִתְחַיְּבוּ בְּחַלָּה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות לך נמ' 149)

שֶׁבְּכֻלָּן נֶאֱמַר כִּי תָבֹא, כִּי תָבֹאוּ (רש"י טו, יח) בְּסִפְרֵי נֶאֱמַר "שֶׁבְּכָל בִּיאוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה הוּא אוֹמֵר **וְהָיָה** כִּי תָבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ כו'". וּמַשְׁמַע, לְכֹאוֹרָה, שֶׁגַּם "וְהָיָה" אֵין פֵּרוּשוֹ 'מִיָּד'. וְהוּא שֶׁלֹּא כִּבְסִפְרֵי פָּרָשַׁת רְאֵה: "אֵין וְהָיָה אֶלָּא מִיָּד". וּלְהָעִיר, שֶׁרַשִּׁ"י הִשְׁמִיט תֵּבַת "וְהָיָה".

(יט) וְהָיָה בַּאֲכָלְכֶם מִלֶּחֶם הָאָרֶץ תָּרִימוּ תְרוּמָה לַיהוָה:

יט וִיהֵי בְּמֵיכַלְכוֹן מִלַּחְמָא דְּאַרְעָא תַּפְרִשׁוּן אַפְרָשׁוּתָא קֳדָם יְיָ:

שפתי חכמים

(יב) **ח** מִפְּנֵי שֶׁהַקְּרָא הַזֶּה סָתוּם, כְּתַב 'כַּמִּסְפָּר' וְלֹא פֵּרֵשׁ בְּאֵיזֶה מִסְפָּר, שֶׁל בְּהֵמוֹת אוֹ שֶׁל נְסָכִים. וְעוֹד, שֶׁכְּפַל וְכָתַב שְׁתֵּי פְּעָמִים 'תַּעֲשׂוּ'. לָכֵן פֵּירֵשׁ 'כַּמִּסְפָּר' קָאֵי אַבְּהֵמוֹת, וְ'תַּעֲשׂוּ' רִאשׁוֹן קָאֵי עַל הַהַקְרָבָה, וְ'תַּעֲשׂוּ' שֵׁנִי קָאֵי עַל הַנְּסָכִים, וּפֵירוּשׁ 'לְאֶחָד' לְכָל אֶחָד וְאֶחָד, וּפֵירוּשׁ 'כְּמִסְפָּרָם' הַשֵּׁנִי עַל שִׁוּוּי מִסְפַּר הַבְּהֵמוֹת לַנְּסָכִים: תורה יג

(כ) **רֵאשִׁית עֲרִסֹתֵיכֶם חַלָּה תָּרִימוּ תְּרוּמָה כִּתְרוּמַת גֹּרֶן כֵּן תָּרִימוּ אֹתָהּ:**

כ רֵישׁ אַצְוַתְכוֹן חַלְתָּא תַּפְרְשׁוּן אַפְרָשׁוּתָא כְּמָא דִי מַפְרְשִׁין מִן אִדְרָא כֵּן תַּפְרְשׁוּן יָתַהּ:

רש"י◄ **רֵאשִׁית עֲרִסֹתֵיכֶם** • כְּשֶׁתָּלוּשׁוּ כְּדֵי עֲרִיסוֹתֵיכֶם שֶׁאַתֶּם רְגִילִין לָלוּשׁ בַּמִּדְבָּר, וְכַמָּה הִיא? (שמות טז): "וַיָּמֹדוּ בָעֹמֶר", "עֹמֶר לַגֻּלְגֹּלֶת" (וְשִׁעוּרוֹ אַרְבָּעִים וְשָׁלֹשׁ בֵּיצִים וְחֹמֶשׁ בֵּיצָה) תָּרִימוּ מֵרֵאשִׁיתָהּ, כְּלוֹמַר, קֹדֶם שֶׁתֹּאכְלוּ מִמֶּנָּה, רֵאשִׁית תִּלָּקַח חַלָּה אַחַת תְּרוּמָה לְשֵׁם ה'. **חַלָּה** • טורטי"ל בְּלַע"ז. **כִּתְרוּמַת גֹּרֶן** • שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בָּהּ שִׁעוּר[ט], וְלֹא כִּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ שִׁעוּר'. אֲבָל חֲכָמִים נָתְנוּ שִׁעוּר לְבַעַל הַבַּיִת – אֶחָד מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה, וְלַנַּחְתּוֹם – אֶחָד מֵאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה.

(כא) **מֵרֵאשִׁית עֲרִסֹתֵיכֶם תִּתְּנוּ לַיהוָה תְּרוּמָה לְדֹרֹתֵיכֶם: ס**

כא מֵרֵישׁ אַצְוַתְכוֹן תִּתְּנוּן קֳדָם יְיָ אַפְרָשׁוּתָא לְדָרֵיכוֹן:

רש"י◄ **מֵרֵאשִׁית עֲרִסֹתֵיכֶם** • (ספרי) לָמָּה נֶאֱמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: "רֵאשִׁית עֲרִסֹתֵיכֶם" – שׁוֹמֵעַ אֲנִי רִאשׁוֹנָה שֶׁבָּעִסּוֹת[כ], תַּלְמוּד־לוֹמַר: "מֵרֵאשִׁית" – מִקְצָתָהּ וְלֹא כֻּלָּהּ. **תִּתְּנוּ לַה' תְּרוּמָה** • (ספרי) לְפִי שֶׁלֹּא שָׁמַעְנוּ שִׁעוּר לְחַלָּה, נֶאֱמַר "תִּתְּנוּ", שֶׁיְּהֵא בָּהּ כְּדֵי נְתִינָה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע"פ לקו"ש חי"ח עמ' 183 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

לה' הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ

מֵרֵאשִׁית עֲרִסֹתֵיכֶם תִּתְּנוּ לַיהוָה תְּרוּמָה (טו, כא)

לָמָּה נִסְמְכָה פָּרָשַׁת חַלָּה לְפָרָשַׁת ע"ז, לוֹמַר לְךָ, שֶׁכָּל הַמְקַיֵּם מִצְוַת חַלָּה כְּאִלּוּ בִּטֵּל ע"ז (ויקרא רבה פט"ו, ו) אָמְרוּ חֲז"ל (שבת לא, א) "אֱמוּנַת זֶה סֵדֶר זְרָעִים", וּפֵרֵשׁ בְּתוֹס' (ד"ה אמונת) "שֶׁמַּאֲמִין בְּחֵי הָעוֹלָמִים וְזוֹרֵעַ".

וְהַחִדּוּשׁ בָּזֶה הוּא, דַּהֲרֵי הַמַּשְׁקִיעַ בַּעֲבוֹדַת הַשָּׂדֶה, עָלוּל לַחְשֹׁב, שֶׁגִּדּוּל הַתְּבוּאָה וּרְוָחָיו שֶׁמְּקַבֵּל מֵעֲבוֹדָה זוֹ, הֵם תּוֹצָאָה מִגֹּדֶל יְגִיעָתוֹ וְהַשְׁקָעָתוֹ בְּשָׂדֵהוּ, וְ"כֹּחִי וְעֹצֶם יָדִי עָשָׂה לִי אֶת הַחַיִל הַזֶּה" ח"ו.

אַךְ יִשְׂרָאֵל הַזּוֹרֵעַ אֶת שָׂדֵהוּ יוֹדֵעַ, שֶׁגִּדּוּל הַתְּבוּאָה וְאֵיכוּתָהּ אֵינָם בָּאִים מִ"כֹּחוֹ" שֶׁל הָאָדָם ח"ו, כִּי־אִם הַקָּבָּ"ה הוּא הַ"נּוֹתֵן לְךָ כֹּחַ לַעֲשׂוֹת חָיִל", וּ"בִּרְכַּת ה' הִיא תַּעֲשִׁיר". וְלָכֵן זְרִיעָתוֹ אֵינָהּ מִפְּנֵי שֶׁבְּכֹחַ הַשָּׂדֶה לְהָבִיא לוֹ פַּרְנָסָתוֹ, כִּי־אִם שֶׁ"מַּאֲמִין בְּחֵי הָעוֹלָמִים", שֶׁיָּבִיא לוֹ אֶת פַּרְנָסָתוֹ ע"י הַזְּרִיעָה.

וְזֶהוּ תֹּכֶן מִצְוַת חַלָּה, שֶׁהָאָדָם מַבִּין וּמַכִּיר שֶׁלֹּא מִיגִיעָתוֹ וַעֲבוֹדָתוֹ עָשָׂה אֶת הַחַיִל הַזֶּה, כִּי־אִם הַקָּבָּ"ה לְבַדּוֹ הֵבִיא לוֹ אֶת הַבְּרָכָה, וְאִם כֵּן הֲרֵי אֵין הַתְּבוּאָה וְהָעִסָּה שַׁיָּכִים לוֹ, אֶלָּא לְהַקָּבָּ"ה. וְלָכֵן הוּא נוֹתֵן אֶת "רֵאשִׁית עֲרִסֹתֵיכֶם" – "תְּרוּמָה לַה'", כִּי בֶּאֱמֶת שַׁיָּכֶת הָעִסָּה לְהַקָּבָּ"ה.

וְזֶהוּ "כָּל הַמְקַיֵּם מִצְוַת חַלָּה כְּאִלּוּ בִּטֵּל ע"ז", כִּי בְּקִיּוּם מִצְוַת חַלָּה מַרְאֶה הָאָדָם שֶׁאֵין כֹּחַ וּשְׁלִיטָה לְשׁוּם דָּבָר מִבַּלְעָדֵי ה', וַאֲפִי' פַּרְנָסָתוֹ אֵינָהּ מַגִּיעָה מֵעַצְמָהּ ע"פ דַּרְכֵּי הַטֶּבַע כִּי־אִם מֵהַקָּבָּ"ה לְבַדּוֹ.

שפתי חכמים

(כ) **ט** פֵּירוּשׁ, כִּי חִטָּה אַחַת פּוֹטֶרֶת הַכְּרִי, לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר סְתָם 'רֵאשִׁית דְּגָנְךָ': **י** תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר יֵשׁ בּוֹ שִׁיעוּר, סְאָה אַחַת מַעֲשֶׂר סְאִין: תורה כא

(כא) **כ** כְּלוֹמַר, אִם הָיוּ לוֹ עֶשֶׂר עִיסּוֹת צָרִיךְ לִיתֵּן הָרִאשׁוֹנָה כּוּלָּהּ חַלָּה, תַּלְמוּד לוֹמַר וכו'. וְאִם תֹּאמַר, אִם כֵּן לָמָּה לִי 'רֵאשִׁית עֲרִיסוֹתֵיכֶם', וְיֵשׁ לוֹמַר דְּאִם לֹא נֶאֱמַר רַק 'מֵרֵאשִׁית עֲרִיסוֹתֵיכֶם' הָוָה אָמִינָא דְּאִם הָיוּ לוֹ עֶשֶׂר עִיסּוֹת צָרִיךְ לִיתֵּן מִקְצָת מִן הָרִאשׁוֹנָה אֲבָל הָאֲחֵרִים פְּטוּרִים, לְכָךְ כְּתִיב 'רֵאשִׁית עֲרִיסוֹתֵיכֶם', שֶׁצָּרִיךְ לִיתֵּן מִכָּל עִיסָּה מִקְצָת. הִקְשָׁה הָרְאֵ"ם, מַאי שְׁנָא הָכָא דְּדָרְשִׁינַן 'מֵרֵאשִׁית' מִקְצָתָהּ וְלֹא כֻּלָּהּ, וּמַאי שְׁנָא דְּגַבֵּי בִּכּוּרִים דְּדָרְשִׁינַן 'מֵרֵאשִׁית' וְלֹא כָּל רֵאשִׁית, שֶׁאֵין כָּל הַפֵּירוֹת חַיָּבִין בְּבִכּוּרִים אֶלָּא שִׁבְעָה מִינִים בִּלְבָד כְּמוֹ שֶׁפֵּירֵשׁ הָרַמְבַּ"ם, וְכֵן פֵּירֵשׁ רַשִׁ"י בְּפָרָשַׁת כִּי תָבֹא, וְלָמָּה לֹא דָּרְשִׁינַן נַמִּי כְּמוֹ הָכָא שֶׁאֵין כָּל הַפֵּירוֹת שֶׁבְּאִילָּן שֶׁבִּכְּרוּ חַיָּבִים בְּבִכּוּרִים אֶלָּא אֶשְׁכּוֹל אֶחָד אוֹ גַּרְגִּיר אֶחָד, וְהִנִּיחַ בְּקוּשְׁיָא לְפֵירוּשׁ הָרַמְבַּ"ם, וְכֵן לְפֵירוּשׁ רַשִׁ"י דִּלְקַמָּן. וְנִרְאֶה לִי, דְּגַבֵּי חַלָּה יֵשׁ עוֹד מִיעוּט, דִּכְתִיב 'וְהָיָה בַּאֲכָלְכֶם מִלֶּחֶם הָאָרֶץ' וגו', דְּקָשֶׁה 'הָאָרֶץ' לָמָּה לִי, הָא כְּתִיב לְעֵיל מִינֵּיהּ 'וְהָיָה' בְּבֹאֲכֶם אֶל הָאָרֶץ' וגו', אֶלָּא עַל כָּרְחָךְ לְמִדְרַשׁ אָתָא דְּאֵינוֹ חַיָּיב בְּחַלָּה אֶלָּא מִשֶּׁבַח אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, דְּהַיְינוּ חֲמִשָּׁה מִינֵי דָּגָן, וְאִם כֵּן אַיְיתֵר 'מֵרֵאשִׁית' לְמִדְרַשׁ שֶׁאֵין כָּל הָעִסָּה חַיָּיבֶת אֶלָּא מִקְצָתָהּ, מַה שֶּׁאֵין כֵּן הָתָם דְּאֵין שָׁם יִתּוּר וְדוֹ"ק. נִרְאֶה לִי: תורה כב

(כב) וְכִי תִשְׁגּוּ וְלֹא תַעֲשׂוּ אֵת כָּל־הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה:

כב וַאֲרֵי תִשְׁתְּלוּן וְלָא תַעְבְּדוּן יָת כָּל פִּקּוֹדַיָּא הָאִלֵּין דִּי מַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה:

רש"י◄ **וְכִי תִשְׁגּוּ וְלֹא תַעֲשׂוּ•** (ספרי) עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים הָיְתָה בִּכְלַל "כָּל הַמִּצְוֹת" שֶׁהַצִּבּוּר מְבִיאִין עֲלֵיהֶם פַּר, וְהֲרֵי הַכָּתוּב מוֹצִיאָהּ כָּאן מִכְּלָלָן, לִדּוֹן בְּפַר לְעוֹלָה[ל] וְשָׂעִיר לְחַטָּאת. **וְכִי תִשְׁגּוּ וְגוֹ'•** (שם) בַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים - הַכָּתוּב מְדַבֵּר; אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא בְּאַחַת מִכָּל הַמִּצְוֹות? תַּלְמוּד־לוֹמַר: "אֵת כָּל־הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה" – מִצְוָה אַחַת שֶׁהִיא כְּכָל הַמִּצְוֹת[מ]: מַה הָעוֹבֵר עַל כָּל הַמִּצְוֹות, (כריתות ז) **פּוֹרֵק עֹל וּמֵפֵר בְּרִית וּמְגַלֶּה פָּנִים**[נ], אַף מִצְוָה זוֹ פּוֹרֵק בָּהּ עֹל וּמֵפֵר בְּרִית וּמְגַלֶּה פָּנִים, וְאֵיזוֹ? זוֹ עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים. **אֲשֶׁר־דִּבֶּר ה' אֶל־מֹשֶׁה•** (הוריות ח) "אָנֹכִי" וְ"לֹא יִהְיֶה לְךָ" – מִפִּי הַגְּבוּרָה[ס] שְׁמַעְנוּם (תהלים סב): "אַחַת דִּבֶּר אֱלֹהִים שְׁתַּיִם־זוּ שָׁמָעְתִּי".

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות לח עמ' 57)

פּוֹרֵק עֹל, וּמֵפֵר בְּרִית, וּמְגַלֶּה פָּנִים (רש"י טו, כב)

פּוֹרֵק עֹל – כְּנֶגֶד חֻקִּים, שֶׁהֵם גְּזֵרוֹת הַמֶּלֶךְ, וּמַטְרָתָם קַבָּלַת עֹל. **מֵפֵר בְּרִית** – כְּנֶגֶד עֵדוּת, שֶׁהֵם עֵדוּת וְזִכָּרוֹן לְחַסְדֵי הַמָּקוֹם וְכַדּוֹמֶה, וְהֵם בְּגֶדֶר שְׁמִירַת 'בְּרִית' (בְּרִית הִיא אוֹת וְזִכָּרוֹן בֵּין כּוֹרְתֵי הַבְּרִית). **מְגַלֶּה פָּנִים** – כְּנֶגֶד מִשְׁפָּטִים, שֶׁהֵם מִצְוֹת שִׂכְלִיּוֹת, הַיְינוּ הַנְהָגוֹת יְשָׁרוֹת. הָאָדָם מַמְצִיא אוֹפַנִּים וּטְעָמִים חֲדָשִׁים שֶׁעַל־יָדָם הוּא 'מְעַקֵּם' וּמְעַוֵּת אֶת שֶׁכֶל הַתּוֹרָה.

(כג) אֵת כָּל־אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֲלֵיכֶם בְּיַד־מֹשֶׁה מִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה וָהָלְאָה לְדֹרֹתֵיכֶם:

כג יָת כָּל דִּי פַקִּיד יְיָ יָתְכוֹן בִּידָא דְמֹשֶׁה מִן יוֹמָא דִּי פַקִּיד יְיָ וּלְהַלָּא לְדָרֵיכוֹן:

רש"י◄ **אֵת כָּל־אֲשֶׁר צִוָּה וְגוֹ'•** (ספרי) מַגִּיד, שֶׁכָּל הַמּוֹדֶה בַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, כְּכוֹפֵר בְּכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ וּבְכָל מַה שֶׁנִּתְנַבְּאוּ הַנְּבִיאִים, שֶׁנֶּאֱמַר: לְ"מִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר צִוָּה ה' וָהָלְאָה".

(כד) וְהָיָה אִם מֵעֵינֵי הָעֵדָה נֶעֱשְׂתָה לִשְׁגָגָה וְעָשׂוּ כָל־הָעֵדָה פַּר בֶּן־בָּקָר אֶחָד לְעֹלָה לְרֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה וּמִנְחָתוֹ וְנִסְכּוֹ כַּמִּשְׁפָּט וּשְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּת:

כד וִיהֵי אִם מֵעֵינֵי כְּנִשְׁתָּא אִתְעֲבֵדַת לְשָׁלוּ וְיַעְבְּדוּן כָּל כְּנִשְׁתָּא תּוֹר בַּר תּוֹרֵי חַד לַעֲלָתָא לְאִתְקַבָּלָא בְּרַעֲוָא קֳדָם יְיָ וּמִנְחָתֵהּ וְנִסְכֵּהּ כִּדְחָזֵי וּצְפִיר בַּר עִזֵּי חַד לְחַטָּאתָא:

רש"י◄ **אִם מֵעֵינֵי הָעֵדָה נֶעֱשְׂתָה לִשְׁגָגָה•** (הוריות ה' ב') אִם מֵעֵינֵי הָעֵדָה נֶעֱשְׂתָה עֲבֵרָה זוֹ עַל־יְדֵי שׁוֹגֵג, כְּגוֹן שֶׁשָּׁגְגוּ וְהוֹרוּ עַל אַחַת מִן הָעֲבוֹדוֹת[ע] שֶׁהִיא מֻתֶּרֶת לַעֲבֹד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים בְּכָךְ. **לְחַטָּת•** (הוריות יג, זבחים צ') חָסֵר א', שֶׁאֵינוֹ כִּשְׁאָר חַטָּאוֹת, שֶׁכָּל חַטָּאוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה הַבָּאוֹת עִם עוֹלָה, הַחַטָּאת קוֹדֶמֶת לְעוֹלָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ה): "וְאֶת הַשֵּׁנִי יַעֲשֶׂה עוֹלָה", וְזוֹ עוֹלָה קוֹדֶמֶת לְחַטָּאת.

שפתי חכמים

(כב) ל וְלֹא פַּר לְחַטָּאת כִּבְשִׁגְגַת כָּל הַמִּצְוֹת. לְמָדְנוּ שֶׁאֵין שִׁגְגַת עֲבוֹדָה זָרָה בִּכְלַל שְׁאָר שְׁגָגוֹת, כְּלוֹמַר אִי לַאו פָּרָשָׁה זוֹ הָיָה עוֹלֶה עַל הַדַּעַת שֶׁעֲבוֹדָה זָרָה הָיָה בִּכְלַל שְׁאָר שְׁגָגוֹת שֶׁבַּמִּצְוֹת, אֲבָל מִפָּרָשָׁה זוֹ לָמְדְנוּ שֶׁאֵינָהּ בִּכְלָל: מ דִּכְתִיב 'נֶעֱשְׂתָה', מִשֶּׁמַע עֲבֵירָה אַחַת: נ דּוֹרֵשׁ בַּאֲגָדוֹת שֶׁל דִּפֵּי, כְּגוֹן לֹא הָיָה לוֹ לְמֹשֶׁה לִכְתּוֹב אֶלָּא 'וַאֲחוֹת לוֹטָן תִּמְנָע': ס מִדִּכְתִיב 'אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' אֶל מֹשֶׁה', וּכְתִיב 'אֵת כָּל אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה', דְּמַשְׁמַע שֶׁצִּוָּה עַל יְדֵי מֹשֶׁה, וּכְתִיב 'אֲשֶׁר דִּבֶּר ה'', דְּמַשְׁמַע שֶׁהוּא הַדִּבּוּר שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כְּלוֹמַר שֶׁשָּׁמְעוּ יִשְׂרָאֵל מִפִּיו כְּשֶׁדִּבֵּר לְמֹשֶׁה. אֵיזֶה מִצְוָה שֶׁהָיְתָה בַּדִּבּוּר שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְהָיְתָה גַּם עַל יְדֵי מֹשֶׁה בְּכָל מָקוֹם, כְּגוֹן 'לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לְאֵל אַחֵר', שֶׁלֹּא שָׁמְעוּ אֶלָּא מִפִּי מֹשֶׁה, הֲוֵי אוֹמֵר זוֹ, דְּ'אָנֹכִי' וְ'לֹא יִהְיֶה לְךָ' מִפִּי כוֹ': תורה כג (כד) ע מִדִּכְתִיב בְּפָרָשַׁת וַיִּקְרָא 'וְנֶעְלַם דָּבָר', מִשְּׁמַע 'דָּבָר' וְלֹא כָּל הַגּוּף, שֶׁיָּדְעוּ שֶׁאָסוּר לַעֲבוֹד עֲבוֹדַת אֱלִילִים רַק שֶׁלֹּא יָדְעוּ שֶׁאָסוּר עֲבוֹדָה זוֹ. אוֹ יְלַפְּינוּ 'דָּבָר' 'דָּבָר' מִ'כִּי יִפָּלֵא מִמְּךָ' וגו', שֶׁמַּשְׁמָעוֹ וְלֹא כָּל הַגּוּף: תורה כה

(כה) וְכִפֶּר הַכֹּהֵן עַל־כָּל־עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְנִסְלַח לָהֶם כִּי־שְׁגָגָה הִוא וְהֵם הֵבִיאוּ אֶת־קָרְבָּנָם אִשֶּׁה לַיהוָה וְחַטָּאתָם לִפְנֵי יְהוָה עַל־שִׁגְגָתָם:

כה וִיכַפַּר כַּהֲנָא עַל כָּל כְּנִשְׁתָּא דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִשְׁתְּבֵק לְהוֹן אֲרֵי שְׁלוּתָא הִיא וְאַנּוּן אַיְתִיאוּ יָת קָרְבַּנְהוֹן קָרְבָּנָא קֳדָם יְיָ וְחוֹבַתְהוֹן קֳדָם יְיָ עַל שְׁלוּתְהוֹן:

רש"י◄ הֵבִיאוּ אֶת־קָרְבָּנָם אִשֶּׁה לַה'• (ספרי. יבמות ט) זֶה הָאָמוּר בַּפָּרָשָׁה, הוּא פַּר הָעוֹלָה[פ], שֶׁנֶּאֱמַר: "אִשֶּׁה לַה'". וְחַטָּאתָם• זֶה הַשָּׂעִיר.

(כו) וְנִסְלַח לְכָל־עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכָם כִּי לְכָל־הָעָם בִּשְׁגָגָה: ס

כו וְיִשְׁתְּבֵק לְכָל כְּנִשְׁתָּא דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וּלְגִיּוֹרָא דְּיִתְגַּיַּר בֵּינֵיהוֹן אֲרֵי לְכָל עַמָּא בְּשָׁלוּתָא:

◆ שבת קודש כ"ח סיון ◆

(כז) וְאִם־נֶפֶשׁ אַחַת תֶּחֱטָא בִּשְׁגָגָה וְהִקְרִיבָה עֵז בַּת־שְׁנָתָהּ לְחַטָּאת:

כז וְאִם אֱנַשׁ חַד יֵחוֹב בְּשָׁלוּ וִיקָרֵב עִזָּא בַּת שַׁתַּהּ לְחַטָּאתָא:

רש"י◄ תֶּחֱטָא בִּשְׁגָגָה[צ]• בַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים. עֵז בַּת־שְׁנָתָהּ• שְׁאָר עֲבֵרוֹת - יָחִיד מֵבִיא כִּשְׁבָּה אוֹ שְׂעִירָה[ק], וּבְזוֹ קָבַע לָהּ שְׂעִירָה.

(כח) וְכִפֶּר הַכֹּהֵן עַל־הַנֶּפֶשׁ הַשֹּׁגֶגֶת בְּחֶטְאָהּ בִּשְׁגָגָה לִפְנֵי יְהוָה לְכַפֵּר עָלָיו וְנִסְלַח לוֹ:

כח וִיכַפַּר כַּהֲנָא עַל אֱנַשׁ דְּאִשְׁתְּלִי בְּמֵחֲבֵהּ בְּשָׁלוּ קֳדָם יְיָ לְכַפָּרָא עֲלוֹהִי וְיִשְׁתְּבֵק לֵהּ:

(כט) הָאֶזְרָח בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְלַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכָם תּוֹרָה אַחַת יִהְיֶה לָכֶם לָעֹשֶׂה בִּשְׁגָגָה:

כט יַצִּיבָא בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וּלְגִיּוֹרָא דְּיִתְגַּיַּר בֵּינֵיהוֹן אוֹרַיְתָא חֲדָא יְהֵי לְכוֹן לְדַיַּעְבֵּד בְּשָׁלוּ:

(ל) וְהַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־תַּעֲשֶׂה ׀ בְּיָד רָמָה מִן־הָאֶזְרָח וּמִן־הַגֵּר אֶת־יְהוָה הוּא מְגַדֵּף וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִקֶּרֶב עַמָּהּ:

ל וֶאֱנַשׁ דְּיַעְבֵּד בְּרִישׁ גְּלִי מִן יַצִּיבָא וּמִן גִּיּוֹרָא קֳדָם יְיָ הוּא מַרְגֵּז וְיִשְׁתֵּצֵי אֲנָשָׁא הַהִיא מִגּוֹ עַמַּהּ:

רש"י◄ בְּיָד רָמָה• בְּמֵזִיד. מְגַדֵּף• מְחָרֵף, כְּמוֹ: (יחזקאל ה) "וְהָיְתָה חֶרְפָּה וּגְדוּפָה", (ישעיה לו) "אֲשֶׁר גִּדְּפוּ נַעֲרֵי מֶלֶךְ־אַשּׁוּר". וְעוֹד[ר] דָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ: מִכָּאן לַמְבָרֵךְ אֶת הַשֵּׁם שֶׁהוּא בְּכָרֵת (סנהדרין צ. כריתות ד)◆

שפתי חכמים

(כה) פ שֶׁלֹּא תִּפְרֹשׁ הַקְּרָא 'הֵבִיאוּ אֶת קָרְבָּנָם' זֶה עוֹלָה וְחַטָּאת, וְהָא דִּכְתִיב 'וְחַטָּאתָם' הוּא פַּר הַחַטָּאת הָאָמוּר בְּוַיִּקְרָא, וּבָא הָכָא הַכָּתוּב לוֹמַר שֶׁחוּץ מִפַּר הָעוֹלָה וְהַשָּׂעִיר לְחַטָּאת הָאֲמוּרִים בְּפָרָשָׁה זוֹ מְבִיאִים עוֹד אֶת פַּר הַחַטָּאת הַנֶּאֱמָר בְּוַיִּקְרָא, לָכֵן פֵּרֵשׁ זֶה פַּר הָעוֹלָה שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ 'אִשֶּׁה לַה'', לְאַפּוּקֵי חַטָּאת אֵינוֹ אִשֶּׁה לַה' רַק עוֹלָה הוּא אִשֶּׁה לַה': תורה כו

(כז) צ דְּוַי"ו 'וְאִם נֶפֶשׁ' מוֹסִיף עַל עִנְיָן רִאשׁוֹן, שֶׁבַּעֲבוֹדָה זָרָה הוּא מְדַבֵּר: ק פֵּירוּשׁ, גַּם זֶה רְאָיָה שֶׁפָּרָשָׁה זוֹ מַיְירֵי בִּשְׁגָגַת עֲבוֹדָה זָרָה, דְּהָא קָרְבַּן שִׁגְגַת יָחִיד בְּפָרָשַׁת וַיִּקְרָא הוּא כִּשְׁבָּה אוֹ שְׂעִירָה, וּבְפָרָשָׁה זוֹ דַּוְקָא שְׂעִירָה: תורה כח

(ל) ר הָכִי פֵּירוּשוֹ: 'וְעוֹד', כְּלוֹמַר תֵּדַע דִּלְשׁוֹן קְלָלָה הוּא, שֶׁהֲרֵי דָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה מִכָּאן כָּרֵת לַמְבָרֵךְ אֶת הַשֵּׁם כְּשֶׁאֵין עֵדִים וְהַתְרָאָה וְהוּא בְּמֵזִיד, וְאִם לֹא הָיָה לָשׁוֹן זֶה לְשׁוֹן קְלָלָה מַה יּוּכְלוּ לִדְרוֹשׁ רַבּוֹתֵינוּ מִכָּאן לַמְבָרֵךְ הַשֵּׁם שֶׁהוּא בְּכָרֵת, אֶלָּא וַדַּאי כְּדִפְרִישִׁית: תורה לא

(לא) כִּי דְבַר־יְהוָה בָּזָה וְאֶת־מִצְוָתוֹ הֵפֵר הִכָּרֵת ׀ תִּכָּרֵת הַנֶּפֶשׁ הַהִוא עֲוֹנָהּ בָּהּ׃ פ

לא אֲרֵי עַל מֵימְרָא דַיְיָ בְּסַר וְיָת פִּקּוּדוֹהִי אַשְׁגִּי אִשְׁתֵּצָאָה תִּשְׁתֵּצֵי אֱנָשָׁא הַהִיא חוֹבַהּ בַּהּ׃

רש"י ◄דְּבַר־ה׳► (סנהדרין צט) אַזְהָרַת עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים מִפִּי הַגְּבוּרָה ש, וְהַשְּׁאָר – מִפִּי מֹשֶׁה. עֲוֹנָהּ בָּהּ. בִּזְמַן שֶׁעֲוֹנָהּ בָּהּ ת, שֶׁלֹּא עָשָׂה תְּשׁוּבָה.

(לב) וַיִּהְיוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר וַיִּמְצְאוּ אִישׁ מְקֹשֵׁשׁ עֵצִים בְּיוֹם הַשַּׁבָּת׃

לב וַהֲווֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמַדְבְּרָא וְאַשְׁכָּחוּ גַּבְרָא כַּד מְגַבֵּב אָעִין בְּיוֹמָא דְשַׁבְּתָא׃

רש"י ◄וַיִּהְיוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר וַיִּמְצְאוּ► (ספרי) בִּגְנוּתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל דִּבֵּר הַכָּתוּב א, שֶׁלֹּא שָׁמְרוּ אֶלָּא שַׁבָּת רִאשׁוֹנָה, וּבַשְּׁנִיָּה בָּא זֶה וְחִלְּלָהּ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ – מתוך 'לקראת שבת'

הַמַּעֲשֶׂה הוּא הָעִקָּר

וַיִּמְצְאוּ אִישׁ מְקֹשֵׁשׁ עֵצִים בְּיוֹם הַשַّבָּת: (טו, לב)

מַעֲשֵׂה הַמְּקוֹשֵׁשׁ הָיָה כוּ' מִיַּד אַחַר מַעֲשֵׂה מְרַגְּלִים, דְּאָמַר בַּמִּדְרָשׁ דִּלְשֵׁם שָׁמַיִם נִתְכַּוֵּן, שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים יִשְׂרָאֵל, כֵּיוָן שֶׁנִּגְזַר עֲלֵיהֶן שֶׁלֹּא לִכָּנֵס לָאָרֶץ מִמַּעֲשֵׂה מְרַגְּלִים, שׁוּב אֵין מְחַיָּבִין בְּמִצְוֹת. עָמַד וְחִלֵּל שַׁבָּת, כְּדֵי שֶׁיֵּהָרֵג וְיִרְאוּ אֲחֵרִים (תוד"ה אפילו, בבא בתרא קיט, ב)

יֵשׁ לְעַיֵּן, מַהוּ הַטַּעַם לְזֶה שֶׁחָשְׁבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דְּמִשּׁוּם שֶׁנִּגְזַר עֲלֵיהֶם שֶׁלֹּא לִכָּנֵס לָאָרֶץ, אֵינָם מְחַיָּבִים בְּמִצְוֹת, דְּמִדּוּעַ יִפָּטְרוּ מֵחִיּוּב הַמִּצְוֹת בִּשְׁבִיל זֶה?

וְיוּבָן זֶה עַל־פִּי הַמְּבֹאָר בְּסה"ק (ראה לקו"ת ריש פרשתנו, ועוד) שֶׁהַטַּעַם לְזֶה שֶׁרָצוּ הַמְרַגְּלִים לִשָּׁאֵר בַּמִּדְבָּר הוּא כִּי עִקַּר עִסְקָם בַּמִּדְבָּר הָיָה בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה וּכְמַחֲזָ"ל (מכילתא בשלח טז, ז) לֹא נִתְּנָה תּוֹרָה לִדְרוֹשׁ אֶלָּא לְאוֹכְלֵי הַמָּן, דְּעִקַּר לִמּוּד הַתּוֹרָה הוּא בַּהֲבָנָה וְהַשָּׂגָה, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל עִקַּר הָעֲבוֹדָה הִיא בְּמַעֲשֶׂה - מִצְוֹת מַעֲשִׂיּוֹת, שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שָׂדֶךָ וְגוֹ'.

וְעַל־פִּי־זֶה חָשְׁבוּ יִשְׂרָאֵל דְּמִכֵּיוָן שֶׁ"נִּגְזַר עֲלֵיהֶן שֶׁלֹּא לִכָּנֵס לָאָרֶץ", הֲרֵי זֶה סִימָן שֶׁ"אֵין מְחַיָּבִים בְּמִצְוֹת", שֶׁהִיא עֲבוֹדַת "אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל" כַּנַ"ל.

וְעַל זֶה בָּא סִפּוּר הַמְּקוֹשֵׁשׁ לְהוֹרוֹת, דְּאַף שֶׁ"לְשֵׁם שָׁמַיִם נִתְכַּוֵּן", וּמֵחֲשֶׁבְתּוֹ וְשִׂכְלוֹ הָיוּ שְׁלֵמִים עִם הַקָּבָּ"ה וְתוֹרָתוֹ, מִכָּל־מָקוֹם מִכֵּיוָן שֶׁלְּפֹעַל חִלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת בְּמַעֲשֶׂה, נִתְחַיֵּב סְקִילָה. וְהוּא הַדָּבָר בְּנוֹגֵעַ לְאֵלּוּ שֶׁנִּשְׁאֲרוּ בַּ"מִּדְבָּר", דְּאַף שֶׁרֹב עִסּוּקָם הָיָה בַּתּוֹרָה וּבַהֲבָנַת הַשֵּׂכֶל, מִכָּל־מָקוֹם הֲרֵי הֵם "מְחַיָּבִים בְּמִצְוֹת", וְעִקַּר עִנְיַן הַמִּצְוָה - צִוּתָא וְחִבּוּר עִם הַקָּבָּ"ה הוּא עַל־יְדֵי **מַעֲשֶׂה** הַמִּצְוָה.

(לג) וַיַּקְרִיבוּ אֹתוֹ הַמֹּצְאִים אֹתוֹ מְקֹשֵׁשׁ עֵצִים אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן וְאֶל כָּל־הָעֵדָה׃

לג וְקָרִיבוּ יָתֵהּ דְּאַשְׁכָּחוּ יָתֵהּ כַּד מְגַבֵּב אָעִין לְוָת מֹשֶׁה וּלְוָת אַהֲרֹן וּלְוָת כָּל כְּנִשְׁתָּא׃

שפתי חכמים

(לא) **ש** פֵּירוּשׁ, כִּי לְשׁוֹן 'דְּבַר ה' בָּזָה' לֹא קָמַיְירֵי אֶלָּא בַּעֲבוֹדַת אֱלִילִים שֶׁהוּא דִּבּוּר אֶחָד מֵעֲשֶׂרֶת דִּבְּרוֹת שֶׁשָּׁמְעוּ אוֹתוֹ יִשְׂרָאֵל מִפִּי הַגְּבוּרָה, מַה שֶּׁאֵין כֵּן שְׁאָר מִצְוֹת שֶׁלֹּא שָׁמְעוּם רַק מִפִּי מֹשֶׁה, אַף שֶׁגַּם הֵם דְּבַר ה'. וְאַף עַל פִּי שֶׁרַשִּׁ"י זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה פֵּירֵשׁ שֶׁהַמְגַדֵּף בִּמְבָרֵךְ הַשֵּׁם קָמַיְירֵי וְלֹא בַּעֲבוֹדַת אֱלִילִים, מֵאֲמַר 'כִּי דְבַר ה' בָּזָה' בַּעֲבוֹדַת אֱלִילִים מַיְירֵי, וּכְאִלּוּ אָמַר 'אֶת ה' הוּא מְגַדֵּף וְנִכְרַתָה וגו', וְכִי דְבַר ה' בָּזָה וְאֶת מִצְוָתוֹ הֵפֵר, הִכָּרֵת תִּכָּרֵת' וגו': **ת** וּכְאִלּוּ אָמַר 'כְּשֶׁעֲוֹנָהּ בָּהּ'. וְהוּכְרַח לְפָרֵשׁ כֵּן, מִפְּנֵי שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְפָרֵשׁ 'עֲוֹנָהּ בָּהּ' כָּרֵת, דּוּמְיָא דַ'עֲוֹנָהּ תִּשָּׂא' הָאָמוּר בְּפָרָשַׁת צַו, מִפְּנֵי שֶׁכְּבָר כָּתַב בָּהּ הַכִּרֵת בְּפֵירוּשׁ: תורה לב

(לב) **א** פֵּירוּשׁ, דְּאִם לֹא כֵּן 'בַּמִּדְבָּר' לָמָּה לִי, אֶלָּא לְלַמֵּד מִיַּד שֶׁבָּאוּ לַמִּדְבָּר חִלֵּל זֶה אֶת הַשַּׁבָּת וְלֹא קוֹדֶם לָכֵן. וְהָא דְּאָמְרִינַן בְּפֶרֶק כָּל כִּתְבֵי (דף קיח) אִלְמָלֵי שָׁמְרוּ יִשְׂרָאֵל שַׁבָּת רִאשׁוֹנָה לֹא שָׁלְטָה בָּהֶם אוּמָּה וְלָשׁוֹן, יֵשׁ לוֹמַר דְּמִדְּרָשׁוֹת חֲלוּקִים הֵם. וְהָא דְּאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב 'כַּאֲשֶׁר צִוָּךְ' שַׁבָּת וְדִינִים בְּמָרָה אִפְקוּד, שְׁמַע מִינָּהּ שֶׁלֹּא הָיָה שַׁבָּת רִאשׁוֹנָה, וּכְמוֹ שֶׁהִקְשׁוּ הַתּוֹסְפוֹת, יֵשׁ לוֹמַר דְּרַשִּׁ"י נִזְהַר מִקּוּשְׁיָא זוֹ בְּפָרָשַׁת בְּשַׁלַּח, שֶׁפֵּירֵשׁ: 'שָׁם שָׂם לוֹ', בְּמָרָה נָתַן לָהֶם מִקְצַת פָּרָשִׁיּוֹת שֶׁיִּתְעַסְּקוּ בָּהֶם, שַׁבָּת וּפָרָה אֲדוּמָּה וְדִינִים, מַשְׁמַע שֶׁהוֹדִיעָם הַחֻקִּים הָהֵם וְלִמֵּד אוֹתָם, כִּי עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְצַוּוֹת אֶתְכֶם בְּכָךְ, כְּמוֹ שֶׁפֵּירֵשׁ הָרַמְבַּ"ן שָׁם בְּפָרָשַׁת בְּשַׁלַּח, וְאִם כֵּן לֹא נִצְטַוּוּ עֲדַיִין בִּשְׁמִירַת מְלָאכֶת שַׁבָּת כִּי אִם לִלְמוֹד מִצְוַת הַשַּׁבָּת: תורה לג

רש"י◄ **הַמֹּצְאִים אֹתוֹ מְקֹשֵׁשׁ•** (ספרי. סנהדרין מ"א) שֶׁהִתְרוּ בּוֹ וְלֹא הִנִּיחַ מִלְּקוֹשֵׁשׁ[ב], אַף שֶׁמְּצָאוּהוּ וְהִתְרוּ בּוֹ.

(לד) **וַיַּנִּיחוּ אֹתוֹ בַּמִּשְׁמָר כִּי לֹא פֹרַשׁ מַה־יֵּעָשֶׂה לוֹ׃ ס**

לד **וְאַפְּרוּ יָתֵהּ בְּבֵית מַטְרָא אֲרֵי לָא אִתְפְּרַשׁ לְהוֹן מָה דְּיַעְבְּדוּן לֵהּ׃**

רש"י◄ **כִּי לֹא פֹרַשׁ מַה־יֵּעָשֶׂה לוֹ•** (ספרי. סנהדרין עח) לֹא הָיוּ יוֹדְעִים בְּאֵיזוֹ מִיתָה יָמוּת, אֲבָל יוֹדְעִים הָיוּ שֶׁהַמְּחַלֵּל[ג] שַׁבָּת בְּמִיתָה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת שבת פרשת קרח, מברכים החודש תמוז, ה'תשכ"ז)

לֹא מָצִינוּ בְּעוֹנְשֵׁי הַתּוֹרָה עִנְיָן שֶׁל מַאֲסָר [וּמַה שֶׁכָּתוּב "וַיַּנִּיחוּהוּ בְּמִשְׁמָר", הֲרֵי זֶה רַק עַד שֶׁיִּתְבָּרֵר דִּינוֹ, וְלֹא בְּתוֹר עוֹנֶשׁ] - כִּי גַּם עוֹנְשֵׁי הַתּוֹרָה הֵם עִנְיָן שֶׁל חֶסֶד (כְּשֵׁם שֶׁהַתּוֹרָה הִיא תּוֹרַת חֶסֶד), בִּשְׁבִיל הַתִּיקּוּן כוּ', וְכֵיוָן שֶׁבְּמַאֲסָר לֹא יָכוֹל לִהְיוֹת עִנְיָן שֶׁל הֲלִיכָה, שֶׁזֶּהוּ תַּכְלִית הַמְּכָנָן, לָכֵן לֹא נִמְצָא בַּתּוֹרָה עוֹנֶשׁ שֶׁל מַאֲסָר.

(לה) **וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה מוֹת יוּמַת הָאִישׁ רָגוֹם אֹתוֹ בָאֲבָנִים כָּל־הָעֵדָה מִחוּץ לַמַּחֲנֶה׃**

לה **וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵל גַּבְרָא מְרַגַּם יָתֵהּ בְּאַבְנַיָּא כָּל כְּנִשְׁתָּא מִבָּרָא לְמַשְׁרִיתָא׃**

רש"י◄ **רָגוֹם•** עָשֹׂה פשנ"ט בְּלַעַ"ז, וְכֵן: "הָלוֹךְ" אלנ"ט, וְכֵן: "זָכוֹר"[ד] וְ"שָׁמוֹר".

(לו) **וַיֹּצִיאוּ אֹתוֹ כָּל־הָעֵדָה אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וַיִּרְגְּמוּ אֹתוֹ בָאֲבָנִים וַיָּמֹת כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ פ**

לו **וְאַפִּיקוּ יָתֵהּ כָּל כְּנִשְׁתָּא לְמִבָּרָא לְמַשְׁרִיתָא וּרְגָמוּ יָתֵהּ בְּאַבְנַיָּא וּמִית כְּמָא דִי פַקִּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה׃**

רש"י◄ **וַיֹּצִיאוּ אֹתוֹ•** מִכָּאן, שֶׁבֵּית הַסְּקִילָה חוּץ וְרָחוֹק מִבֵּית־דִּין (סנהדרין מב).

(לז) **וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃**

לז **וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה לְמֵימָר׃**

(לח) **דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל־כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם וְנָתְנוּ עַל־צִיצִת הַכָּנָף פְּתִיל תְּכֵלֶת׃**

לח **מַלֵּל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן וְיַעְבְּדוּן לְהוֹן כְּרוּסְפְּדִין עַל כַּנְפֵי כְסוּתְהוֹן לְדָרֵיהוֹן וְיִתְּנוּן עַל כְּרוּסְפְּדָא דְּכַנְפָא חוּטָא דִתְכֵלְתָּא׃**

רש"י◄ **וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת•** עַל שֵׁם הַפְּתִילִים הַתְּלוּיִים בָּהּ, כְּמוֹ (יחזקאל ח): "וַיִּקָּחֵנִי בְּצִיצִת רֹאשִׁי". דָּבָר אַחֵר: צִיצִת — עַל שֵׁם "וּרְאִיתֶם[ה] אֹתוֹ", כְּמוֹ (שיר ב): "מֵצִיץ מִן־הַחֲרַכִּים". **תְּכֵלֶת•** (מנחות מד) צֶבַע יָרֹק שֶׁלּוֹ חִלָּזוֹן.

שפתי חכמים

(לג) **ב** דְּ"הַמּוֹצְאִים אוֹתוֹ שֶׁקְּשֵׁשׁ עֵצִים" לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא "מְקוֹשֵׁשׁ", לְאַחַר שֶׁרְאוּהוּ וּמְצָאוּהוּ הָיָה מְקוֹשֵׁשׁ, וּמַה טַּעַם תָּלוּי בְּכָךְ, אֶלָּא שֶׁהִתְרוּ בּוֹ וְעַדַיִן הָיָה מְקוֹשֵׁשׁ, כָּךְ לְשׁוֹן רַשִׁ"י בְּסַנְהֶדְרִין (דף מא). וְהָרְאַ"ם פֵּירֵשׁ דְּאִם לֹא כֵן "הַמּוֹצְאִים אוֹתוֹ מְקוֹשֵׁשׁ" לָמָּה לִי, הָא פְּשִׁיטָא הוּא דְּהָא כְּתִיב "וַיַּקְרִיבוּ אוֹתוֹ הַמּוֹצְאִים", אֶלָּא "וַיַּקְרִיבוּ אוֹתוֹ הַמּוֹצְאִים אוֹתוֹ" וְעוֹדוֹ "מְקוֹשֵׁשׁ", וְלֹא הִנִּיחַ מִלְּקוֹשֵׁשׁ: תורה לד

(לד) **ג** מִדִּכְתִיב "כִּי לֹא פֹרַשׁ מַה יֵּעָשֶׂה לוֹ" מִשְּׁמַע שֶׁהָיוּ יוֹדְעִין שֶׁחַיָּיב מִיתָה שֶׁנֶּאֱמַר "מְחַלְּלֶיהָ מוֹת יוּמָת", אֲבָל לֹא פֵּירֵשׁ בְּאֵיזֶה מִיתָה. אֲבָל בַּמְּקַלֵּל בְּפָרָשַׁת אֱמוֹר הוּא אוֹמֵר "לִפְרוֹשׁ לָהֶם", מַשְׁמַע שֶׁאֵינָם יוֹדְעִים אִם חַיָּיב מִיתָה אִם לַאו. וְאִם תֹּאמַר, הָא סְתָם מִיתָה שֶׁבַּתּוֹרָה הוּא חֶנֶק כִּדְפֵּרֵשׁ רַשִׁ"י בְּפָרָשַׁת אֱמוֹר, וְגַבֵּי שַׁבָּת גַּם כֵּן כְּתִיב סְתָם מִיתָה דִּכְתִיב "מְחַלְּלֶיהָ מוֹת יוּמָת". יֵשׁ לוֹמַר, מִשּׁוּם הָכִי מְסַפְּקָא לְהוּ, לְפִי שֶׁהַמְּחַלֵּל שַׁבָּת כְּעוֹבֵד עֲבוֹדַת אֱלִילִים, וְהָעוֹבֵד עֲבוֹדַת אֱלִילִים בִּסְקִילָה, לְכָךְ מְסַפְּקָא לְהוּ: תורה לה

(לה) **ד** פֵּירוּשׁ, הוּא לְשׁוֹן הוֹרָה. אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ נוֹהֵג תָּמִיד אֶלָּא בְּאוֹתוֹ עֵת שֶׁמְּחַלֵּל הַשַּׁבָּת, כֵּיוָן דְּקָאֵי עַל כָּל מְקוֹשֵׁשׁ שֶׁיְּהֵיהָ, אוֹ הַמְּחַלֵּל שַׁבָּת, שַׁיָּיךְ לְשׁוֹן הוֹרָה, כִּי תָּמִיד מוּטָל עֲלֵיהֶם לִרְגּוֹם אֶת הָאִישׁ שֶׁעוֹבֵר עֲבֵירָה הַזֹּאת: תורה לו

(לח) **ה** דִּלְטַעַם רִאשׁוֹן קָשֶׁה, הָוָה לֵיהּ לְמֵימַר "וְעָשׂוּ לָהֶם פְּתִילִים" עַל שֵׁם שֶׁנֶּאֱמַר "פְּתִיל תְּכֵלֶת", לָכֵן אָמַר דָּבָר אַחֵר. וּלְפִי דָּבָר אַחֵר קָשֶׁה, הָוָה לֵיהּ לְמֵימַר "מִצִּיצָן", מַאי "צִיצִית", לָכֵן פֵּירֵשׁ גַּם טַעַם רִאשׁוֹן דִּכְתִיב "וַיַּקְחֵנִי בְּצִיצִית רֹאשִׁי": **ו** וְהוּא דָּג הָעוֹלֶה מִן הַיָּם אַחַת לְשִׁבְעִים שָׁנָה, וּמַרְאִיתוֹ דּוֹמֶה לְיָם, וְצוֹבְעִין בּוֹ פְּתִיל שֶׁל צֶמֶר

(לט) וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם אֶת־כָּל־מִצְוֹת יְהוָה וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְלֹא־תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר־אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם:

לט וִיהוֹן לְכוֹן לִכְרוּסְפְּדִין וְתֶחֱזוּן יָתֵהּ וְתִדְכְּרוּן יָת כָּל פִּקּוּדַיָּא דַיְיָ וְתַעְבְּדוּן יָתְהוֹן וְלָא תִטְעוּן בָּתַר הִרְהוּר לִבְּכוֹן וּבָתַר חֵיזוּ עֵינֵיכוֹן דִּי אַתּוּן טָעַן בַּתְרֵיהוֹן:

רש"י◄ **וּזְכַרְתֶּם אֶת־כָּל־מִצְוֹת ה'.** שֶׁמִּנְיַן גִּימַטְרִיָּא שֶׁל "צִיצִית"ז — שֵׁשׁ מֵאוֹת, וּשְׁמוֹנָה חוּטִים וַחֲמִשָּׁה קְשָׁרִים הֲרֵי תְּרִי"ג. **וְלֹא־תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם.**

כְּמוֹ "מִתּוּר הָאָרֶץ". הַלֵּב וְהָעֵינַיִם הֵם מְרַגְּלִים לַגּוּף, וּמְסַרְסְרִים לוֹ אֶת הָעֲבֵרוֹת: הָעַיִן רוֹאָה וְהַלֵּב חוֹמֵד, וְהַגּוּף עוֹשֶׂה אֶת הָעֲבֵרוֹת.

(מ) לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת־כָּל־מִצְוֹתָי וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם:

מ בְּדִיל דְּתִדְכְּרוּן וְתַעְבְּדוּן יָת כָּל פִּקּוּדָי וּתְהוֹן קַדִּישִׁין קֳדָם אֱלָהֲכוֹן:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ח עמ' 98)

לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי (טו, מ) הַמְפָרְשִׁים הִקְשׁוּ, מַה מּוֹסִיף פָּסוּק זֶה עַל הַפָּסוּק הַקּוֹדֵם. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה בַּפָּסוּק הַקּוֹדֵם נֶאֱמַר רַק שֶׁמִּצְוַת צִיצִית מְבִיאָה **לְאַחַר מִכֵּן** לִרְאִיָּה, הַמְבִיאָה לִידֵי זְכִירַת כָּל הַמִּצְוֹת וַעֲשִׂיָּתָן. וְאִלּוּ הַפָּסוּק שֶׁלָּנוּ, שֶׁבּוֹ לֹא נֶאֱמַר רְאִיָּה, מְחַדֵּשׁ שֶׁמִּצְוָה זוֹ שְׁקוּלָה כְּנֶגֶד כָּל הַמִּצְוֹת, וּכְפִי שֶׁכָּתַב רַשִּׁ"י בַּפָּסוּק הַבָּא.

(מא) אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

מא אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן דִּי אַפֵּקִית יָתְכוֹן מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם לְמֵהֱוֵי לְכוֹן לֵאלָהּ אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן: פ פ פ

רש"י◄ **אֲנִי ה'.** (ספרי) נֶאֱמָן לְשַׁלֵּם שָׂכָר. **אֱלֹהֵיכֶם.** נֶאֱמָן לְהִפָּרַע. **אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם.** (ספרי) עַל־מְנָת־כֵּן פָּדִיתִי אֶתְכֶם שֶׁתְּקַבְּלוּ עֲלֵיכֶם גְּזֵרוֹתַי. **אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם.** (ספרי) עוֹד לָמָּה נֶאֱמַר? כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ יִשְׂרָאֵל: מִפְּנֵי מָה אָמַר הַמָּקוֹם? לֹא שֶׁנַּעֲשָׂה וְנִטַּל שָׂכָר? אָנוּ לֹא עוֹשִׂים וְלֹא נוֹטְלִים שָׂכָר!" — (שבת פ"ח) עַל כָּרְחֲכֶם אֲנִי מַלְכְּכֶם". וְכֵן הוּא אוֹמֵר (יחזקאל כ): "אִם־לֹא בְּיָד חֲזָקָה וְגוֹ' אֶמְלֹךְ עֲלֵיכֶם". דָּבָר אַחֵר: לָמָּה נֶאֱמַר יְצִיאַת מִצְרַיִם? אֲנִי הוּא שֶׁהִבְחַנְתִּי בְּמִצְרַיִם בֵּין טִפָּה שֶׁל בְּכוֹר לְשֶׁאֵינָהּ שֶׁל בְּכוֹר, אֲנִי הוּא עָתִיד לְהַבְחִין וּלְהִפָּרַע מִן הַתּוֹלֶה קָלָא אִילָן בְּבִגְדוֹ, וְאוֹמֵר תְּכֵלֶת הוּא (ב"מ ס"א). וּמִיסוֹדוֹ שֶׁל רַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן הֶעְתַּקְתִּי: לָמָּה נִסְמְכָה פָּרָשַׁת מְקוֹשֵׁשׁ לְפָרָשַׁת עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים? (חולין ה) לוֹמַר, שֶׁהַמְחַלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת כְּאִילּוּ עוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, שֶׁאַף הִיא שְׁקוּלָה כְּנֶגֶד כָּל הַמִּצְוֹת, וְכֵן הוּא אוֹמֵר בְּעֶזְרָא: (נחמיה ט): "וְעַל הַר־סִינַי יָרַדְתָּ [וַתִּתֵּן לָהֶם תּוֹרָה וּמִצְוֹת]. וְאֶת שַׁבַּת קָדְשְׁךָ הוֹדַעְתָּ

שפתי חכמים

שֶׁנּוֹתְנִים בְּצִיצִית: תורה לט

(לט) ז הָרְאֵ"ם כָּתַב, וְהַנִּרְאֶה בְּעֵינַי פֵּירוּשׁוֹ, שֶׁהוּא אַלִּיבָּא דְּמַאן דְּאָמַר יֵשׁ אֵם לַמִּקְרָא, וְכֵיוָן שֶׁהוּא נִקְרָא מְלֵא כְּאִלּוּ הוּא מָלֵא יו"ד, עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ: ח פֵּירוּשׁ, לֹא שֶׁכַּוָּנַת הַתּוֹרָה לְזֶה הַטַּעַם, דְּהָא יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁיְּכוֹל לַעֲשׂוֹת שִׁשָּׁה עָשָׂר חוּטִין, וְכֵן הַקְּשָׁרִים, דְּמִן הַתּוֹרָה אֵין צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה רַק קֶשֶׁר אֶחָד לְבַד, וְעוֹד יָכוֹל לַעֲשׂוֹת יוֹתֵר, רַק שֶׁכַּוָּנַת הַתַּקָּנָה שֶׁתִּקְּנוּ חֲמִשָּׁה קְשָׁרִים וְלֹא פָּחוֹת וְלֹא יוֹתֵר הָיְתָה לְמַלְאוֹת הַחֶשְׁבּוֹן, שֶׁיִּתְכַּן בְּזִכִּירַת כָּל הַמִּצְוֹת יוֹתֵר בִּרְאִיַּית הַצִּיצִית וְהַקְּשָׁרִים, מִשּׁוּם הָכִי פֵּירֵשׁ רַשִּׁ"י הַקְּרָא כְּאַחַר הַתַּקָּנָה וְלֹא כְּפִי קוֹדֶם הַתַּקָּנָה: תורה מ

(מא) ט פֵּירוּשׁ, 'אֱלֹהִים' בְּגִימַטְרִיָּא 'זֶה דַּיָּין', כְּלוֹמַר שֶׁהוּא מִדַּת הַדִּין: י לֹא לִהְיוֹת לֵאלֹהִים, דְּבֵין כֵּן וּבֵין כָּךְ אֱלֹהִים הוּא, אֲבָל קַבָּלַת הַגְּזֵירוֹת כְּהוֹרָאוֹת כִּינּוּי 'אֱלֹהֵיכֶם' תְּלוּי בִּתְנַאי, שֶׁלּוּלֵא שֶׁפְּדָאָם מִבֵּית עֲבָדִים לֹא נִתְחַיְּבוּ לְקַבֵּל הַגְּזֵירוֹת כְּמוֹ שְׁאָר אוּמּוֹת: כ כִּי לְפִי טַעַם רִאשׁוֹן קָשֶׁה, וְהָא כְּתִיב נַמִּי 'לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים' שֶׁמַּשְׁמַע שֶׁעַל כָּרְחֲכֶם אֲנִי אֶמְלוֹךְ עֲלֵיכֶם, לָכֵן אָמַר דָּבָר אַחֵר וכו'. וּלְפִי דָּבָר אַחֵר קָשֶׁה, לֹא הָיָה לוֹ לוֹמַר רַק 'אֲנִי ה'', דְּהָא גַּבֵּי מַכַּת בְּכוֹרוֹת לֹא כְּתִיב כִּי אִם 'זֶה' הִכָּה' וגו', 'אֱלֹהִים' דִּכְתִיב בִּקְרָא לָמָּה לִי, לָכֵן צָרִיךְ גַּם לְטַעַם הָרִאשׁוֹן עַל כָּרְחֲכֶם וכו': ל פֵּירֵשׁ רַשִּׁ"י, צֶבַע הַדּוֹמֶה לִתְכֵלֶת, וְרַחֲמָנָא אָמַר 'פְּתִיל תְּכֵלֶת', וּתְכֵלֶת הוּא צָבוּעַ בְּדָם חִלָּזוֹן, וְאִצְטְרִיךְ קְרָא לַעֲבוֹר עָלָיו מִשְּׁעַת תְּלִיָּיה כְּמוֹ שֶׁכָּתְבוּ הַתּוֹסְפוֹת (בָּבָא מְצִיעָא דַף סא): מ וְהַטַּעַם, כִּדְפֵרֵשׁ רַשִּׁ"י בְּחוּלִּין דַּף ה': דְּהָעוֹבֵד עֲבוֹדַת אֱלִילִים כּוֹפֵר בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְהַמְחַלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת כּוֹפֵר בְּמַעֲשָׂיו וּמֵעִיד שֶׁקֶר שֶׁלֹּא שָׁבַת

לָהֶם". וְאַף פָּרָשַׁת צִיצִית, לָכֵן נִסְמְכָה לְאֵלּוּ, לְפִי שֶׁאַף הִיא שְׁקוּלָה כְּנֶגֶד כָּל הַמִּצְוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַעֲשִׂיתֶם אֶת־כָּל־מִצְוֹתָי":

רש"י◄ **(לח) עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם • כְּנֶגֶד** (שמות יט) "וָאֶשָּׂא אֶתְכֶם עַל־כַּנְפֵי נְשָׁרִים". **עַל אַרְבַּע כְּנָפוֹת, וְלֹא בַּעֲלַת שָׁלֹשׁ, וְלֹא בַּעֲלַת חָמֵשׁ** (זבחים י"ח ב) **-** (ר"ל שאין עושין ה' ציצית לחמש כנפות אלא ד' בד' כנפות המרוחקות ועיין בטור או"ח סי' י') **כְּנֶגֶד** אַרְבַּע לְשׁוֹנוֹת שֶׁל גְּאֻלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר בְּמִצְרַיִם (שמות ו): "וְהוֹצֵאתִי", "וְהִצַּלְתִּי", "וְגָאַלְתִּי", "וְלָקַחְתִּי". **פִּתְיל תְּכֵלֶת •** (ספרי) **עַל שֵׁם** שִׁכּוּל בְּכוֹרוֹת. תַּרְגּוּם שֶׁל שִׁכּוּל: "תִּכְלָא", וּמַכָּתָם הָיְתָה בַּלַּיְלָה, וְכֵן צֶבַע הַתְּכֵלֶת דּוֹמֶה לָרָקִיעַ הַמַּשְׁחִיר לְעֵת עֶרֶב. וּשְׁמוֹנָה חוּטִים שֶׁבָּהּ — כְּנֶגֶד שְׁמוֹנָה יָמִים שֶׁשָּׁהוּ יִשְׂרָאֵל, מִשֶּׁיָּצְאוּ מִמִּצְרַיִם עַד שֶׁאָמְרוּם שִׁירָה עַל הַיָּם:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (אגרות קדש יט עמ' שדמ)

וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי עֵינֵיכֶם (טו, לט)

מִי שֶׁמִּסְתַּכֵּל בְּעֵינָיו בָּאֹפֶן הָאָסוּר, הֵפֶךְ הַתַּכְלִית שֶׁבִּשְׁבִילָהּ נִבְרְאוּ הָעֵינַיִם – הֲרֵי הוּא 'סוּמָא' לְפִי שָׁעָה, וְעוֹד גָּרוּעַ מִכָּךְ. וַהֲרֵי אָמְרוּ רַז"ל: "סוּמָא חָשׁוּב כְּמֵת".

קי"ט פסוקים, פל"ט סימן. חסלת פרשת שלח

ההפטרה לציבור ולשמו"ת לקמן עמודים רמא - רמג

שפתי חכמים

הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית, עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ. וְכֵן כָּתְבוּ הַתּוֹסָפוֹת בְּסַנְהֶדְרִין (דף ע"ח): **נ** פֵּירוּשׁ, שֶׁיִּתֵּן צִיצִית עַל כָּל חָמֵשׁ כְּנָפוֹת, אֲבָל בְּאַרְבַּע כְּנָפוֹת חַיָּיב לְהַטִּיל צִיצִית אַף שֶׁהִיא בַּעֲלַת חָמֵשׁ כְּנָפוֹת, דְּבִכְלַל מָאתַיִם מָנֶה, וְזֶה אַלִּיבָּא דְּכוּלֵּי עָלְמָא דִּסְבִירָא לְהוּ הָכִי. וְלֹא כְּהָרְאֵ"ם שֶׁפֵּירֵשׁ שֶׁפָּטוּר לְגַמְרֵי בַּעֲלַת חָמֵשׁ. וְרַשִׁ"י הֵבִיא דִּבְרֵי רַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן וְלֵיהּ לֹא סְבִירָא לֵיהּ כְּרַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן, וְקַל לְהָבִין. נִרְאֶה לִי. (נַחֲלַת יַעֲקֹב) הָכִי פֵּירוּשׁוֹ, בַּתְּחִלָּה רָשַׁם הָרַב 'עַל כַּנְפֵי' הָאָמוּר פֹּה, וְנָתַן טַעַם לָמָּה דַּוְקָא עַל הַכָּנָף, וְאַחַר כָּךְ רָשַׁם 'עַל אַרְבַּע כְּנָפוֹת' הָאָמוּר בְּפָרָשַׁת כִּי תֵצֵא וּפֵירֵשׁ בּוֹ וְלֹא בַּעֲלַת שָׁלֹשׁ וכו', עַיֵּין שָׁם: **ס** וְאִם תֹּאמַר, וְהָא בְּפָרָשַׁת בְּשַׁלַּח פֵּירֵשׁ רַשִׁ"י שֶׁאָמְרוּ שִׁירָה בְּיוֹם הַשְּׁבִיעִי שֶׁל פֶּסַח. וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁהוּא סוֹבֵר שֶׁהַלַּיְלָה הוֹלֵךְ אַחַר הַיּוֹם שֶׁעָבַר, כְּמוֹ קָרְבָּנוֹת שֶׁכָּתוּב 'בְּיוֹם וּבְחֻכָּם יֵאָכֵל [וּמִמֶּחֳרָת] וְהַנּוֹתָר מִמֶּנּוּ עַד (בֹּקֶר) [יוֹם הַשְּׁלִישִׁי] בָּאֵשׁ יִשָּׂרֵף', וְלָמָּה צָרִיךְ לִשְׂרוֹף בַּבֹּקֶר, שֶׁהֲרֵי אַף מִיַּד בַּלַּיְלָה הוּא מִתְחַיֵּיב לִשְׂרוֹף שֶׁהֲרֵי כְּתִיב 'בְּיוֹם וּבְחֻכָּם יֵאָכֵל', אֶלָּא וַדַּאי שֶׁגַּם בַּלַּיְלָה הוּא מוּתָּר לֶאֱכוֹל, שֶׁהַלַּיְלָה הוֹלֵךְ אַחַר יוֹם שֶׁעָבַר. וְהַתְּחָלַת יְצִיאָה נֶחְשֶׁבֶת מִיַּד שֶׁשָּׁחֲטוּ הַפֶּסַח וְצָלוּ וְאָכְלוּ אוֹתוֹ, וּמֵהַתְּחָלַת הַיְצִיאָה יִהְיֶה שְׁמוֹנָה יָמִים, וּמֵהַתְּחָלָה הָאֲמִיתִית שֶׁהָיָה בְּיוֹם חֲמִשָּׁה עָשָׂר שֶׁהָיָה יְצִיאָה הָאֲמִיתִית יִהְיֶה שִׁבְעָה, שֶׁהֲרֵי בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי חוּץ מִזּוֹ הַלַּיְלָה אָמְרוּ שִׁירָה. וְרַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן נִמְנֵי סְבִירָא לֵיהּ הָכִי. וּדְלָא כְּהָרְאֵ"ם שֶׁפֵּירֵשׁ כִּי אֵלֶּה הַדְּבָרִים הָאֲמוּרִים פֹּה הֵם דִּבְרֵי רַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן, אֲבָל רַשִׁ"י זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה לֹא סְבִירָא לֵיהּ הָכִי. וְעַיֵּין (נַחֲלַת יַעֲקֹב) כִּי שָׁם סוֹתֵר דִּבְרֵי הָרְאֵ"ם וְאָמַר שֶׁאֵלֶּה הֵם דִּבְרֵי הָרַב וְלֹא דִּבְרֵי רַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן, רַק מַה שֶׁכָּתַב 'לָמָּה נִסְמְכָה פָּרָשַׁת מְקוֹשֵׁשׁ' כו' הֵם דִּבְרֵי רַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן וְלֹא יוֹתֵר: חסלת פרשת שלח

המשך ביאור למס' שבת ליום שלישי עמ' ב

1 שמוֹרָה לֵיהּ לִשְׁמוּאֵל שאין זה בכלל מלאכת בונה. לפיכך אמרה
2 הגמרא שאף בזה סובר רב שחייב משום תולדת בונה. **וְאִי אַשְׁמְעִינַן**
3 **בְּהָא** – ואם היתה משמיעה לנו הגמרא את מחלוקתם בעשיית נקב
4 בלול, ולא במכניס שופתא בקופינא דמרא, היינו אומרים שדווקא
5 **בְּהָא** – בעושה נקב בלול, **קָאָמַר רַב** שחייב מצד תולדת בונה, **מִשּׁוּם**
6 **דְּדָמֵי לְבִנְיָן** – שכן עשיית הנקב דומה למלאכות הנעשות בבניית
7 הבתים, **דְּעָבְדֵיהּ לַאֲוִירָא** – כיון שעושה את הנקב בשביל כניסת
8 האויר, ואף בבניית הבתים עושים חלונות לכניסת האויר, **אֲבָל**
9 במכניס **שׁוּפְתָא** [–יתד] **בְּקוֹפִינָא דְּמַרָא** – בחור של המעדר, **דְּאֵין**
10 **דֶּרֶךְ בִּנְיָן בְּכָךְ**, ואף אין פעולה זו דומה לעבודות שעושים בבנין,
11 **אֵימָא** – היינו אומרים שמוֹרָה לֵיהּ לִשְׁמוּאֵל שאינו חייב על כך
12 משום בונה אלא משום מכה בפטיש. לפיכך אמרה הגמרא שאף
13 בזה סובר רב שחייב משום תולדת בונה. **וְאִי אַשְׁמְעִינַן בְּהָא** – ואם
14 הגמרא היתה משמיעה לנו את מחלוקתם רק במכניס שופתא
15 בקופינא דמרא, היינו אומרים שרק **בְּהָא** – באופן זה **קָאָמַר שְׁמוּאֵל**
16 שאינו חייב מצד תולדת בונה, מפני שאין תחיבת היתד דומה
17 למלאכת בנין, **אֲבָל בְּהָנָךְ תַּרְתֵּי** – בשני האופנים האחרים [במסתת
18 ובעושה נקב בלול], הדומים יותר למלאכות הנעשות בבנין, **אֵימָא**
19 – היינו אומרים שמוֹרָה לֵיהּ לְ**רַב** שחייב עליהם מצד מלאכת בונה.
20 לפיכך אמרה הגמרא שגם בהם סבר שמואל שחייב משום מכה
21 בפטיש ולא משום בונה.
22 מסיימת הגמרא: **צְרִיכָא** – לפיכך נצרכות שלושת הדוגמאות,
23 להשמיענו שבכולם לדעת רב חייב משום בונה, ולדעת שמואל
24 חייב משום מכה בפטיש.
25 הגמרא מביאה דעה נוספת הסוברת כשמואל בדין מסתת: **בָּעָא**
26 **מִינֵּיהּ רַב נָתָן בַּר אוֹשַׁעְיָא מֵרַבִּי יוֹחָנָן, מְסַתֵּת מִשּׁוּם מַאי** – משום
27 איזו מלאכה **מְיַחֵיב. אַחֲוֵי לֵיהּ בִּידֵיהּ** – רמז לו רבי יוחנן בידו,
28 שחייב **מִשּׁוּם מַכֶּה בַּפַּטִּישׁ**. והיינו כדברי שמואל.
29 הקשה לו רב נתן: **וְהָאַנַן תְּנַן** – והלא שנינו במשנתנו, 'הַמְסַתֵּת
30 **וְהַמַּכֶּה בַּפַּטִּישׁ**', ולדבריך שחיובם מחמת אותה מלאכה, אחר
31 שנאמר ש'המסתת' חייב בשיעור מועט, אין צורך לומר ש'המכה
32 בפטיש' חייב בשיעור מועט. תירץ לו רבי יוחנן: **אֵימָא** – אמור
33 ושנה במשנה 'הַמְסַתֵּת הַמַּכֶּה בַּפַּטִּישׁ וכו' כל שהוא חייב'. כלומר,
34 המסתת שהוא חייב משום 'מכה בפטיש', שיעורו בכל שהוא.
35 הגמרא מקשה על שמואל מדברי המשנה: **תָּא שְׁמַע** – בוא ושמע
36 מה ששנינו במשנתנו,

דְּבָרֶךָ: ג יז גְּמֹל עַל־עַבְדְּךָ אֶחְיֶה וְאֶשְׁמְרָה
דְבָרֶךָ: יח גַּל־עֵינַי וְאַבִּיטָה נִפְלָאוֹת מִתּוֹרָתֶךָ:
יט גֵּר אָנֹכִי בָּאָרֶץ אַל־תַּסְתֵּר מִמֶּנִּי מִצְוֹתֶיךָ:
כ גָּרְסָה נַפְשִׁי לְתַאֲבָה אֶל־מִשְׁפָּטֶיךָ בְכָל־עֵת:
כא גָּעַרְתָּ זֵדִים אֲרוּרִים הַשֹּׁגִים מִמִּצְוֹתֶיךָ: כב גַּל
מֵעָלַי חֶרְפָּה וָבוּז כִּי עֵדֹתֶיךָ נָצָרְתִּי: כג גַּם יָשְׁבוּ
שָׂרִים בִּי נִדְבָּרוּ עַבְדְּךָ יָשִׂיחַ בְּחֻקֶּיךָ: כד גַּם־
עֵדֹתֶיךָ שַׁעֲשֻׁעָי אַנְשֵׁי עֲצָתִי: ד כה דָּבְקָה לֶעָפָר
נַפְשִׁי חַיֵּנִי כִּדְבָרֶךָ: כו דְּרָכַי סִפַּרְתִּי וַתַּעֲנֵנִי לַמְּדֵנִי
חֻקֶּיךָ: כז דֶּרֶךְ־פִּקּוּדֶיךָ הֲבִינֵנִי וְאָשִׂיחָה
בְּנִפְלְאוֹתֶיךָ: כח דָּלְפָה נַפְשִׁי מִתּוּגָה קַיְּמֵנִי
כִּדְבָרֶךָ: כט דֶּרֶךְ־שֶׁקֶר הָסֵר מִמֶּנִּי וְתוֹרָתְךָ חָנֵּנִי:
ל דֶּרֶךְ־אֱמוּנָה בָּחָרְתִּי מִשְׁפָּטֶיךָ שִׁוִּיתִי: לא דָּבַקְתִּי
בְּעֵדְוֹתֶיךָ יְהוָה אַל־תְּבִישֵׁנִי: לב דֶּרֶךְ־מִצְוֹתֶיךָ
אָרוּץ כִּי תַרְחִיב לִבִּי: ה לג הוֹרֵנִי יְהוָה דֶּרֶךְ חֻקֶּיךָ
וְאֶצְּרֶנָּה עֵקֶב: לד הֲבִינֵנִי וְאֶצְּרָה תוֹרָתֶךָ
וְאֶשְׁמְרֶנָּה בְכָל־לֵב: לה הַדְרִיכֵנִי בִּנְתִיב מִצְוֹתֶיךָ
כִּי־בוֹ חָפָצְתִּי: לו הַט־לִבִּי אֶל־עֵדְוֹתֶיךָ וְאַל
אֶל־בָּצַע: לז הַעֲבֵר עֵינַי מֵרְאוֹת שָׁוְא בִּדְרָכֶךָ
חַיֵּנִי: לח הָקֵם לְעַבְדְּךָ אִמְרָתֶךָ אֲשֶׁר לְיִרְאָתֶךָ:
לט הַעֲבֵר חֶרְפָּתִי אֲשֶׁר יָגֹרְתִּי כִּי מִשְׁפָּטֶיךָ
טוֹבִים: מ הִנֵּה תָּאַבְתִּי לְפִקֻּדֶיךָ בְּצִדְקָתְךָ חַיֵּנִי:
ו מא וִיבֹאנִי חַסְדֶּךָ יְהוָה תְּשׁוּעָתְךָ כְּאִמְרָתֶךָ:
מב וְאֶעֱנֶה חֹרְפִי דָבָר כִּי־בָטַחְתִּי בִּדְבָרֶךָ: מג וְאַל־
תַּצֵּל מִפִּי דְבַר־אֱמֶת עַד־מְאֹד כִּי לְמִשְׁפָּטֶךָ
יִחָלְתִּי: מד וְאֶשְׁמְרָה תוֹרָתְךָ תָמִיד לְעוֹלָם וָעֶד:
מה וְאֶתְהַלְּכָה בָרְחָבָה כִּי פִקֻּדֶיךָ דָרָשְׁתִּי:
מו וַאֲדַבְּרָה בְעֵדְתֶיךָ נֶגֶד מְלָכִים וְלֹא אֵבוֹשׁ:
מז וְאֶשְׁתַּעֲשַׁע בְּמִצְוֹתֶיךָ אֲשֶׁר אָהָבְתִּי: מח וְאֶשָּׂא־
כַפַּי אֶל־מִצְוֹתֶיךָ אֲשֶׁר אָהָבְתִּי וְאָשִׂיחָה בְּחֻקֶּיךָ:
ז מט זְכָר־דָּבָר לְעַבְדֶּךָ עַל אֲשֶׁר יִחַלְתָּנִי: נ זֹאת
נֶחָמָתִי בְעָנְיִי כִּי אִמְרָתְךָ חִיָּתְנִי: נא זֵדִים הֱלִיצָנִי
עַד־מְאֹד מִתּוֹרָתְךָ לֹא נָטִיתִי: נב זָכַרְתִּי מִשְׁפָּטֶיךָ
מֵעוֹלָם ׀ יְהוָה וָאֶתְנָחֵם: נג זַלְעָפָה אֲחָזַתְנִי

מֵרְשָׁעִים עֹזְבֵי תּוֹרָתֶךָ: נד זְמִרוֹת הָיוּ־לִי חֻקֶּיךָ
בְּבֵית מְגוּרָי: נה זָכַרְתִּי בַלַּיְלָה שִׁמְךָ יְהוָה
וָאֶשְׁמְרָה תּוֹרָתֶךָ: נו זֹאת הָיְתָה־לִּי כִּי פִקֻּדֶיךָ
נָצָרְתִּי: ח נז חֶלְקִי יְהוָה אָמַרְתִּי לִשְׁמֹר דְּבָרֶיךָ:
נח חִלִּיתִי פָנֶיךָ בְכָל־לֵב חָנֵּנִי כְּאִמְרָתֶךָ:
נט חִשַּׁבְתִּי דְרָכָי וָאָשִׁיבָה רַגְלַי אֶל־עֵדֹתֶיךָ:
ס חַשְׁתִּי וְלֹא הִתְמַהְמָהְתִּי לִשְׁמֹר מִצְוֹתֶיךָ:
סא חֶבְלֵי רְשָׁעִים עִוְּדָנִי תּוֹרָתְךָ לֹא שָׁכָחְתִּי:
סב חֲצוֹת־לַיְלָה אָקוּם לְהוֹדוֹת לָךְ עַל מִשְׁפְּטֵי
צִדְקֶךָ: סג חָבֵר אָנִי לְכָל־אֲשֶׁר יְרֵאוּךָ וּלְשֹׁמְרֵי
פִקּוּדֶיךָ: סד חַסְדְּךָ יְהוָה מָלְאָה הָאָרֶץ חֻקֶּיךָ
לַמְּדֵנִי: ט סה טוֹב עָשִׂיתָ עִם־עַבְדְּךָ יְהוָה
כִּדְבָרֶךָ: סו טוּב טַעַם וָדַעַת לַמְּדֵנִי כִּי בְמִצְוֹתֶיךָ
הֶאֱמָנְתִּי: סז טֶרֶם אֶעֱנֶה אֲנִי שֹׁגֵג וְעַתָּה אִמְרָתְךָ
שָׁמָרְתִּי: סח טוֹב־אַתָּה וּמֵטִיב לַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ:
סט טָפְלוּ עָלַי שֶׁקֶר זֵדִים אֲנִי בְּכָל־לֵב ׀ אֶצֹּר
פִּקּוּדֶיךָ: ע טָפַשׁ כַּחֵלֶב לִבָּם אֲנִי תּוֹרָתְךָ
שִׁעֲשָׁעְתִּי: עא טוֹב־לִי כִּי־עֻנֵּיתִי לְמַעַן אֶלְמַד
חֻקֶּיךָ: עב טוֹב־לִי תּוֹרַת־פִּיךָ מֵאַלְפֵי זָהָב וָכֶסֶף:
י עג יָדֶיךָ עָשׂוּנִי וַיְכוֹנְנוּנִי הֲבִינֵנִי וְאֶלְמְדָה
מִצְוֹתֶיךָ: עד יְרֵאֶיךָ יִרְאוּנִי וְיִשְׂמָחוּ כִּי לִדְבָרְךָ
יִחָלְתִּי: עה יָדַעְתִּי יְהוָה כִּי־צֶדֶק מִשְׁפָּטֶיךָ וֶאֱמוּנָה
עִנִּיתָנִי: עו יְהִי־נָא חַסְדְּךָ לְנַחֲמֵנִי כְּאִמְרָתְךָ
לְעַבְדֶּךָ: עז יְבֹאוּנִי רַחֲמֶיךָ וְאֶחְיֶה כִּי־תֹרָתְךָ
שַׁעֲשֻׁעָי: עח יֵבֹשׁוּ זֵדִים כִּי־שֶׁקֶר עִוְּתוּנִי אֲנִי
אָשִׂיחַ בְּפִקּוּדֶיךָ: עט יָשׁוּבוּ לִי יְרֵאֶיךָ
וְיֹדְעֵי עֵדֹתֶיךָ: פ יְהִי־לִבִּי תָמִים בְּחֻקֶּיךָ לְמַעַן לֹא
אֵבוֹשׁ: כ פא כָּלְתָה לִתְשׁוּעָתְךָ נַפְשִׁי לִדְבָרְךָ
יִחָלְתִּי: פב כָּלוּ עֵינַי לְאִמְרָתֶךָ לֵאמֹר מָתַי
תְּנַחֲמֵנִי: פג כִּי־הָיִיתִי כְּנֹאד בְּקִיטוֹר חֻקֶּיךָ לֹא
שָׁכָחְתִּי: פד כַּמָּה יְמֵי־עַבְדֶּךָ מָתַי תַּעֲשֶׂה בְרֹדְפַי
מִשְׁפָּט: פה כָּרוּ־לִי זֵדִים שִׂיחוֹת אֲשֶׁר לֹא
כְתוֹרָתֶךָ: פו כָּל־מִצְוֹתֶיךָ אֱמוּנָה שֶׁקֶר רְדָפוּנִי
עָזְרֵנִי: פז כְּמְעַט כִּלּוּנִי בָאָרֶץ וַאֲנִי לֹא־עָזַבְתִּי

פִּקֻּדֶיךָ׃ פח כְּחַסְדְּךָ חַיֵּנִי וְאֶשְׁמְרָה עֵדוּת פִּיךָ׃
ל פט לְעוֹלָם יְהוָה דְּבָרְךָ נִצָּב בַּשָּׁמָיִם׃ צ לְדֹר
וָדֹר אֱמוּנָתֶךָ כּוֹנַנְתָּ אָרֶץ וַתַּעֲמֹד׃ צא לְמִשְׁפָּטֶיךָ
עָמְדוּ הַיּוֹם כִּי הַכֹּל עֲבָדֶיךָ׃ צב לוּלֵי תוֹרָתְךָ
שַׁעֲשֻׁעָי אָז אָבַדְתִּי בְעָנְיִי׃ צג לְעוֹלָם לֹא־אֶשְׁכַּח
פִּקּוּדֶיךָ כִּי בָם חִיִּיתָנִי׃ צד לְךָ־אֲנִי הוֹשִׁיעֵנִי כִּי
פִקּוּדֶיךָ דָרָשְׁתִּי׃ צה לִי קִוּוּ רְשָׁעִים לְאַבְּדֵנִי
עֵדֹתֶיךָ אֶתְבּוֹנָן׃ צו לְכָל־תִּכְלָה רָאִיתִי קֵץ רְחָבָה
מִצְוָתְךָ מְאֹד׃ מ צז מָה־אָהַבְתִּי תוֹרָתֶךָ כָּל־הַיּוֹם
הִיא שִׂיחָתִי׃ צח מֵאֹיְבַי תְּחַכְּמֵנִי מִצְוֹתֶךָ כִּי
לְעוֹלָם הִיא־לִי׃ צט מִכָּל־מְלַמְּדַי הִשְׂכַּלְתִּי כִּי
עֵדְוֹתֶיךָ שִׂיחָה לִי׃ ק מִזְּקֵנִים אֶתְבּוֹנָן כִּי פִקּוּדֶיךָ
נָצָרְתִּי׃ קא מִכָּל־אֹרַח רָע כָּלָאתִי רַגְלָי לְמַעַן
אֶשְׁמֹר דְּבָרֶךָ׃ קב מִמִּשְׁפָּטֶיךָ לֹא־סָרְתִּי כִּי־אַתָּה
הוֹרֵתָנִי׃ קג מַה־נִּמְלְצוּ לְחִכִּי אִמְרָתֶךָ מִדְּבַשׁ לְפִי׃
קד מִפִּקּוּדֶיךָ אֶתְבּוֹנָן עַל־כֵּן שָׂנֵאתִי ׀ כָּל־אֹרַח
שָׁקֶר׃ נ קה נֵר־לְרַגְלִי דְבָרֶךָ וְאוֹר לִנְתִיבָתִי׃
קו נִשְׁבַּעְתִּי וָאֲקַיֵּמָה לִשְׁמֹר מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ׃
קז נֶעֱנֵיתִי עַד־מְאֹד יְהוָה חַיֵּנִי כִּדְבָרֶךָ׃ קח נִדְבוֹת
פִּי רְצֵה־נָא יְהוָה וּמִשְׁפָּטֶיךָ לַמְּדֵנִי׃ קט נַפְשִׁי
בְכַפִּי תָמִיד וְתוֹרָתְךָ לֹא שָׁכָחְתִּי׃ קי נָתְנוּ רְשָׁעִים
פַּח לִי וּמִפִּקּוּדֶיךָ לֹא תָעִיתִי׃ קיא נָחַלְתִּי עֵדְוֹתֶיךָ
לְעוֹלָם כִּי־שְׂשׂוֹן לִבִּי הֵמָּה׃ קיב נָטִיתִי לִבִּי
לַעֲשׂוֹת חֻקֶּיךָ לְעוֹלָם עֵקֶב׃ ס קיג סֵעֲפִים שָׂנֵאתִי
וְתוֹרָתְךָ אָהָבְתִּי׃ קיד סִתְרִי וּמָגִנִּי אָתָּה לִדְבָרְךָ
יִחָלְתִּי׃ קטו סוּרוּ־מִמֶּנִּי מְרֵעִים וְאֶצְּרָה מִצְוֹת
אֱלֹהָי׃ קטז סָמְכֵנִי כְּאִמְרָתְךָ וְאֶחְיֶה וְאַל־תְּבִישֵׁנִי
מִשִּׂבְרִי׃ קיז סְעָדֵנִי וְאִוָּשֵׁעָה וְאֶשְׁעָה בְחֻקֶּיךָ
תָמִיד׃ קיח סָלִיתָ כָּל־שׁוֹגִים מֵחֻקֶּיךָ כִּי־שֶׁקֶר
תַּרְמִיתָם׃ קיט סִגִים הִשְׁבַּתָּ כָּל־רִשְׁעֵי־אָרֶץ לָכֵן
אָהַבְתִּי עֵדְוֹתֶיךָ׃ קכ סָמַר מִפַּחְדְּךָ בְשָׂרִי
וּמִמִּשְׁפָּטֶיךָ יָרֵאתִי׃ ע קכא עָשִׂיתִי מִשְׁפָּט וָצֶדֶק
בַּל־תַּנִּיחֵנִי לְעֹשְׁקָי׃ קכב עֲרֹב עַבְדְּךָ לְטוֹב אַל־
יַעֲשְׁקֻנִי זֵדִים׃ קכג עֵינַי כָּלוּ לִישׁוּעָתֶךָ וּלְאִמְרַת
צִדְקֶךָ׃ קכד עֲשֵׂה עִם־עַבְדְּךָ כְּחַסְדֶּךָ וְחֻקֶּיךָ
לַמְּדֵנִי׃ קכה עַבְדְּךָ־אָנִי הַבִּינֵנִי וְאֵדְעָה עֵדֹתֶיךָ׃
קכו עֵת לַעֲשׂוֹת לַיהוָה הֵפֵרוּ תוֹרָתֶךָ׃ קכז עַל־כֵּן
אָהַבְתִּי מִצְוֹתֶיךָ מִזָּהָב וּמִפָּז׃ קכח עַל־כֵּן ׀
כָּל־פִּקּוּדֵי כֹל יִשָּׁרְתִּי כָּל־אֹרַח שֶׁקֶר שָׂנֵאתִי׃
פ קכט פְּלָאוֹת עֵדְוֹתֶיךָ עַל־כֵּן נְצָרָתַם נַפְשִׁי׃
קל פֵּתַח דְּבָרֶיךָ יָאִיר מֵבִין פְּתָיִים׃ קלא פִּי־פָעַרְתִּי
וָאֶשְׁאָפָה כִּי לְמִצְוֹתֶיךָ יָאָבְתִּי׃ קלב פְּנֵה־אֵלַי וְחָנֵּנִי
כְּמִשְׁפַּט לְאֹהֲבֵי שְׁמֶךָ׃ קלג פְּעָמַי הָכֵן בְּאִמְרָתֶךָ
וְאַל־תַּשְׁלֶט־בִּי כָּל־אָוֶן׃ קלד פְּדֵנִי מֵעֹשֶׁק אָדָם
וְאֶשְׁמְרָה פִּקּוּדֶיךָ׃ קלה פָּנֶיךָ הָאֵר בְּעַבְדֶּךָ וְלַמְּדֵנִי
אֶת־חֻקֶּיךָ׃ קלו פַּלְגֵי־מַיִם יָרְדוּ עֵינָי עַל לֹא־שָׁמְרוּ
תוֹרָתֶךָ׃ צ קלז צַדִּיק אַתָּה יְהוָה וְיָשָׁר מִשְׁפָּטֶיךָ׃
קלח צִוִּיתָ צֶדֶק עֵדֹתֶיךָ וֶאֱמוּנָה מְאֹד׃
קלט צִמְּתַתְנִי קִנְאָתִי כִּי־שָׁכְחוּ דְבָרֶיךָ צָרָי׃
קמ צְרוּפָה אִמְרָתְךָ מְאֹד וְעַבְדְּךָ אֲהֵבָהּ׃
קמא צָעִיר אָנֹכִי וְנִבְזֶה פִּקֻּדֶיךָ לֹא שָׁכָחְתִּי׃
קמב צִדְקָתְךָ צֶדֶק לְעוֹלָם וְתוֹרָתְךָ אֱמֶת׃ קמג צַר־
וּמָצוֹק מְצָאוּנִי מִצְוֹתֶיךָ שַׁעֲשֻׁעָי׃ קמד צֶדֶק
עֵדְוֹתֶיךָ לְעוֹלָם הַבִּינֵנִי וְאֶחְיֶה׃ ק קמה קָרָאתִי
בְכָל־לֵב עֲנֵנִי יְהוָה חֻקֶּיךָ אֶצֹּרָה׃ קמו קְרָאתִיךָ
הוֹשִׁיעֵנִי וְאֶשְׁמְרָה עֵדֹתֶיךָ׃ קמז קִדַּמְתִּי בַנֶּשֶׁף
וַאֲשַׁוֵּעָה לִדְבָרְךָ יִחָלְתִּי׃ קמח קִדְּמוּ עֵינַי אַשְׁמֻרוֹת
לָשִׂיחַ בְּאִמְרָתֶךָ׃ קמט קוֹלִי שִׁמְעָה כְחַסְדֶּךָ יְהוָה
כְּמִשְׁפָּטֶךָ חַיֵּנִי׃ קנ קָרְבוּ רֹדְפֵי זִמָּה מִתּוֹרָתְךָ
רָחָקוּ׃ קנא קָרוֹב אַתָּה יְהוָה וְכָל־מִצְוֹתֶיךָ אֱמֶת׃
קנב קֶדֶם יָדַעְתִּי מֵעֵדֹתֶיךָ כִּי לְעוֹלָם
יְסַדְתָּם׃ ר קנג רְאֵה־עָנְיִי וְחַלְּצֵנִי כִּי־תוֹרָתְךָ לֹא
שָׁכָחְתִּי׃ קנד רִיבָה רִיבִי וּגְאָלֵנִי לְאִמְרָתְךָ חַיֵּנִי׃
קנה רָחוֹק מֵרְשָׁעִים יְשׁוּעָה כִּי־חֻקֶּיךָ לֹא דָרָשׁוּ׃
קנו רַחֲמֶיךָ רַבִּים ׀ יְהוָה כְּמִשְׁפָּטֶיךָ חַיֵּנִי׃ קנז רַבִּים
רֹדְפַי וְצָרָי מֵעֵדְוֹתֶיךָ לֹא נָטִיתִי׃ קנח רָאִיתִי
בֹגְדִים וָאֶתְקוֹטָטָה אֲשֶׁר אִמְרָתְךָ לֹא שָׁמָרוּ׃
קנט רְאֵה כִּי־פִקּוּדֶיךָ אָהָבְתִּי יְהוָה כְּחַסְדְּךָ חַיֵּנִי׃
קס רֹאשׁ־דְּבָרְךָ אֱמֶת וּלְעוֹלָם כָּל־מִשְׁפַּט צִדְקֶךָ׃
ש קסא שָׂרִים רְדָפוּנִי חִנָּם וּמִדְּבָרְךָ פָּחַד לִבִּי׃

קסב שָׂשׂ אָנֹכִי עַל־אִמְרָתֶךָ כְּמוֹצֵא שָׁלָל רָב:
קסג שֶׁקֶר שָׂנֵאתִי וַאֲתַעֵבָה תּוֹרָתְךָ אָהָבְתִּי:
קסד שֶׁבַע בַּיּוֹם הִלַּלְתִּיךָ עַל מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ:
קסה שָׁלוֹם רָב לְאֹהֲבֵי תוֹרָתֶךָ וְאֵין־לָמוֹ מִכְשׁוֹל:
קסו שִׂבַּרְתִּי לִישׁוּעָתְךָ יְהוָה וּמִצְוֹתֶיךָ עָשִׂיתִי:
קסז שָׁמְרָה נַפְשִׁי עֵדֹתֶיךָ וָאֹהֲבֵם מְאֹד:
קסח שָׁמַרְתִּי פִקּוּדֶיךָ וְעֵדֹתֶיךָ כִּי כָל־דְּרָכַי נֶגְדֶּךָ:
ת קסט תִּקְרַב רִנָּתִי לְפָנֶיךָ יְהוָה כִּדְבָרְךָ הֲבִינֵנִי:
קע תָּבוֹא תְחִנָּתִי לְפָנֶיךָ כְּאִמְרָתְךָ הַצִּילֵנִי:
קעא תַּבַּעְנָה שְׂפָתַי תְּהִלָּה כִּי תְלַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ:
קעב תַּעַן לְשׁוֹנִי אִמְרָתֶךָ כִּי כָל־מִצְוֹתֶיךָ צֶדֶק:
קעג תְּהִי־יָדְךָ לְעָזְרֵנִי כִּי פִקּוּדֶיךָ בָּחָרְתִּי:
קעד תָּאַבְתִּי לִישׁוּעָתְךָ יְהוָה וְתוֹרָתְךָ שַׁעֲשֻׁעָי:
קעה תְּחִי־נַפְשִׁי וּתְהַלְלֶךָּ וּמִשְׁפָּטֶךָ יַעְזְרֵנִי:
קעו תָּעִיתִי כְּשֶׂה אֹבֵד בַּקֵּשׁ עַבְדֶּךָ כִּי מִצְוֹתֶיךָ לֹא שָׁכָחְתִּי:

קכ.

ויכוח על אותן המדברים לשון הרע והיאך הורגת אף במקום רחוק יותר מכלי זיין:

א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת אֶל־יְהוָה בַּצָּרָתָה לִי קָרָאתִי וַיַּעֲנֵנִי: ב יְהוָה הַצִּילָה נַפְשִׁי מִשְּׂפַת־שֶׁקֶר מִלְּשׁוֹן רְמִיָּה: ג מַה־יִּתֵּן לְךָ וּמַה־יֹּסִיף לָךְ לָשׁוֹן רְמִיָּה: ד חִצֵּי גִבּוֹר שְׁנוּנִים עִם גַּחֲלֵי רְתָמִים: ה אוֹיָה־לִּי כִּי־גַרְתִּי מֶשֶׁךְ שָׁכַנְתִּי עִם־אָהֳלֵי קֵדָר: ו רַבַּת שָׁכְנָה־לָּהּ נַפְשִׁי עִם שׂוֹנֵא שָׁלוֹם: ז אֲנִי־שָׁלוֹם וְכִי אֲדַבֵּר הֵמָּה לַמִּלְחָמָה:

המשך ביאור למס' שבת ליום שישי עמ' ב

בעבודה זרה. וכיון שאסור לקרוע בגדיו בחמתו, והעושה כן מרגיל יצרו לבא עליו, אם כן מקלקל הוא, ושוב קשה, שבאופן כזה אף רבי יהודה פוטר, ואי אפשר לומר שהברייתא המחייבת את הקורע בחמתו, היא כשיטתו.

מתרצת הגמרא: אכן הקורע בחמתו הוא מקלקל, ולא צריכא – ולא הוצרכה הברייתא לשנות שחייב אלא באופן דקא עביד למירמא איתתא אאינשי ביתיה – שעושה כן כדי להטיל אימה על אנשי ביתו, אך אינו כועס אלא מראה עצמו ככועס, ובחול קריעה זו מותרת, ולכך נחשבת תיקון וחייב עליה בשבת.

מביאה הגמרא מעשי אמוראים שנהגו כן כדי להטיל אימה: כי הא – כזה המעשה, דרב יהודה שליף מצביתא – תלש חוטים דקים משפת הבגד, כדי להראות לאנשי ביתו שהוא כועס, ויפחדו ממנו, וכן רב אחא בר יעקב תבר מאני תכירי – שבר כלים שבורים לצורך זה, ורב ששת רמי לה לאמתיה מוניני ארישא – שפך ציר של דגים קטנים על ראש שפחתו לצורך זה, וכן רבי אבא תבר נכתמא – שבר כיסוי כד לצורך זה.

הגמרא מביאה עוד בענין האבלות והבכיה על חכם ואדם כשר שמת, שהוזכר לעיל: אמר רבי שמעון בן פזי אמר רבי יהושע בן לוי משום בר קפרא, כל המורידין דמעות על אדם כשר שמת, הקדוש ברוך הוא סופרן לדמעותיו ומניחן בבית גנזיו, שנאמר (תהלים נו ט) 'נדי ספרתה אתה, שימה דמעתי בנאדך הלא בספרתך', כלומר, דמעות שהורדתי על אדם כשר וספרת אותם, שמרם בנאד שלך.

אמר רב יהודה אמר רב, כל המתעצל בהספדו של חכם שמת ואינו מספידו כראוי, ראוי לקוברו בחייו, שנאמר בפסוק אחר מיתת יהושע בן נון (יהושע כד ל) 'ויקברו אותו בגבול נחלתו בתמנת סרח אשר בהר אפרים מצפון להר געש', והרי לא מצינו הר ששמו געש, אלא הפסוק מלמד אותנו, שרגש וגעש עליהן הר לקוברם תחתיו ולהורגן, משום שנתעצלו בהספדו של יהושע.

אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, כל המתעצל בהספדו של חכם כמי שמת, כביצד אתה אומר שהמתעצל בהספד החכם אינו מאריך ימים, והרי נאמר בפסוק (שופטים ב ז) 'ויעבדו העם את ה' כל ימי יהושע, וכל ימי הזקנים אשר האריכו ימים אחרי יהושע', הרי שהזקנים שהיו בימי יהושע האריכו ימים אף שנתעצלו בהספדו. מתרצת הגמרא: אמר ליה רבי יוחנן לרבי חייא בר אבא, בבלאי – בבלי, רק ימים האריכו – שחייהם היו טובים עד סופם, אבל שנים רבות לא האריכו לחיות, אלא מתו בקיצור שנים.

מקשה הגמרא: אלא מעתה ש'אריכות ימים' ביאורו ימים טובים ולא שנים רבות, וכי הפסוק המבטיח למקיימי המצוות (דברים יא כא) 'למען ירבו ימיכם וימי בניכם' מבטיח רק ימים – חיים טובים, ולא שנים רבות, והלא אין הדבר מסתבר. מתרצת הגמרא: כאשר הפסוק עוסק בברכה, שאני – הדבר שונה, וכוונתו לכל המשמעויות שיש בדברים, אך בשאר מקומות אין משמעות 'אריכות ימים' לחיות זמן רב, אלא לחיות חיים טובים בלבד.

הגמרא מביאה מאמר נוסף שאמר רבי חייא בר אבא בשם רבי יוחנן, בענין אדם שמת: ואמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, אחד מן האחין שמת

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

ב"ה א' ט"ו סיון, תרפ"ח, ריגא

... בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי-הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החדש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר ...

יום ראשון - כ"ב סיון מפרק קו עד סוף פרק קז	**יום רביעי - כ"ה סיון** פרק קיט מתחילת הפרק עד סוף פסוק צו
יום שני - כ"ג סיון מפרק קח עד סוף פרק קיב	**יום חמישי - כ"ו סיון** פרק קיט מפסוק צז עד סוף הפרק
יום שלישי - כ"ד סיון מפרק קיג עד סוף פרק קיח	**יום שישי - כ"ז סיון** מפרק קכ עד סוף פרק קלד
שבת קודש - כ"ח סיון פרק כ מפרק קלה עד סוף פרק קלט	

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

[תמוז תרס"ו]

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס לשנת הכ"א היה אומר פרק כ"א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו באמרם שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

יום ראשון כ"ב סיון

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 164, והנה במ"ש יובן... עד עמ' פג, מהרמ"ק ז"ל].

שער היחוד והאמונה

והנה במ"ש יובן מ"ש אני ה' לא שניתי פי' שאין שום שינוי כלל כמו שהיה לבדו קודם בריאת העולם כך הוא לבדו אחר שנברא וז"ש אתה הוא עד שלא נברא העולם אתה הוא כו' בלי שום שינוי בעצמותו ולא בדעתו כי בידיעת עצמו יודע כל הנבראים שהכל ממנו ובטל במציאות אצלו וכמ"ש הרמב"ם ז"ל שהוא היודע והוא הידוע והוא הדיעה עצמה הכל אחד ודבר זה אין כח בפה לאמרו ולא באזן לשמעו ולא בלב האדם להכירו על בוריו כי הקב"ה מהותו ועצמותו ודעתו הכל אחד ממש מכל צד ופינה בכל דרך יחוד ואין דעתו דבר נוסף על מהותו ועצמותו כמו שהוא בנפש האדם שדעתה דבר נוסף על מהותה ומורכב בה שהרי כשהאדם לומד ויודע איזה דבר כבר היתה בו נפשו המשכלת בטרם שלמד וידע ואחר שלמד

1 **וְהִנֵּה, כְּמַה שֶׁנִּתְבָּאֵר יוֹבֶן מַה שֶּׁכָּתוּב**[4]**: "אֲנִי ה' לֹא**
2 **שָׁנִיתִי", פֵּרוּשׁ** – לא שמשמעות מה שהקב"ה אומר "אני ה' לא
3 שניתי" היא רק לומר שהוא לא שינה הנהגתו או אפילו את
4 רצונו לגבי אלה שעושים טוב לשלם להם שכר עבור זה וכך
5 הלאה, אלא הכוונה היא
6 שהקב"ה אומר: "אני לא
7 השתניתי", שאין שום
8 שינוי חס־ושלום בהקב"ה.
9 הרי לא שייך כלל
10 להצביע על שום ענין
11 שיפעול שינוי חס־ושלום
12 בו יתברך! הדבר היחידי
13 שיכול לתת מקום לחשוב
14 שישנו חלילה שינוי – הוא
15 בנוגע לאחדותו יתברך
16 מצד בריאת העולמות:
17 לפני שהוא יתברך ברא
18 את העולמות, לא היתה
19 שום מציאות, רק הקב"ה
20 בלבד. ואילו אחרי שהוא
21 יתברך ברא את העולמות,
22 יכולים הרי לחשוב,
23 שכאילו התווסף עוד דבר
24 (העולמות והנבראים)
25 ואשר ממילא מהוה הדבר שינוי חס־ושלום באחדותו המוחלטת
26 – כלפי כך נאמר "לא שניתי", **שֶׁאֵין שׁוּם שִׁנּוּי כְּלָל, כְּמוֹ**
27 **שֶׁהָיָה לְבַדּוֹ קֹדֶם בְּרִיאַת הָעוֹלָם - כָּךְ הוּא לְבַדּוֹ אַחַר**
28 **שֶׁנִּבְרָא.** – שהרי לכאורה לא מובן: כיצד הוא לבדו אחרי
29 התהוות הבריאה – הרי התווסף עוד דבר, העולם? – אך כפי
30 שהוסבר לעיל ענין היחוד, שהכוונה היא שהעולם בטל
31 במציאות ומיוחד אתו יתברך – מובן, שהוא "לבדו" אחרי
32 הבריאה, בדיוק כמו שהוא "לבדו" לפני הבריאה, שכן, כל
33 הבריאה בטלה במציאות ומיוחדת אתו יתברך. מה שהבריאה
34 נראית כ"מציאות" הרי זה רק לגבי הנבראים התחתונים, ואילו
35 לגביו יתברך אין היא שום מציאות כלל, והרי הוא "לבדו" אחרי
36 בריאת העולמות כמו שהוא לפני הבריאה. **וְזֶהוּ שֶׁאוֹמְרִים**[5]**:**
37 **"אַתָּה** – ריבונו של עולם, **הוּא עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא הָעוֹלָם, אַתָּה**
38 **הוּא כו'",** – משנברא העולם. לכאורה: היה מספיק בנאמר
39 "אתה הוא עד שלא נברא העולם ומשנברא", לשם מה נשנה
40 עוד הפעם "**אתה הוא** משנברא" – אלא, נאמר עוד הפעם "אתה
41 הוא", כדי להדגיש, שה"אתה הוא" שאחרי בריאת העולם, הוא
42 אותו "אתה הוא" שלפני בריאת העולם, **בְּלִי שׁוּם שִׁנּוּי**
43 **בְּעַצְמוּתוֹ,** – וגם **וְלֹא בְּדַעְתּוֹ**[6], – שלמרות שיש מקום לומר
44 שבריאת העולם תהווה שינוי בדעתו[7], בחשבנו שבמה
45 שהתווסף עולם התווסף משהו בידיעה שהוא יודע את העולם,
46 וממילא מהווה הדבר
47 שינוי בדעתו – לכן
48 אומרים, שגם בידיעה שלו
49 אין שום שינוי חס־ושלום,
50 **כִּי בִּידִיעַת עַצְמוֹ יוֹדֵעַ**
51 **כָּל הַנִּבְרָאִים, שֶׁהַכֹּל**
52 **מִמֶּנּוּ וּבָטֵל בַּמְּצִיאוּת**
53 **אֶצְלוֹ,** – וכיוון שבידיעת
54 עצמו הוא יודע את כל
55 הנבראים, לא התווסף
56 שום חידוש ולא נתהווה
57 שום שינוי בידיעתו: לפני
58 הבריאה היתה ידיעת
59 עצמו וכך אחרי הבריאה
60 ישנה ידיעת עצמו, ידיעה
61 שעל ידה הוא יודע את
62 כל הנבראים המתהווים
63 ממנו. **וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב**
64 **הָרַמְבַּ"ם זַ"ל**[8]**, שֶׁ"הוּא**
65 **הַיּוֹדֵעַ, וְהוּא הַיָּדוּעַ,**
66 **וְהוּא הַדֵּעָה עַצְמָהּ** – כפי שהוסבר ביתר פירוט בפרק שני
67 שבחלק הראשון – שאצל האדם, ישנם שלשה דברים נפרדים:
68 ישנו ה"**יודע**" – נפש האדם שהיא זו היודעת, וישנו ה"**ידוע**" –
69 **הדבר** שיודעים אותו, וישנה ה"**דיעה**" – כוח הדעת לדעת
70 ולהבין; ואילו אצל הקב"ה, כותב הרמב"ם, כל זה "הוא" עצמו,
71 **הַכֹּל אֶחָד, וְדָבָר זֶה** – ממשיך הרמב"ם, **אֵין כֹּחַ בַּפֶּה** –
72 האדם, **לְאָמְרוֹ, וְלֹא בָּאֹזֶן לִשְׁמָעוֹ, וְלֹא בְּלֵב הָאָדָם** –
73 ובהבנתו, **לְהַכִּירוֹ עַל בּוּרְיוֹ".** – שתהיה לאדם הכרה יסודית
74 בזה, להשיג איך זה ידיעה כזו **שמי** שיודע, **ומה** שהוא יודע,
75 **ובמה** שהוא יודע – הכל דבר אחד, **כִּי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא,**
76 **מָהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ וְדַעְתּוֹ - הַכֹּל אֶחָד מַמָּשׁ מִכָּל צַד וּפִנָּה,**
77 **בְּכָל דֶּרֶךְ** – של, יחוד, **וְאֵין דַּעְתּוֹ דָּבָר נוֹסָף עַל מָהוּתוֹ**
78 **וְעַצְמוּתוֹ, כְּמוֹ שֶׁהוּא בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם, שֶׁדַּעְתָּהּ דָּבָר נוֹסָף עַל**
79 **מָהוּתָהּ וּמֻרְכָּב בָּהּ,** – אצל האדם מהווה הדעת ענין נוסף על
80 הנפש המורכב בה, **שֶׁהֲרֵי כְּשֶׁהָאָדָם לוֹמֵד וְיוֹדֵעַ אֵיזֶה דָּבָר -**
81 **כְּבָר הָיְתָה בּוֹ נַפְשׁוֹ הַמַּשְׂכֶּלֶת בְּטֶרֶם שֶׁלָּמַד וְיָדַע, וְאַחַר**
82 **שֶׁלָּמַד וְיָדַע נִתּוֹסְפָה יְדִיעָה זוֹ בְּנַפְשׁוֹ,** – הרי שבאדם הידיעה

---

4. מלאכי ג, ו. **5.** בנוסח התפילה (ילקוט ואתחנן רמז תתלה). **6.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "שאינו אלא תואר. ועד"מ להבדיל באלף כו' – באדם הרי ידיעתו למטה ביותר מעצמות נפשו – בנוגע לפשיטות, מציאות וכו'". **7.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "שאינו אלא אחד מתוארין – ואי"ז משנה בעצמותו ח"ו". **8.** הלכות יסודי התורה פ"ב ה"ו. ובכ"מ. מו"נ ח"א פס"ח.

היא דבר נוסף לנפש – נוסף בה הענין שנלמד. **וְכֵן מִדֵּי יוֹם בְּיוֹם "יָמִים יְדַבֵּרוּ, וְרֹב שָׁנִים יֹדִיעוּ חָכְמָה"**[9], – ה"ימים" מלמדים את האדם, והרבה שנים מוסיפים חכמה לאדם, **וְאֵין זוֹ אַחְדוּת פְּשׁוּטָה אֶלָּא מְרֻכָּבֶת,** – כלומר, למרות שהידיעה באדם היא גם כן מיוחדת עם הנפש – הרי אנו אומרים **שהנפש** יודעת – אך יחוד זה של הידיעה עם הנפש אינו "אחדות פשוטה" ("אחדות **פשוטה**" היינו שלא שייך שתהיה **לא** מאוחדת), אלא זוהי אחדות מורכבת, הרי הם שני דברים המתאחדים. **אֲבָל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא הוּא אַחְדוּת פָּשׁוּט בְּלִי שׁוּם הַרְכָּבָה וְצַד רִבּוּי כְּלָל.** – שנאמר שקודם לכן זה לא היה, דבר כזה לא שייך לומר חס־ושלום בו יתברך. **וְאִם כֵּן,** – כיוון שאחדותו היא פשוטה, בלי הרכבה ובלי ריבוי, אי אפשר שדעתו תהיה דבר נפרד ממנו, שהרי אז היה משמע שלפני שידע היה אופן אחד ואחר כך נוספו ידיעה, ריבוי והרכבה חס־ושלום, אלא: **עַל כָּרְחֵךְ מָהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ וְדַעְתּוֹ - הַכֹּל דָּבָר אֶחָד מַמָּשׁ, בְּלִי שׁוּם הַרְכָּבָה. וּלְפִיכָךְ, כְּשֵׁם שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְשׁוּם נִבְרָא בָּעוֹלָם לְהַשִּׂיג מָהוּת הַבּוֹרֵא וְעַצְמוּתוֹ - כָּךְ אִי אֶפְשָׁר לְהַשִּׂיג מָהוּת דַּעְתּוֹ,** – שכן, דעתו וידיעתו הן דבר אחד אתו יתברך, **רַק לְהַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה, שֶׁהִיא לְמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל וּמֵהַשָּׂגָה,** – ומשום כך יכולה היא לקבל ענין שלמעלה מהבנת אנוש, **שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא יָחִיד וּמְיֻחָד - הוּא וְדַעְתּוֹ הַכֹּל אֶחָד מַמָּשׁ, וּבִידִיעַת עַצְמוֹ מַכִּיר וְיוֹדֵעַ כָּל הַנִּמְצָאִים עֶלְיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים,** – ה"נמצאים" של העולמות העליונים ושל העולמות התחתונים, **עַד שִׁלְשׁוּל קָטָן שֶׁבַּיָּם**[10], **וְעַד יַתּוּשׁ קָטָן שֶׁיִּהְיֶה בְּטַבּוּר הָאָרֶץ**[11] - **אֵין דָּבָר נֶעְלָם מִמֶּנּוּ, וְאֵין יְדִיעָה זוֹ** – שהוא יודע את כל הנבראים, **מוֹסִיפָה בּוֹ רִבּוּי וְהַרְכָּבָה כְּלָל,** – של דבר נוסף, **מֵאַחַר שֶׁאֵינָהּ רַק יְדִיעַת עַצְמוֹ,** – ובידיעת עצמו הוא יודע כל הנבראים המתהווים ממנו ובטלים אליו במציאות ומיוחדים בו, **וְעַצְמוּתוֹ וְדַעְתּוֹ הַכֹּל אֶחָד**[12]. **וּלְפִי שֶׁזֶּה קָשֶׁה מְאֹד לְצַיֵּר בִּשְׂכָלֵנוּ,** – ידיעה כזו[13], **עַל כֵּן** – לכן, **אָמַר הַנָּבִיא**[14]: **"כִּי גָבְהוּ שָׁמַיִם מֵאָרֶץ - כֵּן גָּבְהוּ דְרָכַי** – אומר הקב"ה, **מִדַּרְכֵיכֶם וּמַחְשְׁבֹתַי**

שער היחוד והאמונה

וידע ניתוספה ידיעה זו בנפשו וכן מידי יום ביום ימים ידברו ורוב שנים יודיעו חכמה ואין זו אחדות פשוטה אלא מורכבת אבל הקב"ה הוא אחדות פשוט בלי שום הרכבה וצד ריבוי כלל ואם כן ע"כ מהותו ועצמותו ודעתו הכל דבר אחד ממש בלי שום הרכבה ולפיכך כשם שאי אפשר לשום נברא בעולם להשיג מהות הבורא ועצמותו כך אי אפשר להשיג מהות דעתו רק להאמין באמונה שהיא למעלה מהשכל ומהשגה שהקב"ה יחיד ומיוחד הוא ודעתו הכל אחד ממש ובידיעת עצמו מכיר ויודע כל הנמצאים עליונים ותחתונים עד שלשול קטן שבים ועד יתוש קטן שיהיה בטבור הארץ אין דבר נעלם ממנו ואין ידיעה זו מוסיפה בו ריבוי והרכבה כלל מאחר שאינה רק ידיעת עצמו ועצמותו ודעתו הכל אחד ולפי שזה קשה מאד לצייר בשכלנו ע"כ

---

9. איוב לב, ז. **10.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "[קטן **שבכל** הבריות – רש"י חולין (מ, א)] **שבים** [כן גירסת הטושו"ע יו"ד ס"ד]". **11.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "הפחות **בצורה** – חשיבות – שבכל הברואים – ראה רמב"ם יסוה"ת ב, ט – וראה ב"ר רפ"ח". **12.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "לכאורה כאן נסתיים **כל** הענין. והרי אין ענינו לפרש כתבי התנ"ך: ע"כ אמר הנביא וכו' [משא"כ בפ"ב, דמוסיף ביאור **בענין**: ודבר זה כו', ורק **מסתייע** מהכתובים]. אלא שבא לתרץ קושיא שלכאורה סותרת **כל הכתוב לעיל**. דנקודתו - דהוא היודע כו' ובידיעת עצמו וכו' **שכתב הרמב"ם** - כ"ד הוא יחו"ת, **עבודת כאו"א** [ולא יחו"ע - דשייך לאנשי מעלה וכו']. דלכאורה סיום הענין ברמב"ם **על אתר**: ודבר זה אין בלב **האדם** (**איזה שיהי'**) להכירו על בוריו - משמע דאפילו אנשי מעלה אין מכירים וכו'! ובפרט עפמש"כ בהל' תשובה ספ"ה "הוא **שהנביא אמר** כי לא מח' כו'". - וע"כ מבאר **דע"כ** אמר הנביא, מפני שקשה לצייר בשכל - אבל העבודה שייכת לכאו"א. וק"ל". **13.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "1) ודייק בלשונו "**לצייר**" שאינו רגיל **כלל**. ובפרט בנוגע לשכל (שמורגל "להבין", "להשיג" וכיו"ב). 2) סתירה מיני' ובי', לכאורה: "קשה מאד" - **מוכח** דסו"ס **אפשרי** לצייר (לאחרי הקושי מאד) ותומ"י ממשיך - החקר גו' העיני גו' - משמע **דא"א**. וכן לעיל: ודבר זה **אין כח כו' להכירו כו'**. וי"ל: ציור בשכל - צ"ל בדוגמת ציור כפשוטו: 1) התאמתות ללא ספק (שהרי **רואה** הציור) - "אפלייג" בשכל בהחלט. 2) אף שאינו מבין **כלל** איך ציירו הציור ופרטיו - אין זה נוגע כלל בהתאמתות אצלו - שהרי למרות אי ההבנה - **בשעת מעשה** רואה הציור לכל פרטיו. ובנדו"ד יש: 1) **להבין** בשכל שאין מקום **להקשות** בחקר אלקה - שהרי הק' גם לפי הבנת השכל - ראה לקמן פ"ט - בל"ג והגבלות 2) **א"א להבין** בשכל (**בידיעת החיוב**) איך זה המציאות דאחה"פ ובה יש "עצמות" ו"דעת" וידיעת המון נבראים שכאו"א פרט **בפ"ע**. 3) ע"י ההתעמקות שבה שאין מקום להקשות וכו' סו"ס נתאמת בשכלו (לאחרי קשה מאד עכ"פ) שכן הוא אף שאינו מבין (**בידיעת החיוב**) וכנ"ל בעניני הציור. ובזה מתורצת ג"כ הסתירה: **דחקר** אלקה וכן **להכירו בלב** - א"א (היינו **בידיעת** החיוב) [אבל אפשר בידיעת השלילה (ולכן מדייק דהא דא"א - דוקא **תמצא, על בוריו**, וכן בפ"ב להבינו **על בוריו** - דוקא". ועפ"ז מתורצת ג"כ קושית הראב"ד בהשגותיו (הל' תשובה ספ"ה) על הרמב"ם "דמתחיל בקושיא ע"פ שכל (בנוגע לידיעת ה') ולא השלימה ע"פ שכל" כ"א "החזירו לאמונה" - וע"פ הנ"ל מתורץ - כי גם ברמב"ם שם מדייק "**להשיג** דבר זה **על בוריו**" (**ידיעת החיוב** והמהות דוקא - משא"כ בידיעת השלילה **שאפשר** - וה"ז הסברה וידיעה **בשכל** ולא באמונה) [ומתאים לשיטת הרמב"ם (מו"נ ח"א פנ"ח) בנוגע לתוארי ה' **בכלל** - שבזה רק ענין השלילה. עיין לקו"ת פקודי ו,ב]. ובפרט ע"פ אדה"ז כאן ש"קשה מאד" אפשר גם "**לצייר בשכל**". - וראה שם בלקו"ת איך שע"י **ריבוי** בידיעות השלילה (בענינים הגשמיים) ["קשה מאד"] יוכל להגיע כמעט "**לציור**" הדבר - אפילו להרמב"ם. ועיין בהנסמן בע' השגת החיוב השלילה במפתחות מאמרי אדנ"ע". **14.** ישעי' נה, ט.

שער היחוד והאמונה

אמר הנביא כי גבהו שמים מארץ כן גבהו דרכי מדרכיכם ומחשבותי ממחשבותיכם וכתיב החקר אלוה תמצא וגו' וכתיב העיני בשר לך אם כראות אנוש תראה שהאדם רואה ויודע כל הדברים בידיעה שחוץ ממנו והקב"ה בידיעת עצמו עכ"ל [ע"ש בה' יסודי התורה והסכימו עמו חכמי הקבלה כמבואר בפרדס מהרמ"ק ז"ל]:

מִמַּחְשְׁבֹתֵיכֶם", וּכְתִיב[15]**: "הַחֵקֶר אֱלוֹהַּ תִּמְצָא וְגוֹ'", וּכְתִיב**[16]**: "הַעֵינֵי בָשָׂר לָךְ, אִם כִּרְאוֹת אֱנוֹשׁ תִּרְאֶה", שֶׁהָאָדָם רוֹאֶה וְיוֹדֵעַ כָּל הַדְּבָרִים** – שהוא יודע, **בִּידִיעָה שֶׁחוּץ מִמֶּנּוּ,** – וידיעה זו, כיוון שהיא חוץ ממנו ולפני כן לא ידע אותה, הרי כשהוא יודע את הידיעה, מתווסף בו דבר זה, **וְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא** – יודע הכל, **בִּידִיעַת עַצְמוֹ, עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ** – של הרמב"ם. [**עַיֵּן שָׁם בְּהִלְכוֹת יְסוֹדֵי הַתּוֹרָה. וְהִסְכִּימוּ עִמּוֹ חַכְמֵי הַקַּבָּלָה, כַּמְבֹאָר בְּפַרְדֵּס מֹהַרְמַ"ק זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה]:** – שכן, ישנם גדולי ישראל החולקים על הרמב"ם בענין זה, בטענם שאי אפשר לומר על הקב"ה גדר של דעת, גם לא בידיעה כזו שהיא מופשטת לגמרי מגדרי הידיעה שלנו – וכיוון שאומרים, שהוא יתברך עצמו הוא ה"מדע" והוא ה"יודע" וכו', יש בכך חס־ושלום משום הגדרה מסויימת לגבי הקב"ה, שהוא אין־סוף. ברם, על פי קבלה, צודק הרמב"ם: אלא (כפי שכתוב בהגהה בפרק שני שבחלק הראשון, וכפי שכתוב להלן בהגהה בפרק ט') דבר זה הוא אחרי הרבה צמצומים שאור אין־סוף ברוך־הוא מצמצם עצמו, עד שהוא מתלבש בכלים של ספירות חכמה, בינה, דעת של עולם האצילות – שם "הוא המדע הוא היודע כו'", שכן הספירות מיוחדות בתכלית היחוד עם אור אין־סוף, עד ליחוד של "הוא היודע" וכו'[17].

יום שני כ"ג סיון

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' פג, והנה מכאן יש להבין... עד עמ' 166, דממלא לון.

שער היחוד והאמונה

והנה מכאן יש להבין שגגת מקצת חכמים בעיניהם ה' יכפר בעדם ששגו וטעו בעיונם בכתבי האריז"ל והבינו ענין הצמצום המוזכר שם כפשוטו שהקב"ה סילק עצמו ומהותו ח"ו מעוה"ז רק שמשגיח מלמעלה בהשגחה פרטית על כל היצורים כולם אשר בשמים ממעל ועל הארץ מתחת והנה מלבד

וְהִנֵּה, מִכָּאן[18] – ממה שהוסבר, שידיעתו של הקב"ה היא דבר אחד עם הקב"ה עצמו, שהרי אם לא כך, היתה הידיעה חס־ושלום ענין של ריבוי והרכבה – ודבר זה לא שייך בהקב"ה, כי הוא יתברך הוא אחד הפשוט – הנה מענין זה, **יֵשׁ לְהָבִין שִׁגְגַת מִקְצָת חֲכָמִים בְּעֵינֵיהֶם,** – וכיוון שגם שוגג זקוק לכפרה, לכן ה' **יְכַפֵּר בַּעֲדָם,** – על טעותם, **שֶׁשָּׁגוּ וְטָעוּ בְּעִיּוּנָם בִּכְתָבֵי הָאֲרִיז"ל, וְהֵבִינוּ עִנְיַן הַצִּמְצוּם הַמֻּזְכָּר שָׁם כְּפְשׁוּטוֹ,** – בכתבי האריז"ל מוזכר, שבתחילת בריאת העולמות, היה אור אין־סוף ממלא "מקום" העולמות, ולא היה שום נתינת מקום למציאות העולמות, שכן עולמות הם בבחינת גבול – ואור אין־סוף ברוך הוא, הוא הרי אין־סוף, בלי גבול. לכן, נאמר שם, היה ענין הצמצום, שאור אין־סוף "נסתלק", כדי שיהיה מקום למציאות העולמות. לאמיתו של דבר הכוונה במה שאור אין־סוף "נסתלק" היא, שאור אין־סוף אינו מאיר בגילוי – "אין־סוף" ו"בלי גבול" אינם בהתגלות – רק מתגלה כוח הגבול, הנותן מקום למציאות עולמות בעלי גבול. – ואילו ה"חכמים בעיניהם" טעו, בסברם שענין הצמצום והסתלקות הוא שם במובנם הפשוט – **שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא סִלֵּק עַצְמוֹ וּמָהוּתוֹ חַס־וְשָׁלוֹם מֵעוֹלָם הַזֶּה**[19], – שלא כפי האמת, שמשמעות "סילק" היא, כאמור, שהעלים את האור ואת ההתגלות, שענין אור אין־סוף לא יהיה **בגילוי**, אלא הם הבינו כפשוטו, שהוא סילק חַס־וְשָׁלוֹם את עצמו מעולם הזה, **רַק שֶׁמַּשְׁגִּיחַ מִלְּמַעְלָה בְּהַשְׁגָּחָה פְּרָטִית עַל כָּל הַיְצוּרִים כֻּלָּם, אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל הָאָרֶץ מִתַּחַת.** – על כל אלה משגיח הקב"ה מלמעלה בהשגחה פרטית, אך כיצד

---

15. איוב יא, ז. **16.** שם, י, ד. **17.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "וכמשנ"ת כ"ז בארוכה (דעת הרמב"ם, החולקים עליו וביאור אדה"ז בזה) בסהמ"צ להצ"צ במצ' האמנת אלקות". **18.** על השאלה: אם "מכאן" הכוונה למה שרבנו הזקן מביא בשם הרמב"ם ש"הוא ודעתו אחד", או שהכוונה היא על ביאורו הכללי של רבנו הזקן ב"שער היחוד והאמונה", שהנבראים בטלים במציאות לו יתברך, **ענה כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "הרי מפורש מכאן (ולא – **מכללות** כו') – דכיון שמאמינים שיודע כו' וע"כ אין כו' **בידיעת עצמו** כו' (שביאר **כאן**)". **19.** בתשובה על השאלה, מדוע מביא כאן דוקא רבנו הזקן **עולם הזה**, אף שלכאורה הדיעה של הטועים בענין ה"צמצום" תופסת גם בשייכות לכל העולמות (כלומר, הסילוק הוא מכל העולמות) – **כתב כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "הרי אח"כ חזר והאיר (אלא שבאופן דקו קצר), **ולכל** הדיעות בג"ע וביהמ"ק וכו' נאמר **ושכנתי** בתוכם, אף **שבשעת הצמצום** – הי' רק חלל". במקום אחר (לקו"ש חט"ו ע' 472) כותב כ"ק אדמו"ר שליט"א ביתר פירוט: "י"ל שני טעמים בדבר (א) מה שהכריח הנ"ל לפרש הצמצום כפשוטו, הוא זה דא"א לומר דלא סילק עצומ"ה מעוה"ז דא"כ נמצא הוא "גם בגשמיים השפלים הבלתי נכבדים ואף הנבזיים" – ותפס אדה"ז התחלת **ויסוד** שיטתם. (ב) בשאר העולמות י"ל דלאחר הצמצום חזר והמשיך עצמו"ה, וא"כ אין להקשות מת"ז ומר"מ שמקשה לקמן,

מתבטא הדבר? – לפי סגנונם הוא למשל כמלך היושב בהיכלו ומסתכל משם על הדברים שמחוץ להיכל. כלומר, המלך עצמו אינו נמצא מחוץ להיכל, למרות שהשגתו היא גם מחוץ להיכל. כך, הם אומרים, משגיח הקב"ה על כל הנבראים שהם חס־ושלום מחוץ ל"היכל" שלו. **וְהִנֵּה, מִלְּבַד שֶׁאִי אֶפְשָׁר כְּלָל לוֹמַר עִנְיַן הַצִּמְצוּם כְּפְשׁוּטוֹ שֶׁהוּא מִמִּקְרֵי הַגּוּף** – מי שנתון תחת מקרי הגוף יכול להיות בו ענין הצמצום והתהלקות כפשוטו: בתחילה הוא היה כאן, ולאחר מכן הסתלק משם ואינו נמצא שם יותר – דבר זה אי אפשר, אבל, לומר כלל **עַל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, הַנִּבְדָּל מֵהֶם** – ממקרי הגוף, **רְבוּא רִבְבוֹת הִבְדָּלוֹת עַד אֵין קֵץ;** נוסף על כך, **אַף גַּם זֹאת, לֹא בְּדַעַת יְדִבְרוּ, מֵאַחַר שֶׁהֵם מַאֲמִינִים בְּנֵי מַאֲמִינִים שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא יוֹדֵעַ כָּל הַיְצוּרִים שֶׁבָּעוֹלָם הַזֶּה הַשָּׁפֵל וּמַשְׁגִּיחַ עֲלֵיהֶם,** – הרי שהם מודים שידיעתו והשגחתו ישנן כאן בעולם הזה השפל, **וְעַל כָּרְחָךְ** – מן ההכרח לומר **שֶׁאֵין יְדִיעָתוֹ אוֹתָם** – את כל הנבראים, **מוֹסִיפָה בּוֹ רִבּוּי וְחִדּוּשׁ,** – וכל זה מדוע? – **מִפְּנֵי שֶׁיּוֹדֵעַ הַכֹּל בִּידִיעַת עַצְמוֹ** – אילו ידיעתו את הנבראים לא היתה "בידיעת עצמו", היתה אז בידיעה זו משום ריבוי וחידוש: נוספה ידיעה זו, והיא ענין של חידוש, שהרי לפני כן לא היתה ידיעה זו ועתה היא כן ישנה; אך כיוון שמושלל למעלה לגמרי ענין של ריבוי וחידוש, מן ההכרח שידיעת הקב"ה את הנבראים היא באופן שהוא יודע אותם בידיעת עצמו – וממילא, **הֲרֵי כִּבְיָכוֹל מָהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ** – הוא עצמו, **וְדַעְתּוֹ** – שיודע את הנבראים שבעולם הזה, **הַכֹּל אֶחָד.** – כיוון שידיעתו והשגחתו ישנן בעולם הזה, וידיעתו היא דבר אחד אתו, הרי שהוא עצמו יתברך ישנו בעולם הזה. אין זה, כמו שהם מדמים, כמלך היושב בהיכלו ורק השגחתו היא מחוץ להיכל, אלא המלך עצמו נמצא במקום שהשגחתו נמצאת. כך, שגם בעולם הזה השפל, שמצד עצמו הוא נראה ומורגש כ"יש" ו"מציאות", ורק על־ידי עבודה צריכים לעשות את העולם דירה לו יתברך, מקום של התגלות לו יתברך, הרי הוא עצמו ברוך הוא נמצא כאן בעולם הזה באותה מדה שהוא נמצא בעולמות העליונים. **וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב בַּתִּקּוּנִים תִּקּוּן נז: "דְּלֵית אֲתַר פָּנוּי מִינֵיהּ, לָא בְּעָלְאִין וְלָא בְּתַתָּאִין";** – אין מקום פנוי ממנו יתברך לא בעליונים ולא בתחתונים. הרי נאמר בתיקוני זהר, **שהוא עצמו** נמצא בעולמות התחתונים; **וּבְרַעְיָא מְהֵימְנָא פָּרָשַׁת פִּינְחָס:** – כתוב: **"אִיהוּ תָּפִים בְּכֻלָּא וְלֵית מַאן דְּתָפִים בֵּיהּ כּוֹ',** – הוא (הקב"ה) תופס בכל דבר ואין מי שיתפוס בו, **אִיהוּ סוֹבֵב כָּל עָלְמִין כּוֹ',** – הוא (הקב"ה) "סובב" ומקיף את כל העולמות כו', **וְלֵית מַאן דְּנָפִיק מֵרְשׁוּתֵיהּ לְבַר,** – ואין מי שיוצא מחוץ לרשותו, **אִיהוּ מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין כּוֹ',** – הוא (הקב"ה) ממלא את כל העולמות, ומחיה אותם בחיות פנימית מותאמת לכל נברא, **אִיהוּ מְקַשֵּׁר וּמְיַחֵד זִינָא לְזִינֵיהּ עִלָּא וְתַתָּא,** – הוא (הקב"ה) מקשר ומיחד מין אחד במין שני, את העליון עם התחתון, **וְלֵית קוּרְבָּא בְּד' יְסוֹדִין, אֶלָּא בְּקֻדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא כַּד אִיהוּ בֵּינַיְיהוּ",** – ואין שום קירבה ואיחוד בארבעה היסודות (מהם מורכב כל נברא) אלא על־ידי הקב"ה כשהוא נמצא ביניהם, על־ידי כוח האין־סוף בארבעה היסודות – מתהווה התחברות ביניהם, למרות שמצד עצמם הם הפכיים אחד לשני, כמו אש ומים, **עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ** – של הזהר שם. **וְרוֹצֶה לוֹמַר:** – במה שהוא אומר, **"לֵית מַאן דְּתָפִים בֵּיהּ"** – הכוונה היא, **שֶׁאֵין מִי שֶׁיִּתְפֹּס בְּהַשָּׁגַת שִׂכְלוֹ מִכָּל שְׂכָלִים הָעֶלְיוֹנִים,** – גם בין ה"שכליים העליונים", של הנבראים מהעולמות העליונים (שהם בעלי שכל והשגה גדולים) אין מי שיתפוס בשכלו **בְּמָהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּתִּקּוּנִים:** – ב"תיקוני זהר": **"סְתִימָא דְּכָל סְתִימִין,** – שגם העולמות הסתומים לגבינו, אין השגתם יכולה "לתפוס" את הקב"ה והוא "סתום" מהם, **וְלֵית מַחֲשָׁבָה תְּפִיסָא בָּךְ כְּלָל".** – אין שום מחשבה (גם לא של "עלמין סתימין") יכולה "לתפוס" בהקב"ה עצמו. בענין של "תפיסא", לתפוס בשכל והשגה, הרבותא היא שגם העליונים בשכלם והשגתם הגדולים, אינם יכולים לתפוס ולהבין את הקב"ה. ברם, פירוש נוסף ב"תפיסא", כשאומרים שאין דבר תופס בו, הכוונה היא גם, ששום דבר אינו מחזיק בו ואינו פועל בו שום תפיסה ושינוי. שהרי כשהאדם יוצר ועושה דבר הרי הוא נתפס ביצירתו, הוא משתנה לפי מה שיצירת הדבר דורשת. ואילו פעולתו של הקב"ה בהתהוות והחייאת כל הנבראים, אינה פועלת בו שום תפיסה ושינוי – בכך מתבטאת הרבותא של העולמות התחתונים, שגם הם, שליצירתם נדרש יותר צמצום והתלבשות, ובכל זאת גם הם אינם פועלים בו יתברך שום תפיסה ושינוי. וכדלהלן: **וְגַם בַּתַּחְתּוֹנִים,** – אין אף אחד שיתפוס בו, **אַף־עַל־גַּב דְּאִיהוּ מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין** – למרות

שער היחוד והאמונה

1 שא"א כלל לומר ענין הצמצום כפשוטו שהוא ממקרי
הגוף על הקב"ה הנבדל מהם ריבוא רבבות הבדלות
2 עד אין קץ אף גם זאת לא בדעת ידברו מאחר
שהם מאמינים בני מאמינים שהקב"ה יודע כל
3 היצורים שבעוה"ז השפל ומשגיח עליהם וע"כ אין
ידיעתו אותם מוסיפה בו ריבוי וחידוש מפני שיודע
4 הכל בידיעת עצמו הרי כביכול מהותו ועצמותו
ודעתו הכל א' וז"ש בתקונים תיקון נ"ז דלית אתר
5 פנוי מיניה לא בעילאין ולא בתתאין ובר"מ פ' פנחס
6 איהו תפים בכולא ולית מאן דתפים ביה כו' איהו
7 סוב"ע כו' ולית מאן דנפיק מרשותי' לבר איהו
8 ממכ"ע כו' איהו מקשר ומיחד זינא לזיניה עילא
9 ותתא ולית קורבא בד' יסודין אלא בקב"ה כד איהו
10 בינייהו עכ"ל. ור"ל לית מאן דתפים בי' שאין מי
11 שיתפוס בהשגת שכלו מכל שכלים העליונים במהותו
12 ועצמותו של הקב"ה כמ"ש בתקונים סתימא דכל
13 סתימין ולית מחשבה תפיסא בך כלל וגם בתחתונים
14 אע"ג דאיהו ממכ"ע אינו כנשמת האדם תוך גופו

שהוא יתברך "ממלא" את כל העולמות והנבראים, ומחייה אותם בחיות מותאמת לכל נברא, והחיות **מתלבשת** בפנימיות בנברא – הרי לכאורה יכול הדבר לפעול תפיסה ושינוי בו יתברך מצד העולמות התחתונים יותר מאשר מצד העולמות העליונים, אין הדבר כך, שכן, האופן איך שהוא ממלא כל עלמין – **אֵינוֹ כְּנִשְׁמַת הָאָדָם** – המתלבשת **תּוֹךְ גּוּפוֹ, שֶׁהִיא** – הנשמה, **נִתְפֶּסֶת תּוֹךְ הַגּוּף עַד שֶׁמִּתְפַּעֶלֶת וּמְקַבֶּלֶת שִׁנּוּיִים מִשִּׁנּוּיֵי הַגּוּף וְצַעֲרוֹ, מֵהַכָּאוֹת** – שהגוף מקבל, **אוֹ קְרִירוּת** – שהגוף סובל, **אוֹ חֲמִימוּת הָאֵשׁ וְכֵיוֹצֵא,** – שסבל הגוף משפיע גם על הנפש. **מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא,** – שלמרות שהוא ממלא כל העולמות ומתלבש בהם, כפעולת הנשמה בגוף, אף על פי כן שונה הדבר בהקב"ה, **שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל שׁוּם שִׁנּוּי** – ואינו מושפע **מִשִּׁנּוּיֵי עוֹלָם הַזֶּה,** מן השינויים המתהווים **מַקִּיץ לְחֹרֶף וּמִיּוֹם לְלַיְלָה, כְּדִכְתִיב:** – כמו שכתוב[20]: **"גַּם חֹשֶׁךְ לֹא יַחֲשִׁיךְ מִמֶּךָּ, וְלַיְלָה כַּיּוֹם יָאִיר", לְפִי שֶׁאֵינוֹ נִתְפָּס כְּלָל תּוֹךְ הָעוֹלָמוֹת אַף־עַל־פִּי דְּמְמַלֵּא לוֹן.** – למרות שהוא "ממלא" אותם.

שער היחוד והאמונה

שהיא נתפסת תוך הגוף עד שמתפעלת ומקבלת שינויים משינויי הגוף וצערו מהכאות או קרירות או חמימות האש וכיוצא משא"כ בהקב"ה שאינו מקבל שום שינוי משינויי עוה"ז מקיץ לחורף ומיום ללילה כדכתיב גם חשך לא יחשיך ממך ולילה כיום יאיר לפי שאינו נתפס כלל תוך העולמות אע"ג דממלא לון

יום שלישי כ"ד סיון

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 166, וזהו ג"כ ענין... עד עמ' פד, גבול ותכלית.

וְזֶהוּ גַּם־כֵּן עִנְיַן "סוֹבֵב כָּל עָלְמִין", – שהוא מקיף וסובב את כל העולמות, **פֵּרוּשׁ,** – "סובב כל עלמין" אין הכוונה שהוא לא נמצא חס־ושלום בעולם עצמו ורק מקיף עליו בלבד, וכך משפיע בו, אלא המשמעות של "סובב" היא: **דֶּרֶךְ מָשָׁל, כְּשֶׁאָדָם מִתְבּוֹנֵן בְּאֵיזֶה דְּבַר חָכְמָה בְּשִׂכְלוֹ אוֹ בְדָבָר גַּשְׁמִי בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ, אֲזַי שִׂכְלוֹ וּמַחֲשַׁבְתּוֹ מַקִּיפִים עַל הַדָּבָר הַהוּא הַמְצֻיָּר בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ אוֹ בְּשִׂכְלוֹ,** – שהרי הדבר נמצא בשכלו ובמחשבתו, **אַךְ אֵין** – השכל והמחשבה, **מַקִּיפִים עַל הַדָּבָר הַהוּא מַמָּשׁ בְּפֹעַל מַמָּשׁ;** – הם מקיפים את ה"ציור" בלבד של הדבר, אבל לא את הדבר עצמו. דבר זה מובן במיוחד בדבר גשמי, שהדבר הגשמי עצמו הרי נמצא בפועל ממש במקום אחר, לא במחשבתו, שבה נמצא רק "ציורו" של הדבר, ורק את ה"ציור" בלבד מקיפה מחשבתו, **אֲבָל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא דִּכְתִיב בֵּיהּ** – שלגביו כתוב[21]: **"כִּי לֹא מַחְשְׁבֹתַי מַחְשְׁבֹתֵיכֶם וְגוֹ'"** – שהמחשבה שלמעלה היא באופן אחר לגמרי מאשר, להבדיל, מחשבתו של אדם, הנה **מַחֲשַׁבְתּוֹ וִידִיעָתוֹ שֶׁיּוֹדֵעַ כָּל הַנִּבְרָאִים, מַקֶּפֶת כָּל נִבְרָא וְנִבְרָא בְּפֹעַל מַמָּשׁ, שֶׁהֲרֵי הִיא** – המחשבה שלמעלה, **הִיא חַיּוּתוֹ וְהִתְהַוּוּתוֹ מֵאַיִן לְיֵשׁ בְּפֹעַל מַמָּשׁ.** – שלא כפי שהדבר אצל האדם, שהדבר המצוייר עצמו אינו נמצא במחשבתו ואין מחשבתו משפיעה על הדבר, רק ציורו של הדבר נמצא במחשבתו. ואילו המחשבה שלמעלה מקיפה את הנברא ממש, והיא משפיעה בנברא להוותו מ"אין" ל"יש" ולהחיותו. אך אין זה באופן שהחיות מצטמצמת בהתאם לנברא, שאז היא יכולה להיקלט בפנימיותו של הנברא, אלא חיות זו נשארת במדריגתה הנעלה, שהיא למעלה מלהצטמצם עד שתוכל להיקלט בהתלבשות בפנימיותו של הנברא – ובהיותה במדריגתה, היא משפיעה בנברא את ענין ההתהוות והחיות. **וּ"מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין" - הִיא בְּחִינַת הַחַיּוּת הַמִּתְלַבֶּשֶׁת** בפנימיות, **תּוֹךְ עֶצֶם הַנִּבְרָא, שֶׁהִיא** – החיות שמבחינת "ממלא כל עלמין", **מְצֻמְצֶמֶת בְּתוֹכוֹ** – של הנברא, **בְּצִמְצוּם רַב, כְּפִי עֶרֶךְ מָהוּת הַנִּבְרָא,** – שכן, כיוון שעל החיות להתלבש

שער היחוד והאמונה

וזהו ג"כ ענין סוכ"ע פי' ד"מ כשאדם מתבונן באיזה דבר חכמה בשכלו או דבר גשמי במחשבתו אזי שכלו ומחשבתו מקיפים על הדבר ההוא המצויר במחשבתו או בשכלו אך אין מקיפים על הדבר ההוא ממש בפועל ממש. אבל הקב"ה דכתיב ביה כי לא מחשבותי מחשבותיכם וגו' מחשבתו וידיעתו שיודע כל הנבראים מקפת כל נברא ונברא בפ"מ שהרי היא היא חיותו והתהוותו מאין ליש בפועל ממש. וממלא כל עלמין היא בחי' החיות המתלבשת תוך עצם הנברא שהיא מצומצמת בתוכו בצמצום רב כפי ערך מהות הנברא שהוא בעל גבול ותכלית

משא"כ בעוה"ז דא"א לומר דחזר והמשיך עצומ"ה כי א"א, לשיטתם, שימצא בגשמיים כו' כנ"ל. ולא מבעי דבעולם האצי' יוכלו לתרץ דחזר והמשיך, אלא אפילו בהעולמות שבהם אין איהו וחיוהי וגרמוהי חד י"ל כך, וע"ד שאנו אומרים כך בנוגע להארת הקו בעולמות בי"ע". **20.** תהלים קלט, יב. **21.** ישעי' נה, ח.

בפנימיותו של הנברא ולהתאחד אתו, מן ההכרח שהיא תצטמצם לפי ערך מהותו של הנברא – והנברא הוא הרי בעל גבול, הרי מן ההכרח שחיות זו תבוא באופן של גבול, בצורה מוגבלת, כדלהלן: **שֶׁהוּא** – הנברא, **בַּעַל גְּבוּל וְתַכְלִית בְּכַמּוּתוֹ וְאֵיכוּתוֹ, דְּהַיְנוּ** – המשמעות של "איכותו" היא **מַעֲלָתוֹ וַחֲשִׁיבוּתוֹ** – של הנברא, שגם האיכות והחשיבות אינן החיות של הנברא, הן באות רק מצד גוף הנברא, **כְּגוֹן הַשֶּׁמֶשׁ, שֶׁגּוּפוֹ יֵשׁ לוֹ גְּבוּל וְתַכְלִית בְּכַמּוּתוֹ,** – בגודל השמש, **שֶׁהוּא כְּמוֹ קִסּוֹ פְּעָמִים כְּגֹדֶל כַּדּוּר הָאָרֶץ**[22], **וְאֵיכוּתוֹ וּמַעֲלָתוֹ,** – של השמש, **הוּא אוֹרוֹ, גַּם־כֵּן יֵשׁ לוֹ גְּבוּל עַד כַּמָּה יוּכַל לְהָאִיר, כִּי לֹא יָאִיר לְכָלְתִּי תַכְלִית, מֵאַחַר שֶׁהוּא נִבְרָא** – ונברא הוא הרי מוגבל – ואם אמנם השמש מאירה למרחק רב, אבל בכל זאת בהגבלה. **וְכֵן כָּל הַנִּבְרָאִים הֵם בַּעֲלֵי גְּבוּל וְתַכְלִית, כִּי מֵהָאָרֶץ לְרָקִיעַ מַהֲלַךְ ת"ק שָׁנָה כו'.** – וכך בין רקיע לרקיע גם כן מהלך ת"ק שנה. **וְאִם כֵּן** – שלנבראים יש גבול ותכלית, **הַחַיּוּת הַמְלֻבֶּשֶׁת בָּהֶם** – בפנימיותם, **הִיא בִּבְחִינַת צִמְצוּם רַב וְעָצוּם, כִּי צְרִיכָה תְּחִלָּה לְהִתְצַמְּצֵם צִמְצוּמִים רַבִּים וַעֲצוּמִים, עַד שֶׁיִּתְהַוֶּה מִכֹּחָהּ וְאוֹרָהּ** – של חיות זו, **עֶצֶם הַנִּבְרָאִים כְּמוֹת שֶׁהֵם, בַּעֲלֵי גְּבוּל וְתַכְלִית** – שהרי החיות עצמה אינה מוגבלת ולא בעלת תכלית, וכדי שיתהווה ממנה נברא מוגבל, מן ההכרח שהיא תצטמצם בצמצומים רבים, עד שתוכל להתלבש בנברא ולהתאחד אתו – כפי שיוסבר להלן:

שער היחוד והאמונה

בכמותו ואיכותו דהיינו מעלתו וחשיבותו כגון השמש שגופו יש לו גבול ותכלית בכמותו שהוא כמו קס"ז פעמים כגודל כדור הארץ ואיכותו ומעלתו הוא אורו ג"כ יש לו גבול עד כמה יוכל להאיר כי לא יאיר לבלתי תכלית מאחר שהוא נברא וכן כל הנבראים הם בעלי גבול ותכלית כי מהארץ לרקיע מהלך ת"ק שנה כו'. וא"כ החיות המלובשת בהם היא בבחי' צמצום רב ועצום כי צריכה תחלה להתצמצם צמצומים רבים ועצומים עד שיתהוה מכחה ואורה עצם הנבראים כמות שהם בעלי גבול ותכלית

יום רביעי כ"ה סיון

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' פד, כי מקור החיות... עד עמ' פה, עצמן.

כִּי מְקוֹר הַחַיּוּת הוּא רוּחַ פִּיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא הַמִּתְלַבֵּשׁ בַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, – בהם נבראו כל הנבראים, **וְרוּחַ פִּיו יִתְבָּרֵךְ הָיָה יָכוֹל לְהִתְפַּשֵּׁט לְאַין קֵץ וְתַכְלִית, וְלִבְרֹא עוֹלָמוֹת אֵין קֵץ וְתַכְלִית לְכַמּוּתָם וְאֵיכוּתָם, וּלְהַחֲיוֹתָם עֲדֵי עַד,** – לא כפי שהם כעת, מוגבלים בכמות ובאיכות וקיומם אינו נצחי; ואילו מבחינת "רוח פיו" היו יכולים להיברא עולמות בלתי מוגבלים בכמותם ובאיכותם ובעלי קיום נצחי, **וְלֹא הָיָה נִבְרָא עוֹלָם הַזֶּה כְּלָל** – עולם הזה, שכל הנבראים שבו הם בעלי גבול ותכלית. ומחמת הצטמצמות החיות שמ"רוח פיו" יתברך, נתהווה העולם הזה עם נבראים בעלי גבול ותכלית. טעמו של דבר, מדוע היו יכולים להיברא עולמות בלי גבול ותכלית מבחינת "רוח פיו" יתברך (בלי צמצומים) – אומר רבנו הזקן במוסגר: (**שֶׁכְּמוֹ שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא נִקְרָא "אֵין־סוֹף", כָּךְ כָּל מִדּוֹתָיו וּפְעֻלּוֹתָיו,** – הן אין־סוף, **דְּאִיהוּ וּגְרָמוֹהִי חַד,** – הוא ומדותיו הם דבר אחד, **הַיְנוּ** – כלומר, **הַחַיּוּת הַנִּמְשֶׁכֶת מִמִּדּוֹתָיו, שֶׁהֵן חֶסֶד וְרַחֲמִים וּשְׁאָר מִדּוֹתָיו הַקְּדוֹשׁוֹת,** – נמשכת החיות מהן **עַל־יְדֵי הִתְלַבְּשׁוּתָן שֶׁמִּתְלַבְּשׁוֹת** – המדות **בְּרוּחַ פִּיו** – בספירת המלכות, ההתהוות היא ממאמר ו"רוח פיו" יתברך, ככתוב[23]: **"כִּי הוּא אָמַר וַיֶּהִי", וְ"עוֹלָם" - עַל־יְדֵי - "חֶסֶד יִבָּנֶה"**[24], – שהעולם נבנה על־ידי מדת החסד. כיצד, איפוא, זה בא משניהם – מחסד ומדבר ה' (מלכות)? – אלא הכוונה היא שמדת

שער היחוד והאמונה

כי מקור החיות הוא רוח פיו של הקב"ה המתלבש בעשרה מאמרות שבתורה ורוח פיו ית' היה יכול להתפשט לאין קץ ותכלית ולברוא עולמות אין קץ ותכלית לכמותם ואיכותם ולהחיותם עדי עד ולא הי' נברא עוה"ז כלל (שכמו שהקב"ה נקרא א"ס כך כל מדותיו ופעולותיו דאיהו וגרמוהי חד היינו החיות הנמשכת ממדותיו שהן חסד ורחמים ושאר מדותיו הקדושות ע"י התלבשותן שמתלבשות ברוח פיו כי הוא אמר ויהי ועולם ע"י חסד יבנה בדבר ה'

---

22. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "והנה ברמב"ם יסוה"ת (פ"ג ה"ח) כמו קע פעמים וכ"ה בהל' שבועות (פ"ה הכ"ב) קע פעמים. ול"ק על אדה"ז, כי בהקדמת פיה"מ להרמב"ם (ד"ה והנני נושא) נחית הרמב"ם לדייק יותר וכותב: קסו ושלש שמיניות פעם".

23. תהלים לג, ט. **24.** שם פט, ג.

שער היחוד והאמונה

ורוח פיו הנעשה כלי ולבוש לחסד זה כהדין קמצא דלבושיה מיניה וביה) אלא שצמצם הקב"ה האור והחיות שיוכל להתפשט מרוח פיו והלבישו תוך צירופי אותיות של עשרה מאמרות וצירופי צירופיהן בחילופי ותמורות האותיות עצמן ובחשבונן ומספרן שכל חילוף ותמורה מורה על ירידת האור והחיות ממדרגה למדרגה דהיינו שיוכל לברוא ולהחיות ברואים שמדרגות איכותם ומעלתם היא פחותה ממדרגות איכות ומעלת הברואים הנבראים מאותיות ותיבות עצמן שבעשרה מאמרות שבהן מתלבש הקב"ה בכבודו ובעצמו שהן מדותיו והחשבון מורה על מיעוט האור והחיות מיעוט אחר מיעוט עד שלא נשאר ממנו אלא בחי' אחרונה שהוא בחי' החשבון ומספר כמה מיני כחות ומדרגות כלולות באור וחיות הזה המלובש בצירוף זה של תיבה זו (ואחר כל הצמצומי' האלה וכיוצא בהן כאשר גזרה חכמתו ית' הוא שהי' יכול האור והחיות להתלבש גם בתחתוני' כמו אבנים ועפר הדומם כי אבן ד"מ שמה מורה כי שרשה משם העולה ב"ן במספרו ועוד אלף נוספת משם אחר (לישעם) [נר' דצ"ל לטעם] הידוע ליוצרה. והנה שם ב"ן בעצמו הוא בעולמות עליונים מאד רק שע"י צמצומי' רבים ועצומים ממדרגה למדרגה ירד ממנו חיות מועט במאד מאד עד שיוכל להתלבש באבן וזו היא נפש הדומם המחי' ומהוה אותו מאין ליש בכל רגע וכמש"ל וזו היא בחי' ממכ"ע משא"כ בחי' סוכ"ע) וכל כח ומדרגה יכול לברוא ברואים כפי בחי' מדרגה זו גם כן לאין קץ

1 החסד מתלבשת בדבר ה' ו"רוח פיו" – שההתהוות היא, **בִּדְבַר**
2 **ה' וְרוּחַ פִּיו הַנַּעֲשֶׂה כְּלִי וּלְבוּשׁ לְחֶסֶד זֶה,** – שממנו נברא
3 העולם, **כְּהַדִּין קַמְצָא דִּלְבוּשֵׁיהּ מִינֵיהּ וּבֵיהּ)**[25]. – כאותו צב,
4 שלבושו הוא ממנו ובו עצמו. כך "רוח פיו" הוא לבוש וכלי
5 המאוחד עם מדת החסד,
6 שממנה מתהווה העולם –
7 הרי, שמהחיות שמ"רוח
8 פיו" היו יכולים להיברא
9 עולמות בלי גבול ותכלית,
10 **אֶלָּא שֶׁצִּמְצַם הַקָּדוֹשׁ־**
11 **בָּרוּךְ־הוּא הָאוֹר וְהַחַיּוּת**
12 **שֶׁיּוּכַל לְהִתְפַּשֵּׁט מֵרוּחַ**
13 **פִּיו, וְהִלְבִּישׁוֹ תּוֹךְ**
14 **צֵרוּפֵי אוֹתִיּוֹת שֶׁל**
15 **עֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת וְצֵרוּפֵי**
16 **צֵרוּפֵיהֶן בְּחִלּוּפֵי**
17 **וְתְמוּרוֹת הָאוֹתִיּוֹת**
18 **עַצְמָן וּבְחֶשְׁבּוֹנָן**
19 **וּמִסְפָּרָן. שֶׁכָּל חִלּוּף**
20 **וְתְמוּרָה** – של האותיות,
21 **מוֹרֶה עַל יְרִידַת הָאוֹר**
22 **וְהַחַיּוּת מִמַּדְרֵגָה**
23 **לְמַדְרֵגָה, דְּהַיְנוּ שֶׁיּוּכַל** –
24 האור והחיות, **לִבְרֹא**
25 **וּלְהַחֲיוֹת בְּרוּאִים** –
26 כאלה, **שֶׁמַּדְרֵגוֹת**
27 **אֵיכוּתָם וּמַעֲלָתָם הִיא**
28 **פְּחוּתָה מִמַּדְרֵגוֹת**
29 **אֵיכוּת וּמַעֲלַת הַבְּרוּאִים**
30 **הַנִּבְרָאִים מֵאוֹתִיּוֹת**
31 **וְתֵיבוֹת עַצְמָן שֶׁבַּעֲשָׂרָה**
32 **מַאֲמָרוֹת, שֶׁבָּהֶן** –
33 ב"עשרה מאמרות",
34 **מִתְלַבֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־**
35 **הוּא בִּכְבוֹדוֹ וּבְעַצְמוֹ**
36 **שֶׁהֵן מִדּוֹתָיו** – שהן דבר
37 אחד אתו יתברך "בכבודו ובעצמו". **וְהַחֶשְׁבּוֹן** – גם בלי חילופי
38 אותיות, אלא חשבון המספר של האותיות, **מוֹרֶה עַל מִעוּט**
39 **הָאוֹר וְהַחַיּוּת, מִעוּט אַחַר מִעוּט, עַד שֶׁלֹּא נִשְׁאַר מִמֶּנּוּ** –
40 מהחיות, **אֶלָּא בְּחִינָה אַחֲרוֹנָה, שֶׁהוּא בְּחִינַת הַחֶשְׁבּוֹן**
41 **וּמִסְפָּר, כַּמָּה מִינֵי כֹּחוֹת וּמַדְרֵגוֹת כְּלוּלוֹת בְּאוֹר וְחַיּוּת**
42 **הַזֶּה הַמְלֻבָּשׁ בְּצֵרוּף זֶה שֶׁל תֵּבָה זוֹ** – וכמה שנשאר מזה –
43 על כך מורה החשבון – הרי שזו ירידה אחר ירידה ומיעוט אחר
44 מיעוט. **(וְאַחַר כָּל הַצִּמְצוּמִים הָאֵלֶּה וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן, כַּאֲשֶׁר**
45 **גָּזְרָה חָכְמָתוֹ יִתְבָּרֵךְ,** – כמה ואיזה צמצומים יהיו, **הוּא,**
46 **שֶׁהָיָה יָכוֹל הָאוֹר וְהַחַיּוּת לְהִתְלַבֵּשׁ גַּם בַּתַּחְתּוֹנִים, כְּמוֹ**
47 **אֲבָנִים וְעָפָר הַדּוֹמֵם,** – ובהם אינה נראית שום חיות רוחנית,
48 כלומר, בנבראים התחתונים עצמם, הם מהסוג הנחות ביותר, **כִּי**
49 **"אֶבֶן", דֶּרֶךְ מָשָׁל, שְׁמָהּ** – שיש בה האותיות בי"ת ונו"ן, **מוֹרֶה**
50 **כִּי שָׁרְשָׁהּ** – של האבן, **מִשֵּׁם הָעוֹלֶה ב"ן** – חמשים ושנים,
51 **בְּמִסְפָּרוֹ,** – השם ב"ן בא
52 מאופן מילוי מסויים של
53 שם הוי', **וְעוֹד אָלֶף** –
54 במלה "אבן", **נוֹסֶפֶת**
55 **מִשֵּׁם אַחֵר**[26]**, (לישעם)**
56 **[נִרְאֶה דְּצָרִיךְ לִהְיוֹת:**
57 **"לְטַעַם"] הַיָּדוּעַ לְיוֹצְרָהּ.**
58 – מדוע נוסף למלה "אבן"
59 האל"ף, למרות ששרשה
60 הוא משום ב"ן, בלי אל"ף.
61 **וְהִנֵּה, שֵׁם בַּ"ן בְּעַצְמוֹ**
62 **הוּא בְּעוֹלְמוֹת עֶלְיוֹנִים**
63 **מְאֹד,** – כיצד, איפוא,
64 מתהווה ממנו אבן
65 גשמית? **רַק שֶׁעַל־יְדֵי**
66 **צִמְצוּמִים רַבִּים**
67 **וַעֲצוּמִים מִמַּדְרֵגָה** –
68 עליונה יותר, **לְמַדְרֵגָה,** –
69 תחתונה יותר, **יָרַד מִמֶּנּוּ**
70 – מהשם ב"ן שבעולמות
71 העליונים, **חַיּוּת מוּעָט**
72 **בְּמְאֹד מְאֹד, עַד שֶׁיּוּכַל**
73 **לְהִתְלַבֵּשׁ בְּאֶבֶן. וְזוֹ הִיא**
74 **נֶפֶשׁ הַדּוֹמֵם** – החיות
75 המצומצמת, **הַמְחַיָּה**
76 **וּמְהַוָּה אוֹתוֹ** – את האבן,
77 **מֵאַיִן לֵיׁש בְּכָל רֶגַע,**
78 **וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל.** –
79 שגם בדומם יש נפש
80 רוחנית המחיה ומהווה
81 אותו מאין ליש. **וְזוֹ** –
82 החיות המצומצמת ביותר
83 להחיות ולהוות את הנבראים, **הִיא בְּחִינַת "מְמַלֵּא כָּל**
84 **עָלְמִין",** – ממלא כל העולמות. **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּחִינַת "סוֹבֵב**
85 **כָּל עָלְמִין").** – בה החיות אינה מצומצמת בהתאם לנברא,
86 אלא היא משפיעה בנברא כפי שהיא במדריגתה העצמית, בלי
87 צמצום. הרי שמבחינת החיות היו יכולים להתהוות עולמות בלי
88 גבול ותכלית, ודוקא כשהיא מתלבשת באותיות "עשרה
89 מאמרות" ובחילופיהן וחילופי חילופיהן, מתהווים אז מהן
90 נבראים בעלי גבול ותכלית, כפי שיוסבר להלן: **וְכָל כֹּחַ**
91 **וּמַדְרֵגָה** – שאחרי הצמצומים, בבחינת חשבון האותיות בלבד,
92 **יָכוֹל לִבְרֹא בְּרוּאִים כְּפִי בְּחִינַת מַדְרֵגָה זוֹ גַּם־כֵּן לְאֵין קֵץ**

---

25. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "כדלעיל ח"א ספכ"א. ל' ב"ר פכ"א, ה". **26.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ראה אוה"ת להצ"צ

שער היחוד והאמונה

ותכלית בכמותם ואיכותם להחיות עדי עד מאחר שהוא כח ה' המתפשט ונאצל מרוח פיו ואין מעצור כו'. אך שלא יהי' איכותם במעלה גדולה כ"כ כאיכות ומעלת ברואים שיוכלו להבראות מבחי' כח ומדריגת האותיות עצמן:

וְתַכְלִית בְּכַמּוּתָם וְאֵיכוּתָם, לְהַחֲיוֹת – אותם, עֲדֵי עַד, מֵאַחַר שֶׁהוּא כֹּחַ ה' הַמִּתְפַּשֵּׁט וְנֶאֱצָל – ומופרש, מֵרוּחַ פִּיו, וְאֵין מַעֲצוֹר כו', – אין מעצור לפניו מלהתפשט בצורה כזו, אַךְ שֶׁלֹּא יִהְיֶה אֵיכוּתָם בְּמַעֲלָה גְּדוֹלָה כָּל כָּךְ, כְּאֵיכוּת וּמַעֲלַת בְּרוּאִים שֶׁיּוּכְלוּ לְהִבָּרְאוֹת מִבְּחִינַת כֹּחַ וּמַדְרֵגַת הָאוֹתִיּוֹת עַצְמָן: – ואילו הנבראים המתהווים מחילופי האותיות, ומה גם מחשבון האותיות, הם למטה באיכות ובמעלה.

יום חמישי כ"ו סיון

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' פה, פרק ח והנה מ"ש... עד עמ' 170, ולצייר בשכלם.

שער היחוד והאמונה

פרק ח והנה מ"ש הרמב"ם ז"ל שהקב"ה מהותו ועצמותו ודעתו הכל אחד ממש אחדות פשוטה ולא מורכבת כלל כן הענין ממש בכל מדותיו של הקב"ה ובכל שמותיו הקדושים והכינויים שכינו לו הנביאים וחז"ל כגון חנון ורחום וחסיד וכיוצא בהן וכן מה שנקרא חכם דכתיב וגם הוא חכם וגו' וכן רצונו כי רוצה ה' את יראיו וחפץ חסד הוא ורוצה בתשובתם של רשעים ואינו חפץ במיתתם וברשעתם וטהור עינים מראות ברע אין רצונו וחכמתו ומדת חסדו ורחמנותו ושאר מדותיו מוסיפים בו ריבוי והרכבה ח"ו במהותו ועצמותו אלא עצמותו ומהותו ורצונו וחכמתו ובינתו ודעתו ומדת חסדו וגבורתו ורחמנותו ותפארתו הכלולה מחסדו וגבורתו וכן שאר מדותיו הקדושות הכל אחדות פשוטה ממש שהיא היא עצמותו ומהותו

פֶּרֶק ח. בפרק הקודם, פרק ז', הסביר רבנו הזקן, שמשמעות הכתוב "אני ה' לא שניתי" היא, שהתהוות העולם לא "פעלה" שום שינוי באחדותו של הקב"ה – לא בו עצמו ולא בדעתו ובידיעתו. שהרי, למרות שיש מקום לומר, שבמה שנתהוו נבראים שהקב"ה יודע אותם, נוסף בידיעה שלמעלה – ידיעת הנבראים – הנה באמת אין הדבר כך, שכן, הידיעה שלמעלה היא דבר אחד עם הקב"ה עצמו (אין זה כמו שהדבר אצל האדם, שהידיעה היא דבר נוסף בנפשו, כי נפשו של האדם היא מורכבת, ולא אחדות פשוטה). כיוון שאחדותו יתברך היא אחדות פשוטה, בלי שום הרכבה, מן ההכרח לומר שידיעתו היא סוג ידיעה אחר לגמרי: בידיעת עצמו הוא יודע כל הנבראים ומהתהווים ממנו, ו"ידיעת עצמו" הרי ישנה גם לפני שנתהוו הנבראים, כך שבידיעת הנבראים לא נוסף בו שום דבר. אופן זה של ידיעה, הסביר, אין ביכולת השכל האנושי להבין ולהשיג. בפרק זה, פרק ח', יסביר רבנו הזקן, שמה שאומר הרמב"ם בנוגע לידיעה שלמעלה: "הוא המדע הוא הידוע כו'" הוא לא רק ביחס לדעתו של הקב"ה, אלא הדבר הוא כך גם ביחס לכל מדותיו ושמותיו, וגם ביחס לחכמתו ולרצונו, שהם כולם דבר אחד עם הקב"ה עצמו.

וְהִנֵּה, מַה שֶּׁכָּתַב הָרַמְבַּ"ם זְכְרוֹנוֹ־לִבְרָכָה שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מָהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ וְדַעְתּוֹ הַכֹּל אֶחָד מַמָּשׁ, אַחְדוּת פְּשׁוּטָה וְלֹא מְרֻכֶּבֶת כְּלָל - כֵּן הָעִנְיָן מַמָּשׁ בְּכָל מִדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, וּבְכָל שְׁמוֹתָיו הַקְּדוֹשִׁים וְהַכִּנּוּיִים שֶׁכִּנּוּ לוֹ הַנְּבִיאִים וַחֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה, כְּגוֹן – מה שהנביאים וחכמינו ז"ל מכנים את הקב"ה בתור: "חַנּוּן" וְ"רַחוּם" וְ"חָסִיד" וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, – מדות בהן מכנים את הקב"ה, וְכֵן מַה שֶּׁנִּקְרָא – הקב"ה, "חָכָם", דִּכְתִיב: – כמו שכתוב[1]: "וְגַם הוּא חָכָם וְגוֹ'", וְכֵן – גם, רְצוֹנוֹ – כמו שכתוב[2]: "כִּי רוֹצֶה ה' אֶת יְרֵאָיו" וְ"חָפֵץ חֶסֶד הוּא"[3] – לעשות חסד עם נבראים, וְ"רוֹצֶה בִּתְשׁוּבָתָם שֶׁל רְשָׁעִים וְאֵינוֹ חָפֵץ בְּמִיתָתָם וּבְרִשְׁעָתָם"[4] – הרי יש כאן שני הענינים, מה שהוא רוצה ומה שהוא לא רוצה וּ"טְהוֹר עֵינַיִם מֵרְאוֹת בְּרָע"[5] – דבר שאין הוא רוצה בו. הרי שמייחסים להקב"ה גם מדות, גם חכמה ושכל וגם רצון – אך אֵין רְצוֹנוֹ וְחָכְמָתוֹ וּמִדַּת חַסְדּוֹ וְרַחֲמָנוּתוֹ וּשְׁאָר מִדּוֹתָיו מוֹסִיפִים בּוֹ רִבּוּי וְהַרְכָּבָה חַס־וְשָׁלוֹם בְּמָהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ, אֶלָּא עַצְמוּתוֹ וּמָהוּתוֹ וּרְצוֹנוֹ וְחָכְמָתוֹ וּבִינָתוֹ וְדַעְתּוֹ, וּמִדַּת חַסְדּוֹ וּגְבוּרָתוֹ וְרַחֲמָנוּתוֹ, וְתִפְאַרְתּוֹ הַכְּלוּלָה מֵחַסְדּוֹ וּגְבוּרָתוֹ, וְכֵן שְׁאָר מִדּוֹתָיו הַקְּדוֹשׁוֹת – הרי עצמותו ומהותו וכל כוחותיו, רצון וספירות, חב"ד ומדות, הם הַכֹּל אַחְדוּת פְּשׁוּטָה מַמָּשׁ, שֶׁהִיא הִיא עַצְמוּתוֹ

עה"פ ויקח מאבני המקום שאל"ף משם מ"ה. עד"ז בתו"א משפטים (עח, סע"ב). במאו"א (א, ד) מפרש באופן אחר. וראה ג"כ לקו"ת שה"ש (יג, ב) קה"י מע' אבן ועוד. וי"ל שלכן כתב כאן סתם משם אחר כי אית אבן ואית אבן (זח"ג רעט, ב)". **1.** ישעי' לא, ב. **2.** תהלים קמז, יא. **3.** מיכה ז, יח. **4.** ראה יחזקאל יח, כג. תפילת נעילה. **5.** חבקוק א, יג.

שער היחוד והאמונה

וכמ"ש הרמב"ם ז"ל שדבר זה אין כח בפה לאמרו ולא באזן לשמעו ולא בלב האדם להכירו על בוריו כי האדם מצייר בשכלו כל המושכלות שרוצה להשכיל ולהבין הכל כמות שהם בו כגון שרוצה לצייר בשכלו מהות הרצון או מהות חכמה או בינה או דעת או מהות מדת חסד ורחמים וכיוצא בהן הוא מצייר כולן כמות שהן בו אבל באמת הקדוש ב"ה הוא רם ונשא וקדוש שמו כלומר שהוא קדוש ומובדל ריבוא רבבות עד אין קץ ותכלית מדרגות הבדלות למעלה מעלה מערך וסוג ומין כל התשבחות והמעלות שיוכלו הנבראים להשיג ולצייר בשכלם

1 **וּמְהוּתוֹ, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ"ם זַ"ל, שֶׁדָּבָר זֶה** – שדעתו
2 וכדומה של הקב"ה, הם דבר אחד אתו, **אֵין כֹּחַ בַּפֶּה לֶאֱמָרוֹ,**
3 **וְלֹא בָאֹזֶן לִשְׁמְעוֹ, וְלֹא בְּלֵב הָאָדָם לְהַכִּירוֹ עַל בּוּרְיוֹ.** –
4 וכל כך למה? **כִּי הָאָדָם מְצַיֵּר בְּשִׂכְלוֹ כָּל הַמֻּשְׂכָּלוֹת שֶׁרוֹצֶה**
5 **לְהַשְׂכִּיל וּלְהָבִין - הַכֹּל**
6 **כְּמוֹת שֶׁהֵם בּוֹ,** – כל
7 רעיון והבנה שהוא רוצה
8 להבין הוא מצייר אותו
9 לעצמו כפי שהוא בו
10 עצמו, **כְּגוֹן שֶׁרוֹצֶה** –
11 האדם, **לְצַיֵּר בְּשִׂכְלוֹ**
12 **מָהוּת הָרָצוֹן, אוֹ מָהוּת**
13 **חָכְמָה, אוֹ בִּינָה, אוֹ**
14 **דַּעַת, אוֹ מָהוּת מִדַּת**
15 **חֶסֶד וְרַחֲמִים וְכַיּוֹצֵא**
16 **בָּהֶן** – שאר המדות, **הוּא**
17 **מְצַיֵּר כֻּלָּן כְּמוֹת שֶׁהֵן**
18 **בּוֹ.** – ולכן כשם שהדבר
19 הוא ביחס לשכל ומדות סתם, כך גם כשרוצה האדם להבין
20 הענין של שכל ומדות שלמעלה, שהוא מנסה להשיג אותם
21 על־ידי ציורו את מהות השכל והמדות כפי שהם **בו. אֲבָל**
22 **בֶּאֱמֶת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא הוּא רָם וְנִשָּׂא וְקָדוֹשׁ שְׁמוֹ,**
23 **כְּלוֹמַר שֶׁהוּא** – הקב"ה,
24 **קָדוֹשׁ וּמֻבְדָּל רִבּוֹא**
25 **רְבָבוֹת עַד אֵין קֵץ**
26 **וְתַכְלִית מַדְרֵגוֹת**
27 **הַבְדָּלוֹת, לְמַעְלָה מַעְלָה**
28 **מֵעֶרֶךְ וְסוּג וּמִין כָּל**
29 **הַתִּשְׁבָּחוֹת וְהַמַּעֲלוֹת**
30 **שֶׁיּוּכְלוּ הַנִּבְרָאִים לְהַשִּׂיג**
31 **וּלְצַיֵּר בְּשִׂכְלָם.** – לכן
32 הוא נקרא "הקדוש ברוך
33 הוא", כי הוא קדוש
34 ומובדל מכל מדריגה
35 ומעלה שבגדר השגתו
36 של נברא;

יום שישי כ"ז סיון

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 170, כי המעלה ומדרגה... עד עמ' פו, ומקור החיות.

שער היחוד והאמונה

כי המעלה ומדרגה הראשונה אצל הנבראים היא החכמה שלכן נקראת ראשית כי באמת היא ראשית ומקור כל החיות בנבראים כי מהחכמה נמשכות בינה ודעת ומהן נמשכות כל המדות שבנפש המשכלת כמו אהבה וחסד ורחמים וכיוצא בהן וכנראה בחוש שהקטן שאין בו דעת הוא בכעס תמיד ואכזרי וגם אהבתו היא לדברים קטנים שאין ראוי לאהבם מפני שאין בו דעת לאהוב דברים הראויים לאהבם שהאהבה כפי הדעת ומהמדות שבנפש נמשכות בה תיבות ואותיות המחשבה שהנפש מחשבת בדבר שאוהבת או איך לפעול החסד ורחמים וכן בשאר מדות ובכל מחשבה שבעולם מלובשת בה איזו מדה המביאה לחשוב מחשבה זו ומדה זו היא חיותה של מחשבה זו

37 **כִּי הַמַּעֲלָה וּמַדְרֵגָה הָרִאשׁוֹנָה אֵצֶל הַנִּבְרָאִים הִיא הַחָכְמָה,**
38 **שֶׁלָּכֵן נִקְרֶאת** – החכמה, **"רֵאשִׁית",** – "ראשית חכמה"[6], ועל
39 "בראשית (ברא אלקים)" אומר תרגום יונתן: "בחכמתא" –
40 משמעות המלה "ראשית" היא לא רק ראשונה, אלא – הנעלית
41 ביותר והמקור של כל
42 השאר, ובגלל כך נקראת
43 חכמה "ראשית", **כִּי**
44 **בֶּאֱמֶת הִיא** – חכמה,
45 **רֵאשִׁית וּמְקוֹר כָּל**
46 **הַחַיּוּת בַּנִּבְרָאִים, כִּי**
47 **מֵהַחָכְמָה נִמְשָׁכוֹת בִּינָה**
48 **וָדַעַת, וּמֵהֶן** – מ(חכמה)
49 בינה ודעת, **נִמְשָׁכוֹת כָּל**
50 **הַמִּדּוֹת שֶׁבַּנֶּפֶשׁ**
51 **הַמַּשְׂכֶּלֶת, כְּמוֹ אַהֲבָה**
52 **וָחֶסֶד וְרַחֲמִים וְכַיּוֹצֵא**
53 **בָּהֶן,** – כל המדות באות
54 מהשכל – חכמה, בינה
55 ודעת. **וְכַנִּרְאֶה** – כפי
56 שרואים, **בְּחוּשׁ, שֶׁהַקָּטָן**
57 **שֶׁאֵין בּוֹ דַּעַת הוּא**
58 **בְּכַעַס תָּמִיד וְאַכְזָרִי, וְגַם**
59 **אַהֲבָתוֹ הִיא לִדְבָרִים קְטַנִּים שֶׁאֵין רָאוּי לְאַהֲבָם,** וכל כך
60 למה? **מִפְּנֵי שֶׁאֵין בּוֹ דַּעַת לֶאֱהֹב דְּבָרִים הָרְאוּיִים לְאַהֲבָם,**
61 **שֶׁהַאַהֲבָה כְּפִי הַדַּעַת.** – כשיש לאדם יותר דעת, מתבטאת גם
62 אהבתו לדברים יקרי ערך יותר; ואם דעתו פחותה, גם אהבתו
63 היא לדברים פחותי ערך. כלומר, המדות תלויות בשכל, בדעת
64 – מפני שהן נמשכות
65 משכל ודעת. **וּמֵהַמִּדּוֹת**
66 **שֶׁבַּנֶּפֶשׁ נִמְשָׁכוֹת בָּהּ**
67 **תֵּבוֹת וְאוֹתִיּוֹת**
68 **הַמַּחֲשָׁבָה,** – מן המדות
69 נוצרות בנפש האותיות
70 והמלים של המחשבה,
71 **שֶׁהַנֶּפֶשׁ מְחַשֶּׁבֶת בְּדָבָר**
72 **שֶׁאוֹהֶבֶת, אוֹ אֵיךְ לִפְעֹל**
73 **הַחֶסֶד וְרַחֲמִים, וְכֵן**
74 **בִּשְׁאָר מִדּוֹת.** – שמהן
75 באות האותיות
76 שבמחשבה, ומחשבתו של
77 אדם קשורה במדות. **וּבְכָל**
78 **מַחֲשָׁבָה שֶׁבָּעוֹלָם -**
79 **מְלֻבֶּשֶׁת בָּהּ אֵיזוֹ מִדָּה**
80 **הַמְּכִיאָה לַחֲשֹׁב מַחֲשָׁבָה**
81 **זוֹ, וּמִדָּה זוֹ הִיא חִיּוּתָהּ**
82 **שֶׁל מַחֲשָׁבָה זוֹ.** – המדה שהביאה את המחשבה הזו היא

---

6. תהלים קיא, א.

המחיה אותה, **וּמֵאוֹתִיּוֹת הַמַּחֲשָׁבָה** – שהאדם חושב, **נִמְשָׁכוֹת אוֹתִיּוֹת הַדִּבּוּר,** – שהאדם מדבר, **וְהֵן** – האותיות שבמחשבה, **חִיּוּתָן מִמֶּשׁ.** – של אותיות הדבור שהאדם דובר. **וְהַדִּבּוּר מֵבִיא** לִידֵי מַעֲשֶׂה הַצְּדָקָה וָחֶסֶד, כְּגוֹן הַמֶּלֶךְ שֶׁמְּצַוֶּה לַעֲבָדָיו לִיתֵּן. – דבר של טוב וחסד, הרי זה, שציווי המלך "פועל" שמחשבת המלך תבוא על־ידי דיבורו במעשה בפועל, **וְגַם כְּשֶׁהָאָדָם עוֹשֶׂה בְּעַצְמוֹ אֵיזֶה דָּבָר** – את מה שהוא חושב לעשות – שבמקרה זה אין זה צריך לכאורה לעבור דרך הדיבור, אלא ממחשבה מיד למעשה: הוא חושב לעשות מעשה והוא עושה אותו, מוסבר מיד להלן, שגם במקרה כזה, כדי שהכוח והחיות יבואו ממחשבה למעשה, מן ההכרח שהם יעברו השתלשלות וירידה כזו בדוגמת הירידה שישנה בדיבור, כשהוא מדבר ומצווה לזולת לתת, **הֲרֵי כֹּחַ הַנֶּפֶשׁ וְחִיּוּתָהּ הַמִּתְלַבֵּשׁ בַּעֲשִׂיָּה זוֹ,** – בעשיית הדבר, **הוּא כְּאֵין מַמָּשׁ לְגַבֵּי כֹּחַ הַנֶּפֶשׁ וְחִיּוּתָהּ הַמִּתְלַבֵּשׁ בְּדִבּוּר הָאָדָם, וּכְעֶרֶךְ וּמְשַׁל הַגּוּף לַנְּשָׁמָה,** – כשם שאין שום השתוות בין הגוף לנשמה, כך לא שייך להשוות את הכוח והחיות של הנפש המתלבשים במעשה, לגבי הכוח והחיות המתבטאים בדיבור; וכשהכוח וחיות הנפש ירדו עד לעשיית הדבר במעשה, עבר כבר הכוח צמצום גדול בהרבה מאשר הכוח שבדיבור; **וְכֵן עֶרֶךְ אוֹתִיּוֹת הַדִּבּוּר לְאוֹתִיּוֹת הַמַּחֲשָׁבָה,** – אותיות הדיבור לגבי אותיות המחשבה, אין להן ערך כלל, כשם שאין שום ערך לאותיות הדיבור לגבי אותיות המחשבה, **וְכֵן עֶרֶךְ אוֹתִיּוֹת הַמַּחֲשָׁבָה לְמָהוּת הַמִּדָּה הַמְלֻבֶּשֶׁת בָּהּ וּמְחַיָּה אוֹתָהּ,** – כאמור לעיל, שהמדה היא החיות של המחשבה שהוא חושב, כך שאין למחשבה שום ערך כלל לגבי המדה, **וְכֵן עֶרֶךְ מָהוּת וְחִיּוּת הַמִּדָּה לְגַבֵּי הַחָכְמָה וּבִינָה וָדַעַת, שֶׁכְּלָלוֹתָן הוּא הַשֵּׂכֶל שֶׁמִּמֶּנּוּ נִמְשְׁכָה מִדָּה זוֹ** – הרי, שבכל סדר ירידת המדריגות מלמעלה למטה, אין למדריגה התחתונה שום ערך כלל לגבי המדריגה שמעליה: למדות אין שום ערך לגבי שכל, למחשבה אין שום ערך לגבי המדה, וכך לדיבור לגבי המחשבה, ולמעשה לגבי דיבור. **וְכָל זֶה** – הוא, **בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם וְנֶפֶשׁ כָּל הַבְּרוּאִים שֶׁבְּכָל הָעוֹלְמוֹת עֶלְיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים, שֶׁבְּכֻלָּם הַחָכְמָה הִיא רֵאשִׁית וּמְקוֹר הַחַיּוּת:** – ואילו הקב"ה – יסביר רבנו הזקן בפרק הבא – הוא כל כך נעלה מחכמה, שהיא לגביו כעשיה ממש.

שער היחוד והאמונה

ומאותיות המחשבה נמשכות אותיות הדבור והן חיותן ממש והדבור מביא לידי מעשה הצדקה וחסד כגון המלך שמצוה לעבדיו ליתן וגם כשהאדם עושה בעצמו איזה דבר הרי כח הנפש וחיותה המתלבש בעשיה זו הוא כאין ממש לגבי כח הנפש וחיותה המתלבש בדבור האדם וכערך ומשל הגוף לנשמה וכן ערך אותיות הדבור לאותיות המחשבה וכן ערך אותיות המחשבה למהות המדה המלובשת בה ומחיה אותה וכן ערך מהות וחיות המדה לגבי החכמה ובינה ודעת שכללותן הוא השכל שממנו נמשכה מדה זו וכל זה בנפש האדם ונפש כל הברואים שבכל העולמות עליונים ותחתונים שבכולם החכמה היא ראשית ומקור החיות:

יום שבת קודש כ"ח סיון

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' פו, פרק ט אבל לגבי... עד עמ' פו, אין קץ.

פֶּרֶק ט. אֲבָל לְגַבֵּי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, מַדְרֵגַת הַחָכְמָה, שֶׁהִיא תְּחִלַּת מַחֲשָׁבָה וְרֵאשִׁיתָהּ, – ומקורה, **הִיא סוֹף מַעֲשֶׂה אֶצְלוֹ, דְּהַיְנוּ שֶׁנֶּחֱשֶׁבֶת כְּאִלּוּ הִיא בְּחִינַת וּמַדְרֵגַת עֲשִׂיָּה לְגַבֵּי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, כְּדִכְתִיב:** – כמו שכתוב[1]: **"כֻּלָּם בְּחָכְמָה עָשִׂיתָ".** – שלכאורה, היה מתאים להשתמש לגבי חכמה, במלה "השכלת" (כולם בחכמה השכלת) או בלשון אחרת של שכל – מדוע אומר הפסוק **"עשית"** כשמדובר אודות חכמה? – אלא הכוונה היא, שחכמה היא כעשיה לגבי הקב"ה, **וְהַיְנוּ לוֹמַר, שֶׁכְּעֶרֶךְ הַחַיּוּת שֶׁבַּעֲשִׂיָּה גּוּפָנִית וְגַשְׁמִית לְעֶרֶךְ חַיּוּת הַחָכְמָה, שֶׁהִיא** – החכמה, **רֵאשִׁית וּמְקוֹר הַחַיּוּת בָּאָדָם וְכָל הַבְּרוּאִים גַּשְׁמִיִּים,** – שלגבי חכמה, מקור החיות ותחילתה, אין שום ערך כלל לחיות של עשיה, שהיא החיות הנמוכה ביותר, **שֶׁהוּא** – החיות של עשיה, היא **כְּאֵין לְגַבֵּי חַיּוּת שֶׁבְּאוֹתִיּוֹת הַדִּבּוּר, שֶׁהוּא** – החיות של אותיות הדיבור, היא

שער היחוד והאמונה

פרק ט אבל לגבי הקדוש ברוך הוא מדרגת החכמה שהיא תחלת מחשבה וראשיתה היא סוף מעשה אצלו דהיינו שנחשבת כאילו היא בחי' ומדרגת עשייה לגבי הקדוש ב"ה כדכתיב כולם בחכמה עשית והיינו לומר שכערך החיות שבעשיה גופנית וגשמיית לערך חיות החכמה שהיא ראשית ומקור החיות באדם וכל הברואים גשמיים שהוא כאין לגבי חיות שבאותיות הדבור

---

1. תהלים קד, כד.

כְּאַיִן לְגַבֵּי הַחִיּוּת שֶׁבְּאוֹתִיּוֹת הַמַּחֲשָׁבָה, שֶׁהוּא – החיות שמאותיות המחשבה, היא **כְּאַיִן לְגַבֵּי חִיּוּת וּמַעֲלַת הַמִּדּוֹת שֶׁמֵּהֶן נִמְשְׁכָה מַחֲשָׁבָה זוֹ** – כפי שהוסבר לעיל, שכל האותיות שבמחשבה באות מאיזו מדה שהיא הגורמת שהנפש תהרהר באותיות מחשבה אלו. הרי ברור הדבר, שהחיות של אותיות המחשבה, היא כאפס לגבי החיות של המדות, **שממנה** באות אותיות מחשבה **אלו, שֶׁהוּא** – החיות של המדות, היא **כְּאַיִן לְגַבֵּי חִיּוּת וּמַעֲלַת וּמַדְרֵגַת הַחָכְמָה בִּינָה וְדַעַת מְקוֹר הַמִּדּוֹת** – הרי, שמעשיה עד לעליונות החכמה, ישנן חמש מדריגות, שכל אחת מהן היא כאין לגבי המדריגה שלמעלה ממנה – הרי על־אחת־כמה־וכמה שמהתחתון ביותר (עשיה) לגבי העליון ביותר (חכמה), וכערך שבין עשיה לגבי חכמה – **כֵּן מַמָּשׁ עֵרֶךְ מַדְרֵגַת וּמַעֲלַת הַחָכְמָה, שֶׁהִיא רֵאשִׁית וּמְקוֹר הַחַיּוּת שֶׁבְּכָל הָעוֹלָמוֹת,** – שכן, כאן מדובר אודות ספירת החכמה של עולם האצילות, שהיא המקור לעולם האצילות, שהוא העולם העליון ביותר, וממילא מקור שאר העולמות שלמטה מעולם האצילות – לחכמה זו אין כל ערך, **לְגַבֵּי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בִּכְבוֹדוֹ וּבְעַצְמוֹ, הַמְרוֹמָם וְהַמִּתְנַשֵּׂא רִבּוֹא רִבְבוֹת מַדְרֵגוֹת רוֹמְמוּת, יוֹתֵר מֵרוֹמְמוּת מַדְרֵגַת הַחָכְמָה עַל בְּחִינַת חַיּוּת שֶׁבַּעֲשִׂיָּה, שֶׁהִיא** – רוממות החכמה לגבי עשיה, היא **רוֹמְמוּת** – של, **חָמֵשׁ מַדְרֵגוֹת לְבַד, שֶׁהֵן מַדְרֵגוֹת בְּחִינַת עֲשִׂיָּה וְדִבּוּר וּמַחֲשָׁבָה וּמִדּוֹת וְשֵׂכֶל. אֲבָל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא רָם וּמִתְנַשֵּׂא מִמַּדְרֵגַת הַחָכְמָה רִבְבוֹת מַדְרֵגוֹת כָּאֵלּוּ עַד אֵין קֵץ.**

שער היחוד והאמונה

שהוא כאין לגבי החיות שבאותיות המחשבה שהוא כאין לגבי חיות ומעלת המדות שמהן נמשכה מחשבה זו שהוא כאין לגבי חיות ומעלת ומדרגת החכמה בינה ודעת מקור המדות כן ממש ערך מדרגת ומעלת החכמה שהיא ראשית ומקור החיות שבכל העולמות לגבי הקדוש ב"ה בכבודו ובעצמו המרומם והמתנשא ריבוא רבבות מדרגות רוממות יותר מרוממות מדרגת החכמה על בחי' חיות שבעשייה שהיא רוממות חמש מדרגות לבד שהן מדרגות בחי' עשייה ודבור ומחשבה ומדות ושכל אבל הקדוש ב"ה רם ומתנשא ממדרגת החכמה רבבות מדרגות כאלו עד אין קץ

המשך ביאור למס' שבת ליום ראשון עמ' א

טפחים מקרקעיתו, וְזָרַק חפץ מרשות הרבים וְנָח עַל גַּבָּיו – בראש התל, **חַיָּיב,** שנחשב כאילו המקום המשופע כולו זקוף, ומקיף את ראש התל, ונחשב ראש התל לרשות היחיד. אומרת הגמרא: **תַּנְיָא נַמִּי הָכִי** – וכן שנינו בברייתא [כמו שאמר רב], **מְכוֹי שֶׁשָּׁוֶה לְתוֹכוֹ** – שפתח המבוי שוה לקרקע המבוי, וקרקע המבוי גבוהה מקרקע רשות הרבים, **וְנַעֲשֶׂה מִדְּרוֹן לִרְשׁוּת הָרַבִּים** – ומפתח המבוי הקרקע משופעת ויורדת לרשות הרבים [ציור א], **אוֹ** שהיה פתח המבוי **שָׁוֶה לְקַרְקַע רְשׁוּת הָרַבִּים,** ושאר המבוי נמוך מרשות הרבים, **וְנַעֲשֶׂה מִדְּרוֹן לְתוֹכוֹ** – ומפתח המבוי ולפנים הקרקע משופעת ויורדת עד שהיא משתווה לקרקע המבוי [ציור ב], **אוֹתוֹ מָבוֹי אֵינוֹ צָרִיךְ לֹא לֶחִי וְלֹא קוֹרָה** כדי להתיר לטלטל בו, שהשיפוע שבפתח המבוי נחשב מחיצה. **רַבִּי חֲנִינָא בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, תֵּל הַמִּתְלַקֵּט עֲשָׂרָה מִתּוֹךְ אַרְבַּע, וְזָרַק** חפץ ברשות הרבים **וְנָח עַל גַּבָּיו, חַיָּיב,** שראש התל חשוב רשות היחיד.

משנה

המשנה ממשיכה לבאר את דיני הזורק חפץ ארבע אמות ברשות הרבים: **זָרַק** חפץ ברשות הרבים **לְתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת** מהמקום שעומד בו, **וְנִתְגַּלְגֵּל חוּץ לְאַרְבַּע אַמּוֹת, פָּטוּר,** לפי שלא התכוין לזריקה של איסור. זרק חפץ ברשות הרבים חוץ **לְאַרְבַּע אַמּוֹת, וְנִתְגַּלְגֵּל** על ידי הרוח **לְתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת** אף קודם שנפל על הארץ, **חַיָּיב.**

גמרא

שנינו במשנה, שהזורק חוץ לארבע אמות ונתגלגל לתוך ארבע אמות, חייב. עתה מבארת הגמרא מדוע הוא חייב. מקשה הגמרא: **וְהָא לֹא נָח** החפץ מחוץ לארבע אמות, קודם שחזר לתוך ארבע אמות, ואם כן מדוע חייב על העברתו מחוץ לארבע אמות. מתרצת הגמרא: **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, וְהוּא** – דין זה מדובר באופן **שֶׁנָּח** החפץ חוץ לארבע אמות **עַל גַּבֵּי מַשֶּׁהוּ** בתוך שלשה טפחים הסמוכים לקרקע לפני שחזר ונתגלגל לתוך ארבע אמות על ידי הרוח. אומרת הגמרא: **תַּנְיָא נַמִּי הָכִי** – וכן שנינו בברייתא [כמו שאמר רבי יוחנן], **זָרַק** חפץ ברשות הרבים **חוּץ לְאַרְבַּע אַמּוֹת, וּדְחָפָתוּ הָרוּחַ וְהִכְנִיסָתוּ** לתוך ארבע אמות בלא שנח כלל חוץ לארבע אמות, **וַאַף עַל פִּי שֶׁחֲזָרָה וְהוֹצִיאָתוּ** חוץ לארבע אמות, **פָּטוּר,** אבל אם **אֲחָזָתוּ הָרוּחַ מַשֶּׁהוּ** – עיכבה אותו הרוח במקומו [דהיינו חוץ לארבע אמות] מעט, **אַף עַל פִּי שֶׁחֲזָרָה וְהִכְנִיסָתוּ** לתוך ארבע אמות **חַיָּיב.**

הגמרא מביאה שאף רבא אמר כעין דברי רבי יוחנן, ומבארת הגמרא מה החידוש בדבריו: **אָמַר רָבָא, תּוֹךְ שְׁלֹשָׁה** טפחים הסמוכים לקרקע, **לְרַבָּנָן** הסוברים (לעיל צז.) שאין אומרים שחפץ העובר באויר נחשב כאילו מונח בקרקע, חפץ העובר שם **צָרִיךְ הַנָּחָה עַל גַּבֵּי מַשֶּׁהוּ** כדי שיחשב כמונח. אומרת הגמרא: **יָתִיב מְרֵימַר וְקָאָמַר לַהּ לְהָא שְׁמַעְתָּא** – ישב מרימר ואמר שמועה זו של רבא, **אָמַר לֵיהּ** [–שאלו] **רַבִּינָא לְמְרֵימַר,**

יום ראשון

יום ששי — כב סיון — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: שלח, ששי עם פירש״י.
תהלים: קו־קז.
תניא: והנה אעפ״י . . . ־164־ לתחתונים.

לַאֲמִירַת ״וַהֲבִיאֵנוּ לְשָׁלוֹם כו׳״ מְחַבְּרִים תְּחִלָּה ב׳ הַצִּיצִיּוֹת דִּלְפָנָיו, אַחַר־כָּךְ מְצָרְפִים צִיצִית כָּנָף הַשְּׂמָאלִי דְּלַאֲחוֹרָיו, אַחֲרֵי זֶה צִיצִית דְּכָנָף הַיָּמִין וְאוֹחֲזִים אוֹתָם בֵּין קְמִיצָה לַזֶּרֶת דְּיַד שְׂמֹאל. נוֹשְׁקִים הַצִּיצִיּוֹת שֵׁשׁ פְּעָמִים, הֵינוּ בַּאֲמִירַת תֵּבוֹת: צִיצִית, צִיצִית, לְצִיצִית, אֱמֶת, קַיֶּמֶת, לָעַד.

יום שני

שבת — כג סיון — ה׳תש״ג

מְבָרְכִים רֹאשׁ חֹדֶשׁ תַּמּוּז. אֲמִירַת כָּל הַתְּהִלִּים בְּהַשְׁכָּמָה. יוֹם הִתְוַעֲדוּת.

שיעורים. חומש: שלח, שביעי עם פירש״י.
תהלים: קח־קיב.
תניא: והנה כמ״ש . . . ־פג־ מהרמ״ק ז״ל.

מענה אאזמו״ר לאאמו״ר ביחידות חורף תרל״ה: היצה״ר נקרא נה״ב לא מפני שהוא בהמה דוקא, כי לפעמים הוא שועל פקח שבחיות, וצריכים לחכמה מרובה להבין תחבולותיו. ולפעמים הוא מתלבש בלבוש צדיק תמים ענו ובעל מדות טובות.

בכל אחד ואחד הנה״ב שלו היא לפי מהותו הפרטי. ויש אשר מתעורר חשק גדול ללמוד חסידות או להתבונן היטב באיזה השכלה, ובאמת הנה זהו רק עצת היצר ומתחבולות נה״ב למנוע מעבודת התפלה וכדומה.

ונקוט האי כללא בידך וזכור אותו תמיד, כי כל דבר המועיל או מביא לעבודה בפועל, הנה כל מניעה שתהי׳ לדבר זה – אפילו אם המניעה היא מדבר היותר נעלה – הוא רק מתחבולותי׳ של נה״ב.

וסיים אאמו״ר נ״ע: עד אז לא ידעתי אז עס קען זיין א פרומער נה״ב, ווער רעדט נאָך א חסידישער נה״ב.

מַעֲנֶה אֲדֹנִי אָבִי זְקֵנִי מוֹרִי וְרַבִּי [מַהֲר״שׁ] לַאֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ״ב] בִּיחִידוּת חֹרֶף תרל״ה: הַיֵּצֶר הָרַע נִקְרָא נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית, לֹא מִפְּנֵי שֶׁהוּא בְּהֵמָה דַּוְקָא, כִּי לִפְעָמִים הוּא שׁוּעָל פִּקֵּחַ שֶׁבַּחַיּוֹת, וּצְרִיכִים לְחָכְמָה מְרֻבָּה לְהָבִין תַּחְבּוּלוֹתָיו. וְלִפְעָמִים הוּא מִתְלַבֵּשׁ בִּלְבוּשׁ צַדִּיק תָּמִים עָנָו וּבַעַל מִדּוֹת טוֹבוֹת.

בְּכָל אֶחָד וְאֶחָד הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית שֶׁלּוֹ הִיא לְפִי מַהוּתוֹ הַפְּרָטִי. וְיֵשׁ אֲשֶׁר מִתְעוֹרֵר חֵשֶׁק גָּדוֹל לִלְמֹד חֲסִידוּת אוֹ לְהִתְבּוֹנֵן הֵיטֵב בְּאֵיזֶה הַשְׂכָּלָה, וּבֶאֱמֶת הִנֵּה זֶהוּ רַק עֲצַת הַיֵּצֶר וּמִתַּחְבּוּלוֹת נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית לִמְנֹעַ מֵעֲבוֹדַת הַתְּפִלָּה וְכַדּוֹמֶה.

וּנְקוּט הַאי כְּלָלָא [וֶאֱחוֹז כְּלָל זֶה] בְּיָדְךָ וּזְכֹר אוֹתוֹ תָּמִיד, כִּי כָּל דָּבָר הַמּוֹעִיל אוֹ מֵבִיא לַעֲבוֹדָה בְּפֹעַל, הִנֵּה כָּל מְנִיעָה שֶׁתִּהְיֶה לְדָבָר זֶה – אֲפִלּוּ אִם הַמְּנִיעָה הִיא מִדָּבָר הַיּוֹתֵר נַעֲלֶה – הוּא רַק מִתַּחְבּוּלוֹתֶיהָ שֶׁל נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית.

וְסִיֵּם אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ״ב] נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן: עַד אָז לֹא יָדַעְתִּי שֶׁתִּתְכֵּן נֶפֶשׁ בַּהֲמִית [בִּלְבוּשׁ] יְרֵא שָׁמַיִם, שֶׁלֹּא לְדַבֵּר עַל נֶפֶשׁ בַּהֲמִית [בִּלְבוּשׁ] ״חֲסִידִי״.

יום שלישי

יום ראשון | כד סיון | ה'תש"ג

שיעורים. חומש: קרח, פרשה ראשונה עם פירש"י.
תהלים: קיג־קיח.
תניא: והנה מכאן . . . ־166־ הכל א'.

הַשּׂוֹאֵל בַּמֶּה הִיא הַהִתְקַשְּׁרוּת שֶׁלּוֹ אֵלַי מֵאַחַר שֶׁאֵין אֲנִי מַכִּירוֹ פָּנִים.

..הַהִתְקַשְּׁרוּת הָאֲמִתִּית הִיא עַל יְדֵי לִמּוּד הַתּוֹרָה, כְּשֶׁהוּא לוֹמֵד הַמַּאֲמָרֵי חֲסִידוּת שֶׁלִּי, קוֹרֵא אֶת הַשִּׂיחוֹת וּמִתְחַבֵּר עִם יְדִידַי, אַנ"ש [=אַנְשֵׁי שְׁלוֹמֵנוּ, חֲסִידֵי חַבַּ"ד] וְתַלְמִידֵי הַתְּמִימִים יִחְיוּ, בְּלִמּוּדָם וּבְהִתְוַעֲדוּתָם, וּמְקַיֵּם בַּקָּשָׁתִי בַּאֲמִירַת תְּהִלִּים וּבִשְׁמִירַת זְמַנֵּי הַלִּמּוּדִים, הִנֵּה בָּזֶה הִיא הַהִתְקַשְּׁרוּת.

יום רביעי

יום שני | כה סיון | ה'תש"ג

שיעורים. חומש: קרח, שני עם פירש"י.
תהלים: קיט, אשרי . . . מצותך מאד.
תניא: וז"ש בתקונים . . . ־166־ דממלא לון.

"דְּאָגָה בְלֵב אִישׁ יַשְׁחֶנָּה", וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה שְׁנֵי פֵּרוּשִׁים: יַסִּיחֶנָּה מִדַּעְתּוֹ, יְשִׂיחֶנָּה לַאֲחֵרִים.

וּפֵרֵשׁ הַ"צֶּמַח צֶדֶק": לַאֲחֵרִים רַק בַּגּוּף, אֲבָל מְאַחְדִים אִתּוֹ עִמּוֹ, שֶׁמַּרְגִּישִׁים אֶת עִנְיָנוֹ.

יום חמישי

יום שלישי | כו סיון | ה'תש"ג

שיעורים. חומש: קרח, שלישי עם פירש"י.
תהלים: קיט, מה . . . לא שכחתי.
תניא: וזה ג"כ ענין . . . ־פד־ בפועל ממש.

"וַיֵּרְדוּ חַיִּים שְׁאוֹלָה" – שֶׁגַּם בַּשְּׁאוֹל חוֹשְׁבִים שֶׁהֵם חַיִּים.

הַבְּרָכָה בְּ"וַיֵּרְדוּ חַיִּים שְׁאוֹלָה", כְּמוֹ "בְּנֵי קֹרַח לֹא מֵתוּ", מָקוֹם נִתְבַּצֵּר לָהֶם וְעָשׂוּ תְּשׁוּבָה, כִּי תְּשׁוּבָה מוֹעֶלֶת רַק כָּל עוֹד שֶׁהוּא חַי, וְזוֹהִי הַבְּרָכָה, שֶׁגַּם בַּשְּׁאוֹל יִהְיוּ חַיִּים וְיוּכְלוּ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה.

יום ששי

יום רביעי | כז סיון | ה'תש"ג

שיעורים. חומש: קרח, רביעי עם פירש"י.
תהלים: קכ־קלד.
תניא: וממלא . . . ־פד־ ותכלית.

כְּתִיב "וּבֵרַכְךָ ה' אֱלֹקֶיךָ בְּכָל אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה". הָאָדָם, עָלָיו רַק לַעֲשׂוֹת כְּלִי לְפַרְנָסָתוֹ, וּלְהִשְׁתַּדֵּל בְּכָל כֹּחוֹ אֲשֶׁר הַכְּלִי יִהְיֶה טָהוֹר מִכָּל סִיג וּפְסֹלֶת דְּאוֹנְאָה כו', הַיְנוּ שֶׁיִּהְיֶה הַכֹּל עַל פִּי דִּינֵי הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר אָז הוּא כְּלִי רָאוּי לִבְרָכָה הָעֶלְיוֹנָה בִּשְׁנַיִם: פַּרְנָסָה בְּרֶוַח, וַאֲשֶׁר הַפַּרְנָסָה תֵּלֵךְ לַמָּקוֹם הָרָאוּי.

שבת קודש

יום חמישי — כח סיון — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: קרח, חמישי עם פירש"י.
תהלים: קלה־קלט.
תניא: כי מקור . . . ˜168˜ מדותיו.

הצ"צ בספרו לבנו אאזמו"ר מאורע מחייו, סיים: מיט דעם וואָס מען העלפט א אידען אין פרנסה, אפילו פאַרדינען זיבעציג קאָפּיקעס (מטבע קטנה ברוסיא) אין א קעלבעל, איז אלע שערי היכלות העליונים זיינען פאר איהם אָפען.

כעבור כמה שנים סיפר אאזמו"ר כל הנ"ל לאאמו"ר והוסיף: מ'באדארף אפילו וויסען די וועג צו די היכלות העליונים, נאָר דאָס מאַכט ניט אויס, עס דארף זיין דער עיקר, העלפען בלבב שלם מיט א געפיל, האָבען א געשמאַק אין א אידען טאָן א טובה.

הַ"צֶּמַח צֶדֶק" בְּסִפְּרוֹ לִבְנוֹ אֲדֹנִי אָבִי זְקֵנִי מוֹרִי וְרַבִּי [מַהַר"שׁ] מְאֹרַע מֵחַיָּיו, סִיֵּם: בָּזֶה שֶׁמְּסִיְּעִים לִיהוּדִי בְּפַרְנָסָתוֹ, אֲפִלּוּ לְהַרְוִיחַ שִׁבְעִים "קָאָפִּיקְעֶס" (מַטְבֵּעַ קָטַנָּה בְּרוּסְיָא) בְּסַחַר עֲגָלִים, כָּל שַׁעֲרֵי הַהֵיכָלוֹת הָעֶלְיוֹנִים פְּתוּחִים עֲבוּרוֹ.

כַּעֲבוֹר כַּמָּה שָׁנִים סִפֵּר אֲדֹנִי אָבִי זְקֵנִי מוֹרִי וְרַבִּי [מַהַר"שׁ] כָּל הַנִּזְכָּר לְעֵיל לַאֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשׁ"בּ], וְהוֹסִיף: צָרִיךְ גַּם לָדַעַת אֶת הַדֶּרֶךְ לַהֵיכָלוֹת הָעֶלְיוֹנִים, אַךְ אֵין זֶה מְשַׁנֶּה, צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה הָעִקָּר לְסַיֵּעַ בְּלֵבָב שָׁלֵם בְּרֶגֶשׁ, שֶׁיִּהְיֶה תַּעֲנוּג בַּעֲשִׂיַּת טוֹבָה לִיהוּדִי.

המשך ביאור למס' שבת ליום חמישי עמ' א

1 שאדם הבָּא לִיטַמֵּא ולהיות רשע ולץ, פּוֹתְחִין לוֹ פתח טומאה, וזהו
2 שנאמר 'הוא יליץ', דהיינו שאין מסייעין לו ואין מונעים אותו
3 מכך, אבל הבָּא לִיטַהֵר ולהיות עניו, לא זו בלבד שמניחים לו
4 להכנס בפתח הקדושה, אלא אף מְסַיְּעִים אוֹתוֹ ונותנים לו חן,
5 וכגון זה שבא לחזור בתשובה, שמכינים לו פתח מיוחד להכנס בו.
6 הגמרא ממשיכה בדרש האותיות שדרשו הנערים: שי"ן רומזת
7 לשֶׁקֶר, תָּי"ו רומזת לאֱמֶת. ומַאי טַעְמָא 'שֶׁקֶר' מְקָרְבָן מִילֵּיהּ – ומדוע
8 האותיות שבתיבת 'שקר' קרובות, שבסדר א"ב שלשתן סמוכות זו
9 לזו, ואילו האותיות שבתיבת 'אֱמֶת' מְרַחֲקָא מִילֵּיהּ – רחוקות,
10 שהאחת בתחילת א"ב, השניה באמצע והשלישית בסוף. משום
11 דשַׁיְקְרָא שֶׁכִּיחַ – השקר מצוי, וקוּשְׁטָא לֹא שְׁכִיחַ – האמת אינה
12 מצויה. ומַאי טַעְמָא שַׁיְקְרָא אַחֲדָא כַּרְעֵיהּ קָאֵי – ולמה תיבת שקר
13 עומדת על רגל אחת, שכן לכל אות ואות שבה יש רק רגל אחת,
14 וֶאילו תיבת אֱמֶת מְלַבֵּן לַבּוּנֵיהּ – מונחת היטב כלבינה, שלכל אחת
15 מאותיותיה יש שתי רגלים והאחת מהן רחבה. משום דקוּשְׁטָא קָאֵי
16 – שהאמת קיימת ועומדת לעולם, ושַׁיְקְרָא לֹא קָאֵי – ושקר אין לו
17 קיום.
18 עד עתה הביאה הגמרא מה שדרשו הנערים במשמעות אותיות
19 אל"ף בי"ת כסדרן. עתה מביאה הגמרא דרשות נוספות שדרשו
20 אותם נערים בענין משמעות אותיות אל"ף בי"ת שלא כסדרן, אלא
21 בסדר א"ת ב"ש, בדרך נוטריקון. וכולן מרמזות על העונש שעתיד
22 להנתן לרשעים, ועל השכר שעתיד להנתן לצדיקים. וכך דרשו,
23 'א"ת ב"ש', רומזות למה שאומר הקדוש ברוך הוא אודות הרשעים
24 בלשון תימה, אם אוֹתִי הוא תֵּעָב, אֶתְאַוֶּה לוֹ – האם אמתין ואצפה
25 לו שישוב מרשעתו. 'ב"ש', אם בִּי לֹא חָשַׁק, וכי שְׁמִי יָחוּל עָלָיו.
26 'ג"ר', אם את גּוּפוֹ טִימֵּא, וכי אֲרַחֵם עָלָיו. 'ד"ק', אם את דַּלְתוֹתַי
27 נָעַל, וכי קַרְנָיו לֹא אֲגַדֵּעַ.
28 עַד כָּאן נדרשו האותיות במִדַּת הרְשָׁעִים, אֲבָל במִדַּת הצַדִּיקִים יש
29 לדורשם כך, 'א"ת ב"ש' רומזות למה שאומר הקדוש ברוך הוא
30 לצדיק, אִם אַתָּה בּוֹשׁ מלחטוא לי, אזי 'ג"ר ד"ק', כלומר אִם אַתָּה
31 עוֹשֶׂה כֵּן ובוש מלפני, אזי גּוֹר בְּדוֹק – נפשך תהיה צרורה תחת
32 כסאי ב'דוק שמים', ומלבד זאת 'ה"ן ו"ף', כלומר חֲצִיצָה הָיוּ בֵּינְךָ
33 לָאַף – יש חציצה בינך לבעס, ו'ז"ע ח"ס ט"ן', כלומר וְאֵין אַתָּה
34 מְוַדֶּעֶזַע מִן הַשָּׁמָן.
35 'י"ם כ"ל' נדרשות כך, אָמַר [שַׁר שֶׁל] גֵּיהִנֹּם לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא,
36 רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, לְיָם שלי תן את כֹּל, כלומר תן את כל העולם
37 ואפילו את ישראל לגיהנם.
38 המשך המשא ומתן בין הקדוש ברוך הוא לשר של גיהנם נדרש
39 לפי סדר אחר של א–ב: אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לשרו של גיהנם,
40 'אח"ם כט"ע גי"ף', כלומר, אֲנִי חָם עֲלֵיהֶם – על ישראל מִפְּנֵי שֶׁבָּעֲטוּ
41 בְּגִיף – בניאוף, 'דכ"ץ' נדרש בראשי תיבות, דַּכִּים – טהורים הֵם,
42 כַּנִּים – דוברי אמת הֵם, צַדִּיקִים הֵם. 'הל"ק', אֵין לְךָ חֵלֶק בָּהֶן.
43 'ומרז"ן ש"ת' נדרשות כך, וְאָמַר שרו של גֵּיהִנֹּם לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל
44 עוֹלָם, מָרִי זְנֵנִי – אדוני זון אותי מִזַּרְעוֹ שֶׁל שֵׁת [שהיה בנו של אדם
45 הראשון], כלומר פרנס אותי מכל האומות וגם מישראל.
46 תשובת הקדוש ברוך הוא נדרשת לפי סדר נוסף של האותיות:
47 אָמַר לוֹ הקדוש ברוך הוא, 'א"ל ב"ם', לא יהא לך חלק בם. 'ג"ן
48 ד"ם', ולא זו בלבד אלא לְהֵיכָן אוֹלִיכֵן, לְגַן הֲדָם – גן עדן.
49 'ח"ע ו"ף' נדרשות כך, אָמְרָה גֵּיהִנֹּם לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ
50 שֶׁל עוֹלָם, עֵיף [–רעב] אָנֹכִי. אמר לו הקדוש ברוך הוא, 'ז"ן ח"ק',
51 הַלְּלוּ זַרְעוֹ שֶׁל יִצְחָק הם, ולא אתנם לך, אלא 'ט"ר י"ש כ"ת', כלומר
52 טֹר – שמור והמתן לי, יֶשׁ לִי כִּיתּוֹת כִּיתּוֹת שֶׁל עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים שֶׁאֲנִי
53 נוֹתֵן לְךָ.

באילו דינים רשאי בית־דין לדון בזמן הזה? יום ראשון כ"ב סיון ה'תש"פ

הלכות סנהדרין פרק ה, הלכה יג: מִי שֶׁגָּנַב אוֹ גָּזַל, גּוֹבִין מִמֶּנּוּ הַקֶּרֶן דַּיְנֵי חוּצָה לָאָרֶץ; אֲבָל הַתּוֹסֶפֶת, אֵין גּוֹבִין אוֹתָהּ.

דיינים סמוכים שבארץ ישראל יכולים לדון דיני ממונות, אבל דיינים שבחוץ לארץ אינם ראויים לדון מדין תורה. ואמרו בגמרא: שדייני חוץ לארץ יכולים לדון דיני הלוואות בשליחות הדיינים שהיו סמוכים בדורות קודמים בארץ ישראל, כדי "שלא תנעול דלת בפני לווים". וכל זה בדבר שכיח כמו הלוואות, אבל דברים שאינם שכיחים כגון גזילות וחבלות - אין רשות לבית־דין שבחוץ לארץ לדון בהם (גיטין פח, ב. סנהדרין ג, א. וראה לעיל הל' ח).

והקשו התוספות (בבא קמא פד, ב ד"ה אי): הרי מצינו בהרבה מקומות (שם צו, ב. קטו, א. ועוד) שדנו דיני גזילות בחוץ לארץ? ותירצו שבגזילות שעל ידי חבלות, כגון שתוך כדי מריבה תקף אחד וגזל את חברו, דבר שאינו שכיח, אין דנים בחוץ לארץ, אבל שאר גזילות "מעשים בכל יום שאנו דנים" כי "שליחות בית־דין של ארץ ישראל עושין" (ועיין סמ"ע חו"מ סי' א סקי"ד שפירש כן בדעת השו"ע).

אבל לפירוש ה'כסף משנה' בשיטת הרמב"ם קושיית התוספות מיושבת באופן אחר:

דייני חוץ לארץ גובים את תשלום הקרן של הגנב או הגזלן, "אבל התוספת (כגון כפל בגנב או תוספת חומש בגזל ונשבע לשקר ואח"כ הודה - רדב"ז) אין גובין אותה", ובזה אמרו בגמרא שבית־דין שבחוץ לארץ אין רשאים לדון. וכתב הש"ך שזו גם דעת ה'שולחן ערוך' (חו"מ שם סק"ט).

ועוד הביא ה'כסף משנה' בשם ה'נמוקי יוסף' (ב"ק ריש פ"ח):

גזילה גמורה כעין שנאמר 'ויגזול את החנית מיד המצרי', שהיא דבר שאינו מצוי, אין דנים בה בזמן הזה, אבל שאר גזילות, כגון השולח יד בפיקדון או שומר שגזל מה שניתן לו לשמור, שהן שכיחות, כן דנים בהן בזמן הזה.

אחרי רבים להטות - אימתי? יום שני כ"ג סיון ה'תש"פ

הלכות סנהדרין פרק ח, הלכה א: זוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַחֲרֵי רַבִּים - לְהַטּוֹת"... בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת, וּבְשְׁאָר דִּינֵי אִסּוּר וְהֶתֵּר, וְטָמֵא וְטָהוֹר, וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם.

למרות כלל זה, מצינו בהלכה גם נתינת משקל לדעת המיעוט כנגד דעת הרוב. ולדוגמא: בדין מדיני ממונות שנחלקו בו הפוסקים, אין מוציאים מידי המוחזק מספק, למרות שלדעת רוב הפוסקים עליו לשלם. וכן בדיני ברכות כאשר לדעת רוב הפוסקים צריך לברך, ולדעת המיעוט אין לברך – יש לחשוש לדעת המיעוט ולהימנע מלברך כדין 'ספק ברכות להקל'.

ואין מכריעים בזה כדעת הרוב כי דין 'אחרי רבים להטות' נאמר רק כאשר החולקים מכונסים יחד ונושאים ונותנים זה עם זה, ומאחר והרוב שמעו את דברי המיעוט ולא קיבלו את דעתם, הלכה כדעת הרוב, אך בספרי הפוסקים שלא ראו ושמעו איש את רעהו אין להכריע לפי רוב הדעות, כי יתכן שאם היו נושאים ונותנים ביחד, היו המועטים מוכיחים למרובים את צדקתם והיו מודים להם (שו"ת תורת אמת סי' רז, גט פשוט כללים א, דבר משה ג או"ח יד).

ובכך יש לבאר גם את שיטת פסיקתו של רבי יוסף קארו כפי שתיאר בהקדמתו לחיבורו 'בית יוסף', הנשענת על 'שלושת עמודי ההוראה' – הרי"ף הרמב"ם והרא"ש, כאשר במקום ששלושתם או שניים מהם מסכימים לדעה אחת, הלכה כמותם למרות שדעת רוב הראשונים להיפך, ואין בכך סתירה לכלל 'אחרי רבים להטות' משום שלא נשאו ונתנו ביניהם פנים אל פנים (שו"ת משפטים ישרים א, רלח, יחוה דעת ה, ע' שה).

ועקרון נוסף בעניין זה מובא בשמו של אדמו"ר הזקן (שו"ת שארית יהודה יו"ד לח): בכמה מקומות מצאנו שאמוראים פסקו הלכה במחלוקת תנאים כדעת היחיד, ואין זו סתירה ל'אחרי רבים להטות' כי פסיקת ההלכה כדעת הרוב היא רק לאותו דור שבו נחלקו, אך אין הכרח שתיקבע כך לדורות, שכן קביעת ההלכה בכל דור מסורה בידי חכמי אותו זמן, ובאפשרותם לפסוק גם כשיטה שבדור הקודם הייתה בעמדת מיעוט.

שערות המת מותרות בהנאה? יום שלישי כ"ד סיון ה'תש"פ

הלכות סנהדרין פרק יב הלכה ד: וְכָל אִשָּׁה שֶׁתֵּחָרֵג, מֻתָּר לֵהָנוֹת בִּשְׂעָרָהּ.

שנינו במשנה (ערכין ז, ב): "האשה שנהרגה נהנין בשערה". ומבאר רב נחמן בר יצחק שמותר ליהנות משער אשה שמתה כיון ש"מיתתה אוסרתה". וכתב הרשב"א (שו"ת ח"א סי' של), שהדברים אמורים באשה שנגמר דינה ליהרג, ובין גזר הדין למיתה נגזז ממנה שערה, ומכיון שגזר הדין כשלעצמו אינו אוסר את גופה בהנאה, אלא "מיתתה אוסרתה" לכן השער שנגזז ממנה קודם מיתתה מותר בהנאה, אבל השער שנגזז לאחר מיתה אסור בהנאה כמו שאר גופה, כי המת אסור בהנאה. וכן דעת הרמב"ן (תורת האדם).

אבל רש"י (ערכין שם ד"ה אלא) פירש לדעת רב נחמן בר יצחק

ששער המת גם אם נגזז לאחר מיתה מותר בהנאה, כי רק "מיתתה אוסרתה", והשער "לאו בר מיתה הוא", שהשיער אינו עשוי להשתנות על ידי המוות, ולכן הרי הוא כאילו לא 'מת'. וכן דעת הרמב"ם כאן, וכתב כך גם בהלכות אבל (פ"ד הכ"א), "המת אסור בהנאה כולו, חוץ משערו שהוא מותר בהנאה משום שאינו גופו".

הטור וה'שולחן ערוך' (יו"ד סי' שמט ס"ב) פסקו כדעת הרשב"א והרמב"ן, ששער המת אסור בהנאה. והוסיף הרמ"א (כדברי הרשב"א) שאשה שנגזר דינה ליהרג ושערה נגזז בחייה מותר ליהנות משערותיה, כי "אף על פי שנגמר דינה – אין שערותיה נאסרים עד שתיקטל". וה'נקודות הכסף' (שם) כתב על זה: אף שהרשב"א חולק על הרמב"ם "המדקדק היטב בסוגיא בסוף פ"ק דערכין יראה דהדין עם הרמב"ם".

ובשו"ת מהר"ם שיק (יו"ד סי' שמט) התיר לבישת פאה נכרית העשויה משערות של מתים (גויים), כי אף ש"אין כח בידינו להכריע להתיר שער המת בהנאה כיון דהרשב"א והטור והשולחן ערוך פסקו דשער [המת] אסור – מכל־מקום כיון דהרמב"ם והסמ"ג סוברים דשער המת מותר אפילו בישראל – יש להקל בשער של גוי, דהרי אפילו אי מת גוי אסור, נראה דהיינו מדרבנן ואם־כן בדרבנן שומעין להקל".

עד זומם שנהרג אדם ע"פ עדותו — יום רביעי כ"ה סיון ה'תש"פ

הלכות סנהדרין פרק יג, הלכה א: מִי שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ לְמִיתָה - מוֹצִיאִין אוֹתוֹ מִבֵּית דִּין... וְעֵדָיו - הֵם הַהוֹרְגִין אוֹתוֹ, בְּכָל מִיתָה שֶׁיִּתְחַיֵּב בָּהּ.

הלכה זו נלמדת מהנאמר "יד העדים תהיה בו בראשונה" (סנהדרין מה, ב).

ויש להקשות:

בעד זומם נאמר "ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו", ודרשו חז"ל "כאשר זמם ולא כאשר עשה" (רש"י מכות ב, ב).

ולכן אם "נהרג זה שהעידו עליו ואחר כך הוזמו - אינן נהרגין" (הל' עדות פ"כ ה"ב). ונשאלת השאלה: כיון שהעדים הם שהרגו את זה שהעידו עליו, אם־כן אף שאין מחייבים אותם מיתה מצד "ועשיתם לו כאשר זמם...", יש לחייבם מדין רוצח שהרי הרגו את הנפש בידעם שמעידים עדות שקר?

ויש לומר:

עדים זוממין אינם צריכים התראה (הל' עדות פי"ח ה"ד), כי גם הם רצו לחייב את הנידון בלי התראה (שהרי סיפור עדותם לא אירע כלל וכמובן לא היתה התראה), אך דין זה הוא רק כשמחייבים אותם מצד 'ועשיתם לו כאשר זמם', אולם אם רוצים לחייבם מדין רציחה צריכה להיות התראה (לעיל פי"ב ה"א), וכיון שלא היתה התראה על כך אין לחייבם (חמדת ישראל, נר מצוה, צד סק"ב).

ועוד יש לבאר:

עד זומם חידוש הוא, כי מדוע נסמוך על העדים האחרונים ונאמר שהעדים הראשונים שקרנים, אלא גזירת הכתוב היא לסמוך על העדים האחרונים (להלן הל' עדות שם ה"ג). ונמצא כי משמעות הפסוק 'ועשיתם לו כאשר זמם לעשות' מלמדת שהעדים הראשונים נענשים על פי עדות האחרונים כי הם נאמנים יותר, אך אם על פי עדותם נהרג הנידון, על זה לא אמרה תורה 'ועשיתם לו כאשר עשה', ואין 'גזירת הכתוב' האומרת שהעדים האחרונים נאמנים יותר מהראשונים. ואם כן אולי יש לסמוך על העדים הראשנים ועדותם לא היתה עדות שקר, ומובן שאין לחייבם מדין הורג נפש (שיח יצחק מכות ב, ב ד"ה ומה הסוקל).

'לאו שניתן לתשלומין' - מתי אין לוקים עליו? — יום חמישי כ"ו סיון ה'תש"פ

הלכות סנהדרין פרק יח, הלכה ב: וְכָל לָאו שֶׁנִּתַּן לְתַשְׁלוּמִין - כְּגוֹן "לֹא תִגְזֹל", "לֹא תִגְנֹב" - אֵין לוֹקִין עָלָיו.

וכן פסק הרמב"ם גם בהלכות גזילה ואבידה (פ"א ה"א) שהגוזל אינו לוקה "שהרי הוא חייב לשלם דמיה, וכל לאו שניתן לתשלומין אין לוקין עליו"

והקשה ה'כסף משנה':

לדעת רבי יוחנן (כתובות לב, ב) כל מקום שיש חיוב ממון ומלקות – לוקה ואינו משלם. וכן פסק הרמב"ם (הל' גניבה פ"ג ה"א) "העושה עבירה שנתחייב בה מלקות ותשלומין, לוקה ואינו משלם שאין אדם לוקה ומשלם". והרי זו סתירה לדבריו כאן!

ותירץ ה'מים חיים' (והביאו ה'שער המלך' הל' חו"מ פ"א ה"ג):

דברי הרמב"ם כאן ש'לאו הניתן לתשלומין' אין לוקין עליו, אמורים לענין לאוים שהתורה כתבה בפירוש שצריך לשלם, וכמו שפירט "כגון לא תגזול לא תגנוב" (שהתורה אמרה 'והשיב את הגזלה'), וכן החובל בחבירו ביום הכפורים חייב בתשלומים אף שיש עליו חיוב מלקות "שהרי בפירוש ריבתה תורה חובל בחבירו לתשלומין, שנאמר רק שבתו יתן ורפא ירפא" (הל' חובל ומזיק פ"ד ה"ט) כי אם ילקה ולא ישלם הרי ייעקר דבר תורה שכתבה בפירוש שיש לשלם.

וה'פני יהושע' (ב"מ סא, ב ד"ה בגמרא) ביאר:

גם לדעת רבי יוחנן שבמקום שיש מלקות ותשלומים לוקה ואינו משלם, זהו רק ב'לאו' שאין בו הפקעת ממון חבירו (כגון מוציא שם רע או עדים זוממין) אבל אם בחיוב הלאו יש גם ענין הפקעת ממון חבירו – משלם ואינו לוקה, כי מכך שגילתה תורה בגזל שחייב להשיב את הגזילה, למדים שכל המפקיע ממון חבירו צריך לשלם, וכיון שמשלם אינו לוקה. וגם הסברא מחייבת כן שהרי לא מסתבר שמשום שהוא לוקה, השני יפסיד את ממונו.

האם יש להקדים דין הכהן לדין הישראל? יום שישי כ"ז סיון ה'תש"פ

הלכות סנהדרין פרק כא, הלכה ו: מַקְדִּימִין אֶת דִּין הַיָּתוֹם לְדִין הָאַלְמָנָה... וְדִין אַלְמָנָה קוֹדֵם לְדִין תַּלְמִיד חֲכָמִים, וְדִין תַּלְמִיד חֲכָמִים קוֹדֵם לְדִין עַם הָאָרֶץ.

הקשה ה'תומים' (סי' טו סק"ג):

מדוע לא הביא הרמב"ם גם שיש להקדים את דין הכהן לדין הישראל? ואמנם לשיטת התוספות (חולין פז, א ד"ה) שהמצוה להקדים את הכהן לכל דבר שבקדושה ("לפתוח ראשון ולברך ראשון") היא מדרבנן מובן שאין מצוה זו יכולה לדחות את מצות ה'עשה' "ושפטתם צדק בין איש ובין אחיו... כקטן כגדול תשמעון", אבל לשיטת הרמב"ם (הל' כלי המקדש פ"ד ה"א) ש"מצות עשה היא להבדיל הכהנים ולקדשם... שנאמר וקדשתו", יש להקדימם גם לדין!

ותירץ:

הגמרא (נדרים סב, א) מוכיחה שיש להקדים תלמיד חכם לדין מהפסוק "ובני דוד כהנים" (ש"ב ח, יח), היינו שהיו תלמידי חכמים ודינם ככהנים, וכמו שיש להקדים כהן לכל דבר שבקדושה "לפתוח ראשון (לקרוא ראשון בתורה) ולברך ראשון (ברכת המזון)", כך יש להקדים גם תלמידי חכמים.

ומכך שלגבי תלמיד חכם נאמר שיש להקדימו לדין, ואילו בכהן אין הגמרא אומרת להקדימו גם לדין, מוכח שמצות 'וקדשתו' נוהגת רק בדברים שבקדושה, וכיון שב"הקדמת דברי ריבות" אין דבר שבקדושה אין צריך להקדים את דינו של הכהן.

ולענין תלמיד חכם לומדת הגמרא מההיקש שיש להקדים דינו, כי ההקדמה לגביו היא 'דבר שבקדושה', כדי שלא יתבטל מלימודו.

אך ה'פנים למשפט' (סי' טו סק"ג) הביא דעת הריטב"א (מו"ק כח) שדין 'וקדשתו' נאמר גם לענין הקדמת הכהן לדין. וכן מובן מדברי הרא"ש (נדרים שם) שיש לכבד את הכהן "לפתוח ראשון להיות ראש המדברים בכל קיבוץ עם, לדבר ולדרוש תחילה".

מתי חובה להחזיר את דמי השוחד? שבת קודש כ"ח סיון ה'תש"פ

הלכות סנהדרין פרק כג, הלכה א: "לֹא תִקַּח שֹׁחַד" - אֵין צָרִיךְ לוֹמַר לְעַוֵּת אֶת הַדִּין, אֶלָּא אֲפִלּוּ לְזַכּוֹת אֶת הַזַּכַּאי וּלְחַיֵּב אֶת הַחַיָּב - אָסוּר, וְעוֹבֵר כְּלֹא תַעֲשֶׂה... וְחַיָּב לְהַחְזִיר הַשֹּׁחַד, כְּשֶׁיִּתְבָּעֶנּוּ הַנּוֹתֵן.

וביאר הב"ח (חו"מ סי' ט סק"ב): החיוב להחזיר את השוחד כשיתבענו הנותן, נלמד מדין ריבית קצוצה שחייב המלוה להחזירה ללוה כשתובעו בבית דין (תמורה ו, ב), כי כיון שאסור לקחתו, אינו קונה אותו כי "כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד – אי עביד לא מהני". וכיון שהתורה אמרה 'לא תקח שוחד' והוא עבר ולקח, צריך להחזירו. אמנם, אם נותן השוחד אינו תובעו אין צריך להחזיר, ואינו דומה לגזילה שחייב להחזיר אף ללא תביעה שהרי נתן לו מדעתו ובוודאי מחל לו. וכן כתב ה'לבוש' (עיר שושן סי' ט), שצריך להחזירו רק אם יתבענו הנותן "שיאמר שלא מחלו לו, אבל אם אינו תובעו אינו צריך להחזירו שוודאי בלב שלם נתנו לו ומחלו לו".

אך ה'שבות יעקב' (ח"א סי' קלה) כתב: אמנם, אם אין תביעה להחזרת השוחד אין בית־דין נזקקים לזה, כנפסק להלכה (חו"מ סי' יז סי"ב ברמ"א) שאין לדיין לפסוק יותר ממה שתובעים, אבל כדי לצאת ידי שמים ולשוב בתשובה, צריך להחזיר את השוחד גם אם הנותן אינו תובעו. וכן אומר הנביא (שמואל א, יב, ג) "את מי עשקתי... ומיד מי לקחתי כופר... ואשיב לכם".

וה'ברכי יוסף' (חו"מ סי' ט סק"א) כתב שמשמעות לשון הרמב"ם וה'שולחן ערוך' (חו"מ סי' ט ס"א) כדעת הב"ח וה'לבוש' שאף כדי לצאת ידי שמים אינו חייב להחזיר דמי שוחד אם אין תביעה.

וה'תומים' (אורים שם סק"ב) הביא בשם 'כנסת הגדולה' שאם נטל שוחד כדי לזכות את הזכאי ולחייב את החייב, אינו צריך להחזיר. וכתב שאין זו דעת הרמב"ם, כי במנין הלאוים שלוקים עליהם (לעיל פי"ט) לא מנה הרמב"ם את 'לא תקח שוחד', משום שהוא 'לאו הניתן להשבה' (ראה הל' מכירה פי"ב ה"א), ואם לא צריך להשיב שוחד שניתן כדי לזכות את הזכאי ואין זה 'לאו הניתן להשבה', היה צריך למנותו בין הלאוים שלוקים עליהם.

כל זמן שאינו חוזר על הישנות, אינו יכול ללמוד עניינים חדשים.

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום – כ"ב־כ"ח סיון ה'תש"פ

יום ראשון כ"ב סיון ה'תש"פ

הִלְכוֹת סַנְהֶדְרִין

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) סמיכת הסנהדרין והדיינים, ההסמכה לסמכות חלקית ומוגבלת. אפשרות של חידוש הסמיכה גם בזמן הזה. ההבדל בין ראשי גלויות שבבבל לנשיאי בתי הדין שבארץ ישראל. דיין שאינו הגון שנתמנה בטעות, או שעבר ראש הגולה והרשהו לדון למרות שאינו ראוי.

א. אֶחָד בֵּית דִּין הַגָּדוֹל[2] וְאֶחָד סַנְהֶדְרִין קְטַנָּה[3] אוֹ בֵּית דִּין שֶׁל שְׁלֹשָׁה, צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה אֶחָד[4] מֵהֶן סָמוּךְ מִפִּי הַסָּמוּךְ[5]. וּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ סָמַךְ יְהוֹשֻׁעַ בַּיָּד, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּסְמֹךְ אֶת יָדָיו עָלָיו וַיְצַוֵּהוּ. וְכֵן הַשִּׁבְעִים זְקֵנִים - מֹשֶׁה רַבֵּנוּ סְמָכָם[6], וְשָׁרְתָה עֲלֵיהֶן שְׁכִינָה[7]. וְאוֹתָן הַזְּקֵנִים סָמְכוּ לַאֲחֵרִים, וַאֲחֵרִים לַאֲחֵרִים. וְנִמְצָאוּ הַסְּמוּכִין אִישׁ מִפִּי אִישׁ, עַד בֵּית דִּינוֹ שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ וְעַד בֵּית דִּינוֹ שֶׁל מֹשֶׁה רַבֵּנוּ[8]. וְאֶחָד הַנִּסְמָךְ מִפִּי הַנָּשִׂיא[9] אוֹ מִפִּי אֶחָד מִן הַסְּמוּכִין, אֲפִלּוּ לֹא הָיָה אוֹתוֹ סָמוּךְ בְּסַנְהֶדְרִין לְעוֹלָם[10].

2) של שבעים ואחד. 3) של עשרים ושלושה, כמבואר לעיל פרק א, הלכה ג. 4) בכתב יד התימנים: צריכים שיהיה כל אחד מהן, וכן הגיה התוספות יום טוב לסנהדרין פרק א, משנה ג בהתאם ללשון רבינו בפירושו שם: לפי שנצטרך שיהיה כל אחד מהם סמוך. 5) נסמך על ידי סומך כזה, שאף הוא נסמך מפי אחר, ולא שיהיה סמוך על פי עצמו. 6) מינה אותם, כמו שדרשו במדרש בראשית רבה פרשה צ"ט, אות ו "האספו ואגידה לכם - שמינה אותם זקנים כמו שנאמר אספה לי שבעים איש מזקני ישראל" (קריית מלך, בהגהותיו לרמב"ם). 7) ככתוב (במדבר יא, כה) "ויאצל מן הרוח אשר עליו... ויהי כנוח עליהם הרוח". 8) השווה הקדמת רבינו: "ויהושע ממשה רבינו ומשה רבינו מפי הגבורה נמצא שכולם מה' אלוקי ישראל". 9) ראש הסנהדרין, ראה לעיל פרק א, הלכה ג. 10) שהרי מצינו ברבה בר חנה שנסמך מפי רבי (סנהדרין ה, א), למרות שרבינו הקדוש היה לאחר החורבן ולא היה מן הסנהדרין.

ב. וְכֵיצַד הִיא הַסְּמִיכָה לְדוֹרוֹת? לֹא שֶׁיִּסְמְכוּ יְדֵיהֶן[11] עַל רֹאשׁ הַזְּקֵן[12], אֶלָּא שֶׁקּוֹרִין לוֹ רַבִּי, וְאוֹמְרִים לוֹ: הֲרֵי אַתָּ סָמוּךְ, וְיֵשׁ לְךָ רְשׁוּת לָדוּן אֲפִלּוּ דִּינֵי קְנָסוֹת[13].

11) בניגוד לסמיכת משה ליהושע, שהייתה ביד. 12) החכם, כמאמרם (קידושין לב:) "אין זקן אלא חכם". 13) סנהדרין יג, ב. דיני קנסות: כגון תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמישה, שאין דנים אותם אלא שלושה מומחים והם הסמוכים, כמבואר בלשון רבינו לקמן פרק ה, הלכה ח ובביאורנו שם.

ג. וְאֵין סוֹמְכִין סְמִיכָה שֶׁהִיא מִנּוּי הַזְּקֵנִים לְדַיָּנוּת[14] אֶלָּא בִּשְׁלֹשָׁה[15]. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה הָאֶחָד מֵהֶן סָמוּךְ מִפִּי אֲחֵרִים[16], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[17].

14) בניגוד לסמיכה מסוג אחר, שהיא סמיכת זקנים על פר העלם דבר של ציבור, ששלושה מן הסנהדרין סומכים עליו. כמבואר בהלכות מעשה הקרבנות פרק ג, הלכה י, שלא ידובר בה כאן. 15) סנהדרין יג, ב. 16) אבל השניים המצטרפים עימו אין הכרח שיהיו סמוכים, שכן מצינו ברבי יהודה בן בבא, שסמך חמישה זקנים, והיו עימו עוד שניים, ואינו חושב אותם, משום כבודו של רבי יהודה (שם יד, א), ואילו היו סמוכים לא היה נמנע מלמנותם יחד עם רבי יהודה, שאין זו פגיעה בכבודו (רדב"ז). 17) לעיל הלכה א, שהסמיכה מוכרחה להיות רצופה איש מפי איש עד בית דינו של משה רבינו.

ד. אֵין קָרוּי אֱלֹהִים[18] אֶלָּא בֵּית דִּין שֶׁנִּסְמַךְ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּלְבַד[19]. וְהֵם הָאֲנָשִׁים הַחֲכָמִים הָרְאוּיִין לָדוּן[20], שֶׁבָּדְקוּ אוֹתָן בֵּית דִּין שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּמִנּוּם[21] אוֹתָם וְסָמְכוּ אוֹתָן.

18) לדון דיני קנסות, ככתוב (שמות כב, ח) "אשר ירשיעון אלהים ישלם שניים". אלהים - לשון שררה ורבנות. "ראה נתתיך אלהים לפרעה" (שמות ז, א) מתרגם אונקלוס: "מניתיך רב לפרעה" (רש"י לסנהדרין ב, א). 19) סנהדרין יד, א. וכן בבבא קמא פד, ב "אלהים בעינן וליכא" - שאין מומחים בבבל. 20) בזכות חכמתם ומידותיהם. 21) בכתב יד התימנים: והמחו אותן, שקבעו שהם מומחים ובקיאים.

ה. בָּרִאשׁוֹנָה הָיָה כָּל מִי שֶׁנִּסְמַךְ סוֹמֵךְ לְתַלְמִידָיו[22]. וַחֲכָמִים חָלְקוּ כָּבוֹד לְהִלֵּל[23] הַזָּקֵן, וְהִתְקִינוּ שֶׁלֹּא יְהֵא אָדָם נִסְמָךְ אֶלָּא בִּרְשׁוּת[24] הַנָּשִׂיא. וְשֶׁלֹּא יְהֵא הַנָּשִׂיא סוֹמֵךְ אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה אַב בֵּית דִּין עִמּוֹ[25]. וְשֶׁלֹּא יִהְיֶה אַב בֵּית דִּין סוֹמֵךְ אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה הַנָּשִׂיא עִמּוֹ. אֲבָל שְׁאָר הַחֲבוּרָה - יֵשׁ לְכָל אֶחָד מֵהֶם לִסְמֹךְ בִּרְשׁוּת הַנָּשִׂיא. וְהוּא שֶׁיִּהְיוּ שְׁנַיִם עִמּוֹ[26], שֶׁאֵין סְמִיכָה פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה[27].

22) בכתב יד התימנים: סומך תלמידיו. 23) בכתב יד הנ"ל: כבוד לבית הלל הזקן, כלומר, לבית הלל, שהוא מבית דוד המלך. וכך הנוסח בירושלמי (סנהדרין פרק א הלכה ב): "בראשונה היה כל אחד ואחד ממנה את תלמידיו כגון רבן יוחנן בן זכאי מינה את רבי אליעזר ואת רבי יהושע... חזרו וחלקו כבוד לבית הזה, אמרו: בית דין שמינה שלא לדעת הנשיא אין מינויו מינוי". 24) בהסכמתו ומדעתו. 25) כדי שיחלקו כבוד זה לזה, על פי הירושלמי שם, ורבינו

גורס שם "אב בית דין" במקום "בית דין" (רדב"ז). 26) אף על פי שאינם סמוכים. 27) כמבואר לעיל הלכה ג. וחידש כאן, שאפילו מינהו הסמוך ברשות הנשיא, עדיין צריך שיהיו שניים עימו, שאין סמיכה פחות משלושה (לחם משנה).

1 **ו. אֵין סוֹמְכִין זְקֵנִים בְּחוּצָה לָאָרֶץ, וְאַף עַל פִּי**
2 **שֶׁאִלּוּ הַסּוֹמְכִין נִסְמְכוּ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[28]. אֲפִלּוּ הָיוּ**
3 **הַסּוֹמְכִין בָּאָרֶץ, וְהַנִּסְמָךְ חוּצָה לָאָרֶץ - אֵין**
4 **סוֹמְכִין[29]. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם הָיוּ הַסּוֹמְכִין בְּחוּצָה**
5 **לָאָרֶץ וְהַנִּסְמָכִין בָּאָרֶץ. הָיוּ שְׁנֵיהֶם בָּאָרֶץ - סוֹמְכִין**
6 **אוֹתוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ עִם הַסּוֹמְכִים בְּמָקוֹם**
7 **אֶחָד[30]; אֶלָּא שׁוֹלְחִין לוֹ[31] אוֹ כּוֹתְבִין לוֹ שֶׁהוּא**
8 **סָמוּךְ, וְנוֹתְנִין לוֹ רְשׁוּת לָדוּן דִּינֵי קְנָסוֹת[32], הוֹאִיל**
9 **וּשְׁנֵיהֶם בָּאָרֶץ. וְכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁהֶחֱזִיקוּ בָּהּ עוֹלֵי**
10 **מִצְרַיִם[33] רְאוּיָה לִסְמִיכָה[34].**

28) סנהדרין יד, א. 29) בכתב או על ידי שליח. 30) מתוך שאמרו שם: סומכים בארץ ונסמכים בחוץ לארץ אין הסמיכה מועילה - אתה למד, שאם שניהם בארץ אף על פי שאינם במקום אחד סומכים (רדב"ז). 31) מודיעים לו על ידי שליח. 32) כמבואר לעיל הלכה ב. 33) אף על פי שלא החזיקו בה עולי בבל בימי עזרא וסיעתו. 34) אף על פי שאינה קדושה קדושת ארץ ישראל לעניין תרומות ומעשרות (ראה הלכות תרומות פרק א הלכה ה־ו) - לעניין סמיכה הרי היא בקדושת ארץ ישראל. וכן לעניין הדר בארץ ישראל והנקבר בה, שעוונותיו מחולים (ראה לקמן הלכות מלכים פרק ה הלכה י"א־י"ב) הרי היא בקדושתה (רדב"ז). ומקור דברי רבינו מסנהדרין ה, א, שרבה בר חנה נטל רשות לדון ולהורות בעיירות העומדות על הגבולין, שהן מחוץ לארץ, ואם להן מועילה הסמיכה - לארץ ישראל, שהחזיקו בה עולי מצרים לא כל שכן, שהסמיכה לה, ובה מועילה (כסף משנה). וראה לקמן הלכה י"ד, שאין רשות בית דין שבארץ ישראל מועילה לכוף את בעלי דין בחוץ לארץ. ובהלכות תרומות שם הלכה ז מגדיר רבינו גבולות הארץ שהחזיקו בה עולי מצרים.

11 **ז. יֵשׁ לַסּוֹמְכִין לִסְמֹךְ אֲפִלּוּ מֵאָה בְּפַעַם אַחַת[35].**
12 **וְדָוִד הַמֶּלֶךְ סָמַךְ שְׁלֹשִׁים אֶלֶף בְּיוֹם אֶחָד[36].**

35) סנהדרין יד, א. רבי יהודה בן בבא סמך לחמישה זקנים בפעם אחת ומשה רבינו סמך שבעים זקנים בפעם אחת (קרית ספר למבי"ט). 36) ירושלמי סנהדרין פרק י, הלכה ב בקשר לפסוק (שמואל־ב ו, א) "ויוסף עוד דוד את כל בחור בישראל שלושים אלף", ורבינו גורס שם: שלושים, במקום תשעים אלף שבגירסתנו (לחם משנה).

13 **ח. וְיֵשׁ לָהֶן לְמַנּוֹת כָּל מִי שֶׁיִּרְצוּ לִדְבָרִים יְחִידִים.**
14 **וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה רָאוּי לְכָל הַדְּבָרִים. כֵּיצַד? חָכָם**
15 **מֻפְלָא[37] שֶׁרָאוּי לְהוֹרוֹת לְכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ - יֵשׁ לְבֵית**
16 **דִּין לִסְמֹךְ אוֹתוֹ וְלִתֵּן לוֹ רְשׁוּת לָדוּן[38], וְלֹא לְהוֹרוֹת**
17 **בְּאִסּוּר וְהֶתֵּר. אוֹ יִתְּנוּ לוֹ רְשׁוּת בְּאִסּוּר וְהֶתֵּר[39], וְלֹא**
18 **לָדוּן דִּינֵי מָמוֹנוֹת. אוֹ יִתְּנוּ רְשׁוּת לָזֶה וְלָזֶה, אֲבָל**
19 **לֹא לָדוּן דִּינֵי קְנָסוֹת. אוֹ לָדוּן דִּינֵי קְנָסוֹת, אֲבָל לֹא**
20 **לְהַתִּיר בְּכוֹרוֹת בְּמוּמִין[40]. אוֹ יִתְּנוּ לוֹ רְשׁוּת לְהַתִּיר**
21 **נְדָרִים בִּלְבַד[41], אוֹ לִרְאוֹת כְּתָמִים[42]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא**
22 **בָּהֶן.**

37) מומחה ובקי. 38) בדיני ממונות. 39) שאם יטעה בהוראתו ויאסור את המותר ויפסידנו יהיה פטור מלשלם כמו שאמרו (סנהדרין לג, א) "פטור אתה, שכל המומחה לרבים פטור מלשלם", וראה בתוספות שם ה, ב דיבור המתחיל: אי גמיר. 40) שאם המום קבוע, מותר לשחטם במדינה כמבואר בהלכות בכורות פרק ב הלכה א, ואין שוחטים את הבכור אלא על פי מומחה שנתן לו הנשיא רשות, כלשון רבינו שם פרק ג הלכה א. 41) שאין מתירם אלא חכם מובהק, ראה הלכות נדרים פרק ד, הלכה ה. 42) כתמים אדומים, שנמצאו על בגד אשה, ספק אם דם הם והיא טמאה, או שמא צבע אדום הוא וטהורה, כמבואר בהלכות איסורי ביאה הלכה ל"ו [=ל"ט]. ואינו בודקם אלא החכם שנטל רשות לכך, כמבואר בירושלמי חגיגה פרק א הלכה ח. ושם אמרו: "הראוי לכל הדברים ראוי לדבר אחד, ושאינו ראוי לכל הדברים אפילו לדבר אחד אינו ראוי".

23 **ט. וְכֵן יֵשׁ לַסּוֹמְכִין לִתֵּן רְשׁוּת עַד זְמַן, וְלוֹמַר**
24 **לַנִּסְמָךְ: יֵשׁ לְךָ רְשׁוּת לָדוּן אוֹ לְהוֹרוֹת עַד שֶׁיָּבוֹא**
25 **הַנָּשִׂיא לְכָאן, אוֹ כָּל זְמַן שֶׁאֵין אַתָּה עִמָּנוּ**
26 **בַּמְּדִינָה[43]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.**

43) סנהדרין ה ב וכן בירושלמי חגיגה הנ"ל.

27 **י. חָכָם מֻפְלָא שֶׁהוּא סוּמָא בְּעֵינוֹ אַחַת, אַף עַל פִּי**
28 **שֶׁהוּא רָאוּי לְדִינֵי[44] מָמוֹנוֹת - אֵין סוֹמְכִין אוֹתוֹ**
29 **לְדִינֵי מָמוֹנוֹת[45], מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לְכָל הַדְּבָרִים[46].**
30 **וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[47].**

44) כמבואר לעיל פרק ב, הלכה ט. 45) שאם יטעה יהיה פטור מלשלם, ראה לקמן פרק ו, הלכה א. 46) שהרי הוא פסול להיות בסנהדרין, כדלעיל פרק ב הלכה ט. 47) ירושלמי חגיגה שם. רבי יהושע בן לוי היה מצטער על תלמיד אחד שרצה לסמכו ולא יכול, מפני שהיה סומא באחת מעיניו וכמבואר לעיל.

31 **יא. הַרֵי שֶׁלֹּא הָיָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֶלָּא סוֹמֵךְ[48] אֶחָד**
32 **- מוֹשִׁיב שְׁנַיִם בְּצִדּוֹ[49], וְסוֹמֵךְ שִׁבְעִים כְּאֶחָד, אוֹ זֶה**
33 **אַחַר זֶה, וְאַחַר כָּךְ יַעֲשֶׂה הוּא וְהַשִׁّבְעִים בֵּית דִּין**
34 **הַגָּדוֹל, וְיִסְמְכוּ בָּתֵּי דִינִין אֲחֵרִים. נִרְאִין לִי**
35 **הַדְּבָרִים: שֶׁאִם הִסְכִּימוּ כָּל הַחֲכָמִים שֶׁבְּאֶרֶץ**
36 **יִשְׂרָאֵל[50] לְמַנּוֹת דַּיָּנִים וְלִסְמֹךְ אוֹתָם - הֲרֵי אֵלּוּ**
37 **סְמוּכִים, וְיֵשׁ לָהֶן לָדוּן דִּינֵי קְנָסוֹת[51], וְיֵשׁ לָהֶן[52]**
38 **לִסְמֹךְ לַאֲחֵרִים[53]. אִם כֵּן, לָמָּה הָיוּ הַחֲכָמִים**
39 **מִצְטַעֲרִין עַל הַסְּמִיכָה[54] כְּדֵי שֶׁלֹּא יִבָּטְלוּ דִּינֵי קְנָסוֹת**
40 **מִיִּשְׂרָאֵל[55]? לְפִי שֶׁיִּשְׂרָאֵל מְפֻזָּרִין[56], וְאֵי אֶפְשָׁר**
41 **שֶׁיַּסְכִּימוּ כֻּלָּן[57]. וְאִם הָיָה שָׁם סָמוּךְ מִפִּי סָמוּךְ -**

1 **אֵינוֹ צָרִיךְ דַּעַת כֻּלָּן, אֶלָּא דָּן דִּינֵי קְנָסוֹת לַכֹּל[58],**
2 **שֶׁהֲרֵי נִסְמַךְ מִפִּי בֵּית דִּין. וְהַדָּבָר צָרִיךְ הֶכְרֵעַ[59].**

48) ובכתב יד התימנים: סמוך. 49) שאין סמיכת דיינים אלא בשלושה וכמבואר לעיל הלכה ב. 50) אף על פי שאין ביניהם אפילו סמוך אחד. 51) שאין דנים אותם אלא הסמוכים בארץ, כמבואר לעיל הלכה ד ולקמן פרק ה הלכה ח. 52) לסמוכים, אלו שנתמנו בהסכמת כל חכמי ארץ ישראל. 53) ובפירוש המשנה (סנהדרין פרק א משנה ג) מנמק רבינו: "שאם לא תאמר כן, אי אפשר שתמצא בית דין הגדול לעולם, לפי שנצטרך שיהיה כל אחד מהם סמוך... והקב"ה יעד (=הבטיח) שישובו כמו שנאמר: "ואשיבה שופטייך כבראשונה". וזה יהיה בלא ספק כשיכין הבורא יתברך ליבות בני אדם... ותגדל חכמתם לפני בוא המשיח". וכתב המבי"ט בקרית ספר: "והיום כמו עשר שנים בשנת ה'רח"ץ הסכימו רוב חכמי ישראל שבארץ ישראל לסמוך לגדול בדורו מורינו הרב רבי יעקב בירב ז"ל, והוא סמך קצת מתלמידיו המובהקים יבורכו מפי עליון, להחזיר העטרה ליושנה, אמן". 54) שלא תיבטל. 55) כמו שמצינו (סנהדרין יד, א) ברבי יהודה בן בבא שסיכן את עצמו למות וסמך חמישה זקנים, וכשהכירו בו האויבים דקרוהו והרגוהו על שעבר על גזירתם שלא לסמוך, לשם מה כל הסיכון הזה, והלא תמיד אפשר לחדש הסמיכה? 56) ברחבי הארץ. 57) שיתקבצו כולם למקום מעמד אחד. 58) כשמושיב שניים בצידו וסומכם, שאין דנים דיני קנסות אלא בשלושה סמוכים כמבואר לקמן פרק ה הלכה ח. 59) החלטה ברורה. רבינו מדגיש בזה, שעדיין הדבר בספק אצלו, וזה חוזר אל המשפט: "נראים לי הדברים" וכו'. שכל החידוש בדבר מינוי דיינים על ידי הסכמת כל חכמי ארץ ישראל, עדיין לא נתברר אצלו בירור סופי. בעוד שבפירוש המשנה הנ"ל, שחיברו בנעוריו כתב אותו חידוש כהחלטה וודאית. ונראה שחשש רבינו, שאותה ראייה שהביא בפירושו הנ"ל, יש לדחותה, שהרי ידוע שאליהו הנביא יבוא לפני המשיח כמבואר בכתובים (מלאכי ג כג), והרי הוא סמוך מפי אחיה השילוני, כמבואר בהקדמת רבינו לספר הזה, וממילא יסמוך אחרים לפני ביאת המשיח (רדב"ז). אולם אין זה כדאי לדחות את ראיית רבינו, שהרי בעירובין מג, ב אמרו: שאליהו יבוא תחילה לבית דין הגדול, הרי שבית דין הגדול יהיה קיים בארץ עוד לפני בוא אליהו ועל כורחך שנסמך בהסכמת החכמים כדברי רבינו (מהר"ץ חיות בהגהותיו לעירובין שם). וכדאי להעיר, שבנוסח המקור הערבי של פירוש המשנה לרבינו המוזכר לעיל אות נב כתוב: "ושמא תאמר, שהמשיח יעמידם ואף על פי שאינם סמוכים, הרי זה מוכחש, לפי שכבר ביארנו בהקדמת ספרנו זה, שהמשיח לא יוסיף בתורה ולא יגרע ממנה לא בתורה שבכתב ולא בתורה שבעל פה, ואני סבור שהסנהדרין תשוב לפני התגלות המשיח וזה יהיה מסימניו אמר: ואשיבה שופטייך כבראשונה" וכו' (רבי בצלאל אשכנזי בהגהותיו לפירוש המשנה סנהדרין, דפוס וינציאה שפ"ו, בשם רבינו, וכן בקונטרס הסמיכה של רבי יעקב בירב).

3 **יב. בֵּית דִּין שֶׁנִּסְמְכוּ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְיָצְאוּ חוּצָה לָאָרֶץ - הֲרֵי הֵם דָּנִים דִּינֵי קְנָסוֹת בְּחוּצָה לָאָרֶץ[60]** 4
כְּדֶרֶךְ שֶׁדָּנִים בָּאָרֶץ; שֶׁסַּנְהֶדְרִין נוֹהֶגֶת בָּאָרֶץ 5
וּבְחוּצָה לָאָרֶץ[61], וְהוּא שֶׁיִּהְיוּ סְמוּכִים[62]. 6

60) סנהדרין יד, א. וכן אמרו (בבא קמא פד, ב): "שבאו חכמי ארץ ישראל לבבל והעידו את בעל השור התם שהזיק, בפניהם" ודיני קנסות אלה אינם אלא בפני מומחים. וראה לקמן פרק ה הלכה י"ב. 61) משנה במכות ו, א. 62) בכתב יד התימנים: סמוכים בארץ.

יג. רָאשֵׁי גָלֻיּוֹת שֶׁבְּבָבֶל[63] - בִּמְקוֹם מֶלֶךְ הֵן 7
עוֹמְדִים[64]. וְיֵשׁ לָהֶן לִרְדּוֹת[65] אֶת יִשְׂרָאֵל בְּכָל מָקוֹם, 8
וְלָדוּן עֲלֵיהֶן בֵּין רָצוּ בֵּין לֹא רָצוּ. שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יָסוּר 9
שֵׁבֶט מִיהוּדָה[66] - אֵלּוּ רָאשֵׁי גָלֻיּוֹת שֶׁבְּבָבֶל. 10

63) שיש להם כוח ושלטון מאת מלכי פרס (רש"י לסנהדרין ה, א), והם מזרע מלכות בית דוד, כפי שיבואר להלן. 64) ועדיפים הם מהנשיאים שבארץ ישראל שאין להם תוקף מלכותי. 65) לשלוט ולמשול, ככתוב (מלכים־א, ה, ד) "כי הוא (שלמה) רודה בכל עבר הנהר". 66) סנהדרין ה, א. שבט - לשון שררה. ויש להם רשות להפקיר ממונם, שהפקר בית דין הפקר (רש"י שם). ושם דרשו: "ומחוקק מבין רגליו - אלו בני בניו של הלל שמלמדים תורה ברבים", כלומר, בלימוד התורה ובדיני איסור והיתר, בני ארץ ישראל וחכמיה עדיפים, שמחוקק - זה חכם (רש"י להוריות יא, ב), אבל לעניין הפקעת ממון ראשי הגולה שבבבל עדיפים, והטעם מבואר בירושלמי (כלאים פרק ט, הלכה ג) שראשי הגולה הם בני דוד מהזכרים, ונשיאי ארץ ישראל הם מזרע דוד הנקבות, וכן בתוספות לסנהדרין שם דיבור המתחיל: דהכא שבט. והשווה פירוש המשנה לרבינו (בכורות פרק ד, משנה ד) שראש הגולה אינו צריך להיות חכם, ש"אין אנו חוששים לחכמתו אלא לייחוסו וממנים אותו בהסכמת אנשי מקומו בלבד".

יד. וְכָל דַּיָּן הָרָאוּי לָדוּן[67], שֶׁנָּתַן לוֹ רֹאשׁ גָּלוּת 11
רְשׁוּת לָדוּן[68] - יֵשׁ לוֹ רְשׁוּת לָדוּן בְּכָל הָעוֹלָם אַף 12
עַל פִּי שֶׁלֹּא רָצוּ בַּעֲלֵי דִינִין, בֵּין בָּאָרֶץ בֵּין בְּחוּצָה 13
לָאָרֶץ[69], אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ דָן דִּינֵי קְנָסוֹת[70]. וְכָל דַּיָּן 14
הָרָאוּי לָדוּן, שֶׁנָּתְנוּ לוֹ בֵּית דִּין שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל 15
רְשׁוּת לָדוּן - יֵשׁ לוֹ רְשׁוּת לָדוּן בְּכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל 16
וּבָעֲיָרוֹת הָעוֹמְדוֹת עַל הַגְּבוּלִים[71] אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא 17
רָצוּ בַּעֲלֵי דִינִין; אֲבָל בְּחוּצָה לָאָרֶץ - אֵין רְשׁוּתָן 18
מוֹעֶלֶת לוֹ לָכֹף אֶת בַּעֲלֵי דִינִין. אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ 19
לָדוּן דִּינֵי קְנָסוֹת בְּחוּצָה לָאָרֶץ - אֵינוֹ דָן אֶלָּא לְמִי 20
שֶׁרוֹצֶה לָדוּן אֶצְלוֹ; אֲבָל לָכֹף אֶת בַּעֲלֵי דִינִין וְלָדוּן 21
לָהֶם - אֵין לוֹ רְשׁוּת, עַד שֶׁיִּטֹּל רְשׁוּת מֵרֹאשׁ גָּלוּת[72]. 22

67) שהוא חכם בתורה והגון במידות. 68) בעסקי ממון שבין אדם לחבירו. 69) סנהדרין ה, א. 70) שלדיני קנסות צריך הוא להיסמך על ידי בית דין של ארץ ישראל בלבד, לעיל הלכה ד ובסנהדרין יד, א. 71) הנמשכות אחרי ארץ ישראל (סנהדרין ה, א וברש"י). 72) סנהדרין

שם. מבואר מדברי רבינו, שסמיכה לחוד ונטילת רשות לחוד. סמיכה - להיקרא סמוך לדון דיני קנסות אינה אלא בארץ ישראל, ונטילת רשות - לדון ולכוף את בעלי הדין, מועילה בין על ידי בית דין שבארץ ישראל ובין על ידי ראש הגולה שבבבל, כל אחד כדינו. וראוי להעיר שרבינו בפירושו למשנה בכורות פרק ד, משנה ד אומר: ראש ישיבה - ממונה בארץ־ישראל, אבל ראוי שיהא גדול בחכמת התורה מאוד, עד שלא יימצא גדול ממנו בשום פנים בארץ ישראל בזמן שממנים אותו.

1 **טו. מִי שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לָדוּן, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ אוֹ מִפְּנֵי**
2 **שֶׁאֵינוֹ הָגוּן[73], שֶׁעָבַר[74] רֹאשׁ גָּלוּת וְנָתַן לוֹ רְשׁוּת, אוֹ**
3 **שֶׁטָּעוּ בֵּית דִּין[75] וְנָתְנוּ לוֹ רְשׁוּת - אֵין הָרְשׁוּת**
4 **מוֹעֶלֶת לוֹ כְּלוּם עַד שֶׁיְּהֵא רָאוּי. שֶׁהַמַּקְדִּישׁ בַּעַל**
5 **מוּם[76] לַמִּזְבֵּחַ - אֵין הַקְּדֵשָׁה חָלָה עָלָיו[77].**

73) במידות טובות. 74) בזדון, שחשוד הוא על כך. 75) שבארץ ישראל, שאינם חשודים לעבור על כך בזדון. 76) בהמה בעלת מום. 77) קדושת הגוף להיקרב על המזבח. אבל קדושה היא קדושת דמים וצריכה פדיון ותצא לחולין, כמבואר בהלכות איסור מזבח פרק א, הלכה י. והשווה לעיל פרק ג, הלכה ח־ט.

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) הדברים שאינם מבוצעים אלא על פי בית דין של שבעים ואחד. הרכב בית הדין לדיני נפשות, ומספר חברי בית הדין לדיני מכות, עיבור החודש והשנה. ההבדל בין דיני ממונות לדיני קנסות. גביית קנסות בחוץ־לארץ לפי מנהג הישיבות.

6 **א. אֵין מַעֲמִידִין מֶלֶךְ אֶלָּא עַל פִּי בֵּית דִּין שֶׁל**
7 **שִׁבְעִים וְאֶחָד[2]. וְאֵין עוֹשִׂין סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה[3] לְכָל**
8 **שֵׁבֶט וָשֵׁבֶט[4] וּלְכָל עִיר וָעִיר אֶלָּא עַל פִּי בֵּית דִּין**
9 **שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד[5]. וְאֵין דָּנִין לֹא אֶת הַשֵּׁבֶט שֶׁהֵדַּח[6]**
10 **כֻּלּוֹ[7] וְלֹא אֶת נְבִיא הַשֶּׁקֶר[8] וְלֹא אֶת כֹּהֵן גָּדוֹל בְּדִינֵי**
11 **נְפָשׁוֹת[9] אֶלָּא בְּבֵית דִּין הַגָּדוֹל[10]; אֲבָל דִּינֵי מָמוֹנוֹת**
12 **[שֶׁל כֹּהֵן גָּדוֹל] - בִּשְׁלֹשָׁה[11]. וְכֵן אֵין עוֹשִׂין[12] זְקֵן**
13 **מַמְרֵא[13], וְלֹא עוֹשִׂין עִיר הַנִּדַּחַת[14], וְלֹא מַשְׁקִין אֶת**
14 **הַסּוֹטָה[15], אֶלָּא בְּבֵית דִּין הַגָּדוֹל. וְאֵין מוֹסִיפִין עַל**
15 **הָעִיר[16] וְעַל הָעֲזָרוֹת[17], וְלֹא מוֹצִיאִין לְמִלְחֶמֶת**
16 **הָרְשׁוּת[18] וְלִמְדִינַת הֶחָלָל[19], אֶלָּא עַל פִּי בֵּית דִּין**
17 **הַגָּדוֹל. שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל הַדָּבָר הַגָּדֹל יָבִיאוּ אֵלֶיךָ[20].**

2) תוספתא סנהדרין פ"ג מ"ב, ובהל' מלכים פ"א ה"ג מוסיף רבינו, שהמינוי צריך להיות גם על־פי נביא. "כיהושע שמינהו משה רבינו ובית דינו, וכשאול ודוד שמינם שמואל הרמתי ובית דינו". 3) שהיא בת עשרים ושלשה דיינים. 4) ראה לעיל פ"א, ה"ב בביאורנו אות יב. 5) סנהדרין טז, ב: "כמו שמצינו במשה שהעמיד סנהדראות (=בעצת יתרו), ומשה - במקום שבעים ואחד הוא". ומפרש רש"י: משה היה שופט על־פי הדבור (=השכינה) ושקול כסנהדרי גדולה שבירושלים. 6) לעבוד עבודה־זרה, מלשון הכתוב (דברים יג, יד) "וידיחו את יושבי עירם". 7) ולדעת רש"י בסנהדרין ב, א הוא־הדין ברובו של שבט, שכלל הוא: רובו ככולו. ויתכן, שרבינו מודה בזה, כנראה מדבריו בהל' עבודה זרה פ"ד, ה"ב. וראה בחידושי מהרש"א שם. 8) המתנבא מה שלא שמע במראה הנבואה, או מה שלא נאמר לו ונאמר לחבירו (הל' ע"ז פ"ה, ה"ח). 9) שחטא חטא, שעונשו מיתת בית־דין. 10) סנהדרין ב, א, ובגמרא שם טז, א פירשו: "נאמר בתורה (דברים יז, ה) "והוצאת את האיש ההוא... אל שעריך" - איש ואשה אתה מוציא לשעריך (=לבית־דין שבשעריך שהוא סנהדרי קטנה) ואי אתה מוציא כל השבט לשעריך" אלא בסנהדרי גדולה. נביא השקר - לומדים "גזירה־שוה" מזקן ממרא, מה זקן ממרא אינו נעשה ממרא עד שימרה את פי בית־דין הגדול שבירושלים, אף נביא אינו נידון אלא בבית־דין הגדול. כהן גדול, שנאמר: "כל הדבר הגדול יביאו אליך - דבריו של גדול" (כגון כהן גדול) יביאו אליך, ומשה - במקום שבעים ואחד הוא (רש"י שם). 11) שם. 12) בכת"י התימנים: אין נעשה. 13) בכת"י התימנים: ממרה. כלשון הכתוב (יהושע א, יח) "כל איש אשר ימרה את פיך", וגם זקן זה חולק על דברי חבריו החכמים, ומורה לעשות שלא כהוראתם, ואינו נעשה ממרה עד שיחלוק על בית־דין הגדול (ראה לקמן הל' ממרים פ"ג, ה"ח). שנאמר (דברים יז, ח) "וקמת ועלית אל המקום" שהוא בית־דין הגדול שבירושלים (סנהדרין טז, א וברש"י). 14) שתושביה הודחו מעבודת ה' לעבוד אלהים אחרים, אין דנים אותה אלא בבית־דין הגדול, שנאמר: "והוצאת את האיש ההוא... אל שעריך" - איש ואשה אתה מוציא לשעריך - לבית־דין שבשעריך, ואי אתה מוציא את כל העיר כולה לשעריך (שם). והשווה הל' ע"ז פ"ד, ה"ג. 15) לבדוק אם לא בגדה בבעלה וטהורה היא (במדבר ה, כז), שנאמר בה: ועשה לה הכהן את כל התורה הזאת, ונאמר בזקן ממרא: על פי התורה אשר יורוך, מה שם בבית־דין הגדול, אף כאן בבית־דין הגדול (סוטה ז, ב). 16) ירושלים, שקדושתה גדולה משאר קדושת א"י. 17) חצרות המקדש, שקדושתן גדולה מקדושת ירושלים. 18) המלחמה שנלחם המלך כדי להרהיב את גבול ישראל ולהרבות בגדולתו. בניגוד למלחמת שבעה עממים, או עזרת ישראל מיד צר הבא עליהם, הנקראת: מלחמת מצוה (הל' מלכים פ"ה, ה"א). 19) הרוג, שלא נודע מי הכהו, ומודדים אל הערים סביבותיו. והעיר הקרובה אל החלל, מביאה עגלה ערופה (דברים כא, ב). 20) ודרשו בסנהדרין טז, א "דבר גדול - דבר קשה". וענין הרציחה הוא דבר קשה, שהרי נאמר בו (דברים כא, ח) "כפר לעמך ישראל... ואל תתן דם נקי בקרב עמך" (רדב"ז). וכל אלו מקורם בסנהדרין טז, א ועמ' ב. הוספת העיר והעזרות, שנאמר (שמות כה, ט) "ככל אשר אני מראה אתך את תבנית המשכן... וכן תעשו" - כן תעשו לדורות הבאים, מה משכן ע"פ משה, שהוא כסנהדרי גדולה, אף לדורות ע"פ סנהדרי גדולה (רש"י). הוצאה למלחמת רשות, שנאמר (דברי הימים־א כז, לד) "ואחרי אחיתופל יהוידע בן בניהו. אחיתופל - זה יועץ, בניהו בן יהוידע - זה סנהדרין", שנמלכים בסנהדרין ליטול מהם רשות לצאת למלחמה. מדידת החלל - שם יד, ב: רבי אליעזר בן יעקב אומר:

ויצאו זקניך - זקניך זו סנהדרין (רדב"ז). אולם בהל' רוצח פ"ט ה"א כותב רבינו: "ויוצאים חמשה זקנים מבית־דין הגדול שבירושלים... ומודדים ממנו אל הערים שסביבות החלל". הרי שלא כולם יוצאים אלא חמשה מהם, שהם חברי בית־דין הגדול. וכך נראה מלשון המשנה בסוטה פ"ט מ"א, שלא יצאו אלא חמשה, שהם חברי בית־דין הגדול. וראה בלחם־משנה, שאלה החמשה יצאו ברשות בית־דין הגדול. ויש להעיר, שהשמיט רבינו כאן מה שכתב בהל' כלי המקדש פ"ד הט"ו: "אין מעמידים כהן גדול אלא בית־דין של אחד ושבעים", ומקורו בתוספתא סנהדרין פ"ג, מ"ב.

1 **ב. אֵין דָּנִין דִּינֵי נְפָשׁוֹת בְּפָחוֹת מֵעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה[21],**
2 **שֶׁהֵן סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה. בֵּין דִּינֵי נְפָשׁוֹת שֶׁל אָדָם, בֵּין**
3 **דִּינֵי נְפָשׁוֹת שֶׁל בְּהֵמָה[22]. לְפִיכָךְ, אֵין דָּנִין שׁוֹר**
4 **הַנִּסְקָל[23] וְלֹא הַבְּהֵמָה הַנִּרְבַּעַת[24] אוֹ הָרוֹבֵעַ[25] אֶלָּא**
5 **בְּבֵית דִּין שֶׁל עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה[26]. אֲפִלּוּ אֲרִי וְדֹב**
6 **וּבַרְדְּלָס[27], שֶׁהֵן בְּנֵי תַּרְבּוּת[28] וְיֵשׁ לָהֶן בְּעָלִים,**
7 **שֶׁהֲמִיתוּ - מִיתָתָן בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה. אֲבָל נָחָשׁ**
8 **שֶׁהֲמִית - אֶחָד הוֹרֵג אוֹתוֹ[29].**

21) הטעם מבואר בסמוך ה"ג. 22) סנהדרין ב, א שנאמר (שמות כא, כט) "השור יסקל וגם בעליו יומת" - כמיתת בעלים, כך מיתת השור. 23) שנגח אדם ומת, ודינו להסקל. 24) שנבעלה לאדם. 25) שור שבעל אשה. 26) שם, שנאמר (ויקרא כ, טו) "מות יומת, ואת הבהמה תהרוגו" - כמיתת האדם, כך מיתת הבהמה בעשרים ושלשה. ובן בבהמה הרובעת נאמר (שם, טז): "והרגת את האשה ואת הבהמה מות יומתו". מה אשה בכ"ג, אף בהמה בכ"ג. 27) ובכת"י התימנים: ובורדלוס. ברדלס - ביוונית פרדלית. והיא חיה טורפת דומה לנמר, ולדעת הרע"ב בבא־קמא פ"א מ"ה, קוראים לה בערבית אלצב"ע. ויתכן שזהו הצבוע, ראה ב'תוספות' סנהדרין טו, ב. 28) אדם יכול לגדלם שלא יזיקו, והואיל ומותר לגדלם, שם בעלים נקרא עליהם ואינם כהפקר, ולפיכך אסור להרגם אם לא המיתו. 29) סנהדרין טו, ב. וכדעת רבי עקיבא שם, שכן סתמה המשנה (בבא־קמא פ"א, מ"ה) "והנחש מועד לעולם". והשווה הל' נזקי ממון פ"א, ה"ו.

9 **ג. הַמּוֹצִיא שֵׁם רַע[30] - אֵין דָּנִין אוֹתוֹ תְּחִלָּה[31] אֶלָּא**
10 **בְּבֵית דִּין שֶׁל עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בְּדִינוֹ צַד**
11 **דִּינֵי נְפָשׁוֹת, שֶׁמָּא יִהְיֶה הַדָּבָר אֱמֶת[32] וְתִסָּקֵל הַבַּת.**
12 **לֹא נֶאֱמְנוּ[33] דִּבְרֵי הַבַּעַל, וּבָא הָאָב לְתוֹבְעוֹ בַּקְּנָס[34]**
13 **- דִּינוֹ בִּשְׁלֹשָׁה[35]. וּמִנַּיִן שֶׁאֵין דָּנִין דִּינֵי נְפָשׁוֹת אֶלָּא**
14 **בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה? אַף עַל פִּי שֶׁדִּבְרֵי קַבָּלָה הֵן[36],**
15 **חֲרֵי הוּא אוֹמֵר: וְשָׁפְטוּ הָעֵדָה וְהִצִּילוּ הָעֵדָה - עֵדָה**
16 **שׁוֹפֶטֶת וְעֵדָה מַצֶּלֶת; עֵדָה שׁוֹפֶטֶת - וְהֵן הַמְחַיְּבִין,**
17 **וְעֵדָה מַצֶּלֶת - וְהֵן הַמְזַכִּין; וְאֵין עֵדָה פָּחוֹת**
18 **מֵעֲשָׂרָה[37] - חֲרֵי עֶשְׂרִים; וּמוֹסִיפִין שְׁלֹשָׁה, כְּדֵי**
19 **שֶׁלֹּא יְהֵא בֵּית דִּין שָׁקוּל[38], וְיִהְיֶה בּוֹ אַחֲרֵי רַבִּים**
20 **לְהַטּוֹת[39].**

30) על אשתו, וטוען שלא מצא לה בתולים (ראה דברים כב, יד). 31) כשבא רק להפסידה כתובתה ולא להרגה, שאינו מביא עדים שזינתה תחתיו, בהיותה כבר ארוסה. 32) שיצא הקול, וישמעו עדים ויבואו להעיד שזינתה תחתיו (סנהדרין ח, א). 33) נתאמתו, כגון שהביא הבעל עדים שזינתה, והביא האב (אבי האשה) עדים והזימום לעדי הבעל, ונתברר שהבעל הוא שקרן ומחזר אחרי עדי שקר. 34) מאה סלעים, ככתוב (דברים כב, יט). 35) שדין זה אין בו צד נפשות, ודיני קנסות בשלשה, כמבואר להלן ה"ח (שם עמ' ב). 36) שקיבלום חכמים איש מפי רבו עד למשה מסיני. 37) שנאמר (במדבר יד, כז) "עד מתי לעדה הרעה הזאת" = עדת המרגלים, יצאו יהושע וכלב, שצדיקים היו, נמצאת העדה הרעה - עשרה. 38) זוגי, שאם יתחלקו בדעותיהם לחצאים - לא יוכלו להכריע מחוסר רוב. 39) דרשו חכמינו (סנהדרין ב, א) "לא כהטייתך לטובה - הטייתך לרעה, הטייתך לטובה ע"פ אחד (ומטעם זה היה מספיק שיהיו רק עשרים ואחד, שזה האחרון יכריע לזכות), הטייתך לרעה (=לחובה) ע"פ שנים". ומטעם זה היו מספיקים עשרים ושנים דיינים, שעשרה מזכים ושנים עשר מחייבים, ויש הטייה בשנים, אולם הואיל ואין בית־דין שקול - מוסיפים עליהם עוד אחד, הרי עשרים ושלשה (שם עמ' ב). השווה לקמן פ"ח ה"א, ופ"ט ה"ב.

21 **ד. מַכּוֹת[40] - בִּשְׁלֹשָׁה[41], וְאַף עַל פִּי שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁיָּמוּת**
22 **כְּשֶׁמַּלְקִין אוֹתוֹ[42].**

40) מלקות ארבעים. 41) שנאמר (דברים כה, א) "ונגשו אל המשפט ושפטום" - ושפטום: שנים, ואין בית־דין שקול - מוסיפים עליהם עוד אחד, הרי שלשה (סנהדרין י, א). 42) אין דנים אותו כדיני נפשות, בניגוד לרבי ישמעאל, הסובר שמטעם זה, מכות - בעשרים ושלשה (ירושלמי סנהדרין פ"א ה"ב, וראה ב'תוספות' שם, דיבור־המתחיל: מלקות תחת מיתה עומדת).

23 **ה. עֲרִיפַת הָעֶגְלָה[43] - בַּחֲמִשָּׁה[44].**

43) האמורה בתורה (דברים כא, ד). 44) שנאמר: "ויצאו זקניך ושפטיך": זקניך - שנים; שופטיך - שנים, ואין בית־דין שקול - מוסיפים עליהם עוד אחד, הרי חמשה (סנהדרין יד, א). אבל מדידת הערים סביבות החלל היא בבית־דין הגדול, כמבואר לעיל ה"א (רדב"ז). ולדעת הכסף־משנה והלחם־משנה עדיפה זו - פירושה המדידה האמורה לעיל ה"א, שהיא בחמשה היוצאים למדוד ברשות בית־דין הגדול, כמבואר בביאורנו לעיל אות יט, אבל העריפה עצמה אינה אלא בשלשה, כמבואר בהל' רוצח פ"ט ה"ב: "ובית־דין של אותה עיר מביאים עגלת בקר" וכו', וכן דעת ה'תוספות' בסנהדרין יד, א. ורבינו נמשך בזה אחרי לשון המשנה שם ב, א האומרת: "ועריפת העגלה", והכוונה למדידה.

24 **ו. עִבּוּר הַחֹדֶשׁ[45] - בִּשְׁלֹשָׁה[46].**

45) שיהיה החודש שעבר שלשים יום, במקום עשרים ותשעה. 46) בית־דין של שלשה קובע אם החודש הוא

מעובר או חסר (סנהדרין ב, א). וראה בנדרים עח, ב "מועדי ה' צריכים קידוש בית־דין". ובראש השנה כה, ב אמרו: החודש הזה לכם - אין לך מומחה לרבים יותר ממשה רבינו, ואמר לו הקב"ה: עד שיהיה אהרן עמך. ואין בית־דין שקול - מוסיפים עליהם עוד אחד, כמפורש ב'תוספות' שם. והשווה הל' קידוש החודש פ"א ה"ה־ז.

1 **ז. עִבּוּר הַשָּׁנָה[47] - בְּשִׁבְעָה[48]. וְכָל אֵלּוּ[49] סְמוּכִין[50]**
2 **כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ[51].**

47) שמוסיפים בה חודש, ועושים אותה שני אדרים (הל' קידוש החודש פ"ד, ה"א). 48) בשלשה מתחילים, ובחמשה נושאים ונותנים, וגומרים בשבעה (משנה בסנהדרין ב, א) וכמבואר בהל' קידוש החודש פ"ד, ה"ט־י. 49) כל השבעה. 50) ומחברי בית־דין הגדול, כמבואר בהל' קידוש החודש שם. 51) הל' קדוה"ח שם. ומקורו בירושלמי סנהדרין פ"א ה"ב: "לעיבור הולכים אחר המינוי", ומינוי - זוהי סמיכה, כמבואר שם: "שם קוראים למינוי - סמיכה". וראה בכתובות קיב, א, שרבי אלעזר סמכוהו בא"י, ואח"כ הושיבוהו בסוד העיבור (קרית מלך).

3 **ח. דִּינֵי קְנָסוֹת, כְּגוֹן גְּזֵלוֹת[52] וְחַבָּלוֹת[53], וְתַשְׁלוּמֵי**
4 **כֶּפֶל[54] וְתַשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[55], וְהָאוֹנֵס**
5 **וְהַמְפַתֶּה[56] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - אֵין דָּנִין אוֹתָם אֶלָּא שְׁלֹשָׁה**
6 **מֻמְחִים[57], וְהֵם הַסְּמוּכִין בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[58]. אֲבָל שְׁאָר**
7 **דִּינֵי מָמוֹנוֹת, כְּגוֹן הוֹדָאוֹת וְהַלְוָאוֹת[59] - אֵינָן צְרִיכִין**
8 **מֻמְחֶה, אֶלָּא אֲפִלּוּ שְׁלֹשָׁה הֶדְיוֹטוֹת, וַאֲפִלּוּ אֶחָד**
9 **מֻמְחֶה דָּן אוֹתָן[60]. לְפִיכָךְ[61] דָּנִין בְּהוֹדָאוֹת וְהַלְוָאוֹת**
10 **וְכַיּוֹצֵא בָהֶן בְּחוּצָה לָאָרֶץ. אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בֵּית דִּין**
11 **שֶׁל חוּצָה לָאָרֶץ אֱלֹהִים[62], שְׁלִיחוּת בֵּית דִּין שֶׁל אֶרֶץ**
12 **יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין[63]; וְאֵין לָהֶן רְשׁוּת לָדוּן דִּינֵי קְנָסוֹת[64]**
13 **בִּשְׁלִיחוּתָן.**

52) כגון נפקד שכופר בפקדון שהפקידו אצלו, וכן החוטף מיד חבירו (רש"י לסנהדרין ב, א). 53) אדם המזיק את חבירו בגופו או בממונו. 54) שמשלם הגנב (שמות כב, ו). 55) שמשלם הגנב כשגנב שור או שה וטבחו או מכרו, חמשה לשור, וארבעה לשה (שם כא, לז). 56) שמשלם חמשים שקלים קנס לאבי הנערה (דברים כב, כט). 57) בקיאים בדינים. 58) סנהדרין ב, א וראה לעיל פ"ד, ה"ד. 59) שניהם על עסקי הלוואות, הודאות - שבא התובע לדון בעדי הודאה, המעידים: בפנינו הודה (הלווה) לו: הלוואות - שבא לדון בעדי הלוואה, המעידים: בפנינו הלוהו, והנתבע כופר בשתיהן (רש"י שם ב, ב). 60) שנאמר (ויקרא יט, טו) "בצדק תשפוט עמיתך" וכמבואר לעיל פ"ב ה"י, וראה שם הי"א. 61) הואיל ואין דיני ממונות צריכים מומחה וסמוך. 62) שהרי לא נסמכו, ואין סמיכה בחוץ לארץ, וראה לעיל פ"ד ה"ד, ש"אין קרוי אלהים אלא בית־דין שנסמך בא"י בלבד". 63) בבא־קמא פד, ב. ואע"פ שעכשיו אין מומחים גם בא"י, אנו פועלים בשליחותם של הראשונים שלפנינו ('תוספות' גיטין פח, ב דיבור־המתחיל: במילתא). וכבר הקשה הרמ"ך למה לרבינו לנמק את סמכות בית־דין לממונות מטעם שליחות, הלא אפילו בלי זה, אין כל צורך בדיני ממונות שיהיו סמוכים, כדברי רבינו עצמו, ש"אפילו שלשה הדיוטות" כשרים להם? ואולי נתכוון רבינו ליחיד מומחה, שכשר לדון ואפילו לא נסמך, וזה רק מטעם שליחות. 64) כגון תשלומי כפל, וארבעה וחמשה, ע"פ הכלל בבבא־קמא שם, כל דבר שאין בו חסרון כיס אין אנו עושים שליחותם, וכמבואר להלן ה"ט.

14 **ט. אֵין דָּנִין בֵּית דִּין שֶׁל חוּצָה לָאָרֶץ אֶלָּא דְּבָרִים**
15 **הַמְּצוּיִין תָּמִיד וְיֵשׁ בָּהֶן חֶסְרוֹן כִּיס, כְּגוֹן הוֹדָאוֹת**
16 **וְהַלְוָאוֹת וּמַזִּיק מָמוֹן חֲבֵרוֹ[65]; אֲבָל דְּבָרִים שֶׁאֵין**
17 **מְצוּיִין, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן חֶסְרוֹן כִּיס, כְּגוֹן בְּהֵמָה**
18 **שֶׁחָבְלָה[66] בַּחֲבֵרְתָּהּ; אוֹ דְּבָרִים הַמְּצוּיִין, אֲבָל אֵין**
19 **בָּהֶן חֶסְרוֹן כִּיס, כְּגוֹן תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל - אֵין דָּנִין אוֹתָן**
20 **דַּיָּנֵי חוּצָה לָאָרֶץ[67]. וְכֵן כָּל הַקְּנָסוֹת שֶׁקָּנְסוּ[68] חֲכָמִים**
21 **בְּתוֹקֵעַ לַחֲבֵרוֹ[69] וּבְסוֹטֵר[70] אֶת חֲבֵרוֹ וְכַיּוֹצֵא בָהֶן -**
22 **אֵין גּוֹבִין אוֹתָן דַּיָּנֵי חוּצָה לָאָרֶץ[71]. וְכָל הַמְשַׁלֵּם**
23 **חֲצִי נֶזֶק[72] - אֵין גּוֹבִין אוֹתוֹ דַּיָּנֵי חוּצָה לָאָרֶץ[73]; חוּץ**
24 **מֵחֲצִי נֶזֶק צְרוֹרוֹת[74], מִפְּנֵי שֶׁהוּא מָמוֹן וְאֵינוֹ קְנָס[75].**

65) בבא־קמא שם, כדי להרחיק את הנזקים ולא ירבו מזיקים בישראל. ובהודאות והלוואות, כדי שלא תנעל דלת בפני לווים, שאם יכפור יצטרך המלוה לבקש מומחים ולא ימצא, וימנע מלהלוות (המאירי לסנהדרין ב, ב). 66) הזיקה. 67) אלא גובים ממנו הקרן בלבד, כמבואר לקמן הי"ג. 68) ובכת"י תימן: שקצצו. 69) שהכהו על אזנו, וקנסוהו לשלם סלע (בבא־קמא צ, א). 70) על הלחי, שקנסוהו לשלם מאתיים זוז (שם וברש"י). וכתב רבינו בהל' חובל ומזיק פ"ג, ה"ט: "יש הכאות רבות שיש בהן ביזוי וצער מעט ואין בהן נזק, וכבר פסקו להם חכמים דמים קצובים... וכולן קנסות הן... ואותו הממון הקצוב הוא דמי הצער והבושת". 71) בבא־קמא כז, ב. 72) כגון שור תם (בפעם הראשונה) שהזיק את שורו של פלוני, שמשלם חצי נזקו (שמות כא, לה). 73) סנהדרין ב, א שחיובו מדין קנס, שסתם שוורים אינם נוגחים, ואין לבעליהם לשמרם כל זמן שלא הועדו, אלא שהתורה קנסה אותם לשלם חצי נזק, כדי שירבו בשמירתם (בבא־קמא טו, א ועמ' ב, ורש"י לסנהדרין ג, א). 74) שדרכה הבהמה על צרורות (קיסמי עצים), והיו הצרורות מנתזים מתחת רגליה ושברו את הכלים (הל' נזקי ממון פ"ב, ה"ג). 75) שזוהי הלכה למשה מסיני, שהבעלים משלמים בתורת ממון (בבא־קמא טו, ב). והרי זה כלווה מחברו שחייב לשלם (לשון רבינו שם ה"ז).

25 **י. כָּל הַנִּשּׂוֹם כְּעֶבֶד[76] - אֵין גּוֹבִין אוֹתוֹ דַּיָּנֵי חוּצָה**
26 **לָאָרֶץ[77]. לְפִיכָךְ, אָדָם שֶׁחָבַל בַּחֲבֵרוֹ - אֵין גּוֹבִין**
27 **הַנֶּזֶק וְהַצַּעַר וְהַבּשֶׁת[78] שֶׁהוּא חַיָּב בָּהֶן דַּיָּנֵי חוּצָה**
28 **לָאָרֶץ; אֲבָל שֶׁבֶת[79] וְרִפּוּי - גּוֹבִין, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן**
29 **חֶסְרוֹן כִּיס[80]. וְכֵן הוֹרוּ הַגְּאוֹנִים[81], וְאָמְרוּ: שֶׁמַּעֲשִׂים**
30 **בְּכָל יוֹם לִגְבּוֹת שֶׁבֶת וְרִפּוּי בְּבָבֶל.**

76) הנמכר בשוק, כגון החובל בחבירו חייב לשלם נזקו.

כיצד? קיטע את ידו, רואים אותו כאילו הוא עבד נמכר בשוק, ושמים כמה היה יפה (=לפני החבלה) וכמה הוא יפה עכשיו, שאם היה נצרך היה מוכר עצמו בעבד עברי (בבא־קמא פג, ב וברש"י). 77) שם פד, א, הואיל ודבר שאין קצוב הוא, ויש צורך לשומו, אין דייני חו"ל מוסמכים לשומו (רש"י שם). ועיקר הטעם, מפני שאין זה מצוי, כמבואר שם עמ' ב. 78) שאין בהם חסרון כיס (שם), וראה הל' חובל ומזיק פ"ב ה"י, ופ"ג ה"א. 79) שיושב ומתבטל ממלאכתו כל ימי חליו, ראה שם פ"ב הי"ב. 80) והם שכיחים=מצויים יותר מדמי נזק, שהרבה פעמים אדם חובל בחבירו ואינו מחסרו אבר אלא נחלה ונופל למשכב, נמצא נזק אין כאן, וריפוי ובושת ישנם (רדב"ז). 81) הובאו דבריהם בהגהות אשרי ב"ק פ"ח אות ב בשם רבינו חננאל, וראה באור הגר"א חו"מ סימן א ס"ק יד.

1 **יא. בְּהֵמָה שֶׁהִזִּיקָה אֶת הָאָדָם - אֵין גּוֹבִין נִזְקוֹ דַּיְּנֵי**
2 **חוּצָה לָאָרֶץ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מָצוּי[82]. אֲבָל**
3 **אָדָם שֶׁהִזִּיק בֶּהֱמַת חֲבֵרוֹ - מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם בְּכָל**
4 **מָקוֹם[83], כְּמִי שֶׁקָּרַע כְּסוּתוֹ אוֹ שִׁבֵּר כֵּלָיו אוֹ קִצֵּץ**
5 **נְטִיעוֹתָיו. וְכֵן בְּהֵמָה שֶׁהִזִּיקָה בְּשֵׁן[84] וָרֶגֶל[85], הוֹאִיל**
6 **וְהִיא מוּעֶדֶת[86] לָהֶן מִתְּחִלָּתָהּ[87] - חֲרֵי זֶה דָּבָר מָצוּי,**
7 **וְגוֹבִין אוֹתוֹ דַּיְּנֵי חוּצָה לָאָרֶץ. בֵּין שֶׁהִזִּיקָה בְּהֵמָה**
8 **אַחֶרֶת, כְּגוֹן שֶׁנִּתְחַכְּכָה בָּהּ[88], אוֹ אָכְלָה פֵּרוֹת**
9 **שֶׁדַּרְכָּהּ לְאָכְלָן, וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, בֵּין שֶׁהִזִּיקָה אֲכָלִין**
10 **וְכֵלִים[89] שֶׁהִיא חַיֶּבֶת עֲלֵיהֶן נֶזֶק שָׁלֵם - הַכֹּל גּוֹבִין**
11 **דַּיְּנֵי חוּצָה לָאָרֶץ[90]. אֲבָל אִם הָיְתָה תַּמָּה[91] וְהוּעֲדָה[92]**
12 **וְהִזִּיקָה, כְּגוֹן שֶׁנָּשְׁכָה[93] אוֹ נָגְחָה[94] אוֹ רָבְצָה אוֹ**
13 **בָּעֲטָה אוֹ נָגְחָה[95] - אֵין גּוֹבִין הַנֶּזֶק הַזֶּה הַשָּׁלֵם דַּיְּנֵי**
14 **חוּצָה לָאָרֶץ, שֶׁאֵין מוּעָד בְּחוּצָה לָאָרֶץ[96]. וַאֲפִלּוּ**
15 **הוּעַד בָּאָרֶץ וְיָצָא לְחוּצָה לָאָרֶץ וְהִזִּיק - אֵין גּוֹבִין**
16 **נִזְקוֹ, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ דָּבָר מָצוּי[97].**

82) ב"ק פד, א. 83) שזה מצוי יותר, ובית דין פועל בשליחות בי"ד של ארץ ישראל, כמבואר לעיל ה"ח, וכלשון רבינו בפירושו למשנה ב"ק פ"ח, מ"א "כדי שלא יאבדו זכויות בני אדם". 84) שאכלה פירות להנאתה. 85) שנכנסה לרשות הניזק, ושברה כלים ברגליה דרך הילוכה. 86) רגילה להזיק. 87) אפילו בפעם הראשונה, בניגוד לנזקי קרן שאינה מועדת אלא אחרי שהועדה שלשה ימים, כמבואר בהל' נזקי ממון פ"ו, ה"א. 88) להנאתה. וזוהי תולדת השן, שיש הנאה להיזקה (ב"ק ג, א). 89) שדרכה עליהם והזיקתם דרך הילוכה, שהיזקה מצוי ואלו הם נזקי "רגל". 90) שם פד, ב. 91) אינה רגילה, ואין דרכה לעשות נזקים אלה. 92) העידו בבעליה, שבהמה זו נוגחת היא מתמול שלשום, ככתוב (שמות כא, כט) "והועד בבעליו ולא ישמרנו". 93) בשיניה. 94) בגופה. 95) בקרניה, וכל אלה אינה רגילה בהן מתחילתה. 96) מבואר בסמוך הי"ב. 97) לבוא שור מועד מא"י לחוץ לארץ (ב"ק שם).

17 **יב. מִפְּנֵי מָה אֵין מוּעָד בְּחוּצָה לָאָרֶץ? לְפִי שֶׁצָּרִיךְ**
18 **לְהָעִיד[98] בּוֹ בִּפְנֵי בֵּית דִּין[99], וְאֵין שָׁם בֵּית דִּין אֶלָּא**
19 **הַסְּמוּכִין בָּאָרֶץ[100]. לְפִיכָךְ, אִם הָיוּ בֵּית דִּין בְּחוּצָה**
20 **לָאָרֶץ[101] - כְּשֵׁם שֶׁהֵן דָּנִים דִּינֵי קְנָסוֹת בְּחוּצָה**
21 **לָאָרֶץ[102], כָּךְ מְעִידִים אֶת הַבְּהֵמָה בִּפְנֵיהֶם בְּחוּצָה**
22 **לָאָרֶץ[103].**

98) להתרות בבעליו, שהוא נגח שלש פעמים ועליו לשמרו שמירה מעולה. 99) שאין עדות אלא בפני בית־דין (ב"ק כד, א וברש"י). 100) שבפרשת משפטים כתוב (שמות כב, ח) "עד האלהים יבוא דבר שניהם", ואין קרוי אלהים אלא בית־דין שנסמך בארץ, כדלעיל פ"ד ה"ד. 101) שיצאו מארץ לחו"ל. 102) ראה לעיל שם הי"ב. 103) ב"ק פד, ב.

23 **יג. מִי שֶׁגָּנַב אוֹ גָזַל - גּוֹבִין מִמֶּנּוּ הַקֶּרֶן דַּיְּנֵי חוּצָה**
24 **לָאָרֶץ[104], אֲבָל אֵין גּוֹבִין אֶת הַכֶּפֶל[105].**

104) שאלה הם דברים מצויים (ב"ק שם). 105) בדפוס וינציאה ובכת"י תימן: "אין גובין את התוספת", ובצדק, שבגזל אין דין כפל, אבל תוספת יש בו, כגון הגוזל את חבירו ותבעו הנגזל, ונשבע לשקר, וחזר הגזלן והודה, שחייב לשלם חומש נוסף על הקרן, ככתוב (ויקרא ה, כד). ואע"פ שכתב רבינו לעיל ה"ח: דיני קנסות כגון גזילות... אין דנים אותם אלא... הסמוכים בארץ ישראל? יתכן, ששם הכוונה לגוזל ממש מיד חבירו, וזה לא מצוי, ולפיכך אין דנים אותם אלא מומחים. ואילו כאן מדבר רבינו בכופר בפקדון שהפקיד אצל חבירו, וזה מצוי יותר ('נמוקי יוסף' לב"ק פ"ח). וכן מצינו בהרבה מקומות בש"ס, שדנו דיני גזילות בבבל, ראה ב"ק צו, ב באחד שגזל צמד בקר מחבירו, וכן בבבא־מציעא ה, א ברועה שמסרו לו בהמות וגזלן, ודנו בהן חכמי בבל. וראה ב'תוספות' גיטין פח, ב דיבור־המתחיל: אי הכי.

25 **יד. וְלֹא כָּל הַמְשַׁלֵּם עַל פִּי עַצְמוֹ גּוֹבִין מִמֶּנּוּ דַּיְּנֵי**
26 **חוּצָה לָאָרֶץ[106]. שֶׁהַרֵי הַפְּגָם[107] וְהַבּשֶׁת וְהַכֹּפֶר[108]**
27 **מְשַׁלֵּם אָדָם עַל פִּי עַצְמוֹ, כְּגוֹן שֶׁאָמַר: פִּתִּיתִי בִתּוֹ**
28 **שֶׁל פְּלוֹנִי[109] וְהֵמִית שׁוֹרִי אֶת פְּלוֹנִי[110], וְאֵין גּוֹבִין**
29 **אוֹתוֹ דַּיְּנֵי חוּצָה לָאָרֶץ[111].**

106) שאל נטעה לומר, הואיל ומשלם ע"פ עצמו בלא העדאת עדים, זה הופך אותו לדיני ממונות, שאינם צריכים מומחים, כי אילו היה זה חיוב קנס, אין אדם מתחייב קנס ע"פ עצמו, כמבואר בהל' נערה פ"ב, הי"ב. 107) שהאונס משלם לאבי הנערה כמה פחתה מדמיה בבעילתו (ראה שם ה"ו). 108) שהבעלים משלמים כופר נפש, כששורם הרג אדם, ככתוב (שמות כא, ל). 109) הרי זה משלם פגם ובושת (כתובות מא, א). 110) משלם את הכופר ע"פ הודאת עצמו (שם). 111) שאין אלה דברים מצויים, או שאין בהם חסרון כיס (רדב"ז). והשווה הל' חובל פ"ה, ה"ז־ח.

30 **טו. דִּינֵי גְּרָמוֹת[112] - אֵינָן כִּקְנָסוֹת, וְגוֹבִין אוֹתָן**
31 **וְדָנִין בָּהֶן בְּחוּצָה לָאָרֶץ[113].**

112) כגון השורף שטרותיו של חבירו וגורם שלא יוכל

להפרע החוב שבשטרות (ב"ק צח, א), או שזרק כלים מראש הגג על גבי כרים וכסתות, ובא אחר וקדם וסילק את הכרים מעל הארץ ונשברו הכלים, הרי זה חייב כאילו שברם בידו, שסילוק הכרים גרם להם שישברו (הל' חובל פ"ז, ה"ז). 113) שכן מצינו בתלמוד, שדנו דיני גרמות בבבל (ב"ק צח, ב; ק, א).

1 **טז. וְכֵן דִּין הַמּוֹסֵר מָמוֹן חֲבֵרוֹ[114], אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא**
2 **עָשָׂה מַעֲשֶׂה[115] - גּוֹבִין אוֹתוֹ דַּיְנֵי חוּצָה לָאָרֶץ[116].**

114) בידי אנס. 115) שלא נתן ביד "אלא הרגיל (=הלשין) בלבד" (לשון רבינו הל' חובל פ"ח, ה"א). 116) בבא־קמא קיז, א והשווה הל' חובל שם ה"ג: "הרי שגזר המלך להביא לו יין... ועמד מוסר ואמר: הרי יש לפלוני אוצר יין... במקום פלוני והלכו ולקחו - חייב לשלם", וראה שם ה"י: "אסור למסור ישראל ביד גוי בין בגופו בין בממונו, ואפילו היה רשע ובעל עבירות... כל המוסר ישראל ביד גוי, בין בגופו בין בממונו - אין לו חלק לעולם הבא".

3 **יז. מִנְהַג הַיְשִׁיבוֹת בְּחוּצָה לָאָרֶץ[117]: אַף עַל פִּי**
4 **שֶׁאֵין גּוֹבִין שָׁם קְנָס, מְנַדִּין אוֹתוֹ[118] עַד שֶׁיְּפַיֵּס**
5 **לְבַעַל דִּינוֹ[119], אוֹ יַעֲלֶה עִמּוֹ[120] לְדִין לְאֶרֶץ**
6 **יִשְׂרָאֵל[121]. וְכֵיוָן שֶׁיִּתֵּן לוֹ שִׁעוּר[122] הָרָאוּי לוֹ[123] -**
7 **מַתִּירִין נִדּוּיוֹ, בֵּין שֶׁנִּתְפַּיֵּס בַּעַל דִּינוֹ בֵּין שֶׁלֹּא**
8 **נִתְפַּיֵּס[124]. וְכֵן אִם תָּפַשׂ הַנִּזָּק שִׁעוּר מַה שֶּׁרָאוּי לוֹ**
9 **לִטֹּל - אֵין מוֹצִיאִין אוֹתוֹ מִיָּדוֹ[125].**

117) ישיבות הגאונים שבסורא ובפומבדיתא. 118) גוזרים עליו נידוי והוא מרוחק מהקהל, שאין יושבים עמו בארבע אמותיו, ראה הל' תלמוד תורה פ"ז, ה"ד. 119) ויתפשר עמו. 120) הנתבע. 121) שיש שם בית־דין מוסמך הראוי לדון דיני קנסות. 122) סכום כסף. 123) כפי שבית־דין החליט בלבו, ואין מגלים אותו לבעלי הדין (רא"ש לב"ק פ"ח אות ג, בשם רב שרירא גאון). 124) רי"ף לב"ק פ"ח. וכתב הרא"ש שם בשם רב צמח גאון: כדי שלא יהא חוטא נשכר, ושלא יהיו ישראל פרוצים בנזקין, כיון שיודעים שאין גובים דיני קנסות בבבל שולחים יד זה בזה, נהגו לנדותו עד שיפייסו בממון או ירבה עליו ריעים ויפייסנו בדברים. וראה בחו"מ סימן א, סעיף ה, בסמ"ע שם ס"ק יח, שמנהג זה נוהג רק בחבלות וגזילות, אבל לא לענין תשלומי כפל או ארבעה וחמשה, שאפילו אם לא יכפוהו אין לחוש שכל אחד יגנוב או יגזול, בהיותו יודע שיצטרך לפרוע לכל־הפחות את הקרן. 125) בבא־קמא טו, כ וכפירוש רש"י שם. ואם יתפוש הניזוק יותר מהראוי לו והמזיק צועק בפנינו, כופים לניזק שיחזיר המותר, ואין זה בכלל "דנים דיני קנסות", שאין זה אלא כמציל עשוק מיד עושקו (רדב"ז).

10 **יח. יָחִיד שֶׁהוּא מֻמְחֶה לְרַבִּים[126], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא**
11 **דָּן דִּינֵי מָמוֹנוֹת יְחִידִי[127] - אֵין הַהוֹדָאָה[128] בְּפָנָיו**
12 **הוֹדָאָה בְּבֵית דִּין[129], וַאֲפִלּוּ הָיָה סָמוּךְ[130]. אֲבָל**
13 **הַשְּׁלֹשָׁה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן סְמוּכִין, וַהֲרֵי הֵן**
14 **הֶדְיוֹטוֹת, וְאֵין אֲנִי קוֹרֵא בָּהֶן אֱלֹהִים - הֲרֵי הַהוֹדָאָה**
15 **בִּפְנֵיהֶם הוֹדָאָה בְּבֵית דִּין[131]. וְכֵן הַכּוֹפֵר בִּפְנֵיהֶם[132],**
16 **וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ עֵדִים[133] - הֶחֱזַק כַּפְּרָן[134], וְאֵינוֹ יָכוֹל**
17 **לַחֲזֹר וְלִטְעֹן, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[135]. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: הֲרֵי**
18 **הֵן לְעִנְיַן הוֹדָאוֹת וְהַלְוָאוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן כְּבֵית דִּין**
19 **הַסָּמוּךְ לְכָל הַדְּבָרִים[136].**

126) מפורש לעיל פ"ב, הי"א. 127) סנהדרין ה, א. 128) של בעל הדין. 129) שלא יוכל לחזור בו מטענותיו הקודמות. 130) אין ההודאה מחייבת, ויכול לחזור ולטעון טענות אחרות (סנהדרין ל, א), ששטר הודאה שנחתמה בחתימתו של רב אשי, אינה מועילה עד שיחתמו בה שלשה דיינים, כי אין ההודאה בפניו חשובה הודאה (ביאור הגר"א לחו"מ סימן ג ס"ק יד), וראה ב"ק עד, ב שההודאה בפני רבי יהושע שהיה אב בית־דין אינה חשובה הודאה, כל שלא היתה בבית־דין. וראה בבא־בתרא לא, א שיכול אדם לטעון בבית־דין טענות הסותרות לגמרי כל מה שטען מתחילה חוץ לבית־דין, כי אין אדם מגלה טענותיו העיקריות אלא בבית־דין. 131) סנהדרין כט, ב "עד שיאמר להם - היו עלי דיינים", ואז הודאתו - הודאה. 132) על טענת בעל דינו, שאינו חייב לו כלום. 133) והעידו לטובת הנתבע. 134) אינו נאמן לומר עוד החזרתי ופרעתי, עד שיפרע בעדים (בבא־מציעא יז, א וברש"י) וכפירוש הרי"ף שם שהכפירה היתה בבית־דין. 135) בהל' טוען ונטען פ"ו ה"א, שכל שאמר תחילה בפני בית־דין: "לא היה דברים מעולם", ואח"כ הביא הטוען עדים שהלוהו בפניהם, אינו נאמן שוב לטעון: לויתי ופרעתי, אלא הוחזק כפרן ומשלם. 136) שכבר נתבאר לעיל ה"ח, שבדיני הודאות והלוואות, ההדיוטות פועלים בשליחות בית־דין מומחה שבא"י.

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) דיין שדן דיני ממונות וטעה בדבר משנה, או בשיקול הדעת. פשרה או קניין בטעות. המתעצם בדין לומר: לבית דין הגדול נלך, למרות שקיים במקומו בית דין עירוני.

20 **א. כָּל דַּיָּן[2] שֶׁדָּן דִּינֵי מָמוֹנוֹת וְטָעָה: אִם טָעָה**
21 **בִּדְבָרִים הַגְּלוּיִים וְהַיְדוּעִים, כְּגוֹן דִּינִין הַמְפֹרָשִׁין**
22 **בַּמִּשְׁנָה אוֹ בַּגְּמָרָא[3] - חוֹזֵר[4] הַדִּין, וּמַחֲזִירִין הַדָּבָר**
23 **כְּשֶׁהָיָה, וְדָנִין בּוֹ כַּהֲלָכָה[5]. וְאִם אִי אֶפְשָׁר לְהַחֲזִיר,**
24 **כְּגוֹן שֶׁהָלַךְ זֶה שֶׁנָּטַל הַמָּמוֹן שֶׁלֹּא כַּדִּין לִמְדִינַת**
25 **הַיָּם, אוֹ שֶׁהָיָה אַלָּם[6], אוֹ שֶׁטִּמֵּא[7] דָּבָר טָהוֹר, אוֹ**
26 **שֶׁהוֹרָה בִּכְשֵׁרָה שֶׁהִיא טְרֵפָה וְהֶאֱכִילָהּ לַכְּלָבִים[8],**
27 **וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה[9] - הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם; אַף עַל פִּי**
28 **שֶׁגָּרַם לְהַזִּיק[10], לֹא נִתְכַּוֵּן לְהַזִּיק[11].**

2) בין שהוא מומחה, או שהם שלשה הדיוטות ואפילו לא קיבלום עליהם בעלי הדין, או יחיד הדיוט וקיבלוהו בעלי הדין עליהם (ראה לעיל פ"ה ה"ח, ולקמן פ"ז ה"ב). 3) ובדפוס רומי: בתלמוד. 4) נסתר ומתבטל. 5) סנהדרין לג, א. והוא־הדין אם טעה בדבר המפורש בפסוקים שאחרי תקופת התלמוד, וזהו שכתב רבינו: כגון

(כסף־משנה). וכתב הרא"ש שם אות ו, כל מי שטעה בפסקי הגאונים או החכמים שאחריהם, וכששמע דבריהם ישרו בעיניו והודה שטעה, הרי זה כטועה בדבר משנה, אבל אם לא ישרו בעיניו ומביא ראיות לדבריו, המקובלות לאנשי דורו, "יפתח בדורו כשמואל בדורו", ויכול לסתור דבריהם כי כל הדברים שאינם מבוארים בש"ס, אדם יכול לסתור ולבנות, אפילו לחלוק על דברי הגאונים. 6) איש תקיף ובעל זרוע. 7) לאחר שהורה שהוא טמא, לא דקדקו עוד בטהרתו והניחוהו להטמא שנית בשרץ (סמ"ע לחו"מ כה, ס"ק ג). 8) שהשואל האכילה לכלבים כדין כל טריפה (ראה שמות כב, ל), אבל האכילה הדיין בידיו חייב לשלם, שהרי זה מזיק ממש (כסף־משנה). וכן דעת ה'תוספות' בסנהדרין לג, א דיבור־המתחיל: השתא נמי. ולדעת ה'טור' חו"מ סימן כה בהבנת דברי רבינו, אפילו האכילה הדיין בידיו פטור, שאינו אלא גורם להזיק, כיון שכוונתו היתה להורות הלכה למעשה ולא להזיק (סמ"ע שם). 9) כגון שטיהר פירות חבירו ועירבם עם שאר הפירות הטהורים של הנשאל, ונמצא שטעה והרי הכל טמא (סנהדרין לג, ב). 10) וגורם להזיק חייב, כמבואר בהל' חובל ומזיק פ"ז, ה"ז. 11) וכך אמרו שם לג, א: "מעשה בפרה שניטלה האם שלה, והאכילה רבי טרפון לכלבים, ובא מעשה לפני חכמים והתירוה ...אמר לו רבי עקיבא: פטור אתה". ואמרו שם, שהואיל וטעה בדבר משנה, פטור רבי טרפון, אפילו אם לא היה מומחה לרבים. וראה לקמן ה"ג־ד.

ב. טָעָה בְּשִׁקּוּל הַדַּעַת[12], כְּגוֹן דָּבָר שֶׁהוּא מַחֲלֹקֶת תַּנָּאִים אוֹ אָמוֹרָאִים[13], וְלֹא נִפְסְקָה הֲלָכָה כְּאֶחָד מֵהֶן בְּפֵרוּשׁ, וְעָשָׂה כְּאֶחָד מֵהֶן, וְלֹא יָדַע שֶׁכְּבָר פָּשַׁט הַמַּעֲשֶׂה[14] בְּכָל הָעוֹלָם כְּדִבְרֵי הָאַחֵר: אִם הָיָה זֶה הַדַּיָּן מֻמְחֶה[15] וְנָטַל רְשׁוּת מֵרֹאשׁ גָּלוּת[16], אוֹ שֶׁלֹּא הָיָה נוֹטֵל רְשׁוּת אֲבָל קִבְּלוּ אוֹתוֹ בַּעֲלֵי דִינִין עֲלֵיהֶן[17], הוֹאִיל וְהוּא מֻמְחֶה[18] - חוֹזֵר הַדִּין[19], וְאִם אִי אֶפְשָׁר לְהַחֲזִיר[20] - פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם[21]. אֶחָד הַנּוֹטֵל רְשׁוּת מֵרֹאשׁ גָּלוּת[22] אוֹ הַנּוֹטֵל רְשׁוּת מִבֵּית דִּין שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אֲבָל לֹא בְּחוּצָה לָאָרֶץ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[23].

12) עיון בדבר לשם הכרעה לכאן או לכאן. 13) חכמי התלמוד שלאחר תקופת התנאים. 14) נתקבל המנהג. 15) בקי בדיני התורה. 16) שמועילה לדון בכל העולם, אפילו לא רצו בעלי הדין (לעיל פ"ד, הי"ד). 17) ודן לפי הסכמתם, וגם זה מועיל, כמבואר בסנהדרין ה' עמוד א, ולקמן פ"ז ה"ב. 18) יש טעם לנטילת רשות מראש הגולה, אבל אילו לא היה מומחה - אע"פ שנטל רשות אינו בכלל דיין, ודינו מפורש לקמן ה"ד. 19) ודנים בו כהלכה, כדי שלא יפסיד בעל־דין הזכאי. 20) כגון שהלך זה שנטל הממון שלא כדין למדינת הים. 21) הואיל ונטל רשות מראש הגולה, יש כח ביד בית־דין להפקיר ממון שלא כדין (רש"י לסנהדרין ה, א). וכן אם קיבלוהו בעלי הדין עליהם בין לדין בין לטעות, כמבואר בגמרא שם וברש"י דיבור־המתחיל: אי קבלוך. ואפילו נשא ונתן ביד, מידי בעל־דין זה לחבירו, הרי זה פטור, שהרי רבי טרפון פטרו רבי עקיבא לשלם (ראה לעיל אות י) מפני שהוא מומחה וקיבלוהו בעלי הדין, שהם באו אליו לשאול שאלת איסור והיתר, ולא כפאם שיבואו לשאול לפניו (כסף־משנה). 22) שרשותו מועילה לדון בכל העולם. 23) לעיל פ"ד הי"ד. רבינו נמשך בזה אחרי פסקי הרי"ף בסנהדרין פ"ד. והרא"ש שם אות ה חולק בזה. ולדבריו, כל שטעה בשיקול הדעת, אין הדין חוזר, כיון שפסק כאחד התנאים, אין בכח הדיין לבטל פסק דינו, הואיל ולא נפסקה הלכה כאחד מהם בפירוש (ראה סמ"ע חו"מ כח, ס"ק כג).

ג. הָיָה הַטּוֹעֶה מֻמְחֶה וְלֹא נָטַל רְשׁוּת וְלֹא קִבְּלוּ אוֹתוֹ בַּעֲלֵי דִינִין עֲלֵיהֶן, אוֹ שֶׁלֹּא הָיָה מֻמְחֶה אֲבָל קִבְּלוּ אוֹתוֹ בַּעֲלֵי דִינִין עֲלֵיהֶן לָדוּן לָהֶן כַּדִּין[24], וְטָעָה בְּשִׁקּוּל הַדַּעַת: אִם נָשָׂא וְנָתַן בַּיָּד[25] - מַה שֶּׁעָשָׂה עָשׂוּי[26], וִישַׁלֵּם מִבֵּיתוֹ[27]; אִם לֹא נָשָׂא וְנָתַן בַּיָּד - יַחֲזוֹר הַדִּין[28], וְאִם אִי אֶפְשָׁר לְהַחֲזִיר - יְשַׁלֵּם מִבֵּיתוֹ[29].

24) כדין תורה, וכיון שטעה - אין זה דין תורה (ראה רש"י לסנהדרין ו, א ד"ה: דין תורה). 25) שגבה מזה ונתן לזה. 26) ואין הדין חוזר, כיון שלא נפסקה הלכה כאחד מהם, יכול בעל הדין לומר: לא אחזיר את שלי, כי בדין נטלתי מה שנטלתי, בניגוד לטעה בדבר המפורש במשנה, שאין דינו דין כלל וחוזר (רש"י שם). 27) שהרי פשט המעשה כדברי האחר (שם). והואיל ולא נטל רשות, אין כוחו יפה להפטר מהתשלומין, ואפילו אם קיבלוהו לדון. הרי התנו שידון אותם כדין, וכיון שטעה לא דן כדין. ובכל זאת אם טעה בדבר משנה - פטור מלשלם (לעיל ה"א) מפני שזה קרוב לאונס הוא (ביאור הגר"א חו"מ סימן כח, ס"ק טז), כי לא היה לו להעלות על דעתו שיטעה בדבר מפורש כזה, ובוודאי לא נתכוון להזיק אלא מזלו הרע של הבעל־דין גרם שיפסיד. לא כן כשטעה בשיקול הדעת ואינו מומחה, היה לו להעלות בדעתו שמא יטעה, והרי זה דומה למתכוון להזיק וחייב (לחם־משנה). 28) כל עוד שלא נטל הבעל־דין, ודאי ראוי להחזיר הדין ולהורות כראוי. 29) כדעת הגאון, הובאו דבריו ברי"ף לסנהדרין פ"ד, שהלכה כרבי מאיר המחייב את כל הגורם להזיק, וזה גרם להזיק, שלא היה לו לדון כשאינו מומחה, או לא נטל רשות, שמא יטעה בשיקול הדעת, והרי זה קרוב למזיד (ביאור הגר"א, וכן בלחם־משנה).

ד. אֲבָל מִי שֶׁאֵינוֹ מֻמְחֶה וְלֹא קִבְּלוּ אוֹתוֹ בַּעֲלֵי דִינִין, אַף עַל פִּי שֶׁנָּטַל רְשׁוּת[30] - הֲרֵי זֶה בִּכְלַל בַּעֲלֵי זְרוֹעַ, וְאֵינוֹ בִּכְלַל הַדַּיָּנִין[31]. לְפִיכָךְ אֵין דִּינוֹ דִּין, בֵּין טָעָה בֵּין לֹא טָעָה; וְכָל אֶחָד מִבַּעֲלֵי דִינִין, אִם רָצָה, חוֹזֵר וְדָן בִּפְנֵי בֵּית דִּין[32]. וְאִם טָעָה, וְנָשָׂא וְנָתַן בַּיָּד - חַיָּב לְשַׁלֵּם מִבֵּיתוֹ[33], וְחוֹזֵר וְלוֹקֵחַ מִבַּעַל דִּין זֶה שֶׁנָּתַן לוֹ שֶׁלֹּא כַּהֲלָכָה. וְאִם אֵין לוֹ לְהַחֲזִיר[34], אוֹ שֶׁטִּמֵּא[35], אוֹ שֶׁהֶאֱכִיל דָּבָר הַמֻּתָּר לַכְּלָבִים - יְשַׁלֵּם, כְּדִין כָּל גּוֹרֵם לְהַזִּיק; שֶׁזֶּה מִתְכַּוֵּן לְהַזִּיק הוּא[36].

30) שעבר ראש הגולה, או שטעו בית־דין שבא"י ונתנו לו

רשות. 31) שאין הרשות מועילה עד שיהא ראוי, כמבואר לעיל פ"ד הט"ז. 32) אחר, ובכל זאת אם קיבלוהו בעלי־דין מה שעשה עשוי, כמבואר לקמן פ"ז, ה"ב. 33) שהרי מתכוון להזיק הוא. 34) כאן מדובר, כשלא נשא ונתן ביד, אז אומר הדיין לבעל־דין: לך והתדיין עם בעל דינך, והוצא ממנו הכסף שנתת לו על־פי פסק דיני שהיה בטעות, ובכל זאת אחרי שפנה לבעל־דין שכנגדו ואין לו להחזיר - אזי מחוייב הדיין עצמו לשלם (רי"ף בסנהדרין פ"ד). 35) כשבא לשאול לפניו על דבר ספק טומאה הנולד לו בטהרותיו, אמר לו הדיין: טמאים הם, ונטל שרץ והשליך עליהם לוודא את טומאתם, והם היו טהורים בתחילה (רש"י לסנהדרין לג, ב). 36) שאם אינו מומחה, אל יהא לו עסק בהוראה ואל יטעה את בית־הדין להעניק לו רשות שלא כדין.

1 **ה. דַּיָּן שֶׁטָּעָה וְחִיֵּב שְׁבוּעָה לְמִי שֶׁאֵינוֹ חַיָּב בָּהּ,**
2 **וְעָשָׂה זֶה[37] פְּשָׁרָה[38] עִם בַּעַל דִּינוֹ כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשָּׁבַע[39],**
3 **וְאַחַר כָּךְ יָדַע שֶׁאֵינוֹ בֶּן שְׁבוּעָה[40], אַף עַל פִּי שֶׁקָּנוּ**
4 **מִיָּדוֹ[41] עַל הַפְּשָׁרָה - אֵינָהּ כְּלוּם[42]; שֶׁלֹּא קִבֵּל עָלָיו**
5 **לִתֵּן לוֹ אוֹ לִמְחֹל לוֹ[43] אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיִּפָּטֵר מִשְּׁבוּעָה**
6 **שֶׁחִיְּבוֹ בָּהּ הַטּוֹעֶה, וְכָל קִנְיָן בְּטָעוּת - חוֹזֵר[44]. וְכֵן**
7 **כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[45].**

37) הנתבע שנתחייב להשבע. 38) הסכם. פשרה - מלשון פושרים, אינו קר ואינו חם, כך שני הצדדים מוותרים זה לזה. 39) התחייב לתת לו סכום מה. 40) שהדיין טעה, נמצא הנתבע פטור משבועה, ואינו חייב לתת לתובע כלום. 41) שהקנו לתובע בקבלת קנין מידי הנתבע, שהתחייב לתובע כסף כדי להפטר מהשבועה. 42) ואינו צריך לתת לו כלום. 43) במקרה והוא התובע, ועליו להשבע שבעל דינו חייב לו. 44) ובטל (גיטין יד, א). וכן אמרו (בבא־מציעא סו, א) מחילה בטעות - אינה מחילה. ומקור דברי רבינו מתשובת הרי"ף הובאה ב'נמוקי יוסף' להתחלת מס' סנהדרין "מי שחייבוהו בית־דין שבועה חמורה ועשו ביניהם פשרה ואח"כ ראו שלא היה עליו אלא חרם סתם (יהיה בחרם מי שכופר לחבירו) - יכול הוא לחזור, שיש לו לומר אילו היה יודע שאין עליו שבועה לא היה עושה פשרה, והרי זה קנין בטעות". 45) השווה הל' מכירה פט"ו ה"ב.

8 **ו. שְׁנַיִם שֶׁנִּתְעַצְּמוּ[46] בְּדִין, אֶחָד אוֹמֵר: נָדוּן כָּאן,**
9 **וְאֶחָד אוֹמֵר: נַעֲלֶה לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל[47], שֶׁמָּא יִטְעוּ**
10 **אֵלּוּ הַדַּיָּנִין וְיוֹצִיאוּ מָמוֹן שֶׁלֹּא כַּדִּין - כּוֹפִין אוֹתוֹ[48]**
11 **וְדָן בְּעִירוֹ[49]. וְאִם אָמַר: כִּתְבוּ וּתְנוּ לִי מֵאֵי זֶה טַעַם**
12 **דַּנְתּוּנִי, שֶׁמָּא טְעִיתֶם - כּוֹתְבִים וְנוֹתְנִין לוֹ, וְאַחַר כָּךְ**
13 **מוֹצִיאִין מִמֶּנּוּ[50]. וְאִם הֵצְרַךְ[51] לִשְׁאֹל דָּבָר מִבֵּית דִּין**
14 **הַגָּדוֹל שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם - כּוֹתְבִים וְשׁוֹלְחִין וְשׁוֹאֲלִין,**
15 **וְדָנִין לָהֶם בְּעִירָם כְּפִי מַה שֶּׁיָּבֹא בִּכְתַב בֵּית דִּין**
16 **הַגָּדוֹל[52].**

46) התעקשו, נעשו קשים זה לזה. 47) שבירושלים. 48) את הטוען לידון בבית־דין הגדול. 49) סנהדרין לא, ב. 50) שם. ואפילו נתרצו שניהם בתחילה לדון כאן, כל שהחייב תובע אח"כ לכתוב לו פס"ד מנומק - נותנים לו, כי אין לך התעצמות יותר גדולה מזה שאינו רוצה לפרוע עד שיתנו לו פס"ד מנומק (רדב"ז). וראה ב'תוספות' שם ד"ה: ואם אמר. 51) בית־הדין שבעירו. 52) לא שבית־הדין הגדול פוסק הדין, שהרי צריך שיהיו בעלי הדין עומדים לפני הדיינים, אלא בית־דין הגדול מודיע דעתו, ובית־דין שבעירו דן את הדין, ראה חו"מ סימן יג, סעיף ו. ומשמיענו רבינו, שאע"פ שבית־הדין שבעיר אינו יודע איך לדון דין זה, בכל זאת כופים אותו לידון לפניו, והוא יפנה לקבל חוות־דעת בית־דין הגדול (סמ"ע לחו"מ סי' יד, ס"ק ד), ושני בעלי הדין יפרעו שכר השליח (חו"מ יד, סעיף א).

17 **ז. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּשְׁאָר הַדִּינִין שֶׁזֶּה טוֹעֵן**
18 **וְזֶה טוֹעֵן[53], אוֹ כְּשֶׁאָמַר הַמַּלְוֶה: נָדוּן כָּאן, וְהַלְוֶה**
19 **אוֹמֵר: גַּלֵּךְ לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל; אֲבָל אִם אָמַר הַמַּלְוֶה:**
20 **גַּלֵּךְ לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל - כּוֹפִין אֶת הַלְוֶה וְעוֹלֶה עִמּוֹ,**
21 **שֶׁנֶּאֱמַר: עֶבֶד[54] לְוֶה לְאִישׁ מַלְוֶה[55]. וְכֵן אִם טָעַן זֶה**
22 **שֶׁהִזִּיקוֹ[56] אוֹ גְּזָלוֹ, וְרָצָה הַטּוֹעֵן לַעֲלוֹת - כּוֹפִין בֵּית**
23 **דִּין שֶׁבְּעִירוֹ אֶת הַנִּטְעָן לַעֲלוֹת עִמּוֹ[57]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא**
24 **בָּזֶה.**

53) כגון שחולקים על איזה דבר - של מי הוא, ואין אחד מהם מוחזק בו, נמצא שאין כאן תובע ונתבע אלא שניהם תובעים (ט"ז שם ס"ק א). 54) בכת"י התימנים: ועבד, כלשון הכתוב שם. 55) סנהדרין שם. 56) הניזק התובע, או הנגזל התובע. 57) כי כל שהתובע מתרעם על חבירו שהזיקו, הרי הנתבע כעבד לו עד שיסלק הזיקו או יברר שלא הזיקו (כסף־משנה), וכן נראה מדברי הסוגיא בסנהדרין שם בעובדה של עוקבן הבבלי וירמיה אחיו, שהכריחו את הנתבע לעלות לבית־הדין הגדול, ולא היה לווה אלא מזיק (ביאור הגר"א לחו"מ סי' יד ס"ק ח). וראה ב'תוספות' כתובות טז, ב ד"ה כותבים שובר, שלאו דוקא "לווה".

25 **ח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁיִּהְיוּ שָׁם עֵדִים אוֹ**
26 **רְאָיָה[58] לַגְּנֵזָל אוֹ לַנִּזָּק אוֹ לַמַּלְוֶה; אֲבָל טַעֲנָה**
27 **רֵיקָנִית - אֵין מְחַיְּבִין אֶת הַנִּטְעָן לָצֵאת כְּלָל, אֶלָּא**
28 **נִשְׁבָּע בִּמְקוֹמוֹ וְנִפְטָר[59].**

58) הוכחה. 59) שאם לא כן, כל הרמאים יתבעו את העשירים לעלות לדון בבית־דין הגדול, וכדי שלא לטרוח יתפשרו עמהם, ונמצאו גוזלים זה את זה (רדב"ז).

29 **ט. וְכֵן הַדִּין בִּזְמַן הַזֶּה, שֶׁאֵין שָׁם בֵּית דִּין גָּדוֹל[60],**
30 **אֲבָל יֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן חֲכָמִים גְּדוֹלִים מֻמְחִין**
31 **לְרַבִּים[61], וּמְקוֹמוֹת שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן תַּלְמִידִים שֶׁאֵינָן**
32 **כְּמוֹתָן, אִם אָמַר הַמַּלְוֶה: גַּלֵּךְ לִמְקוֹם פְּלוֹנִי שֶׁבְּאֶרֶץ**
33 **פְּלוֹנִית לִפְלוֹנִי וּפְלוֹנִי הַגָּדוֹל[62] וְנָדוּן לְפָנָיו בְּדִין זֶה**
34 **- שֶׁכּוֹפִין אֶת הַלְוֶה וְהוֹלֵךְ עִמּוֹ[63]. וְכֵן הָיוּ מַעֲשִׂים**
35 **בְּכָל יוֹם בִּסְפָרַד[64].**

60) בירושלים. 61) ידועים לרבים במומחיותם

ובבקיאותם. 62) בכת"י התימנים: "למקום פלוני שבארצו לפני פלוני הגדול", וכן ב'נמוקי יוסף' לסנהדרין סוף פ"ג. 63) שהרי אמרו (סנהדרין לב, ב): "צדק צדק תרדוף - הלך אחר בית־דין יפה, אחר רבי אליעזר ללוד ...אחר רבי מתיא בן חרש לרומי", הרי שאפילו ברומי נקרא בית־דין הגדול, כל שאין למעלה ממנו (כסף־משנה). 64) ובשו"ע חו"מ סימן יד, סעיף א: "התובע צריך לילך אחר הנתבע אם הוא בעיר אחרת, אע"פ שבעיר התובע, הבית־דין גדול יותר". וכן אמרו שם: "עשיר מוחזק ואלם בעירו, מוציאים אותו לדון בעיר אחרת, אע"פ שהבית־דין שבעירו יותר גדול".

יום שני כ"ג סיון ה'תש"פ

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) דיינים בוררים, שכל אחד מבעלי הדין בחר באחד, ושניהם בוררים להם דיין שלישי לדון בשלושה. הסכמת הצדדים לקבלת קרוב או פסול לדון או להעיד. הבאת עדים או ראיות לסתור הדין לאחר שנגמר.

1 **א. אֶחָד מִבַּעֲלֵי דִינִין שֶׁאָמַר: אִישׁ פְּלוֹנִי יָדוּן לִי,**
2 **וְאָמַר בַּעַל דִּינוֹ[2]: פְּלוֹנִי יָדוּן לִי - הֲרֵי אֵלּוּ שְׁנֵי**
3 **הַדַּיָּנִים, שֶׁבֵּרֵר זֶה אֶחָד וְזֶה אֶחָד, הֵם[3] בּוֹרְרִים לָהֶן**
4 **דַּיָּן שְׁלִישִׁי[4], וּשְׁלָשְׁתָּן דָּנִין לִשְׁנֵיהֶן; שֶׁמִּתּוֹךְ כָּךְ יֵצֵא**
5 **הַדִּין לַאֲמִתּוֹ[5]. אֲפִלּוּ הָיָה הָאֶחָד שֶׁבֵּרְרוּ בַּעֲלֵי הַדִּין[6]**
6 **חָכָם גָּדוֹל וְסָמוּךְ[7], אֵינוֹ יָכוֹל לָכֹף אֶת בַּעַל דִּינוֹ**
7 **שֶׁיָּדוּן אֵצֶל זֶה, אֶלָּא גַּם הוּא בּוֹרֵר מִי שֶׁיִּרְצֶה[8].**

2) הצד שכנגד. 3) בכתב יד התימנים תיבה זו איננה וכן בשולחן ערוך חושן משפט סימן יג, א. 4) אבל אין צורך שבעלי הדין יסכימו על השלישי כי אינה קובעת כאן אלא דעת הדיינים שיבררו להם אדם הגון לישב עימהם (סנהדרין כג, א). 5) שם, שבעלי הדין יצייתו להם, שסובר החייב הרי אני בעצמי ביררתי האחד ואילו היה יכול להפך בזכותי היה מהפך (רש"י), ובירושלמי שם פרק ג, הלכה א אמרו: "מתוך שבירורו מרדף זכותו". וכתב הרא"ש שם אות ב: יש טועים וחושבים, שהדיין יש לו להפך בזכות שולחו ועומד במקומו לחפות דברים אשר לא כדין, ונהגו כמה אנשים לברור להם בעל תחבולות, וזוהי טעות, כי הדיין עצמו חלילה לו למצוא סברה לזכותו אם לא שייראה לו דין גמור, ולא אמרו: "מרדף זכותו" אלא לומר, שהדיין המבורר מבין דבר לאשורו, ואם יש לו צד זכות נושא ונותן עם חבירו, וכן הדיין המבורר השני, נמצא, שלא נעלמה ונסתרה שום זכות משניהם, והשלישי שומע נימוקי שניהם ומכריע ביניהם ועל ידי כן יוצא הדין לאמיתו. 6) בכתב יד תימן: שבירור בעל הדין. וכן בחושן משפט שם. 7) ראה לעיל פרק ד, הלכה א. 8) סנהדרין שם, כדברי רב פפא: כגון בתי דין של רב הונא ורב חסדא. שלא היה רב חסדא גדול כרב הונא, ובכל זאת יכול הצד השני לבחור בו (רדב"ז). וכל זה כששני הדיינים גרים בעיר אחת, אבל כשהשני גר בעיר אחרת אינו כופה את בעל דינו לילך עימו לעיר אחרת, כמבואר לעיל פרק ו, הלכה ו (כסף משנה). וראה בתוספות שם דיבור המתחיל: כגון, ואם הצד השני רוצה לברור לו דיין שאינו תלמיד חכם אינו רשאי, משום כבודו של חכם, שאין זה ראוי לישב עימו בדין, אלא כופים אותו לברור לו תלמיד חכם, או ידון לפני החכם שבירר חבירו (רדב"ז וכן בחושן משפט שם).

8 **ב. מִי שֶׁקִּבֵּל עָלָיו קָרוֹב אוֹ פָּסוּל[9], בֵּין לִהְיוֹתוֹ דַיָּן**
9 **בֵּין לִהְיוֹתוֹ עֵד עָלָיו, אֲפִלּוּ קִבֵּל אֶחָד מִן הַפְּסוּלִים**
10 **בַּעֲבֵרָה[10] כִּשְׁנֵי עֵדִים כְּשֵׁרִים לְהָעִיד עָלָיו[11] אוֹ**
11 **כִּשְׁלֹשָׁה בֵּית דִּין מֻמְחִין לָדוּן לוֹ, בֵּין שֶׁקִּבֵּל עַל**
12 **עַצְמוֹ לְאַבֵּד זְכֻיּוֹתָיו וְלִמְחֹל מַה שֶׁהָיָה טוֹעֵן[12] עַל**
13 **פִּיהֶן, בֵּין שֶׁקִּבֵּל[13] שֶׁיִּתֵּן כָּל מַה שֶׁיִּטְעַן עָלָיו חֲבֵרוֹ**
14 **בְּעֵדוּת זוֹ הַפָּסוּל אוֹ בְּדִינוֹ[14]: אִם קָנוּ מִידָּם[15] עַל זֶה**
15 **- אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ[16]; וְאִם לֹא קָנוּ מִידָּם - יָכוֹל**
16 **לַחֲזֹר בּוֹ עַד שֶׁיִּגָּמֵר הַדִּין. נִגְמַר הַדִּין[17], וְהוֹצִיא**
17 **הַמָּמוֹן בְּדִין זֶה הַפָּסוּל[18] אוֹ בְּעֵדוּתוֹ - אֵינוֹ יָכוֹל**
18 **לַחֲזֹר[19].**

9) לדון או להעיד, כגון מלווה בריבית ומשחק בקוביא. 10) שפסולים להעיד, ראה הלכות עדות פרק י, הלכה א־ג. 11) שהסכים מראש שיהיה זה נאמן עלי לחייב אותו כשני עדים כשרים (סנהדרין כג, א). 12) כלפי חבירו הנתבע. 13) הנתבע. 14) ובכתב יד תימן: "בעדות זה הפסול או בדיניו". 15) שקבלו ממנו בקבלת קניין סודר שהוא מתחייב לקיים כנ"ל, ראה לעיל פרק ו, הלכה ה ובביאורנו שם. 16) ואפילו לפני גמר דין (סנהדרין כד, ב) "אין לאחר קניין כלום". 17) שאמר בית הדין: צא תן לו. 18) לדון. 19) שם. וכדעת רבא. ואין זה תלוי ב"הוצאת הממון" אלא בגמר הדין, ולא נתכוון רבינו לומר, אלא שאפילו הספיק להוציא הממון לפני גמר הדין עדיין יכול החייב לחזור בו (רדב"ז). ולדעת הכסף משנה כוונת רבינו לומר: כל שנגמר הדין הרי זה כאילו הוציא הממון כבר. והשווה הלכות מלווה ולווה פרק ט"ו, הלכה ג־ד. וראוי להעיר, שב"לשונות הרמב"ם" להרדב"ז סימן פב מחליט שיש כאן טעות וצריך להיות: "נגמר הדין להוציא הממון" וכו'.

19 **ג. וְכֵן מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב לַחֲבֵרוֹ שְׁבוּעָה בְּבֵית דִּין[20], וְאָמַר**
20 **לוֹ[21]: הִשָּׁבַע לִי בְּחַיֵּי רֹאשְׁךָ[22] וְהִפָּטֵר, אוֹ הִשָּׁבַע לִי**
21 **בְּחַיֵּי רֹאשְׁךָ וְאֶתֵּן לְךָ כָּל מַה שֶּׁתִּטְעַן[23]: אִם קָנוּ**
22 **מִידָּם - אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ[24]; וְאִם לֹא קָנוּ מִידָּם -**
23 **יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ עַד שֶׁיִּגָּמֵר הַדִּין[25]. נִגְמַר הַדִּין וְנִשְׁבַּע**
24 **כְּמוֹ שֶׁאָמַר לוֹ - אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר, וְחַיָּב לְשַׁלֵּם.**

20) שבועה חמורה, שאוחז ספר תורה בזרועו ואומר: הריני נשבע בה' אלוקי ישראל (הלכות שבועות פרק י"א, הלכה ח־ט). 21) התובע לנתבע. 22) שזוהי שבועה קלה, שאינו מזכיר בה שם שמים. 23) שאמר הנתבע לתובע שנתחייב שבועה, כגון הפוגם שטרו, שטוען הלווה קבלת כבר את כל הסכום והמלווה טוען שלא קיבל אלא מקצתו (ראה הלכות מלווה פרק י"ד, הלכה א), ועל המלווה להישבע, כמבואר בשבועות מה, א. 24) סנהדרין כד, א ועמוד ב. 25) השבועה היא־היא הגמר דין כמו שאמרו

(בבא בתרא קכח, א) "רצונך הישבע וטול ונשבע אינו יכול לחזור בו". הרי שאם עדיין לא נשבע, יכול הוא לחזור בו. וראה בתוספות שם דיבור המתחיל: הכי גרסינן ונשבע.

1 **ד. וְהוּא הַדִּין לְמִי שֶׁנִּתְחַיֵּב שְׁבוּעַת הֶסֶת[26] וַהֲפָכָהּ[27],**
2 **אִם קָנוּ מְיָדוֹ אוֹ אִם נִשְׁבַּע זֶה שֶׁנֶּהֱפְכָה עָלָיו - אֵינוֹ**
3 **יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ[28].**

26) שהיא מתקנת חכמי התלמוד, ונקראת היסת, שהשיאוהו החכמים להישבע שמא יודה, כגון כופר הכל, שמן התורה פטור הוא מלהישבע וחכמים חייבוהו להישבע (שבועות מ, ב) וראה בביאורנו להלכות אישות פרק י"ב. 27) על התובע, שיישבע וייטול. "ואין לך שבועה שתיהפך אלא שבועת היסת בלבד" (הלכות טוען ונטען פרק א, הלכה ו). 28) בבא בתרא קכז, ב "האומר לחברו עבדי גנבת והוא אומר לא גנבתי... אתה מכרתו לי... רצונך הישבע וטול ונשבע אינו יכול לחזור בו" והרי אין נשבעים על עבדים מן התורה, וכל השבועה שם אינה אלא שבועת היסת, הרי שגם בה אינו יכול לחזור (לחם משנה).

4 **ה. וְהוּא הַדִּין בְּמִי שֶׁלֹּא הָיָה חַיָּב שְׁבוּעָה, וְאָמַר**
5 **אֶשָּׁבַע לְךָ שְׁבוּעָה[29]: אִם קָנוּ מִיָּדוֹ - אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר**
6 **בּוֹ; וְאִם לֹא קָנוּ מִיָּדוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁקִּבֵּל בְּבֵית דִּין[30]**
7 **- חוֹזֵר עַד שֶׁיִּגָּמֵר הַדִּין וְיִשָּׁבַע[31].**

29) בכתב יד התימנים: שבועה חמורה. 30) שהתחייב. 31) כלומר, קבלתו כשלעצמה אינה נחשבת "גמר דין" אלא השבועה עצמה היא גמר דינו (סמ"ע לחושן משפט כב, סעיף קטן כב).

8 **ו. מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב בְּבֵית דִּין, וְהֵבִיא עֵדִים אוֹ רְאָיָה[32]**
9 **לִזְכוּתוֹ - סוֹתֵר אֶת הַדִּין, וְחוֹזֵר הַדִּין[33]. אַף עַל פִּי**
10 **שֶׁכְּבָר נִגְמַר הַדִּין, כָּל זְמַן שֶׁהוּא מֵבִיא רְאָיָה[34] -**
11 **סוֹתֵר[35]. אָמְרוּ לוֹ הַדַּיָּנִים: כָּל רְאָיוֹת שֶׁיֵּשׁ לְךָ, הָבֵא**
12 **מִכָּאן וְעַד שְׁלֹשִׁים יוֹם! אַף עַל פִּי שֶׁהֵבִיא רְאָיָה**
13 **לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם - סוֹתֵר אֶת הַדִּין. מַה יַּעֲשֶׂה אִם**
14 **לֹא מָצָא בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים וּמָצָא לְאַחַר שְׁלֹשִׁים[36]?**

32) הוכחה שבכתב. 33) בית דינו סותר לו דינו שפסקו ומחייבים את שכנגדו (סנהדרין לא, א וברש"י). 34) שטר זכותו. 35) ירושלמי שם הלכה י"ב: אפילו לאחר גזר דין. ובשולחן ערוך חושן משפט סימן כ, סעיף א: "ואפילו אם פרע כבר". 36) סנהדרין שם, וכרבן שמעון בן גמליאל.

15 **ז. אֲבָל אִם סָתַם[37] אֶת טַעֲנוֹתָיו - אֵינוֹ סוֹתֵר. כֵּיצַד?**
16 **אָמְרוּ לוֹ: יֵשׁ לְךָ עֵדִים? אָמַר: אֵין לִי עֵדִים. יֵשׁ לְךָ**
17 **רְאָיָה? אָמַר: אֵין לִי רְאָיָה. וְדָנוּ אוֹתוֹ וְחִיְּבוּהוּ. כֵּיוָן**
18 **שֶׁרָאָה שֶׁנִּתְחַיֵּב, אָמַר: קִרְבוּ פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי**
19 **וְהַעִידוּנִי! אוֹ שֶׁהוֹצִיא רְאָיָה מִתּוֹךְ אֲפֻנָּדְתּוֹ[38] - אֵין**
20 **זֶה כְּלוּם, וְאֵין מַשְׁגִּיחִין עַל עֵדָיו וְעַל רְאָיָתוֹ[39].**

37) סגר. 38) חגורתו, מלאה תפירות כעין כיסים. 39) כי חוששים שמא שכרם להעיד שקר וזייף שטרותיו. והוא הדין אם אמרו לו: הבא עדים, ואמר אין לי ולאחר זמן הביא, אין זה כלום, כדעת החכמים שם, אלא שרבינו משמיענו, שאפילו אם אמר "קרבו פלוני ופלוני" דווקא אם הצהיר תחילה: אין לי עדים - אינו סותר, אבל אם שתק עד שנתחייב בדין ואחרי כן אמר: קרבו פלוני ופלוני והעידוני, והעידו, סותר הדין (לחם משנה). וכן מבואר להלכה בחושן משפט כ סעיף א וראוי להעיר שבסמ"ע לחושן משפט שם סעיף קטן ב מחליט, שיש בדברי רבינו כאן חיסרון הניכר, וכך הוא הנוסח הנכון: "יש לך ראייה, אמר אין לי ראייה, אף על פי שמצא אחרי כן אינו כלום. ואין צריך לומר אם אמרו... אמר אין לי ראייה ודנו אותו וחייבוהו". והמדפיס השמיט מן תיבת "ראייה" הראשונה עד תיבת "ראייה" השנייה. וכן הוא לשון השולחן ערוך, שכידוע הוא נמשך אחרי לשון רבינו.

21 **ח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיְתָה הָרְאָיָה[40] אֲצָלוֹ[41]**
22 **וְהָעֵדִים עִמּוֹ בַּמְּדִינָה; אֲבָל אִם אָמַר: אֵין לִי עֵדִים**
23 **וְאֵין לִי רְאָיָה, וּלְאַחַר מִכָּן בָּאוּ לוֹ עֵדִים מִמְּדִינַת**
24 **הַיָּם, אוֹ שֶׁהָיְתָה הַחֵמֶת[42] שֶׁל אָבִיו שֶׁיֵּשׁ שָׁם**
25 **הַשְׁטָרוֹת מֻפְקֶדֶת בְּיַד אֲחֵרִים, וּבָא זֶה שֶׁהַפִּקָּדוֹן**
26 **אֲצָלוֹ וְהוֹצִיא לוֹ רְאָיָתוֹ - הֲרֵי זֶה מֵבִיא וְסוֹתֵר[43].**
27 **וּמִפְּנֵי מָה סוֹתֵר? מִפְּנֵי שֶׁיָּכוֹל לִטְעֹן וְלוֹמַר: זֶה**
28 **שֶׁאָמַרְתִּי אֵין לִי עֵדִים וְאֵין לִי רְאָיָה, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיוּ**
29 **מְצוּיִין אֶצְלִי. וְכָל זְמַן שֶׁיָּכוֹל לִטְעֹן וְלוֹמַר: זֶה**
30 **שֶׁאָמַרְתִּי אֵין לִי עֵדִים וְאֵין לִי רְאָיָה, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיוּ**
31 **מְצוּיִין אֶצְלִי, אוֹ מִפְּנֵי כַּךְ וְכַךְ אָמַרְתִּי אֵין לִי עֵדִים**
32 **וְאֵין לִי רְאָיָה, וְהָיָה מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו - הֲרֵי זֶה לֹא סָתַם**
33 **טַעֲנוֹתָיו, וְסוֹתֵר. לְפִיכָךְ, אִם פֵּרֵשׁ וְאָמַר: אֵין לִי**
34 **עֵדִים כְּלָל, לֹא הֵנָּה וְלֹא בִּמְדִינַת הַיָּם, וְלֹא רְאָיָה**
35 **כְּלָל, לֹא בְּיָדִי וְלֹא בְּיַד אֲחֵרִים - אֵינוֹ יָכוֹל לִסְתֹּר[44].**

40) שטר זכותו. 41) ברשותו. 42) שק עור. 43) סנהדרין לא, ב. 44) תוספתא שם פרק ו משנה ו. וכן בירושלמי שם הלכה י"ב: "עד שיכפור בראיותיו" ומפרש ה'פני משה' שאמר: אין לי ראייה כלל לא בידי ולא ביד אחרים, שוב אינו יכול לסתור.

36 **ט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[45]? בְּגָדוֹל שֶׁנִּתְחַיֵּב[46], וְהֵבִיא**
37 **רְאָיוֹת וְהֵבִיא עֵדִים אַחַר שֶׁסָּתַם טַעֲנוֹתָיו; אֲבָל יוֹרֵשׁ**
38 **שֶׁהוּא קָטָן כְּשֶׁמֵּת מוֹרִישׁוֹ, וּבָאוּ עָלָיו טְעָנוֹת מֵחֲמַת**
39 **מוֹרִישׁוֹ[47] אַחַר שֶׁהִגְדִּיל, וְאָמַר: אֵין לִי עֵדִים וְאֵין**
40 **לִי רְאָיָה, וְאַחַר שֶׁיָּצָא מִבֵּית דִּין חַיָּב אָמְרוּ לוֹ**
41 **אֲחֵרִים: אָנוּ יוֹדְעִים לְאָבִיךָ עֵדוּת שֶׁהִסְתִּיר בָּהּ דִּין**
42 **זֶה, אוֹ אָמַר לוֹ אֶחָד: מוֹרִישְׁךָ הִפְקִיד[48] רְאָיָה זוֹ -**
43 **הֲרֵי זֶה מֵבִיא מִיָּד וְסוֹתֵר, שֶׁאֵין הַיּוֹרֵשׁ קָטָן יוֹדֵעַ**
44 **כָּל רְאָיוֹת מוֹרִישׁוֹ[49].**

45) שאינו יכול לסתור. 46) מחמת עצמו. 47) נגד הנכסים שירש ממורישו. 48) בכתב יד תימן: הפקיד אצלי ראייה זו. 49) סנהדרין לא, א וכפסק רב נחמן שם. ואף על פי ששם כתוב: "ההוא ינוקא" - היה קטן, סובר רבינו כשנתבע לדין כבר היה גדול בשנים, שאם לא היה גדול לא

היה רב נחמן נזקק לדונו כלל, שהרי זה כאילו מקבל עדות שלא בפני בעל דין, ומתוך שהיה קטן כשמת מורישו לפיכך קוראים לו: ינוקא (כסף משנה).

י. מִי שֶׁקָּנוּ מִיָּדוֹ[50], שֶׁאִם לֹא יָבוֹא בְּיוֹם פְּלוֹנִי וְיִשָּׁבַע[51] - יִהְיֶה חֲבֵרוֹ נֶאֱמָן בְּטַעֲנָתוֹ וְיִטֹּל[52] כָּל מַה שֶׁטָּעַן בְּלֹא שְׁבוּעָה, אוֹ שֶׁאִם לֹא יָבוֹא בְּיוֹם פְּלוֹנִי וְיִשָּׁבַע וְיִטֹּל - אֹבֵד אֶת זְכוּתוֹ[53] וְאֵין לוֹ כְּלוּם וְיִפָּטֵר חֲבֵרוֹ[54], וְעָבַר הַיּוֹם וְלֹא בָּא - נִתְקַיְּמוּ הַתְּנָאִים, וְאִבֵּד אֶת זְכוּתוֹ[55]. וְאִם הֵבִיא רְאָיָה שֶׁהָיָה אָנוּס בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם[56] - הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִקְּנָיָן זֶה, וְיִשָּׁבַע כְּשֶׁיִּתְבָּעֶנּוּ חֲבֵרוֹ, כְּשֶׁהָיָה מִקֹּדֶם[57]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[58].

50) שהתחייב בקבלת "קניין סודר" מידו בפני בית דין. 51) להכחיש את טענת התובע ולהיפטר מלשלם. 52) התובע. 53) כאן מדובר כשקנו מהתובע. 54) הנתבע. 55) זה מוסב על שניהם גם על התובע וגם על תנאי הנתבע (סמ"ע לחושן משפט כא, סעיף קטן ב). ומקור ההלכה בנדרים כז, א. ושם עמוד ב' התנו שיהא הקניין נעשה בבית דין חשוב, כי בלא זה אין זו אלא "אסמכתא" שסמך על דעתו וסבר שיכול לבוא ליום פלוני וכל "אסמכתא" אינה קונה "שהרי לא גמר בליבו להקנותו", כמבואר בהלכות מכירה פרק י"א, הלכה ב, ואמנם שם הלכה י"ג מדגיש רבינו: "אסמכתא שקנו מידו עליה בבית דין חשוב הרי זה קנה". וכנראה שרבינו סמך כאן על דבריו בהלכות מכירה (על פי לחם משנה). 56) ולפיכך לא בא. 57) לפני הקניין, שהנתבע נפטר בשבועה (נדרים כז, א) "אנוס הוא, ואנוס רחמנא פטרו". ולדעת הסמ"ג מצוות עשה צז, הרי זו הוראת הגאונים. ומקורה בירושלמי קידושין פרק ג, הלכה ב: הַמַּתְנֶה אם לא אעשה כך ביום פלוני יהיה כך ואירע לו אונס - "רבי יוחנן אמר אונס כמאן דלא עבד". וראה בש"ך שם סעיף קטן ג. 58) השווה הלכות מכירה פרק י"א, הלכה י"ד.

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) שאין מטים בדיני נפשות לחובה, עד שיהיו המחייבים יתר על המזכים בשניים. בית דין של שלושה שנחלקו, שניים אומרים זכאי או חייב, והשלישי אומר: איני יודע. דיין האומר: איני יודע, אם צריך לנמק את טעמי ספיקו.

א. בֵּית דִּין שֶׁנֶּחְלְקוּ, מִקְצָתָם אוֹמְרִים זַכַּאי, וּמִקְצָתָם אוֹמְרִים חַיָּב - הוֹלְכִין אַחַר הָרֹב[2]. וְזוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטּוֹת. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת וּבִשְׁאָר דִּינֵי אָסוּר וּמֻתָּר[3] וְטָמֵא וְטָהוֹר וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן[4]; אֲבָל בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת[5], אִם נֶחְלְקוּ בְּזֶה הַחוֹטֵא אִם יֵהָרֵג אוֹ לֹא יֵהָרֵג: אִם הָיוּ הָרֹב מְזַכִּים - זַכַּאי, וְאִם הָיוּ הָרֹב מְחַיְּבִין - אֵינוֹ נֶהֱרָג עַד שֶׁיִּהְיוּ הַמְחַיְּבִין יָתֵר עַל הַמְזַכִּים שְׁנַיִם[6]. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[7] לָמְדוּ, שֶׁעַל זֶה הִזְהִירָה תּוֹרָה וְאָמְרָה[8]: לֹא תִהְיֶה אַחֲרֵי רַבִּים לְרָעֹת. כְּלוֹמַר: אִם הָרֹב נוֹטִים[9] לְרָעָה לַהֲרֹג - לֹא תִהְיֶה אַחֲרֵיהֶם, עַד שֶׁיִּטּוּ הַטָּיָה גְּדוֹלָה וְיוֹסִיפוּ הַמְחַיְּבִין שְׁנַיִם. שֶׁנֶּאֱמַר: לִנְטֹת אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטּוֹת[10]. הַטָּיָתְךָ לְטוֹבָה - עַל פִּי אֶחָד, לְרָעָה - עַל פִּי שְׁנַיִם. וְכָל אֵלּוּ הַדְּבָרִים קַבָּלָה הֵם[11].

2) משנה בסנהדרין כט, א. 3) חולין יא, א. 4) כגון כשר ופסול. 5) שהם בעשרים ושלשה - סנהדרין קטנה, כמבואר לעיל פ"ה, ה"ב. 6) משנה בסנהדרין ב, א. 7) ששמעו איש מפי איש עד למשה מסיני. 8) בכת"י תימן: שעל זה הזהיר בתורה, ואמר. 9) על־פי אחד בלבד. 10) אם אתה רוצה לנטות לרעה, אינה אלא אחרי הטייה מרובה, שהיא של שנים. 11) שקיבל משה מסיני, ובמשנה שם אמרו: "לא תהיה אחרי רבים לרעות, שומע אני שאהיה עמהם לטובה, אם־כן למה נאמר: אחרי רבים להטות? - לא כהטייתך לטובה הטייתך לרעה, הטייתך לטובה – על־פי אחד, הטייתך לרעה על־פי שנים". והשווה לעיל פ"ה, ה"ג.

ב. בֵּית דִּין שֶׁל שְׁלֹשָׁה[12] שֶׁנֶּחְלְקוּ: שְׁנַיִם אוֹמְרִים זַכַּאי, וְאֶחָד אוֹמֵר חַיָּב - הֲרֵי זֶה זַכַּאי. שְׁנַיִם אוֹמְרִים חַיָּב[13], וְאֶחָד אוֹמֵר זַכַּאי - הֲרֵי זֶה חַיָּב. אֶחָד אוֹמֵר זַכַּאי, וְאֶחָד אוֹמֵר חַיָּב, וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ, אוֹ שֶׁאָמְרוּ שְׁנַיִם זַכַּאי אוֹ חַיָּב, וְהַשְּׁלִישִׁי אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ[14] - יוֹסִיפוּ הַדַּיָּנִים שְׁנַיִם[15]. נִמְצְאוּ חֲמִשָּׁה נוֹשְׂאִים וְנוֹתְנִים בַּדָּבָר[16]. אָמְרוּ שְׁלֹשָׁה מֵהֶם זַכַּאי, וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים חַיָּב - הֲרֵי זֶה זַכַּאי. אָמְרוּ שְׁלֹשָׁה חַיָּב, וּשְׁנַיִם זַכַּאי - הֲרֵי זֶה חַיָּב. אָמְרוּ שְׁנַיִם מֵהֶם זַכַּאי, וּשְׁנַיִם מֵהֶם חַיָּב, וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ[17] - מוֹסִיפִין שְׁנַיִם[18]. אֲבָל אִם אָמְרוּ אַרְבָּעָה זַכַּאי אוֹ חַיָּב, וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ[19], אוֹ שֶׁאָמְרוּ שְׁלֹשָׁה זַכַּאי, וְאֶחָד חַיָּב, וְאָמַר אֶחָד אֵינִי יוֹדֵעַ, בֵּין שֶׁהָיָה זֶה[20] שֶׁאָמַר אֵינִי יוֹדֵעַ הוּא שֶׁאָמַר אֵינִי יוֹדֵעַ בַּתְּחִלָּה, בֵּין שֶׁאָמַר אַחֵר - הוֹלְכִים אַחַר הָרֹב[21]. הָיוּ מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ - הֲרֵי אֵלּוּ מוֹסִיפִין שְׁנַיִם אֲחֵרִים[22]. וְכֵן אִם נִסְתַּפֵּק הַדָּבָר[23] - מוֹסִיפִין וְהוֹלְכִין עַד שִׁבְעִים וְאֶחָד[24]. הִגִּיעוּ לְשִׁבְעִים וְאֶחָד, וְאָמְרוּ שְׁלֹשִׁים וַחֲמִשָּׁה חַיָּב, וּשְׁלֹשִׁים וַחֲמִשָּׁה זַכַּאי, וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ - נוֹשְׂאִים וְנוֹתְנִים עִמּוֹ עַד שֶׁיַּחֲזוֹר לְדִבְרֵי הַצַּד הָאֶחָד, וְנִמְצְאוּ שְׁלֹשִׁים וְשִׁשָּׁה מְזַכִּים אוֹ מְחַיְּבִין[25]. וְאִם לֹא חָזַר לֹא הוּא וְלֹא אֶחָד מֵהֶן - הֲרֵי הַדָּבָר סָפֵק, וּמַעֲמִידִין אֶת הַמָּמוֹן בְּחֶזְקַת בְּעָלָיו[26].

12) הדן דיני ממונות. 13) שנאמר, אחרי רבים להטות (סנהדרין כט, א וברש"י). 14) נמצא זה שאמר: איני יודע, כאילו איננו במושב זה, ונשאר הדיון בשנים. וזה לא יתכן, שהרי צריכים שלשה דיינים (שם, וברש"י). 15) תוספתא שם פ"ו, מ"ד: "עד כמה מוסיפים - אין פחות משנים". 16) שאף זה שאמר תחילה: "איני יודע" יכול לחזור ולדון עמהם. ולא אמרו (סנהדרין יז, א) שאסור לו לחזור ולדון,

אלא בדיני נפשות (ראה לקמן פ"ט, ה"ב), אבל בדיני ממונות אפילו המסתפק חוזר ודן, שאינו גרוע מאחד התלמידים, שמלמד בדיני ממונות בין זכות ובין חובה (לקמן פי"א, ה"א). וכן נראה מפירוש רבינו חננאל שם, שכל הסוגיא אינה עוסקת אלא בדיני נפשות (רדב"ז ולחם־משנה). 17) נמצא שאין כאן הטייה לא לזכות ולא לחובה. 18) כמו שאמרו בתוספתא הנ"ל "לעולם מוסיפים הדיינים עד שיגמר הדין". 19) אע"פ שהדיין "המסתפק" הוא כמי שאינו, בכל זאת נשאר עדיין בית־דין שלם, וכשמוסיפים דיינים עושים "בית־דין שקול" אפילו לכתחילה, כמבואר בסנהדרין יז, א. 20) זה החמישי מהם. 21) ירושלמי שם פ"ה, ה"ה: "למה מוסיפים דיינים, שאם היו שנים מן הראשונים מזכים ואחד מן האחרונים, ליגמר הדין בשלשה". ומפרש רבינו: "ואחד מן האחרונים" - שגם הוא מזכה, והשני מן האחרונים מחייב, והראשון נשאר בספיקו - בכל זה הולכים אחר הרוב (הרשב"א בהבנת דברי רבינו, וכן בביאור הגר"א לחו"מ סי' יח, סק"ו). ואם שנים אומרים זכאי, ואחד - חייב, ושנים אומרים איננו יודעים, צריכים להוסיף, כיון שאין כאן רוב נגד השנים המסתפקים, כי לדעת רבינו גם "המסתפקים" הרי הם כישנם (רשב"א הנ"ל, וכן בסמ"ע לחו"מ סי' יח ס"ק ה, ובש"ך שם). 22) כנ"ל אות טז, ולא חזר רבינו כאן אלא להשמיענו את סוף דבריו שמוסיפים עד שבעים ואחד. 23) שתמיד היו מחצה למחצה ואחד מסתפק. 24) שאין דיני ממונות עדיפים מדיני נפשות שאין מוסיפים בהם אלא עד שבעים ואחד, כמבואר בסנהדרין מ, א (ביאור הגר"א שם ס"ק יב). 25) שם, לענין דיני נפשות, וממנו למד רבינו לדיני ממונות (לחם־משנה). 26) שם מב, א "אומר בדיני ממונות נזדקן הדין" (הגר"א שם ס"ק יד).

ג. כָּל מִי שֶׁאָמַר אֵינִי יוֹדֵעַ - אֵינוֹ צָרִיךְ לָתֵת טַעַם לִדְבָרָיו וּלְהוֹדִיעַ מֵאֵי זֶה טַעַם בָּא לוֹ הַסָּפֵק[27], כְּדֶרֶךְ שֶׁמַּרְאֶה הַמְזַכֶּה מֵאֵי זֶה טַעַם מְזַכֶּה, וְהַמְחַיֵּב מֵאֵי זֶה טַעַם מְחַיֵּב[28].

27) סנהדרין יז, א: זה שאמר איני יודע - כמו שאינו הוא, ואם אמר טעם - אין שומעים לו. כלומר, אינו צריך לנמק את טעמי ספיקו, וראה ברש"י שם ד"ה: ואי אמר (לחם־משנה). 28) ראה לקמן פי"י, ה"א־ד.

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) סנהדרין שראו כולם לחובה - פטור. סנהדרי קטנה שנחלקו בדיני נפשות, ואחד אומר: איני יודע. סנהדרי גדולה שנחלקו בדיני נפשות, שלושים וחמישה מזכים, ושלושים ושישה מחייבים, איך חותכים את הדין.

א. סַנְהֶדְרִין שֶׁפָּתְחוּ כֻּלָּם בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת תְּחִלָּה[2], וְאָמְרוּ כֻּלָּן חַיָּב - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[3], עַד שֶׁיְּהִיוּ שָׁם מִקְצָת מְזַכִּין שֶׁיַּהַפְכוּ בִּזְכוּתוֹ, וְיִרְבּוּ הַמְחַיְּבִין, וְאַחַר כָּךְ יֵהָרֵג[4].

2) מיד בהתחלת הדיון. 3) סנהדרין יז, א "סנהדרי שראו כולם לחובה - פוטרים אותו". והטעם, כיון שצריך להלין את דינו עד למחר, כדי לחפש אחריו זכות (ראה לקמן פי"א, ה"א), אלה שחייבוהו כולם פה אחד, שוב לא ימצאו לו זכות. וראה בסמוך אות ג. ומעניין פירושו של רבי מאיר הלוי (בן דורו של הרמב"ם) הובא בקהלת יעקב לר"י אלגזי, ערך פטור, שכוונת דבריהם: "פוטרים אותו" לומר, פוטרים אותו מיד למיתה, ואין מענים את דינו עד למחר כבשאר הנידונים. וכיוצא בזה שנינו (שבועות לט, א) "אם אמר (זה שנתחייב שבועה ואיימו עליו על חומר עונש השבועה) איני נשבע - פוטרים אותו מיד", ומפרש רש"י: אין משהים אותו, ועל כרחו ישלם מיד (תורה תמימה, שמות כג, ב). 4) כי בכל מקרה יש צדדים לזכות ע"פ אופנים רחוקים, כגון אולי לא היה שפוי בדעתו, וכדומה, כמו שמקובל היום באומות הנאורות, שמעמידים לכל פושע ורוצח סניגור להשתדל בהצלתו ולהפוך בזכותו, וכיון שבית־דין זה לא נודעה לו שום זכות להצילו, אפילו בדרך הרחוקה ביותר, מוכח שאינו בקי בדינים, או שהחליט המשפט במהירות בלי עיון מספיק (מהר"ץ חיות בהגהותיו לסנהדרין שם).

ב. סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה[5] שֶׁנֶּחְלְקוּ בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת, שְׁנַיִם עָשָׂר אוֹמְרִים זַכַּאי, וְאַחַד עָשָׂר אוֹמְרִים חַיָּב - הֲרֵי זֶה זַכַּאי[6]. שְׁנַיִם עָשָׂר אוֹמְרִים חַיָּב, וְאַחַד עָשָׂר אוֹמְרִים זַכַּאי[7], אוֹ שֶׁאָמְרוּ אַחַד עָשָׂר זַכַּאי, וְאַחַד עָשָׂר חַיָּב, וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ, אֲפִלּוּ עֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם מְזַכִּין אוֹ מְחַיְּבִין, וְהָאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ[8] - יוֹסִיפוּ שְׁנַיִם[9]. זֶה שֶׁאָמַר אֵינִי יוֹדֵעַ - הֲרֵי הוּא כְּמִי שֶׁאֵינוֹ, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ חוֹזֵר וּמְלַמֵּד חוֹבָה[10]. וְנִמְצְאוּ אַחַר הַתּוֹסֶפֶת עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה חוּץ מִזֶּה הַמִּסְתַּפֵּק. אָמְרוּ שְׁנַיִם עָשָׂר זַכַּאי, וּשְׁנַיִם עָשָׂר חַיָּב - הֲרֵי זֶה זַכַּאי[11]. אַחַד עָשָׂר אוֹמְרִים זַכַּאי, וּשְׁלֹשָׁה עָשָׂר אוֹמְרִים חַיָּב, אַף עַל פִּי שֶׁהָאֶחָד מִן הָרִאשׁוֹנִים[12] אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ - הֲרֵי זֶה חַיָּב, שֶׁהֲרֵי הַמְחַיְּבִין רַבּוּ בִּשְׁנַיִם. אָמְרוּ שְׁנַיִם עָשָׂר זַכַּאי, וּשְׁנַיִם עָשָׂר חַיָּב, וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ[13] - מוֹסִיפִין שְׁנַיִם אֲחֵרִים[14]. וְכֵן מוֹסִיפִין וְהוֹלְכִין[15] עַד שֶׁיִּרְבּוּ הַמְזַכִּין אֶחָד וִיהֵא זַכַּאי, אוֹ יִרְבּוּ הַמְחַיְּבִין שְׁנַיִם אוֹ יוֹתֵר וִיהֵא חַיָּב[16]. הָיוּ אֵלּוּ כְּנֶגֶד אֵלּוּ וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ[17], אוֹ שֶׁהָיוּ הַמְחַיְּבִין יוֹתֵר אֶחָד בִּלְבַד[18] - מוֹסִיפִין וְהוֹלְכִין עַד שִׁבְעִים וְאֶחָד. הִגִּיעוּ לְשִׁבְעִים וְאֶחָד, שְׁלֹשִׁים וְשִׁשָּׁה אוֹמְרִים זַכַּאי, וּשְׁלֹשִׁים וַחֲמִשָּׁה אוֹמְרִים חַיָּב - הֲרֵי זֶה זַכַּאי. שְׁלֹשִׁים וְשִׁשָּׁה אוֹמְרִים חַיָּב, וּשְׁלֹשִׁים וַחֲמִשָּׁה אוֹמְרִים זַכַּאי[19] - דָּנִים אֵלּוּ כְּנֶגֶד אֵלּוּ, עַד שֶׁיִּרְאֶה אֶחָד מֵהֶן דִּבְרֵי חֲבֵרוֹ וּמְזַכִּין אוֹתוֹ[20] אוֹ מְחַיְּבִין אוֹתוֹ[21]. וְאִם לֹא רָאָה - גָּדוֹל שֶׁבַּדַּיָּנִים אוֹמֵר: נִזְדַּקֵּן הַדִּין[22]! וּפוֹטְרִין אוֹתוֹ. שְׁלֹשִׁים וַחֲמִשָּׁה אוֹמְרִים חַיָּב, וּשְׁלֹשִׁים וַחֲמִשָּׁה אוֹמְרִים זַכַּאי, וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ - פּוֹטְרִין אוֹתוֹ[23]. אַרְבָּעָה וּשְׁלֹשִׁים אוֹמְרִים זַכַּאי, וְשִׁשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים אוֹמְרִים חַיָּב, וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ - חַיָּב, שֶׁהֲרֵי רַבּוּ הַמְחַיְּבִין שְׁנַיִם[24].

5) שהיא של עשרים ושלשה. 6) שהטייתך לטובה מספיקה על־פי אחד (לעיל פ"ח, ה"א). 7) והטייה לרעה אינה אלא על־פי שנים (שם). 8) נמצא זה שאמר: איני יודע, כמי שאינו, ואין דנים דיני נפשות בפחות מכ"ג (סנהדרין מ, א וברש"י). 9) שם, נמצאו כולם עשרים וארבעה, י"א מהם יזכו וי"ג יחייבו, הרי הטייה לרעה על־פי שנים (שם יז, א וברש"י). 10) שם, משום חומר דיני נפשות אין לו לחזור וללמד חובה, אבל ודאי אם ירצה ללמד זכות - רשאי, שהרי אפילו מי שלימד חובה חוזר ומלמד זכות, כמבואר לקמן פי"א, ה"א. וכן דעת ה'תוספות' שם, לג, ב ד"ה אחד. ומטעם זה פסק רבינו לעיל פ"ח, ה"ב: העוסק בדיני ממונות, שאפילו הדיין שאמר איני יודע - חוזר ודן (ראה בביאורנו שם אות טו), שהרי בדיני ממונות מה שהוא חובה לזה - הוא זכות לבעל־דין השני (כסף־משנה). 11) שספק נפשות להקל. ואע"פ שאין עושים בתחילה בית־דין שקול (=זוגי) – במוסיפים, עושים אפילו לכתחילה (סנהדרין יז, א). וכן אין כאן צורך בהטייה של אחד, כי זה לא נאמר אלא כשבית־הדין לא היה אלא עשרים ושלשה, וכשאחד מהם אמר איני יודע, נמצא בית־דין זה חסר הוא, ואין גומרים בו דיני נפשות, אבל כאן יש בית־דין שלם, מזכים את הנהרג מכח ספק נפשות ולהקל (לחם־משנה). וב'תוספות יו"ט' לסנהדרין פ"ה מ"ה, מגיה בדברי רבינו כאן: אמרו י"ג זכאי וכו', שכל כ"ה הדיינים השתתפו בדיון, וי"ג אמרו זכאי, כי זה שאמר תחילה איני יודע, חזר ולימד זכות, באופן שיש כאן הטייה לטובה על־פי אחד. 12) בין שהוא המסתפק הקודם, בין שהוא אחר, והמסתפק חזר ולימד זכות. 13) כאן מדובר, שמתחילה היו י"ב מחייבים וי"א מזכים, והוצרכו להוסיף שנים והרי הם כ"ה, ואחד מן השנים הנוספים אמר: איני יודע. 14) כיון שאחד מן הנוספים אמר "איני יודע", הרי הוא כאינו, ולעולם צריך שיוסיפו שנים, כמו ששנינו בתוספתא סנהדרין פ"ר, מ"ד: "שעד עכשיו לא הוסיפו אלא אחד" (לחם־משנה). והטעם שאין מוסיפים אלא שנים, מפני שמעכשיו צריך להוסיף לישא וליתן מחדש, וכשיוסיפו שנים, כל דיין מהקודמים יעמיק במשאו ומתנו, בידעו ששנים חדשים נגדו, אבל אם לא יוסיפו אלא אחד, כל דיין מהקודמים לא יחוש לו, ויעמיד דעתו כפי סברתו הקודמת, באמרו: "גם לי לב כמוהו" (אור שמח). 15) בכל פעם כשאחד מן הנוספים יאמר: איני יודע. 16) כי בשעת גמר דין, יכול גם המלמד זכות לומר: חייב, כמבואר לקמן פ"י, ה"ב. ואז אפילו אחד מן הנוספים יאמר: איני יודע, אין צורך להוסיף שנים אחרים, כי כל שיש רוב, אין משגיחים במסתפק החדש מן השנים הנוספים (לחם־משנה). 17) כגון שבתחילה היו י"ב מחייבים כנגד י"א מזכים והוסיפו שנים, וזיכה האחד, והשני אמר: איני יודע, נמצאו אלו כנגד אלו, ואחד אינו יודע (אור שמח). 18) שבתחילה היו י"א כנגד י"א, והוסיפו שנים, וחייב האחד, והשני אמר: איני יודע, והוסיפו עוד שנים, וזיכה האחד, והשני - חייב, נמצאו המחייבים יותר אחד בלבד. 19) וכבר נתבאר (לעיל פ"ח ה"א) שאין הטייה לרעה על־פי אחד. 20) שאחד מן המחייבים יעבור למזכים, ויהיה לו רוב מזכים. 21) שאחד מן המזכים יעבור למחייבים, ויהיו שלשים ושבעה מחייבים, ול"ד מזכים, ויש כאן הטייה לרעה על־פי שלשה (סנהדרין מ, א וברש"י). 22) "זקן דין זה ועמוק וקשה, וצריך להמתין בו" (שם, מב, א וברש"י). 23) שספק נפשות להקל, ומדובר כאן בבית־דין הגדול שהוא של שבעים ואחד, ונחלקו הדעות מתחילה בהרכב כזה. 24) וזה שאמר: איני יודע, הרי הוא כמי שאינו.

ג. בֵּית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁבָּא[25] לָהֶם מַחֲלֹקֶת, בֵּין בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת בֵּין בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת בֵּין בְּדִינֵי תּוֹרָה[26] - אֵין מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶן[27], אֶלָּא דָּנִין אֵלּוּ כְּנֶגֶד אֵלּוּ, וְהוֹלְכִין אַחַר הָרֹב שֶׁלָּהֶן. וְאִם בְּדִין אֶחָד מִן הַנֶּהֱרָגִין נֶחְלְקוּ[28] - דָּנִין אֵלּוּ כְּנֶגֶד אֵלּוּ, עַד שֶׁיִּפְטְרוּהוּ אוֹ יִתְחַיֵּב[29].

25) בכת"י תימן: שבאה. 26) בכת"י הנ"ל: בדין מדיני התורה. כגון איסור והיתר, טמא וטהור. 27) שאין אנו מוצאים במשנה (סנהדרין מ, א) הוספה אלא עד שבעים ואחד ולא יותר, וכן אמרו (שם מב, א) "כשם שאין מוסיפים על בית־דין של שבעים ואחד" וכו'. 28) בכת"י הנ"ל: מן הנהרגים בפניהם. כלומר, שהדיון נוגע כלפי נאשם העומד להיהרג על פיהם, והשאלה נשאלת למעשה להחיותו או להרגו, ואז לא מספיק רוב רגיל, אלא צריך שירבו המחייבים שנים (רדב"ז בתשובותיו ח"ה אלף תרצ), והשווה לעיל פ"ח, ה"א: "אם נחלקו בזה החוטא אם יהרג או לא יהרג" הרי שרוב על־פי שנים, נדרש בעיקר כלפי מעשה מסויים, ולא ב"דין נפשות" שאינו אלא דיון הלכתי גרידא. 29) "שיראה אחד מהם דברי חברו", וכמבואר לעיל סוף ה"ב.

יום שלישי כ"ד סיון ה'תש"פ

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) דיין הנוטה אחר דברי חבירו, לא על פי טעם עצמו. האיסור ללמד חובה בדיני נפשות, אחרי שלימד זכות מתחילה. מה מותר לתלמיד לענות בדיני נפשות. בית דין שטעה בדיני נפשות ורוצה לסתור את דינו.

א. אֶחָד מִן הַדַּיָּנִים בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת שֶׁהָיָה מִן הַמְזַכִּין אוֹ מִן הַמְחַיְּבִין, לֹא מִפְּנֵי שֶׁאָמַר דָּבָר הַנִּרְאֶה לוֹ בְּדַעְתּוֹ, אֶלָּא נָטָה אַחַר דִּבְרֵי חֲבֵרוֹ - הֲרֵי זֶה עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה. וְעַל זֶה נֶאֱמַר: וְלֹא תַעֲנֶה עַל רַב לִנְטֹת[2]. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[3] לָמְדוּ, שֶׁלֹּא תֹאמַר בִּשְׁעַת מִנְיָן[4]: דַּי שֶׁאֶהְיֶה כְּאִישׁ פְּלוֹנִי! אֶלָּא אֱמֹר מַה שֶּׁלְּפָנֶיךָ[5].

2) לנטות אחר דעת אחרים. 3) שקיבלו חכמינו איש מפי איש. 4) מניין הדיעות לאן נוטה הרוב. 5) תוספתא סנהדרין פרק ג, משנה ד "לנטות אחרי רבים - שלא תאמר בשעת הדין דיו לעבד שיהא כרבו, אמור מה שבדעתך". ובירושלמי שם פרק ד, הלכה ז אמרו: "לא תענה אפילו אחר מאה" והכוונה כנ"ל כמבואר ב"מראה הפנים" שם. ורבינו בספר המצוות לא תעשה רפג מביא זה בשם המכילתא, והוא במכילתא דרבי שמעון בר יוחאי לפסוק זה.

ב. וּבְכֹלֵל לָאו זֶה: שֶׁלֹּא יַחֲזֹר הַמְּלַמֵּד זְכוּת בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת לְלַמֵּד חוֹבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תַעֲנֶה עַל רַב לִנְטֹת[6]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּשְׁעַת מַשָּׂא וּמַתָּן[7]; אֲבָל בִּשְׁעַת גְּמַר דִּין - יֵשׁ לַמְּלַמֵּד זְכוּת לַחֲזֹר וּלְהִתְמַנּוֹת עִם הַמְחַיְּבִים[8].

6) לנטות מדעתך הראשונה (רדב"ז). ומקור הדרש במכילתא פרשת משפטים: "אזהרה לדיין שלא יטה אלא לכף זכות" ומפרש רבינו, שהכוונה, אחר שלימד זכות לא ילמד חובה (מראה הפנים לירושלמי סנהדרין פרק ד, הלכה ז), והשווה ספר המצוות שם. ורש"י לסנהדרין לב, א אומר: סברה היא, שהרי אמרה תורה (במדבר לה, כה) "והצילו העדה". 7) מתוך שאתה אומר לו שלא לחזור, הוא מחזר אחר ראיות להעמיד דבריו ושמא ימצא ראיות נכונות (רש"י שם). 8) שחיפש כבר הכל, ועכשיו ראה שטעה (סנהדרין לד, א וברש"י).

ג. תַּלְמִיד[9] שֶׁהָיָה מְזַכֶּה[10] וָמֵת[11] - רוֹאִין אוֹתוֹ כְּאִלּוּ הוּא מְזַכֶּה בִּמְקוֹמוֹ[12].

9) היושב כמתמחה לפני שורות הדיינים, כמבואר לעיל פרק א, הלכה ז. 10) שהוציא דבריו וטעמו לאור. 11) טרם שעמדו למניין. 12) שם מג, א "רואים אותו כאילו הוא חי ועומד במקומו". ומכאן, שאם היה מחייב ומת אינו כלום, נמצא המת המזכה מצטרף עם המזכים, והמת המחייב אינו מצטרף עם המחייבים (רדב"ז).

ד. אָמַר אֶחָד: יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת, וְנִשְׁתַּתֵּק[13] אוֹ מֵת קֹדֶם שֶׁיְּלַמֵּד זְכוּת וְיֹאמַר מֵאֵי זֶה טַעַם מְזַכֶּה - הֲרֵי הוּא כְּמִי שֶׁאֵינוֹ[14].

13) נאלם. 14) סנהדרין שם.

ה. שְׁנַיִם שֶׁאָמְרוּ טַעַם אֶחָד, אֲפִלּוּ מִשְּׁנֵי מִקְרָאוֹת - אֵין נִמְנִין אֶלָּא כְּאֶחָד[15].

15) שם לד, א, שנאמר (תהלים סב, יב) "אחת דיבר אלוקים, שתיים זו שמעתי - מקרא אחד יוצא לכמה טעמים, ואין טעם אחד יוצא מכמה מקראות" ומפרש רש"י: לא נכתבו שני מקראות לטעם אחד, ובוודאי אחד מהם (=מהדיינים) טועה. ואין צריך לומר אם שניהם אמרו טעם ממקרא אחד שאין נמנים אלא כאחד (כסף משנה).ובש"ך לחושן משפט כה, סעיף קטן יט, סובר שיש טעות בנוסח שלפנינו והגירסה הנכונה היא: "שניים שאמרו טעם אחד משני מקראות" וכו', ותיבת אפילו איננה. ולדבריו אין צורך שיהיו ל"ו טעמים לכל פסק דין, וכי יעלה על הדעת, אם יאמר אחד, פלוני חייב מיתה, שעבר על לא תרצח, וכן השני, וגם השלישי יאמר כמוהו, שלא יהרגוהו? וודאי שיחייבוהו, למרות שרובם דנוהו מכוח אותו פסוק. ולא נתכוין רבינו אלא לומר, שאם שניים אמרו אותו טעם משני מקראות, וודאי אחד מהם טעה, ואינם נמנים אלא אחד, וכאמור לעיל בשם רש"י.

ו. וּמִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁאֵין מַתְחִילִין בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת מִן הַגָּדוֹל[16]. שֶׁמָּא יִסְמְכוּ הַשְּׁאָר עַל דַּעְתּוֹ, וְלֹא יִרְאוּ עַצְמָן כְּדָאִין[17] לַחֲלֹק עָלָיו[18]. אֶלָּא יֹאמַר כָּל אֶחָד[19] דָּבָר הַנִּרְאֶה לוֹ בְּדַעְתּוֹ.

16) אלא מן הקטנים שבהם. 17) בכתב יד התימנים: כדאי. 18) שם לו, א, שנאמר לא תענה על רב (=רב חסר יו"ד כתוב), לא תענה על רב, כלומר הגדול, שלא תחלוק על המופלא של בית דין. וסובר רבינו, שאין הכוונה, שאסור לענות אחרי הגדול, שהרי להיפך, אסור לו לשתוק, כמבואר בסמוך הלכה ח, אלא כוונת הכתוב, שראוי לעשות בסדר כזה, שלא יצריכו לענות אחרי הגדול, שמא יתביישו ממנו ולא ירצו לחלוק עליו (לחם משנה). וראה בספר המצוות לא תעשה רפג, שכל זה הוא איסור לאוו. 19) לפני שיפתח הגדול. והשווה לקמן פרק י"א, הלכה ו.

ז. וְכֵן אֵין פּוֹתְחִין[20] בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת לְחוֹבָה, אֶלָּא לִזְכוּת. כֵּיצַד? אוֹמְרִים לָזֶה שֶׁחָטָא: אִם לֹא עָשִׂיתָ דָּבָר זֶה שֶׁהֵעִידוּ בּוֹ עָלֶיךָ - אַל תִּירָא מִדִּבְרֵיהֶם[21].

20) מתחילים במשא ומתן. 21) שם לב, ב, שכן מצינו בתורה (במדבר ה, יט) "והשביע אותה הכהן ואמר... אם לא שכב איש אותך... הינקי ממי המרים" (=תחילת התנאי לזכות) - מכאן שפותחים בדיני נפשות תחילה לזכות.

ח. אָמַר אֶחָד מִן הַתַּלְמִידִים בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת: יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו חוֹבָה - מְשַׁתְּקִין אוֹתוֹ[22]. אָמַר: יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת - מַעֲלִין אוֹתוֹ עִמָּהֶן לַסַּנְהֶדְרִין[23]. אִם יֵשׁ מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו - שׁוֹמְעִין לוֹ, וְאֵינוֹ יוֹרֵד מִשָּׁם לְעוֹלָם; וְאִם אֵין מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו - אֵינוֹ יוֹרֵד מִשָּׁם כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ[24]. אֲפִלּוּ אָמַר הַנִּדּוֹן עַצְמוֹ: יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עַל עַצְמִי זְכוּת - שׁוֹמְעִין לוֹ[25] וְעוֹלֶה לַמִּנְיָן[26]; וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו.

22) שם מ, א, שנאמר (שם לה, ל) "ועד אחד לא יענה בנפש למות" (סנהדרין לד, א). ולעניין דיני ממונות ראה לקמן פרק י"א, הלכה א. 23) שם, וכמו שדרשו שם: "למות אינו עונה אבל לזכות עונה". 24) שם מב, א, "כדי שלא תהא עלייתו ירידה לו" ומפרש רש"י: שאם יורידוהו היום לעין כל, בושה היא לו. 25) שם מ, א. 26) דבר זה קשה להולמו, שהרי אדם קרוב הוא אצל עצמו ואיך יעלה למניין הדיינים, ובהגהות הרש"ש לסנהדרין שם החליט, שיש כאן טעות סופר, וזה שייך למשפט הקודם העוסק באחד מן התלמידים, ושם צריך להיות: "שומעים לו ועולה למניין" וכו'. ויש להעיר, שרבינו לא מנה כאן ולא לקמן פרק י"א, שעידי דיני נפשות אינם ראויים ללמד לא זכות ולא חובה, כמבואר שם לד, א, ואולי סמך על מה שיכתוב דין זה לקמן הלכות עדות פרק ה, הלכה ח. ראה בביאורנו שם.

ט. בֵּית דִּין שֶׁטָּעוּ בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת וְחִיְּבוּ אֶת הַפָּטוּר וְגָמְרוּ דִּינוֹ לְחוֹבָה, וְנִרְאָה לָהֶם הַטַּעַם שֶׁיִּסְתְּרוּ בּוֹ אֶת דִּינוֹ כְּדֵי לְזַכּוֹתוֹ - סוֹתְרִין, וְחוֹזְרִין וְדָנִין אוֹתוֹ[27]. אֲבָל אִם טָעוּ וּפָטְרוּ אֶת הַמְחַיָּב הֲרִיגָה - אֵין סוֹתְרִין אֶת דִּינוֹ, וְאֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ[28]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[29]? בְּשֶׁטָּעוּ בְּדָבָר שֶׁאֵין הַצְּדוּקִין[30] מוֹדִין

בּוֹ[31]; אֲבָל אִם טָעוּ בְּדָבָר שֶׁהַצְּדוּקִין מוֹדִין בּוֹ[32] - מַחֲזִירִין אוֹתוֹ לְחוֹבָה[33]. כֵּיצַד? אָמְרוּ: הַבָּא עַל הָעֶרְוָה[34] שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ[35] - פָּטוּר, וּפְטָרוּהוּ - מַחֲזִירִין אוֹתוֹ וּמְמִיתִין אוֹתוֹ[36]; אֲבָל אִם אָמְרוּ: הַמְעָרֶה[37] שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ - פָּטוּר, וּפְטָרוּהוּ - אֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ[38]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

27) שם לג, ב, שנאמר (שמות כג, ז) "ונקי ...אל תהרוג" ומפרש רש"י: נקי מן החטא ואף על פי שנתחייב בדין. 28) שם, שנאמר: "וצדיק אל תהרוג" ומפרש רש"י: שנצטדק בדין אף על פי שאינו נקי. 29) שאין מחזירים אותו. 30) הכופרים בתורה שבעל פה. 31) כגון, שטעו בדבר המפורש במשנה או בדברי האמוראים. 32) המפורש בתורה. 33) שהרי כל אדם יודע, שזוהי טעות, והוראתם - אינה הוראה. 34) אשה האסורה לו, כלשון הכתוב (ויקרא יח, ו) "לא תקרבו לגלות ערווה". 35) שלא במקום בתוליה. 36) שדבר זה מפורש בתורה (שם כ, יג), "משכבי אשה" - מגיד לך הכתוב ששני משכבות באשה (סנהדרין עד, א). ודבר זה גם הצדוקים מודים בו, כמבואר בהוריות ד, א. 37) הכנסת ראש העטרה בלבד, כלשון הכתוב: את מקורה הערה (מלשון רבינו הלכות איסורי ביאה פרק א, הלכה י). 38) שבדבר זה אין הצדוקים מודים בו, והם סוברים: כדרכה - חייב אפילו בהעראה: שלא כדרכה - אינו חייב אלא בגמר ביאה, שהיא הכנסת כל האבר, כמבואר בהוריות שם (סנהדרין לג, ב וכפירוש התוספות דיבור המתחיל שטעה).

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר[1]

1) ההבדלים הדיוניים בין דיני ממונות לדיני נפשות. דרכי הדיונים במסית. השתתפות האב עם בנו במהלך הדיון. כשרות הגר לדיינות.

א. מַה בֵּין דִּינֵי מָמוֹנוֹת לְדִינֵי נְפָשׁוֹת? דִּינֵי מָמוֹנוֹת - בִּשְׁלֹשָׁה[2]; דִּינֵי נְפָשׁוֹת - בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה[3]. דִּינֵי מָמוֹנוֹת - פּוֹתְחִין[4] בֵּין לְזְכוּת בֵּין לְחוֹבָה; דִּינֵי נְפָשׁוֹת - פּוֹתְחִין לְזְכוּת, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ[5], וְאֵין פּוֹתְחִין לְחוֹבָה. דִּינֵי מָמוֹנוֹת - מַטִּין עַל פִּי אֶחָד[6] בֵּין לְזְכוּת בֵּין לְחוֹבָה; דִּינֵי נְפָשׁוֹת - מַטִּין עַל פִּי אֶחָד לְזְכוּת, וְעַל פִּי שְׁנַיִם לְחוֹבָה[7]. דִּינֵי מָמוֹנוֹת - מַחֲזִירִין[8] בֵּין לְזְכוּת בֵּין לְחוֹבָה; וְדִינֵי נְפָשׁוֹת - מַחֲזִירִין לְזְכוּת, וְאֵין מַחֲזִירִין לְחוֹבָה, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ[9]. דִּינֵי מָמוֹנוֹת - הַכֹּל רְאוּיִין לְלַמֵּד זְכוּת אוֹ חוֹבָה, בֵּין הַדַּיָּנִים בֵּין הַתַּלְמִידִים[10]; וְדִינֵי נְפָשׁוֹת - הַכֹּל מְלַמְּדִין זְכוּת, וַאֲפִלּוּ הַתַּלְמִידִים, וְאֵין מְלַמֵּד חוֹבָה אֶלָּא הַדַּיָּנִים[11]. דִּינֵי מָמוֹנוֹת - הַדַּיָּן הַמְלַמֵּד חוֹבָה חוֹזֵר וּמְלַמֵּד זְכוּת, וְהַמְלַמֵּד זְכוּת חוֹזֵר וּמְלַמֵּד חוֹבָה; דִּינֵי נְפָשׁוֹת - הַמְלַמֵּד חוֹבָה חוֹזֵר וּמְלַמֵּד זְכוּת, אֲבָל הַמְלַמֵּד זְכוּת אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר וּלְלַמֵּד חוֹבָה[12], אֶלָּא בִּשְׁעַת גְּמַר דִּין יֵשׁ לוֹ לַחֲזֹר וּלְהִמָּנוֹת עִם הַמְחַיְּבִין, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ[13]. דִּינֵי מָמוֹנוֹת - דָּנִין בַּיּוֹם וְגוֹמְרִין בַּלַּיְלָה[14]; דִּינֵי נְפָשׁוֹת - דָּנִין בַּיּוֹם וְגוֹמְרִין בַּיּוֹם[15]. דִּינֵי מָמוֹנוֹת - גּוֹמְרִין בּוֹ בַּיּוֹם[16] בֵּין לְזְכוּת בֵּין לְחוֹבָה; דִּינֵי נְפָשׁוֹת - גּוֹמְרִין בּוֹ בַּיּוֹם לְזְכוּת, וּבַיּוֹם שֶׁלְּאַחֲרָיו לְחוֹבָה[17].

2) מדברי סופרים, אבל מדין תורה דן אפילו אחד, כמבואר לעיל פ"ב, ה"י. 3) מבואר לעיל פ"ה, ה"ג. 4) משאו ומתנו של דין. 5) לעיל פ"י, ה"ז: "אומרים לזה שחטא, אם לא עשית דבר זה... אל תירא מדבריהם". 6) דיין אחד המכריע לצד זה או אחר, והולכים אחר הרוב. 7) מבואר לעיל פ"ח, ה"א. 8) אם ראה בית־דין שטעה בדין - סותרו וחוזר ודן. 9) פ"י, ה"ט. 10) היושבים בשלש שורות לפני הדיינים, כמבואר לעיל פ"א, ה"ז. 11) מבואר לעיל פ"י, ה"ח. 12) שנאמר "לא תענה על ריב לנטות", וכמבואר לעיל פ"י, ה"ב. 13) שם. 14) מותר לגמור, שנאמר: "ושפטו את העם בכל עת", ועיקר משפט - זה גמר הדין (ראה לעיל פ"ג, ה"ד ובביאורנו). 15) סנהדרין לד, ב, שנאמר (במדבר כה, ד) "והוקע אותם לה' נגד השמש". 16) אם רצו. 17) אם לא יכלו לזכותו ביום ראשון - אין פוסקין את דינו לחובה, אלא מלינים את דינו עד למחר, שמא ימצאו בלילה זכות (סנהדרין לב, א וברש"י). ושם לה, א דרשוהו מהפסוק (ישעיה א, כא) "צדק ילין בה", ומפרש רש"י: רגילים היו להלין את הדין כדי לצדקו. וכן דרשו: "אשרו חמוץ" (שם יז) - אשרו דיין שמחמץ את דינו. ומפרש רש"י: שמשהה ומלינו כדי להוציאו לאמיתו.

ב. לְפִיכָךְ אֵין דָּנִין דִּינֵי נְפָשׁוֹת לֹא עֶרֶב שַׁבָּת וְלֹא עֶרֶב יוֹם טוֹב; שֶׁמָּא יִתְחַיֵּב, וְאִי אֶפְשָׁר לְהָרְגוֹ לְמָחָר[18], וְאָסוּר לְעַנּוֹת[19] אֶת דִּינוֹ וּלְהַנִּיחוֹ אַחַר הַשַּׁבָּת[20]. אֶלָּא אוֹסְרִין אוֹתוֹ[21] עַד אֶחָד בַּשַּׁבָּת, וּמַתְחִילִין בְּדִינוֹ.

18) שאין מיתת בית־דין דוחה שבת ויו"ט, כמבואר בהל' שבת פכ"ד, ה"ז: "שנאמר, לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת - זו אזהרה לבית־דין שלא ישרפו בשבת, מי שנתחייב שריפה, והוא־הדין לשאר עונשים". 19) להשהות. 20) שזהו צער לו, שמצפה כל שעה למיתה, אחרי שנגמר דינו (סנהדרין לה, א וברש"י). ושם אמרו, שלא יתכן לדונו בערב שבת ולגמור דינו בראשון בשבת, שמא ישכחו את טעמיהם שנשאו ונתנו ודקדקו בהם ביום ששי. 21) בבית הסוהר, כדברי רבינו בהל' רוצח פ"ד, ה"ג.

ג. דִּינֵי מָמוֹנוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁדָּנִין אוֹתָן בְּכָל יוֹם מִן הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׁפְטוּ אֶת הָעָם בְּכָל עֵת, מִדִּבְרֵיהֶם לָמְדוּ[22] שֶׁאֵין דָּנִין בְּעֶרֶב שַׁבָּת[23].

22) בכת"י התימנים תיבה זו איננה, וכן מצא הכסף־משנה בכת"י ישן. 23) ירושלמי סנהדרין פ"ד, ה"ו, משום כבוד השבת, שטרודים בו להכין צרכי שבת (פני משה). וגם הדיינים עצמם צריכים להיות מתונים בדין, ובערב שבת הם טרודים (סמ"ע לחו"מ סי' ה, ס"ק ג). ובנוגע לדיון דיני

ממונות ביום השבת, כבר כתב רבינו בהל' שבת פכ"ג הי"ד, שאין דנים, גזירה שמא יכתוב.

ד. אֶחָד דִּינֵי נְפָשׁוֹת וְאֶחָד דִּינֵי מַלְקִיּוֹת וְאֶחָד דִּינֵי גָלוּת[24] - הַדִּינִים הָאֵלּוּ[25] שָׁוִים בָּהֶן[26], אֶלָּא שֶׁהַמַּלְקוּת בִּשְׁלֹשָׁה[27]. וְאֵין אֶחָד מֵהֶן[28] בְּשׁוֹר הַנִּסְקָל, חוּץ מִדָּבָר אֶחָד: שֶׁדִּינוֹ בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה[29].

24) לרוצח נפש בשגגה שגולה לערי מקלט. 25) שבין דיני נפשות לדיני ממונות, המנויים לעיל ה"א. 26) סנהדרין לג, ב. 27) בניגוד לדיני נפשות שהם בעשרים ושלשה, וראה לעיל פ"ה, ה"ד. 28) מכל הדינים המנויים למעלה הנוהגים בדיני נפשות. 29) שאמרו בו: "כמיתת בעלים, כך מיתת השור" כמבואר שם ה"ב. והטעם, שכל אלו הדינים מכוונים להצלת הנפש, ומה לנו לחוס על שור המועד, מוטב לקיים בו ובערת הרע מקרבך (לשון רש"י לסנהדרין לו. ב).

ה. הַמֵּסִית[30] - אֵין דִּינָיו כִּשְׁאָר דִּינֵי נְפָשׁוֹת: מְכַמְּנִין[31] לוֹ אֶת הָעֵדִים, וְאֵינוֹ צָרִיךְ הַתְרָאָה[32] כִּשְׁאָר הַנְּהֲרָגִין[33]. וְאִם יָצָא מִבֵּית דִּין זַכַּאי, וְאָמַר אֶחָד: יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו חוֹבָה - מַחֲזִירִין אוֹתוֹ. יָצָא חַיָּב, וְאָמַר אֶחָד: יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת - אֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ[34]. וְאֵין טוֹעֲנִין לְמֵסִית[35]. וּמוֹשִׁיבִין בְּדִינוֹ זָקֵן[36] וְסָרִיס וּמִי שֶׁאֵין לוֹ בָּנִים[37], כְּדֵי שֶׁלֹּא יְרַחֲמוּ עָלָיו[38]. שֶׁהָאַכְזְרִיּוּת עַל אֵלּוּ שֶׁמַּטְעִין אֶת הָעָם אַחֲרֵי הַהֶבֶל - רַחֲמִים הוּא[39] בָּעוֹלָם; שֶׁנֶּאֱמַר: לְמַעַן יָשׁוּב יְיָ מֵחֲרוֹן אַפּוֹ וְנָתַן לְךָ רַחֲמִים[40].

30) את חבירו לעבוד עבודה־זרה. 31) מעמידים לו מארבים אחורי הגדר לשמוע דבריו. "וארב לו" (דברים יט, יא) מתרגם אונקלוס "ויכמן ליה". וכל זה כשלא רצה המסית להסית לשנים, כי אילו הסית לשנים, הרי הם עדיו ואין צורך בהכמנה (הל' ע"ז פ"ה, ה"ג). 32) סנהדרין פח, ב "מסית דלא בעי התראה". 33) שאין ממיתים אותם בלא התראה, כמבואר לקמן פי"ב ה"ב, וכן אין מכמינים עליהם (שם סז, א). 34) שם, לג, ב. שנאמר (דברים יג, ט) "ולא תחמול ולא תכסה עליו". 35) אם לא מצא לעצמו זכות - אין בית־הדין טוענין לו, בניגוד לשאר דיני נפשות שאפילו אחד מן התלמידים מצא לו זכות - מעלים אותו, כמבואר לעיל פ"י, ה"ח (שם כט, א), והשווה הל' טוען ונטען פ"ו, ה"ח. 36) ששכח כבר צער גידול בנים ואינו רחמני (רש"י שם לו, ב). 37) בניגוד לשאר דיני נפשות, שאלה פסולים לדון בהן, כמבואר לעיל פ"ב, ה"ג. 38) שם לו, ב, ככתוב: לא תחמול וגו'. 39) בכת"י התימנים: היא. 40) פסוק זה מדבר באנשי עיר הנדחת, ואמרו בסנהדרין קיא, ב "כל זמן שהרשעים בעולם - חרון אף בעולם, אבדו רשעים... נסתלק חרון אף מן העולם" (השווה הל' ע"ז פ"ד, הט"ז). ובמו"נ ח"ג, פל"ט "שהרחמנות על העבריינים אכזרית היא על כל הברואים".

ו. דִּינֵי מָמוֹנוֹת, וְכֵן הַטֻּמְאוֹת וְהַטְּהָרוֹת[41] - מַתְחִילִין מִן הַגָּדוֹל שֶׁבַּדַּיָּנִים, וְשׁוֹמְעִין אֶת דְּבָרָיו[42]; וְדִינֵי נְפָשׁוֹת - מַתְחִילִין מִן הַצַּד[43], וְאֵין שׁוֹמְעִין דִּבְרֵי הַגָּדוֹל אֶלָּא בָּאַחֲרוֹנָה[44].

41) אם בא אדם לשאול על דבר טהרות לידע אם טמא או טהור הוא. 42) משום כבודו. ובכל זאת, משום מדת ענוה - יותר כדאי להתחיל מן הצד, כמו שהעיד רב (סנהדרין לו, א): אני הייתי במניינו של רבי (=רבינו יהודה הנשיא) וממני היו מתחילים בראש. וראה ברש"י לגיטין נט, א שרב היה הקטן שבהם (על־פי לחם־משנה). 43) מן הקטנים. 44) משנה, שם לב, א. והטעם, מבואר לעיל פ"י ה"ו, ובביאורנו שם.

ז. דִּינֵי מָמוֹנוֹת[45], וְכֵן הַטֻּמְאוֹת וְכֵן הַטְּהָרוֹת[46] - הָאָב וּבְנוֹ הָרַב וְתַלְמִידוֹ מוֹנִין אוֹתָן בִּשְׁנַיִם[47]; וְדִינֵי נְפָשׁוֹת וּמַכּוֹת, וְקִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ וְעִבּוּר הַשָּׁנָה[48] - אָב וּבְנוֹ אוֹ הָרַב וְתַלְמִידוֹ מוֹנִין אוֹתָן בְּאֶחָד[49].

45) שאינם צריכים מומחים, ומן התורה דן בהם אפילו דיין אחד (לעיל פ"ב, ה"י). 46) בכת"י התימנים: וכן הטמאות והטהרות. שהוראתן ביחיד, ואין בהן מנין, אלא־אם־כן חולקים ביניהם, וצריך לעמוד למנין אם רבו המטמאים או המטהרים (רש"י שם לו, א). 47) אע"פ שהם קרובים זה לזה, מתקבלות סברותיהם ונמנות לשתי דיעות (סנהדרין לו, א). ורבינו גורס: דיני ממונות יחד עם טומאות וטהרות, ואולם בנוסח התלמוד שלפנינו הושוו דיני ממונות לדיני נפשות שאין מונים אותם אלא באחד, וכן גירסת הראב"ד שם. 48) שמנין שלהם אף בתחילת הדין - מן התורה, ואין היחיד דן בהם בשום פנים, ראה לעיל פ"ה, ה"ד־ז. 49) סנהדרין לו, א, כי מאחר שסברת התלמיד היא מחכמת רבו, הרי לבו ושכלו כלב רבו והם אחד, כי אילו "היתה חכמתו מפי רב אחר, היה אומר טעם אחר" (רש"י שם ע"ב). וראה בסמוך ה"י.

ח. זֶה שֶׁאָנוּ מוֹנִין הָאָב עִם הַבֵּן בֵּין בְּאֶחָד בֵּין בִּשְׁנַיִם[50], כְּגוֹן שֶׁהָיָה הָאֶחָד מֵהֶן בַּסַּנְהֶדְרִין, וְהַשֵּׁנִי הָיָה מִן הַתַּלְמִידִים[51] שֶׁאָמַר: יֵשׁ לִי לְלַמֵּד זְכוּת אוֹ חוֹבָה[52]. שׁוֹמְעִין דְּבָרָיו, וְנוֹשְׁאִין וְנוֹתְנִין עִמּוֹ, וְנִמְנִין עִמּוֹ[53].

50) והלא הקרובים פסולים לדון?! 51) כי בסנהדרין אי־אפשר שישבו קרובים כאחד. 52) בדיני ממונות, כי בדיני נפשות אין התלמיד מלמד חובה (לעיל פ"י ה"ח, ולעיל ה"א). 53) לראות אם רבו המזכים או המחייבים, ודעתו נמנית בפני עצמה בדיני ממונות, ובדיני נפשות — אע"פ שאינה נמנית בפני עצמה, עכ"פ נושאים ונותנים עמו, אולי ע"י שכנועו ההגיוני יחזרו הדיינים מדעתם הקודמת, אולם כל זה הוא בשעת הוויכוח בלבד, ולא בשעת גמר דין (על־פי כסף־משנה).

ט. וּבִשְׁעַת גְּמַר דִּין[54] - אֵין גּוֹמְרִין אֶת הַדִּין בִּקְרוֹבִים; שֶׁהַדַּיָּנִין הַקְּרוֹבִים[55] פְּסוּלִין לָדִין, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[56].

54) כשבית־הדין אומר: איש פלוני אתה זכאי, איש פלוני

אתה חייב. 55) שיהיו האב והבן במושב אחד, וכן אמרו בתוספתא שם פ"ז, ה"ב: "ולא יהא יושב בצדו ואפילו הוא שותק, אלא עומד והולך לו". ולדעת רבינו - אין זה אלא בשעת גמר דין. 56) בהל' עדות פט"ז, ה"ה: "אין סומכין בסנהדרין שנים הקרובים זה לזה".

1 **י. תַּלְמִיד שֶׁהָיָה חָכָם וּמֵבִין[57], וְהָיָה מְחֻסַּר קַבָּלָה[58]**
2 **- הֲרֵי רַבּוֹ מוֹסֵר לוֹ הַקַּבָּלָה שֶׁהוּא צָרִיךְ לָהּ[59] בְּדִין**
3 **זֶה, וְהוּא דָּן עִמּוֹ בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת[60].**

57) למצוא ראיות וליישב הטעמים מלבו. 58) השמועה שקיבל אף הוא מרבו. 59) שעל יסוד הקבלה, יש מקום לישא וליתן אם המקרא הנידון דומה בפרטיו לקבלה המסורה, או שיש חילוק ביניהם. 60) סנהדרין לו, ב, כגון רב כהנא ורב אסי תלמידי רב, לקבלתו הם זקוקים, שהוא בקי מהם ועשיר בידיעות יותר מהם, אבל לסברתו - לשכל ההגיוני וכח ההשוואה - אינם צריכים, ומפרש רש"י: הרי הם נמנים כאנשים נפרדים, כי אם תחוש לקבלת הידיעות ששמעו ממנו, הרי כל ישראל קיבלו ממשה. וראה לעיל אות מז.

4 **יא. הַכֹּל כְּשֵׁרִים לָדוּן דִּינֵי מָמוֹנוֹת, אֲפִלּוּ גֵּר[61];**
5 **וְהוּא שֶׁתְּהֵיֶה אִמּוֹ מִיִּשְׂרָאֵל[62]. וְגֵר דָּן אֶת חֲבֵרוֹ הַגֵּר,**
6 **אַף עַל פִּי שֶׁאֵין אִמּוֹ מִיִּשְׂרָאֵל[63]. וְכֵן הַמַּמְזֵר[64]**
7 **וְהַסּוּמָא בְּאַחַת מֵעֵינָיו - כָּשֵׁר לָדוּן דִּינֵי מָמוֹנוֹת[65].**
8 **אֲבָל בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת - אֵין דָּנִין אוֹתָן אֶלָּא כֹּהֲנִים לְוִיִּם**
9 **וְיִשְׂרְאֵלִים הַמַּשִּׂיאִין לְכְהֻנָּה[66], וְלֹא יִהְיֶה אֶחָד מֵהֶן**
10 **סוּמָא אֲפִלּוּ בְּאַחַת מֵעֵינָיו, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[67].**

61) אע"פ שאינו בא מטיפה כשרה (שם לו, ב). 62) כפירוש הרי"ף שם. כי אם אין אמו מישראל, הרי אמרו (יבמות מד, ב) "שום תשים עליך מלך - כל משימות שאתה משים, לא יהיו אלא מקרב אחיך", וכשאמו מישראל הוא נחשב "מקרב אחיך" כמבואר שם. והוא־הדין אם אביו מישראל הוא כשר לדון, כמבואר ב'תוספות' יבמות קב, א ד"ה לענין. וכן בחו"מ סימן ז, סעיף א. 63) יבמות קב, א, כי לא אמרה תורה אלא: "עליך מלך, מקרב אחיך" ולא על הגר חבירו. 64) אע"פ שאינו כשר לבוא בקהל (סנהדרין לו, ב), והשווה לעיל פ"ב, ה"ט. 65) שם לד, ב, שהרי דיני ממונות גומרים בלילה, ולילה אינו זמן ראיה כסומא. אבל הסומא בשתי עיניו פסול לכל, כמבואר לעיל פ"ב ה"ט, ובביאורנו שם. 66) מיוחסים הכשרים להשיא בנותיהם לכהנים, והגר שנשא גיורת בתו פסולה לכהונה, כמפורש במשנה קידושין עז, א (סנהדרין לב, א). והטעם מפורש שם לו, ב שנאמר (שמות יח, כב) "ונשאו אתך - בדומים לך". 67) לעיל פ"ב ה"ט, והשווה שם ה"ו ובביאורנו שם.

פֶּרֶק שְׁנֵים עָשָׂר[1]

1) כיצד דנים דיני נפשות, תנאי ההתראה בעבריין, איומי בית דין על העדים. אשה מעוברת שנגמר דינה למות אם ממתינים לה עד שתלד. נגמר דינו למות, ועדיין לא הקריבו קרבנותיו, אם ממתינים לו עד שיקריבום.

11 **א. כֵּיצַד דָּנִין דִּינֵי נְפָשׁוֹת? כְּשֶׁיָּבוֹאוּ עֵדִים לְבֵית דִּין**
12 **וְאוֹמְרִים: רָאִינוּ פְּלוֹנִי זֶה שֶׁעָבַר עֲבֵרָה פְּלוֹנִית -**
13 **אוֹמְרִין לָהֶן: מַכִּירִין אַתֶּם אוֹתוֹ?[2] הִתְרִיתֶם בּוֹ?[3] אִם**
14 **אָמְרוּ[4]: אֵין אָנוּ מַכִּירִין אוֹתוֹ, אוֹ נִסְתַּפֵּק לָנוּ[5], אוֹ**
15 **שֶׁלֹּא הִתְרוּ בּוֹ - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[6].**

2) את העבריין, שמא נתחלף לכם באחר. ובסנהדרין (מ, ב) כתוב בברייתא: "מכירים אתם אותו, גוי הרג, ישראל הרג" וכו'. ובמשנה שם עמ' א, מפרש רש"י: מכירים אתם אותו - את ההרוג שמא גוי הוא" וכו'. ורבינו כנראה מפרש הכרה זו לענין העבריין גופו. ולענין הכרת ההרוג - ודאי שרבינו יודה, שזוהי בכלל בדיקת העדים, וכדבריו בהל' עדות פ"א, ה"ו: "כל המרבה בבדיקות - הרי זה משובח" (לחם־משנה). 3) שיפרוש מהעבירה, וכמבואר בסמוך ה"ב. 4) בדפוס רומי, וכן בכת"י תימן: אמרו. 5) אם זהו העבריין. וראה בחולין צו, א: אמרו, פלוני שסימניו הם כך וכך הרג את הנפש - אין הורגים אותו, ומפרש רש"י: אין אנו מכירים בו מעולם, אלא סימניו כך וכך היו, בגופו ובכליו של הורג. 6) ראה בסמוך אות ט.

16 **ב. אֶחָד תַּלְמִיד חָכָם וְאֶחָד עַם הָאָרֶץ צָרִיךְ הַתְרָאָה;**
17 **שֶׁלֹּא נִתְּנָה הַתְרָאָה אֶלָּא לְהַבְחִין בֵּין שׁוֹגֵג לְמֵזִיד,**
18 **שֶׁמָּא שׁוֹגֵג הָיָה[7]. וְכֵיצַד מַתְרִין בּוֹ? אוֹמְרִין לוֹ:**
19 **פְּרֹשׁ, אוֹ אַל תַּעֲשֶׂה, שֶׁזּוֹ עֲבֵרָה הִיא, וְחַיָּב אַתָּה**
20 **עָלֶיהָ מִיתַת בֵּית דִּין[8] אוֹ מַלְקוּת. אִם פֵּרַשׁ - פָּטוּר.**
21 **וְכֵן אִם שָׁתַק אוֹ הִרְכִּין בְּרֹאשׁוֹ[9] - פָּטוּר. וַאֲפִלּוּ**
22 **אָמַר: יוֹדֵעַ אֲנִי - פָּטוּר. עַד שֶׁיַּתִּיר עַצְמוֹ לְמִיתָה**
23 **וְיֹאמַר: עַל מְנָת כֵּן אֲנִי עוֹשֶׂה, וְאַחַר כָּךְ יֵהָרֵג[10].**
24 **וְצָרִיךְ שֶׁיַּעֲבֹר וְיַעֲשֶׂה תֵּכֶף לַהַתְרָאָה בְּתוֹךְ כְּדֵי**
25 **דִּבּוּר[11]; אֲבָל אַחַר כְּדֵי דִּבּוּר - צָרִיךְ הַתְרָאָה אַחֶרֶת.**
26 **וּבֵין שֶׁהִתְרָה בּוֹ אֶחָד מִן הָעֵדִים וּבֵין שֶׁהִתְרָה בּוֹ**
27 **אַחֵר[12] בִּפְנֵי עֵדִים, אֲפִלּוּ אִשָּׁה אוֹ עֶבֶד, אֲפִלּוּ שָׁמַע**
28 **קוֹל הַמַּתְרֶה וְלֹא רָאָהוּ[13], וַאֲפִלּוּ הִתְרָה בְּעַצְמוֹ[14] -**
29 **הֲרֵי זֶה נֶהֱרָג.**

7) ואפילו תלמיד־חכם יכול לשגות, שלא ידע שחתיכה זו של חלב היא, או שהיום שבת ואסור במלאכה, וכן הוא יכול לומר חשבתי שלא ייעשה המעשה שנעשה וטעיתי (רדב"ז). והשווה הל' איסורי ביאה פ"א, ה"ג: "אלא להבחין בין שוגג למזיד". ומפרש המגיד־משנה שם: להבחין המעשה אם נעשה בשלימות כוונה, אם הוא שוגג בשום דבר, כגון שלא ידע שזוהי ערוה וכו'. 8) אבל אין צורך שיודיעוהו באיזו מיתה יהרג (סנהדרין ח, ב) וכדעת החכמים. 9) נענע בראש לאות הסכמה. 10) תוספתא (סנהדרין פי"א, מ"א) וכן בירושלמי פ"ח, ה"א. ובסנהדרין מא, א אמרו: מנין להתראה מן התורה? שנאמר (שמות כא, יד) "וכי יזיד איש על רעהו להרגו" - שהתרו בו ועדיין הוא מזיד, ומפרש רש"י: יזיד — משמע, תמיד הוא בזדונו. ומניין שאינו נהרג עד שיתיר עצמו למיתה? שנאמר (דברים יז, ו) "יומת המת", ומפרש רש"י: משמע, כבר הוא מת קודם שבא לבית־דין, שחייב עצמו מיתה בפיו. והשווה לקמן

פי"ח ה"ה, לענין עונש מלקות. 11) שאם שהה כדי דיבור, יש לומר שכבר שכח ההתראה (שם מ, ב וברש"י). 12) בכת"י תימן: או שהתרה בו אחד. 13) מכות ו, ב. ושם אמרו: "ואפילו מן השד", ורבינו השמיטו, "לסיבה ידועה אצלו" (לשון הרדב"ז), שאינו מזכיר את השדים כלל בחיבורו, וכתב במקום זה: שמע קול המתרה ולא ראהו, שכן גם השדים אינם נראים. 14) שם, ומפרש רש"י: מפי עצמו - ההרוג עצמו התרה בהורג. והכסף־משנה מוסיף בזה עוד פירוש: שההורג עצמו היה מתרה בעצמו, ואומר: ראוי לי להמנע מלעשות זאת, שאם־כן יהרגוני בית־דין, ואח"כ גבר יצרו עליו ועבר.

1 **ג. אָמְרוּ הָעֵדִים: הָיְתָה לוֹ הַתְרָאָה וּמַכִּירִין אָנוּ**
2 **אוֹתוֹ - מְאַיְּמִין בֵּית דִּין עֲלֵיהֶן[15]. וְכֵיצַד מְאַיְּמִין עַל**
3 **עִסְקֵי נְפָשׁוֹת?[16] אוֹמְרִים לָהֶן: שֶׁמָּא תֹּאמְרוּ מֵאֹמֶד[17]**
4 **וּמִשְּׁמוּעָה[18], עֵד מִפִּי עֵד[19], מִפִּי אָדָם נֶאֱמָן**
5 **שְׁמַעְתֶּם? אוֹ שֶׁמָּא אֵין אַתֶּם יוֹדְעִים שֶׁסּוֹפֵנוּ לִבְדֹּק**
6 **אֶתְכֶם בִּדְרִישָׁה וַחֲקִירָה?[20] הֱווּ יוֹדְעִים, שֶׁלֹּא כְּדִינֵי**
7 **מָמוֹנוֹת דִּינֵי נְפָשׁוֹת. דִּינֵי מָמוֹנוֹת - אָדָם נוֹתֵן מָמוֹנוֹ**
8 **וּמִתְכַּפֵּר לוֹ[21]; דִּינֵי נְפָשׁוֹת - דָּמוֹ וְדַם זַרְעוֹ[22] תְּלוּיִין**
9 **בּוֹ עַד סוֹף כָּל הָעוֹלָם. שֶׁהֲרֵי בְּקַיִן נֶאֱמַר[23]: קוֹל דְּמֵי**
10 **אָחִיךָ צֹעֲקִים[24] - דָּמוֹ וְדַם זַרְעוֹ. לְפִיכָךְ[25] נִבְרָא אָדָם**
11 **יְחִידִי בָּעוֹלָם, לְלַמֵּד: שֶׁכָּל הַמְאַבֵּד נֶפֶשׁ אַחַת מִן**
12 **הָעוֹלָם - מַעֲלִין עָלָיו כְּאִלּוּ אִבֵּד עוֹלָם מָלֵא; וְכָל**
13 **הַמְקַיֵּם נֶפֶשׁ אַחַת בָּעוֹלָם - מַעֲלִין עָלָיו כְּאִלּוּ קִיֵּם**
14 **עוֹלָם מָלֵא. הֲרֵי כָּל בָּאֵי עוֹלָם בְּצוּרַת אָדָם הָרִאשׁוֹן**
15 **הֵם נִבְרָאִים[26], וְאֵין פְּנֵי כָּל אֶחָד מֵהֶן דּוֹמִין לִפְנֵי**
16 **חֲבֵרוֹ. לְפִיכָךְ, כָּל אֶחָד וְאֶחָד יָכוֹל לוֹמַר: בִּשְׁבִילִי**
17 **נִבְרָא הָעוֹלָם[27]. שֶׁמָּא תֹּאמְרוּ: מַה לָּנוּ וּלְצָרָה זוֹ?[28]**
18 **הֲלוֹא כְּבָר נֶאֱמַר: וְהוּא עֵד אוֹ רָאָה אוֹ יָדָע[29]. אוֹ**
19 **שֶׁמָּא תֹּאמְרוּ: מַה לָּנוּ לָחוּב בְּדָמוֹ שֶׁל זֶה?[30] וַהֲלוֹא**
20 **כְּבָר נֶאֱמַר: וּבַאֲבֹד רְשָׁעִים רִנָּה[31]. אִם עָמְדוּ**
21 **בְּדִבְרֵיהֶן[32] - מַכְנִיסִין אֶת הַגָּדוֹל שֶׁבָּעֵדִים וּבוֹדְקִים**
22 **אוֹתוֹ בִּדְרִישָׁה וַחֲקִירָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת**
23 **עֵדוּת[33]. אִם נִמְצֵאת עֵדוּתוֹ מְכֻוֶּנֶת[34] - מַכְנִיסִין אֶת**
24 **הַשֵּׁנִי וּבוֹדְקִין אוֹתוֹ כָּרִאשׁוֹן. אֲפִלּוּ הָיוּ מֵאָה עֵדִים**
25 **- בּוֹדְקִין כָּל אֶחָד וְאֶחָד בִּדְרִישָׁה וַחֲקִירָה[35]. נִמְצְאוּ**
26 **דִּבְרֵי כָּל הָעֵדִים מְכֻוָּנִים - פּוֹתְחִין לִזְכוּת, כְּמוֹ**
27 **שֶׁבֵּאַרְנוּ[36], וְאוֹמְרִים: אִם לֹא חָטָאתָ - אַל תִּירָא**
28 **מִדִּבְרֵיהֶם. וְדָנִין אוֹתוֹ. אִם מָצְאוּ לוֹ זְכוּת -**
29 **פְּטָרוּהוּ; וְאִם לֹא מָצְאוּ לוֹ זְכוּת - אוֹסְרִין אוֹתוֹ עַד**
30 **לְמָחָר[37]. וּבוֹ בַּיּוֹם מִזְדַּוְּגִין הַסַּנְהֶדְרִין זוּגוֹת זוּגוֹת[38]**
31 **לְעַיֵּן בְּדִינוֹ. וּמְמַעֲטִין בְּמַאֲכָל וְאֵין שׁוֹתִין יַיִן כָּל**
32 **אוֹתוֹ הַיּוֹם[39]. וְנוֹשְׁאִין בַּדָּבָר כָּל הַלַּיְלָה כָּל אֶחָד**
33 **וְאֶחָד עִם זוּג שֶׁלּוֹ אוֹ עִם עַצְמוֹ בְּבֵיתוֹ. וְלַמָּחֳרָת**
34 **מַשְׁכִּימִין לְבֵית דִּין. הַמְזַכֶּה אוֹמֵר: אֲנִי הוּא הַמְזַכֶּה,**
35 **וּמְזַכֶּה אֲנִי בִּמְקוֹמִי; וְהַמְחַיֵּב אוֹמֵר: אֲנִי הוּא**
36 **הַמְחַיֵּב, וּמְחַיֵּב אֲנִי בִּמְקוֹמִי, אוֹ חָזַרְתִּי בִּי וַאֲנִי**
37 **מְזַכֶּה. וְאִם טָעוּ בַּדָּבָר וְלֹא יָדְעוּ מִי הֵם שֶׁחִיְּבוּ אוֹ**
38 **זִכּוּ מִטַּעַם אֶחָד, שֶׁאֵינָן נֶחְשָׁבִין אֶלָּא כְּאֶחָד כְּמוֹ**
39 **שֶׁבֵּאַרְנוּ[40] - הֲרֵי סוֹפְרֵי הַדַּיָּנִין מַזְכִּירִין אוֹתָן[41],**
40 **שֶׁהֲרֵי כּוֹתְבִין טַעַם שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד[42]. וּמַתְחִילִין**
41 **בְּדִינוֹ. אִם מָצְאוּ לוֹ זְכוּת - פְּטָרוּהוּ; וְאִם הֵצְרִכוּ**
42 **לְהוֹסִיף - מוֹסִיפִין[43]. רַבּוּ הַמְחַיְּבִין וְנִתְחַיֵּב -**
43 **מוֹצִיאִין אוֹתוֹ לְהָרְגוֹ. וּמָקוֹם שֶׁהוֹרְגִין בּוֹ בֵּית דִּין**
44 **הָיָה חוּץ לְבֵית דִּין וְרָחוֹק מִבֵּית דִּין[44], שֶׁנֶּאֱמַר:**
45 **הוֹצֵא אֶת הַמְקַלֵּל אֶל מִחוּץ לַמַّחֲנֶה. וְיֵרֵאָה לִי,**
46 **שֶׁיִּהְיֶה רָחוֹק כְּמוֹ שִׁשָּׁה מִילִין[45], כְּמוֹ שֶׁהָיָה בֵּין בֵּית**
47 **דִּינוֹ שֶׁל מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, שֶׁהָיָה לִפְנֵי פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד[46],**
48 **וּבֵין מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל[47].**

15) מייראים אותם, שלא יעידו שקר. 16) בכת"י תימן: עידי נפשות. וכן לשון המשנה בסנהדרין לז, א. 17) מתוך השערה ואומד הדעת. 18) שמעתם אומרים, ואינכם יודעים מי הוא האומר. 19) מפי עד אחר שהעיד בבית־דין אחר. 20) ככתוב (דברים יג, טו) "ודרשת וחקרת", ולקמן בהל' עדות פ"א, ה"ד יבואר שבשבע חקירות בודקים אותם. 21) אם העיד שקר, נותן ממון לזה שהפסיד על ידו ומתכפר. 22) שעתיד היה להוליד. ובכת"י תימן: ודם זרעותיו. 23) בכת"י הנ"ל: לקין נאמר. 24) "אינו אומר דם אחיך אלא דמי אחיך" (משנה בסנהדרין לז, א). 25) כל זה מדברי האיום (רש"י שם). 26) להראותך שמאדם אחד נברא מלואו של עולם (שם). 27) כלומר, חשוב אני כעולם מלא, לא אטרד עצמי מן העולם בעבירה אחת (רש"י שם). ולשון המשנה שם: "להגיד גדולתו של הקב"ה, שאדם טובע כמה מטבעות בחותם אחד, כולן דומין זה לזה. ומלך מלכי המלכים הקב"ה טבע כל אדם בחותמו של אדם הראשון, ואין אחד מהם דומה לחבירו". 28) להכניס ראשנו בדאגה זו ואפילו על האמת. 29) והפסוק מסיים: "אם לא יגיד ונשא עוונו", יש כאן נשיאות עוון אם לא תעידו. 30) להיות מתחייבים בדמיו, נוח לנו לעמוד ב"אם לא יגיד" (רש"י שם). 31) אם רשע הוא, אין כאן עונש. 32) שמוכנים הם להעיד, למרות האיום. 33) פ"א, ה"ד. 34) שיודע לכוון את הזמן והמקום ופרטי המעשה, כמבואר שם ה"ה. 35) שאם יכחיש בדבריו את דברי הקודמים - הרי כל העדות בטלה, וכדברי רבי עקיבא במכות ה, ב. וכן אם נמצא אחד מהם קרוב או פסול, בטלה העדות כולה (סנהדרין ס, א), והשווה הל' עדות פ"ב ה"ג, פ"ה ה"ג. 36) לעיל פ"י ה"ז. 37) סנהדרין עח, ב, חבישה נלמדת ממקושש, שנאמר בו (במדבר טו, לד) "ויניחו אותו במשמר כי לא פורש מה יעשה לו" (אור שמח). 38) בבתיהם או בשוק, ונושאים ונותנים בדבר (רש"י סנהדרין מ, א). 39) שנאמר (משלי לא, ד) "ולרוזנים אַי שכר" - העוסקים ברזו של עולם (דיני נפשות) אל ישתכרו (שם מב, א). 40) לעיל פ"י, ה"ה. 41) שם מ, א. 42) ראה לעיל פ"א, ה"ט. וראה בסנהדרין לד, א "כדי שלא יאמרו שנים, טעם אחד משני מקראות". 43) כמבואר לעיל פ"ט, ה"ב: "היו אלו כנגד אלו או שהיו המחייבים יותר אחד בלבד, מוסיפים והולכים עד שבעים

ואחד". וראה שם ה"ג. 44) סנהדרין מב, ב "שמא בעוד שמוליכים אותו לבית הסקילה ימצאו לו זכות (לקמן פי"ג, ה"א) ויפטר" (רע"ב שם). ובגמרא שם הוסיפו: כדי שלא ייראו בית־דין רוצחים. 45) מיל - הוא מידת ארץ של אלפים אמה (יומא סז, א וברש"י. וכן ברבינו חננאל שם). 46) באמצע מחנה שכינה. 47) שהיה שנים עשר מיל, נמצא שהיה בין משה לסוף המחנה מכל הצדדים ששה מילין. ולפי שהחצר, בה עומד המשכן, ממעטת ממחצית המחנה שיעור חציה, שהוא חמישים אמה על חמשים (החצר היתה מאה אמה על חמישים), לפיכך מדייק רבינו ואומר: "כמו" ששה מילין ('תוספות יו"ט' שם).

1 **ד. מִשֶּׁנִּגְמַר דִּינוֹ אֵין מַשְׁהִין אוֹתוֹ, אֶלָּא יֵהָרֵג**
2 **בְּיוֹמוֹ[48]. אֲפִלּוּ הָיְתָה עֲבָרָה - אֵין מַמְתִּינִין לָהּ עַד**
3 **שֶׁתֵּלֵד[49]. וּמַכִּין אוֹתָהּ כְּנֶגֶד בֵּית הַהֲרָיוֹן עַד שֶׁיָּמוּת**
4 **הַוָּלָד תְּחִלָּה[50]. אֲבָל אִם יָשְׁבָה עַל הַמַּשְׁבֵּר[51] -**
5 **מַמְתִּינִין לָהּ עַד שֶׁתֵּלֵד[52]. וְכָל אִשָּׁה שֶׁתֵּהָרֵג - מֻתָּר**
6 **לֵהָנוֹת בִּשְׁעָרָהּ[53].**

48) סנהדרין לה, א, "נמצא אתה מענה את דינו" שכל היום הוא מצפה למיתה (רש"י שם). וכן שם פט, א "למה מענים דינו של זה, אלא ממיתים אותו מיד". 49) אלא הורגים ולדה עמה, שגוף אחד הוא (ערכין ז, א וברש"י). 50) שלא תבוא לידי ניוול (שם), שאם תהא חיות בוולד, יצא לאחר מיתת אמו וניוול הוא (רש"י שם). 51) הכסא שהיו מושיבים עליו את היולדת בשעת הלידה, מלשון הכתוב ישעיה לז, ג. 52) ערכין שם, כיון שעקר ונע הולד ממקומו - גוף אחר הוא (רש"י). 53) שם עמ' ב, אע"פ שהמת אסור בהנאה, שיער לאו בר מיתה הוא, שאינו עשוי להשתנות (רש"י). וכדברי רבינו לקמן בהל' אבל פי"ד, הכ"א: "חוץ משערו שהוא מותר בהנאה מפני שאינו גופו".

7 **ה. מִי שֶׁיָּצָא לֵהָרֵג וְהָיָה זִבְחוֹ[54] זָבוּחַ - אֵין הוֹרְגִין**
8 **אוֹתוֹ עַד שֶׁמַּזִּין עָלָיו[55] מִדַּם חַטָּאתוֹ וַאֲשָׁמוֹ[56]. וְאִם**
9 **נִגְמַר דִּינוֹ וַעֲדַיִן לֹא נִשְׁחַט הַזֶּבַח - אֵין מַמְתִּינִין לוֹ**
10 **עַד שֶׁיַּקְרִיבוּ עָלָיו קָרְבָּנוֹ, שֶׁאֵין מְעַנִּין אֶת דִּינוֹ[57].**

54) זבח קרבנו. 55) זורקים על המזבח בשבילו. 56) שאינם קרבים לאחר מיתתו, אבל עולתו קרבה אפילו לאחר מיתתו (ערכין שם, וב'תוספות' ד"ה מזין). 57) שם, "נעשה כמי שחטא באותה שעה ואין נזקקים לו", והשווה הל' שגגות פ"ג, הי"ב.

יום רביעי כ"ה סיון ה'תש"פ

פֶּרֶק שְׁלִשָׁה עָשָׂר[1]

1) יצא להיהרג, ונזכר שיש לו ללמד זכות על עצמו. הווידוי של הנידון לפני המתתו. הוצאת גזר דין למיתה בימי חול המועד, אנינות ואבלות על הרוגי בית דין, כיצד? נגמר דינו בבית דין שבחוץ לארץ וברח לבית דין שבארץ־ישראל.

11 **א. מִי שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ לְמִיתָה - מוֹצִיאִין אוֹתוֹ מִבֵּית**
12 **דִּין, וְאֶחָד עוֹמֵד עַל פֶּתַח בֵּית דִּין וְהַסּוּדָרִין[2] בְּיָדוֹ,**
13 **וְהַסּוּס[3] רָחוֹק מִמֶּנּוּ[4]. וְהַכְּרוּז[5] יוֹצֵא לְפָנָיו: פְּלוֹנִי**
14 **יוֹצֵא לֵהָרֵג בְּמִיתָה פְּלוֹנִית, עַל שֶׁעָבַר עֲבֵרָה פְּלוֹנִית**
15 **בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי בִּזְמַן פְּלוֹנִי[6], וּפְלוֹנִי וּפְלוֹנִי עֵדָיו. מִי**
16 **שֶׁיּוֹדֵעַ לוֹ זְכוּת - יָבוֹא וִילַמֵּד עָלָיו. אָמַר אֶחָד[7]: יֵשׁ**
17 **לִי לְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת - זֶה[8] מֵנִיף בַּסּוּדָרִין, וְזֶה הָרוֹכֵב**
18 **עַל הַסּוּס רָץ וּמַחֲזִיר אֶת הַנִּדּוֹן לְבֵית דִּין. אִם נִמְצָא**
19 **לוֹ זְכוּת[9] - פּוֹטְרִין אוֹתוֹ; וְאִם לָאו - יַחֲזֹר וְיֵצֵא**
20 **לַהֲרִיגָה. אָמַר הוּא בְּעַצְמוֹ: יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עַל עַצְמִי**
21 **זְכוּת, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו - מַחֲזִירִין אוֹתוֹ**
22 **פַּעַם רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה; שֶׁמָּא מִפְּנֵי הַפַּחַד נִסְתַּתְּמוּ**
23 **טַעֲנוֹתָיו, וּכְשֶׁיַּחֲזֹר לְבֵית דִּין - תִּתְיַשֵּׁב דַּעְתּוֹ וְיֹאמַר**
24 **טַעַם. הֶחֱזִירוּהוּ וְלֹא נִמְצָא מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו - מוֹצִיאִין**
25 **אוֹתוֹ פַּעַם שְׁלִישִׁית. אָמַר בַּשְּׁלִישִׁית: יֵשׁ לִי לְלַמֵּד**
26 **עַל עַצְמִי זְכוּת, אִם יֵשׁ מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו[10] - מַחֲזִירִין**
27 **אוֹתוֹ אֲפִלּוּ כַּמָּה פְּעָמִים. לְפִיכָךְ[11] מוֹסְרִין לוֹ שְׁנֵי**
28 **תַּלְמִידֵי חֲכָמִים[12] שֶׁשּׁוֹמְעִין דְּבָרָיו בַּדֶּרֶךְ. אִם יֵשׁ**
29 **מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו - מַחֲזִירִין אוֹתוֹ; וְאִם לָאו - אֵין**
30 **מַחֲזִירִין אוֹתוֹ. אִם לֹא נִמְצָא לוֹ זְכוּת - מוֹצִיאִין**
31 **אוֹתוֹ. וְעֵדָיו הֵם הַהוֹרְגִין אוֹתוֹ בְּכָל מִיתָה שֶׁיִּתְחַיֵּב**
32 **בָּהּ[13]. וְרוֹצֵחַ שֶׁלֹּא הִרְגּוּהוּ עֵדָיו - חַיָּבִין לַהֲמִיתוֹ**
33 **בְּיַד כָּל אָדָם[14]. רָחוֹק מִמְּקוֹם הַהֲרִיגָה כְּעֶשֶׂר אַמּוֹת[15]**
34 **אוֹמְרִים לוֹ: הִתְוַדֶּה[16]! שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ כָּל הַמּוּמָתִין**
35 **מִתְוַדִּין. וְכָל הַמִּתְוַדֶּה - יֵשׁ לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא[17].**
36 **אִם אֵינוֹ יוֹדֵעַ לְהִתְוַדּוֹת - אוֹמְרִים לוֹ: אֲמֹר: תְּהֵא**
37 **מִיתָתִי כַּפָּרָה עַל כָּל עֲוֹנוֹתַי. אֲפִלּוּ יָדַע בְּעַצְמוֹ**
38 **שֶׁשֶּׁקֶר הֵעִידוּ עָלָיו, כָּךְ הוּא מִתְוַדֶּה[18].**

2) מטפחות להניף בהן, כמבואר בסמוך. 3) ואדם רוכב עליו, כלשון המשנה שבמשניות (סנהדרין פרק ו, משנה א) "ואדם אחד רוכב הסוס". 4) בתוך תחום ראייתו, כדי שיוכל לראותו מניף בסודרין. 5) אדם מכריז. כלשון הכתוב (דניאל ג, ד) "וכרוזא קרא בחיל". 6) ביום פלוני ובשעה פלונית, ופלוני ופלוני עדיו, כדי שישמעו אחרים ויבואו להזים את העדים ויאמרו: והלא באותו יום ובאותה שעה עימנו הייתם במקום פלוני (סנהדרין מג, א). 7) מבית הדין. 8) העומד על הפתח. 9) שיש ממש בדבריו. 10) קצת ראייה הדומה לזכות. 11) הואיל ובפעם השלישית אין מחזירים עד שיראו אם יש ממש בדבריו. 12) בפעם השלישית, אבל בפעם הראשונה אין צורך שיהיו מוליכיו תלמידי חכמים. כי מתוך שהוא מבוהל ונפחד לא יוכל להטעים את דבריו ולנמקם (שם). 13) ככתוב (דברים יז, ז) "יד העדים תהיה בו בראשונה להמיתו". 14) בכתב יד תימן: חייבים בית דין להמיתו ביד וכו' (שם מה, ב), שנאמר "מות יומת המכה - מכל מקום". אבל בשאר מחוייבי מיתת בית דין אין רשות להרגו אלא עדיו בלבד, ראה לקמן פרק י"ד, הלכה ח. 15) אבל קרוב לבית ההריגה יותר מזה, יש לחוש שמא תיטרף דעתו ולא יוכל להתוודות (רע"ב שם פרק ו, משנה ב). 16) על כל עוונותיך, הודה עליהם. 17) שם, "שכן מצינו בעכן

שאמר לו יהושע (יהושע ז, יט) "בני שים נא כבוד לה' אלוקי ישראל ותן לו תודה"... ומניין שכיפר לו וידויו? שנאמר (שם כה) "ויאמר יהושע... יעכרך ה' ביום הזה" - היום הזה אתה עכור ואי אתה עכור לעולם הבא". 18) לא כרבי יהודה האומר: אם היה יודע שהוא מזומם (=שעדיו הם זוממים) אומר, תהא מיתתי כפרה על כל עוונותי חוץ מזה, אלא כחכמים, שהשיבו לו: "אם כן יהא כל אדם אומר כן כדי לנקות עצמו" (סנהדרין מג, ב), ויוציא לעז על העדים והדיינים (רש"י). וראוי להעיר שבספר המצוות לרבינו, עשה עג, נאמר: "יכול אף הנהרגים על פי זוממין? לא אמרתי אלא 'ואשמה הנפש ההיא', כלומר, שאינו חייב להתוודות אם ידע שלא חטא, אלא העידו עליו עדי שקר", וכנראה, ששם מדבר מדין תורה, וכאן הוא מדברי חכמים (פרי חדש).

1 **ב. וְאַחַר שֶׁמִּתְוַדֶּה מַשְׁקִין אוֹתוֹ קֹרֶט[19] שֶׁל לְבוֹנָה[20]**
2 **בְּכוֹס שֶׁל יַיִן, כְּדֵי שֶׁתִּטָּרֵף דַּעְתּוֹ עָלָיו[21] וְיִשְׁתַּכֵּר,**
3 **וְאַחַר כָּךְ יֵהָרֵג בַּמִּיתָה שֶׁהוּא חַיָּב בָּהּ[22].**

19) גרגר קטן. 20) מין שרף חריף, ונזכר בתורה (שמות ל, לד). 21) ולא ידאג ויתמקמק בשרו (סנהדרין מג, א וברש"י). 22) שם, שנאמר (משלי לא, ו) "תנו שכר לאובד ויין למרי נפש". והשווה מדרש תנחומא פרשת פקודי אות ב "מביאים לו יין טוב וחזק ומשקים אותו, כדי שלא יצטער מן הסקילה".

4 **ג. זֶה הַיַּיִן וְהַלְּבוֹנָה, וְהָאֶבֶן שֶׁיִּסָּקֵל בָּהּ הַנִּסְקָל[23],**
5 **וְהַסַּיִף שֶׁיֵּהָרֵג בּוֹ הַנֶּהֱרָג[24], וְהַסּוּדָר שֶׁחוֹנְקִין בּוֹ**
6 **הַנֶּחֱנָק[25], וְהָעֵץ שֶׁתּוֹלִין עָלָיו הַנִּתְלֶה, וְהַסּוּדָרִין**
7 **שֶׁמְּנִיפִין בָּהֶן לִפְנֵי הֲרוּגֵי בֵּית דִּין, וְהַסּוּס שֶׁרָץ**
8 **לְהַצִּילוֹ - הַכֹּל בָּאִין מִשֶּׁל צִבּוּר[26]. וּמִי שֶׁיִּרְצֶה**
9 **לְהִתְנַדֵּב - יָבוֹא וְיִתְנַדֵּב[27].**

23) ראה לקמן פרק ט"ו, הלכה א. 24) שם הלכה ד. 25) שם הלכה ה. 26) סנהדרין מג, א. 27) כמו שאמרו שם: "נשים יקרות שבירושלים היו מתנדבות ומביאות אותן".

10 **ד. אֵין בֵּית דִּין יוֹצְאִין אַחַר הַנֶּהֱרָג[28]. וְכָל בֵּית דִּין**
11 **שֶׁהָרְגוּ נֶפֶשׁ - אֲסוּרִים לֶאֱכֹל כָּל אוֹתוֹ הַיּוֹם. הֲרֵי זֶה**
12 **בִּכְלַל לֹא תֹאכְלוּ עַל הַדָּם[29]. וְאֵין מַבְרִין הַקְּרוּבִים[30]**
13 **עַל הֲרוּגֵי בֵּית דִּין, מִשּׁוּם לֹא תֹאכְלוּ עַל הַדָּם[31].**
14 **וּדְבָרִים אֵלּוּ אֲסוּרִין[32] וְאֵין בָּהֶן מַלְקוּת[33].**

28) שם מב, ב, כדי שלא יראו בית דין רוצחים. 29) שם סג, א. 30) האבלים, שאסור להם לאכול סעודה ראשונה משל עצמם, אלא אחרים מברים ומאכילים להם, ראה הלכות אבל פרק י"ד הלכה ט. 31) על הנרצח, על מחוייבי בית דין שנהרגים על עונש, שלא ינהגו בהם כבוד, משום כפרה (רש"י לסנהדרין שם). 32) מן התורה. 33) שם, שאין לוקים על לאו שבכללות, לאו אחד שכולל עניינים הרבה, וכמבואר לקמן פרק י"ח, הלכה ג, והשווה ספר המצוות לרבינו הכלל התשיעי.

15 **ה. מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב מִיתָה בְּחֵלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד[34] - מְעַיְּנִין**
16 **בְּדִינוֹ, וְאוֹכְלִין בֵּית דִּין וְשׁוֹתִין, וְאַחַר כָּךְ גּוֹמְרִין**
17 **אֶת דִּינוֹ סָמוּךְ לִשְׁקִיעַת הַחַמָּה, וְהוֹרְגִין אוֹתוֹ[35].**

34) שאסור לצום בו משום מניעת שמחת יום טוב. 35) מועד קטן יד, ב.

18 **ו. הֲרוּגֵי בֵּית דִּין - אֵין מִתְאַבְּלִין עֲלֵיהֶן[36]. וּבָאִין**
19 **קְרוֹבֵיהֶן וְשׁוֹאֲלִים אֶת שְׁלוֹם הָעֵדִים וְאֶת שְׁלוֹם**
20 **הַדַּיָּנִים, לְהוֹדִיעַ שֶׁאֵין בְּלִבָּם עֲלֵיהֶן כְּלוּם, שֶׁדִּין**
21 **אֱמֶת דָּנוּ. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין נוֹהֲגִין אֲבֵלוּת - הֲרֵי הֵן**
22 **אוֹנְנִים[37] עֲלֵיהֶם; שֶׁאֵין אֲנִינוּת אֶלָּא בַּלֵּב[38].**

36) כדי שיהא בזיונם כפרה להם (סנהדרין מו, ב וברש"י). ורבינו בפירושו למשנה שם אומר: שאין ראוי להתאבל על הרוגי בית דין, לפי שאין עוונותיהם מכופרים עד שיתעכל הבשר, והאבילות אין חיובה אלא כשסותמים הקבר, והואיל ונדחתה תידחה. והשווה לקמן הלכות אבל פרק א, הלכה ט. 37) מצטערים. 38) ואין זה כבוד להרוג, ואין כפרתו נמנעת בכך (רש"י שם).

23 **ז. מִי שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ וּבָרַח, וּבָא לְבֵית דִּין אַחֵר - אֵין**
24 **סוֹתְרִין אֶת דִּינוֹ[39]. אֶלָּא כָּל מָקוֹם שֶׁיַּעַמְדוּ שְׁנַיִם**
25 **וְיֹאמְרוּ: מְעִידִין אָנוּ אֶת אִישׁ פְּלוֹנִי שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ**
26 **בְּבֵית דִּין פְּלוֹנִי, וּפְלוֹנִי וּפְלוֹנִי עֵדָיו - הֲרֵי זֶה**
27 **יֵהָרֵג[40]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[41]? בְּרוֹצֵחַ[42]; אֲבָל שְׁאָר**
28 **חַיָּבֵי מִיתוֹת - עַד שֶׁיָּבוֹאוּ עֵדָיו הָרִאשׁוֹנִים וְיָעִידוּ**
29 **שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ, וַיַּהַרְגוּהוּ בְּיָדָם[43]. וְהוּא שֶׁיָּעִידוּ בְּבֵית**
30 **דִּין שֶׁל עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה[44].**

39) לחזור ולישא וליתן אולי יזכה. 40) משנה במכות ז, א. 41) שאין צורך בביאת עדיו הראשונים. 42) שנאמר בו (במדבר לה, כא) "מות יומת המכה רוצח הוא" - מות יומת מכל מקום, ואפילו שלא על ידי עדיו הראשונים (סנהדרין מה, ב). 43) ככתוב (דברים יז, ז) "יד העדים תהיה בו בראשונה להמיתו" (שם), וראה לקמן פרק י"ד הלכה ה בביאורנו. 44) כי אין דיני נפשות נחתכים אלא בבית דין של כ"ג, כמבואר לעיל פרק ה, הלכה ב. והואיל ובעדותם זו ייהרג הנאשם, אין מקבלים עדות זו אלא בית דין של כ"ג.

31 **ח. מִי שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ בְּבֵית דִּין שֶׁהָיָה בְּחוּצָה לָאָרֶץ,**
32 **וּבָרַח לְבֵית דִּין שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - סוֹתְרִין אֶת דִּינוֹ**
33 **עַל כָּל פָּנִים[45]. וְאִם הָיוּ אוֹתָן בֵּית דִּין עַצְמָן שֶׁנִּגְמַר**
34 **דִּינוֹ בִּפְנֵיהֶם - אֵין סוֹתְרִין אֶת דִּינוֹ, אַף עַל פִּי**
35 **שֶׁגְּמָרוּהוּ בְּחוּצָה לָאָרֶץ וְהֵם עַתָּה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[46].**

45) אפילו כשבאו עדיו הראשונים (מכות ז, א) "משום זכותה של ארץ ישראל" - אלי תועיל למצוא לו פתח של זכות (רש"י). 46) שם. כיוון שגמרו דינו לחובה, שוב לא יראו לו זכות, אלא יושיבו בית דין אחר לדונו שנית.

פֶּרֶק אַרְבָּעָה עָשָׂר[1]

1) ארבע מיתות המסורות לבית דין. נגמר דינו למות ונתערב

עם שאר העם ולא נודע מיהו. מקום הקבורה להרוגי בית־דין, הזהירות והמתינות בהוצאת גזר־הדין למוות. הצמדת הדיון בדיני נפשות לזמן קיום בית המקדש. הקבלה, שבטבריה עתיד בית הדין הגדול לחזור תחילה.

א. אַרְבַּע מִיתוֹת נִמְסְרוּ לְבֵית דִּין[2]: סְקִילָה, וּשְׂרֵפָה, וַהֲרִיגָה בְּסַיִף[3], וָחֶנֶק[4]. סְקִילָה וּשְׂרֵפָה - מְפֹרָשִׁין הֵן בַּתּוֹרָה[5]; וּמִפִּי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ לָמְדוּ, שֶׁכָּל מִיתָה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה סְתָם - הִיא חֶנֶק[6], וְהַהוֹרֵג אֶת חֲבֵרוֹ - מִיתָתוֹ בְּסַיִף[7]. וְכֵן אַנְשֵׁי עִיר הַנִּדַּחַת - מִיתָתָן בְּסַיִף[8].

2) משנה בסנהדרין מט, ב. 3) בחרב, ראה לקמן פט"ו, ה"ד. 4) שם, ה"ה. 5) סקילה - ויקרא כ, כז; שריפה - שם יד. 6) סנהדרין נב, ב. ושם נג, א אמרו: ארבע מיתות מקובלות הן למשה מסיני. 7) שם עו, ב. והוצרך רבינו לפרש שהרוצח הוא בסייף, שאל נטעה לומר הואיל וענשו אמור בתורה סתם (שמות כא, כ) "נקום ינקם", ודאי הכוונה למיתת חנק, כדין כל מיתה סתמית, משמיענו רבינו שנקימה זו נתפרשה למשה שהיא בסייף, כמבואר בסנהדרין נב, ב ובביאורנו לקמן פט"ו, אות סה. וכן הדגיש רבינו בהל' רוצח פ"א, ה"א: "מפי השמועה למדו שזו מיתת סייף". ועיר הנדחת נשנית כאן אגב דין רוצח (לחם־משנה). 8) שנאמר בהם (דברים יג, טז) "הכה... את יושבי העיר ההיא לפי חרב". ולקמן פט"ו, ה"י־יב, מונה רבינו את כל מחוייבי ארבע מיתות לסוגיהן ולמניינן המפורט.

ב. כָּל מִיתָה מֵהֶם[9] - מִצְוַת עֲשֵׂה[10] הִיא לְבֵית דִּין לַהֲרֹג בָּהּ מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב בָּהּ. וְאֵין רְשׁוּת לַמֶּלֶךְ לַהֲרֹג[11] בְּאַחַת מֵהֶן, אֶלָּא בְּסַיִף בִּלְבַד[12].

9) בכת"י תימן: מהן. 10) כמו שאמרו (יבמות ז, א): "אבל מיתת בית־דין דוחה שבת, שבאה 'עשה' ודוחה לא־תעשה". והשווה ספר המצוות לרבינו, עשין רכו־רכט. 11) שהוא הורג את המורדים בו, כמבואר בהל' מלכים פ"ב, ה"ח. וכן יש לו רשות "להרוג ולתקן העולם כפי מה שהשעה צריכה" (שם ה"י). 12) תוספתא סנהדרין פ"ט, ה"ג: "הרשות לא ניתן לה אלא סייף בלבד", וכן בירושלמי שם פ"ז, ה"א. רמז לכך, דברי הכתוב (מלכים־א ב, ה) "ואשבע לו... אם אמיתך בחרב". וראה לקמן פי"ח, ה"ו "או דין מלכות היה" ובביאורנו שם.

ג. כָּל מְחֻיַּב מִיתַת בֵּית דִּין שֶׁלֹּא הֱמִיתוּ אוֹתוֹ בֵּית דִּין - בִּטְּלוּ מִצְוַת עֲשֵׂה, וְלֹא עָבְרוּ עַל מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה[13]. חוּץ מִן הַמְכַשֵּׁף, שֶׁאִם לֹא הֱמִיתוּהוּ - עָבְרוּ עַל מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: מְכַשֵּׁפָה לֹא תְחַיֶּה[14].

13) שהרי לא נאמרה בהן כל אזהרה בלשון לא־תעשה. וכתב הרדב"ז, אם עמד הנידון על נפשו, והרגוהו עדיו במיתה אחרת שיכולים להמיתו (ראה לקמן ה"ח), הרי בית־דין זה קיים מצות־עשה, שזוהי מצוותו. 14) השווה ספר המצוות לרבינו, לא־תעשה שי.

ד. סְקִילָה חֲמוּרָה מִן הַשְּׂרֵפָה[15], וּשְׂרֵפָה חֲמוּרָה מִן הַסַּיִף[16], וְהַסַּיִף חֲמוּרָה מִן הַחֶנֶק[17]. וְכָל מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב בִּשְׁתֵּי מִיתוֹת - נִדּוֹן בַּחֲמוּרָה[18]. בֵּין שֶׁעָבַר שְׁתֵּי עֲבֵרוֹת זוֹ אַחַר זוֹ, בֵּין שֶׁעָבַר עֲבֵרָה אַחַת שֶׁחִיָּב עָלֶיהָ שְׁתֵּי מִיתוֹת[19]. אֲפִלּוּ נִגְמַר דִּינוֹ לַקַּלָּה, וְאַחַר כָּךְ עָבַר עַל הַחֲמוּרָה וְנִגְמַר דִּינוֹ - נִדּוֹן בַּחֲמוּרָה[20].

15) סנהדרין מט, ב, שכן ניתנה למגדף את ה' (ויקרא כד, יד) ולעובד ע"ז, וזה חטא חמור ביותר, שכן פושט ידו בעיקר. 16) שם נ, א. שכן ניתנה לבת כהן שזינתה (ויקרא כא, ט) וחטאה חמור, שכן מחללת את כבוד אביה. 17) שכן ניתן לאנשי עיר הנדחת. וענשם חמור, שהרי גם ממונם אבד. 18) כגון נערה המאורסה בת כהן שזינתה, נידונה בסקילה החמורה ולא בשריפה הקלה ממנה (שם עמוד ב). 19) כגון שבא על חמותו, שהיא אשת איש, איסור חמותו - בשריפה, ואיסור אשת איש - בחנק. 20) ואין אומרים שמאחר שנגמר דינו לקלה - הרי הוא כמת, ולא יענש על החמורה שעבר אח"כ (שם פא, א), רמז לכך הנביא (יחזקאל יח, י־יב) "והוליד בן פריץ שופך דם (=זה סייף), ואת אשת רעהו טמא (=בחנק), ואל הגילולים נשא עיניו" (=זו ע"ז, שבסקילה), והכתוב מסיים (שם יג) "מות יומת דמיו בו יהיה" - בסקילה (גמרא שם).

ה. וְאֶחָד הָאִישׁ וְאֶחָד הָאִשָּׁה דָּנִין אוֹתָן בְּאַרְבַּע מִיתוֹת[21].

21) קידושין לה, א, "איש או אשה כי יעשו מכל חטאות האדם (במדבר ה, ו) - השווה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה". והשווה הל' איסורי ביאה פי"ג, ה"ה "שאין הפרש בין איש לאשה לעונשין, זולתי בשפחה חרופה בלבד".

ו. כָּל חַיָּבֵי מִיתוֹת שֶׁנִּתְעָרְבוּ זֶה בָּזֶה - נִדּוֹן כָּל אֶחָד מֵהֶן בַּקַּלָּה שֶׁבָּהֶן[22].

22) משנה בסנהדרין עט, ב. ומפרש רש"י: מאחר שאי־אתה מכיר מי המחוייב החמורה ומי - הקלה, אי אתה רשאי להחמיר עליו, למשכו למיתה החמורה שלא נתחייב בה, אלא ידונו בקלה שישנה בכלל החמורה.

ז. מִי שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ[23] שֶׁנִּתְעָרֵב עִם שְׁאָר הָעָם וְלֹא נוֹדַע מִי הוּא מֵאֵלּוּ[24], אוֹ מִי שֶׁלֹּא נִגְמַר דִּינוֹ שֶׁנִּתְעָרֵב עִם מִי שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ וְלֹא נוֹדַע מִי הוּא - כֻּלָּן פְּטוּרִין. לְפִי שֶׁאֵין גּוֹמְרִין דִּינוֹ שֶׁל אָדָם אֶלָּא בְּפָנָיו[25].

23) למיתה. 24) והלא אי־אפשר להמית את הכשרים בגללו, לפיכך נפטר אף הוא. 25) וכיון שאין מכירים אותו, אפילו כשיעמוד לפנינו אין זה בפניו (שם, וברש"י). וטעם זה נצרך רק למי שנתערב עם מי שנגמר דינו, אבל נתערב עם שאר העם, אינו צריך לטעם זה, שהרי שאר העם אינו חייב מיתה, ואיך נמית את כולם בגלל החייב שנתערב (כסף־משנה). ואם רוצח שלא נגמר דינו, נתערב ברוצחים אחרים, כולם פטורים מן המיתה, ואוסרים את כולם בבית הסוהר, כמבואר בהל' רוצח פ"ד, ה"ז.

ח. מִי שֶׁעָמַד עַל נַפְשׁוֹ וְלֹא יָכְלוּ בֵּית דִּין לְאָסְרוֹ עַד שֶׁיְּמִיתוּהוּ בַּמִּיתָה שֶׁהוּא חַיָּב בָּהּ - הוֹרְגִין אוֹתוֹ עֵדָיו בְּכָל מִיתָה שֶׁיְּכוֹלִין לַהֲמִיתוֹ בָּהּ, מֵאַחַר שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ[26]. וְאֵין רְשׁוּת לִשְׁאָר הָעָם לַהֲמִיתוֹ תְּחִלָּה[27]. לְפִיכָךְ, אִם נִקְטָעָה יַד הָעֵדִים[28] - פָּטוּר[29]. וְאִם הָיוּ הָעֵדִים גִּדְּמִין מִתְּחִלָּה - יֵהָרֵג בְּיַד אֲחֵרִים[30]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[31] בִּשְׁאָר מְחֻיְּבֵי מִיתוֹת בֵּית דִּין חוּץ מִן הָרוֹצֵחַ; אֲבָל הוֹרֵג נֶפֶשׁ שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ - רוֹדְפִין אַחֲרָיו בְּכָל דָּבָר וּבְיַד כָּל אָדָם עַד שֶׁמְּמִיתִין אוֹתוֹ[32].

26) כמו שאמרו (סנהדרין מה, ב) "מניין שאם אי־אתה יכול להמיתו במיתה הכתובה בו, שאתה ממיתו בכל מיתה שאתה יכול להמיתו? תלמוד־לומר: מות יומת המכה, מכל־מקום". 27) שנאמר (דברים יז, ז) "יד העדים תהיה בו בראשונה להמיתו ויד כל העם באחרונה" (שם). 28) אחרי העדתם. 29) שאי־אפשר לקיים בו: "יד העדים תהיה בו". 30) שם, שלא מצינו שעדים גדמים יהיו פסולים לדיני נפשות, ועל־כרחך כוונת הכתוב לומר: יד העדים, שהיתה להם בשעת העדתם, תהיה להם בשעת המתתו (רש"י שם). 31) שאם נקטעה יד העדים אחר העדתם, הרי זה פטור. 32) שם, שהרי הוא מזיק, וחוששים שמא יהרוג עוד, ולפיכך מיתתו בכל אדם (רדב"ז), והשווה הל' רוצח פ"א, ה"ד: "ואין לך דבר שהקפידה תורה עליו כשפיכות דמים, שנאמר ולא תחניפו את הארץ כי הדם הוא יחניף את הארץ". ושם פ"ד, ה"ט: "שאע"פ שיש עוונות חמורים משפיכות דמים, אין בהן השחתת ישובו של עולם כשפיכות דמים".

ט. כָּל הֲרוּגֵי בֵּית דִּין - אֵין קוֹבְרִין אוֹתָן בְּקִבְרֵי אֲבוֹתֵיהֶם בִּכְלַל יִשְׂרָאֵל[33], אֶלָּא שְׁנֵי קְבָרוֹת מְתַקְּנִין לָהֶן בֵּית דִּין: אֶחָד לַנִּסְקָלִין וְלַנִּשְׂרָפִין, וְאֶחָד לַנֶּהֱרָגִין וְלַנֶּחֱנָקִין[34]. וְדָבָר זֶה הֲלָכָה מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[35]. נִתְאַכֵּל הַבָּשָׂר[36] - הָיוּ מְלַקְּטִין אֶת הָעֲצָמוֹת וְקוֹבְרִין אוֹתָן בְּקִבְרוֹת אֲבוֹתֵיהֶן. וְיֵשׁ לִקְרוֹבֵיהֶן לַעֲשׂוֹת לָהֶן[37] אָרוֹן וְתַכְרִיכִין[38].

33) משנה בסנהדרין מו, א. וכפירוש הגמרא שם מז, א: "לפי שאין קוברין רשע אצל צדיק". 34) שם, "אין קוברים רשע חמור אצל רשע קל", ונהרגים ונחנקים - קלים הם ביחס לנסקלים ונשרפים. 35) ששמעו מפי משה שקיבל מסיני, ולפיכך לא תיקנו ארבעה קברות לכל מחוייב מיתה לחוד, כי כך נתקבלה ההלכה (שם). 36) ולשון המשנה שם: נתעכל. ומפרש רש"י: כבר נתכפר במיתתו ובזיונו. 37) לעצמות, לאחר שנתעכל הבשר. 38) בגדים לכרוך בהם העצמות (שם מו, א) וראה לעיל פי"ג, ה"ו.

י. צְרִיכִין בֵּית דִּין לְהִתְיַשֵּׁב בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת וּלְהַמְתִּין, וְלֹא יָאִיצוּ[39]. וְכָל בֵּית דִּין שֶׁהָרְגוּ נֶפֶשׁ בְּשֶׁבַע שָׁנִים - הֲרֵי אֵלּוּ חַבְּלָנִין[40]. אַף עַל פִּי כֵן, אִם אֵרַע לָהֶם לַהֲרֹג בְּכָל יוֹם וָיוֹם - הוֹרְגִין[41]. אֲבָל אֵין דָּנִין זֶה הַיּוֹם וְהַשֵּׁנִי לְמָחָר. שְׁנַיִם בְּיוֹם אֶחָד[42], אֶלָּא דָּנִין זֶה הַיּוֹם וְהַשֵּׁנִי לְמָחָר. הָיוּ שְׁנֵיהֶם בַּעֲבֵרָה אַחַת וּמִיתָה אַחַת, כְּגוֹן נוֹאֵף עִם נוֹאֶפֶת - דָּנִין שְׁנֵיהֶם בְּיוֹם אֶחָד[43]. לְפִיכָךְ, אִם הָיָה הַנּוֹאֵף בּוֹעֵל בַּת כֹּהֵן, הוֹאִיל וְהוּא בְּחֶנֶק[44] וְהִיא בִּשְׂרֵפָה[45] - אֵין הוֹרְגִין שְׁנֵיהֶן בְּיוֹם אֶחָד[46].

39) ימהרו. 40) משחיתים ומזיקים (מכות ז, א). ובסנהדרין לה, א דרשו: "אשרו חמוץ (ישעיה א, יז) - אשרו דיין שמחמץ (משהה) את דינו". 41) שהרי אמרו (שם מה, ב) "אין דנים שנים ביום אחד" - הרי שבשני ימים דנים זה אחר זה (רדב"ז). 42) בבית־דין אחד, שלא יוכל להפוך בזכותם, שכל אחד מהדיינים צריך לבקש ראיות למיתה זו ולמיתה זו (רש"י שם). 43) שאפשר לעיין בדין שניהם כאחד (שם מו, א), פרט למיתה אחת ושתי עבירות, כגון חילול שבת ועבודה־זרה ששתיהן שתי עבירות נפרדות, וענשן סקילה (שם). 44) כדין בועל אשת איש. 45) שנאמר: היא מחללת - היא בשריפה, ואין בועלה בשריפה (שם נא, א). 46) שם מו, א.

יא. אֵין דָּנִין דִּינֵי נְפָשׁוֹת אֶלָּא בִּפְנֵי הַבַּיִת[47]. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה בֵּית דִּין הַגָּדוֹל שָׁם בַּלִּשְׁכָּה שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ. שֶׁנֶּאֱמַר בְּזָקֵן מַמְרֵא: לְבִלְתִּי שְׁמֹעַ אֶל הַכֹּהֵן וְגוֹמֵר[48]. וּמִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁבִּזְמַן שֶׁיֵּשׁ כֹּהֵן מַקְרִיב עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ - יֵשׁ דִּינֵי נְפָשׁוֹת[49]. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה בֵּית דִּין הַגָּדוֹל בִּמְקוֹמוֹ[50].

47) בזמן שבית המקדש קיים, ואז דנים בכל המדינה ואפילו בחוץ לארץ, כמבואר בסמוך הי"ד. 48) בכת"י תימן: אל הכהן או אל השופט. 49) שם נב, ב: "בזמן שיש כהן - יש משפט. בזמן שאין כהן - אין משפט". 50) שאם בית־הדין גלה ממקומו שבמקדש, אין דנים דיני נפשות, ככתוב (שם ח) "וקמת ועלית אל המקום" - מלמד שהמקום גורם (שם פז, א), וכמבואר בסמוך הי"ג.

יב. בַּתְּחִלָּה, כְּשֶׁנִּבְנָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, הָיוּ בֵּית דִּין הַגָּדוֹל יוֹשְׁבִין בְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית[51] שֶׁהָיְתָה בְּעֶזְרַת יִשְׂרָאֵל[52]. וְהַמָּקוֹם שֶׁהָיוּ יוֹשְׁבִין בּוֹ - חֹל הָיָה[53], שֶׁאֵין יְשִׁיבָה בָּעֲזָרָה אֶלָּא לְמַלְכֵי בֵּית דָּוִד[54]. וּכְשֶׁנִּתְקַלְקְלָה הַשּׁוּרָה[55], גָּלוּ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם. וְלַעֲשָׂרָה מְקוֹמוֹת גָּלוּ, וְסוֹפָן לִטְבֶרְיָא[56], וּמִשָּׁם לֹא עָמַד בֵּית דִּין גָּדוֹל עַד עַתָּה. וְקַבָּלָה הִיא, שֶׁבִּטְבֶרְיָא עֲתִידִין לַחֲזֹר תְּחִלָּה, וּמִשָּׁם נֶעְתָּקִין לַמִּקְדָּשׁ[57].

51) שהיתה בנויה אבני גזית לכבוד הסנהדרין (תוספות יו"ט למדות פ"ה, מ"ד). 52) חצר המקדש, סמוכה לעזרת כהנים, ששם הכהנים עשו עבודת המקדש. 53) לא נתקדש בקדושת העזרה. 54) שנאמר בו (שמואל־ב, ז, יח) "ויבוא המלך דוד וישב לפני ה'". אבל אחרים אסור להם לשבת, ככתוב (דברים יח, ה) "לעמוד לשרת בשם ה'" (יומא כה, א וברש"י). ובסנהדרין (קא, ב) אמרו, שזוהי הלכה למשה מסיני, כדברי רש"י שם. וראה בהל' בית הבחירה פ"ה, הי"ז "לשכת הגזית... חציה היה קודש וחציה היה חול... ובחצי של חול היו הסנהדרין יושבים".

55) כשגברו העוונות, ונתרבו רוצחים בישראל. 56) מלשכת הגזית לחנות, ומחנות לירושלים, ומירושלים ליבנה, ומיבנה לאושא, ומאושא ליבנה, ומיבנה לאושא, ומאושא לשפרעם, ומשפרעם לבית שערים, ומשם לציפורי, ומשם לטבריא (ראש השנה לא, א), ובטבריא היו בימי אנטונינוס קיסר (רש"י שם). 57) שם.

1 **יג. אַרְבָּעִים שָׁנָה קֹדֶם חֻרְבַּן בַּיִת שֵׁנִי בָּטְלוּ דִּינֵי**
2 **נְפָשׁוֹת מִיִּשְׂרָאֵל, אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם[58];**
3 **מִפְּנֵי שֶׁגָּלוּ הַסַּנְהֶדְרִין, וְלֹא הָיוּ שָׁם בִּמְקוֹמָן**
4 **בַּמִּקְדָּשׁ[59].**

58) והכהן היה מקריב על גבי המזבח. 59) מכיון שראו שנתרבו הרוצחים, ולא יכלו לדונם, אמרו: מוטב שנגלה ממקום למקום כדי שלא יתחייבו מיתה, שהמקום גורם, כמבואר לעיל הי"א (עבודה זרה ח, ב).

5 **יד. בִּזְמַן שֶׁדָּנִין דִּינֵי נְפָשׁוֹת בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - דָּנִין**
6 **דִּינֵי נְפָשׁוֹת בְּחוּצָה לָאָרֶץ[60]. וְהוּא שֶׁיִּהְיוּ הַסַּנְהֶדְרִין**
7 **סְמוּכִין בָּאָרֶץ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[61]. שֶׁהַסַּנְהֶדְרִין נוֹהֶגֶת**
8 **בָּאָרֶץ וּבְחוּצָה לָאָרֶץ.**

60) מכות ז, א. 61) לעיל פ"ד, הי"ב. ולא הזכירה רבינו כאן אלא לומר שכל אותן ארבעים שנה שבטלו דיני נפשות בא"י, בטלו גם בחוץ־לארץ. אע"פ שעדיין היה הכהן מקריב על המזבח (כסף־משנה).

פֶּרֶק חֲמִשָּׁה עָשָׂר[1]

1) ביצוע מצוות סקילה, ואלה שחייבים תלייה אחרי סקילתם. מצוות קבורת הרוגי בית דין ביום הריגתם. מספר חייבי סקילה שבתורה, וכן חייבי שריפה, הרג וחנק, סכום כולם שלושים ושישה.

9 **א. כֵּיצַד מִצְוַת הַנִּסְקָלִין? רָחוֹק מִבֵּית הַסְּקִילָה**
10 **אַרְבַּע אַמּוֹת מַפְשִׁיטִין אֶת הַמְחֻיָּב סְקִילָה בְּגָדָיו[2],**
11 **וּמְכַסִּין עֶרְוָתוֹ מִלְּפָנָיו. וְאֵין הָאִשָּׁה נִסְקֶלֶת עֲרֻמָּה,**
12 **אֶלָּא בְּחָלוּק אֶחָד[3]. וּבֵית הַסְּקִילָה גָּבוֹהַּ שְׁתֵּי**
13 **קוֹמוֹת[4]. עוֹלֶה לְשָׁם הוּא וְעֵדָיו, וְיָדָיו אֲסוּרוֹת[5].**
14 **וְאֶחָד מִן הָעֵדִים דּוֹחֲפוֹ עַל מָתְנָיו מֵאֲחוֹרָיו, וְהוּא**
15 **נֶהְפָּךְ וְנוֹפֵל עַל לִבּוֹ לָאָרֶץ[6]. אִם מֵת בָּה - יָצָא[7].**
16 **שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר: סָקֹל יִסָּקֵל אוֹ יָרֹה יִיָּרֶה[8]. הִנֵּה הִשְׁוָה**
17 **הַנִּסְקָל שֶׁנָּפַל אֶת הָאֶבֶן עָלָיו[9] עִם הַנִּדְחָף שֶׁנָּפַל הוּא**
18 **בְּעַצְמוֹ עַל הָאָרֶץ[10]. וְאִם לֹא מֵת מִדְּחִיפָה זוֹ -**
19 **מַגְבִּיהִין הָעֵדִים אֶבֶן שֶׁהָיְתָה מַנַּחַת שָׁם[11], מַשָּׂא שְׁנֵי**
20 **בְּנֵי אָדָם, וְהָעֵד הַשֵּׁנִי מַרְפֶּה אֶת יָדוֹ[12] וּמַשְׁלִיךְ[13]**
21 **הָאֶבֶן עַל לִבּוֹ. אִם מֵת בּוֹ - יָצָא, וְאִם לָאו - רְגִימָתוֹ**
22 **בְּכָל יִשְׂרָאֵל. שֶׁנֶּאֱמַר: יַד הָעֵדִים תִּהְיֶה בּוֹ בָרִאשֹׁנָה**
23 **לַהֲמִיתוֹ[14], וְיַד כָּל הָעָם בָּאַחֲרֹנָה.**

2) שהוא ממהר למות כשהוא ערום (סנהדרין מד, ב ובפירוש המשנה לרבינו שם). ובגמרא שם מה, א דרשו: "ורגמו אותו" (ויקרא כד, יד) – "אותו" בלא כסותו. 3) שלא תתבזה, והתורה אמרה: "ואהבת לרעך כמוך - ברור לו מיתה יפה" ולא תבזהו. ואע"פ שהיא שוהה למות עי"ז, נוח לה לסבול צער גופני ולא להתבזות (שם מה, א). 4) וקומתו של הנידון הרי כאן שלש, ומפילו משם לארץ, ומת מהר. אבל לא תיקנו שיהיה גבוה יותר, כדי "שלא יתנוול", שאם יפול מבנין גבוה יותר, יתפזר גופו, ואבריו מתפרקים, וכריסו נבקעת (שם וברש"י). 5) מדרש תנחומא פרשת פקודי אות ב "ועוקרים לו ידיו ורגליו". 6) ובמשנה, שם מה, א כתוב: "נהפך על לבו - הופכו על מתניו", ומפרש רש"י: כשהוא מושכב פרקדן הוא מגונה יותר. ורבינו לא חשש לכתבו כי הוא סובר שכל הפיכתו על מתניו, אינה אלא לראות אם כבר יצאה נשמתו, וכיון שכתב: "אם מת בה יצא", הרי ההפיכה על מתניו בכלל זה, שע"י הפסקת דופק הלב בוחנים שהוא מת (לחם־משנה). 7) אע"פ שלא נרגם כלל באבן. 8) יושלך למטה לארץ (רש"י לתורה שם). 9) בכת"י תימן: "הנסקל שנפל האבן עליו". ותיבת: את, איננה. 10) ואע"פ שהסקילה הוזכרה בפסוק תחילה, עושים אותה בסוף, שמצינו שסמך הכתוב סקילה למיתה, שנאמר (דברים יז, ה) "וסקלתם באבנים ומתו" ('תוספות' שם מה, א ד"ה; "מניין שבדחיה). ומניין שאנו למדים מיתת בית־דין לדורות מסיני? תלמוד־לומר: סקול יסקל, לשון עתיד, לומר שאף לדורות יהא דין סקילה נוהג אף בדחיפה (שם מה, א). 11) לצורך זה. 12) כדי שחבירו ישליכנה בכל כוחו, ששנים אינם יכולים לכוון כוחם להשליך כאחד, כשזה משליך זה מעכב (שם מה, ב וברש"י). 13) חבירו הראשון. 14) שם עמ' א. וכתב רבינו בפירושו למשנה שם פ"ז, מ"ג: "וכבר ידעת שהעדים הם שממיתים בידים איזו מיתה שתהיה, לפי שאותו הדבר אצלם אמת, שהשיגוהו בחושיהם, והוא אצלנו סיפור דברים, שאין אנו יודעים אלא מה ששמענו מהם".

24 **ב. עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה - אֵין סוֹקְלִין אוֹתוֹ אֶלָּא עַל**
25 **שַׁעַר שֶׁעָבַד בּוֹ[15]. וְאִם הָיְתָה עִיר שֶׁרַבָּה עוֹבְדֵי**
26 **כּוֹכָבִים[16] - סוֹקְלִין אוֹתוֹ עַל פֶּתַח בֵּית דִּין[17]. וְדָבָר**
27 **זֶה קַבָּלָה מִפִּי הַשְּׁמוּעָה: אֶל שְׁעָרֶיךָ - זֶה שַׁעַר**
28 **שֶׁעָבַד בּוֹ[18], וְלֹא שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ בּוֹ.**

15) ואפילו נידון בעיר אחרת. 16) ויש חשש איבה, או שלא יתנו לסקול על שער עירם. 17) כתובות מה, ב. וכתבו ה'תוספות' שם, לאו דוקא ליד פתח בית־דין, אלא חוץ לבית־דין ורחוק ממנו, וכן מבואר לעיל פי"ב, ה"ג, שבית הסקילה היה רחוק מבית־הדין. 18) וכן דרשו שם: "נאמר שעריך למטה (=והוצאת את האיש ההוא... אל שעריך... וסקלתם באבנים), ונאמר שעריך למעלה (=שם ב, כי ימצא בקרבך באחד שעריך... איש או אשה אשר יעשה את הרע... וילך ויעבוד אלהים אחרים), מה שעריך האמור למעלה - שער שעבד בו, אף שעריך האמור למטה - שער שעבד בו". וידוע שאין אדם דן "גזירה־שוה" אלא אם קיבלה מרבו, ורבו מרבו עד למשה מסיני, כמבואר בנדה יט, ב וברש"י שם. והשווה הל' איסורי ביאה פ"ג, הי"א.

29 **ג. מִצְוַת הַנִּשְׂרָפִין: הָיוּ מְשַׁקְּעִין אוֹתוֹ בְּזֶבֶל עַד**
30 **אַרְכֻּבּוֹתָיו[19], וְנוֹתְנִים סוּדָר קָשֶׁה לְתוֹךְ הָרַךְ[20]**
31 **וְכוֹרְכִין עַל צַוָּארוֹ. וּשְׁנֵי עֵדָיו - זֶה מוֹשֵׁךְ אֶצְלוֹ,**

וְזֶה מוֹשֵׁךְ אֶצְלוֹ, עַד שֶׁהוּא פּוֹתֵחַ אֶת פִּיו. וּמַתִּיכִים[21] אֶת הַבְּדִיל וְאֶת הָעוֹפֶרֶת וַיַּיּוֹצֵא בָּהֶן, וְהוּא זוֹרֵק לְתוֹךְ פִּיו, וְהִיא יוֹרֶדֶת וְשׁוֹרֶפֶת אֶת בְּנֵי מֵעָיו[22].

19) שלא יתהפך אנה ואנה, ותפול הפתילה על בשרו מבחוץ. 20) שהרך אינו חונק לפתוח פיו, והקשה מחבל את גרונו ומנוולו, לפיכך קשה מבפנים - לחנוק, ורכה מבחוץ להגן (רש"י לסנהדרין נב, א). 21) ממסים. 22) משנה, שם נב, א. ובגמרא שם דרשו: נאמר כאן "באש תשרף", ונאמר בבני אהרן (ויקרא י, ו) "יבכו את השריפה אשר שרף ה'". מה להלן שריפת נשמה וגוף קיים, שנאמר בהם: וימותו לפני ה' - כעין מיתה, כלומר: שהגוף נשאר שלם, אף כאן שריפת נשמה וגוף קיים.

ד. מִצְוַת הַנֶּחֱרָגִין: מַתִּיזִין אֶת רֹאשׁוֹ בְּסַיִף, כְּדֶרֶךְ שֶׁהַמְּלָכִים עוֹשִׂים[23].

23) למורדים בהם (משנה, שם עמ' ב), וכן הכתוב אומר (שמואל־ב יב, ט) "ואותו הרגת בחרב". ובמלכים־א ב, ח נאמר: ואשבע לו בה' לאמור אם אמיתך בחרב". וכתב הרדב"ז, מהמשנה הנ"ל יש ללמוד, שאין הרוגי מלכות נהרגים אלא בסייף, כדברי רבינו לעיל פי"ד, ה"ב.

ה. מִצְוַת הַנֶּחֱנָקִין: מְשַׁקְּעִין אֶת הַמְחֻיָּב בְּזֶבֶל עַד אַרְכֻּבּוֹתָיו, וְנוֹתְנִין סוּדָר קָשֶׁה לְתוֹךְ הָרַךְ וְכוֹרְכִין עַל צַוָּארוֹ. זֶה מוֹשֵׁךְ אֶצְלוֹ, וְזֶה מוֹשֵׁךְ אֶצְלוֹ, עַד שֶׁתֵּצֵא נַפְשׁוֹ[24].

24) שם במשנה. וראה בביאורנו לעיל אות יט והשווה לכאן.

ו. מִצְוַת עֲשֵׂה לִתְלוֹת אֶת הַמְגַדֵּף[25] וְעוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים. שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי קִלְלַת אֱלֹהִים תָּלוּי[26] - הֲרֵי מְגַדֵּף אָמוּר. וּבְעוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים נֶאֱמַר: אֶת יְיָ הוּא מְגַדֵּף[27]. וְהָאִישׁ נִתְלֶה, וְאֵין הָאִשָּׁה נִתְלֵית. שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יִהְיֶה בְאִישׁ חֵטְא מִשְׁפַּט מָוֶת וְהוּמָת וְתָלִיתָ אֹתוֹ[28].

25) המברך (=המקלל) את השם, כלשון הכתוב (במדבר טו, ל) "את ה' הוא מגדף", ודיניו נתפרשו בהל' ע"ז פ"ב, ה"ז. 26) מפני שבירך את ה' - הוא נתלה. 27) סנהדרין מה, ב "מה מקלל זה שכפר בעיקר, אף כל שכפר בעיקר". 28) שם מו, א. "איש ולא אשה".

ז. כֵּיצַד מִצְוַת הַנִּתְלִין? אַחַר שֶׁסּוֹקְלִין אוֹתָן מְשַׁקְּעִין[29] אֶת הַקּוֹרָה בָּאָרֶץ, וְעֵץ יוֹצֵא מִמֶּנָּה[30], וּמַקִּיפִין שְׁתֵּי יָדָיו זוֹ לָזוֹ[31], וְתוֹלֶהוּ[32] סָמוּךְ לִשְׁקִיעַת הַחַמָּה, וּמַתִּירִין אוֹתוֹ מִיָּד. וְאִם לָן - עוֹבְרִין עָלָיו בְּלֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תָלִין נִבְלָתוֹ עַל הָעֵץ[33].

29) נועצים. 30) כמין יתד היה יוצא מן הקורה סמוך לראשה. 31) סומך זו אצל זו. 32) בידיו (רש"י שם). 33) משנה שם, והכתוב מסיים: "כי קללת אלקים תלוי", פירשו במשנה שם: "כלומר, מפני מה זה תלוי מפני שבירך את השם ונמצא שם שמים מתחלל" שמזכירין, שזה בירכו (רש"י). ובגמרא שם עמ' ב שנינו: "משהין אותו עד סמוך לשקיעת החמה וגומרין את דינו, וממיתין אותו, ואח"כ תולים אותו, אחד קושר ואחד מתיר (=אין שהות בינתיים, רש"י), כדי לקיים מצות תליה". וביהושע ח, כט וכן שם י, כו משמע שדין זה נוהג אפילו בנתלים גויים, שנאמר שם: "ויהיו תלויים על העצים עד הערב". וכתב הרד"ק שם: "מפני טומאת הארץ, היו הנתלים נקברים, אע"פ שאינם מבני ישראל... כי המת שאינו נקבר הוא טומאת הארץ... וכן לעתיד בגוג ומגוג אמר (יחזקאל לט, יב) "וקברום בית ישראל למען טהר את הארץ". וראה ברד"ק שם ח, כט.

ח. וּמִצְוַת עֲשֵׂה לִקְבֹּר אֶת כָּל הַרוּגֵי בֵּית דִּין בְּיוֹם הַהֲרִיגָה. שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי קָבוֹר תִּקְבְּרֶנּוּ[34] בַּיּוֹם הַהוּא. וְלֹא הַרוּגֵי בֵּית דִּין בִּלְבַד, אֶלָּא כָּל הַמֵּלִין אֶת מֵתוֹ - עוֹבֵר עָלָיו בְּלֹא תַעֲשֶׂה[35]. הֵלִינוּ לִכְבוֹדוֹ לְהָבִיא לוֹ אָרוֹן וְתַכְרִיכִין - אֵינוֹ עוֹבֵר עָלָיו[36].

34) ירושלמי נזיר פ"ז, ה"א "כי קבור - זו מצוה־עשה" וכן ב'ספרי' לפסוק זה, ורבינו הביאו ב"ספר המצוות" מצוה רלא. והשווה הל' אבל פי"ב ה"א, שהקבורה בשאר מתים היא מצוה. 35) שנאמר "כי קבור תקברנו" לרבות שאר מתים (סנהדרין מו, ב). 36) שם עמ' א. וכן אם הלינו כדי לאסוף עליו עיירות להספידו או להביא לו מקוננות - אינו עובר עליו (שם מז, א).

ט. אֵין תּוֹלִין עַל אֵילָן הַמְחֻבָּר לַקַּרְקַע, אֶלָּא עַל הַתָּלוּשׁ[37], כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא מְחֻסַּר קְצִיצָה[38]. שֶׁהָעֵץ שֶׁנִּתְלֶה עָלָיו נִקְבָּר עִמּוֹ, שֶׁלֹּא יְהֵא לוֹ זְכָרוֹן רַע וְיֹאמְרוּ: זֶה הָעֵץ שֶׁנִּתְלָה עָלָיו פְּלוֹנִי[39]. וְכֵן הָאֶבֶן שֶׁנִּסְקָל בָּהּ, וְהַסַּיִף שֶׁנֶּחֱרַג בּוֹ הַנֶּחֱרָג, וְהַסּוּדָרִין שֶׁחוֹנְקִין בָּהֶן - הַכֹּל נִקְבָּרִים בִּתְפִיסַת הַנֶּחֱרָג[40], אֲבָל לֹא בַּקֶּבֶר עַצְמוֹ[41].

37) והוא נעוץ בקרקע, כמבואר לעיל ה"ז. 38) והתורה אמרה: "כי קבור" - מי שאינו מחוסר אלא קבורה, יצא זה (המחובר) שמחוסר קציצה וקבורה" (שם מו, ב). ואף שגם עץ הנעוץ מחוסר תלישה, אין זה מחוסר מעשה, כקציצה מן המחובר (שם). 39) כמו שאמרו שם (נד, א) לגבי הבא על הבהמה, שגם היא נסקלת, משום "שלא תהא הבהמה עוברת בשוק, ויאמרו זו היא שנסקל פלוני על ידה". 40) בתוך ארבע אמותיו (רש"י שם מה, ב). וכן אמרו (סוטה מג, ב), "מת תופס ארבע אמות". 41) שם מה, ב וראה בירושלמי נזיר פ"ז, ה"א "כי קבור תקברנו - קבורה לו ולעצו ולאבנו".

י. כָּל הַנִּסְקָלִין שֶׁבַּתּוֹרָה שְׁמוֹנֶה עָשָׂר, וְאֵלּוּ הֵן: הַבָּא עַל הָאֵם[42], וְעַל אֵשֶׁת אָב, וְעַל כַּלָּתוֹ[43], וְעַל נַעֲרָה הַמְאֹרָסָה[44], וְעַל הַזְּכוּר[45]. וְהַשּׁוֹכֵב עִם בְּהֵמָה[46]. וְהָאִשָּׁה הַמְּבִיאָה אֶת הַבְּהֵמָה עָלֶיהָ[47]. וְהַמְגַדֵּף[48]. וְעוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים[49]. וְהַנּוֹתֵן מִזַּרְעוֹ לַמֹּלֶךְ[50]. וּבַעַל אוֹב. וּבַעַל יִדְּעוֹנִי[51]. וְהַמְּסִית[52].

1 **וְהַמַּדִּיחַ[53]. וְהַמְחַלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת[55]. וּמְקַלֵּל**
2 **אָבִיו אוֹ אִמּוֹ[56]. וּבֶן סוֹרֵר וּמוֹרֶה[57].**

42) ויקרא יח, ז "אמך היא, לא תגלה ערותה". דרשו חכמינו (סנהדרין נד, א) לרבות אמו שאינה אשת אביו (כגון אנוסה ומפותה) כאמו שהיא אשת אביו, ובאשת אביו נאמר (שם כ, יא) "ואיש אשר ישכב את אשת אביו... מות יומתו... דמיהם בם", וכל מקום שנאמר: דמיהם בם, הרי זה בסקילה, כשם שנאמר באוב וידעוני (שם כז) "מות יומתו, באבן ירגמו אותם דמיהם בם" (שם נד, א). 43) ויקרא כ, יב. 44) דברים כב, כד. 45) ויקרא כ, יג. 46) שם, טו, "ואת הבהמה תהרוגו", ונאמר במסית (דברים יג, י) "כי הרוג תהרגנו", מה שם בסקילה, ככתוב (שם, יא) וסקלתו באבנים, אף כאן בסקילה (סנהדרין נד, ב). 47) ויקרא כ, טז, "דמיהם בם". וכבר הוכחנו באות מא, שכל מקום שנאמר: דמיהם בם, הרי זה בסקילה. 48) מברך את השם, וענשו מפורש בתורה (ויקרא כד, יד) "ורגמו אותו כל העדה". 49) דברים יז, ה. 50) לאליל ששמו מולך, שמעביר בנו על האש ברשות הכהנים, ולא שהוא שורפו, אלא מעבירו מצד זה לצד אחר בתוך השלהבת, וכמבואר בהל' ע"ז פ"ו, ה"ג. וסקילה מפורשת בו (ויקרא כ, ב) "עם הארץ ירגמוהו באבן". 51) שניהם מפורשים שם פ"ו, ה"א־ב, וענשם מפורש בתורה ויקרא כ, כז "באבן ירגמו אותם דמיהם בם". 52) את היחיד לע"ז, וענשו מפורש בדברים יג, יא "וסקלתו באבנים ומת". 53) עיר שלימה אחרי עבודה־זרה, ומדיחי עיר הנדחת למדים ממסית שהוא בסקילה, שגם בו נאמרה לשון הדחה (שם, שם) "כי בקש להדיחך", ודנים "גזירה־שוה": הדחה - הדחה (סנהדרין פט, ב). 54) שנאמר (שמות כב, יז) "מכשפה לא תחיה", וסמוך לה נאמר (שם, יח) "כל שוכב עם בהמה מות יומת" מה שם בסקילה (ראה לעיל אות מה), אף כאן בסקילה (שם סז, ב). 55) במדבר טו, לה "מות יומת האיש, רגום אותו באבנים". 56) ויקרא כ, א "מות יומת... דמיו בו", וכבר נתבאר לעיל אות מא, שכל מקום שנאמר בו "דמיו בו" הרי זה בסקילה. 57) דברים כא, כא, "ורגמוהו כל אנשי עירו באבנים ומת". וכל אלו הנסקלים מנויים במשנה סנהדרין נג, א.

3 **יא. כָּל הַנִּשְׂרָפִין עֲשָׂרָה, וְאֵלּוּ הֵן: בַּת כֹּהֵן שֶׁזְּנָתָה**
4 **תַּחַת בַּעְלָהּ[58]. וּבָא עַל בִּתּוֹ[59], וְעַל בַּת בִּתּוֹ[60], וְעַל**
5 **בַּת בְּנוֹ. וְעַל בַּת אִשְׁתּוֹ, וְעַל בַּת בִּתָּהּ, וְעַל בַּת**
6 **בְּנָהּ[61]. וְעַל חֲמוֹתוֹ[62], וְעַל אֵם חֲמוֹתוֹ, וְעַל אֵם**
7 **חָמִיו[63]. וְהוּא שֶׁבָּא עֲלֵיהֶן בְּחַיֵּי אִשְׁתּוֹ; אֲבָל לְאַחַר**
8 **מִיתַת אִשְׁתּוֹ - הֲרֵי הֵן כְּכָרֵת בִּלְבַד, בִּכְלַל הָעֲרָיוֹת[64].**

58) כשהיא נשואה. אבל כשהיא ארוסה, הרי היא בסקילה, שסקילה חמורה משריפה, ונשואה יצאה לשריפה להחמיר עליה, ולא ארוסה, להקל עליה מסקילה לשריפה (סנה' ג, ב), וכן פסק רבינו בהל' איסורי ביאה פ"א, ה"ו; ופ"ג, ה"ג, ה. 59) מאנוסתו, שאינה בת אשתו. ואע"פ שלא נאמרה בתורה: "ערות בתך לא תגלה", מאחר שאסרה בת הבת (ויקרא יח, י) שתקה מן הבת, שהרי בת בתו אינה קרובה לו אלא מכח בתו (סנהדרין עו, א ולשון רבינו בהל' איסורי ביאה פ"ב, ה"ו). 60) מאנוסתו, שאינה אשתו בקידושין. וראה בסמוך אות סא. 61) בשתיהן לא נאמרה שריפה בתורה, אלא אזהרה בלבד (ויקרא יח, י), וענשן נלמד ב"גזירה־שוה" מאשה ובתה, כמבואר באות הבאה. 62) ככתוב (שם כ, יד) "ואיש אשר יקח את אשה ואת אמה זימה היא, באש ישרפו אותו ואתהן", אמרו חכמינו (סנהדרין עה, א) "אין לי אלא אשה ואמה, בת אשה ובת בתה ובת בנה מניין? נאמר כאן: זימה, ונאמר להלן (ויקרא יח, יז) ערות אשה ובתה לא תגלה את בת בנה ואת בת בתה... שארה הנה זימה היא", מה להלן בתה ובת בתה ובת בנה (בכלל האזהרה), אף כאן בתה ובת בתה ובת בנה" (=לענין שריפה), ומכאן אתה למד גם לענין בת בתו ובת בנו מאנוסתו שהן בשריפה, נאמר כאן (ויקרא יח, י) כי ערותך הנה, ונאמר בשאר אשתו: שארה הנה, אני למד "גזירה־שוה" "הנה־הנה", מה להלן (בשאר אשתו) "זימה" עמו, אף כאן "זימה", כאילו כתוב כאן "זימה". ושוב אני למד "גזירה־שוה" "זימה־זימה" מאשה ואמה שכתוב בה: "זימה היא, באש ישרפו" מה להלן שריפה, אף כאן שריפה (שם עה, א ועמ' ב). 63) ככתוב (ויקרא כ, יד) "ואיש אשר יקח את אשה ואת אמה... באש ישרפו אותו ואתהן", אמרו חכמינו (סנהדרין עה, ב) "מנין לעשות שלשה דורות למעלה (=למעלה מאשתו, כגון אֵם חמיו שהיא דור שלישי לאשתו, וכן אם חמותו) כשלשה דורות למטה (כבת בתה ובת בנה המפורשים בתורה, ויקרא יח, יז), נאמר למטה: זימה, ונאמר למעלה: זימה, מה למטה שלשה דורות, אף למעלה שלשה דורות". 64) שם עו, ב נאמר: "באש ישרפו אותו ואתהן" אתהן - שתיהן משמע, והרי אשתו אינה נשרפת? אלא לומר לך, כששתיהן קיימות. כלומר, אם אשתו חיה - תישרף חמותו, ואם לאו - אין כאן עונש שריפה. וכדברי רבי עקיבא שם. ואע"פ שאמרו שם "איסורא בעלמא", סובר רבינו שזהו איסור כרת. ולגבי שריפה שהיא בידי אדם, קורא לכרת: איסורא בעלמא, שאין בה מיתת בית־דין אלא עונש מן השמים בלבד. השווה הל' איסורי ביאה פ"ב, ה"ח ובמגיד־משנה שם. והמאירי לסנהדרין שם מביא ראיה מסגנון התלמוד (קידושין סב, א) שאמרו שם: "אם שכב איש אותך - לא הנקי ולא הנקי, אלא איסורא בעלמא" - הרי שבאשת איש, קראו לאיסור כרת שבה "איסורא בעלמא". וכל אלו הנשרפים - מנויים במשנה סנהדרין עה, א.

9 **יב. הַנֶּהֱרָגִין[65] שְׁנַיִם: הָרוֹצֵחַ[66] וְהַנִּדָּח[67].**

65) בסייף. 66) שנאמר בו "נקום ינקם" (שמות כא, כ) "נקימה זו איני יודע מה היא, כשהוא אומר (ויקרא כו, כה), 'והבאתי עליכם חרב נוקמת נקם ברית' - הוי אומר נקימה, זו סיוף" (שם נב, ב). 67) ולשון המשנה שם עו, ב "הרוצח ואנשי עיר הנדחת", וסייף מפורש בהם בתורה (דברים יג, טז) "הכה תכה את יושבי העיר ההיא לפי חרב".

10 **יג. הַנֶּחֱנָקִין שִׁשָּׁה, וְאֵלּוּ הֵן: הַבָּא עַל אֵשֶׁת אִישׁ.**
11 **הַחוֹבֵל בְּאָבִיו אוֹ בְּאִמּוֹ[68]. וְגוֹנֵב נֶפֶשׁ מִיִּשְׂרָאֵל. וְזָקֵן**

מַמְרֵא[69]. וּנְבִיא הַשֶּׁקֶר[70]. וְהַמִּתְנַבֵּא בְּשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה[71]. נִמְצְאוּ כָּל הָרוּגֵי בֵּית דִּין שִׁשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים[72].

68) שעשה בהם חבורה, ראה לקמן הל' ממרים פ"ה, ה"ה. 69) שמסרב על דברי בית־דין הגדול, ומורה לעשות כנגדם. 70) מתנבא על מה שלא שמע, וראה הל' ע"ז פ"ה, ה"ח. 71) שאומר: אמרה ע"ז. אפילו כיוון את ההלכה לטמא את הטמא ולטהר את הטהור (משנה בסנהדרין פט, א). וראה בהל' ע"ז פ"ה, ה"ו. ובכולם נאמר בתורה "יומת" או "ומת", וכלל הוא: "כל מיתה האמורה בתורה סתם אינה אלא חנק" (שם פד, ב). והשווה לעיל פי"ד, ה"א "ומפי משה רבינו למדו שכל מיתה... היא חנק" ובביאורנו שם. וכל אלו הנחנקים - מנויים במשנה, שם פד, ב. 72) רמז לדבר (תהלים ז, יח): "ול'ו' הכין כלי מות" (תפארת ישראל בסוף מס' סנהדרין, "סוגר העונשים", אות א). וב"קרית ספר" נותן בהם סימן: "חיוב". ח"י נסקלים; י' נשרפים; ו' נחנקים; ב' נהרגים.

יום חמישי כ"ו סיון ה'תש"פ

פֶּרֶק שִׁשָּׁה עָשָׂר[1]

1) ביאור מצוות הלקאת מי שמחוייב מלקות. דיני התראת ספק. המתחייב בדין גדול נפטר מדין קטן. שאין צורך בשני עדים להחזקת האיסור למלקות. סדר ההלקאה בפני בית דין.

א. כְּשֵׁם שֶׁמִּצְוָה לְהָמִית אֶת הַמְחֻיָּב מִיתָה, כָּךְ מִצְוָת עֲשֵׂה לְהַלְקוֹת אֶת הַמְחֻיָּב מַלְקוּת. שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִפִּילוֹ הַשֹּׁפֵט וְהִכָּהוּ לְפָנָיו. וְאַף עַל פִּי שֶׁמַּלְקוּת בִּשְׁלֹשָׁה[2] - בִּמְקוֹם מִיתָה הִיא עוֹמֶדֶת[3].

2) בניגוד לדיני נפשות, שהם בעשרים ושלושה, ראה לעיל פרק ה, הלכה ב, והלכה ד. 3) שהיא צריכה מומחים, עדים והתראה ודרישה וחקירה כדיני נפשות. וכן אמרו (סנהדרין י, א) "מלקות במקום מיתה עומדת" ומפרש רש"י: "כיוון דעבר על אזהרת בוראו ראוי הוא למות, ומיתה זו קָנַס עליו הכתוב, והרי הוא כאחת מן המיתות".

ב. מַלְקִין בִּזְמַן הַזֶּה[4] בְּכָל מָקוֹם מִן הַתּוֹרָה בִּפְנֵי שְׁלֹשָׁה סְמוּכִין[5], אֲבָל לֹא בִּפְנֵי הֶדְיוֹטוֹת.

4) אף על פי שאין בית המקדש קיים, בניגוד לדיני נפשות, שאין דנים אותם אלא בפני הבית, ראה לעיל פרק י"ד, הלכה י"א, ומצינו במכות טז, ב שרב יהודה חייב מלקות בזמנו לאחד שעבר על איסור תורה. 5) שנסמכו בארץ מפי חכמים מוסמכים, כמבואר לעיל פרק ד, הלכה ו, וראה לעיל פרק ה הלכה ד ובביאורנו.

ג. וְכָל מַלְקִיּוֹת שֶׁמַּלְקִין דַּיָּנֵי חוּצָה לָאָרֶץ בְּכָל מָקוֹם[6], אֵינָהּ אֶלָּא מַכַּת מַרְדּוּת[7].

6) שאינם מוסמכים. 7) שאינה שלושים ותשע מלקות, אלא כפי ראות עיני הדיין וכפי צורך השעה (רע"ב לנזיר פרק ד, משנה ג). ובריב"ש תשובה צג כתב: מכת מרדות, היא ל"ט כשל תורה, אלא שאינן חזקות כמותן. וראה ב"מגן אברהם" לאורח חיים תצו סעיף קטן ב, שמרדות היא שלוש עשרה הכאות. מרדות - לשון מרד, שמייסרים אותו על שמרד בדברי חכמים. וראה רש"י חולין קמא, ב דיבור המתחיל: מכת מרדות.

ד. אֵין אָדָם לוֹקֶה אֶלָּא בְּעֵדִים וְהַתְרָאָה[8]. וּבוֹדְקִין הָעֵדִים בִּדְרִישָׁה וּבַחֲקִירָה, כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂים בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת[9]. עָבַר עַל לָאו שֶׁנִּתַּק לַעֲשֵׂה[10], וְהִתְרוּ בּוֹ וְאָמְרוּ לוֹ: אַל תַּעֲשֶׂה דָּבָר זֶה, שֶׁאִם תַּעֲשֶׂנּוּ וְלֹא תְקַיֵּם עֲשֵׂה שֶׁבּוֹ[11] - תִּלְקֶה, וְעָבַר וְלֹא קִיֵּם הָעֲשֵׂה - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה[12]. אַף עַל פִּי שֶׁהַתְרָאָה בְּסָפֵק הִיא[13], שֶׁאִם יְקַיֵּם - יִפָּטֵר, הַתְרָאַת סָפֵק הַתְרָאָה הִיא[14].

8) כמבואר לעיל פרק י"א, הלכה ד, שהמלקות שווה בזה לדיני נפשות, על פי דברי התלמוד בסנהדרין לג, ב. ובכתובות לב, ב, אמרו: "כאן שלא התרו בו", כלומר, ולפיכך אינו לוקה. 9) שנאמר (ויקרא כד, כב) "משפט אחד יהיה לכם" - מכאן שכל הדינים צריכים דרישה וחקירה (סנהדרין לב, א), והשווה הלכות עדות פרק ג, הלכה ב. 10) שאמרה תורה אם עברת על הלאו, קיים העשה והיפטר, כגון "לא תיקח האם על הבנים" (דברים כב, ו) ואם לקחת: "שלח תשלח את האם" (שם ז). 11) כגון, שתמות האם ולא תוכל לקיים בה: "שלח תשלח". וכל שכן, אם שחט בעצמו האם, שביטל העשה בידיו. 12) מכות תט, ב וכגירסת הרי"ף שם: בדברי רבי יוחנן "קיימו (את העשה) פטור; לא קיימו חייב, כלומר, אף על פי שלא ביטל העשה, כיוון שלא קיימו, לוקה על הלא תעשה", ולפיכך, כל שמתה האם או ברחה מידו, לוקה. 13) בשעה שעבר על הלאו, והתרו בו, אין הדבר ידוע אם יקיים העשה או לא יקיים. 14) מכות שם, וראה בר"ן לחולין קמא, את הפירוש שמביא בשם "אחרים" (כסף משנה). וכתב הרדב"ז, אף על פי שבכל מקום אין לוקים על התראת ספק, כאן שונה, שבשעה שעבר על הלאו, הרי זה וודאי עבר, והספק אינו אלא ביחס לתיקון העשה, שמא יקיימה, וכל שלא קיים העשה הרי זה לוקה על הלאו, שלגביו הוא מותרה וודאי. והשווה הלכות שבועות פרק ה, הלכה ב ובביאורנו שם. וראה ב"נודע ביהודה" מה"ת לאבן העזר עז, שלא נתכוונו רבינו לפסוק התראת ספק - שמה התראה, אלא בדיני מלקות, אבל בדיני נפשות - אינה התראה. תדע, שהרי לעיל פרק י"ב כשדן רבינו על התראה בדיני נפשות לא הזכיר כלום מדיני התראת ספק.

ה. עָבַר עֲבֵרָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מַלְקוּת וּמִיתַת בֵּית דִּין כְּאַחַת, כְּגוֹן שֶׁשָּׁחַט אוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ לַעֲבוֹדָה זָרָה: אִם הִתְרוּ בּוֹ לְמִיתָה - סוֹקְלִין אוֹתוֹ וְאֵינוֹ לוֹקֶה, שֶׁהֲרֵי נִתְחַיֵּב בְּדִין גָּדוֹל מִזֶּה[16]; וְאִם הִתְרוּ בּוֹ לְמַלְקוּת בִּלְבַד - לוֹקֶה[17].

15) שחייב מיתה משום עובד עבודה זרה, ומלקות משום איסור אותו ואת בנו, ראה ויקרא כב, כח. 16) והתורה אמרה (דברים כה, ב) "והיכהו לפניו כדי רשעתו" - משום רשעה אחת אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום שתי רשעיות (מכות יג, ב). 17) שהרי לא יומת, ולא ייענש אלא על רשעה אחת (חולין פא, ב), והשווה הלכות שחיטה פרק י"ב, הלכה ז.

ו. אֵינוֹ צָרִיךְ שְׁנֵי עֵדִים לְמַלְקוּת אֶלָּא בִּשְׁעַת מַעֲשֶׂה[18]; אֲבָל הָאִסּוּר עַצְמוֹ - בְּעֵד אֶחָד יֵחָזֵק. כֵּיצַד? אָמַר עֵד אֶחָד: חֵלֶב כִּלְיוֹת הוּא זֶה[19], כִּלְאֵי הַכֶּרֶם[20] הֵם פִּרוֹת אֵלּוּ, גְּרוּשָׁה אוֹ זוֹנָה אִשָּׁה זוֹ[21], וְאָכַל אוֹ בָּעַל בְּעֵדִים אַחֵר שֶׁהִתְרוּ בּוֹ[22] - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה, אַף עַל פִּי שֶׁעִקַּר הָאִסּוּר בְּעֵד אֶחָד[23]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁלֹּא הִכְחִישׁ[24] הָעֵד בְּעֵת שֶׁקִּבֵּל הָאִסּוּר; אֲבָל אִם אָמַר: אֵינוֹ חֵלֶב זֶה[25], וְזוֹ אֵינָהּ גְּרוּשָׁה, וְאָכַל אוֹ בָּעַל אַחֵר שֶׁהִכְחִישׁ - אֵינוֹ לוֹקֶה, עַד שֶׁיִּקְּבְעוּ הָאִסּוּר שְׁנֵי עֵדִים[26].

18) בשעת העבירה. 19) והרי זה חלב, שאסרתו תורה (ויקרא ג, יז) ולוקים עליו. 20) מין ממיני התבואה שנזרע עם הגפן ושניהם אסורים באכילה, שנאמר (דברים כב, ט) "לא תזרע כרמך כלאיים פן תקדש המלאה הזרע אשר תזרע", כלומר, פן תתרחק ותאסור שניהם (לשון רבינו בהלכות מאכלות אסורות פרק י, הלכה ו), והאוכלם לוקה, כמבואר בביאורנו לקמן פרק י"ט, הלכה ד לאוו צו. 21) ואסורות לכהן. 22) בכתב יד תימן: שהותרה בו. 23) שכן אמרו (גיטין ב, ב) "עד אחד נאמן באיסורין" (כסף משנה). ומפורש הוא בירושלמי סוטה פרק ו, הלכה ב "אמר לו אחד חלב הוא, והתרו בו שניים, לוקה, ועיקר עדותו לא בעד אחד הוא"! והשווה הלכות שגגות פרק ג, הלכה ב. 24) העובר. 25) בכתב יד תימן: זה אינו חלב. כלומר, אין זה חלב אלא שומן ומותר. 26) וכן אמרו (קידושין סו, ב): אם הוא מכחישו כלום הוא נאמן?

ז. שָׁתַק בְּעֵת שֶׁהֵעִיד הָעֵד הָאֶחָד בִּקְּבִיעוּת הָאִסּוּר, וְאַחַר שֶׁעָבַר וְהִתְרוּ בּוֹ טָעַן לְהַכְחִישׁ הָעֵד - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, אֶלָּא לוֹקֶה[27].

27) שם סה, ב "אמר לו עד אחד נטמאו טהרותיך והלה שותק נאמן". וסובר רבינו, שאפילו הכחישו אחרי כן, נאמן העד, שאם לא הכחישו כלל אין בזה כל חידוש (כסף משנה). ומדברי רבינו יש לדייק, שאם הכחישו קודם שעבר אפילו שתק בתחילה, הכחשתו מועילה ואינו לוקה (שם).

ח. כֵּיצַד מַלְקִין אוֹתוֹ? כּוֹפֶת[28] שְׁתֵּי יָדָיו עַל הָעַמּוּד[29] אֵילָךְ וְאֵילָךְ, וְחַזָּן[30] הַכְּנֶסֶת אוֹחֵז בִּבְגָדָיו[31]. אִם נִקְרְעוּ - נִקְרְעוּ, וְאִם נִפְרְמוּ[32] - נִפְרְמוּ. עַד שֶׁהוּא מְגַלֶּה אֶת לִבּוֹ. שֶׁאֵינוֹ מַכֵּהוּ עַל כְּסוּתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִכָּהוּ - וְלֹא לִכְסוּתוֹ[33]. וְהָאֶבֶן נְתוּנָה מֵאַחוֹרָיו[34], שֶׁהַחַזָּן הַמַּכֶּה עוֹמֵד עָלֶיהָ[35]. וּרְצוּעָה שֶׁל עֵגֶל בְּיָדוֹ, כְּפוּלָה לִשְׁנַיִם וּשְׁנַיִם[36] לְאַרְבָּעָה. וּשְׁתֵּי רְצוּעוֹת שֶׁל חֲמוֹר עוֹלוֹת וְיוֹרְדוֹת בָּהּ[37]. וְרֹחַב הָרְצוּעָה טֶפַח, וְאָרְכָּהּ כְּדֵי שֶׁתְּהֵא מַגַּעַת עַד פִּי כְרֵסוֹ[38]. וְיָד[39] שֶׁל רְצוּעוֹת שֶׁאוֹחֵז בָּהּ אָרְכָּהּ טֶפַח[40].

28) קושר. 29) עץ נעוץ בקרקע וגבוה כשתי אמות, והלוקה כפוף ומוטה עליו, כאדם הנסמך על בריח דלת (מכות כב, ב ובפירוש ריב"ן שם). 30) השמש, מלשון חוזה, שהוא רואה כל צרכי העיר. 31) בבית הצוואר. 32) נקרעו חוטי התפירה (שם). והרע"ב לסוטה פרק א, משנה ה מפרש: פרימה - מן הצדדים; קריעה - באורך. 33) ספרי שם אות רפו. 34) של הלוקה. 35) שתבוא ההכאה מלמעלה בכח. 36) כלומר, עוד רצועה אחת כפולה לשתיים והן שתי רצועות שהן ארבע (מכות כב, ב וריב"ן שם). ובירושלמי (הובא בתוספות יום טוב שם) דרשו: והפילו השופט - אל תקרא והפילו, אלא והכפילו. וראה בגמרא שם כג, א. 37) כלומר, ברצועה. וכפירוש הריב"ן שם: כשמגביה ידו ומוריד, עולות הרצועות ויורדות. פירוש שני, כן דרך תפירת הרצועה, תוחב ראש רצועה בנקב (=של הידית) כנגד מטה, וחוזר ותוחב בנקב שני דרך מעלה, ונראה כמעלה ומוריד (שם). ובגמרא שם כג, א רמזו טעם לרצועה של עגל וחמור, משום שנאמר (ישעיה א, ג) "ידע שור קונהו, וחמור אבוס בעליו, ישראל לא ידע" וגו' - אמר הקדוש־ברוך־הוא יבוא מי שמכיר אבוס בעליו וייפרע ממי שאינו מכיר בעליו. ורבינו בפירושו למשנה שם אומר: "שתי הרצועות של החמור, לפי שעשה מעשה הבהמות ייענש בעורותיהן" וכו'. ותיקנו עגל במקום שור כי של עגל רך ונכפף יפה סביב גבו. 38) ומטעם זה אמרו בגמרא שם, צריך שיהיה בידית של הרצועה נקב והחזן המלקה יוכל להאריך ולקצר הרצועה כרצונו, שאין מכים אלא ברצועה שראשה מגעת על פי כרסו, שהוא טבורו (רע"ב שם). 39) הידית. 40) משנה שם כב, ב.

ט. הָאִישׁ הַמַּכֶּה צָרִיךְ לִהְיוֹת יָתֵר בְּדֵעָה[41] וְחָסֵר בְּכֹחַ[42]. וּמַגְבִּיהַּ אֶת הָרְצוּעוֹת בִּשְׁתֵּי יָדָיו, וּמַכֶּה בְּיָדוֹ אַחַת בְּכָל כֹּחוֹ[43]. וּמַלְקֵהוּ שְׁלִישׁ מִלְּפָנָיו [עַל חָזֵהוּ[44]] בֵּין דַּדָּיו, וּשְׁנֵי שְׁלִישִׁים מֵאֲחוֹרָיו: שְׁלִישׁ עַל כָּתֵף זֶה, וּשְׁלִישׁ עַל כָּתֵף זֶה[45].

41) משכיל במדע. 42) שם כג, א וכפירוש המשנה לרבינו שם, "אדם משכיל ממוצע בכוחו, לא יהיה איש מתעורר ולא משתגע שיכה מכת נקמה באיש ההוא". 43) שבשתי ידיו כאחת לא יוכל להכות בכל כוחו (שם כג, א). והשווה לעיל פרק ט"ו, הלכה א. 44) בדפוס רומי ר"מ וכן בכתב יד תימן תיבות אלו אינן. 45) שפ כג, א, שנאמר (דברים כה, ב) "והיכהו לפניו כדי רשעתו במספר - רשעה אחת מלפניו; שתי רשעיות מאחריו". ומפרש ב"תורה תמימה" כדי רשעתו - משמעה רשעה אחת, שהיא מכה אחת, ושוב כתוב: במספר, ואין מספר פחות משניים, מכאן, שלפניו - הכאה אחת; ולאחריו - שתיים.

י. הַמַּכֶּה אֵינוֹ עוֹמֵד וְלֹא יוֹשֵׁב, אֶלָּא מַטֶּה. שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִפִּילוֹ הַשֹּׁפֵט[46] וְהִכָּהוּ לְפָנָיו - שֶׁיְּהוּ עֵינָיו שֶׁל שׁוֹפֵט בּוֹ, לֹא שֶׁיְּהֵיה מַבִּיט בְּדָבָר אַחֵר וּמַכֶּהוּ[47]. מִכָּאן, שֶׁאֵין מַכִּים שְׁנַיִם כְּאֶחָד[48].

46) משנה מכות כב, ב, ואין לפרשו כפשוטו שיפילהו לארץ, שכבר נתבאר בהלכה הקודמת, שצריך להלקותו שליש מלפניו, וזה לא ייתכן אלא כשהוא מוטה וכפוף על העמוד (תורה תמימה). 47) ספרי פרשת תצא אות רפו. והטעם, כדי שלא יוסיף להכותו וימות (רבינו הלל שם). 48) שאז אין השופט יכול לרכז את כל ראייתו בכל אחד מהם. ובכתב

יד התימנים הנוסח: "והיכהו - מכאן שאין מלקים" וכו'. ואמנם בספרי שם דורשו מ"יכנו" - אין מלקים שניים כאחד.

יא. הַגָּדוֹל שֶׁבַּדַּיָּנִים קוֹרֵא כָּל זְמַן שֶׁזֶּה לוֹקֶה: אִם לֹא תִּשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת, וְהִפְלָא יְיָ אֶת מַכֹּתְךָ. וּמִתְכַּוֵּן שֶׁיִּגְמֹר הַפְּסוּקִים עִם הַמַּלְקִיּוֹת[49]. וְאִם לֹא גָּמַר - חוֹזֵר לִתְחִלַּת הַמִּקְרָא, וְקוֹרֵא וְחוֹזֵר וְקוֹרֵא עַד שֶׁתִּגְמֹר כָּל הַהַכָּאָה. וְהַשֵּׁנִי שֶׁבַּדַּיָּנִים מוֹנֶה, וְהַשְּׁלִישִׁי אוֹמֵר לַחַזָּן: הַכֵּה! כָּל זְמַן שֶׁמַּכֶּה - עַל פִּיו הוּא מַכֶּה[50].

49) מכות כג, א. ובכריתות יא, א שנינו: "בקורת תהיה" (ויקרא יט, כ) - תהא בקריאה. והכוונה לקריאת הפסוקים שלפנינו. 50) מכות שם.

יב. מֵת תַּחַת יָדוֹ - פָּטוּר[51]. וְאִם הוֹסִיף רְצוּעָה אַחַת עַל הָאֹמֶד[52] וָמֵת - הֲרֵי הַחַזָּן גּוֹלֶה[53]. וְאִם לֹא מֵת - הֲרֵי הַחַזָּן עָבַר עַל מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יֹסִיף[54]. וְהוּא הַדִּין לְכָל מַכֶּה אֶת חֲבֵרוֹ, שֶׁהוּא בְּלֹא תַעֲשֶׂה. וּמָה אִם זֶה, שֶׁנִּתְּנָה תּוֹרָה רְשׁוּת לְהַכּוֹתוֹ, צִוָּה הַכָּתוּב שֶׁלֹּא לְהַכּוֹתוֹ עַל רִשְׁעוֹ[55]; קַל וָחֹמֶר לִשְׁאָר כָּל הָאָדָם[56]. לְפִיכָךְ, כָּל הַמַּכֶּה אֶת חֲבֵרוֹ, אֲפִלּוּ הִכָּה עֶבֶד, הַכָּאָה שֶׁאֵין בָּהּ שָׁוֶה פְּרוּטָה - לוֹקֶה[57]. אֲבָל אִם יֵשׁ בָּהּ שָׁוֶה פְּרוּטָה[58], הוֹאִיל וְהוּא חַיָּב לְשַׁלֵּם מָמוֹן - אֵין אָדָם מְשַׁלֵּם וְלוֹקֶה[59], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בִּכְמָה מְקוֹמוֹת[60].

51) שם כב, ב. והטעם מבואר שם ח, א, שנאמר (דברים יט, ה): "ואשר יבוא את רעהו ביער לחטוב עצים" וגו' - מה חטיבת עצים רשות (=אם רצה בא וחוטב, ואם לא רצה אינו בא), יצא... הרב הרודה את תלמידו ושליח בית דין" המלקה ארבעים למחוייב מלקות. 52) שאמדוהו הדיינים, ראה לקמן פרק י"ז, הלכה ב. 53) לערי מקלט כדין כל רוצח נפש בשגגה, שהרי טעה חזן זה במניינו ושגג (מכות שם). 54) ספרי, הובא במכות כג, א. 55) בכתב יד תימן: יתר על רשעו. 56) סנהדרין פה, א, וראה שם נח, ב "המגביה ידו על חבירו אף על פי שלא היכהו נקרא רשע", והשווה הלכות חובל ומזיק פרק ה, הלכה א־ב. 57) מכות ה, ב "ישראל גולה ולוקה על ידי עבד", והעמידוה שם, כגון שהיכהו הכאה שאין בה שווה פרוטה. ומפרש רש"י: לוקה, משום "לא יוסיף - פן יוסיף". 58) כגון, תשלומי דמי ריפוי או צער. 59) כלל הוא, שמשלם ממון ואינו לוקה (כתובות לב, ב) שנאמר (ויקרא כד, יט) "כאשר עשה כן ייעשה לו... כן יינתן בו" - דבר שיש בו נתינה, וזה ממון. 60) הלכות חובל ומזיק פרק ד, הלכה ט; ובהלכות נערה פרק א, הלכה י"א. וראה לקמן הלכות עדות פרק י"ח, הלכה א. והטעם שאין לוקה ומשלם, משום שנאמר: כדי רשעתו" - משום רשעה אחת אתה מחייבו, ואי אתה מחייבו, משום שתי רשעיות (כתובות לז, א).

פֶּרֶק שִׁבְעָה עָשָׂר[1]

1) שאין מלקים את החוטא אלא לפי כוחו ובריאותו. המחוייב מלקיות הרבה כיצד אומדים אותו. הנפטרים ממלקות באמצע הלקאתם, מי אינו חוזר לשררתו אחרי הלקאתו.

א. כֵּיצַד מַלְקִין אֶת הַמְחֻיָּב מַלְקוּת? כְּפִי כֹּחוֹ[2]. שֶׁנֶּאֱמַר: כְּדֵי רִשְׁעָתוֹ בְּמִסְפָּר[3]. וְזֶה שֶׁנֶּאֱמַר: אַרְבָּעִים - שֶׁאֵין מוֹסִיפִין עַל הָאַרְבָּעִים, אֲפִלּוּ הָיָה חָזָק וּבְרִיא כְּשִׁמְשׁוֹן. אֲבָל פּוֹחֲתִין לְחַלָּשׁ; שֶׁאִם יַכֶּה לְחַלָּשׁ מַכָּה רַבָּה[4] - בְּוַדַּאי הוּא מֵת[5]. לְפִיכָךְ[6] אָמְרוּ חֲכָמִים[7]: שֶׁאֲפִלּוּ הַבָּרִיא בְּיוֹתֵר מַכִּין אוֹתוֹ שְׁלֹשִׁים וָתֵשַׁע; שֶׁאִם יוֹסִיף לוֹ אַחַת, נִמְצָא שֶׁלֹּא הִכָּהוּ אֶלָּא אַרְבָּעִים הָרְאוּיוֹת לוֹ[8].

~ נקודות משיחות קודש ~

"לפיכך אמרו חכמים שאפילו הבריא ביותר מכין אותו תשעה ושלושים".

מהלכה זו רואים עד כמה יש לרבנן "בעלות" על התורה כביכול, ועד שיכולים לשנות ממה שכתוב, כי בתורה נאמר "ארבעים יכנו", וחכמים תיקנו שלושים ותשע. על כך אומרת הגמרא (מכות כב:) כמה טפשאי שאר אינשי דקיימי מקמי ספר־תורה ולא קיימי מקמי גברא רבה, דאילו בספר־תורה כתיב ארבעים יכנו, ואתו רבנן - בצרו (הפחיתו) חדא".

דוגמא נוספת לכך אנו מוצאים ב'ירושלמי' שאומר על הפסוק "לא־ל גומר עלי כו'" שעל־ידי פסק בית־דין בקידוש החודש ועיבור השנה, נשתנה הטבע והמציאות של העולם.

הכח לשנות אינו רק בעניינים של "סור מרע", שם יש כח לחכמים להפחית את ייסוריו של יהודי, אלא גם בענייני "עשה טוב" יש לרבותינו כח להוריד השפעה מלמעלה בריבוי טוב מופלג המבטל את כל המדידות, ואפילו את מדידות הברכה שבתורה.

(לקו"ש חלק ה' עמוד 128 הערה 31)

2) כפי שהוא יכול לקבל - בהתאם לבריאותו. 3) "שלא ילקה בלא שיעור, אלא במנין ידוע כפי מה שיוכל לסבול" (לשון רבינו בפירושו למשנה, מכות כב, א). וזה בהסתמך על לשון הפסוק: "רשעתו במספר", ולא נאמר: "ארבעים במספר" (שם). 4) למעלה מכוחו. 5) והתורה אמרה (שם, ג) "ונקלה אחיך לעיניך", אחר שלקה - ישאר אחיך חי לעיניך (סנהדרין י, ב). 6) הואיל ואסור להוסיף על הארבעים אפילו כשהוא בריא. 7) מכות כב, א. 8) ואמרו שם עמ' ב: כמה טפשים הם האנשים שקמים מפני ספר־תורה, ואינם עומדים מפני אדם גדול. שבספר־תורה כתוב: "ארבעים יכנו", ובאו החכמים וחיסרו אחת. ובמדרש תנחומא פ' קרח, אות יב, אמרו: "ארבעים יכנו... כנגד ארבעים קללות שנתקללו נחש וחוה ואדם ואדמה. ופחתו חכמים אחת, משום לא יוסיף".

ב. כְּשֶׁאוֹמְדִין אֶת הַחוֹטֵא כַּמָּה הוּא יָכוֹל לְקַבֵּל, אֵין

אוֹמְדִין אֶלָּא בְּמַכּוֹת הָרְאוּיוֹת לְהִשְׁתַּלֵּשׁ[9]. אֲמָדוּהוּ שֶׁיָּכוֹל לְקַבֵּל עֶשְׂרִים - אֵין אוֹמְרִין: יִלְקֶה עֶשְׂרִים וְאַחַת כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ יְכוֹלִין לְהִשְׁתַּלֵּשׁ, אֶלָּא יִלְקֶה שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה[10]. אֲמָדוּהוּ לְקַבֵּל אַרְבָּעִים, וּמִשֶּׁהִתְחִיל לִלְקוֹת רָאוּהוּ חַלָּשׁ, וְאָמְרוּ: אֵינוֹ יָכוֹל לְקַבֵּל יוֹתֵר עַל אֵלּוּ הַתֵּשַׁע אוֹ הַשְּׁתִּים עֶשְׂרֵה שֶׁלָּקָה - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[11]. אֲמָדוּהוּ לְקַבֵּל שְׁתִּים עֶשְׂרֵה, וְאַחַר שֶׁלָּקָה רָאוּהוּ חָזָק וְיָכוֹל לְקַבֵּל יוֹתֵר - הֲרֵי זֶה פָּטוּר, וְאֵינוֹ לוֹקֶה יוֹתֵר עַל הָאֹמֶד[12].

9) לשלשה חלקים, שליש מלפניו, ושני שלישים מאחוריו, כמבואר לעיל פט"ז, ה"ט (מכות כב, א), וראה ברש"י לסנהדרין י, א. 10) סנהדרין שם, כי אין להלקותו יותר מכפי כוחו, שמא ימות בה. נמצא חסך המחוייב שתי מלקויות. 11) ואין אומרים ילקה לאחר זמן כשיתחזק, אלא מכיון שנתבזה בבית־דין ולקה קצת - די בזה (מכות כב, ב וברש"י). אבל אם עדיין לא לקה כלום, ימתין עד שיבריא וילקה כל הארבעים כפי שאמדוהו מתחילה (כסף־משנה). וראה בסמוך ה"ג. 12) מכיון שלקה, כבר נתבזה בבית־דין ונתכפר לו ואין לחייבו לפי אומד חדש (מכות שם).

ג. אֲמָדוּהוּ הַיּוֹם שֶׁיִּלְקֶה שְׁתִּים עֶשְׂרֵה[13], וְלֹא הִלְקוּהוּ עַד לְמָחָר, וַהֲרֵי הוּא לְמָחָר יָכוֹל לְקַבֵּל שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה - אֵינוֹ לוֹקֶה אֶלָּא שְׁתִּים עֶשְׂרֵה[14]. אֲמָדוּהוּ שֶׁיִּלְקֶה לְמָחָר שְׁתִּים עֶשְׂרֵה, וְלֹא לָקָה עַד יוֹם שְׁלִישִׁי, וַהֲרֵי הוּא חָזָק לְקַבֵּל שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה - לוֹקֶה שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה; שֶׁהֲרֵי בִּשְׁעַת הָאֹמֶד לֹא אֲמָדוּהוּ לִלְקוֹת אֶלָּא לְאַחַר זְמַן[15]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[16].

13) היום. 14) אפילו כשעדיין לא לקה כלום, מכיון שהאומד הראשון היה לאותו יום, הרי זה כאילו לקה כבר, ואין לבטל את האומד הקודם (שם בברייתא). 15) והרי הוא כמי שאינו. ואם עדיין לא לקה, הולכים בו אחרי האומד השני בין להקל בין להחמיר. ולפי זה, מה שמצריך רבינו בהלכה הקודמת "משהתחיל ללקות ראוהו חלש" - הכוונה כשאמדוהו ללקות למחר, אבל אמדוהו שילקה היום, אפילו עדיין לא לקה, הרי זה כאילו "התחיל ללקות", ומכיון שהוא חלש, הרי זה פטור. והרי זה כאילו התחילו להלקותו מאתמול, ואמרו אינו יכול לקבל עוד (כסף־משנה). וכשאמדוהו ללקות למחר ולא לקה, וביום השני הרי הוא חזק לקבל י"ח, ג"כ לוקה שמונה־עשרה, שהרי הוברר שהאומד הראשון היה בטעות, ורבינו משמיענו שאפילו לא התחזק אלא ביום השלישי, ויש להניח שהאומד הראשון לא היה מוטעה, הרי הוא כמי שאינו, והולכים רק אחרי האומד האחרון. 16) בכל המספרים שהם, הולכים אחרי האומד האחרון אפילו להחמיר, וכל־שכן להקל.

ד. מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב מַלְקִיּוֹת הַרְבֵּה[17], בֵּין עַל עֲבֵרוֹת הַרְבֵּה בֵּין עַל מַעֲשֶׂה אֶחָד שֶׁחַיָּבִין עָלָיו מַלְקִיּוֹת הַרְבֵּה: אִם אֲמָדוּהוּ אֹמֶד אֶחָד[18] - לוֹקֶה וּפָטוּר; וְאִם לָאוּ - לוֹקֶה וּמִתְרַפֵּא, וְחוֹזֵר וְלוֹקֶה[19]. כֵּיצַד? נִתְחַיֵּב שְׁתֵּי מַלְקִיּוֹת, וְאָמְדוּ שֶׁיָּכוֹל הוּא לְקַבֵּל אַרְבָּעִים וְחָמֵשׁ - כֵּיוָן שֶׁלָּקָה אַרְבָּעִים וְחָמֵשׁ נִפְטַר[20]. אֲבָל אִם אֲמָדוּהוּ לְמַלְקוּת אַחַת, וְהִכָּהוּ שָׁלֹשׁ אוֹ תֵּשַׁע אוֹ שְׁלֹשִׁים כְּמוֹ הָאֹמֶד[21] - הֲרֵי זֶה מִתְרַפֵּא, וְחוֹזְרִין וְאוֹמְדִין אוֹתוֹ לְמַלְקוּת שְׁנִיָּה[22], עַד שֶׁיִּלְקֶה לְכָל מַלְקִיּוֹת שֶׁהוּא חַיָּב בָּהֶן.

17) כגון שחרש בשור ובחמור, ובחרישתו מחפה חיטה ושעורה וחרצן בעפר, נמצא עובר משום "לא תחרוש בשור ובחמור", ומשום "לא תזרע כרמך כלאים". 18) לשני הלאוים כאחד. 19) משנה, במכות כב, ב. 20) של"ט מלקיות הן לעבירה אחת, והשש הנוספות הן לעבירה השניה. ובגמרא שם, אמרו כן לגבי מספר מ"ב, ל"ט - לעבירה אחת, והשלש הנוספות - לשניה, אולם רבינו נאמן לשיטתו לעיל ה"א, שמן התורה עליו ללקות ארבעים, והחכמים פיחתו אחת משום "פן יוסיף". וכל זה יוצדק כשלא לקה אלא מלקות אחת, אבל כשנתחייב שתים וילקוהו מ"ב, אזי כל הארבעים ההכאות יתייחסו למלקות הראשונה, ולא נשארו אלא שתיים, ואין זה אומד כלל, שהרי אינו ראוי להשתלש, ועל כרחו ילקה ויתרפא, ויחזור וילקה שנית. שכלל הוא, כל שאינו יכול ללקות שלש הכאות, אינו בר מלקות עכשיו על העבירה השניה. וכן אם אמדוהו לקבל מ"ג אינו לוקה שתים, שהרי מספר זה אינו ראוי להשתלש, ואין זה אומד, ולפיכך לא יתכן דין זה אלא כשאמדוהו למ"ה, ל"ט – לראשונה, ושש - לשניה, והכל ניתן להשתלש (אור שמח). 21) כפי האומד. 22) כל שלא לקה יותר מל"ט בבת אחת, נחשב הכל למלקות אחת.

ה. מִי שֶׁאֲמָדוּהוּ, וּכְשֶׁהִתְחִיל לִלְקוֹת נִתְקַלְקֵל[23] מִכֹּחַ הַהַכָּאָה, בֵּין בִּרְעִי[24] בֵּין בְּמִימֵי רַגְלַיִם - אֵין מַכִּין אוֹתוֹ יוֹתֵר. שֶׁנֶּאֱמַר: וְנִקְלָה אָחִיךָ לְעֵינֶיךָ - כֵּיוָן שֶׁנִּקְלָה[25] פָּטוּר[26]. אֲבָל אִם נִתְקַלְקֵל מִן הַפַּחַד מִקֹּדֶם הַהַכָּאָה, אֲפִלּוּ נִתְקַלְקֵל מִשֶּׁיָּצָא מִבֵּית דִּין לִלְקוֹת[27], וַאֲפִלּוּ מִבָּעֶרֶב[28] - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה כָּל הָאֹמֶד שֶׁאֲמָדוּהוּ. אֲמָדוּהוּ[29] לִשְׁתֵּי מַלְקִיּוֹת[30], וְלָקָה[31] וְנִתְקַלְקֵל, בֵּין בָּרִאשׁוֹנָה בֵּין בַּשְּׁנִיָּה - פָּטוּר[32]. נִפְסְקָה הָרְצוּעָה[33] בַּשְּׁנִיָּה - פּוֹטְרִין אוֹתוֹ[34]; נִפְסְקָה בָּרִאשׁוֹנָה - נִפְטַר מִמַּלְקוּת רִאשׁוֹנָה, וְלוֹקֶה הָאֹמֶד הַשֵּׁנִי[35].

23) לשון זלזול, כלשון הכתוב "ונקלה אחיך". 24) שהוציא ריעי. 25) שנתבזה. 26) משנה, במכות כב, ב. 27) אין אומרים הרי זה כאילו נתקלקל בשעת ההלקאה ויפטר, שהתורה אמרה: "והכהו... ונקלה", ולא שנקלה לפני ההכאה (שם כג, א). 28) אור ליום הלקאתו, אין אומרים אדם חלש הוא זה ובוודאי לא יוכל לסבול את האומד שביתי־דין אמדוהו. 29) כי פחד לחוד, וחולשת הגוף לחוד. יש אדם חזק ובריא ומחמת הפחד מתקלקל, ויש שהוא חלש בגופו ואינו מפחד ולא יתקלקל (רדב"ז). ולדעת הלחם־משנה, נתכוון רבינו לומר "אפילו מבערב"

שהוא לילה, ואין ראוי ללקותו אלא למחר, ובכל זאת נכנס בו פחד גדול ונתקלקל, אין אומרים בוודאי יתקלקל בשעת הכאה יותר ויותר, ונפטרנו. וזהו מה שאמרו בגמרא שם: "ולא עוד אלא אפילו קלה (=נתבזה) בתחילה". הכוונה ליום אחד לפני ההכאה. 30) על שתי עבירות. 31) באומד אחד, כלעיל ה"ד. 32) אפילו כשנתקלקל בראשונה פטור אף מהשניה, כיון שהן באומד אחד, הרי נתקיים בו: "ונקלה אחיך לעיניך" (מכות כג, א). 33) של עגל, שמלקים בה. כלעיל פט"ז, ה"ח. 34) שכבר "נקלה לעיניך" ונפטר. 35) (מכות שם) שעדיין לא התחיל בו, ואין הפסקת הרצועה פוטרת אלא אחרי ההתחלה.

1 **ו. כְּפָתוּהוּ עַל הָעַמּוּד לִלְקוֹת, וְכָרַת אֶת הַמֵּיתָרִים[36]**
2 **וּבָרַח - פָּטוּר[37], וְאֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ.**

36) החבלים. 37) שנתבזה בבריחתו, ואנו קוראים בו: "ונקלה אחיך לעיניך" (שם), וכן בשבועת כח, א. וכתב ב"הגהות מיימוניות": "מעשה באחד שישב לארץ ללקות בבית הכנסת, ולא בא הממונה להלקותו ופטרו רבינו, כיון שלא הורגלו בכפיתה", כלומר: הרי זה ככפתוהו וברח, שהרי נתבזה, והממונה לא בא, ומה יש לו לעשות עוד.

3 **ז. כָּל מִי שֶׁחָטָא וְלָקָה - חוֹזֵר לְכַשְׁרוּתוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר:**
4 **וְנִקְלָה אָחִיךָ[38] לְעֵינֶיךָ - כְּיָון שֶׁלָּקָה הֲרֵי הוּא אָחִיךָ.**
5 **אַף כָּל מְחֻיְּבֵי כָּרֵת שֶׁלָּקוּ - נִפְטְרוּ מִידֵי כְּרִיתָתָן[39].**

38) 'ספרי' כי־תצא אות רפו: "כל היום קורא אותו הכתוב רשע, שנאמר: והיה אם בן הכות הרשע, אבל כשלקה, הכתוב קוראו אחיך, שנאמר: ונקלה אחיך". והשווה הל' עדות פי"ב, ה"ד: "כל מי שנתחייב מלקות - בין שעשה תשובה, בין שלקה בבית־דין חוזר לכשרותו" וראה בביאורנו שם. ונראה שגם אם לקה יש לו לחזור בתשובה, שמלקות בלא תשובה אינה מכשירתו עדיין, שכן הם דברי רבינו בהל' טוען ונטען פ"ב, ה"י: "אם היו עליו עדים שלקה ועשה תשובה - יחזור לכשרותו בין לעדות בין לשבועה", וראה רדב"ז בהל' עדות שם. 39) משנה, במכות כג, א. וכפירוש רבינו שם: "המלקות עם התשובה יכפרו הכרת". וראה לקמן פי"ח, ה"א ובביאורנו שם.

6 **ח. כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁחָטָא - לוֹקֶה בִּשְׁלֹשָׁה[40], כְּשֶׁאָר כָּל**
7 **הָעָם[41], וְחוֹזֵר לְגֻדְלָתוֹ[42].**

40) דיינים, בניגוד לדיני נפשות שאין דנים אותו אלא בבית־דין הגדול, כלעיל פ"ה, ה"א. 41) כמבואר שם, ה"ד. וכן אמרו (סנהדרין יח, ב) "אם עבר על 'עשה' ועל 'לא תעשה' הרי הוא כהדיוט לכל דבריו" - ומפרש רש"י: לידון בשלשה. ובירושלמי סנהדרין פ"ב, ה"א אמרו: מלקים אותו בשלשה, אם תאמר בעשרים ושלשה, נמצאת עלייתו ירידתו. שמתבזה הוא בפני רבים, ואין זו עליה לו אלא ירידה. 42) ירושלמי שם. שנאמר (ויקרא כא, יב) "כי נזר שמן משחת אלקיו... אני ה' - מה אני בקדושתו, אף אהרן בקדושתו".

8 **ט. אֲבָל רֹאשׁ הַיְשִׁיבָה[43] שֶׁחָטָא - מַלְקִין אוֹתוֹ[44],**
9 **וְאֵינוֹ חוֹזֵר לִשְׁרָרוּתוֹ[45]. גַּם אֵינוֹ חוֹזֵר לִהְיוֹת כְּאֶחָד**
10 **מִשְּׁאָר הַסַּנְהֶדְרִין, שֶׁמַּעֲלִין בַּקֹּדֶשׁ וְלֹא מוֹרִידִין[46].**

43) זהו נשיא הסנהדרין, כמבואר לעיל פ"א, ה"ג. 44) בבית־דין של שלשה (שם). 45) להיות ראש הסנהדרין (ירושלמי שם) שאם יחזירוהו יהרוג אותם, שיתנקם בהם. ובירושלמי הוריות פ"ג, ה"א הנוסח: מוטב שלא יחזירוהו, שהורגים אותו. ומפרש הכסף־משנה, כאילו הורגים אותו, מפני שיזלזלו בכבודו, ונוח לו שלא יחזירוהו. וראה בהל' רוצח פ"ז, הי"ד. 46) משנה, במנחות צט, ב. וכיוצא בזה אמרו (יומא יב, ב) "אירע בו (בכהן גדול) פסול, ומינו אחר תחתיו, ראשון חוזר לעבודתו, שני אינו ראוי לא לכהן גדול (=משום איבה), ולא לכהן הדיוט משום מעלין בקודש ולא מורידין", והשווה הל' כלי המקדש פ"ד הכ"א־כ"ב, וראה במוספנו "תשובות הרמב"ם".

פֶּרֶק שְׁמוֹנֶה עָשָׂר[1]

1) הגדרות לסוגי לאווין שאין לוקים עליהם. עונש מיוחד למי שעבר שלוש פעמים על איסור לאו, שיש בו כרת. גזירת הכתוב לא לענוש עונש גופני על־פי הודאת העבריין.

11 **א. אֵלּוּ הֵן הַלּוֹקִין: כָּל הָעוֹבֵר עַל לֹא תַעֲשֶׂה**
12 **שֶׁחַיָּבִין עָלָיו כָּרֵת[2] וְאֵין בּוֹ מִיתַת בֵּית דִּין[3], כְּגוֹן**
13 **אוֹכֵל חֵלֶב וָדָם וְחָמֵץ בְּפֶסַח[4]. וְכֵן כָּל הָעוֹבֵר עַל לֹא**
14 **תַעֲשֶׂה שֶׁחַיָּבִין עָלָיו מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם[5], כְּגוֹן אוֹכֵל**
15 **טֶבֶל[6] וְכֹהֵן טָמֵא שֶׁאָכַל תְּרוּמָה טְהוֹרָה[7]. וְכֵן כָּל**
16 **הָעוֹבֵר עַל לָאו שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מַעֲשֶׂה, כְּגוֹן אוֹכֵל בָּשָׂר**
17 **בְּחָלָב אוֹ לוֹבֵשׁ שַׁעַטְנֵז[8]. אֲבָל לָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה,**
18 **כְּגוֹן הוֹלֵךְ רָכִיל[9] וְנוֹקֵם וְנוֹטֵר וְנוֹשֵׂא שֵׂמַע שָׁוְא[10] -**
19 **אֵינוֹ לוֹקֶה[11].**

2) שימות קודם זמנו, ונפשו נכרתת מחיי העולם הבא, כמבואר בהל' תשובה פ"ח, ה"א. 3) מארבע מיתות שנמסרו לבית־דין, המנויות לעיל פי"ד, ה"א. 4) משנה במכות יג, א. ומדובר שהתרו בהם משום מלקות. ואין זה מחוייב "משום שתי רשעיות" - לפי שיכול לפטור עצמו מעונש כרת, שאם יעשה תשובה בית־דין של מעלה מוחל לו, וכבר נתבאר לעיל פי"ז, ה"ז: "כל מחוייבי כרת שלקו - נפטרו מידי כריתתם", אבל מחוייבי מיתת בית־דין אינם לוקים, שאי־אפשר לחייבם בשתי פורעניות. שאפילו ילקו, סופם להיהרג, ואפילו יעשו תשובה אין בית־דין של מטה מוחל להם, והתורה אמרה (דברים כה, ב) "כדי רשעתו" - משום רשעה אחת אתה מחייבו, ולא משום שתי רשעיות (שם עמ' ב). וראה לקמן פי"ט, ה"א, מנין כל לא־תעשה שיש בהן כרת. 5) שימות קודם זמנו, אבל אין נפשו נכרתת מחיי עולם־הבא (פירוש המשנה לרבינו סנהדרין פ"ט, מ"ו). 6) תבואה שלא הופרשו ממנה מתנותיה תרומות ומעשרות (מכות יג, א). 7) סנהדרין פג, א. וראה לקמן פי"ט, ה"ב אות ז ובביאורנו שם. ובתוספתא מכות פ"ד, מ"ח שנינו: "חייבי מיתה בידי שמים מלקים אותם". ומהטעם הנזכר לעיל אות ג, שהרי עונש מיתה בידי שמים

קל מעונש כרת. ובוודאי אם עשה תשובה – בית־דין של מעלה מוחל לו (קרית ספר). 8) בגד מצמר ופשתים, ראה דברים כב, יא. ולוקה, כמפורש במשנה, מכות כא ב "אף הלובש כלאים". 9) שטוען דברים, והולך מזה לזה (הל' דעות פ"ז, ה"ב). 10) דיין השומע אחד מבעלי־הדין שלא בפני בעל־דינו חבירו (ראה לקמן פכ"א, ה"ז). 11) מכות טז, א, והטעם מבואר שם יג, ב שעונש מלקות נסמך אל לא־תעשה של "חוסם שור בדישו" (ראה דברים כה, ד) - לומר לך: כל לאו שאין בו מעשה ואינו דומה ל"חוסם שור" - אינו לוקה. וראוי להעיר, שעל הלאו של "לא תשא שמע שוא" ממילא אינו לוקה, שהרי הוא כולל ענינים הרבה (ראה לקמן פכ"א, ה"ז), ואין לוקים על "לאו שבכללות", כמבואר בסמוך ה"ג, ולא נקטו רבינו כאן אלא לדוגמא בלבד (לחם־משנה).

1 **ב. כָּל לָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה - אֵין לוֹקִין עָלָיו, חוּץ**
2 **מִנִּשְׁבָּע[12] וּמֵמֵר[13] וּמְקַלֵּל אֶת חֲבֵרוֹ בְּשֵׁם[14]. וְכָל לָאו**
3 **שֶׁנִּתַּן לְאַזְהָרַת מִיתַת בֵּית דִּין, כְּגוֹן לֹא תִנְאָף[15], לֹא**
4 **תַעֲשֶׂה מְלָאכָה בְּשַׁבָּת[16] - אֵין לוֹקִין עָלָיו[17]. וְכָל לָאו**
5 **שֶׁנִּתַּן לְתַשְׁלוּמִין, כְּגוֹן לֹא תִגְזֹל וְלֹא תִגְנֹב - אֵין**
6 **לוֹקִין עָלָיו[18]. וְכָל לָאו שֶׁנִּתַּק לַעֲשֵׂה, כְּגוֹן לֹא תִקַּח**
7 **הָאֵם עַל הַבָּנִים[19], לֹא תְכַלֶּה פְּאַת שָׂדְךָ[20] - אֵין לוֹקִין**
8 **עָלָיו, אֶלָּא אִם לֹא קִיֵּם עֲשֵׂה שֶׁבָּהֶן[21]. וְעַל לָאו**
9 **שֶׁבִּכְלָלוֹת[22] - אֵין לוֹקִין עָלָיו. וּשְׁאָר כָּל הַלָּאוִין**
10 **שֶׁבַּתּוֹרָה[23] - לוֹקִין עֲלֵיהֶן.**

~ נקודות משיחות קודש ~

"וכל לאו שניתן לתשלומין אין לוקין עליו"

"אבל אין לוקין על לאו זה, שהרי הכתוב ניתקו לעשה". כאן הפריד דין גניבה וגזילה משאר הלאוין הניתקין לעשה, וכתב שהם לאוין הניתנים לתשלומין. ודייק בזה הגאון הרוגוצ'ובי שבכל לאו הניתק לעשה, מרגע שקיים ה'עשה' התבטל ה'לאו', אבל גניבה וגזילה הם פעולה נמשכת כל זמן שלא השיב את החפץ, ולכן אינו לאו הניתק לעשה אלא לאו הניתן לתשלומין, כי התשלומין אינם מבטלים את פעולתו הנמשכת של הלאו אלא רק שאינו עובר על איסור גזל מכאן ולהבא. וצ"ע לשונו בהלכות גניבה (פ"א ה"א) "... שהרי ניתקו הכתוב לעשה".

(ע"פ לקו"ש חלק י"ז ע' 209 הע' 37)

12) שבועת שוא או שקר, שנאמר (שמות כ, ז) "כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא" – בית־דין של מעלה אין מנקים אותו, אבל בית־דין של מטה מלקים אותו ומנקים אותו (שבועות כא, א). 13) ובכת"י התימנים: וממר. שמחליף בהמת קדשים בבהמת חולין, והכתוב אומר (ויקרא כז, י) "לא יחליפנו ולא ימיר אותו", ולוקה עליה משום שבדיבורו עשה מעשה, שעושה מחולין קדשים (תמורה ג, ב). 14) בשמו של הקב"ה. שנאמר (דברים כח, נח), אם לא תשמור לעשות... ליראה את השם... והפלא ה' את מכותך - הפלאה - זוהי מלקות, ככתוב: והפילו השופט. ואזהרה למקלל: לא תקלל חרש (תמורה שם) וראה לקמן פכ"ו, ה"א, ג. וראוי להעיר, שגם עד זומם וכן מוציא שם־רע לוקה, ראה לקמן פי"ט, ה"ד אות קל, וקס"א, אלא מוציא שם־רע נקרא: יש בו מעשה, שאינו חייב עד שיבעל; ועד זומם - התורה קוראתו מעשה, ככתוב "ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו" (בבא־קמא ה, א. וראה בשבועות כא, א ב'תוספות' ד"ה: חוץ מנשבע). 15) שחייבים עליו חנק. 16) שחייבים עליו סקילה. 17) מכות יג, ב, כשהתרו בו למלקות בלא מיתה, לפי שלא ניתן לאו זה לאזהרת עונש מלקות כשאר לאוין, שהרי הוצרך להזהירו, שאם לא כן - לא היה יכול לחייבו מיתה (רש"י שם). 18) שם טז, א, שנפטר בתשלומין. וכבר נתבאר לעיל פט"ז, הי"ב "שאין אדם משלם ולוקה". וכן אמרו (משנה, במכות ד, א) "כל המשלם - אינו לוקה". 19) שכתוב אחריו: "שלח תשלח את האם" – לומר, זוהי תקנתו וכפרתו על עבירת הלאו (רש"י שם, ד, ב). וראה במשנה, שם יז, א. 20) וכתוב אחריו: "לעני ולגר תעזוב אותם" - לומר לך: לא תכלה, ואם כילית - תעזוב אותם לעניים (שם טז, ב וברש"י). 21) כגון שנשחטה האם שלקח, או אכל העיסה שלא הפריש ממנה פאה, וראה לעיל פט"ז, ה"ד. 22) מבואר בסמוך ה"ג. 23) שהם לאוין מפורשים, לא שיבואו מכלל 'עשה', כגון איסור בעולה לכהן גדול, שמכלל שנאמר (ויקרא כא, יג) "והוא אשה בבתוליה יקח" אתה למד, שאינה בתולה - לא יקח, ולאו הבא מכלל 'עשה', הרי הוא כ'עשה' (ראה הל' אישות פ"א, ה"ח), ואין לוקים עליו, כמבואר ביבמות עג, ב. נמצאו ששה מיני לאוים שאין לוקים עליהם: אין בו מעשה; ניתן לאזהרה מיתת בית־דין; ניתן לתשלומין; ניתק ל'עשה'; לאו שבכללות; לאו הבא מכלל 'עשה' (פירוש המשנה לרבינו, מכות פ"ג, מ"א).

11 **ג. אֵי זֶהוּ לָאו שֶׁבִּכְלָלוֹת? זֶה לָאו אֶחָד שֶׁכּוֹלֵל**
12 **עִנְיָנִים הַרְבֵּה, כְּגוֹן לֹא תֹאכְלוּ עַל הַדָּם[24]. וְכֵן אִם**
13 **נֶאֱמַר: לֹא תַעֲשֶׂה דָּבָר פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי, הוֹאִיל וְלֹא**
14 **יִחֵד[25] לוֹ לָאו לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶן - אֵין לוֹקִין עַל**
15 **כָּל אֶחָד וְאֶחָד, אֶלָּא אִם כֵּן חִלֵּק אוֹתָהּ בְּלָאוִין**
16 **אֲחֵרִים, אוֹ נֶאֱמַר מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[26] שֶׁנֶּחְלְקוּ[27]. כֵּיצַד?**
17 **כְּגוֹן זֶה שֶׁנֶּאֱמַר: אַל תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ נָא וּבָשֵׁל מְבֻשָּׁל**
18 **- אֵינוֹ לוֹקֶה עַל הַנָּא וְהַמְבֻשָּׁל[28] שְׁתַּיִם[29] אֶלָּא**
19 **אַחַת[30]. וּבֶחָדָשׁ[31] הוּא אוֹמֵר: וְלֶחֶם וְקָלִי וְכַרְמֶל לֹא**
20 **תֹאכְלוּ, וְחַיָּב עַל שְׁלָשְׁתָּן שָׁלֹשׁ מַלְקִיּוֹת. מִפִּי**
21 **הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ[32] שֶׁזֶּה לְחַלֵּק[33]. הֲרֵי נֶאֱמַר: לֹא**
22 **יִמָּצֵא בְךָ מַעֲבִיר בְּנוֹ וּבִתּוֹ בָּאֵשׁ, קֹסֵם קְסָמִים. וְאַף**
23 **עַל פִּי[34] שֶׁכָּלַל כָּל הָעִנְיָנִים בְּלָאו אֶחָד, הֲרֵי חִלֵּק**
24 **אוֹתָם בְּלָאוִין אֲחֵרִים, וְאָמַר: לֹא תְנַחֲשׁוּ וְלֹא**
25 **תְעוֹנְנוּ. מְלַמֵּד, שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶן בְּלָאו בִּפְנֵי עַצְמוֹ[35].**
26 **וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[36].**

24) שהוא כולל: לא לאכול מן הבהמה קודם שתצא נפשה; לא לאכול בשר הקרבן ועדיין הדם במזרק; ואין מברים הקרובים על הרוגי בית־דין (ראה לעיל פי"ג, ה"ד);

ובית־דין שהרג את הנפש אסור לאכול כל היום (שם), ואזהרה לבן סורר ומורה (הכל בסנהדרין סג, א). שכל אלה אינם דומים ללאו של "חוסם שור בדישו", שהוא לאו מיוחד לעצמו, וכבר נתבאר לעיל אות י' שעונש מלקות נסמך ללאו של חסימה, ללמוד ממנו עונש מלקות ללאוין הדומים בדיוק כמותו (פסחים מא, ב). 25) הכתוב. 26) שקיבלנו ממשה. 27) שיש להם דין של לאוין שנחלקו כל אחד לעצמו. 28) שאכלם כאחד. 29) הואיל ולא נאמר: "אל תאכלו ממנו נא, ולא בשל מבושל". 30) והוא־הדין כשיאכל ממנו "נא" בלבד ילקה (פסחים מא, ב). וגירסת רבינו שם: "רבא אמר, אין לוקין על לאו שבכללות" (=ולא כגירסתנו: אביי אמר וכו'). כי כן העתיק הגירסא ב'ספר המצוות' כלל ט. והשווה הל' קרבן פסח פ"ח, ה"ד. וכאן הוא חייב מלקות אחת על־כל־פנים, בניגוד ללאו של: "לא תאכלו על הדם" שאין לוקין כלום על כל ענין שבו. כי כאן פירט הכתוב בעצמו את הענינים: נא ומבושל, וכאילו אמר על כל אחד מהם ילקה, ואילו ב"לא תאכלו על הדם" לא פירט הכתוב שום ענין מהם, ולפיכך אין לוקין על שום ענין הנכלל בלאו כולל זה. 31) באיסור אכילת התבואה החדשה לפני שהקריבו את העומר. 32) כריתות ה, א. 33) השווה הל' מאכלות אסורות פ"י, ה"ג. 34) חסר כאן, ובכת"י תימן הנוסח: ...קוסם קסמים מעונן ומנחש ומכשף אע"פ וכו'. 35) "וכאן מעונן ומנחש לחלק - והזכירם באמצע - כך כל מה שלפניהם ואחריהם הם כמו מעונן ומנחש" (לשון רבינו ב'ספר המצוות' שם). ומקור הדברים בירושלמי סנהדרין פ"ז, ה"ח. 36) כגון: אשה זונה וחללה לא יקחו, ואשה גרושה מאישה לא יקחו (ויקרא כא, ז) "וכבר נתבאר (בקידושין עז, ב) שהוא חייב על כל אחת ואחת, אפילו באשה אחת" ('ספר המצוות' שם), והשווה הל' איסורי ביאה פי"ז ה"י, וב'ספר המצוות' ל"ת קסא.

1 **ד. מִי שֶׁלָּקָה בְּבֵית דִּין עַל אִסּוּר כָּרֵת[37], וְלָקָה פַּעַם**
2 **שְׁנִיָּה עַל אוֹתוֹ כָּרֵת עַצְמוֹ, כְּגוֹן שֶׁאָכַל חֵלֶב וְלָקָה**
3 **עָלָיו, וְאָכַל חֵלֶב פַּעַם שְׁנִיָּה וְלָקָה עָלָיו, אִם אָכַל**
4 **פַּעַם שְׁלִישִׁית - אֵין מַלְקִין אוֹתוֹ[38]. אֶלָּא מַכְנִיסִין**
5 **אוֹתוֹ לְכִפָּה[39], וְהוּא מָקוֹם צַר כְּפִי קוֹמָתוֹ וְאֵינוֹ יָכוֹל**
6 **לִשְׁכַּב בּוֹ, וְנוֹתְנִין לוֹ לֶחֶם צַר וּמַיִם לַחַץ, עַד שֶׁיֵּצְרוּ**
7 **מֵעָיו וְיִכְלֶה[40]. וְאַחַר כָּךְ מַאֲכִילִין אוֹתוֹ שְׁעוֹרִים[41],**
8 **עַד שֶׁכְּרֵסוֹ נִבְקַעַת[42].**

37) שהתרו בו משום מלקות, כמבואר לעיל ה"א. 38) כיון שהפקיר עצמו כל כך, מקרבים מיתתו ואין ממתינים לו עד שיכרתוהו בידי שמים, כי סוף־סוף בן מות הוא (סנהדרין פא, ב). 39) חדר שגגו עגול ומקומר "ונתת אותו אל המהפכת" (ירמיה כא, כו) מתרגם יונתן: ותתן יתיה לכיפתא. 40) טעות דפוס, וצ"ל: ויחלה, וכן הוא בדפוסים קדומים ובכת"י. 41) שנופחות בתוך מעיו. 42) מתוך שנתכווצו מעיו, הן נבקעים (שם). ודוקא כשעבר על אותו איסור כרת עצמו שלש פעמים, אבל עבר על שתים ושלש כריתות נפרדות, טעם איסורים רצה לטעום, ועדיין לא הפקיר כל־כך (שם).

9 **ה. מִי שֶׁעָבַר עַל אִסּוּר כָּרֵת אוֹ מִיתַת בֵּית דִּין,**
10 **וְהִתְרוּ בּוֹ[43], וְהִרְכִּין בְּרֹאשׁוֹ אוֹ שָׁתַק וְלֹא קִבֵּל עָלָיו**
11 **הַתְרָאָה[44] - אֵין הוֹרְגִין אוֹתוֹ[45], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[46], וְאֵין**
12 **מַלְקִין אוֹתוֹ[47]. חָזַר וְעָשָׂה כָּךְ, וְהִתְרוּ בּוֹ, וְהִרְכִּין**
13 **בְּרֹאשׁוֹ אוֹ שָׁתַק - אֵין מְמִיתִין אוֹתוֹ וְאֵין מַלְקִין**
14 **אוֹתוֹ. חָזַר פַּעַם שְׁלִישִׁית וְעָבַר, וְהִתְרוּ בּוֹ, אַף עַל**
15 **פִּי שֶׁהִרְכִּין בְּרֹאשׁוֹ אוֹ שָׁתַק[48] - כּוֹנְסִין אוֹתוֹ לְכִפָּה**
16 **עַד שֶׁיָּמוּת[49]. וְכָל אֵלּוּ שֶׁלֹּא קִבְּלוּ עֲלֵיהֶן הַהַתְרָאָה**
17 **- מַכִּין אוֹתָן מַכַּת מַרְדּוּת[50], הוֹאִיל וְחָטְאוּ מִכָּל**
18 **מָקוֹם[51]. אֲפִלּוּ עַל אִסּוּר שֶׁל דִּבְרֵי סוֹפְרִים - מַכִּין**
19 **אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[52].**

43) למיתה, או למלקות - באיסור כרת. 44) נענע בראשו כמסכים. 45) שלא אמר: על־מנת־כן אני עושה. 46) לעיל פי"ב, ה"ב. 47) כמבואר לעיל פט"ז, ה"ד. 48) אין זו התראה להמיתו מיתת בית־דין באופן ישיר. 49) שהרי הוחזק רשע בשלוש עבירות של התראת מלקות (שם). וחכמינו שם מצאו רמז לכך "תמותת רשע רעה" (תהלים לד, כב), ומפרש רש"י: מי שהוחזק רשע - תמיתנו רעתו, הרי שמוחזק רשע - בר מיתה הוא. ועצם הדין של "כניסה לכיפה" הלכה למשה מסיני הוא, שמפורש ברש"י שם. והשווה הל' רוצח פ"ד, ה"ח. 50) מפורשת לעיל פט"ז ה"ג בביאורנו שם. 51) והרי התרו בהם. 52) תוספתא מכות פ"ג, ה"י: כהן שנכנס לארץ העמים או שיצא לחוץ לארץ (=שגזרו עליה טומאה) מכים אותו מכת מרדות. ושם הוסיפו: "מכת תורה - ארבעים חסר אחת, אומדים אותו - אם יש לו ללקות לוקה, ואם לאו אינו לוקה; מכת מרדות - אינה כן, אלא מכים אותו עד שיקבל עליו (=לפרוש מהעבירה), או עד שתצא נפשו".

20 **ו. הַגּוֹנֵב כְּלִי שָׁרֵת מִן הַמִּקְדָּשׁ[53], וְהַמְקַלֵּל בְּקוֹסֵם[54],**
21 **וְהַבּוֹעֵל אֲרַמִּית[55] - אֵין בֵּית דִּין נִזְקָקִין לָהֶן[56]; אֶלָּא**
22 **הַקַּנָּאִין[57] פּוֹגְעִין[58] בָּהֶן, וְכֹל שֶׁהוֹרְגָן - זָכָה. וְכֵן כֹּהֵן**
23 **שֶׁשִּׁמֵּשׁ[59] בְּטֻמְאָה[60] - לֹא הָיוּ אֶחָיו הַכֹּהֲנִים מְבִיאִין**
24 **אוֹתוֹ לְבֵית דִּין[61], אֶלָּא פִּרְחֵי כְּהֻנָּה[62] הָיוּ מוֹצִיאִין**
25 **אוֹתוֹ חוּץ לָעֲזָרָה[63] וּפוֹצְעִין אֶת מֹחוֹ בְּגִזִּירִין[64]. גְּזֵרַת**
26 **הַכָּתוּב הִיא, שֶׁאֵין מְמִיתִין בֵּית דִּין וְלֹא מַלְקִין אֶת**
27 **הָאָדָם בְּהוֹדָאַת פִּיו[65], אֶלָּא עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים[66]. וְזֶה**
28 **שֶׁהָרַג יְהוֹשֵׁעַ לְעָכָן[67] וְדָוִד לְגֵר עֲמָלֵקִי[68] בְּהוֹדָאַת**
29 **פִּיהֶם - הוֹרָאַת שָׁעָה הָיְתָה[69], אוֹ דִּין מַלְכוּת הָיָה[70].**
30 **אֲבָל הַסַּנְהֶדְרִין - אֵין מְמִיתִין וְלֹא מַלְקִין הַמּוֹדֶה**
31 **בַּעֲבֵרָה. שֶׁמָּא נִטְרְפָה[71] דַּעְתּוֹ בְּדָבָר זֶה. שֶׁמָּא מִן**
32 **הָעֲמַלִּין מָרֵי נֶפֶשׁ הוּא, הַמְחַכִּים לָמוּת, שֶׁתּוֹקְעִין**
33 **הַחֲרָבוֹת בְּבִטְנָם וּמַשְׁלִיכִין עַצְמָן מֵעַל הַגַּגּוֹת. שֶׁמָּא**
34 **כָּךְ זֶה יָבוֹא וְיֹאמַר דָּבָר שֶׁלֹּא עָשָׂה, כְּדֵי שֶׁיֵּהָרֵג[72].**
35 **וּכְלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: גְּזֵרַת מֶלֶךְ הִיא[73].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"אלא הקנאין פוגעין בהם"

משמע מלשונו שאינו חיוב אלא רשות, וכן בהלכות איסורי

ביאה (פי"ב ה"א) כתב "הבא לימלך אין מורין לו", וכן לדעת כמה וכמה ראשונים אינו ציווי כלל אלא רשות. ויש לומר שמטעם זה השמיטו השו"ע, ורק באה"ע כתבו ברמז "אם לא פגעו בו קנאים כו'" וגם הרמב"ם (שם) כתבו בדרך סיפור דברים "אם פגעו בו קנאין והרגוהו כו'". וה'טור' כתב "היו קנאין פוגעין בו כו'" כי כאמור אינו חיוב אלא רשות.

(נ"פ לקו"ש חי"ח עמוד 319 הערה 14)

~ נקודות משיחות קודש ~

"גזירת הכתוב היא שאין ממיתין בית־דין ואין מלקין את האדם בהודאת פיו כו'".

נפשו וחייו של אדם נמסרו לו מהקב"ה רק בתור פיקדון ולא לבעלות שלו, וכפסק רבינו הזקן "אין לאדם רשות על גופו כלל להכותו" (חו"מ הל' נזקי גוף ונפש ס"ד) היינו שאינו רק עניין של איסור אלא שגם מדיני הקניינים אין לו בעלות על גופו. משא"כ ממונו של אדם נמסר לו באופן שנעשה בעליו של ממון זה.

ויש להביא ראיה לחילוק זה, ממאמר חז"ל (ברכות לה.) "אסור לו לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה, וכל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה... כאילו נהנה מקדשי שמים, שנאמר לה' הארץ ומלואה". אבל אין חייבים בברכת הנהנין אלא על דבר שגופו נהנה ממנו, ולא תיקנו ברכה על קבלת ממון כי בנוגע לנפשו וגופו של האדם שהם "קנין הקב"ה" באופן שאין לאדם בעלות עליהם, גם ההנאות שלהם כמותם, ולכן הן "קדשי שמים" שאסור להנות מהם בלא ברכה.

מה־שאין־כן נכסי האדם וממונו, מלכתחילה אינם בגדר נכסי שמים, כי נמסרו לבעלותו של האדם, ולכן אין צריך ברכה להתיר הנאת ממון.

אמנם מצד הקב"ה, אין הבדל בין נפשו וגופו של אדם ובין ממונו, כי כל העולם ומלואו הוא של הקב"ה בשווה אלא שההבדל הוא מצד האדם. בנפשו וגופו ניכרת בעלותו של הקב"ה, ובכל יום הוא אומר מחדש: "נשמה שנתת בי" ומחוייב בתורה ומצוות ונרגשת קדושתה של הנשמה. אבל בממונו לא ניכרת בעלותו של הקב"ה, ולכן בדיני התורה יש לאדם רשות ובעלות על ממונו ונכסיו.

(נ"פ לקו"ש חלק ל"ד עמוד 106)

53) ואיסורו רמוז בתורה (במדבר ד, כ) "ולא יבואו לראות כבלע את הקודש ומתו" - לשון גניבה, שמבליע ומחביא (סנהדרין פא, ב וברש"י), וכן הכתוב אומר (איוב כ, טו) "חיל בלע ויקיאנו" - הרי שבלע - לשון גניבה. 54) מברך את השם (=הקב"ה) בשם עבודה־זרה (שם, ובפירוש המשנה לרבינו שם). והרי זה נראה כמברך את השם, שענשו סקילה, כמבואר בהל' ע"ז פ"ב, ה"ז (שם פב, ב). 55) וענשו מפורש בנביאים (מלאכי ב, יא) "כי חילל יהודה קודש ה'... ובעל בת אל נכר" - זה הבא על הגויה, והכתוב מכריז: "יכרת ה' לאיש אשר יעשנה ער ועונה" (שם פב, א) והשווה הל' איסורי ביאה פי"ב, ה"ו. 56) להלקותם או לענשם עונש אחר. 57) בני אדם כשרים, המקנאים קנאתו של מקום (שם פא, ב וברש"י). 58) ממיתים, ככתוב (מלכים־א, ב, כט) "לך פגע בו", ודבר זה הלכה למשה מסיני, כמבואר ברש"י שם. וכתב רבינו בפירושו שם: "ובועל ארמית - שיבעול בת עובדי ע"ז בפרהסיא בעשרה מישראל... ובשעת מעשה, כגון פינחס (ראה במדבר כה, ח), אבל אחר שבא עליה ופירש... או שאינה עובדת ע"ז, אסור להרגו, לפי שהוא מחוייב בכרת... ואם ישאל לנו הקנאי אם יפגע בו אם לא - ואפילו הוא בשעת מעשה - אין מורים לו". והשווה הל' איסורי ביאה פי"ב, ה"ד־ה. ע"פ סוגיית התלמוד בסנהדרין פב, א. 59) שעבד עבודת המקדש. 60) כשהוא טמא, וענשו מיתה בידי שמים, שנאמר (ויקרא כב, ב) "דבר אל אהרן ואל בניו וינזרו מקדשי בני ישראל ולא יחללו את שם קדשי", וזה החילול הוא כמו החילול האמור בתרומה (שם ט) "ומתו בו כי יחללוהו" (פירוש המשנה לרבינו בסנהדרין פ"ט מ"ו, ע"פ הגמרא שם פג, ב). 61) להלקות מלקות ארבעים, כמבואר לקמן פי"ט, ה"ב, אות יג. 62) בחורים שמתחיל שער זקנם לפרוח בהם. 63) שלא יטמא את העזרה במותו. עזרה - חצר המקדש. 64) בקעיות של עצים (משנה בסנהדרין פא, ב). ובהל' ביאת המקדש פ"ד ה"ב, מסיים רבינו: "ואין ממחים עליהם בכך". 65) שאדם קרוב אצל עצמו, ואין אדם משים עצמו רשע (יבמות כה, ב), ומפרש רש"י: וזה שאמרו (בבא־מציעא ג, ב) "הודאת פיו כמאה עדים" - אין זה אלא בממון, אבל לקנס ולעונש מלקות ולהפסל - לא. וב'ספרי' פרשת שופטים אות קפח: "ומה במקום שאין פיו מצטרף עם עד אחד למיתה" וכו'. ובירושלמי קידושין פ"א, ה"א מנו החילוקים בין דיני ישראל לדיני הגוים, ואמרו: "רבי יודה בן פזי מוסיף: בחנק ומפי עצמו, מה טעם? כי דם באדם", כלומר, שמיתת בני נח אינה אלא בחנק, ועל־פי הודאת עצמו, שנאמר (בראשית ט, ו) "באדם דמו ישפך", באדם - אפילו ע"י הודאת עצמו, דמו ישפך (קרבן העדה, שם) הרי שבדיני ישראל אינו כן. 66) ככתוב (דברים יט, טו) "על־פי שני עדים... יקום דבר". 67) יהושע ז, כ, כה. 68) שמואל־ב א, טו. ושם טז: "דמך על ראשך כי פיך ענה בך לאמר, אנכי מותתי את משיח ה'". 69) על־פי הדיבור, "שכן נאמר לו מפי הגבורה" ('מדרש רבה' במדבר פכ"ג, אות ו). 70) ואע"פ שכתב רבינו לעיל פי"ד ה"ב: "אין רשות למלך להרוג... אלא בסייף בלבד" - בכל זאת דן יהושע את עכן לשריפה. כי לעיל מדובר כשהמלך עושה לכבוד עצמו כשמורדים בו, וכאן מדובר כשהוא עושה סייג לתורה, לענוש את הפוקרים בה, הרשות בידו להרוג בכל המיתות (הגהות 'מנחת חינוך'). 71) נתבלבלה. 72) כמסופר ב'מדרש קהלת' פ"ב על הפסוק: ושנאתי את החיים, מעשה באחד שכתב מכתב גנאי לאדריאנוס קיסר, גזר הקיסר, שכל מי ששלח המכתב יפרסם עצמו למלך. הלך אחד ופרסם עצמו. ציוה המלך להוריד ראשו, אמר לו המלך, למה אמרת כן? ענהו, אתה פודה אותי משלש צרות. אין לי מה לאכול, ולא לאשתי

ולא לבני. אמר המלך: הואיל והוא חי חיי צער, הניחו לו. קרא על עצמו: "ושנאתי את החיים". 73) אע"פ שטעם זה הגיוני הוא, אינו מספיק לגבי עונש מלקות, ולפיכך מחליט רבינו שזוהי גזירת המלך. והרדב"ז מוסיף: שאין נפשו של אדם קנינו אלא קנין הקב"ה, ככתוב (יחזקאל יח, ד) "כל הנפשות לי הנה". ולפיכך אין הודאתו מועילה על דבר שאינו שלו, וגם מלקות היא חצי מיתה, אבל ממונו הוא שלו, ולפיכך אומרים בו: "הודאת בעל־דין כמאה עדים". ועם כל זה, אף הוא מסיים ואומר: גזירת המלך היא ואין להרהר.

יום שישי כ"ז סיון ה'תש"פ

פֶּרֶק תִּשְׁעָה עָשָׂר[1]

1) מספר הלאווין שיש בהם כרת, ואין בהם מיתת בית דין, שלוקים עליהם. מניין הלאווין שיש בהם מיתה בידי שמים ולוקים עליהם. רשימת שאר הלאווין שבתורה, שאין בהם כרת, ולא מיתה בידי שמים, ולוקים עליהם.

1 **א. כָּל לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כָּרֵת[2] וְאֵין בּוֹ מִיתַת בֵּית**
2 **דִּין[3] שֶׁלּוֹקִין עֲלֵיהֶן[4] - אֶחָד וְעֶשְׂרִים. וְאֵלּוּ הֵן: א)**
3 **הַבָּא עַל אֲחוֹתוֹ[5]. ב) הַבָּא עַל אַחוֹת אָבִיו[6]. ג) הַבָּא**
4 **עַל אַחוֹת אִמּוֹ[7]. ד) הַבָּא עַל אַחוֹת אִשְׁתּוֹ[8]. ה) הַבָּא**
5 **עַל אֵשֶׁת אָחִיו[9]. ו) הַבָּא עַל אֵשֶׁת אַחִי אָבִיו[10]. ז)**
6 **הַבָּא עַל הַנִּדָּה[11]. ח) הָאוֹכֵל חֵלֶב[12]. ט) הָאוֹכֵל דָּם[13].**
7 **י) הָאוֹכֵל חָמֵץ בַּפֶּסַח[14]. יא) הָאוֹכֵל בְּיוֹם**
8 **הַכִּפּוּרִים[15]. יב) הָעוֹשֶׂה מְלָאכָה בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים[16].**
9 **יג) הָאוֹכֵל הַנּוֹתָר[17]. יד) הָאוֹכֵל פִּגּוּל[18]. טו) הַטָּמֵא**
10 **שֶׁאָכַל בְּשַׂר קֹדֶשׁ[19]. טז) הַטָּמֵא שֶׁנִּכְנַס לָעֲזָרָה[20]. יז)**
11 **הַשּׁוֹחֵט קָדָשִׁים בַּחוּץ[21]. יח) הַמַּעֲלֶה קָדָשִׁים**
12 **בַּחוּץ[22]. יט) הַמְפַטֵּם אֶת הַשֶּׁמֶן[23]. כ) הַסָּךְ בְּשֶׁמֶן**
13 **הַמִּשְׁחָה[24]. כא) הַמְפַטֵּם אֶת הַקְּטֹרֶת[25].**

2) עונש כרת, שנפשו נכרתת מחיי עולם הבא ואובדת כבהמה, כלשון רבינו בהלכות תשובה פרק ח, הלכה א. 3) של מטה. 4) אבל לא תעשה שיש בו מיתת בית דין אין לוקים עליו, שלא ניתן אלא לאזהרת מיתת בית דין, כמבואר לעיל פרק י"ח, הלכה ב ובביאורנו שם. ולעיל פרק ט"ו, הלכה י־יג נמנו כל שישה ושלושים הרוגי בית־דין. 5) ויקרא יח, ט. 6) שם יב. 7) שם, יג. 8) שם, יח. 9) שם, טז. 10) שם, יד. 11) שם, יט. וכל עריות אלה ענשן כרת, ככתוב (שם, כט) "כי כל אשר יעשה מכל התועבות האלה ונכרתו הנפשות העושות". 12) שם, ז, כג. 13) שם, כו. 14) שמות יג, ג. 15) ויקרא כג, כט. ואזהרה לאוכל לא נתבארה בלשון התורה, אבל כיוון שהזכיר את העונש וחייב כרת למי שיאכל, ידענו שמוזהרים על האכילה, והוא אמרו "כי כל הנפש אשר לא תעונה... ונכרתה" (לשון ספר המצוות לרבינו לא תעשה קצו). וביומא פא, א אמרו: נאמר עונש במלאכה (=ביום הכיפורים) ונאמר עונש בעינוי, מה מלאכה ענש והזהיר, אף עינוי ענש והזהיר. 16) שם, כח. 17) שנשאר מבשר הקדשים אחר זמן הקבוע לאכילתם, ועונשו כרת, ככתוב (שם, יט, ח) "ואוכליו עוונו יישא... ונכרתה הנפש". ולא נתבאר בתורה לאו מפורש לאיסור אכילתו, אבל בפרשת ה"מלואים" אמר הכתוב (שמות כט, לג) "וזר לא יאכל כי קודש הם" אמרו חכמינו (פסחים כד, א) "כל שבקודש פסול, בא הכתוב ליתן לא תעשה על אכילתו" (ספר המצוות לא־תעשה קלא). וראוי להעיר, שבנוסח הגמרא שלפנינו בפסחים שם מובא הפסוק: "ושרפת את הנותר באש, לא יאכל כי קדש הוא" (שם, לד). וראה ב"ספר המצוות" הוצאת מוסד הרב קוק, בפירושו של הרב קאפח, שם, אות תלו. 18) הוא הקרבן, שחשב האיש בשעת שחיטתו או הקרבתו שיאכל ממנו אחר זמנו, או יקטיר ממנו אחר זמנו ועונשו מפורש בתורה, ויקרא ז, יח. ואזהרתו מהפסוק: "לא יאכל כי קדש הם", כמבואר לעיל באות הקודמת (ספר המצוות לא־תעשה קלב). 19) ויקרא ז, כ, ואזהרתו: "בכל קודש לא תגע" (ויקרא יב, ד), כמבואר במכות יד, ב (ספר המצוות לא־תעשה קכט). 20) לחצר המקדש ואזהרתו: "ולא יטמאו את מחניהם" (במדבר ה, ג). וראה מכות יד, ב. 21) חוץ לעזרה, ועונשו מפורש בויקרא יז, ג־ד. אבל אזהרתו לא נתפרשה בתורה, והיא תתבאר בסמוך. 22) מקריבם בחוץ, ואזהרתו: "השמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה" (דברים יב, יג). וכל מקום שנאמר בו "השמר" אינו אלא לא־תעשה (זבחים קו, א), ונאמר (שם, יד) "שם תעלה עולותיך ושם תעשה" - הקיש הכתוב עשייה לעלייה (=ההקטרה על האש) מה עלייה ענש והזהיר, אף עשייה ענש והזהיר, והשחיטה בכלל עשייה היא (זבחים קז, א). וראה ספר המצוות לא־תעשה צ. 23) ממזג ורוקח בשמים שונים ועושה אותם כעין שמן המשחה שעשה משה למשכן, ואזהרתו: "ובמתכונתו לא תעשו כמוהו" (שמות ל, לב). 24) את גופו, משמן שעשה משה למשכן ולאהרון ובניו, ואזהרתו: "על בשר אדם לא ייסך" (שם, שם). 25) מחקה ועושה קטורת, כמעשה הקטורת של משה המפורשת שם, לה. ואזהרתו: "במתכונתה לא תעשו לכם (שם, לז). וכל אלה הכריתות מנויות בכריתות ב, א, ונשנו לעניין מלקות במשנה מכות יג, א.

14 **ב. כָּל מְחֻיָּבִין מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם[26], שֶׁהֵן בְּלֹא תַעֲשֶׂה**
15 **וְיֵשׁ בָּהֶן מַעֲשֶׂה[27], שֶׁלּוֹקִין עֲלֵיהֶן - שְׁמוֹנָה עָשָׂר.**
16 **וְאֵלּוּ הֵן: א) זָר שֶׁאָכַל תְּרוּמָה גְּדוֹלָה[28], בֵּין**
17 **טְהוֹרָה[29] בֵּין טְמֵאָה[30]. ב) זָר שֶׁאָכַל תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר[31].**
18 **ג) זָר שֶׁאָכַל בִּכּוּרִים אַחַר שֶׁנִּכְנְסוּ לִירוּשָׁלַיִם[32]. ד)**
19 **זָר שֶׁאָכַל חַלָּה[33]. ה) הָאוֹכֵל טֶבֶל שֶׁלֹּא הוּרַם מִמֶּנּוּ**
20 **תְּרוּמָה גְּדוֹלָה וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר[34]. ו) הָאוֹכֵל עִסָּה**
21 **שֶׁלֹּא הוּרְמָה חַלָּתָהּ[35]. ז) כֹּהֵן טָמֵא שֶׁאָכַל תְּרוּמָה**
22 **טְהוֹרָה[36]. ח) כֹּהֵן שֶׁנִּכְנַס לְקֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים שֶׁלֹּא**
23 **לַעֲבוֹדָה[37]. ט) כֹּהֵן שֶׁיָּצָא מִן הַמִּקְדָּשׁ בִּשְׁעַת**
24 **עֲבוֹדָה[38]. י) לֵוִי שֶׁעָבַד בַּעֲבוֹדַת כֹּהֲנִים[39]. יא) זָר**
25 **שֶׁשִּׁמֵּשׁ בַּמִּקְדָּשׁ[40]. יב) מְחֻסַּר בְּגָדִים[41] - הֲרֵי הוּא**
26 **כְּזָר, וְלוֹקֶה אִם עָבַד[42]. יג) כֹּהֵן טָמֵא שֶׁשִּׁמֵּשׁ[43]. יד)**
27 **שְׁתוּי יַיִן שֶׁשִּׁמֵּשׁ[44]. טו) טְבוּל יוֹם שֶׁשִּׁמֵּשׁ[45]. טז)**

1 **מְחֻסַּר כִּפּוּרִים שֶׁשִּׁמֵּשׁ**[46]. **יז) פָּרוּעַ רֹאשׁ שֶׁשִּׁמֵּשׁ**[47].
2 **יח) קָרוּעַ בְּגָדִים שֶׁשִּׁמֵּשׁ**[48].

~ נקודות משיחות קודש ~

"מחוסר כיפורים ששימש".

בנוגע למחוסר כיפורים, מביאה הגמרא (סנהדרין פג, ב.) את הפסוק "וכיפר עליה הכהן וטהרה", ודורשת: "וטהרה, מכלל שעד כאן היא טמאה". וזהו הקרוי מחוסר כיפורים ש"טבל ועלה" "והעריב שמשו" אלא שעדיין לא הביא קרבנו, שהוא א. אסור באכילת קדשים. ב. אם שימש בבית המקדש חייב מיתה. ג. פוסל את העבודה.

הרמב"ם מביא דרשה זו בשני מקומות, בהלכות ביאת מקדש (פ"ד ה"ה) לגבי מחוסר כיפורים שעבד שעבודתו פסולה, ובפ"ג ה"ז שם לגבי איסור כניסה למקדש, אלא שבו שינה לשון דרשת הגמרא, וכתב: "וטהרה, מכלל שעדיין לא נגמרה טהרתה".

מלשונו משמע שהחיוב על מי שטבל ועלה והעריב שמשו, הוא מצד שנשארה בו מהטומאה אלא שיש חסרון בטהרתו שאמורה להיות מושלמת בהבאת הקרבן.

וכן מדויק גם מדבריו (ריש הל' מחוסרי כפרה) "ולמה נקראו מחוסרי כפרה, שכל אחד מהן אע"פ **שטהר מטומאתו** וטבל והעריב שמשו, עדיין הוא **חסר** ולא **גמרה טהרתו** כדי לאכול בקדשים כו'" היינו שאין זה מצד טומאה אלא חסרון בשלימות הטהרה.

ונפק"מ יש להלכה בפועל, ומשום כך פסק שמחוסר כיפורים שאכל קודש או שימש, אינו חייב מיתה או כרת. משא"כ הראב"ד משיג על הרמב"ם (הל' ביאת מקדש שם) ומביא את הדרשה לפסוק "וכיפר עליה הכהן וטהרה", מכלל שעד עכשיו היתה טמאה, ומוסיף שבתוספתא מס' זבחים, מונה את המחוסר כיפורים בכלל חייבי מיתה. כי לשיטת הראב"ד מחוסר כיפורים הוא לא בעל חסרון בטהרה אלא שעדיין יש עליו מהטומאה, כל עוד לא הביא קרבנו.

(נ"פ לקו"ש חלק כ"ז ע' 80)

26) מיתה בידי שמים קלה מכרת, שהכרת יש עליו עונש לאחר מיתה; ומחוייב מיתה, כשמת נתכפר לו (פירוש המשנה לרבינו סנהדרין פרק ט, משנה ו). ולדעת רש"י בשבת כה, א, כרת - ימיו נכרתים והולך ערירי בלא בנים, ומיתה בידי שמים - ימיו נקצרים אבל אינו הולך ערירי. 27) כי לאו שאין בו מעשה אין לוקים עליו, כמבואר לעיל פרק י"ח, הלכה ב. 28) היא ראשית כל ההפרשות אחרי מריחת הכרי, שנותן לכהן אחד מן החמישים. 29) שחייב עליה מיתה. ככתוב (ויקרא כב, ט) "ומתו בו כי יחללוהו, ואזהרתו: "וכל זר לא יאכל קדש" (שם, י), כמבואר בסנהדרין פג, ב. 30) תוספתא תרומות פרק ו, הלכה ה: "באוכלי תרומה לזרים, טהור שאכל את הטהור וטהור שאכל את הטמא... כולם במיתה", וראה הלכות תרומות פרק ו, הלכה ו. 31) שהלוי מפריש מעשר, מן המעשר שקיבל מבעל הבית, ונותנו לכהן, ודינו כתרומה גדולה, להתחייב עליו מיתה בידי שמים, כמבואר בסוטה מח, א. ואזהרתו מ"וכל זר לא יאכל קודש" המכוון לתרומה, ותרומת מעשר וביכורים וכן חלה הכול נקראים תרומה. כמבואר בספר המצוות לא־תעשה קלג, ובהלכות תרומות פרק י, הלכה ד. 32) חייב מיתה בידי שמים, ואם התרו בו לוקה, שכבר נתבאר באות הקודמת, שגם ביכורים נקראים תרומה "לפי שכיוון שקראם יתעלה 'תרומת ידיך' (דברים יב, יז) חלו עליהם כל דיני התרומה" (ספר המצות לא־תעשה קמח). וכך שנינו (ביכורים פרק ב, משנה א) "התרומה והביכורים חייבים עליהן מיתה". וראה הלכות ביכורים פרק ג, הלכה א. אמנם במכות יט, א הנוסח: "מאימתי חייבים עליהם משיראו פני הבית" אבל רבינו מפרשו: לפנים מחומת ירושלים, כדבריו בספר המצוות לא־תעשה קמא, שמשנכנס לפנים מהחומה רואים פני הבתים שבעיר (כסף משנה בהלכות ביכורים שם). 33) שגם היא נקראת תרומה, ככתוב (במדבר טו, כ) "ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה" וכמבואר בהלכות ביכורים פרק ה, הלכה י"ד־ט"ו, ובפירוש שנינו (חלה פרק א משנה ט) "החלה והתרומה חייבים עליהן מיתה וחומש". 34) אזהרתו - "ולא יחללו את קדשי בני ישראל את אשר ירימו לה'" (ויקרא כב, טו) - אשר ירימו: בעתידים להיתרם, הכתוב מדבר, שעדיין לא הורמו קדשיהם מהם וזהו טבל, עונש מיתה - נאמר כאן; ולא יחללו, ונאמר בתרומה; ומתו בו כי יחללוהו, מה שם במיתה אף כאן במיתה (סנהדרין פג, א). וכן האוכל מעשר ראשון, שלא הופרשה ממנו תרומת מעשר חייב מיתה, ככתוב "ואת קדשי בני ישראל לא תחללו ולא תמותו" (במדבר יח, לב) ראה ספר המצוות לא־תעשה קנג שזה מכוון לאסור אכילת מעשר ראשון בטבלו. ובתוספתא סוטה פרק י"ג, הלכה י שנינו: "ותרומת מעשר טבל עוון מיתה". והשווה הלכות מאכלות אסורות פרק י, הלכה כ. וטבל, שהורמו תרומותיו, ולא הופרשו ממנו מעשרותיו יתבאר דינו לקמן הלכה ד לאו עח. 35) הרי היא טבל, שהרי לא ניטלה ממנה תרומתה, כמבואר לעיל, ובפירוש שנינו (שביעית פרק ט, משנה ט) "האוכל מעיסת שביעית עד שלא הורמה חלתה חייב מיתה. וראה חלה פרק ג, משנה א "גלגלה - בחיטים, וטמטמה - בשעורים האוכל ממנה חייב מיתה", שנגמרה מלאכתה והרי היא טבל. 36) אזהרתו - "איש־איש מזרע אהרן... בקדשים לא יאכל עד אשר יטהר" (ויקרא כב, ד) איזהו דבר שהוא שווה בזרעו של אהרן (=בין זכרים בין נקיבות) הוי אומר זו תרומה (מכות יד, ב); מיתה - שנאמר (שם, ט) "ושמרו את משמרתי... ומתו בו כי יחללוהו" (סנהדרין פג, א) וכן בספר המצוות לא־תעשה קלו. וכהן טמא שאכל תרומה טמאה, אינו במיתה, שהרי היא מחוללת ועומדת, ואף על פי שהוא בלאו אינו לוקה, כמבואר בהלכות תרומות פרק ז, הלכה א. 37) שנאמר (ויקרא טז, ב) "ואל יבוא בכל עת אל הקודש מבית לפרוכת... ולא ימות". וכשנכנס להיכל דינו יתבאר לקמן הלכה ד לא־תעשה כז (ספר המצוות לא־תעשה סח). 38) שנאמר (ויקרא י, ז) "ומפתח

אוהל מועד לא תצאו פן תמותו" (ספר המצוות לא־תעשה קסה). 39) שנאמר (במדבר י, ג) "אך אל כלי הקודש ואל המזבח לא יקרבו ולא ימותו" וכמבואר בספרי שם. ובנוגע לכהן שעבד עבודת הלויים, ראה להלן הלכה ד, לא־תעשה לב (ספר המצוות לא־תעשה עב). 40) זר - שאינו מזרע אהרן; ששימש - שעבד עבודת הקודש. אזהרתו: "וזר לא יקרב אליכם" (במדבר יח, ד) ועונשו: "והזר הקרב יומת" (שם ז). ובספרי שם אמרו: "והזר הקרב יומת" - לעבודה, (ספר המצוות לא־תעשה עד). 41) בגדי כהונה, שמונה - לכהן גדול; ארבעה - לכהן הדיוט. 42) שנאמר (שמות כט, ט) "וחגרת אתם אבנט... והייתה להם כהונה" - בזמן שבגדיהם עליהם, כהונתם עליהם; אין בגדיהם עליהם אין כהונתם עליהם והרי הם זרים, וזר ששימש במיתה (סנהדרין פג, ב). וראה ספר המצוות עשה לג. 43) במקדש, שנאמר (ויקרא כב, ב) "ויינזרו מקדשי בני ישראל ולא יחללו את שם קדשי" ולמדו חכמים (סנהדרין פג, ב) גזירה שווה חילול־חילול מתרומה שנאמר בה (שם, ט) "ומתו בו כי יחללוהו" מה שם במיתה אף כאן במיתה (ספר המצוות לא־תעשה עה). וכבר נתבאר לעיל פרק י"ח, הלכה ו, אף על פי שהדין כן, "פרחי כהונה היו מוציאים אותו חוץ לעזרה ופוצעים את מוחו בגזירים". והשווה הלכות ביאת מקדש פרק ד, הלכה ב. 44) במקדש, אזהרתו - שנאמר (ויקרא י, ט) "יין ושכר אל תשת... בבואכם אל אוהל מועד ולא תמותו". ובתורת כוהנים שם אמרו: "מניין שאינו חייב אלא בשעת עבודה? תלמוד לומר: אתה ובניך... בבואכם אל אוהל מועד" (ספר המצוות לא־תעשה עג). וראה הלכות ביאת מקדש פרק א, הלכה א־ב. ושתוי שנכנס שם ולא עבד, יתבאר דינו להלן הלכה ד לא־תעשה כט. 45) כוהן שטבל לטומאתו ועדיין לא העריב שמשו, ועליו הזהירה תורה (ויקרא כא, ו) "ולא יחללו שם אלוקיהם". ובסנהדרין פג, ב אמרו: אם אינו עניין לטמא ששימש, שכבר נכתב שם, כב, ב, תנהו עניין לטבול יום ששימש, ולמד חילול - חילול מתרומה, כדלעיל (ספר המצוות לא־תעשה עו). 46) שכבר העריב שמשו, ועדיין לא הביא קרבנות טהרתו לכפר עליו, ראה ויקרא טו, יג־טו, ובסנהדרין פג, ב אמרו: "וכפר עליה הכהן וטהרה" (שם יב, ח) - טהרה, מכלל, שהיא טמאה. וטמא ששימש במיתה, אולם מפרשי רבינו העירו, שבפירוש כתב רבינו בהלכות ביאת מקדש פרק ד, הלכה ד, "מחוסר כיפורים שעבד, אף על פי שעבודתו פסולה וחיילל הרי זה פטור" ולפיכך החליט הר' יוסף קורקוס (הובא בכסף משנה, כאן) שיש כאן טעות סופר וצריך להיות: "יתר בגדים שימש", שכל כהן, שלבש בגד נוסף על בגדי כהונתו חייב מיתה, כמבואר בזבחים יח, א ובהלכות כלי המקדש פרק י, הלכה ה. 47) שעברו עליו יותר משלושים יום שלא גילח ראשו, ואזהרתו - "ראשיכם אל תפרעו" (ויקרא י, ו). וכן מיתתו - שנאמר שם: "ולא תמותו" וביחזקאל מד, כ נאמר: "ופרע ראשם לא ישלחו... ויין לא ישתו כל כהן" הוקש פרוע ראש לשתוי יין, שהוא במיתה (סנהדרין פג, ב) והשווה ספר המצוות לא־תעשה קסג והלכות ביאת מקדש פרק א, הלכה ה. ודין כהן שנכנס למקדש פרוע ראש ולא עבד יתבאר להלן הלכה ד, לא־תעשה לג. 48) והתורה אמרה (ויקרא י, ו) "ובגדיכם לא תפרומו ולא תמותו" (ספר המצוות לא־תעשה קסד). ודין כהן שנכנס למקדש קרוע בגדים ולא עבד, יתבאר להלן הלכה ד, לא־תעשה לד, וראה הלכות ביאת מקדש פרק א, הלכה י"ד.

ג. אֲבָל הַמְשַׁמֵּשׁ בְּלֹא קִדּוּשׁ יָדַיִם וְרַגְלַיִם[49], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא חַיָּב מִיתָה[50] - אֵינוֹ לוֹקֶה, מִפְּנֵי שֶׁהִיא מִצְוַת עֲשֵׂה[51]. וְכֵן נָבִיא שֶׁכָּבַשׁ נְבוּאָתוֹ[52], אוֹ שֶׁעָבַר עַל דִּבְרֵי עַצְמוֹ, וְהָעוֹבֵר עַל דִּבְרֵי נָבִיא, אַף עַל פִּי שֶׁשִּׁלְשְׁתָּן בְּמִיתָה[53] - אֵינוֹ לוֹקֶה. שֶׁהֵן בָּאִין מִכְּלַל עֲשֵׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: אֵלָיו תִּשְׁמָעוּן; וְלָאו הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה - הֲרֵי הוּא כַּעֲשֵׂה[54], וְאֵין לוֹקִין עָלָיו.

49) שלא רחץ ידיו ורגליו. 50) ככתוב (שמות ל, כא) "ורחצו ידיהם ורגליהם ולא ימותו". 51) לא הוזכר בה לאו, אלא לשון עשה בלבד ואין לוקים על ביטול מצוות עשה. 52) שלא אמרה, כגון יונה בן אמיתי, ראה יונה א, ג. 53) בידי שמים, ככתוב (דברים יח, יט) "והיה האיש אשר לא ישמע אל דברי אשר ידבר בשמי אנוכי אדרוש מעימו" - קרא בו: "לא ישמע, לא יִשָּׁמע, לא ישמיע" סנהדרין פט, א), וכמבואר בספר המצוות עשה קעב ובהלכות יסודי התורה פרק ט, הלכה ב־ג. 54) יבמות נד, ב. והשווה הלכות אישות פרק א, הלכה ח.

ד. כָּל לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁבַּתּוֹרָה, שֶׁאֵין בָּהֶן לֹא כָּרֵת וְלֹא מִיתַת בֵּית דִּין[55], שֶׁלּוֹקִין עֲלֵיהֶן - מֵאָה שִׁשִּׁים וּשְׁמוֹנָה. וְאֵלּוּ הֵן: א) הָעוֹשֶׂה אֶלִּיל[56]. ב) הָעוֹשֶׂה אֶלִּיל לְנוּי[57]. ג) הַפּוֹנֶה אֶל אֱלִילִים[58] בְּאֶחָד מִן הַמַּעֲשִׂים[59]. ד) הַמִּקִּים מַצֵּבָה[60]. ה) הַנּוֹטֵעַ אִילָן בַּמִּקְדָּשׁ[61]. ו) הַנּוֹתֵן אֶבֶן מַשְׂכִּית[62]. ז) הַנּוֹדֵר בְּשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה[63]. ח) הַנִּשְׁבָּע בִּשְׁמָהּ[64]. ט) הַנֶּהֱנֶה בָּהּ[65]. י) הַבּוֹנֶה עִיר הַנִּדַּחַת[66]. יא) הַנֶּהֱנֶה מִמֶּנָּהּ[67]. יב) הָעוֹשֶׂה כְּחָקוֹת הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים[68]. יג) הַקּוֹסֵם[69]. יד) הַמְעוֹנֵן[70]. טו) הַמְנַחֵשׁ[71]. טז) הַחוֹבֵר[72]. יז) הַדּוֹרֵשׁ אֶל הַמֵּתִים[73]. יח) הַמּוֹחֵק שֵׁם[74] וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, כְּגוֹן הוֹרֵס[75] אֶבֶן מִן הַמִּזְבֵּחַ אוֹ שׁוֹרֵף עֵץ מִן הַמִּקְדָּשׁ[76]. יט) הַמְכַבֶּה אֵשׁ מִן הַמִּזְבֵּחַ[77]. כ) הָעוֹלֶה עָלָיו בְּמַעֲלוֹת[78]. כא) הַנִּכְנָס לָעֲזָרָה בִּבְגָדִים טְמֵאִים[79]. כב) זָב וְכַיּוֹצֵא בּוֹ[80] שֶׁנִּכְנַס לְהַר הַבַּיִת[81]. כג) הַמֵּסִיר בַּדֵּי אָרוֹן[82]. כד) הַמַּזִּיחַ[83] חֹשֶׁן מֵעַל הָאֵפוֹד[84]. כה) הַקּוֹרֵעַ פִּי הַמְּעִיל[85]. כו) הַמַּקְרִיב עַל מִזְבַּח הַזָּהָב[86]. כז) כֹּהֵן שֶׁנִּכְנַס לַהֵיכָל שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת הָעֲבוֹדָה[87]. כח) בַּעַל מוּם שֶׁנִּכְנַס לְשָׁם[88]. כט) שָׁתוּי[89] שֶׁנִּכְנַס לְשָׁם[90]. ל) בַּעַל מוּם שֶׁשִּׁמֵּשׁ[91]. לא) עָרֵל שֶׁשִּׁמֵּשׁ[92]. לב) כֹּהֵן שֶׁעָבַד בַּעֲבוֹדַת הַלְּוִיִּם[93]. לג) כֹּהֵן שֶׁנִּכְנַס לַמִּקְדָּשׁ פְּרוּעַ רֹאשׁ[94]. לד) כֹּהֵן שֶׁנִּכְנַס לַמִּקְדָּשׁ קְרוּעַ בְּגָדִים[95]. לה) הַמַּקְדִּישׁ בַּעֲלֵי מוּמִין[96]. לו) הַשּׁוֹחֲטָן[97]. לז) הַזּוֹרֵק דְּמֵיהֶן[98]. לח) הַמַּקְטִיר אֲמוּרֵיהֶן[99]. לט) הַמַּקְרִיב קָרְבְּנוֹת עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים בַּעֲלֵי מוּמִין[100]. מ) הַמַּטִּיל מוּם בְּקָדָשִׁים בִּזְמַן

1 הַמִּקְדָּשׁ[101]. מא) הָעוֹבֵד בְּקָדְשִׁים[102]. מב) הַגּוֹזֵז
2 אוֹתָן[103]. מג) הַמַּקְטִיר שְׁאוֹר אוֹ דְבַשׁ[104]. מד)
3 הָעוֹשֶׂה שִׁירֵי מִנָּחוֹת מֵחָמֵץ[105]. מה) הַמַּקְרִיב[106] בְּלֹא
4 מֶלַח[107]. מו) הַמַּקְרִיב אֶתְנַן אוֹ מְחִיר כֶּלֶב[108]. מז)
5 הַנּוֹתֵן שֶׁמֶן עַל מִנְחַת חוֹטֵא[109]. מח) הַנּוֹתֵן עָלֶיהָ[110]
6 לְבוֹנָה[111]. מט) הַנּוֹתֵן שֶׁמֶן בְּקָרְבַּן סוֹטָה[112]. נ) הַנּוֹתֵן
7 עָלָיו[113] לְבוֹנָה. נא) הַמַּבְדִּיל בְּחַטַּאת הָעוֹף[114]. נב)
8 הַמֵּמִיר בְּקָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ[115]. נג) הָאוֹכֵל בְּשַׂר קֹדֶשׁ
9 שֶׁנִּטְמָא[116]. נד) הָאוֹכֵל מִפְּסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין[117]. נה)
10 כֹּהֵן שֶׁאָכַל בְּשַׂר קָדְשֵׁי קָדָשִׁים[118] חוּץ לָעֲזָרָה[119]. נו)
11 זָר שֶׁאָכַל בְּשַׂר קָדְשֵׁי קָדָשִׁים אַחַר מַתַּן דָּמִים[120]. נז)
12 זָר שֶׁאָכַל בְּשַׂר בְּכוֹר[121]. נח) כֹּהֶנֶת שֶׁנִּשֵּׂאת לְזָר
13 שֶׁאוֹכֶלֶת[122] חָזֶה וָשׁוֹק[123], אֲפִלּוּ לְאַחַר מִיתַת
14 בַּעְלָהּ[124]. נט) חֲלָלָה[125] שֶׁאָכְלָה תְּרוּמָה[126]. ס)
15 הָאוֹכֵל קָדָשִׁים קַלִּים חוּץ לִירוּשָׁלַיִם[127]. סא) הָאוֹכֵל
16 קָדָשִׁים קַלִּים קֹדֶם זְרִיקַת דָּמִים[128]. סב) הָאוֹכֵל בְּכוֹר
17 חוּץ לִירוּשָׁלַיִם[129]. סג) הָאוֹכֵל מַעֲשַׂר שֵׁנִי[130] אַחַר
18 שֶׁרָאָה פְּנֵי הַבַּיִת[131] חוּץ לִירוּשָׁלַיִם[132]. סד) כֹּהֵן
19 שֶׁאָכַל בִּכּוּרִים מִשֶּׁנִּכְנְסוּ לִירוּשָׁלַיִם קֹדֶם הַנָּחָה
20 בָּעֲזָרָה[133]. סה) כֹּהֵן שֶׁאָכַל בִּכּוּרִים חוּץ לִירוּשָׁלַיִם
21 אַחַר שֶׁהִנִּיחָם בָּעֲזָרָה[134]. סו) הָאוֹכֵל מַעֲשַׂר שֵׁנִי
22 שֶׁנִּטְמָא בִּירוּשָׁלַיִם קֹדֶם שֶׁיִּפָּדֶה[135]. סז) טָמֵא שֶׁאָכַל
23 מַעֲשֵׂר שֵׁנִי הַטָּהוֹר בִּירוּשָׁלַיִם[136]. סח) הָאוֹכֵל מַעֲשֵׂר
24 שֵׁנִי בַּאֲנִינוּת[137], וְכֵן כָּל הַקָּדָשִׁים[138]. סט) עָרֵל
25 שֶׁאָכַל בְּשַׂר קֹדֶשׁ אוֹ תְּרוּמוֹת[139]. ע) הָאוֹכֵל מִמִּנְחַת
26 כֹּהֵן[140], וְכֵן מִכָּל דָּבָר שֶׁהוּא כָּלִיל לָאִשִּׁים[141]. עא)
27 הָאוֹכֵל מִבְּשַׂר חַטָּאוֹת הַנִּשְׂרָפוֹת[142], וְכֵן מִכָּל הַטָּעוּן
28 שְׂרֵפָה[143]. עב) הַשּׁוֹחֵט פֶּסַח עַל הֶחָמֵץ[144]. עג)
29 הַשּׁוֹבֵר בּוֹ עֶצֶם, בֵּין בָּרִאשׁוֹן בֵּין בַּשֵּׁנִי[145]. עד)
30 הַמּוֹצִיא מִבְּשָׂרוֹ חוּץ לַחֲבוּרָתוֹ[146]. עה) הָאוֹכֵל
31 מִבְּשָׂרוֹ חוּץ מֵחֲבוּרָתוֹ[147]. עו) הָאוֹכֵל מִבְּשָׂרוֹ נָא[148]
32 אוֹ מְבֻשָּׁל[149]. עז) הַנֶּהֱנֶה מִן הַהֶקְדֵּשׁ בְּמֵזִיד[150]. עח)
33 הָאוֹכֵל טֶבֶל שֶׁעֲדַיִן לֹא הֻפְרַשׁ מִמֶּנּוּ מַעֲשֵׂר, אֲפִלּוּ
34 מַעֲשַׂר עָנִי[151], אַף עַל פִּי שֶׁהוּרְמוּ תְּרוּמוֹתָיו[152]. עט)
35 הָאוֹכֵל מִבְּשַׂר נֶפֶשׁ חַיָּה שֶׁנִּגְמַר דִּינָהּ לִסְקִילָה[153], אַף
36 עַל פִּי שֶׁנִּשְׁחֲטָה[154]. פ) הָאוֹכֵל בְּהֵמָה טְמֵאָה[155]. פא)
37 הָאוֹכֵל עוֹף טָמֵא[156]. פב) הָאוֹכֵל דָּג טָמֵא[157]. פג)
38 הָאוֹכֵל שֶׁרֶץ הָעוֹף[158]. פד) הָאוֹכֵל שֶׁרֶץ הָאָרֶץ[159].
39 פה) הָאוֹכֵל שֶׁרֶץ הַמַּיִם[160]. פו) הָאוֹכֵל רֶמֶשׂ
40 הָאֲדָמָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ רָבֶה[161]. פז) הָאוֹכֵל
41 תּוֹלָעִים שֶׁבַּפֵּרוֹת אַחַר שֶׁפֻּרְשׁוּ[162]. פח) הָאוֹכֵל
42 נְבֵלָה[163]. פט) הָאוֹכֵל טְרֵפָה[164]. צ) הָאוֹכֵל אֵבֶר מִן
43 הַחַי[165]. צא) הָאוֹכֵל גִּיד הַנָּשֶׁה[166]. צב) הָאוֹכֵל בָּשָׂר
44 בְּחָלָב[167]. צג) הַמְבַשֵּׁל בָּשָׂר בְּחָלָב[168]. צד) הָאוֹכֵל
45 מִתְּבוּאָה חֲדָשָׁה[169] קֹדֶם הַבָּאַת הָעֹמֶר[170]. צה) הָאוֹכֵל
46 עָרְלָה[171]. צו) הָאוֹכֵל כִּלְאֵי הַכֶּרֶם[172]. צז) הָאוֹכֵל

47 תַּעֲרֹבֶת חָמֵץ בַּפֶּסַח[173]. צח) הָאוֹכֵל חָמֵץ אַחַר
48 חֲצוֹת[174]. צט) הַמְקַיֵּם[175] חָמֵץ בִּרְשׁוּתוֹ, וּכְגוֹן שֶׁחִמֵּץ
49 עִסָּתוֹ[176]. ק) הַשּׁוֹתֶה יֵין נֶסֶךְ[177]. קא) נָזִיר שֶׁאָכַל
50 מִגֶּפֶן הַיַּיִן[178]. קב) נָזִיר שֶׁגִּלַּח[179]. קג) נָזִיר שֶׁנִּטְמָא
51 לְמֵת[180]. קד) הַמְגַלֵּחַ אֶת הַנֶּתֶק[181]. קה) הַחוֹתֵךְ
52 סִימָנֵי צָרַעַת[182] אוֹ שֶׁכִּוְּאָן בְּאֵשׁ[183]. קו) הָעוֹבֵד בַּנַּחַל
53 שֶׁנִּתְעָרְפָה בּוֹ הָעֶגְלָה[184]. קז) הַזּוֹרֵעַ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל
54 בַּשְּׁבִיעִית[185]. קח) הַזּוֹמֵר אֶת הָאִילָן בַּשְּׁבִיעִית[186].
55 קט) הַקּוֹצֵר סָפִיחַ[187] בְּלֹא שְׁנוּי[188]. קי) הַבּוֹצֵר[189]
56 בְּלֹא שְׁנוּי[190]. קיא) הַזּוֹרֵעַ בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל. קיב) הַקּוֹצֵר
57 בָּהּ בְּלֹא שְׁנוּי. קיג) הַבּוֹצֵר בָּהּ בְּלֹא שְׁנוּי[191]. קיד)
58 הַמְכַלֶּה[192] פְּאַת שָׂדֶה וְלֹא נְתָנָהּ לְעָנִי[193]. קטו)
59 הַמְעוֹלֵל כַּרְמוֹ וְלֹא נְתָנָהּ[194] לְעָנִי[195]. קטז) הַמְלַקֵּט
60 לֶקֶט[196] וְלֹא נְתָנוֹ לְעָנִי[197]. קיז) פֶּרֶט[198] כַּרְמוֹ וְלֹא
61 נְתָנוֹ לְעָנִי[199]. קיח) הַלּוֹקֵחַ עֹמֶר הַשִּׁכְחָה[200] וְלֹא נְתָנוֹ
62 לְעָנִי[201]. קיט) הַלּוֹקֵחַ אֵם עַל בָּנִים[202] וְלֹא שִׁלַּח
63 הָאֵם[203]. קכ) הַזּוֹרֵעַ כִּלְאַיִם[204] בָּאָרֶץ בִּזְרָעִים[205].
64 קכא) הַזּוֹרֵעַ כִּלְאֵי הַכֶּרֶם בָּאָרֶץ[206]. קכב) הַמַּרְכִּיב
65 אִילָנוֹת כִּלְאַיִם בְּכָל מָקוֹם[207]. קכג) הַמַּרְבִּיעַ בְּהֵמָה
66 כִּלְאַיִם[208] בְּכָל מָקוֹם. קכד) הַמַּנְהִיג בִּכְלְאַיִם בְּכָל
67 מָקוֹם[209]. קכה) הַחוֹסֵם בְּהֵמָה[210] בְּעֵת מְלָאכָה בְּכָל
68 מָקוֹם. קכו) הַשּׁוֹחֵט אוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ בְּכָל מָקוֹם[211].
69 קכז) הַמְמַשְׁכֵּן חֲבֵרוֹ בְּיָדוֹ וְלֹא הֶחֱזִיר לוֹ הָעֲבוֹט[212].
70 קכח) הַחוֹבֵל אַלְמָנָה וְלֹא הֶחֱזִיר הַמַּשְׁכּוֹן[213]. קכט)
71 הַחוֹבֵל כֵּלִים שֶׁעוֹשִׂין בָּהֶן אֹכֶל נֶפֶשׁ[214]. קל) עֵד
72 זוֹמֵם שֶׁאֵין בּוֹ תַּשְׁלוּמִין[215]. קלא) הַמַּכֶּה חֲבֵרוֹ
73 הַכָּאָה שֶׁאֵין בָּהּ שָׁוֶה פְּרוּטָה[216]. קלב) בֵּן סוֹרֵר
74 וּמוֹרֶה בְּעֵדוּת רִאשׁוֹנָה[217]. קלג) הַמּוֹצִיא שֵׁם רַע[218]
75 שֶׁנִּמְצָא דְּבָרוֹ שֶׁקֶר[219]. קלד) הַמְקַלֵּל אֶת חֲבֵרוֹ
76 בַּה׳[220]. קלה) הַנִּשְׁבָּע לַשֶּׁקֶר[221]. קלו) הַנִּשְׁבָּע
77 לַשָּׁוְא[222]. קלז) הַמְחַלֵּל נִדְרוֹ[223]. קלח) הַיּוֹצֵא חוּץ
78 לַתְּחוּם בְּשַׁבָּת[224]. קלט) הָעוֹשֶׂה מְלָאכָה בְּיוֹם
79 טוֹב[225]. קמ) הַמַּקִּיף פְּאַת הָרֹאשׁ[226]. קמא) הַמַּקִּיף
80 פְּאַת זָקָן[227]. קמב) הַשּׁוֹרֵט עַל מֵת[228]. קמג) הַקּוֹרֵחַ
81 רֹאשׁוֹ עַל הַמֵּת[229]. קמד) הַכּוֹתֵב כְּתֹבֶת קַעֲקַע[230].
82 קמה) הַלּוֹבֵשׁ שַׁעַטְנֵז[231]. קמו) הַקּוֹצֵץ אִילָנֵי מַאֲכָל
83 דֶּרֶךְ הַשְׁחָתָה[232]. קמז) אִישׁ שֶׁלָּבַשׁ מַלְבּוּשׁ אִשָּׁה[233].
84 קמח) אִשָּׁה שֶׁלָּבְשָׁה מַלְבּוּשׁ אִישׁ[234]. קמט) כֹּהֵן
85 שֶׁנִּטְמָא לְמֵת[235]. קנ) כֹּהֵן שֶׁקִּדֵּשׁ אִשָּׁה זוֹנָה
86 וּבְעָלָהּ[236]. קנא) כֹּהֵן שֶׁקִּדֵּשׁ גְּרוּשָׁה וּבְעָלָהּ[237]. קנב)
87 כֹּהֵן שֶׁקִּדֵּשׁ חֲלָלָה וּבְעָלָהּ[238]. קנג) כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁבָּעַל
88 אַלְמָנָה אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא קִדְּשָׁהּ[239]. קנד) הַמַּחֲזִיר
89 גְּרוּשָׁתוֹ אַחַר שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה[240]. קנה) הַנּוֹשֵׂא זְקוּקָה
90 לְיָבָם[241]. קנו) הַבָּא עַל הַקְּדֵשָׁה[242]. קנז) מַמְזֵר[243]
91 שֶׁנָּשָׂא בַּת יִשְׂרָאֵל וּבָעַל[244]. קנח) פְּצוּעַ דַּכָּא[245]
92 שֶׁנָּשָׂא בַּת יִשְׂרָאֵל וּבָעַל. קנט) הַמְסֹרָס אִישׁ[246], וְכֵן

1 שְׁאָר זִכְרֵי בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף[247]. קס) אוֹנֵס שֶׁגֵּרֵשׁ
2 אֲנוּסָתוֹ וְלֹא הֶחֱזִירָהּ[248]. קסא) הַמּוֹצִיא שֵׁם רַע
3 שֶׁגֵּרֵשׁ אִשְׁתּוֹ וְלֹא הֶחֱזִירָהּ[249]. קסב) הַקָּרֵב אֶל
4 הָעֲרָיוֹת בְּדֶרֶךְ מִדַּרְכֵי הַזְּנוּת[250], אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא גִלָּה
5 עֶרְוָה[251]. וְזֶהוּ הֶחָשׁוּד עַל הָעֲרָיוֹת[252]. קסג) הַמִּתְחַתֵּן
6 בְּעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים[253]. קסד) גֵּר עַמּוֹנִי שֶׁנָּשָׂא בַּת
7 יִשְׂרָאֵל וּבָעַל[254]. קסה) גֵּר מוֹאָבִי שֶׁנָּשָׂא בַּת יִשְׂרָאֵל
8 וּבָעַל[255]. קסו) מֶלֶךְ שֶׁהִרְבָּה נָשִׁים[256]. קסז) מֶלֶךְ
9 שֶׁהִרְבָּה סוּסִים[257]. קסח) מֶלֶךְ שֶׁהִרְבָּה כֶּסֶף וְזָהָב[258].
10 נִמְצְאוּ כָּל הַלּוֹקִים[259] מָאתַיִם וְשִׁבְעָה. וְסִימָן לָהֶם:
11 יִלְקוּ זָרִים.

55) לדעת הרש"ש יש כאן טעות סופר וצריך להיות: "ולא מיתה בידי שמים" כי במיתה זו ידובר בפרק זה, כאמור בראש הלכה ב. 56) ובכתב יד התימנים: צלם. ואפילו לזולתנו - לעבדו. ואפילו המזמין הוא גוי, ואזהרתו: "ואלוהי מסכה לא תעשו לכם" (ויקרא יט, ד). ואם יעשנו לעצמו ילקה גם משום: "לא תעשה לך פסל" (שמת כ, ד), כמבואר בספר המצוות לא־תעשה ג וכן בהלכות עבודה זרה פרק ג, הלכה ט. 57) ובכתב יד התימנים: "צורה לנואי". והיא צורת אדם, ואף על פי שלא נעשית כדי לעבדה. ואזהרתה: "לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב" (שמות כ, כג), כלומר, צורות כסף וזהב, שאינן אלא לנוי, כדי שלא יטעו בהן הטועים, וידמו שהן לעבודה־זרה (ספר המצוות לא־תעשה ד ובהלכות עבודה־זרה פרק ג, הלכה י). 58) להתעסק בענייניהם. 59) כגון, שהיה האליל מכוסה וגילהו כדי לראותו (מהרש"ל בפירושו לסמ"ג). ואזהרתו: "אל תפנו אל האלילים" (ויקרא יט, ד) ולוקה, כמבואר בעירובין יז, ב (ספר המצוות לא־תעשה י והלכות עבודה זרה פרק ב, הלכה ג). 60) בניין שהכל מתקבצים אצלו, ואפילו לעבוד את ה', שכן היה דרך הגויים. ואזהרתו: "ולא תקים לך מצבה" (דברים טז, כב). וראה ספר המצוות לא־תעשה יא והלכות עבודה־זרה פרק ו, הלכה ו. 61) אף על פי שעשאו לנוי, כיוון שכך היו מכבדים גם לעבודה זרה, שהיו נוטעים לה עצים נאים בבתי עבודתם, ואזהרתו: "לא תיטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח ה' אלוקיך" (דברים טז, כא) וכמבואר בספר המצוות לא־תעשה יג ובהלכות עבודה־זרה פרק ו, הלכה ט. 62) אבל מצויירת, שהכול סוכים (=מסתכלים) בה, שכך היו עושים אבנים מצויירות, משוכללות בעשייתן לפני הפסילים. ואזהרתו: "ואבן משכית לא תתנו בארצכם להשתחות עליה" (ויקרא כו, א). וראה ספר המצוות לא־תעשה יב והלכות עבודה זרה פרק ו, הלכה ו. 63) שאמר: יאסרו עלי פירות אלו בשם עבודה זרה פלונית אם ארחץ (סנהדרין ס, ב וברש"י). ואזהרתו: "ושם אלוהים אחרים לא תזכירו" (שמות כג, יג). וראה בהערה הבאה. 64) בין לעצמו, בין לגוי, כגון, שיש לו שותף גוי ונשבע לו באלילו שלא מעל בו. ואזהרתו - כנ"ל בהערה הקודמת (ספר המצוות לא־תעשה יד ובהלכות עבודה זרה פרק ה, הלכה י). ואף על פי שכל לאו שאין בו מעשה אין לוקים עליו, אפשר שנשבע שיאכל ואכל, והרי זה מעשה, וכן אמרו בתמורה (ג, א) בנשבע בשם ה' לשקר, שלוקה, כגון שנשבע שלא לאכול ואכל, שעשה מעשה (לחם משנה). 65) ממנה. שנאמר (דברים ז, כו) "ולא תביא תועבה אל ביתך" (ספר המצוות לא־תעשה כה) ושם לא־תעשה כב מנה רבינו הנהנה מתכשיטים שקישטו בהם עבודה זרה, שהוא לוקה, ככתוב (דברים ז, כה) "לא תחמוד כסף וזהב עליהם". וראה הלכות עבודה זרה פרק ז, הלכה ב ופרק ח, הלכה ז. 66) שהודחו תושביה אחרי עבודה זרה, והתורה אמרה (דברים יג, יז) "והייתה תל עולם לא תיבנה עוד" (ספר המצוות לא־תעשה כג). 67) עיר הנידחת, שנאמר (שם, יח) "ולא ידבק בידך מאומה מן החרם" (שם לא־תעשה כד והלכות עבודה זרה פרק ד, הלכה ז־ח). 68) שמתנהג כמנהגם, במלבושם וכינוסם במסיבותיהם, והתורה אמרה (ויקרא כ, כג) "ולא תלכו בחוקות הגוי" (ספר המצוות לא־תעשה ל והלכות עבודה זרה פרק י"א, הלכה א). 69) מגיד עתידות על ידי מעשה שהוא עושה, כגון, האוחז במקלו ואומר: אם אלך, או לא אלך, והתורה אמרה (דברים יח, י) "לא יימצא בך... קוסם קסמים" (ספר המצוות לא־תעשה לא והלכות עבודה זרה פרק י"א, הלכה ו־ז). 70) שמכוונים מעשיו לפי בחירת העיתים על ידי מערכות הכוכבים, לומר: יום זה ראוי לפעולה פלונית, ויום זה אינו ראוי לה, והתורה אמרה (שם) "לא יימצא בך... מעונן", מלשון עונה ועת (ספר המצוות לא־תעשה לב והלכות עבודה זרה פרק י"א, הלכה ח־ט). 71) שעושה מעשיו על פי ניחוש, כגון, אלו שאומרים: נפלה פיתי מפי או נפל מקלי מידי, איני הולך למקום פלוני, שאם אלך אין חפצי נעשים, וכן המשים סימנים לעצמו: אם יארע לי כך, אעשה דבר פלוני, ואם לא יארע לי - לא אעשה, והתורה אמרה (ויקרא יט, כו) "לא תנחשו" (ספר המצוות לא־תעשה לג והלכות עבודה זרה פרק י"א, הלכה ד). 72) מדבר דברים שאין להם שום מובן, וחושב בסכלותו שהם מועילים אם יאמרום כך על הנחש או על העקרב - שלא יזיקו, או על האיש - שלא יוזק, והתורה אמרה (שם) "לא יימצא בך... וחובר חבר" (ספר המצוות לא־תעשה לה, והלכות עבודה זרה פרק י"א, הלכה י). 73) שעושה מעשים משונים, ומדמה שעל ידי כך יבוא אליו המת בחלום ויודיעו מה ששאל עליו, והתורה אמרה (שם) "לא יימצא בך... ודורש אל המתים" (ספר המצוות לא־תעשה לה והלכות עבודה זרה פרק י"א, הלכה י"ג). 74) מן השמות הקדושים, שנקרא בהם הקדוש־ברוך־הוא. 75) דרך השחתה. 76) מעצי הֶקדש, והתורה אמרה (דברים יב, ג־ד) "ונתצתם את מזבחותם.. ואשריהם תשרפון באש... ואבדתם את שמם... לא תעשון כן לה' אלוקיכם" (ספר המצוות לא־תעשה סה והלכות יסודי התורה פרק ו, הלכה א והלכה ז). 77) אפילו גחלת אחת מגחלי המזבח, שנאמר (ויקרא ו, ו) "אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה" (ספר המצוות לא־תעשה פא, והלכות תמידים ומוספים פרק ב, הלכה ו). 78) במדריגות, כדי שלא יפסע פסיעות גסות בשעת עלייתו ותיגלה ערוותו עליו (ספר המצוות לא־תעשה פ והלכות בית הבחירה פרק א, הלכה י"ז). 79) אף על פי שהוא בעצמו טהור, אלא שבגדיו טמאים טומאת אב הטומאה. והתורה אמרה (במדבר ה, ג) "ולא יטמאו את מחניהם". וב"תורת כוהנים" (אחרי מות פרק י"ב, הלכה

י"ג) אמרו: "ואם לא יכבס ובשרו לא ירחץ ונשא עוונו" (ויקרא יז, טז) - על רחיצת גופו - ענוש כרת, ועל כיבוס בגדיו - בארבעים (ספר המצוות לא־תעשה עז והלכות ביאת מקדש פרק ג, הלכה ט"ז־י"ז). 80) כגון, נידה ויולדת, שטומאתן יוצאת מגופן. 81) הוא הנקרא מחנה לוייה, והתורה אמרה (דברים כג, יא) "לא יבוא אל תוך המחנה" ואמרו בפסחים סח, א - זה מחנה לוייה, וכן בספרי שם. וראוי להעיר, שטמא מת ואפילו המת עצמו מותר להיכנס להר הבית, שנאמר (שמות יג, יט) "ויקח משה את עצמות יוסף עימו" - עימו במחנה לוייה (ספר המצוות לא־תעשה עח והלכות ביאת מקדש פרק ג, הלכה ג־ד). ודע, שמצורע הנכנס לירושלים, שהיא מחנה ישראל, לוקה, כמבואר שם הלכה ח, וכבר תמה התוספות יום טוב בכלים פרק א, למה לא מנה רבינו לאו זה בין הלאווין שלוקים עליהם. 82) מתוך טבעותיו, והתורה אמרה (שמות כה, טו) "בטבעות הארון יהיו הבדים לא יסורו ממנו" (ספר המצוות לא־תעשה פו והלכות כלי המקדש פרק ב, הלכה י"ג). 83) המסיר. 84) והתורה אמרה (שמות כח, כח) "ולא יזח החושן מעל האפוד", וכל המפרק חיבורם דרך השחתה לוקה (לשון רבינו בהלכות כלי המקדש פרק ט, הלכה י), וראה ספר המצוות לא־תעשה פז. 85) מעיל כהן גדול, אלא יהיה ארוג כמו סוף וגבול, שנאמר (שמות כח, לב) "כפי תחרא יהיה לו לא יקרע" (ספר המצוות לא־תעשה פח). והוא הדין לכל בגדי כהונה, שהקורעם דרך השחתה לוקה (הלכות כלי המקדש פרק ט, הלכה ג). 86) שבהיכל, המיוחד להקטרת קטורת, והזאות דם פר ושעיר של יום הכיפורים, ודם פרים ושעירים הנשרפים. וכל המקריב עליו זולת זה, עובר על "לא תעלו עליו קטורת זרה ועולה ומנחה ונסך לא תסכו עליו" (שמות ל, ט) ולוקה, כמבואר בהלכות כלי המקדש פרק ב, הלכה י"א וספר המצוות לא־תעשה פב. 87) והתורה אמרה (ויקרא טז, ב) "ואל יבוא בכל עת אל הקודש". ואם נכנס לקודש הקדשים, שהוא לפני ולפנים - חייב מיתה, כמבואר לעיל הלכה ב ובביאורנו שם (ספר המצוות לא־תעשה סח והלכות ביאת מקדש פרק ב, הלכה ד). 88) להיכל. והוא הדין בין האולם ולמזבח, כמבואר בהלכות ביאת מקדש פרק ו, הלכה א, שנאמר (ויקרא כא, כג) "אך אל הפרוכת לא יבוא ואל המזבח לא ייגש כי מום בו" (ספר המצוות לא־תעשה סט). 89) רביעית יין חי, או שיכור משאר המשקים המשכרים. 90) להיכל, או בין האולם ולמזבח, שנאמר (ויקרא י, ט) "יין ושכר אל תשת... בבואכם אל אוהל מועד". ואם עבד כשהוא שתוי חייב מיתה, כמבואר לעיל הלכה ב לא־תעשה יד (הלכות ביאת מקדש פרק א, הלכה א־ב וספר המצוות לא־תעשה עג). 91) שעבד במקדש, שנאמר (ויקרא כא, יז) "אשר יהיה בו מום לא יקרב". ולוקה על עבודתו נוסף על המלקות שחייב על כניסתו למזבח (הלכות ביאת מקדש פרק ו, הלכה א וספר המצוות לא־תעשה ע). 92) ישראל, שמתו אחיו מחמת מילה, שאין מלים אותו מפני הסכנה, והרי הוא לעניין עבודה כבן־נכר, שנאמר בו (יחזקאל מד, ט) "כל בן נכר ערל־לב וערל־בשר לא יבוא אל מקדשי" ואם עבד לוקה, ואינו חייב מיתה (סנהדרין פג, א והלכות ביאת מקדש פרק ו, הלכה ח). 93) שנאמר (במדבר יח, ג) "ולא ימותו גם הם (=הלויים) גם אתם" - גם אתם הכוהנים, כולל אתכם לאו זה, אלא שאינכם במיתה אלא בלאו, וכמבואר בספרי זוטא לפסוק זה. וגירסת רבינו שם: "ואין הכוהנים על הלויים אלא בלא תעשה" (ספר המצוות לא־תעשה ע"ב והלכות כלי המקדש פרק ג, הלכה י"א), וראה לעיל הלכה ב לא־תעשה י. 94) מגודל שיער למעלה משלושים יום, שנאמר (ויקרא י, ו) "ראשיכם אל תפרעו", וביחזקאל מד, כ נאמר: "ופרע לא ישלחו" (ספר המצוות לא־תעשה קסג והלכות ביאת מקדש פרק א, הלכה ט"ו). ואם שימש במקדש חייב מיתה, כמבואר לעיל הלכה ב לא־תעשה יז. 95) שנאמר (ויקרא י, ו) "ובגדיכם אל תפרומו" (ספר המצוות לא־תעשה קסד והלכות ביאת מקדש שם). ואם שימש ובגדיו קרועים חייב מיתה, כמבואר לעיל הלכה ב לא־תעשה יח. 96) למזבח. שנאמר (ויקרא כב, כ) "כל אשר בו מום לא תקריבו" (ספר המצוות לא־תעשה צא והלכות איסורי מזבח פרק א, הלכה ב). 97) לשם קרבן, שנאמר (שם, כב) "עוורת או שבור... לא תקריבו אלה לה'" (ספר המצוות לא־תעשה צב והלכות איסורי מזבח פרק א, הלכה ד). 98) על גבי המזבח, שנאמר (שם, כד) "ומעוך וכתות... לא תקריבו לה'" (שם לא־תעשה צג, והלכות איסורי מזבח שם). 99) אלו החלבים (=שהם מורים ואדונים על כל האיברים ועולים על המזבח לחלק אדון העולם, הערוך, ערך מר) והתורה אמרה (שם, כב) "ואשה לא תיתנו מהם על המזבח לה'". נמצא, המקדיש בעל מום ושחטו וזרק דמו והקטיר אימוריו לוקה ארבע מלקויות (ספר המצוות לא תעשה צד והלכות איסורי מזבח פרק א, הלכה ד). 100) שלא נאמר, כיוון שהם גוים יוקרב בעדם בעל מום (ספר המצוות לא־תעשה צו). שנאמר (שם, כה) "ומיד בן נכר לא תקריבו את לחם אלוהיכם מכל אלה" (הלכות איסורי מזבח פרק א, הלכה ו). 101) שראוי לקרבן, שנאמר (שם, כא) "כל מום לא יהיה בו" - קרא בו: לא יְהַיֶה בו, כלומר, שלא יטיל בו (=מנחות נו, ב וברש"י שם), שלא יסמא את עינו או יקטע את ידו וכדומה (ספר המצוות לא־תעשה צז והלכות איסורי מזבח שם, הלכה ז־ח). 102) בקרבנות. שאסור לעבוד בהם כל מלאכה שהיא, ככתוב (דברים טו, יט) "לא תעבוד בבכור שורך" והוא הדין לשאר הקדשים (ספר המצוות לא־תעשה קיג, והלכות מעילה פרק א, הלכה ז). 103) את צמרם, ככתוב (שם, שם) "ולא תגוז בכור צאנך" (שם לא־תעשה קיד, והלכות מעילה שם). 104) על המזבח, שנאמר (ויקרא ב, יא) "כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה לה'". ואם הקטיר שניהם כאחד, אינו לוקה אלא מלקות אחת, לפי ששניהם נאמרו בלאו אחד (הלכות איסורי מזבח פרק ה, הלכה א וספר המצוות לא־תעשה צח). 105) בכתב יד התימנים: שיירי מנחות חמץ", שיירי מנחות - הם הנשאר לכהנים לאכילה, אחרי שהכהן קמץ ממנה מלוא קומצו ומקטירו על גבי המזבח, ואסור לאפות אותם חמץ, שנאמר (ויקרא ו, י) "לא תיאפה חמץ חלקם נתתי אותה מאשי", כאילו אמר, שחלקם שהוא שיירי המנחה לא ייאפה חמץ (ספר המצוות לא־תעשה קכד והלכות מעשה הקרבנות פרק י"ב, הלכה י"ד). 106) קרבן או מנחה. 107) שנאמר (שם, ב, יג) ולא תשבית מלח ברית אלוקיך" (ספר המצוות

לא־תעשה צט והלכות איסורי מזבח פרק ה, הלכה י"א). 108) אתנן - האומר לזונה: הא לך דבר זה בשכרך; מחיר כלב - האומר לחבירו הא לך טלה זה תחת כלב זה. ושניהם אסורים למזבח, שנאמר (דברים כג, יט) "לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב בית ה' אלוקיך". ואם הקריב שניהם כאחד אינו לוקה אלא מלקות אחת, מפני שנאמרו בלאו אחד, כמבואר בהלכות איסורי מזבח פרק ג, הלכה ז (ספר המצוות לא־תעשה ק והלכות איסורי מזבח פרק ד, הלכה ח, טז). 109) המנחה שיקריב העני החוטא, כשיתחייב חטאת בהמה ואין ידו משגת להביאה - קרוייה: מנחת חוטא (הלכות מעשה הקרבנות פרק י"ב, הלכה ד), ואסור ליתן בה שמן, ככתוב (ויקרא ה, יא) "לא ישים עליה שמן" (ספר המצוות לא־תעשה קב והלכות מעשה הקרבנות פרק י"ב, הלכה ז). 110) על מנחת חוטא. 111) מין שרף מעצי בושם, ככתוב (שם, שם) "ולא ייתן עליה לבונה" (ספר המצוות לא־תעשה קג והלכות מעשה הקרבנות פרק י"ב, הלכה ח). 112) שבעלה מביא עליה מנחת קנאות - מזכרת עוון והיא קמח שעורים, והתורה אמרה (במדבר ה, טו) "לא יצוק עליו שמן" (ספר המצוות לא־תעשה קד והלכות מעשה הקרבנות פרק י"ב, הלכה ז־ח). 113) על הקרבן וכנ"ל, והתורה אמרה (שם, שם) "ולא ייתן עליו לבונה" (שם, לא־תעשה קה והלכות מעשה הקרבנות שם). 114) שהבדיל ראש העוף מהגוף במליקתו והתורה אמרה (ויקרא ה, ח) "ומלק את ראשו... ולא יבדיל" (ספר המצוות לא־תעשה קיב והלכות מעשה הקרבנות פרק ז, הלכה ו). 115) המחליף בהמת קדשים בבהמת חולין, ואומר: הרי זו תחת זו, והתורה אמרה (שם כז, י) "לא יחליפנו ולא ימיר אותו" ואינו לוקה אלא בקדשים שנועדו למזבח, ולא בבהמות שהוקדשו לצרכי בדק הבית (ספר המצוות לא־תעשה קו והלכות תמורה פרק א, הלכה א, יב). 116) ככתוב (שם ז, יט) "והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל", ואם אכל קדשים בטומאת הגוף, חייב כרת, כמבואר לעיל הלכה א, לא־תעשה טו (ספר המצוות לא־תעשה קל והלכות פסולי המוקדשים פרק י"ח, הלכה י"ב). 117) כגון, שנפסלו במחשבה, שחשב הכהן לאכלם חוץ למקומם הראוי, או שהוטל בהם מום, או שנשפך הדם ולא נזרק, ואזהרתו: "לא תאכל כל תועבה" (דברים יד, ג). דרשו בספרי: "בפסולי המוקדשים הכתוב מדבר" (ספר המצוות לא־תעשה קצ והלכות פסולי המוקדשים שם, הלכה ג־ה). 118) כגון, חטאת ואשם. 119) ואזהרתו: "לא תוכל לאכול בשעריך... בקרך וצאנך" - לא בא הכתוב אלא לאוכל מחטאת ואשם אפילו לאחר זריקה חוץ לקלעים, כמבואר במכות יז, א (ספר המצוות לא־תעשה קמה והלכות מעשה הקרבנות פרק י"א, הלכה ה). 120) הזריקה על המזבח, ואזהרתו: "וזר לא יאכל כי קודש הם" (שמות כט, לג). אבל אם אכלם קודם זריקת הדם, לוקה משום אוכל קודם זריקה (ראה בסמוך לא־תעשה סא) ולא משום זרות (ספר המצוות לא־תעשה קמט והלכות מעשה הקרבנות שם, הלכה ח). 121) שנאמר (דברים יב, יז) "לא תוכל לאכול בשעריך... ובכורות בקרך" - "לא בא הכתוב ללמד אלא לזר, שאכל בכור בין לפני זריקה ובין לאחר הזריקה, שהוא עובר בלא תעשה" (מכות יז, א ובספרי). וראה בסמוך לא־תעשה סב (ספר המצוות לא־תעשה קמד והלכות בכורות פרק א, הלכה ט"ז). 122) בכתב יד התימנים: שאכלה. 123) הניתן לכהנים מזבחי השלמים (ראה ויקרא ז, לד). 124) שחוזרת לבית אביה לאכול בתרומה - בקדשים אסורה, ככתוב (שם כב, יב) "ובת כהן כי תהיה לאיש זר, היא בתרומת הקדשים לא תאכל" (ספר המצוות לא־תעשה קלז והלכות תרומות פרק ו, הלכה ז). 125) שנולדה מאיסורי כהונה, כגון, אלמנה לכוהן גדול וגרושה לכוהן הדיוט, הרי הוולד הנולד מהם חלל וכן אשה האסורה לכוהן, שנבעלה לכוהן נתחללה בביאתו. 126) שנאמר (שם) "ובת כהן כי תהיה לאיש זר היא בתרומת הקדשים לא תאכל" - לאיש זר: כיוון שנבעלה לפסול לה, נפסלת לתרומה, כמבואר ביבמות סח, א (ספר המצוות לא־תעשה קלז והלכות תרומות פרק ו, הלכה ז). 127) שנאמר (דברים יב, יז) לא תוכל לאכול בשעריך... ונדבותיך" - זו תודה ושלמים, שהם קדשים קלים, שאין נאכלים אלא במקומם, והוא לפנים מחומת ירושלים, כמבואר במכות שם (ספר המצוות לא־תעשה קמה והלכות מעשה הקרבנות פרק י"א, הלכה ה). 128) ואפילו כן, שנאמר (שם) "לא תוכל לאכול בשעריך... ונדבותיך" - לא בא הכתוב אלא לאוכל תודה ושלמים לפני זריקת דמים כאילו אמר: "לא תוכל לאכול בשעריך קודם שזורקים דמם בשערי המקום" (ספר המצוות לא־תעשה קמז והלכות מעשה הקרבנות שם, הלכה ד). 129) כשהוא תמים, ואפילו כהן, שנאמר (שם) "לא תוכל לאכול בשעריך... ובכורות בקרך" (ספר המצוות לא־תעשה קמד והלכות בכורות פרק א, הלכה ט"ז). 130) שלא נפדה. 131) כלומר, שנכנס לפנים מחומת ירושלים, ובמכות יט, ב הנוסח: "משראה פני החומה". 132) שנאמר (שם) "לא תוכל לאכול בשעריך דגנך... ואכלת לפני ה' אלוקיך" - כיוון שנכנס למקום אכילתו ואכלו בחוץ לוקה (ספר המצוות לא־תעשה קמא והלכות מעשר שני פרק ב, הלכה ה־ו 133) לפני המזבח, ככתוב (שם כו, י) "והנחתו לפני ה' אלוקיך" והרי זה כאילו אכלם בחוץ, ואזהרתו: "לא תוכל לאכול בשעריך... ותרומת ידך" (שם יב, יז) - תרומת ידך - אלו הביכורים (מכות יז, א) אבל קריאת פרשת מקרא ביכורים אינה מעכבת בהם (ספר המצוות לא־תעשה קמח והלכות ביכורים פרק ג, הלכה ג־ד). 134) שנאמר (שם) "לא תוכל לאכול בשעריך... ותרומת ידך" וכבר נתבאר עיל בהערה הקודמת שתרומה זו כוונתה לביכורים, אבל קודם שהונחו בעזרה, הואיל ולא נראו עדיין לאכילה בפנים אין לוקים על אכילתם בחוץ, השווה לעיל. (ספר המצוות לא־תעשה קמח והלכות ביכורים שם, הלכה ג). 135) שאם נטמא עליו לפדותו אפילו בירושלים, כמבואר במכות יט, ב. ואזהרה לאוכלו בטומאה: "ולא ביערתי ממנו בטמא" (שם כו, יד) - בין שהוא טמא והמעשר טהור, בין שהוא טהור והמעשר טמא (ספר המצוות לא־תעשה קנ והלכות מעשר שני פרק ג, הלכה א). 136) שהיא מקום אכילתו, כשהוא טהור, ואזהרתו כנ"ל, "בין שהמעשר טמא והוא טהור בין שהמעשר טהור והאוכל טמא" (שם, שם). 137) ביום שמת לו אחד מקרוביו שחייב להתאבל ולאונן עליו, והתורה אמרה (שם, שם) "לא אכלתי באוני ממנו".

138) אסור לאכלם באנינות מאותו הפסוק, וכן אמר אהרן למשה (ויקרא י, יט) "ואכלתי חטאת היום הייטב בעיני ה'" (ספר המצוות לא־תעשה קנא והלכות מעשר שני שם הלכה ה־ז). 139) נאמר: 'תושב ושכיר' בפסח (שמות יב, מה) ונאמר 'תושב ושכיר' בתרומה (ויקרא כב, י) מה תושב ושכיר האמור בפסח ערל אסור בו (=שבפירוש אמרה תורה (שם, מח) "וכל ערל לא יאכל בו") אף תושב ושכיר האמור בתרומה ערל אסור בו" (יבמות ע, א), והוא הדין לקדשים, שהרי פסח מקדשים קלים הוא, כל שכן לקדשי קדשים שערל אסור בהם (ספר המצוות לא־תעשה קלה, והלכות תרומות פרק ז, הלכה י והלכות מעשה הקרבנות פרק י, הלכה ט), וראה הלכות קרבן פסח פרק ט, הלכה ח. 140) שהיא כולה כליל על המזבח. 141) כגון, האימורים, שהם כליל למזבח ככל קרבן עולה, ואזהרתם: "וכל מנחת כהן כליל תהיה לא תאכל" (ויקרא ו, טז) - כל שבכליל תהיה, ליתן לא תעשה על אכילתו, כמבואר במנחות עד, ב (ספר המצוות לא־תעשה קלח והלכות מעשה הקרבנות פרק י"א, הלכה ג). 142) כגון, פר ושעיר של יום הכיפורים וכן של פר כהן משיח, הנשרפים בבית הדשן שמחוץ לירושלים. 143) כגון, חטאת חיצונה שהובא מדמה להיכל. ואזהרתם: "וכל חטאת אשר יובא מדמה אל אוהל מועד... לא תאכל, באש תישרף" (שם, כג) - כל שהוא טעון שריפה, ליתן עליו לא תעשה על אכילתו (ספר המצוות לא־תעשה קלט והלכות מעשה הקרבונות שם). 144) שיש ברשותו חמץ בשעת שחיטתו, שנאמר (שמות כג, יח) "לא תזבח על חמץ דם זבחי" (ספר המצוות לא־תעשה קטו והלכות קרבן פסח פרק א, הלכה ה). 145) בפסח שני שחל בי"ד באייר, והתורה אמרה בשניהם: "ועצם לא תשברו בו" (שם יב, מו), ובפסח שני: "ועצם לא ישברו בו" (במדבר ט, יב). וכל זה בפסח טהור (ספר המצוות לא־תעשה קכא־ב והלכות קרבן פסח פרק ו, הלכה א). 146) הקבוצה שנתקבצה לאכלו, שנאמר (שמות שם) "לא תוציא מן הבית מן הבשר חוצה" (ספר המצוות לא־תעשה קכג והלכות קרבן פסח פרק ט, הלכה א). 147) שיצא הבשר חוץ לחבורתו, ואפילו חזר לחבורתו אסור לאכלו, הרי הוא כבשר קדשים קלים שיצא חוץ לחומת ירושלים שאסור באכילה, ואזהרתו: "ובשר בשדה טריפה לא תאכלו" (שם כב, ל) - כיוון שיצא בשר חוץ למחיצתו נעשה כטריפה (ספר המצוות שם והלכות מאכלות אסורות פרק ה, הלכה ט, והלכות מעשה הקרבנות פרק י"א, הלכה ו והלכות קרבן פסח פרק ט הלכה ב). 148) הבשר שנצלה מעט ואינו ראוי לאכילת אדם (הלכות קרבן פסח פרק ח, הלכה ו). 149) אלא צלי, שנאמר (שם יב, ט) "אל תאכלו ממנו נא ובשל מבושל". ואם אכל נא ומבושל כאחת, אינו לוקה אלא אחת, לפי ששניהם נכללים בלאו אחד (ספר המצוות לא־תעשה קכה והלכות קרבן פסח שם הלכה ד). 150) שנאמר, (דברים יב, יז) "לא תוכל לאכול בשעריך... וכל נדריך אשר תדור" כאילו אמר: לא תוכל לאכול נדריך אשר תידור. ולאוו זה הוא אזהרה לכל מועל, וכן אמרו (סנהדרין פג, א): "הזיד במעילה רבי אומר במיתה וחכמים אומרים באזהרה" ואם מעל בשוגג מקריב קרבן מעילה (ספר המצוות לא־תעשה קמו והלכות מעילה פרק א, הלכה ג). 151) הניתן בשנה השלישית והשישית לשמיטה. 152) תרומה גדולה ותרומת מעשר, שנאמר (שם, שם) "לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך", ונאמר להלן (שם כו, יב) "ואכלו בשעריך ושבעו", מה להלן מעשר עני אף כאן מעשר עני, ואמרה תורה, לא תוכל לאכול טבל בעוד שהמעשר שכתוב בו: בשעריך - בתוכו (מכות טז, ב). אבל האוכל טבל שלא הורמו ממנו תרומותיו חייב מיתה, כמבואר לעיל הלכה ב, לא־תעשה ה (ספר המצוות לא־תעשה קנג והלכות מאכלות אסורות פרק י, הלכה כ־כא). 153) כגון, שהרגה אדם ונתחייבה סקילה. 154) שקדמו בעליה ושחטוה, שנאמר (שמות כא, כח) "סקול ייסקל השור ולא ייאכל את בשרו" ממשמע שנאמר סקול ייסקל, איני יודע שנבילה הוא, ונבילה אסורה באכילה, מה תלמוד לומר ולא ייאכל את בשרו? מגיד הכתוב: שאם שחטו לאחר שנגמר דינו אסור באכילה" (בבא קמא מא, א) "שנעשה כבהמה טמאה" (ספר המצוות לא־תעשה קפח והלכות מאכלות אסורות פרק ד, הלכה כ"ב). 155) או חיה טמאה, שאינה מעלת גרה ומפרסת פרסה, שנאמר (דברים יד, ו) "וכל בהמה מפרסת פרסה... מעלת גרה... אותה תאכלו" - שומע אני שכל שאינה מעלת גרה ומפרסת פרסה אסורה, ולאו הבא מכלל עשה - עשה הוא, ובגמל ובחזיר ובארנבת נאמר (שם ז־ח) "אך את זה לא תאכלו ממעלי הגרה וממפריסי הפרסה" וגו', והרי הדברים קל וחומר: מה אלו שיש בהם סימן טהרה אחד הרי הם בלא תעשה על אכילתם, שאר בהמה טמאה וחיה טמאה שאין בהן סימן טהרה כלל אינו דין שאיסור אכילתן הוא בלא־תעשה (ספר המצוות לא־תעשה קעב והלכות מאכלות אסורות פרק ב, הלכה א־ב). 156) ככתוב (ויקרא יא, יג) "ואת אלה תשקצו מן העוף לא ייאכלו... את הנשר ואת הפרס" וגו'. וסימני עוף טמא מבוארים בהלכות מאכלות אסורות פרק א, הלכה ט"ז־כ (ספר המצוות לא־תעשה קעד והלכות מאכלות אסורות פרק ב, הלכה ד). 157) שאין לו סנפיר וקשקשת, ואזהרתו: "ושקץ יהיו לכם מבשרם לא תאכלו" (שם, יא), וראה הלכות מאכלות אסורות פרק א, הלכה כ"ד (ספר המצוות לא־תעשה קעג והלכות מאכלות אסורות שם). 158) כגון, הזבובים והדבורים והיתושים, ככתוב (דברים יד, יט) "וכל שרץ העוף טמא הוא לכם לא יאכלו" (ספר המצוות לא־תעשה קעה והלכות מאכלות אסורות שם, הלכה ה־ו). 159) כגון, התולעים והחיפושיות, נחשים ועקרבים, וכן שמונה שרצים האמורים בתורה (ויקרא יא, כט) "החולד והעכבר והצב" וגו'. ואזהרתם: "וכל השרץ השורץ על הארץ... לא יאכל" (שם, מא), אלא שעל שמונה שרצים הוא לוקה על אכילתם בכעדשה, כשיעור טומאתם, ועל שאר שרצים אינו לוקה על אכילתם אלא בכזית, כמבואר בהלכות מאכלות אסורות פרק ב, הלכה ו־ז (ספר המצוות לא־תעשה קעו והלכות מאכלות אסורות שם). 160) כגון, התולעים והעלוקה שבמים, וכן חיות הים, כללו של דבר, כל שאינו בצורת הדגים, כגון, כלב המים והדולפן וכיוצא בהם. ואזהרתם: "אל תשקצו את נפשותיכם בכל השרץ השורץ ולא תטמאו בהם" (ויקרא יא, מג) והוא כולל כל מיני שרצים שהם (ספר המצוות לא־תעשה קעט והלכות מאכלות אסורות פרק ב, הלכה י"ב). 161) שלא נולד מזכר ונקבה

אלא מן הגללים שהסריחו וכיוצא בהם, וזהו "השרץ הרומש" שהוא מתהווה מן העפושים, ואינו מוליד כמוהו בעוד ש"השרץ השורץ" הוא הנולד מזכר ונקבה, ומוליד כמוהו. ואזהרתו: "ולא תטמאו את נפשותיכם בכל השרץ הרומש על הארץ" (ויקרא יא, מד), כמבואר בהלכות מאכלות אסורות פרק ב, הלכה י"ג (ספר המצוות לא־תעשה קעז). 162) מן הפרי ורומשים עליו, ואפילו חזרו לתוך הפרי הרי הם אסורים. ואזהרתם: "לכל השרץ השורץ על הארץ לא תאכלום" (שם, מב). אבל אם לא פירשו, מותר לאכול הפרי והתולעת שבתוכו (ספר המצוות לא־תעשה קעח והלכות מאכלות אסורות שם, הלכה י"ד). 163) בהמה ועוף שמתו מאליהם או שלא נשחטו כהלכה, שנאמר (דברים יד, כא) "לא תאכלו כל נבלה" (ספר המצוות לא־תעשה קפ והלכות מאכלות אסורות פרק ד, הלכה א). 164) שטרפה אותה חיית היער, ואינה יכולה עוד לחיות מחמת אותה טריפה ודריסה, וזוהי טריפה האמורה בתורה, ויש עוד מיני מחלות, שאם תֶּחְלֶה בהן הבהמה אינה יכולה עוד לחיות מהן, והואיל והיא נוטה למות, הרי זו אסורה אפילו קָדַם ושחטה. והאוכל מטריפה שנטרפה על ידי חיית השדה לוקה מן התורה, ומבהמה שחלתה ונוטה למות מחמת מחלתה - לוקה מדרבנן (ספר המצוות לא־תעשה קפא). ואזהרה לטריפה: "ובשר בשדה טריפה לא תאכלו" (שמות כב, ל) ושמונה מיני טריפה נאמרו למשה מסיני (הלכות שחיטה פרק ה, הלכה א־ג וספר המצוות שם). 165) שחותך אבר מן הבהמה כשהיא חיה. ואזהרתו: "ולא תאכל הנפש עם הבשר" (דברים יב, כג). והוא הדין כשאוכל כזית בשר מן החי לוקה משום אוכל טריפה. ואזהרתו: "ובשר בשדה טריפה לא תאכלו", שהרי בשר זה מבהמה שלא נשחטה ולא מתה, - כיוון שנעשית הבהמה בשר בשדה הרי היא טריפה (ספר המצוות לא־תעשה קפב והלכות מאכלות אסורות פרק ד, הלכה י, ופרק ה, הלכה א־ג). 166) שנאמר (בראשית לב, לג) "על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה (=שקפץ ממקומו ועלה) אשר על כף הירך". והאוכל את הגיד בשלימותו אף על פי שאין בו כזית, או כזית מגיד גדול - לוקה (ספר המצוות לא־תעשה קפ"ג והלכות מאכלות אסורות פרק ח, הלכה ב). 167) שנתבשל בחלב, ואף על פי שהוא בעצמו לא בישלו, שנאמר (שמות לד, כו) "לא תבשל גדי בחלב אמו" בפעם השנייה (נוסף על מה שנאמר שם כג, יט) לומר לך, שלוקה על אכילתו, כמבואר בחולין קטו, ב (ספר המצוות לא־תעשה קפז והלכות מאכלות אסורות פרק ט, הלכה א־ב). 168) ואף על פי שלא אכלו, שנאמר (שם) "לא תבשל גדי בחלב אמו" (ספר המצוות לא־תעשה קפו והלכות מאכלות אסורות שם). 169) שנשרשה בארץ אחרי שישה עשר בניסן, שהוא יום הבאת מנחת העומר. 170) שנאמר (ויקרא כג, יד) "ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד... הביאכם את קרבן אלוקיכם". ובזמן שאין בית המקדש, אסור לאכול תבואה חדשה עד גמר יום שישה עשר בניסן, כמבואר בהלכות מאכלות אסורות פרק י, הלכה ב (ספר המצוות לא־תעשה קפט). 171) פירות האילן, שגדלו בשלוש השנים לנטיעתו, ככתוב (ויקרא יט, כג) "וערלתם ערלתו את פריו, שלוש שנים יהיה לכם ערלים, לא ייאכל". ואיסור ערלה נוהג גם בחוץ לארץ, על פי הלכה למשה מסיני (ספר המצוות לא־תעשה קצב והלכות מאכלות אסורות פרק י, הלכה י־יא). 172) מין ממיני תבואה או מיני ירקות שנזרעו בכרם, או שנטע הגפן בתוך הירק, שניהם אסורים באכילה, שנאמר (דברים כב, ט) "לא תזרע כרמך כלאיים, פן תקדש המלאה, הזרע אשר תזרע ותבואת הכרם" - דרשו חכמינו: פק ת'ק'ד'ש' - פן תוקד אש (חולין קטו, א). וכל מקום שנאמר: "פן" אינו אלא מצוות לא תעשה, כמבואר במכות יג, ב (ספר המצוות לא־תעשה קצג והלכות מאכלות אסורות שם, הלכה ו). 173) דברים שהחמץ מעורב בהם, כגון, כותח הבבלי (חלב ופת מעופשת מעורבת בתוכו) וכדומה, שנאמר (שמות יב, כ) "כל מחצת לא תאכלו". ואינו לוקה אלא אם יש בתערובת כזית חמץ בכדי אכילת שלוש ביצים, אבל אם אין בתערובת כזית חמץ בכדי אכילת שלוש ביצים אינו לוקה, אלא מכים אותו מכת מרדות (ספר המצוות לא־תעשה קצח והלכות חמץ ומצה פרק א, הלכה ו). 174) חצות יום ארבעה עשר בניסן, שנאמר (דברים טז, ג) "לא תאכל עליו חמץ" כלומר, על קרבן פסח, שזמן שחיטתו הוא מחצות היום ומעלה, ומשעה שהוא ראוי להישחט אסור הוא באכילת חמץ. אבל האוכל חמץ בפסח עצמו חייב כרת (ספר המצוות לא־תעשה קצט והלכות חמץ ומצה פרק א, הלכה ח). 175) המניח. 176) בפסח, שעשה בה מעשה, ואזהרתו: "שבעת ימים שאור לא יימצא בבתיכם" (שמות יב, יט). אבל המניח חמץ בביתו ולא עשה בו מעשה (=כגון, שהחמיץ לפני הפסח) הרי זה עובר בלאו ואינו לוקה (ספר המצוות לא־תעשה רא, והלכות חמץ ומצה שם, הלכה ב־ג). 177) שנתנסך לעבודה זרה, והשותה ממנו כל שהוא לוקה, שנאמר (דברים לב, לח) "אשר חלב זבחימו יאכלו ישתו יין נסיכם" יין שנתנסך לה, כזבח שקרב לה, ונאמר בעבודה זרה "ולא ידבק בידך מאומה מן החרם" (שם יג, יח) מאומה - אפילו כל שהוא (ספר המצוות לא־תעשה קצד והלכות מאכלות אסורות פרק י"א, הלכה א־ב) וראה הלכות עבודה זרה פרק ז, הלכה ב. 178) כגון, ענבים או צימוקים ואפילו חרצן וזג, ככתוב (במדבר ו, ג־ד) "וענבים לחים ויבשים לא יאכל... מכל אשר יעשה מגפן היין מחרצנים ועד זג לא יאכל" (ספר המצוות לא־תעשה רג־רו והלכות נזירות פרק ה, הלכה ב־ג). 179) בימי נדר נזרו, ככתוב (שם, ה) "כל ימי נדר נזרו תער לא יעבור על ראשו", ואחד המגלח ואחד המתגלח בכלל לאו זה (ספר המצוות לא־תעשה רט והלכות נזירות פרק ה, הלכה י"א). 180) טומאת שבעה ימים, כגון, שנגע בו או שנכנס לאהלו, והתורה אמרה (שם, ז) "לאביו ולאמו... לא ייטמא להם במותם" (ספר המצוות לא־תעשה רז והלכות נזירות שם, הלכה ט"ו־יח). 181) השיער הסמוך לנגע הנתק שבראש או בזקן (=שיפול השיער שבהן מעיקרו ויישאר מקום השיער פנוי, וזהו הנקרא נתק), והתורה אמרה (ויקרא יג, לג) "ואת הנתק לא יגלח", שצריך להניח שתי שערות סמוך לו כדי שיהא ניכר אם פשה הנתק (ספר המצוות לא־תעשה שז והלכות טומאת צרעת פרק ח, הלכה ב ופרק י, הלכה א). 182) כגון, שיער לבן שבבהרת (שם, כ) או שקצץ הנגע כולו מבשרו. 183) כדי שישתנה מראה המחייה (שם, כד), והתורה אמרה

(דברים כד, ח) "הישמר בנגע הצרעת" - בלא תעשה, תשמור שלא לתלוש ולא לקוץ (ספר המצוות לא־תעשה שח והלכות טומאת צרעת פרק י, שם). 184) באדמת הנחל, והוא נחל מים ששוטף בחזקה, ואסור בזריעה ובחרישה, ובכל עבודה בגופה של קרקע, ככתוב (שם כא, ד) "לא יעבד בו ולא ייזרע" (ספר המצוות לא־תעשה שט והלכות רוצח פרק י, הלכה ט). 185) היא שנת השמיטה, שעליה נאמר (ויקרא כה, ד) "ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ... שדך לא תזרע", ועבודת הארץ אסורה בה (ספר המצוות לא־תעשה רכ והלכות שמיטה ויובל פרק א, הלכה א־ב). 186) כורת ענפיו המיותרים להגדיל את פוריותו, והתורה אמרה (שם, שם) "וכרמך לא תזמור" (ספר המצוות לא־תעשה רכא והלכות שמיטה שם, הלכה ב־ג). 187) מה שהאדמה מצמיחה מעצמה מן הזרע שנפל בה לפני שביעית, או מן העיקרים שנקצרו מקודם וחזרו ועשו, שניהם נקראים ספיח (הלכות שמיטה פרק ד, הלכה א). 188) מן הרגיל, והתורה אמרה (שם, ה) "את ספיח קצירך לא תקצור" - לא תקצרנו כדרך שקוצרים תבואת שאר השנים, שקוצרים כל השדה בבת אחת ומעמידים כרי, אלא קצור מעט־מעט וחבוט ואכול (ספר המצוות לא־תעשה רכב והלכות שמיטה פרק ה, הלכה א). 189) קוטף פרי האילן. 190) מן הרגיל. והתורה אמרה (שם, שם) "ואת ענבי נזירך לא תבצור" שלא תאספם כדרך שאתה אוספם בכל שנה, כגון ענבים - אין דורכים אותם בגת אלא בעריבה, וכן זיתים אין עושים אותם בתוך הבד, אלא כותשם ומכניסם לתוך בד קטן ביותר (ספר המצוות לא־תעשה רכג והלכות שמיטה פרק ד, הלכה כב־כג). 191) והתורה אמרה (שם, יא) "יובל היא... לא תזרעו, ולא תקצרו... ולא תבצרו" (ספר המצוות לא־תעשה רכד־כו והלכות שמיטה פרק י, הלכה ט"ז). 192) לקצור. 193) שצריך היה להשאיר קמה מחוברת לעניים, ככתוב (שם כג, כב) "לא תכלה פאת שדך בקצרך". ואם אכל את התבואה או נשרפה, שאינו יכול עוד ליתנה לעניים ולתקן את הלאו, הרי זה לוקה (ספר המצוות לא־תעשה רי, כיד והלכות מתנות עניים פרק א, הלכה ג). 194) בכתב יד תימן: נתנו. 195) שבצר כל כרמו ולא השאיר בו עוללות, שהן אשכולות קטנים שאין ענביהם נוטפים זה על זה, אלא מפוזרים ודלילים ונקראים עוללות, שהם "לשאר האשכולות כעולל (=יונק) לאיש" והתורה אמרה (שם יט, י) "וכרמך לא תעולל" (ספר המצוות לא־תעשה ריב והלכות מתנות עניים פרק ד, הלכה י"ז־יח). 196) שיבלים הנופלות בשעת הקצירה. 197) והתורה אמרה (שם, ט) "ולקט קצירך לא תלקט". ואם אבדו או נשרפו אחר שליקטם, קודם שיתנם לעניים לוקה (ספר המצוות לא־תעשה ריא והלכות מתנות עניים פרק א, הלכה ד). 198) בדפוס רומי ר"מ וכן בכתב יד תימן: המלקט פרט וכו'. פרט - זה גרגר אחד או שניים הנפרטים (=נופלים) מן האשכול בשעת הבצירה. 199) והתורה אמרה (שם, י) "ופרט כרמך לא תלקט" ואם נבצר ממנו לקיים את העשה: לעני ולגר תעזוב אותם, הרי זה לוקה על לקיטתו לעצמו (ספר המצוות לא־תעשה ריג־ריד והלכות מתנות עניים פרק ד, הלכה ט"ו). 200) ששכחו בשדה בשעת עימור האלומות. 201) והתורה אמרה (דברים כד, יט) "ושכחת עומר בשדה לא תשוב לקחתו". והוא הדין שכחת האילנות (ספר המצוות לא־תעשה ריד והלכות מתנות עניים פרק א, הלכה ו ופרק ה שם). 202) הציפור ואפרוחיה. 203) והתורה אמרה (שם, כב, ו) "לא תיקח האם על הבנים שלח תשלח את האם", ואם לקחה ומתה קודם שישלחנה לוקה (ספר המצוות לא־תעשה שו והלכות שחיטה פרק י"ג, הלכה א). 204) שני מיני זרעים כאחד. 205) כגון, חיטה ושעורה, או פול ועדשה, וכן כל מיני זרעים הראויים למאכל אדם. ואזהרה לכלאי זרעים "שדך לא תזרע כלאיים" (ויקרא יט, יט). ואין איסורם אלא בארץ ישראל (ספר המצוות לא־תעשה רטו והלכות כלאיים פרק א, הלכה א־ג). 206) בארץ ישראל, שזרע שני מיני תבואה או שני מיני ירקות עם זרע הכרם ואז לוקה שתים, אחת משום: שדך לא תזרע כלאיים, ואחת משום: לא תזרע כרמך כלאיים (דברים כב, ט). אבל אם זרע ירק אצל גפן או נטע גפן בצד ירק אינו לוקה, אלא שנאסרו שניהם בהנאה (ספר המצוות לא־תעשה רטז והלכות כלאיים פרק ה, הלכה א, ז). 207) אפילו בחוץ לארץ, כגון, שהרכיב יחור של עץ אתרוג בעץ תפוח, וכן המרכיב אילן בירק לוקה, ואזהרתם: שדך לא תזרע כלאיים (ויקרא שם) ותחילת הפסוק: "בהמתך לא תרביע כלאיים" - מה בהמתך בהרבעה אף שדך בהרכבה, מה בהמתך בין בארץ בין בחוץ לארץ (=שהרי חובת הגוף היא ונוהגת גם בחו"ל) אף שדך (הרכבת אילן) בין בארץ בין בחו"ל, כמבואר בסנהדרין ס, א (ספר המצוות לא־תעשה רטז והלכות כלאיים פרק א, הלכה ה). 208) מין על שאינו מינו בין בבהמה בין בחיה ובעופות, בין בארץ בין בחו"ל, שנאמר (שם, שם) "בהמתך לא תרביע כלאיים" (ספר המצוות לא־תעשה ריז והלכות כלאיים פרק ט, הלכה א). 209) מושך בשני מינים את העגלה או מנהיגם כאחד, שנאמר (דברים כב, י) "לא תחרוש בשור ובחמור יחדיו", ומן התורה אינו אסור אלא במין אחד טמא ואחד טהור, אבל מדברי סופרים כל שני מינים שהם כלאיים בהרבעה אסורים במלאכה או בהנהגה כאחד (ספר המצוות לא־תעשה יח והלכות כלאיים פרק ט, הלכה ז־ח. 210) פי בהמה מלאכול מן הדבר שהיא עושה בו בשעת מלאכתה, כגון, שתדוש תבואה או תישא תבן על גבה, שנאמר (שם כה, ד) "לא תחסום שור בדישו" (ספר המצוות לא־תעשה ריט והלכות שכירות פרק י"ג, הלכה ב). 211) בהמה ובנה ביום אחד, בין בחולין בין בקדשים, שנאמר (ויקרא כב, כח) "אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד" (ספר המצוות לא־תעשה קא והלכות שחיטה פרק י"ב, הלכה א). 212) והוא צריך לו, כגון: כר - בלילה, והמחרשה - ביום, והתורה אמרה (דברים כד, יב) "לא תשכב בעבוטו" - לא תשכב ועבוטו עימך (ספר המצוות לא־תעשה רמ והלכות מלווה ולווה פרק ג, הלכה ה). 213) שאסור בכלל למשכן את האלמנה, ככתוב (שם, יז) "ולא תחבול בגד אלמנה", ואם אבד המשכון או נשרף קודם שיחזיר לוקה (ספר המצוות לא־תעשה רמא והלכות מלווה שם, הלכה א). 214) כגון, כלי טחינה או כלי בישול ואפייה, ככתוב (שם, ו) "לא יחבול ריחיים ורכב כי נפש הוא חובל" ואם אבד המשכון או נשרף קודם שיחזירנו לוקה (ספר המצוות לא־תעשה רמב והלכות מלווה שם,

הלכה ב). 215) שהעיד עדות שקר שאין בה עדות ממון, כגון שהעיד על פלוני כוהן, שהוא בן גרושה או בן חלוצה, והוזם. או שהעיד על פלוני שהוא חייב מלקות והוזם, והתורה אמרה (שמות כ, טו) "לא תענה בריעך עד שקר". ואף על פי שאין בו מעשה, קיבלו חכמינו מפי השמועה, שהכתוב האומר (דברים כח, א־ב) "והרשיעו את הרשע - והיה אם בֶּן הכות הרשע" רומז לעד זומם שילקה (ספר המצוות עשה קפ ולא־תעשה רפה והלכות עדות פרק כ, הלכה ח־ט). 216) כי אם יש בה שווה פרוטה (=דמי רפואתו וכדומה) חייב לשלם לו ממון ואין אדם משלם ולוקה. ואזהרה למכה חבירו: "ארבעים יכנו לא יוסיף" (שם, ג) "ומה אם זה שנתנה תורה רשות להכותו, ציווה הכתוב שלא להכותו על רשעו, קל וחומר לשאר כל האדם" (ספר המצוות לא־תעשה ש והלכות סנהדרין פרק ט"ז, הלכה י"ב). 217) שהעידו עליו בפעם הראשונה שגנב משל אביו וקנה בשר ויין ואכל. ולוקה, ככתוב (שם כא, יח) "ויסרו אותו". ואזהרתו: "לא תאכלו על הדם" (ויקרא יט, כו) - לא תאכלו אכילה המביאה לידי שפיכות דמים (ספר המצוות לא־תעשה קצה והלכות ממרים פרק ז, הלכה א, והלכה ז). 218) על אשתו, שלא מצא לה בתולים. 219) שהביא אבי האשה עדים והזימו את עדי הבעל, שאמרו שזנתה תחתיו אחרי האירוסין, הרי העדים נסקלים והבעל לוקה, ככתוב (דברים כב, יח) "ויסרו אותו". ואזהרתו: "לא תלך רכיל בעמך" (ויקרא שם, טז), כמבואר בכתובות מו, א (ספר המצוות לא־תעשה שא והלכות נערה בתולה פרק ג, הלכה א והלכה ו). 220) כגון, שאמר יכהו ה', או: ארור פלוני לה', ואזהרתו: "לא תקלל חרש" (שם, יד), שאפילו חרש שאינו שומע ולא נצטער בקללה, לוקה עליו (ספר המצוות לא־תעשה שיז ולהלן פרק כ"ו, הלכה א). 221) כגון שנשבע שלא אכלתי ואכל, או שלא יאכל ואכל הרי זו שבועת שקר ולוקה. ואזהרתו: ולא תישבעו בשמי לשקר" (שם, יב), כמבואר בשבועות כ, ב (ספר המצוות לא־תעשה סא והלכות שבועות פרק א, הלכה ב־ג). 222) שנשבע על דבר ידוע, שהוא כן, כגון, שנשבע על שמיים, שהם שמיים, או שנשבע לבטל את המצוה, ועוד. ואזהרתו: "לא תישא את שם ה' אלוקיך לשווא" (שמות כ, ו). ואף על פי שאין בה מעשה לוקה, שנאמר שם: "כי לא ינקה ה' את אשר יישא את שמו לשווא" - בית דין של מעלה אינו מנקה אותו, אבל בית דין של מטה מלקה אותו ומנקה אותו, כמבואר בשבועות כא, א (ספר המצוות לא־תעשה סב והלכות שבועות פרק א, הלכה ד־ז). 223) שעובר על מה שנדר, ואפילו לא נשבע, והתורה אמרה (במדבר ל, ג) "לא יחל דברו" - לא יעשה דבריו חולין (ספר המצוות לא־תעשה קנז והלכות נדרים פרק א, הלכה ה). 224) חוץ לתחום העיר, והוא חוץ לשנים עשר מיל. והתורה אמרה (שמות טז, כט) "אל יצא איש ממקומו ביום השביעי". ומדברי סופרים שלא יצא אדם חוץ לעיר אלא עד אלפיים אמה (ספר המצוות לא־תעשה שכא והלכות שבת פרק כ"ז, הלכה א). 225) והתורה אמרה (שם יב, יח) "כל מלאכה לא ייעשה בהם אך אשר ייאכל לכל נפש הוא לבדו ייעשה לכם" (ספר המצוות לא־תעשה שכג והלכות יום טוב פרק א, הלכה א־ב). 226) שמגלח את שער הצדעים בתער, והתורה אמרה (ויקרא יט, כז) "לא תקיפו פאת ראשכם" וחייב מלקות על כל צדע מהם (ספר המצוות לא־תעשה מג והלכות עבודה זרה פרק י"ב, הלכה א, והלכה ו). 227) מגלחו. וחמש פיאות הן: לחי העליון ולחי התחתון מימין וכן מצד שמאל, ושיבולת הזקן. ולוקה על כל פאה ופאה. ואזהרתו: "ולא תשחית את פאת זקנך" (שם) ואינו חייב עד שיגלחנו בתער (ספר המצוות לא־תעשה מד והלכות עבודה זרה שם, הלכה ז). 228) שורט בבשרו מרוב צער על מתו, כדרך שהיו הגויים עושים, והתורה אמרה (שם, כה) "ושרט לנפש לא תתנו בבשרכם" (ספר המצוות לא־תעשה מה והלכות עבודה זרה שם, הלכה י"ב). 229) תולש שער ראשו מרוב צערו על מתו, כדרך שעושים הסכלים, והתורה אמרה (דברים יד, א) "ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת". וחייב על כל הראש כבין העיניים, שנאמר (ויקרא כא, ה) לא יקרחו קרחה בראשם (ספר המצוות לא־תעשה קעא והלכות עבודה זרה שם, הלכה ט"ו). 230) ששורט בבשרו וממלא מקום השיטה כוחל או דיו או שאר צבעונים, וזה היה מנהג הגויים שרושמים עצמם לעבודה זרה, שאלו עבדים מכורים הם לה ומורשמים לעבודתה. והתורה אמרה (שם, יט, כח) "וכתובת קעקע לא תתנו בכם" (ספר המצוות לא־תעשה מא והלכות עבודה זרה שם, הלכה י"א). 231) בגד ארוג מצמר ופשתים, כמו שלבשו כומרי עבודה זרה באותו הזמן. ואזהרתו: "לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדיו" (דברים כב, יא). ואפילו חוט אחד של צמר בבגד גדול של פשתן אסור (ספר המצוות לא־תעשה מב והלכות עבודה זרה פרק י, הלכה א והלכה ה). 232) (שם כ, יט) "לא תשחית את עצה... ואותו לא תכרות" וכל השחתה בכלל זה, כגון: שישרוף בגד לבטלה או ישבור כלי לבטלה, אלא שאינו לוקה עליהם אלא מכת מרדות מדבריהם, כמבואר בהלכות מלכים פרק ו, הלכה י (ספר המצוות לא־תעשה נז והלכות מלכים שם, הלכה ח). 233) כגון, שילבש בגדים צבעוניים וחלי זהב, במקום שאין לובשים אותם אלא נשים, והתורה אמרה (שם כב, ה) "ולא ילבש גבר שמלת אשה" ובכלל זה אם צבע שערו שחור (ספר המצוות לא־תעשה מ והלכות עבודה זרה פרק י"ב הלכה י). 234) כגון שתשים בראשה מצנפת, או שתלבש שריון או שתגלח ראשה כאיש, שנאמר (שם, שם) "לא יהיה כלי גבר על אשה" (ספר המצוות לא־תעשה לט והלכות עבודה זרה שם). 235) שנגע בו או נכנס לאהלו, והוא אינו מקרוביו המפורשים בכתוב (ויקרא כא, ב־ג). והתורה אמרה (שם, א) "לנפש לא ייטמא בעמיו" (ספר המצוות לא־תעשה קסו והלכות אבל פרק ג, הלכה א־ג). 236) כגון, שאינה בת ישראל, או בת ישראל שנבעלה לאיש, שהיא אסורה להינשא לו, איסור השווה בכל ישראל, ואינו מיוחד בכוהנים. והתורה אמרה (שם, ז) "אשה זונה וחללה לא ייקחו". אבל אם בא עליה דרך זנות ולא קידשה אינו לוקה, שנאמר: "לא יקחו" - עד שייקח (=בקידושין) ויבעול (ספר המצוות לא־תעשה קנח והלכות איסורי ביאה פרק י"ז, הלכה ב ופרק י"ח, הלכה א). 237) בין מן הנישואין בין מן האירוסין, כמבואר ביבמות נט, א. והתורה אמרה (שם, שם) "ואשה גרושה מאישה לא ייקחו" (ספר המצוות

לא־תעשה קס והלכות איסורי ביאה פרק י"ז, הלכה ב, והלכה י"י). 238) חללה - זו שנולדה מאיסורי כהונה, וכן אחת הנשים האסורות לכהונה נבעלה לכוהן - נתחללה (הלכות איסורי ביאה פרק י"ט, הלכה א). והתורה אמרה (שם): "אשה זונה וחללה לא יקחו" (ספר המצוות לא־תעשה קס והלכות איסורי ביאה פרק י"ז, הלכה א־ב). 239) שנאמר (שם, טו) "ולא יחלל זרעו בעמיו" - כיוון שבעלה, חיללה, ופסלה לכהונה, והוא מוזהר שלא יחלל כשרים, לא אשה ולא זרעו, בניגוד לזונה וחללה וגרושה, שהן מחוללות ועומדות קודם בעילתו, ולפיכך אינו לוקה עליהן עד שיקדש ויבעול (ספר המצוות לא־תעשה קסב והלכות איסורי ביאה פרק י"ז, הלכה ג). 240) לאיש אחר, והתורה אמרה (דברים כד, ד) "לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה". ואפילו לא נישאה לאחר, אלא נתארסה לו אסורה לחזור לראשון, שנאמר (שם, ב) "והייתה לאיש אחר" הוויה - זו קידושין, כמבואר ביבמות יא, ב (ספר המצוות לא־תעשה שנו והלכות גירושין פרק י"א, הלכה י"ב). 241) שמת בעלה בלא בנים והיא זקוקה להתייבם לאחד האחים, או לחלוץ להם, וכל שלא נפטרה מהיבם אסורה להינשא לאיש אחר, ככתוב (שם כה, ה) "לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר" (ספר המצוות לא־תעשה שנז והלכות ייבום פרק ב, הלכה י"ח). 242) שבועל אשה לשם זנות בלא קידושין, והתורה אמרה (שם כג, יח) "לא תהיה קדשה מבנות ישראל" (ספר המצוות לא־תעשה שנה והלכות אישות פרק א, הלכה ד). 243) ממזר - זה שנולד מן העריות שחייבים אליהן איסור כרת, חוץ מן הנידה, שהבן הנולד ממנה הוא פגום לכהונה ואינו ממזר. 244) והתורה אמרה (שם, ג) "לא יבוא ממזר בקהל ה'". והראב"ד שואל: מה צורך בנישואין, והלא אם יבעל ולא יקדש תחילה הרי זה לוקה, וכבר השיב רבינו לחכמי לוניל והצדיק את שיטתו בזה. ראה במוספנו תשובות הרמב"ם להלכות איסורי ביאה, פרק ט"ו, הלכה ב (ספר המצוות לא־תעשה שנד והלכות איסורי ביאה שם, הלכה א־ב). וראה תשובות הרמב"ם סימן קנב. 245) כל שנפצעו ביציו. ובספר המצוות מגדיר רבינו: מי שנשחתו אברי התשמיש שלו עד שאי אפשר לו להוליד. והתורה אמרה (שם, ב) "לא יבוא פצוע דכה וכרות שפכה בקהל ה'" (ספר המצוות לא־תעשה שס והלכות איסורי ביאה פרק ט"ז, הלכה א־ג). 246) מפסיד איברי הזרע. 247) והתורה אמרה (ויקרא כב, כד) וכתות ונתוק וכרות - ובארצכם לא תעשו" - קיבלו חז"ל (ספרא, שם) "ובכם לא תעשו", כלומר "עניין הכתוב לא יעשה זאת בישראל, בין בגופם בין בגוף אחרים" (ספר המצות לא־תעשה שסא והלכות איסורי ביאה פרק ט"ז, הלכה ט־י). 248) והתורה אמרה (דברים כב, כט) "ולו תהיה לאשה תחת אשר עינה לא יוכל שלחה כל ימיו". ואם גירשה ומתה, או שנישאה לאחר הרי זה לוקה, שאינו יכול לקיים עוד העשה: ולו תהיה לאשה (ספר המצוות לא־תעשה שנח והלכות נערה פרק א, הלכה ז). 249) והתורה אמרה (שם, יט) "ולו תהייה לאשה לא יוכל לשלחה כל ימיו", וגם זה לוקה, כדרך שלוקה האונס שגירש אנוסתו ולא החזירה, (ספר המצוות לא־תעשה שנט והלכות נערה פרק ג, הלכה ד). 250) כגון, החיבוק והנישוק וכיוצא בהם מפעולות שאדם נהנה בהן. 251) שלא בא עליה, והתורה אמרה (ויקרא יח, ו) "איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו לגלות ערווה" - כלומר, לא תתקרבו אליהן קירבה המביאה לגלות ערווה (ספר המצוות לא־תעשה שנג והלכות איסורי ביאה פרק כ"א, הלכה א־ב). 252) שאמרו עליו שהוא פסול לעדות אשה (סנהדרין כו, ב). וכן מלקים אותו על "לא טובה השמועה" (קידושין פא, א) וכמבואר לקמן פרק כ"ד, הלכה ה. 253) והתורה אמרה (דברים ז, ג) "ולא תתחתן בם, בתך לא תיתן לבנו ובתו לא תיקח לבנך" אחד שבעה עממים ואחד כל האומות באיסור זה (ספר המצוות לא־תעשה נב והלכות איסור ביאה פרק י"ב, הלכה א), וראה שם הלכה ד־ז. 254) והתורה אמרה (שם כג, ד) "לא יבוא עמוני ומואבי בקהל ה'" אפילו אחר שנתגיירו אסורים הם לבוא בקהל (ספר המצוות לא־תעשה נג והלכות איסורי ביאה פרק י"ב, הלכה י"ז). 255) כנ"ל בהערה הקודמת. וכבר ביאר רבינו, שם הלכה כ"ה, שסנחריב מלך אשור בלבל את כל האומות ועירבן זה בזה, וכל הפורש מהן להתגייר, חזקתו שפירש מן הרוב, ולפיכך כל הגרים מותרים בזמן הזה לבוא בקהל ה' בכל מקום שהוא, אחד הזכרים ואחד הנקיבות. 256) נוסף על שמונה־עשרה הראויות לו, והתורה אמרה (שם יז, יז) "ולא ירבה לו נשים ולא יסור לבבו" - קיבלו חכמינו שמותר לו ליקח עד שמונה־עשרה (ספר המצוות לא־תעשה שסד והלכות מלכים פרק ג, הלכה ב). 257) נוסף על כדי מרכבתו, אפילו סוס אחד פנוי להיות רץ לפניו כדרך שעושים שאר המלכים, והתורה אמרה (שם, טז) "רק לא ירבה לו סוסים ולא ישיב את העם מצריימה למען הרבות סוס" (ספר המצוות לא־תעשה שסג והלכות מלכים שם, הלכה ג). 258) והניחו בגנזיו לעצמו, להתגאות בו או להתנאות בו, והתורה אמרה (שם, יז) "וכסף וזהב לא ירבה לו מאד". אבל כסף וזהב שירבה לאוצר בית ה' להיות שם מוכן לצרכי ציבור ולמלחמותיו - מצווה להרבותו (ספר המצוות לא־תעשה שסה והלכות מלכים שם, הלכה ד). 259) כולל מצוות לא תעשה שיש בהן כרת, או מיתה בידי שמים, המנויות לעיל הלכה א־ב שלוקים עליהן, כמבואר שם.

פֶּרֶק עֶשְׂרִים[1]

1) שאין בית־דין מעניש על־פי אומד הדעת, אלא על־פי ראייה ברורה. דין עובר עבירה באונס. האיסור לחוס על העבריין, או לרחם בדין על הנאשם בכל חיוב שהוא. אזהרת חכמינו למי שמגיס ליבו בהוראה, וכן לתלמיד שלא הגיע להוראה ומורה. זיקת הדיינים לדין פחות משווה פרוטה.

א. אֵין בֵּית דִּין עוֹנְשִׁין בְּאֹמֶד הַדַּעַת[2], אֶלָּא עַל פִּי עֵדִים בְּרֵאִיָּה בְּרוּרָה. אֲפִלּוּ רָאוּהוּ הָעֵדִים רוֹדֵף אַחַר חֲבֵרוֹ, וְהִתְרוּ בּוֹ, וְהֶעְלִימוּ עֵינֵיהֶם, אוֹ שֶׁנִּכְנַס אַחֲרָיו לְחָרְבָּה וְנִכְנְסוּ[3] אַחֲרָיו, וּמְצָאוּהוּ הָרוּג וּמְפַרְכֵּד[4] וְהַסַּיִף[5] מְנַטֵּף דָּם בְּיַד הַהוֹרֵג, הוֹאִיל וְלֹא רָאוּהוּ בְּעֵת שֶׁהִכָּהוּ - אֵין בֵּית דִּין הוֹרְגִין בְּעֵדוּת זוֹ[6]. וְעַל זֶה וְכַיּוֹצֵא בּוֹ נֶאֱמַר: וְנָקִי וְצַדִּיק אַל

1 תַּהֲרֹג[7]. וְכֵן אִם הֵעִידוּ עָלָיו שְׁנַיִם שֶׁעָבַד עֲבוֹדָה
2 זָרָה, זֶה רָאָהוּ שֶׁעָבַד אֶת הַחַמָּה וְהִתְרָה בּוֹ, וְזֶה
3 רָאָהוּ שֶׁעָבַד אֶת הַלְּבָנָה וְהִתְרָה בּוֹ - אֵין מִצְטָרְפִין[8].
4 שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָקִי וְצַדִּיק אַל תַּהֲרֹג. הוֹאִיל וְיֵשׁ שָׁם צַד
5 לְנַקּוֹתוֹ וְלִהְיוֹתוֹ צַדִּיק - אַל תַּהַרְגֵהוּ[9].

2) השערה ע"פ השכל וההגיון. 3) בכת"י תימן: שנכנס אחריו. והכוונה, שהרודף נכנס אחרי הנרדף. 4) מפרכס ומזדעזע. 5) החרב. 6) סנהדרין לז, ב "אם כך ראיתם - לא ראיתם כלום", שהרי התורה אמרה: על־פי שנים עדים (=עדי ראיה) יומת המת. 7) מכילתא פרשת משפטים לפסוק זה. מי שהוא נקי ע"פ דין תורה - אל תהרגנו. וכתב רבינו ב'ספר המצוות' ל"ת רצ: "לפי שהדברים האפשריים יש מהם שאפשרותם קרובה מאד, ומהם שאפשרותם רחוקה מאד... וה"אפשר" רחב מאד. ואילו הרשתה תורה לקיים ענשים כאפשר הקרוב מאד... כי אז היו מקיימים את הענשים במה שהוא יותר רחוק מזה... עד שיקיימו את הענשים וימיתו בני אדם באומדן קל, לפי דמיון השופט, לפיכך סתם (=הבורא) יתעלה את הפתח הזה, וציוה שלא יקויים שום עונש אלא עד שיהיו שם עדים המעידים, שברור להם אותו המעשה... ויותר טוב ויותר רצוי לפטר אלף חוטאים, מלהרוג נקי אחד ביום מן הימים". 8) שעל כל עבירה אין בה אלא עד אחד, ואינו נאמן. 9) מכילתא שם, והכתוב מסיים: "כי לא אצדיק רשע". כלומר, אם יצא מידך זכאי - יש לי הרבה שלוחים להמיתו במיתה שנתחייב בה (ירושלמי סנהדרין פ"ד, ה"ג. וכן ברש"י לתורה שם). ובסנהדרין שם אמרו: "מיום שחרב בית־המקדש אע"פ שבטלה סנהדרין, דין ארבע מיתות (=פורענות בידי שמים) לא בטל, מי שנתחייב סקילה: או נופל מן הגג, או חיה דורסתו" וכו'.

6 ב. כָּל מִי שֶׁעָשָׂה דָּבָר שֶׁחַיָּבִין עָלָיו מִיתַת בֵּית דִּין[10]
7 בְּאֹנֶס - אֵין בֵּית דִּין מְמִיתִין אוֹתוֹ. וְאַף עַל פִּי שֶׁהָיָה
8 מְצֻוֶּה שֶׁיֵּהָרֵג וְאַל יַעֲבֹר. אַף עַל פִּי שֶׁחִלֵּל אֶת
9 הַשֵּׁם[11] וְהוּא אָנוּס - אֵינוֹ נֶהֱרָג. שֶׁנֶּאֱמַר: וְלַנַּעֲרָה
10 לֹא תַעֲשֶׂה דָבָר[12]. זוֹ אַזְהָרָה לְבֵית דִּין, שֶׁלֹּא יַעֲנְשׁוּ
11 אֶת הָאָנוּס[13].

10) כגון ע"ז, גילוי עריות ושפיכות דמים, ראה הל' יסודי התורה פ"ה, ה"ב. 11) שכל מי שנצטווה להיהרג ולא לעבור, ועבר ולא נהרג - הרי זה מחלל את השם, ועבר על לא־תעשה (ויקרא כב, לב) "ולא תחללו את שם קדשי" (שם, ה"ד). 12) וכדברי הכתוב, שם כח "צעקה הנערה המאורשה ואין מושיע לה". וכן אמרו (נדרים כז, א) "אנוס - רחמנא פטריה". 13) ולדעת הרמב"ן בהשגותיו על 'ספר המצוות' לרבינו שורש ח, אין זו אזהרה אלא שלילת עונש מיתה, ולא יותר. אולם רבינו סובר, הואיל והכתוב מדגיש: "אין לנערה חטא מות" - איך יעלה על הדעת שבית־הדין יענשה, כמו שאמרו (סנהדרין פב, ב) "היתכן, שהתורה פטרתו - ואנו נעמוד ונהרגנו". ועל־כרחך, זה שאמרה תורה: "ולנערה לא תעשה דבר", לאזהרה היא ולאיסור לאו (מגילת אסתר, שם).

12 ג. אִישׁ שֶׁאֲנָסוּהוּ עַד שֶׁבָּא עַל הָעֶרְוָה - חַיָּב מִיתַת
13 בֵּית דִּין; שֶׁאֵין קִשּׁוּי[14] אֶלָּא לְדַעַת[15]. אֲבָל הָאִשָּׁה
14 הַנִּבְעֶלֶת בְּאֹנֶס, אֲפִלּוּ אָמְרָה אַחַר שֶׁנֶּאֱנְסָה[16]: הַנִּיחוּ
15 לוֹ - הֲרֵי הִיא פְּטוּרָה[17], מִפְּנֵי שֶׁיִּצְרָהּ נִתְגַּבֵּר עָלֶיהָ[18].

14) התקשות האבר. 15) מרצון. והרי הוא כעושה מעשה מעצמו. שכל שאינו מרוצה בדבר אי־אפשר לו להתקשות, וכיון שנתקשה - ודאי מרוצה הוא (כסף־משנה). ועדיין קשה, איך ממיתים אותו, והלא אין עונש מיתה בלא התראה, וזה שאנסוהו לבעול - ודאי לא התרו בו? וע"כ, לא נתכוון לומר שממיתים אותו, אלא יש עליו דין חיוב מיתת בית־דין, כאדם שעשה במזיד בלא התראה, ומאחר שלא הותרה כחוק, אין בית־דין ממיתים אותו. וזה שדייק רבינו וכתב: חייב מיתת בית־דין, ולא כתב: בית־דין ממיתים אותו, כדרך שכתב בהלכה הקודמת: אין בית־דין ממיתים אותו (כסף־משנה). 16) בסוף הביאה. 17) "שאלמלא נזקק לה - היא שוכרתו" (לשון התלמוד כתובות נא, ב). 18) "וגם זה אונס, שבתחילת בעילה שהיא באונס - הלבישה הבועל יצר" (רש"י שם). ושם מדובר לענין היתר האשה לחזור לבעלה, וממנו למד רבינו לענין פטור העונש. והשווה הל' איסורי ביאה פ"א, ה"ט: "שמשהתחיל לבעול באונס - אין בידה שלא תרצה, שיצר האדם וטבעו כופה אותה לרצות". וראה הל' אישות פכ"ד, הי"ט.

16 ד. אָסוּר לְבֵית דִּין לָחוּס עַל הַהוֹרֵג. שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ:
17 כְּבָר נֶהֱרַג זֶה, וּמַה תּוֹעֶלֶת יֵשׁ בַּהֲרִיגַת הָאַחֵר?
18 וְנִמְצְאוּ מִתְרַשְּׁלִין בַּהֲרִיגָתוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תָחוֹס עֵינְךָ
19 עָלָיו, וּבִעַרְתָּ דַם הַנָּקִי[19]. וְכֵן אָסוּר לְבֵית דִּין לָחוּס
20 עַל מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב קְנָס[20]. שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ: עָנִי הוּא זֶה,
21 שֶׁלֹּא בְּכַוָּנָה עָשָׂה. אֶלָּא מַגְבִּין מִמֶּנּוּ כֹּל שֶׁיֵּשׁ לוֹ
22 בְּלֹא חֲנִינָה. שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא תָחוֹס עֵינֶךָ[21]. וְכֵן בְּדִינֵי
23 מָמוֹנוֹת אֵין מְרַחֲמִין עַל הַדַּל. שֶׁלֹּא תֹּאמַר: עָנִי הוּא
24 זֶה, וּבַעַל דִּינוֹ עָשִׁיר; הוֹאִיל וַאֲנִי וְהֶעָשִׁיר חַיָּבִין
25 לְפַרְנְסוֹ - אֲזַכֶּנּוּ בַּדִּין, וְנִמְצָא מִתְפַּרְנֵס בְּכָבוֹד. עַל
26 זֶה הִזְהִירָה תּוֹרָה: וְדָל לֹא תֶהְדַּר בְּרִיבוֹ. וְנֶאֱמַר: לֹא
27 תִשָּׂא פְּנֵי דָל[22]. אָסוּר לְהַדֵּר פְּנֵי גָדוֹל. כֵּיצַד? הֲרֵי
28 שֶׁבָּאוּ לְפָנֶיךָ שְׁנַיִם לְדִין, אֶחָד חָכָם גָּדוֹל וְאֶחָד
29 הֶדְיוֹט - לֹא תַקְדִּים לִשְׁאֹל בִּשְׁלוֹמוֹ שֶׁל גָּדוֹל, וְלֹא
30 תַּסְבִּיר לוֹ פָּנִים, וְלֹא תְכַבְּדֶנּוּ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִסְתַּתְּמוּ
31 טַעֲנוֹתָיו שֶׁל אַחֵר; אֶלָּא אֵינוֹ נִכְנָה לְאֶחָד מֵהֶן עַד
32 שֶׁיִּגְמֹר הַדִּין. שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תֶהְדַּר פְּנֵי גָדוֹל. אָמְרוּ
33 חֲכָמִים[23]: אַל תֹּאמַר: עָשִׁיר הוּא זֶה, בֶּן גְּדוֹלִים הוּא
34 זֶה, הֵיאַךְ אֲבַיְּשֶׁנּוּ וְאֶרְאֶה בְּבָשְׁתּוֹ? לְכָךְ נֶאֱמַר: לֹא
35 תֶהְדַּר פְּנֵי גָדוֹל.

19) 'ספרי' שופטים אות קפז. ונוסח הכתוב: "לא תחוס עינך עליו, ובערת" וגו'. 20) תשלום על שקיטע יד חבירו או סימא עינו. 21) "נפש בנפש, עין בעין, שן בשן, יד ביד", השווה הל' חובל פ"א, ה"ד וב'ספר המצוות' ל"ת

רעט. 22) 'תורת כהנים' פ' קדושים לפסוק זה, וכן בספרי דברים אות יז. 23) 'תורת כהנים' שם, וראה שבועות ל, ב לענין תלמיד־חכם ועם־הארץ שבאו לדון.

ה. בָּאוּ לְפָנֶיךָ שְׁנַיִם, אֶחָד כָּשֵׁר וְאֶחָד רָשָׁע - אַל תֹּאמַר: הוֹאִיל וְרָשָׁע הוּא וְחֶזְקָתוֹ מְשַׁקֵּר, וְחֶזְקַת זֶה שֶׁאֵינוֹ מְשַׁנֶּה בִּדְבָרוֹ, אַטֶּה הַדִּין עַל הָרָשָׁע[24]. עַל זֶה נֶאֱמַר: לֹא תַטֶּה מִשְׁפָּט אֶבְיֹנְךָ בְּרִיבוֹ - אַף עַל פִּי שֶׁהוּא אֶבְיוֹן בְּמִצְוֹת, לֹא תַטֶּה דִּינוֹ[25].

24) לחייבו, מבלי לחקור באמיתת הדבר. 25) מכילתא לפרשת משפטים לפסוק זה.

ו. לֹא תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט - זֶה הַמְעַוֵּת אֶת הַדִּין, וּמְזַכֶּה אֶת הַחַיָּב וּמְחַיֵּב אֶת הַזַּכַּאי. וְכֵן הַמְעַנֶּה[26] אֶת הַדִּין, וּמַאֲרִיךְ בִּדְבָרִים בְּרוּרִים כְּדֵי לְצַעֵר אֶחָד מִבַּעֲלֵי דִינִים - הֲרֵי זֶה בִּכְלַל עָוֶל[27].

26) המשהה את פסק הדין. 27) כמו שאמרו (אבות פ"ה, מ"ט) "חרב באה לעולם על עינוי הדין ועל עיוות הדין", ומפרש רבינו שם: "עינוי הדין" - הוא: איחור המשפט ועיון בו ימים רבים בדרך המבואר. ו"עיוות הדין" - הוא, שידון במה שאינו ראוי.

ז. הַגַּס לִבּוֹ בְּהוֹרָאָה[28], וְקוֹפֵץ וְחוֹתֵךְ[29] אֶת הַדִּין קֹדֶם שֶׁיַּחְקְרֵהוּ בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ עַד שֶׁיְּהֵא לוֹ בָּרוּר כַּשֶּׁמֶשׁ - הֲרֵי זֶה שׁוֹטֶה, רָשָׁע וְגַס רוּחַ[30]. כָּךְ צִוּוּ חֲכָמִים[31]: הֱוֵי מְתוּנִים בַּדִּין[32]. וְכֵן אִיּוֹב הוּא אוֹמֵר: וְרִב לֹא יָדַעְתִּי אֶחְקְרֵהוּ.

28) מתגאה בלבו להורות בלי מורא ובלי מתינות. 29) ממהר ופוסק. 30) אבות פ"ד, מ"ז, שוטה - שמרבה עליו איבה; רשע - שאינו מקפיד אם יגזול ויוציא מידי הזכאי שלא כדין; גס רוח - שגאוותו הביאתו לקפוץ ולהורות בחפזון לקנות לו שם כאחד הגדולים (תוספות יו"ט שם). 31) אבות פ"א, מ"א. וכן אמרו (סנהדרין ז, ב) "צדק את הדין ואח"כ תחתכהו". 32) השווה סנהדרין לה, א "אשרו חמוץ - אשרי דיין שמחמץ את דינו, וברש"י שם.

ח. כָּל דַּיָּן שֶׁבָּא לְפָנָיו דִּין, וְהִתְחִיל לְדַמּוֹתוֹ בְּדִין פָּסוּק שֶׁכְּבָר יָדַע אוֹתוֹ, וְיֵשׁ בַּמְּדִינָה גָּדוֹל מִמֶּנּוּ בְּחָכְמָה[33] וְאֵינוֹ הוֹלֵךְ וְנִמְלָךְ בּוֹ - הֲרֵי זֶה בִּכְלַל הָרְשָׁעִים שֶׁלְּבָם גַּס בְּהוֹרָאָה[34]. וְאָמְרוּ חֲכָמִים: רָעָה עַל רָעָה תָּבוֹא לוֹ[35]. שֶׁכָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - מְגַסּוּת הָרוּחַ הֵן, הַמְּבִיאוֹת לִידֵי עִוּוּת הַדִּין. כִּי רַבִּים חֲלָלִים הִפִּילָה - זֶה תַּלְמִיד שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לְהוֹרָאָה וּמוֹרֶה[36]; וַעֲצָמִים כָּל הֲרֵגֶיהָ - זֶה שֶׁהִגִּיעַ לְהוֹרָאָה וְאֵינוֹ מוֹרֶה[37]. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה הַדּוֹר צָרִיךְ לוֹ; אֲבָל אִם יָדַע שֶׁיֵּשׁ לְשָׁם רָאוּי לְהוֹרָאָה, וּמָנַע עַצְמוֹ מִן הַהוֹרָאָה - הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח[38]. וְכָל הַמּוֹנֵעַ עַצְמוֹ מִן הַדִּין - מוֹנֵעַ מִמֶּנּוּ אֵיבָה וְגָזֵל וּשְׁבוּעַת שָׁוְא[39]; וְהַגַּס לִבּוֹ בְּהוֹרָאָה - שׁוֹטֶה, רָשָׁע וְגַס רוּחַ[40].

33) אע"פ שאינו רבו. ובמקום רבו - יתבאר דינו בסמוך ה"ט. 34) שיכול להיות, שדין זה אינו דומה לראשון (סמ"ע לחו"מ סימן י ס"ק ה). 35) יבמות קט, ב "רע ירוע כי ערב זר (משלי יא, טו) - רעה אחר רעה תבוא... לתוקע עצמו לדבר הלכה". ומפרש רש"י: סומך ונשען על ההלכה שהוא יודע. 36) הפילה - לשון נפל, שלא מלאו ימיו. 37) עצומים - לשון מחרישים ומתאפקים מלהורות (ע"ז יט, ב וברש"י), והשווה הל' תלמוד תורה פ"ה, ה"ד. 38) כמו שאמרו (ברכות סג, א) "בשעת המכניסים - פזר (=שאין חכמי הדור מרביצים תורה לתלמידים, פזר אתה לשנות לתלמידים, רש"י), בשעת המפזרים - כנס", ומפרש רש"י: כנס אתה ולא תיטול שררה עליהם, שאף זו לכבוד שמים לאחוז במדת הענוה. ובמדרש תנחומא פ' משפטים אות ב, אמרו: "מעשה ברבי אסי כשנסתלק מן העולם מצאוהו בוכה, אמרו לו: רבי, מפני מה אתה בוכה?... יש גמילות חסדים שלא עשית? ועל כל מידות שהיו בך היית מתרחק מן הדינים... אמר להם: בני, עליה אני בוכה, שמא אתן דו"ח על שהייתי יכול לעשות דיניהם של ישראל". 39) שמא יחייב שבועה למי שאינו חייב בה, ונמצא מביא לידי שבועת שוא (אבות פ"ד, מ"ז וברע"ב שם). 40) שם. וכבר נתבאר לעיל ה"ז.

ט. תַּלְמִיד אַל יוֹרֶה הֲלָכָה לִפְנֵי רַבּוֹ[41], אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה רָחוֹק מִמֶּנּוּ שָׁלֹשׁ פַּרְסָאוֹת[42] - כְּנֶגֶד מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל[43].

41) במקום רבו, כי בפניו ממש חייב מיתה, כמבואר בהל' תלמוד תורה פ"ה ה"ב, ע"פ סוגיית התלמוד ברכות לא, ב. 42) שהן שנים־עשר מיל, והמיל אלפים אמה. 43) סנהדרין ה, ב. שכל מי שהוצרך לשאול, היה מוכרח לפנות אל משה שנמצא מחוץ למחנה, ככתוב (שמות לג, ז) "והיה כל מבקש ה' יצא אל אהל מועד אשר מחוץ למחנה", ושטח מחנה ישראל שלש פרסאות (רש"י שם). ובהל' תלמוד תורה שם, כותב רבינו: "במה דברים אמורים, בדבר שנקרה מקרה, אבל לקבוע עצמו להוראה... אפילו הוא בסוף העולם ורבו בסוף העולם - אסור לו להורות עד שימות רבו, אלא־אם־כן נטל רשות מרבו". וכן נפסק להלכה ביו"ד רמב, סעיף ד.

י. אַל תֹּאמַר: שֶׁכָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים בְּדִין שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הוֹצָאַת מָמוֹן הַרְבֵּה מִזֶּה וּנְתִינָתוֹ לָזֶה. לְעוֹלָם יְהִי דִין אֶלֶף מָנֶה וְדִין פְּרוּטָה אַחַת שָׁוִין בְּעֵינֶיךָ לְכָל דָּבָר[44].

44) סנהדרין ח, א "כקטן כגדול תשמעון" (דברים א, יז), שיהא חביב עליך דין של פרוטה כדין של מאה מנה - לענין הקדמה, ומפרש רש"י: בא לפניך דין של פרוטה, וחזר ובא דין אחר של מנה (=מאה זוז), הקודם לפניך - הקדם לחתוך. וכתב הרדב"ז: מסתבר, אם הדיון של פרוטה מצריך עיון ומיתון, ואותו של מנה הוא פשוט מאד, חותכים תחילה הדין של מנה, שאין ראוי לענות אותו מפני מיתון של זה.

יא. אֵין הַדַּיָּנִין יוֹשְׁבִין לָדוּן בְּדִין פָּחוֹת מִשָּׁוֶה

פְּרוּטָה[45]. וְאִם הֶזְקִקוּ לְשָׁוֶה פְּרוּטָה - גּוֹמְרִין אֶת דִּינוֹ אֲפִלּוּ לְפָחוֹת מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה[46].

45) בבא־מציעא נה, א, שאין זה נקרא ממון לענין גזל. כדברי רבינו בהל' טוען ונטען פ"ג, ה"ו: "וכל פחות מפרוטה אינו ממון ואין בית־דין נזקקים לו". ומדברי רבינו שם ה"ה, משמע שבכלים הראויים לעשות בהם מלאכה, אפילו אינם שוים פרוטה - נזקקים עליהם ונשבעים עליהם. וכן פסק השו"ע בחו"מ פח, סעיף ג. 46) בבא־מציעא שם עמ' ב, ומפרש רש"י: אם חזר השני (הנתבע) ותבעו פחות משוה פרוטה - נזקקים לו. ומדברי רבינו, נראה כוונתו, דוקא אם התובע חזר ותבע "גומרים את דינו", שהרי זה כאילו תבע מתחילה פחות מפרוטה זו עם הפרוטה שתבע בראשונה, אבל אם הנתבע תובע, הרי זה כאיש אחר ואין נזקקים לו. ויתכן שגם רבינו יודה בזה, שהרי אם יזכה הנתבע יצטרך בית־דין לנכות לו ממה שחייבוהו לפרוע תחילה, והרי זה דין אחד (כסף־משנה).

יב. כָּל הַמַּטֶּה מִשְׁפַּט אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל - עוֹבֵר בְּלָאו אֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט. וְאִם הָיָה גֵּר - עוֹבֵר בִּשְׁנֵי לָאוִין, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תַטֶּה מִשְׁפַּט גֵּר[47]. וְאִם הָיָה[48] יָתוֹם - עוֹבֵר בִּשְׁלֹשָׁה לָאוִין, שֶׁנֶּאֱמַר: מִשְׁפַּט גֵּר יָתוֹם[49].

47) 'ספרי' פ' כי־תצא לפסוק זה. 48) הגר. 49) מתוך פירוש רבינו הלל ל'ספרי' שם, נראה שכן היא הגירסא בדברי ה'ספרי'. וכתב הרדב"ז: הואיל ונאמר: "משפט גר יתום", ולא נאמר: גר ויתום, אנו למדים, שאם היטה משפט יתום ישראל - אינו עובר אלא בלאו אחד הכולל כל ישראל. והשווה 'ספר המצוות' ל"ת רפ.

פֶּרֶק אֶחָד וְעֶשְׂרִים[1]

1) מתבארת בו 'מצוות עשה' לשפוט משפט צדק. השוויית זכויות הופעת בעלי הדין. יחס בית הדין לתלמיד חכם המופיע בדין. דין מי מקדימים בתור בעלי הדין. אזהרה לדיין לא לשמוע דברי אחד מבעלי הדין שלא בפני בעלי הדין. אזהרה לדיין לא לשמוע דברי אחד מבעלי הדין שלא בפני בעל דין חבירו. שאסור לדיין להיות מליץ וסניגור לדברי בעל הדין. המקרים המיוחדים בהם מותר לדיין לסעוד מעט לאחד מבעלי הדין.

א. מִצְוַת עֲשֵׂה לִשְׁפֹּט הַשּׁוֹפֵט בְּצֶדֶק. שֶׁנֶּאֱמַר: בְּצֶדֶק תִּשְׁפֹּט עֲמִיתֶךָ. אֵי זֶהוּ צֶדֶק הַמִּשְׁפָּט? זוֹ הַשְׁוָיַת שְׁנֵי בַּעֲלֵי דִינִין בְּכָל דָּבָר[2]. לֹא יִהְא אֶחָד מְדַבֵּר כָּל צָרְכּוֹ, וְאֶחָד אוֹמֵר לוֹ: קַצֵּר דְּבָרֶיךָ! וְלֹא יַסְבִּיר פָּנִים לְאֶחָד וִידַבֵּר לוֹ רַכּוֹת, וְיֵרַע פָּנָיו לְאַחֵר וִידַבֵּר לוֹ קָשׁוֹת[3].

~ נקודות משיחות קודש ~

"מצות־עשה לשפוט השופט בצדק כו'".

ובהמשך לזה כתב "...היה אחד מהם מלובש בגדים יקרים, והשני מלובש בגדים בזויין, אומר למכובד או הלבישהו כמותך עד שתדון עמו או לבוש כמותו עד שתהיו שווין כו'".

והגם שעניין הלבוש לא ישנה מאומה במעמדו ומצבו של העני, ציוותה התורה "בצדק תשפוט עמיתך" שיש לעשות כל התלוי בו כדי להשוותו בדין.

ומכאן הוראה לכל אחד ואחד מישראל, לעשות כל התלוי בו לטובתו של יהודי אחר, גם אם מדובר בהטבת מצב רוחו לשעה אחת בלבד! ואין צריך לומר שלא לפגוע בו או לומר לו מילים קשות, כי גם רגע אחד בצער של יהודי - נוגע.

(ע"פ 'יין מלכות' ספר שופטים סימן יא)

2) שבועות ל, א. 3) תוספתא סנהדרין פ"ו, ה"ב: "ולא יהא מאריך פניו כנגד אחד ולא מעיז כנגד אחד". ובכתובות מו, א דרשו: "לא תלך רכיל בעמך - אזהרה לבית־דין שלא יהא רך לזה (=לשון רך לי תהיה, רש"י) וקשה לזה".

ב. שְׁנֵי בַּעֲלֵי דִינִין, שֶׁהָיָה אֶחָד מֵהֶם מְלֻבָּשׁ בְּגָדִים יְקָרִים, וְהַשֵּׁנִי מְלֻבָּשׁ בְּגָדִים בְּזוּיִין - אוֹמֵר לַמְכֻבָּד: אוֹ הַלְבִּישֵׁהוּ כְּמוֹתְךָ עַד שֶׁתָּדוּן עִמּוֹ, אוֹ לְבַשׁ כְּמוֹתוֹ עַד שֶׁתִּהְיוּ שָׁוִין, אַחַר כָּךְ תַּעֲמְדוּ בְּדִין[4].

4) שבועות לא, א, ומפרש רש"י: שלא תגרום לנו לישא לך פנים, או יסתתמו דברי שכנגדך מפני חשיבותך וכו', שנאמר: "מדבר שקר תרחק", ומפרש רש"י: כיון שאיש מריבו מסותם, מעמיד זה את שקרו.

ג. לֹא יִהְיֶה אֶחָד יוֹשֵׁב וְאֶחָד עוֹמֵד, אֶלָּא שְׁנֵיהֶם עוֹמְדִים[5]. וְאִם רָצוּ בֵּית דִּין לְהוֹשִׁיב אֶת שְׁנֵיהֶם - מוֹשִׁיבִין[6]. וְלֹא יֵשֵׁב אֶחָד לְמַעְלָה וְאֶחָד לְמַטָּה, אֶלָּא זֶה בְּצַד זֶה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּשְׁעַת מַשָּׂא וּמַתָּן[7]; אֲבָל בִּשְׁעַת גְּמַר דִּין - שְׁנֵיהֶם בַּעֲמִידָה. שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעֲמֹד הָעָם עַל מֹשֶׁה[8]. וְאֵי זֶהוּ גְּמַר דִּין? אִישׁ פְּלוֹנִי אַתָּה זַכַּאי, אִישׁ פְּלוֹנִי אַתָּה חַיָּב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּבַעֲלֵי דִינִין; אֲבָל הָעֵדִים - לְעוֹלָם בַּעֲמִידָה. שֶׁנֶּאֱמַר: וְעָמְדוּ שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים[9].

5) שנאמר (דברים יט, יז) "ועמדו שני האנשים אשר להם הריב לפני ה'". 6) שבועות ל, א "אינו אסור אלא שלא יהא אחד עומד ואחד יושב". 7) כשבית־הדין שומע דבריהם וטענותיהם וחוקרם. 8) ותחילת הפסוק: "וישב משה לשפוט את העם" - כלומר, משה ישב לגמור הדין, ואז עמד העם עליו. 9) ופסוק זה מדבר בעדים, וכן דרשו: "כשהוא אומר: אשר להם הריב, הרי בעלי דינין אמור, הא מה אני מקיים: ועמדו שני האנשים - בעדים" (שם). ושם עמ' ב אמרו: בשעת גמר דין - דיינים בישיבה, ובעלי דינים בעמידה, שהרי עדים כגמר־דין דומה (=קבלת עדות, היא כשעת גמר־דין, 'תוספות' לסנהדרין יט, ב), וכתוב בהם: ועמדו שני האנשים.

ד. תַּלְמִיד חָכָם וְעַם הָאָרֶץ שֶׁבָּאוּ לְדִין - מוֹשִׁיבִין

אֶת הֶחָכָם[10], וְאוֹמְרִים לְעַם הָאָרֶץ: שֵׁב! אִם לֹא יָשַׁב - אֵין מַקְפִּידִין עַל כָּךְ[11]. וְלֹא יַקְדִּים הַתַּלְמִיד כְּשֶׁיָּבוֹא לְדִין וְיֵשֵׁב לִפְנֵי רַבּוֹ כְּרוֹצֶה[12] לָדוּן לְפָנָיו. וְאִם הָיָה קָבוּעַ לוֹ[13] זְמַן לִקְרוֹת[14], וּבָא זְמַנּוֹ - מֵתָּר[15].

10) שמצוה לכבדו ולהדרו, ככתוב (ויקרא יט, לב) "והדרת פני זקן", וכמבואר בהל' תלמוד תורה פ"ו, ה"א. 11) שבועות ל, ב. 12) בכת"י תימן: שרוצה לדון לפניו. כלומר, אל ישב לפני רבו קודם שיבוא בעל־דינו, ואפילו יושב ושותק, שלא יחשדהו בעל־דינו, שבא להטעים את דבריו לפני הדיין, וזה אסור כמבואר בסמוך ה"ז. 13) בכת"י תימן: היה קבוע לו. 14) שיעור קבוע לתלמיד עם רבו. 15) שהכל יודעים שבא לפניו ללמוד תורה כדרכו תמיד (שם). ובכת"י תימן: ובא בזמנו, וכבר העיר הכסף־משנה, שזוהי נוסחת רבינו האמיתית.

ה. כְּבָר נָהֲגוּ כָּל בָּתֵּי דִינֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַחַר הַגְּמָרָא[16] בְּכָל הַיְשִׁיבוֹת[17], שֶׁמּוֹשִׁיבִין בַּעֲלֵי דִינִין וּמוֹשִׁיבִין הָעֵדִים, כְּדֵי לְסַלֵּק הַמַּחֲלֹקֶת[18]. שֶׁאֵין בָּנוּ כֹּחַ לְהַעֲמִיד מִשְׁפְּטֵי הַדָּת עַל תִּלָּם[19].

16) בדפ' רומי ובכת"י: התלמוד. 17) בסורא ובפומבדיתא שבבבל. 18) שלא יקפידו עמי הארץ, ויריבו כשיצוום לעמוד. הואיל ובדיעבד כשרה עדות אפילו בישיבה, כמבואר בירושלמי סנהדרין פ"ז ה"ח, שאפילו הדיינים שקיבלו עדות עומדים (=שהדיינים עמדו) - דינם דין, וכמו כן בישיבת העדים, ראה 'תוספות' זבחים טז, א ד"ה: מה ליושב. - לפיכך התירו הגאונים הדבר "כדי לסלק המחלוקת" (ע"פ כסף־משנה והגהות מיימוניות). 19) מכונם ומקומם הקבוע, מלשון הכתוב (יהושע יא, יג) "הערים העומדות על תלם". וכתב הב"ח, הובאו דבריו בש"ך לחו"מ סי' יז ס"ק ז, "מכל־מקום העדים ובעלי־דין עצמם כל מי שנגעה יראת ה' בלבבו, ועמדו רגלי אבותיו על הר סיני, יחושו לכבוד התורה... לקיים: ועמדו שני האנשים, וראוי להם להשיב לדיינים: ואנחנו נעמוד לפני ה' ולפניכם, כי המשפט לאלוקים הוא".

ו. הָיוּ לִפְנֵי הַדַּיָּנִים בַּעֲלֵי דִין הַרְבֵּה - מַקְדִּימִין אֶת דִּין הַיָּתוֹם לְדִין הָאַלְמָנָה. שֶׁנֶּאֱמַר: שִׁפְטוּ יָתוֹם רִיבוּ אַלְמָנָה. וְדִין אַלְמָנָה קוֹדֵם לְדִין תַּלְמִיד חָכָם[20]. וְדִין תַּלְמִיד חָכָם קוֹדֵם לְדִין עַם הָאָרֶץ[21]. וְדִין הָאִשָּׁה קוֹדֵם לְדִין הָאִישׁ; שֶׁבִּשֶּׁת הָאִשָּׁה מְרֻבָּה[22].

20) שדמעתה מצויה וצערה מרובה, וכן אמרו (שבת יא, א) "תחת תלמיד־חכם (=לשמשו), ולא תחת יתום ואלמנה", הרי שיש להזהר בכבודם ביותר (אור שמח). 21) כמבואר לעיל אות ט. וגם משום ביטול תורה, כמבואר בבבא־בתרא כב, א: כיון שחכמים הם, יש להעדיפם שלא יטרדו מגירסתם. וכן אמרו (כתובות קו, א) "עשה של כבוד התורה עדיף". ובשבועות ל, א מסופר: רב עולא היה לו דין לפני רב נחמן, שלח לו רב יוסף: עולא חברינו עמית בתורה ובמצוות, הבין רב נחמן, שהתכוון להקדימו לאחרים. והשווה הל' תלמוד תורה פ"ו, ה"י. 22) יבמות ק, א.

ז. אָסוּר לַדַּיָּן לִשְׁמֹעַ דִּבְרֵי אֶחָד מִבַּעֲלֵי דִינִין קֹדֶם שֶׁיָּבוֹא חֲבֵרוֹ אוֹ שֶׁלֹּא בִּפְנֵי חֲבֵרוֹ[23]. וַאֲפִלּוּ דָּבָר אֶחָד - אָסוּר. שֶׁנֶּאֱמַר: שָׁמֹעַ בֵּין אֲחֵיכֶם[24]. וְכָל הַשּׁוֹמֵעַ מֵאֶחָד - עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תִשָּׂא שֵׁמַע שָׁוְא[25]. וּבִכְלַל לָאו זֶה: אַזְהָרָה לִמְקַבֵּל לָשׁוֹן הָרָע, וּמְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרָע, וּמֵעִיד עֵדוּת שֶׁקֶר[26]. וְכֵן בַּעַל דִּין מֵזְהָר שֶׁלֹּא יַשְׁמִיעַ דְּבָרָיו לַדַּיָּן קֹדֶם שֶׁיָּבוֹא בַּעַל דִּין חֲבֵרוֹ[27]. וְגַם עַל זֶה וְכַיּוֹצֵא בּוֹ[28] נֶאֱמַר: מִדְּבַר שֶׁקֶר תִּרְחָק[29].

23) אפילו בא חבירו, ויצא לרגע, אסור להשמיע דבריו שלא בפניו. 24) כשיהיו שניהם יחד שמעו דבריהם, ולא תשמעו דברי זה שלא בפני זה, שמסדר דברי שקר כדברי אמת, לפי שאין מכחישין, ומכיון שלב הדיין נוטה לו לזכות, שוב אין לבו מהפך בזכות השני (סנהדרין ז, ב וברש"י). 25) שם. 26) פסחים קיח, א, שכשמספר או מעיד, הרי נושא בפיו שמע שוא (רשב"ם), והשווה 'ספר המצוות' לרבינו ל"ת רפא. 27) סנהדרין שם קרא: לא תשיא, אל תגרום שהדיין ישמע דבריך שלא בפני חברך. 28) ראה בסמוך ה"י, ולקמן פכ"ב, ה"ב־ג. 29) שבועות לא, א, שהמטעים דבריו שלא בפני בעל־דינו אינו בוש מדברי שקר (רש"י).

ח. לֹא יִהְיֶה הַדַּיָּן שׁוֹמֵעַ מִפִּי הַתַּרְגְּמָן[30], אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה מַכִּיר לְשׁוֹן בַּעֲלֵי דִינִין וְשׁוֹמֵעַ טַעֲנוֹתֵיהֶם. וְאִם אֵינוֹ מָהִיר בִּלְשׁוֹנָם כְּדֵי לְהָשִׁיב לָהֶם - יַעֲמֹד הַתַּרְגְּמָן לְהוֹדִיעַ אוֹתָם פְּסַק הַדִּין[31], וּמֵאֵי זֶה טַעַם חַיֵּב זֶה וְזִכָּה זֶה[32].

30) שאין האמת יכולה להתברר אלא כששומע מפי בעלי־הדין עצמם (סמ"ע לחו"מ סי' יז, ס"ק יד). 31) מכות ו, ב, וראה בחו"מ כח, ו לענין לשון העדים, שאין מעמידים מתרגם בין הדיין והעדים. 32) ראה לעיל פ"ו, ה"ו.

ט. צָרִיךְ הַדַּיָּן לִשְׁמֹעַ טַעֲנוֹת בַּעֲלֵי דִינִין וְלִשְׁנוֹת טַעֲנוֹתֵיהֶן[33]. שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ, זֹאת אוֹמֶרֶת זֶה בְּנִי הַחַי וּבְנֵךְ הַמֵּת[34]. וּמְצַדֵּק אֶת הַדִּין בְּלִבּוֹ, וְאַחַר כָּךְ חוֹתְכוֹ[35].

33) לחזור עליהן בפני בעלי הדין, שמא לא עמד היטב על דברי טענותיהם, וכששונה אותן בפניהם יגיבו על כך ויתקנום, וגם שתהא דעת הצדדים נוחה, שלא יערערו על הדיינים, לומר שפסקו ולא הבינו טענותיהם כראוי (סמ"ע לחו"מ סי' יז, ס"ק טו). 34) ירושלמי סנהדרין פ"ג ה"ח, הרי שחזר על דבריהן. 35) סנהדרין ז, ב, שנאמר: "ושפטתם צדק" - מה שהוא צדק ואמת בלבך, אותו תשפוט לאחרים. אבל כל עוד לבו נוקפו, לא יחתוך הדין.

י. מִנַּיִן לְדַיָּן שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה מֵלִיץ[36] לִדְבָרָיו שֶׁל בַּעַל דִּין?[37] שֶׁנֶּאֱמַר: מִדְּבַר שֶׁקֶר תִּרְחָק. אֶלָּא יֹאמַר[38] מַה

שֶׁנִּרְאֶה לוֹ וְיִשְׁתּוֹק[39]. וְלֹא יְלַמֵּד אֶחָד מִבַּעֲלֵי דִינִין טְעָנָה כְּלָל. אֲפִלּוּ הֵבִיא[40] עֵד אֶחָד - לֹא יֹאמַר לוֹ: אֵין מְקַבְּלִין עֵד אֶחָד! אֶלָּא יֹאמַר לַנִּטְעָן[41]: הֲרֵי זֶה הֵעִיד עָלֶיךָ! הַלְוַאי שֶׁיּוֹדֶה וְיֹאמַר: אֱמֶת הֵעִיד! עַד שֶׁיִּטְעַן הוּא וְיֹאמַר: עֵד אֶחָד הוּא, וְאֵינוֹ נֶאֱמָן עָלַי[42]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[43].

36) סניגור. 37) לומר, יפה הוא טוען ועי"ז הוא מעודדו ונעשה לו סניגור. 38) הבעל־דין. 39) הדיין, ולא יגיב (שבועות ל, ב), וראה בסמ"ע שם, יז. 40) התובע. 41) הנתבע. 42) ירושלמי סנהדרין פ"ג ה"ח, רב הונא היה מבזה את הדיין, שהיה אומר: אין מקבלים עד אחד. 43) וכן אמרו (אבות פ"א, מ"ח) "אל תעש עצמך כעורכי הדיינים" ומפרש רבינו שם: "אע"פ שידע בו שהוא העשוק, ושחברו טוען עליו שקר... עם כל זה אין מותר לו שילמדהו טענה, שתצילהו ותועילהו כלל".

יא. רָאָה הַדַּיָּן זְכוּת לְאֶחָד מֵהֶן, וּבַעַל דִּין מְבַקֵּשׁ לְאָמְרָהּ וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ לְחַבֵּר[44] הַדְּבָרִים, אוֹ שֶׁרָאָהוּ מִצְטַעֵר לְהַצִּיל עַצְמוֹ בְּטַעֲנַת אֱמֶת, וּמִפְּנֵי הַחֵמָה וְהַכַּעַס נִסְתַּלֵּק[45] מִמֶּנּוּ, אוֹ נִשְׁתַּבֵּשׁ מִפְּנֵי הַסִּכְלוּת - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לְסַעֲדוֹ מְעַט, לַהֲבִינוֹ[46] תְּחִלַּת הַדָּבָר, מְשׁוּם פְּתַח פִּיךָ לְאִלֵּם[47]. וְצָרִיךְ לְהִתְיַשֵּׁב בְּדָבָר זֶה הַרְבֵּה, שֶׁלֹּא יִהְיֶה כְּעוֹרְכֵי הַדַּיָּנִין[48].

44) לנסחם ולהסבירם. 45) בכת"י תימן: נסתלקה. 46) להסבירו. 47) ירושלמי סנהדרין שם. כאילו בעל־דין זה אלם הוא ולפיכך אינו טוען, ועלינו לפתוח לו פה שיוכל לטעון זכויותיו. וכן אמרו (כתובות לו, א ובגיטין לז, ב) "כגון זה, פתח פיך לאלם הוא". השווה הל' שמיטה ויובל פ"ט, הכ"ד: "כשיביא בעל־חוב את שטרו... אומרים לנתבע שלם לו, ואם טען הנתבע איה פרוזבול שלו? אומר (=הדיין) לתובע, היה לך פרוזבול ואבד? אם אמר הן - נאמן", וזה נקרא בגיטין שם "פתח פיך לאלם". 48) הרבה צריך לשקול ולהבחין בין סעד קל זה, לאיסור של "עושה עצמו כעורכי הדיינים", בזה שמלמדו טענות ודרכים איך לזכות על־ידו. ומצינו ברבי יוחנן (כתובות נב, ב) שהצטער מאד על שסייע במידת מה לאחד מבעלי הדין, ע"י הדרכה בטענות, ולבסוף הרגיש והתחטא: "עשינו עצמנו כעורכי הדיינים", ומפרש רש"י: עורך הדין לפני הדיינים לזכותו... שעורך את הדיינים להפוך לבם לטובתו של זה.

יום ש"ק כ"ח סיון ה'תש"פ

פֶּרֶק שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים[1]

1) בו מתבארת מצוות לא־תעשה, שלא ייירא הדיין מפני איש בעל זרוע. שמצוה על הדיין לומר לבעלי הדין בתחילה: בדין אתם רוצים, או בפשרה. האיסור לדיין לומר: אני זיכיתי וחבריי חייבו. מנהג דייני ירושלים בסדרי הדיון. הליכות נקיי הדעת שבירושלים בדרכי חברתם.

א. שְׁנַיִם שֶׁבָּאוּ לְפָנֶיךָ לְדִין, אֶחָד רַךְ[2] וְאֶחָד קָשֶׁה[3]: עַד שֶׁלֹּא תִּשְׁמַע אֶת דִּבְרֵיהֶם, אוֹ מִשֶּׁתִּשְׁמַע אֶת דִּבְרֵיהֶם וְאִי אַתָּה יוֹדֵעַ לְהֵיכָן הַדִּין נוֹטֶה[4] - אַתָּה רַשַּׁאי לוֹמַר לָהֶם: אֵינִי נִזְקָק לָכֶם[5]! שֶׁמָּא יִתְחַיֵּב הַקָּשֶׁה, וְנִמְצָא רוֹדֵף אַחַר הַדַּיָּן[6]. אֲבָל מִשֶּׁתִּשְׁמַע אֶת דִּבְרֵיהֶם וְתֵדַע לְהֵיכָן הַדִּין נוֹטֶה - אִי אַתָּה רַשַּׁאי לוֹמַר: אֵינִי נִזְקָק לָכֶם! שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תָגוּרוּ מִפְּנֵי אִישׁ[7]. שֶׁלֹּא תֹּאמַר: אִישׁ פְּלוֹנִי רָשָׁע הוּא, שֶׁמָּא יַהֲרֹג אֶת בְּנִי, שֶׁמָּא יַדְלִיק אֶת גְּדִישִׁי, שֶׁמָּא יְקַצֵּץ נְטִיעוֹתַי[8]. וְאִם הָיָה מְמֻנֶּה לָרַבִּים - חַיָּב לְהִזָּקֵק לָהֶם[9].

2) נוח. 3) בעל מריבה ומטריח דיינים. 4) מי זכאי ומי חייב. 5) לעיין בדינכם ולפסוק לכם. 6) להפוך את הדין לזכותו. 7) סנהדרין ו, ב, וכתבו התוספות שם דיבור המתחיל ונמצא חזק: שאם היו שניהם חזקים, אין לו לחוש, שהשני יסייעו, וכך נפסק להלכה בחושן משפט יב, א. 8) ספרי דברים אות יז. 9) אפילו בתחילה, שאין לו לחוש לקשה, שהרבים יסייעוהו ויצילוהו (רדב"ז).

ב. וְכֵן תַּלְמִיד שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב לִפְנֵי רַבּוֹ, וְרָאָה זְכוּת לֶעָנִי וְחוֹבָה לֶעָשִׁיר[10], אִם שָׁתַק - הֲרֵי זֶה עוֹבֵר מִשּׁוּם לֹא תָגוּרוּ מִפְּנֵי אִישׁ[11]. וְעַל זֶה נֶאֱמַר: מִדְּבַר שֶׁקֶר תִּרְחָק[12]. וּמִנַּיִן לְדַיָּן שֶׁלֹּא יוֹשִׁיב תַּלְמִיד בּוּר[13] לְפָנָיו? תַּלְמוּד לוֹמַר: מִדְּבַר שֶׁקֶר תִּרְחָק[14].

10) ורבו טועה בדין. 11) סנהדרין שם - לא תכניס דבריך מפני איש, ומפרש: לא תגורו מלשון כנוס, ככתוב (דברים כח, לט): "ויין לא תשתה ולא תאגור". וכתב הסמ"ע לחושן משפט ט, יח: הוא הדין כששניהם עניים או עשירים, אלא נקט: אחד עני, להורות שאפילו הוא חושש משום כבוד רבו, ומשום כבוד העשיר, בכל זאת לא ישתוק. 12) שבועות לא, א, שגורם לפסוק דין שקר. 13) עם הארץ, ויישא וייתן עימו ויטעהו. 14) שם ל, ב, וברש"י.

ג. וּמִנַּיִן לְתַלְמִיד שֶׁרָאָה רַבּוֹ שֶׁטּוֹעֶה בַּדִּין, שֶׁלֹּא יֹאמַר: אֲמַתִּין לוֹ עַד שֶׁיִּגָּמֵר הַדִּין וְאֶסְתְּרֶנּוּ וְאֶבְנְנֶנּוּ[15], כְּדֵי שֶׁיִּקָּרֵא הַדִּין עַל שְׁמִי? תַּלְמוּד לוֹמַר: מִדְּבַר שֶׁקֶר תִּרְחָק[16].

15) מלשון בניין, וכן הנוסח בתלמוד (שם לא, א). 16) ובחושן משפט סימן ט, ח מסיים: אלא יאמר לו דרך כבוד: רבי! כך וכך לימדתני. וראה הלכות תלמוד תורה פרק ה, הלכה ט.

ד. מִצְוָה לוֹמַר לְבַעֲלֵי דִינִים בַּתְּחִלָּה: בְּדִין אַתֶּם רוֹצִים אוֹ בְּפִשְׁרָה[17]? אִם רָצוּ בְּפִשְׁרָה - עוֹשִׂין[18] בֵּינֵיהֶן פְּשָׁרָה. וְכָל בֵּית דִּין שֶׁעוֹשִׂין פְּשָׁרָה תָּמִיד - הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח. וְעָלָיו נֶאֱמַר: מִשְׁפַּט שָׁלוֹם שִׁפְטוּ בְּשַׁעֲרֵיכֶם. אֵי זֶהוּ מִשְׁפַּט שֶׁיֵּשׁ עִמּוֹ שָׁלוֹם[19]? הֱוֵי אוֹמֵר: זֶה בִּצּוּעַ[20]. וְכֵן בְּדָוִד הוּא אוֹמֵר: וַיְהִי דָוִד עֹשֶׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה לְכָל עַמּוֹ. אֵי זֶהוּ מִשְׁפָּט שֶׁיֵּשׁ עִמּוֹ צְדָקָה[21]? הֱוֵי אוֹמֵר: זֶהוּ בִּצּוּעַ וְהִיא הַפְּשָׁרָה[22].

בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? קֹדֶם גְּמַר דִּין. אַף עַל פִּי שֶׁשָּׁמַע דִּבְרֵיהֶם וְיָדַע לְהֵיכָן הַדִּין נוֹטֶה - מְצָוֶה לִבְצֹעַ. אֲבָל אַחֲרֵי שֶׁגָּמַר הַדִּין וְאָמַר: אִישׁ פְּלוֹנִי אַתָּה זַכַּאי, אִישׁ פְּלוֹנִי אַתָּה חַיָּב - אֵינוֹ רַשַּׁאי לַעֲשׂוֹת פְּשָׁרָה בֵּינֵיהֶן[23], אֶלָּא יִקַּב הַדִּין אֶת הָהָר[24].

17) הסכם על ידי וויתור מסויים מכל צד. פשרה - לשון פושרים, לא חם ולא קר (פירוש המשנה לרבינו כתובות פרק י, משנה ה). והבדל יש בין דין לפשרה, שבראשון, אחד יוצא זכאי והשני חייב, ובפשרה אין הזכאי זוכה בכול, ואין החייב מפסיד הכול. 18) הדיינים מפשרים. 19) "והלא במקום שיש משפט אין שלום"? שהחייב יוצא מקופח ובלתי מרוצה. 20) מיצוע הדין. 21) "והלא כל מקום שיש משפט אין צדקה"? שמשמעה: וויתור ועשייה לפנים משורת הדין. 22) סנהדרין ו, ב. שהפשרה כאילו מבצעת וחותכת התביעה בין שני הצדדים כנ"ל. 23) לומר לצדדים: יריאים אנו שמא טעינו בדין ודיינים אחרים יהפכו את פסק דיננו (תוספות שם דיבור המתחיל: נגמר הדין). 24) לנהוג לפי מידת הדין ללא משוא פנים ורחמים. וראה בתוספות שם, אם חייב בית הדין שבועה לאחד מהם, רשאי הבית דין לפשר ביניהם, כדי להיפטר מעונש שבועה. וכן בחושן משפט יב, ב.

ה. אַף עַל פִּי שֶׁרָצוּ בַּעֲלֵי הַדִּין בִּפְשָׁרָה בְּבֵית דִּין - יֵשׁ לָהֶם[25] לַחֲזֹר וְלִתְבֹּעַ אֶת הַדִּין, עַד שֶׁיִּקְנוּ מִיַּד שְׁנֵיהֶם[26].

25) רשאים הם. 26) קבלת קניין סודר (ראה לעיל פרק ז, הלכה ב ובביאורנו), המבטאת את הסכמתם והתחייבותם ההדדית (סנהדרין ו, א) "פשרה צריכה קניין".

ו. יָפֶה כֹּחַ פְּשָׁרָה מִכֹּחַ הַדִּין. שֶׁשְּׁנֵי הֶדְיוֹטוֹת שֶׁדָּנוּ - אֵין דִּינֵיהֶן דִּין[27], וְיֵשׁ לְבַעֲלֵי דִּינִין לַחֲזֹר בָּהֶן; וְאִם עָשׂוּ פְּשָׁרָה[28] וְקָנוּ מִיָּדָן - אֵין יְכוֹלִין לַחֲזֹר בָּהֶן[29].

27) כמבואר לעיל פרק ב, הלכה י, שאין בית דין פחות משלושה, אבל אחד מומחה מותר לו לדון יחידי ודינו דין, שם הלכה י. 28) אפילו אחד עשה פשרה ביניהם. 29) כי קבלת הקניין מידם מחייבתם, ולפיכך, נקט רבינו שהמפשרים היו שניים, כדי שיהיו עדים שהסכימו וקנו מידם, אבל כל שהצדדים אינם מכחישים את הקניין אפילו אחד מפשר ביניהם מועיל (סנהדרין שם, וכן דעת הרדב"ז בהבנת דברי רבינו). ומובן, שאם קנו מיד שניהם, שדיין אחד ידון להם - דינו דין, ואין יכולים לחזור בהם, כמבואר לעיל פרק ז, הלכה ב, אלא שסתם דין אינו על ידי קניין, וכל פשרה אינה מועילה אלא על ידי קניין (כסף משנה).

ז. אָסוּר לְאֶחָד מִן הַדַּיָּנִים, כְּשֶׁיֵּצֵא מִבֵּית דִּין, לוֹמַר: אֲנִי הוּא הַמְזַכֶּה אוֹ הַמְחַיֵּב, וַחֲבֵרַי חוֹלְקִין עָלַי; אֲבָל מָה אֶעֱשֶׂה שֶׁהֵם רַבּוּ עָלַי? וְאִם אָמַר כֵּן - הֲרֵי הוּא בִּכְלַל הוֹלֵךְ רָכִיל מְגַלֶּה סוֹד[30]. וּמַעֲשֶׂה בְּתַלְמִיד אֶחָד, שֶׁהוֹצִיא דְּבָרִים שֶׁנֶּאֶמְרוּ בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ לְאַחַר שְׁתַּיִם וְעֶשְׂרִים שָׁנָה, וְהוֹצִיאוּהוּ בֵּית דִּין מִבֵּית הַמִּדְרָשׁ, וְהִכְרִיזוּ עָלָיו: זֶה מְגַלֶּה סוֹד הוּא[31]!

30) משנה בסנהדרין כט, א. 31) שם לא, א ודבר לשון הרע היה (=רש"י שם). ובכלל זה, שלא יאמר אחד לנידון, הדיין עשה לך שלא כדין במה שחייב אותך, כמוכח מסוגיית התלמוד בבא קמא צט, ב בעובדה של שחיטה מוגרמת (ש"ך לחושן משפט יט, סעיף קטן ב).

ח. שָׁאַל אֶחָד מִבַּעֲלֵי דִּינִים לִכְתֹּב לוֹ פְּסַק דִּין[32] - כּוֹתְבִין לוֹ כָּךְ: בָּא פְּלוֹנִי לְבֵית דִּין שֶׁל פְּלוֹנִי עִם פְּלוֹנִי בַּעַל דִּינוֹ שֶׁטָּעָנוֹ בְּכָךְ, וְיָצָא זַכַּאי אוֹ חַיָּב[33]. וְנוֹתְנִין לוֹ. וְאֵין מַזְכִּירִין שֵׁם הַמְזַכִּין וְלֹא שֵׁם הַמְחַיְּבִין[34], אֶלָּא: בֵּית דִּין שֶׁל פְּלוֹנִי, מִדִּבְרֵיהֶם נִזְדַּכֶּה פְּלוֹנִי[35].

32) שרוצה להראותו לבית דין גדול, אולי יוכל לסתור הדין, ראה לעיל פרק ו, הלכה ו ובביאורינו שם. 33) ואין צריכים לכתוב לו הטעמים והראיות, אלא הטענות והפסק דין (חושן משפט יד, ד). כי כל בית דין יפה, כשישמע הטענות יידע לפסוק לפיהן, שתורה אחת לכולנו (סמ"ע שם). 34) במקרה והדין נחתך על פי רוב דעות נגד דעת המיעוט. 35) מסגנון זה יבינו שלא נחתך על פי דיעה אחידה, ולא יזכירו את שם הדיין החולק, כדי שלא ילכו רכיל, וגם לא יסתמו לכתוב: פלוני יצא זכאי, שזה נראה כשקר, כאילו כל הדיינים זיכוהו פה אחד (סנהדרין ל, א כדעת רבי אליעזר).

ט. כַּךְ הָיָה מִנְהָגָם שֶׁל אַנְשֵׁי יְרוּשָׁלַיִם: מַכְנִיסִין בַּעֲלֵי דִּינִין וְשׁוֹמְעִים דִּבְרֵיהֶם וְטַעֲנוֹתֵיהֶם, וּמַכְנִיסִים הָעֵדִים וְשׁוֹמְעִים דִּבְרֵיהֶם. וּמוֹצִיאִין כָּל אָדָם לַחוּץ[36], וְהַדַּיָּנִים נוֹשְׂאִים וְנוֹתְנִים בֵּינֵיהֶם בַּדָּבָר, וְגוֹמְרִין אֶת הַדָּבָר. וְאַחַר כָּךְ מַכְנִיסִין בַּעֲלֵי דִּינִים, וְגָדוֹל שֶׁבַּדַּיָּנִים[37] אוֹמֵר: אִישׁ פְּלוֹנִי אַתָּה זַכַּאי, אִישׁ פְּלוֹנִי אַתָּה חַיָּב. כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵדַע אֶחָד מִבַּעֲלֵי דִּינִים אֵי זֶה דַּיָּן הוּא מִי שֶׁזִּכָּה אוֹתוֹ, וְלֹא אֵי זֶה דַּיָּן הוּא שֶׁחִיְּבוֹ[38].

36) שלא ישמעו את הוויכוח של הדיינים מי המזכה ומי המחייב, וגם שלא ישאו פנים לאחד מבעלי הדין (פירוש המשנה לרבינו שם פרק ג, משנה ז). 37) לחלוק לו כבוד, שכן מידת החכמים, שאינם מדברים בפני מי שהוא גדול מהם, כדברי המשנה באבות פרק ה, משנה ז (תוספות יום טוב שם). 38) משנה בסנהדרין כט, ובגמרא שם ל, א כדברי רבי נחמיה שם. ורבינו בפירושו שם הוסיף: "כדי שיהיו הדיינים אהובים אצל בני אדם".

י. דַּיָּן שֶׁהוּא יוֹדֵעַ בַּחֲבֵרוֹ שֶׁהוּא גַּזְלָן אוֹ רָשָׁע[39] - אָסוּר לְהִצְטָרֵף עִמּוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר: מִדְּבַר שֶׁקֶר תִּרְחָק[40]. וְכָךְ הָיוּ נְקִיֵּי הַדַּעַת שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם עוֹשִׂין: אֵין יוֹשְׁבִים בְּדִין עַד שֶׁיֵּדְעוּ עִם מִי הֵם יוֹשְׁבִים[41], וְלֹא חוֹתְמִים אֶת הַשְּׁטָר עַד שֶׁיֵּדְעוּ מִי חוֹתֵם עִמָּהֶם[42], וְלֹא נִכְנָסִים לִסְעֻדָּה עַד שֶׁיֵּדְעוּ מִי מֵסֵב עִמָּהֶן[43].

39) עובר עבירות שבין אדם לשמים. 40) שבועות ל, ב, וזה עלול להטעותו ולהטותו מדרך האמת. 41) שמא יצטרף עם אנשים שאינם הגונים ונמצא בכלל קשר בוגדים (לעיל פרק ב, הלכה י"ד). 42) שמא יחתמו עימהם עד אחד פסול, ומבטל עדות כולם ונמצאו בושים בדבר (סנהדרין כג, א וברש"י). 43) שגנאי הוא לתלמיד חכם לישב אצל עם הארץ בסעודה (שם וברש"י), וראה ברכות מג, ב "שישה דברים גנאי לו לתלמיד חכם... ואל יסב בחבורה של עמי הארץ", וכן בהלכות דעות פרק ה, הלכה ב, ובהלכות יסודי התורה פרק ה, הלכה י"א.

פֶּרֶק שְׁלִשָׁה וְעֶשְׂרִים[1]

1) איסור לקיחת שוחד אפילו לזכות את הזכאי. מקרי שוחד דברים, שצריך הדיין להתרחק מהם. האיסור לדון לאהובו או לשנוא עליו. חרדת הדיין מאימת הדין.

1 **א. לֹא תִקַּח שֹׁחַד. אֵין צָרִיךְ לוֹמַר לְעַוֵּת אֶת הַדִּין[2],**
2 **אֶלָּא אֲפִלּוּ לְזַכּוֹת אֶת הַזַּכַּאי[3] וּלְחַיֵּב אֶת הַחַיָּב -**
3 **אָסוּר, וְעוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, וַהֲרֵי הוּא בִּכְלַל אָרוּר**
4 **לֹקֵחַ שֹׁחַד[4]. וְחַיָּב לְהַחֲזִיר הַשֹּׁחַד כְּשֶׁיִּתְבָּעֶנּוּ הַנּוֹתֵן[5].**

2) לזכות את החייב, שעל זה הוא מוזהר משום: לא תטה משפט. 3) שלא יחייבו אם זכאי הוא (כתובות קה, א וברש"י). 4) ושם עמ' ב אמרו: "מה שוחד? שהוא חד", כלומר, הנותן והמקבל נעשים לב אחד, כיון שלקח ממנו שוחד, נתקרבה דעתו אצלו ונעשה כגופו, "ואין אדם רואה חובה לעצמו" (שם). 5) כמו שאמרו (תמורה ד, ב) כל דבר שאמרה תורה אל תעשה ועשה, אינו עשוי ואינו מועיל, ושם ו, ב הסיקו, שרבית שלקח המלוה יוצאה ללווה ע"י תביעתו בבית־הדין, וממנה למד רבינו לענין שוחד (ביאור הגר"א לחו"מ ט, ב). וכן אמר הנביא שמואל (שמואל־א, יב, ג) "ומיד מי לקחתי כופר ואעלים עיני בו ואשיב לכם".

5 **ב. וּכְשֵׁם שֶׁהַלּוֹקֵחַ עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, כָּךְ הַנּוֹתֵן.**
6 **שֶׁנֶּאֱמַר: וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל[6].**

6) כמו שאמרו לענין איסור ריבית (בבא־מציעא עה, ב) שהלווה הנותן עובר משום ולפני עור וגו'. הוא־הדין לענין שוחד (ביאור הגר"א שם ס"ק ג).

7 **ג. כָּל דַּיָּן שֶׁיּוֹשֵׁב וּמְגַדֵּל מַעֲלָתוֹ, כְּדֵי לְהַרְבּוֹת שָׁכָר**
8 **לְחַזָּנָיו[7] וּלְסוֹפְרָיו[8] - הֲרֵי הוּא בִּכְלַל הַנּוֹטִים אַחֲרֵי**
9 **הַבֶּצַע. וְכֵן עָשׂוּ בְּנֵי שְׁמוּאֵל. וּלְכָךְ נֶאֱמַר לָהֶם[9]:**
10 **וַיִּטּוּ אַחֲרֵי הַבֶּצַע וַיִּקְחוּ שֹׁחַד[10]. וְלֹא שֹׁחַד מָמוֹן**
11 **בִּלְבַד, אֶלָּא אֲפִלּוּ שֹׁחַד דְּבָרִים. וּמַעֲשֶׂה בְּדַיָּן אֶחָד,**
12 **שֶׁהָיָה עוֹלֶה בְּדוּגִית[11] קְטַנָּה לַעֲבֹר בַּנָּהָר, וּפָשַׁט**
13 **אֶחָד יָדוֹ וְסִיְּעוֹ בַּעֲלִיָּתוֹ, וְהָיָה לוֹ דִּין, וְאָמַר לוֹ**
14 **הַדַּיָּן: הֲרֵינִי פָּסוּל לְךָ לְדִין[12]. וּמַעֲשֶׂה בְּאֶחָד,**
15 **שֶׁהֶעֱבִיר אֶבְרָה[13] - נוֹצָה שֶׁל עוֹף - מֵעַל רְדִידוֹ[14]**
16 **הַדַּיָּן, וְאַחַר כְּסָה רֹק[15] מִלִּפְנֵי הַדַּיָּן, וְאָמַר לוֹ: הֲרֵינִי**
17 **פָּסוּל לְךָ לְדִין. וּמַעֲשֶׂה בְּאֶחָד, שֶׁהֵבִיא מַתָּנָה אַחַת**
18 **מִמַּתְּנוֹת כְּהֻנָּה לְדַיָּן כֹּהֵן, וְאָמַר לוֹ: פָּסוּל אֲנִי לְךָ**
19 **לְדִין. וּמַעֲשֶׂה בְּאָרִיס[16] אֶחָד שֶׁל דַּיָּן, שֶׁהָיָה מֵבִיא**
20 **לוֹ תְּאֵנִים מִתּוֹךְ שָׂדֵהוּ מֵעֶרֶב שַׁבָּת לְעֶרֶב שַׁבָּת. פַּעַם**
21 **אַחַת הִקְדִּים וְהֵבִיא בַּחֲמִישִׁי בַּשַּׁבָּת, מִפְּנֵי שֶׁהָיָה לוֹ**
22 **דִּין. וְאָמַר לוֹ הַדַּיָּן: הֲרֵינִי פָּסוּל לְךָ לְדִין. אַף עַל**
23 **פִּי שֶׁהַתְּאֵנִים מִשֶּׁל דַּיָּן, הוֹאִיל וְהֵבִיאָן שֶׁלֹּא בִּזְמַנָּן**
24 **- נִפְסַל לוֹ לְדִין[17].**

7) שמשיו המזמינים את הנתבעים לדין. 8) הכותבים את פסקי הדין. 9) בכת"י תימן: בהן. 10) ואמרו (שבת נו, א) "כל האומר בני שמואל חטאו (במקח שוחד והטיית דין) אינו אלא טועה... ומה אני מקיים "ויטו אחרי הבצע"? שלא עשו כמעשה אביהם, שהיה שמואל הצדיק מחזר בכל מקומות ישראל ודן אותם בעריהם... והם לא עשו כן אלא ישבו בעריהם כדי להרבות שכר לחזניהם ולסופריהם". 11) סירה, מלשון הכתוב (עמוס ד, ב) "ואחריתכן כסירות דוגה". 12) כתובות קה, ב. 13) כנף, הנוצות הגדולות בכנף, מלשון הכתוב (דברים לב, יא) "ישאהו על אברתו". ובכת"י תימן, תיבה זו איננה. ויתכן, שסגנון זה נמשך אחר הכתוב (איוב לט, יג) "אם אברה חסידה ונוצה". 14) צעיף עליון, ככתוב (ישעיה ג, כג) "והצניפות והרדידים". 15) שעל הארץ. 16) פועל המעבד אדמת בעל השדה, בתנאי שיקח לעצמו חלק מן היבול, והשאר לבעל השדה. 17) כתובות שם, וכן סנהדרין ז, ב. וכתב הסמ"ע לחו"מ סי' ט, ס"ק ד שאפילו שוחד דברים ממש, כגון להקדים שלום לדיין, כשלא היה דרכו להקדים לו עד כה - אסור. כמו שאסרו זה לענין ריבית, ראה הל' מלוה ולוה פ"ה, הי"ב.

25 **ד. כָּל דַּיָּן שֶׁשָּׁאַל שְׁאֵלָה[18] - פָּסוּל לְדִין לָזֶה**
26 **שֶׁהִשְׁאִילוֹ[19]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁלֹּא הָיָה לוֹ**
27 **לַדַּיָּן לְהַשְׁאִיל; אֲבָל הָיָה לוֹ לְהַשְׁאִיל - כָּשֵׁר, שֶׁהֲרֵי**
28 **גַּם זֶה שׁוֹאֵל מִמֶּנּוּ.**

18) כלים, או חפץ שימושי איזה שהוא. 19) כתובות קה, ב ורש"י שם מפרש: שרגיל לשאול, משמע מזה, שאם אינו רגיל לשאול ממנו אלא במקרה בלבד, מותר לו לדונו, וכן בשו"ע חו"מ סי' ט, סע' א.

29 **ה. כָּל דַּיָּן שֶׁנּוֹטֵל שְׂכָרוֹ לָדוּן - דִּינָיו בְּטֵלִים[20].**
30 **וְהוּא שֶׁלֹּא[21] יִהְיֶה שָׂכָר הַנִּכָּר; אֲבָל אִם הָיָה עוֹסֵק**
31 **בִּמְלַאכְתּוֹ, וּבָאוּ לְפָנָיו שְׁנַיִם לְדִין, וְאָמַר לָהֶן: תְּנוּ**
32 **לִי מִי שֶׁיַּעֲשֶׂה תַּחְתַּי עַד שֶׁאָדוּן לָכֶם, אוֹ תְּנוּ לִי**
33 **שְׂכַר בַּטָּלְתִּי - הֲרֵי זֶה מֻתָּר. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה הַדָּבָר נִכָּר**
34 **שֶׁהוּא שְׂכַר הַבַּטָּלָה בִּלְבַד וְלֹא יוֹתֵר[22], וְיִטֹּל**
35 **מִשְּׁנֵיהֶם כְּשָׁוֶה זֶה כְּפִנְיֵי זֶה[23] - כְּגוֹן זֶה מֻתָּר[24].**

20) משנה, בבכורות כט, א. וכתב הר"ן בקידושין סוף פ"ב, שלא דין זה בלבד, שנטל עליו שכר, הוא בטל, אלא כל דיניו שדן קודם לכן בטלים אלא־אם־כן ידוע שלא נטל בהם שכר, זהו ששנינו: "דיניו בטלים". 21) כבר העיר ה"פרי חדש", שהנוסחה האמיתית היא: "והוא שיהיה שכר הניכר", וכן הנוסח בדפ' וינציאה, כלומר: שיהא ניכר ששכר זה הוא שכר הדיינות. 22) כתובות קה, א. ובירושלמי סנהדרין פ"א, ה"א אמרו: נותנים לדיין שכר

בטלו, ולעד שכר בטלו. 23) שאם יטול מזה שלא בפני זה, יחשוב חבירו שנתן לו יותר, או הנותן עצמו יחשוב שלא נטל רק ממנו ויחשדהו שנוטל שוחד (כסף־משנה). 24) ואם הוא שכר בטלה, אלא שאינו ניכר לאחרים, על זה שנינו (כתובות קה, א) "מכוער הדיין שנוטל שכר לדון, אלא שדינו דין".

1 **ו. אָסוּר לַדַּיָּן לָדוּן לְמִי שֶׁהוּא אוֹהֲבוֹ, אַף עַל פִּי**
2 **שֶׁאֵינוֹ שׂוֹשְׁבִינוֹ[25] וְלֹא רֵעוֹ אֲשֶׁר כְּנַפְשׁוֹ; וְלֹא לְמִי**
3 **שֶׁשּׂוֹנְאוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ אוֹיֵב לוֹ וְלֹא מְבַקֵּשׁ**
4 **רָעָתוֹ[26]; אֶלָּא צָרִיךְ שֶׁיִּהְיוּ שְׁנֵי בַּעֲלֵי דִינִים שָׁוִין**
5 **בְּעֵינֵי הַדַּיָּנִים וּבְלִבָּם[27]. וְאִם לֹא הָיָה מַכִּיר אֶת אֶחָד**
6 **מֵהֶם וְלֹא מַעֲשָׂיו - אֵין לְךָ דַּיָּן צֶדֶק כָּמוֹהוּ[28].**

25) ידידו המלווה אותו בימי חופתו. "רעה דוד" (שמואל־ב, טו, לז) מתרגם יונתן: "שושבינא דדוד". 26) כתובות קה, ב, אוהבו - לא יראה לו חובה; שונאו - לא יראה לו זכות. ובשבת קיט, א אמר מר בר רב אשי: פסול אני לדון לתלמיד־חכם, מתוך שחביב עלי כגופי, ואין אדם רואה חובה לעצמו, וראה סנהדרין כט, א. ומדקדוק לשון רבינו: אסור לדיין לדון, נראה שאין זה אלא איסור, אבל אין הדין נפסל משום כך (רדב"ז, וכן בשו"ע חו"מ ז, ז).
27) סנהדרין ז, ב, "לא תכירו פנים במשפט - לא תכירהו (=מחמת אהבה); לא תנכרהו" (=מחמת שנאה), וכן בבאורי הגר"א (חו"מ ז, ל). 28) 'ספרי' דברים, פט"ז: "ושפטתם צדק - צדיק בצדקו, תובע ומביא ראיות" (ביאור הגר"א שם, אות לא), כוונת ה'ספרי', שלא ידון הדיין ע"פ השערה, מתוך נאמנות של בעל־דין אחד נגד חבירו, אלא שיהיה "צדיק בצדקו", במה שנוגע לדין זה, ע"פ ראיות והוכחות, ומכאן, שיותר טוב שלא יכיר הדיין את הבעל־דין ואת מעשיו, כדי שהכרעת המשפט תוחלט רק ע"פ צדקת המשפט הנידון (באר אליה, להרב ר' א"י הכהן קוק).

7 **ז. כָּל שְׁנֵי תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁשּׂוֹנְאִים זֶה אֶת זֶה -**
8 **אֲסוּרִין לֵישֵׁב בְּדִין זֶה עִם זֶה[29]. שֶׁדָּבָר זֶה גּוֹרֵם**
9 **לִיצִיאַת מִשְׁפָּט מֶעֱקָל[30], מִפְּנֵי הַשִּׂנְאָה שֶׁבֵּינֵיהֶן דַּעַת**
10 **כָּל אֶחָד נוֹטָה לִסְתּוֹר דִּבְרֵי חֲבֵרוֹ.**

29) סנהדרין כט, א. 30) מלשון הכתוב (חבקוק א, ד) "על כן יצא משפט מעוקל".

11 **ח. לְעוֹלָם יִרְאֶה דַּיָּן עַצְמוֹ כְּאִלּוּ חֶרֶב מֻנַּחַת לוֹ עַל**
12 **צַוָּארוֹ[31], וְגֵיהִנֹּם פְּתוּחָה לוֹ מִתַּחְתָּיו[32]. וְיֵדַע אֶת מִי**
13 **הוּא דָן, וְלִפְנֵי מִי הוּא דָן[33], וּמִי עָתִיד לְהִפָּרַע מִמֶּנּוּ**
14 **אִם נָטָה מִקַּו הָאֱמֶת. שֶׁנֶּאֱמַר: אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת**
15 **אֵל[34]. וְאוֹמֵר: רְאוּ מָה אַתֶּם עֹשִׂים, כִּי לֹא לְאָדָם**
16 **תִּשְׁפְּטוּ כִּי לַיְיָ[35].**

31) סנהדרין ז, א וכגירסת הרי"ף שם, ונוסח התלמוד: כאילו חרב מונחת לו בין יריכיו. 32) שם. החרב - רומזת לעונש בעולם־הזה, והגיהנם — לעולם־הבא (סמ"ע לחו"מ ח, ח). 33) את הקב"ה (סנהדרין ו, ב). 34) מכאן, שהוא דן לפני הקב"ה, והכתוב מסיים: "בקרב אלהים ישפוט", כלומר: הקב"ה הנזכר בראש הפסוק, ישפוט בקרב אלהים - הם הדיינים להפרע מהם (סמ"ע שם, יא). 35) הרי שהוא כדן את הקב"ה.

17 **ט. כָּל דַּיָּן שֶׁאֵינוֹ דָן דִּין אֱמֶת לַאֲמִתּוֹ - גּוֹרֵם**
18 **לַשְּׁכִינָה שֶׁתִּסְתַּלֵּק מִיִּשְׂרָאֵל[36]. וְכָל דַּיָּן שֶׁנּוֹטֵל מִזֶּה**
19 **וְנוֹתֵן לָזֶה שֶׁלֹּא כַּדִּין - הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא גּוֹבֶה**
20 **מִמֶּנּוּ נְפָשׁוֹת. שֶׁנֶּאֱמַר: וְקָבַע אֶת קֹבְעֵיהֶם נָפֶשׁ[37].**
21 **וְכָל דַּיָּן שֶׁדָּן דִּין אֱמֶת לַאֲמִתּוֹ, אֲפִלּוּ שָׁעָה אַחַת -**
22 **כְּאִלּוּ תִּקֵּן אֶת כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ[38], וְגוֹרֵם לַשְּׁכִינָה**
23 **שֶׁתִּשְׁרֶה בְּיִשְׂרָאֵל. שֶׁנֶּאֱמַר: אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת אֵל[39].**
24 **וְשֶׁמָּא יֹאמַר הַדַּיָּן: מַה לִּי וְלַצָּרָה הַזֹּאת?[40] תַּלְמוּד**
25 **לוֹמַר: וְעִמָּכֶם בְּדָבָר מִשְׁפָּט[41] - אֵין לַדַּיָּן אֶלָּא מַה**
26 **שֶׁעֵינָיו רוֹאוֹת[42].**

36) סנהדרין ז, א. 37) שם. 38) שבת י, א "כאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית". 39) סנהדרין שם. 40) שאם יטעה יענש. 41) לפי הטענות שעמכם במשפט, לפי אותם דברים תשפטו, ולא תיענשו (שם ו, ב וברש"י).
42) עליו להתכוון להוציאו לאמיתו, ושוב לא יענש (שם וברש"י).

27 **י. וּלְעוֹלָם יִהְיוּ בַּעֲלֵי דִינִין לְפָנֶיךָ כִּרְשָׁעִים[43],**
28 **וּבְחֶזְקַת שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶן טוֹעֵן שֶׁקֶר[44], וְדוּן לְפִי מַה**
29 **שֶׁתִּרְאֶה מִן הַדְּבָרִים. וּכְשֶׁיִּפְּטְרוּ מִלְּפָנֶיךָ - יִהְיוּ**
30 **בְּעֵינֶיךָ כְּצַדִּיקִים, כְּשֶׁקִּבְּלוּ עֲלֵיהֶם אֶת הַדִּין, וְדוּן כָּל**
31 **אֶחָד מֵהֶם לְכַף זְכוּת[45].**

43) שלא יטה לבך לאחד מהם, לומר: איש פלוני חשוב הוא ולא יטעון שקר, שאם אתה אומר כן, אין אתה רואה לו חובה (אבות פ"א מ"ח וברע"ב). 44) כדי שיחפש בטענותיהם וברמאות של כל אחד, ועי"ז ירד לאמיתת הדין (תוספות יו"ט שם). 45) שלא תחשוד בחייב לומר: גזלן היה זה, אלא תזכהו לומר: שמא טועה היה ולא נתכוון לגזול (שם וברע"ב).

פֶּרֶק אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים[1]

1) דיני ממונות שחותכים בהם על פי אומדנות חזקות, למרות שאין בהם ראיות ברורות. אזהרה לדיין לא לחתוך הדין כשיודע בו שהוא מרומה. הסמכות לדיין לענוש ולהכות משום סייג וגדר בלבד. שלא יהיה כבוד הבריות קל בעיני הדיין.

32 **א. יֵשׁ לַדַּיָּן לָדוּן בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת עַל פִּי הַדְּבָרִים**
33 **שֶׁדַּעְתּוֹ נוֹטָה לָהֶן שֶׁהֵן אֱמֶת, וְהַדָּבָר חָזָק בְּלִבּוֹ**
34 **שֶׁהוּא כֵּן, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין שָׁם רְאָיָה בְּרוּרָה. וְאֵין**
35 **צָרִיךְ לוֹמַר, אִם הָיָה יוֹדֵעַ בְּוַדַּאי שֶׁהַדָּבָר כֵּן הוּא,**
36 **שֶׁהוּא דָן כְּפִי מַה שֶׁיּוֹדֵעַ. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁנִּתְחַיֵּב אָדָם**
37 **שְׁבוּעָה בְּבֵית דִּין[2], וְאָמַר לַדַּיָּן אָדָם שֶׁהוּא נֶאֱמָן**
38 **אֶצְלוֹ וְשֶׁדַּעְתּוֹ סוֹמֶכֶת עַל דְּבָרָיו, שֶׁזֶּה הָאִישׁ חָשׁוּד**
39 **עַל הַשְּׁבוּעָה - יֵשׁ לַדַּיָּן לַהֲפֹךְ הַשְּׁבוּעָה[3] עַל**
40 **שֶׁכְּנֶגְדּוֹ[4], וְיִשָּׁבַע וְיִטֹּל; הוֹאִיל וְסָמְכָה דַעְתּוֹ שֶׁל דַּיָּן**

1 עַל דִּבְרֵי זֶה[5]. אֲפִלּוּ הָיְתָה אִשָּׁה אוֹ עֶבֶד[6] נֶאֱמָנִים
2 אֶצְלוֹ, הוֹאִיל וּמָצָא הַדָּבָר חָזָק וְנָכוֹן בְּלִבּוֹ - סוֹמֵךְ
3 עָלָיו וָדָן[7]. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, אִם יָדַע הוּא עַצְמוֹ שֶׁזֶּה
4 חָשׁוּד. וְכֵן אִם יָצָא[8] שְׁטַר חוֹב לְפָנָיו, וְאָמַר לוֹ אָדָם
5 שֶׁסָּמַךְ עָלָיו, אֲפִלּוּ אִשָּׁה אוֹ קָרוֹב[9]: זֶה פָּרוּעַ הוּא!
6 אִם סָמְכָה דַעְתּוֹ עַל דְּבָרָיו - יֵשׁ לוֹ לוֹמַר לָזֶה: לֹא
7 תִּפָּרַע אֶלָּא בִּשְׁבוּעָה[10]. אוֹ אִם הָיָה עָלָיו[11] שְׁטַר חוֹב
8 לְאַחֵר[12] - יִתֵּן לָזֶה שֶׁלֹּא נִפְגַּם שְׁטָרוֹ כְּלָל[13], וְיַנִּיחַ
9 זֶה שֶׁנִּפְגַּם שְׁטָרוֹ בְּדִבְרֵי הָאֶחָד[14]. אוֹ יַשְׁלִיךְ הַשְּׁטָר
10 בְּפָנָיו[15] וְלֹא יָדוּן בּוֹ. כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְאֶה. וְכֵן מִי שֶׁבָּא
11 וְטָעַן שֶׁיֵּשׁ לוֹ פִּקָּדוֹן אֵצֶל פְּלוֹנִי שֶׁמֵּת בְּלֹא צַוָּאָה,
12 וְנָתַן סִימָנִין מֵבְהָקִין[16], וְלֹא הָיָה זֶה הַטּוֹעֵן רָגִיל
13 לְהִכָּנֵס בְּבֵית זֶה הָאִישׁ שֶׁמֵּת[17], אִם יָדַע הַדַּיָּן שֶׁזֶּה
14 הַמֵּת אֵינוֹ אָמוּד[18] לִהְיוֹת לוֹ חֵפֶץ זֶה[19], וְסָמְכָה דַעְתּוֹ
15 שֶׁאֵין זֶה הַחֵפֶץ שֶׁל מֵת - מוֹצִיאוֹ מִן הַיּוֹרְשִׁין וְנוֹתְנוֹ
16 לָזֶה הָאָמוּד בּוֹ[20] וְנָתַן סִימָנִים[21]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.
17 שֶׁאֵין הַדָּבָר מָסוּר אֶלָּא לְלִבּוֹ שֶׁל דַּיָּן, לְפִי מַה
18 שֶׁיִּרְאֶה לוֹ שֶׁהוּא דִּין הָאֱמֶת. אִם כֵּן, לָמָּה הִצְרִיכָה
19 תּוֹרָה שְׁנֵי עֵדִים? שֶׁבִּזְמַן שֶׁיָּבוֹאוּ לִפְנֵי הַדַּיָּן שְׁנֵי
20 עֵדִים - יָדוּן עַל פִּי עֵדוּתָן, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ
21 אִם בֶּאֱמֶת הֵעִידוּ אוֹ בְּשֶׁקֶר[22].

2) שהיה אדם תובעו ממון והוא כפר. 3) אע"פ שבדרך כלל אין עד אחד נאמן לפסול את חבירו לשבועה. 4) התובע. 5) כתובות פה, א. 6) שהם פסולים לעדות לגמרי. 7) שם, רבא האמין את אשתו בעדות כזו, בהיותו משוכנע שהיא לא תשקר. 8) מידי המלוה הטוען את הלווה. 9) שהם פסולים לעדות, כי אילו עד אחד כשר, נאמן לטעון שטר פרוע הוא זה, לחייב את המלוה להשבע, אפילו כשאין דעת הדיין סומכת על דבריו, כמבואר בהל' מלוה ולווה פי"ד, ה"א. 10) כתובות שם, וכפירוש ה'תוספות' שם בשם רבינו חננאל. 11) על הלווה. 12) שלוה ממנו כסף, ואין לו לשלם אלא לאחד מהם. 13) שלא ערערו עליו לומר: פרוע הוא. 14) כדעת רב אלפס שם: "בשודא דדיינא", וכפי שפירשו הרא"ש שם פ"ט, אות ו. 15) וגם לא יקרענו, אלא שלא יגבה בו. ויתכן, אם ילך לבית־דין אחר, שאינו סומך על עד פסול זה, יגבה בו (רא"ש שם בשם רש"י). וכן סיכמו בכתובות פה, א שלא קורעים השטר לגמרי. 16) מצויינים וברורים ביותר. 17) שנוכל לחשוד בו, שהסתכל בסימנים והתחקה עליהם. 18) אין אנשים אומדים אותו על כך (רש"י לגיטין נב, ב). 19) כגון שהיה עני, והחפץ הוא דבר יקר מאד. 20) שהוא מוחזק כעשיר, ואנשים אומדים אותו בחפץ כזה. 21) אבל אילו היה הנפקד "אמוד בו" - אין סימני המפקיד מועילים לו, כי שמא קנהו הנפקד ממנו (כתובות פה, ב) והשווה הל' שאלה פ"ו, ה"ד. וכתבו ה'תוספות' שם, אע"פ שאילו היה הנפקד חי וטוען שלי הוא החפץ הוא נאמן, אע"פ שאינו אמוד, כי אולי מציאה מצא או קיבלו במתנה, בכל זאת אין אנו טוענים כן לטובת היתומים, כי זהו דבר נדיר מאד. 22) ומכאן, שאם יודע הדיין שהעידו שקר, עליו לדון כפי מה שהוא יודע ולא יחוש לעדים (רדב"ז, וראה בסמוך ה"ג).

22 ב. כָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים הֵן עִקַּר הַדִּין. אֲבָל מִשֶּׁרַבּוּ בָּתֵּי
23 דִּינִין שֶׁאֵינָן הֲגוּנִים, וַאֲפִלּוּ הָיוּ הֲגוּנִים בְּמַעֲשֵׂיהֶם
24 - אֵינָן חֲכָמִים כָּרָאוּי וּבַעֲלֵי בִּינָה, הִסְכִּימוּ רֹב בָּתֵּי
25 דִּינֵי יִשְׂרָאֵל: שֶׁלֹּא יַהַפְכוּ שְׁבוּעָה[23] אֶלָּא בְּרִאָיָה
26 בְּרוּרָה. וְלֹא יִפְגְּמוּ שְׁטָר וְיַפְסִידוּ חֶזְקָתוֹ בְּעֵדוּת
27 אִשָּׁה אוֹ פָּסוּל. וְכֵן בִּשְׁאָר כָּל הַדִּינִין. וְלֹא יָדוּן הַדַּיָּן
28 בִּסְמִיכַת דַּעְתּוֹ וְלֹא בִּידִיעָתוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמַר כָּל
29 הֶדְיוֹט: לִבִּי מַאֲמִין לְדִבְרֵי זֶה, וְדַעְתִּי סוֹמֶכֶת עַל זֶה.
30 וְכֵן אֵין מוֹצִיאִין מִן הַיְתוֹמִים אֶלָּא בִּרְאָיָה בְּרוּרָה,
31 לֹא בְּדַעַת הַדַּיָּן וְלֹא בְּאֶמְדַּן הַמֵּת[24] אוֹ הַטּוֹעֵן[25]. וְאַף
32 עַל פִּי כֵן, אִם הֵעִיד אָדָם נֶאֱמָן בְּדָבָר מִכָּל הַדְּבָרִים,
33 וְנָטְתָה דַעַת הַדַּיָּן שֶׁאֱמֶת הוּא אוֹמֵר - מַמְתִּין בַּדִּין[26],
34 וְאֵינוֹ דוֹחֶה עֵדוּתוֹ, וְנוֹשֵׂא וְנוֹתֵן עִם בַּעֲלֵי דִינִין עַד
35 שֶׁיּוֹדוּ לְדִבְרֵי הָעֵד, אוֹ יַעֲשׂוּ פְּשָׁרָה[27], אוֹ יִסְתַּלֵּק מִן
36 הַדִּין[28].

23) על התובע. 24) אם הוא אמוד או לא. 25) דעת הגאונים, הובאה ברי"ף לכתובות פ"ט. 26) משהה הדין ומחמיצו. 27) רי"ף שם. 28) וכתוב ב"הגהות מיימוניות": צריכים הדיינים להתרחק בכל יכלתם, שלא יקבלו עליהם דין תורה (אלא דרך פשרה), כי מאד נתמעטו הלבבות. ובירושלמי סנהדרין פ"א ה"א, אמרו: בימי שמעון בן שטח ניטלו דיני ממונות, אמר רבי שמעון בר יוחאי: ברוך ה' שאיני חכם לדון. ופירש ה"פני משה": איני יכול לדון, ואין עלי עונש המשפט, וחושך עצמו מן הדין היה.

37 ג. וּמִנַּיִן לַדַּיָּן שֶׁהוּא יוֹדֵעַ בְּדִין שֶׁהוּא מְרַמֶּה[29], שֶׁלֹּא
38 יֹאמַר: אֶחְתְּכֶנּוּ[30], וְיִהְיֶה הַקּוֹלָר[31] תָּלוּי בְּצַוְּארֵי
39 הָעֵדִים? תַּלְמוּד לוֹמַר: מִדְּבַר שֶׁקֶר תִּרְחָק[32]. כֵּיצַד
40 יַעֲשֶׂה? יִדְרֹשׁ בּוֹ וְיַחְקֹר הַרְבֵּה בִּדְרִישָׁה וּבַחֲקִירָה
41 שֶׁל דִּינֵי נְפָשׁוֹת[33]. אִם נִרְאֶה לוֹ לְפִי דַעְתּוֹ [שֶׁאֵין בּוֹ
42 רַמָּאוּת - חוֹתֵךְ אֶת הַדִּין עַל פִּי הָעֵדוּת. אֲבָל אִם
43 הָיָה לִבּוֹ נוֹקְפוֹ] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רַמָּאוּת; אוֹ שֶׁאֵין דַּעְתּוֹ
44 סוֹמֶכֶת עַל דִּבְרֵי הָעֵדִים, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל
45 לְפַסְלָן; אוֹ שֶׁדַּעְתּוֹ נוֹטָה שֶׁבַּעַל דִּין זֶה רַמַּאי וּבַעַל
46 עָרְמָה, וְהִשִּׁיא[34] אֶת הָעֵדִים, אַף עַל פִּי שֶׁהֵם כְּשֵׁרִים
47 וּלְפִי תֻּמָּם הֵעִידוּ, וְזֶה הִטְעָם; אוֹ שֶׁנִּרְאֶה לוֹ מִכְּלַל
48 הַדְּבָרִים, שֶׁיֵּשׁ שָׁם דְּבָרִים אֲחֵרִים מְסִתְּרִין[35], וְאֵינָן
49 רוֹצִים לְגַלּוֹתָם - כָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן אָסוּר
50 לוֹ לַחְתֹּךְ אוֹתוֹ הַדִּין, אֶלָּא יִסְלַק עַצְמוֹ מִדִּין זֶה,
51 וִידִינֶנּוּ מִי שֶׁלִּבּוֹ שָׁלֵם בַּדָּבָר[36]. וַהֲרֵי הַדְּבָרִים
52 מְסוּרִים לַלֵּב. וְהַכָּתוּב אוֹמֵר: כִּי הַמִּשְׁפָּט לֵאלֹהִים
53 הוּא[37].

29) שמבין מדברי העדים שאין עדותם אמת. 30) אפסקנו. 31) שלשלת העוון. 32) שבועות ל, ב. 33) שהיא

מדוקדקת מאד, ומבוארת בהל' עדות פ"א, ה"ד־ה. 34) שידלם או הסיתם. 35) נעלמים. 36) ודוקא שלא נתברר אצלו שהוא מרומה, אבל אם יודע הדיין בבירור שעידי שקר הם, אינו רשאי להסתלק מן הדין אלא ידון כפי ידיעתו את האמת (רדב"ז). "וכשהיה הרא"ש רואה באומד מוכח, שהדין מרומה, היה כותב ונותן ביד הנתבע, שאין לשום דיין להשתדל בדין זה" (שו"ע חו"מ טז, ג). וכתוב בהגהות מיימוניות, כל זה כשהתובע רמאי, אבל אם הנתבע טוען ברמאות - יש לחתכו, ואין הדיין יכול להסתלק, שלא יהא חוטא נשכר. וכן בשו"ע שם סעיף ד. 37) שאל יתנצל הדיין לומר, איני רואה בטענות שום צד של רמאות, כי דברים אלה מסורים ללב, והקב"ה יודע מה שבלבו, ועל כגון זה נאמר (ויקרא כה, יז) "ויראת מאלהיך" (סמ"ע לחו"מ טו, יא). וראה בבא־מציעא נח, ב "כל דבר המסור ללב, נאמר בו: ויראת מאלהיך".

1 **ד. יֵשׁ לְבֵית דִּין לְהַלְקוֹת מִי שֶׁאֵינוֹ מְחֻיָּב מַלְקוּת,**
2 **וְלַהֲרֹג מִי שֶׁאֵינוֹ מְחֻיָּב מִיתָה. וְלֹא לַעֲבֹר עַל דִּבְרֵי**
3 **תּוֹרָה[38], אֶלָּא לַעֲשׂוֹת סְיָג[39] לַתּוֹרָה. וְכֵיוָן שֶׁרוֹאִים**
4 **בֵּית דִּין שֶׁפָּרְצוּ הָעָם בַּדָּבָר[40], יֵשׁ לָהֶן לִגְדֹּר וּלְחַזֵּק**
5 **הַדָּבָר כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְאֶה לָהֶם. הַכֹּל הוֹרָאַת שָׁעָה, לֹא**
6 **שֶׁיְּקַבֵּע הֲלָכָה לְדוֹרוֹת. מַעֲשֶׂה וְהִלְקוּ אָדָם שֶׁבָּעַל**
7 **אִשְׁתּוֹ תַּחַת אִילָן[41]. וּמַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁרָכַב עַל סוּס**
8 **בְּשַׁבָּת בִּימֵי יְוָנִים[42], וְהֵבִיאוּהוּ לְבֵית דִּין וּסְקָלוּהוּ[43].**
9 **וּמַעֲשֶׂה וְתָלָה שִׁמְעוֹן בֶּן שֶׁטַח שְׁמוֹנִים נָשִׁים[44] בְּיוֹם**
10 **אֶחָד בְּאַשְׁקְלוֹן. וְלֹא הָיוּ שָׁם כָּל דַּרְכֵּי הַדְּרִישָׁה**
11 **וַחֲקִירָה וְהַהַתְרָאָה, וְלֹא בְּעֵדוּת בְּרוּרָה, אֶלָּא הוֹרָאַת**
12 **שָׁעָה כְּפִי מַה שֶּׁרָאָה[45].**

38) שיתכוון לבוד מלבו חיוב מיתה לשאינו חייב. 39) גדר. 40) הרסו את הגדר וזלזלו בו. 41) בפרהסיא, והרי זו פריצות גדר הערוה. וכלשון רבינו בהל' איסורי ביאה פכ"א הי"ד: "שלא יראה כזנות, וירגילו עצמם לידי זנות". 42) שהיוונים גזרו גזירות על ישראל, והיו המצוות בזויות בעיניהם. 43) אע"פ שאין זה אלא איסור מדרבנן בלבד, ואין עליו עונש מיתה, כמבואר בהל' שבת פכ"א ה"ט. 44) מכשפות. 45) שהיו בנות ישראל פרוצות בכשפים, ותלאן לפרסם חומר העוון, ודן את כולן ביום אחד, אע"פ שאין דנים שנים ביום אחד - מפני קרוביהן שלא יתקשרו להצילן (סנהדרין מה, ב וברש"י), ושאר כל ההוראות מנויות שם מו, א.

13 **ה. וְכֵן יֵשׁ לְבֵית דִּין בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן לְהַלְקוֹת**
14 **אָדָם שֶׁשְּׁמוּעָתוֹ רָעָה[46], וְהָעָם מְרַגְּנִים עָלָיו[47] שֶׁהוּא**
15 **עוֹבֵר עַל הָעֲרָיוֹת. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה קוֹל שֶׁאֵינוֹ פּוֹסֵק,**
16 **כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[48], וְלֹא יִהְיוּ אֵלּוּ אוֹיְבִים יְדוּעִים**
17 **שֶׁמּוֹצִיאִין עָלָיו שְׁמוּעָה רָעָה[49]. וְכֵן מְבַזִּין אֶת זֶה**
18 **שֶׁשְּׁמוּעָתוֹ רָעָה, וּמְחָרְפִין אֶת יוֹלַדְתּוֹ[50] בְּפָנָיו[51].**

46) ששומעים עליו, שהוא עובר עבירות (קידושין פא, א), שנאמר (שמואל־א ב, כד) "אל בני, כי לא טובה השמועה אשר אנכי שומע". 47) מדברים בו. "ודבת עם" (יחזקאל לו, ג) מתרגם יונתן: ורננת עם. 48) בהל' סוטה פ"ב, הי"ד. 49) כי אם יש לו אויבים - הם הם שהוציאו הקול ואין חוששים לו (יבמות כה, א). 50) אמו. 51) מגילה כה, ב, ומפרש רש"י שם, ד"ה: בגימ"ל ושי"ן בשם תשובות הגאונים: מותר לבזות גם את אמו שילדתו. וכתב הר"ן שם: כל זה באדם רגיל, אבל תלמיד־חכם - אסור לבזותו אלא כסהו כלילה, והשווה הל' תלמוד תורה פ"ז, ה"א.

19 **ו. וְכֵן יֵשׁ לַדַּיָּן תָּמִיד לְהַפְקִיר מָמוֹן שֶׁיֵּשׁ לוֹ בְּעָלִים,**
20 **וּמְאַבֵּד וְנוֹתֵן[52] כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְאֶה לִגְדֹּר פִּרְצוֹת הַדָּת**
21 **וּלְחַזֵּק הַבֶּדֶק[53], אוֹ לִקְנֹס אַלָּם[54] זֶה. וַהֲרֵי הוּא אוֹמֵר**
22 **בְּעֶזְרָא: וְכֹל אֲשֶׁר לֹא יָבוֹא לִשְׁלֹשֶׁת הַיָּמִים כַּעֲצַת**
23 **הַשָּׂרִים וְהַזְּקֵנִים יָחֳרַם כָּל רְכוּשׁוֹ. מִכָּאן, שֶׁהֶפְקֵר**
24 **בֵּית דִּין - הֶפְקֵר[55].**

52) מזה לזה. ובכת"י תימן: ומאבד זכותם כפי מה שיראה. 53) הסדק, שנראה בחומת הדת. 54) תקיף ואנס. 55) מועד קטן טז, א. ובגיטין לו, ב. ושם הוסיפו עוד מקור, שנאמר (יהושע יט, נא) "אלה הנחלות אשר נחלו אלעזר הכהן... וראשי האבות" וגו' - וכי מה ענין ראשים אצל אבות? לומר לך, מה אבות מנחילים את בניהם כל מה שירצו, אף ראשים מנחילים העם כל מה שירצו.

25 **ז. וְכֵן יֵשׁ לַדַּיָּן לְנַדּוֹת[56] וּלְהַחֲרִים[57] מִי שֶׁאֵינוֹ בֶּן**
26 **נִדּוּי, כְּדֵי לִגְדֹּר פֶּרֶץ, כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְאֶה לוֹ וְהַשָּׁעָה**
27 **צְרִיכָה לְכָךְ. וְיֹאמַר, שֶׁנִּנְדָּהוּ וְהֶחֱרִימָהוּ[58] עַל דַּעְתּוֹ[59].**
28 **וִיפַרְסֵם חֶטְאוֹ בָּרַבִּים. שֶׁנֶּאֱמַר: אוֹרוּ מֵרוֹז אָמַר**
29 **מַלְאַךְ יְיָ[60], אֹרוּ אָרוֹר יֹשְׁבֶיהָ, כִּי לֹא בָאוּ לְעֶזְרַת**
30 **יְיָ[61].**

56) להרחיקן, שאומר: פלוני יהא בשמתא. 57) לומר עליו: פלוני מוחרם, כמבואר בהל' תלמוד תורה פ"ז, ה"ב. והמנודה - אין כוללים אותו בעשרה לכל דבר שצריך עשרה, ולא יושבים בארבע אמותיו, אבל מלמד הוא לאחרים ומלמדים אותו, ונשכר לאחרים, ושוכר. יותר עליו המוחרם, שאינו שונה לאחרים ואין שונים לו, אינו נשכר ואין נשכרים לו, ואחרי שישב בנידוי שלשים יום ולא ביקש להתירו - מנדים אותו שנית, ישב שלשים יום אחרים ולא ביקש להתירו - מחרימים אותו (שם ד־ו). 58) בכת"י תימן: או שהחרימהו. 59) השליח אומר: שמנדהו על דעתו של גדול בית־הדין, כדי שהחוטא יחוש לנפשו, שאם לא ידגיש שליח בית־הדין, שזה על דעת גדול בית־הדין, אין להאשים את החוטא כשלא יחוש לדבריו (כסף־משנה). 60) הרי שמחרימו על דעת הגדול. 61) הרי שמפרסם חטאו ברבים (מועד קטן טז, א).

31 **ח. וְכֵן יֵשׁ לַדַּיָּן לַעֲשׂוֹת מְרִיבָה עִם הָרָאוּי לָרִיב**
32 **עִמּוֹ, וּלְקַלְלוֹ וּלְהַכּוֹתוֹ וְלִתְלֹשׁ שְׂעָרוֹ, וּלְהַשְׁבִּיעוֹ**
33 **בֵּאלֹהִים בְּעַל כָּרְחוֹ שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה אוֹ שֶׁלֹּא עָשָׂה.**
34 **שֶׁנֶּאֱמַר: וָאָרִיב עִמָּם וָאֲקַלְלֵם[62], וָאַכֶּה מֵהֶם אֲנָשִׁים**
35 **וָאֶמְרְטֵם, וָאַשְׁבִּיעֵם בֵּאלֹהִים[63].**

62) את אלה שהושיבו נשים נכריות. 63) שלא יתנו בנותיהם לבני הגויים (מועד קטן, שם).

ט. וְכֵן יֵשׁ לוֹ לִכְפּוֹת[64] יָדַיִם וְרַגְלַיִם, וְלֶאֱסֹר בְּבֵית הָאֲסוּרִים, וְלִדְחֹף וְלִסְחֹב עַל הָאָרֶץ. שֶׁנֶּאֱמַר: הֵן לְמוֹת[65] הֵן לִשְׁרֹשׁ[66], הֵן לַעֲנָשׁ נִכְסִין[67] וְלֶאֱסוּרִין[68].

64) לקשור. 65) ארתחשסתא מלך פרס נתן רשות לעזרא לענוש את העבריינים כל אחד כראוי לו וכראות עיניו. 66) לעקרו מן השורש אותו ואת זרעו (רש"י לעזרא שם), אבל בתלמוד מועד קטן שם, אמרו: לשרושי - זו הרדפה, ומפרש רבינו: לסחוב על הארץ (כסף־משנה). 67) עונש ממון. 68) מפרש רבינו: לאסרו בבית הסוהר, אבל רש"י שם מפרש: לקשרו על העמוד ולהלקותו, וכן בעזרא מפרש רש"י: "ולאסורין - לייסרו ביסורין", ועונש בית הסוהר לא הוזכר בדבריו.

י. כָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים - לְפִי מַה שֶּׁיִּרְאֶה הַדַּיָּן שֶׁזֶּה רָאוּי לְכָךְ וְשֶׁהַשָּׁעָה צְרִיכָה. וּבְכֹל יִהְיוּ מַעֲשָׂיו לְשֵׁם שָׁמַיִם[69]. וְאַל יִהְיֶה כָּבוֹד הַבְּרִיּוֹת קַל בְּעֵינָיו, שֶׁהֲרֵי הוּא דּוֹחֶה אֶת לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁל דִּבְרֵיהֶם[70]. וְכָל שֶׁכֵּן כְּבוֹד בְּנֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב[71], הַמַּחֲזִיקִין בְּתוֹרַת הָאֱמֶת, שֶׁיִּהְיֶה זָהִיר שֶׁלֹּא יֵהָרֵס כְּבוֹדָם; אֶלָּא לְהוֹסִיף בִּכְבוֹד הַמָּקוֹם בְּלִבַּד. שֶׁכָּל הַמְכַבֵּדְ אֶת הַתּוֹרָה[72] - גּוּפוֹ מְחֻלָּל עַל הַבְּרִיּוֹת; וְהַמְכַבֵּד אֶת הַתּוֹרָה - גּוּפוֹ מְכֻבָּד עַל הַבְּרִיּוֹת[73]. וְאֵין כָּבוֹד הַתּוֹרָה אֶלָּא לַעֲשׂוֹת עַל פִּי חֲקֵיהָ וּמִשְׁפָּטֶיהָ[74].

69) לגדור פרצות הדת, ולעשות סייג לתורה, וכן אמרו (אבות פ"ב, מי"ב) "וכל מעשיך יהיו לשם שמים". 70) של החכמים, שעליהם אמרה תורה (דברים יז, יא) "לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך" (ברכות יט, ב) וכדברי רבינו בהל' אבל פ"ג הי"ד: "מיטמא (הכהן) בטומאה מדבריהם לכבוד הבריות, כיצד? אָבל שהלך בבית הפרס, הכל הולכים אחריו שם לנחמו" וכו'. 71) כדברי רבי עקיבא, במשנה בבא־קמא צ, ב. 72) העוסקים וההוגים בה. 73) אבות פ"ד מ"ו, וכפירוש רבינו והרע"ב שם. 74) כמו שאמרו (מדרש שמות רבה' פרשה ל אות כג) "שלא נתן לכם הקב"ה את התורה, אלא על־מנת שתעשו את הדינים", וכשהוא משתדל לעשות סייג לתורה ולדון את הפורצים בה, הרי זה מכבד את התורה.

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – כ"ב־כ"ח סיון ה'תש"פ

יום ראשון כ"ב סיון ה'תש"פ

הִלְכוֹת אֵבֶל

יֵשׁ בִּכְלָלָן אַרְבַּע מִצְוֹת. אַחַת מִצְוַת עֲשֵׂה, וְשָׁלֹשׁ מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶה הוּא פִּרְטָן: א) לְהִתְאַבֵּל עַל הַקְּרוֹבִים. וַאֲפִלּוּ כֹּהֵן מְטַמֵּא וּמִתְאַבֵּל עַל הַקְּרוֹבִים. וְאֵין אָדָם מִתְאַבֵּל עַל הֲרוּגֵי בֵּית דִּין[1]. וּלְפִי זֶה כָּלַלְתִּי הֲלָכוֹת אֵלּוּ בְּסֵפֶר זֶה[2], שֶׁהֵן מֵעֵין[3] קְבוּרָה בְּיוֹם מִיתָה, שֶׁהִיא מִצְוַת עֲשֵׂה[4]. ב) שֶׁלֹּא יִטַּמָּא כֹּהֵן גָּדוֹל לְקְרוֹבִים. ג) שֶׁלֹּא יִכָּנֵס עִם הַמֵּת בְּאֹהֶל. ד) שֶׁלֹּא יִטַּמָּא כֹּהֵן הֶדְיוֹט לְנֶפֶשׁ אָדָם אֶלָּא לְקְרוֹבִים בִּלְבַד.

וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בְּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[5]

1) מתבארת בו המצוה להתאבל על הקרובים ומקורה בתורה. מאימתי יתחייב אדם באבל קרוביו שמתו, ובהרוגי מלכות שאין מניחים אותם להיקבר. תינוק שמת ביום היוולדו מה דין אבלו. ההבדל בין הרוגי מלכות להרוגי בית דין באבלם ובקבורתם. הפורשים מדרכי ציבור, והמומרים והמוסרים שמתו - מה דינם באבל. המאבד עצמו לדעת - איך מתעסקים עימו ושאר דברי אבלו.

א. מִצְוַת עֲשֵׂה לְהִתְאַבֵּל עַל הַקְּרוֹבִים. שֶׁנֶּאֱמַר: וְאָכַלְתִּי חַטָּאת הַיּוֹם, הַיֵּטַב בְּעֵינֵי יְיָ[6]. וְאֵין אֲבֵלוּת מִן הַתּוֹרָה אֶלָּא בְּיוֹם רִאשׁוֹן בִּלְבַד, שֶׁהוּא יוֹם הַמִּיתָה וְיוֹם הַקְּבוּרָה[7]; אֲבָל שְׁאָר הַשִּׁבְעָה יָמִים - אֵינוֹ דִּין תּוֹרָה. אַף עַל פִּי שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה: וַיַּעַשׂ לְאָבִיו אֵבֶל שִׁבְעַת יָמִים - נִתְּנָה תּוֹרָה וְנִתְחַדְּשָׁה הֲלָכָה[8]. וּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ תִּקֵּן לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל שִׁבְעַת יְמֵי אֲבֵלוּת וְשִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה[9].

2) כמבואר לקמן פ"א, ה"ט. 3) בספר שופטים, הדן בתפקידי השופטים וסמכותם. 4) מענין. 5) הנזכרת בהרוגי בית־דין, ככתוב (דברים כא, כג): "כי קבור תקברנו ביום ההוא", וכבר הדגיש רבינו לעיל הל' סנהדרין פט"ו, ה"ח: "ולא הרוגי בית־דין בלבד אלא כל המלין את מתו עובר עליו בלא־תעשה", וראה לקמן פ"ד ה"ח, דינים מפורטים בזה. 6) לאכול קדשים ביום אנינותו על מות בניו, ומכיון שנדחית אכילת קדשים, שהיא מצות־עשה של תורה מפני האנינות, סובר רבינו שהאנינות, שהיא אבלות על הקרובים ביום הראשון למותם, היא מצות־עשה מן התורה (רדב"ז). וראה זבחים קא, א שאכילת קדשים באנינות, אסורה בקל־וחומר ממעשר הקל, ומה מעשר הקל אמרה תורה (דברים כו, יד) "לא אכלתי באוני ממנו" - קדשים (=החמורים ממעשר) לא כל־שכן. וב'ספר המצוות' עשה לז, כותב רבינו: "שנצטוינו שיתטמאו הכהנים לקרובים הנזכרים בתורה (ויקרא כא, ב־ג)...מצוה זו עצמה היא מצות אֵבל. כלומר, שכל אדם מישראל חייב להתאבל על קרוביו... ומחמת חומר חיוב זה, פֵּרֵש בכהן, שהוא מוזהר על הטומאה, שיתטמא על־כל־פנים כשאר ישראל,

כדי שלא יקלו בדיני האבלות... ובפירוש אמרו (מועד קטן יד, ב) "אבל אינו נוהג אבלות ברגל, אי אבלות דמעיקרא (שמלפני הרגל) הוא - אָתי 'עשה' דרבים (=שמחת החג שהיא מוטלת על כל ישראל), ודחי 'עשה' דיחיד". הנה נתבאר שחיוב האבלות הוא דאורייתא, ושהיא מצות־עשה". 7) דעת הגאונים הובאה ברי"ף לברכות פ"ב, וכן אמרו בגמרא שם טז, ב: שנאמר (עמוס ח, י) "ושמתיה כאבל יחיד ואחריתה כיום מר", הרי שהאבל והמרירות אינם אלא יום אחד. וראה ברבינו יונה שם, שמביא שיטת "רבני צרפת" שאפילו האבילות של יום ראשון אינה אלא מדברי חכמים, ואע"פ שהאנינות היא דין תורה - אנינות לחוד, ואבילות לחוד. ומה שאסור באנינות - מותר באבלות, דוגמא לכך, ראה לקמן פ"ד, ה"ו. 8) שאין אבלות אלא יום ראשון בלבד, ואין למדים דבר מקודם מתן־תורה (ירושלמי מועד קטן פ"ג, ה"ה), והשווה שבת קלה, א "ניתנה תורה ונתחדשה הלכה". 9) ירושלמי כתובות פ"א, ה"א. ובירושלמי במועד קטן שם, דרשו: "והפכתי חגיכם לאבל (עמוס ח, י) - מה חג שבעה, אף אבילות שבעה". וכן בבבלי כ, א.

1 **ב. מֵאֵימָתַי יִתְחַיֵּב אָדָם בְּאֵבֶל? מִשֶּׁיִּסָּתֵם הַגּוֹלֵל[10].**
2 **אֲבָל כָּל זְמַן שֶׁלֹּא נִקְבַּר הַמֵּת - אֵינוֹ אָסוּר בְּדָבָר מִן**
3 **הַדְּבָרִים שֶׁהָאֵבֶל אָסוּר בְּהֶן[11]. וּמִפְּנֵי טַעַם זֶה רָחַץ**
4 **דָּוִד וְסָף כְּשֶׁמֵּת הַיֶּלֶד[12] טֶרֶם שֶׁיִּקָּבֵר[13].**

10) לאחר שישימו את המת בקבר וימלאו הקבר עפר (מועד קטן כז, א). ובמדרש "שוחר טוב" פט"ז: "לא נקראו (=האבות) קדושים, עד שניתנו בארץ ונסתם הגולל בפניהם, שנאמר: לקדושים אשר בארץ המה". גולל - אבן גדולה שנותנים על הקבר לסותמו, מלשון: "וגללו את האבן" (רמב"ן ב'תורת האדם'). ורבינו בפירוש המשנה (אהלות פ"ב, מ"ד) אומר: "ויקרא כיסוי הקבר גולל, להיותו אצלו מאבן מתגלגלת על פי הקבר, כאמרו: "אבן גלל" (עזרא ו, ד) ענינו מתגלגלת". 11) כגון תספורת וכיבוס, רחיצה וסיכה וכו', כמבואר לקמן פ"ה, ה"א. 12) אשר ילדה אשת אוריה לדוד (שמואל־ב יב, טו, כ). 13) שעדיין לא חלו עליו דיני אבלות, אבל דיני אנינות חלים על האונן, משעת מיתת המת עד שיקבר, כמבואר לקמן פ"ד, ה"ו.

5 **ג. הָרוּגֵי מַלְכוּת שֶׁאֵין מַנִּיחִין אוֹתָן לְהִקָּבֵר[14],**
6 **מֵאֵימָתַי מַתְחִילִין לְהִתְאַבֵּל עֲלֵיהֶן וְלִסְפֹּר שִׁבְעָה**
7 **וּשְׁלֹשִׁים? מִשֶּׁיִּתְיָאֲשׁוּ לִשְׁאֹל[15] לַמֶּלֶךְ לְקָבְרָן, אַף עַל**
8 **פִּי שֶׁלֹּא נִתְיָאֲשׁוּ מִלְּגְנֹב אוֹתָן[16].**

14) מחמת שנאה וכדומה. 15) בכת"י תימן: מלשאול. 16) מתאבלים עליהם, כי נדיר מאד הוא שיצליחו לגנבם (מסכת שמחות פ"ב, הי"א). וכתבו הרמב"ן והרא"ש, הובאו דבריהם בכסף־משנה, אין הדברים אמורים אלא בהרוגי מלכות, שמונעת קבורתם מחמת שנאה, כגון הרוגי ביתר וכדומה, שגזירתה אינה עשויה להבטל, אבל מי שלא הניחו השלטון להקבר עד שיפדוהו בממון הרבה, לא חלה עליו אבילות, כי אפשר שיתפייס השלטון בסכום קטן וירשוהו להקבר. וזהו שהדגיש רבינו: "שאין מניחים אותם להקבר" - שאין הדבר תלוי בממון, אלא בחסדי המלכות לבטל גזירתה הזדונית (כסף־משנה).

9 **ד. מִי שֶׁטָּבַע בַּנָּהָר[17] אוֹ מִי שֶׁאֲכָלַתּוּ חַיָּה רָעָה -**
10 **מִשֶּׁנִּתְיָאֲשׁוּ לְבַקֵּשׁ. מְצָאוּהוּ אֵיבָרִים אֵיבָרִים - אֵין**
11 **מוֹנִין לוֹ עַד שֶׁיִּמָּצֵא רֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ[18] אוֹ יִתְיָאֲשׁוּ**
12 **מִלְּבַקֵּשׁ[19].**

17) שמחות שם, הי"ב. וב"העיטור" אות ק מביא בשם תשובת הרי"ף שאין חיוב אבלות אלא אם טבע במים שיש להם סוף, כי אז בידוע שהוא מת, כי אילו היה חי היה יוצא מן המים לעינינו, אבל אם טבע במים שאין להם סוף שהוא בחזקת חי, ואין מתירים את אשתו להנשא לאחרים, שמא יצא במקום אחר ולא ראינוהו, כמבואר בהל' גירושין פי"ג הט"ז - אין מתאבלים עליו. כי אם תחמיר להתאבל עליו, יחשבוהו כמת ויבואו להתיר את אשתו להנשא, וכן ביו"ד סי' שעה סעיף ז. ודעת רבינו סתומה בזה, וכנראה שסובר הואיל ואבילות ביום ראשון היא מצות־עשה מן התורה - אין לדחותה משום חשש שמא יבואו להתירה להינשא, ויתכן שגם הרי"ף עצמו לא נתכוון אלא בשאר הימים שהאבילות בהם אינה אלא מדבריהם בלבד, ועדיין הדבר צריך הכרע (רדב"ז). 18) שניהם יחד, ומספיק שהראש יצטרף לשיעור הרוב, אבל ראש בלא רוב הגוף או להיפך - אין מתאבלים עליו ('פרישה' ליו"ד שם, אות יט). 19) שמחות שם. ואם נמצא אחר שנתייאשו ממנו, אין הקרובים צריכים לחזור ולהתאבל, אלא הבנים - אם הם שם בשעה שנמצא, מתאבלים אותו היום בלבד, שאין זה גרוע מדין "ליקוט עצמות אביו", שמתאבל הבן עליהם כל היום, ראה לקמן פי"ב ה"ח (יו"ד שם, סעיף ז).

13 **ה. מִי שֶׁדַּרְכָּן לִשְׁלֹחַ הַמֵּת לִמְדִינָה[20] אַחֶרֶת לְקָבְרוֹ,**
14 **וְאֵינָם יוֹדְעִים מָתַי יִקָּבֵר - מֵעֵת שֶׁיַּחֲזִירוּ פְּנֵיהֶן**
15 **מִלְּוַוּתוֹ מַתְחִילִין לִמְנוֹת שִׁבְעָה וּשְׁלֹשִׁים וּמַתְחִילִין**
16 **לְהִתְאַבֵּל[21].**

20) לעיר. 21) מועד קטן כב, א. וההולכים עמו מונים משיקבר, וראה לקמן פ"ז, ה"ד. וכתב הרדב"ז: אבל אם נקבר בעיר עצמה, אע"פ שהוא חוץ לתחום, אין אבילות נוהגת עד שיחזרו הקוברים וידעו כולם שנקבר.

17 **ו. הַנְּפָלִים[22] - אֵין מִתְאַבְּלִין עֲלֵיהֶן[23]. וְכֹל שֶׁלֹּא**
18 **שָׁהָה שְׁלֹשִׁים יוֹם[24] בְּאָדָם[25] - הֲרֵי זֶה נֵפֶל[26]. אֲפִלּוּ**
19 **מֵת בְּיוֹם שְׁלֹשִׁים - אֵין מִתְאַבְּלִין עָלָיו[27].**

22) ולד מת שהפילתו אמו, או שנולד חי ואינו בן קיום, ככתוב (קהלת ו, ג־ד) "טוב ממנו הנפל...ובחשך שמו יכוסה". 23) נדה מד, ב. 24) שלא חי שלשים יום משעת לידתו. 25) בניגוד לבהמה, שאם חי הולד שמונה ימים מותר לאכלו, ואינו נפל (שבת קלה, ב). 26) שנאמר (במדבר יח, טז) "ופדויו מבן חודש תפדה" - עכשיו נתברר שהוא בן קיום ולא קודם לכן (שם וברש"י). 27) שיום שלושים הרי הוא כיום שלפניו (בכורות מט, א), והשווה הל' בכורים פי"א, הי"ז. ואע"פ שבהל' יבום פ"א ה"ה, כתב

רבינו: "ואם מת בתוך השלושים... הרי זה ספק נפל, ספק בן קיימא"? - אין מתאבלים על הספק (רדב"ז).

ז. וְאִם נוֹדַע בְּוַדַּאי שֶׁנּוֹלַד לְתִשְׁעָה חֳדָשִׁים גְּמוּרִים[28], אֲפִלּוּ מֵת בַּיּוֹם שֶׁנּוֹלַד - מִתְאַבְּלִים עָלָיו[29].

28) שלא שימשה עם בעלה כל ימי עיבורה, ועברו תשעה חדשים מששימשה עד שילדתו (רש"י לשבת קלו, א ד"ה לא נצרכא). 29) נדה מד, א "תינוק בן יום אחד... הרי הוא לאביו ולאמו... כחתן שלם". וביארו בגמרא שם עמ' ב, שהכוונה לענין אבילות שמתאבלים עליו, וכגון שנודע לנו שגמרו חדשיו. והשווה הל' רוצח פ"ב, ה"ו: "אחד ההורג את הגדול או את הקטן בן יומו...הרי זה נהרג עליו... והוא שכלו לו חדשיו". וכתב הרמ"א באבן־העזר סי' קנו, סעיף ד: "בזמן הזה אפילו לא נכנסה (אמו) בחודש התשיעי רק יום אחד מלבד יום שנתעברה, הרי זה ולד של קיימא, ואע"פ שאמרו (יבמות מב, א): יולדת לתשעה אינה יולדת למקוטעים (חודש תשיעי חסר) - כבר תמהו על זה רבים, שהחוש מכחיש זה, אלא שאנו צריכים לומר, שעכשיו נשתנה הענין, וכן הוא בכמה דברים". והשווה 'תוספות' לחולין מז, א ד"ה כל הני; וכן בע"ז כד, ב ד"ה פרה וחמור.

ח. בֶּן תִּשְׁעָה חֳדָשִׁים שֶׁנּוֹלַד מֵת, וּבֶן שְׁמוֹנָה שֶׁמֵּת אֲפִלּוּ לְאַחַר שְׁלֹשִׁים, וּמִי שֶׁיָּצָא מְחֻתָּךְ אוֹ מְרֻסָּס[30] אַף עַל פִּי שֶׁכָּלוּ לוֹ חֳדָשָׁיו - הֲרֵי זֶה נֵפֶל; וְאֵין מִתְאַבְּלִין עֲלֵיהֶן, וְלֹא מִתְעַסְּקִין עִמָּהֶם[31].

30) מעוך לרסיסים, כלשון הכתוב (עמוס ו, יא) "והכה הבית לרסיסים". ובכת"י תימן, הנוסח: או מסורס. ואמנם במס' שמחות פ"א ה"ז שהיא המקור לדברי רבינו, כתוב: מחותך מפורט. ופירשו שם: שיצא הפוך מבטן אמו, שאינו יכול לחיות, וכן ברי"ף מועד קטן סוף פ"ג, וב'נמוקי יוסף' שם. 31) שאין מתבטלים ממלאכה עבורם (שמחות שם, וראה ב'נמוקי יוסף' למועד קטן שם. וביו"ד סי' שדמ, סעיף ח: "אין מתעסקין להספד ולוַוות". וכתב הש"ך שם: אבל בצרכי מיטה וקבורה מתעסקים עמהם. והראב"ד משיג, ולדעתו כל בן שמונה חדשים שמת לאחר שלשים יום אינו נפל, הואיל ושהה שלשים יום, הרי זה בן שבעה אלא שנתעכב בבטן אמו עוד חודש וראוי היה לחיות, שהרי כך אמר רבן שמעון בן גמליאל (שבת קלה, ב) "כל ששהה שלשים יום באדם - אינו נפל"! ודעת רבינו, הואיל ובתוספתא (שבת פט"ז, ה"ד) חולקים החכמים עליו, ולדעתם אין שלשים יום מועילים בדבר, אלא חדשי ההריון קובעים בזה, הרי ממילא אין להתאבל עליו, שכבר אמרו (מועד קטן יח, א): "הלכה כדברי המקיל באבל". וכל זה, כשהוא בן שמונה ודאי, אבל אם אינו יודע באיזה חודש נולד, וחי שלשים יום, יצא מתורת נפל ומתאבלים עליו (רדב"ז).

ט. כָּל הֲרוּגֵי מַלְכוּת[32], אַף עַל פִּי שֶׁנֶּהֱרְגוּ בְּדִין הַמֶּלֶךְ, וְהַתּוֹרָה נָתְנָה לוֹ רְשׁוּת לְהָרְגָן[33] - הֲרֵי אֵלּוּ מִתְאַבְּלִין עֲלֵיהֶן[34], וְאֵין מוֹנְעִין מֵהֶן כָּל דָּבָר[35], וּמָמוֹנָם לַמֶּלֶךְ[36], וְנִקְבָּרִין בְּקִבְרֵי אֲבוֹתֵיהֶן[37]. אֲבָל כָּל הֲרוּגֵי בֵּית דִּין[38] - אֵין מִתְאַבְּלִין עֲלֵיהֶן[39], אֲבָל אוֹנְנִין; שֶׁאֵין אֲנִינוּת אֶלָּא בַּלֵּב[40]. וְאֵין נִקְבָּרִין עִם אֲבוֹתֵיהֶן[41] עַד שֶׁיִּתְאַכֵּל הַבָּשָׂר[42], וּמָמוֹנָם לְיוֹרְשֵׁיהֶם[43].

32) שמרדו במלך. 33) ככתוב (יהושע א, יח): "כל איש אשר ימרה את פיך... לכל אשר תצונו יומת". 34) שמחות פ"ב, הי"א. 35) להספידם וכדומה, הואיל ואין חטאם אלא שביזו את המלך, אע"פ שנהרגו בדין המלכות - מיתתם היא כפרתם ואסור לבזותם יותר (לחם־משנה). 36) סנהדרין מח, ב. והשווה הל' מלכים פ"ד, ה"ט. 37) שמיתתם כיפרה עליהם (שם מז, ב). 38) על עבירות חמורות, שבית־דין ממית עליהן, ראה לעיל הלכות סנהדרין פרק יד, הלכה א. 39) כדי שיהא בזיונם כפרה להם (משנה בסנהדרין מו, ב וברש"י). 40) ואין זה כבוד להרוג, ולפיכך אין כפרתו נמנעת בכך (שם וברש"י). 41) שאין קוברים רשע אצל צדיק. 42) כבר נתכפרו במיתתם ובזיונם, ומלקטים עצמותיהם לקברן בקברות אבותיהם (שם עמ' א וברש"י), והשווה לעיל הלכות סנהדרין פרק יד הלכה ט. 43) סנהדרין מח, ב.

י. כָּל הַפּוֹרְשִׁין מִדַּרְכֵי צִבּוּר, וְהֵם הָאֲנָשִׁים שֶׁפָּרְקוּ עֹל הַמִּצְוֹת מֵעַל צַוָּארָן, וְאֵין נִכְלָלִין בִּכְלַל יִשְׂרָאֵל בַּעֲשַׂיַּת הַמִּצְוֹת וּבְכִבּוּד הַמּוֹעֲדוֹת וִישִׁיבַת בָּתֵּי כְנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת, אֶלָּא הֲרֵי הֵן כִּבְנֵי חוֹרִין לְעַצְמָן, וְכֵן הָאֶפִּיקוֹרוֹסִין [וְהַמּוּמָרִים] וְהַמּוֹסְרִין[44] - כָּל אֵלּוּ אֵין מִתְאַבְּלִין עֲלֵיהֶן; אֶלָּא אַחֵיהֶם וּשְׁאָר קְרוֹבֵיהֶם לוֹבְשִׁין לְבָנִים וּמִתְעַטְּפִים לְבָנִים וְאוֹכְלִים וְשׁוֹתִים וּשְׂמֵחִים[45], שֶׁהֲרֵי אָבְדוּ שׁוֹנְאָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וַעֲלֵיהֶם הַכָּתוּב אוֹמֵר: הֲלוֹא מְשַׂנְאֶיךָ יְיָ אֶשְׂנָא.

44) מפורש לעיל הל' ממרים פ"ג, ה"ב. 45) שמחות פ"ב, ה"י. וכן נאמר (משלי יא, י) "ובאבוד רשעים רנה". וראה סנהדרין לט, ב. ושם מז, א אמרו: "יכול אפילו פירשו אבותיו מדרכי ציבור - יטמא? תלמוד־לומר: לא יטמא בעל בעמיו - בעושה מעשה עמיו". והשווה לקמן פ"ב, ה"ח. וכתב הטור יו"ד סי' שמה: "מכאן שהאבלים וקרובי המת לובשים שחורים... וכל מקום ומקום יש לעשות כפי מנהגו". וב'מרדכי' למועד קטן פ"ג אות תתפו, מביא בשם רבי יצחק מוינא, שרבינו גרשום התאבל על בנו שהמיר עם אמו ומת. ובהגהות אשר"י לרא"ש שם פ"ג אות נט מביא: "רבינו גרשון התאבל על בנו כשהמיר דתו, ארבעה עשר יום. קל־וחומר לשכינה ארבעה עשר יום", ע"פ דברי התלמוד (בבא־קמא כה, א) "ואביה ירוק ירק בפניה, הלא תכלם שבעת ימים – קל־וחומר לשכינה ארבעה עשר יום".

יא. הַמְאַבֵּד עַצְמוֹ לְדַעַת[46] - אֵין מִתְעַסְּקִין עִמּוֹ לְכָל דָּבָר[47], וְאֵין מִתְאַבְּלִין עָלָיו[48], וְאֵין מַסְפִּידִין אוֹתוֹ. אֲבָל עוֹמְדִין עָלָיו בְּשׁוּרָה[49], וְאוֹמְרִין עָלָיו בִּרְכַּת אֲבֵלִים[50], וְכָל דָּבָר שֶׁהוּא כָּבוֹד לַחַיִּים[51]. וְאֵי זֶהוּ הַמְאַבֵּד עַצְמוֹ לְדַעַת? לֹא שֶׁעָלָה לַגָּג וְנָפַל וָמֵת[52],

אֶלָּא הָאוֹמֵר: הֲרֵינִי עוֹלֶה לְרֹאשׁ הַגָּג! רָאוּהוּ שֶׁעָלָה מִיָּד דֶּרֶךְ כַּעַס, אוֹ שֶׁהָיָה מְצַר[53], וְנָפַל וָמֵת - הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת שֶׁאִבֵּד עַצְמוֹ לְדַעַת. אֲבָל אִם רָאוּהוּ חָנוּק וְתָלוּי בְּאִילָן, אוֹ הָרוּג וּמֻשְׁלָךְ עַל גַּב סִיפּוֹ - הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת כָּל הַמֵּתִים[54], וּמִתְעַסְּקִין עִמּוֹ וְאֵין מוֹנְעִין מִמֶּנּוּ דָּבָר.

46) לרצונו ובהכרתו המליאה. 47) לקרוע עליו או ללוותו. 48) שמחות פ"ב ה"א, שנאמר (בראשית ט, ה) "ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש" - מיד נפשותיכם אדרוש את דמכם (בבא־קמא צא, ב). וראה ע"ז יח, א "מוטב שיטלנה מי שנתנה (=הקב"ה), ואל יחבל הוא בעצמו". 49) כשחוזרים מהקבורה, עומדים המלווים סביב לאבלים שורה לפני שורה לנחמם, כדברי רבינו לקמן פי"ג, ה"א. 50) "דברים שאומרים בבית האבל" (לקמן פי"ב ה"ז), והם דברי שבח להקב"ה, ומסיימים בה: "מחיה מתים במאמרו, ברוך אתה ה' מחיה המתים" (כתובות ח, ב). 51) שמחות שם. אבל האבילות עצמה אינה אלא כבוד המתים. ואע"פ שאבילות יום ראשון מן התורה היא? לא חייבה תורה אלא למי שעושה מעשה עמך, ומאבד זה - אינו עושה מעשה עמך (רדב"ז). 52) שמא נפל מאונס ושלא מדעתו, ומתאבלים עליו. 53) שרוי בצער. 54) שמחות שם. הרי זה בחזקת מאבד עצמו שלא לדעת (טור יו"ד סי' שמה). וקטן המאבד עצמו, חשוב כשלא לדעת. וכן גדול המאבד עצמו לדעת, והוא אנוס, כשאול המלך (שירא, פן ידקרוהו הפלשתים ויתעללו בו, והחזיק בחרבו ונפל עליה, שמואל־א לא, ד), אין מונעים ממנו כל דבר (יו"ד שם סעיף ג). וכן אמרו ב'מדרש רבה' נח, פרשה לד "ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש - יכול כשאול? תלמוד־לומר אך" אין אך, אלא למעט. וביבמות עח, ב תבע הקדוש־ברוך־הוא את כבודו של שאול, "שלא נספד כהלכה", הרי שחייבים בהספדו (ביאור הגר"א שם, ס"ק ה).

יום שני כ"ג סיון ה'תש"פ

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) מי הם הקרובים שחייב להתאבל עליהם דין תורה. הקרובים שהחכמים הוסיפו עליהם. הקרובים שהכהן מיטמא להם. שאין הכהן מיטמא למת חסר. שהטומאה לקרובים דחוייה היא, ולא הותרה לכל, ולפיכך נקברים קרובי הכהנים בסוף בית־הקברות.

א. אֵלּוּ שֶׁאָדָם חַיָּב לְהִתְאַבֵּל עֲלֵיהֶן דִּין תּוֹרָה: אִמּוֹ וְאָבִיו, בְּנוֹ וּבִתּוֹ, וְאָחִיו וַאֲחוֹתוֹ מֵאָבִיו[2]. וּמִדִּבְרֵיהֶם שֶׁיִּתְאַבֵּל הָאִישׁ עַל אִשְׁתּוֹ הַנְּשׂוּאָה[3], וְכֵן הָאִשָּׁה עַל בַּעְלָהּ[4], וּמִתְאַבֵּל עַל אָחִיו וְעַל אֲחוֹתוֹ שֶׁהֵן מֵאִמּוֹ[5].

2) כל אלה מפורשים הם בתורה (ויקרא כא, ב־ג) לענין טומאת כהנים, ובמועד קטן כ, ב שנינו: "כל האמור בפרשת כהנים, שכהן מיטמא להם, אָבל מתאבל עליהם". וב'תורת כהנים' שם, דרשו: "מה בנו ובתו שהוא יורשו, אף אחיו ואחותו שהוא יורשו, יצאו אחיו ואחותו מאמו, שאינו יורשו", והשווה לקמן הי"ב. 3) סובר רבינו, אע"פ שכתוב: "כי אם לשארו הקרוב אליו", ודרשו (יבמות כב, ב) שארו - זו אשתו, אין זה אלא דרש מדרבנן, ופשוטו של מקרא הוא: לקרובו הקרוב אליו, כתרגום אונקלוס שם, וכן אין רבינו גורס במועד קטן כ, ב "אשתו" עם הקרובים שמתאבל עליהם מן התורה, אלא עם אלה הקרובים המנויים שם ב"הוסיפו עליהם" וכו', שאינם אלא מדבריהם (רדב"ז). והשווה הל' נחלות פ"א ה"ה, ש"הבעל יורש את כל נכסי אשתו מדברי סופרים". 4) שכן אמרו (מועד קטן שם): האשה שמת חמיה או חמותה... כופה מיטתה, ונוהגת עמו אבלות" - לכבוד בעלה, וזה בהתאם לכלל האמור שם: "כל שמתאבל עליו - מתאבל עמו", ואם על בעלה אינה מתאבלת, איך תתאבל על חמיה וחמותה (לחם־משנה). וכן שנינו ביבמות מא, א: "כל הנשים יתארסו חוץ מן האלמנה, מפני האיבול", הרי שמתאבלת על בעלה, וכדברי הגמרא שם מג, ב "וכמה איבול שלה - שלשים יום" (ביאור הגר"א ליו"ד סי' שעד). 5) מו"ק שם.

ב. אֲפִלּוּ הַכֹּהֵן, שֶׁאֵינוֹ מִטַּמֵּא לְאָחִיו וַאֲחוֹתוֹ מֵאִמּוֹ, וְלַאֲחוֹתוֹ הַנְּשׂוּאָה אַף עַל פִּי שֶׁהִיא מֵאָבִיו[6] - מִתְאַבֵּל הוּא עֲלֵיהֶן[7]. וְאִם הָיְתָה אֲחוֹתוֹ זוֹ הַנְּשׂוּאָה מֵאָבִיו - הֲרֵי הוּא מִתְאַבֵּל עָלֶיהָ דִּין תּוֹרָה[8].

6) ראה ויקרא כא, ג "ולאחותו... אשר לא היתה לאיש, לה יטמא". ולהלן ה"י־יב. 7) מו"ק שם: "ואחותו נשואה, בין מאביו בין מאמו", ומפרש רבינו: או מאביו או מאמו, בניגוד לרבינו יואל שמפרש: בין מאביו בין מאמו - משני הצדדים, אבל מן האב או מן האם בלבד, אינו מתאבל עליה, ועשה מעשה בעצמו שרחץ ביום שנפטרה אחותו נשואה מאמו, להורות הלכה לתלמידים, שאין מתאבלים עליה. וכדברי רבינו, מפורש גם ב'תוספות' שם ד"ה ואחותו (הגהות מיימוניות). 8) דין זה אין לו מקור, וכבר העיר הרמב"ן על זה ש"לא ידענו לו צד סמך ומקום טענה". וביותר יפלא, הואיל ואנו למדים אבלות מטומאה, כמבואר לעיל בביאורנו פ"א ה"א, אות ה, איך מתאבל עליה דין תורה, והלא אסור לו להטמא אליה, ולהלן ה"ו נביא יישוב לפליאה זו.

ג. בְּנוֹ אוֹ אָחִיו הַבָּא מִן הַשִּׁפְחָה וּמִן הַנָּכְרִית - אֵינוֹ מִתְאַבֵּל עֲלֵיהֶן כְּלָל[9]. וְכֵן מִי שֶׁנִּתְגַּיֵּר הוּא וּבָנָיו[10], אוֹ נִשְׁתַּחְרֵר הוּא וְאִמּוֹ - אֵין מִתְאַבְּלִין זֶה עַל זֶה[11]. וְכֵן אִשְׁתּוֹ אֲרוּסָה - אֵינוֹ מִתְאַבֵּל עָלֶיהָ[12] וְלֹא אוֹנֵן[13], וְכֵן הִיא לֹא אוֹנֶנֶת[14] וְלֹא מִתְאַבֶּלֶת עָלָיו[15].

9) שבנה כמוה, ואין זה בנו או אחיו לשום דבר, וכן שנינו (שמחות פ"ד, הי"ז) "מטמא כהן על הקרובים... חוץ ממי שיש לו מן השפחה ומן הנכרית", והשווה הל' יבום פ"א, ה"ד: "שזרע הבא מן השפחה - עבדים; והבא מן הגויה - גוים וכאילו אינם". ומקורו ביבמות כב, א. 10) שאין עוד שום קירבה ביניהם, כמו שאמרו (שם): "גר שנתגייר - כקטן שנולד דומה". ובקידושין יז, ב שנינו: "גר את הגר - אינו (=יורש) לא מדברי תורה ולא מדברי סופרים". 11) שאינו עדיף מגר. ונקט רבינו בעבד: "הוא ואמו" ולא

"הוא ובניו", כי עבד אין לו ייחוס כלל, ואין בניו מתייחסים אחריו, כמבואר לעיל הל' ממרים פ"ה הי"א, בניגוד לגוי שבניו מתייחסים אחריו בהיותם בגיותם, כמבואר ביבמות סב, א. ובכת"י תימן, הנוסח: או נשתחרר הוא ובניו. 12) שהרי הכהן אסור לו להטמא לה, כמבואר לקמן ה"ז. ואבילות תלויה בטומאה, כמו שאמרו (מועד קטן כ, ב) "כל... שכהן מיטמא להן - אבל מתאבל עליהן". 13) להאסר באכילת קדשים ביום מיתתה, ולכל שאר הדברים השנויים לקמן פ"ד ה"ו, לענין אנינות (יבמות כט, ב). 14) להאסר באכילת קדשים וכו'. 15) שם, כי התורה אמרה (ויקרא כא, ב) "כי אם לשארו (=אשתו) הקרוב אליו" - וארוסתו אינה קרובה לו. וראה שם מג, ב.

1 **ד. כָּל קְרוֹבִים שֶׁהוּא חַיָּב לְהִתְאַבֵּל עֲלֵיהֶן - הֲרֵי זֶה**
2 **מִתְאַבֵּל עִמָּהֶם[16] בִּפְנֵיהֶם[17] מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. כֵּיצַד?**
3 **הֲרֵי שֶׁמֵּת בֵּן בְּנוֹ אוֹ אָחִי בְּנוֹ[18] אוֹ אִם בְּנוֹ[19] - חַיָּב**
4 **לִקְרֹעַ בִּפְנֵי בְּנוֹ וְלִנְהֹג אֲבֵלוּת בְּפָנָיו; אֲבָל שֶׁלֹּא**
5 **בְּפָנָיו - אֵינוֹ חַיָּב. וְכֵן בִּשְׁאָר הַקְּרוֹבִים[20].**

16) כשמת עליהם קרוב. 17) בנוכחותם, משום כבודם. 18) מן האם, שאחיו המת אינו בנו כלל. 19) שנתגרשה ממנו בחייה, ואינו חייב להתאבל עליה בתורת אשתו. 20) כגון שמת אבי אביו או אבי אמו, וכן בן בתו או בן אחותו (מועד קטן כ, ב וברש"י שם).

6 **ה. אִשְׁתּוֹ הַנְּשׂוּאָה, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מִתְאַבֵּל עָלֶיהָ**
7 **- אֵינוֹ מִתְאַבֵּל עִמָּהּ עַל שְׁאָר קְרוֹבִים; אֶלָּא עַל**
8 **אָבִיהָ וְעַל אִמָּהּ, מִשּׁוּם כְּבוֹד אִשְׁתּוֹ, נוֹהֵג אֲבֵלוּת**
9 **עֲלֵיהֶן בְּפָנֶיהָ. כֵּיצַד? מִי שֶׁמֵּת חָמִיו אוֹ חֲמוֹתוֹ -**
10 **כּוֹפֶה[21] מִטָּתוֹ וְנוֹהֵג אֲבֵלוּת עִם אִשְׁתּוֹ בְּפָנֶיהָ, אֲבָל**
11 **לֹא שֶׁלֹּא בְּפָנֶיהָ. וְכֵן הָאִשָּׁה שֶׁמֵּת חָמִיהָ אוֹ חֲמוֹתָהּ**
12 **- נוֹהֶגֶת אֲבֵלוּת בְּפָנָיו. אֲבָל שְׁאָר קְרוֹבִים, כְּגוֹן**
13 **שֶׁמֵּת אָחִי אִשְׁתּוֹ אוֹ בְּנָהּ[22], וְהָאִשָּׁה שֶׁמֵּת אָחִי בַּעְלָהּ**
14 **אוֹ בְּנוֹ - אֵין מִתְאַבְּלִין זֶה עַל זֶה[23]. וְכֵן יֵרָאֶה לִי,**
15 **שֶׁאִם מֵתָה אֵשֶׁת קְרוֹבוֹ אוֹ בַּעַל קְרוֹבָתוֹ, כְּגוֹן שֶׁמֵּתָה**
16 **אֵשֶׁת בְּנוֹ אוֹ בַּעַל בִּתּוֹ - אֵינוֹ חַיָּב לְהִתְאַבֵּל עֲלֵיהֶן[24].**
17 **וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[25].**

21) הופכה, וכמבואר לקמן פ"ה, הי"ח. 22) מבעל אחר. 23) מו"ק שם. ובירושלמי שם פ"ג, ה"ה: "שמואל אמר: לא שנו אלא חמיו או חמותו, הא (=אבל) אחד מכל הקרובים - לא". 24) שאינו מתאבל אלא על קירבת שאר משפחה, אבל לא על קירבה הבאה ע"י קידושין, שעלולה להתרחק ע"י גירושין, שאם נתגרשה כלתו ומתה, אפילו בנו אינו מתאבל עליה. 25) כגון אשת אחיו, או בעל אחותו. ובכל זאת, אם מתה אשת אביו בחייו, או בעל אמו בחייה - נוהג אבילות עד מוצאי שבת הראשונה, שהרי אלה חייב בכבודם, כמבואר לעיל הל' ממרים פ"ו הט"ו (פתחי תשובה ליו"ד סי' שעד ס"ק ב). ויתכן, שזהו הטעם, שמתאבל עם אשתו על חמיו וחמותו, שכן הוא חייב בכבודם בחייהם, כמבואר בביאורנו לעיל הל' ממרים פ"ו, הט"ו. וכן לשון השו"ע שם, סעיף ו: "אינו מתאבל עמה אלא על אביה או על אמו, משום כבוד חמיו וחמותו". וכתוב ב"הגהות מיימוניות": כיום נוהגים להקל באבילות עם הקרובים שמתאבלים עליהם, שאין זו אלא משום כבוד האבלים, והיום כל האבלים נוהגים למחול על כבודם, ואדרבה מי שמתאבל עמהם, אינו אלא מן המתמיהים ואינו כמכבדם, אלא כלועג להם. וכן ב"יורה דעה" שם.

18 **ו. כַּמָּה חֲמוּרָה מִצְוַת אֲבֵלוּת, שֶׁהֲרֵי נִדְחֵית לוֹ**
19 **הַטֻּמְאָה[26] מִפְּנֵי קְרוֹבָיו, כְּדֵי שֶׁיִּתְעַסֵּק עִמָּהֶן וְיִתְאַבֵּל**
20 **עֲלֵיהֶן. שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי אִם לִשְׁאֵרוֹ הַקָּרֹב אֵלָיו, לְאִמּוֹ**
21 **וְגוֹמֵר, לָהּ יִטַּמָּא - מִצְוַת עֲשֵׂה; שֶׁאִם לֹא רָצָה**
22 **לְהִטַּמֵּא - מְטַמְּאִין אוֹתוֹ עַל כָּרְחוֹ[27]. בַּמֶּה דְּבָרִים**
23 **אֲמוּרִים?[28] בִּזְכָרִים, שֶׁהֵזְהִרוּ עַל הַטֻּמְאָה[29]; אֲבָל**
24 **הַכֹּהֲנוֹת, הוֹאִיל וְאֵינָן מֻזְהָרוֹת עַל הַטֻּמְאָה, כֵּן אֵינָן**
25 **מְצֻוּוֹת לְהִטַּמֵּא לַקְּרוֹבִים[30]; אֶלָּא אִם רָצוּ -**
26 **מִטַּמְּאוֹת, וְאִם לָאוּ - לֹא מִטַּמְּאוֹת.**

26) איסור טומאה האמורה בכהן. 27) כדברי רבי עקיבא, האומר (זבחים ק, א): "לה יטמא - חובה", וכל זה "כדי שלא יקלו בדיני האבילות", כלשון רבינו ב'ספר המצוות' 'עשה' לז. 28) שהכהנים מצווים להטמא לקרוביהם. 29) שנאמר (ויקרא כא, א) "אמור אל הכהנים בני אהרן...לנפש לא יטמא" - בני אהרן ולא בנות אהרן (קידושין לה, ב). 30) כל שישנו ב"לא יטמא" לזרים, ישנו ב"יטמא" לקרובים, וכל שאינו ב"לא יטמא" - אינו ב"יטמא". וכן ב'ספר המצוות' שם. וב"מרכבת המשנה" מוסיף לבאר זה, שהרי רואים אנו בישראל זכר, שמצווה על האבילות (מועד קטן יד, ב) ובכל זאת אינו מצווה על התטמאות לקרוביו. והטעם, כי אין לחוש בו שיתרשל במצות אבילות, בניגוד לכהן, הואיל והוא מוזהר על התטמאות למתים, חששה התורה שאם לא יצטווה להטמא לקרוביו יתרשל מלהתאבל, והוצרכה לחייבו להטמא להם בתורת מצוה, והוא־הדין לגבי נשים כהנות, שאינן עדיפות בזה מישראלים זכרים, שאינם מצווים להטמא לקרוביהם, שממילא לא יפרשו מהאבילות. וכשם שלא נתבטלה מצות אבילות מישראלים וכהנות, למרות שאינן מצוות על היטמאות לקרוביהם, כך כהן שמתה עליו אחותו הנשואה אע"פ שאינו רשאי להטמאות לה, - כי בעלה חייב בקבורתה, והוא יתעסק בה - אין זה פוטרו מלהתאבל עליה. שאין הוא גרוע מישראלים וכהנות, שמחוייבים להתאבל למרות שלא נצטוו על הטומאה, ולפיכך בצדק פסק רבינו לעיל ה"ב: אחותו הנשואה מאביו, מתאבל עליה דין תורה, כי שלילת ההתטמאות אינה יכולה לשמש עילה להפקעת האבילות.

27 **ז. אִשְׁתּוֹ שֶׁל כֹּהֵן - מְטַמֵּא לָהּ עַל כָּרְחוֹ[31]. וְאֵינוֹ**
28 **מְטַמֵּא לָהּ אֶלָּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[32]. עֲשָׂאוּהָ כְּמֵת**
29 **מְצֻוָּה[33]; כֵּינָן שֶׁאֵין לָהּ יוֹרֵשׁ אֶלָּא הוּא, לֹא תִמְצָא**
30 **מִי שֶׁיִּתְעַסֵּק בָּהּ[34]. וְאֵינוֹ מְטַמֵּא אֶלָּא לִנְשׂוּאָה**
31 **בִּלְבַד; אֲבָל הָאֲרוּסָה - אֵינוֹ מְטַמֵּא לָהּ[35].**

31) "מעשה ביוסף הכהן, שמתה אשתו בערב הפסח, ולא

רצה להטמא (כדי שיוכל להקריב קרבן הפסח), ונמנו אחיו הכהנים, וטימאוהו בעל־כרחו" (זבחים ק, א). 32) כבר נתבאר לעיל ה"א, שרבינו סובר שאבילות בעל על אשתו, אינה אלא מדבריהם. תדע, שאינו מיטמא לה מדין תורה, שהרי ביחזקאל (מד, כה) הוא אומר: "ואל מת אדם לא יבוא לטמאה, כי אם לאב ולאם ולבן ולבת לאח ולאחות אשר לא היתה לאיש - יטמאו" - הרי שהוא מונה את כולם ואינו מזכיר את אשתו (רש"ש). 33) שאין לו קוברים, ראה לקמן פ"ג, ה"ח. שאפילו כהן גדול חייב להיטמא לו ולקברו. 34) יבמות פט, ב לגבי נישואי קטנה יתומה, וסובר רבינו שהוא הטעם לגבי אשתו הגדולה (כסף־משנה). 35) שהרי אינו יורשה, ואחיה יורשיה יתעסקו בה ויקברוה (שם כט, ב), והשווה לעיל ה"ג.

1 **ח. וְכֵן כָּל אוֹתָן שֶׁאָמְרוּ שֶׁאֵין מִתְאַבְּלִין עֲלֵיהֶן,**
2 **כְּגוֹן חֲרוּגֵי בֵּית דִּין וְשֶׁפָּרְשׁוּ מִדַּרְכֵי צִבּוּר וְהַנִּפָּלִים**
3 **וְהַמְאַבֵּד עַצְמוֹ לְדַעַת[36] - אֵין הַכֹּהֵן מִטַּמֵּא לָהֶן[37].**
4 **וְעַד מָתַי מְצַוֶּה לְהִתְטַמֵּא לְקְרוֹבָיו? עַד שֶׁיִּסָּתֵם**
5 **הַגּוֹלֵל[38]. אֲבָל מֵאַחַר שֶׁנִּסְתַּם הַגּוֹלֵל - הֲרֵי הֵן כִּשְׁאָר**
6 **כָּל הַמֵּתִים, שֶׁאִם נִטְמָא בָּהֶן - לוֹקֶה[39].**

36) המנויים לעיל פ"א, ה"ו־יא. 37) פרשו מדרכי ציבור, שנאמר: "לנפש לא יטמא בעמיו כי אם לשארו" וגו' - בעושה מעשה עמך (סנהדרין מז, א): נפלים, שנאמר: לאמו ולאביו - מה אמו ואביו בני קיימא, אף בנו ובתו בני קיימא, יצאו הנפלים שאינם בני קיימא (תורת כהנים); הרוגי בית־דין ומאבד עצמו לדעת, הואיל ואין מתאבלים עליהם, כמבואר לעיל פ"א, ה"ט וי"א, אין להטמא להם, שלא נדחית הטומאה אלא כדי שיתעסק בקרוביו ויתאבל עליהם, כמבואר לעיל ה"ו (כסף־משנה). 38) שיתנו המת בקבר וימלאו הקבר עפר, ראה לעיל פ"א ה"ב, ובביאורנו. 39) שמחות פ"ד, הי"א: "מעשה שמת שמעון בן יהוצדק בלוד, ובא יוחנן אחיו מן הגליל אחר שנסתם הגולל להטמא לו, ובאו ושאלו לחכמים, ואמרו: אל יטמא, אלא יפתחו חצר הקבר ויראה" כנוסח הרא"ש מו"ק פ"ג, סימן לט, וראה מעדני יו"ט להל' טומאה להרא"ש סימן ז אות ג.

7 **ט. אִשְׁתּוֹ הַפְּסוּלָה[40] - אֵינוֹ מִטַּמֵּא לָהּ[41]. לְפִיכָךְ, מִי**
8 **שֶׁשָּׁמְעָה שְׁמוּעָה שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ וְנִשֵּׂאת, וּבָא בַּעְלָהּ -**
9 **שְׁנֵיהֶן אֵין מַטַּמְּאִין לָהּ, שֶׁהֲרֵי הִיא פְּסוּלָה**
10 **לִשְׁנֵיהֶן[42]. אֲבָל מִטַּמֵּא הוּא לְאִמּוֹ אַף עַל פִּי שֶׁהִיא**
11 **חֲלָלָה[43]. וְכֵן מִטַּמֵּא לִבְנוֹ וּלְבִתּוֹ וּלְאָחִיו וְלַאֲחוֹתוֹ**
12 **אַף עַל פִּי שֶׁהֵן פְּסוּלִין[44]. אֲפִלּוּ הָיוּ מַמְזֵרִים -**
13 **מִטַּמֵּא לָהֶן[45].**

40) שאסורה לו. 41) שהרי עליו להוציאה, ואינה אשתו (יבמות כב, ב). 42) שם צ, ב "לא יטמא בעל בעמיו להחלו - יש בעל שמיטמא, ויש בעל שאינו מיטמא...מיטמא הוא לאשתו כשרה, ואינו מיטמא לאשתו פסולה. 43) שמכל־מקום אמו היא. ומדובר, שלאחר שנולד בן זה, נתגרשה אמו ונשאת לכהן אחר, ונתחללה. אבל אם נולד כהן זה לאמו חללה, הרי הבן כהן חלל, ומותר לו להיטמא לכל המתים אפילו שאינם קרוביו, כמבואר לקמן פ"ג, הי"א. וראה בש"ך ליו"ד סי' שעג ס"ק ו. ולשון השו"ע שם: "ומיטמא לאמו, אפילו נתחללה". וב"תורת כהנים" דרשו: "לאמו ולאביו" - למה נאמר: לאמו, והלא מה אביו שהוא חזקה (רק חזקה, אבל אין זה ודאי שהוא אביו מיטמא לו, אמו ודאי, אינו דין שיטמא לה? אילו כן, הייתי אומר אביו שאינו מתחלל, אף אמו שאינה מתחללת, אמו שנתחללה מנין? תלמוד־לומר: לאמו. 44) חללים, שנולדו מגרושה לכהן. 45) יבמות כב, ב, שהממזר "בנו הוא לכל דבר", והשווה הל' נחלות פ"א, ה"ז.

14 **י. אֲחוֹתוֹ הַנִּשּׂוּאָה[46] - אֵינוֹ מִטַּמֵּא לָהּ, אַף עַל פִּי**
15 **שֶׁהִיא נְשׂוּאָה לְכֹהֵן. שֶׁנֶּאֱמַר: הַבְּתוּלָה הַקְּרוֹבָה**
16 **אֵלָיו אֲשֶׁר לֹא הָיְתָה לְאִישׁ. הַבְּתוּלָה - פְּרָט לַאֲנוּסָה**
17 **וּמְפֻתָּה. יָכוֹל שֶׁאֲנִי מוֹצִיא אֶת הַבּוֹגֶדֶת[47] וּמֻכַּת**
18 **עֵץ?[48] תַּלְמוּד לוֹמַר: אֲשֶׁר לֹא הָיְתָה לְאִישׁ - מִי**
19 **שֶׁהֲוָיָתָהּ בִּידֵי אִישׁ[49]. אֲשֶׁר לֹא הָיְתָה לְאִישׁ - פְּרָט**
20 **לַאֲרוּסָה, שֶׁאֵינוֹ מִטַּמֵּא לָהּ[50], אַף עַל פִּי שֶׁהִיא**
21 **אֲרוּסָה לְכֹהֵן.**

46) אפילו כשנכנסה לחופה ולא נבעלה ואפילו כשנתגרשה (רדב"ז). 47) שנתמעטו בתוליה, והשווה הל' איסורי ביאה פי"ז, הי"ג. 48) שהוכתה בעץ באותו מקום, ונשרו בתוליה. 49) יצאו אלו, שאין הוייתן (הפסד בתוליהן) ע"י איש (יבמות ס, א). 50) שנתקדשה לאיש. ש"הויה" לשון קידושין הוא (שם וברש"י).

22 **יא. נִתְגָּרְשָׁה אֲחוֹתוֹ מִן הָאֵרוּסִין - מִטַּמֵּא לָהּ.**
23 **שֶׁנֶּאֱמַר: הַקְּרוֹבָה אֵלָיו - לְהָבִיא אֶת הַמְגֹרֶשֶׁת מִן**
24 **הָאֵרוּסִין[51].**

51) שנתרחקה ונתקרבה אליו (שם), אבל כשלא נתגרשה נתרחקה ממנו, וכן מתרגם יונתן בן עוזיאל: הקרובה אליו - דקריבא ליה ולאָ מאַרסא. וביו"ד סי' שעג סעיף ד, מוסיף: ומיטמא לשומרת יבם. יבמה שנפלה לפניו להתייבם, כיון שיורש כתובתה, וכבר שנינו (כתובות פא, א) "יורשי כתובתה חייבים בקבורתה" והרי היא כמת מצוה, כמבואר לעיל ה"ז (ביאור הגר"א שם, ס"ק יא).

25 **יב. אָחִיו וַאֲחוֹתוֹ מֵאִמּוֹ - אֵינוֹ מִטַּמֵּא לָהֶן.**
26 **שֶׁנֶּאֱמַר: וְלִבְנוֹ וּלְבִתּוֹ וּלְאָחִיו וְלַאֲחוֹתוֹ. מַה בְּנוֹ**
27 **הָרָאוּי לִירֵשָׁתוֹ, אַף אָחִיו וַאֲחוֹתוֹ הָרְאוּיִים**
28 **לִירֵשָׁתוֹ[52].**

52) ואחיו מן האם אינו יורשו ('תורת כהנים' שם).

29 **יג. הַסְּפֵקוֹת - אֵינוֹ מִטַּמֵּא לָהֶן. שֶׁנֶּאֱמַר: לָהּ יִטַּמָּא**
30 **- מִטַּמָּא הוּא עַל הַוַּדַּאי, וְאֵינוֹ מִטַּמָּא עַל הַסָּפֵק[53].**
31 **לְפִיכָךְ, הַוְלָדוֹת שֶׁנִּתְעָרְבוּ[54], וְהַבֵּן שֶׁהוּא סְפֵק בֶּן**
32 **שִׁבְעָה לָאַחֲרוֹן אוֹ בֶּן תִּשְׁעָה לָרִאשׁוֹן[55], וְכֵן כֹּל**
33 **כַּיּוֹצֵא בָּהֶן - אֵינוֹ מִטַּמֵּא לָהֶן מִסָּפֵק[56]. וְכֵן כָּל**
34 **הַמִּתְגָּרֶשֶׁת סְפֵק גֵּרוּשִׁין[57] אוֹ בְּגֵט פָּסוּל[58] - אֵינוֹ**
35 **מִטַּמֵּא לָהּ[59].**

53) 'תורת כהנים' שם: שהייתי יכול לומר, הואיל והותרה טומאת כהנים מכללה אצל קרובים, תותר גם אצל הספקות, משמיענו הכתוב לאסור (רדב"ז). כי הכינוי "לה" הוא מיותר, אחרי שכבר נאמר: ולאחותו, והוא מוזר בלשון, לפיכך עלינו לדרשו: לה - דוקא (מלבי"ם שם). 54) ואין אחד מהם יודע מי אביו, וכן האבות אינם יודעים מי זה בנם. 55) כגון שלא שהתה אמו אחר מות בעלה שלשה חדשים, ונשאת וילדה, ואינו יודע אם בן תשעה חדשים הוא לבעל הראשון, או בן שבעה לבעל השני, שלא היתה מעוברת מהראשון. 56) שמא אינו אביו הוא, ואסור לו להטמא לו (יבמות ק, ב). ושם שאלו: אם אמו נישאה לבעל השני אחרי מות בעלה הראשון, איך אפשר לומר שאינו מיטמא לראשון, והלא אינו קיים מזמן. ותירצו, שלא שהתה אחר בועלה הראשון בזנות, ועדיין הוא קיים ונשאת לבעל אחר. אבל אין לומר שנתגרשה מבעלה הראשון ונשאה לשני, שאם כן מותר לבן להטמא לראשון על־כל־פנים. אם בנו הוא, הרי מותר לו. ואם בן השני הוא, הרי הוא חלל, שנולד מגרושה, וכהן חלל מותר לו להטמא למתים אפילו שאינם קרוביו, כמבואר לקמן פ"ג, הי"א. 57) כגון זרק לה בעלה גט, ספק קרוב לו - ואינה מגורשת, ספק קרוב לה - ומגורשת, ראה הל' גירושין פ"ה, הי"ג. ודינה, שלא תינשא, ואם נשאת תצא, שם פ"י, ה"ג. 58) כגון שיש עליו עדים ואין בו תאריך, ראה שם פ"א הכ"ה, ודינה לא להנשא לכתחילה, ואם נשאת לא תצא, שם פ"י, ה"ב. 59) שהרי מן התורה גט כשר הוא, ואסור לו להטמא לגרושתו, שאינה עוד אשתו, וכן בספק מגורשת, שמא גרושה היא ואין מיטמאים לספק.

1 **יד. אֵין הַכֹּהֵן מִטַּמֵּא לְאֶבֶר מִן הַחַי מֵאָבִיו[60], וְלֹא**
2 **לְעֶצֶם מֵעַצְמוֹת אָבִיו[61]. וְכֵן הַמְלַקֵּט עַצְמוֹת אָבִיו[62]**
3 **- אֵינוֹ מִטַּמֵּא לָהֶן, אַף עַל פִּי שֶׁהַשִּׁדְרָה[63] קַיֶּמֶת[64].**

60) שאבר מן החי מטמא במגע ובמשא ובאהל, כמבואר בהל' טומאת מת פ"ג ה"א, והכהן מוזהר מלהטמא לו אפילו לקרוביו, שנאמר: "לה יטמא - אינו מטמא על אבריה, שאין אדם מטמא על אבר מן החי מאביו" ('תורת כהנים', וכן בנזיר מג, ב). 61) שאם מצא עצם מעצמות אביו המת - אינו מיטמא לה, שאינו מיטמא אלא לאביו בזמן שהוא שלם, כמבואר להלן הט"ו. 62) אינו נוגע בהן ואינו נושאן, אבל אינן מטמאות באהל עד שיהיה בהן רובע הקב, ראה הל' טומאת מת פ"ב, ה"ט. 63) מערכת חוליות לאורך הגב. 64) אין זה מספיק להתיר לו להטמא להן, שאינו מיטמא אלא לגוף אביו שלם, ללא כל חסרון.

4 **טו. נִקְטַע רֹאשׁוֹ שֶׁל אָבִיו - אֵינוֹ מִטַּמֵּא לוֹ.**
5 **שֶׁנֶּאֱמַר: לְאָבִיו - בִּזְמַן שֶׁהוּא שָׁלֵם, וְלֹא בִּזְמַן**
6 **שֶׁהוּא חָסֵר[65]. וְכֵן שְׁאָר הַקְּרוֹבִים[66]. הַטֻּמְאָה**
7 **לַקְּרוֹבִים - דְּחוּיָה הִיא[67], וְלֹא הֻתְּרָה לַכֹּל[68]. לְפִיכָךְ**
8 **אָסוּר לְכֹהֵן לְהִטַּמֵּא לְמֵת[69] אֲפִלּוּ בְּעֵת שֶׁמִּטַּמֵּא**
9 **לִקְרוֹבָיו. שֶׁנֶּאֱמַר: לָהּ יִטַּמָּא - אֵינוֹ מִטַּמֵּא לַאֲחֵרִים**
10 **עִמָּהּ. שֶׁלֹּא יֹאמַר: הוֹאִיל וְנִטְמֵאתִי עַל אָבִי, אֲלַקֵּט**
11 **עַצְמוֹת פְּלוֹנִי אוֹ אֶגַּע בְּקֶבֶר פְּלוֹנִי[70]. לְפִיכָךְ, כֹּהֵן**
12 **שֶׁמֵּת לוֹ מֵת - צָרִיךְ לְהִזָּהֵר וּלְקָבְרוֹ בְּסוֹף בֵּית**
13 **הַקְּבָרוֹת[71], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִכָּנֵס לְבֵית הַקְּבָרוֹת וְלֹא יִטַּמֵּא**
14 **בְּקִבְרוֹת אֲחֵרִים כְּשֶׁיִּקְבֹּר מֵתוֹ[72].**

65) נזיר מג, ב. ומפרש רש"י: אע"פ שהראש בצד הגוף, הואיל וכבר נקטע אינו מטמא, כי התורה מקפידה שיהא שלם, שלא נתפרדו איבריו זה מזה, וכתב הרדב"ז: אפילו תפר הראש עם הגוף אין זה חיבור, ואינו מיטמא לו. ושם מד, א אמרו: "מעשה שמת אביו של רבי יצחק בגינזק, ובאו והודיעוהו לאחר שלש שנים, ובא ושאל את רבי יהושע בן אלישע וארבעה זקנים שעמו (=להביאו לקברי אבותיו). ואמרו: לאביו - בזמן שהוא שלם, ולא בזמן שהוא חסר", שלאחר שלש שנים, אי־אפשר לו שאינו חסר (רש"י). ואפילו נקטעה רק אצבעו - אין זה שלם, ואינו מיטמא לו, אלא רבינו משמיענו חידוש יותר גדול, אע"פ שקטיעת ראשו ומיתתו באו לו כאחת, הרי זה כאילו נקטע ראשו לאחר מיתה, שאי־אפשר שלא קדמה מיתה לקטיעת הראש, אבל אם נקטע אבר מאביו בחיים ואח"כ מת - הרי זה כשלם ומיטמא לו, כיון שהוא לאחר מיתה באותה שלימות שהיה בה בחיים, הריני קורא בו: "לאביו" (רדב"ז, ורמב"ן הובא ב'בית יוסף' ליו"ד סי' שעג). 66) אינו מיטמא להם כשהם חסרים כל שהוא. 67) נידחת מפניהם בגלל קרבתם. 68) לומר, שאין איסור טומאה קיים לכהנים ביום שנטמאו לקרוביהם, והרי הם כישראל זר שמותר לו להטמא לכל, והשווה הל' ביאת מקדש פ"ד, הט"ו: "שהטומאה לא הותרה בציבור, אלא באיסורה עומדת, ודחויה היא עתה מפני הדחק". 69) לנגוע בו או להאהיל על קברו. 70) 'תורת כהנים' שם. מסגנון לשון רבינו: "אפילו בעת שמתטמא לקרוביו... אינו מיטמא לאחרים עמה" - אפשר להבין, שאפילו בשעה שהוא עוסק ונוגע במתו, אסור לו להטמא לאחרים, אולם במס' שמחות פ"ד הט"ו, שנינו: "היה עומד וקובר את מתו, עד שהוא עומד בתוך הקבר, מקבל מאחרים וקובר (כיון שהוא עוסק במתו ונוגע בו הרי זו כטומאה אחת, והתורה אמרה: "לא יחלל" - מי שאינו מחולל, שעדיין לא נטמא, יצא זה שהוא מחולל ועומד, שעדיין לא נסתלק מטומאה ראשונה, נזיר מב, ב), פירש, הרי זה לא יטמא". משמע שכל עוד שהוא במגע עם מתו - מותר לו להטמא לאחרים. ואפשר לפרש גם דברי רבינו בכיוון זה, שאינו אסור אלא כשפירש, ומה שכתב: "לאחרים עמה" - לא עמה ממש, אלא עם טומאתה (רדב"ז). 71) רחוק מקברים אחרים. 72) ויחזור, ואחרי שפירש מן הטומאה אסור לו להטמא לאחרים, ומדובר שאין שם דרך להכנס אלא על הקברים, אבל אם אפשר לעבור שם ולא להאהיל על הקברים אין חוששים לזה, וראה ברדב"ז לקמן פ"ג, הי"ג. ולדעת הב"ח ל'טור' יו"ד סי' שעג, אפילו בהליכתו לבית הקברות, אסור לו להוסיף טומאה על טומאתו, כיון שאפשר לו לקבור את מתו בסוף בית הקברות, ולדעתו אפילו כשהוא תפוס ועסוק במתו, אסור לו להטמא לאחרים, אלא שאינו לוקה על זה, כמשמעות לשון התלמוד בנזיר מב, ב: "יכול יהא חייב? תלמוד־לומר ולא יחלל" וכו', חיוב אין כאן, אבל איסור יש בזה, וכן דעת "באר הגולה" שם ס"ק כב בהבנת דברי

רבינו, שאפילו בעודו מחובר לטומאת קרוביו, אסור לו להיטמא לאחרים.

יום שלישי כ"ד סיון ה'תש"פ

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) דין כהן שנכנס לאוהל המת או לבית הקברות בשגגה. שהכהן מיטמא לנשיא ולמת מצוה. שהמת תופש ארבע אמות שלו לטומאה. לאיזה דבר מצוה מותר לכהן לצאת לחוץ לארץ. שכבוד הבריות דוחה איסור טומאה מדבריהם.

1 **א. כָּל כֹּהֵן שֶׁנִּטְמָא לְמֵת, חוּץ מִשִּׁשָּׁה מֵתִים**
2 **הַמְפֹרָשִׁים בַּתּוֹרָה[2] אוֹ אִשְׁתּוֹ[3], בְּעֵדִים וְהַתְרָאָה -**
3 **הֲרֵי זֶה לוֹקֶה. שֶׁנֶּאֱמַר: לְנֶפֶשׁ לֹא יִטַּמָּא בְּעַמָּיו.**
4 **וְאֶחָד הַנּוֹגֵעַ בְּמֵת אוֹ הַמַּאֲהִיל[4] אוֹ הַנּוֹשֵׂא. וְאֶחָד**
5 **הַמֵּת וְאֶחָד שְׁאָר הַטֻּמְאוֹת הַפּוֹרְשׁוֹת מִן הַמֵּת[5].**
6 **שֶׁנֶּאֱמַר: לְנֶפֶשׁ לֹא יִטַּמָּא בְּעַמָּיו[6]. וּכְבָר פֵּרַשְׁנוּ**
7 **בְּהִלְכוֹת טֻמְאַת מֵת[7] כָּל דְּבָרִים הַמְטַמְּאִין מִן הַמֵּת**
8 **מִן הַתּוֹרָה אוֹ מִדִּבְרֵיהֶם[8].**

2) ויקרא כא, א־ג, שמצווה להיטמא להם. 3) שמצווה להיטמא לה מדברי סופרים, ראה לעיל פרק ב, הלכה ז. 4) את גופו על המת, כגון שהמת בחוץ תחת כיפת השמים, והוא סוכך בגופו עליו, אף על פי שלא נגע בו. 5) כגון, רביעית דם מן המת, או כזית מן המת המטמא כמת שלם, וכן אבר הפורש ממנו או עצמות המת שיש בהן כדי רובע הקב. 6) תורת כהנים: "מניין לרבות את הדם תלמוד לומר לנפש, ואומר: כי הדם הוא הנפש, מניין לרבות את הטומאות הפורשות מן המת, תלמוד לומר: ואמרת אליהם - לרבות את הטומאות הפורשות ממנו". 7) פרק ב. 8) כגון דם תבוסה (=תערובת רביעית דם, שאינו ידוע כמה יצא מן הגוף מחיים, וכמה יצא אחר מיתה), שם הלכה י"ג. ומובן, שאם נטמא לדבר שאינו מטמא אלא מדברי סופרים אינו לוקה. ובתוספתא מכות פרק ג הלכה י שנינו: "זה הכלל כל טומאה מן המת שהנזיר מגלח עליה... וכל... שאין הנזיר מגלח עליה אין לוקין עליה" וראה בשמחות פרק ד, הלכה כ"א.

9 **ב. וְכֵן אִם נָגַע הַכֹּהֵן בְּקֶבֶר[9] - לוֹקֶה. אֲבָל נוֹגֵעַ הוּא**
10 **בִּבְגָדִים שֶׁנָּגְעוּ בְּמֵת, אַף עַל פִּי שֶׁמִּטַּמֵּא בָּהֶן טֻמְאַת**
11 **שִׁבְעָה[10].**

9) והוא הדין אם האהיל עליו, שהקבר מטמא במגע ובאוהל, כמבואר בהלכות טומאת מת פרק ב, הלכה ט"ו, שנאמר: "או במת או בעצם אדם או בקבר". ובשמחות שם הלכה כ"ב שנינו: "או שנכנס לבית הקברות הרי זה לוקה". 10) כמבואר בהלכות טומאת מת פרק ה, הלכה י"ג - בכל זאת, הואיל ואין הנזיר מגלח עליהם, ראה הלכות נזירות פרק ז, הלכה ח, אין הכהן מוזהר עליהם, כמבואר לעיל הלכה א. ונקט רבינו: "נוגע הוא בבגדים" כי במשא ובאוהל אינם מטמאים כלל, כמבואר בהלכות טומאת מת פרק ה, הלכה י"ג.

12 **ג. וְכֵן אִם נִכְנַס לְאֹהֶל טָמֵא שֶׁנִּכְנְסָה לוֹ הַטֻּמְאָה -**
13 **לוֹקֶה, אַף עַל פִּי שֶׁעַצְמָהּ שֶׁל טֻמְאָה בְּבֵית אַחֵר[11].**
14 **וּכְבָר בֵּאַרְנוּ[12] כָּל הָאֹהָלִים שֶׁתִּכָּנֵס לָהֶן הַטֻּמְאָה[13] אוֹ**
15 **שֶׁתֵּצֵא מֵהֶן[14], וְדִין הַסְּכָכוֹת וְהַפְּרָעוֹת[15], וְכָל**
16 **הַדְּבָרִים הַמְּבִיאִין אֶת הַטֻּמְאָה[16] וְהַחוֹצְצִין בִּפְנֵי**
17 **הַטֻּמְאָה[17], וְאֵי זֶה מֵהֶן דִּין תּוֹרָה וְאֵי זֶה מֵהֶן**
18 **מִדִּבְרֵיהֶן[18] - הַכֹּל בְּהִלְכוֹת טֻמְאַת מֵת[19]. וְשָׁם בֵּאַרְנוּ,**
19 **שֶׁאֵין עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים מְטַמְּאִין בְּאֹהֶל[20], וּלְפִיכָךְ**
20 **קִבְרוֹתֵיהֶם טְהוֹרִים[21], וּמֻתָּר לְכֹהֵן לִכָּנֵס לְשָׁם וְלִדְרֹךְ**
21 **עַל קִבְרוֹתֵיהֶם[22]. וְאֵינוֹ אָסוּר אֶלָּא שֶׁיִּגַּע בַּטֻּמְאָה אוֹ**
22 **שֶׁיִּשָּׂאֶנָּה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ שָׁם[23].**

11) שכבר יצאה הטומאה מאוהל זה למקום אחר, שהרי נטמא האוהל ולא נטהר עד שיזו עליו מאפר הפרה, ככתוב (במדבר יט, יח) "והיזה על האוהל" וכו'. והתורה אמרה (שם, יד) "כל הבא אל האוהל... יטמא". 12) בהלכות טומאת מת פרק ה, הלכה י"ב. 13) שאף על פי שיצאה ממנו נטמא האוהל עד שיזו עליו, והם: אוהלים הנעשים מבגד, או שק או כלי עץ (=פשתן הנעשה מעץ, והכתוב קוראו (יהושע ב, ו) "בפשתי העץ") או עור. 14) שאין האוהל טמא מחמת הטומאה שנכנסה לתוכו, ומשיצאה הטומאה ממנו אין האוהל מטמא את הבא אליו, והם: אוהל הנעשה מנסרים של עץ או ממתכות, או שהוא בניין, כל אלה אינם מטמאים את האדם אלא בשעה שהטומאה נמצאת בהם, והאוהל עצמו לא נטמא כלל, וכשיצאה הטומאה ממנו הרי הוא טהור, כשהיה לפני הכנסת הטומאה. 15) סככות - שריגי האילנות הסוככים על הארץ; פרעות - אבנים היוצאות מן הגדר הסוככות על הארץ, אם הן בריאות ועומדות, הרי הן מביאות הטומאה, וחוצצות מפני הטומאה; ואם אינן ראויות לקבל מעזיבה בינונית (שעושים מקנים, ושופכים עליהם טיט מועט) אלא הן נופלות - הרי אלו מביאות מדבריהם, ואינן חוצצות (הלכות טומאת מת פרק י"ג, הלכה ב). 16) שאם האהילו על הטומאה ואדם או כלים, נטמא האדם או הכלים אף על פי שלא נגעו בטומאה. 17) אם הטומאה תחתיהם, ואדם או כלים על גביהם, הרי הם מצילים עליהם מלהיטמא, לפי שהם חוצצים בפני הטומאה. וכן אם הטומאה על גבם מבחוץ, מצילים הם על הכלים שתחתיהם מלהיטמא (שם, הלכה ג). 18) כגון, אוהל רעוע אינו חוצץ בפני הטומאה, והכלים שעל גביו מאהילים על הטומאה שמתחתיו, ונטמאו: ומביא את הטומאה מדברי סופרים (שם הלכה ב ופרק י"ב, הלכה א). 19) פרק א, הלכה י"ג. 20) אלא במגע ובמשא בלבד, "הרי הוא אומר במלחמת מדין (במדבר לא, יט) "וכל נוגע בחלל תתחטאו" ולא הזכיר שם אוהל". 21) שאין הקבר מטמא אלא מפני שהוא מאהיל על המת. 22) שהנוגע באהלם לא נטמא (יבמות סא, א) כרבי שמעון בן יוחאי, וכן עשה אליהו הנביא, שהיה עומד בבית הקברות של נכרים, למרות שכהן הוא, וענה לשואליו, קבריהם של גויים אינם מטמאים (בבא מציעא קיד, ב). 23) הלכות טומאת מת פרק א, הלכה י"ב, "ודבר זה קבלה הוא" (שם הלכה י"ג).

23 **ד. כֹּהֵן שֶׁנִּכְנַס לְאֹהֶל הַמֵּת אוֹ לְבֵית הַקְּבָרוֹת**

בִּשְׁגָגָה, וְאַחַר שֶׁיָּדַע הִתְרוּ בּוֹ: אִם קָפַץ וְיָצָא - פָּטוּר; וְאִם יָשַׁב שָׁם כְּדֵי הִשְׁתַּחֲוָיָה[24], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּעִנְיַן טֻמְאַת מִקְדָּשׁ[25] - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה. נִכְנַס וְיָצָא, וְחָזַר וְנִכְנַס וְיָצָא, אִם הִתְרוּ בּוֹ עַל כָּל פַּעַם וָפַעַם - לוֹקֶה עַל כָּל כְּנִיסָה וּכְנִיסָה. וְכֵן אִם נָגַע בְּמֵת וְהִתְרוּ בּוֹ, וּפָרַשׁ וְחָזַר וְנָגַע וְהִתְרוּ בּוֹ[26], אֲפִלּוּ מֵאָה פְּעָמִים - לוֹקֶה עַל כָּל אַחַת וְאַחַת[27]. הָיָה נוֹגֵעַ וְלֹא פָּרַשׁ, אוֹ שֶׁהָיָה עוֹמֵד בְּבֵית הַקְּבָרוֹת וְנָגַע בְּמֵתִים אֲחֵרִים, אַף עַל פִּי שֶׁהִתְרוּ בּוֹ כַּמָּה פְּעָמִים - אֵינוֹ לוֹקֶה אֶלָּא אַחַת; שֶׁהֲרֵי מְחֻלָּל וְעוֹמֵד כָּל זְמַן שֶׁלֹּא פֵּרַשׁ[28].

24) כדי לקרוא: "ויכרעו אפיים ארצה על הרצפה וישתחוו, והודות לה' כי טוב כי לעולם חסדו" (דברי הימים־ב ז, ג). 25) הלכות ביאת המקדש פרק ג, הלכה כ"ג והשווה הלכות נזירות פרק ה, הלכה י"ט. ואף על פי שאין לוקין על לאו שאין בו מעשה, כמבואר לעיל הלכות סנהדרין פרק י"ח, הלכה ב, בכל זאת, כיוון שבידו לפרוש מהטומאה ואינו פורש, הרי זה כמטמא עצמו בידיים (על פי הריטב"א למכות כא, ב הובא בכסף משנה הלכות כלאיים פרק י, הלכה ל), וראה בביאורנו להלכות נזירות פרק ה יישוב אחר לזה. ומקור הלכה זו בשבועות יז, א וכן בנזיר יז, א. 26) סמוך לנגיעתו. 27) נזיר מב, א. 28) שם עמוד ב. "ולא יחלל, במי שאינו מחולל, יצא זה שהוא מחולל ועומד", שכל זמן שהוא נוגע בטומאה הראשונה, נחשב הכול לטומאה אחת, אבל כשפירש מהטומאה וחזר ונטמא, הרי נסתלקה הטומאה הקודמת, והשנייה חוזרת וחלה (רש"י שם). והתוספות שם הסבירו: בשעה שפירש מן המת וחזר ונגע, יש כאן תוספת טומאה, שבאותה שעה שהוא מחובר למת, כל אדם שיגע בו יטמא שבעת ימים, אבל כשפירש מן המת ויגע בו אדם אחר, אינו טמא אלא טומאת ערב בלבד, נמצא בשעה שהוא נוגע במת והתרו בו אין כאן שום תוספת ואינו לוקה אלא אחת.

ה. הַמְטַמֵּא אֶת הַכֹּהֵן: אִם הָיוּ שְׁנֵיהֶם מְזִידִין - הֲרֵי הַכֹּהֵן לוֹקֶה, וְזֶה שֶׁטִּמְּאוֹ עוֹבֵר עַל וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל[29]; הָיָה הַכֹּהֵן שׁוֹגֵג, וְזֶה שֶׁטִּמְּאוֹ מֵזִיד - הֲרֵי זֶה שֶׁטִּמְּאוֹ לוֹקֶה[30].

29) אבל אינו לוקה, שלאו זה כולל דברים הרבה, ואין לוקים על לאו שבכללות. ומדובר, שלולא זה שטימאו, לא היה הכהן יכול להגיע לטומאה כלל, אבל אם הטומאה מונחת במקום שהכהן בעצמו יכול להגיע שם, אין חבירו עובר על "ולפני עיוור" וגו', כי אין הוא אלא מסייע, ומסייע אין בו ממש (רדב"ז). 30) שנאמר: לא יִטַּמָּא, ואפשר לקרוא: לא יְטַמֵּא שזה מכוון למטמא את חבירו, בזמן שאין אתה קורא לא יִטַּמָּא, כגון שהיה הכהן שוגג, קרא בו לא יְטַמֵּא את אחרים, ובזמן שאתה קורא בו לא יִטַּמָּא, שהיה הכהן מזיד, אין אתה קורא בו לא יְטַמֵּא, אלא עובר הוא על "ולפני עיוור" וגו' (רדב"ז). ומקור הדברים בתוספתא מכות פרק ג, הלכה ז: המטמא את הכהן וכו'.

ו. כֹּהֵן גָּדוֹל אֵינוֹ מִטַּמֵּא לַקְּרוֹבִים; שֶׁנֶּאֱמַר: לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא יִטַּמָּא. וְכֵן אֵינוֹ נִכְנָס עִם הַמֵּת בְּאֹהֶל[31], אֲפִלּוּ קְרוֹבָיו; שֶׁנֶּאֱמַר: וְעַל כָּל נַפְשֹׁת מֵת לֹא יָבֹא[32]. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁהוּא חַיָּב בְּלֹא יָבֹא וְחַיָּב בְּלֹא יִטַּמָּא[33]. כֵּיצַד? נָגַע אוֹ נָשָׂא - לוֹקֶה אַחַת. נִכְנַס לְאֹהֶל וְיָשַׁב שָׁם עַד שֶׁמֵּת עָלָיו הַמֵּת; אוֹ שֶׁנִּכְנַס לְשִׂדָּה[34] תֵּבָה וּמִגְדָּל[35], וּבָא חֲבֵרוֹ וּפָרַע[36] עָלָיו גַּג הַשִּׂדָּה, שֶׁהֲרֵי טֻמְאָה בָּאִין כְּאֶחָד - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה שְׁתַּיִם: מְשׁוּם לֹא יָבֹא וּמְשׁוּם לֹא יִטַּמָּא[37].

31) כשהמת באוהל. 32) בניגוד לכהן הדיוט שלא הוזהר, אלא על "לא יטמא" בלבד. 33) משום "לא יטמא". 34) מרכבה עשוייה כעין ארון. "שדה ושדות" (קהלת ב, ח) מפרש רש"י: "מרכבות נוי, עגלות צב". 35) הסגורים מסביב, ומפסיקים בינו ובין הטומאה. 36) סָתַר וגילה. 37) ומדובר, שסייע אף הוא להסיר הגג, והתרו בו שלא יסיר, כי אם לא כן אינו לוקה, שהרי לא עשה מעשה (נזיר מג, א ובתוספות שם דיבור המתחיל כגון שנכנס). ובהלכות נזירות פרק ה, הלכה י"ח מסיים רבינו: "אבל אם נכנס כדרכו, טומאתו קודמת לביאתו, שמאותו זמן שנכנס חוטמו או אצבעות רגליו נטמא (=שאוהל המת כאילו מלא טומאה הוא, וכאילו נגע חוטמו בטומאה), ואינו חייב משום ביאה עד שיבוא כולו", נמצא שהוא מחולל ועומד משום "לא יטמא" ואין איסור "לא יבוא" חל עליו. וכל זה בכהן גדול, שהוזהר על "לא יבוא", אבל כהן הדיוט שנכנס לאוהל בשידה ופרעו עליו הגג, אינו חייב אלא אחת, שאינו מוזהר אלא על "לא ייטמא" בלבד.

ז. נִטְמָא מִקֹּדֶם[38] וְאַחַר כָּךְ נִכְנַס לְאֹהֶל, אִם הִתְרוּ בּוֹ[39] - לוֹקֶה אַף עַל הַבִּיאָה[40].

38) שנגע במת או נשאו. 39) משום "לא יבוא". 40) שמאחר שפירש מהטומאה הקודמת לוקה גם על השנייה, כמבואר לעיל הלכה ד, לגבי כהן הדיוט, אלא, שבכהן הדיוט צריך להתרות בו משום "לא יטמא", כי אם התרו בו משום "לא יבוא" לא ילקה, שאין הוא מוזהר עליו, ואין התראה מועילה, אם לא יזהירו אותו בלאו הראוי לו (רדב"ז), וראה בתוספות מועד קטן, ב, ב דיבור המתחיל משום מאי מתרינן.

ח. כֹּהֵן שֶׁפָּגַע בְּמֵת מִצְוָה בַּדֶּרֶךְ - הֲרֵי זֶה מִטַּמֵּא לוֹ. אֲפִלּוּ כֹּהֵן גָּדוֹל חַיָּב לְהִטַּמֵּא לוֹ וּלְקָבְרוֹ[41]. וְאֵי זֶהוּ מֵת מִצְוָה? אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁהָיָה מֻשְׁלָךְ בַּדֶּרֶךְ וְאֵין לוֹ קוֹבְרִין. דָּבָר[42] זֶה הֲלָכָה מִפִּי הַקַּבָּלָה[43]. כַּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיָה הַכֹּהֵן לְבַדּוֹ וְאֵין עִמּוֹ אַחֵר, וַאֲפִלּוּ קָרָא שָׁם בַּדֶּרֶךְ וְאֵין לוֹ עוֹנֶה; אֲבָל אִם כְּשֶׁיִּקְרָא אֲחֵרִים עוֹנִים אוֹתוֹ - אֵין זֶה מֵת מִצְוָה, אֶלָּא יִקְרָא לַאֲחֵרִים וְיָבוֹאוּ וְיַעַסְקוּ בּוֹ[44].

41) משנה בנזיר מז, א. 42) בכתב יד תימן: ודבר. 43) שנתקבל למשה מסיני. וב"תורת כהנים" דרשו: "לנפש לא ייטמא בעמיו (ויקרא כא, א) - בזמן שעמיו שם (=יש אנשים) אינו מיטמא, מיטמא הוא למת מצוה", ובנזיר שם

עמוד ב דרשו: "ועל כל נפשות מת לא יבוא (שם, יא) - במה הכתוב מדבר? אי ברחוקים, קל וחומר הוא, ומה כהן הדיוט... אינו מיטמא לרחוקים, כהן גדול שאינו מיטמא לקרובים אינו דין... אלא בקרובים הכתוב מדבר, ולאביו הוא דאינו מיטמא, הא מיטמא הוא למת מצוה". 44) יבמות פט, ב "קורא ואחרים עונים אותו אין זה מת מצוה".

1 **ט. הָיוּ כֹּהֵן וְנָזִיר מְהַלְּכִין בַּדֶּרֶךְ וּפָגְעוּ בְּמֵת מִצְוָה**
2 **- יִתְעַסֵּק בּוֹ הַנָּזִיר, לְפִי שֶׁאֵין קְדֻשָּׁתוֹ קְדֻשַּׁת**
3 **עוֹלָם[45], וְאַל יִטַּמָּא בּוֹ הַכֹּהֵן, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא כֹּהֵן**
4 **הֶדְיוֹט. הָיָה כֹּהֵן גָּדוֹל וְכֹהֵן הֶדְיוֹט - יִטַּמָּא**
5 **הַהֶדְיוֹט[46]. וְכָל הַקּוֹדֵם אֶת חֲבֵרוֹ בְּמַעֲלָה - מִתְאַחֵר**
6 **בְּטֻמְאָה[47]. וּסְגָן[48] עִם מְשׁוּחַ מִלְּחָמָה[49] שֶׁפָּגְעוּ בְּמֵת**
7 **מִצְוָה - יִטַּמָּא מְשׁוּחַ מִלְּחָמָה, וְאַל יִטַּמָּא הַסְּגָן[50].**

45) שסתם נזירות אינה אלא שלושים יום, ואפילו היה נזיר מן הבטן ונזירותו נזירות עולם - כנזירות שמשון - אין קדושתו אלא על ידי הַזָּרַת אביו, בניגוד לכהן הדיוט, שקדושתו באה לו מאליו (רדב"ז), ובירושלמי נזיר פרק ז, הלכה א אמרו "הגע עצמך, שהקדישו אביו מרחם? זו תורה וזו אינו תורה" - קדושת כהן מפורשת בתורה, והדרת נזיר על ידי אביו, אינה אלא הלכה מפי הקבלה. וראה הלכות נזירות פרק ב, הלכה י"ג-י"ד. 46) נזיר מז, א, והשווה הלכות נזירות פרק ז, הלכה י"ג. 47) ובהלכות כלי המקדש פרק ד, הלכה י"ט מונה רבינו שמונה מעלות בכהנים: כהן גדול המשוח קודם למרובה בגדים, ומרובה בגדים קודם למשוח שעבר מחמת קרי, והעובר מחמת קרי קודם לעובר מחמת מום, וזה קודם לכהן משוח מלחמה, וזה קודם לסגן וסגן קודם לקתיקון [=כן כתב רבינו גם בפירוש המשניות (בשקלים פרק ה משנה ב). אבל זה אינו בהוריות שם ולמדו רבינו גם ממה שאמרו בירושלמי שקלים פרק ה הלכה ב, שאמרכל נותן לקתליקון וקתליקון נותן לכהן גדול, הרי שקתליקון קודם לאמרכל. והוא בין הסגן לאמרכל.], וזה - לאמרכל, וזה - לגזבר, וזה - לראש משמר, וזה - לראש בית אב, וזה קודם לכהן הדיוט משאר הכהנים. 48) שממנים אותו תחת הכהן הגדול, כמו המשנה למלך, והוא הנקרא סגן וגם ממונה, ועומד לימין הכהן הגדול תמיד (שם הלכה ט"ז). 49) שמושחים אותו בשמן המשחה, וממנים אותו לדבר אל העם בשעת המלחמה, ראה דברים כ, ב-ד, ולקמן הלכות מלכים פרק ז, הלכה א. 50) שהסגן ראוי לעבודת יום הכיפורים, שאם יארע פסול בכהן הגדול נכנס הסגן ומשמש תחתיו, ואילו משוח מלחמה עיקר מינויו אינו אלא למלחמה (נזיר מז, ב ובתוספות שם דיבור המתחיל משוח מלחמה).

8 **י. נָשִׂיא[51] שֶׁמֵּת - הַכֹּל מִטַּמְּאִין לוֹ, אֲפִלּוּ כֹּהֲנִים.**
9 **עֲשָׂאוּהוּ כְּמֵת מִצְוָה לַכֹּל, מִפְּנֵי שֶׁהַכֹּל חַיָּבִין**
10 **בִּכְבוֹדוֹ[52]. וְכֵן הַכֹּל אוֹנְנִין עָלָיו[53].**

51) ראש הסנהדרין, וכדברי רבינו בהלכות סנהדרין פרק א, הלכה ג: "הוא ראש הישיבה והוא שקוראים אותו החכמים נשיא בכל מקום". 52) פסחים ע, ב "דמית נשיא" ומפרש רש"י: ומצוה לכל ישראל להתעסק בו. ובירושלמי נזיר פרק ז, הלכה א אמרו: כשנפטר רבי יהודה הנשיא, הכריז רבי ינאי: "אין כהונה היום". ואפילו על אחותו של נשיא שנפטרה אמרו שם: "במיתתם עשו אותם כמת מצוה", לפי שאין כבוד הנשיא ביורשים וקרובים בלבד, אלא בכל אדם, שכולם כקרוביו (כסף משנה). ובכתובות קג, ב שנינו: "אותו היום שמת רבי בטלה קדושה" ומפרש רבי חיים כהן בתוספות שם, שהכוונה לקדושת כהונה, והיה אומר: "אלמלי הייתי כשנפטר רבינו תם הייתי מיטמא לו". 53) שביום מיתתו עד לקבורתו אין אוכלים בשר ולא שותים יין, כדין האונן המבואר לקמן פרק ד, הלכה ו. ובירושלמי שם, בקשר לתלמידים כהנים שנטמאו לרבם, ואכלו בשר ושתו יין, התפלא רבי חמא ואמר: "אם אבלים אתם למה אכלתם בשר ושתיתם יין"! ואמרו בירושלמי חגיגה פרק ב, הלכה ג: "דוד מת בעצרת והיו כל ישראל אוננים והקריבו למחר".

11 **יא. בְּנוֹת אַהֲרֹן לֹא הֻזְהַרוּ עַל טֻמְאַת מֵת. שֶׁנֶּאֱמַר:**
12 **אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים בְּנֵי אַהֲרֹן - וְלֹא בְּנוֹת אַהֲרֹן[54]. וְכֵן**
13 **הַחֲלָלִים[55] מֻתָּרִין לְהִטַּמָּא. שֶׁנֶּאֱמַר: בְּנֵי אַהֲרֹן - עַד**
14 **שֶׁיִּהְיוּ בְּכִהוּנָם[56].**

54) קידושין לה, ב. 55) שנולדו מגרושה לכהן. 56) השווה הלכות איסורי ביאה פרק י"ט, הלכה י: "אבל חלל... הרי הוא כזר... ומיטמא למתים, שנאמר: אמור אל הכהנים בני אהרן - אף על פי שהם בני אהרן, עד שיהיו בכיהונם", ומקורו ב"תורת כהנים" שם: "בני אהרן, יכול חללים? תלמוד לומר: הכהנים, יצאו חללים, ומניין לרבות בעלי מומים, תלמוד לומר בני אהרן", שהרי הם בכיהונם לעניין אכילת קדשים, ככתוב בויקרא כא, כב, בניגוד לחלל שאסור באכילת קדשים, שהרי הוא "כזר לכל דבר" (הלכות תרומות פרק ו, הלכה ז, וכן בהלכות איסורי ביאה שם). וראה הלכות מעשה הקרבנות פרק י"א, הלכה ח.

15 **יב. כֹּהֵן קָטָן - הֲרֵי הַגְּדוֹלִים מֻזְהָרִים שֶׁלֹּא**
16 **יְטַמְּאוּהוּ[57]. וְאִם בָּא לְהִטַּמֵּא מֵעַצְמוֹ - אֵין בֵּית דִּין**
17 **מְצַוִּין עָלָיו לְהַפְרִישׁוּ[58]. אֲבָל אָבִיו צָרִיךְ לְחַנְּכוֹ**
18 **בִּקְדֻשָּׁה[59].**

57) יבמות קיד, א שנאמר: "ואמרת אליהם" - להזהיר גדולים על הקטנים, שלא יטמאוהו בידיים, כמבואר שם. 58) כלל הוא: קטן אוכל נבילות אין בית דין מצווה להפרישו (שם). והשווה הלכות מאכלות אסורות פרק י"ז, הלכה כ"ז. 59) בקדושת כהונה וכן בקדושת כל המצוות, משום שנאמר (משלי כב, ו): חנוך לנער על פי דרכו, וכדברי רבינו שם הלכה כ"ח.

19 **יג. מֵת תּוֹפֵשׂ אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁלּוֹ לְטֻמְאָה[60]. וְכָל כֹּהֵן**
20 **שֶׁנִּכְנַס לְתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת.**
21 **וְכֵן אִם נִכְנַס לְבֵית הַפְּרָס[61], אוֹ יָצָא חוּצָה לָאָרֶץ[62],**
22 **אוֹ שֶׁנִּטְמָא בְּדַם תְּבוּסָה[63], אוֹ בְּגוֹלֵל וּבְדוֹפֵק[64]**
23 **וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת, מִפְּנֵי שֶׁהֵן**
24 **אָבוֹת שֶׁל דְּבָרִים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת טֻמְאַת**

מֵת[65]. אֲבָל אִם נִכְנַס לְבֵית הַקְּבָרוֹת - לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה[66].

60) מדבריהם. כדי שלא יתרגלו אוכלי טהרות להתקרב לו, ויסברו שלא האהילו, ויש לחוש שמא יפשטו יד ויאהילו ולא ירגישו (סוטה מד, א וברש"י), והשווה הלכות קריאת שמע פרק ג, הלכה ב. והוא הדין לקבר שתופס ארבע אמות, אם לא עשו מחיצות סביבותיו להיכר, כמבואר בסוטה שם (רדב"ז). וראה ברש"י לבבא בתרא יב, א דיבור המתחיל פרץ. 61) שדה שנחרש בה קבר ואבדו עצמות בעפרה, והיא מטמאה מאה אמות מהקבר לכל רוח, שמא התגלגלה עצם כשעורה על ידי החרישה (אהלות פרק י"ז, משנה א). 62) שגזרו טומאה על גושה ועל אווירה (שבת טו, ב והלכות טומאת מת פרק י"א, הלכה י"א). 63) לשון תערובת. שזב דם מהגוף בשעת מיתה מקצת רביעית מחיים (=שאינה מטמאה) והשאר לאחר מיתה (אהלות פרק ב, משנה ב). 64) גולל - אבן גדולה, שסותמים בה פי הקבר מלמעלה; דופק - שתי אבנים גדולות מזה ומזה, שהגולל נשען עליהן, ונקראו כך, על שהן דוחקות ודופקות המת סביב, מלשון "ודפקום יום אחד" (אהלות פרק ב, משנה ד). 65) פרק ב, הלכה י"ג־ט"ז. 66) שהרי הוא מאהיל על הקבר, והקבר מטמא באוהל, ככתוב (במדבר יט, טז) "או במת... או בקבר" וראה הלכות טומאת מת פרק ב, הלכה טו. וכתב הרדב"ז: אין זה אלא כשאין שם דרך להיכנס אלא על הקברות, אבל אם יש דרך להיכנס לבית הקברות ולא יאהיל על הקבר ממש, אינו לוקה דין תורה, ואם עבר בתוך ארבע אמותיו לוקה מדבריהם, ומחוץ לארבע אמותיו לא נטמא כלל.

יד. מֵתָר לְכֹהֵן לְהִטַּמֵּא בְּבֵית הַפֶּרֶס אוֹ בְּחוּצָה לָאָרֶץ לִדְבַר מִצְוָה, בִּזְמַן שֶׁאֵין שָׁם דֶּרֶךְ אֶלָּא הִיא. כְּגוֹן שֶׁהָלַךְ לִשָּׂא אִשָּׁה אוֹ לִלְמֹד תּוֹרָה[67]. אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ שָׁם מִי שֶׁיְּלַמְּדֵנוּ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - לֹא מִן הַכֹּל אָדָם זוֹכֶה לִלְמֹד. וְכֵן מִטַּמֵּא בְּטֻמְאָה מִדִּבְרֵיהֶם לִכְבוֹד הַבְּרִיּוֹת[68]. כֵּיצַד? אֲבָל שֶׁהָלַךְ בְּבֵית הַפֶּרֶס - הַכֹּל הוֹלְכִין אַחֲרָיו שָׁם לְנַחֲמוֹ. וְכֵן מְדַלְּגִין[69] עַל גַּבֵּי אֲרוֹנוֹת שֶׁל מֵתִים לִקְרַאת מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל[70]. וַאֲפִלּוּ מַלְכֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, כְּדֵי לְהַבְחִין בֵּינָם לְבֵין מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל כְּשֶׁיַּחֲזֹר כְּבוֹדָן לִמְקוֹמָן[71]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. וְכֵן מִטַּמֵּא בְּטֻמְאָה שֶׁל דִּבְרֵיהֶם לָדוּן עִם הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּלְעַרְעֵר[72] עִמָּהֶן, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַצִּיל מִיָּדָם[73]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[74].

67) עבודה זרה יג, א "מעשה ביוסף הכהן שהלך לצידן ללמוד תורה", וכתבו התוספות שם דיבור המתחיל ללמוד תורה, שאינו מותר לצאת לחוץ־לארץ, אלא כשדעתו לחזור לארץ־ישראל, אבל אם אין דעתו לחזור הרי אמרו (כתובות קיא, א): "אם אחיו של זה (היבם) נשא גויה ומת (שהלך מארץ ישראל לחו"ל, וכאילו נשא גוייה), ברוך המקום שהרגו והוא ירד אחריו"? וכן בהלכות מלכים פרק ה, הלכה ט. 68) ברכות יט, ב שגדול כבוד הבריות ודוחה לא־תעשה של דבריהם. 69) קופצים ודורכים, ורש"י שם מפרש: מדלגים מארון לארון. 70) לקבל פניהם ולראות בכבודם. 71) כלשון הגמרא שם: "שאם יזכה יבחין" ומפרש רש"י (שם ט, ב) "שאם יזכה לעולם הבא, לראות גדולתם של ישראל, יבחין כמה הרבה גדולתם יותר על האומות עכשיו". וטומאת ארון אינה אלא מדבריהם, כי דבר תורה אוהל שיש בו חלל טפח חוצץ בפני הטומאה, ושאין בו חלל טפח אינו חוצץ, שנקראת "טומאה רצוצה" ובוקעת ועולה. ורוב ארונות יש בהם חלל טפח, וגזרו על שיש בהם משום שאין בהם, ומשום כבוד מלכים לא גזרו חכמים (שם יט, ב). 72) להגיש ערעור בבית משפטם על נכסים שמחזיק בם הגוי והם שלו. 73) מציל את שלו, שגזלו ממנו, ולא לעשות סחורה בתחילה (עבודה זרה יג, א וכן בעירובין מז, א). 74) ראה שמחות פרק ד, הלכה כ"ה: "לדיני ממונות ולדיני נפשות, לקדש את החודש, ולעבר את השנה".

יום רביעי כ"ה סיון ה'תש"פ

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) מתבאר בו מנהג ישראל במתים ובקבורה. שהגוסס הרי הוא כחי לכל דבר. דין מי שמתו מוטל לפניו ועדיין לא נקבר, דברים שהאבל אסור בהם ביום הראשון לאבלו.

א. מִנְהַג יִשְׂרָאֵל בְּמֵתִים וּבִקְבוּרָה כָּךְ הוּא: מְאַמְּצִין[2] עֵינָיו שֶׁל מֵת[3]. וְאִם נִפְתַּח פִּיו - קוֹשְׁרִין אֶת לְחָיָיו. וּפוֹקְקִין[4] אֶת נְקָבָיו[5] אַחַר שֶׁמְּדִיחִין אוֹתוֹ[6]. וְסָכִין אוֹתוֹ בְּמֵינֵי בְּשָׂמִים[7]. וְגוֹזְזִין שְׂעָרוֹ. וּמַלְבִּישִׁין אוֹתוֹ תַּכְרִיכִין תְּפוּרִין בְּחוּט[8] שֶׁל פִּשְׁתָּן לְבָנִים[9]. וְלֹא יִהְיוּ דְּמֵיהֶן יְקָרִים. וְנָהֲגוּ חֲכָמִים בְּסוּדָר שָׁוֶה זוּז, שֶׁלֹּא לְבַיֵּשׁ אֶת מִי שֶׁאֵין לוֹ[10]. וּמְכַסִּין פְּנֵי הַמֵּת, שֶׁלֹּא לְבַיֵּשׁ אֶת הָעֲנִיִּים שֶׁפְּנֵיהֶם מֵשִׁחֲרִין בְּרָעָב[11].

2) סוגרים. ולשון המשנה (שבת פכ"ג, מ"ה) מעמצין, מלשון "ועוצם עיניו" (ישעיה לג, טו). 3) כענין שנאמר (בראשית מו, ד) "ויוסף ישית ידו על עיניך". 4) סותמים. 5) שלא יכנס בהם הרוח ויתפח ('פרישה' ל'טור' יו"ד סי' שנב). 6) להעביר ממנו זוהמתו, כדי שלא יקוץ העם בטלטולו ('בית יוסף' שם). 7) כדי שיבוא בטהרה למנוחה, כדרך שהיה רגיל לילך בכל שבת לבית הכנסת ('פרישה' שם). ולדעת הרדב"ז קיבל רבינו כל המנהג הזה מהגאונים בתשובותיהם. 8) ובכתב־יד תימן, תיבה זו איננה. 9) ירושלמי כלאים פרק ט הלכה ג, בצוואתו של רבי יאשיה. 10) מועד קטן כז, ב: "עד שבא רבן גמליאל ונהג קלות ראש בעצמו ויצא בכלי פשתן, ונהגו העם אחריו לצאת בכלי פשתן". וכתב הרדב"ז: עכשיו נהגו בתכריכין של מנה (=מאה זוז), וסמכו על מה שאמרו (כתובות קיא, ב): "עתידים צדיקים שיעמדו במלבושיהם", ואין חוששים לתקנת העניים, שמי שאין ידו משגת הרי הוא מוטל על הציבור ויקברו אותו לפי כבודו. וב'נמוקי יוסף' למו"ק שם, מדגיש: כל העושה תכריכין נאים למת וחשובים, מכירים בו שהוא מודה בתחיית המתים, ותבוא עליו ברכה.

11) מחמת הבצורת, והכוונה לעניים חיים שלא יתביישו (מועד קטן כז, א).

ב. וְאָסוּר לִקְבֹּר בְּתַכְרִיכִין שֶׁל מֶשִׁי וּבְגָדִים הַמְּזֻהָבִין הָרְקוּמִין, אֲפִלּוּ לְנָשִׁיא שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל; שֶׁזֶּהוּ[12] נַסּוּת הָרוּחַ, וְהַשְׁחָתָה[13], וּמַעֲשֵׂה עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים. וְסוֹבְלִין[14] אֶת הַמֵּת[15] עַל הַכָּתֵף[16] עַד בֵּית הַקְּבָרוֹת.

12) בכת"י תימן: שזו. 13) השחתת כלים, שכל המשבר כלים וקורע בגדים, עובר ב"לא תשחית", כמבואר לקמן הל' מלכים פ"ז ה"י. ולשון רבינו לקמן פי"ד, הכ"ה: "מוטב לתתם לעניים ואל ישליכם לרימה ותולעה" וכו'. 14) נושאים. 15) מוטל על מיטתו. 16) ולא על סוסים, כי כן נמצא בדרשות ר"י אבן שועיב, פ' ויחי בשם הרמב"ן, שלא לישא בבהמות כי־אם על כתף, ככתוב (בראשית נ, יג): "וישאו אותו בניו ארצה כנען", כי הצורך לשאתו על סוסים הוא עונש, ככתוב (מלכים־ב יד, כ) "וישאו אותו על הסוסים", וכן בדברי הימים (ב כה, כד־כח) "ומעת אשר סר אמציהו... וישאוהו על הסוסים" (ציוני מהר"ן).

ג. וְנוֹשְׂאֵי הַמִּטָּה אֲסוּרִין בִּנְעִילַת הַסַּנְדָּל, שֶׁמָּא תִּפָּסֵק רְצוּעָה מִסַּנְדָּלוֹ שֶׁל אֶחָד מֵהֶן, וְנִמְצָא מִתְעַכֵּב מִן הַמִּצְוָה[17].

17) ירושלמי ברכות פ"ג, ה"א. וזה דוקא בזמנם שהיו להם כתפים מיוחדים לשאת המיטה. אבל בזמננו, שהכל מסייעים לישא, אין איסור בנעילת סנדל (כסף־משנה), וכן ביו"ד סי' שנח סעיף ג.

ד. וְחוֹפְרִין בֶּעָפָר מְעָרוֹת[18], וְעוֹשִׂין כּוּךְ[19] בְּצַד הַמְּעָרָה, וְקוֹבְרִין אוֹתוֹ בּוֹ וּפָנָיו לְמַעְלָה[20], וּמַחֲזִירִין הֶעָפָר וְהָאֲבָנִים עָלָיו. וְיֵשׁ לָהֶן[21] לִקְבֹּר בְּאָרוֹן שֶׁל עֵץ. וְהַמְלַוִּין אוֹתוֹ אוֹמְרִין לוֹ: לֵךְ בְּשָׁלוֹם[22]. שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַתָּה תָּבוֹא אֶל אֲבֹתֶיךָ בְּשָׁלוֹם. וּמְצַיְּנִין אֶת כָּל בֵּית הַקְּבָרוֹת[23], וּבוֹנִין נֶפֶשׁ[24] עַל הַקֶּבֶר. וְהַצַּדִּיקִים אֵין בּוֹנִים לָהֶם נֶפֶשׁ עַל קִבְרוֹתֵיהֶם, שֶׁדִּבְרֵיהֶם הֵם זִכְרוֹנָם[25]. וְלֹא יִפְנֶה אָדָם לְבַקֵּר הַקְּבָרוֹת[26].

18) ירושלמי מו"ק פ"א, ה"ה: "בראשונה היו קוברים אותו במהמורות", כדי שיתאכל הבשר מהר. 19) חלל מארך וצר בכותל המערה, כמין ארגז (מו"ק פ"א מ"ו, וב"תפארת ישראל" שם). וראה בבא־בתרא ק, ב. 20) שם עד, א "וגנו אפרקיד". ובירושלמי נזיר פ"ט ה"ג: איזהו מושכב כדרכו? רגליו מופשטות וידיו על לבו. 21) מותר להם, אבל לכתחילה אין לקברו בארון, ובירושלמי כלאים פ"ט ה"ג, מצינו שרבינו הקדוש ציוה: אל תרבו עלי תכריכין, ויהא ארוני נקוב בארץ, למדנו שמצוה מן המובחר בעפר ממש (רדב"ז). רמז לזה: "הכל היה מן העפר, והכל שב אל העפר" (קהלת ג, כ) וכפירוש הרמב"ן ב"תורת האדם" שהקבורה בקרקע מצוה, ואפילו בחוץ לארץ (ביאור הגר"א ליו"ד סי' שסב ס"ק ג). וביו"ד סי' שסג סעיף א, מעיר: יש נוהגים לתת מעפר א"י בקבר, שעפר א"י מכפר, ככתוב: וכפר אדמתו עמו. וראה מדרש תנחומא פ' ויחי אות ג.

22) מועד קטן כט, א. 23) בדפוס וניציאה שי"א, וכן בכת"י תימן: את הקברות. סדים את הקברות בסיד, כדי שלא יגשו שם אוכלי תרומה, רמז לדבר (יחזקאל לט, טו) "וראה עצם אדם ובנה אצלו ציון" (מו"ק ה, א). 24) מצבה לזכרון, שקלים פ"ב מ"ה. 25) ירושלמי שם, ומפרש ה"פני משה": דבריהם שמניחים לעולם, מה שחידשו בדברי תורה - הם זכרונם. 26) לפקוד בזה את זכרם, כי אין צורך בזה. הם נזכרים ע"י דבריהם ומעשיהם הטובים (ריב"ש הובא בכסף־משנה).

ה. הַגּוֹסֵס[27] - הֲרֵי הוּא כְּחַי לְכָל דָּבָר[28]. אֵין קוֹשְׁרִין לְחָיָיו, וְאֵין פּוֹקְקִין נְקָבָיו, וְאֵין מַנִּיחִין כְּלִי מַתֶּכֶת וּכְלִי מֵזֶר עַל טַבּוּרוֹ שֶׁלֹּא יִתְפַּח, וְלֹא סָכִין אוֹתוֹ, וְלֹא מְדִיחִין אוֹתוֹ, וְלֹא מַטִּילִין אוֹתוֹ עַל הַחֹל[29] וְלֹא עַל הַמֶּלַח, עַד שָׁעָה שֶׁיָּמוּת. וְהַנּוֹגֵעַ בּוֹ - הֲרֵי זֶה שׁוֹפֵךְ דָּמִים[30]. לְמָה זֶה דּוֹמֶה? לְגֵר שֶׁמְּטַפְטֵף, כֵּיוָן שֶׁיִּגַּע בּוֹ אָדָם יִכְבֶּה. וְכָל הַמְאַמֵּץ עֵינָיו עִם יְצִיאַת נֶפֶשׁ - הֲרֵי זֶה שׁוֹפֵךְ דָּמִים[31]; אֶלָּא יִשְׁהֶא מְעַט, שֶׁמָּא נִתְעַלֵּף[32]. וְכֵן אֵין קוֹרְעִין עָלָיו, וְלֹא חוֹלְצִין כָּתֵף[33], וְלֹא מַסְפִּידִין, וְלֹא מַכְנִיסִין עִמּוֹ אָרוֹן וְתַכְרִיכִין בַּבַּיִת[34] עַד שֶׁיָּמוּת.

27) חולה הנוטה למות. 28) שמחות פ"א, ה"א. והרי"ף למו"ק פ"ג מביא ברייתא זו, ומפרש ה'נמוקי יוסף' שם: לכל דבר - ליתן גט, ולמתנה, וכהן רשאי להכנס לביתו, אע"פ שרוב גוססים למיתה. 29) שלא יסריח. 30) שהוא מקרב את מיתתו. 31) שבת קנא, ב. 32) ועדיין חי הוא. 33) "חולץ כתפו ומוציא זרועו מן הקרע של חלוק, ונמצא זרועו עם כתפו מגולין" (רי"ף למו"ק פ"ג, לדף כב), וראה לקמן פ"ח, הלכה ג. 34) שלא להבעיתו ותתקרב מיתתו (שמחות שם ה"ה).

ו. מִי שֶׁמֵּתוּ מֵטָּל לְפָנָיו - אוֹכֵל בְּבֵית אַחֵר[35]. אֵין לוֹ בַּיִת אַחֵר - עוֹשֶׂה מְחִיצָה וְאוֹכֵל. אֵין לוֹ דָּבָר לַעֲשׂוֹת מְחִיצָה - מַחֲזִיר פָּנָיו וְאוֹכֵל. וּבֵין כַּךְ וּבֵין כַּךְ אֵינוֹ מֵסֵב[36] וְאוֹכֵל, וְלֹא אוֹכֵל בָּשָׂר וְלֹא שׁוֹתֶה יַיִן[37]. וְאֵינוֹ מְבָרֵךְ[38] וְאֵינוֹ מְזַמֵּן[39], וְאֵין מְבָרְכִין עָלָיו[40] וְאֵין מְזַמְּנִין עָלָיו[41]. וּפָטוּר מִקְּרִיאַת שְׁמַע וּמִן הַתְּפִלָּה וּמִתְּפִלִּין[42] וּמִכָּל מִצְוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה[43]. בְּשַׁבָּת[44] - מֵסֵב, וְאוֹכֵל בָּשָׂר וְשׁוֹתֶה יַיִן, וּמְבָרֵךְ וּמְזַמֵּן, וּמְבָרְכִין עָלָיו וּמְזַמְּנִין עָלָיו. וְחַיָּב בְּכָל מִצְוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה, חוּץ מִתַּשְׁמִישׁ הַמִּטָּה[45]. נִקְבַּר הַמֵּת - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לֶאֱכֹל בָּשָׂר וְלִשְׁתּוֹת יַיִן מְעַט, כְּדֵי לִשְׂרוֹת אֲכִילָה שֶׁבְּמֵעָיו, אֲבָל לֹא לִרְווֹת[46].

35) שלא יהא נראה כ"לועג לרש" (ברכות יז, ב וברש"י). 36) כדרך המסובים בחשיבות, על צדו השמאלי ועל מיטה (רש"י שם). 37) שעליו לעסוק בצרכי המת וקבורתו, ולא להמשך באכילה ושתיה יתירה (תוספות למו"ק כג, ב ד"ה

ואינו אוכל). 38) ברכת המוציא. 39) ברכת המזון. 40) אין צריך שיברכו לו אחרים ברכת המזון. 41) אינו מצטרף על שלשה לברך ברכת המזון בזימון (רש"י לברכות יח, א). 42) אע"פ שמצוות אלו יש בהן קבלת עול מלכות שמים - פטור מהן, הואיל וטרוד בקבורת מתו, והעוסק במצוה פטור מן המצוה. 43) שם. ובירושלמי שם פ"ג ה"א, שנינו: "אם רצה להחמיר על עצמו אין שומעים לו, למה? מפני כבודו של מת, או משום שאין לו מי שישא משאו". ומפרש ה"פני משה" מפני כבודו של מת: שמראה עצמו שאינו חשוב בעיניו להתאבל עליו. ולפי זה, אפילו יש מי שיעסוק בקבורתו, אסור לו להחמיר על עצמו. ובמסכת שמחות פ"י ה"א, הזכירו רק טעם זה. וראה באו"ח סי' עא סעיף א: "ואם יש לו מי שישתדל בשבילו בצרכי קבורה ורצה להחמיר על עצמו... אין מוחים בידו". ועל זה סומכים האוננים, שהולכים לבית הכנסת ומתפללים, במקום שיש מתעסקים ומשמרים המת (ט"ז שם). 44) שאינו טרוד בה בצרכי קבורת המת, שהרי אסור לקברו בשבת, וגם אין מתאבלים בה, כמו שאמרו (ירושלמי מו"ק פ"ג, ה"ה) "ברכת ה' היא תעשיר - זו ברכת שבת; ולא יוסיף עצב עמה - זו אבילות". 45) שדברים שבצנעה נוהגת בהם אבלות בשבת, כמבואר לקמן פ"י ה"א, ואפילו האונן אסור בתשמיש, שיש בזה משום "שמחה יתירה וחוצפה" (תוספות למו"ק כג, ב ד"ה ואינו אוכל). כל דיני אבילות מיום המיתה עד לקבורה נקראים: דיני אנינות. ושאר פרטי דיני האנינות, כתבם רבינו בהל' מעשר שני פ"ג, ה"ה-ז. 46) לשתות הרבה לרויה, שמא ישתכר ויסיח דעתו מהאבילות (כתובות ח, ב) "התחילו היו שותים ומשתכרים - החזירו הדבר ליושנו". ומפרש הרמב"ן, שלא ישתו אלא בתוך הסעודה, שאינו משכר.

1 **ז. אֵין מַשְׁהִין אֶת הַמֵּת[47], אֶלָּא מַדְחִין[48] מִטָּתוֹ מִיָּד.**
2 **וְכָל הַמַּדְחֶה מִטָּתוֹ - הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח[49]. וְעַל אָבִיו**
3 **וְעַל אִמּוֹ - הֲרֵי זֶה מְגֻנֶּה[50].**

47) מלקוברו. 48) ממהרים להוציאו. 49) מו"ק כב, א. 50) שם. וכתב הש"ך יו"ד סי' שנז סק"א, לפי שאין דרך להספיד ולהתאבל הרבה על שאר קרוביו, לפיכך יותר כבוד הוא להם שיקברו במהרה, משישתהו הרבה ולא יספדום, אבל על אביו ואמו שחייב להספידם ולקונן עליהם הרבה, הממהר להוציאם הוא מגונה.

4 **ח. הָיָה עֶרֶב שַׁבָּת אוֹ עֶרֶב יוֹם טוֹב, אוֹ שֶׁהָיוּ**
5 **גְּשָׁמִים מְזַלְּפִין עַל הַמִּטָּה - מֻתָּר; שֶׁלֹּא מִהֵר אֶלָּא**
6 **לִכְבּוֹד אָבִיו וְאִמּוֹ[51]. וְכָל הַמֵּלִין אֶת מֵתוֹ - עוֹבֵר**
7 **בְּלֹא תַעֲשֶׂה[52], אֶלָּא אִם כֵּן הֵלִינוּ לִכְבּוֹדוֹ וּלְהַשְׁלִים**
8 **צָרְכָּיו[53].**

51) שם, ובשמחות פ"ט. 52) של "לא תלין נבלתו על העץ" (דברים כא, כג), ונאמר שם: כי קבור תקברנו - לרבות כל המתים, אפילו אינם הרוגי בית־דין (סנהדרין מו, ב). 53) שם עמ' א. וכתב הרדב"ז בתשובותיו סימן שיא, דוקא אם הלין אותו כל הלילה עד הבוקר עובר בלאו, אבל מקצת הלילה אין בו אפילו איסור, אלא כדי להיות משובח, יש למהר להוציאו. ובזוהר פ' אמור דף פח, ב מבואר דשיעור "לא תלין" - הוא כ"ד שעות כשיעור יום ולילה.

9 **ט. הָאָבֵל בְּיוֹם רִאשׁוֹן בִּלְבַד[54] - אָסוּר לְהַנִּיחַ תְּפִלִּין**
10 **וְלֶאֱכֹל מִשֶּׁלּוֹ, וְחַיָּב לֵישֵׁב עַל מִטָּה כְּפוּיָה[55]. וּבְשְׁאָר**
11 **יְמֵי הָאֵבֶל - מֻתָּר לוֹ לֶאֱכֹל מִשֶּׁלּוֹ, וְלֵישֵׁב עַל גַּבֵּי**
12 **מַפָּץ[56] אוֹ קַרְקַע[57], וּמַנִּיחַ תְּפִלִּין. וּמִנַּיִן שֶׁהוּא אָסוּר**
13 **בְּיוֹם רִאשׁוֹן לְהַנִּיחַ תְּפִלִּין? שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר לִיחֶזְקֵאל:**
14 **פְּאֵרְךָ[58] חֲבוֹשׁ עָלֶיךָ. מִכְּלָל שֶׁכָּל הָעָם אֲסוּרִין[59].**
15 **וְנֶאֱמַר לוֹ: וְלֶחֶם אַנָּשִׁים לֹא תֹאכֵל. מִכְּלָל שֶׁכָּל**
16 **הָעָם אוֹכְלִין מִשֶּׁל אֲחֵרִים בְּיוֹם רִאשׁוֹן, וַאֲסוּרִין**
17 **לֶאֱכֹל מִשֶּׁל עַצְמָן[60].**

54) שזהו עיקר האבילות, ככתוב (עמוס ח, י) "ושמתיה כאבל יחיד ואחריתה כיום מר" (מו"ק כא, א). 55) הופך אותה, פניה למטה ורגליה למעלה (שם טו, ובר"ן). וב'טור' יו"ד סי' שפז גורס בדברי רבינו: וחייב לישון על מיטה כפויה. 56) מצע גס, כעין מחצלת של קנים. 57) ואינו חייב לישב על מיטה כפויה, ובירושלמי שם פ"ג ה"ה, אמרו: "וישבו אתו לארץ (איוב ב, יג) - על הארץ אין כתיב כאן, אלא לארץ: דבר שהוא סמוך לארץ, מכאן שהיו ישנים על מיטות כפויות". ושוב אמרו שם: "אמר איני כופה את המיטה, הרי אני ישן ע"ג הספסל, אין שומעים לו". וראה בביאורנו לקמן פ"ה הי"ח, מקורות נוספים לכפיית המיטה. 58) פאר - אלו התפילין, ובתרגום יונתן שם: טוטפתך יהוין עלך. 59) מו"ק טו, א. שכן הכתוב מונה שם הרבה דברים, שעליו לנהוג בהם, בניגוד לשאר אבלים, והוא מזהירו: "ולא תספוד ולא תבכה... מתים אבל לא תעשה...ונעליך תשים ברגלך". ובכתובות ו, ב פטרו אבל מתפילין, שנאמר בהן: פאר, ומפרש רש"י: "ואבל מעולל בעפר קרנו וראשו, ואין זה פאר לתפילין". ורש"י לסוכה כה, א מוסיף: "וכשמתפאר, מראה בעצמו שאינו אבל". 60) מו"ק כז, ב. וסובר רבינו, שכל הסעודות של אותו היום אינן משלו, וכן דעת ה'תוספות' שם ד"ה יום ראשון. וב'פרישה' ל'טור' יו"ד סי' שעח מטעים: כי האבל דואג ונאנח על מתו ואינו חושש לאכול, כי רצונו למות כמו שמת קרובו, על כן ציוו על שכיניו שיאכילוהו משלהם. ובירושלמי מו"ק פ"ג ה"ה, אמרו: "תבוא מאירה (קללה) לשכנים שהצריכוהו לאכול משלו ולעשות מלאכה" (לפי נוסח הרא"ש). ולדעת הרא"ש שם אות פט, אין האיסור אלא בסעודה ראשונה, אבל שאר הארוחות שבאותו יום מותר לו לאכלן משלו. וכן פסק השו"ע יו"ד סימן שעח, סעיף א. וב"הגהות מיימוניות" הביאו, שרבינו נתנאל היה יושב בתענית, וסמך לדבריו: לא תאכלו על הדם, ובלילה היה סועד משלו.

יום חמישי כ"ו סיון ה'תש"פ

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) הדברים שהאבל אסור בהם ביום הראשון מן התורה; ובשאר הימים מדבריהם. ההבדל בין שלושת ימים הראשונים לשאר ימי השבעה - לעניין עשיית מלאכה.

שותפים או אחים שאירע אבל לאחד מהם - מה דין חנותם המשותפת. שאילת שלום לאבל מהתחלת ימי אבלו, עד תום י"ב חודש לאבל אביו ואמו.

א. אֵלּוּ דְּבָרִים שֶׁהָאֵבֶל אָסוּר בָּהֶן בְּיוֹם רִאשׁוֹן מִן הַתּוֹרָה, וּבִשְׁאָר יָמִים מִדִּבְרֵיהֶם[2]: אָסוּר לְסַפֵּר, וּלְכַבֵּס, וְלִרְחֹץ, וְלָסוּךְ[3], וּלְשַׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ, וְלִנְעֹל אֶת הַסַּנְדָּל, וְלַעֲשׂוֹת מְלָאכָה, וְלִקְרוֹת בְּדִבְרֵי תּוֹרָה, וְלִזְקֹף אֶת הַמִּטָּה[4], וְלִפְרֹעַ אֶת רֹאשׁוֹ[5], וְלִשְׁאֹל שָׁלוֹם. הַכֹּל אַחַד עָשָׂר דָּבָר[6].

2) רבינו לשיטתו, שאין אבילות מן התורה אלא ביום ראשון, שהוא יום המיתה ויום הקבורה, כדבריו לעיל פ"א ה"א. 3) בשמן מבושם, שסכים בו אחר הרחיצה, כמבואר להלן ה"ג. 4) שכל המיטות שיש לו בתוך ביתו, חייב להפכן ראשן למטה, ורגליהן למעלה, ראה להלן הי"ח. 5) לגלות, שחייב בעטיפת הראש, כלהלן הי"ט. 6) וכולם מתבארים והולכים בפרק זה.

ב. וּמִנַּיִן שֶׁהָאֵבֶל אָסוּר בְּתִסְפֹּרֶת? שֶׁהֲרֵי הִזְהִיר בְּנֵי אַהֲרֹן: רֹאשֵׁיכֶם אַל תִּפְרָעוּ[7]. מִכְּלָל שֶׁכָּל הַמִּתְאַבֵּל אָסוּר לְסַפֵּר שְׂעָרוֹ, אֶלָּא מְגַדֵּל פֶּרַע[8]. וּכְשֵׁם שֶׁאָסוּר לְגַלֵּחַ שְׂעַר רֹאשׁוֹ, כָּךְ אָסוּר לְגַלֵּחַ שְׂעַר זְקָנוֹ וְכָל שֵׂעָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ[9]. אֶחָד הַמְגַלֵּחַ[10] וְאֶחָד הַמִּתְגַּלֵּחַ[11]. הָיָה מְגַלֵּחַ וְשָׁמַע שֶׁמֵּת אָבִיו - מַשְׁלִים תִּגְלַחַת שְׂעָרוֹ. אֶחָד הַמְגַלֵּחַ וְאֶחָד הַמִּתְגַּלֵּחַ[12]. וְכֵן אָסוּר לְגַלֵּחַ שָׂפָה, וְלִטֹּל צִפָּרְנָיו בִּכְלִי[13]; אֲבָל בְּשִׁנָּיו, אוֹ שֶׁנּוֹטֵל צִפֹּרֶן בְּצִפֹּרֶן - מֻתָּר[14].

7) אל תגדלו שיער, כשמתו אחיהם נדב ואביהוא. 8) מועד קטן יד, ב. וטעם ההבדל בין בני אהרן לשאר האבלים, שגידול שיער נחשב לניוול וצער, ואין זה כבוד לבני אהרן שיראו מנוולים לפני העם, הואיל ו"שמן משחת ה'" עליהם, ככתוב שם ז. וכנראה שמשה נצטווה מפי ה' כ"הוראת שעה", שבני אהרן ישתוו בזה לאביהם שהוא כהן גדול, שאינו מיטמא לקרוביו, ואינו נוהג דיני אבל (ראה שם כא, י), והכל שלא לערבב שמחתו של מקום בימי המילואים (רמב"ן שם), וראה לקמן פ"ו, ה"ב. 9) שמחות פ"ז. וכן ב'תוספות' ליבמות מג, א ד"ה במקום שמותר. 10) אם הוא אבל, אינו יכול לגלח אחרים. 11) אם הוא אבל, לא יניח את המגלח שיגלחו, שאסור לסייע בידי עוברי עבירה (רדב"ז). והשווה הל' נזירות פ"ה, הי"א. 12) שמחות פ"ה ה"ח, משום כבוד הבריות. ולפיכך מותר, אפילו כשהמגלח הוא אבל. וכן בירושלמי שבת פ"א ה"ב, ולפיכך אם היה בעיר ספר אחר שאינו אבל, יגמור השני ולא האבל (יו"ד סי' שץ, סעיף ב). 13) מו"ק יח, א. "ובגנוסטרא אסור". ומפרש הסמ"ג (עשין דרבנן ב): גנוסטרא - מספרים, והוא־הדין בתער. ואע"פ שבמו"ק שם אמרו: "ביקשו ממנו שפה (המעכבת את האכילה) והתיר להם" = לגלח, אין זה אלא בחול המועד, אבל באבילות אסור בכל פנים, וראה הל' יו"ט פ"ז, ה"כ. 14) מועד קטן, שם.

ג. וּמִנַּיִן שֶׁהָאֵבֶל אָסוּר לְכַבֵּס בְּגָדָיו וְלִרְחֹץ גּוּפוֹ וְלָסוּךְ? שֶׁנֶּאֱמַר: הִתְאַבְּלִי נָא וְלִבְשִׁי בִגְדֵי אֵבֶל[15] וְאַל תָּסוּכִי שֶׁמֶן. וּרְחִיצָה בִּכְלַל סִיכָה[16], שֶׁהָרְחִיצָה קוֹדֶמֶת לְסִיכָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְרָחַצְתְּ וָסַכְתְּ[17]. וּכְשֵׁם שֶׁאָבֵל אָסוּר בְּכִבּוּס בְּגָדִים, כָּךְ אָסוּר לִלְבֹּשׁ כֵּלִים לְבָנִים חֲדָשִׁים וּמְגֹהָצִין[18].

15) בלתי מכובסים (שם טו, א). 16) שם עמ' ב. ורש"י מפרש: "שנאמר (תהלים קט, יח) ותבוא כמים בקרבו וכשמן בעצמותיו". כשם שהשמן סכים בו מבחוץ ונבלע בעצמות, אף "מים בקרבו" - נבלעים בו דרך רחיצה, שהיא מבחוץ (יומא עו, ב וברש"י שם). 17) דרש זה אינו נמצא בגמרא שם. וב'בית יוסף' סימן שפא, מדגיש: "שלא מצינו אסור בסיכה ומותר ברחיצה". 18) אבל בגדים צבועים, אין גיהוצם וחידושם ניכר בהם הרבה (מו"ק כג, א), וראה לקמן פ"ו, ה"ד. וכתב הרדב"ז: דעת רוב האחרונים, שאסור אפילו להציע תחתיו סדינים מגוהצים, שכמו שאדם שמח כשלובש בגדים נאים, כן הוא שמח כשמציעים תחתיו, ואפשר שכך היא דעת רבינו. וכן ביו"ד סי' שפט, סעיף א.

ד. אָסוּר לָסוּךְ מִקְצָת גּוּפוֹ כְּכָל גּוּפוֹ[19]. וְאִם לְהַעֲבִיר אֶת הַזֵּהֲמָא - מֻתָּר[20]. וְכֵן אָסוּר בִּרְחִיצַת מִקְצָת גּוּפוֹ בְּחַמִּין; אֲבָל בְּצוֹנֵן - רוֹחֵץ פָּנָיו יָדָיו וְרַגְלָיו, אֲבָל לֹא כָּל גּוּפוֹ[21].

19) תענית יג, ב. 20) שאין זו לתענוג. ובירושלמי (יומא פ"ח, ה"א) שנינו: "בתשעה באב ובתענית ציבור, סיכה... שאינה של תענוג מותר", וסובר רבינו שיש להשוות דין אבל לתשעה באב, שגם הוא משום אבילות על חורבן הבית, כמבואר בתענית יג, א. וראה הל' תעניות פ"ה, ה"י. 21) שם עמ' ב. וביו"ד סי' שפא, סעיף א: "ואם היה מלוכלך בטיט ובצואה, רוחץ כדרכו ואינו חושש".

ה. מִנַּיִן לְאָבֵל שֶׁאָסוּר בְּתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה? שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְנַחֵם דָּוִד אֵת בַּת שֶׁבַע אִשְׁתּוֹ וַיָּבֹא אֵלֶיהָ וַיִּשְׁכַּב עִמָּהּ[22]. מִכְּלָל שֶׁהָיָה אָסוּר מִקֹּדֶם[23]. וְכֵן לֹא יִשָּׂא הָאָבֵל אִשָּׁה[24], וְלֹא תִנָּשֵׂא אִשָּׁה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מְשַׁמְּשִׁין מִטָּתָן[25]. וּמֻתָּר לְהִתְיַחֵד עִם אִשְׁתּוֹ, וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא אָסוּר בְּתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה[26].

22) לאחר האבילות על ילדם. 23) מו"ק טו, ב. ושם כד, א אמרו: "מעשה באחד ששימש מיטתו בימי אבלו, ושמטו חזירים את גוויתו". 24) לכנסה לחופה. 25) ואפילו כל שלשים יום אסור לו לישא, כמבואר לקמן פ"ו, ה"ה (שם כג, א). 26) ואין חוששים שמא יבוא עליה (כתובות ד, ב). וכל זה בשאר אבילות, אבל אם מת אביו של חתן ונכנס לחופה, אסור לו להתייחד עם אשתו "כדי שלא ישמש מיטתו", כמבואר לקמן פי"א ה"ה, ובביאורנו שם. והשווה הל' איסורי ביאה פכ"ב, הי"א.

ו. מִנַּיִן שֶׁהָאֵבֶל אָסוּר בִּנְעִילַת הַסַּנְדָּל? שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר לִיחֶזְקֵאל[27]: וּנְעָלֶיךָ תָּשִׂים בְּרַגְלֶיךָ[28]. מִכְּלָל שֶׁכָּל הָעָם אֲסוּרִין[29]. הָיָה בָא בַּדֶּרֶךְ[30] - נוֹעֵל וְהוֹלֵךְ; וּכְשֶׁיִּכָּנֵס בַּמְּדִינָה[31] - חוֹלֵץ מִנְּעָלָיו[32].

27) כשמתה עליו אשתו. 28) בניגוד לשאר אבלים, כי יחזקאל שימש בזה למופת, שבבוא ימי החורבן על ישראל, לא יתאבלו ולא יבכו, מרוב בהלה ותדהמה, כמפורש שם כד. 29) מו"ק טו, ב. וכל זה בסנדל של עור, אבל בשל עץ או של לבד מותר, שאין מנעל אלא של עור (יו"ד סי' שפב, סעיף א) והשווה הל' שביתת עשור פ"ג, ה"ז. 30) שקשה לו ללכת יחף. 31) לעיר. 32) מו"ק טו, ב. ובשמחות פ"ה, ה"י. והשווה הל' תעניות פ"ג, ה"ד.

1 **ז. רֶמֶז לְאָבֵל שֶׁאָסוּר בַּעֲשִׂיַּת מְלָאכָה, זֶה שֶׁנֶּאֱמַר:**
2 **וְהָפַכְתִּי חַגֵּיכֶם לְאֵבֶל. מַה חַג אָסוּר בַּעֲשִׂיַּת מְלָאכָה,**
3 **אַף אֵבֶל אָסוּר בַּעֲשִׂיַּת מְלָאכָה[33]. וּכְשֵׁם שֶׁהוּא אָסוּר**
4 **בַּעֲשִׂיַּת מְלָאכָה, כָּךְ הוּא אָסוּר לִשָּׁא וְלִתֵּן[34]**
5 **בִּסְחוֹרָה, וְלֵילֵךְ מִמְּדִינָה לִמְדִינָה בִּסְחוֹרָה[35].**

33) מו"ק שם, ומתוך שאין זו ראיה גמורה, שהרי לא כל מה שאסור בחג אסור באבל, ולא כל מה שמותר בחול מותר באבל, נקט רבינו: "רמז לדבר" (רדב"ז). 34) לקנות ולמכור, ומקורו בירושלמי, מובא בביאורנו לקמן ה"ט, אות לח. 35) ודבר זה אסור כל שלשים יום, ראה לקמן פ"ו, ה"ח. וכתב הרדב"ז: אם היה מסחרו דבר האבד, אחרים מוכרים לו סחורתו, וסמך רבינו על מה שכתב בהל' שביתת יו"ט פ"ז, הכ"ב: "אין עושים סחורה במועד (=חול המועד), בין למכור בין לקנות, ואם היה דבר אבד, שאינו מצוי תמיד לאחר המועד, כגון ספינות... שבאו, או שהם מבקשים לצאת ומכרו בזול, או לקחו ביוקר, הרי זה מותר לקנות או למכור". וכן ב"יורה דעה' סי' שפ, סעיף ו.

6 **ח. כָּל שְׁלֹשָׁה יָמִים הָרִאשׁוֹנִים אָסוּר בַּעֲשִׂיַּת**
7 **מְלָאכָה אֲפִלּוּ הָיָה עָנִי הַמִּתְפַּרְנֵס מִן הַצְּדָקָה. מִכָּאן**
8 **וְאֵילָךְ, אִם הָיָה עָנִי - עוֹשֶׂה בְּצִנְעָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ,**
9 **וְהָאִשָּׁה טֹוָה בְּפֶלֶךְ[36] בְּתוֹךְ בֵּיתָהּ[37].**

36) כישור, קנה שעליו נכרכים החוטים הנטווים. 37) מו"ק כא, ב. ובירושלמי שם פ"ג ה"ה, מסיים בה: "אבל אמרו, תבוא מאירה (=קללה) לשכיניו, שהצריכוהו לכך". והטעם לשלשת ימים, מבואר שם, "שאין תוקפו של אבל אלא עד שלשה ימים", כי כל שלשה ימים הראשונים הנפש מרחפת על הגוף, סוברת שעוד תחזור אליו, כיון שהיא רואה שנשתנה זיו הפנים, היא מניחתו והולכת לה. והראב"ד כותב: הואיל ושלשה ימים הראשונים הם לבכי (ראה לקמן פי"ג הי"א), אם יתעסק בהם במלאכה, נמצא מתעצל בבכי (כסף־משנה). ולדעת הרדב"ז, אשה טווה בפלך, אפילו בשלשה ימים הראשונים ואפילו היא עשירה, שהבטלה מביאה לידי זימה. ואם היא עניה, עושה את מלאכתה אחר שלשה ימים כאיש, בכל אומנות שהיא.

10 **ט. שְׁנֵי אַחִים אוֹ שְׁנֵי שֻׁתָּפִין[38] שֶׁהָיוּ בַּחֲנוּת אַחַת,**
11 **וְאֵרַע אֵבֶל לְאֶחָד מֵהֶן - נוֹעֲלִין אֶת הַחֲנוּת כָּל**
12 **שִׁבְעָה[39].**

38) בכת"י תימן: שהן. 39) ירושלמי מו"ק פ"ג ה"ה, שהרי השותף עוסק במלאכת שניהם, וכאילו הוא שליחו של האבל. ולדעת הראב"ד, הובא בראב"ש למו"ק פ"ב, אות ה, אין השותף עוסק בחנות בפרהסיא, אבל בביתו בצנעה מתעסק השותף בעסק השותפות, והשכר מתחלק לשניהם, כמבואר לקמן הי"א ב"מוחכרים או מושכרים מקודם... הרי אלו יעשו", משום שאין זה מפורסם שבהמה זו היא של פלוני האבל, וכנראה שרבינו מסכים לזה (כסף־משנה). וכן פסק ביו"ד שם, סעיף כא: "אבל יכול לעשות בצנעה בתוך ביתו אפילו בעסק השותפות, ואם האבל הוא אדם חשוב והשותפות נקראת על שמו...אסור לשני לעשות אפילו בתוך ביתו". ומקורו במו"ק יא, ב, בעובדה של מַריוֹן ושותפו מר בריה דרב אחא.

13 **י. אֲפִלּוּ דְּבָרִים שֶׁמֵּתָּר לַעֲשׂוֹתָן בְּחֹלוֹ שֶׁל מוֹעֵד[40] -**
14 **אָסוּר לְאָבֵל לַעֲשׂוֹתָן בְּיָדוֹ בִּימֵי אֶבְלוֹ[41]; אֲבָל אֲחֵרִים**
15 **עוֹשִׂים לוֹ. כֵּיצַד? הָיוּ זִיתָיו לַהֲפֹךְ[42], וְכַדָּיו לָגוּף[43],**
16 **וּפִשְׁתָּנוֹ לַעֲלוֹת מִן הַמִּשְׁרָה[44], וְצַמְּרוֹ מִן הַיּוֹרָה[45] -**
17 **שׁוֹכֵר אֲחֵרִים לַעֲשׂוֹת לוֹ כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאבְדוּ[46].**
18 **וּמְרַבְּצִין[47] לוֹ שָׂדֵהוּ מִשֶּׁתַּגִּיעַ עוֹנַת הַמַּיִם[48].**

40) שאם לא ייעשו, יהיה לו הפסד רב, וכמבואר בהל' יו"ט פ"ז, ה"ב־ג. 41) מו"ק שם, כדי שלא ישכח אבלו (ר"ן שם). 42) שהגיעה שעתם להפכם בכלי הנקרא "מעטן" כדי שיתרככו היטב, ויוכשרו לדרכם בבית הבד. ורבינו גורס במו"ק שם: "אלו דברים העושים לאבל, זיתיו להפוך" (מגיד־משנה להל' יו"ט, שם ה"ג). 43) לסתום במגופה, שאם לא יוגפו יתקלקל השמן החדש שבכדים. 44) דרך לשום גבעולי פשתן במשרת מים כדי שיתרככו, ואח"כ מייבשם בתנור וסורקם, וכשישהו במים יותר מהראוי ירקבו. 45) שנתנו שם לקלוט צבע ממי צבע שביורה. 46) בניגוד לחול המועד, שעושה כל מלאכות אלו בעצמו (מו"ק שם). 47) משקים השקייה מועטת. 48) עונת ההשקייה, ואם לא ישקוה קודם הזריעה, שוב אינה נזרעת בשנה זו (רמב"ן). ובמו"ק שם הגירסא: "עונת המים שלו", ומפרש רש"י: יגיע זמנו להשקות השדה, שהמים חלוקים לשדות שבבקעה, לכל אחד יומו, או שבוע שלו, ואם לא ישקו לו עתה יאבד תורו והפסדו רב.

19 **יא. הָאַרִיסִין[49] וְהַחֲכִירִין שֶׁלּוֹ וְהַקַּבְּלָנִין[50] - הֲרֵי אֵלּוּ**
20 **יַעֲשׂוּ כְּדַרְכָּן[51]. אֲבָל הַחַמָּרִים[52] וְהַגַּמָּלִים בִּבְהֵמוֹת**
21 **שֶׁלּוֹ[53] וְהַסַּפָּנִים בִּסְפִינָה[54] שֶׁלּוֹ - הֲרֵי אֵלּוּ לֹא**
22 **יַעֲשׂוּ[55]. וְאִם הָיוּ מֻחְכָּרִים[56] אוֹ מֻשְׂכָּרִים מִקֹּדֶם לִזְמַן**
23 **קָצוּב[57] - הֲרֵי אֵלּוּ יַעֲשׂוּ[58].**

49) שמקבל שדה מחבירו לעבדה, ויתן לבעל הקרקע שליש התבואות או רביע מהן, כפי שיתנו ביניהם (הל' שכירות פ"ח ה"ב). 50) חוכר - שכר מחבירו שדה לזרעה, ויתן למשכיר פירות קצובים כגון עשרים כור לשנה, בין אם תעשה מעט או הרבה; קבלן - ששכר השדה בסכום כסף קבוע לשנה (שם, ה"א). ובתוספתא דמאי פ"ו ה"ב, שנינו: "מה בין שוכר לחוכר? השוכר - במעות; והחוכר - בפירות". 51) אע"פ שבעל השדה הוא אבל, מותר להם לעשות בשדה, שהרי הם עושים לעצמם, וכאילו בשלהם הם עוסקים (מו"ק יא, ב) "הרי אלו יעשו". ולא כגירסת הש"ס שלפנינו: "הרי אלו יעשו אחרים בשבילם" (רא"ש שם אות ג).

52) מוליכים משאות ע"ג חמורים, וכן הגמלים. 53) של האבל. ששוכרים ממנו בהמותיו. 54) מעבירים משא בספינה ששוכרים אצל האבל. 55) אסור להם לשכור את כל אלו בימי אבלו, ואפילו שכרום לפני אבלו וכלה הזמן לפני מקרה האבל, אסור להם להמשיך בשכירותם, כיון שבהמות אלו אינן אצל השוכרים ב"אריסות", אלא בשכירות רגילה, הרי זו "מלאכת אבל", ואבל מצווה על שביתת בהמתו. אבל בשדה, שהיא עומדת בדרך כלל לאריסות, ואפילו נשלם זמן האריסות, אין המנהג לסלק את האריס אלא הוא ממשיך באריסותו כמקודם, לפיכך אפילו נגמר הזמן לפני אבילות המשכיר, ממשיך האריס בעבודתו ואין זו מלאכת האבל, אלא מלאכת האריס שעושה בה לעצמו (שם, וכפירוש הראב"ד ברא"ש שם). ולשון הירושלמי שם פ"ג, ה"ה: "אריסיו וחכיריו וקבליו - הרי אלו עושים; איכריו וספניו וגמליו - אינם עושים". 56) הבהמות או הספינה של האבל, לחלוק ברווח של שכר ההובלה, זה נותן בהמתו והחוכר עוסק בעבודה, והשכר כפי שהתנו ביניהם. ראה רשב"ם לבבא־בתרא קכג, ב ד"ה מוחכרת. 57) ובינתיים אירע אבל למחכיר. 58) מו"ק יא, ב שאם לא יעשו יפסידו כל שכרם, וכשעושים - בשלהם הם עושים. אבל אם כלה זמן החכירה לפני שאירעה האבילות למחכיר, אין החוכר ממשיך מאליו, שדרך המחכיר להחליף חכירתו מזה לזה, וכל המרבה בשכרו - קודם. והרי זה כאילו רוצה לחכור ממנו בתחילה, ובימי אבלו אסור להחכיר, שאין כאן שום הפסד לחוכר (ראב"ד, הובא בכסף־משנה).

1 **יב. שְׂכִיר יוֹם[59], אֲפִלּוּ בְּעִיר אַחֶרֶת[60] - לֹא יַעֲשֶׂה**
2 **לוֹ[61].**

59) פועל שנשכר לאבל לעבודת יום בעבודת קרקע. 60) שלא ידוע שם שאירע אֵבל למעביד. 61) שכל עבודת קרקע הרי זו פרהסיא, ואסור לו לעשות מלאכת האבל בשביל האבל (מו"ק שם).

3 **יג. הָאָבֵל שֶׁהָיְתָה מְלֶאכֶת אֲחֵרִים[62] בְּיָדוֹ, בֵּין**
4 **בְּקַבְּלָנוּת[63] בֵּין שֶׁאֵינָהּ בְּקַבְּלָנוּת[64] - לֹא יַעֲשֶׂה[65].**
5 **הָיְתָה מְלַאכְתּוֹ בְּיַד אֲחֵרִים[66]: בְּבֵיתוֹ - לֹא יַעֲשׂוּ[67],**
6 **בְּבַיִת אַחֵר - עוֹשִׂין[68].**

62) מלאכת דבר תלוש, כגון בגד לתפור. 63) בסכום מסוים עבור העבודה, ולא שכר לפי הימים, וברשותו לגמרה לאחר זמן. 64) שאינה בשכר קצוב עבור התפירה, אלא לפי שעות העבודה, נמצאת מלאכה זו אינה שלו. 65) שם, שאפילו הוא מפסיד ימי עבודתו - אסור לו לעשות בימי אבלו. 66) שמסר לחייט לתפור לו בגד, לפני שאירע לו האבל. 67) שלא יחשדוהו שהוא בעצמו מסייע במלאכה, או יאמרו שבימי אבלו - שכר לו פועל זה. 68) הואיל וזה דבר תלוש ונעשה בצנעה, לא ידעו שמלאכת אבל היא (שם). אבל בהלכה הקודמת מדובר בעבודת קרקע או במחובר לקרקע כגון בנין בית וכדומה, שזה גלוי ומפורסם, ולפיכך אסור לאחרים לעשות לו.

7 **יד. הָיָה לוֹ דִּין עִם אָדָם - אֵינוֹ תּוֹבְעוֹ כָּל שִׁבְעַת**
8 **יְמֵי הָאֲבֵלוּת[69]. וְאִם הָיָה דָּבָר אָבֵד[70] - עוֹשֶׂה**
9 **שְׁלִיחַ[71]. כָּזֶה הוֹרוּ הַגְּאוֹנִים.**

69) שגם זו בכלל עשיית מלאכה היא, כי מתוך בהילותו אחרי ממונו ישכח את אבלו. 70) כגון שבעל־דינו עומד לילך לחוץ לארץ, או שעדיו חולים, וחושש שמא ימותו, ויפסיד עדותם. 71) כדין האמור לעיל ה"י, שבדבר האבד שוכר אחרים לעשות לו.

10 **טו. מִנַּיִן שֶׁהָאָבֵל אָסוּר בְּדִבְרֵי תּוֹרָה? שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר**
11 **לִיחֶזְקֵאל: הֵאָנֵק דֹּם[72].**

72) דום, ולא תלמוד תורה (מו"ק טו, א).

12 **טז. אָסוּר לִקְרוֹת בַּתּוֹרָה בַּנְּבִיאִים וּבַכְּתוּבִים,**
13 **וְלִשְׁנוֹת בַּמִּשְׁנָה וּבַמִּדְרָשׁ[73] וּבַהֲלָכוֹת[74]. וְאִם הָיוּ**
14 **רַבִּים צְרִיכִין לוֹ[75] - מֵתֵר. וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יַעֲמִיד**
15 **תַּרְגְּמָן[76]; אֶלָּא יִלְחַשׁ לְאַחֵר בְּצִדּוֹ, וְזֶה שֶׁבְּצִדּוֹ אוֹמֵר**
16 **לַתַּרְגְּמָן, וְהַתַּרְגְּמָן מַשְׁמִיעַ לָרַבִּים[77].**

73) מדרש תנאים, כגון ספרא וספרי, שהם מדרשי הפסוקים (פירוש הרא"ש לנדרים לו, ב). 74) הלכה למשה מסיני (שם). ובברייתא במו"ק כא, א שהיא המקור להלכה זו, מנו: "ובהלכות ובש"ס ובאגדות". ואמנם בכת"י תימן, הנוסח כאן: ובהלכות ובהגדות. וכנראה שהאיסור הוא משום שמחה, שבדברי תורה נאמר (תהלים יט, ט) "פקודי ה' ישרים משמחי לב". והשווה הל' תעניות פ"ה הי"א, לענין אבל תשעה באב. ובירושלמי מו"ק פ"ג ה"ה, אמרו: "אבל שונה הוא במקום שאינו רגיל", שאין זו שמחה. עוד אמרו שם: "אם היה להוט אחר התורה מותר". ולדעת "הגהות מיימוניות" מותר לאבל לעסוק בהלכות אבילות, וכן קורא הוא באיוב ובדברים הרעים שבירמיהו, וכן ביו"ד סי' שפד סעיף ד, וכנימוק הרדב"ז: שע"י קריאה זו לא ישכח את אבלו, ולא יהיה שמח, ולא יהיה יושב ובטל. והשווה הל' תעניות שם. 75) להורות באיסור והיתר, ואין שם אחר, או שהוא נשיא ודורש ברבים (ר"ן). 76) המתרגם ומשמיע דרשתו בקול לעם, כדרך שהוא רגיל שלא בימי אבלו. 77) מו"ק כא, א.

17 **יז. וּמִנַּיִן שֶׁאֵין הָאָבֵל יוֹשֵׁב עַל הַמִּטָּה?[78] שֶׁנֶּאֱמַר:**
18 **וַיָּקָם הַמֶּלֶךְ וַיִּקְרַע אֶת בְּגָדָיו וַיִּשְׁכַּב אָרְצָה[79].**

78) כשהיא זקופה, אלא כופה ויושב עליה, ראה לעיל פ"ד, ה"ט. 79) סמוך לארץ, כפה מיטתו וישב עליה (מו"ק שם וברש"י).

19 **יח. וְחַיָּב לִכְפּוֹת הַמִּטָּה[80] כָּל שִׁבְעָה[81]. וְלֹא מִטָּתוֹ**
20 **בִּלְבַד הוּא כּוֹפֶה, אֶלָּא כָּל הַמִּטּוֹת שֶׁיֵּשׁ לוֹ בְּתוֹךְ**
21 **בֵּיתוֹ הוּא כּוֹפֶה. אֲפִלּוּ עֶשֶׂר מִטּוֹת בַּעֲשָׂרָה בָּתִּים**
22 **וּבְעֶשֶׂר עֲיָרוֹת - חַיָּב לִכְפּוֹת אֶת כֻּלָּן. וַאֲפִלּוּ חֲמִשָּׁה**
23 **אַחִים, וּמֵת אֶחָד מֵהֶן - כֻּלָּן כּוֹפִין אֶת מִטּוֹתֵיהֶן[82].**
24 **הַמִּטָּה הַמְיֻחֶדֶת לְכֵלִים אוֹ לְמָעוֹת[83] - אֵינוֹ צָרִיךְ**
25 **לִכְפּוֹתָהּ[84]. דַּרְגָּשׁ[85] - אֵינוֹ צָרִיךְ לִכְפּוֹתוֹ, אֶלָּא מַתִּיר**
26 **אֶת קַרְבִּיטָיו[86] וְהוּא[87] נוֹפֵל מֵאֵלָיו. מִטָּה**

שֶׁנִּקְלִיטֶיהָ[88] יוֹצְאִין מִמֶּנָּה, שֶׁהֲרֵי אִי אֶפְשָׁר לְהָפְכָהּ - זוֹקְפָהּ[89] וְדַיּוֹ[90]. הָפַךְ כָּל מִטּוֹתָיו, וְהָיָה הוּא יָשֵׁן עַל גַּבֵּי מִטּוֹת אֲחֵרִים[91], אוֹ עַל גַּבֵּי כִּסֵּא, אוֹ עַל גַּבֵּי אָרוֹן, אוֹ עַל גַּבֵּי קַרְקַע - לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ, אֶלָּא יָשֵׁן עַל גַּבֵּי הַמִּטָּה הַכְּפוּיָה[92].

80) להפכה ראשה למטה ורגליה למעלה. 81) כלומר, החובה לישב על מיטה כפויה אינה אלא ביום ראשון לאבלו, כמבואר לעיל פ"ד ה"ט, אבל המיטות חייבות להשאר כפויות כל שבעה (כסף־משנה). ובמו"ק טו, א שנינו: "דמות דיוקני (=צורתי) נתתי בכם, ובעוונותיכם הפכתיה (לפי נוסח הרי"ף), כפו מיטותיכם עליה". כלומר, אתם גרמתם בעוונותיכם להפוך את צורתי מחיים למיתה, - כי האדם נברא בצלם אלקים - לפיכך יהפכו כל הראויים להתאבל - את מיטותיהם על אבידתם. ובירושלמי ברכות פ"ג ה"א, אמרו: "מתוך שהוא ישן על מיטה כפויה, הוא נוער (=ניעור) בלילה ונזכר שהוא אבל". 82) מו"ק כז, א. 83) בגמרא שם, תיבות: או למעות, אינן. וראה שבת מד, ב "מיטה שייחדה למעות". 84) כי עיקר טעם כפיית המטה הוא, על שם שהיא מקום מושב ומנוחה של אדם, שבימיהם היו יושבים על המיטות דרך שררה וכבוד ('פרישה' ל'טור' יו"ד סי' שפז אות א). 85) מיטה שאינה סרוגה בחבלים, אלא מתוחה עור, וקושרים אותו ברצועות לארוכות המיטה. 86) רצועותיו. 87) מצע העור. 88) מוטות זקופים היוצאים מעל למיטה, כדי למתוח עליהם את הכילה. 89) על צידה. 90) מו"ק שם. 91) מיטות זקופות של אנשים אחרים. 92) כבר נתפרש לעיל פ"ד ה"ט, מקור דברי רבינו בירושלמי שם פ"ג ה"ה, שאפילו כפה מיטתו וישן על הקרקע, לא יצא ידי חובת כפיית המיטה, עד שיישן עליה. וכל זה ביום ראשון, אבל בשאר הימים יכול הוא לשבת או לישון על גבי מפץ או קרקע, ובלבד שמיטתו תהא כפויה, וראה לקמן פי"ג ה"ג, שאפילו המנחמים אינם יושבים אלא ע"ג קרקע. וכתוב ב"הגהות מיימוניות": עכשיו אין אנו נוהגים בכפיית המיטה, כי סומכים אנו על הירושלמי (שם) האומר: "הדר בפונדק (אכסניא) אין מחייבים אותו לכפות, שלא יאמרו עליו חרש (=מכשף) הוא", וכמו כן אנו בין הנכרים, ויש בינינו עבדים ושפחות. וראה 'תוספות' למו"ק כא, א ד"ה אלו דברים, וכן ביו"ד סי' שפז סעיף ב, שהוסיפו עוד לפטור, הואיל ואין המיטות שלנו עשויות כמיטות שלהם, שהרי נקליטים יוצאים ממנה, ואין הכפיה ניכרת בהן.

יט. מִנַּיִן לְאָבֵל שֶׁאָסוּר בִּפְרִיעַת הָרֹאשׁ?[93] שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר לִיחֶזְקֵאל: לֹא תַעְטֶה עַל שָׂפָם. מִכְּלָל שֶׁשָּׁאָר הָאֲבֵלִים חַיָּבִין בַּעֲטִיפַת הָרֹאשׁ[94]. וְהַסּוֹדֵר שֶׁמְּכַסֶּה בּוֹ רֹאשׁוֹ עוֹטֶה מִקְצָתוֹ מְעַט עַל פִּיו[95]. שֶׁנֶּאֱמַר: וְעַל שָׂפָם יַעְטֶה, וְאֵנְקְלוֹס תִּרְגֵּם: כַּאֲבֵלָא יִתְעַטָּף.

93) בגילוי ראש. 94) מו"ק טו, א. 95) ושם כד, א אמרו: "כל עטיפה (עטיפת הראש בסודר) שאינה כעטיפת הישמעאלים - אינה עטיפה", וכתבו ה'תוספות' שם כא, א שאין אנו נוהגים כיום בעטיפת הראש, הואיל וזה היה מביא לידי שחוק גדול בין הגוים. ובש"ך ליו"ד סי' שפו ס"ק א, מעיר שיש לנהוג בעטיפה קצת, שהיא למשוך הכובע למטה מהעינים.

כ. וּמִנַּיִן שֶׁהָאָבֵל אָסוּר בִּשְׁאֵלַת שָׁלוֹם? שֶׁנֶּאֱמַר: הֵאָנֵק דֹּם[96]. כָּל שְׁלֹשָׁה יָמִים הָרִאשׁוֹנִים[97], מִי שֶׁנָּתַן לוֹ שָׁלוֹם - אֵין מַחֲזִיר לוֹ, אֶלָּא מוֹדִיעוֹ שֶׁהוּא אָבֵל; וּמִשְּׁלֹשָׁה וְעַד שִׁבְעָה, מִי שֶׁשָּׁאַל בִּשְׁלוֹמוֹ - מַחֲזִיר לוֹ שָׁלוֹם; וּמִשִּׁבְעָה וְעַד שְׁלֹשִׁים - שׁוֹאֵל בִּשְׁלוֹם אֲחֵרִים[98], אֲבָל אֲחֵרִים אֵין שׁוֹאֲלִין בִּשְׁלוֹמוֹ[99] עַד לְאַחַר שְׁלֹשִׁים. וְעַל אָבִיו וְעַל אִמּוֹ - אֵין שׁוֹאֲלִין בִּשְׁלוֹמוֹ עַד לְאַחַר שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ[100]. אִם בִּשְׁאֵלַת שָׁלוֹם נֶאֱסַר הָאָבֵל, קַל וָחֹמֶר שֶׁהוּא אָסוּר לְהַרְבּוֹת דְּבָרִים וְלִשְׂחֹק; שֶׁנֶּאֱמַר: דֹּם. וְלֹא יֶאֱחֹז תִּינוֹק בְּיָדוֹ, שֶׁלֹּא יְבִיאֶנּוּ לִידֵי שְׂחוֹק[101]. וְלֹא יִכָּנֵס לִמְקוֹם שִׂמְחָה, כְּגוֹן בָּתֵּי הַמִּשְׁתָּאוֹת וְכַיּוֹצֵא בָהֶן[102].

96) דום, ואל תשאל שלום (מו"ק טו, א וברש"י). 97) שהם עיקר האבל, כמבואר לעיל ה"ח ובביאורנו שם. 98) שהרי הם שרויים בשלום. 99) שהוא אינו שרוי בשלום (שם כא, ב). 100) שם. וראה לקמן פ"י הי"א, דין שאילת שלום בשבת שבתוך השבעה. 101) שם כו, ב. והברייתא מסיימת שם: "ונמצא מתגנה על הבריות". 102) שם כב, ב. ודבר זה אסור כל שלשים יום, כמבואר לקמן פ"ו ה"ב, וראה שם ה"ז, שעל אביו ואמו לא יכנס לשמחת מרעות עד שנים עשר חודש.

יום שישי כ"ז סיון ה'תש"פ

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) הדברים שהאבל אסור בהם כל שלושים יום - מדברי סופרים. אבל על אשתו שמתה, מה דינו לעניין נישואין. מי שהוריו צלובים בעיר, המותר לו לשכון באותה העיר. שמקצת היום ככולו, בין לגזירת שבעה, בין לגזירת שלושים.

א. מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, שֶׁיִּהְיֶה הָאָבֵל נוֹהֵג בְּמִקְצָת דִּבְרֵי אֲבֵלוּת כָּל שְׁלֹשִׁים יוֹם. וּמִנַּיִן סָמְכוּ חֲכָמִים לִשְׁלֹשִׁים יוֹם? שֶׁנֶּאֱמַר: וּבְכָתָה אֶת אָבִיהָ וְאֶת אִמָּהּ יֶרַח יָמִים[2]. מִכְּלָל שֶׁהָאָבֵל מִצְטַעֵר כָּל שְׁלֹשִׁים יוֹם[3].

2) וביבמות מ, ב אמרו: "ירח - שלושים יום". 3) לדעת הרדב"ז מקור דרש זה בירושלמי, אולם גדולי האחרונים מעירים, שלא מצאו דרש כזה בירושלמי שלפנינו (ראה תורה תמימה לפסוק זה, ועוד) ובירושלמי מועד קטן פרק ג, הלכה ה דרשו: "ויתמו ימי בכי אבל משה, ימי - שבעה; בכי - שנים; אבל - שלושים". ובבבלי מועד קטן יט, ב אמרו: מניין לתספורת שאסורה כל שלושים יום? למד גזירה שווה פרע פרע מנזיר, נאמר באבל: ראשיכם אל תפרעו, ונאמר בנזיר: גדל פרע שער ראשו, מה להלן שלושים, אף כאן שלושים.

ב. וְאֵלּוּ דְּבָרִים שֶׁהָאָבֵל אָסוּר בָּהֶן כָּל שְׁלֹשִׁים יוֹם:

אָסוּר בְּתִסְפֹּרֶת, וּבְגִהוּץ, וּבְנִשּׂוּאִין, וּבְשִׂמְחַת מֵרֵעוּת[4], וְלֵילֵךְ בִּסְחוֹרָה מִמְּדִינָה לִמְדִינָה[5]. הַכֹּל חֲמִשָּׁה דְּבָרִים[6].

4) סעודה שרעים ואהובים עושים זה לזה (מועד קטן כב, ב), ראה לעיל פרק ה, הלכה ב. 5) מעיר לעיר. 6) וכולם מתבארים והולכים בפרק זה.

ג. בְּתִסְפֹּרֶת כֵּיצַד? כְּשֵׁם שֶׁאָסוּר לְסַפֵּר כָּל שְׂעַר גּוּפוֹ אוֹ לְגַלֵּחַ שְׂפָמוֹ אוֹ לָקֹץ צִפָּרְנָיו בִּכְלִי כָּל שִׁבְעָה[7], כָּךְ אָסוּר כָּל שְׁלֹשִׁים יוֹם[8]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּאִישׁ; אֲבָל בְּאִשָּׁה - מֻתֶּרֶת בִּנְטִילַת שֵׂעָר לְאַחַר שִׁבְעָה. וְהָאִישׁ - עַד שְׁלֹשִׁים יוֹם. וְעַל אָבִיו וְעַל אִמּוֹ - חַיָּב לְגַדֵּל שְׂעָרוֹ עַד שֶׁיְּשַׁלַּח פֶּרַע[9], אוֹ עַד שֶׁיִּגְעַרוּ בּוֹ חֲבֵרָיו[10].

7) ראה לעיל פרק ה, הלכה ב. 8) מועד קטן שם. 9) גידול שיער הרבה מאוד. 10) שכבר גידל פרע יותר מדאי (מועד קטן כב, ב), אלא ששם הנוסח: "על אביו ואמו עד שיגערו בו חבריו" ובירושלמי שם פרק ג, הלכה ח הנוסח כדברי רבינו. ולדעת הרדב"ז יש טעות בדברי רבינו והנוסח הנכון הוא: "עד שישלח פרע ויגערו בו חבריו" ולדעתו כן הוא הנוסח גם בירושלמי הנ"ל. וכתב הכסף משנה: גערת חבריו אינה מועילה אלא לאחר שלושים יום, אבל אם גערו בו בתוך שלושים, אינה כלום.

ד. וְכֵן אָסוּר לִלְבֹּשׁ כֵּלִים לְבָנִים חֲדָשִׁים וּמְגֹהָצִין[11] כָּל שְׁלֹשִׁים יוֹם[12]. אֶחָד הָאִישׁ וְאֶחָד הָאִשָּׁה. הָיוּ צְבוּעִין וּמְגֹהָצִין - מֻתָּרִין[13]. וְכֵן אִם לֹא הָיוּ חֲדָשִׁים, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן לְבָנִים וּמְגֹהָצִין - מֻתָּרִין[14]. וּכְלֵי פִּשְׁתָּן - אֵין בָּהֶן מִשּׁוּם גִּהוּץ[15]. וּלְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם - מֻתָּר בְּגִהוּץ אֲפִלּוּ עַל אָבִיו וְעַל אִמּוֹ[16].

11) מוחלקים יפה במגהץ, ראה בר"ן לתענית כט, ב, שהגיהוץ אינו מכוון לליבון הבגד, אלא על האבן שמעבירים עליו, כשמכבסים אותו, שעל ידי כן הוא מחזירו לחידושו. 12) מועד קטן כג, א. 13) שם, שאין הגיהוץ ניכר בהם כל כך. 14) שאין גיהוצם עומד זמן מרובה, כי לאחר זמן קצר הוא מתמעך. 15) כמו שאמרו (תענית כט, ב) לעניין שבוע שחל בו תשעה באב: "כלי פשתן אין בהם משום גיהוץ" ומפרש הרדב"ז, משום שמתקלקלים מיד, והרא"ש שם פרק ד אות לב מפרש: לפי שאין מקפידים בהם על גיהוץ יפה, הואיל והם קרובים לבשר ומתלכלכים מיד מפני הזיעה. 16) הואיל ולא מצינו בתלמוד בבלי, שיחלקו בזה בין שאר קרובים, לאביו ואמו, כדרך שמחלקים בהם ביחס לשאר דברים, ראה מועד קטן כב, א ועמוד ב שהדגישו שם חילוקים רבים ביניהם לדברי אבילות שונים. וראוי להעיר שבירושלמי שם פרק ג, הלכה ח אמרו: "על כל המתים הוא אסור בגיהוץ עד שלושים; על אביו ואמו עד שנים עשר חודש" ורבינו סובר שהבבלי חולק על זה ועלינו לפסוק כמותו. וביורה־דעה סימן שפט סעיף ג כותב הרמ"א שנהגו איסור ללבוש בגד חדש על אביו ואמו כל י"ב חודש, ושם בסעיף א כותב הרמ"א שנוהגים לא ללבוש בגד מכובס בתוך שלושים יום, אלא אם כן לובשו אדם אחר תחילה, ואחרי כן לובשו האבל, ואפילו במגוהץ מותר באופן זה (ש"ך שם סעיף קטן ג), ומקורו בתוספות מועד קטן כד, ב דיבור המתחיל ברכת אבלים. ובנוגע לבגד חדש, לאחר שלושים, הביא ה"בית יוסף" שם בשם ה"כלבו" שאם נותנו לאדם אחר ללבשו שניים או שלושה ימים מותר לאבל ללבשו, אפילו כשהוא מתאבל על אביו ואמו.

ה. בְּנִשּׂוּאִין כֵּיצַד? אָסוּר לִשָּׂא אִשָּׁה[17] כָּל שְׁלֹשִׁים יוֹם[18]. וּמֵתָּר לְאָרְשָׂהּ[19] אֲפִלּוּ בְּיוֹם הַמִּיתָה[20]. וּמִי שֶׁמֵּתָה אִשְׁתּוֹ: אִם כְּבָר קַיָּם מִצְוַת פְּרִיָּה וּרְבִיָּה[21], וְיֵשׁ לוֹ מִי שֶׁיְּשַׁמְּשֶׁנּוּ, וְאֵין לוֹ בָּנִים קְטַנִּים - הֲרֵי זֶה אָסוּר לִשָּׂא אִשָּׁה אַחֶרֶת עַד שֶׁיַּעַבְרוּ עָלָיו שְׁלֹשָׁה רְגָלִים[22]; אֲבָל מִי שֶׁלֹּא קַיָּם מִצְוַת פְּרִיָּה וּרְבִיָּה, אוֹ שֶׁקַּיָּם וְיֵשׁ לוֹ בָּנִים קְטַנִּים[23], אוֹ שֶׁאֵין לוֹ מִי שֶׁיְּשַׁמְּשֶׁנּוּ[24] - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לְאָרְשָׂהּ וְלִכְנֹס מִיָּד, וְאָסוּר לוֹ לָבוֹא עָלֶיהָ עַד שְׁלֹשִׁים יוֹם[25]. וְכֵן הָאִשָּׁה שֶׁהָיְתָה אֲבֵלָה[26] - לֹא תִּבָּעֵל עַד שְׁלֹשִׁים יוֹם[27].

17) לכנסה לביתו. 18) מועד קטן כג, א. 19) לקדשה לו, ועדיין אינו כונסה לביתו עד לנישואין. 20) שמא יקדמנה אחר ברחמים. וכמו שאמרו בירושלמי (כתובות פרק א, הלכה א): מותר לארס בתשעה באב, שלא יקדמנו אחר בתפילה. והשווה הלכות אישות פרק י, הלכה י"ד. ומדובר כאן, באירוסין בלא סעודה, אבל עם סעודה, אסור בתוך שלושים, שזוהי שמחה יתירה (כסף משנה וכן ביורה דעה סימן שצב סעיף א). 21) שיש לו בן ובת (הלכות אישות פרק ט"ו, הלכה ד). 22) מועד קטן שם. וכפירוש ה"נמוקי יוסף" שם: כדי שתשתכח ממנו ולא יזכור אותה כשיהיה עם השנייה. והוסיף הט"ז ליורה דעה סימן שצב סעיף קטן ב, שעל ידי שמחת הרגלים הוא שוכח הראשונה. ומקורו ברא"ש שם פרק ג אות מח. וראה בתוספות שם דיבור המתחיל עד שיעברו: "כדי שיישא אחרת, ואל יהא זכור מן הראשונה, שלא יהיו שתי דיעות במטה" וכו'. 23) ואין לו מי שיטפל בהם. 24) ירושלמי יבמות פרק ד, הלכה י"א. 25) מועד קטן שם: "מעשה שמתה אשתו של יוסף הכהן ואמר לאחותה בבית הקברות לכי ופרנסי את בני אחותך. ואף על פי כן לא בא עליה אלא לזמן מרובה" (=לאחר שלושים יום). ואף על פי שאסור לו לבעול בתוך שלושים - בכל זאת התירו למי שלא קיים מצוות פרייה ורבייה, לכנסה בתוך שלושים, כי אם לא תתיר לו, שמא תלך זו, ואחרי שיעברו שלושים יתעכב שוב, ולא ימצא אשה אחרת (רדב"ז). 26) על אחד משאר קרוביה חוץ מבעלה. 27) כלומר, בדרך כלל אסור לה להינשא בתוך שלושים לאבלה, אלא מפני צורך האיש, שאין לו בנים, או שיש לו בנים קטנים, ואין מי שיטפל בהם, התירו לה להינשא בתוך שלושים לאבלה, ובלבד שלא תיבעל עד לאחר שלושים, כי הבעילה היא שמחה יתירה, אבל אם היא אבלה על מות בעלה אסור לה אפילו להתארס עד תשעים יום, כדי להבחין בין זרע בעלה הראשון לזרע השני, כמבואר בהלכות גירושין פרק י"א, הלכה י"ח (על פי "לחם משנה"). אבל אין האשה צריכה להמתין אחרי מות בעלה שלוש רגלים כאיש, כי

האשה ב"כל שהוא" נוח לה, ושוכחת אהבת בעלה הראשון לאחר שלושים יום (מרדכי, הובא בש"ך ליורה־דעה סימן שצב סעיף קטן ב).

ו. שִׁמְחַת מֵרֵעוּת שֶׁהָיָה חַיָּב לִפְרֹעַ אוֹתָהּ מִיָּד[28] - מֻתָּר לַעֲשׂוֹתָהּ מִיָּד לְאַחַר שִׁבְעָה[29]. אֲבָל אִם אֵינוֹ חַיָּב לְפָרְעָהּ[30] - אָסוּר לְהִכָּנֵס לָהּ עַד שְׁלֹשִׁים יוֹם[31].

28) שחייב לשלם לחבריו סעודה, כנגד מה שהאכילוהו קודם שנעשה אבל. 29) שאי אפשר לו, שלא לפרוע (מועד קטן כב, ב וברש"י). 30) אלא חבירו מזמין אותו לסעודה אצלו, כדי שבעתיד יערוך אף הוא סעודה כמותו. 31) שם.

ז. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּשְׁאָר כָּל מֵתִים; אֲבָל עַל אָבִיו וְעַל אִמּוֹ, בֵּין כַּךְ וּבֵין כַּךְ[32] - לֹא יִכָּנֵס לְשִׂמְחַת מֵרֵעוּת עַד שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ[33].

32) אפילו כשחייב לפרוע אותה מיד. 33) שם. ובירושלמי שם פרק ג, הלכה ח שנינו: "אם הייתה חבורת מצוה או קידוש החודש מותר", כלומר לסעודת מצוה מותר לו להיכנס לאחר שלושים, אפילו על אביו ואמו. ולפיכך נפסקה ההלכה ביורה־דעה סימן שצא סעיף ב, שאם משיא האבל יתום ויתומה לשם שמים, ואם לא יאכל שם יתבטל המעשה, מותר לו להיכנס לאחר שלושים, אבל תוך שלושים אסור בכל סעודת מצוה שבעולם. וראה בתוספות שם דיבור המתחיל ולשמחת מריעות, שהכניסה למשתה בלא אכילה - מותרת, שאין שמחה בלא אכילה ושתייה.

ח. עַל כָּל הַמֵּתִים כֻּלָּן - מֻתָּר לֵילֵךְ בִּסְחוֹרָה לְאַחַר שְׁלֹשִׁים[34]; עַל אָבִיו וְעַל אִמּוֹ - עַד שֶׁיִּגְעֲרוּ בּוֹ חֲבֵרָיו וְיֹאמְרוּ לוֹ: לֵךְ עִמָּנוּ[35].

34) ירושלמי מועד קטן פרק ג, הלכה ח, ומדובר שהולך לסחור למקום רחוק, ובשיירה גדולה, שיש בה פרסום גדול ודומה לשמחה, כי במשא ומתן רגיל מותר בו לאחר שבעה ימים. כמבואר לעיל פרק ה, הלכה ז, שדינה כעשיית מלאכה (כסף משנה). 35) ירושלמי שם.

ט. עַל כָּל הַמֵּתִים כֻּלָּן - רָצָה מְמַעֵט בְּעִסְקוֹ[36], רָצָה אֵינוֹ מְמַעֵט[37]; עַל אָבִיו וְעַל אִמּוֹ - מְמַעֵט בְּעִסְקוֹ[38].

36) במשאו ומתנו, כדרך שאמרו בתעניות ציבור על עצירת גשמים: "עברו אלו ולא נענו ממעטים במשא ומתן" ראה הלכות תעניות פרק ג, הלכה ח. 37) ולאחר שבעה ידובר כאן, שמותר בסחורה. 38) כל שלושים יום (מועד קטן כב, א).

י. הַהוֹלֵךְ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם[39]: אִם יָכוֹל לְמַעֵט בְּעִסְקוֹ[40] - יְמַעֵט[41]; וְאִם לָאו[42] - יִקְנֶה צָרְכֵי הַדֶּרֶךְ[43] וּדְבָרִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן חַיֵּי נֶפֶשׁ.

39) לאחר שבעה והוא אבל על אביו ואמו. 40) לא לקנות הרבה דברים. 41) כמבואר בהלכה הקודמת באבל על אביו ואמו. 42) שאין לו מי שיקנה עבורו, ואם לא יקנה שם תחסר לו צידה לדרך. 43) בכמות גדולה, שתספיק לו לכל הדרך, אף על פי שבביתו לא התירו לו לקנות אלא כמויות מעטות בלבד (מועד קטן כז, א): "יגלגל עימהן" וכפירוש רבינו חננאל שם.

יא. מִי שֶׁהָיָה בַּעְלָהּ צָלוּב[44] בָּעִיר, אוֹ אִשְׁתּוֹ צְלוּבָה, אוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ - אָסוּר לוֹ לִשְׁכֹּן בְּאוֹתָהּ הָעִיר עַד שֶׁיִּכְלֶה הַבָּשָׂר[45]. וְאִם הָיְתָה עִיר גְּדוֹלָה כְּאַנְטוֹכְיָא[46] - יֵשׁ לוֹ לִשְׁכֹּן בַּצַּד הָאַחֵר שֶׁאֵינָן צְלוּבִין בּוֹ[47].

44) תלוי. "ותלית אותו על עץ" (דברים כא, כב) מתרגם אונקלוס: ותצלוב יתיה על צליבא. ומדובר, שנתלה בידי מלכות האומות ואין בידינו לקברו (פרישה לטור יורה דעה סימן שמו). 45) שמחות פרק ב, הלכה י"ג. "שאין הצורה ניכרת בעצמות", כלומר, שגורם לבזות המת, שיאמרו הרי אביו של זה צלוב, ואינו נוהג עליו אבילות אבל משכלה הבשר אין מקום עוד להתאבל (רדב"ז). ולשון הר"ן למועד קטן סוף פרק ג: "עד שיהיה הבשר מעוכל לגמרי, - כיוון שאין הצורה קיימת לא יזכרוהו לרעה עוד". 46) עיר עתיקה, קריית ממלכה בצפון סוריה. במדרש בראשית רבה פרשה כג "אנטוכיא על שם אנטיוכוס". 47) ומתוך שאין אנשי צד זה מכירים באנשי הצד ההוא, לא יבוא לבזותו, שלא ידעו, שצלוב פלוני הוא אביו של זה (שמחות שם).

יב. יוֹם שְׁבִיעִי - מִקְצָתוֹ כְּכֻלּוֹ[48], וְהוּא עוֹלֶה לְכָאן וּלְכָאן[49]. וּלְפִיכָךְ מֻתָּר לְכַבֵּס וְלִרְחֹץ וְלַעֲשׂוֹת שְׁאָר הַדְּבָרִים בְּיוֹם שְׁבִיעִי[50]. וְכֵן יוֹם שְׁלֹשִׁים - מִקְצָתוֹ כְּכֻלּוֹ, וּמֻתָּר לְסַפֵּר וּלְגַהֵץ בְּיוֹם שְׁלֹשִׁים[51].

48) שאחרי הנץ החמה נגמרה האבלות ומותר לו להתרחץ ולעשות מלאכה וכו'. אבל מקצת ליל שביעי אינו ככל היום (רדב"ז וכן בתוספות מועד קטן כא, ב דיבור המתחיל אפילו). 49) לגמר ימי השבעה ולהתחלת מניין השלושים, שאם קבר את מתו שבעה ימים קודם הרגל, הרי זה כאילו התחיל אבלות שלושים, ובטלה ממנו גזירת שלושים, כמבואר לקמן פרק י, הלכה ה (מועד קטן יט, ב). 50) שכבר נגמרה גזירת שבעה. וכל זה מצד הדין, אבל היום "נהגו לאסור רחיצה כל ל' יום... ואין לשנות המנהג, כי מנהג קדום הוא ונתייסד על פי ותיקין" (רמ"א ליורה דעה סימן שפא סעיף א, ומקורו ב"הגהות מיימוניות" הלכות אבל פרק י אות ו). 51) מועד קטן שם.

יג. מִי שֶׁתִּכְפּוּהוּ אֲבָלָיו[52] וְהִכְבִּיד שְׂעָרוֹ[53] - מֵקֵל בְּתַעַר, לֹא בְּמִסְפָּרַיִם[54]. וּמְכַבֵּס כְּסוּתוֹ בְּמַיִם, אֲבָל לֹא בְּנֶתֶר[55] וְלֹא בְּחוֹל[56]. וְרוֹחֵץ כָּל גּוּפוֹ בְּצוֹנֵן, אֲבָל לֹא בְּחַמִּין[57]. וְכֵן מִי שֶׁתִּכְפּוּהוּ אֲבָלָיו וּבָא מִמְּדִינַת הַיָּם[58] וּמִבֵּית הַשְּׁבִיָּה[59], אוֹ שֶׁיָּצָא מִבֵּית הָאֲסוּרִים, אוֹ שֶׁהָיָה מְנֻדֶּה[60] וְהֻתַּר, אוֹ שֶׁהָיָה מֻדָּר וְנִשְׁאַל עַל נִדְרוֹ וְהֻתַּר[61], וְכָל הַיּוֹצֵא מִטַּמְּאָה לְטָהֲרָה[62] - הֲרֵי אֵלּוּ מְגַלְּחִין בִּימֵי אֲבֵלָם[63]; הוֹאִיל וּתְכָפָם אֵבֶל אַחֵר אֲבָל וְלֹא מָצְאוּ פְּנַאי[64].

52) באו עליו ברציפות, זה אחר זה, וטרם שקם מאבלו הראשון, אירע לו אבל שני. 53) שלא יכול היה להסתפר

בגמר השלושים לאבלו הראשון, שכבר תכפו האבל השני. 54) מוריד משער ראשו ומספר ממנו קצת. והדבר ידוע, שהמספר מן השיער קצתו, אין דרכו בתער, ואי אפשר לגלחו כהוגן אלא בזוג של מספריים (כסף משנה בשם הרמב"ן). 55) אחד ממלחי הנתרן, הידוע בימי קדם, כחומר מנקה ומטהר, ככתוב (ירמיה ב, כב) "אם תכבסי בנתר ותרבי לך בורית". 56) מועד קטן יז, ב ושם הנוסח: "ולא בנתר ולא באהל". אולם הרי"ף שם פרק ג גורס: ולא בחול, וכן הגירסה בתענית יג, ב "ולא בנתר ולא בחול ולא באהל". 57) רי"ף למועד קטן שם. 58) שהיה טרוד שם בסחורה ולא הספיק להתגלח עד אשר חזר לביתו, ותכפו כאן אבל אחר אבל. 59) ממחנה האוייב. 60) והמנודה אסור בתספורת, כמבואר בהלכות תלמוד תורה פרק ז, הלכה ד. 61) נדר שלא להסתפר ושאל לחכם והתיר לו את נדרו. 62) כגון, טמא מת או בועל נידה, אין מי שיגלחם בימי טומאתם, שהרי מטמאים הם כל הנוגע בהם (שינויי נוסחאות למועד קטן פרק ג, משנה א). וראה ב"מגיד משנה" להלכות יום טוב פרק ז, הלכה י"ט: "שהטמא אין לו להתקשט קודם הרגל". וראוי להעיר שביורה דעה סימן שפט סעיף א מונה את כל אלה שלא יכלו להתגלח, ואילו "יוצא מטומאה לטהרה" אינו מונה עימהם. 63) כדרכם, בין בתער בין במספריים. 64) לפני אבלם, שאנוסים או טרודים היו (מועד קטן יז, ב). והוא הדין שמותר להם לכבס את כסותם בימי אבלם בנתר או בחול, כמבואר ביורה דעה סימן שפט סעיף א. וראה שם סימן שצ סעיף ג שמסתפרים אפילו בתוך שבעה כשם שמותר להם לכבס בתוך שבעה לאבלם.

יום ש"ק כ"ח סיון ה'תש"פ

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) דין מי שבאה לו שמועה קרובה או רחוקה על מיתת קרובו. מת לו קרוב ולא ידע עד שבא, איך ימנה את שבעת ימי אבלו. דיני כהן גדול ומלך באבלם על קרוביהם. מי הם מנחמי המלך באבלו.

א. מִי שֶׁבָּאָה לוֹ שְׁמוּעָה שֶׁמֵּת לוֹ קָרוֹב[2]: אִם בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם הִגִּיעָה הַשְּׁמוּעָה, אֲפִלּוּ יוֹם שְׁלֹשִׁים עַצְמוֹ - הֲרֵי זוֹ שְׁמוּעָה קְרוֹבָה[3], וְחַיָּב לִנְהֹג שִׁבְעָה יְמֵי אֲבֵלוּת מִיּוֹם שֶׁהִגִּיעָה הַשְּׁמוּעָה, וְקוֹרֵעַ. וּמוּבָא שְׁלֹשִׁים לְאִסּוּר הַתְּסִפֹּרֶת עִם שְׁאָר הַדְּבָרִים[4]. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: יוֹם שְׁמוּעָתוֹ הַקְּרוֹבָה - כְּיוֹם הַקְּבוּרָה[5]. אֲבָל אִם הִגִּיעָה לוֹ הַשְּׁמוּעָה אַחַר הַשְּׁלֹשִׁים יוֹם - הֲרֵי זוֹ שְׁמוּעָה רְחוֹקָה, וְאֵינָהּ נוֹהֶגֶת אֶלָּא יוֹם אֶחָד, וְאֵינוֹ קוֹרֵעַ[6]. וּכְאִלּוּ יוֹם הַשְּׁמוּעָה הוּא יוֹם שְׁבִיעִי וְיוֹם שְׁלֹשִׁים[7], וּמִקְצָת הַיּוֹם כְּכֻלּוֹ[8].

2) שחייב להתאבל עליו. 3) כדעת הרי"ף למו"ק כ, ב בשם בעל הלכות, ולהלן ה"ג אות טו, נביא ראיה לדבריו. 4) המנויים לעיל פ"ו ה"ב, שהאבל אסור בהם כל שלשים. 5) מו"ק כ, א. וכן מברין אותו סעודת הבראה, שהאבל אסור לו לאכול ביום ראשון משלו, כמבואר לעיל פ"ד ה"ט (רא"ש שם). 6) ואפילו על אביו ואמו אינו קורע, וכן נראה מדברי רבינו לקמן פ"ח ה"ו, שלאחר שלשים אינו קורע אפילו על אביו ואמו. אולם מדברי הרי"ף שם, נראה - שעל אביו ואמו קורע לעולם, ומקורו בירושלמי מו"ק פ"ג, ה"ה: "שכן על אביו ואמו אפילו למחר כמה, חייב לקרוע". וכן פסק השו"ע ביו"ד סי' תב סעיף ד. 7) כלומר, מקצתו עולה לו לשבעה, ומקצתו עולה לו לשלשים (רדב"ז). 8) וממילא מותר הוא בכל הדברים שהאבל אסור בהם, בכל שלשים יום לאבלו (מו"ק שם עמ' ב).

ב. כֵּיצַד מִקְצָת הַיּוֹם כְּכֻלּוֹ? כֵּיוָן שֶׁנָּהַג אֲבֵלוּת שָׁעָה אַחַת[9] - כְּאִלּוּ נָהַג כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ. וּמֻתָּר לִנְעֹל וְלִרְחֹץ וְלָסוּךְ וּלְגַלֵּחַ בִּשְׁאָר הַיּוֹם[10], וְכֵן הוּא מֻתָּר בְּכָל הַדְּבָרִים[11].

9) כגון שחלץ מנעלו לאות אבל, או כפה מיטתו, או עטף את ראשו, ואין צורך שיעשה את כולם (רמב"ן). 10) אע"פ שהתספורת אסורה כל שלשים יום. ראה לעיל פ"ו, ה"ג. 11) מו"ק שם. ולדעת הרמב"ן על אביו ואמו הוא נוהג גזירת שלשים אפילו בשמועה רחוקה, ואינו מסתפר עד שיגערו בו חבריו (ראה לעיל פ"ו ה"ג), וכן אין שואלים בשלומו (ראה לעיל פ"ה ה"כ) ואינו נכנס לבית המשתה עד י"ב חודש. ומונה מיום המיתה ולא מיום השמועה, אבל אם באה לו השמועה לאחר י"ב חודש, אינו נוהג אלא יום אחד לכל הדברים, וכן ביו"ד סי' תב סעיף א.

ג. מִי שֶׁבָּאָה לוֹ שְׁמוּעָה קְרוֹבָה בְּתוֹךְ הָרֶגֶל[12] אוֹ בְּיוֹם שַׁבָּת[13], וּלְאַחַר שַׁבָּת אוֹ אַחַר הָרֶגֶל נַעֲשֵׂית רְחוֹקָה[14] - עוֹלֶה לוֹ[15], וְאֵינוֹ נוֹהֵג לְאַחַר הָרֶגֶל אוֹ לְאַחַר הַשַּׁבָּת אֶלָּא יוֹם אֶחָד בִּלְבַד[16], וּמִקְצָת הַיּוֹם כְּכֻלּוֹ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[17].

12) שאין אבלות נוהגת בו בשום דבר, ראה לקמן פ"י, ה"ג. 13) שאין בו אבילות בדברים שבגלוי, שם ה"א. 14) שלמוצאי שבת, כבר עברו שלשים יום מיום המיתה (ראה בש"ך ליו"ד סי' תב ס"ק ה, שלענין "יום השמועה" מונים משעת מיתה ולא מיום הקבורה). 15) השבת או הרגל עולים לו למנין השלושים, והרי זה כאילו לא שמע אלא לאחר הרגל, כיון שאינו יכול לקרוע ולנהוג אבילות בימים אלה. 16) מו"ק כ, ב. ומכאן אתה למד, שיום שלשים דינו כתוך שלשים לענין "שמועה קרובה", כדברי רבינו לעיל ה"א, שהרי אמרו שם: "שמע שמועה קרובה בשבת, ולמוצאי שבת נעשית רחוקה" - הרי שהשבת גורמת, שתיעשה שמועה רחוקה, ואילו שמע אותה שמועה ביום חול, הרי זו שמועה קרובה, למרות שביום שלשים עצמו שמע, ועל־כרחך לדקדק מכאן, שיום שלשים דינו כבתוך שלשים, ואין אומרים: מקצת היום ככולו אלא למי שנהג דיני אבילות, ולא למי שעדיין לא נהג אבילות כלל (רא"ש ו'נמוקי יוסף' שם). 17) בהלכה הקודמת. שמותר בכל הדברים, שאבל אסור בהם בימי השלושים, והשומע שמועה רחוקה בשבת, אינו נוהג בה אפילו דברים שבצנעה,

ולמוצאי שבת נוהג שעה אחת ודיו: וכן השומע שמועה קרובה בשבת, השבת עולה לו ליום אחד, ולמחר קורע, נמצא יום ששי בשבת הרי הוא לו שביעי לאבלות (יו"ד סי' תב סעיפים ו־ז).

ד. מִי שֶׁמֵּת לוֹ קָרוֹב וְלֹא יָדַע עַד שֶׁבָּא[18]: אִם הָיָה בְּמָקוֹם קָרוֹב, שֶׁהוּא מַהֲלַךְ עֲשָׂרָה פַּרְסָאוֹת[19], שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁיָּבוֹא בְּיוֹם אֶחָד[20], אֲפִלּוּ בָּא בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, אִם מָצָא מְנַחֲמִים אֵצֶל גְּדוֹל הַבַּיִת, אַף עַל פִּי שֶׁנִּנְעֲרוּ[21] לַעֲמֹד, הוֹאִיל וּמָצָא מְנַחֲמִים[22] - עוֹלֶה לוֹ[23], וּמוֹנֶה עִמָּהֶן תַּשְׁלוּם שְׁלֹשִׁים יוֹם[24]; וְאִם לֹא מָצָא מְנַחֲמִים - מוֹנֶה לְעַצְמוֹ[25]. וְכֵן אִם הָיָה בְּמָקוֹם רָחוֹק, אֲפִלּוּ בָּא בְּיוֹם שֵׁנִי - מוֹנֶה לְעַצְמוֹ שִׁבְעָה וּשְׁלֹשִׁים מִיּוֹם שֶׁבָּא[26].

18) למקום שמת שם המת או שנקבר שם, וקרוביו מתאבלים שם עליו. 19) ופרסה היא שמונת אלפים אמה, שהפרסה היא ארבעה מילים, ומיל הוא אלפיים אמה. 20) שמהלך אדם בינוני ביום עשר פרסאות, כמבואר בפסחים צג, ב. ואילו היה יודע, היה בא באותו יום אליהם, והרי הוא כאילו ישב עמהם (מו"ק כא, ב וכפירוש הגאונים, הובא ברא"ש שם פ"ג אות לח). 21) מתנענעים ורוצים לעמוד ממקום ישיבתם, ראה לקמן פי"ג ה"ג, שהמנחמים יושבים ע"ג קרקע. 22) עדיין האבל נמשך. 23) כאילו מנה עמהם, ואינו צריך למנות שבעה לעצמו. 24) מו"ק כב, א. 25) שבעה, מיום שבא ונודע לו (שם). אבל אם נודע לו במקומו והתחיל להתאבל, לא יקצר אבילותו בגלל זה שבא אליהם (יו"ד סי' שעה, סעיף ח). 26) הואיל ולא היה יכול לבוא אליהם בתחילת האבילות - אינו יכול להצטרף עמהם (שם כא, ב וברש"י). ואם הלך גדול הבית לעיר שיש שם בית הקברות לקבור את המת, והנשארים חזרו לביתם - משהחזירו את פניהם מלווותו, חל עליהם האבל, וגדול הבית אינו מתאבל אלא משיסתם הגולל, ראה לעיל פ"א, ה"ב וה"ה, ומשם מונה הוא אבילותו, ואפילו חזר אח"כ אצל בני הבית הם מונים לעצמם, והוא - לעצמו, והבא ממקום קרוב - מונה עם גדול הבית, שאחריו הוא נמשך, ולא אחר שאר בני הבית (כסף־משנה ורדב"ז).

ה. אָבֵל בִּשְׁלֹשָׁה יָמִים הָרִאשׁוֹנִים - אֵינוֹ הוֹלֵךְ אֲפִלּוּ לְבֵית אֵבֶל אַחֵר[27]; מִכָּאן וְאֵילָךְ - הוֹלֵךְ. וְאֵינוֹ יוֹשֵׁב בִּמְקוֹם הַמְנַחֲמִין, אֶלָּא בְּמָקוֹם הַמִּתְנַחֲמִין[28]. וְלֹא יֵצֵא לְמָקוֹם אַחֵר מִפֶּתַח בֵּיתוֹ כָּל שַׁבָּת הָרִאשׁוֹנָה[29]. שְׁנִיָּה - יוֹצֵא, וְאֵינוֹ יוֹשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ. שְׁלִישִׁית - יוֹשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ, וְאֵינוֹ מְדַבֵּר כְּדַרְכּוֹ[30]. רְבִיעִית - הֲרֵי הוּא כְּכָל אָדָם[31].

27) אע"פ שהוא מענין אבילותו, וכל־שכן שאינו הולך להשתתף בשאר מצוות, שאינן מענין אבילות (רדב"ז). ובשמחות פ"ו, שנינו: "מת באותה העיר - ביום הראשון וביום השני אינו יוצא עמהם (=ללוותו)... אבל אם אין שם כדי נושאי המיטה וקובריה, יוצא עמהם אפילו ביום ראשון", שהרי הוא חייב בכל המצוות שבתורה, וכן ביו"ד סי' שצג סעיף א. 28) מו"ק כא, ב. 29) שבוע הראשון. 30) שם כג, א "ואינו מדבר", ומפרש רש"י לרי"ף שם: "אלא יושב ודומם ואינו מדבר ברבים כמנהגו". ובשו"ע יו"ד סי' שצג סעיף ב, מעיר: "ועכשיו נוהגים שאין יושבים במקומם כל שלשים, ועל אביו ואמו כל י"ב חודש". ולענין הליכת האבל לבית־הכנסת, כתוב בשו"ע שם סעיף ג, שאינו הולך שם אלא בשבת, ומקורו בהרא"ש למו"ק שם אות מו, האומר: "האבל הולך לבית־הכנסת בשבת, ואחר התפילה האבל יוצא, וכל הקהל הולכים עמו, ויושבים שם שעה אחת. וסומכים על דברי אגדה בפרקי דרבי אליעזר (פי"ז): ראה שלמה שמידת גמילות־חסדים גדולה... וכשבנה בית־המקדש בנה שני שערים, אחד לחתנים ואחד לאבלים ולמנודים, והיו ישראל הולכים בשבתות ויושבים בין שני שערים הללו, והנכנס בשער החתנים היו יודעים שהוא חתן... והנכנס בשער אבלים והיה שפמו מכוסה, היו יודעים שהוא אבל, והיו אומרים לו: השוכן בבית הזה ינחמך... משחרב בית־המקדש התקינו שיהיו חתנים ואבלים הולכים לבתי כנסיות... ורואים את האבל ויושבים עמו על הארץ, כדי שיצאו כל ישראל ידי חובתם בגמילות חסדים" וכו'. 31) מו"ק כג, א. ואפילו לא שלמו שלשה שבועות, כגון שמת באמצע השבוע, מיד כשכלה אותו שבוע, ושנים שאחריו - נחשב השבוע הבא רביעי (יו"ד סי' שצג סעיף ב).

ו. כֹּהֵן גָּדוֹל חַיָּב בְּכָל דִּבְרֵי אֲבֵלוּת, אֶלָּא שֶׁאָסוּר לוֹ לִקְרֹעַ בְּגָדָיו לְמַעְלָה[32], וּלְגַדֵּל פֶּרַע[33], וְלָצֵאת אַחַר הַמִּטָּה[34]. וְכָל הָעָם בָּאִין לְנַחֲמוֹ לְבֵיתוֹ. וּכְשֶׁמַּכְרִין אוֹתוֹ[35] - כָּל הָעָם מְסַבִּין עַל הָאָרֶן, וְהוּא מֵסֵב עַל הַסַּפְסָל[36]. וְאוֹמְרִין לוֹ כְּשֶׁמְּנַחֲמִין אוֹתוֹ: אָנוּ כַּפָּרָתְךָ[37]. וְהוּא אוֹמֵר לָהֶם: תִּתְבָּרְכוּ מִן הַשָּׁמַיִם. וְאִם רָצָה לְנַחֵם אֲחֵרִים[38] - הַמְּמֻנֶּה[39] מְמַצִּיעוֹ בְּתוֹךְ הָעָם[40], וְאוֹמֵר לָהֶם: תְּנֶחָמוּ[41].

32) שנאמר (ויקרא כא, י) "ובגדיו לא יפרום" - אינו פורם (=קורע) כדרך שבני אדם פורמים, אלא הוא מלמטה (בשפת בגדו) וההדיוט מלמעלה (הוריות יב, ב). והשווה הל' כלי המקדש פ"ה, ה"ו. 33) שנאמר (שם, שם) "את ראשו לא יפרע" - אינו מרבה פרע לעולם, אלא מסתפר מערב שבת לערב שבת, "הואיל ומשמרות מתחדשות" (סנהדרין כב, ב). ומפרש רש"י: משמרות כהנים מתחלפות ומתחדשות בשבת, זו יוצאת וזו נכנסת, וצריך להסתפר מפני משמרת חדשה הנכנסת, שתראנו ביפיו. 34) ככתוב (ויקרא כא, יא) "ומן המקדש לא יצא", ובהל' כלי המקדש שם, ה"ה - כותב רבינו: "מת לו מת, אינו יוצא אחריו ואינו יוצא מפתח ביתו או מן המקדש". וראה סנהדרין יח, א. 35) סעודת הבראה הנזכרת לעיל פ"ד, ה"ט. 36) סנהדרין שם. 37) בנו תתכפר, ואנחנו תחתיך לכל הראוי לבוא עליך (שם וברש"י). 38) אחרי שחזרו אבלים מבית הקברות, עומד האבל במקומו וכל העם עובר איש־איש לנחמו, כמבואר לקמן פי"ג, ה"ב. 39) סגן הכהנים. העומד תמיד לימין הכהן, והוא ממונה על כל הכהנים, ראה הל' כלי המקדש פ"ד, הט"ז. 40) שהממונה בימינו, וכל

העם בשמאלו, והכהן הגדול באמצע, וגם האבלים בשמאלו, כמבואר לקמן פי"ג ה"ב: "אבלים עומדים לשמאל המנחמים". ולשון רבינו בהל' כלי המקדש פ"ה, ה"ד: "והסגן ממצעו בינו לבין העם". 41) סנהדרין יט, א.

ז. וְכֵן הַמֶּלֶךְ חַיָּב בְּכָל דִּבְרֵי אֲבֵלוּת, אֶלָּא שֶׁאֵינוֹ יוֹצֵא מִפֶּתַח פַּלְטֵרִין[42] שֶׁלּוֹ אַחַר מֵתוֹ[43]; וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אַחַר מֵתִים אֲחֵרִים. וְאֵינוֹ מְנַחֵם אֲבֵלִים[44]. וְלֹא יָצָא דָוִד אַחַר אַבְנֵר[45], אֶלָּא לְהוֹדִיעַ לָעָם שֶׁלֹּא נֶהֱרַג בִּרְצוֹנוֹ[46].

42) ארמונו. 43) שם כ, א שגנאי הוא למלך להראות עגום ועצב לפני העם, והכתוב אומר (ישעיה לג, יז) "מלך ביפיו תחזינה עיניך". 44) תוספתא, סנהדרין פ"ד, ה"ב.

45) ראה - שמואל־ב ג, לא "והמלך דוד הולך אחרי המיטה". 46) סנהדרין כ, א. וכן הכתוב מעיד: "וידעו כל העם... כי לא היתה מהמלך, להמית את אבנר בן נר" (שם לז).

ח. אֵין אָדָם נִכְנָס לַמֶּלֶךְ לְנַחֲמוֹ[47], אֶלָּא עֲבָדָיו וּמִי שֶׁנָּתַן לוֹ רְשׁוּת לְהִכָּנֵס. וְאֵין לָהֶן רְשׁוּת לְדַבֵּר לוֹ דִּבְרֵי תַּנְחוּמִין, אֶלָּא כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְשֶׁה אוֹתָם. וּכְשֶׁמַּבְרִין אוֹתוֹ - כָּל הָעָם מְסַבִּין עַל הָאָרֶץ, וְהוּא מֵסֵב עַל הַדַּרְגָּשׁ[48].

47) תוספתא, סנהדרין שם: מלך ישראל אינו עומד בשורה להתנחם. 48) מיטה שמצעה עור, וקשור לארוכות המיטה ברצועות כמו ספה, והיא מכובדת יותר מספסל (סנהדרין שם). והשווה לקמן הל' מלכים פ"ב, ה"ד.

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – כ"ב־כ"ח סיון ה'תש"פ

יום ראשון כ"ב סיון ה'תש"פ

מצות לא תעשה רפב. רפג.
מצות עשה רכט. רכח.

הַמִּצְוָה הָרִפ"ב — הָאַזְהָרָה שֶׁהַזְהַר הַדַּיָּן מִלִּנְטוֹת אַחַר דַּעַת הָרֹב אִם הָיָה הָרֹב אָדָם אֶחָד בִּלְבָד. וּפֵרוּשׁ הָעִנְיָן הַזֶּה, שֶׁאִם נָפְלָה מַחְלֹקֶת בֵּין הַדַּיָּנִים בַּחוֹטֵא: מִקְצָתָם אָמְרוּ שֶׁהוּא חַיָּב מִיתָה וּמִקְצָתָם אָמְרוּ שֶׁאֵינוֹ חַיָּב מִיתָה, וְהָיוּ הַמְחַיְּבִים יְתֵרִים בְּמִנְיָן עַל הַמְזַכִּים אִישׁ אֶחָד — אָסוּר לַהֲרוֹג אוֹתוֹ הַחוֹטֵא, וְהַזְהִיר ה' אֶת־הַדַּיָּן מִלְּהָרְגוֹ עַד שֶׁיִּהְיוּ הַמְחַיְּבִים יְתֵרִים עַל הַמְזַכִּים — שְׁנַיִם. וְהוּא אָמְרוֹ: "לֹא־תִהְיֶה אַחֲרֵי־רַבִּים לְרָעֹת" (שמות כג, ב) כְּלוֹמַר: לֹא תִּמָּשֵׁךְ אַחַר כָּל־רֹב שֶׁיֵּאָרַע, בִּגְזַר דִּין הַמָּוֶת, וְזֶהוּ עִנְיָן אָמְרוֹ בִּמְיֻחָד "לְרָעוֹת". וּלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא (פרשת משפטים שם): "אַחַד עָשָׂר מְזַכִּין וּשְׁנַיִם עָשָׂר מְחַיְּבִין שׁוֹמֵעַ אֲנִי יְהֵא חַיָּב — תַּלְמוּד לוֹמַר: לֹא־תִהְיֶה אַחֲרֵי־רַבִּים לְרָעֹת". וְשָׁם אָמְרוּ: "הַטּוֹתְךָ לְטוֹבָה עַל פִּי אֶחָד, הַטּוֹתְךָ לְרָעָה עַל פִּי שְׁנַיִם". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ד' מִסַּנְהֶדְרִין (לב.).

הַמִּצְוָה הָרִפ"ג — הָאַזְהָרָה שֶׁהַזְהַר הַדַּיָּן מִלִّנְטוֹת אַחַר סְבָרַת דַּיָּן אַחֵר דֶּרֶךְ הִסְמְכוּת עָלָיו בְּחִיּוּב הַמְחַיֵּב אוֹ זְכוּי הַזַּכַּאי. בְּלִי שֶׁיִּבְחוֹן הַדָּבָר בְּעַצְמוֹ לְפִי חֲקִירָתוֹ וּסְבָרָתוֹ מִתּוֹךְ יְסוֹדוֹת הַדִּין, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְלֹא־תַעֲנֶה עַל־רַב לִנְטֹת" (שם). הַכַּוָּנָה בָּזֶה: אַל תְּבַקֵּשׁ בָּרִיב, הַנְּטִיָּה בִּלְבַד, וְהוּא: שֶׁתִּטֶּה עִם הָרֹב אוֹ עִם הַגְּדוֹלִים, וְתִשְׁתּוֹק מִמַּה שֶּׁיֵּשׁ בְּדַעְתְּךָ בְּאוֹתוֹ הַדִּין וּלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא: "וְלֹא־תַעֲנֶה עַל־רַב לִנְטֹת, שֶׁלֹּא תֹאמַר בִּשְׁעַת מִנְיָן: דַּיֵּי שֶׁאֶהְיֶה כְּרַבִּי אִישׁ פְּלוֹנִי — אֶלָּא אֱמוֹר מַה שֶּׁלְּפָנֶיךָ. יָכוֹל אַף דַּיֵּנֵי מָמוֹנוֹת כֵּן — תַּלְמוּד לוֹמַר: אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטּוֹת" (שם). וְגַם מִן־הַלָּאו הַזֶּה נִלְמְדָה הָאַזְהָרָה לַמְּלַמֵּד זְכוּת שֶׁלֹּא יַחֲזוֹר וִילַמֵּד חוֹבָה, אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְלֹא־תַעֲנֶה עַל־רַב לִנְטֹת", כְּלוֹמַר: לֹא יְהֵא דְּבָרְךָ בּוֹ לְהַטּוֹת אוֹתוֹ לְחוֹבָה. וְכֵן אֵין פּוֹתְחִין בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת לְחוֹבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא־תַעֲנֶה עַל־רַב לִנְטֹת". וְכֵן מַחֲזִירִין (הדין) לִזְכוּת וְאֵין מַחֲזִירִין לְחוֹבָה. וְכֵן אֵין מַתְחִילִין מִן־הַגָּדוֹל — כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה נִלְמְדוּ מִמַּה שֶּׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא־תַעֲנֶה עַל־רַב לִנְטֹת", כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּפֶרֶק ד' מִסַּנְהֶדְרִין (לו.). וְשָׁם נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ.

הַמִּצְוָה הָרִכ"ט — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִסְקוֹל אֶת־הָעוֹבְרִים עַל מִקְצָת (חלק מ)הַמִּצְוֹת, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וּסְקַלְתֶּם אֹתָם בָּאֲבָנִים וָמֵתוּ" (דברים כב, כד) וְנָעִיר עַל הַמִּצְוֹת שֶׁהָעוֹבֵר עֲלֵיהֶן חַיָּב סְקִילָה, כְּשֶׁאַזְכִּיר מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ו' מִסַّנְהֶדְרִין (מה.).

הַמִּצְוָה הָרִכ"ח — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִשְׂרוֹף אֶת־הָעוֹבְרִים עַל מִקְצָת הַמִּצְוֹת. וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "בָּאֵשׁ יִשְׂרְפוּ אֹתוֹ וְאֶתְהֶן" (ויקרא כ, יד), וְנָעִיר בְּמִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה עַל הַמִּצְוֹת שֶׁחַיָּבִים עֲלֵיהֶן שְׂרָפָה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ז' מִמַּסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין (נב.).

יום שני כ"ג סיון ה'תש"פ

מצות עשה רכו. רכז. רל. רלא.
מצות לא תעשה סו.

הַמִּצְוָה הָרכ"ו — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לַהֲרוֹג אֶת־

הָעוֹבְרִים עַל מִקְצָת הַמִּצְוֹת — בְּסִיף, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "נָקֹם יִנָּקֵם" (שמות כא, כ). וְנָעִיר בְּמִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה עַל הַמִּצְוֹת שֶׁחַיָּבִים עֲלֵיהֶן הַתָּזַת הָרֹאשׁ. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ז' מִמַּסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין (נב:).

הַמִּצְוָה הָרכ"ז — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לַחֲנוֹק אֶת־הָעוֹבְרִים עַל מִצְוֹת מְסֻיָּמוֹת, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "מוֹת יוּמָת" (שם, טז). וְנָעִיר בְּמִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה עַל הַמִּצְוֹת שֶׁחַיָּבִים עֲלֵיהֶן חֶנֶק. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ז' מִמַּסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין (שם).

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה מָאתַיִם וּשְׁלֹשִׁים — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִתְלוֹת מִקְצָת הָרוּגֵי בֵּית דִּין, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְתָלִיתָ אֹתוֹ עַל־עֵץ" (דברים כא, כב). וְנַזְכִּיר אֶת־הַמִּצְוֹת שֶׁהָעוֹבֵר עֲלֵיהֶן חַיָּב תְּלִיָּה בְּמִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ו' מִסַּנְהֶדְרִין (מו.).

הַמִּצְוָה הָרל"א — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִّינוּ לִקְבּוֹר הָרוּגֵי בֵּית דִּין בְּיוֹם הֲרִיגָתָם, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "כִּי־קָבוֹר תִּקְבְּרֶנּוּ בַּיּוֹם הַהוּא" (שם, כג), וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת כי תצא שם): "כִּי־קָבוֹר תִּקְבְּרֶנּוּ — מִצְוַת עֲשֵׂה". וְכָךְ הוּא הַדִּין בִּשְׂאָר מֵתִים, כְּלוֹמַר: שֶׁיִּקָּבֵר כָּל־מֵת מִיִּשְׂרָאֵל בְּיוֹם מוֹתוֹ. וּלְפִיכָךְ קוֹרְאִים לְמֵת שֶׁאֵין לוֹ מִי שֶׁיִּתְעַסֵּק בִּקְבוּרָתוֹ — מֵת מִצְוָה. עִנְיָנוֹ: הַמֵּת שֶׁמִּצְוָה עַל כָּל־אֶחָד לְקָבְרוֹ, לְפִי שֶׁאָמַר יִתְעַלֶּה: "כִּי־קָבוֹר תִּקְבְּרֶנּוּ". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ו' מִסַּנְהֶדְרִין (שם).

הַמִּצְוָה הַס"ו — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלַּעֲזוֹב הַתָּלוּי, לָן עַל עֵצוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא תָּבוֹא עַל־יְדֵי כָּךְ בִּרְכַּת הַשֵּׁם (בלשון סגי־נהור) בַּמַּחֲשָׁבָה כְּשֶׁיֵּרָאֶה (שהמביט נזכר בסיבת תליתו). כִּי אָנוּ לֹא נִתְלֶה זוּלַת מְגַדֵּף וְעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁגַּם בּוֹ נֶאֱמַר: "אֶת־ה' הוּא מְגַדֵּף" (במדבר טו, ל). וּלְשׁוֹן הַלָּאו הַזֶּה הוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־תָלִין נִבְלָתוֹ עַל־הָעֵץ" (דברים כא, כג) וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (שם): "לֹא־תָלִין נִבְלָתוֹ עַל־הָעֵץ — זוֹ מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה" וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ו' מִסַּנְהֶדְרִין (מה:).

יום שלישי כ"ד סיון ה'תש"פ

מצות לא תעשה שי.

מצות עשה רכד. מצות לא תעשה ש.

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְעֶשֶׂר — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהַכְּשֵׁף, וְהוּא אָמְרוֹ: "מְכַשֵּׁפָה לֹא תְחַיֶּה" (שמות כב, יז), וּכְשֶׁנִּמְחוֹל (נוותר) לוֹ — נִהְיֶה עוֹבְרִים עַל מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה, וְלֹא רַק שֶׁבִּטַּלְנוּ מִצְוַת עֲשֵׂה בִּלְבָד כְּמוֹ אִלּוּ מָחַלְנוּ לְאֶחָד מִמְּחַיְּבֵי מִיתַת בֵּית דִּין.

הַמִּצְוָה הָרכ"ד — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַלְקוֹת בִּרְצוּעָה אֶת־הָעוֹבְרִים עַל מִצְוֹת מְסֻיָּמוֹת, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְהִפִּילוֹ הַשֹּׁפֵט וְהִכָּהוּ לְפָנָיו" (דברים כה, ב). וּבְהַזְכִּירֵנוּ מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה נָעִיר עַל אוֹתָן הַמִּצְוֹת שֶׁהָעוֹבֵר עֲלֵיהֶן חַיָּב מַלְקוּת. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת מַכּוֹת (יג.).

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר הַדַּיָּן מִלְּהַכּוֹת אֶת־הַחוֹטֵא מַכּוֹת כְּבֵדוֹת הַמְּמִיתוֹת. בֵּאוּר דָּבָר זֶה, שֶׁכָּל־מְחֻיָּב מַלְקוּת, תַּכְלִית (הכמות) מַה־שֶּׁמַּלְקִים אוֹתוֹ אַרְבָּעִים חֵסֶר אַחַת, כְּמוֹ שֶׁבָּא הַפֵּרוּשׁ הַמְקֻבָּל. וְאֵין מַלְקִים שׁוּם אָדָם עַד שֶׁיַּאֲמִדוּ אֶת־הַמַּכּוֹת כְּפִי יְכֹלֶת הַלּוֹקֶה וְגִילוֹ וּמִזְגּוֹ וְצוּרַת גּוּפוֹ. אִם יוּכַל לִסְבֹּל אֶת־עֹנֶשׁ הַמַّלְקוּת בִּכְלָלוּתוֹ — יִלְקֶה; וְאִם לֹא יוּכַל לִסְבֹּל — מַלְקִים אוֹתוֹ כְּפִי מַה־שֶּׁיּוּכַל לְקַבֵּל, לֹא פָּחוֹת מִשָּׁלֹשׁ מַכּוֹת. אָמַר יִתְעַלֶּה: "כְּדֵי רִשְׁעָתוֹ" (דברים כה, ב). וְתַכְלִית הַמַּלְקוּת אַרְבָּעִים חֵסֶר אַחַת, וּבָאָה הָאַזְהָרָה מִלְּהוֹסִיף לְהַלְקוֹתוֹ אֲפִלּוּ מַכָּה אַחַת נוֹסָף עַל מַה־שֶּׁאָמַד הַדַּיָּן שֶׁיָּכוֹל לִסְבֹּל, וְהוּא אָמְרוֹ: "כְּדֵי רִשְׁעָתוֹ בְּמִסְפָּר. אַרְבָּעִים יַכֶּנּוּ לֹא יֹסִיף" (שם, ב־ג). וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת תצא שם): "אִם הוֹסִיף — עוֹבֵר בְּלֹא־תַעֲשֶׂה. אֵין לִי אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁמּוֹסִיף עַל הָאַרְבָּעִים, מִנַּיִן (אם הוסיף) עַל כָּל־אֹמֶד וְאֹמֶד שֶׁאֲמָדוּהוּ בֵּית דִּין? (בגלל שאינו מסוגל לספוג ל"ט מלקות) תַּלְמוּד לוֹמַר: לֹא יֹסִיף פֶּן־יֹסִיף". וּמִן־הַלָּאו הַזֶּה הִיא הָאַזְהָרָה מִלְّהַכּוֹת שׁוּם אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל: אִם הַחוֹטֵא הַזֶּה אָנוּ מַזְהָרִין שֶׁלֹּא לְהַכּוֹתוֹ — שְׁאָר כָּל־אָדָם לֹא כָּל־שֶׁכֵּן! וּכְבָר הִזְהִירוּ (חכמים) מִלִּרְמוֹז שֶׁיַּכֶּה אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ מַכֶּה, אָמְרוּ (סנהדרין נח:): "כָּל־הַמַּגְבִּיהַּ יָדוֹ עַל חֲבֵרוֹ לְהַכּוֹתוֹ נִקְרָא רָשָׁע, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר לָרָשָׁע לָמָּה תַכֶּה רֵעֶךָ" (שמות ב, יג).

יום רביעי כ"ה סיון ה'תש"פ

מצות לא תעשה רצד. רצ.

הַמִּצְוָה הָרצ"ד — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהַעֲנִישׁ אֶת־הָאָנוּס בַּעֲבֵרָה שֶׁעָשָׂה, כֵּיוָן שֶׁהוּא אָנוּס בַּעֲשִׂיָּתָהּ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְלַנַּעֲרָה (שנאנסה) לֹא־תַעֲשֶׂה דָּבָר" וְגוֹ' (דברים כב, כו). וּבְסַנְהֶדְרִין (נדרים סז. ועוד) אָמְרוּ: "אָנוּס רַחֲמָנָא פַּטְרֵיהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלַנַּעֲרָה לֹא־תַעֲשֶׂה דָּבָר".

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה מָאתַיִם וְתִשְׁעִים — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּקַבּוֹעַ אֶת־הָעֲנָשִׁים עַל פִּי אֹמֶד הַדַּעַת הֶחָזָק וַאֲפִלּוּ קָרוֹב לְוַדַּאי, כְּגוֹן שֶׁהָיָה אָדָם שֶׁשּׁוֹנְאוֹ רוֹדֵף אַחֲרָיו לְהָרְגוֹ וְנִמְלַט מִמֶּנּוּ לַבַּיִת, וְנִכְנַס אוֹתוֹ הָרוֹדֵף אַחֲרָיו, וְנִכְנַסְנוּ אֲנַחְנוּ אַחֲרֵיהֶם וּמְצָאנוּ אֶת־הַנִּרְדָּף הָרוּג מְפֻרְפָּר, וְשׂוֹנְאוֹ הָרוֹדְפוֹ עוֹמֵד עָלָיו כְּשֶׁהַסַּכִּין בְּיָדוֹ וּשְׂנֵיהֶם (ההרוג והסכין) מְגֹאָלִים (מלוכלכים) בְּדָם — הֲרֵי אֵין

מתוך מהדורת חזק

הַסַּנְהֶדְרִין הוֹרְגִים רוֹדֵף זֶה עַל דֶּרֶךְ קִיּוּם הָעֹנֶשׁ, כֵּיוָן שֶׁאֵין שָׁם בֵּרוּר בְּעֵדִים שֶׁרָאוּ אֶת־הָרְצִיחָה. וּבָאָה הָאַזְהָרָה בְּתוֹרַת הָאֱמֶת מִלַּהֲרוֹג אֶת־זֶה וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְנָקִי וְצַדִּיק אַל־תַּהֲרֹג וְגוֹ'" (שמות כג, ז). וּבַמְּכִלְתָּא (פרשת משפטים שם) אָמְרוּ: "רָאוּהוּ רוֹדֵף אַחַר חֲבֵרוֹ לְהָרְגוֹ וְהִתְרוּ בּוֹ וְאָמְרוּ לוֹ: יִשְׂרָאֵל הוּא, בֶּן־בְּרִית הוּא אִם הָרַגְתָּ אוֹתוֹ תֵּהָרֵג, וְהֶעְלִימוּ עֵינֵיהֶם וּמְצָאוּהוּ הָרוּג וּמְפַרְפֵּר וְהַסִּיף מְנַטֵּף דָּם מִיָּד הַהוֹרֵג, שׁוֹמֵעַ אֲנִי (חושב אני) יְהֵא חַיָּב? — תַּלְמוּד לוֹמַר: וְנָקִי וְצַדִּיק אַל־תַּהֲרֹג". וְאַל יִקְשֶׁה בְּעֵינֶיךָ דָּבָר זֶה וְאַל תַּחְשׁוֹב שֶׁזֶּה דִּין עָוֶל — לְפִי שֶׁהַדְּבָרִים הָאֲפִשָׁרִיִּים (הסבירים, הבלתי מוכרחים) יֵשׁ מֵהֶם שֶׁאֲפִשָׁרוּתָם (שסבירותם) קְרוֹבָה מְאֹד, וּמֵהֶם שֶׁאֲפִשָׁרוּתָם רְחוֹקָה מְאֹד, וּמֵהֶם בֵּינוֹנִיִּים בֵּין אֵלּוּ, וְהָ"אֲפִשָׁר" רָחָב גָּדוֹל מְאֹד. וְאֵלּוּ הִרְשְׁתָּה תּוֹרָה לְקַיֵּם עֲנָשִׁים בְּאֲפִשָׁר הַקָּרוֹב מְאֹד, אֲשֶׁר כִּמְעַט קָרוֹב לְמְחֻיָּב הַמְּצִיאוּת כְּדֶגְמַת מַה־שֶּׁהִזְכַּרְנוּ — כִּי אָז הָיוּ מְקַיְּמִים אֶת־הָעֲנָשִׁים (מתוך השוואה שאינה מדויקת ביותר) בְּמָה שֶׁהוּא יוֹתֵר רָחוֹק מִזֶּה וּבְמָה שֶׁהוּא עוֹד יוֹתֵר רָחוֹק, עַד שֶׁיְּקַיְּמוּ אֶת־הָעֲנָשִׁים וְיָמִיתוּ בְּנֵי אָדָם תָּמִיד בְּאֵמְדָּן קַל לְפִי דִּמְיוֹן הַשּׁוֹפֵט. לְפִיכָךְ סָתַם יִתְעַלֶּה אֶת־הַפֶּתַח הַזֶּה וְצִוָּה שֶׁלֹּא יְקַיֵּם שׁוּם עֹנֶשׁ אֶלָּא עַד שֶׁיִּהְיוּ שָׁם עֵדִים הַמְּעִידִים שֶׁבָּרוּר לָהֶם אוֹתוֹ הַמַּעֲשֶׂה, בֵּרוּר שֶׁאֵין בּוֹ שׁוּם סָפֵק וְלֹא (שאמרו כן העדים מצד הגיון או) הֶסְבֵּר כְּלָל. וְאִם לֹא נְקַיֵּם אֶת־הָעֲנָשִׁים בְּאֹמֶד הֶחָזָק מְאֹד (גם אם טעינו) — הֲרֵי לֹא יוּכַל לְקָרוֹת יוֹתֵר מִשֶּׁנְּפַטֵּר אֶת־הַחוֹטֵא; אֲבָל אִם נְקַיֵּם אֶת־הָעֲנָשִׁים בְּאֹמֶד וּבְדִמּוּי (מתוך השערה) אֶפְשָׁר שֶׁבְּיוֹם מִן־הַיָּמִים נַהֲרוֹג נָקִי — וְיוֹתֵר טוֹב וְיוֹתֵר רָצוּי לְפַטֵּר אֶלֶף חוֹטְאִים, מִלַּהֲרֹג נָקִי אֶחָד בְּיוֹם מִן־הַיָּמִים. וְכֵן אִם הֵעִידוּ עָלָיו שְׁנֵי עֵדִים בִּשְׁתֵּי עֲבֵרוֹת שֶׁחַיָּב עַל כָּל־אַחַת מֵהֶן מִיתָה, וְכָל־אֶחָד מֵהֶם לְבַדּוֹ רָאָהוּ עוֹבֵר עַל הָאַחַת וְלֹא רָאָהוּ עוֹבֵר עַל הָאַחֶרֶת — הֲרֵי זֶה לֹא יֵהָרֵג. כְּגוֹן שֶׁיָּעִיד עָלָיו עֵד אֶחָד שֶׁעָשָׂה מְלָאכָה בַּשַּׁבָּת וְהִתְרָה בּוֹ, וְשֵׁנִי יָעִיד עָלָיו שֶׁעָבַד עֲבוֹדָה זָרָה וְהִתְרָה בּוֹ — הֲרֵי זֶה אֵינוֹ נִסְקָל. אָמְרוּ (מכילתא פרשת משפטים שם): "הָיָה עֵד אֶחָד מְעִידוֹ עוֹבֵד לַחַמָּה וְאֶחָד עוֹבֵד לְלְבָנָה, שׁוֹמֵעַ אֲנִי (אפשר אולי ש)יִצְטָרְפוּ? — תַּלְמוּד לוֹמַר: וְנָקִי וְצַדִּיק אַל־תַּהֲרֹג".

יום חמישי כ"ו סיון ה'תש"פ

מצות לא תעשה רעט. רעז ערה. רעח. רעג.

הַמִּצְוָה הָרְע"ט — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַר הַדַּיָּן מִלַּחְמוֹל (לרחם) עַל מִי שֶׁהָרַג אֶת־חֲבֵרוֹ אוֹ חִסְרוֹ אֵבֶר מֵאֵבָרָיו, כְּלוֹמַר: בְּתַשְׁלוּם הַקְּנָסוֹת. שֶׁלֹּא יֹאמַר: זֶה עָנִי וְקָטֵע אֶת־יָדוֹ שֶׁל זֶה אוֹ אִבֵּד עֵינוֹ שֶׁלֹּא בְּכַוָּנָה, וְיָחוֹן וִירַחֵם עָלָיו מִלְּחַיְּבוֹ תַּשְׁלוּם דְּמֵי הֶזֵּקוֹ בִּשְׁלֵמוּת, וְהוּא אָמְרוֹ בָּזֶה: "וְלֹא־תָחוֹס עֵינְךָ נֶפֶשׁ בְּנֶפֶשׁ עַיִן בְּעַיִן שֵׁן בְּשֵׁן יָד בְּיָד רֶגֶל בְּרָגֶל" (דברים יט, כא). וּכְבָר נִכְפַּל הַלָּאו בָּזֶה וְאָמַר: "לֹא־תָחוֹס עֵינְךָ עָלָיו וּבִעַרְתָּ דַּם־הַנָּקִי מִיִּשְׂרָאֵל" (שם, יג).

הַמִּצְוָה הָרע"ז — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַר הַדַּיָּן מִלַּחְמוֹל עַל הֶעָנִי בִּשְׁעַת הַדִּין עַד שֶׁיְּזַכֵּהוּ בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ מַגִּיעַ לוֹ, עַל דֶּרֶךְ הַחֶמְלָה עָלָיו אֶלָּא יְשַׁוֶּה בֵּין הֶעָשִׁיר לֶעָנִי וְהָאֶבְיוֹן וִיחַיְּבֶנּוּ (גם את העני) לְשַׁלֵּם מַה־שֶּׁיִּקְבַּע עָלָיו, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְדָל לֹא תֶהְדַּר בְּרִיבוֹ" (שמות כג, ג) וּכְבָר כָּפַל אֶת־הַלָּאו בְּעִנְיָן זֶה בְּלָשׁוֹן אַחֵר וְאָמַר: "לֹא־תִשָּׂא פְּנֵי־דָל" (ויקרא יט, טו), וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת קדושים): "שֶׁלֹּא תֹּאמַר: עָנִי הוּא זֶה הוֹאִיל וַאֲנִי וְהֶעָשִׁיר הַזֶּה חַיָּבִין לְפַרְנְסוֹ אֲזַכֶּנּוּ וְנִמְצָא מִתְפַּרְנֵס בִּנְקִיּוּת — תַּלְמוּד לוֹמַר: לֹא־תִשָּׂא פְּנֵי־דָל".

הַמִּצְוָה הָרע"ה — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַר הַדַּיָּן מִלְּכַבֵּד פְּנֵי אֶחָד מִבַּעֲלֵי הַדִּין בִּשְׁעַת הַדִּיּוּן, אֲפִלּוּ הָיָה אָדָם נִכְבָּד מְאֹד וּגְדָל־הַמַּעֲלָה, וְלֹא יְכַבְּדֶנּוּ הַדַּיָּן אִם בָּא לַדִּין עִם בַּעַל דִּינוֹ וְלֹא יַרְאֶה שֶׁהוּא מְגַדְּלוֹ וּמְכַבְּדוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא תֶהְדַּר פְּנֵי גָדוֹל" (שם). וּבִסְפְרָא (פרשת קדושים): "שֶׁלֹּא תֹּאמַר עָשִׁיר הוּא זֶה, בֶּן־גְּדוֹלִים הוּא זֶה הֵיאַךְ אֲבַיְּשֶׁנּוּ וְאֵרָאֶה בִּכְבָשְׁתּוֹ, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁאֵינוֹ מְבַיְּשוֹ — לְכָךְ נֶאֱמַר: לֹא תֶהְדַּר פְּנֵי גָדוֹל". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בְּסַנְהֶדְרִין וּשְׁבוּעוֹת (ל.).

הַמִּצְוָה הָרע"ח — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַר הַדַּיָּן מִלְּהַטּוֹת אֶת־הַדִּין עַל אֶחָד מִבַּעֲלֵי הַדִּין אִם יָדַע שֶׁהוּא אָדָם רָשָׁע בַּעַל עֲבֵרוֹת, הִזְהִיר יִתְעַלֶּה מִלְּהַעֲנִישוֹ בְּעִוּוּת הַדִּין, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא תַטֶּה מִשְׁפַּט אֶבְיֹנְךָ בְּרִיבוֹ" (שמות כג, ו). וּלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא (פרשת משפטים שם): "רָשָׁע וְכָשֵׁר עוֹמְדִין לְפָנֶיךָ לָדִין, שֶׁלֹּא תֹּאמַר הוֹאִיל וְרָשָׁע הוּא (ולבטח משקר) אַטֶּה הַדִּין עָלָיו (לחובתו) — תַּלְמוּד לוֹמַר: "לֹא תַטֶּה מִשְׁפַּט אֶבְיֹנְךָ בְּרִיבוֹ", 'אֶבְיוֹן' הוּא בְּמִצְוֹת", כְּלוֹמַר: אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא אֶבְיוֹן בְּמִצְוֹת — לֹא תַטֶּה אֶת־דִּינוֹ.

הַמִּצְוָה הָרע"ג — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַר הַדַּיָּן מִלַּעֲשׂוֹת עָוֶל בַּדִּין, וְהוּא אָמְרוֹ: "לֹא־תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט" (ויקרא יט, טו) וְעִנְיָן לָאו זֶה שֶׁלֹּא יַעֲבֹר עַל הַחֻקִּים שֶׁגָּדְרָה תּוֹרָה בְּחִיּוּב דָּבָר אוֹ בְּפִטּוּר מִמֶּנּוּ (שלא יחייב זכאי ויפטור חייב).

יום שישי כ"ז סיון ה'תש"פ

מצות לא תעשה רפ. מצות עשה קעז. מצות לא תעשה רעו. עדר.

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה מָאתַיִם וּשְׁמֹנִים — הָאַזְהָרָה

שֶׁהֵזְהַר הַדַּיָּן מִלְּהַטּוֹת בְּדִינוֹ גֵּרִים וְיִתּוֹמִים, וְהוּא אָמְרוֹ: "לֹא תַטֶּה מִשְׁפַּט גֵּר יָתוֹם" (דברים כד, יז) הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ שֶׁהַמַּטֶּה מִשְׁפַּט אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל עוֹבֵר בְּלָאו אֶחָד וְהוּא אָמְרוֹ: "לֹא־תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט" (ויקרא יט, טו); וְאִם הִטָּה מִשְׁפַּט גֵּר — עוֹבֵר בִּשְׁנֵי לָאוִין. וּבְסִפְרֵי (פרשת תצא שם): "לֹא תַטֶּה מִשְׁפַּט גֵּר, מְלַמֵּד שֶׁכָּל־הַמַּטֶּה מִשְׁפַּט גֵּר — עוֹבֵר בִּשְׁנֵי לָאוִין. וְאִם הָיָה גֵּר יָתוֹם — עוֹבֵר בִּשְׁלֹשָׁה לָאוִין".

הַמִּצְוָה הַקע"ז — הַצּוּוּי שֶׁנִּצְטַוּוּ הַדַּיָּנִים לְהַשּׁוֹת בֵּין בַּעֲלֵי הַדִּין וְלִשְׁמוֹעַ כָּל־אֶחָד מֵהֶם עִם אֹרֶךְ דְּבָרָיו אוֹ קִצּוּרָם, וְהוּא אָמְרוֹ: "בְּצֶדֶק תִּשְׁפֹּט עֲמִיתֶךָ" (שם) וּבָא הַפֵּרוּשׁ בְּסִפְרָא (פרשת קדושים): "שֶׁלֹּא יְהֵא אֶחָד מְדַבֵּר כָּל־צָרְכּוֹ וְאֶחָד אוֹמֵר לוֹ: קַצֵּר דְּבָרֶיךָ". זֶהוּ אַחַד הָעִנְיָנִים שֶׁכּוֹלְלָם צִוּוּי זֶה. וְיֵשׁ בּוֹ עוֹד: שֶׁכָּל־אָדָם מְצֻוֶּה לָדוּן דִּין תּוֹרָה אִם הוּא בָּקִי בְּכָךְ וּבַעֲלֵי הַדִּין הִתְחִילוּ (והסכימו) לִטְעוֹן לְפָנָיו (אף על פי שהוא יחיד). וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוֹ: "אֶחָד דָּן אֶת־חֲבֵרוֹ דְּבַר תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּצֶדֶק תִּשְׁפֹּט עֲמִיתֶךָ". וְיֵשׁ בּוֹ עוֹד: שֶׁחַיָּב אָדָם לָדוּן אֶת־חֲבֵרוֹ לְכַף זְכוּת וְלֹא יְפָרֵשׁ מַעֲשָׂיו וּדְבָרָיו אֶלָּא לְטוֹב וּלְחֶסֶד. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ כַּוָּנוֹת צִוּוּי זֶה בִּמְקוֹמוֹת מְפֻזָּרִים בַּתַּלְמוּד.

הַמִּצְוָה הָרע"ו — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַר הַדַּיָּן מִלִּירוֹא מֵאָדָם מַזִּיק בְּלִיַּעַל וְרַע הַמִּדּוֹת עַד שֶׁלֹּא יִפְסוֹק עָלָיו דִּין צֶדֶק (ויזכהו מפחד), אֶלָּא חַיָּב לִפְסוֹק וְלֹא יָחוּשׁ לְמַה־שֶּׁיִּקָּרֶה לוֹ מִן־הַנִּזָּקִים מֵאוֹתוֹ אָדָם. אָמַר יִתְעַלֶּה "לֹא תָגוּרוּ מִפְּנֵי־אִישׁ" (דברים א, יז) וּלְשׁוֹן סִפְרָא: "לֹא תָגוּרוּ מִפְּנֵי־אִישׁ, שֶׁמָּא תֹּאמַר מִתְיָרֵא אֲנִי מֵאִישׁ פְּלוֹנִי שֶׁמָּא יַהֲרוֹג אֶת־בְּנִי, שֶׁמָּא יַדְלִיק גְּדִישִׁי (ערימת תבואה), שֶׁמָּא יִקְצוֹץ אֶת־נְטִיעוֹתַי — תַּלְמוּד לוֹמַר: לֹא תָגוּרוּ מִפְּנֵי־אִישׁ".

הַמִּצְוָה הָעד"ר — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַר הַדַּיָּן מִלְּקַחַת שֹׁחַד מִבַּעֲלֵי הַדִּין אֲפִלּוּ לָדוּן בְּצֶדֶק, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְשֹׁחַד לֹא תִקָּח" (שמות כג, ח). וּכְבָר נִכְפַּל הַלָּאו בְּעִנְיָן זֶה (בדברים טז, יט). וּבְסִפְרֵי (תחלת פרשת שופטים שם): "לֹא תִקַּח שֹׁחַד אֲפִלּוּ לְזַכּוֹת זַכַּאי וּלְחַיֵּב חַיָּב". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בְּסַנְהֶדְרִין.

יום ש"ק כ"ח סיון ה'תש"פ

מצות לא תעשה שטו. רפא. שטז.

הַמִּצְוָה הַשט"ו — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ מִלְּקַלֵּל אֶת־הַדַּיָּן, וְהוּא אָמְרוֹ: "אֱלֹהִים (דיין) לֹא תְקַלֵּל" (שמות כב, כז). וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — לוֹקֶה.

הַמִּצְוָה הָרפ"א — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַר הַדַּיָּן מִלִּשְׁמוֹעַ דִּבְרֵי אֶחָד מִבַּעֲלֵי הַדִּין שֶׁלֹּא בִּפְנֵי בַּעַל דִּינוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ: "לֹא תִשָּׂא שֵׁמַע שָׁוְא" (שם כג, א) לְפִי שֶׁעַל הָרֹב יִהְיוּ דִּבְרֵי בַּעַל דִּין שֶׁלֹּא בִּפְנֵי בַּעַל דִּין — שָׁוְא, וּלְפִיכָךְ הֵזְהַר הַדַּיָּן מִלִּשְׁמוֹעַ אוֹתָם הַדְּבָרִים כְּדֵי שֶׁלֹּא יִכָּנֵס בְּדַעְתּוֹ מֵשֶׁג בִּלְתִּי נָכוֹן וּבִלְתִּי אֲמִתִּי וּלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא (פרשת משפטים שם): "לֹא תִשָּׂא שֵׁמַע שָׁוְא — אַזְהָרָה לַדַּיָּן שֶׁלֹּא יִשְׁמַע מִבַּעַל דִּין עַד שֶׁיְּהֵא בַּעַל דִּינוֹ עִמּוֹ; אַזְהָרָה לְבַעַל דִּין שֶׁלֹּא יַשְׁמִיעַ דְּבָרָיו לַדַּיָּן עַד שֶׁיְּהֵא חֲבֵרוֹ עִמּוֹ". וּבְאַזְהָרָה עַל עִנְיָן זֶה בְּעִצְמוֹ אָמַר: "מִדְּבַר שֶׁקֶר תִּרְחָק" (שם, ז), כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּפֶרֶק ד' מִשְּׁבוּעוֹת (לא.). וּבִכְלַל לָאו זֶה אָמְרוּ עוֹד: אַזְהָרָה לִמְסַפֵּר לְשׁוֹן הָרָע, וּמְקַבֵּל לְשׁוֹן הָרַע, וּמֵעִיד עֵדוּת שֶׁקֶר, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמַכּוֹת (כג.).

הַמִּצְוָה הַשט"ז — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ מִלְּקַלֵּל אֶת־הַנָּשִׂיא, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְנָשִׂיא בְּעַמְּךָ לֹא תָאֹר" (שם כב, כז) וְשֵׁם זֶה, כְּלוֹמַר: נָשִׂיא, מַנִּיחוֹ (מתאר ומתכוין) הַכָּתוּב עַל הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר לוֹ הַמֶּמְשָׁלָה, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "אֲשֶׁר נָשִׂיא יֶחֱטָא" (ויקרא ד, כב) וְהַחֲכָמִים אוֹמְרִים אוֹתוֹ בִּסְתָם. (נותנים תואר זה) עַל רָאשֵׁי יְשִׁיבָה שֶׁל שִׁבְעִים זְקֵנִים בִּלְבָד. וּבְכָל־הַתַּלְמוּד וְהַמִּשְׁנָה אוֹמְרִים (חגיגה פרק ב משנה ב — טז): "נְשִׂיאִים וַאֲבוֹת בֵּית דִּין, וְנָשִׂיא וְאַב בֵּית דִּין". וְעוֹד אָמְרוּ (סנהדרין יט): "נָשִׂיא (הסנהדרין וכדומה בלשון חז"ל) שֶׁמָּחַל עַל כְּבוֹדוֹ — כְּבוֹדוֹ מָחוּל; מֶלֶךְ שֶׁמָּחַל עַל כְּבוֹדוֹ — אֵין כְּבוֹדוֹ מָחוּל". וְדַע שֶׁלָּאו זֶה כּוֹלֵל גַּם אֶת־הַנָּשִׂיא (שבלשון חז"ל נקרא "נשיא") עִם הַמֶּלֶךְ, לְפִי שֶׁעִנְיָן לָאו זֶה לְהַזְהִיר מִלְּקַלֵּל כָּל־מִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ שִׁלְטוֹן וְהוּא בַּמַּעֲלָה הַגְּבוֹהָה בְּיוֹתֵר, בֵּין שֶׁזּוֹ מַעֲלָה שִׁלְטוֹנִית אוֹ מַעֲלָה תּוֹרָנִית וְהִיא הַיְשִׁיבָה. וְכָךְ נִרְאָה מִדִּינֵי מִצְוָה זוֹ. וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — לוֹקֶה.

לא ידעתי שתיתכן נפש בהמית יראת שמים, ובוודאי נפש בהמית חסידית.

ירמיה פרק־לו ל־לב

ל לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה עַל־יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ יְהוּדָה לֹא־יִהְיֶה־לּוֹ יוֹשֵׁב עַל־כִּסֵּא דָוִד וְנִבְלָתוֹ תִּהְיֶה מֻשְׁלֶכֶת
לַחֹרֶב בַּיּוֹם וְלַקֶּרַח בַּלָּיְלָה: לא וּפָקַדְתִּי עָלָיו וְעַל־זַרְעוֹ וְעַל־עֲבָדָיו אֶת־עֲוֹנָם וְהֵבֵאתִי עֲלֵיהֶם וְעַל־יֹשְׁבֵי
יְרוּשָׁלַם וְאֶל־אִישׁ יְהוּדָה אֵת כָּל־הָרָעָה אֲשֶׁר־דִּבַּרְתִּי אֲלֵיהֶם וְלֹא שָׁמֵעוּ: לב וְיִרְמְיָהוּ לָקַח | מְגִלָּה
אַחֶרֶת וַיִּתְּנָהּ אֶל־בָּרוּךְ בֶּן־נֵרִיָּהוּ הַסֹּפֵר וַיִּכְתֹּב עָלֶיהָ מִפִּי יִרְמְיָהוּ אֵת כָּל־דִּבְרֵי הַסֵּפֶר אֲשֶׁר שָׂרַף
יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ־יְהוּדָה בָּאֵשׁ וְעוֹד נוֹסַף עֲלֵיהֶם דְּבָרִים רַבִּים כָּהֵמָּה:

ירמיה פרק־לז א־ט

א וַיִּמְלֹךְ־מֶלֶךְ צִדְקִיָּהוּ בֶּן־יֹאשִׁיָּהוּ תַּחַת כָּנְיָהוּ בֶּן־יְהוֹיָקִים אֲשֶׁר הִמְלִיךְ נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל בְּאֶרֶץ
יְהוּדָה: ב וְלֹא שָׁמַע הוּא וַעֲבָדָיו וְעַם הָאָרֶץ אֶל־דִּבְרֵי יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא: ג וַיִּשְׁלַח
הַמֶּלֶךְ צִדְקִיָּהוּ אֶת־יְהוּכַל בֶּן־שֶׁלֶמְיָה וְאֶת־צְפַנְיָהוּ בֶן־מַעֲשֵׂיָה הַכֹּהֵן אֶל־יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא לֵאמֹר
הִתְפַּלֵּל־נָא בַעֲדֵנוּ אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ: ד וְיִרְמְיָהוּ בָּא וּיֹצֵא בְּתוֹךְ הָעָם וְלֹא־נָתְנוּ אֹתוֹ בֵּית (הכליא)
הַכְּלוּא: ה וְחֵיל פַּרְעֹה יָצָא מִמִּצְרָיִם וַיִּשְׁמְעוּ הַכַּשְׂדִּים הַצָּרִים עַל־יְרוּשָׁלַם אֶת־שִׁמְעָם וַיַּעֲלוּ מֵעַל
יְרוּשָׁלִָם: ו וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא לֵאמֹר: ז כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כֹּה תֹאמְרוּ
אֶל־מֶלֶךְ יְהוּדָה הַשֹּׁלֵחַ אֶתְכֶם אֵלַי לְדָרְשֵׁנִי הִנֵּה | חֵיל פַּרְעֹה הַיֹּצֵא לָכֶם לְעֶזְרָה שָׁב לְאַרְצוֹ מִצְרָיִם:
ח וְשָׁבוּ הַכַּשְׂדִּים וְנִלְחֲמוּ עַל־הָעִיר הַזֹּאת וּלְכָדֻהָ וּשְׂרָפֻהָ בָּאֵשׁ: ט כֹּה | אָמַר יְהוָה אַל־תַּשִּׁאוּ
נַפְשֹׁתֵיכֶם לֵאמֹר הָלֹךְ יֵלְכוּ מֵעָלֵינוּ הַכַּשְׂדִּים כִּי־לֹא יֵלֵכוּ:

רש"י

(לב) דברים רבים כהמה. מתחלה היו שלש אלפא ביתין, איכה ישבה איכה יעיב איכה יועם והוסיף עליה אני הגבר, שכל אות משולשת בה:

(א) וימלך מלך. לפי שמעתה בא לספר ולומר שנתקיימו הפורעניות שנבא עד הנה התחיל לומר כן ובבא עת הפקודה שיקרבו הימים להתקיים הדברים וימלך מלך אחר על יהודה תחת כניהו בן יהויקים וגו׳: **(ד)** וירמיהו בא ויוצא בתוך העם. כשמלך צדקיהו צוה והוציאוהו מבית הכלא שכלאו יהויקים שצדקיה היה צדיק ודורו רשעים, ויהויקי׳ היה רשע ודורו צדיקים: **(ה)** וחיל פרעה יצא ממצרים. לעזרה ליהודה: **(ז)** שב לארצו מצרים. בספינות היו באים ורמז הקב״ה לים והציף עליו כמו נודות ואובות (כלומר נפוחות) דומות לעורות בני אדם אמרו זה לזה מה זאת, אמרו אלו אבותינו שטבעום אבותיהם של אלו שאנו הולכים לעזרתם בים, מיד שבו לארצם:

מצודת דוד

(ל) לא יהיה לו. ר״ל לא יהיה לו בן אשר יתמיד לשבת על כסא המלוכה כי יכניה בנו לא מלך כי־אם שלשה חדשים ועשרה ימים: **נבלתו וכו׳.** כי לא יקבר אחר מותו כי בדרך ימות כשיוליכוהו בגולה: **לחורב ביום.** יתבזה בשכבו ביום מול חום השמש ובלילה לקרח בעת יגלדו המים מתוקף הקור: **(לא) ופקדתי.** אזכור עליו וכו׳ את עון שריפת המגילה: **את כל הרעה.** ר״ל הרעה האמורה במגילה ההיא: **אשר דברתי וכו׳.** רצה לומר, על אשר דברתי אליהם דברי והמה לא שמעו לי: **(לב) ועוד נוסף עליהם.** מפי ירמיה היה עוד נוסף עליהם מדעתו דברים רבים כשיעור שהיה בראשונה כי מתחלה אמר שלשה אלפ״א בית״א איכה ישבה בדד איכה יעיב באפו איכה יועם זהב, והוסיף עוד אני הגבר ראה עני שהוא מתלתא תלתא:

מצודת ציון

(ל) לחורב. ענין חמימות כמו חורב בצל עב (ישעיה כה): ולקרח. ענין גליד הנקרח מן המים בימי הקור כמו משליך קרחו (תהלים קמז): **(לא) ופקדתי.** ענין זכרון: **איש יהודה.** אנשי יהודה:

(ד) ולא נתנו. ולא עזבו כמו ולא נתן סיחון (במדבר כא): **בית הכלוא.** בבית המאסר: **(ה) וחיל.** צבאות עם: **הצרים.** המקיפים להצר: **ויעלו.** ענין סילוק כמו ונעלה הענן (שם ט): **(ט) תשיאו.** ענין פיתוי והסתה כמו הנחש השיאני (בראשית ג):

(ד) בא ויוצא וכו׳. כי כשמלך צדקיה צוה להוציאו מבית הכלא שכלאו יהויקים ולא עזבו אותו בבית הכלא: **(ה) יצא ממצרים.** לעזרת יהודה: **את שמעם.** את פרסום גבורתם: **ויעלו.** הלכו מירושלים: **(ז) לדרשני.** לדרוש אותי בתפלה: **שב לארצו.** ולא יבא לעזרה: **(ח) ושבו.** הכשדים ישובו להלחם בכם: **(ט) אל תשיאו.** אל תהיו נפתים בעצמיכם לאמר שהכשדים ילכו להם מכל וכל: **כי לא ילכו.** ר״ל לא ילכו מכל וכל כי ישובו:

דניאל פרק־ד א־יב

א אֲנָה נְבוּכַדְנֶצַּר שְׁלֵה הֲוִית בְּבֵיתִי וְרַעֲנַן בְּהֵיכְלִי: ב חֶלֶם חֲזִית וִידַחֲלֻנֵּנִי וְהַרְהֹרִין עַל־מִשְׁכְּבִי וְחֶזְוֵי
רֵאשִׁי יְבַהֲלֻנֵּנִי: ג וּמִנִּי שִׂים טְעַם לְהַנְעָלָה קֳדָמַי כָּל־חַכִּימֵי בָבֶל דִּי־פִשְׁרָא חֶלְמָא יְהוֹדְעֻנַּנִי: ד בֵּאדַיִן
(עליין) עָלַיִן חַרְטֻמַּיָּא אָשְׁפָּיָא (כשדיא) כַּשְׂדָּאֵי וְגָזְרַיָּא וְחֶלְמָא אָמַר אֲנָהּ קֳדָמֵיהוֹן וּפִשְׁרֵהּ לָא־מְהוֹדְעִין
לִי: ה וְעַד אָחֳרֵין עַל קֳדָמַי דָּנִיֵּאל דִּי־שְׁמֵהּ בֵּלְטְשַׁאצַּר כְּשֵׁם אֱלָהִי וְדִי רוּחַ־אֱלָהִין קַדִּישִׁין בֵּהּ וְחֶלְמָא
קֳדָמוֹהִי אֲמָרֵת: ו בֵּלְטְשַׁאצַּר רַב חַרְטֻמַּיָּא דִּי | אֲנָה יְדִעֵת דִּי רוּחַ אֱלָהִין קַדִּישִׁין בָּךְ וְכָל־רָז לָא־אָנֵס
לָךְ חֶזְוֵי חֶלְמִי דִּי־חֲזִית וּפִשְׁרֵהּ אֱמַר: ז וְחֶזְוֵי רֵאשִׁי עַל־מִשְׁכְּבִי חָזֵה הֲוֵית וַאֲלוּ אִילָן בְּגוֹא אַרְעָא
וְרוּמֵהּ שַׂגִּיא: ח רְבָה אִילָנָא וּתְקֵף וְרוּמֵהּ יִמְטֵא לִשְׁמַיָּא וַחֲזוּתֵהּ לְסוֹף כָּל־אַרְעָא: ט עָפְיֵהּ שַׁפִּיר
וְאִנְבֵּהּ שַׂגִּיא וּמָזוֹן לְכֹלָּא־בֵהּ תְּחוֹתוֹהִי תַּטְלֵל | חֵיוַת בָּרָא וּבְעַנְפּוֹהִי (ידרון) יְדוּרָן צִפְּרֵי שְׁמַיָּא וּמִנֵּהּ
יִתְזִין כָּל־בִּשְׂרָא: י חָזֵה הֲוֵית בְּחֶזְוֵי רֵאשִׁי עַל־מִשְׁכְּבִי וַאֲלוּ עִיר וְקַדִּישׁ מִן־שְׁמַיָּא נָחֵת: יא קָרֵא בְּחַיִל
וְכֵן אָמַר גֻּדּוּ אִילָנָא וְקַצְּצוּ עַנְפּוֹהִי אַתְּרוּ עָפְיֵהּ וּבַדְּרוּ אִנְבֵּהּ תְּנַד חֵיוָתָא מִן־תַּחְתּוֹהִי וְצִפְּרַיָּא
מִן־עַנְפּוֹהִי: יב בְּרַם עִקַּר שָׁרְשׁוֹהִי בְּאַרְעָא שְׁבָקוּ וּבֶאֱסוּר דִּי־פַרְזֶל וּנְחָשׁ בְּדִתְאָא דִּי בָרָא וּבְטַל שְׁמַיָּא
יִצְטַבַּע וְעִם־חֵיוָתָא חֶלְקֵהּ בַּעֲשַׂב אַרְעָא:

רש"י

(א) שלה הוית בביתי. שליו הייתי: (ב) וידחלנני. ואיים עלי והפחדני: (ה) ועד אחרן. ועד אשר באחרונה הובא לפני דניאל: כשום אלהי. עכו"ם של בבל בל שמה, טשצר שם לשון חכמה הוא באומות: (ו) וכל רז לא אנס לך. וכל סתום לא נאנס ולא נכחד ממך: (ח) רבה אילנא ותקיף. גדל האילן והוחזק ועצם: ימטא לשמיא. הגיע השמים: (ט) עפיה שפיר. ענפו נאה: ואנבה שגיא. פריו רב: מזון לכולא ביה. וכדי מזון לכל בריה היה בו: תטלל. לשון צל: ידורון. ל' מדור ולינה: יתזון. ל' מזון: (י) חזה הוית. רואה הייתי: ואלו עיר וקדיש. והנה מלאך שהוא ער לעולם וקדוש: (יא) קרא בחיל. צועק בכח: גודו אילנא. קוצו האילן: אתרו עפייה. השירו והפילו ענפיו: ובדרו אנבה. הפיצו פריו: תנוד חיותא מן תחתוהי. ינודו החיות מתחתיו: (יב) ברם עיקר שרשוהי בארעא שבוקו. אך עיקר שרשיו הניחו: ובאסור די פרזל ונחש. כלו' תנו רגליו בכבלי ברזל כשם שעושין לסוס שמניחין אותו באפר כך כבלוהי בכבלי': בדתאא. בעשב השדה כלומר באחו שלא יזוז משם: יצטבע. יהא שרוי תמיד, לשון טבילה: חלקה. חלקו:

מצודת דוד

(א) אנה. זהו תוכן סיפור האגרת ואמר הנה אני נ"נ בשלוה הייתי בביתי ורטוב ומלוחלח בהיכלי ועל שבהחלום אשר יספר בענין נמשל הוא אל האילן, לזה אחז בלשון שאלה מליצת שבח וטובת האילן: (ב) חלם. חלום ראיתי והפחיד אותי: והרהורין. המחשבות בהיותי ישן על משכבי והוא החלום הבאה מן המחשבה וראיית ראשי הבהילו אותי ואף זה יורה על החלום הנראה בהמוח אשר בראש וכפל הדבר פעמים ושלש והיא דרך מליצה לחזק הדבר ולהגדיל הענין: (ג) ומני. וממני נעשה גזירת אומר להכניס לפני את כל חכמי בבל אשר יודיעו לי פתרון החלום: (ד) באדין. אז נכנסו החרטומים וגו' ואמרתי לפניהם החלום ולא הודיעו לי הפתרון: (ה) ועד אחרן. ועד באחרונה נכנס לפני דניאל אשר שמו בלטשאצר כשם אלהי אשר בו רוח אלהים קדושים ואמרתי החלום לפניו: (ו) בלטשאצר. וכה אמרתי לו אתה בלטשאצר שר החרטומים אשר אני יודע אשר רוח אלהים קדושים בך וכל סוד לא ינצח אותך להיות קשה ממך לבל תדעהו: חזית. אגיד לך מראות החלום אשר ראיתי ואמור אתה הפתרון: (ז) וחזוי. וזהו מראית ראשי בהיותי שוכב על משכבי: חזה. רואה הייתי והנה אילן בתוך הארץ וקומתו מרובה: (ח) רבה. גדל האילן ונתחזק וקומתו הגיע עד השמים ומראהו היה נראה לסוף כל הארץ: (ט) עפיה. העלין שבו היו נאים ויפים ופירותיו היו מרובים והיה די בהם לזון ולכלכל את כל הבריות: תחתיו חסו בצלו חיית השדה ובענפיו יקננו עוף השמים ומפירותיו היו נזונים כל הבריות: (י) חזה. רואה הייתי במראית ראשי בהיותי ישן על מיטתי: ואלו. והנה מלאך מחריב והוא קדוש ירד מן השמים: (יא) בחיל. בכח והרמת קול: גודו. כרתו האילן וקצצו ענפיו והפילו עליו ופזרו פירותיו: תנוד. ינודו החיות מתחתיו והעופות ינודו מן ענפיו: (יב) ברם. אבל עיקר שרשיו הניחו בארץ ויהיה אסור ומקושר בקשורי ברזל ונחושת בעשב של השדה לבל יזוז ממקומו: יצטבע. יתכבס בטל השמים: ועם חיותא. עם החיות יהיה חלקו בעשב השדה לאכול בהם חלק כחלק:

מצודת ציון

(א) ורענן. ענין לחות ורטיבות כמו דשנים ורעננים (תהלים צב): (ו) אנס. ענין הכרח ונצוח ועל שם זה נקרא הגזלן אנס: (ט) עפיה. העלין כמו מבין עפאים (שם קד): (י) עיר. מלאך המחריב והוא מלשון ערו ערו (שם קלז): (יא) גדו. כרתו והוא קרוב מלשון שקמים גדעו (ישעיה ט): אתרו. ענין הפלה והשלכה כמו ראה ויתר גוים (חבקוק ג):

ג פָּרִים הַנִּשְׂרָפִין וּשְׂעִירִים הַנִּשְׂרָפִין מוֹעֲלִין בָּהֶן מִשֶּׁהֻקְדְּשׁוּ. נִשְׁחֲטוּ — הֻכְשְׁרוּ לְהַפְּסֵל בִּטְבוּל יוֹם, וּבְמֻחָסַר כִּפּוּרִים, וּבַלִּינָה. הֵזָּה דָּמָן — חַיָּבִין עֲלֵיהֶן מִשּׁוּם פִּגּוּל, נוֹתָר, וְטָמֵא, וּמוֹעֲלִין בָּהֶן בְּבֵית הַדֶּשֶׁן, עַד שֶׁיִּתַּךְ הַבָּשָׂר.

ד הָעוֹלָה מוֹעֲלִין בָּהּ מִשֶּׁהֻקְדְּשָׁה. נִשְׁחֲטָה — הֻכְשְׁרָה לְהַפְּסֵל בִּטְבוּל יוֹם, וּבְמֻחָסַר כִּפּוּרִים, וּבַלִּינָה. נִזְרַק דָּמָהּ — חַיָּבִין עָלֶיהָ מִשּׁוּם פִּגּוּל, נוֹתָר, וְטָמֵא, וְאֵין מוֹעֲלִין בְּעוֹרָהּ, אֲבָל מוֹעֲלִין בַּבָּשָׂר, עַד שֶׁיֵּצֵא לְבֵית הַדֶּשֶׁן.

ה חַטָּאת וְאָשָׁם וְזִבְחֵי שַׁלְמֵי צִבּוּר — מוֹעֲלִין בָּהֶן מִשֶּׁהֻקְדְּשׁוּ. נִשְׁחֲטוּ — הֻכְשְׁרוּ לְהַפְּסֵל בִּטְבוּל יוֹם, וּבְמֻחָסַר כִּפּוּרִים, וּבַלִּינָה. נִזְרַק דָּמָן — חַיָּבִין עֲלֵיהֶם מִשּׁוּם פִּגּוּל, נוֹתָר, וְטָמֵא; אֵין מוֹעֲלִין בַּבָּשָׂר, אֲבָל מוֹעֲלִין בָּאֵמוּרִים, עַד שֶׁיֵּצְאוּ לְבֵית הַדֶּשֶׁן.

ו שְׁתֵּי הַלֶּחֶם מוֹעֲלִין בָּהֶן מִשֶּׁהֻקְדְּשׁוּ. קָרְמוּ בַּתַּנּוּר — הֻכְשְׁרוּ לְהַפְּסֵל בִּטְבוּל יוֹם, וּבְמֻחָסַר כִּפּוּרִים, וְלִשְׁחוֹט עֲלֵיהֶם אֶת הַזֶּבַח. נִזְרַק דָּמָן שֶׁל כְּבָשִׂים — חַיָּבִין עֲלֵיהֶן מִשּׁוּם פִּגּוּל, נוֹתָר, וְטָמֵא, וְאֵין בָּהֶן מְעִילָה.

פירוש ברטנורא

ג פרים הנשרפים. אין בהם לכהנים היתר כלל: **הוזה דמן כו'.** הזאת דמן קובעתן לפגול לענוש כרת האוכל מהן אם חישב עליהם בשעת שחיטה להקטיר אימוריהן חוץ לזמנן, וכיון דלית בהו היתר לכהנים, מועלין בהן בבית הדשן חוץ למחנה היכא דנשרפו אם נהנה מהן: **עד שיותך הבשר.** כלומר שיהיה נשרף ונעשה פחמים. אבל לאחר שניתך, שוב אין בו מעילה, שאין לך דבר שנעשית מצותו ומועלים בו:

ד ואין מועלין בעורה. דלכהנים היא, כדכתיב (שם ז) עור העולה אשר הקריב לכהן לו יהיה: **אבל מועלין בבשר.** כל זמן שהוא נשרף על גבי המזבח. דכליל הוא: **עד שתצא לבית הדשן.** שמרימים כל האפר מעל המזבח ומשליכים אותו לבית הדשן. ושוב אין בה מעילה, שכבר נעשית מצותה:

ה אין מועלין בבשר. דהא יש בו היתר לכהנים, דבשר חטאת ואשם וזבחי שלמי צבור, נאכל לכהנים: **אבל מועלין באימורים.** שאין בהן היתר לכהנים:

ו שתי הלחם. שמביאין בעצרת: **קרמו פני הלחם בתנור.** היינו תחילת תיקונן, והיא קרימה בתנור חשיבא הכשר ליפסל בטבול יום ומחוסר כיפורים כשחיטה דקדשי קדשים. והכא לא גרסינן ובלינה, משום דשתי הלחם נאפות מערב יום טוב שאין אפייתן דוחה את היו"ט ונאכלות למחר ביום טוב. והוכשרו לשחוט עליהן את הזבח, דכיון דקרמו פניה קרויה לחם: **ואין בהם מעילה.** שיש בהן שעת היתר לכהנים וכבר נעשית מצותן:

משניות מבוארות – קהתי

יום ראשון

באור משנה ג

פָּרִים הַנִּשְׂרָפִין – היינו פר יום הכיפורים ופר כהן המשיח (שכהן גדול הממשח בשמן המשחה, מביא על שגגת הוראתו, כמבואר במסכת הוריות ב, א), ופר העלם דבר של ציבור (שמביאים על שגגת הוראה של בית דין, כמבואר שם פרק א). **וּשְׂעִירִים הַנִּשְׂרָפִין** – שעיר של יום הכיפורים ("אשר עלה עליו הגורל לה"), ושעיר עבודה זרה שבית דין חייבים על שגגת הוראה בעבודה זרה; כל אלו, הפרים והשעירים, קדשי קדשים הם, שדמם נזרק בהיכל, ואימוריהם קרבים על מזבח החיצון, ובשרם ועורם נשרפים מחוץ לירושלים בבית הדשן; מכאן, נקראים הם: "פרים הנשרפים ושעירים הנשרפים"; **מוֹעֲלִין בָּהֶן מִשֶּׁהֻקְדְּשׁוּ** – משעה שהפרים והשעירים הוקדשו יש בהם דין מעילה. **נִשְׁחֲטוּ** – החטאות הללו, **הֻכְשְׁרוּ** – כלומר הוכנו, **לְהַפְּסֵל בִּטְבוּל יוֹם, וּבְמֻחָסַר כִּפּוּרִים** – שאם נגע בהם טבול יום או מחוסר כיפורים, הרי הם נפסלים, **וּבַלִּינָה** – כמו שבארנו במשנה א. **הֵזָּה דָּמָן, חַיָּבִין עֲלֵיהֶן מִשּׁוּם פִּגּוּל** – שאם באחת מהעבודות חשב להקטיר את אימוריהם חוץ לזמנם, נעשו פיגול, והאוכל מבשרם לאחר הזאת דמם, חייב כרת, **נוֹתָר, וְטָמֵא** – שהאוכל מבשרם למחרת הקרבתם חייב משום נותר, והאוכל מהם בטומאת הגוף, חייב משום אוכל קדשים בטומאה, **וּמוֹעֲלִין בָּהֶן בְּבֵית הַדֶּשֶׁן** – כלומר אפילו כשבשרם כבר מונח בבית הדשן, עדיין יש בהם מעילה, הואיל ואין בהם כל היתר לכהנים, **עַד שֶׁיִּתַּךְ הַבָּשָׂר** – היינו שיישרף וייעשה פחמים, שאז נעשתה מצוותו, ושוב אין בו מעילה.

באור משנה ד

הָעוֹלָה – עולת בהמה, שהיא בכלל קדשי קדשים, וכולה נשרפת על המזבח, חוץ מעורה, שהרי ניתן לכהנים (עיין זבחים ה, ד), **מוֹעֲלִין בָּהּ מִשֶּׁהֻקְדְּשָׁה** – משעה שהוקדשה הבהמה לעולה יש בה דין מעילה. **נִשְׁחֲטָה** – העולה, **הֻכְשְׁרָה לְהַפְּסֵל בִּטְבוּל יוֹם, וּבְמֻחָסַר כִּפּוּרִים, וּבַלִּינָה** – כמו שבארנו לעיל (משנה א). **נִזְרַק דָּמָהּ** – על המזבח, **חַיָּבִין עָלֶיהָ מִשּׁוּם פִּגּוּל, נוֹתָר, וְטָמֵא** – כמו שבארנו במשנה הקודמת, **וְאֵין מוֹעֲלִין בְּעוֹרָהּ** – לאחר זריקת הדם, לפי שהכהנים זוכים בו, כמו שכתוב (ויקרא ז, ח): "עור העולה אשר הקריב לכהן לו יהיה", **אֲבָל מוֹעֲלִין בַּבָּשָׂר** – שכולו נשרף על המזבח, ואין בו היתר לכהנים, **עַד שֶׁיֵּצֵא לְבֵית הַדֶּשֶׁן** – כמו שבארנו בעולת העוף (לעיל משנה ב).

יום שני

באור משנה ה

חַטָּאת וְאָשָׁם וְזִבְחֵי שַׁלְמֵי צִבּוּר – שני כבשי עצרת הבאים עם שתי הלחם, והם קדשי קדשים (עיין באורנו זבחים ה, ה), **מוֹעֲלִין בָּהֶן מִשֶּׁהֻקְדְּשׁוּ** – משעה שהוקדשו הבהמות לקרבנות אלו יש בהן דין מעילה. **נִשְׁחֲטוּ, הֻכְשְׁרוּ לְהַפְּסֵל בִּטְבוּל יוֹם, וּבְמֻחָסַר כִּפּוּרִים, וּבַלִּינָה** – כמו שבארנו במשנה א. **נִזְרַק דָּמָן, חַיָּבִין עֲלֵיהֶם מִשּׁוּם פִּגּוּל, נוֹתָר, וְטָמֵא** – שאם הקרבן נעשה פיגול, האוכל ממנו לאחר זריקת הדם, חייב כרת; וכן האוכל מבשרו שנותר לאחר זמנו, חייב משום נותר; וכן האוכל מבשרו בטומאת הגוף לאחר זריקת הדם, חייב משום אכילת קדשים בטומאה. **אֵין מוֹעֲלִין בַּבָּשָׂר** – משנזרק הדם, שמאז הותר באכילה לכהנים, **אֲבָל מוֹעֲלִין בָּאֵמוּרִים** – בחלבים הקרבים על המזבח, שאין בהם היתר לכהנים, **עַד שֶׁיֵּצְאוּ לְבֵית הַדֶּשֶׁן** – לאחר שריפתם על המזבח, כמו שבארנו במשנה ב.

באור משנה ו

שְׁתֵּי הַלֶּחֶם – שתי חלות הלחם שמביאים בחג השבועות, **מוֹעֲלִין בָּהֶן מִשֶּׁהֻקְדְּשׁוּ** – משעה שהוקדשה הסולת לשם שתי הלחם יש בה דין מעילה. **קָרְמוּ בַּתַּנּוּר** – לאחר שעלה קרום על החלות, כשאפאן בתנור, **הֻכְשְׁרוּ לְהַפְּסֵל בִּטְבוּל יוֹם, וּבְמֻחָסַר כִּפּוּרִים** – שהקרימה היא תחילת תיקונן של שתי הלחם, ונחשבת היא כשחיטה בקדשי קדשים; וכאן אין גורסים "ובלינה", לפי ששתי הלחם נאפות מערב יום טוב, שאין אפייתן דוחה יום טוב, ונאכלות למחר ביום טוב (רש"י; עיין מנחות יא, ט; ועיין תוספות בסוגייתנו ז, א), **וְלִשְׁחוֹט עֲלֵיהֶם אֶת הַזֶּבַח** – שכיון שקרמו, הרי הם נקראים לחם, ומאז הותר כבר לשחוט עליהם את שני כבשי העצרת. **נִזְרַק דָּמָן שֶׁל**

ז לֶחֶם הַפָּנִים מוֹעֲלִין בּוֹ מִשֶּׁהֻקְדַּשׁ. קָרַם בַּתַּנּוּר — הֶכְשֵׁר לְהִפָּסֵל בִּטְבוּל יוֹם, וּבְמִחֲסַר כִּפּוּרִים, וּלְהִסָּדֵר עַל גַּבֵּי הַשֻּׁלְחָן. קָרְבוּ הַבְּזִכִּין — חַיָּבִין עָלָיו מִשּׁוּם פִּגּוּל, נוֹתָר, וְטָמֵא; וְאֵין בּוֹ מְעִילָה.

ח הַמִּנְחוֹת מוֹעֲלִים בָּהֶן מִשֶּׁהֻקְדַּשׁוּ. קָדְשׁוּ בַּכְּלִי — הֶכְשֵׁרוּ לִפָּסֵל בִּטְבוּל יוֹם, וּבְמִחֲסַר כִּפּוּרִים, וּבַלִּינָה. קָרַב הַקֹּמֶץ — חַיָּבִין עֲלֵיהֶן מִשּׁוּם פִּגּוּל, נוֹתָר, וְטָמֵא, וְאֵין מוֹעֲלִין בַּשִּׁירַיִם, אֲבָל מוֹעֲלִין בַּקֹּמֶץ, עַד שֶׁיֵּצֵא לְבֵית הַדֶּשֶׁן.

ט הַקֹּמֶץ, וְהַלְּבוֹנָה, וְהַקְּטֹרֶת, וּמִנְחוֹת כֹּהֲנִים, וּמִנְחַת כֹּהֵן מָשִׁיחַ, וּמִנְחַת נְסָכִין — מוֹעֲלִין בָּהֶן מִשֶּׁהֻקְדַּשׁוּ. קָדְשׁוּ בַּכְּלִי — הֶכְשֵׁרוּ לִפָּסֵל בִּטְבוּל יוֹם, וּבְמִחֲסַר כִּפּוּרִים, וּבַלִּינָה, וְחַיָּבִין עֲלֵיהֶן מִשּׁוּם נוֹתָר, וּמִשּׁוּם טָמֵא, וּפִגּוּל אֵין בָּהֶן. זֶה הַכְּלָל: כָּל שֶׁיֵּשׁ לוֹ מַתִּירִין — אֵין חַיָּבִים עָלָיו מִשּׁוּם פִּגּוּל, נוֹתָר, וְטָמֵא, עַד שֶׁיִּקְרְבוּ מַתִּירָיו. וְכָל שֶׁאֵין

פירוש ברטנורא

ז לחם הפנים. הכא נמי לא גרסינן ביה ליפסל בלינה, שהרי נאפה בערב שבת ואינו נאכל עד לשבת האחרת: **קרבו בזיכים.** היינו מכשיריו, שבשבת בשעת סילוק הלחם היו מקריבין הבזיכין של לבונה: **ואין בו מעילה.** שהותר לכהנים ונעשית מצותו:

ח המנחות מועלין בהן משהוקדשו. בקדושת פה: **ואין מועלין בשיריים.** שיש בהן היתר לכהנים: **אבל מועלין בקומץ.** עד שישרף כולו ויצא לבית הדשן כדין אימורי חטאת ואשם. ולאחר כן אין מועלין בו, דהא נעשית מצותו:

ט ומנחת נסכים. מנחה הבאה עם הזבח שאין בה שיריים. וכל הני כליל נינהו: **משהוקדשו.** קדושת פה בעלמא: **ופגול אין בהן.** לפי שאין להם מתירין ואין פגול נוהג אלא בדבר שקרבו מתיריו כדלקמן: **כל שיש לו מתירין.** כגון שלמים וחטאות ואשמות, דדמן מתיר אימורים למזבח והבשר לכהנים. או דבר שיש לו מתירין למזבח בלבד, כגון עולת העוף ופרים הנשרפים, שדמן מתירן למזבח בלבד, וכגון שתי הלחם דדמן של כבשים הוו מתיריהן, ולחם

משניות מבוארות – קהתי

כְּבָשִׂים, חַיָּבִין עֲלֵיהֶן מִשּׁוּם פִּגּוּל – על שתי הלחם, **מִשּׁוּם פִּגּוּל** – שאם חשב בשעת שחיטת הכבשים לאכול את החלות שלא בזמנן, הרי הן נעשות פיגול, (**עיין מנחות ב, ג**), והאוכל מהן לאחר זריקת דם הכבשים, חייב כרת; וכן חייבים עליהם משום **נוֹתָר, וְטָמֵא** – כמו שבארנו במשניות הקודמות; **וְאֵין בָּהֶן מְעִילָה** – שמשנזרק דם הכבשים הותרו שתי הלחם לאכילה לכהנים.

יום שלישי

באור משנה ז

לֶחֶם הַפָּנִים – שעורכים בכל שבת על השולחן שבהיכל, **מוֹעֲלִין בּוֹ מִשֶּׁהֻקְדַּשׁ** – משעה שהוקדשה הסולת לשם לחם הפנים יש בה דין מעילה. **קָרַם בַּתַּנּוּר** – משעלה קרום על הלחם בתנור, **הֶכְשֵׁר לְהִפָּסֵל בִּטְבוּל יוֹם, וּבְמִחֲסַר כִּפּוּרִים** – שאם נגע בו טבול יום או מחוסר כיפורים, הרי הוא נפסל; ואף כאן אין גורסים "ובלינה", שהרי נאפה בערב שבת, ואינו נאכל עד לשבת האחרת; **וּלְהִסָּדֵר עַל גַּבֵּי הַשֻּׁלְחָן** – שכיון שקרם הריהו נקרא "לחם", והוכשר לסדרו על השולחן בהיכל. **קָרְבוּ הַבְּזִכִּין** – שכן בשעה שעורכים את הלחם נותנים עליו שני בזיכי לבונה, וכשמסלקים בשבת הבאה את הלחם מן השולחן, מקטירים את בזיכי הלבונה, והלחם מתחלק לכהנים, ובאה משנתנו ללמד, שלאחר שקרבו הבזיכין, **חַיָּבִין עָלָיו** – על הלחם, **מִשּׁוּם פִּגּוּל** – שאם חשב בשעת הקטרת הבזיכין לאכול את הלחם למחר, הרי הוא פיגול; וכן משום **נוֹתָר** – שאם נותר מן הלחם עד יום ראשון ואכלו, חייב עליו משום נותר; **וְטָמֵא** – שהאוכל מן הלחם בטומאת הגוף לאחר הקטרת הבזיכין, חייב משום אכילת קדשים בטומאה, **וְאֵין בּוֹ מְעִילָה** – שמשהוקטרו הבזיכין, הותר הלחם לכהנים.

באור משנה ח

הַמִּנְחוֹת מוֹעֲלִים בָּהֶן מִשֶּׁהֻקְדַּשׁוּ – משעה שהוקדש הקמח לשם מנחה. **קָדְשׁוּ בַּכְּלִי** – משנתנן בכלי שרת, **הֶכְשְׁרוּ לִפָּסֵל בִּטְבוּל יוֹם, וּבְמִחֲסַר כִּפּוּרִים, וּבַלִּינָה** – שאם נגע בהן טבול יום או מחוסר כפורים, הרי הן נפסלות; וכן נפסלות הן בלינה. **קָרַב הַקֹּמֶץ, חַיָּבִין עֲלֵיהֶן מִשּׁוּם פִּגּוּל** – שאם קמץ את המנחה על מנת לאכול משייריה למחר או על מנת להקטיר מקומצה למחר, נעשית המנחה פיגול; וכן חייבין עליהן משום **נוֹתָר, וְטָמֵא** – כמו שבארנו במשניות הקודמות, **וְאֵין מוֹעֲלִין בַּשִּׁירַיִם** – שנשתיירו מן המנחה לאחר הקמיצה, לפי שהותרו לכהנים, **אֲבָל מוֹעֲלִין בַּקֹּמֶץ, עַד שֶׁיֵּצֵא לְבֵית הַדֶּשֶׁן** – לאחר שריפתו, כדין אימורי חטאת ואשם.

יום רביעי

באור משנה ט

הַקֹּמֶץ – של המנחה, **וְהַלְּבוֹנָה** – הנקטרת עם הקומץ, **וְהַקְּטֹרֶת** – קטורת הסמים, שמקטירים בכל יום על המזבח הפנימי, **וּמִנְחוֹת כֹּהֲנִים** – שכהנים מביאים אותן, ואין להן קומץ, אלא כולן נשרפות על המזבח, **וּמִנְחַת כֹּהֵן מָשִׁיחַ** – "מנחת חביתין" שמביא הכהן הגדול בכל יום, **וּמִנְחַת נְסָכִין** – שמביאים עם הקרבן; כל אלו קרבים כליל על המזבח, ואין בהם לכהנים כלום; **מוֹעֲלִין בָּהֶן מִשֶּׁהֻקְדְּשׁוּ** – בפה. **קָדְשׁוּ בַּכְּלִי** – היינו כל אלו שנימנו לעיל, חוץ מהקומץ, שהרי הקומץ כבר קדש בכלי שרת קודם שנקמץ, כשהמנחה כולה היתה נתונה בכלי, **הֶכְשְׁרוּ לִפָּסֵל בִּטְבוּל יוֹם, וּבְמִחֲסַר כִּפּוּרִים, וּבַלִּינָה** – כמו שבארנו במשנה הקודמת, **וְחַיָּבִין עֲלֵיהֶן מִשּׁוּם נוֹתָר** – שאם נותר מהם לאחר זמנם, האוכלו חייב כרת, **וּמִשּׁוּם טָמֵא** – שהאוכל מהם בטומאת הגוף, חייב משום אכילת קדשים בטומאה, **וּפִגּוּל אֵין בָּהֶן** – לפי שאין להם מתירים, ואין פיגול חל אלא על דברים שיש להם מתירים, כמו שנבאר לקמן. **זֶה הַכְּלָל: כָּל שֶׁיֵּשׁ לוֹ מַתִּירִין** – שאחרים מתירים אותו למזבח או לאדם, כגון שלמים וחטאות ואשמות, שזריקת דמם מתירה את אימוריהם למזבח ובשרם לכהנים; וכן עולת בהמה, שדמה מתיר את בשרה למזבח ועורה לכהנים; ועולת העוף, שמיצוי דמה מתיר את בשרה למזבח; ושתי הלחם, שזריקת הדם של כבשי העצרת מתירה אותן לכהנים; ולחם הפנים, שהקטרת הבזיכין מתירה אותו לכהנים; וכל המנחות, שהקומץ מתיר את שייריהן לכהנים; בכל אחד מאלו, **אֵין חַיָּבִים עָלָיו מִשּׁוּם פִּגּוּל, נוֹתָר, וְטָמֵא, עַד שֶׁיִּקְרְבוּ מַתִּירָיו** – כמצוותם, כמו ששנינו במשניות הקודמות; והטעם הוא, לפי שנאמר בפיגול (**ויקרא ז, יח**): "לא ירצה", כלשון הכתוב בקרבן כשר (**ויקרא א, ד**): "ונרצה לו לכפר עליו", והרי זה בא ללמדנו: כהרצאת כשר כן הרצאת פסול, ומה הרצאת כשר עד שיקרבו מתיריו (אין הקרבן נרצה אלא בזריקת הדם), אף "הרצאת" פיגול עד שיקרבו מתיריו (**גמרא זבחים כח, ב**); ונותר למדים בגזירה שווה, "קדש, קדש" מפיגול; וטמא למדים בגזירה שווה "חלול, חלול" מנותר (**גמרא שם מה, ב**); **וְכָל שֶׁאֵין לוֹ מַתִּירִין** – שאין אחרים מתירים אותו, אלא הוא מתיר

לוֹ מַתִּירִין — כֵּיוָן שֶׁקִּדֵּשׁ בַּכְּלִי, חַיָּבִין עָלָיו מִשּׁוּם נוֹתָר, וּמִשּׁוּם טָמֵא, וּפִגּוּל אֵין בּוֹ.

פרק שלישי

א וְלַד חַטָּאת, וּתְמוּרַת חַטָּאת, וְחַטָּאת שֶׁמֵּתוּ בְּעָלֶיהָ — יָמוּתוּ. שֶׁעָבְרָה שְׁנָתָהּ, וְשֶׁאָבְדָה, וְשֶׁנִּמְצֵאת בַּעֲלַת מוּם; אִם מִשֶּׁכִּפְּרוּ הַבְּעָלִים — תָּמוּת, וְאֵינָהּ עוֹשָׂה תְּמוּרָה, וְלֹא נֶהֱנִים, וְלֹא מוֹעֲלִין; וְאִם עַד שֶׁלֹּא כִּפְּרוּ הַבְּעָלִים — תִּרְעֶה עַד שֶׁתִּסְתָּאֵב, וְתִמָּכֵר, וְיָבִיא בְּדָמֶיהָ אַחֶרֶת, וְעוֹשָׂה תְּמוּרָה, וּמוֹעֲלִים בָּהּ.

ב הַמַּפְרִישׁ מָעוֹת לִנְזִירוּתוֹ — לֹא נֶהֱנִין, וְלֹא מוֹעֲלִין, מִפְּנֵי שֶׁהֵן רְאוּיִין לָבוֹא כֻּלָּן שְׁלָמִים. מֵת, הָיוּ סְתוּמִים —

פירוש ברטנורא

הפנים דבזיכים הוו מתירין, וכגון מנחות דיש להן היתר בקומץ. כל הני אין חייבים עליהם משום פגול ונותר וטמא עד שיקרבו מתירין. דהכי כתיב גבי פיגול לא ירצה, ואמרינן כהרצאת כשר כך הרצאת פסול. ונותר וטמא יליף מפיגול במסכת זבחים בפרק כל הזבחים: **וכל דבר שאין לו מתירין.** כי הני הקומץ והלבונה דהן עצמן מתירין הן ואין מתירים אותם שום דבר אחר: **חייב עליה משום נותר וטמא.** משום טמא מרבינן להו, מדכתיב (ויקרא כ"ב) כל איש אשר יקרב מכל זרעכם אל הקדשים אשר יקדישו בני ישראל לה' וטומאתו עליו ונכרתה, בכל הקדשים הכתוב מדבר לחייב עליה משום טמא. ונותר יליף מטמא:

ג א ולד חטאת וכו' יומתו. דהני נינהו מחמש חטאות דגמירי דמתות. והנך תלת לעולם מתות בין קודם כפרה בין לאחר כפרה, דלעולם לא קרבי. ומשנה זו שנויה בריש פרק ד' דתמורה ושם פירשנוה:

ב המפריש מעות לנזירותו. ולא פירש אלו לעולתי ואלו לחטאתי ואלו לשלמי: **לא נהנים ולא מועלים.** בכל אותן המעות: **מפני שהן ראויין להביא כולן שלמים.** כלומר דכל מעה ומעה מצינן למימר זו לשלמים הפריש. ושלמים קדשים קלים נינהו ואין בהן דין מעילה, כדתנן בשלהי פרק קמא, דקדשים קלים לפני זריקת דמן אין מועלים. ואע"ג דאיכא נמי בהדייהו חטאת ועולה דבני מעילה נינהו, כיון דאיכא נמי דמי שלמים שאינן בני מעילה, אי קא מייתי

משניות מבוארות – קהתי

את אחרים או שהוא מתיר את עצמו, כמו הקומץ והלבונה והקטורת וכו', שנימנו במשנתנו, **כֵּיוָן שֶׁקִּדֵּשׁ בַּכְּלִי, חַיָּבִין עָלָיו מִשּׁוּם נוֹתָר, וּמִשּׁוּם טָמֵא** — שכן בטמא נאמר (**ויקרא כב, ג**): "כל איש אשר יקרב מכל זרעכם אל הקדשים אשר יקדישו בני ישראל לה' וטומאתו עליו, ונכרתה הנפש ההיא", ודרשו חכמים: בכל הקדשים הכתוב מדבר (גם קדשים שאין להם מתירין); יכול יהו חייבים עליהם מיד? תלמוד לומר: "אשר יקרב" (ומשמע: אשר יגע), ואמר רבי אלעזר: וכי יש נוגע שהוא חייב (כרת)? אלא כוונת הכתוב "אשר יקרב" — עד שיכשר ליקרב, כלומר שאמנם אין הכתוב מחייב כרת משום טומאה אלא על האכילה, שכן הלשון "אשר יקרב" אין פירושו נגיעה אלא בא הוא להורות, שאין חייבים משום אכילת קדשים בטומאה עד שיהא הקרבן כשר להיקרב, והיינו: כל דבר שיש לו מתירים, אין חייבים עליו משום טומאה עד שיקרבו מתיריו, וכל דבר שאין לו מתירים, אין חייבים עליו עד שיקדש בכלי; ונותר למדים בגזירה שווה "חלול, חלול" מטמא, כמו שכבר הבאנו לעיל. **וּפִגּוּל אֵין בּוֹ** — שלמדים מן השלמים, שאין פיגול אלא בדברים שיש להם מתירים, כמו שכבר הזכרנו לעיל (**עיין הקדמתנו למשנה זבחים ד, ג**).

באור משנה א

משנה זו כולה שנויה כבר במסכת תמורה (ד, א), ונכפלה כאן משום דיני מעילה שבה.

וְלַד חַטָּאת, וּתְמוּרַת חַטָּאת, וְחַטָּאת שֶׁמֵּתוּ בְּעָלֶיהָ, יָמוּתוּ — כלומר סוגרים אותם ברפת ומונעים מהם מזון עד שימותו, שהרי הם מחמש חטאות המתות (עיין הקדמתנו לבאור המשנה תמורה ב, ב); ושלוש אלו מתות לעולם, בין קודם כפרה בין לאחר כפרה (**רש"י**). **שֶׁעָבְרָה שְׁנָתָהּ** — שכן כבשה או שעירה הבאה לחטאת אינה כשרה אלא כשהיא בתוך שנתה; ומדובר כאן בחטאת שהופרשה בתוך שנתה ולא הספיקו בעליה להקריבה עד שעברה שנתה, **וְשֶׁאָבְדָה, וְשֶׁנִּמְצֵאת בַּעֲלַת מוּם** — תיבת "ושאבדה" מוסבה גם על הפיסקה שלפניה וגם על הפיסקה שלאחריה: שעברה שנתה ושאבדה, או שאבדה ונמצאת בעלת מום (**גמרא תמורה כב, א**), **אִם מִשֶּׁכִּפְּרוּ הַבְּעָלִים** — ויש גורסים: אם כיפרו הבעלים (**רש"י**), כלומר שכיפרו הבעלים באחרת לאחר שנמצאה החטאת הזאת (וכל שכן אם כיפרו קודם שנמצאה). **תָּמוּת** — החטאת שנמצאה. ואף על פי ששנינו (**תמורה ד, ג**), שלדעת חכמים אין חטאת אבודה מתה אלא אם כן נמצאה לאחר שנתכפרו הבעלים באחרת, אבל אם נמצאה קודם כפרה, אף על פי שנתכפרו הבעלים באחרת לא תמות אלא תרעה עד שתסתאב, מכל מקום כאן, כשעברה שנתה ואבדה, או שאבדה ונמצאה בעלת מום, שיש "תרתי לריעותא" (שני צדדים גרועים), מודים חכמים שתמות, אפילו נתכפרו הבעלים לאחר שנמצאה (**רש"י**). **וְאֵינָהּ עוֹשָׂה תְּמוּרָה** — הואיל והיא עומדת למיתה פרחה קדושה ממנה, ולפיכך אינה עושה תמורה; **וְלֹא נֶהֱנִים, וְלֹא מוֹעֲלִין** — אסור לכתחילה ליהנות ממנה, אבל אם נהנו ממנה, אין חייבים להביא קרבן מעילה; **וְאִם עַד שֶׁלֹּא כִּפְּרוּ הַבְּעָלִים** — שלא רצו הבעלים להתכפר באחרת (**רש"י**), **תִּרְעֶה עַד שֶׁתִּסְתָּאֵב** — עד שיפול בה מום, **וְתִמָּכֵר, וְיָבִיא בְּדָמֶיהָ אַחֶרֶת** — פיסקה זו מכוונת לחטאת שעברה שנתה ואבדה, שאילו חטאת שאבדה ונמצאת בעלת מום אפשר למכרה מיד ולהביא בדמיה אחרת; **וְעוֹשָׂה תְּמוּרָה** — שהואיל ודמיה עתידים להיקרב, הרי יש בה קדושה, הלכך עושה היא תמורה, **וּמוֹעֲלִים בָּהּ** — שאם נהנו ממנה, חייבים להביא קרבן מעילה, ולשלם קרן (מה שנהנו) וחומשה.

בארנו משנתנו לפי רש"י. אבל בתוספות מקשים על שיטת רש"י ומפרשים משנתנו בדרך אחרת (עיין בשולי באורנו למשנה תמורה ד, א).

יום חמישי

באור משנה ב

הַמַּפְרִישׁ מָעוֹת לִנְזִירוּתוֹ — שכן הנזיר מביא, לאחר מלאת ימי נזרו, שלושה קרבנות: חטאת, עולה ושלמים, ובאה המשנה ללמד בנזיר שהפריש מעות להביא מהן קרבנות נזירותו, ולא פירש אלו מהן לחטאת, ואלו מהן לעולה, ואלו מהן לשלמים, **לֹא נֶהֱנִין, וְלֹא מוֹעֲלִין** — לכתחילה אסור ליהנות מן המעות הללו, אבל אם נהנו מהן, אין חייבים קרבן מעילה, **מִפְּנֵי שֶׁהֵן רְאוּיִין לָבוֹא כֻּלָּן שְׁלָמִים** — כלומר שעל כל מעה ומעה יכולים אנחנו לומר, שהופרשה לשלמים, ואין מעילה בשלמים, שהרי קדשים קלים הם (כמו ששנינו לעיל א, ד); ואף על פי שהמעות הופרשו לכל קרבנות הנזירות, ויש בתוכן גם דמי חטאת ועולה, שמועלים בהם, מכל מקום הואיל ויש בהן גם דמי שלמים, שאין בהם מעילה, אם יביא עליהם קרבן מעילה נמצא מביא חולין לעזרה, הלכך מספק לא נהנים ולא מועלים (**רש"י; ברטנורא**) ויש מפרשים: מפני שהן ראויין לבוא כולן שלמים — שכל זמן שלא פירש, יכול הוא להביא בכל המעות הללו שלמים, ועל שאר הקרבנות יפריש מעות אחרות (**תוספות; ועיין "תוספות יום טוב"**). **מֵת** — הנזיר שהפריש את המעות: **הָיוּ סְתוּמִים** — אם המעות היו סתומות, שלא פירש: אלו לחטאת, ואלו לעולה, ואלו לשלמים, **יִפְּלוּ**

יִפְּלוּ לִנְדָבָה; הָיוּ מְפֹרָשִׁים — דְּמֵי חַטָּאת יֵלְכוּ לְיָם הַמֶּלַח, לֹא נֶהֱנִים, וְלֹא מוֹעֲלִין בָּהֶן; דְּמֵי עוֹלָה — יָבִיאוּ עוֹלָה; וּדְמֵי שְׁלָמִים — יָבִיאוּ שְׁלָמִים, וְנֶאֱכָלִים לְיוֹם אֶחָד, וְאֵינָן טְעוּנִין לֶחֶם.

ג רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: הַדָּם קַל בִּתְחִלָּתוֹ, וְחָמוּר בְּסוֹפוֹ, וְהַנְּסָכִים חָמֵר בִּתְחִלָּתָן, וְקַל בְּסוֹפָן: הַדָּם בַּתְּחִלָּה — אֵין מוֹעֲלִים בּוֹ, יָצָא לְנַחַל קִדְרוֹן — מוֹעֲלִין בּוֹ; הַנְּסָכִים בַּתְּחִלָּה — מוֹעֲלִים בָּהֶן, יָצְאוּ לַשִּׁיתִין — אֵין מוֹעֲלִין בָּהֶם.

ד דִּשּׁוּן מִזְּבֵחַ הַפְּנִימִי וְהַמְּנוֹרָה—לֹא נֶהֱנִין, וְלֹא מוֹעֲלִין. הַמַּקְדִּישׁ דִּשּׁוּן בַּתְּחִלָּה — מוֹעֲלִים בּוֹ. תּוֹרִים שֶׁלֹּא הִגִּיעַ זְמַנָּן, וּבְנֵי יוֹנָה שֶׁעָבַר זְמַנָּן — לֹא נֶהֱנִים, וְלֹא מוֹעֲלִים. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: תּוֹרִין שֶׁלֹּא הִגִּיעַ זְמַנָּן — מוֹעֲלִין בָּהֶן; וּבְנֵי יוֹנָה שֶׁעָבַר זְמַנָּן — לֹא נֶהֱנִין וְלֹא מוֹעֲלִין.

פירוש ברטנורא

עליהו קרבן מעילה אשתכח דמייתי חולין בעזרה, הלכך לא נהנין ולא מועלין: **מת.** המפריש המעות. והיו המעות סתומים, שלא פירש אלו לחטאת ואלו לעולה ואלו לשלמים, יפלו כל המעות לנדבה: **דמי חטאת ילכו לים המלח.** דחטאת שמתו בעליה היא: **דמי עולה יביאו עולה.** כדאמרינן [קנים סוף פרק ב'] האשה שמתה יביאו יורשיה את עולתה, דדורון בעלמא הוא: **ונאכלין ליום אחד.** כדין שלמי נזיר: **ואינן טעונין לחם.** דבלחם כתיב (במדבר ו') ונתן על כפי הנזיר, והא ליתיה, דמית:

ג הדם בתחילה אין מועלין בו. היינו קודם זריקתו, דכתיב (ויקרא י"ז) ואני נתתיו לכם על המזבח לכפר, לכפרה נתתיו ולא למעילה: **יצא לנחל קדרון מועלין בו.** היינו בתר זריקה. כדתנן אלו ואלו היינו דמים החיצונים ודמים הפנימים הנשפכים על מזבח העולה, מתערבים באמה, סילון שבעזרה, ויוצאים לנחל קדרון ונמכרים לגננים לזבל. ומועלים בהן. והך מעילה, מדרבנן היא ולא מדאורייתא, דאין לך דבר שנעשית מצותו ומועלים בו: **יצאו לשיתין.** נקב היה במזבח שבו יורדים הנסכים לשיתין, דהיינו יסודות של מזבח שהן חלולים ועמוקים מאד. ואם הכנים ידו וקבל הנסכים קודם שירדו לתהום, אין מועלין בהן, שכבר נעשית מצותן:

ד דשון מזבח הפנימי והמנורה. הדשן שלהם ושירי הפתילות של מנורה, היה מוציא ומניחן אצל המזבח החיצון, מקום שמניח שם תרומת הדשן של מזבח החיצון. ואחר שהוציאם שם לא נהנין ולא מועלים, דבהני לא כתיב ושמו אצל המזבח כמו בדשון מזבח העולה: **המקדיש דשון בתחילה מועלים בו.** הכי קאמר, המקדיש דמי דשון, בתחלה קודם שהוציאו לעזרה יש בו מעילה. כגון דאמר דמי דשון עלי ואח"כ הוציאו לחוץ ובא אחר ונהנה מן הדשון, אע"פ שכבר נעשית מצותו, אפ"ה מועלים בו, דכיון דנהנה ממנה וחסר מן הדשן, שוב ליכא לשער כמה היו דמיו כשנתערך זה, ונמצא זה מפסיד להקדש,

משניות מבוארות – קהתי

לִנְדָבָה – לתיבות שבמקדש שהקריבו ממעותיהן עולות נדבה (**עיין שקלים ו, ה-ו**); **הָיוּ מְפֹרָשִׁים** – אם המעות היו מפורשות, שפירש: אלו לחטאת, ואלו לעולה, ואלו לשלמים, **דְּמֵי חַטָּאת יֵלְכוּ לְיָם הַמֶּלַח** – כלומר שצריכים לזרוק אותן למקום שאי אפשר להוציאן משם, שהרי דמי חטאת שמתו בעליה הם, **לֹא נֶהֱנִים, וְלֹא מוֹעֲלִין בָּהֶן** – לכתחילה אסור ליהנות ממעות אלו, אלא שבדיעבד אם נהנו מהן, אין חייבים להביא קרבן מעילה, שהואיל והולכות לים המלח אין להן דין הקדש גמור; **דְּמֵי עוֹלָה** – במעות שהפריש לעולה, **יָבִיאוּ עוֹלָה** – עולת נדבה, ומועלים בהן (עיין נזיר ד, ד), **וּדְמֵי שְׁלָמִים** – במעות שהפריש לשלמים, **יָבִיאוּ שְׁלָמִים** – שלמי נדבה, **וְנֶאֱכָלִים לְיוֹם אֶחָד** – לא ככל שלמים הנאכלים לשני ימים ולילה אחד, שהואיל והופרשו לשם נזירות דינם כשלמי נזיר, שאינם נאכלים אלא ליום ולילה, **וְאֵינָן טְעוּנִין לֶחֶם** – שכן שלמי נזיר טעונים לחם (**עיין במדבר ו, יט**), אבל שלמים אלו אינם טעונים לחם, שכן בלחם נאמר (**שם**): "ונתן על כפי הנזיר", והרי אין כאן כפי נזיר.

באור משנה ג

רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר – ויש גורסים: רבי שמעון אומר: **הַדָּם קַל בִּתְחִלָּתוֹ, וְחָמוּר בְּסוֹפוֹ** – לענין מעילה, כמבואר להלן, **וְהַנְּסָכִים** – נסכי יין שמנסכים על גבי המזבח, **חָמֵר בִּתְחִלָּתָן, וְקַל בְּסוֹפָן** – כמו שהמשנה מפרשת והולכת: **הַדָּם בַּתְּחִלָּה** – קודם זריקתו, **אֵין מוֹעֲלִים בּוֹ** – שנאמר בדם (**ויקרא יז, יא**): "ואני נתתיו לכם על המזבח לכפר על נפשותיכם", ודרשו: לכפר – לכפרה נתתיו ולא למעילה. **יָצָא לְנַחַל קִדְרוֹן** – שכן שיירי הדם הנשפכים על יסוד המזבח היו יוצאים משם לנחל קדרון, ובאה המשנה ללמדנו, שמשיצא הדם לנחל קדרון, **מוֹעֲלִין בּוֹ** – כמו ששנינו (יומא ה, ו): "אלו ואלו (שיירי הדם שהיו נשפכים על יסוד מערבי ושהיו נשפכים על יסוד דרומי) מתערבין באמה (באמת המים שבעזרה), ויוצאין לנחל קדרון, ונמכרין לגננין לזבל, ומועלין בהן (שהנהנים ממנו בלא תשלום מועלים). ברם, אין מעילה זו אלא מדרבנן, שכן מן התורה כל דבר שנעשה מצוותו אין בו מעילה. אבל קודם זריקתו אפילו מדרבנן אין בו מעילה, שאין גוזרים גזירה במקדש. ודינו של המועל מדרבנן, שמשלם קרן בלבד (בלא תוספת חומש). ואינו מביא קרבן. **הַנְּסָכִים בַּתְּחִלָּה, מוֹעֲלִים בָּהֶן** – משעה שהוקדשו יש בהם מעילה, **יָצְאוּ לַשִּׁיתִין** – ליסודות המזבח, דרך הנקב שהיה בספל שעל המזבח (**עיין סוכה ד, ט**), **אֵין מוֹעֲלִין בָּהֶם** – לפי שכבר נעשתה מצוותם.

יום ששי

באור משנה ד

דִּשּׁוּן מִזְּבֵחַ הַפְּנִימִי וְהַמְּנוֹרָה – הדשן שמוציא הכהן ממזבח הקטורת שבהיכל ומפתילות המנורה והניחו אצל מזבח החיצון, מקום שהניח שם תרומת הדשן של מזבח החיצון, **לֹא נֶהֱנִין, וְלֹא מוֹעֲלִין** – אסור ליהנות ממנו, אבל הנהנה ממנו אינו מביא קרבן מעילה. ברם, תרומת הדשן של מזבח החיצון מועלים בה, לפי שנאמר (**ויקרא ו, ג**): "והרים את הדשן... ושמו אצל המזבח", ומשמע שגם לאחר ששָׂמוּ שם עדיין הוא בקדושתו. **הַמַּקְדִּישׁ דִּשּׁוּן בַּתְּחִלָּה** – לאחר שהוציא הכהן את הדשן ממזבח הפנימי ומהמנורה זכה בו אדם וחזר והקדישו (**תוספות; חידושי הרש"ש; עיין ברטנורא שמפרש בדרך אחרת, ורבים מקשים על פירושו; עיין "תוספות יום טוב"; "מלאכת שלמה"; "תפארת ישראל"; כן מפרש רש"י משנתנו בדרך שונה לגמרי, אבל אין לשון המשנה מתיישב יפה לפי פירושו**), **מוֹעֲלִים בּוֹ** – הנהנה ממנו חייב להביא קרבן מעילה, וכן לשלם קרן וחומשה. **תּוֹרִים שֶׁלֹּא הִגִּיעַ זְמַנָּן** – שהקדישם לפני זמנם, כשהם עדיין קטנים, שכן התורים אינם כשרים לקרבן אלא כשהם גדולים, **וּבְנֵי יוֹנָה שֶׁעָבַר זְמַנָּן** – שהקדישם לאחר שעבר זמנם, שכן בני יונה אינם כשרים לקרבן אלא כשהם קטנים, **לֹא נֶהֱנִים, וְלֹא מוֹעֲלִים** – אסור ליהנות מהם, אבל הנהנה מהם אינו חייב קרבן מעילה, הואיל ואינם ראויים למזבח (עיין בגמרא ובברטנורא. מה בין תורים שלא הגיע זמנם למחוסר זמן בבהמה). **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: תּוֹרִין שֶׁלֹּא הִגִּיעַ זְמַנָּן, מוֹעֲלִין בָּהֶן** – שהואיל וסופם להיות ראויים למזבח כשיגיע זמנם, לפיכך יש בהם מעילה אף מעכשיו, משעה שהוקדשו; **וּבְנֵי יוֹנָה שֶׁעָבַר זְמַנָּן, לֹא נֶהֱנִין וְלֹא מוֹעֲלִין** – משום שכבר אינם ראויים למזבח. ואין הלכה כרבי שמעון.

ה חֵלֶב הַמֻּקְדָּשִׁין, וּבֵיצֵי תּוֹרִין — לֹא נֶהֱנִים, וְלֹא מוֹעֲלִים. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּקָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ. אֲבָל בְּקָדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת, הִקְדִּישׁ תַּרְנְגֹלֶת — מוֹעֲלִין בָּהּ, וּבְבֵיצָתָהּ; חֲמוֹר — מוֹעֲלִין בָּהּ, וּבַחֲלָבָהּ.

ו כָּל הָרָאוּי לַמִּזְבֵּחַ וְלֹא לְבֶדֶק הַבַּיִת, לְבֶדֶק הַבַּיִת וְלֹא לַמִּזְבֵּחַ, לֹא לַמִּזְבֵּחַ וְלֹא לְבֶדֶק הַבַּיִת — מוֹעֲלִין בּוֹ. כֵּיצַד? הִקְדִּישׁ בּוֹר מָלֵא מַיִם, אַשְׁפָּה מְלֵאָה זֶבֶל, שׁוֹבָךְ מָלֵא יוֹנִים, אֵילָן מָלֵא פֵּרוֹת, שָׂדֶה מְלֵאָה עֲשָׂבִים — מוֹעֲלִין בָּהֶם, וּבְמַה שֶּׁבְּתוֹכָן. אֲבָל אִם הִקְדִּישׁ בּוֹר, וְאַחַר כָּךְ נִתְמַלֵּא מַיִם; אַשְׁפָּה, וְאַחַר כָּךְ נִתְמַלְּאָה זֶבֶל; שׁוֹבָךְ, וְאַחַר כָּךְ נִתְמַלֵּא יוֹנִים; אִילָן, וְאַחַר כָּךְ נִתְמַלֵּא פֵּרוֹת; שָׂדֶה, וְאַחַר כָּךְ נִתְמַלְּאָה עֲשָׂבִים — מוֹעֲלִין בָּהֶן, וְאֵין מוֹעֲלִין בַּמֶּה שֶּׁבְּתוֹכָן; דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: הַמַּקְדִּישׁ שָׂדֶה וְאִילָן — מוֹעֲלִין בָּהֶם, וּבְגִדּוּלֵיהֶם, מִפְּנֵי שֶׁהֵן גִּדּוּלֵי הֶקְדֵּשׁ. וְלַד מְעֻשֶּׁרֶת — לֹא יִינַק מִן הַמְעֻשֶּׁרֶת; וַאֲחֵרִים מִתְנַדְּבִים בֵּן. וְלַד מֻקְדָּשִׁין — לֹא יִינַק מִן

פירוש ברטנורא

משום הכי מועל בו לאלתר כשנהנה ממנו: **תורין.** שהקדישן קודם זמנן, ובני יונה שעבר זמנן: **לא נהנין ולא מועלים.** ולא דמו למחוסר זמן בבהמה שהוא קדוש קודם זמנו וקרב לאחר זמנו, דבהמה מגו דחשיבא דאית בה קדושה כשהיא בעלת מום להיות צריכה פדיון, אית בה נמי קדושה אפילו כשהיא מחוסר זמן, אבל עופות דליכא למימר בהו האי מגו, שהרי אין המום פוסל בעופות ולית בהו פדיון, שלא נאמר פדיון אלא בבהמה, הכי נמי אין בהן קדושת מחוסר זמן: **תורין שלא הגיע זמנן מעולין בהן.** כיון דלקמן מחזו, אית בהו מעילה השתא. ואין הלכה כר' שמעון:

ה במה דברים אמורים בקדשי מזבח. הואיל וחלב וביצים אינן ראויין למזבח, הלכך לא נהנין ולא מועלים: **אבל בקדשי בדק הבית.** הכי נמי דמועלים בהן, הואיל וקדושת דמים הן, ראויין הן לבדק הבית. ובגמרא מפרש דמתניתין חסורי מחסרא והכי קתני, במה דברים אמורים, כשהקדישן קדושת הגוף למזבח, אבל הקדישן קדושת דמים לגבי מזבח כגון שאמר דמי עוף זה או דמי בהמה זו הקדש להביא מהם עולה, נעשה כמי שהקדישן לבדק הבית, דודאי בקדושת דמים דמזבח אית בה מעילה בביצים ובחלב:

ו כל הראוי למזבח. שגופן ראוי קאמר: **בור מלא מים.** גופן ראוי לבדק הבית לבנין, ואין גופן ראוי למזבח. שאין ראויין לניסוך המים אלא מים חיים, ולא היו מנסכים מים במקדש אלא ממי השילוח: **אשפה מלאה זבל.** אין גופה ראוי לא למזבח ולא לבדק הבית אלא לדמיה: **שובך מלא יונים.** ראוי למזבח ולא לבדק הבית: **אילן מלא פירות.** ראוי למקדש לביכורים ולא לבדק הבית: **שדה מלאה עשבים.** אינה ראויה לא למזבח ולא לבדק הבית: **ואין מועלין במה שבתוכן.** דאין מועלים במה שהשביח לאחר שהוקדש: **ולד מעושרת.** אם יצאה נקבה עשירית תחת השבט, והיה לה בן קודם לכן, לא ינק שוב

משניות מבוארות – קהתי

באור משנה ה

חֵלֶב הַמֻּקְדָּשִׁין – חלב מבהמה נקבה של הקדש, **וּבֵיצֵי תּוֹרִין** – וביצים מתורים של הקדש, **לֹא נֶהֱנִים** – אסור ליהנות מהם, **וְלֹא מוֹעֲלִים** – והנהנים מהם אינם חייבים קרבן מעילה. **בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים** – שלא מועלים בחלב ובביצים? **בְּקָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ** – בבהמה ובתורים שהוקדשו למזבח, שהואיל והחלב והביצים אינם ראויים להקרבה על גבי המזבח, לפיכך לא נהנים ולא מועלים, **אֲבָל בְּקָדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת** – בבעלי חיים המוקדשים לבדק הבית, **הִקְדִּישׁ תַּרְנְגֹלֶת, מוֹעֲלִין בָּהּ, וּבְבֵיצָתָהּ** – אף בביצתה יש מעילה, שהנהנה ממנה, חייב להביא קרבן מעילה ולשלם קרן וחומשה; או המקדיש **חֲמוֹר** – היינו אתון, **מוֹעֲלִין בָּהּ, וּבַחֲלָבָהּ** – אף בחלבה יש מעילה, שהואיל וקדושת התרנגולת והחמורה קדושת דמים היא, הרי אותה קדושה חלה אף על הביצים והחלב שלהן. בגמרא מבואר, שלא רק בקדושת דמים לבדק הבית יש מעילה בחלב ובביצים, אלא הוא הדין במקדיש קדושת דמים לגבי מזבח, כגון שאמר: דמי בהמה זו לנסכים או דמי עוף זה לשלמים, שמועלים אף בחלבן ובביציהן, ומשנתנו חסרה היא ("חסורי מחסרא"), וכך היא שנויה: במה דברים אמורים (שחלב המוקדשין וביצי התורין אין בהם מעילה)? שהקדישם קדושת הגוף למזבח (היינו להקריבם על המזבח), אבל אם הקדישם קדושת דמים לגבי המזבח (כמו שבארנו לעיל), נעשה כמי שהקדישם לבדק הבית (שמועלים אף בביציהם ובחלבם); שכן הקדיש תרנגולת, מועלין בה ובביצתה וכו'.

שבת קודש

באור משנה ו

כָּל הָרָאוּי לַמִּזְבֵּחַ – כל דבר של הקדש שגופו ראוי להקרבה על גבי מזבח, **וְלֹא לְבֶדֶק הַבַּיִת** – ואינו ראוי לבדק בית המקדש, **לְבֶדֶק הַבַּיִת** – או דבר שגופו ראוי לבדק הבית, **וְלֹא לַמִּזְבֵּחַ** – ואינו ראוי למזבח, **לֹא לַמִּזְבֵּחַ וְלֹא לְבֶדֶק הַבַּיִת** – או אפילו דבר שאין גופו ראוי לא למזבח ולא לבדק הבית, **מוֹעֲלִין בּוֹ** – הנהנה ממנו חייב להביא קרבן מעילה ולשלם מה שנהנה בתוספת חומש (קרן וחומשה). **כֵּיצַד? הִקְדִּישׁ בּוֹר מָלֵא מַיִם** – והרי המים ראויים לבדק הבית, כגון לגבל בהם טיט לבניין הבית וכיוצא בזה, אבל אינם ראויים למזבח, שאף לניסוך המים בחג הסוכות אינם ראויים, משום שלא היו מנסכים מים במקדש אלא ממי השילוח; ולרחיצת הקרב והכרעיים של הקרבנות לא היו משתמשים אלא באמת המים שבעזרה (**תוספות**); **אַשְׁפָּה מְלֵאָה זֶבֶל** – והרי הזבל אינו ראוי לא למזבח ולא לבדק הבית, אלא שמוכרים אותו, ודמיו להקדש; **שׁוֹבָךְ מָלֵא יוֹנִים** – והרי היונים ראויים למזבח, להקרבה; אבל השובך אינו ראוי לבדק הבית כי אם למכרו ולהביא דמיו, שאין עוקרים את אבניו ועציו בשביל בדק הבית, לפי שיש בזה הפסד להקדש, שהשובך כשהוא שלם שווה יותר מאשר להרסו וליטול אבניו ועציו לבניין; **אִילָן מָלֵא פֵּרוֹת** – שאם הם ענבים או זיתים, ראוי יינם או שמנם למזבח, ואם הם פירות אחרים, אין הם ראויים לא למזבח ולא לבדק הבית; ואף האילן עצמו אינו ראוי לבדק הבית, לפי שדמיו נפחתים ויש הפסד להקדש (**תוספות; עיין פירושו של הרב מברטנורא, ועיין "תוספות יום טוב" מה שמקשה עליו**); **שָׂדֶה מְלֵאָה עֲשָׂבִים** – שאינם ראויים לא למזבח ולא לבדק הבית; כל אלו, **מוֹעֲלִין בָּהֶם, וּבְמַה שֶּׁבְּתוֹכָן** – בתוספות מבואר: מועלין בהם, כגון העוקר חוליה ונהנה ממנה, שאילו במחובר אין דין מעילה. **אֲבָל אִם הִקְדִּישׁ בּוֹר** – ריק, **וְאַחַר כָּךְ נִתְמַלֵּא מַיִם;** או שהקדיש **אַשְׁפָּה** – מקום שזורקים לשם את הזבל, **וְאַחַר כָּךְ נִתְמַלְּאָה זֶבֶל;** או שהקדיש **שׁוֹבָךְ, וְאַחַר כָּךְ נִתְמַלֵּא יוֹנִים;** או שהקדיש **אִילָן, וְאַחַר כָּךְ נִתְמַלֵּא פֵּרוֹת;** או שהקדיש **שָׂדֶה, וְאַחַר כָּךְ נִתְמַלְּאָה עֲשָׂבִים** – בכל אלו **מוֹעֲלִין בָּהֶן** – בדברים שהקדיש, **וְאֵין מוֹעֲלִין בַּמֶּה שֶּׁבְּתוֹכָן** – שאין מעילה במה שהשביח לאחר שהוקדש; **דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן** – ויש גורסים: רבי יוסי — **אוֹמֵר: הַמַּקְדִּישׁ שָׂדֶה וְאִילָן** – שדה או אילן, **מוֹעֲלִין בָּהֶם, וּבְגִדּוּלֵיהֶם** – אף בגידולים יש דין מעילה, **מִפְּנֵי שֶׁהֵן גִּדּוּלֵי הֶקְדֵּשׁ** – שהרי גדלו בשדה או באילן של הקדש. **וְלַד מְעֻשֶּׁרֶת** – בהמה שנעשתה מעשר, והיה לה ולד, שנולד לה קודם לכן, **לֹא יִינַק מִן הַמְעֻשֶּׁרֶת** – לפי שהוולד חולין, ואסור לו ליהנות מחלב מעשר בהמה שהוא קודש; **וַאֲחֵרִים מִתְנַדְּבִים בֵּן** – כלומר: ויש בני אדם שמתנים תנאי בשעת ההקדש,

הַמֻּקְדָּשִׁין; וַאֲחֵרִים מִתְנַדְּבִים כֵּן. הַפּוֹעֲלִים לֹא יֹאכְלוּ מִגְּרוֹגְרוֹת שֶׁל הֶקְדֵּשׁ. וְכֵן פָּרָה לֹא תֹאכַל מִכַּרְשִׁינֵי הֶקְדֵּשׁ.
ז שָׁרְשֵׁי אִילָן שֶׁל הֶדְיוֹט בָּאִין בְּשֶׁל הֶקְדֵּשׁ, וְשֶׁל הֶקְדֵּשׁ בָּאִין בְּשֶׁל הֶדְיוֹט — לֹא נֶהֱנִין, וְלֹא מוֹעֲלִין. הַמַּעְיָן שֶׁהוּא יוֹצֵא מִתּוֹךְ שְׂדֵה הֶקְדֵּשׁ — לֹא נֶהֱנִין, וְלֹא מוֹעֲלִין. יָצָא חוּץ לַשָּׂדֶה — נֶהֱנִין מִמֶּנּוּ. הַמַּיִם שֶׁבְּכַד שֶׁל זָהָב — לֹא נֶהֱנִין, וְלֹא מוֹעֲלִין. נִתְּנוּ בַּצְּלוֹחִית — מוֹעֲלִין בָּהֶם. עֲרָבָה — לֹא נֶהֱנִין, וְלֹא מוֹעֲלִין. רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי צָדוֹק אוֹמֵר: נוֹתְנִין הָיוּ מִמֶּנָּה זְקֵנִים בְּלוּלְבֵיהֶם.

פירוש ברטנורא

ממנה, שבנה חולין הוא והיא מעשר, ונמצא נהנה מחלב מוקדשים, שמעשר בהמה קודש הוא: **ואחרים מתנדבים כן.** כלומר, זו שהעבירה תחת השבט סתם, לא יינק ממנה, אבל אחרים שהתנדבו קודם לכן, רשאים להתנות קודם שתתעשר שאם תצא נקבה בעשירי יהא חלבה חולין כדי שיינק בנה ממנה בהיתר, וכן נמי בולד מוקדשים לא היו מקדישים חלב אמן. כך פירשו רבותי, ומגומגם הוא. ורמב"ם פירש, ואחרים מתנדבים, שמי שלבו נודבו היה מתנדב חלב להניק בן המעושרת ובן המוקדשים, לפי שאסור לבן לינק מהן, דשוויה רבנן כגיזה ועבודה דאסורים בקדשים, הלכך אין להן תקנה אלא שאחרים יתנדבו חלב להניקן, כיון שנאסרו לינק מחלב אמן. וישר הוא: **לא יאכלו מגרוגרות של הקדש.** ואפילו התנו שיעשו מלאכה במזונותיהן אין אוכלים מגרוגרות של הקדש, אלא הגזבר נותן להם דמי מזונות משל הקדש והם קונים מן השוק: **וכן פרה.** שדשה בכרשיני הקדש, חוסם פיה שלא תאכל משל הקדש, דכתיב (דברים כ"ה) לא תחסום שור בדישו, בדיש שראוי לו לא תחסום, אבל אתה חוסם בדיש של הקדש שאינו ראוי לו, שהרי הוא אסור לאכול בהקדש:
ז שרשי אילן של הדיוט באין בשל הקדש. לא נהנים ולא מועלים, דבתר אילן אזלינן ואילן בשל הדיוט קאי. והני מילי, כשאין בין אילן של הדיוט לקרקע של הקדש אלא שש עשרה אמה או פחות. אבל אם יש ביניהן יותר משש עשרה אמה, מועלין בשרשים הגדלים בשדה הקדש, דלא גרירי תו בתר אילן: **ושל הקדש באין בשל הדיוט לא נהנין ולא מועלין.** כגון שיש בין אילן של הקדש לקרקע של הדיוט יותר משש עשרה אמה, דשרשים הגדילים בשל הדיוט לא גרירי בתר אילן של הקדש הואיל ורחוקים ממנו כל כך, הלכך לא מועלין. אבל אם אין ביניהן אלא שש עשרה אמה או פחות, מועלים בהן: **מעין שהוא יוצא מתוך שדה הקדש.** רבותי פירשוה לי, כגון דמעין של חולין הוא ונובע בשדה של הדיוט, אלא שנמשך ויוצא ועובר בתוך שדה של הקדש. לא נהנים ממנו בתוך שדה של הקדש. ולא מועלים, דמשל הדיוט הוא נובע: **יצאו.** המים שבמעין זה שנובע משדה של הדיוט ועובר בשדה של הקדש יצא משדה של הקדש, נהנים ממנו לכתחילה: **המים שבכד של זהב.** גבי ניסוך המים בשבעת ימי החג תנן כמעשהו בחול כך מעשהו בשבת אלא שהיה ממלא מערב שבת חבית של זהב שאינה מקודשת מן השילוח, ובאותן מים לא נהנים ולא מועלין, דלא איקדשו לניסוך המים למעילה עד שינתנו לצלוחית של זהב דהיינו כלי מקודש: **ערבה.** שהיו זוקפים אותה אצל המזבח, כדתנן בפרק לולב וערבה [משנה ה']: **נותנים היו ממנו בלולב.** בתחילה קודם שזקפוה. ואע"פ שלא לקטוה אלא כדי לזקפה על גבי מזבח:

משניות מבוארות – קהתי

שהחלב הוא חולין ולא הקדש, כדי שיינק בנה ממנה בהיתר (**רש"י; ברטנורא**); וכן **וְלַד מֻקְדָּשִׁין** – בהמה שהוקדשה לקרבן, והיה לה ולד שנולד לה קודם שהוקדשה, **לֹא יִינַק מִן הַמֻּקְדָּשִׁין** – לא יינק הולד, שהוא חולין, מחלב אמו, שהוא הקדש, **וַאֲחֵרִים מִתְנַדְּבִים כֵּן** – כמו שבארנו לעיל. ויש תמהים על פירוש זה, שכן הלשון "ואחרים מתנדבים כן" אין משמעו שהם מתנים תנאי, כפי שבארנו לעיל. והרמב"ם מפרש: ואחרים מתנדבים כן – שאחרים מתנדבים להניק את הולד של המעושרת או של המוקדשים מבהמה שבעדרם. אבל גם לפי פירוש זה אין הלשון מתיישב כל כך; וכן גם מקשים עליו: ומה נדבה היא זו, והרי אין הקדש מרוויח על ידי זה כלום? מכאן מפרשים, שמדובר כאן בולד מעושרת שנולד לה לאחר שנעשתה מעשר, וכן בולד מוקדשים שנולד לאחר שהוקדשו, ובאה המשנה להשמיענו, שאף על פי שהוולד קדוש כמו האם, מכל מקום אסור לו לינק מאמו, שאסור לבהמות קדשים להניק את בניהם, ואנשים אחרים מתנדבים להניק את הולדות הללו מבהמות חולין שלהם (**תוספות; ועיין "תוספות יום טוב"**). **הַפּוֹעֲלִים** – העושים מלאכה בשל הקדש, **לֹא יֹאכְלוּ מִגְּרוֹגְרוֹת שֶׁל הֶקְדֵּשׁ** – ואפילו התנו, שמזונותיהם על ההקדש, אינם אוכלים מפירות של הקדש, אלא הגזבר נותן להם דמי מזונותיהם, והם קונים מן השוק. **וְכֵן פָּרָה** – העובדת בדיש של הקדש, **לֹא תֹאכַל מִכַּרְשִׁינֵי הֶקְדֵּשׁ** – שנאמר (**דברים כה, ד**): "לא תחסום שור בדישו", ודרשו" בדיש שראוי לו לא תחסום, אבל אתה חוסם פיו בדיש של הקדש, שאינו ראוי לו, שהרי הוא אסור לאכול בהקדש.

באור משנה ז

שָׁרְשֵׁי אִילָן שֶׁל הֶדְיוֹט בָּאִין בְּשֶׁל הֶקְדֵּשׁ – שמתפשטים שרשיו בקרקע של הקדש, **וְשֶׁל הֶקְדֵּשׁ בָּאִין בְּשֶׁל הֶדְיוֹט** – ואילן של הקדש, ששרשיו מתפשטין בקרקע של הדיוט, **לֹא נֶהֱנִין, וְלֹא מוֹעֲלִין** – אסור ליהנות מהם, והנהנה לא מעל. בגמרא (**בבא בתרא כו, ב**) מבארים, שבריש מדובר כשאין בין האילן של ההדיוט ובין הקרקע של ההקדש אלא שש עשרה אמה או פחות; אבל אם יש ביניהם יותר משש עשרה אמה, מועלים בשרשים שבקרקע הקדש, שאינם נגררים שוב אחר האילן; ואילו בסיפא מדובר, שיש בין האילן של ההקדש ובין הקרקע של ההדיוט יותר משש עשרה אמה, שבכגון זה אין מועלים בהם, הואיל ורחוקים כל כך מהאילן, אבל אם אין ביניהם אלא שש עשרה אמה או פחות, מועלים בהם, לפי שהשרשים נגררים אחר אילן ההקדש. **הַמַּעְיָן שֶׁהוּא יוֹצֵא מִתּוֹךְ שְׂדֵה הֶקְדֵּשׁ** – כגון שהמעיין נובע מתוך שדה חולין, ונמשך ויוצא ועובר בתוך שדה של הקדש (**רש"י; ברטנורא**); ויש מפרשים אפילו במעיין הנובע מתוך שדה הקדש, וכגון שהקדיש את השדה ולא הקדיש את המעיין, ונמצא שהמעיין אינו הקדש (**"תפארת ישראל"; ועיין שיטה מקובצת**), **לֹא נֶהֱנִין** – מן המעיין, כל זמן שהוא בתוך שדה הקדש, **וְלֹא מוֹעֲלִין** – הנהנה ממנו לא מעל, לפי שאינו הקדש. **יָצָא חוּץ לַשָּׂדֶה** – נמשך ויצא המעיין חוץ לשדה ההקדש, **נֶהֱנִין מִמֶּנּוּ** – אפילו לכתחילה. **הַמַּיִם שֶׁבְּכַד שֶׁל זָהָב** – היינו שבחבית של זהב, שכן בענין ניסוך המים בחג הסוכות שנינו (**סוכה ד, י**): "כמעשהו בחול כך מעשהו בשבת, אלא שהיה ממלא מערב שבת חבית של זהב שאינה מקודשת (כדי שלא ייפסלו בלינה) מן השילוח, ומניחה בלשכה, – **ובשבת** נתנם בצלוחית של זהב, שהיה כלי מקודש, כדי לנסכם על גבי המזבח, ובאה המשנה ללמד, שהמים כל זמן שהם בחבית של זהב, **לֹא נֶהֱנִין, וְלֹא מוֹעֲלִין** – אסור ליהנות מהם, לפי שנתמלאו לצורך הקדש, אבל הנהנה מהם לא מעל, שעדיין לא נתקדשו בכלי שרת; **נִתְּנוּ בַּצְּלוֹחִית** – כדי לנסכם על המזבח, כמו שבארנו לעיל, **מוֹעֲלִין בָּהֶם** – לפי שנתקדשו בצלוחית, שהיא כלי שרת. **עֲרָבָה** – שהיו זוקפים אותה בחג הסוכות בצידי המזבח, **לֹא נֶהֱנִין** – ממנה, משעה שהכינו אותה עד אחר גמר מצוותה, לפי שדומה היא להקדש, **וְלֹא מוֹעֲלִין** – בה, משום שאינה קודש. והרמב"ם מפרש, שמדובר כאן בערבה הגדלה בשדה של הקדש, ואין מועלין בה, לפי שאינה נמכרת ואינה ראויה לשום דבר. **רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי צָדוֹק אוֹמֵר: נוֹתְנִין הָיוּ מִמֶּנָּה זְקֵנִים בְּלוּלְבֵיהֶם** – קודם שנזקפה אצל המזבח; ומבואר במפרשים (**לפי תוספות**), שאף תנא קמא מודה בזה, לפי שמצוות לאו ליהנות ניתנו, ולכן אין זו נקראת הנאה (**עיין "תוספות יום טוב"**).

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

דף כז ע"ב: **משנה** במשנה הקודמת נתבאר, שלרבי יהודה רק המוכר בית הכנסת לשם חצר מותר להשתמש בו לחולין, ובמשנה זו מוסיף רבי יהודה חומרא נוספת בדיני בית הכנסת: **וְעוֹד אָמַר רַבִּי יְהוּדָה,** אף **בֵּית הַכְּנֶסֶת שֶׁחָרַב** קדוש בקדושת בית הכנסת, ולכן **אֵין מַסְפִּידִין בְּתוֹכוֹ** למת, **וְאֵין מַפְשִׁילִין** [-טווים ומותחים] **בְּתוֹכוֹ חֲבָלִים** ושאר מלאכות חול, **וְאֵין פּוֹרְשִׁין לְתוֹכוֹ מְצוּדוֹת** לצוד חיות ועופות, **וְאֵין שׁוֹטְחִין עַל גַּגּוֹ פֵּירוֹת** ליבשם, **וְאֵין עוֹשִׂין אוֹתוֹ קַפֶּנְדַּרְיָא** - מעבר לקצר הדרך, **שֶׁנֶּאֱמַר** (ויקרא כו לא) **'וְהַשְּׁמֹתִי אֶת מִקְדְּשֵׁיכֶם',** ובכך שהקדים 'והשמותי' ל'מקדשיכם', מלמד שקְדוּשָׁתָן עליהם **אַף כְּשֶׁהֵן שׁוֹמֵמִין.** ואם **עָלוּ בּוֹ עֲשָׂבִים, לֹא יִתְלוֹשׁ** אותם, **מִפְּנֵי עֶגְמַת נֶפֶשׁ** שתהא לרואיהם, שיזכרו את ימי בנינו ושהיו רגילים להתאסף שם, ויבקשו רחמים שיחזור לקדמותו.

גמרא מכיון שמשנתינו דיברה בענין קדושת בית הכנסת, מביאה הגמרא ברייתא בענין זה: **תָּנוּ רַבָּנָן, כָּתֵי כְּנֵסִיּוֹת אֵין נוֹהֲגִין בָּהֶן קַלּוּת רֹאשׁ,** שהרי הם 'מִקְדָּשׁ מְעַט' (יחזקאל יא טז), ובמקדש נאמר (ויקרא יט ל) 'וּמִקְדָּשִׁי תִּירָאוּ', ולכן **אֵין אוֹכְלִין בָּהֶן וְאֵין שׁוֹתִין בָּהֶן,**

וְאֵין נִיאוֹתִין [-מתקשטים] **בָּהֶם, וְאֵין מְטַיְּילִין בָּהֶם, וְאֵין נִכְנָסִין בָּהֶן בַּחַמָּה** להגן **מִפְּנֵי הַחַמָּה וּבַגְּשָׁמִים מִפְּנֵי הַגְּשָׁמִים, וְאֵין מַסְפִּידִין בָּהֶן הֶסְפֵּד שֶׁל יָחִיד** שמת. **אֲבָל קוֹרִין בָּהֶן וְשׁוֹנִין בָּהֶן, וּמַסְפִּידִין בָּהֶן הֶסְפֵּד שֶׁל רַבִּים,** כגון חכם שמת שמתאספים להספידו בבית גדול, ובית הכנסת ראוי לכך.

הברייתא ממשיכה בענין בתי כנסיות: **אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, אֵימָתַי** מותר להסיר עשבים מבתי כנסיות, **בְּיִשּׁוּבָן** כשמתפללים שם, **אֲבָל בְּחוּרְבָּנָן, מַנִּיחִין אוֹתָן וְעוֹלִין בָּהֶן עֲשָׂבִים וְלֹא יִתְלוֹשׁ, מִפְּנֵי עֶגְמַת נֶפֶשׁ** שתהא לרואיהם [כמבואר במשנה].

מקשה הגמרא: **עֲשָׂבִים מַאן דְּכַר שְׁמַיְּיהוּ** - וכי תנא קמא הזכיר עשבים שרבי יהודה הוצרך לומר אימתי מותר להסירם. מיישבת הגמרא: **חַסּוּרֵי מִיחַסְּרָא** בברייתא, **וְהָכִי קָתָנֵי, וּמְכַבְּדִין אוֹתָן** - מנקים את בתי הכנסת, **וּמַרְבִּיצִין אוֹתָן** - משכיבים אבק שבהם על הקרקע בזילוף מים, **כְּדֵי שֶׁלֹּא יַעֲלוּ בָהֶן עֲשָׂבִים** ויתבזו. **וְאָמַר רַבִּי יְהוּדָה, אֵימָתַי** עושים כך, **בְּיִשּׁוּבָן, אֲבָל בְּחוּרְבָּנָן, מַנִּיחִין אוֹתָן לַעֲלוֹת,** ואם **עָלוּ בָּהֶם עֲשָׂבִים לֹא יִתְלוֹשׁ, מִפְּנֵי עֶגְמַת נֶפֶשׁ.**

בענין קדושת בתי כנסיות שבבבל: **אָמַר רַבִּי אַסִּי, כָּתֵי כְּנֵסִיּוֹת שֶׁבְּבָבֶל, עַל תְּנַאי הֵן עֲשׂוּיִין,** שהתנו בבנייתם שיוכלו להשתמש בהם, **וְאַף־עַל־פִּי־כֵן אֵין נוֹהֲגִין בָּהֶן קַלּוּת רֹאשׁ.** מבררת הגמרא: **וּמַאי נִיהוּ** קלות ראש האסורה. משיבה הגמרא: היינו **חֶשְׁבּוֹנוֹת** של חול.

עונש על חישוב חשבונות בבית הכנסת: **אָמַר רַב אַסִּי, בֵּית הַכְּנֶסֶת שֶׁמְּחַשְּׁבִין בּוֹ חֶשְׁבּוֹנוֹת, מְלִינִין בּוֹ אֶת הַמֵּת.** הגמרא מבינה שחובה לעשות כך, ותמהה: וכי **מְלִינִין סָלְקָא דַּעְתָּךְ,** האם **לֹא סַגִּי דְּלָאו הָכִי** - בלא הלנת המת. מיישבת הגמרא: **אֶלָּא,** הכוונה היא **שֶׁלְּסוֹף** יבואו לידי כך **שֶׁיָּלִינוּ בּוֹ מֵת מִצְוָה,** שימותו בעיר מתים שאין להם קוברים.

הגמרא חוזרת למבואר בברייתא לעיל. שנינו: **וְאֵין נִיאוֹתִין בָּהֶן.** הגבלה לדין זה: **אָמַר רָבָא, חֲכָמִים וְתַלְמִידֵיהֶם מוּתָּרִין** להתקשט בהם כבביתם, **דְּאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, מַאי** - מדוע נקרא בית המדרש **'בֵּי רַבָּנָן',** משום שהוא אכן **בֵּיתָא דְּרַבָּנָן,** ומותרים לעשות בו מה שרגילים בביתם.

רש"י

משנה מפשילין חבלים — והוא הדין לכל מלאכות, אלא לפי שהפשלת חבלים צריך מקום מרווח פנוי, ובית הכנסת גדול הוא וראוי ומספיק לכך. **מפני עגמת נפש** — מניחין בו עשבים, כדי שתהא עגמת נפש לרואיהן ושיזכירו את ימי בניינו, ואת שהיו רגילין להתאסף שם — יבקשו רחמים שיחזורו לקדמותו. **גמרא אין אוכלין בהן כו'** — ולא גרסינן "ואין אוכלין בהן" דכולהו פירושא דקלות ראש הן, לשון קלות שמקילין אותה.

ואין ניאותין — ואין מתקשטין לתוכו, ואין מטיילין שם. הספד של רבים — של תלמיד חכם שמת, שצריכין להתאסף ולהספידו. ובית הכנסת ראוי לכך, לפי שהוא בית גדול. **מאן דכר שמייהו** — היכא שמעינן לתנא קמא לעשות בהן דבר שמונעים מלעלות עשבים. **אימתי** — מכבדין ומרביצין אותן ביישובן. לאחר שמכבדין מזלפין את המים להרביץ את האבק. **על תנאי** — על מנת שישתמשו בהן. **מלינין בו** — משמע: דחובה היא להלין בה את המת. **לסוף שילינו בו מתי מצוה** — שימותו בעיר מתים שאין להן קוברין. **מאי בי רבנן** — למה קורין בתי מדרשות "בי רבנן" — לפי שביתם הוא לכל דבר.

לָאו הַיְינוּ **הַנָּחָתָן** – אינו חשוב כמונח, כיון שהמים מתנענעים וזזים כל הזמן, ואין האגוז מונח, ואם נטל את האגוז לא נחשב שעשה עקירה. **בְּעֵי רָבָא** – אבל הסתפק רבא, **בְּאֱגוֹז** המונח **בְּכֶלִי, וּכְלִי צָף עַל גַּבֵּי מַיִם, מַהוּ** – מה הדין אם נטל את האגוז מהכלי והניחו ברשות אחרת, **מִי אָמְרִינַן** – האם יש לנו לומר, **דִּבְתַר אֱגוֹז אָזְלִינַן** – שהולכים אחר האגוז, **וְהָא** נָיֵחַ – והרי הוא מונח בכלי, וחשוב שעשה עקירה, **אוֹ דִילְמָא** – או שמא **בְּתַר כְּלִי אָזְלִינַן** – הולכים אחר הכלי, **וְהָא לֵא** נָיֵחַ – והכלי הרי אינו מונח אלא הוא צף ומתנענע על גבי המים. אומרת הגמרא: **תֵּיקוּ** – תעמוד שאלה זו בספק, שלא נפשטה.

מביאה הגמרא דין דומה: שֶׁמֶן הצף **עַל גַּבֵּי** יַיִן שנטלו והניחו ברשות אחרת, אם נחשב שעשה עקירה בשמן, תלוי הוא **בְּמַחֲלוֹקֶת רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי וְרַבָּנַן,** שנחלקו במקום אחר לענין שמן המונח על יין, **דְּתְנַן** (טבול יום פ"ב מ"ה), שֶׁמֶן של תרומה **שֶׁצָּף עַל גַּבֵּי** יַיִן של תרומה, **וְנָגַע טְבוּל יוֹם** [–טמא שטבל להיטהר מטומאתו ועדיין לא העריב שמשו] **בַּשֶּׁמֶן, לֹא פָּסַל אֶלָּא** את הַשֶּׁמֶן, אבל היין לא נפסל, שאין נגיעתו בשמן נחשבת כנגיעה גם ביין, כיון שאין השמן והיין נחשבים כמחוברים, **רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי אוֹמֵר שְׁנֵיהֶם חִיבּוּר** זֶה לָזֶה וכדבר אחד הם, והרי זה כמו שנגע הטבול יום גם ביין, ואף היין נפסל. וכמו כן לענין שבת, העוקר שמן מעל היין בשבת, לחכמים הסוברים שאינם חשובים מחוברים, הרי הוא כאגוז הצף על מים שאינו חשוב כמונח, ואינו חייב על עקירת השמן, ולרבי יוחנן בן נורי הסובר שנחשבים מחוברים זה לזה, הרי הוא כמים על גבי מים שנחשבים כמונחים, וחייב על עקירת השמן.

הגמרא מביאה דין נוסף, מעין הספק של רבי יוחנן לעיל (צט:) במניח חפץ בבור ומיעט מעשרה טפחים: **אָמַר אַבָּיֵי, בּוֹר בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, עֲמוּקָה עֲשָׂרָה** טפחים **וּרְחָבָה שְׁמֹנָה** טפחים על ארבעה טפחים, **וְזָרַק לְתוֹכָהּ מַחְצֶלֶת** שהיתה מונחת ברשות הרבים, **חַיָּיב.** אבל אם **חִילְקָהּ** לבור **בְּמַחְצֶלֶת** זו, שהעמיד את המחצלת באמצע הבור, **פָּטוּר,** כיון שעל ידי הנחת המחצלת בטל מהבור שם רשות היחיד, שמתחילה היה אורך הבור שמונה טפחים, ועתה נחסר אורך הבור את שיעור עובי המחצלת, וכיון שהעמיד את המחצלת באמצע הבור, עכשיו אין באף אחד מחלקי הבור ארבעה טפחים על ארבעה טפחים, והיה פשוט לאביי שכיון שבהנחתו בטל מהבור שם רשות היחיד, אינו חייב על הנחה זו, ולא כרבי יוחנן שהיה מסופק בכך. אומרת הגמרא: **לְאַבָּיֵי, דִּפְשִׁיטָא לֵיהּ דְּמַחְצֶלֶת מְבַטְּלָא מְחִיצָה** – שפשוט לו שהמחצלת מבטלת מהבור שם רשות היחיד, ואינו חייב על הנחתה, כָּל שֶׁכֵּן שהוא סובר במניח **חוּלְיָא** – גוש אדמה בבור עמוק עשרה טפחים ומבטלו שם, **דִּמְבַטְּלָא מְחִיצָה** – שממעט את הבור ומבטל ממנו שם רשות היחיד ואינו חייב על הנחה זו, שהרי אם מחצלת שאינו מבטלה בבור אף על פי כן מבטלת את המחיצה, כל שכן חוליא שהוא מבטלה בבור תבטל את המחיצה. אבל **לְרַבִּי יוֹחָנָן דְּמִיבַּעְיָא לֵיהּ חוּלְיָא** – שהסתפק במניח חוליא בבור שהוא מבטל את החוליא בבור, שאז יש לומר שהמחיצה מתבטלת ואין הנחתו נחשבת הנחה, אם כן במניח **מַחְצֶלֶת** באמצע הבור, **פְּשִׁיטָא** – ודאי הוא סובר שהוא חייב, שאף אם נאמר שכשבטל ממקום ההנחה דין רשות היחיד על ידי ההנחה, הוא פטור, כאן הוא חייב, דְּכיון שאינו מבטל את המחצלת בבור, **לֹא מְבַטְּלָא מְחִיצָתָא** – אין המחצלת מבטלת את מחיצות הבור, ואף אחר הנחת המחיצה, עדיין הבור רשות היחיד הוא. שאילו היה רבי יוחנן מסתפק גם במניח מחצלת בבור, היה מסתפק במחצלת ולא בחוליא.

הגמרא מביאה דין נוסף שאמר אביי לגבי דברים הנתונים בבור, אם הם מבטלים את מחיצות הבור: **וְאָמַר אַבָּיֵי, בּוֹר בִּרְשׁוּת הָרַבִּים עֲמוּקָה עֲשָׂרָה** טפחים **וּרְחָבָה אַרְבָּעָה** טפחים, אם הבור **מְלֵאָה מַיִם, וְזָרַק** מים או אבן מרשות הרבים **לְתוֹכָהּ, חַיָּיב,** אבל אם היתה **מְלֵאָה פֵּירוֹת וְזָרַק** חפץ מרשות הרבים **לְתוֹכָהּ, פָּטוּר.** מבררת הגמרא: **מַאי טַעְמָא** – מה טעם החילוק בין בור מלא מים לבור מלא פירות. משיבה הגמרא: **מַיִם לֹא מְבַטְּלִי מְחִיצָתָא** – מים אינם ממעטים את הבור ואינם מבטלים ממנו שם רשות היחיד, אבל **פֵּירוֹת מְבַטְּלִי מְחִיצָתָא** – ממעטים את הבור כמו שמלאוהו עפר ומבטלים ממנו שם רשות היחיד.

אומרת הגמרא: **תַּנְיָא נַמִּי הָכִי** – שנינו כן בברייתא [כמו שאמר אביי], **הַזּוֹרֵק** חפץ **מִן הַיָּם** שהוא כרמלית **לְאִיסְרַטְיָא** [–דרך סלולה המוליכה מעיר לעיר] שהיא רשות הרבים, **וְכֵן הַזּוֹרֵק מִן הָאִיסְרַטְיָא לַיָּם, פָּטוּר,** שמהתורה אין איסור להעביר חפץ מכרמלית לרשות הרבים ומרשות הרבים לכרמלית. **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, אִם** זרק מרשות הרבים לים, **וְיֵשׁ** בים **בַּמָּקוֹם שֶׁזָּרַק** בור **עָמוֹק עֲשָׂרָה** טפחים **וְרָחָב אַרְבָּעָה** טפחים, **חַיָּיב,** שאף שכל הים הוא גם כן עמוק עשרה טפחים, ואף על פי כן דינו ככרמלית, מכל מקום אותו הבור כיון שהוא נבדל משאר הים, הרי הוא רשות היחיד. הרי שחייב רבי שמעון את הזורק מרשות הרבים לבור שהוא רשות היחיד, אף שהבור מלא מים, ומוכח שאין המים ממעטים אותו ואינם מבטלים ממנו שם רשות היחיד.

משנה

המשנה מבארת את דיני הזורק חפץ ארבע אמות ברשות הרבים: **הַזּוֹרֵק** חפץ ברשות הרבים **אַרְבַּע אַמּוֹת** ופגע **בְּכוֹתֶל,** אם זרקו **לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים** מהקרקע, הרי הוא **כְּזוֹרֵק בָּאֲוִיר** רשות הרבים, ופטור, שאף זה שזרק בכותל, לא נח החפץ ברשות הרבים, שאוויר רשות הרבים למעלה מעשרה טפחים הוא מקום פטור, ואם פגע **לְמַטָּה מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים** מהקרקע, הרי הוא **כְּזוֹרֵק** ונח **בָּאָרֶץ** ברשות הרבים, וחייב, **הַזּוֹרֵק** חפץ ברשות הרבים ונח החפץ **בָּאָרֶץ** במרחק של **אַרְבַּע אַמּוֹת, חַיָּיב.**

גמרא

שנינו במשנה, שהזורק חפץ ארבע אמות ברשות הרבים ופגע בכותל למטה מעשרה חייב. מקשה הגמרא: **וְהָא** – והרי **לֹא נָח** החפץ על גבי הכותל אלא חזזר לאחוריו, ונמצא שנח בתוך ארבע אמות ממקום העקירה. מתרצת הגמרא: **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בִּדְבֵילָה שְׁמֵינָה שָׁנִינוּ** – המשנה מדברת באופן שזרק תאנה שמנה, שמחמת השמנוניות שבה נדבקת היא בכותל, ואינה חוזרת לאחוריה.

הגמרא דנה עוד בענין הזורק חפץ בכותל, לענין שיהיה חייב משום מוציא מרשות הרבים לרשות היחיד: **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב אָמַר רַבִּי חִיָּיא,** זָרַק חפץ ברשות הרבים **לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה** טפחים, **וְהָלְכָה וְנָחָה בְּחוֹר כָּל שֶׁהוּא** שבכותל הגבוה עשרה טפחים שאין בו ארבעה טפחים על ארבעה טפחים, **בָּאנוּ לְמַחֲלוֹקֶת** – דבר זה תלוי במחלוקת **רַבִּי מֵאִיר וְרַבָּנַן** (יומא יא:), שנחלקו לענין חיוב מזוזה בשער עגול העשוי ככיפה שהוא גבוה עשרה טפחים ורק למטה הוא רחב ארבעה טפחים, **לְרַבִּי מֵאִיר דְּאָמַר** שהוא חייב במזוזה כיון שחוֹקְקָן לְהַשְׁלִים – שרואים כאילו הכותל חקוק ויש בפתח שיעור החייב במזוזה, גם כאן **מְיַחֲיֵיב** משום מכניס מרשות הרבים לרשות היחיד, שרואים כאילו הכותל חקוק ויש בו חור בשיעור ארבעה טפחים על ארבעה טפחים, שהוא נחשב רשות היחיד, **וּלְרַבָּנַן דְּאָמְרִי שֵׁאֵין** חוֹקְקָן לְהַשְׁלִים – שאין אומרים שנחשב כאילו יש בכותל פתח שיעור החייב במזוזה, גם כאן **לֹא מְיַחֲיֵיב** על זריקה זו, כיון שאין בחור שיעור ארבעה טפחים על ארבעה טפחים להחשיבו כרשות היחיד. אומרת הגמרא: **תַּנְיָא נַמִּי הָכִי** – וכן שנינו בברייתא כדברי רבי חייא שדבר זה תלוי במחלוקת רבי מאיר וחכמים, ששנינו בברייתא, זָרַק חפץ ברשות הרבים **לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה** טפחים, **וְהָלְכָה וְנָחָה** בכותל **בְּחוֹר כָּל שֶׁהוּא, רַבִּי מֵאִיר מְחַיֵּיב וַחֲכָמִים פּוֹטְרִין.**

הגמרא מביאה דין נוסף שאמר רב יהודה בשם רב בדיני הוצאה: **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, תֵּל הַמִּתְלַקֵּט עֲשָׂרָה מִתּוֹךְ אַרְבַּע** – מדרון המגביה מעט מעט, עד שכשמגיע לארבע אמות, הוא גבוה עשרה

המשך בעמוד עח

רש"י

לאו הַיְינוּ הַנָּחָתָן. וְאִם נָטְלוֹ מִשָּׁם לְאוֹ עֲקִירָה הִיא: שֶׁמָּן עַל גַּבֵּי יַיִן. לְעִנְיַן שַׁבָּת, מַחְלוֹקֶת ר' יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי וְרַבָּנַן: דִּתְנַן שֶׁמָּן. שֶׁל תְּרוּמָה: שֶׁצָּף עַל גַּבֵּי יַיִן. שֶׁל תְּרוּמָה, מִשּׁוּם הָכִי נָקֵט טְבוּל יוֹם, מִשּׁוּם דְּפוֹסֵל וְאֵינוֹ מְטַמֵּא. הִלְכָּךְ לֹא פָּסַל אֶלָּא שֶׁמָּן בִּלְבָד, דְּלָאו חִיבּוּר הוּא לְמֵיהֲוֵי כְּחַד. וְאִילּוּ הָוָה מְטַמֵּא לֵיהּ לְשֶׁמֶן, וְשֶׁמֶן פָּסַל לֵיהּ לְיַיִן: שְׁנֵיהֶם חִיבּוּר. דְּהָווּ כְּחַד, וְנִפְסַל אַף הַיַּיִן. וּלְעִנְיַן שַׁבָּת נַמִי, לְרַבָּנַן הָוָה לֵיהּ כֶּאֱגוֹז עַל גַּבֵּי מַיִם, וּלְרַבִּי יוֹחָנָן הָוָה לֵיהּ כְּמַיִם עַל גַּבֵּי מַיִם: וְזָרַק לְתוֹכָהּ מַחְצֶלֶת. מִשּׁוּם סְיָפָא נָקֵט לֵיהּ, דְּבָעֵי לְמֵימַר: חִלְּקָהּ בְּמַחְצֶלֶת פְּטוּר. לְאַשְׁמְעִי דְּהַנָּחַת חַפָּץ וְסִילּוּק מְחִיצָה בְּחֲדָדֵי פְּטוּר. וְהָכָא סִילּוּק מְחִיצָה, דְּזִיל הָכָא לֵיכָּא אַרְבָּעָה, וְזִיל הָכָא לֵיכָּא ד', דִּבְצַר לֵיהּ עוֹבֵי מְקוֹם מַחְצֶלֶת: כָּל שֶׁכֵּן חוּלְיָא. דְּסִילּוּק מְחִיצָה וַדַּאי הוּא דְּמִבַּטֵּיל לָהּ: לְרַבִּי יוֹחָנָן(א) מַחְצֶלֶת פְּשִׁיטָא לֵיהּ דְּלָא מְבַטְּלָה. דְּאִי נַמִי אָמְרִינַן סִילּוּק מְחִיצָה וְהַנָּחַת חַפָּץ כִּי חֲדָדֵי פְּטוּר, הָכָא – חַיָּיב, דְּלָא מְבַטֵּל לֵיהּ. הִלְכָּךְ לָאו סִילּוּק מְחִיצָה הִיא: וְזָרַק לְתוֹכָהּ. מַרְה"ר מִידֵי דְּנַיְיחָא, כְּגוֹן אֶבֶן אוֹ מַיִם: חַיָּיב. וְלָא אָמְרִינַן כֵּיוָן דְּמָלֵא הוּא לָא הָוֵי רה"ר, דְּמִבַּטֵּל לְהוּ מְחִיצוֹת: מְלֵאָה פֵּירוֹת. פָּטוּר, דְּבָטֵיל מְחִיצוֹת כְּאִילּוּ מְלֵאוּתָן עָפָר: תַּנְיָא נַמִי הָכִי. דְּמַיִם לָא מְבַטְּלֵי מְחִיצָה: מִן הַיָּם לְאִיסְרַטְיָא. מִכַּרְמְלִית לְרה"ר פָּטוּר: אִיסְרַטְיָא. הוּא טְרִטְיָא: ר"ש אוֹמֵר אִם יֵשׁ. בַּיָּם בִּמְקוֹם שֶׁזָּרַק גּוּמָא מְיוּחֶדֶת לְבִדָּהּ עֲמוּקָה שֶׁעָשָׂרָה וּרְחָבָה ד' – רה"י לְצִעֲמָהּ הִיא, וְלָא הָוֵי כִּשְׁאָר יָם, אַף עַל גַּב דְּיָם נַמִי עָמוֹק הוּא. וּמִמֵּילָא שְׁמָעִינַן מִדְּר"ש, דְּמַיִם לָא מְבַטְּלֵי מְחִיצָה: גְּמ' רַבִּי מֵאִיר וְרַבָּנַן. דְּאִיפְּלִיגוּ בְּחוֹקְקִים לְהַשְׁלִים בְּפ"ק דְּיוֹמָא (דף יא:), וּבְעֵירוּבִין (ד' יא:). לְר"מ דְּאָמַר "חוֹקְקִין לְהַשְׁלִים" בְּמָקוֹ' שֶׁיֵּשׁ כְּדֵי לְחוֹק – הָכָא חַיָּיב, דְּרוֹאִין הַחוֹר כְּאִלּוּ הוּא אַרְבַּע. תֵּל הַמִּתְלַקֵּט. שֶׁהוּא מִדְּרוֹן, וְהוֹלֵךְ וּמִתְלַקֵּט מֵעֵט מֵעֵט עַד שֶׁמַּגִּיבֵהּ י' מִתּוֹךְ ד"א – הֲרֵי הוּא כְּאִלּוּ זְקוּף כּוּלּוֹ, וְהָוֵי רה"י בְּמִקּוֹם גּוֹבְהוֹ. וְאִם זָרַק מַרְה"ר וְנָח עַל גַּבָּיו – חַיָּיב. וְדַוְקָא נָקֵט מִתּוֹךְ ד' אַמּוֹת, דְּאִי מִתּוֹךְ ה' – הֲרֵי הוּא כְּשִׂאָר רְשׁוּת הָרַבִּים דְּנִיחָא תַּשְׁמִישְׁתֵּיהּ לְהִילּוּף: וְנַעֲשָׂה מִדְּרוֹן לְרה"ר. שֶׁהָיָה קַרְקַע הַמָּבוּי גְּבוֹהַּ מִקַּרְקַע רה"ר, וְהוּרְצַרְךָ לְשַׁפֵּעַ אֵצֶל פֶּתַח לְצֵאת רה"ר, אוֹ שֶׁהָיָה שָׁוֶה לרה"ר וְנַעֲשָׂה מִדְּרוֹן לְתוֹכָהּ – שֶׁהָיָה קַרְקַע הַמָּבוּי גָּבוֹהַּ מִקַּרְקַע רה"ר, וּכְנִיסַת הַמָּבוּי נָמֵי מִן הַפֶּתַח וּלְפָנִים גָּבוֹהַּ כְּקַרְקַע רה"ר בְּרֹחַב אַמָּה אוֹ חֲצִי אַמָּה, וְאח"כ הוּא נַעֲשָׂה מִדְּרוֹן לְצַד דּוּפֵן הָאֶמְצָעִי: אוֹתוֹ מָבוֹי אֵינוֹ צָרִיךְ לְחִי. דְּאוֹתוֹ גּוֹבַהּ שֶׁבְּצַד הַפֶּתַח הָוָה לֵיהּ מְחִיצָה, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מְשֻׁפָּע וְהוֹלֵךְ: מתני' זָרַק חוּץ לְד"א וְנִתְגַּלְגֵּל כו' חַיָּיב. לא שֶׁנָּפַל לָאָרֶץ, דְּא"כ לָא צְרִיכָא לְמֵימַר, אֶלָּא שֶׁהָרוּחַ גִּלְגְּלָתְהוּ מִן הָאֲוִיר לְתוֹךְ ד' אַמּוֹת: גְּמ' וְהָא לֹא נָח. חוּץ לְד', וְאַמַּאי אִזְלִינַן בַּתְרֵהּ: שֶׁנָּח ע"ג מַשֶּׁהוּ. שֶׁעָמַד קְצָת, וְאח"כ נִתְגַּלְגֵּל. וְהוּא הַדִּין אִם אֲחָזָתוּ הָרוּחַ בְּאֲוִיר וְעִכְּבָתוּ מְעַט, וְאַחַר כָּךְ הִכְנִיסָתוּ, דַּחֲשִׁיב נַמִי הַנָּחָה אִם בְּתוֹךְ ג' הוּא: וּדְחָפָתוּ הָרוּחַ. בְּעוֹדוֹ בָּאֲוִיר: אֲחָזָתוּ מַשֶּׁהוּ. לְרַבָּנַן. דִּפְלִיגִי עֲלֵיהּ דְּר"ע בְּזוֹרֵק מַרה"י לרה"י וּרה"ר בָּאֶמְצַע, דְּלֵית לְהוּ קְלוּטָה כְּמִי שֶׁהִנִּיחָהּ – לָא תִּימָא בְּתוֹךְ ג' מוֹדוּ, אֶלָּא אֲפִילּוּ תּוֹךְ ג' נַמִי צָרִיךְ שֶׁיְּנוּחַ. וְאִם עָבַר רה"ר כּוּלָּהּ – פָּטוּר. וְנָפְקָא מִינָּהּ נַמִי לְזוֹרֵק ד' אַמּוֹת, וּכְשֶׁבָּא לְנוּחַ לְתוֹךְ ג' נִזְכַּר שֶׁגָּגְתוּ, עַד שֶׁלֹּא נָח פָּטוּר. כִּדְאָמְרִינַן בְּמַתְנִי' (דף קב.): עַד שֶׁתְּהֵא תְּחִלָּתוֹ וְסוֹפוֹ שְׁגָגָה. וְלָא אָמְרִינַן: עַד שֶׁלֹּא נִזְכַּר הָוָה לֵיהּ מוּנָּח:

לאו

תוספות

פירות מבטלי מחיצתא. וא"ת: ומ"ש מדבילה שמינה, דאמרינן לעיל דלא מבטלי? ואביי דהכא אית ליה שינויא דבדבילה שמינה שנו, כדאמר בפ"ק (דף ז:): זימנין משני ליה בכותל דלית ביה חור ובדבילה שמינה נמי! וי"ל: דדבילה אינה עומדת כל כך להתבטל שם בכותל כמו שרגילין לבטל פירות בבור כעין תבואה. אי נמי: דבילה דבר מועט הוא ולא מבטלא, אבל בור מלא פירות או חצאי – מבטל רה"י. וה"ה דגרעין אחד או דבר מועט לא מבטל רה"י. וא"ת: היכי ממעטי הני פירות, והא אמר בפרק "חלון" (עירובין עח): כל דבר הניטל בשבת – אינו ממעט. ואפי' אי איירי הכא בטבל שאין ניטל בשבת, מ"מ כיון דניטל מן התורה – הזורק לתוכו אמאי פטור? ואומר ר"י: דמן התורה ממעט כל דבר, ואפילו הניטל, ומדרבנן הוא דגזרו דדבר הניטל אינו ממעט. ולהכי לא קאמר מותר לזרוק בתוכו, אלא קאמר: הזורק לתוכו פטור. משמע: דאיסורא דרבנן איכא. ואפילו בחריץ שבין שתי חצרות אמרו דדבר הניטל אינו ממעט, אע"ג דהוי לקולא, דלא אסרי אהדדי. אבל ק"ק, דבפרק "חלון" (שם) מייתי על בית שמילאהו תבן דהוי לענין אהל דאורייתא:

והלכה ונחה בחור כל שהוא כו'. בחור מפולש איירי, והאי חוקקין להשלים – היינו לשוויה מקום ד' כדפי' בפ"ק (דף ז:): **והא** לא נח. וא"ת: מאי פריך, והתניא לעיל (ד' צז.): תוך ג' – ד"ה חייב, אע"ג דלא נח. ואין נראה לומר דאתוך ד' אמות קאי, אמאי פטור הא לא נח. וא"כ, כשנח אחר כך חוץ לארבע יתחייב. דהא [מתניתין] נמי הכי משמע דאחוץ לד' אמות פריך, אמאי חייב? וי"ל: דפריך לרבא, דאמר תוך שלשה לרבנן בעי הנחה ע"ג משהו:

אחזתו הרוח משהו כו'. פי': שעיכבתו ע"ג קרקע או אפי' באויר, כדפי' בקונט' דחשיבה אחיזת הרוח כמונח על גבי משהו. ונראה דע"ג קרקע אפי' לר' יהודה, דהיינו רבנן, דקאמר רבא דצריך הנח' – מודה)דלא בעינן, כדפי' לעיל (דף פ.), ומיהו, ק"ק; דבסמוך מסקינן איפכא, דמתגלגל כיון דאין סופו לנוח – לאו כמונח דמי, אבל האי כיון דסופו לנוח – כמונח דמי. וחזור ר"י לפרש דודאי רבי יהודה סבר כר"ע דקלוטה כמו שהונחה היכא דבעי שתנוח שם, כי הכא דפירקין. אבל בההוא דפרק בתרא דעירובין (ד' צז.): היה קורא בספר, דלא בעי שתפול שם בעי ר' יהודה הנחה על גבי משהו. ורבא קאמר דרבנן דר"ע לית להו קלוטה כמו שהונחה דמיא בשום מקום, אפי' רצונו שתנוח שם, אפילו תוך ג'. ולא ס"ל כברייתא דלעיל, דקתני תוך ג' ד"ה חייב, אלא סבר כברייתא דהכא דקתני: אחזתו הרוח משהו. ומתניתין נמי משמע דאיירי בנח משהו, כדאוקי ר' יוחנן, דומיא דרישא דקתני תוך ד' אמות פטור, דאיירי בשנח. דאי לאו הכי – אמאי מיפטר? ורב חלקיה בר טוביה דאמר לעיל תוך שלשה ד"ה חייב – מוקי מתניתין בדלא נח. ורישא דקתני פטור – מיירי כגון שפסק כחו, ומחמת הרוח נתגלגל חוץ לארבע:

ערשה

לאו

תוספות

עושה מקום ארבעה וממלא. פירש בקונטרס: עושה מחיצות קטנות. ואין נראה לר"ת ולר"י, דהא תנן בפרק "כיצד משתתפים" (עירובין דף פז:): גוזטרא שהיא למעלה מן המים אין ממלאין ממנה מים בשבת אא"כ עשו לה מחיצה גבוה י' כו' אלא עושה מקום היינו שיהיה הזיז רחב ארבע טפחים כדי שלא יהיו המחיצות עשויות לפחות מארבע. ולמאן דשרי הכא בזיז כל שהוא לא תקשי – דמוקי התם כשאין המים עמוקים י'. אי נמי: התם גזרינן שמא יעלה הים שירטון, כדגזרינן בפרק קמא דעירובין (דף ח.), אבל ספינה לעולם אין מהלכת בפחות מי' ולא שייך למגזר:

גמירי דאין ספינה מהלכת למטה מי'. והא דקאמר בפרק "מי שהוציאוהו" (עירובין דף מג.) במהלכת ברקק – התם מיירי בספינה קטנה. אבל הכא בספינות גדולות שטוענין אותן ביותר, ונשקעות הרבה במים ואין מהלכות בפחות מי'. ומיהו, צ"ל דאף הכלי שדולה בו ונשקע במים הוי למעלה מי', דאי לאו הכי – היאך ממלא?

ודילמא מורשא אית לה. פירש ר"ח: דילמא יש מורשא לקרקע שסמוך לספינה שהקרקע גבוה שם, ואם יוציא דרך שם יהיה למטה מעשרה במקום מילואו, כיון שהקרקע גבוה שם. אבל רש"י דמפרש מורשא דספינה – לא יתכן לשון "ודילמא" דגרסינן בכל הספרים, וגרסינן: והא מורשא אית לה:

כחו בכרמלית לא גזרו רבנן. והכי נמי משני בפרק "תולין" (לקמן דף קמא.) גבי האי מאן דסחי במיא כו'. וק"ל לר"י: דבפרק "כיצד משתתפין" (עירובין דף פח.) אמרי' גבי גזוטרא – שהיא למעלה מן המים: לא שנו אלא למלאות, אבל לשפוך – אסור. משום שהמים נדחין מכחו חוץ לארבע אמות. אלמא: כחו בכרמלית אסור! ויש לומר: דגזוטרא פעמים שהיא סמוכה למקום שרה"ר מהלכת, וגזרו כחו בכרמלית משום כחו ברשות הרבים. אבל בספינה דלעולם הוי כחו בכרמלית – לא גזרו רבי

רש"ל

לָאו הַיְינוּ מַתְנִי', וְא"ר יוֹחָנָן: וְהוּא שֶׁנָּח ע"ג מַשֶּׁהוּ! א"ל: מִתְגַּלְגֵּל קָאָמַרְתְּ? מִתְגַּלְגֵּל – אֵין סוֹפוֹ לָנוּחַ, אֲבָל הַאי – כֵּיוָן דְּסוֹפוֹ לָנוּחַ, אע"ג דְּלָא נָח כְּמַאן דְּנָח דְּמֵי, קמ"ל. **מַתְנִי'** הַזּוֹרֵק בַּיָּם אַרְבַּע אַמּוֹת – פָּטוּר. אִם הָיָה רָקָק מַיִם וּרְשׁוּת הָרַבִּים מְהַלֶּכֶת בּוֹ, הַזּוֹרֵק לְתוֹכוֹ ד' אַמּוֹת – חַיָּיב. וְכַמָּה הוּא רָקָק מַיִם – פְּחוֹת מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים. רָקָק מַיִם וּרְשׁוּת הָרַבִּים מְהַלֶּכֶת בּוֹ, הַזּוֹרֵק בְּתוֹכוֹ ד' אַמּוֹת – חַיָּיב. **גְּמ'** א"ל הַהוּא מַרֵבָּנַן לְרָבָא: בְּשְׁלָמָא הֵילּוּף הֵילּוּף תְּרֵי זִימְנֵי, הָא קמ"ל: הֵילּוּף ע"י הַדְּחָק – שְׁמֵיהּ הֵילּוּף, תַּשְׁמִישׁ ע"י הַדְּחָק – לָא שְׁמֵיהּ תַּשְׁמִישׁ. אֶלָּא רָקָק רָקָק תְּרֵי זִימְנֵי לָמָּה לִי? חַד בִּימּוֹת הַחַמָּה, וְחַד בִּימּוֹת הַגְּשָׁמִים. וּצְרִיכִי, דְּאִי תָּנָא חֲדָא ה"א ה"מ בִּימּוֹת הַחַמָּה – דַּעֲבִידִי אֱינָשֵׁי דְּמַסְגִּי לְאָקוֹרֵי נַפְשַׁיְיהוּ, אֲבָל בִּימּוֹת הַגְּשָׁמִים – לא. וְאִי אִשְׁמַעִינַן בִּימּוֹת הַגְּשָׁמִים – דְּכֵיוָן דְּמִיטַּנְּפִי לָא אִיכְּפַת לְהוּ, אֲבָל בִּימּוֹת הַחַמָּה – לא. אַבָּיֵי אָמַר: אִיצְטְרִיךְ, סד"א ה"מ הֵיכָא דְּלָא הָוֵי ד' אַמּוֹת, אֲבָל הֵיכָא דְּהָוֵי ד' אַמּוֹת – אַקּוֹפֵי מַקְּפֵי לֵיהּ. רַב אַשֵּׁי אָמַר: אִיצְטְרִיךְ, ס"ד אָמִינָא, ה"מ – הֵיכָא דַּהֲוָה ד', אֲבָל הֵיכָא דְּלָא הֲוַאי אַרְבָּעָה – מִיפַּסְעִי פַּסְעֵי לֵיהּ. וְאַזְדֵּא רַב אַשֵּׁי לְטַעְמֵיהּ, דְּאָמַר רַב אַשֵּׁי: הַאי מַאן דְּזָרִיק וְנָח אַגּוּדָא דְּנַמְלָא – מִיחַיַּיב, שֶׁהֲרֵי רַבִּים בּוֹקְעֵין בּוֹ. **מַתְנִי'** הַזּוֹרֵק מִן הַיָּם לַיַּבָּשָׁה וּמִן הַיַּבָּשָׁה לַיָּם, וּמִן הַיָּם לַסְּפִינָה, וּמִן הַסְּפִינָה לַיָּם, וּמִן הַסְּפִינָה לַחֲבֵירְתָּהּ – פָּטוּר. סְפִינוֹת קְשׁוּרוֹת זוֹ בְּזוֹ – מְטַלְטְלִין מִזּוֹ לָזוֹ. אִם אֵינָן קְשׁוּרוֹת, אע"פ שֶׁמּוּקָפוֹת – אֵין מְטַלְטְלִין מִזּוֹ לָזוֹ. **גְּמ'** אִיתְּמַר: סְפִינָה, רַב הוּנָא אָמַר: מוֹצִיאִין הֵימֶנָּה זִיז כָּל שֶׁהוּא, וּמְמַלֵּא. רַב חִסְדָּא וְרַבָּה בַּר רַב הוּנָא אָמְרִי: עוֹשֶׂה מְקוֹם אַרְבָּעָה וּמְמַלֵּא. רַב הוּנָא אָמַר: מוֹצִיא הֵימֶנָּה זִיז כָּל שֶׁהוּא וּמְמַלֵּא, קָסָבַר: בַּרְמְלִית מֵאַרְעָא מְשָׁחִינַן, וַאֲוִירָא מְקוֹם פָּטוּר הוּא, וּבְדִין הוּא דְּזִיז נַמִי לָא לִיבְּעֵי, אֶלָּא כִּי הֵיכִי דְּלֵיהֲוֵי לֵיהּ הֵיכְּרָא. רַב חִסְדָּא וְרַבָּה בַּר רַב הוּנָא אָמְרִי: עוֹשֶׂה מְקוֹם אַרְבָּעָה וּמְמַלֵּא. קָסָבְרִי: בַּרְמְלִית מִשֹּׁפַת מַיָּא מָשְׁחִינַן, מַיָּא אַרְעָא סְמִיכָתָא, אִי לָא עָבֵיד מְקוֹם אַרְבָּעָה – קָא מְטַלְטֵל מִבַּרְמְלִית לְרה"י. א"ל רַב נַחְמָן לְרַבָּה בַּר אֲבוּהּ: וּלְרַב הוּנָא דְּאָמַר מוֹצִיא הֵימֶנָּה זִיז כָּל שֶׁהוּא וּמְמַלֵּא, זִימְנִין דְּלֵיכָּא עֲשָׂרָה, וְקָא מְטַלְטֵל מִבַּרְמְלִית לְרה"י? אָמַר לֵיהּ: גָּמְרִינַן, דְּאֵין סְפִינָה מְהַלֶּכֶת בְּפָחוֹת מֵעֲשָׂרָה. וְהָא מוֹרְשָׁא אִית לָהּ! אָמַר רַב סָפְרָא: גָּשׁוּשֵׁי אָזְלִי קַמָּהּ. א"ל רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק לְרַב חִיָּיא בַּר אָבִין: לְרַב חִסְדָּא וּלְרַבָּה בַּר רַב הוּנָא, דְּאָמְרִי: עוֹשֶׂה מְקוֹם אַרְבָּעָה וּמְמַלֵּא, שׁוֹפְכִין דִּידֵיהּ הֵיכִי שָׁדֵי לְהוּ? וְכ"ת: דְּשָׁדֵי לְהוּ בְּאוֹתוֹ מְקוֹם – מְאִיסִי לֵיהּ! דְּשָׁדֵי לְהוּ אַדַּפְּנָא דְּסְפִינָה. וְהָא אִיכָּא כֹּחוֹ! כֹּחוֹ בְּכַרְמְלִית לָא גָּזְרוּ. וּמְנָא תֵּימְרָא – דְּתַנְיָא: סְפִינָה אֵין מְטַלְטְלִין לֹא מִתּוֹכָהּ לַיָּם וְלֹא מִן הַיָּם לְתוֹכָהּ. וְהָא מוֹרְשָׁא אית לָהּ גְּרִסִי'. רֹאשׁ הַסְּפִינָה כַּמָּה עוֹמְקוֹ, דְּנִימָא אַבַּתִּי רה"ר הוּא וְלֹא נַעֲשָׂה כַּרְמְלִית. רָקָק גַּרְבִּיל"א: **גְּמ'** הֵילּוּף הֵילּוּף. דְּנָקֵט תְּרֵי זִימְנֵי רְשׁוּת הָרַבִּים מְהַלֶּכֶת בּוֹ; חַד לְמִימְרָא דְּאֵין רְגִילִין לְהַלֵּךְ בּוֹ פָּטוּר, וְכִי רְגִילִין לְהַלֵּךְ בּוֹ – חַיָּיב, וְאע"ג דְּהֵילּוּף ע"י הַדְּחָק הוּא. וְחַד לְאַשְׁמְעִינַן דְּדַוְקָא הֵילּוּף ע"י הַדְּחָק שְׁמֵיהּ הֵילּוּף, אֲבָל תַּשְׁמִישׁ לְרַבִּים ע"י הַדְּחָק, כְּגוֹן גּוּפָא תִּשְׁעָה בְּרה"ר, אע"ג דְּחַזְיָא לְאַצְנוּעֵי בֵּיהּ כּוּמְתָא וְסוֹדְרָא – לָא הָוֵי תַּשְׁמִישׁ לְמֶיהֱוֵי הַהוּא גּוּפָא רה"ר, בְּעִמּוּד ט' שֶׁהָרַבִּים מְכַתְּפִין עָלָיו, דְּאָמְרִינַן בְּפ"ק דְּחֻלִּין רה"ר: **אֶלָּא** רָקָק תְּרֵי זִימְנֵי לָמָּה לִי. לְאַשְׁמְעִינַן הֵילּוּף עַל יְדֵי הַדְּחָק אַחֲרִינָא: **דְּלָא** הָוֵי ד' **אַמּוֹת**. רֹחַב, דְּלָא טְרִיחָא לְהוּ מִילְּתָא לַעֲבוֹר בְּתוֹכוֹ, וְנוֹחַ לַעֲבוֹר מִלְּהַקִּיף וְלֵילֵךְ לְרֹאשׁוֹ שֶׁהוּא בָּלֶה שָׁם: **אֲבָל הֵיכָא כו'**. הָדַר תַּנְיָא דִּימְנָא אַחֲרִיתִי לְאִיתּוּיֵי הָא: ה"מ. דְּהָוֵי ר"ה: **הֵיכָא** דְּהָוֵי **רָחְבוֹ ד' אַמּוֹת**. דְּלָא אוֹרְחֵיהּ לְמִפְסַע, אֶלָּא עֲבָרֵי בְּגַוֵּיהּ: **אַגּוּדָא דְּנַמְלָא**. עַל דַּף שֶׁבַּגֶּשֶׁר הַמּוּטָל לְרוֹחַב הַגֶּשֶׁר כִּשְׁאָר הַדֹּפִּים, וּמוּבְדָּל מֵחֲבֵירוֹ: **חַיָּיב**. וְאע"ג דְּאִיכָּא דְּמִיפְּסְעוּ פַּסְעֵי וְלָא מְנַחֵי כְּרַעֵיהוּ עֲלֵיהּ – אִיכָּא טוּבָא דְּעָבְרֵי עֲלֵיהּ: **מַתְנִי'** מִן הַיָּם לַיַּבָּשָׁה. מִכַּרְמְלִית לְרה"ר: מִן הַיָּם לַסְּפִינָה. מִכַּרְמְלִית לְרה"י: **מְטַלְטְלִין** מִזּוֹ לָזוֹ. וּבַגְּמָרָא פָּרִיךְ: פְּשִׁיטָא: **שֶׁמּוּקָפוֹת**. סְמוּכוֹת זוֹ לָזוֹ. כְּמוֹ: "אֵין מַקִּיפִין שְׁתֵּי חֲבִיּוֹת" (ביצה דף לב:): **אֵין מְטַלְטְלִין** מִזּוֹ לָזוֹ. דְּמֵהֶפְסֵק כַּרְמְלִית מִיפְּרְשֵׁי מֵהֲדָדֵי. וְאָנֵן מוֹקְמִינַן לַהּ בִּגְמָרָא שֶׁהַסְּפִינוֹת שֶׁל שְׁנֵי בְּנֵי אָדָם, וְע"י עֵירוּב מְטַלְטֵל מִזּוֹ לָזוֹ. הִלְכָּךְ: כִּי מִיפְּרְשֵׁי וּמִפְסְקָה כַּרְמְלִית – בָּטֵל עֵירוּב: **גְּמ' סְפִינָה**. הַמְפָרֵשׁ בִּסְפִינָה בַּיָּם: **מוֹצִיא** זִיז **כָּל שֶׁהוּא**. מִדּוּפְנֵי הַסְּפִינָה עַל הַמַּיִם, לְהֵיבֵר בְּעָלְמָא, כְּדִמְפָרֵשׁ וְאָזֵיל: **וּמְמַלֵּא**. מִן הַיָּם וּמַכְנִיס לְסְפִינָה: **מְקוֹם אַרְבָּעָה**. חֵלֶל ד' מוּקָף מְחִיצּוֹת קְטַנּוֹת, וּמִחִיצָה תְּלוּיָה מֻתֶּרֶת בְּמַיִם: **כַּרְמְלִית מֵאַרְעָא מָשְׁחִינַן**. י' שֶׁל אֲוִיר שֶׁנָּתְנוּ חֲכָמִים לְאִיסּוּר כַּרְמְלִית, כְּדִאָמְרִינַן בְּפ"ק (דף ז.) "וְתוֹפֶסֶת עַד י'" – מִקַּרְקָעִית הַיָּם מָשְׁחִינַן לְהוּ, וַאֲוִירָא שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִי', וַאֲפִילּוּ הַן מַיִם – הָוֵי מְקוֹם פָּטוּר. הִלְכָּךְ: בְּהֵיתִּירָא קָא שָׁקִיל לְכַתְּחִלָּה: דְּלֵיהֲוֵי לֵיהּ הֵיכְּרָא. לְכַרְמְלִית גְּמוּרָה: **אַרְעָא סְמִיכָתָא הִיא**. וְכָל הַמַּיִם כַּרְמְלִית הַן: **סְמִיכָתָא**. עָבְדָה: **זִימְנִין דְּלֵיכָּא**. בְּמַיִם עֲמוּקָה עֲשָׂרָה, וְאִי נַמִי מֵאַרְעָא מָשְׁחִינַן – כּוּלָּהּ כַּרְמְלִית הִיא: **גְּמִירִי אֵין סְפִינָה מְהַלֶּכֶת כו'**. דְּכָל הֵיכָא דְּתַנְיָא "סְפִינָה" וְלֹא תְּנֵי "עֲרִיבָה" – גְּדוֹלָה הִיא: **וְהָא מוֹרְשָׁא אית לָהּ גְּרִסִי'**. הוֹלֵךְ וּמַגְבִּיהַּ מִן הַמַּיִם, וַאֲפִילּוּ(א) הָיוּ הַמַּיִם פְּחוּתִין מִי' – אֵין גּוֹשְׁשֶׁת שָׁם. וְאִם מְמַלֵּא כְּנֶגֶד אוֹתוֹ מָקוֹם – מְטַלְטֵל מִכַּרְמְלִית לְרה"י: **גָּשׁוּשֵׁי אָזְלִי קַמָּהּ**. בְּנֵי אָדָם מְמַשְׁמְשִׁים בְּכִלּוּסוֹת אֶת עוֹמֶק הַמַּיִם, וְאֵין מַנִּיחִין לֵילֵךְ הַסְּפִינָה אֶלָּא בְּמָקוֹם עָמוֹק, שֶׁמָּא תִּמְהַר לֵילֵךְ וְתִשְׁבוֹן לָאָרֶץ בְּמָקוֹם מוֹשְׁבָהּ: **עוֹשֶׂה לָהּ מְקוֹם ד'**. אַלְמָא: כָּל הַמַּיִם כַּרְמְלִית הַן: **שׁוֹפְכִין דִּידֵיהּ**. מַיִם רָעִים, כְּגוֹן רְחִיצַת כּוֹסוֹת וּקְעָרוֹת: **מְאִיסִי לֵיהּ**. הַמַּיִם שֶׁיְּמַלֵּא שוּב דֶּרֶךְ אוֹתוֹ מָקוֹם: **דְּשָׁדֵי לְהוּ**. בְּכ"מ שֶׁיְּרָצָה עַל דּוֹפְנֵי הַסְּפִינָה, וְהַן יוֹרְדִין לַיָּם: **וְהָא אִיכָּא כֹּחוֹ**. נְהִי דְּלָא זָרִיק לְהַדְּיָא לַיָּם, מִידֵּי מִכֹּחוֹ הַן בְּאֵין לַיָּם:

לָאו הֵיינוּ מַתְנִיתִין – וכי לא שמענו דין זה ממשנתנו, ששנינו, הזורק חפץ ברשות הרבים חוץ לארבע אמות ונתגלגל לתוך ארבע אמות חייב, וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, וְהוּא שֶׁנָּח חוץ לארבע אמות עַל גַּבֵּי מַשֶּׁהוּ בתוך שלשה טפחים הסמוכים לקרקע קודם שחזר לתוך ארבע אמות, ומכך שלא אמר שחייב אם עבר בתוך שלשה טפחים הסמוכים לקרקע אף אם לא נח, משמע שבתוך שלשה טפחים אינו חשוב כמונח, ומה חידש רבא. אָמַר לֵיהּ – השיב לו מרימר לרבינא, מִתְגַּלְגֵּל קָאָמְרַת – האם אתה סבור ללמוד את דינו של רבא ממשנתנו המדברת בחפץ המתגלגל באויר, הרי מִתְגַּלְגֵּל אֵין סוֹפוֹ לָנוּחַ במקום שעובר בו, ואפשר לומר שלכן אינו חשוב מונח, אֶבָל הַאי – אופן זה שבו מדבר רבא שהחפץ נופל לקרקע שתחת אותו מקום שהוא שם, כֵּיוָן דְּסוֹפוֹ לָנוּחַ שם, היינו סבורים שאַף עַל גַּב דְּעַדְיֵין לֹא נָח, כְּמַאן דְּנָח דָּמֵי – הרי הוא נחשב כמונח, קָא מַשְׁמַע לָן – השמיענו רבא שאין אומרים כן, אלא אף באופן זה לא נחשב כאילו נח, ואם שכח שהוא שבת וזרק, וקודם שהגיע לקרקע נזכר שהיום שבת אינו חייב.

משנה

המשנה ממשיכה לבאר את דיני הזורק חפץ למרחק ארבע אמות: הַזּוֹרֵק חפץ בַּיָּם למרחק אַרְבַּע אַמּוֹת, פָּטוּר, שהים נחשב לכרמלית, שהזורק בה פטור.

דין נוסף: אִם הָיָה רְקָק מַיִם – מקום שיש בו חול וחצץ שנתערבו בהם מים, וּרְשׁוּת הָרַבִּים מְהַלֶּכֶת בּוֹ, כלומר, שהרקק נמצא ברשות הרבים, ורבים עוברים בתוכו, הַזּוֹרֵק חפץ לְתוֹכוֹ למרחק אַרְבַּע אַמּוֹת, חַיָּיב, שרקק כזה נחשב לרשות הרבים, שהזורק בה חייב.

מבארת המשנה: וְעַד כַּמָּה הוּא עומקו של רְקָק מַיִם, שיהיה נחשב לרשות הרבים ולא לכרמלית, כל שהוא עמוק פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים, אבל אם הוא עמוק עשרה טפחים דינו ככרמלית.

מוסיפה המשנה: רְקָק מַיִם וּרְשׁוּת הָרַבִּים מְהַלֶּכֶת בּוֹ, הַזּוֹרֵק חפץ בְּתוֹכוֹ למרחק אַרְבַּע אַמּוֹת, חַיָּיב.

גמרא

המשנה כתבה שהזורק חפץ לרקק מים שרבים מהלכים בו חייב, וחזרה ושנתה דין זה פעם נוספת. הגמרא מבארת מדוע המשנה כתבה דין זה שתי פעמים: אָמַר לֵיהּ הַהוּא מַרְבָּנָן לְרָבָא – שאל אחד מהחכמים את רבא, כִּשְׁלָמָא 'הֵילּוּף' 'הֵילּוּף' תְּרֵי זִימְנֵי – מובן הדבר שהתנא ששנה את משנתנו כתב שתי פעמים את הדין שמקום שרשות הרבים מהלכת בו נחשב לרשות הרבים, שכן הָא קָא מַשְׁמַע לָן – התנא משמיענו בזה שני דינים, האחד, שהֵילּוּף עַל יְדֵי הַדְּחַק [–נחשב] הֵילּוּף, כלומר, שמקום שרבים רגילים ללכת בו נחשב לרשות הרבים, גם אם אותם רבים יכולים ללכת שם רק בדוחק, לפי שגם הליכה בדוחק נחשבת להליכה, ודין זה נלמד מכך שהרקק נחשב לרשות הרבים אף על שהרבים מהלכים שם רק בדוחק. והתנא חזר ושנה דין זה שמקום שרשות הרבים מהלכת בו נחשב לרשות הרבים גם אם הרבים יכולים ללכת שם רק בדוחק, כדי להשמיענו דין נוסף, שדווקא הליכה בדוחק נחשבת להליכה, אבל תַּשְׁמִישׁ שהרבים משתמשים עַל יְדֵי הַדְּחַק לֹא שְׁמֵיהּ [–אינו נחשב] תַּשְׁמִישׁ, ומקום שרבים משתמשים בו בדוחק אינו נחשב לרשות הרבים מחמת תשמיש זה, ולכן גומא שנמצאת ברשות הרבים, ועומקה פחות מעשרה טפחים, אינה נחשבת לרשות הרבים, ואף על פי שהיא ראויה לרבים לתשמיש, שיכולים להצניע בה כובעים, או סודרים, מכל מקום הואיל ותשמיש זה הוא רק בדוחק, אינה נחשבת לרשות הרבים מחמתו.

הגמרא מסיימת את קושייתה: אֶלָּא 'רְקָק' 'רְקָק' תְּרֵי זִימְנֵי לָמָּה לִי – מדוע התנא כתב שתי פעמים את דין הילוך על ידי הדחק דווקא ברקק, והרי היה לו להשמיענו אופן אחר של הילוך על ידי הדחק. מתרץ רבא: חַד – פעם אחת התנא שנה דין זה כדי להשמיענו שהרקק נחשב לרשות הרבים בִּימוֹת הַחַמָּה, וְחַד – ופעם נוספת התנא שנה דין זה כדי להשמיענו שהרקק נחשב לרשות הרבים גם בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים. וּצְרִיכִי – והוצרך התנא להשמיענו שבשני אופנים אלו הרקק נחשב לרשות הרבים, דְּאִי תָּנָא חֲדָא, הֲוָה אָמִינָא – שאם היה שונה את דין הרקק רק פעם אחת, הייתי יכול לומר, דְּהָנֵי מִילֵּי – דברים אלו אינם אלא בִּימוֹת הַחַמָּה, דַּעֲבִידִי אִינְשֵׁי דְּמִסַּנֵּי לְאַקּוּרֵי נַפְשֵׁייְהוּ – שאנשים עשויים ללכת ברקק שיש בו מים כדי לקרר עצמם, אֲבָל בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים שאין דרכם בכך, לֹא נחשב הרקק לרשות הרבים. וְאִי אַשְׁמְעִינַן – ואם היה התנא משמיענו שהרקק נחשב לרשות הרבים בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים, היינו סבורים שדווקא בימות הגשמים דינו כן, דְּכֵיוָן דְּמִיטַּנְּפִי – שמכיון שבימות הגשמים בגדי האנשים מלוכלכים מחמת הרפש והטיט שברשות הרבים, לֹא אִיכְפַּת לְהוּ שבגדיהם יטנפו יותר, והולכים ברקק, אֲבָל בִּימוֹת הַחַמָּה שבגדיהם אינם מלוכלכים ואינם עוברים ברקק כדי שלא יטנפו בגדיהם, לֹא – אין הרקק נחשב לרשות הרבים. ולכן בפל התנא את דין הרקק, כדי להשמיענו שבין בימות החמה ובין בימות הגשמים הרקק נחשב לרשות הרבים.

אביי מתרץ באופן אחר: אַבַּיֵי אָמַר, אִיצְטְרִיךְ – הוצרך התנא לכפול את דין הרקק, דְּסָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא – שהיה עולה בדעתך לומר דְּהָנֵי מִילֵּי הֵיכָא דְּלֵא הָוֵי אַרְבַּע אַמּוֹת – שדברים אלו אינם אלא ברקק שאינו רחב ארבע אמות, שבני רשות הרבים מהלכים בו, משום שנוח לעבור בו יותר מאשר להקיפו, אֲבָל הֵיכָא דְּהָוֵי אַרְבַּע אַמּוֹת אַקּוּפֵי מַקְּפִי לֵיהּ – אבל ברקק שהוא רחב ארבע אמות, כיון שאינו נוח להילוך בני רשות הרבים, והם מעדיפים להקיפו יותר מאשר לעבור בו, אינו נחשב רשות הרבים [אלא ככרמלית], ולכן חזר התנא ושנה את דין הרקק, כדי להשמיענו שגם רקק רחב ארבע אמות נחשב רשות הרבים, משום שבני רשות הרבים מהלכים בו בדוחק, והילוך על ידי הדחק נחשב להילוך.

רב אשי מתרץ באופן אחר: רַב אַשִׁי אָמַר, אִיצְטְרִיךְ – הוצרך התנא לכפול את דין הרקק, דְּסָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא – שהיה עולה בדעתך לומר דְּהָנֵי מִילֵּי הֵיכָא – שדברים אלו אינם אלא באופן דַּהֲוָה הרקק אַרְבָּעָה טפחים, שדרך האנשים לעבור בתוכו, לפי שנוח יותר לעבור בתוכו מאשר לדלג עליו, ולכן הוא נחשב לרשות הרבים, אֲבָל הֵיכָא דְּלֵא הֲוַאי – אבל ברקק שאינו רחב אַרְבָּעָה טפחים, מִיפְּסְעֵי פָּסְעֵי לֵיהּ – דרך האנשים לפסוע ולדלג מעליו, ואינו נחשב לרשות הרבים, ולכן חזר התנא ושנה דין זה כדי להשמיענו שגם רקק שאינו רחב ארבעה טפחים נחשב לרשות הרבים, מפני שאנשים רבים עוברים גם בתוך רקק כזה.

אומרת הגמרא: וְאָזְדָא רַב אַשִׁי לְטַעְמֵיהּ – ודבר זה שאמר רב אשי שהרקק נחשב לרשות הרבים גם אם אנשים רבים מדלגים מעליו, לשיטתו אמרו, דְּאָמַר רַב אַשִׁי, הַאי מַאן דְּזָרִיק – מי שזורק חפץ ברשות הרבים למרחק ארבע אמות, והלך החפץ וְנָח אַגּוּדָא דְּנַמְלָא – על לוח עץ שמונח לרוחב הגשר, ורוחבו פחות מארבעה טפחים, ויש רווח מועט בין לוח זה לשאר הלוחות שבגשר, מִיחַיַּיב, כדין זורק חפץ ברשות הרבים, ואף על פי שכיון שרוחבו פחות מארבעה טפחים יש אנשים שמדלגים מעליו ואינם מניחים את רגליהם עליו, שֶׁהֲרֵי רַבִּים בּוֹקְעִין בּוֹ – אנשים רבים הולכים עליו, ולכן נחשב לרשות הרבים.

משנה

משנתנו מוסיפה לבאר את דיני הטלטול בים: הַזּוֹרֵק חפץ מִן הַיָּם שהוא כרמלית לַיַּבָּשָׁה שהיא רשות הרבים, וְכן הזורק מִן הַיַּבָּשָׁה שהיא רשות הרבים לַיָּם שהוא כרמלית, וְכן הזורק חפץ מִן הַיָּם שהוא כרמלית לַסְּפִינָה שהיא רשות היחיד, וְכן הזורק מִן הַסְּפִינָה שהיא רשות היחיד לַיָּם שהוא כרמלית, וְכן הזורק מִן הַסְּפִינָה לַחֲבֶירְתָּהּ, פָּטוּר, משום שהזורק מרשות הרבים או מרשות היחיד לכרמלית או להיפך, פטור.

המשך בעמוד רד

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אם הספינה עֲמוּקָה עֲשָׂרָה טפחים וְאֵין גְּבוֹהָה עֲשָׂרָה טפחים מהמים, כלומר, חלל הספינה מבפנים גבוה עשרה טפחים, והחלק החיצון של הספינה הבולט מעל שפת הים אינו גבוה משפת הים עשרה טפחים [כיון שהספינה שוקעת במים מכובד משאה], באופן זה מְטַלְטְלִין מִתּוֹכָהּ לַיָּם, אֲבָל לֹא מטלטלין מִן הַיָּם לְתוֹכָהּ.

מבררת הגמרא: מַאי שְׁנָא – מה שונה טלטול מִן הַיָּם לְתוֹכָהּ, דְּלֹא התיר רבי יהודה, דְּקָא מְטַלְטְלִין – משום שנמצא מטלטל מֵהים שהוא כַּרְמְלִית לִספינה שהיא רְשׁוּת הַיָּחִיד, אם כן מִתּוֹכָהּ לַיָּם נַמִּי – גם יש לו לאסור, דְּקָמְטַלְטֵל – שנמצא מטלטל מֵרְשׁוּת הַיָּחִיד לְכַרְמְלִית, ומדוע בזה לא אסר רבי יהודה.

מבארת הגמרא: אֶלָּא לָאו אַהוּדָהּ – אלא ודאי האופן שבו התיר רבי יהודה לטלטל מהספינה לים, הוא כששופך את המים על עובי דופן הספינה שהוא רשות היחיד, והמים יורדים לים דרך דפנותיה מכחו. וּשְׁמַע מִינָּהּ – ויש להוכיח מכאן שעל הוצאה על ידי כֹּחוֹ בְּכַרְמְלִית לֹא גָּזְרוּ חכמים. מסיקה הגמרא, שְׁמַע מִינָּהּ – אכן יש להוכיח כן.

הגמרא מבארת את דיני הטלטול בספינות קטנות הנקראות 'ביצאתא': אָמַר רַב הוּנָא, הָנֵי בֵּיצְאָתָא דְּמֵישָׁן – ספינות קטנות שהיו במקום ששמו מישן, וספינות אלו רחבות מלמעלה והולכות ומתקצרות מלמטה, עד שבתחתיתן הן צרות כחודו של סכין, ודפנותיהן גבוהות עשרה טפחים [ציור א], אפילו אם יש בהן גובה עשרה על רוחב ארבעה עד המקום שמתחילות להתקצר אֵין מְטַלְטְלִין בָּהֶן אֶלָּא (בארבעה) [בְּתוֹך אַרְבַּע אַמּוֹת], מפני שאין להן דין רשות היחיד, ונחשבות כרמלית, הואיל והחלק התחתון של המחיצות אינו נחשב למחיצה שמתירה בטלטול, לפי שאינו מקיף מקום חשוב, והחלק העליון של המחיצות כאילו תלוי באויר, ומחיצה תלויה אינה מחיצה שמתירה בטלטול.

מוסיף רב הונא: וְלֹא אָמָרָן – ולא אמרנו דין זה, אֶלָּא כְּשֶׁאֵין בְּפָחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה טפחים הסמוכים לקרקעית הספינה רוחב אַרְבָּעָה טפחים בין דפנותיה, כלומר שיש רווח ארבעה טפחים בין הדפנות רק למעלה משלשה טפחים מקרקעית הספינה, ולכן המחיצה נחשבת למחיצה תלויה, כאמור, אֲבָל אם יֵשׁ בְּפָחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה טפחים הסמוכים לקרקעית הספינה רוחב אַרְבָּעָה טפחים בין דפנותיה, לֵית לָן בָּהּ – לא נאמר דין זה, ומותר לטלטל בתוכה, שבפחות משלשה טפחים קרקעית הספינה נחשבת כסתומה מדין 'לבוד', ונחשב כאילו קרקעית הספינה עולה עד למקום שיש בו רוחב ארבעה טפחים, ונמצא שהיא מחוברת למחיצות שלמעלה ממנה במקום שיש רוחב ארבעה טפחים בין דפנותיה, והמחיצות מקיפות מקום חשוב שיש בו ארבעה טפחים ואינן מחיצות תלויות, ונעשה המקום שבתוך הספינה רשות היחיד, ומותר לטלטל בו גם יותר מארבע אמות. וְכַן אִי מַלִּינְהוּ קָנֵי וְאוֹרְבָּנֵי – אם מילא את המקום הצר שבקרקעית הספינה בקנים וערבות עד המקום שיש בין דפנותיה רוחב ארבעה טפחים, לֵית לָן בָּהּ – לא נאמר דין זה, משום שהקנים והערבות נחשבים כחלק מקרקעית הספינה, ונמצא שהמחיצות מקיפות מקום חשוב שיש בו ארבעה טפחים ואינן מחיצות תלויות, ומותר לטלטל בתוכה אם הדפנות גבוהות עשרה טפחים מאותו מקום.

מַתְקִיף לָהּ – הקשה רַב נַחְמָן על רב הונא, וְלִימָא – ונאמר גּוּד אַחֵית מְחִיצָתָא [–משוך והורד את המחיצה], ונחשיב את מחיצות הספינה בחלקן העליון כאילו הן יורדות עד קרקעית הים, ונמצא שאף בחלקן התחתון הן מקיפות מקום ארבעה טפחים, מִי לֹא תְּנֵיָא – האם לא שנינו בברייתא, רַבִּי יוֹסֵי בְּרִבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, נָעַץ קָנֶה גבוה עשרה טפחים בְּרְשׁוּת הָרַבִּים, ובקנה אין רוחב ארבעה טפחים על ארבעה טפחים, וּבְרֹאשׁוֹ של הקנה הניח טַרְסְקַל [–סל] שיש בו רוחב ארבעה טפחים על ארבעה טפחים, וְזָרַק אדם חפץ מרשות הרבים וְנָח עַל גַּבָּיו של הטרסקל, חַיָּיב, כדין זורק מרשות הרבים לרשות היחיד, ואפילו אם אין הטרסקל עמוק עשרה טפחים. אַלְמָא אָמְרִינַן – מוכח שאומרים גּוּד אַחֵית מְחִיצָתָא, ולכן אף על פי שמחיצות הטרסקל אינן גבוהות עשרה טפחים, אנו רואים כאילו הן יורדות עד הקרקע ומקיפות את כל גובה הקנה, וכיון שבראש הטרסקל יש רוחב ארבעה טפחים, נמצא שיש לו מחיצות בגובה עשרה טפחים המקיפות מקום שרוחבו ארבעה טפחים על ארבעה טפחים. מסיימת הגמרא את קושייתה, הָכָא נַמִּי נֵימָא – גם כאן לגבי הספינה נאמר גּוּד אַחֵית מְחִיצָתָא, ונחשיב את מחיצות הספינה שבחלקן העליון כאילו הן יורדות עד קרקעית הים ונמצא שאף בחלקן התחתון הן מקיפות מקום ארבעה טפחים.

מַתְקִיף לָהּ – הקשה רַב יוֹסֵף על רב נחמן, וְלֹא שְׁמִיעָא לְהוּ לְהָא – האם לא שמעו מה דְּאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, וּמָטוּ בָּהּ – ויש שנוטים לומר ששמועה זו נאמרה מִשּׁוּם [–בשם] רַבִּי חִיָּיא, וְתָנֵי עָלָהּ – ושנינו בברייתא על דברי רבי יוסי ברבי יהודה שהזורק חפץ לטרסקל שבראש העמוד חייב, וְחֲכָמִים פּוֹטְרִין את הזורק לטרסקל שבראש הקנה, לפי שאין הטרסקל נחשב רשות היחיד. ומוכח שלדעת חכמים אין רואים כאילו מחיצות הטרסקל יורדות עד הקרקע ומקיפות את כל גובה הקנה, ואין הטרסקל נחשב לרשות היחיד, ואם כן גם לגבי הספינה אין לנו להחשיב את מחיצות הספינה כאילו הן יורדות עד קרקעית הים.

אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לרב יוסף, וְאַתְּ לֹא תִּסְבְּרָא – וכי אתה אינך סבור שאומרים גוד אחית מחיצתא באופן זה, וְהָתַנְיָא – והלא שנינו בברייתא, עָמוּד הנמצא בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, והוא גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה טפחים וְרָחָב אַרְבָּעָה טפחים על ארבעה טפחים, וְאֵין בְּעִיקָּרוֹ [–בחלקו התחתון] רוחב אַרְבָּעָה טפחים, וְיֵשׁ בַּקָּצָר שֶׁלּוֹ [–באותו חלק צר הסמוך לקרקע] גובה שְׁלֹשָׁה טפחים [ראה ציור], וְזָרַק חפץ מרשות הרבים וְנָח עַל גַּבָּיו, חַיָּיב, כדין זורק מרשות הרבים לרשות היחיד, אף על פי שחלקו התחתון של העמוד שסמוך לקרקע אינו רחב ארבעה טפחים על ארבעה טפחים. אַלְמָא אָמְרִינַן [–מוכח שאומרים] גּוּד אַחֵית מְחִיצָתָא, ורואים כאילו המחיצות העליונות יורדות עד הקרקע ומקיפות את החלק הצר שאינו רחב ארבעה טפחים, הָכָא נַמִּי – גם כאן לגבי הספינה יש לומר גּוּד אַחֵית מְחִיצָתָא, ונחשיב את מחיצות הספינה שבחלקן העליון כאילו הן יורדות עד קרקעית הים ומקיפות אף בתחתיתן מקום ארבעה טפחים. ומה שהוכיח רב יוסף שאין אומרים גוד אחית מחיצתא מהברייתא ששנינו שחכמים פוטרים את הזורק חפץ לטרסקל המונח על גבי קנה גבוה עשרה טפחים, יש לדחות, מִידֵּי אִידֶּיָא – כלום ראיה היא לכאן, הָתָם [–שם], בזורק חפץ לטרסקל, הָוְיָא לֵיהּ מְחִיצָה שֶׁהַגְּדֵיִים בּוֹקְעִין בָּהּ – מחיצת הטרסקל הרי היא מחיצה שהגדיים עוברים תחתיה, שהמחיצות בולטות הרבה מחוץ לקנה, ומחיצה כזו אין אומרים בה 'גוד אחית', שהרי הגדיים עוברים תחתיה ומבטלים המחיצה, אבל הָכָא [–כאן], בספינה שבים, הָוְיָא לָהּ מְחִיצָה שֶׁאֵין הַגְּדֵיִים בּוֹקְעִין בָּהּ – הרי היא מחיצה שאין גדיים עוברים תחתיה, שהרי אין מי שעובר תחתיה, ויש לנו לומר גוד אחית מחיצתא. וכן בעמוד רחב ארבעה על ארבעה שחלקו הסמוך לקרקע צר אומרים גוד אחית, כיון שהמחיצות אינן בולטות כל כך מחוץ לעמוד, ואין דרך הגדיים להתחכך בכותל ולעבור תחת חלקו הרחב.

רב אחא בריה דרב אחא מקשה על תירוצו של אביי: אָמַר לֵיהּ רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַב אַחָא לְרַב אַשִׁי, לְנַבֵּי סְפִינָה נַמִּי הָא אִיכָּא – גם כן הרי יש בְּקִיעַת דָּגִים העוברים תחת דפנותיה של הספינה, ואם כן הרי היא דומה למחיצה שהגדיים עוברים תחתיה, שאין אומרים בה גוד אחית.

אָמַר לֵיהּ רב אשי לרב אחא, בְּקִיעַת דָּגִים תחת דפנות הספינה לֹא שְׁמֵיהּ [–אינה נחשבת] בְּקִיעָה שמחמתה אין לומר גוד אחית, לפי שאין הדגים נראים. וּמִנָּא תֵּימְרָא – ומנין לי לומר כן, דְּבָעָא מִינַּיהּ [–ששאל] רַבִּי טַבְלָא מַרְבִּין, מְחִיצָה תְּלוּיָה מַהוּ שֶׁתַּתִּיר לטלטל בְּחוּרְבָּה. וְאָמַר לֵיהּ רבין, אֵין מְחִיצָה תְּלוּיָה מַתֶּרֶת לטלטל

רַ' יְהוּדָה אוֹמֵר: עֲמוּקָּה עֲשָׂרָה וְאֵין גְּבוֹהָה עֲשָׂרָה – מְטַלְטְלִין מִתּוֹכָהּ לַיָּם, אֲבָל לֹא מִן הַיָּם לְתוֹכָהּ. מ"ש מִן הַיָּם לְתוֹכָהּ דְּלָא – דְּקָא מְטַלְטְלִין מִכַּרְמְלִית לרה"י, מִתּוֹכָהּ לַיָּם נַמִי – קָמְטַלְטֵל מֵרְשׁוּת הַיָּחִיד לְכַרְמְלִית! אֶלָּא לָאו – אַחוּדָּהּ, וש"מ: כֹּחוֹ בְּכַרְמְלִית לֹא גָּזְרוּ, ש"מ. אָמַר רַב הוּנָא: הָנֵי בִּיצָאתָא דְּמֵישָׁן אֵין מְטַלְטְלִין בָּהֶן אֶלָּא בְּאַרְבָּעָה. וְלָא אֲמַרַן אֶלָּא שֶׁאֵין בְּפָחוֹת מִשְּׁלשָׁה אַרְבָּעָה, אֲבָל יֵשׁ בְּפָחוֹת מִג' אַרְבָּעָה – לֵית לָן בָּהּ. וְאִי מָלֵינְהוּ קָנֵי וְאוּרְבָּנֵי – לֵית לָן בָּהּ. מַתְקִיף לָהּ רַב נַחְמָן: וְלֵימָא "גּוֹד אַחֵית מְחִיצָתָא"! מִי לָא תַּנְיָא, רַ' יוֹסֵי בְּרַ' יְהוּדָה אוֹמֵר: נָעַץ קָנֶה בִּרה"ר וּבְרֹאשׁוֹ טְרַסְקָל, וְזָרַק וְנָח עַל גַּבָּיו – חַיָּיב. אַלְמָא: אָמְרִינַן "גּוֹד אַחֵית מְחִיצָתָא", ה"נ נֵימָא "גּוֹד אַחֵית מְחִיצָתָא"! מַתְקִיף לָהּ רַב יוֹסֵף: וְלָא שְׁמִיעָא לְהוּ לְהָא דְּאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, וּמָטוּ בָּהּ מִשּׁוּם רַבִּי חִיָּיא, וְתָנֵי עֲלָהּ: וַחֲכָמִים פּוֹטְרִין! אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי: וְאַתְּ לָא תִּסְבְּרָא? וְהָתַנְיָא: עַמּוּד בִּרה"ר גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה וְרָחָב ד' וְאֵין בְּעִיקָּרוֹ ד' וְיֵשׁ בַּקָּצָר שֶׁלּוֹ ג', וְזָרַק וְנָח עַל גַּבָּיו – חַיָּיב. אַלְמָא, אָמְרִינַן: "גּוֹד אַחֵית מְחִיצָתָא" הָכָא נַמִי: גּוֹד אַחֵית מְחִיצָתָא! מִידֵּי אִירְיָא?! הָתָם – הָוְיָא לֵיהּ מְחִיצָה שֶׁהַגְּדָיִים בּוֹקְעִין בָּהּ, הָכָא – הָוְיָא לָהּ מְחִיצָה שֶׁאֵין הַגְּדָיִים בּוֹקְעִין בָּהּ. א"ל רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַב אַחָא לְרַב אַשִׁי: גַּבֵּי סְפִינָה נַמִי, הָא אִיכָּא בְּקִיעַת דָּגִים! א"ל: בְּקִיעַת דָּגִים לָא שְׁמֵיהּ בְּקִיעָה. וּמְנָא תֵּימְרָא – דִּבְעָא מִינֵּיהּ רַבִּי טַבְלָא מֵרָבִין: מְחִיצָה תְּלוּיָה, מַהוּ שֶׁתַּתִּיר בְּחוּרְבָּה? וְא"ל: אֵין מְחִיצָה תְּלוּיָה מַתֶּרֶת

אלא

רש"י

עֲמוּקָּה. הַסְּפִינָה: **עֲשָׂרָה.** לְתוֹכָהּ, דְּהָוֵה רְשׁוּת הַיָּחִיד: **וְאֵין גְּבוֹהָהּ.** שְׂפָתָהּ י' מִן הַמַּיִם, כְּגוֹן שֶׁמְּשׁוּקַעַת בַּמַּיִם מִכּוֹבֶד מַשָּׂאָהּ: **מְטַלְטְלִים מִתּוֹכָהּ לַיָּם.** דֶּרֶךְ דּוֹפְנוֹתֶיהָ, כְּגוֹן שׁוֹפְכִין, כִּדְמְפָרֵשׁ וְאָזֵיל. דְּכֹחוֹ בְּכַרְמְלִית לֹא גָּזְרוּ: **אֲבָל לֹא מִן הַיָּם לְתוֹכָהּ.** דְּאֵין תַּשְׁמִישׁ מִן הַיָּם לְתוֹכָהּ דֶּרֶךְ דְּפָנוֹת, שֶׁאִם יְמַלֵּא וְיַשְׁלִיךְ עַל הַדְּפָנוֹת – יֵרְדוּ לְקַרְקָעִית הַסְּפִינָה. וּלְהָכִי נָקַט עֲמוּקָּה י', דְּאִי אֵינָהּ עֲמוּקָּה י' – הִיא גּוּפָהּ כַּרְמְלִית, וּמְטַלְטֵל לְהֶדְיָא אַף מִן הַיָּם לְתוֹכָהּ. וְאֵין גְּבוֹהָה נַמִי(א) י' דַּוְקָא נָקַט, דְּאִי גְּבוֹהָה י' – מוּתָּר לְטַלְטֵל מִן הַיָּם לְתוֹכָהּ, דְּמִכַּרְמְלִית לרה"י דֶּרֶךְ מְקוֹם פְּטוּר קָא מְטַלְטֵל. דְּצָרִיךְ לְהַגְבִּיהַּ אֶת יָדוֹ לְמַעְלָה מִי', וְאע"ג דִּבְרְשׁוּת דְּאוֹרַיְיתָא מֵרה"ר לרה"י מִיחַיֵּיב בְּכה"ג (לעיל דף ח.) – כַּרְמְלִית מִיהָא דְּרַבָּנַן הִיא, וְלָא גְּזוּר: **אֶלָּא לָאו אַחוּדָּהּ.** שׁוֹפֵךְ שׁוֹפְכִים עַל חוּדָּהּ, וְהֵן יוֹרְדִין דֶּרֶךְ דָּפְנוֹתֶיהָ לַיָּם: **בִּיצָאתָא.** סְפִינוֹת קְטַנּוֹת וּקְצָרוֹת מִלְּמַטָּה עַד כְּחוּדּוֹ שֶׁל סַכִּין, שֶׁקּוֹרִין קווייט"י: **אֵין מְטַלְטְלִין בְּתוֹכָן.** דְּלָאו רה"י נִינְהוּ, שֶׁאֵין בְּרָחְבָּן אַרְבַּע מִלְּמַטָּה, לְפִיכָךְ אֵין מְחִיצוֹתֵיהֶן מְחִיצוֹת: **וְלָא אֲמַרַן אֶלָּא.** בְּשֶׁקְּצָה שֶׁלָּהֶן גָּבוֹהַּ שָׁלֹשׁ, שֶׁאֵין רֹחַב ד' לְמַטָּה בְּעוֹד שֶׁלֹּא הִגְבִּיהַּ ג' מִקַּרְקָעִיתוֹ, וַאֲפִי' יֵשׁ בְּרָחְבּוֹ י' גּוֹבַהּ לָא מִשְׁתְּרֵי, דְּכֵיוָן דְּתַחְתּוֹנוֹת לָאו מְחִיצָה נִינְהוּ, הָוֵה לֵיהּ תְּלוּיָה: **אֲבָל יֵשׁ בְּפָחוֹת מִג'** גּוֹבַהּ רוֹחַב ד'. שֶׁעַד שֶׁלֹּא הִגְבִּיהוּ ג' הִרְחִיבוּ ד' – הֲרֵי הֵן כְּמִי שֶׁקַּרְקָעִיתָן עוֹלָה עַד כָּאן, וּמְחִיצוֹתֵיהֶן מְחִיצוֹת: **אוּרְבָּנֵי.** עֲרָבָה דַּקָּה: **וְאִי מָלֵינְהוּ.** עַד מְקוֹם רָחְבָּן הֲרֵי הֵן כְּשֵׁרוֹת לְטַלְטֵל, אִם יֵשׁ מִשְּׂפַת רוֹחְבָּן וּלְמַעְלָה י': **וְלֵימָא גּוֹד אַחֵית.** מִכְּנֶגֶד מִדַּת רָחְבָּן הָעֶלְיוֹן וּלְמַטָּה, כְּאִילּוּ הֵן יוֹרְדוֹת עַד הַקַּרְקַע מִבַּחוּץ: **טְרַסְקָל.** אֵין עָמוֹק י', וְאָנוּ מוֹדְדִים לוֹ גּוֹבַהּ י', שֶׁמִּדַּת הַקָּנֶה עוֹלָה לוֹ בְּגוֹבְהוֹ. וְהַקָּנֶה אֵין רָחָב אַרְבָּעָה, אֶלָּא שֶׁאָנוּ אוֹמְרִים בִּמְחִיצוֹת הַטְּרַסְקָל "גּוֹד אַחֵית", וְנִמְצְאוּ מַקִּיפוֹת אֶת הַקָּנֶה, וְהָווּ לְהוּ הֶיקֵּף הַמְּחִיצוֹת מִן הַקַּרְקַע וּלְמַעְלָה לְשַׁוְּויֵהּ רֹאשׁוֹ רה"י. וְאִם זָרַק מֵרה"ר וְנָח עַל גַּבָּיו – חַיָּיב: **וּמָטוּ בָּהּ.** יֵשׁ שֶׁמַּטִּין בְּדָבָר לְהַכְרִיעַ, וְלוֹמַר שֶׁר' חִיָּיא אָמַר: **וַחֲכָמִים פּוֹטְרִין.** אַלְמָא: לָא אָמְרִי' גּוֹד אַחֵית לְהַתִּיר מְחִיצָה תְּלוּיָה: **וְאַתְּ לָא תִּסְבְּרָא.** דְּאָמְרִי' כה"ג: **וְאֵין בְּעִיקָּרוֹ.** רֹחַב ד': **וְיֵשׁ בַּקָּצָר שֶׁלּוֹ ג'.** אוֹתוֹ קָצָר שֶׁל עִיקָּרוֹ, שֶׁאֵינוֹ רָחָב ד' – יֵשׁ בּוֹ גּוֹבַהּ ג'. וְהַיְינוּ רְבוּתָא, דְּלֵיכָּא לְמֵימַר לָבוּד מִמָּקוֹם שֶׁכָּלֶה רָחְבּוֹ לַקַּרְקַע – אפ"ה הָוֵי רה"י: **דְּאָמְרִי' גּוֹד אַחֵית מְחִיצָה.** סְבִיב מְחִיצוֹתֶיהָ מִכְּנֶגֶד רָחְבָּהּ וּלְמַטָּה, כְּאִילּוּ הוּא כּוּלּוֹ שָׁוֶה: **ה"נ.** בְּבִיצָיָתָא דְּמֵישָׁן, נַמִי נֵימָא "גּוֹד אַחֵית": **מִידֵּי אִירְיָא הָתָם כו'.** כּוּלָּהּ אַבָּיֵי אֲמַר לָהּ לְרַב יוֹסֵף. דְּהָא דְּמַיְיתֵי רְאָיָה וַחֲכָמִים פּוֹטְרִים – כְּלוּם רְאָיָ' הִיא לְכָאן? הָא דִּטְרַסְקָל דְּקָפָטְרֵי רַבָּנַן: **מִשּׁוּם דְּהָוְיָא מְחִיצָה שֶׁהַגְּדָיִים בּוֹקְעִין בָּהּ.** מִלְּמַטָּה בָּאָרֶץ תַּחַת מְחִיצוֹת הַטְּרַסְקָל, שֶׁהֵם פְּשׁוּטוֹת לְהַלָּן מִן הַקָּנֶה לְכָל צַד, וּבְקִיעַת גְּדָיִים מְעַכֶּבֶת מִלְּמֵימַר "גּוֹד אַחֵית" – שֶׁהֲרֵי עוֹבְרִין תַּחְתֶּיהָ. אֲבָל בִּסְפִינָה – לֵיכָּא בְּקִיעַת גְּדָיִים, שֶׁאֵין לְךָ עוֹבֵר תַּחְתֵּיהֶן. וְכֵן בְּעַמּוּד – אֵין דֶּרֶךְ לְהִתְחַכֵּךְ בּוֹ וְלַעֲבוֹר תַּחַת שִׁיפּוּעוֹ, שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא מְעַט: **בְּקִיעַת דָּגִים לֹא שְׁמָהּ בְּקִיעָה.** לְפִי שֶׁאֵינָן נִרְאִין: **בְּחוּרְבָּה.** שֶׁדֶּרֶךְ לִהְיוֹת בָּהּ מְחִיצוֹת שֶׁנָּפְלוּ תַּחְתֵּיהֶן וְקַיָּימוֹת מִלְמַעְלָה וּתְלוּיוֹת: **מַהוּ שֶׁתַּתִּיר.** לְטַלְטֵל בְּחוּרְבָּה, שֶׁלֹּא תְּהֵא כִּפְרוּצָה לרה"ר:

תוספות

רבי יהודה אומר עמוקה י' ואין גבוהה י' מטלטלין מתוכה לים. וא"ת: היכי מייתי סייעתא מדרבי יהודה, כיון דרבנן פליגי עליה? ואור"י: דבהא לא פליגי, אלא בעמוקה י' וגבוה י'. דרבנן סברי דמכרמלית לרה"י דרך מקום פטור – אסור, אע"ג דרשויות דרבנן, ור' יהודה שרי. אבל בעמוקה י' ואינה גבוהה י', לטלטל מתוכה לים – לא פליגי עליה רבנן. והכי איתא בתוספתא [פי"א], דספינה שבים, גבוהה י' ועמוקה י' – אין מטלטלין מתוכה לים, ולא מן הים לתוכה. ר' יהודה אומר: אם עמוקה י' ואין גבוהה י' כו'. וה"ק ר' יהודה: בעמוקה י' וגבוהה י' – לא מבעי' דמותר לטלטל טלטול גמור, הואיל ודרך מקום פטור קא מטלטל. אלא גם באינה גבוהה י' – יש תקנה לטלטל, כגון ע"י כחו, כדמפרש הש"ס. וקשה לר"י: דהשתא לרבי יהודה שרי טלטול דרך מקום פטור ברשויות דרבנן, ואפילו רבנן לא פליגי אלא בשאינו עושה הנחה במקום פטור. ובפרק "כיצד משתתפין" (עירובין דף פז:) פריך לזעירי, דאמר: אסור להחליף דרך מקום פטור מכרמלית לרה"י. ולזעירי קשיא פלוגתא דרשב"ג ורבנן דפליגי בהא, ומשני לה. והשתא, הא תנאי דהכא דלא כוותיה! וי"ל: דמ"מ הני תנאי דהתם, כיון דמצי לאוקמי כוותי' – מוקים להו: **עמוקה** י' ואין גבוהה י'. מהכא אין להקשות למ"ד לעיל מארעא משחינן, דהכא מיירי בדליכא זיז כל שהוא להיכירא:

הני ביציתא דמישן. לפירש"י דמפרש שהן קצרות מלמטה – קשה: דכי היכי דבטיל מדין רה"י, משום דלית בהו ד' – ה"נ ליבטיל מדין כרמלית, כדאמר בפ"ק (דף ז.) דאין כרמלית פחותה מד', ואקילו בה רבנן מקולי רה"י. דאי הוי מקום ד' – כרמלית. ואי לא – מקום פטור. ועוד: מאי פריך לימא גוד אחית מחיצה, מה מועיל שיהא המחיצות מבחוץ, כיון שמבפנים אין שם ריוח מקום ד'? ולא ניחא תשמישם, ודופן הספינה שבקצר מבטל גוד אחית, כמו חלוקה במחצלת דלעיל. ועוד: למה לי מלינהו קני ואורבני? אע"ג דלא מלאן, כיון דיכול למלאות – חשיב רה"י, כדאמר בפרק "חלון" (עירובין דף עח.): משום דאי בעי מנח עליה מידי ומשתמש, גבי מלאו כולו ביתידות. ונראה כפר"ח: דביציתא הם ספינות קטנות העשויות להלך באגמים, ועל שם שמהלכות על בצעי המים קרי להו ביציתא. ויש להם דפנות וקרקעית העשויות נסרים נסרים, ויש חלל בין הנסרים והמים נכנסין שם, ויושבין בה כמו במים, והיא עשויה כך שאפילו תתהפך אינה נטבעת לעולם. וקאמר רב הונא: כיון שהיא פרוצה – דינה ככרמלית, ואין מטלטלין בה אלא בד'. ולא אמרו אלא בזמן שאין בין נסר לנסר חלל פחות מג', אבל אם יש בין נסר לנסר חלל פחות מג' – כלבוד דמי, ואע"ג שהמים נכנסין בה לא חיישינן. ונראה דל"ג שאין בפחות מג' ד', ואי מילא כל החלל קני ואורבני – מותר לטלטל בכולה: **מתקיף** לה רב נחמן. למה לך כולי האי לימא גוד אחית מחיצתא מי לא תניא רבי יוסי ברבי יהודה אומר וכו'. אלמא: רואין כאילו דופני הטרסקל יורדין עד עיקרו של קנה, ה"נ – רואין כאילו דופני הספינה עקומין, ומסבבין הנסרים, ונמצאו הנסרים מחוברין: **וזרק** ונח על גביו חייב. למאי דס"ד השתא, דאין חילוק בין מחיצה דמים לשאר מחיצות; וס"ד נמי דלא פליגי רבנן עליה דרבי יוסי ברבי יהודה – לא מצי לאקשויי אמאי, הא תנן בפ' "כיצד משתתפין" (עירובין דף פז:): גזוזטרא שהיא למעלה מן המים – אין ממלאין הימנה, אא"כ עשו לה מחיצה י' מה צריך מחיצה י'? בלא מחיצה י' תסגי כמו בטרסקל! דדוקא על גביו חשיב ליה ר' יוסי ברבי יהודה רה"י, אבל למטה – לא, דלהכי לא אהני גוד אחית. אי נמי: הא דבעינן גבי גזוזטרא מחיצה י' – היינו לטלטל. אבל לזרוק – לא בעי מחיצה י', כמו בטרסקל. והכא הכי פריך: לימא גוד אחית, דכי היכי דא"ר יוסי בר' יהודה גוד אחית כשאין שם מחיצה י' למיהוי רה"י להתחייב, ה"נ בספינה שיש שם מחיצה י' – אית לן למימר גוד אחית אף לטלטל: **ויש** בקצר שלו ג'. פי' בקונט': גבוה ג' מן הארץ. וקשה: דאם הוא דק הרבה כמו קנה – הוי כמו טרסקל, ומבטלי בקיעת גדיים גוד אחית. ונראה לר"י דהאי בקצר שלו ג' היינו שיש בעובי הקצר ג' דכיון שיש בעובי הקצר ג' ולמעלה רחב ד' שייך ביה גוד אחית: **ומנא** תימרא דבעא מיניה ר' טבלא כו'. וא"ת: אמאי לא פשיט טפי ממתני' ד"כיצד משתתפין" (שם פז:) גזוזטרא שהיא למעלה מן המים וכו' דמשתרי במחיצה דלמעלה? ואור"י: דאי ממתניתין – ה"א דה"ה אף בשאר מחיצות שאינן של מים, מתרת מחיצה תלויה. ולהכי מייתי מרבי טבלא, דמפרש הטעם: קל הוא שהקילו חכמים במים:

פשיטא

פשיטא אמר רבא לא נצרכא כו'. השתא ס"ד דמיירי ששתי הספינות של אדם אחד, ולהכי פריך: פשיטא. וכשאינן קשורות אין מטלטלין – דגזירה שמא יפול החפץ אל המים, ומטלטל מרה"י לכרמלית ואתי לאתויי. אע"ג דלעיל גבי ב' בתים (דף צז.) לא גזרינן דילמא אתי לאתויי, הכא בספינות דלא קביעי – איכא למיגזר טפי דילמא נפיל. ומסיק: לא נצרכא אלא לערב ולטלטל. וקמ"ל דעירוב מהני בספינות, אע"פ שאין קבועות שם. דס"ד, כיון שאין עתידות להיות שם לא יהנה עירוב, קמ"ל דמהני. ועוד מפרש ר"י: דמעיקרא נמי הוה אייריי בספינות של שני בני אדם, וע"י עירוב קאמר דמטלטלין מזו לזו. ואפ"ה פריך: פשיטא דמהני עירוב. ולהכי, כשאין קשורות – אין מטלטלין, דלא מהני התם עירוב. ומסיק: לא נצרכא אלא לערב ולטלטל ואפילו נפסקו, כיון דחזורו ונתקשרו, וכדתניא כו': **נפסקו** נאסרו. ולא דמי לעירב דרך הפתח ונסתם, דאמר רב הונא ורב יהודה בספ"ק דעירובין (דף יז.) דשבת הואיל והותרה הותרה. דהכא, כיון דנפסקו – הוי כאילו הוי רה"ר ביניהם, ואם עירבו ג' בתים (ביניהם) ונפל האמצעי ונעשה רה"ר – פשיטא דלא אמרינן הואיל והותרה הותרה: **כי** איתמר דרב נחמן אמזיד איתמר. והא דקתני "חזורו להיתרן הראשון" אף במזיד, לא לגמרי חזורו להיתרן הראשון לטלטל, אלא דהוו רה"י דאורייתא. ומיהו, אספינות לא א"ש, דבלא חזורו ונתקשרו הוי רה"י דאורייתא. ור"ת מפרש: דחזורו להיתרן הראשון – אפילו אמזידין. ור"נ דאמר דבמזיד לא הוי מחיצה, אלא לזרוק ולא לטלטל – היינו שע"י המחיצה נעשה רה"י. אבל ספינות, דבלאו הכי הוו רה"י, כי קשרו – אפילו מזיד שרי לטלטל. ומחצלות הפרוסות ברה"י – איירי שיש מחצלות מפסיקות בין שתי חצרות, נתגלגלו – נאסרו, שהרי הן כחצר אחת, והם עירבו שנים. חזורו ונפרשו – חזורו להיתירן הראשון, ומטלטלי אלו לכאן ואלו לכאן. והא דקאמר שכל מחיצה הנעשה בשבת שמה מחיצה – טעמא קא יהיב למילתיה. דאפילו היכא דע"י המחיצה נעשה רה"י – הויא מחיצה או לזרוק או לטלטל, כ"ש מחיצה זו שאינה עשויה אלא להתיר עירוב כבתחלה דהויא מחיצה. ומסיפא דקתני שכל מחיצה הנעשית בשבת כו' פריך לר"נ. וההיא ד"כל גגות" (עירובין דף צג:): כותל שבין שתי חצרות שנפל, ואיכא דשרי התם לטלטל עד עיקר מחיצה – לא דמי להכא. דהתם איירי שלא היה אלא בית אחד בחצר זה ואחד בחצר זה. אבל הכא, כשיש רבים כאן וכאן – אמרינן נתגלגלו נאסרו, וצ"ע בשמעתא דדיורין הבאין בשבת (עירובין שם), דאמר: שבת הואיל והותרה הותרה:

קשרה בדבר המעמידה מביא לה טומאה. פי' בקונטרס: כגון שראשו אחד באהל המת. ולא יתכן, חדא: דמאי קאמר "לאפוקי מדשמואל", מה שייכא הא לדשמואל? דהתם הוא משום חרב הרי הוא כחלל, ולא משום קשירה. ועוד: אמאי קתני "קשרה"? אפילו השלשלת מונחת על הספינה בלא קשירה טמאה! ועוד: דלישמעינן בהדיא דחרב הרי הוא כחלל. ולשון הבאת טומאה נמי לא שייך בכה"ג. ונראה לרבינו שמואל: דלא גרסינן "מביא לה את הטומאה" אלא "מביאה את הטומאה". ומשנה היא בפ"ח דאהלות (משנה ה'), ורישא דהך בבא קתני: אלו לא מביאין ולא חוצצין: הזורעים, והעוף הפורח, וטלית המנפנפת, וספינה שהיא שטה על פני המים. פירוש: שאם יש מתחתיה מת מצד אחד, וטהרה מצד אחר – אינה מביאה טומאה מצד זה לצד אחר, דלא חשיבי אהל, כיון שמנענעים תמיד. וקתני: דאם קשרה בדבר המעמידה – מביאה את הטומאה. ומפרש שמואל: והוא שקשרה בשלשלאות של ברזל. ולאו דוקא נקט של ברזל, אלא כלומר: שקשורה בחוזק עד שאינה מתנענעת וזזה ממקומה. וכן דרך, כשרוצה להזכיר דבר חזק מזכיר ברזל. כמו: "אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת" (סוטה דף לח:) וכמו "נכסי צאן ברזל" (ב"ק דף פט.) לפי שהן באחריותו וקשים כברזל. ול"ג לענין טומאה הוא דכתיב "בחלל חרב", חרב הרי הוא כחלל. ושיבוש הוא, אלא משום דנקט שלשלאות של ברזל טעו לומר דטעמא משום דחרב הרי הוא כחלל. אלא גרסינן: ה"מ לענין טומאה, דבעינן אהל שיהא נח לגמרי. אבל גבי שבת, שהטעם הוא משום רשות אחת – בחוט הסרבל סגי:

אֶלָּא בַּמַּיִם, קַל הוּא שֶׁהֵקִילוּ חֲכָמִים בְּמַיִם. וְאַמַּאי? הָא אִיכָּא בְּקִיעַת דָּגִים! – אֶלָּא ש"מ: בְּקִיעַת דָּגִים – לָא שְׁמָהּ בְּקִיעָה. "סְפִינוֹת קְשׁוּרוֹת כו'". פְּשִׁיטָא! אָמַר רָבָא: לֹא נִצְרְכָה אֶלָּא לְהַתִּיר בִּיצִית שֶׁבֵּינֵיהֶן. א"ל רַב סָפְרָא: מִשֶּׁה, שַׁפִּיר קָאָמְרַתְּ?! "מְטַלְטְלִין מִזּוֹ לָזוֹ" תְּנַן! אֶלָּא אָמַר רַב סָפְרָא: לֹא נִצְרְכָה אֶלָּא לְעָרֵב וּלְטַלְטֵל מִזּוֹ לָזוֹ. וְכִדְתַנְיָא: סְפִינוֹת קְשׁוּרוֹת זוֹ בָזוֹ – מְעָרְבִין וּמְטַלְטְלִין מִזּוֹ לָזוֹ, נִפְסְקוּ – נֶאֱסְרוּ. חָזְרוּ וְנִקְשְׁרוּ, בֵּין שׁוֹגְגִין, וּבֵין מְזִידִין, בֵּין אֲנוּסִין בֵּין מוּטָעִין – חָזְרוּ לְהֶיתֵּרָן הָרִאשׁוֹן. וְכֵן מַחְצְלוֹת הַפְּרוּסוֹת (לר"ה) – מְעָרְבִין וּמְטַלְטְלִין מִזּוֹ לָזוֹ, נִגְלְלוּ – נֶאֱסְרוּ, חָזְרוּ וְנִפְרְשׂוּ, בֵּין שׁוֹגְגִין בֵּין מְזִידִין בֵּין אֲנוּסִין וּבֵין מוּטָעִין – חָזְרוּ לְהֶיתֵּרָן הָרִאשׁוֹן. שֶׁכָּל מְחִיצָה שֶׁנַּעֲשָׂה בַּשַּׁבָּת, בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד – שְׁמָהּ מְחִיצָה. אִינִי?! וְהָאָמַר רַב נַחְמָן: לֹא שָׁנוּ – אֶלָּא לִזְרוֹק, אֲבָל לְטַלְטֵל – אָסוּר! כִּי אִיתְּמַר דְּרַב נַחְמָן – אַמֵּזִיד אִיתְּמַר. אָמַר שְׁמוּאֵל: וַאֲפִילּוּ קְשׁוּרוֹת בְּחוּט הַסַּרְבָּל. הֵיכִי דָּמֵי? אִי דְּיָכוֹל לְהַעֲמִידָן – פְּשִׁיטָא, אִי דְּאֵין יָכוֹל לְהַעֲמִידָן – אַמַּאי? לְעוֹלָם דְּיָכוֹל לְהַעֲמִידָן, וּשְׁמוּאֵל לְאַפּוּקֵי מִדְּנַפְשֵׁי' קָאָתֵי. דִּתְנַן: קְשָׁרָהּ בְּדָבָר הַמַּעֲמִידָהּ – מֵבִיא לָהּ טוּמְאָה, בְּדָבָר שֶׁאֵין מַעֲמִידָהּ – אֵין מֵבִיא לָהּ טוּמְאָה. וְאָמַר שְׁמוּאֵל: וְהוּא שֶׁקְּשׁוּרָה בְּשַׁלְשֶׁלֶת שֶׁל בַּרְזֶל. לְעִנְיַן טוּמְאָה הוּא, דִּכְתִיב "בַּחֲלַל חָרֶב" – חֶרֶב הֲרֵי הוּא כְּחָלָל – אִין, אֲבָל לְעִנְיַן שַׁבָּת, כֵּיוָן דְּיָכוֹל לְהַעֲמִידָהּ (הֵיכֵר בְּעָלְמָא הוּא) – אֲפִילּוּ בְּחוּט הַסַּרְבָּל.

מתני'

אֶלָּא בַּמַּיִם. כְּגוֹן גְּזוּזְטְרָא שֶׁהִיא לְמַעְלָה מִן הַיָּם – דִּתְנַן בְּעֵירוּבִין (דף פז:) דְּעוֹשֶׂה מְחִיצָה תְּלוּיָה סָבִיב וּמְמַלֵּא. וְכֵן בּוֹר שֶׁבֵּין שְׁתֵּי חֲצֵרוֹת וְחִלְּקוֹ בְּמְחִיצָה תְּלוּיָה מִלְּמַעְלָה – מְמַלֵּא זֶה מִכָּאן וְזֶה מִכָּאן, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא עֵירְבוּ (שם דף פו.): **הָא אִיכָּא בְּקִיעַת דָּגִים.** גַּבֵּי גְּזוּזְטְרָא. כָּךְ נִרְאֶה שִׁיטָּה זוֹ בְּעִינַי. וְעַל מַה שֶּׁפֵּירְשׁוּ רַבּוֹתַי תְּמִהְתִּי: [שֶׁהֵם פֵּירְשׁוּ] דְּהַאי מִידֵּי אִירְיָא הָתָם מִשּׁוּם דְּהָוֵה לֵיהּ מְחִיצָה שֶׁהַגְּדֵיִים בּוֹקְעִים בָּהּ – רַב יוֹסֵף קָא מְהַדַּר לֵיהּ לְאַבַּיֵּי הָכִי: מִידֵּי אִירְיָא, הָךְ דְּעַמּוּד לִדְהָכָא. הָתָם מִשּׁוּם דְּהָוֵי מְחִיצָה שֶׁהַגְּדֵיִים בּוֹקְעִין בָּהּ, וּצְרִיכָה לְגוּד אַחַיִת – הִלְכָּךְ אָמְרִינַן בָּהּ גּוּד אַחַיִת. אֲבָל גַּבֵּי סְפִינָה, דְּלֵיכָּא בְּקִיעַת גְּדֵיִים – לָא אָמְרִינַן גּוּד אַחַיִת. וְתָמַהְתִּי אִם אָמְרוּ רַבּוֹתַי כֵּן, דְּאִי אֶפְשָׁר לְאוֹמְרוֹ. דְּהָא בְּפ"ק דְּעֵירוּבִין בְּתְרֵי דּוּכְתֵּי (דף יד: ודף טז.) אָמְרִינַן בְּקִיעַת גְּדֵיִים לְעִבּוּבֵי גּוּד אַחַיִת, דְּלָא לִימְרַיהּ בְּמְחִיצָה תְּלוּיָה, וְהָכָא הֵיכִי אָמְרִינַן דְּמִנְּהֵנֵי גַּבֵּי גּוּד אַחַיִת? וְעוֹד: מַאי דּוּחְקֵיהּ דְּרַב יוֹסֵף לְשַׁנּוּיֵי הָכִי? נַיְמָא לֵיהּ: הָא מַנִּי – רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה הִיא. וְאַבַּיֵּי גּוּפֵיהּ, מַאי מוֹתִיב לֵיהּ "וְאִתְּ לָא תִּסְבְּרָא"? הָא וַדַּאי רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה הִיא, דְּהָא חַזְיִנַן דְּחַכְמִים פּוֹסְרִים גַּבֵּי טְרַסְקָל! אֶלָּא ע"כ הַאי "מִידֵּי אִירְיָא" – מִסְּקָנָא דְּמִילְּתֵיהּ דְּאַבַּיֵּי הִיא, וּלְמֵימַר דְּרַבָּנַן קָאָמְרִי לֵהּ, דְּלָא דָּמְיָא לְטַרְסְקָל אֶלָּא לְסִפִּינָה: **פְּשִׁיטָא.** דְּמִטַּלְטְלִין: **לָא נִצְרְכָא.** מִטַּלְטְלִין דְּמַתְנִי', אֶלָּא לְטַלְטֵל מִזּוֹ לָזוֹ דֶּרֶךְ בִּיצִית קְטַנָּה שֶׁבֵּין שְׁתֵּי הַגְּדוֹלוֹת. וְאַע"פ שֶׁאֵינָהּ קְשׁוּרָה – נִיתְּרֶת ע"י קְשִׁירַת שְׁתֵּים הַחִיצוֹנוֹת. וְלָא חָיְישִׁינַן דִּילְמָא מִישְׁתַּקְלָא מִבֵּינֵיהוּ, וְקָא מְטַלְטֵל דֶּרֶךְ אֲוִיר כַּרְמֵלִית: **בִּיצִית.** הַיְינוּ בִּיצִיאָתָא דְּלֵעֵיל: **מִשֶּׁה.** כְּלוֹמַר: רַבֵּינוּ בְּדוֹרוֹ בְּמִשֶּׁה בְּדוֹרוֹ: **שַׁפִּיר קָאָמְרַתְּ.** בְּתַמִּיהָ: **מִזּוֹ לָזוֹ תְּנַן.** מִשְּׁמַע שֶׁאֵין אַחֶרֶת מִפְסֶקֶת לִיכָּנֵס בָּהּ הַמִּטַּלְטֵל הַזֶּה: **לְעָרֵב.** הָא אִשְׁמוּעִינָן בְּמַתְנִיתִין, דַּאֲפִילּוּ שְׁתֵּי הַסְּפִינוֹת לְשֵׁנֵי בְּנֵי אָדָם שֶׁצְּרִיכִין לְעָרֵב, מְעָרְבִין וּמְטַלְטְלִין: **נִפְסְקוּ.** בְּטֶל הָעֵירוּב מִפְּנֵי שֶׁנִּפְרְדוֹת: **שׁוֹגְגִין.** שֶׁגְּגַת שַׁבָּת אוֹ שֶׁגְּגַת מְלָאכוֹת: **מוּטָעִין.** מִתְעַסְּקִין בְּדָבָר אַחֵר לְקוֹשְׁרוֹ, וְנִקְשַׁר זֶה: **מַחֲצָלוֹת הַפְּרוּסוֹת.** וְעָשׂוּ מְחִיצוֹת הַרְבֵּה, וְשָׁבְתוּ יְחִידִים בְּהֵן, זֶה בְּזוֹ וְזֶה בְּזוֹ: **לֹא שָׁנוּ.** דִּשְׁמָהּ מְחִיצָה: **אֶלָּא לִזְרוֹק.** לְחַיֵּב הַזּוֹרֵק מִתּוֹכָהּ לְרֹחַב ר', אוֹ לְהַפֵּךְ: **אֲבָל לְטַלְטֵל.** לְהִיוֹת מוּתָּר לְטַלְטֵל בְּתוֹכָהּ – אָסוּר מִדְּבְרֵיהֶם: **אַמֵּזִיד אִיתְּמַר.** וּמִשּׁוּם קָנְסָא. וּדְקָתָנֵי מַתְנִי' "חָזְרוּ לְהֶיתֵּירָן הָרִאשׁוֹן" – אֲשׁוֹגְגִין וְאֲנוּסִין וְאַמּוּטְעִין קָאֵי. וְכִי קָתָנֵי מְזִידִין – אַשְׁמָהּ מְחִיצָה קָאֵי, וְלִזְרוֹק, בְּרֵב נַחְמָן: **כְּחוּט הַסַּרְבָּל.** שֶׁקּוֹשְׁרִין בּוֹ אֶת בֵּית הַצַּוָּאר, שֶׁקּוֹרִין מוּנטי"ל: **לְהַעֲמִידָן.** שֶׁלֹּא יִתְפָּרְדוּ: **לְאַפּוּקֵי מִדְּנַפְשֵׁי'.** מִמֵּילְתָא דְּאָמַר בְּעָלְמָא, דְּבְעִינַן שַׁלְשֶׁלְאוֹת שֶׁל בַּרְזֶל, וְאִשְׁמוּעִינָן הָכָא דְּלָא בְּעִינַן כִּי הָתָם: קְשָׁרָהּ. לְסִפִּינָה: **בְּדָבָר הַמַּעֲמִידָהּ מֵבִיא לָהּ טוּמְאָה.** אִם הָיָה רֹאשׁוֹ אֶחָד קָשׁוּר בְּאֹהֶל הַמֵּת – מֵבִיא טוּמְאָה לְכֵלִים שֶׁבַּסְּפִינָה, וְלַסְּפִינָה עַצְמָהּ, כְּגוֹן סְפִינַת הַיַּרְדֵּן שֶׁמְּקַבֶּלֶת טוּמְאָה, כִּדְאָמְרִינַן (לעיל דף פג:): **וְאָמַר שְׁמוּאֵל וְהוּא שֶׁקְּשָׁרָהּ בְּשַׁלְשֶׁלֶת שֶׁל בַּרְזֶל.** הַאי קְשִׁירָה בְּדָבָר הַמַּעֲמִידָהּ – שַׁלְשֶׁלֶת שֶׁל בַּרְזֶל הוּא, כִּדְמְפָרֵשׁ טַעְמָא וְאִזְיָל. כְּלוֹמַר: קְשִׁירָה בְּדָבָר שֶׁרְגִילִין לְהַעֲמִידָהּ בּוֹ, דְּהַיְינוּ שַׁלְשֶׁלֶת – מֵבִיא טוּמְאָה, שֶׁמְּטַמְּאָה אֶת הַסְּפִינָה לִהְיוֹת אַב הַטּוּמְאָה: **בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ מַעֲמִידָהּ.** כְּלוֹמַר: שֶׁאֵינוֹ רָגִיל לְהַעֲמִיד בָּהּ, כְּגוֹן מִידֵּי דְּלֵאוֹ מִתְכּוֹת – אֵין מֵבִיא לָהּ טוּמְאָה. דְּאִילּוּ סְפִינָה לָא מִיטַּמְּאָה מַחֲמַת אוֹתוֹ כְּלִי לִהְיוֹת אַב הַטּוּמְאָה אֶלָּא רִאשׁוֹן לְטוּמְאָה, וְאֵינָהּ מְטַמְּאָה כֵּלִים שֶׁבְּתוֹכָהּ. וְאִשְׁמְעִינָן שְׁמוּאֵל הָכָא דְּהַאי קְשׁוּרוֹת דְּמַתְנִיתִין, אַף עַל גַּב דְּדָבָר הַמַּעֲמִידָהּ בְּעִינַן, כָּל שֶׁהוּא מַעֲמִידָהּ לְעִנְיַן שַׁבָּת – כָּשֵׁר, וְלָא דָּמֵי לְמַעֲמִידָהּ דְּהָתָם:

מתני'

אֶלָּא בַּמַּיִם – לענין שיוכלו למלאות מים על ידה, דְּקַל הוּא – קולא היא שֶׁהֵקִילוּ חֲכָמִים בַּמַּיִם שאומרים ׳גוד אחית׳ במחיצה תלויה. וְלִכאורה קשה, אַמַּאי – מדוע מחיצה תלויה נחשבת למחיצה לענין מילוי מים, הָא אִיכָּא – הרי יש בְּקִיעַת דָּגִים תחת המחיצה, אֶלָּא שְׁמַע מִינָּהּ – מוכח מכאן שהקילו חכמים במים שבְּקִיעַת דָּגִים לֹא שְׁמָהּ [–אינה נחשבת] בְּקִיעָה המעכבת מלומר גוד אחית, ומכאן ראיה לתירוץ אביי שבקיעת דגים אינה מעכבת מלומר בספינה גוד אחית.

שנינו במשנה: (לעיל ק:) ואם אינן קשורות, אף על פי שמוקפות [סמוכות] זו לזו, אין מטלטלין מזו לזו. הגמרא מבארת מה החידוש בדין זה, סְפִינוֹת קְשׁוּרוֹת זו בזו כו׳, מטלטלין מזו לזו. מקשה הגמרא: פְּשִׁיטָא – הלא פשוט הוא דין זה שאם הספינות קשורות זו לזו מותר לטלטל מזו לזו, ומדוע הוצרכה המשנה להשמיעו.

מתרצת הגמרא: אָמַר רָבָא, לֹא נִצְרְכָה – לא הוצרכה המשנה לומר דין זה אֶלָּא כדי לְהַתִּיר לטלטל מזו לזו דרך בִּיצִית [–ספינה קטנה] שֶׁבְּיָנֵיהֶן, שאף על פי שאין הביצית קשורה בהן, מותר לטלטל דרכה, הואיל ושתי הספינות הגדולות קשורות זו לזו, ואין חוששים שמא תינטל הספינה הקטנה מביניהן ונמצא מטלטל דרך אויר הים שהוא כרמלית.

מקשה הגמרא: אָמַר לֵיהּ רַב סַפְרָא לרבא, מַשָּׁה, כלומר, הרי הינך גדול הדור, כשם שמשה רבינו היה הגדול שבדורו, שַׁפִּיר קָאָמְרַת – וכי יפה אתה אומר, הרי ׳מְטַלְטְלִין מִזּוּ לָזוּ׳ תְּנַן [–שנינו] במשנה, ומשמע שמטלטלים מספינה אחת ישירות לחברתה, ואין ביניהן ספינה נוספת שהמטלטל נכנס לתוכה, ואם כן אין לפרש שהמשנה מדברת בטלטול דרך ספינה קטנה.

רב ספרא מבאר באופן אחר את דברי המשנה: אֶלָּא אָמַר רַב סַפְרָא, לֹא נִצְרְכָה – לא הוצרכה המשנה לומר דין זה אֶלָּא כדי להשמיענו שאפילו בשתי ספינות של שני בני אדם, שכדי לטלטל מאחת לשניה צריכים לערב עירוב חצרות ביניהן, יכולים לְעָרֵב עירוב חצרות וְעל ידי זה לְטַלְטֵל מִזּוּ לָזוּ. וְכִדְתַנְיָא – וכמו ששנינו בפירוש בברייתא שמועיל עירוב בין שתי הספינות, שתי סְפִינוֹת של שני בני אדם שקְּשׁוּרוֹת זוֹ בָּזוֹ, מְעָרְבִין עירוב חצרות ביניהן, וּמְטַלְטְלִין מִזּוּ לָזוּ. ואם נִפְסְקוּ ואינן קשורות זו לזו, נֶאֱסְרוּ בטלטול מזו לזו, שכיון שנפסקו בטל העירוב שביניהן, הואיל ונפרדות זו מזו והיום שהוא כרמלית מפסיק ביניהן. ואם חָזְרוּ וְנִקְשְׁרוּ זו לזו, בֵּין אם היו הקושרים שׁוֹגְגִין, שלא ידעו שהיום שבת או שלא ידעו שמלאכה זו אסורה, וּבֵין אם היו הקושרים מְזִידִין, בֵּין אם היו אֲנוּסִין, וּבֵין אם היו מוּטָעִין, שעסקו בקשירת דבר אחר וקשרו בטעות את הספינות, אף על פי שהספינות נקשרו באיסור, חָזְרוּ לְהֵיתֵּרָן הָרִאשׁוֹן, ומותר לטלטל מזו לזו. וְכֵן מַחֲצָלוֹת הַפְּרוּסוֹת (לְרִשּׁוּת הָרַבִּים), ונעשות מחיצות כדי לחלק את רשות הרבים לתשמיש כמה בני אדם, באופן שלכל אחד יש רשות בפני עצמו, ושבתו בני אדם באותו מקום, כל אחד ברשותו, מְעָרְבִין עירוב חצרות ביניהם, וּמְטַלְטְלִין מִזּוּ לָזוּ – מרשות זו לרשות זו. ואם נִגְלְלוּ המחצלות, נֶאֱסְרוּ לטלטל באותו מקום, לפי שחזר ונעשה רשות הרבים. חָזְרוּ המחצלות וְנִפְרְשׁוּ, בֵּין אם היו הפורסים שׁוֹגְגִין, בֵּין אם היו מְזִידִין, בֵּין אם היו אֲנוּסִין, וּבֵין אם היו מוּטָעִין, אף על פי שהמחצלות נפרסו באיסור, חָזְרוּ אותן רשויות לְהֵיתֵּרָן הָרִאשׁוֹן, ומותר לטלטל מזו לזו, שֶׁכָּל מְחִיצָה שֶׁנַּעֲשָׂה בַּשַּׁבָּת, בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד שְׁמָהּ [–נחשבת] מְחִיצָה. ומדברי הברייתא שאם הספינות קשורות זו לזו מותר לטלטל מזו לזו על ידי עירוב, מוכח כתירוץ רב ספרא שמועיל עירוב בין שתי הספינות.

בברייתא נתבאר שמחיצות הנעשות בשבת אינן מחיצות גם לגבי טלטול ביניהן, הגמרא מקשה מדין זה על דברי רב נחמן. מקשה הגמרא: אִינִי – האם כך הוא [שאם הספינות נקשרו זו לזו בשבת חזרו להיתרן הראשון ומותר לטלטל ביניהן], וְהָאָמַר – והרי אמר רַב נַחְמָן על ברייתא זו, לֹא שָׁנוּ שמחיצה הנעשית בשבת נחשבת מחיצה אֶלָּא לענין לִזְרוֹק, שמקום שהקיפוהו בשבת במחיצה נחשב לרשות היחיד והזורק משם לרשות הרבים או להיפך חייב, אֲבָל לְטַלְטֵל ארבע אמות בתוך מקום שהוקף בשבת במחיצה אָסוּר מדרבנן, ואם כן הוא הדין לענין ספינות, שאם נקשרו בשבת אין הקשירה מועילה להתיר לטלטל ביניהן.

מתרצת הגמרא: כִּי אֵיתֵמַר דְּרַב נַחְמָן – כשנאמר דינו של רב נחמן, אַמֵּזִיד אִיתְּמַר – על מחיצה שנעשית בשבת במזיד נאמר, שקנסוהו חכמים שלא יהנה ממלאכת שבת, אבל גם רב נחמן מודה שמחיצות שנעשו בשבת בשוגג מתירות לטלטל בשבת. ודברי הברייתא שאם המחצלות נפרסו בשבת ׳חזרו להיתרן הראשון׳, נאמרו רק באופן שהפורסים היו שוגגים או אנוסים או מוטעים, ולא באופן שהיו מזידים, ומה ששנינו בברייתא שאם היו מזידים המחצלות מועילות, הוא רק לענין האמור בסיפא של הברייתא שמחיצה שנעשית בשבת גם אם נעשית במזיד נחשבת מחיצה, והיינו שמועילה לחייב את הזורק מרשות הרבים לשם או להיפך, אבל לא להתיר טלטול באותם מקומות.

שנינו במשנה, שספינות קשורות זו לזו, מטלטלין מזו לזו. הגמרא דנה כיצד הספינות צריכות להיות קשורות זו לזו: אָמַר שְׁמוּאֵל, וַאֲפִילּוּ אם קְשׁוּרוֹת בְּחוּט שקושרים בו את בית הצואר של הַסַּרְבָּל [–גלימה], שהוא חוט דק, מותר לטלטל מזו לזו.

שואלת הגמרא: הֵיכִי דָּמֵי – במה מדובר, אִי דְּיָכוֹל לְהַעֲמִידָן – אם חוט זה חזק דיו ויכול להעמיד את הספינות שלא יפרדו זו מזו, פְּשִׁיטָא – פשוט הוא דין זה שהחוט מועיל להתיר לטלטל מזו לזו, ולמה הוצרך שמואל להשמיעו, וְאִי דְּאֵין יָכוֹל לְהַעֲמִידָן אַמַּאי – ואם חוט זה אינו יכול להעמיד את הספינות שלא יפרדו זו מזו, מדוע הוא מועיל להתיר לטלטל מזו לזו.

משיבה הגמרא: לְעוֹלָם מדובר בחוט דְּיָכוֹל לְהַעֲמִידָן – שיכול להעמיד את הספינות שלא יפרדו זו מזו, וּשְׁמוּאֵל לְאַפּוּקֵי מִדְּנַפְשֵׁיהּ קָאָתֵי – ושמואל בא למעט שלא נאמר כאן כמו שהוא עצמו אמר על ענין אחר שצריך קשירה בשלשלאות של ברזל, דִּתְנַן במשנה (אהלות פ״ח מ״ה), קְשָׁרָהּ לספינה בְּדָבָר הַמַּעֲמִידָהּ כדי שלא תנוד לכאן ולכאן, אותו דבר שקשרה בו מֵבִיא לָהּ טוּמְאָה, שאם היה ראש השלשלת הקושרת את הספינה קשור באהל המת, נעשית השלשלת אבי אבות הטומאה כמת עצמו, והספינה הנוגעת בה נעשית אב הטומאה ומטמאת את הכלים שבתוכה. ואם קשרה בְּדָבָר שֶׁאֵין מַעֲמִידָהּ, אֵין מֵבִיא לָהּ טוּמְאָה, שבאופן זה השלשלת נעשית רק אב הטומאה, והספינה הנוגעת בה נעשית ראשון לטומאה ואינה מטמאת את הכלים שבתוכה, שראשון לטומאה אינו מטמא כלים. וְאָמַר שְׁמוּאֵל בביאור המשנה, וְהוּא – אופן זה ששנינו, ׳קשרה בדבר המעמידה׳, היינו שֶׁהספינה קְשׁוּרָה בְּשַׁלְשֶׁלֶת שֶׁל בַּרְזֶל שרגילים להעמיד בה את הספינה, ולכן השלשלת הקשורה באהל המת נעשית אבי אבות הטומאה כמת עצמו, ומטמאת את הספינה והכלים שבתוכה, וכוונת המשנה שקשרה ׳בדבר המעמידה׳ היא שקשרה בדבר שרגילים להעמידה בו, כלומר בשלשלת של ברזל, וקשרה ב׳דבר שאין מעמידה׳ היינו שקשרה בדבר שאין רגילים להעמידה בו, כגון בדבר שאינו ממתכת, וכיון שמה שקשרה בו אינו נעשה אבי אבות הטומאה, אינו מביא את הטומאה לכלים שבתוך הספינה, שהדבר שקשרה בו הוא אב הטומאה, והספינה נעשית ראשון לטומאה, ואינה מטמאה את הכלים שבתוכה. ובא שמואל להשמיענו כאן שדווקא לְעִנְיַן טוּמְאָה הוּא שאמרתי שמדובר שהספינה קשורה בשלשלת של ברזל, דִּכְתִיב לענין טומאת מת (במדבר יט טז) ׳וְכֹל אֲשֶׁר יִגַּע עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה בַּחֲלַל חֶרֶב אוֹ בְמֵת אוֹ בְּעֶצֶם אָדָם אוֹ בְקֶבֶר יִטְמָא שִׁבְעַת יָמִים׳, הקיש הכתוב חרב לחלל [–למת], כדי להשמיענו שחֶרֶב שנגעה במת חֲרֵי הוּא נעשה אבי אבות הטומאה כָּחָלָל עצמו, ולכן דווקא לענין טומאה אִין – אכן צריך לומר שמדובר בשלשלת של ברזל ולא בשלשלת ממין אחר, אֲבָל כאן לְעִנְיַן קשירת הספינות בַּשַּׁבָּת, אף על פי שצריך שהספינה תהיה קשורה בדבר המעמידה, מכל מקום אין צריך שתהיה קשורה בשלשלת של ברזל, אלא כֵּיוָן שקשרה בדבר דְּיָכוֹל לְהַעֲמִידָהּ שלא תפרד מחברתה מותר לטלטל מזו לזו (הֵיכָא בְּעָלְמָא הוּא), ולכן אֲפִילּוּ אם קשרה בְּחוּט הַסַּרְבָּל, מותר לטלטל מזו לזו.

משנה

המשנה מבארת איזה תנאים נדרשים לחייב חטאת בזורק חפץ בשבת: **הַזּוֹרֵק** אבן בשוגג מרשות לרשות או למרחק ארבע אמות ברשות הרבים, **וְנִזְכַּר** שהיום שבת **מֵאַחַר שֶׁכִּבֵּר יָצְתָה מִידוֹ** קודם שנחה על הארץ, **וְקִלְקָלָהּ אַחֵר** – בא אדם אחר ותפסה בידיו, והרי זו מלאכה שעשאוה שנים, **או שְׁקִלְקָלָהּ כֻּלָּהּ** בפיו, ואין כאן הנחה על גבי מקום ארבעה, **אוֹ שֶׁנִּשְׂרְפָה** באויר ולא נחה כלל, **פָּטוּר** הזורק מחטאת. **זָרַק** אבן בשוגג כדי **לַעֲשׂוֹת חַבּוּרָה, בֵּין** אם נתכוין לעשות חבורה **בְּאָדָם** **וּבֵין** אם נתכוין לעשותה **בְּבְהֵמָה, וְנִזְכַּר** ששבת היא **עַד שֶׁלֹּא נַעֲשֵׂית חַבּוּרָה, פָּטוּר** מחטאת. **זֶה הַכְּלָל, כָּל חַיָּבֵי חַטָּאוֹת אֵינָן חַיָּבִין עַד שֶׁתֵּהָא תְּחִלָּתָן** – תחילת מעשה העבירה **וְסוֹפָן** – סוף העבירה **בִּשְׁגָגָה**, אבל אם היתה **תְּחִלָּתָן שְׁגָגָה וְסוֹפָן זְדוֹן, או תְּחִלָּתָן זְדוֹן וְסוֹפָן שְׁגָגָה, פְּטוּרִין, עַד שֶׁתְּהֵא תְּחִלָּתָן וְסוֹפָן שְׁגָגָה.**

גמרא

שנינו ברישא של המשנה, הזורק אבן ונזכר אחר שיצאה מידו, ולא נחה כדיני הנחה, פטור מחטאת. מקשה הגמרא: משמע שהטעם שאינו חייב משום שלא היתה הנחה כדין, **הָא** – אבל אם **נָחָה** האבן כדינה **חַיָּיב** חטאת, ויש לתמוה, **וַהֲלֹא** מדובר **בְּנִזְכַּר** אחר שזרק שאיסור הוא, **וּתְנַן** בסיפא של משנתנו, **כָּל חַיָּבֵי חַטָּאוֹת אֵינָן חַיָּבִין עַד שֶׁתְּהֵא תְּחִלָּתָן וְסוֹפָן שְׁגָגָה**, וממילא צריך להיפטר אף כשנחה כדינה מפני שבשעת הנחה לא היה שוגג.

מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב כַּהֲנָא**, זכירה אינה פוטרת בזורק מפני שאין בידו לבטל את המעשה בעת זכירתו, **וְהַסִּיפָא** ששנינו שאין חייבים חטאת עד שתהא תחילתן וסופן שגגה **אַתָּאן לְלָבְתָא וּמִתְנָא** – עוסקת באופן שזרק חתיכת עץ הקשורה בחבל, ואחז את החבל בידו, וכשנזכר ששבת היא היה בידו למשוך את העץ אליו שלא ינוח על הקרקע, ולכן נחשב שהיה סופו במזיד ופטור. אבל ברישא מדובר בזורק חפץ שאינו קשור, וכשנזכר לא היה בידו למשכו אליו שלא ינוח, ולכן כל פטורו רק משום שלא נח כראוי, שהזכירה אינה יכולה לפוטרו.

דוחה הגמרא: אי אפשר להעמיד את הסיפא **בְּלָבְתָא וּמִתְנָא**, שהרי בהם **אוּנְדּוּ בְּיָדוֹ הוּא** – החפץ אגוד ומחובר אליו, ואפילו אם היה שוגג מתחילה ועד סוף פטור מחטאת, שאין כאן זריקה, ואילו המשנה פטרתו רק משום שנזכר שהיום שבת והיה סופו במזיד.

מנסה הגמרא לבאר את תירוצו של רב כהנא באופן אחר: הסיפא אינה עוסקת באיסור מעביר ארבע אמות ברשות הרבים, אלא **כְּגוֹן** שזרק חפץ קשור בחבל **וְנִתְכַּוֵּין לַעֲשׂוֹת חַבּוּרָה**, ועשיית חבורה מלאכה היא, ואוגדו בידו אינו פוטר בה, ולכן אינו פטור אלא משום שנזכר ששבת היא קודם שנעשית החבורה וכיון שהיה בידו למשוך את החפץ אליו נמצא סופו מזיד.

דוחה הגמרא: אי אפשר להעמיד את הסיפא בזורק לעשות חבורה, שהרי **הָא נַמִּי תְּנִינָא** – דין זה נשנה במפורש במשנתנו, ומדוע כפלתו המשנה בסיפא, ששנינו, **הַזּוֹרֵק** חפץ בשוגג כדי **לַעֲשׂוֹת חַבּוּרָה בֵּין בְּאָדָם בֵּין בְּבְהֵמָה, וְנִזְכַּר** ששבת היא **עַד שֶׁלֹּא נַעֲשֵׂית חַבּוּרָה, פָּטוּר**, ועל כרחך מדובר באופן שאוגדו בידו, שאם לא כן אף אם נזכר בשבת קודם שנח חייב כיון שאין בידו להחזיר את החפץ, וממילא לא יתכן לומר ש'זה הכלל' שבסיפא בא לרבות אופן זה.

מנסה הגמרא לבאר באופן אחר: **אֶלָּא אָמַר רָבָא**, הרישא מתפרשת כתירוצו של רב כהנא שבזורק ויצא החפץ מידו לגמרי אינו נפטר בזכירה, ולכן תלתה המשנה את דינו בהנחה, שרק אם קלטה אחר או כלב פטור אבל אם נחה כדינה חייב. והכלל שבסיפא שאין חייבין חטאת עד שתהא תחילתן וסופן שגגה אינו עוסק בזורק, אלא **בְּמַעֲבִיר** חפץ בידו ברשות הרבים ונזכר ששבת היא קודם שהעבירו ארבע אמות, ופטור משום שסופו במזיד כיון שהיה בידו לעמוד במקום שנזכר.

דוחה הגמרא: **וְהָא** זֶה הַכְּלָל **דְּקָתָנֵי אַזְרִיקָה קָתָנֵי** – והלא הכלל שבסיפא שכל חייבי חטאות אינן חייבין עד שתהא תחילתן וסופן שגגה נשנה גם לגבי דין זריקה, שהרי הדין שלפניו עוסק בזורק חפץ לעשות חבורה, אלא שכלל זה מוסיף שהוא הדין למעביר, ואם כדבריך שסתם זורק שיצא החפץ מידו אינו נפטר מחטאת כשנזכר באמצע, איך כתבה המשנה לגבי זריקה כלל זה שבנזכר באמצע נעשה סופו זדון ופטור, הלא זה אינו אלא ביכול לעצור את החפץ, אבל בסתם זורק אין הזכירה פוטרת.

מתרצת הגמרא: **אֶלָּא אָמַר רָבָא**, לעולם פוטרת זכירה גם בזורק חפץ ואין בידו לעוצרו, שאף שבשעת עשיית המעשה היה שוגג אינו מתחייב חטאת עד שתארע גם התוצאה בעודו שוגג, אבל כשנזכר באמצע פטור אף שאין בידו לעשות באותה שעה מאומה, ובנוגע לקושיא מדוע הוצרכה המשנה לשתי סיבות פטור, אשיבך, **תַּרְתֵּי קָתָנֵי** – שני דינים נפרדים כתובים ברישא, **הַזּוֹרֵק** אבן בשוגג **וְנִזְכַּר** ששבת היא **מֵאַחַר שֶׁיָּצְתָה מִידוֹ**, ונחה ככל דיני הנחה, **אִי נַמִּי** – ואופן נוסף, אם **לֹא נִזְכַּר** שהיום שבת, **וּקְלָקְלָהּ אַחֵר אוֹ קִלְקְלָהּ כֻּלָּהּ אוֹ שֶׁנִּשְׂרְפָה**, בשני אופנים אלו **פָּטוּר** מחטאת, באופן הראשון משום שנזכר בשבת קודם שנחה האבן אף שלא היה בידו להחזירה, ובאופן השני משום שלא נחה כדינה. וגם בזורק לעשות חבורה מדובר באין אוגדו בידו ואף על פי כן פטור כיון שנזכר קודם שנעשתה החבורה. ו'זה הכלל' שבסיפא במעביר ארבע אמות בידו. ולכך סתם התנא ושנה גם לגבי זריקה את הכלל שצריך תחילתו וסופו שגגה, משום שגם בסתם זורק שאין אוגדו בידו נאמר כלל זה, וכשנזכר באמצע פטור.

הגמרא מביאה תירוץ נוסף: **רַב אַשֵּׁי אָמַר**, זכירה פוטרת גם בזורק חפץ ואין בידו לעוצרו כתירוצו השני של רבא, ומכל מקום אפשר לפרש את כל הרישא באופן אחד, **וְהַסִּפּוּרֵי מִהַסְּפָרָא וְהָכִי קָתָנֵי** – יש ללמוד את המשנה כאילו היא חסרה, וכך יש לשנותה, **הַזּוֹרֵק** אבן בשבת מרשות לרשות או ברשות הרבים **וְנִזְכַּר** שהיום שבת **מֵאַחַר שֶׁיָּצְתָה מִידוֹ, וּקְלָקְלָהּ אַחֵר אוֹ קִלְקְלָהּ כֻּלָּהּ אוֹ שֶׁנִּשְׂרְפָה, פָּטוּר** מפני שלא היתה הנחה כדינה, ויש לדייק שרק מטעם זה פטור, **הָא** – אבל אם **נָחָה** כדינה **חַיָּיב** חטאת אף בשנזכר בשבת אחר הזריקה, **כַּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים** שחייב כשנחה כדינה, **בְּשֶׁחָזַר וְשָׁכַח** את השבת קודם שנחה, **אֲבָל** אם **לֹא חָזַר וְשָׁכַח, פָּטוּר**, שֶׁתחילתו שוגג וסופו מזיד, **וְכָל חַיָּבֵי חַטָּאוֹת אֵינָן חַיָּבִין עַד שֶׁתְּהֵא תְּחִלָּתָן וְסוֹפָן שְׁגָגָה.** שנינו במשנה: **זֶה הַכְּלָל כָּל חַיָּבֵי חַטָּאוֹת כו'** אינן חייבין עד שתהא תחילתן וסופן שגגה. הגמרא דנה מה דינו של מי שהיה תחילתו וסופו בשוגג ובאמצע היה מזיד: **אִיתְּמַר**, המטלטל חפץ ברשות הרבים **שְׁתֵּי אַמּוֹת בְּשׁוֹגֵג**, ונזכר שהיום שבת וטלטל **שְׁתֵּי אַמּוֹת בְּמֵזִיד**, וחזר ושכח את השבת וטלטל עוד **שְׁתֵּי אַמּוֹת בְּשׁוֹגֵג, רַבָּה אָמַר פָּטוּר, רָבָא אָמַר חַיָּיב.**

הלכה בידינו שידיעות מחלקות לשגגות. כלומר, עבר עבירה בשוגג ונודע לו שחטא, וחזר ושגג פעם נוספת באותה עבירה עצמה, חייב שתי חטאתות, ואין השגגה שלפני הידיעה מצטרפת עם שלאחריה להתכפר בקרבן אחד. ונחלקו חכמים ורבן גמליאל (לקמן קה.) בעשה קודם הידיעה ולאחריה רק חצאי שיעור, כגון הכותב אות אחת בשגגה, ונודע לו, ושוב שכח וכתב אות נוספת בשגגה. לדעת חכמים 'יש ידיעה לחצי שיעור', כלומר, כשם שידיעה מחלקת בין שני שיעורים שלמים כך מחלקת בין שני חצאים, ואינם מתחברים לשיעור שלם ופטור מחטאת. אך לדעת רבן גמליאל 'אין ידיעה לחצי שיעור', והיינו שידיעה אינה מחלקת בין חצאי שיעור, וחייב חטאת. ולכאורה האופן שדיברו בו רבה ורבא הוא ידיעה לחצי שיעור, שהרי שיעור טלטול חפץ ברשות הרבים הוא בארבע אמות, והם דיברו באופן שטלטל שתי אמות בשוגג, והיתה לו ידיעה וטלטל בה שתי אמות נוספות, ושוב שכח ועשה חצי שיעור נוסף בשוגג. ונמצא שעשה שיעור שלם [ארבע אמות] בשוגג, עם ידיעה המפסקת בינתים. אמנם הגמרא תבאר שדברי רבה ורבא נאמרו לכולי עלמא.

מבארת הגמרא את דבריהם: **רַבָּה שֶׁאָמַר פָּטוּר**, אמר זאת לכולי

המשך בעמוד רה

מתני' הַזּוֹרֵק. בְּשׁוֹגֵג: וְנִזְכַּר. שֶׁהוּא שַׁבָּת: מֵאַחַר שֶׁיָּצְתָה. הָאֶבֶן מִיָּדוֹ, וְקוֹדֶם שֶׁתִּנּוּחַ: קְלָטָהּ אַחֵר. קס"ד: לְאַחַר שֶׁנִּזְכַּר זֶה קְלָטָהּ אַחֵר, הָווּ לְהוּ שְׁנַיִם שֶׁעֲשָׂאוּהָ, וּבְגוֹן(א) שֶׁנֶּעֱקַר מִמְּקוֹמוֹ וְקִבֵּל, אוֹ שֶׁקְּלָטָהּ כֶּלֶב בְּפִיו, דְּלָא הָוְיָא הַנָּחָה, דְּבָעֵינַן מְקוֹם ד' – פְּטוּר: **גְּמ'** וּפְרִכִינַן הָא נָחָה. לְסוֹף ד' בְּרה"ר חַיָּיב, וְאע"ג דְּנִזְכַּר בֵּין עֲקִירָה לְהַנָּחָה, וְהָא קָתָנֵי סֵיפָא: זֶה הַכְּלָל כו': **סֵיפָא.** דְּקָתָנֵי "עַד שֶׁתְּהֵא תְּחִלָּתָן וְסוֹפָן שְׁגָגָה": **אֲתָאן לְלֶכְתָּא וּמִיתְנָא.** לְכָתְּא = עֵץ קָטָן שֶׁכָּפוּל רֹאשׁוֹ, וְצָרִיךְ לַחֲמוֹרִים נוֹשְׂאִים דְּרוֹרִים שֶׁל יַיִן, שֶׁתּוֹחֲבִין אוֹתוֹ בִּשְׁנֵי עִקָּלִים שֶׁהַדְּרוֹרִים תְּלוּיִין בְּהֶן מִשְּׁנֵי צִידֵי הַחֲמוֹר, וּמְחַבְּרִים בּוֹ הַדְּרוֹרִים שֶׁיַּחֲזִיק זֶה אֶת זֶה: **וּמִתְנָא.** חֻבָּל. כְּלוֹמַר: לָא מִיתוֹקְמָא סֵיפָא אֶלָּא בְּזוֹרֵק לְכְתָּא הַקָּשׁוּר בְּחֶבֶל קָטָן בְּדַרְכּוֹ, וְאוֹחֲזוֹ הַחֶבֶל בְּיָדוֹ. וּכְשֶׁנִּזְכַּר הָיָה בְּיָדוֹ לְאָחוֹז הַחֶבֶל וּלְעַכֵּב זְרִיקַת הַלֶּכְתָּא, שֶׁלֹּא תְּנוּחַ. הִלְכָּךְ: תְּחִילָּתוֹ שׁוֹגֵג וְסוֹפוֹ מְזִיד, וּפְטוּר. אֲבָל זָרַק צְרוֹר וְחַפָּץ, שֶׁכְּשֶׁנִּזְכַּר אֵין בְּיָדוֹ לְעַכְּבוֹ – כּוּלֵּיהּ שׁוֹגֵג הוּא, וְנִזְכַּר דְּקָתָנֵי בְּרֵישָׁא – אַשְׁמְעִינַן רְבוּתָא, דְּאַף עַל גַּב דְּנִזְכַּר – לָא מִיפְטַר מֵחַטָּאת, אא"כ קְלָטָהּ אַחֵר אוֹ כֶּלֶב: **וּפְרִכִינַן: לֶכְתָּא וּמִתְנָא אוֹגְדוֹ בְּיָדוֹ.** וְאַפִּילּוּ כּוּלֵּיהּ מִילְּתָא שׁוֹגֵג לָא מִיחַיֵּיב, דְּאֵין כָּאן זְרִיקָה: כְּגוֹן שֶׁנִּתְכַּוֵּין לַעֲשׂוֹת חַבּוּרָה. בְּתַחִלָּתוֹ בְּשִׁגְגַת שַׁבָּת, וְנִזְכַּר עַד שֶׁלֹּא נַעֲשֵׂית הַחַבּוּרָה. וּלְעוֹלָם בְּלֶכְתָּא וּמִיתְנָא, וּבְגוֹן שֶׁנִּתְכַּוֵּין לַעֲשׂוֹת חַבּוּרָה כו'. דְּהַאי מִשּׁוּם זְכִירָה הוּא דְּמִיפְטַר, שֶׁהָיָה בְּיָדוֹ לְהַחֲזִיר – נִמְצָא סוֹפוֹ זָדוֹן, הָא לֹא נִזְכַּר – חַיָּיב, וְאע"ג דְּאִגְּדוֹ בְּיָדוֹ. דְּחִיּוּבֵיהּ לָאו מִשּׁוּם זְרִיקָה הוּא, אֶלָּא מִשּׁוּם חַבּוּרָה: **הָא בְּחֲדָא** קָתָנֵי לָהּ. בְּמַתְנִיתִין. וְזֶה הַכְּלָל – ע"כ לְמִילְּתָא אַחֲרִיתִי אִתְּא: **אֶלָּא אָמַר רָבָא.** זֶה הַכְּלָל – לְמַעֲבִיר אַרְבַּע אֲמוֹת בְּרה"ר וְנִזְכַּר קוֹדֶם שֶׁהֶעֱבִירוֹ ד' אַמּוֹת אִתְּא, שֶׁהָיָה בְּיָדוֹ לַעֲמוֹד בְּמָקוֹם שֶׁנִּזְכַּר. אֲבָל זוֹרֵק – לָא מִיפְטַר בִּזְכִירָה: **וְהָא כִּי קָתָנֵי זֶה הַכְּלָל אַזְרִיקָה תָּנֵי לָהּ.** דְּאִיירֵי לְעִיל מִינֵּיהּ בְּזוֹרֵק לַעֲשׂוֹת חַבּוּרָה. וְאִי סְתָם זוֹרֵק לָא מִיפְטַר בִּזְכִירָה – הֵיכִי מַתְנִי גַּבֵּי זֶה הַכְּלָל? **אֶלָּא אָמַר רָבָא.** רֵישָׁא מִילֵּי מִילֵּי קָתָנֵי לָהּ, וְחַרְתֵּי קָתָנֵי: הַזּוֹרֵק וְנִזְכַּר, אִי נַמִי לֹא נִזְכַּר וּקְלָטָהּ אַחֵר כו'. וְהַדַּר תָּנֵי כְּלָלָא לְאַתּוּיֵי מַעֲבִיר: חַסּוֹרֵי מִחַסְּרָא וכו'. וּלְעוֹלָם חָדָא קָתָנֵי: שֶׁחָזַר וְשָׁכַח. קוֹדֶם שֶׁתְּנוּחַ, דְּהָוֶה לֵיהּ תְּחִילָּתוֹ וְסוֹפוֹ שְׁגָגָה. וְאִשְׁמְעִינַן נִזְכַּר דְּתְנָא בָּהּ לְרִבּוּתָא, דְּאע"ג דְּהֲוֹאִי יְדִיעָה בֵּינְתַּיִים – מִיחַיֵּיב, דְּאֵין יְדִיעָה לְחֵצִי שִׁיעוּר. דְּהַיְינוּ כְּאֵין בְּיָדוֹ לְהַחֲזִיר: **ה"נ:** שֶׁכָּל חַיְּבֵי חַטָּאוֹת כו': **אִיתְּמַר: כ' אַמּוֹת בְּשׁוֹגֵג, כ' אַמּוֹת בְּמֵזִיד, כ' אַמּוֹת בְּשׁוֹגֵג** - רַבָּה אָמַר פָּטוּר, רָבָא **אָמַר חַיָּיב.** שֶׁתֵּי אַמּוֹת בְּמֵזִיד – שֶׁנִּזְכַּר לְאַחַר שְׁתֵּי אַמּוֹת רִאשׁוֹנוֹת, וְחָזַר וְשָׁכַח בְּב' הָאַחֲרוֹנוֹת: דְּר"ב. לְקַמָּן בְּפֶרֶק "הַבּוֹנֶה": הָתָם **דְּכִי גָּמַר שִׁיעוּרָא בְּשׁוֹגֵג גָּמַר.** הַכּוֹתֵב ב' אוֹתִיּוֹת בְּב' הֶעְלֵמוֹת, דְּמִחַיֵּיב בָּהּ ר"ג – בָּאוֹת הַשְּׁנִיָּה נִגְמַר הַשִּׁיעוּר, וְאַף הוּא בְּשׁוֹגֵג. אֲבָל הָכָא, בִּשְׁתֵּי אַמְּצָעִיּוֹת שֶׁהֵן בְּמֵזִיד נִגְמַר הַשִּׁיעוּר, כְּדִמְפָרֵשׁ וְאָזֵיל לֵהּ בְּמַעֲבִיר, וּשְׁתֵּי אֲמְצָעִיּוֹת מֵזִיד: **שׁוֹגֵג הוּא.** שֶׁהֲרֵי אֵין בְּיָדוֹ לַעֲבִבָהּ. וְכֵיוָן שֶׁחָזַר וְשָׁכַח – חַיָּיב, דְּלָא נִגְמְרָה מְלָאכָה עַד שְׁעַת הַנָּחָה שֶׁהִיא לְסוֹף, וּבְשׁוֹגֵג: **אֶלָּא בְּמַעֲבִיר.** וְכֵיוָן דְּבִיְדוֹ לַעֲמוֹד בְּסוֹף ב' אַמּוֹת הָאֶמְצָעִיּוֹת – אִשְׁתַּכַּח דְּגָמַר שִׁיעוּרָא בְּמֵזִיד: **הָתָם הוּא דְּבִידוֹ.** שֶׁלֹּא לְחַזּוֹר וּלְכַתּוֹב הַשְּׁנִיָּה, הִלְכָּךְ: כִּי חָזַר וְשָׁכַח – הֲוָיָא לֵהּ שְׁגָגָה אַחֲרִיתִי, וְלֹא גְּמִרָה לְקַמְּיֵיתָא: **אֲבָל הָכָא אֵין בְּיָדוֹ.** לְהַחֲזִיר כְּשֶׁנִּזְכַּר, כְּדִמְפָרֵשׁ וְאָזֵיל – בְּזוֹרֵק. הִלְכָּךְ, כּוּלֵּיהּ חָדָא שְׁגָגָה הִיא, וּמַר אָמַר חָדָא וּמַר אָמַר חָדָא, וְלָא פְּלִיגִי: **כְּפִי הַכַּבְּשָׁן.** וְנִשְׂרְפָה בְּשֶׁלֶּהֱבֶת: **הָכָא הָקָא מִיכַּוֵּין.** מְחַשְּׁבָתוֹ מְשַׁוְּיָא לֵיהּ מָקוֹם, דְּהָא מִשּׁוּם חֵלֶב, מִשּׁוּם נוֹתָר, מִשּׁוּם אֲכִילַת יוה"כ, מִשּׁוּם טוּמְאַת הַגּוּף וְאָכַל קֹדֶשׁ: **וַאֲשַׁם מְעִילוֹת.** דְּאַפִּילּוּ הוּא כֹּהֵן, גַּבֵּי אֵימוּרִים זָר הוּא: **אַף אִם הָיְתָה שַׁבָּת כו'.** מִשּׁוּם יוה"כ לָא מִיחַיֵּיב בְּהוֹצָאָה, דְּקָסְבַר: אֵין עִירוּב וְהוֹצָאָה לְיוה"כ: **אֵינוֹ מִן הַשֵּׁם.** אֵין חַטָּאת זוֹ מִשּׁוּם אֲכִילָה, אֶלָּא מִשּׁוּם הוֹצָאָה: **וְאַמַּאי.** מִיחַיֵּיב מִשּׁוּם הוֹצָאָה הָא אֵין דֶּרֶךְ לְהוֹצִיא בְּפֶה! **מַחֲשַׁבְתּוֹ.** שֶׁצָּרִיךְ לְאוֹכְלָהּ בַּהֲלִיכָתוֹ, וְאַחְשְׁבָהּ לְהוֹצָאָה זוֹ בְּפִיו:

מַתְנִי' הַזּוֹרֵק וְנִזְכַּר מֵאַחַר שֶׁיָּצְתָה מִיָּדוֹ, קְלָטָהּ אַחֵר, קְלָטָהּ כֶּלֶב, אוֹ שֶׁנִּשְׂרְפָה – פָּטוּר. זָרַק לַעֲשׂוֹת חַבּוּרָה, בֵּין בָּאָדָם וּבֵין בַּבְּהֵמָה, וְנִזְכַּר עַד שֶׁלֹּא נַעֲשֵׂית חַבּוּרָה – פָּטוּר. זֶה הַכְּלָל: כָּל חַיָּיבֵי חַטָּאוֹת אֵינָן חַיָּיבִין עַד שֶׁתְּהֵא תְּחִלָּתָן וְסוֹפָן שְׁגָגָה. תְּחִלָּתָן שְׁגָגָה וְסוֹפָן זָדוֹן, תְּחִילָּתָן זָדוֹן וְסוֹפָן שְׁגָגָה – פְּטוּרִין, עַד שֶׁתְּהֵא תְּחִילָּתָן וְסוֹפָן שְׁגָגָה. **גְּמ'** הָא נָחָה – חַיָּיב, וַהֲלֹא נִזְכַּר, וּתְנַן: כָּל חַיָּיבֵי חַטָּאוֹת אֵינָן חַיָּיבִין עַד שֶׁתְּהֵא תְּחִלָּתָן וְסוֹפָן שְׁגָגָה! אָמַר רַב כָּהֲנָא: סֵיפָא אֲתָאן לְלֶכְתָּא וּמִתְנָא. לֶכְתָּא וּמִתְנָא אוֹגְדוֹ בְּיָדוֹ הוּא! כְּגוֹן שֶׁנִּתְכַּוֵּין לַעֲשׂוֹת חַבּוּרָה. הָא נַמִי תָּנֵינָא "הַזּוֹרֵק לַעֲשׂוֹת חַבּוּרָה בֵּין בָּאָדָם בֵּין בַּבְּהֵמָה, וְנִזְכַּר עַד שֶׁלֹּא נַעֲשֵׂית חַבּוּרָה – פָּטוּר"! אֶלָּא אָמַר רָבָא: בְּמַעֲבִיר. וְהָא "זֶה הַכְּלָל" דְּקָתָנֵי – אַזְרִיקָה קָתָנֵי! אֶלָּא אָמַר רָבָא: תַּרְתֵּי קָתָנֵי; הַזּוֹרֵק וְנִזְכַּר מֵאַחַר שֶׁיָּצְתָה מִיָּדוֹ, אִי נַמִי: לֹא נִזְכַּר, וּקְלָטָהּ אַחֵר אוֹ קְלָטָהּ כֶּלֶב אוֹ שֶׁנִּשְׂרְפָה – פָּטוּר. רַב אַשִׁי אָמַר: חַסּוֹרֵי מִחַסְּרָא, וְהָכִי קָתָנֵי: הַזּוֹרֵק וְנִזְכַּר, מֵאַחַר שֶׁיָּצְתָה מִיָּדוֹ קְלָטָהּ אַחֵר, אוֹ קְלָטָהּ כֶּלֶב, אוֹ שֶׁנִּשְׂרְפָה – פָּטוּר. הָא נָחָה – חַיָּיב. בד"א – שֶׁחָזַר וְשָׁכַח, אֲבָל לֹא חָזַר וְשָׁכַח – פָּטוּר, שֶׁכָּל חַיָּיבֵי חַטָּאוֹת אֵינָן חַיָּיבִין עַד שֶׁתְּהֵא תְּחִלָּתָן וְסוֹפָן שְׁגָגָה. "זֶה הַכְּלָל כָּל חַיָּיבֵי חַטָּאוֹת כו'". אִיתְּמַר: שְׁתֵּי אַמּוֹת בְּשׁוֹגֵג, שְׁתֵּי אַמּוֹת בְּמֵזִיד, שְׁתֵּי אַמּוֹת בְּשׁוֹגֵג; רַבָּה אָמַר: פָּטוּר. רָבָא אָמַר: חַיָּיב. רַבָּה אָמַר: פָּטוּר, אֲפִילּוּ לְרַבָּן גַּמְלִיאֵל דְּאָמַר "אֵין יְדִיעָה לְחֵצִי שִׁיעוּר" הָתָם הוּא, דְּכִי קָא גָּמַר שִׁיעוּרָא – בְּשׁוֹגֵג קָא גָּמַר, אֲבָל הָכָא דְּבְמֵזִיד – לָא. וּבְמַאי? אִי בְּזוֹרֵק – שׁוֹגֵג הוּא, אֶלָּא בְּמַעֲבִיר. רַבָּה אָמַר: חַיָּיב. וַאֲפִילּוּ לְרַבָּנַן דְּאָמְרִי "אֵין יְדִיעָה לְחֵצִי שִׁיעוּר", הָתָם הוּא – דְּבִידוֹ, אֲבָל הָכָא דְּאֵין בְּיָדוֹ – לָא. וּבְמַאי? אִי בְּמַעֲבִיר – הָרֵי בְּיָדוֹ, וְאֶלָּא בְּזוֹרֵק. אָמַר רַבָּה: זָרַק וְנָחָה בְּפִי הַכֶּלֶב אוֹ בְּפִי הַכַּבְּשָׁן – חַיָּיב. וְהָאֲנַן תְּנַן: קְלָטָהּ אַחֵר, אוֹ קְלָטָהּ הַכֶּלֶב, אוֹ שֶׁנִּשְׂרְפָה פָּטוּר! הָתָם דְּלָא מִכַּוֵּין. הָכָא – דְּקָא מִכַּוֵּין. אָמַר רַב בֵּיבִי בַּר אַבָּיֵי: אַף אֲנַן נַמִי תְּנַינָא: יֵשׁ אוֹכֵל אֲכִילָה אַחַת וְחַיָּיב עָלֶיהָ ד' חַטָּאוֹת וְאָשָׁם אֶחָד, הַטְּמֵא שֶׁאָכַל חֵלֶב, וְהוּא נוֹתָר מִן הַמּוּקְדָּשִׁין, בְּיוה"כ. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: אַף אִם הָיְתָה שַׁבָּת וְהוֹצִיאוֹ [בְּפִיו] – חַיָּיב. אָמְרוּ לוֹ: אֵינוֹ מִן הַשֵּׁם. וַאֲמַאי?! הָא אֵין דֶּרֶךְ הוֹצָאָה בְּכָךְ! אֶלָּא: בְּיָדוֹ דְּקָא מִיכַּוֵּין – מַחֲשַׁבְתּוֹ מְשַׁוְּיָא לֵיהּ מָקוֹם, הָכָא נַמִי: בְּיָדוֹ דְּקָא מִיכַּוֵּין – מַחֲשַׁבְתּוֹ מְשַׁוְּיָא לֵיהּ מָקוֹם.

סֵיפָא אתאן ללכתא ומיתנא. אבל רישא מיירי בלא לכתא ומיתנא. וה"ה אפילו בלא נזכר פטור, כיון שקלטה כלב או נשרפה. והא דנקט נזכר – לאשמעינן דאפילו בנזכר, דוקא קלטה כלב או נשרפה פטור משום דלא נחה, הא נחה – חייב: **אלא** אמר רבא במעביר. וההוא דחבורה – איירי בלכתא ומיתנא. ואין ר"י יודע למה הוצרך להשמיענו דהיא דחבורה, מה לי חבורה מה לי מעביר? וכן לרבא, דקאמר: תרתי קתני, אמאי תנא הא דחבורה? כיון דתנא הזורק ונזכר פטור, ה"נ בחבורה, דמ"ש? **רב** אשי אמר חסורי מחסרא כו'. אין זה ממש חסורי מחסרא, דמשנה כמו שהיא שנויה יש לפרש כן, אלא כדי לפרשה קאמר בלשון חסורי מחסרא: **ובמאי** אי בזורק שוגג הוא. אע"ג דכי גמר שיעוריה במזיד גמר – מ"מ, כיון דבתחילת זריקה הוי שוגג ואין יכול להחזירה, ובהנחה נמי שוגג הוא – חשיב כאילו מתחלה ועד סוף הויא חדא שגגה:

אמר רבא זרק בפי כלב. ל"ג: "ונחה בפי כלב". דנחה משמע מעצמה, כדא"ר יוחנן בפ"ק (לעיל דף ה.): זרק חפץ ונח לתוך ידו של חבירו – חייב. ומסיק: דקמ"ל אף על גב דלא אחשביה לידיה. והכא מסיק דקא מכוין, ומחשבתו משויא ליה מקום:

רבי מאיר אומר אם היתה שבת והוציאו בפיו כו'. פי' בקונטרס: דלהכי נקט אם היתה שבת, דמשום יוה"כ לא מיחייב, דאין עירוב והוצאה ליוה"כ. ולא הויא מסקנא הכי בפרק "אמרו לו" (כריתות דף יד.), דנדחו דברי רפרם שהיה מפרש כן, ומסיק: דנקט שבת כדי להרבות בחטאות, ולחייבו אף משום שבת (ויוה"כ):

והוציאו בפיו חייב. כולהו בהדי הדדי קא אתו, דבליעתו הויא הנחה, אע"פ שמהלך, כדאמרינן (לעיל דף פ.): כתיבתן זו היא הנחתן. ואע"ג דפיו למעלה מי' ואינו רחב ד' – בטל הוא אגב רה"ר. ולא דמי לבוכיאר בירעה, דאמר בריש פרקין (לעיל דף צו:) דבמקום פטור קא אזיל – דהתם מקום קביעות הוה טפי, ודמי לטרסקל, דאמר בפ"ק (דף ה.) דלמטה מי' הוי רה"ר. והכא – אפילו למעלה מי' בטל אגב רשות הרבים. ועוד: דמעביר למעלה מי' כלמטה, וחשיב מונח ברשות הרבים:

הדרן עלך הזורק

הַדְרָן עֲלָךְ הַזּוֹרֵק

הבונה. צריך ליתן טעם אמאי תני בונה אחר זריקה והוצאה: **מכה** בפטיש. פי' בקונטרס: שמפוצץ בו את הסלע לאחר שחצבה. ואין נראה לר"י, דבמשכן לא הוה בנין אבנים ולא שביק תנא גמר מלאכה דכלים דהוה במשכן, ונקט מכה בפטיש דאבן דלא הוה במשכן. אלא נראה לר"י: דהאי מכה בפטיש – היינו מכוש אחרון שמכה על הכלי בשעת גמר מלאכה:

כל שהוא למאי חזי. דוקא הכא איצטריך לפרושי, דהוה דכוותיה במשכן, משום דלא חשיב בנין כל שהוא. אבל מוציא עיטרן ופלפלת כל שהוא – סברא הוא דמיחייב: **הכי** גרסינן המצדד את האבן חייב. ול"ג: משום מכה בפטיש. דבמסקנא מוקי לה בתתאה, דלא שייך שם מכה בפטיש. ועוד: דאכתי קאי בבונה: **וליטעמיך** אימא סיפא אפילו העלה ע"ג דימוס כו'. ול"ג: ר' יוסי אומר אפילו העלה. דאי גרסינן ליה – מאי קאמר וליטעמיך? הא פליגי רבנן עליה? ובתוספתא נמי ל"ג ליה: **העושה** נקב בלול. – קשה, לרב דאמר משום בונה, אמאי הפסיק מכה בפטיש בין מסמת לקודח, דהוו תרווייהו משום בונה. ולשמואל נמי ליתני תרווייהו בהדי הדדי: **האי** מאן דעייל שופתא בקופינא רב אמר חייב משום בונה. ואע"ג דקי"ל אין בנין בכלים – אור"י: דהיינו דווקא בהחזרת בתי תריסין, או במנורה של חוליות. אבל בנין גמור – מיחייב בכלים כמו בקרקע. כדאמרי' בס"פ "בירה" (לעיל דף מז.) גבי מטה של טרסיים: אם תקע – חייב חטאת. ומחזיר קני מנורה חייב חטאת, וקרן עגולה. ואין חילוק בין כלים לקרקע אלא במקום שאין חיזוק ואומנות, דבכלי לא חשיב בנין ובקרקע חשיב בנין. ובפ' "בכל מערבין" (עירובין דף לה.), גבי נתנו במגדל, דמוקי לה רבה ורב יוסף במגדל של עץ. דמ"ס: כלי הוא, ואין בנין בכלים. ומ"ס: אהל הוא. התם – מיירי במנעול וקטיר במיתנא, כדמסיק אביי לבסוף, ולא הוצרכו לפרש, משום דפשיטא דבהכי איירי, דבע"א יש סתירה ובנין בכלים. וכן משמע, מדמוקי אביי במנעול וקטיר במיתנא, דהוי כמו חותמות שבכלים. הא לאו הכי – אסור; ובריש סוגיא, דפריך: ואמאי, הוא במקום אחד ועירובו במקום אחר הוא, אע"ג דסתם מגדל של עץ הוא, דהוי כלי. כדמוכח בבמה דוכתי – מעיקרא הוה סבר דאיירי שאי אפשר לקחת העירוב אלא על ידי סתירה גמורה: **לול** של תרנגולין. דלא חשיב ליה שמואל בונה, אומר ר"י: משום דלא חשיב להאי פתח עשוי להכניס ולהוציא: [ועי' לקמן קמו.]: **אבל** בהנך תרתי אימא מודה כו'. ומקמייתא ובתרייתא נמי לא ידענן מציעתא: בשלמא

הַבּוֹנֶה כַּמָּה יִבְנֶה וְיִהֵא חַיָּיב? הַבּוֹנֶה כָּל שֶׁהוּא. וְהַמְסַתֵּת, וְהַמַּכֶּה בַּפַּטִּישׁ וּבַמַּעֲצָד, הַקּוֹדֵחַ כָּל שֶׁהוּא – חַיָּיב. זֶה הַכְּלָל: כֹּל הָעוֹשֶׂה מְלָאכָה, וּמְלַאכְתּוֹ מִתְקַיֶּמֶת בַּשַּׁבָּת – חַיָּיב. (וְכֵן) רשב"ג אוֹמֵר: אַף הַמַּכֶּה בְּקוֹרְנָס עַל הַסַּדָּן בְּשְׁעַת מְלָאכָה – חַיָּיב, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּמִתַּקֵּן מְלָאכָה. גמ' כָּל שֶׁהוּא לְמַאי חַזְיָא? א"ר יִרְמְיָה: שֶׁכֵּן עָנִי חוֹפֵר גּוּמָּא לְהַצְנִיעַ בָּהּ פְּרוּטוֹתָיו. דְּכְוָותָהּ גַּבֵּי מִשְׁכָּן – שֶׁכֵּן תּוֹפְרֵי יְרִיעוֹת חוֹפְרִין גּוּמָּא לְהַצְנִיעַ בָּהּ מַחְטֵיהֶן. אַבַּיֵּי אָמַר: כֵּיוָן דְּמִשְׁתַּכִּי – לָא עָבְדִי הָכִי. אֶלָּא: שֶׁכֵּן עָנִי עוֹשֶׂה פִּיטְפּוּטֵי כִּירָה קְטַנָּה לִשְׁפּוֹת עָלֶיהָ קְדֵירָה קְטַנָּה. דְּכְוָותָהּ גַּבֵּי מִשְׁכָּן – מְבַשְּׁלֵי סַמָּנִין – לִצְבוֹעַ יְרִיעוֹת שֶׁחָסְרָה מְלַאכְתָּן, עוֹשִׂין פִּיטְפּוּטֵי כִּירָה קְטַנָּה לִשְׁפּוֹת עָלֶיהָ יוֹרָה קְטַנָּה. רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב אָמַר: אֵין עֲנִיּוּת בִּמְקוֹם עֲשִׁירוּת. אֶלָּא: שֶׁכֵּן בְּעָה"ב שֶׁיֵּשׁ לוֹ נָקֵב בְּבִירָתוֹ וְסוֹתְמוֹ, דְּכְוָותָהּ גַּבֵּי מִשְׁכָּן – שֶׁכֵּן קֶרֶשׁ שֶׁנִּפְלָה בּוֹ דַּרְנָא – מַטִּיחַ לְתוֹכָהּ אֶבֶר וְסוֹתְמוֹ. אָמַר שְׁמוּאֵל: הַמְצַדֵּד אֶת הָאֶבֶן – חַיָּיב. מֵיתִיבִי: אֶחָד נוֹתֵן אֶת הָאֶבֶן וְאֶחָד נוֹתֵן אֶת הַטִּיט – הַנּוֹתֵן אֶת הַטִּיט חַיָּיב! וְלִיטְעָמִיךָ, אֵימָא סֵיפָא, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: וַאֲפִילּוּ הֶעֱלָה וְהִנִּיחַ עַל גַּבֵּי דִּימוֹס שֶׁל אֲבָנִים – חַיָּיב! אֶלָּא: תִּלְתָּא בִּנְיָינֵי הֲווּ, תַּתָּא מְצִיעָא וְעֵילָא. תַּתָּא – בְּעֵי צִדּוּדֵי וְעַפְרָא, מְצִיעָא – בְּעֵי נַמֵּי טִינָא, עֵילָאי – בְּהַנָּחָה בְּעָלְמָא. "וְהַמְסַתֵּת". מְסַתֵּת מִשּׁוּם מַאי מִיחַיַּיב? רַב אָמַר: מִשּׁוּם בּוֹנֶה, וּשְׁמוּאֵל אָמַר: מִשּׁוּם מַכֶּה בַּפַּטִּישׁ. הָעוֹשֶׂה נָקֵב בְּלוּל שֶׁל תַּרְנְגוֹלִים, רַב אָמַר: מִשּׁוּם בּוֹנֶה, וּשְׁמוּאֵל אָמַר: מִשּׁוּם מַכֶּה בַּפַּטִּישׁ. עַיֵּיל שׁוּפְתָּא בְּקוֹפִינָא דְּמָרָא, רַב אָמַר: מִשּׁוּם בּוֹנֶה, וּשְׁמוּאֵל אָמַר: מִשּׁוּם מַכֶּה בַּפַּטִּישׁ. וּצְרִיכָא, דְּאִי אַשְׁמַעֵינַן קַמַּיְיתָא – בְּהַהִיא קָאָמַר רַב, מִשּׁוּם דְּדֶרֶךְ בִּנְיָן בְּכָךְ. אֲבָל עוֹשֶׂה נָקֵב בְּלוּל שֶׁל תַּרְנְגוֹלִים, דְּאִין דֶּרֶךְ בִּנְיָן בְּכָךְ – אֵימָא מוֹדֶה לֵיהּ לִשְׁמוּאֵל. וְאִי אַשְׁמַעֵינַן בְּהָא – בְּהָא קָאָמַר רַב, מִשּׁוּם דְּדָמֵי לְבִנְיָן, דַּעֲבַדֵיהּ לַאֲוִירָא. אֲבָל שׁוּפְתָּא בְּקוֹפִינָא דְּמָרָא, וּשְׁמוּאֵל אָמַר: מִשּׁוּם מַכֶּה בַּפַּטִּישׁ. וּצְרִיכָא, דְּאִי אַשְׁמַעֵינַן בְּהָא – בְּהָא קָאָמַר שְׁמוּאֵל, אֲבָל בְּהָנָךְ תַּרְתֵּי – אֵימָא מוֹדֶה לֵיהּ לְרַב, צְרִיכָא. בְּעָא מִינֵּיהּ רַב נָתָן בַּר אוֹשַׁעְיָא מֵרַבִּי יוֹחָנָן: מְסַתֵּת מִשּׁוּם מַאי מִיחַיַּיב? אֲחֲוֵי לֵיהּ בְּיָדֵיהּ מִשּׁוּם מַכֶּה בַּפַּטִּישׁ. וְהָאָנַן תְּנַן: הַמְסַתֵּת וְהַמַּכֶּה בַּפַּטִּישׁ! אֵימָא: הַמְסַתֵּת הַמַּכֶּה בַּפַּטִּישׁ. ת"ש:

הקודח

הַבּוֹנֶה. שֶׁאָמְרוּ בַּאֲבוֹת מְלָאכוֹת, כַּמָּה יִבְנֶה כו': מְסַתֵּת. מְרַבֵּעַ אֶת הָאֶבֶן וּמְתַקְּנָהּ, הַכֹּל לְפִי הַמָּקוֹם. שֶׁיֵּשׁ מָקוֹמוֹת שֶׁרְגִילִין לְהַחֲלִיק, וְיֵשׁ מָקוֹמוֹת שֶׁרְגִילִין לְחָרוֹר בָּהּ חֲרִיצִים בְּאֶרֶץ אַשְׁכְּנַז: הַמַּכֶּה בַּפַּטִּישׁ. גַּם הוּא בַּאֲבָנִים מְלָאכוֹת, וְהוּא בְּלַע"ז פי"ק, שֶׁמְּפוֹצֵץ בּוֹ אֶת הָאֶבֶן מִן הַסֶּלַע לְאַחַר שֶׁחָצַב אֶת הָאֶבֶן סָבִיב, וּמַבְדִּיל מִן הָהָר קְצָת – הוּא מַכָּה בַּפַּטִּישׁ מַכָּה גְּדוֹלָה, וְהִיא מִתְפָּרֶקֶת וְנוֹפֶלֶת, וְזֶהוּ גְּמַר מְלָאכָה שֶׁל חוֹצְבֵי אֲבָנִים. וְכָל הַגּוֹמֵר בְּשַׁבָּת מְלָאכָה – תּוֹלֶדֶת מַכֶּה בַּפַּטִּישׁ הִיא: מַעֲצָד. אַף הוּא כְּמוֹ קוֹרְנָס גָּדוֹל שֶׁל בַּרְזֶל לְבִנְיָן שֶׁל בַּרְזֶל: וְהַקּוֹדֵחַ. נוֹקֵב עֵץ אוֹ אֶבֶן בְּכוֹתֶל: כָּל שֶׁהוּא. אִכּוּלֹהוּ קָאֵי, אִמַּסְתֵּת וּמַכֶּה בַּפַּטִּישׁ וּבְמַעֲצָד וְהַקּוֹדֵחַ: כֹּל הָעוֹשֶׂה מְלָאכָה וּמְלַאכְתּוֹ מִתְקַיֶּמֶת. שֶׁיֵּשׁ מִתְקַיֶּמֶת כֵּיוָצֵא בּוֹ, וְאֵין מוֹסִיף עָלֶיהָ: בַּשַּׁבָּת. אֲעוֹשֶׂה מְלָאכָה קָאֵי: עַל הַסַּדָּן. בְּלַע"ז אינקלימ"א: קוֹרְנָס. מרטי"ל: מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּמִתַּקֵּן מְלָאכָה. וְאע"פ שֶׁאֵינוֹ מַכֶּה עַל הַפְּעוּלָה, אֶלָּא עַל הַסַּדָּן. וּבְגִמְרָא מְפָרֵשׁ מַאי מִתַּקֵּן: גמ' דִּמְשַׁתְּכִי. מַעֲלִין חֻלְּדָה הַמַּחְטִין, רוא"ל: פִּטְפּוּטֵי. רִגְלֵי כִּירָה, כְּמִין כְּלֵי בַּרְזֶל שֶׁקּוֹרִין טרפיי"ד מַעֲמִידִין הַכִּירָה שֶׁל חֶרֶס: מְבַשְּׁלֵי סַמָּנִים לִצְבוֹעַ שֶׁחָסְרָה מְלַאכְתָּן. שֶׁצְּמְרוּ צֶמֶר צְבִיעָתָן, וְחָסְרָה לְמַלַּאכְתָּן, וְהוּצְרְכוּ לַחֲזוֹר וּלְבַשֵּׁל סַמָּנִין וּלְצָבוֹעַ מֵעֵת: יוֹרָה קְטַנָּה. גְּרֶסִינוּן הָכָא: אֵין עֲנִיּוּת בִּמְקוֹם עֲשִׁירוּת. לֹא עֹשוּ דָּבָר בְּצִמְצוּם, אֶלָּא הַכֹּל מִתְחַלְּקִין דַּיָּיִם וְהוֹתֵר: בְּבִירָתוֹ. בִּירָה נָאָה, שֶׁהוּא אוֹכֵל וְשׁוֹכֵב, מַקְפִּיד עַל חוֹר קָטָן שֶׁבָּהּ אִם מְגוּנָּה הוּא, וְסוֹתְמוֹ בְּטִיט: דַּרְנָא. תּוֹלַעַת: הַמְצַדֵּד אֶת הָאֶבֶן. מוֹשִׁיבָהּ וּמְצַדְּדָהּ עַד שֶׁמִּתְיַישֶׁבֶת בְּקַרְקַעִית יְסוֹד הַבִּנְיָן יָפֶה, מִתּוֹךְ שֶׁהוּא מְצַדְּדָהּ הוּא מְכִינָהּ תַּחְתֶּיהָ וּמוֹשִׁיבָהּ בָּאָרֶץ – חַיָּיב. וַאֲפִילּוּ לֹא נָתַן טִיט הָוֵי בּוֹנֶה כָּל שֶׁהוּא, דְּיֵשׁ מְקַיְּימִין כֵּן בְּלֹא טִיט: הַנּוֹתֵן אֶת הַטִּיט חַיָּיב. אֲבָל הַנּוֹתֵן הָאֶבֶן – פָּטוּר: דִּימוֹס. שׁוּרַת אַבְנֵי חוֹמָה. אַלְמָא: בְּהַנָּחָה בְּעָלְמָא חַיָּיב, וַאֲפִילּוּ לֹא צִידֵּד, וְעַדַּיְיפָא הָא מִדְּשְׁמוּאֵל: אֶלָּא. לָאו קוּשְׁיָא; תִּלְתָּא בִּנְיָנֵי הָוֵי: תַּתָּא. יְסוֹד הַחוֹמָה תַּחְתִּית, שֶׁמּוֹשִׁיבִין אֲבָנִים עַל הָאָרֶץ בְּלֹא טִיט בְּצִדּוּדִי. וְעָפָר כָּל עִצְמוֹ אֵינוֹ אֶלָּא לְצַדֵּד אֶת הָאֶבֶן, שֶׁתֵּשֵׁב בְּשָׁוָה, וְלֹא תִּשֶּׁה לְכָאן וּלְכָאן, וְיִהֵא עָפָר סָבִיב לָהּ לְסוֹמְכָהּ. וּבְהַהוּא אֲמַר שְׁמוּאֵל מִילְּתֵיהּ. וּבְרֵישֵׁיתָא – בְּמִיצְעָא, כָּל הַבִּנְיָן כּוּלּוֹ שָׁמַן הַיְסוֹד עַד שׁוּרָה הָעֲלִיּוֹנָה בְּעֵי נַמֵּי טִינָא עִם הַצִּידּוּד: עֵילָאָה. דִּימוֹס הָעֲלִיּוֹן, שֶׁאֵין עַל גַּבָּיו עוֹד דִּימוֹס – אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ אִם נוֹטָה הָאֶבֶן לְצַד אֶחָד. הִלְכָּךְ, בְּהַנָּחָה בְּעָלְמָא סַגִּי, וְהוּא מִילְּתָא דְּרַבִּי יוֹסֵי: מִשּׁוּם מַאי. אֵיזוֹ תּוֹלֶדָה מִן הָאָבוֹת הוּא: מַכֶּה בַּפַּטִּישׁ. גְּמַר מְלָאכָה הוּא, שֶׁהַמָּקוֹם שֶׁחָרַץ חָרִיץ זֶה לֹא יַחֲרוֹץ עוֹד: לוּל שֶׁל תַּרְנְגוֹלִין. שֶׁל עֵץ הוּא – וְסָתוּם, וּמְנֻקָּבוֹ שֶׁיֵּצֵא חָרִיחַ שֶׁל צוֹאָה, וְלֹא יַזִּיק לְהוּ: מִשּׁוּם מַכֶּה בַּפַּטִּישׁ. שֶׁהִיא גְּמַר מְלָאכַת הַלּוּל, וְכָל מִידֵי דְּהוּא גְּמַר מְלָאכָה – חַיָּיב מִשּׁוּם מַכֶּה בַּפַּטִּישׁ, כִּדְאָמְרִי' בְּפ' "כְּלָל גָּדוֹל" (דף עה:): עַיֵּיל שׁוּפְתָּא בְּקוֹפִינָא דְּמָרָא. שׁוּפְתָּא = יְתֵד קָטָן שֶׁתּוֹחֲבִין בְּתוֹךְ בֵּית יָד שֶׁל מָרָא בִּהְיוֹתוֹ בְּנֶקֶב הַבְּרָזֶל, לְהַדְּקוֹ שֶׁלֹּא יֵצֵא, שֶׁקּוֹרִין קאיינ"ל: קוֹפִינָא. הוּא חוֹר שֶׁבְּרֹאשׁ הַמָּר: מָרָא. בְּלַע"ז פורש"ר: מְסַתֵּת. דֶּרֶךְ בִּנְיָן בְּכָךְ: וְאִי אַשְׁמַעֵינַן בְּהָא. בְּעוֹשֶׂה נָקֵב בְּלוּל: דְּדָמֵי לְבִנְיָן. שֶׁאַף בְּבִנְיָן הַבָּתִּים עוֹשִׂין נְקָבִים לָאֲוִירָא חוֹרִים וְחַלּוֹנוֹת: וְאִי אִיתְּמַר בְּהָא. בְּשׁוּפְתָּא: בְּהָא קָאָמַר שְׁמוּאֵל. דְּאִי אִתְּרוּ בֵּיהּ מִשּׁוּם בּוֹנֶה – לָא מִיחַיַּיב, דְּלָאו בִּנְיָן הוּא: אֲחֲוֵי בִּידֵיהּ. מַכֶּה בְּאֶגְרוֹפוֹ עַל כַּפּוֹ, כְּמַכֶּה בַּפַּטִּישׁ: אֵימָא הַמְסַתֵּת הַמַּכֶּה בַּפַּטִּישׁ. וְדִ"ק: הַמְסַתֵּת, שֶׁהוּא חַיָּיב מִשּׁוּם מַכֶּה בַּפַּטִּישׁ, חַיָּיב בְּכ"ש:

הקודח

פרק שנים עשר - הבונה

פרק זה עוסק בדיניהם ובשיעוריהם של כמה מל"ט אבות המלאכות האסורות בשבת.

משנה

משנתנו דנה במלאכות הבונה והמכה בפטיש. מבררת המשנה: **הַבּוֹנֶה** שהוזכר במשנה (לעיל עג.) במנין ל"ט אבות המלאכות, **כַּמָּה יִבְנֶה וְיִהְא חַיָּיב.** משיבה המשנה: **הַבּוֹנֶה כָּל שֶׁהוּא** – אפילו בנה בנייה מועטת ביותר. וְכן **הַמְסַתֵּת** – מרבע ומתקן את האבן, **וְהַמַּכֶּה בַּפַּטִּישׁ, וּבַמַּעֲצָד** על האבן ועוקרה מן ההר, [וְ]**הַקּוֹדֵחַ** – העושה נקב בכותל על מנת למלאותו בעץ או באבן. בכל אלו אפילו עשה **כָּל שֶׁהוּא חַיָּיב.**

המשנה אומרת כלל אימתי חייבים על עשיית מלאכה בשבת: **זֶה הַכְּלָל, כָּל הָעוֹשֶׂה מְלָאכָה** אפילו בשיעור מועט, **וּמְלַאכְתּוֹ מִתְקַיֶּמֶת** כמו שהיא, דהיינו שיש שמשאירים אותה כך לעולם מבלי להוסיף עליה עוד מלאכה, אם עשאה **כַּשַּׁבָּת חַיָּיב.**

(וְכֵן) **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, אַף הַמַּכֶּה בַּקִּוּרְנָס** [–פטיש גדול] **עַל הַסַּדָּן בְּשַׁעַת מְלָאכָה** כדי להחליק את הפטיש, **חַיָּיב** משום מכה בפטיש, אף על פי שהכה על הסדן ולא על הכלי שרוצה לתקן, **מִפְּנֵי שֶׁהוּא** נחשב **כְּמְתַקֵּן** את **הַמְּלָאכָה** עצמה.

גמרא

הגמרא מבררת איזה צורך יש לאדם בבנין כל שהוא, ואיזה בנין כל שהוא היה במשכן. שנינו במשנה שהעוסק במלאכת בונה אפילו בשיעור מועט חייב. שואלת הגמרא: **כָּל שֶׁהוּא לְמַאי חִזְיָא** – לאיזה שימוש ראוי בנין בשיעור מועט. משיבה הגמרא: **אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה, שֶׁכֵּן** מצינו **שְׁעָנֵי עוֹשֶׂה חוֹפֶר גּוּמָא** קטנה בקרקע בשביל **לְהַצְנִיעַ בָּהּ** את **פְּרוּטוֹתָיו** – מעותיו. **דִּכְוָותָהּ** – ומצינו כמו כן **גַּבֵּי** מלאכת **הַמִּשְׁכָּן, שֶׁכֵּן תּוֹפְרֵי יְרִיעוֹת** שבמשכן היו **חוֹפְרִין גּוּמָא** קטנה בקרקע בשביל **לְהַצְנִיעַ בָּהּ** את **מַחֲטֵיהֶן.** הרי שיש צורך לאדם גם בבניה מועטת, לפיכך מלאכה חשובה היא וחייבים עליה.

הגמרא דוחה ביאור זה ומיישבת באופן אחר: **אַבָּיֵי אָמַר, כֵּיוָן דְּמִשַּׁתְּכֵי** – שהמחטים מחלידים בקרקע, **לֹא עָבְדִי הָכִי** – לא יתכן לומר שעשו כך במשכן. **אֶלָּא** יש לומר, שהסיבה שבנין כל שהוא נחשב למלאכה, משום **שֶׁכֵּן** מצינו **שְׁעָנֵי עוֹשֶׂה פִּיטְפּוּטֵי** – רגלים מברזל להיות בסיס **לִכִּירָה קְטַנָּה,** בשביל **לִשְׁפּוֹת** – להושיב **עָלֶיהָ קְדֵירָה קְטַנָּה. דִּכְוָותָהּ** – ומצינו כמו כן **גַּבֵּי** מלאכת **הַמִּשְׁכָּן,** שכן **מְכַשְּׁלֵי הַסַּמָּנִין** בכדי **לְצַבּוֹעַ** את **יְרִיעוֹת** המשכן, **שֶׁחָסְרָה מְלַאכְתָּן** – כשהיה חסר להם צבע בכדי לסיים את מלאכתם, והוצרכו לחזור ולבשל סממנים לשם כך, **הָיוּ עוֹשִׂין פִּיטְפּוּטֵי כִּירָה קְטַנָּה** כדי **לִשְׁפּוֹת עָלֶיהָ יוֹרָה** – קדירת בישול **קְטַנָּה,** לבשל בה את מעט הצבע החסר. ומאחר ומצינו שיש תועלת לאדם בבניה מועטת, וכמו כן מצינו בנין מועט במשכן, לפיכך הבונה כל שהוא חייב.

הגמרא דוחה ביאור זה ומיישבת באופן אחר: **רַב אֲחָא בַּר יַעֲקֹב אָמַר,** לא יתכן לומר שאירעו פעמים שהיה חסרון במלאכת המשכן, שהרי כלל בידינו **שֵׁאֵין עֲנִיּוּת בְּמָקוֹם עֲשִׁירוּת** – אין ראוי לעשות דברים כדרכם של עניים במקום שנוהגים בו בעושר ושררה, וכל דבר שנעשה במשכן היה ברווח ולא בצמצום. **אֶלָּא** יש לומר שהסיבה שבנין כל שהוא נחשב למלאכה, **שֶׁכֵּן** מצינו **שבַּעַל הַבַּיִת שֶׁיֵּשׁ לוֹ נֶקֶב** קטן **בְּכִירָתוֹ** – בבית גדול ויפה, שהוא מקום אכילתו ושכיבתו, מקפיד אפילו על חור קטן שבו, **וְסוֹתְמוֹ** בטיט. **דִּכְוָותָהּ** – ומצינו כמו כן **גַּבֵּי** מלאכת **הַמִּשְׁכָּן, שֶׁכֵּן קֶרֶשׁ** מקרשי המשכן **שֶׁנִּפְלָה בּוֹ דֶּרְנָא** [–תולעת] ועשתה בו חור, **מַטִּיחַ** – מטפטף **לְתוֹכָהּ אֲבָר** [–עופרת] **וְסוֹתְמוֹ** בה.

הגמרא מבררת מה הם אופני החיוב והפטור בהנחת אבן בבנין: **אָמַר שְׁמוּאֵל, הַמְצַדֵּד** – מושיב ומכוון **אֶת הָאֶבֶן** בקרקעית יסוד הבנין עד שמתיישבת היטב במקומה, בכדי שיהיה ניתן לבנות עליה, **חַיָּיב** משום בונה, אף אם לא קבעה וחיברה לקרקע בטיט. **מֵיתִיבֵי,** שנינו בברייתא לגבי שנים המתעסקים בבנין, שאם **אֶחָד נוֹתֵן** – מניח **אֶת הָאֶבֶן, וְאֶחָד נוֹתֵן אֶת הַטִּיט** מתחתיה, **הַנּוֹתֵן אֶת הַטִּיט חַיָּיב,** משום שהוא מחזק בזה את הבנין, אבל המניח את האבן פטור, מאחר שהניחה בלא טיט, ואף אם צידדה בקרקע, והיאך אמר שמואל שהמצדד את האבן בלא טיט חייב.

מקשה הגמרא על המקשן עצמו: **וְלִיטַעְמָיךְ** – לשיטתך, שאתה סובר שאין חייבים על הנחת אבן בלבד, עד שאתה מקשה על שמואל מדברי תנא קמא, **אֵימָא סֵיפָא** – אמור את הסיפא של הברייתא ותתמה על מה ששנינו שם, **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, וַאֲפִילוּ הֶעֱלָה** את האבן **וְהִנִּיחַ** אותה **עַל גַּבֵּי דִּימוּס** – שורה **שֶׁל אֲבָנִים** מאבני החומה, בלי טיט, **חַיָּיב.** הרי שרבי יוסי מחמיר יותר משמואל, ומחייב על הנחת האבן גם באופן שלא צידדה, ואם כן יש לך יותר לתמוה על דבריו, מדוע חייב הרי לא עשה כלום.

מתרצת הגמרא: **אֶלָּא** ודאי חייבים לומר שאין כאן קושיא כלל, משום **שתְּלָתָא בְּנָיֵנֵי הָווּ** – ישנם שלשה שלבים בעת בניית הבנין, החלוקים בדינם זה מזה, **תַּתָּא מְצִיעָא וְעִילָּא** – תחתון אמצעי ועליון. **תַּתָּא** – החלק התחתון של הבנין, שהוא שורת האבנים שמניחים על הארץ בתחתית החומה בלי טיט, **בָּעֵי צַדּוּדֵי וְעַפְרָא** – צריך שיעשה על ידי צידוד האבנים בקרקע, ונתינת עפר סביבותיהם לסומכם שלא יטו לכאן ולכאן, ואם לא עשה כן אין זו בניה כלל. ובבנין זה אמר שמואל שהמצדד את האבן חייב אפילו שלא קבעה בטיט. **מְצִיעָא** – החלק האמצעי של הבנין, שהוא כל שורות האבנים מלבד השורה התחתונה והעליונה, **בָּעֵי נַמִּי טִינָא** – צריך שיעשה גם על ידי צידוד האבנים במקומם, וגם על ידי קביעתם בטיט, ובבנין זה אמרה הברייתא ברישא שהנחת האבן במקומה בלא טיט אינה נחשבת בניה. **וְעִילָּאי** – החלק העליון של הבנין, שהוא שורת האבנים העליונה, הואיל ואין מעליה שורה נוספת, אין לחשוש אם תטה האבן לכאן ולכאן, לפיכך די **בְּהַנָּחָה בְּעָלְמָא** בלא צידוד האבן וקביעתה בטיט. ובבנין זה אמר רבי יוסי בסיפא של הברייתא, שבהנחת האבן בלבד חייב.

הגמרא מבררת משום איזה תולדה מן האבות חייב המסתת את האבן. שנינו במשנה: **וְהַמְסַתֵּת** וכו' כל שהוא חייב. מבררת הגמרא: **הַמְסַתֵּת** את האבן **מִשּׁוּם מַאי מִיחַיַּיב** – משום איזו תולדה מן האבות הוא חייב. **רַב אָמַר מִשּׁוּם** תולדת מלאכת **בּוֹנֶה,** כי סיתות האבנים הוא צורך הבנין. **וּשְׁמוּאֵל אָמַר מִשּׁוּם** תולדת מלאכת **מַכֶּה בַּפַּטִּישׁ,** כי הסיתות הוא גמר מלאכת האבן, וכל גמר מלאכה בשבת הוא תולדת מכה בפטיש.

הגמרא מביאה אופנים נוספים שבהם נחלקו רב ושמואל, אם חייבים עליהם משום בונה או משום מכה בפטיש. עוד נחלקו: **בְּהָעוֹשֶׂה נֶקֶב כְּלוּל** [–בית קטן עשוי מעץ] **שֶׁל תַּרְנְגוֹלִים,** כדי שיצא ריח הצואה ולא יזיק להם. **רַב אָמַר,** חייב על עשיית הנקב **מִשּׁוּם** תולדת מלאכת **בּוֹנֶה,** כי כן דרך הבניינים שעושים בהם חלונות לאויר. **וּשְׁמוּאֵל אָמַר,** אין פעולה זו בכלל מלאכת בונה, אלא החיוב **מִשּׁוּם** תולדת **מַכֶּה בַּפַּטִּישׁ,** לפי שהנקב הוא גמר מלאכת הלול.

ועוד נחלקו: **בַּעֲיֵל שׁוּפְתָא** – תחב יתד קטן **בְּקוֹפֵינָא דְּמָרָא** – בחור הברזל שבו נתונה הקת של המעדר, כדי להדקה בו שלא תצא. **רַב אָמַר,** חייב על תחיבת היתד **מִשּׁוּם** תולדת **בּוֹנֶה,** כי בכך בנה את המעדר. **וּשְׁמוּאֵל אָמַר,** חייב **מִשּׁוּם** תולדת **מַכֶּה בַּפַּטִּישׁ,** לפי שבתחיבת היתד גמר את עשיית המעדר.

הגמרא מבארת את החידוש שיש בכל אחד מהאופנים הללו. אומרת הגמרא: **וּצְרִיכָא** – צריך להביא את מחלוקת רב ושמואל בשלושת האופנים הללו, כיון **דְּאִי אַשְׁמְעִינַן קַמַּיְיתָא** – אם היתה משמיעה לנו הגמרא רק את האופן הראשון, דהיינו את המסתת, היינו אומרים שרק **בְּהַהִיא קָאָמַר רַב** שחייב מצד תולדת בונה, **מִשּׁוּם דְּדֶרֶךְ בִּנְיָן בְּכָךְ,** שבתחילה מסתתים את האבנים ואחר כך קובעים אותם בבנין, **אֲבָל בְּעוֹשֶׂה נֶקֶב כְּלוּל שֶׁל תַּרְנְגוֹלִים, דְּאֵין דֶּרֶךְ בִּנְיָן בְּכָךְ,** שהרי אין דרך לעשות נקבים בבתלי הבנין, **אֵימָא** – נאמר

המשך בעמוד סג

הַקּוֹדֵחַ חור בכותל על מנת לתקוע בו יתד, אפילו עשה חור כָּל שֶׁהוּא חַיָּיב. מקשה הגמרא: בִּשְׁלָמָא – דין זה מובן לְדעת רַב, הסובר (לעיל קב:) שעשיית נקב בלול תרנגולים נחשבת למלאכת בונה, לפיכך אף הקודח חור חייב, הואיל ומִיחֲזֵי כְּמַאן דְּחָר חוֹרְתָּא לְבִנְיָנָא – ונראה כמי שעושה חור לתועלת הבנין. אֶלָּא לִשְׁמוּאֵל שאמר (שם) שהנוקב חור בלול תרנגולים אינו חייב משום מלאכת בונה אלא משום מכה בפטיש, מדוע יתחייב הקודח חור בכותל, הלא החור שעשה בכותל לָאו גְּמַר מְלָאכָה הוּא, שהרי עומד לסותמו ביתד, וקביעת היתד היא גמר המלאכה.

מתרצת הגמרא: הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן – כאן במשנה במה מדובר, דְּבַעְיָיה בְּרִמְצָא דְּפַרְזְלָא וְשַׁבְקֵיהּ בְּגַוֵּויהּ – שקדח חור במסמר ארוך של ברזל, והשאיר את המסמר בקיר כדי לתלות עליו חפצים, דְּהַיְינוּ – שבאופן זה הקדיחה היא גְּמַר הַמְלָאכָה, וחייב משום מכה בפטיש.

שנינו במשנה: זֶה הַכְּלָל כל העושה מלאכה ומלאכתו מתקיימת בשבת חייב. הגמרא מבארת מה בא כלל זה לרבות. שואלת הגמרא: 'זֶה הַכְּלָל' לְאַתּוּיֵי מַאי – אלו דברים באה המשנה לרבות בכלל זה. משיבה הגמרא: שהמשנה באה לְאַתּוּיֵי – לרבות דֶּחֶק קְפִיזָא בְּקַבָּא – מי שחקק כלי שמכיל מדה של שלושה לוגין, בחתיכת עץ גדולה שאפשר לחקוק בה כלי שיכיל קב שהוא ארבעה לוגין, שחייב. ואף על פי שהוא בעצמו יוסיף ויחקוק בה עוד, מכל מקום מאחר שיש אחרים שמקיימים את הכלי כך ואינם מוסיפים בו, גם זה נחשב למלאכה המתקיימת וחייב.

שנינו במשנתנו: רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, הַמַּכֶּה בַּקּוֹרְנָס עַל הַסַּדָּן כו' בשעת מלאכה חייב, מפני שהוא כמתקן מלאכה. מבואר בדבריו שאף על פי שמכה על הסדן ולא על הדבר שרוצה לרקע ולהחליק, חייב משום מכה בפטיש. הגמרא מבארת את דבריו. שואלת הגמרא: מַאי קָעָבִיד – מה עשה שנחשב כתיקון מלאכה. משיבה הגמרא: רַבָּה וְרַב יוֹסֵף דְּאָמְרִי תְּרַוֵיְיהוּ, מִפְּנֵי שֶׁמְּאַמֵּן – מרגיל ומכוין אֶת יָדוֹ להכות מכה הראויה למלאכתו, שלפעמים צריך האומן להכות מכה חזקה ולפעמים מכה חלשה כפי הצורך. קָשׁוּ בָּהּ – התקשו בזה בְּנֵי רַחְבָּה, אֶלָּא מֵעַתָּה שאתה מחייבו על אימון ידיו אף בלי עשיית מלאכה, חָזָא אוּמָּנְתָא בְּשַׁבְּתָא וְגָמַר – ראה מעשה אומנות בשבת ומתוך כך למד לעשותה, הָכִי נַמִּי דְּמִיחַיַּיב – האם כך נאמר גם בו, שיתחייב על ראייתו מפני שמכשירתו למלאכה, הרי לא מסתבר לומר כן, כיון שבסופו של דבר לא עשה כל מלאכה. ואם כן מדוע המאמן את ידו להכאה חייב משום מכה בפטיש הרי לא עשה כל מלאכה.

מתרצת הגמרא: אֶלָּא אַבָּיֵי וְרָבָא דְּאָמְרִי תְּרַוֵיְיהוּ, הטעם שהכאה בקורנס על הסדן נחשבת למלאכה הוא, משום שֶׁכֵּן מְרַדְּדֵי טַסֵּי הוזהב לציפוי קרשי הַמִּשְׁכָּן היו עוֹשִׂין כֵּן, שהיו מכים בקורנס בשעת המלאכה שלשה פעמים על הטס לרדדו, ופעם אחת על הסדן בכדי להחליק את הקורנס שלא תהא בו פגימה, ויבקע הטס הדק. וסבר רבן שמעון בן גמליאל שהמכה על הסדן בשעת מלאכה הרי זה בכלל מלאכת מכה בפטיש וחייב.

הגמרא מביאה ראיה לדברי אביי ורבא מברייתא: תַּנְיָא נַמִּי הָכִי – שנינו כן בברייתא, רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, אַף הַמַּכֶּה בַּקּוֹרְנָס עַל הַסַּדָּן בִּשְׁעַת מְלָאכָה חַיָּיב, שֶׁכֵּן מְרַדְּדֵי טַסֵּי מִשְׁכָּן עוֹשִׂין כֵּן.

משנה

משנתנו עוסקת בשיעורי המלאכות של חורש זורע וקוצר: הַחוֹרֵשׁ כָּל שֶׁהוּא, וכן הַמְנַכֵּשׁ – תולש עשבים רעים מתוך עשבים יפים, וְהַמְקָרְסֵם – קוצץ ענפים יבשים מן האילן בכדי לשפר את צמיחתו, וְהַמְזָרֵד – קוצץ ענפים לחים חדשים מן האילן, אם עשה מהן כָּל שֶׁהוּא, חַיָּיב משום חורש או משום זורע, אבל משום מלאכת קוצר אינו חייב, כי אינו עושה כן כדי ליטול את העשבים שקצר. הַמְלַקֵּט עֲצִים המחוברים לאילן או לקרקע, אִם לקטם בשביל לְתַקֵּן את האילן או את הקרקע, חייב אף בשיעור כָּל שֶׁהֵן. וְאִם לקטם לְהֶיסֵּק, כדי לבשל או לחמם בהם, חייב בלקיטת עצים שיש בהם כְּדֵי לְבַשֵּׁל כשיעור גרוגרת מִבֵּיצָה קַלָּה – ביצת תרנגולת, משום מלאכת קוצר. הַמְלַקֵּט עֲשָׂבִים המחוברים לקרקע, אִם עשה כן בשביל לְתַקֵּן את הקרקע שתהא נקיה מעשבים מפני שרוצה לזורעה, חייב בְּכָל שֶׁהוּא, משום חורש, שהחרישה מכשירה את הקרקע לזריעה. וְאִם ליקטם בשביל להאכילם לְבְהֵמָה, חייב בשיעור כְּמְלֹא פִּי הַגְּדִי משום קוצר.

גמרא

הגמרא מבררת מדוע חייב על חרישה כל שהיא. שואלת הגמרא: חרישת כל שהוא לְמַאי חֲזִי – לצורך מה היא ראויה. משיבה הגמרא: שחרישת גומא קטנה חֲזִי לְבִיזְרָא דְּקָרָא – ראויה לזרוע בתוכה זרע אחד של דלעת. ומצינו דִּכְוָותָהּ [–כמותה] גַּבֵּי מלאכת המִשְׁכָּן, שֶׁכֵּן בחרישת כל שהוא רָאוּי לִזְרוֹע קֶלַח אֶחָד שֶׁל סַמָּנִין שמהם הכינו את הצבעים שנצרכו במשכן.

שנינו במשנה: הַמְנַכֵּשׁ וְהַמְקָרְסֵם וְהַמְזָרֵד כל שהוא חייב. הגמרא מביאה ברייתא העוסקת בקצירה ותיקון הקרקע: תָּנוּ רַבָּנָן בברייתא, הַתּוֹלֵשׁ עוֹלְשִׁין – מין עשב הראוי בעודו רך למאכל אדם, וְהַמְזָרֵד זְרָדִים – וודקוצץ קנים שבעודן רכים ראויים למאכל אדם, ולאחר שנתקשו מעט הם ראויים למאכל בהמה, ולכשמתיבשים הם ראויים להסקה, אִם תלשם לַאֲכִילָה, השיעור להתחייב משום מלאכת קוצר הוא כַּגַּרוֹגֶרֶת, שהוא השיעור לכל איסורי מלאכות שבת בדברי מאכל. וְאִם כבר אינם ראויים לאדם ותלשם לִבְהֵמָה, השיעור הוא כְּמְלֹא פִּי הַגְּדִי. וְאִם גם לאכילת בהמה אינם ראויים ותלשם לְהֶיסֵּק, השיעור הוא בִּכְדֵי לְבַשֵּׁל בֵּיצָה קַלָּה. וְאִם תלשם כדי לְיַיפּוֹת אֶת הַקַּרְקַע ולעשותה ראויה יותר לזריעה, חייב אף בתלישת עולשין או זרדים כָּל שֶׁהֵן, משום מלאכת חורש.

מסדר הברייתא משמע שאם כוונת התולש היתה לאכילה או להיסק, אינו מתחייב עד שיתלוש בשיעורים שנאמרו, ורק המתכוין לייפות את הקרקע חייב בשיעור כל שהוא. מקשה הגמרא: אָטוּ כּוּלְּהוּ – וכי התלישות שבכל שאר האופנים שבברייתא לֹא לְיַפּוֹת אֶת הַקַּרְקַע נִינְהוּ – אינן מייפות את הקרקע, הלא אף שאין עיקר כוונתו לכך, מכל מקום על ידי מעשיו מתייפה הקרקע מאליה.

מתרצת הגמרא: רַבָּה וְרַב יוֹסֵף דְּאָמְרִי תְּרַוֵיְיהוּ, בַּאֲגַם שָׁנוּ – שיעורים אלו שנישנו בברייתא נאמרו בתולש ומזרד באגם, שכיון שאינו מקום זריעה, אין שום צורך ותועלת ביפוי הקרקע, ולכן חייב רק על הקצירה. אבל כשתולש ומזרד בשדהו, גם אם אין כוונתו לייפות את הקרקע חייב בתלישה כל שהוא משום חורש, כיון שבתלישתו התייפתה הקרקע מאליה.

תירוץ אחר: אַבָּיֵי אָמַר, אֲפִילּוּ תִּימָא – אפילו תאמר שהברייתא עוסקת בתולש ומזרד בְּשָׂדֶה דְּלָאו אֲגַם, אפשר ליישב את הקושיא, וּבְגוֹן דְּלֵא קָמִיכַּוֵּין – שמדובר באופן שאינו מתכוין בתלישתו לייפות את הקרקע, אלא רצונו להשתמש בעולשין ובזרדים רק למאכל או להיסק, וכשאינו מתכוין למלאכה פטור עליה, שכן הלכה כרבי שמעון (לעיל מא:) שהעושה 'דבר שאינו מתכוין' פטור. מקשה הגמרא על תירצו של אביי: וְהָא אַבָּיֵי וְרָבָא דְּאָמְרִי תְּרַוֵיְיהוּ – אמרו שניהם, שאף על פי שלדעת רבי שמעון העושה מלאכה בלא כוונה פטור, מכל מקום מוֹדֶה רַבִּי שִׁמְעוֹן 'בִּפְסִיק רֵישֵׁיהּ וְלֹא יָמוּת' – בחותך ראש של בהמה ואומר שאין רצונו שתמות, שחייב, לפי שהתוצאה מוכרחת ממעשיו ואין האדם יכול לומר שלא התכוין לכך. ואם כן היאך אמר אביי שהברייתא עוסקת באופן שלא התכוין לייפות את הקרקע ולכן פטור, הרי לשיטתו יש לחייב את התולש והמזרד על תיקון שדהו גם לדעת רבי שמעון, לפי שמלאכת החרישה היא תוצאה מוכרחת ממעשיו.

מתרצת הגמרא: לֹא צְרִיכָא – לא נאמרו דברי אביי בביאור הברייתא אלא באופן דְּקָעָבִיד בְּאַרְעָא דְּחַבְרֵיהּ – שעושה כן בקרקע

המשך בעמוד רו

רש"י

הַקּוֹדֵחַ. וְכָל הַקּוֹדֵחַ ע"מ לְמַלֵּאוֹת הוּא, לִתְקוֹעַ בּוֹ יָתֵד. וְשֶׁלֹּא לְמַלֵּאוֹת – קְרֵי נוֹקֵב: **בִּשְׁלָמָא לְרַב.** דְּאָמַר נָקֵב הָיוּ בְּנָיָן, הַאי נַמִּי בִּנְיָן הָוֶה כָּל שֶׁהוּא. וְאִע"פ שֶׁיִּמְלָאנוּ – הֲרֵי הוֹעִיל לְבִנְיָן שֶׁקּוֹדֵחַ הַחוֹר: **חָר חוֹרְתָא.** קָדֵח חוֹר: **אֶלָּא לִשְׁמוּאֵל.** דְּאָמַר נוֹקֵב לָאו בּוֹנֶה הוּא. בְּשֶׁלְּמָא נָקֵב דְּלוּל – אִיכָּא לְמִימַר מֻכָּה בַּפַּטִּישׁ. אֲבָל זֶה שֶׁעוֹמֵד לִסְתּוֹם, לָאו גְּמַר מְלָאכָה הוּא: **דְּבוּעֵיהּ דְּפַרְזְלָא.** בְּמִסְמַר אָרוֹךְ שֶׁל בַּרְזֶל: **וּשְׁבַכֵּיהּ בְּגַוָּויהּ.** לְתַלּוֹשׁ בָּהּ: **דְּחַק קְפִיזָא בְּקַבָּא.** בְּגוֹלֶם גָּדוֹל הֶרְאוּי לְחוֹק בּוֹ קַב, חָקַק שֶׁלֹּשׁ לוּגִין. וְאִע"פ שֶׁעֲתִיד לְהוֹסִיף – יֵשׁ שֶׁמְּקַיֵּימִין כֵּן: **מַאמֵּן יָדֵיו.** מְרַגִּילִם וּמְכוּנִים לְהַכָּאָה הָרְאוּיָה לְמְלָאכָה, מַכָּה גְּדוֹלָה אוֹ מַכָּה קְטַנָּה: **מְרַדְּדֵי טַסֵּי מִשְׁכָּן.** לְצִיפּוּי קְרָשִׁים: **עוֹשִׁין כֵּן.** מַכִּין ג' עַל הַטַּס וְאַחַת עַל הַסַּדָּן, לְהַחֲלִיק הַקּוֹרְנָס שֶׁלֹּא יִבָּקַע הַטַּס שֶׁהוּא דַּק. וּבְעֲלֵי מִטְבַּע בְּמִקּוֹמֵנוּ רְאִיתִי עוֹשִׁין כֵּן: **מתני'** מִקְרָסֵם. קוֹצֵץ עֲנָפִים יְבֵשִׁים מִן אִילָן לְתִקְנוֹ: מְזָרֵד. זְרָדִין לַחִין חֲדָשִׁים שֶׁל שָׁנָה זוֹ, וּפְעָמִים שֶׁהֵן מְרוּבִּין וּמִכְחִישִׁים הָאִילָן וּמִתְיַבְּשִׁין, וְקוֹצְצִין אוֹתָם מִמֶּנּוּ: **אם לְתַקֵּן.** אֶת הָאִילָן אוֹ אֶת הַקַּרְקַע, וּקְצָצוֹ מִן הַמְּחוּבָּר: **בֵּיצָה** קַלָּה. כִּגְרוֹגֶרֶת מְבֵיצַת תַּרְנְגוֹלֶת, שֶׁקַּלָּה הִיא לְבַשֵּׁל מִכָּל הַבֵּיצִים: **גמ'** לְבֵיזֵרָא דְּקָרָא. לְזֹרוֹעַ בְּתוּכָהּ נִימָא שֶׁל דֶּלֶעַת. וְאִע"ג דְּשָׁנִינוּ (לעיל דף צ:) לְעִנְיַן הוֹצָאַת זֶרַע דְּלוּעִין שְׁנַיִם, שֶׁאֵין אָדָם טוֹרֵחַ בְּנִימָא אַחַת, ה"מ הוֹצָאָה, דְּכִי מַפֵּיק – תַּרְתֵּי מַפֵּיק כִּי הַדָּדֵי, שֶׁאֵינוֹ זוֹרֵעַ אַחַת לְבַדָּהּ. אֲבָל לְעִנְיַן חֲרִישָׁה – כָּל גּוּמָא וְגוּמָא בְּאַפֵּי נַפְשָׁהּ עֲבִיד לְהּ: **עוֹלְשִׁין.** עֵשֶׂב שֶׁקּוֹרִין קרישפ"ל: זְרָדִין. מִין קָנִים הֵם, וּבְעוֹדָן רַכִּים זוֹרְדִין אוֹתָם לְמַאֲכַל אָדָם. נִתְקַשּׁוּ מְעַט – רָאוּיִין לְמַאֲכַל בְּהֵמָה. יְבֵשׁוּ – עוֹמְדִין לְהִסָּקָה: **אַטּוּ כּוּלְּהוּ לֹא לְיַפּוֹת אֶת הַקַּרְקַע נִינְהוּ.** הֲרֵי הַקַּרְקַע מְתַיֶּפֶה מֵאֵילָיו: **בְּאַגַּם.** שֶׁאֵין צָרִיךְ לְיַפּוֹת: **בְּאַרְעָא** דְּחַבְרִיהּ. לָא אִיכְּפַת לֵיהּ לְיַפּוֹת: **מתני'** בֵּין מִשֵּׁם אֶחָד. שְׁתֵּיהֶן אִלְפִין: **מִשְׁתֵּי שְׁמוֹת.** אֶלֶף בֵּית: **סַמְנִיּוֹת.** אַחַת בְּדִיו וְאַחַת בְּסִיקְרָא: **בְּכָל לָשׁוֹן.** שֶׁל כָּל כְּתָבִים, וְגוּפָן שֶׁל כָּל אוּמָּה וְאוּמָּה: **מִשּׁוּם רוֹשֵׁם.** סִימָן שֶׁהָיוּ עוֹשִׂים בְּקַרְשֵׁי הַמִּשְׁכָּן. מִפְּנֵי שֶׁמְּפָרְקִין אוֹתוֹ, וְלִכְשֶׁיְּקִימוּהוּ לֹא יַחְלְפוּ סִדְרָם הַקְּרָשִׁים. וְאָתְיָא ר' יוֹסֵי לְמִימַר, דְּאַפֵּי' לֹא כְּתָבָם, אֶלָּא רֹאשָׁם שֶׁנֵּי רִשְׁמוֹת בְּעֶלְמָא לְסִימָן – חַיָּיב: **מָצִינוּ שֵׁם קָטָן כו'.** הָא אָתְיָא לְאַשְׁמוּעִינָן רַבִּי יְהוּדָה, דְּאע"ג שֶׁלֹּא נִגְמַר מְלַאכְתּוֹ, שְׁנִתְּבַדֵּין לִכְתּוֹב תֵּיבָה גְּדוֹלָה וְכָתַב מִקְצָת, וְאוֹתוֹ מִקְצָת הָיְיָא תֵּיבָה הַמִּתְקַיֶּימֶת בְּמָקוֹם אַחֵר – חַיָּיב: **גמ'** הָא מַנִּי רַבִּי יוֹסֵי הִיא. דְּלָא בְּעֵי כְּתִיבָה, אֶלָּא רוֹשֵׁם וּבְעֶלְמָא, וּבִשְׁמוֹאֵל רוֹשֵׁם מִיהָא הָוֵה: **וְהֵן שְׁנֵי שְׁמוֹת.** כְּגוֹן הָנָךְ דְּנָקֵט בְּמַתְנִי', שֶׁאֵינָן שָׁווֹת: **הָא כ' אוֹתִיּוֹת וְהֵן שֵׁם אֶחָד.** כְּגוֹן שֵׁשׁ מִשֵּׁשֵׁךְ, אוֹ תַּת מִתַּתְּנָן, אוֹ חָח מַחֲזִים – לָא מִיחַיַּיב, מִדְּלָא נָקֵט רַבִּי יְהוּדָה חַד מַהְנָךְ: **אַחַת.** כּוּלְּהוּ בְּמַשְׁמַע: **כָּל הַשֵּׁם.** הַתֵּיבָה קְרוּי שֵׁם: **בַּיִת אֶחָד בְּנַפָּה.** לְאַחַר שֶׁהִסִּיחַ נְצָרִים שֶׁל שְׁתִי, עוֹשֶׂה בָּאֲרִיגַת עֵרֶב נֵצֶר אֶחָד מִלְּמַטָּה וְאֶחָד מִמַּעְלָה, וְהֵן קְרוּיִן בָּתִּים, וְהֵם עוֹנְבִין אֶת הַשְּׁתִי כְּדֶרֶךְ רְכִיבָתוֹ, וְעוֹמֵד הָאָרִיג. וּבַיִּת אֶחָד אֵין מִתְקַיֵּים. וּמִשּׁוּם דְּלָאו חוּטִין נִינְהוּ – קְרֵי לְהוּ בַּיִת, כְּמוֹ בָּתֵּי נִירִין – שֶׁאֵין לְהּ בָּתֵּי נִירִין אֲחֵרִים:

ת"ל

הַקּוֹדֵחַ כָּל שֶׁהוּא – חַיָּיב. בִּשְׁלָמָא לְרַב – מֻיְחֲזֵי כְּמַאן דְּחָר חוֹרְתָא לְבִנְיָנָא, אֶלָּא לִשְׁמוּאֵל לָאו גְּמַר מְלָאכָה הוּא! הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן – דְּבוּעֵיהּ בְּרַזְלָא דְּפַרְזְלָא, וּשְׁבַכֵּיהּ בְּגַוָּויהּ, דְּהַיְינוּ גְּמַר מְלָאכָה. זֶה הַכְּלָל: זֶה הַכְּלָל לְאַתּוֹיֵי מַאי? לְאַתּוֹיֵי דְּחַק קְפִיזָא בְּקַבָּא. רשב"ג אוֹמֵר הַמֻּכֶּה בַּקּוֹרְנָס עַל הַסַּדָּן כו'. מַאי קָעָבִיד? רַבָּה וְרַב יוֹסֵף דְּאָמְרֵי תְּרַוֵיְיהוּ: מִפְּנֵי שֶׁמְּאַמֵּן אֶת יָדוֹ. קָשֶׁה בָּהּ בְּנֵי רַחֲבָה: אֶלָּא מֵעַתָּה, חֲזָא אוּמְנָתָא בְּשַׁבְּתָא וְגָמַר, הָכִי נַמִּי דְּמִיחַיְּיב? אֶלָּא אַבָּיֵי וְרָבָא דְּאָמְרֵי תְּרַוֵיְיהוּ: שֶׁכֵּן מְרַדְּדֵי טַסֵּי מִשְׁכָּן עוֹשִׁין כֵּן. תַּנְיָא נַמִּי הָכִי, רשב"ג אוֹמֵר: אַף הַמֻּכֶּה בַּקּוֹרְנָס עַל הַסַּדָּן בִּשְׁעַת מְלָאכָה – חַיָּיב, שֶׁכֵּן מְרַדְּדֵי טַסֵּי מִשְׁכָּן עוֹשִׁין כֵּן. **מתני'** הַחוֹרֵשׁ – כָּל שֶׁהוּא, הַמְנַכֵּשׁ וְהַמְקַרְסֵם וְהַמְזָרֵד כָּל שֶׁהוּא – חַיָּיב. הַמְלַקֵּט עֲצִים, אִם לְתַקֵּן – כָּל שֶׁהֵן, אִם לְהֶיסֵּק – כְּדֵי לְבַשֵּׁל בֵּיצָה קַלָּה. הַמְלַקֵּט עֲשָׂבִים, אִם לְתַקֵּן – כָּל שֶׁהוּא, אִם לַבְּהֵמָה – כְּמֹלֵא פִּי הַגְּדִי. **גמ'** לְמַאי חָזֵי? חָזֵי לְבֵיזֵרָא דְּקָרָא דִּכְוָותָהּ גַּבֵּי מִשְׁכָּן – שֶׁכֵּן רָאוּי לְקֶלַח אֶחָד שֶׁל סַמָּנִין. "הַמְנַכֵּשׁ וְהַמְקַרְסֵם וְהַמְזָרֵד". ת"ר: הַתּוֹלֵשׁ עוֹלְשִׁין, וְהַמְזָרֵד זְרָדִים, אִם לַאֲכִילָה – כַּגְּרוֹגֶרֶת, אִם לַבְּהֵמָה – כְּמֹלֵא פִּי הַגְּדִי, אִם לְהֶיסֵּק – כְּדֵי לְבַשֵּׁל בֵּיצָה קַלָּה, אִם לְיַפּוֹת אֶת הַקַּרְקַע – כָּל שֶׁהֵן. אַטּוּ כּוּלְּהוּ לֹא לְיַפּוֹת אֶת הַקַּרְקַע נִינְהוּ? רַבָּה וְרַב יוֹסֵף דְּאָמְרֵי תְּרַוֵיְיהוּ: בְּאַגַּם שָׁנוּ. אַבַּיֵי אָמַר: אֲפִילּוּ תֵּימָא בְּשָׂדֶה דְּלָאו אַגַּם, וּכְגוֹן דְּלָא קָמִיפַּיֵּין. וְהָא אַבַּיֵי וְרָבָא דְּאָמְרֵי תְּרַוֵיְיהוּ: מוֹדֶה רַבִּי שִׁמְעוֹן בִּפְסִיק רֵישֵׁיהּ וְלֹא יָמוּת! לָא צְרִיכָא, דְּקָעָבִיד בְּאַרְעָא דְּחַבְרִיהּ. **מתני'** הַכּוֹתֵב שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת, בֵּין בִּימִינוֹ בֵּין בִּשְׂמֹאלוֹ, בֵּין מִשֵּׁם אֶחָד בֵּין מִשְׁתֵּי שֵׁמוֹת, בֵּין מִשְׁתֵּי סַמָּנִיּוֹת, בְּכָל לָשׁוֹן – חַיָּיב. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי: לֹא חִיְּיבוּ שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת אֶלָּא מִשּׁוּם רוֹשֵׁם, שֶׁכָּךְ כּוֹתְבִין עַל קַרְשֵׁי הַמִּשְׁכָּן, לֵידַע אֵיזוֹ בֶּן זוּגוֹ. א"ר יְהוּדָה: מָצִינוּ שֵׁם קָטָן מִשֵּׁם גָּדוֹל; שֵׁם מִשְׁמְעוֹן וּמִשְׁמוּאֵל, נֹחַ מִנָּחוֹר, דָּן מִדָּנִיאֵל, גַּד מִגַּדִּיאֵל. **גמ'** בִּשְׁלָמָא אַיָּמִין לִיחַיַּיב – מִשּׁוּם דְּדָרֵךְ כְּתִיבָה בְּכָךְ, אֶלָּא אַשְׂמֹאל אַמַּאי? הָא אֵין דֶּרֶךְ כְּתִיבָה בְּכָךְ! א"ר יִרְמְיָה: בְּאִטֵּר יָד שָׁנוּ. וְתֶהֱוֵי שְׂמֹאל דִּידֵיהּ כְּיָמִין דִּכְ"ע, וְאַשְׂמֹאל – לִיחַיַּיב, אַיָּמִין – לָא לִיחַיַּיב! אֶלָּא אָמַר אַבַּיֵי: בְּשׁוֹלֵט בְּשִׁתֵּי יָדָיו. רַב יַעֲקֹב בְּרֵיהּ דְּבַת יַעֲקֹב אָמַר: הָא מַנִּי – ר' יוֹסֵי הִיא, דְּאָמַר: לֹא חִיְּיבוּ שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת אֶלָּא מִשּׁוּם רוֹשֵׁם. וְהָא מְדַסְיְפָא ר' יוֹסֵי הִיא, רֵישָׁא לָאו ר' יוֹסֵי! כּוּלְּהוּ רַבִּי יוֹסֵי הִיא. "א"ר יְהוּדָה מָצִינוּ". אֶלָּא ר' יְהוּדָה שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת וְהֵן שְׁנֵי שֵׁמוֹת הוּא דְּמְחַיַּיב, שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת וְהֵן שֵׁם אֶחָד לָא מְחַיַּיב? וְהָתְנַיָּא: "וְעָשָׂה אַחַת" יָכוֹל עַד שֶׁיִּכְתּוֹב כָּל הַשֵּׁם, וְעַד שֶׁיְּאָרֵג כָּל הַבֶּגֶד, וְעַד שֶׁיַּעֲשֶׂה כָּל הַנַּפָּה – ת"ל 'מֵאַחַת'. אִי 'מֵאַחַת' יָכוֹל אֲפִילּוּ לֹא כָּתַב אֶלָּא אוֹת אַחַת, וְלֹא אָרַג אֶלָּא חוּט אֶחָד, וְלֹא עָשָׂה אֶלָּא בַּיִת אֶחָד בְּנַפָּה

ת"ל

תוספות

בשלמא לרב מיחזי כמאן דחר חורתא לבניינא. אע"ג דלא דמי לעושה נקב בלול של תרנגולין, דדהתם עשוי להכניס ולהוציא, מ"מ מטעם בנין כל דהו מיחייב, כמו מעייל שופתא בקופינא דמרא ומסתת. אלא לשמואל, דמשום בנין כל דהו לא מיחייב – אמאי חייב? הא אין כאן גמר מלאכה! **אם** לבהמה כמלא פי דגדי ואם להיסק. פירוש: שאינם ראויין לאכילה. דאי לאו הכי – מיחייב אשיעורא זוטא, כדאמר לעיל (דף עו.); המוציא תבן כמלא פי פרה לגמל – חייב:

באגם שנו. ומתני' דלא שייך לאוקמי באגם, אומר ר"ת: דאיירי באילן יבש, שאינו מתקן כלום:

לא צריכא דעביד בארעא דחבריה. פי' בערוך (ערך סבר); דבפסיק רישיה דלא ניחא ליה, כגון דקעביד בארעא דחבריה, וכגון באחר שאינו אוהבו, והקוצץ בהרת בשעת מילה שאין לו הנאה – מותר לכתחילה, ואפילו איסור דרבנן ליכא. והתיר ר' חבית שפקקוהו בפשתן להסיר הפקק ולמשוך ממנו יין בשבת, אע"פ שא"א שלא יסחוט בשמסיר הפקק, והוי פסיק רישיה – כיון דאינו נהנה בסחיטה זאת, שהיין נופל לארץ – מותר. ואינו נראה, דהא מפיס מורסא להוציא ממנו ליחה; היה אסור אי לאו משום צערא דגופא, אע"פ שאינו נהנה כלל בבנין הפתח, ואינו מתכוין כלל לבנין הפתח אלא לנקיבה בעלמא. וכן הביא רשב"א מ"מחט של יד ליטול בה את הקוץ" דמוקי לה ב"הנחנקין" (סנהדרין דף פד:) כר"ש דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה, ומשום צערא שרי. ואע"פ שאינו נהנה בחבורה, היה אסור אי לאו משום צערא דגופא. והא דקאמר לא צריכא דעביד בארעא דחבריה – היינו דלא מיחייב חטאת, אבל איסורא איכא. והא דקאמר בשילהי "כל התדיר" (זבחים דף צא:); המתנדב יין – מביאו ומזלפו על גבי האישים. ופריך: והא קא מכבה! ומוקי לה בר"ש, דאמר: דבר שאין מתכוין מותר. [א]מיירי דלא הוי פסיק רישיה, שמזלפו בטיפות דקות. א"נ: על גבי האיברים, אפשר שלא יכבה האש. ובפרק "הולב הגזול" (סוכה דף לג:), גבי אין ממעטין בי"ט, משום ר"א בר"ש אמרו: ממעטין. ופריך: והא קא מתקן מנא! ומשני: כגון שליקטן לאכילה, ודבר שאין מתכוין מותר. ופריך: והא אביי ורבא דאמרי תרוייהו מודה ר"ש בפסיק רישיה ולא ימות! ומשני: לא צריכא, דאית ליה הושענא אחריתי. משמע כפי' הערוך, דכשאינו נהנה – מותר, אע"ג דהוי פסיק רישיה. וליכא למימר כיון דאית ליה הושענא יתירתא אינו מתקן כלום – דא"כ אמאי קאמר התם דסבר לה כאבוה דאמר דבר שאינו מתכוין מותר? מיהו, י"ל: דאותו תיקון מועט כמו מיעוט עבדים דלא אסיר אלא מדרבנן, לא גזרו חכמים כשאינו נהנה:

בארעא דחבריה. פי': דהויא מלאכה שא"צ לגופה:

בגלטורי

בגלטורי בעלמא חייב. פירוש: א"א שכותבין בקמיע. וכן פירש ר"ח. ויש מפרשים: א"א היינו אמן אמן (סלה) שכותבין בקמיעין. וליתא: דהיינו נוטריקון, וחייב אפילו באחד. ורבנן דפטרי במתני' – פטרי אפילו בב' וג': א"א דאאזרך איכא בינייהו. לאו דוקא, דהא ת"ק פטר אפי' שתי אותיות משם אחד, עד שיכתוב שם משמעון אלא משום ר"ש נקטיה, דאפי' בהא מיחייב: המעבד כל שהוא. לאו דוקא כל שהוא, אלא כשיעור המפורש ב"המוציא" (לעיל דף עט:). ולא נקט "כל שהוא" אלא לאפוקי מדר"ש, דאמר עד שיעבד כל העור:

תריין הכי יכול עד שיכתוב כל הפסוק כו'. וא"ת: ומ"ש אריגה מהני, דהכא לא מחייב ר"ש עד שיתקן את כולו? וי"ל: דבאריג, שעושה דבר חדש שאינו בעולם – מחייב שפיר בשני בתי נירין. אבל עיבוד, שאינו אלא תיקון העור בעלמא, וכן גורר וצר צורה – בעי ר"ש עד שיתקן את כולו: **טיתין** פיפין. מכאן נראה לר"ת שצריך לכוף ראש הטית לתוכה, דדמי כעין פ':

בשביעי כמשפטם גרסינן. כדמוכח בפרק קמא דתענית (דף ב:), וכן הוא במסורת הגדולה, ודלא כרש"י דגרס בשמיני בס"פ "לולב וערבה" (סוכה דף מז:): גרועי

ת"ל 'אַחַת'. הָא כֵּיצַד: אֵינוֹ חַיָּיב עַד שֶׁיִּכְתּוֹב שֵׁם קָטָן מִשֵּׁם גָּדוֹל; שֵׁם מִשְׁמְעוֹן וּמִשְׁמוּאֵל, נֹחַ מִנָּחוֹר, דָּן מִדָּנִיאֵל, גָּד מִגַּדִּיאֵל. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אֲפִילּוּ לֹא כָּתַב אֶלָּא שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת וְהֵן שֵׁם אֶחָד – חַיָּיב, כְּגוֹן: שֵׁשׁ, תֵּת, רָר, גַּג, חָח. א"ר יוֹסֵי: זְכִי מִשּׁוּם כּוֹתֵב הוּא חַיָּיב? וַהֲלֹא אֵינוֹ חַיָּיב אֶלָּא מִשּׁוּם רוֹשֵׁם, שֶׁכֵּן רוֹשְׁמִין עַל קַרְשֵׁי הַמִּשְׁכָּן לִידַע אֵיזוֹ הִיא בֶּן זוּגוֹ. לְפִיכָךְ, שָׁרַט שְׁרִיטָה אַחַת עַל שְׁנֵי נְסָרִין, אוֹ שְׁתֵּי שְׁרִיטוֹת עַל נֶסֶר אֶחָד – חַיָּיב. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: "וְעָשָׂה אַחַת" יָכוֹל עַד שֶׁיִּכְתּוֹב אֶת כָּל הַשֵּׁם, עַד שֶׁיֵּאָרוֹג כָּל הַבֶּגֶד, עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה אֶת כָּל הַנֶּפָה – ת"ל 'מֵאַחַת', אִי 'מֵאַחַת' – יָכוֹל אֲפִילּוּ לֹא כָּתַב אֶלָּא אוֹת אַחַת, וַאֲפִילּוּ לֹא אָרַג אֶלָּא חוּט אֶחָד, וַאֲפִילּוּ לֹא עָשָׂה אֶלָּא בֵּית אֶחָד בַּנֶּפָה – ת"ל 'אַחַת' הָא כֵּיצַד: אֵינוֹ חַיָּיב עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה מְלָאכָה שֶׁכִּיּוֹצֵא בָהּ מִתְקַיֶּימֶת. ר' יוֹסֵי אוֹמֵר: "וְעָשָׂה אַחַת"

"וְעָשָׂה הֵנָּה" – פְּעָמִים שֶׁחַיָּיב אַחַת עַל כּוּלָּן, וּפְעָמִים שֶׁחַיָּיב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת. קָתָנֵי, מִיהָא, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אֲפִילּוּ לֹא כָּתַב אֶלָּא שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת וְהֵן שֵׁם אֶחָד – חַיָּיב! לָא קַשְׁיָא, הָא – דִּידֵיהּ, הָא – דְּרַבָּיהּ. דְּתַנְיָא, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבָּן גַּמְלִיאֵל: אֲפִילּוּ לֹא כָּתַב אֶלָּא ב' אוֹתִיּוֹת וְהֵן שֵׁם אֶחָד – חַיָּיב, כְּגוֹן: שֵׁשׁ, תֵּת, רָר, גַּג, חָח. וְר"ש הֵיְינוּ ת"ק! וְכ"ת: אֶלֶף אֶלֶף דַּאֲאַזְרָךְ אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ; דְּת"ק סָבַר: אֶלֶף אֶלֶף דַּאֲאַזְרָךְ לָא מִיחַיַּיב, וְר"ש סָבַר: כֵּיוָן דְּאִיתֵיהּ בְּגִלְטוֹרֵי בְּעָלְמָא – חַיָּיב. לְמֵימְרָא דְּר"ש לְחוּמְרָא? וְהָתַנְיָא: הַקּוֹדֵחַ כָּל שֶׁהוּא – חַיָּיב. הַמְגָרֵר כָּל שֶׁהוּא, הַמְעַבֵּד כָּל שֶׁהוּא, הַצָּר בִּכְלִי צוּרָה כָּל שֶׁהוּא, רש"א: עַד שֶׁיִּקְדַּח אֶת כּוּלּוֹ, עַד שֶׁיְּגָרוֹר אֶת כּוּלּוֹ, עַד שֶׁיְּעַבֵּד אֶת כּוּלּוֹ, עַד שֶׁיְּצַיֵּר כּוּלּוֹ. אֶלָּא, ר"ש הָא אַתָּא לְאַשְׁמַעִינַן: עַד שֶׁיִּכְתּוֹב אֶת הַשֵּׁם כּוּלּוֹ. וּמִי מָצֵית אָמְרַתְּ הָכִי? וְהָתַנְיָא: רש"א: "וְעָשָׂה אַחַת" יָכוֹל עַד שֶׁיִּכְתּוֹב אֶת הַשֵּׁם כּוּלּוֹ – ת"ל 'מֵאַחַת' תֵּרֵץ וְאֵימָא הָכִי: יָכוֹל עַד שֶׁיִּכְתּוֹב אֶת הַפָּסוּק כּוּלּוֹ – ת"ל 'מֵאַחַת'. רַ' יוֹסֵי אוֹמֵר: "וְעָשָׂה אַחַת" "וְעָשָׂה הֵנָּה", פְּעָמִים שֶׁחַיָּיב אַחַת עַל כּוּלָּן, וּפְעָמִים שֶׁחַיָּיב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת. א"ר יוֹסֵי בְּרַ' חֲנִינָא: מ"ט דְּרַ' יוֹסֵי – 'אַחַת' 'מֵאַחַת' 'הֵנָּה' 'מֵהֵנָּה', אַחַת שֶׁהִיא הֵנָּה, וְהֵנָּה שֶׁהִיא אַחַת. 'אַחַת' – שִׁמְעוֹן, 'מֵאַחַת' – שֵׁם מִשִּׁמְעוֹן. 'הֵנָּה' – אָבוֹת, 'מֵהֵנָּה' – תּוֹלְדוֹת. אַחַת שֶׁהִיא הֵנָּה – זְרוֹן שַׁבָּת וְשִׁגְגַת מְלָאכוֹת, הֵנָּה שֶׁהִיא אַחַת – שִׁגְגַת שַׁבָּת וּזְרוֹן מְלָאכוֹת. "א"ר יְהוּדָה מָצִינוּ שֵׁם קָטָן מִשֵּׁם גָּדוֹל". מִי דָּמֵי? מ"מ דְּשֵׁם סָתוּם, מ"מ דְּשִׁמְעוֹן פָּתוּחַ! אָמַר רַב חִסְדָּא: זֹאת אוֹמֶרֶת, סָתוּם וַעֲשָׂאוֹ פָּתוּחַ – כָּשֵׁר. מֵיתִיבִי: "וּכְתַבְתָּם" – שֶׁתְּהֵא כְּתִיבָה תַּמָּה; שֶׁלֹּא יִכְתּוֹב אַלְפִין עַיְינִין, עַיְינִין אַלְפִין, בֵּיתִין כַּפִּין, כַּפִּין בֵּיתִין, גִּמְגִּין צַדִּין, צַדִּין גִּמְגִּין, דַּלְתִּין רֵישִׁין, רֵישִׁין דַּלְתִּין, הֵיהִין חֵיתִין, חֵיתִין הֵיהִין, וָוִין יוֹדִין, יוֹדִין וָוִין, זַיְינִין נוּנִין, נוּנִין זַיְינִין, טֵיתִין פֵּיפִין, פֵּיפִין טֵיתִין, כְּפוּפִין פְּשׁוּטִין, פְּשׁוּטִין כְּפוּפִין, מֵימִין סָמְכִין, סָמְכִין מֵימִין, סְתוּמִין פְּתוּחִין, פְּתוּחִין סְתוּמִין. פָּרָשָׁה פְּתוּחָה לֹא יַעֲשֶׂנָּה סְתוּמָה, סְתוּמָה לֹא יַעֲשֶׂנָּה פְּתוּחָה. כְּתָבָהּ כַּשִּׁירָה, אוֹ שֶׁכָּתַב אֶת הַשִׁّירָה כַּיּוֹצֵא בָהּ, אוֹ שֶׁכָּתַב שֶׁלֹּא בְּדִיוֹ, אוֹ שֶׁכָּתַב אֶת הָאַזְכָּרוֹת בְּזָהָב – חֲרֵי אֵלּוּ יְגֻנָּזוּ! הוּא דְּאָמַר – כִּי הַאי תַּנָּא, דְּתַנְיָא, רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָה אוֹמֵר: נֶאֱמַר כַּשֵּׁנִי 'וְנִסְכֵּיהֶם', כַּשִּׁשִּׁי 'וּנְסָכֶיהָ', כַּשְּׁבִיעִי 'כִּמְשְׁפָּטָם' – חֲרֵי מִ"מ יוֹ"ד מִ"מ – 'מַיִם' מִכָּאן רָמָז לְנִיסּוּךְ מַיִם מִן הַתּוֹרָה. וּמִדְּפָתוּחַ וַעֲשָׂאוֹ סָתוּם – כָּשֵׁר, סָתוּם נַמִי, סָתוּם וַעֲשָׂאוֹ פָּתוּחַ – כָּשֵׁר. מִי דָּמֵי? פָּתוּחַ וַעֲשָׂאוֹ סָתוּם

עלויי

ת"ל אַחַת. שֶׁתְּהֵא מְלָאכָה שֶׁלִּימָּה בְּמָקוֹם אֶחָד: שֵׁם מִשִּׁמְעוֹן. וּלְגַבֵּי בֶּגֶד נַמִי, שְׁנֵי חוּטִין. וּבְנֶפָּה – שְׁנֵי בָתִּין שֶׁמְּקַיְּימִין(א) כָּךְ, לְפִי שֶׁאֵין אָדָם אוֹרֵג בֶּגֶד בְּיוֹם אֶחָד, וְעוֹשֶׂה נָפָה בְּבֵת אַחַת. וּמִתְּחִיל וְעוֹשֶׂה כְּדֵי קִיּוּם, שֶׁלֹּא יְהֵא נִסְתָּר מֵאֵלָּיו: אֲפִילּוּ לֹא כָּתַב. מְתַיְּבָה גְּדוֹלָה: אֶלָּא ב' אוֹתִיּוֹת שֶׁל שֵׁם אֶחָד כְּגוֹן שֵׁשׁ תֵּת. וְהֵן מִתֵּיבוֹת גְּדוֹלוֹת, כְּגוֹן: שֵׁשׁ מִשֵּׁשְׁבֶּצֶר, מִשֵּׁשַׁךְ, שֶׁשֶׁמֶשׁ. תֵּת – מִתְּתָרָאוּ, תִּתְנוּ. וְכ"ש אִם נִתְכַּוֵּין לְקִטְנָה תְּחִילָּה: שֶׁכִּיּוֹצֵא בָהּ מִתְקַיֶּימֶת. וּלְקַמִּיהּ פָּרֵיךְ: הֵיְינוּ ת"ק: ר' יוֹסֵי אוֹמֵר. מִפְּרַשׁ לְמִילְּתֵיהּ לְקַמָּן: הֵיְינוּ ת"ק. שֵׁשׁ תֵּת: וְכ"ת אֶלֶף אֶלֶף דַּאֲאַזְרָךְ. שֶׁהֵם שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת מִתֵּיבָה גְּדוֹלָה, אֲבָל לֹא מְצִינוּ שֶׁהִיא תֵּיבָה קְטַנָּה בְּכָל הַמִּקְרָא: כֵּיוָן דְּאִיתֵיהּ בְּגִלְטוֹרֵי. קְמִיעוֹת וּכְתָבִים שֶׁל מְכַשֵּׁפוּת וְשֶׁל שְׁמוֹת קוֹרִין בְּלִשּׁוֹן לוּטִי"ן שֶׁל מִינִין קְלוֹטֹרוֹס. וּרְגִילִין סוֹפְרִין לִכְתּוֹב בָּהֶן תֵּיבוֹת שֶׁל שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת, וְאֵינָם תֵּיבוֹת בְּמָקוֹם אַחֵר: הַמְגָרֵר. כְּלוֹנְסוֹת אוֹ קְלָפִים, דְּהַיְינוּ תּוֹלְדָה דִּמְמַחֵק: הַקּוֹדֵחַ כָּל שֶׁהוּא. קְצָת הַנֶּקֶב, וְאע"פ שֶׁלֹּא עָבַר עוֹבִי הָעֵץ לְרָאוֹת בְּעֹבֶר הַשֵּׁנִי: כָּל שֶׁהוּא. מִן הַצּוּרָה: אֶת כּוּלּוֹ. כָּל מַה שֶּׁנִּתְכַּוֵּין לְגָרֵר אוֹ לְעַבֵּד מִתְּחִלָּה בְּבֵת אַחַת: כָּל הַשֵּׁם. כָּל הַתֵּיבָה: מ"ט דְּר' יוֹסֵי. הֵיכִי דָּרִישׁ לֵיהּ: אַחַת מֵאַחַת. אַחַת ה"ל לְמִכְתַּב, וְלִשְׁתּוֹק. וְכָתַב מִ"מ יְתֵירָה, וּמֵהַנָּה יְתֵירָא!: הֵנָּה מֵהֵנָּה. א"נ: הֵנָּה הָוֵה לֵיהּ לְמִכְתַּב, וְכָתַב מִ"מ יְתֵירָה, וּמֵאַחַת יְתֵירָה. הִלְכָּךְ לְמִדְרַשִׁינְהוּ לְבוּלְּהוּ כְּתָבִינְהוּ. דְּדָרוֹשׁ אַחַת הַנָּה בְּלָא מִ"מ הָכִי: אַחַת שֶׁהִיא הַנָּה, הַנָּה שֶׁהִיא אַחַת, לְתָרֵי גִּוּוֹנֵי אִיכָּא לְמִידְרַשׁ מִשְׁמְעוּתַיְיהוּ: וְעָשָׂה עֲבִירָה אַחַת וְהִיא לוֹ הַנָּה – חַיָּיב חַטָּאוֹת הַרְבֵּה. אִי נַמִי, וְעָשָׂה אַחַת עֲשִׂיָּתוֹ חֲשׁוּבָה לוֹ כְּאַחַת, וְאע"פ שֶׁהַנָּה הָיוּ – מִשְׁמַע שֶׁהַרְבֵּה עֲבֵירוֹת עָשָׂה, וְהֵיְינוּ הַנָּה שֶׁהִיא אַחַת. הִלְכָּךְ: תַּרְוַיְיהוּ דָּרִישׁ בֵּיהּ, פְּעָמִים שֶׁהִיא בֵּן וּפְעָמִים שֶׁהִיא בֵּן, כִּדְמִפְרַשׁ לְקַמֵּיהּ: אַחַת שִׁמְעוֹן. כְּלוֹמַר: דָּרִישׁ מִ"מ יְתֵירָה; 'אַחַת' הָוֵי מִשְׁמַע דְּאֵינוֹ חַיָּיב עַד שֶׁיִּכְתּוֹב כָּל הַתֵּיבָה שֶׁנִּתְכַּוֵּין לִכְתּוֹב: מֵאַחַת שֵׁם מִשִּׁמְעוֹן. כָּתַב 'מֵאַחַת', לְמִימַר דַּאֲפִילּוּ לֹא כָּתַב אֶלָּא מִקְצָתָהּ, וּבִלְבַד שֶׁתְּהֵא מְקוּיֶּימֶת בְּמָקוֹם אַחֵר, דּוּמְיָא דְּאַחַת דְּרִישׁוּתֵיהּ דְּקָרָא: הֵנָּה. הָוֵי מִשְׁמַע אָבוֹת, כְּתַב 'מֵהֵנָּה' לְרַבּוּיֵי תּוֹלְדוֹת: אַחַת שֶׁהִיא הֵנָּה. דְּאָמַרְן לְעֵיל ה"ד: כְּגוֹן שֶׁעָשָׂאן בְּזִרּוּן שַׁבָּת וְשִׁגְגַת מְלָאכוֹת, וְאע"ג דְּכוּלָּן אֵינָן אֶלָּא חִילּוּל שַׁבָּת אַחַת – מִיחַיַּיב לְכָל מְלָאכָה וּמְלָאכָה, דְּגוּפֵי מְלָאכוֹת מְחֻלָּקִין, הוֹאִיל וְאִיכָּא שִׁגְגָה טוּבָא: הֵנָּה. שֶׁהִיא אַחַת – שִׁגְגַת שַׁבָּת וּזְרוֹן מְלָאכוֹת – שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהֵן גּוּפֵי מְלָאכוֹת הַרְבֵּה, אֵינוֹ חַיָּיב אֶלָּא אַחַת, דַּחֲדָא שִׁגְגָה הִיא: מִי דָּמֵי כו'. זֶה שֶׁנִּתְכַּוֵּין לִכְתּוֹב שֵׁם מִשִּׁמְעוֹן – מִ"מ פְּתוּחָה כְּתָב, וְהֵיכִי קָרֵי לֵיהּ מִתְקַיֶּימֶת בְּמָקוֹם אַחֵר? וְהָא לָא הָוֵיָא! וּכְתַבְתָּם. דִּתְפִילִּין וּמְזוּזָה: תָּם. שָׁלֵם בְּהִלְכָתָהּ: אַלְפִין עַיְינִין. יֵשׁ שֶׁכּוֹתְבִין כֵּן, מִפְּנֵי שֶׁדּוֹמִין בְּקִרְיָאָתָן: בֵּיתִין כַּפִּין. דּוֹמִין בִּכְתִיבָתָן: גִּמְגִּין צַדִּין. דּוֹמִין בִּכְתִיבָתָן, אֶלָּא שֶׁזֶּה לְמַעְלָה וְזֶה לְמַטָּה: זַיְינִין נוּנִין. פְּשׁוּטִין: כְּפוּפִין. כָּף פֵּה צַדִּי נוּן: פְּשׁוּטִין. הַכְּפוּלוֹת שֶׁלָּהֶן פְּשׁוּטוֹת: מֵימִין סָמְכִין. מ"מ סְתוּמָה שֶׁדּוֹמָה לְסָמֶךְ: סְתוּמִין. מ"מ סְתוּמָה: פְּתוּחִין. מ"מ פְּתוּחָה: כְּשִׁירָה. בְּדִילּוּגִין אָרִיךְ וּלְבֵינָה: מִכָּאן רָמָז כו'. כְּלוֹמַר: מִ"מ דְּ"וְנִסְכֵּיהֶם" דָּרִישׁ לֵיהּ בִּפְתוּחָה, [שְׁמַע מִינָּהּ: בִּפְתוּחָה וַעֲשָׂאוֹ סָתוּם דְּכָשֵׁר – הוּא הַדִּין נַמִי סָתוּם וַעֲשָׂאוֹ פָּתוּחַ, כְּגוֹן שֵׁם מִשִּׁמְעוֹן מֵעַלִּיכְשֵׁר לְהִתְקַיֵּים בְּמָקוֹם שֵׁם:

עלויי

תַּלְמוּד לוֹמַר – מלמדנו הכתוב האמור אצל נשיא, 'וְעָשָׂה אַחַת' שאינו חייב אלא על עשיית דבר שלם. הָא כֵּיצַד – היאך ניתן לפרש את המקראות שלא יהיו הדרשות סותרות זו את זו. אלא כוונת התורה היא, שאמנם לא צריך שתעשה המלאכה בשלמותה, כפי שנדרש מתיבת 'מאחת', והמתכוין לכתוב תיבה שלמה אינו צריך לכתוב את כל השם, אך מכל מקום אֵינוֹ חַיָּיב, עַד שֶׁיִּכְתּוֹב שֵׁם קָטָן מִשֵּׁם גָּדוֹל, כגון 'שֵׁם' מ'שִׁמְעוֹן' וּמִ'שְׁמוּאֵל', 'נֹחַ' מִ'נָּחוֹר', 'דָּן' מִ'דָּנִיאֵל', 'גָּד' מִ'גַּדִּיאֵל', דהיינו שיעשה פעולה שנחשבת מלאכה שלמה במקום אחר, כפי שנדרש מתיבת 'אחת'.

דעה שניה: רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, לא רק בכתיבת 'שם' מ'שמעון' שהם שתי אותיות שונות חייב, אלא אֲפִילּוּ לֹא כָּתַב מתוך התיבה הגדולה אֶלָּא שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת וְהֵן שֵׁם אֶחָד – השוות בשמם, אם הם תיבה בפני עצמה חַיָּיב, כְּגוֹן הכותב 'שֵׁשׁ' מ'שֵׁשְׁבַּצַּר' (עזרא א יא) או מ'שֵׁשֶׁךְ' (ירמיה נא מא), 'תֵּת' מ'תַּתְּרָאוּ' (בראשית מב א) או מ'תַּתְּנוּ' (שם לד ט). 'רֵד' מ'רִרִים', 'גַּג' מ'גַּגּוֹ' (שמות ל ג), 'חָם' מ'חַמִּים' (יחזקאל לח ד), שכל אלו תיבות קצרות מתוך תיבות ארוכות, הנחשבות מילה בפני עצמה.

דעה שלישית: אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, וְכִי הכותב שתי אותיות מִשּׁוּם כּוֹתֵב הוּא חַיָּיב, שאתם אומרים שרק בכתיבת שתי אותיות שהן מילה שלמה במקום אחר חייב, וַהֲלֹא הכותב אֵינוֹ חַיָּיב אֶלָּא מִשּׁוּם רוֹשֵׁם – עשיית סימן בלבד, שֶׁכֵּן כך היו רוֹשְׁמִין עַל קַרְשֵׁי הַמִּשְׁכָּן כדי לֵידַע אֵיזוּ הִיא בֶּן זוּגוֹ, לְפִיכָךְ לא רק על כתיבת אותיות חייב, אלא אפילו שָׁרַט שְׁרִיטָה אַחַת בסכין עַל שְׁנֵי נְסָרִין [–קרשים] בבת אחת, ונמצא שקצת מן השריטה על קרש אחד ומקצתה על הקרש השני, אוֹ ששרט שְׁתֵּי שְׁרִיטוֹת עַל נֶסֶר אֶחָד, חַיָּיב, ולכן גם הכותב שתי אותיות שאינן תיבה במקום אחר חייב.

דעה רביעית: רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, נאמר בתורה (ויקרא ד כב) בענין נשיא שחטא בשגגה 'אֲשֶׁר נָשִׂיא יֶחֱטָא וְעָשָׂה אַחַת', ומזה שנאמר 'אחת' משמע שחטא בעשיית פעולה שלמה, יָכוֹל – שמא תאמר שמשום כך אינו חייב על עשיית מלאכה בשבת עַד שֶׁיִּכְתּוֹב אֶת כָּל הַשֵּׁם שהתכוין לכתוב, או עַד שֶׁיְּאָרוֹג את כָּל הַבֶּגֶד שהתכוין לארוג, או עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה אֶת כָּל הַנֶּפֶה. תַּלְמוּד לוֹמַר – מלמדנו הכתוב הנאמר (שם ד ב) בענין אדם שחטא בשגגה 'וְעָשָׂה מֵאַחַת', שחייב גם אם עשה רק חלק מן המלאכה. אִי – אם אתה לומד מ'מֵאַחַת' שחייב גם באופן שלא גמר את מלאכתו, יָכוֹל אֲפִילּוּ לֹא כָּתַב אֶלָּא אוֹת אַחַת, וַאֲפִילּוּ לֹא אָרַג אֶלָּא חוּט אֶחָד, וַאֲפִילּוּ לֹא עָשָׂה אֶלָּא בַּיִת אֶחָד בַּנֶּפֶה, יהיה חייב, תַּלְמוּד לוֹמַר – מלמדנו הכתוב הנאמר אצל נשיא 'וְעָשָׂה אַחַת'. הָא כֵּיצַד – היאך ניתן לפרש את המקראות שלא יהיו הדרשות סותרות זו את זו. אלא כוונת התורה היא שאֵינוֹ חַיָּיב בעושה מקצת מן המלאכה שחשב לעשות עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה מְלָאכָה שֶׁכִּיּוֹצֵא בָהּ מִתְקַיֶּמֶת בפני עצמה ללא צורך להוסיף עליה.

רבי יוסי דורש את הכתוב בדרך אחרת לענין חיוב חטאת: רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, לא לענין שלמות המלאכה הפסוק (שם) נדרש, אלא לענין חיוב חטאת, ובדרך זו הוא נדרש, נאמר 'נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא בִּשְׁגָגָה וגו' וְעָשָׂה מֵאַחַת מֵהֵנָּה', תיבת 'ועשה' מתייחסת לשתי התיבות, וכאילו נכתב בתורה 'וְעָשָׂה אַחַת' 'וְעָשָׂה הֵנָּה', ולמדנו מכך שפְּעָמִים שֶׁהעושה כמה עבירות בשגגה חַיָּיב רק חטאת אַחַת עַל כּוּלָּן, וּפְעָמִים שֶׁחַיָּיב חטאת עַל כָּל אַחַת וְאַחַת – על כל עבירה ועבירה בפני עצמה.

לאחר שסיימה הגמרא להביא את דברי הברייתא, היא חוזרת לקושיא שפתחה בה, שדברי רבי יהודה בברייתא סותרים את דבריו שבמשנה: קָתָנֵי מִיהָא – מכל מקום שנינו בברייתא, שרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, שאֲפִילּוּ לֹא כָּתַב אֶלָּא שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת וְהֵן שֵׁם אֶחָד – אותיות שוות, חַיָּיב, ואילו משמעות דבריו במשנתנו היא שעל כתיבת שתי אותיות שוות פטור.

מתרצת הגמרא: לֹא קַשְׁיָא, הָא דִּידֵיהּ הָא דְּרַבָּיהּ – דברי רבי יהודה במשנתנו הם דעת עצמו, שעל שתי אותיות שוות מתוך תיבה גדולה פטור, ודבריו בברייתא הם דעת רבן גמליאל רבו, שחייב. שכן מצינו בברייתא אחרת שאמר כן בשם רבן גמליאל, דְּתַנְיָא בברייתא, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר מִשּׁוּם [–בשם] רַבָּן גַּמְלִיאֵל, אֲפִילּוּ לֹא כָּתַב מן התיבה הגדולה אֶלָּא שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת וְהֵן שֵׁם אֶחָד, חַיָּיב, כְּגוֹן 'שֵׁשׁ' 'תֵּת' 'רֵד' 'גַּג' 'חָם'.

הגמרא מבררת את דעת רבי שמעון. מקשה הגמרא: וְרַבִּי שִׁמְעוֹן שאמר שהעושה מלאכה המתקיימת במקום אחר חייב, ולכן אף הכותב שתי אותיות שוות מתוך תיבה גדולה חייב, הֵיינוּ תַּנָּא קַמָּא – הרי הוא כדברי רבי יהודה [בשם רבן גמליאל], שהלא גם לדעתו הכותב שתי אותיות שוות מתוך תיבה גדולה, אם זה שם המתקיים במקום אחר חייב, ומה ההבדל ביניהם. וְכִי תֵּימָא – ואם תרצה לומר שאֶלָּא דַּ'אֲאַזֶּרְךָ' (ישעיה מה ה) אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ – שההבדל בין שיטתם הוא באופן שהתכוין לכתוב 'אֲאַזֶּרְךָ' וכתב רק 'אא', דְּתַנָּא קַמָּא סָבַר, שאמנם בכתב 'שש' מ'ששך' חייב, אולם אם כתב אֶלָּא אֶלָּא דַּ'אֲאַזֶּרְךָ' לֹא מִיחַיַּיב, מפני שלא מצינו תיבת 'אא' בכל המקראות. וְרַבִּי שִׁמְעוֹן סָבַר, כֵּיוָן דְּאִיתֵיהּ בְּגִלְטוּרֵי בְּעָלְמָא – כיון שהסופרים רגילים לכתוב תיבות של שתי אותיות בקמיעות ובכתבי מכשפות לאיזה סימן, אף על פי שאין להם משמעות במקום אחר, לפיכך גם כתיבת 'אא' נחשבת למלאכה שכיוצא בה מתקיימת וחַיָּיב.

הגמרא דוחה אפשרות זו. תמהה הגמרא: לְמֵימְרָא – האם יתכן לומר כן דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן לְחוּמְרָא – שרבי שמעון מחמיר יותר מתנא קמא ורבי יהודה, וְהָתַנְיָא – והרי שנינו בברייתא, הַקּוֹדֵחַ חור כָּל שֶׁהוּא, אף על פי שלא עשהו מפולש באופן שניתן לראות דרכו לעבר השני כפי שהתכוין לעשות, חַיָּיב. וכן הַמְגָרֵר – המחליק קורות של עץ ארוכות, או קלפים, בשיעור כָּל שֶׁהוּא, וְהַמְעַבֵּד עורות בשיעור כָּל שֶׁהוּא, וְהַצָּר בַּכְּלִי צוּרָה – והעושה בכלי צורה ליפותו, אף אם היה בדעתו לעשות צורה שלמה ועשה רק כָּל שֶׁהוּא מן הצורה, חייב. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, אם התכוין לעשות מלאכה שלמה, אינו חייב עַד שֶׁיְּקַדֵּחַ בבת אחת אֶת כּוּלּוֹ – את כל מה שהתכוין לקדוח בתחילה, וכן אינו חייב עַד שֶׁיְּגָרוֹר אֶת כּוּלּוֹ, וְעַד שֶׁיְּעַבֵּד אֶת כּוּלּוֹ, וְעַד שֶׁיְּצוּר כּוּלּוֹ, אבל אם עשה רק חלק מן המלאכה שהתכוין לעשות פטור. הרי שרבי שמעון מיקל יותר ומצריך שתעשה כל המלאכה שהיה בדעתו לעשותה. ואם כן לא יתכן לומר שסובר שבעשה מקצת ממלאכת הכתיבה חייב.

מתרצת הגמרא: אֶלָּא רַבִּי שִׁמְעוֹן הָא אֲתָא לְאַשְׁמְעִינַן – דבר זה בא להשמיענו, שאינו חייב על כתיבת שתי אותיות עַד שֶׁיִּכְתּוֹב אֶת הַשֵּׁם כּוּלּוֹ – את כל התיבה שהתכוין לכתוב, שלא כדעת תנא קמא ורבי יהודה המחייבים גם על 'שם קטן משם גדול'.

מקשה הגמרא: וּמִי מָצֵית אָמְרַת הָכִי – וכי אתה יכול לומר כן, וְהָתַנְיָא – והרי שנינו בברייתא הנזכרת, רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, נאמר 'וְעָשָׂה אַחַת', יָכוֹל לא יהיה חייב עַד שֶׁיִּכְתּוֹב אֶת הַשֵּׁם כּוּלּוֹ – את כל התיבה שהיה בדעתו לכותבה, תַּלְמוּד לוֹמַר 'מֵאַחַת', שחייב אף אם לא כתב את כל התיבה. ואם כן לא יתכן לומר שרבי שמעון פוטר בכתב שתי אותיות מתוך תיבה גדולה.

מתרצת הגמרא: תָּרֵיץ וְאֵימָא הָכִי – תקן את לשון הברייתא ואמור אותה כך, רבי שמעון אומר 'וְעָשָׂה אַחַת', יָכוֹל – שמא תאמר שהמתכוין לכתוב פסוק שלם אינו חייב עַד שֶׁיִּכְתּוֹב אֶת הַפָּסוּק כּוּלּוֹ, ובפחות מכך יהיה פטור, תַּלְמוּד לוֹמַר 'מֵאַחַת', שחייב אף אם כתב חלק מן הפסוק, ובלבד שיכתוב תיבה שלמה. אבל אם לא השלים אפילו תיבה אחת פטור. ובזה הוא חולק על תנא קמא ורבי יהודה ודעתו לקולא.

הגמרא חוזרת לבאר את דברי רבי יוסי: שנינו בסוף הברייתא המובאת לעיל, שרַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, שדורשים מ'וְעָשָׂה אַחַת', וכן מ'וְעָשָׂה הֵנָּה', שפְּעָמִים שֶׁהעושה כמה עבירות בשגגה חַיָּיב חטאת אַחַת עַל כּוּלָּן, וּפְעָמִים שֶׁחַיָּיב חטאת עַל כָּל אַחַת וְאַחַת.

אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא, מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יוֹסֵי – כיצד דרש רבי יוסי את הכתוב לענין זה. ומבאר, שרבי יוסי סבר, שבמה שנאמר 'וְעָשָׂה מֵאַחַת מֵהֵנָּה' ישנם כמה יתורים: א. שיכלה התורה לכתוב 'אַחַת', ותחת זאת כתבה 'מֵאַחַת' במ"ם יתירה. ב. שיכלה התורה

המשך בעמוד רז

עֲלוּיֵי קָא מְעַלֵּי לֵיהּ – הוא מעלה את האות בחשיבות, כי מ"ם סתום היה בלוחות ומ"ם פתוח לא, כמו שמוכח ממה **דְּאָמַר רַב חִסְדָּא,** שאותיות **מֵ"ם וְסָמֶ"ךְ שֶׁנִּכְתְּבוּ בְּלוּחוֹת הַבְּרִית כְּגַם הָיוּ עוֹמְדִין,** לפי שהכתב שבלוחות היה חקוק באבן מעבר לעבר, ואם לא שהיתה עמידתם בנס, היתה חתיכת האבן שבתוך המ"ם הסתום והסמ"ך נופלת. ומכיון שמ"ם סתום בודאי היה בלוחות, כי רק בו שייך נס זה, מוכח שלא היה בלוחות מ"ם פתוח. ומאחר שמ"ם סתום היה בלוחות ומ"ם פתוח לא היה בלוחות, נמצא שבכתיבת מ"ם סתום במקום מ"ם פתוח כתב אות מובחרת יותר, לפיכך כתיבתו כשירה.

אֶלָּא סָתוּם וַעֲשָׂאוּ פְּתוּחַ – מה שאין כן בכתיבת מ"ם פתוח במקום מ"ם סתום, שבשינוי זה **גָּרוּעֵי קָא מְגָרַע לֵיהּ** – הוא מגרע מחשיבות האות שהיתה אמורה להכתב, שהרי מ"ם פתוח לא היה בלוחות, כמו שמבואר ממה **דְּאָמַר רַבִּי יִרְמְיָה, וְאִיתֵימָא** – ויש אומרים שאמר **רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא,** אותיות **מִנְצְפָּךְ** – 'מ' פתוח, 'נ' 'צ' 'פ' 'כ' הכפופות **צוֹפִים אֲמָרוּם** – נביאי הדורות הידשום, נמצא שהכותב מ"ם פתוח במקום סתום, כתבו בצורה גרועה יותר, ועל כן אין להביא ראיה מדברי רבי יהודה בן בתירה שהכשיר כתיבת מ"ם סתום במקום פתוח, להכשיר גם כתיבת מ"ם פתוח במקום סתום. ואם כן חוזרת הקושיא על רב חסדא היאך אמר שסתום ועשאו פתוח כשר, הרי שנינו בברייתא (לעיל קג:) שבאופן זה הכתיבה פסולה.

הגמרא דוחה את הדחיה: **וְתִיסְפְּרָא** – וכי כך אתה סבור שאותיות 'מנצפך' צופים אמרום, **וְהָכְתִּיב** – והרי נאמר (ויקרא כז: לד) **'אֵלֶּה הַמִּצְוֹת** אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַר סִינָי', ודרשו (תו"כ בחוקותי פ"ח פי"ג) מתיבות 'אֵלֶּה הַמִּצְוֹת', **שֶׁאֵין הַנְּבִיא רַשַּׁאי לְחַדֵּשׁ** שום **דָּבָר מֵעַתָּה** – מעת שניתנה התורה למשה בסיני, והיאך יתכן לומר שהנביאים חידשו אותיות שלא היו בתורה.

אֶלָּא בהכרח **דְּמִיהְוָה הֲוַאי** – שגם בלוחות היו כל האותיות הפתוחות והסתומות הפשוטות והכפופות, אולם **מֵידָע לֹא הֲוָה יָדְעִין** – לא היו יודעים הֵי – אלו סוגי אותיות מקומם **בְּאֶמְצַע הַתֵּיבָה, וְהֵי** – ואלו סוגי אותיות מקומם **בְּסוֹף הַתֵּיבָה,** והיו כל האותיות נכתבות בין באמצע ובין בסוף, **וְאָתוּ צוֹפִים תַּקְּנִינְהוּ** – ובאו הנביאים ותיקנו שמ"ם פתוח והאותיות הכפופות מקומם באמצע התיבה, ומ"ם סתום והאותיות הפשוטות מקומם בסוף התיבה. נמצא אם כן שכל האותיות היו כתובות בלוחות ואין מעלה לאות סתומה יותר מפתוחה, לפיכך ניתן לומר שרב חסדא סבר כרבי יהודה בן בתירה, וגם אם כתב מ"ם פתוח במקום מ"ם סתום הספר כשר.

מקשה הגמרא: **וְאַכַּתִּי** – ועדיין קשה, היאך חידשו הנביאים אלו אותיות כותבים באמצע התיבה ואלו אותיות כותבים בסוף התיבה, הלא מהכתוב **'אֵלֶּה הַמִּצְוֹת'** למדנו **שֶׁאֵין הַנְּבִיא רַשַּׁאי לְחַדֵּשׁ** שום **דָּבָר מֵעַתָּה,** וגם תקנה זו חידוש היא.

מתרצת הגמרא: שאכן כבר מימות משה היה לכל סוגי האותיות מקום קבוע, **אֶלָּא** שהסופרים ההדיוטות שבמשך הדורות **שְׁכָחוּם,** והיו כותבים את כל סוגי האותיות בין באמצע התיבה ובין בסופה, **וְחָזְרוּ** הנביאים **וְיִסְּדוּם** כראוי, איזו באמצע ואיזו בסוף, כפי שהיה מקובל בידם במסורה.

למסקנת הדברים מצינו שנחלקו תנאים בדין המשנה בהכותב ממ"ם פתוח לסתום ולהיפך. שיטת הברייתא (לעיל קג:) שהספר פסול. שיטת רבי יהודה בן בתירה שהכותב מ"ם סתום במקום מ"ם פתוח הספר כשר. שיטת רב חסדא שניתן להוכיח מדברי רבי יהודה שבמשנתנו, שגם בכותב מ"ם פתוח במקום מ"ם סתום הספר כשר. ומבואר בגמרא שאף רבי יהודה בן בתירה יסבור כך.

הגמרא חוזרת לבאר את דברי רב חסדא: **גּוּפָא** – נשוב למה **שֶׁאָמַר רַב חִסְדָּא, מֵ"ם וְסָמֶ"ךְ שֶׁנִּכְתְּבוּ בְּלוּחוֹת הַבְּרִית הָיוּ עוֹמְדִין.** וְדבריו מתבארים על פי מימרא נוספת **שֶׁאָמַר רַב חִסְדָּא,** שהִכְּתָב **שֶׁבַּלּוּחוֹת** היה **נִקְרָא מִבִּפְנִים וְנִקְרָא** גם **מִבַּחוּץ,** דהיינו שהיה ניתן לקרוא את הכתב משני עברי הלוחות, אלא שמהעבר השני היו האותיות הפוכות והתיבה הפוכה, כך שהיתה נקראת מסופה לתחילתה, **כְּגוֹן** תיבת 'נְבוּכוּ' היתה נקראת בעבר השני 'כובן', וכן תיבת (רהב כהר) [**בָּהָר** היתה נקראת בעבר השני 'רהב'], וכן תיבת 'סָרוּ' היתה נקראת בעבר השני 'ורס'. ומאחר וחקיקת הכתב היתה נוקבת את עובי הלוח מעבר לעבר, בהכרח שהמ"ם והסמ"ך היו עומדות בנס, כי התוך שלהן היה חתיכת אבן שתלויה באויר.

הגמרא מביאה דברי אגדה שחידשו נערים גדולים בתורה, במשמעות של אותיות אל"ף בי"ת: **אָמְרִי לֵיהּ רַבָּנַן** – אמרו בני הישיבה **לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, אֶתוּ דַּרְדְּקֵי הַאִידְּנָא לְבֵי מִדְרְשָׁא** – באו עתה נערים לבית המדרש, **וְאָמְרוּ מִילֵּי** – דברים נפלאים **דַּאֲפִילּוּ בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן לֹא אִיתְּמַר כְּוָותַיְיהוּ** – לא נאמר כמותם.

וכך דרשו, **'אָלֶ"ף וּבֵי"ת'** רומזות לכך שצריך האדם **לֶאֱלַף בִּינָה** – ללמוד תורה. **'גִּימֶ"ל וְדָלֶ"ת'** רומזות על כך שצריך אדם **לִגְמוֹל חֶסֶד עִם דַּלִּים** – עניים. **מַאי טַעְמָא פְּשׁוּטָה כַּרְעֵיהּ דְּגִימֶ"ל לְגַבֵּי דָלֶ"ת** – מה הטעם שהרגל השמאלית של הגימ"ל נמשכת לעבר הדל"ת ולא לעבר הבי"ת, משום **שֶׁכֵּן דַּרְכּוֹ שֶׁל גּוֹמֵל חֲסָדִים לָרוּץ אַחַר הַדַּלִּים. וּמַאי טַעְמָא פְּשׁוּטָה כַּרְעֵיהּ דְּדָלֶ"ת לְגַבֵּי גִימֶ"ל** – ומדוע רגל הדל"ת משוכה מעט לצד הגימ"ל, ללמד לדל דְּלִימְצֵיהּ לֵיהּ **נַפְשֵׁיהּ** – שימציא את עצמו לאיש חסדו, ולא יטריחו לרוץ אחריו. **וּמַאי טַעְמָא מְהַדַּר אַפֵּיהּ דְּדָלֶ"ת** – ולמה הדל"ת מחזירה את פניה **מִגִּימֶ"ל,** בכדי ללמוד לגומל חסד עם הדל **דְּלִיתֵּן לֵיהּ** – שיתן לו **בְּצִינְעָה, כִּי הֵיכִי דְּלָא לִיכְסֵיף מִינֵיהּ** – כדי שלא יתבייש ממנו.

הגמרא ממשיכה בדרשת שאר האותיות שדרשו הנערים: **'הֵ"י וָוי"ו'** זֶה שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. **'זַיִ"ן חֵי"ת טֵי"ת יוֹ"ד כָּ"ף וְלָמֶ"ד'** באות לרמז ולומר, דע לך שאם **אַתָּה עוֹשֶׂה כֵּן,** כלומר, לומד תורה וגומל חסד עם דלים, **הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא** זָן **אוֹתְךָ,** וְחָן **אוֹתְךָ, וּמֵטִיב לְךָ, וְנוֹתֵן לְךָ יְרוּשָׁה, וְקוֹשֵׁר לְךָ כֶּתֶר לָעוֹלָם הַבָּא. מֵ"ם פְּתוּחָה** וּמֵ"ם **סְתוּמָה** רומזות לכך שיש **מַאֲמָר פָּתוּחַ** – דברים שנתן הקדוש ברוך הוא רשות לדורשם, ויש **מַאֲמָר סָתוּם** – דברים שמצווה לסותמם, כגון מעשה מרכבה. **נו"ן כְּפוּפָה ונו"ן פְּשׁוּטָה** רומזות **לְנֶאֱמָן** – לאדם כשר שבעולם הזה צריך להיות **כָּפוּף** ועניו, ובכך יזכה **הַנֶּאֱמָן** שיהיה בעולם הבא **פָּשׁוּט** וזקוף. **'סָמֶ"ךְ וְעַי"ן'** רומזות לכך שצריך **לִסְמוֹךְ עֲנִיִּים. לִישְׁנָא אַחֲרִינָא** – לשון אחרת ברמז 'סמ"ך ועי"ן', **סִימָנִין עֲשֵׂה בַּתּוֹרָה,** וְעל ידי כך **תִּקָּנֶה אוֹתָהּ. פֵּ"א כְּפוּפָה וּפֵ"א פְּשׁוּטָה** רומזות לכך שצריך שיהיה לאדם **פֶּה פָּתוּחַ** בכדי להפיץ תורה, כשאין אדם אחר שראוי לעשות כן, ושיהיה לו **פֶּה סָתוּם,** כשיש אדם גדול אחר שיעשה זאת. **צָד"י כְּפוּפָה וְצָד"י פְּשׁוּטָה** רומזות לכך, שאדם **צַדִּיק** צריך להיות **כָּפוּף** בעולם הזה, ובכך יזכה **הַצַּדִּיק** להיות **פָּשׁוּט** וזקוף בעולם הבא.

מקשה הגמרא: הלא מה שדרשו בצד"י הַיְינוּ מה שכבר דרשו בנו"ן כפופה ופשוטה, וכפי ששנינו לעיל **'נֶאֱמָן כָּפוּף נֶאֱמָן פָּשׁוּט',** ומה הצורך לרמוז זאת שוב באותיות צד"י כפופה וצד"י פשוטה. מתרצת הגמרא: שבאותיות צד"י **הוֹסִיף לְךָ הַכָּתוּב כְּפִיפָה עַל כְּפִיפָתוֹ. וּמִכָּאן** מוכח **שֶׁנִּתְּנָה הַתּוֹרָה כְּמִנּוּד רֹאשׁ** – ברתת ובענוה יתירה.

הגמרא ממשיכה בדרש האותיות: **קו"ף** רומזת **לְקָדוֹשׁ,** כלומר לקדוש ברוך הוא, **רֵי"ש** רומזת **לְרָשָׁע. מַאי טַעְמָא מְהַדַּר אַפֵּיהּ דְּקוֹ"ף** – למה הקו"ף מחזיר את פניו **מֵרֵי"ש,** לפי **שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֵין אֲנִי יָכוֹל לְהִסְתַּכֵּל בְּפְנֵי רָשָׁע. וּמַאי טַעְמָא מְהַדְּרָה תַּגֵּיהּ דְּקוֹ"ף לְגַבֵּי רֵי"ש** – מדוע התג של הקו"ף פונה לצד הרי"ש, לפי **שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אִם** הרשע **חוֹזֵר בּוֹ, אֲנִי קוֹשֵׁר לוֹ כֶּתֶר כְּמוֹתִי** – כעין הכתר שלי. **וּמַאי טַעְמָא כַּרְעֵיהּ דְּקוֹ"ף** – ומדוע רגל הקו"ף **תְּלוּיָה** ואינה מחוברת לגגו, כדי לרמוז לרשע **דְּאִי הָדַר בֵּיהּ** – שאם הוא חוזר בו, **לִיעֲיֵיל** – יכול הוא להיכנס דרך הפתח שבקו"ף ויקבלהו ה' בתשובה.

מקשה הגמרא: מה הצורך בפתח מיוחד זה, **וְלִיעוּל בְּהַהּ** – יקיף השב בתשובה וילך תחת רגלי הקו"ף, ויכנס בפתח הנמצא בימין, והיינו ברווח התחתון שבין שני רגלי הקו"ף. מתרצת הגמרא: דבר זה **מְסַיַּיע לֵיהּ לְרֵישׁ לָקִישׁ, דְּאָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, מַאי דִּכְתִיב** – מה פירוש הכתוב (משלי ג לד) **'אִם לַלְּצִים הוּא יָלִיץ וְלַעֲנָוִים יִתֶּן חֵן',**

המשך בעמוד פא

רש"י

עָלוּיֵי קָא מְעַלֵּי לֵיהּ. שֶׁהִיְּתָה מִם סְתוּמָה בַּלּוּחוֹת. אֲבָל מֵם פְּתוּחָה לֹא הָיְתָה בַּלּוּחוֹת, כְּדִמְפָרֵשׁ מִנַּצְפַּךְ צוֹפִים אָמְרוּם. וְכֵיוָן דְּאָמַר רַב חִסְדָּא מֵם וְסָמֶךְ שֶׁבַּלּוּחוֹת בְּנֵס הָיוּ עוֹמְדִים, לֹא אַפְשַׁר לְאוֹקוּמֵיהּ אֶלָּא בְּסְתוּמָה, דְּדוֹאִיאֵל וְהַכְּתָב הָיָה נִרְאֶה מִשְּׁנֵי עֲבָרֶיהָם, הָיָה לָהּ לִיפּוֹל, אִם לֹא שֶׁבְּנֵס הָיָה עוֹמֵד. אֲבָל פְּתוּחָה אֵין בָּהּ נֵס.

ע"כ מנצפך דְּרַבִּי יִרְמְיָה דְּאָמַר צוֹפִים אָמְרוּם – בִּפְתוּחִים קָאָמַר. יֵשׁ שֶׁמְּקַשְּׁרִין סוּגְיָא זוֹ עַל סוּגְיָא דְּאָמַר בְּמַגִּילָּה, דְּרַמִּינַן הָא דְּר' יִרְמְיָה אַהָא דְּרַב חִסְדָּא, אֵלֶּמָּא הַתְרוַיְיהוּ בְּסְתוּמִין! וְאֵין זוֹ קוּשְׁיָא. שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ הַתַּלְמוּד, הַמַּקְשֶׁן מְהַפֵּךְ הַסְּבָרָא כָּאן כְּדֵי שֶׁיְּקַשֶּׁה, וּבְמָקוֹם אַחֵר מְהַפְּכוֹ לְפִי הַקּוּשְׁיָא. וְאִי הֲוָה בָּעֵי הָתָם לְתַרוּצֵי כִּי אִיתְמַר דְּרַב חִסְדָּא בְּסְתוּמִין וּדְר' יִרְמְיָה בִּפְתוּחִין – הֲוָה מִתְרַץ לֵיהּ, אֶלָּא תִּירוּצָא מְעַלְיָא שַׁנֵּי לֵיהּ הָתָם, וְה"נ: מִיהֲוָה הֲוָה. תַּרְוַיְיהוּ, וְלָא יָדְעֵי הֵי בְּאַמְצַע תֵּיבָה כו'; וְנִקְרָא מַבְּחוּץ. הָאוֹתִיּוֹת הַפְּוּכוֹת וְהַתֵּיבָה הַפּוּכָה. וְלָא אַשְׁמוּעִינָן אֶלָּא שֶׁהָיָה הַחֵקֶק נוֹקֵב אֶת כָּל הַלּוּחַ, וּלְפִיכָךְ הָיוּ מֵם וְסָמֶךְ בְּנֵס: נְבוּב בְּהַר סָרוּ. לֹא הָיוּ בַּלּוּחוֹת, אֶלָּא תֵּיבָה בְּעֶלְמָא נְקִט: אֲלַף בִּינָה. לְמוּד תּוֹרָה: מ"ט פְּשִׁיטִ כַּרְעֵיהּ דְּגִימֶ"ל לְגַבֵּי דָּלֶ"ת. וְלֹא לְגַבֵּי בֵי"ת: מ"ט פְּשִׁיטִ כַּרְעֵיהּ דְּדָלֶ"ת לְגַבֵּי גִימֶ"ל. וְלֹא לְגַבֵּי הֵ"א, שְׁמוּשְׁכָהּ קְצָת לְצַד גִּימֶ"ל: דְּלִימְצִיהּ לֵיהּ. עָנִי נִפְשֵׁיהּ, וְלֹא יִטְרְחֵנוּ לְבַעֵל הַבַּיִת לְרוּעַ אַחֲרָיו: ה"ו. כְּמוֹ אֲנִי וְהוּ (סוכה דף מה.), שְׁמוֹת הַם: מֵטִיב לְךָ. הֵיינוּ טִי"ת: יְרוּשָׁה. הֵיינוּ יו"ד: כֶּתֶר. הֵיינוּ כ"ף: לְעוֹלָם הַבָּא. הֵיינוּ לְמֶ"ד: מַאֲמָר פָּתוּחַ וּמַאֲמָר סָתוּם. יֵשׁ דְּבָרִים שֶׁנִּתְּנוּ רְשׁוּת לְדוֹרְשָׁן, וְיֵשׁ שֶׁאֶתְּה מְצוּוֶּה לְסוֹתְמָן, כְּגוֹן מַעֲשֵׂה מֶרְכָּבָה: נֶאֱמָן כְּפוּף. אָדָם כָּשֵׁר צָרִיךְ לִהְיוֹת כְּפוּף וְעָנִיו, וְסוֹפוֹ לִהְיוֹת פָּשׁוּט וְזָקוּף לְעוֹלָם הַבָּא: סִימָנִים. שֶׁל סֵדֶר שְׁמוּעוֹת, דְּתַנָּא אוֹ אֲמוֹרָא בְּגִירְסָ', דְּלֹא תִּשְׁכַּח אַחַת מֵהֶן, כְּגוֹן אֵלּוּ שֶׁבַּתַּלְמוּד: פֶּה פָּתוּחַ. "בִּשְׁעַת הַמְּכַנְּסִים כַּנֵּס", אִם יֵשׁ גְּדוֹל מִמְּךָ: בְּמִנּוֹר רֹאשׁ. בְּרִתַּת וַעֲנָוָה יְחַיְּרֶהָ: מ"ט מְהַדַּר אַפֵּיהּ דְּקוֹ"ף מְרֵי"ש. לִישָׁנָא דְּמַעְלְיָא הוּא, שֶׁאַחוֹרָיו שֶׁל רֵי"ש לְגַבֵּי הַקּוֹ"ף, שֶׁאֵין הַקּבָ"ה רוֹצֶה לְהִסְתַּכֵּל בְּפְנֵי רָשָׁע: תָּנָא דְּקוֹ"ף. כְּמִין זַיִּי"ן שֶׁעוֹשִׂין בְּסוֹפוֹ שֶׁל גִּג קוֹ"ף: כַּרְעֵיהּ דְּקוֹ"ף תָּלְיָא. שֶׁאֵינָהּ נִדְבֶּקֶת עִם גַּבָּהּ: לֵיעוֹל בָּהּ. יַקִּיף תַּחַת רַגְלֵי הַקּוֹ"ף, וְיִכָּנֵס בְּפֶתַח שֶׁל יָמִין: מְסַיְּעִין אוֹתוֹ. וּמְכִינִין לוֹ פֶּתַח: הוּא יָלִין. מַעֲצְמוֹ יָלִין, לֹא יְסַיְּעוּהוּ וְלֹא יִמְנְעוּהוּ: וְאִם אֵם לַעֲנִיִּים. וּלְמִדָּה הַטּוֹבָה הוּא נִמְשָׁךְ: יְתֵן חֵן. יְסַיְּעוּהוּ מִן הַשָּׁמַיִם: מְקָרְבָן מִילֵּיהּ. אוֹתִיּוֹת קְרוֹבוֹת. שֶׁלִּשְׁתָּן קְרוֹבוֹת בְּסִדְרָן שֶׁל אַלְפָּא בֵּיתָא: אֱמֶת מְרַחֲקָן מִילֵּיהּ. זוֹ בְּתְחִילַת אָלֶ"ף בֵּית, וְזוֹ בְּאֶמְצַע, וְזוֹ בְּסוֹף: אֶחָד כַּרְעָא. כָּל אוֹת וְאוֹת שֶׁבּוֹ עוֹמֶדֶת עַל רֶגֶל אֶחָד: אֱמֶת מְלַבֵּן לִבּוֹנִי. מוּשְׁכָּבִין תַּחְתֶּיהָ אוֹתִיּוֹתֶי' כְּמִין לְבִינָה. דְּאָלֶ"ף חֲרֵי יֵשׁ לָהּ ב' רַגְלַיִם וּמוּשְׁכָּהּ טוֹב, וְרֶגֶל הַשֵּׁנִי רָחָב: אֶתְאַוֶּה לוֹ. בְּתִמְיָה, וְכֵן כּוּלָּן: ע"כ מִדַּת הָרְשָׁעִים. כֵּן הוּא נִדְרָשׁ אֵצֶל רְשָׁעִים: אִם אֵתְּ בּוֹשׁ. מִלַּחֲטוֹא: גַּר דִּיק גּוּר

תוספות

גְּרוּעֵי קָא מְגַרְעַ לֵיהּ דְּאָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא מִנַּצְפַּךְ צוֹפִים אָמְרוּם. וא"ת: דְּהַכָּא מִשְּׁמַע דְּבִפְתוּחָה קָאָמַר דְּצוֹפִים אָמְרוּם, וּבְפ"ק דְּמַגִּילָה (דף ב:) פְּרִיךְ עָלֶהָ דְּר' חִיָּיא בַּר אַבָּא מִ"אֵלֶּה הַמִּצְוֹת" שֶׁאֵין נְבִיא רְשַׁאי לְחַדֵּשׁ דָּבָר, וְעוּד: דְּאָמַר רַב חִסְדָּא מֵם וְסָמֶךְ שֶׁבַּלּוּחוֹת בְּנֵס הָיוּ עוֹמְדִים. מִשְּׁמַע דְּר' חִיָּיא בְּסְתוּמָה אֵיירֵי! וְאוֹר"י: דְּהַכִּי קָאָמַר הָתָם: וְעוּד, דְּאָמַר רַב חִסְדָּא. וְעוּד, אִי רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא בְּסְתוּמָה אֵיירֵי – תִּקְשֶׁה נְמִי דְּרַב חִסְדָּא. אֶלָּא וְדַאי בִּפְתוּחָה אֵיירֵי. וְהָא דְּנַקֵּט מִנַּצְפַּךְ וְלֹא נְקֵט לְהוּ כְּסֵדֶר אַלְפָּא בֵּיתָא – מִשּׁוּם דְּמִנַּצְפַּךְ מִשְּׁמַע "מִן צוֹפִים": נְבוּב בּוּבֵן בְּהַר רֹהַב. תִּימָה: דְּאַמְאִי נְקֵט לְהוּ, כֵּיוָן דְּלֹא הֲוֵה בְּלוּחוֹת: אֵ"ל לֹר' יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אֹתוֹ דְּרַדְקִי כו'. בִּירוּשַׁלְמִי וּבְבְרֵאשִׁית רַבָּה (פ' א) קָאֲמַר: דְּר' אֱלִיעֶזֶר וְר' יְהוֹשֻׁעַ הֲווּ מְאוֹתָן דְּרַדְקִי, וְחוּלֵק עַל הַשַּׁ"ס שֶׁלָּנוּ. וְהָא דְּאָמַר בְּפַרְקִי דְּר' אֱלִיעֶזֶר שֶׁלֹּא לִמֵּד ר' אֱלִיעֶזֶר תּוֹרָה אֶלָּא עַד שֶׁהִיא גְּדוֹל – הַיְינוּ שֶׁלֹּא עִסֵּק עַד שְׁנַעֲשָׂה גָּדוֹל: אִית דְּגַרְסִי בָּא לִיטְמָא פּוֹתְחִין לוֹ. כְּלוֹמַר: יֵשׁ לוֹ פְּתָחִים לִיכָּנֵס, בָּא לִיטָּהֵר – מְסַיְּעִין אוֹתוֹ שֶׁפּוֹתְחִין לוֹ פֶּתַח לִיכָּנֵס. וְהַיְינוּ דּוּמְיָא דְּלַעִיל, דְּשַׁבִּיק לֵיהּ פֶּתַח לִיכָּנֵס, וְלֵהֵנוּ דְּגַרְסִי בָּא לִיטְמָא פּוֹתְחִין לוֹ – צָרִיךְ לוֹמַר דְּמַסַּיְּעִין אוֹתוֹ הוּי טְפֵי מִפּוֹתְחִין:

נתכוין

עָלוּיֵי קָא מְעַלֵּי לֵיהּ; דְּאָמַר רַב חִסְדָּא: מ"ם וסמ"ך שֶׁבַּלּוּחוֹת בְּנֵס הָיוּ עוֹמְדִין. אֶלָּא סָתוּם וַעֲשָׂאוּ פְּתוּחַ, גְּרוּעֵי קָא מְגַרַע לֵיהּ; דְּאָמַר רַ' יִרְמְיָה, וְאִיתֵימָא רַ' חִיָּיא בַּר אַבָּא: מִנַּצְפַּךְ צוֹפִים אָמְרוּם. וְתִיסְבְּרָא? וְהָכְתִיב: "אֵלֶּה הַמִּצְוֹת" – שֶׁאֵין הַנָּבִיא רַשַּׁאי לְחַדֵּשׁ דָּבָר מֵעַתָּה! אֶלָּא: מִיהֲוָה הֲוָאי, מִידַּע לָא הֲוָה יָדְעִין הֵי בְּאֶמְצַע תֵּיבָה הֵי בְּסוֹף תֵּיבָה, וַאֲתוּ צוֹפִים תַּקְנִינְהוּ. וְאַכַּתִּי, "אֵלֶּה הַמִּצְוֹת" – שֶׁאֵין הַנָּבִיא רַשַּׁאי לְחַדֵּשׁ דָּבָר מֵעַתָּה! אֶלָּא: שְׁכָחוּם וְחָזְרוּ וִיסָדוּם. גּוּפָא, א"ר חִסְדָּא: מ"ם וסמ"ך שֶׁבַּלּוּחוֹת בְּנֵס הָיוּ עוֹמְדִין. וְאָמַר רַב חִסְדָּא: כְּתָב שֶׁבַּלּוּחוֹת נִקְרָא מִבַּפְנִים וְנִקְרָא מִבַّחוּץ, כְּגוֹן "נבוב" – בובן, (רהב – בהר) סרו – ורם. אָמְרִי לֵיהּ רַבָּנַן לְרִיב"ל: אֲתוּ דְּרַדְקֵי דְּאִידְּנָא לְבֵי מִדְרָשָׁא וְאָמְרוּ מִילֵּי דַּאֲפִילּוּ בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוּ"ן לָא אִיתְּמַר כְּוָוֹתַיְיהוּ: אָלֶ"ף בֵּי"ת – אֲלַף בִּינָה, גִּימֶ"ל דָּלֶ"ת – גְּמוּל דַּלִּים, מ"ט פְּשִׁיטָה כַּרְעֵיהּ דְּגִימֶ"ל לְגַבֵּי דָּלֶ"ת – שֶׁכֵּן דַּרְכּוֹ שֶׁל גּוֹמֵל חֲסָדִים לָרוּץ אַחַר דַּלִּים. וּמ"ט פְּשִׁיטָה כַּרְעֵיהּ דְּדָלֶ"ת לְגַבֵּי גִימֶ"ל – דְּלִימְצִיהּ לֵיהּ נַפְשֵׁיהּ. ה"ו – זֶה שְׁמוֹ שֶׁל הַקבָ"ה, ז"ח ט"י כ"ל – וְאִם אַתָּה עוֹשֶׂה כֵּן, הַקבָ"ה זָן אוֹתְךָ, וּמֵטִיב לְךָ, וְנוֹתֵן לְךָ יְרוּשָׁה, וְקוֹשֵׁר לְךָ כֶּתֶר לָעוה"ב. מ"ם פְּתוּחָה מ"ם סְתוּמָה – מַאֲמָר פָּתוּחַ מַאֲמָר סָתוּם, נו"ן כְּפוּפָה נו"ן פְּשׁוּטָה – נֶאֱמָן כְּפוּף נֶאֱמָן פָּשׁוּט, ס"ע – סְמוּךְ עֲנִיִּים, ל"א – סִימָנִין עֲשֵׂה בַּתּוֹרָה וּקְנֵה אוֹתָהּ. פ' כְּפוּפָה פ' פְּשׁוּטָה – פֶּה פָּתוּחַ פֶּה סָתוּם, צד"י כְּפוּפָה וצד"י פְּשׁוּטָה – צַדִּיק כָּפוּף צַדִּיק פָּשׁוּט. הַיְינוּ נֶאֱמָן כָּפוּף נֶאֱמָן פָּשׁוּט! הוֹסִיף לְךָ הַכָּתוּב כְּפִיפָה עַל כְּפִיפָתוֹ, מִכָּאן שֶׁנִּתְּנָה הַתּוֹרָה בִּמְנוּד רֹאשׁ. קו"ף – קָדוֹשׁ, רֵי"ש – רָשָׁע. מַאי טַעְמָא מְהַדַּר אַפֵּיהּ דְּקוֹ"ף לְגַבֵּי רֵי"ש? אָמַר הקבָ"ה: אֵין אֲנִי יָכוֹל לְהִסְתַּכֵּל בָּרָשָׁע. וּמַאי טַעְמָא מְהַדְּרָה תָּגִיָּה דְּקוֹ"ף לְגַבֵּי רֵי"ש – אָמַר הקבָ"ה: אִם חוֹזֵר בּוֹ אֲנִי קוֹשֵׁר לוֹ כֶּתֶר בְּמוֹתִי. וּמ"ט כַּרְעֵיהּ דְּקוֹ"ף תְּלוּיָה – דְּאִי הָדַר בֵּיהּ לִיעֲיֵיל. וּלֵיעוּל בְּהַהּ?! מְסַיְּעִי לֵיהּ לְרֵישׁ לָקִישׁ,)דְּאָמַר ר"ל: מ"ד "אִם לַלֵּצִים הוּא יָלִיץ וְלַעֲנָוִים יִתֵּן חֵן", בָּא לִיטַּמֵּא – פּוֹתְחִין לוֹ, בָּא לִיטַּהֵר – מְסַיְּעִים אוֹתוֹ. שי"ן – שֶׁקֶר, תי"ו – אֱמֶת. מַאי טַעְמָא שֶׁקֶר מְקָרְבָן מִילֵּיהּ, אֱמֶת מְרַחֲקָא מִילֵּיהּ? שִׁיקְרָא – שִׁכְרֵיהּ, קוּשְׁטָא – לָא שִׁכְרֵיהּ, וּמ"ט שִׁיקְרָא אַחַדָּא כַּרְעֵיהּ קָאֵי, וְאֱמֶת מְלַבֵּן לִבּוֹנֵיהּ? קוּשְׁטָא – קָאֵי, שִׁיקְרָא – לָא קָאֵי. א"ת ב"ש – אוֹתִי תִּעֵב, אֶתְאַוֶּה לוֹ? ב"ש – כִּי לֹא חָשַׁק, שְׁמִי יָחוּל עָלָיו? ג"ר – גּוּפוֹ טִימֵּא, אֲרַחֵם עָלָיו? ד"ק – דַּלְתּוֹתַי נָעַל, קָרְנָיו לֹא אֲגַדֵּעַ? עַד כָּאן מִדַּת רְשָׁעִים; אֲבָל מִדַּת צַדִּיקִים: א"ת ב"ש – אִם אַתָּה בּוֹשׁ, ג"ר ד"ק – אִם אַתָּה עוֹשֶׂה כֵּן גּוּר בְּדוֹק, ה"ץ ו"פ – חֲצִיצָה הָוֵי בֵּינְךָ לָאָפִ, ז"ע ח"ס ט"ן – וְאֵין אַתָּה מִזְּדַעְזֵעַ מִן הַשָּׂטָן – י"ם כ"ל – אָמַר [שַׂר שֶׁל] גֵּיהִנָּם לִפְנֵי הקבָ"ה: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, לָיָם כֹּל! אָמַר הקבָ"ה: אח"ם בט"ע גי"פ – אֲנִי חָם עֲלֵיהֶם מִפְּנֵי שֶׁבָּעֲטוּ בְּגִי"פ, דכ"ץ – דַּכִּים הֵם, כְּנִים הֵם, צַדִּיקִים הֵם, הל"ק – אֵין לְךָ חֵלֶק בָּהֶן, ומרז"ן ש"ת – אָמַר גֵּיהִנָּם לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מָרִי, זָנַיְנִי מִזַּרְעוֹ שֶׁל שֵׁת! א"ל: אַ"ל בָּ"ם, ג"ן ד"ם, לְהֵיכָן אוֹלִיכֵן – לְגַן הַדֹּם, ה"ע ו"פ – אָמַר גֵּיהִנָּם לִפְנֵי הקבָ"ה: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, עֵיף אָנֹכִי, ז"ץ ח"ק – הַלְּלוּ זַרְעוֹ שֶׁל יִצְחָק, ט"ר י"ש כ"ת – טַר, יֵשׁ לִי כִּיתּוֹת כִּיתּוֹת שֶׁל גּוֹיִם שֶׁאֲנִי נוֹתֵן לְךָ.

מתני'

בְּדוֹק. נִבְשַׁף תְּהֵא צְרוּרָה תַּחַת כִּסְאֵי דְּדוֹק שָׁמַיִם: לָיָם כֹּל. גֵּיהִנָּם קְרוּי יָם כֹּל, לְפִי שֶׁהָרוּב הוֹלְכִים שָׁם: אָמַר שַׂר שֶׁל גֵּיהִנָּם. לָיָם שֶׁלִּי תֵּן אֶת כָּל הָעוֹלָם, וְאַפִּי' יִשְׂרָאֵל: אָמַר לֵיהּ אח"ם בט"ע גי"פ. אֲנִי חָם בְּיָתָא הִיא אֲצָל א"ת ב"ש, וְכוּלָּן סִדּוּרוֹת בְּסֵפֶר יְצִירָה: אֲנִי אֶחוּם עֲלֵיהֶם עַל שֶׁבָּעֲטוּ בְּגִי"פ. דכ"ץ. נוֹטְרִיקוֹן: דַּכִּים כְּנִים צַדִּיקִים: אֵין לְךָ. גֵּיהִנָּם, חֵלֶק בְּהֵן בְּיִשְׂרָאֵל; וּמרז"ן ש"ת. וְאוֹמֵר שַׂר שֶׁל גֵּיהִנָּם זוֹנְנֵי: מִזַּרְעוֹ שֶׁל שֵׁת. כָּל הַגּוֹיִם וְיִשְׂרָאֵל: אַל בָּם. אָמַר לוֹ הקבָ"ה: לֹא יִהְא לְךָ חֵלֶק בָּהֶם: ג"ן ד"ם. אָמַר הקבָ"ה: אוֹלִיכֵם לְגַן הַדֹּס, לְגַן עֵדֶן: ה"ע ו"פ. הִנְנִי עָף בְּרָעָב: ז"ץ ח"ק. הַלְּלוּ זַרְעוֹ שֶׁל יִצְחָק הֵם, וְלֹא אֶתֵּנֵם לְךָ: ט"ר י"ש כ"ת. שְׁמוֹר לִי וְהַמְתֵּן, יֵשׁ לִי כִּתּוֹת אֲחֵרוֹת:

מתני'

תוספות

נתכוין לכתוב ח' וכתב שני זיינין. וא"ת: מאי איריא נתכוין לכתוב ח', דלא נעשית מחשבתו – אפילו נתכוין לכתוב ז' אחדף וכתב שני זיינין פטור – כמו נתכוין לזורק ב' וזרק ד' (לעיל דף עג.)! וכן קשה אברייתא, דמייתי בגמרא: נתכוין לכתוב אות אחת ועלו בידו שתים – חייב, אמאי חייב? מ"ש מנתכוין לזורק שתים וזרק ד'! וי"ל: דמיירי כגון שהיה צריך לכתוב שתי אותיות, איזה שתי אותיות שיהיו, דהשתא נתכוון לדבר איסור וגם נעשית מחשבתו – ואפילו הכי פטור כדמפרש בגמ' משום דבעי זיונו. וא"ת: מאי איריא נתכוין לכתוב חי"ת, אפי' נתכוון לכתוב שני זיינין וכתב בלא זיון פטור! וי"ל: דנקט נתכוין לכתוב ח' לרבותא, דדוקא כתב שני זיינין דבעי זיון פטור, אבל כתב שתי אותיות אחרות דלא בעו זיון – חייב, ואע"ג דהשתא מיהא לאחת הוא דמתכוין:

שיחור. פירש רש"י איידרמנ"ט. ואין נראה, דאמאי הוה קרי ליה רבי חייא בל"א ולא נקט ליה בלשון מתני'? **בן** סטדא. אור"ת דהא בן סטדא דאמרינן הכא דהוה בימי פפוס בן יהודה דהוה בימי רבי עקיבא כדמוכח בפרק בתרא דברכות (דף סא:): וישו היה בימי יהושע בן פרחיה כדמוכח בפרק בתרא דסוטה: ולא כר' יהושע בן פרחיה שדחה לישו הנוצרי בשתי ידים, ור' יהושע הוה קדים טפי לר' עקיבא: אמו מרים מגדלא נשיא היא – והא דקאמר בפרק קמא דחגיגה: רב ביבי הוה שכיח קמיה דמלאך המות כו', אמר ליה לשלוחיה: זיל אייתי לי מרים מגדלה נשיא. משמע שהיתה בימי רב ביבי מרים מגדלא נשיא! אחרת היתה. אי נמי: מלאך המות היה מספר לרב ביבי מעשה שאירע כבר מזמן גדול.

אמר רב חסדא דלא כר' יהודה. וא"ת רב אחא ברבי יעקב דקאמר אההיא דקאמר רב חסדא בפ' שני דגיטין (דף ב.) גט שכתבו שלא לשמה והעביר עליו קולמוס לשמה באנו למחלוקת ר' יהודה ורבנן דתניא נתכוין לכתוב כו' ודחי רב אחא בר יעקב דלמא לא היא, ע"כ לא קאמר התם גבי תורה, אלא משום "זה אלי ואנוהו" אבל גבי גט מודו, א"כ מתני' דהכא כמאן אתיא? וי"ל: דדוקא בגט שהיה כתוב שלא לשמה הוי כתב עליון – כתב לבולי עלמא, שהאחרון מתקן יותר מן הראשון שעושהו לשמה. אבל כשאין כתב העליון מתקן כלום, לכ"ע לא הוי כתב. ובהכי מיירי מתני' ואתיא כב"ע. ורב חסדא דקאמר הכא דמתני' אתיא דלא בר"י, לטעמיה, דקאמר התם גבי גט באנו למחלוקת ר"י ורבנן, ומשמע ליה דמתני' דהכא בכל ענין איירי, אפי' כשמתקן בכתב האחרון. אבל לרב אחא בר יעקב ע"כ מתני' לא איירי בכל ענין, דבגט לא מצי איירי: **התם** מחוסר מעשה. בפרק "כל המנחות באות מצה" (מנחות דף נז.) בהניח בשר על גבי גחלים ונצלה בו כגרוגרת בשני מקומות, איכא מאן דמחייב ואיכא מאן דפטר, מאן דמחייב סבר דלא דמי לכתב על שני כותלי הבית, שאין מזיק שם חסרון קריבה כמו כאן:

ודהתניא

מתני' על שני כותלי זויות. אחת במזרח ואחת בצפון, סמוכות זו לזו במקצוע: על שני לוחי פנקס. פנקס של חנוונים, כעין אותן של סוחרים, שיש להם לוחים הרבה חקוקין וטוחין בשעוה: על שני לוחי פנקס. רבותא אשמועינן, דאע"ג דקלאו אלוחי אחד הם, אם נהגין ונקרין זה עם זה, שכתובין על שני שפתי הלוחות סמוכים זה לזה – חייב: הכותב על בשרו. בדיו: המסרט. במכתב או בסיד: במשקין. כמו מי תותים, שמשחירין: או כמי פירות. כל פירות: באבק דרכים. בטיט. לשון אחר: באבק דרכים – באצבעו שרט כמו אותיות בעפר נגוב: באבק הסופרי". עפרורית של קסת הסופר: לאחר ידו. בגב ידו, שאחז הקולמוס באצבעותיו, והפך ידו וכתב: מרפיקו(א). אצילי ידיו: כתב אות אחת סמוך לכתב. אצל אות הכתובה זיז אות להשלימה לשתים: כתב ע"נ הכתב. העביר הקולמוס על אותיות הכתובים בבר, וחדשם: נתכוין לכתוב חי"ת. ודילג הקולמוס, ולא נראה הגג של חי"ת, אלא שני הרגלים, ונראה כשני זיינין: על שני כותלי הבית. שאינו במקצוע: על שני דפי פנקס. שעשוי עמודים במגילה, וכתב אות בעמוד זה ואות בזה, ואינו יכול לקרבן אלא אם כן יחתוך הפסק שביניהם. וה"ה לכותלי הבית רחוקין זה מזה. וחנא ברישא שני כותלי הבית – דסתמא אין נהגין זה עם זה. והדר תנא שני דפי פנקס, וה"ה לכותלי הבית, ולא זו אף זו קתני: כתב אות אחת על שם נוטריקון. שעשה סימן נקודה עליה, לומר שלהבין בה תיבה שלימה כתבה: **גמ'** סמא. אורפימינ"ט: סקרתא. אימני"א צבע אדום שצובעין בה תריסין: קומא. גומא שרף אילן: חרתא דאושכפי. ארמינ"ט: כתבו. לגט: במי טריא. י"א מין פרי, וי"א מי גשמים: אפצא. מי עפצים, גל"ש: באבר. בעופרת, ומשחיר בשהוא משפשף עופרת על הקלף: בשחור. פיחם: שיחור. אדרמינ"ט: הוציא כשפים. שלא היה יכול להוציאן כתובים, שהיו החרטומין בודקין כל היוצאים שלא יוציאו כשפים, ללמדם לבני מדינה אחרת: שוטה היה. שטות היה בו לעשות מה שאין דרך בני אדם עושים ומסר נפשו על הדבר: א' על האריג. חוט א' ארג על קצת ארג: וטעה ולא הטיל בו דלת. ונמצא שם נכתב במקומו, אבל לא בכונה: מעביר עליו קולמוס. לכונה שם על כל אותיותיו, כאלו הוא כותבו: והשלימה לספר. אות אחרונה של אחת מכ"ד ספרים: מחוסר מעשה דקריבה. אינו מקרבן אלא על ידי קציצה המפסיק בינייהן. וכי קאמר רב אמי – כגון כתב אחת על שפת לוח זו בטברריה, ואחת על שפת לוח זו בצפורי, ואתה יכול לקרבן שלא במעשה אלא קריבה בעלמא: ועשאו שני זיינין. והספר לכך צריך: רבא אמר כגון שנטלו לתנא דדלית. דלא הוי אלא הגדת אות אחת, ובדבר מועט חייב, הואיל ודהו תיקון הספר. דאסור לאדם לשהות ספר שאינו מוגה משום "אל תשכן באהליך עולה" (איוב יא), והוה ליה כבכתב אות אחת והשלימה לספר, דאמרן לעיל דחייב ואפי' לרבנן:

ועלו

מתני' הכותב שתי אותיות בהעלם אחד – חייב. כתב בדיו, בסם, בסיקרא, בקומוס, ובקנקנתום, ובכל דבר שהוא רושם, על שני כותלי זויות, ועל שני לוחי פינקס והן נהגין זה עם זה – חייב. הכותב על בשרו – חייב. המסרט על בשרו – ר' אליעזר מחייב חטאת, וחכמים פוטרין. כתב במשקין, במי פירות, באבק דרכים, באבק הסופרים, ובכל דבר שאינו מתקיים – פטור. לאחר ידו, ברגלו, בפיו, ובמרפיקו; כתב אות אחת סמוך לכתב, וכתב על גבי כתב, נתכוון לכתוב חי"ת וכתב ב' זיינין, אחת בארץ ואחת בקורה, כתב על ב' כותלי הבית, על שני דפי פנקס ואין נהגין זה עם זה – פטור. כתב אות אחת נוטריקון – ר' יהושע בן בתירא מחייב, וחכמים פוטרין. **גמ'** דיו – דיותא, סם – סמא, סקרא – אמר רבה בר בר חנה: סקרתא שמה. קומוס – קומא, קנקנתום – אמר רבה בר בר חנה אמר שמואל: חרתא דאושכפי. ובכל דבר שהוא רושם. לאתויי מאי? לאתויי הא דתני רבי חנניא: כתבו במי טריא ואפצא – כשר. תני ר' חייא: כתבו באבר, בשחור, ובשיחור – כשר. "המסרט על בשרו". תניא, אמר להן רבי אליעזר לחכמים: והלא בן סטדא הוציא כשפים ממצרים בפריטה שעל בשרו! אמרו לו: שוטה היה, ואין מביאין ראיה מן השוטים. בן סטדא? בן פנדירא הוא! אמר רב חסדא: בעל־סטדא, בועל־פנדירא. בעל פפוס בן יהודה הוא! אלא, אמו סטדא. אמו מרים מגדלא שער נשיא הואי! אלא, כדאמרי בפומבדיתא סטת דא מבעלה. "כתב אות אחת סמוך לכתב". מאן תנא? אמר רבא בר רב הונא: דלא כר' אליעזר, דאי ר' אליעזר – האמר "אחת על האריג חייב". "כתב על גבי כתב". מאן תנא? א"ר חסדא: דלא כר' יהודה, דתניא: הרי שהיה צריך לכתוב את השם ונתכוין לכתוב יהודה, וטעה ולא הטיל בו דל"ת – מעביר עליו קולמוס ומקדישו, דברי ר' יהודה. וחכמים אומרים: אין השם מן המובחר. תנא: כתב אות אחת והשלימה לספר, ארג חוט אחד והשלימה לבגד – חייב. מאן תנא? אמר רבא בר רב הונא: ר' אליעזר היא, דאמר: אחת על האריג – חייב. רב אשי אמר: אפילו תימא רבנן, להשלים שאני. א"ר אמי: כתב אות אחת בטברייא ואחת בציפורי – חייב, כתיבה היא אלא שמחוסר קריבה. והתנן: כתב על שני כותלי הבית, ועל שני דפי פנקס ואין נהגין זה עם זה – פטור! התם מחוסר מעשה דקריבה, הכא – לא מחוסר מעשה דקריבה. תנא: הגיה אות אחת – חייב. השתא כתב אות אחת – פטור, הגיה אות אחת חייב!? אמר רב ששת: הכא במאי עסקינן – כגון שנטלו לגנו של חי"ת ועשאו שני זיינ"ין. רבא אמר: כגון שנטלו לתנו של דל"ת ועשאו רי"ש. תנא: נתכוין לכתוב אות אחת

ועלו

משנה

משנתנו ממשיכה לעסוק בדיני כותב, באלו אופנים חייב ובאלו פטור, ופותחת באופנים שחייב: **הַכּוֹתֵב שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת** בשוגג **בְּהֶעְלֵם אֶחָד**, כגון ששכח שהיום שבת ולא נזכר בין כתיבת אות אחת לשניה, **חַיָּיב** חטאת. **כָּתַב בְּדִיו, בְּסַם, בְּסִיקְרָא, בְּקוֹמוֹס, וּבְקַנְקַנְתּוֹם, וּבְכָל דָּבָר שֶׁהוּא רוֹשֵׁם** – שרישומו מתקיים. כתב שתי אותיות **עַל שְׁנֵי כּוֹתְלֵי הַבַּיִת** בזָוִיּוֹת, דהיינו במקום שהכתלים מתחברים זה לזה, וכן הכותב שתי אותיות **עַל שְׁנֵי לְוָחֵי** [–לוחות] **פִּנְקָס** – ספר של חנוונים העשוי לוחות לוחות מצופים שעוה, וחרט אות אחת על לוח זה ואות אחת על לוח זה בשפתי הלוחות, **וְהֵן נֶהֱגִין** ונקראים **זֶה עִם זֶה** כאחת, **חַיָּיב. הַכּוֹתֵב עַל בְּשָׂרוֹ** בדיו **חַיָּיב. הַמְסָרֵט עַל בְּשָׂרוֹ** – העושה שריטות בבשרו בדבר חד כצורת אותיות, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מְחַיֵּיב חַטָּאת, וַחֲכָמִים פּוֹטְרִין.**

המשנה מפרטת את האופנים שפטור: **כָּתַב בְּמַשְׁקִין**, כגון במי תותים שהושחרו, **בְּמִי** שאר **פֵּרוֹת, כַּאֲבַק דְּרָכִים** – בטיט, **כַּאֲבַק הַסּוֹפְרִים** – בעפרורית המונחת בתחתית של קסת הסופר, **וּבְכָל דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מִתְקַיֵּים** – שאין הכתיבה מתקיימת, **פָּטוּר.** כתב **לְאַחַר יָדוֹ** – בגב ידו, שאחז את הקולמוס הפוך, והפך את ידו וכתב. או שאחז את הקולמוס **בְּאֶצְבְּעוֹת רַגְלוֹ, בְּפִיו, וּבְמַרְפֵּיקוֹ** – תחת בית השחי וכתב. **כָּתַב אוֹת אַחַת בְּסָמוּךְ לַכְּתָב** – לאות אחרת שכבר היתה כתובה, ובכך נשלמה תיבה של שתי אותיות. **וּכְתָב עַל גַּבֵּי כְּתָב** – העביר קולמוסו על אותיות כתובות וחידשן. **נִתְכַּוֵּון לִכְתּוֹב** אות חֵי"ת, ודילג הסופר בכתיבת הקולמוס ולא צייר היטב את גג החי"ת רק את שתי רגליה, **וְנִרְאֶה** כאילו **כָּתַב שְׁנֵי זַיְינִין,** ונמצא שכתב שתי אותיות, בכל האופנים הללו פטור.

כתב אות **אַחַת בָּאָרֶץ וְאַחַת בַּקּוֹרָה** שבתקרה, או **שֶׁכָּתַב** שתי אותיות **עַל שְׁנֵי כּוֹתְלֵי הַבַּיִת,** אחת בכותל זה ואחת בכותל זה, אך לא הסמיכן זו לזו, או שכתבן **עַל שְׁנֵי דַּפֵּי פִּנְקָס** העשוי כמגילה שעמודיו מחוברים, וכתב אות אחת בעמוד זה ואות אחת בעמוד זה, כך שאי אפשר לקרבן אלא אם כן יחתוך את הקלף שמפסיק ביניהן. בכל האופנים הללו הואיל **וְאֵין** האותיות **נֶהֱגִין** ונקראים **זֶה עִם זֶה** בסקירה אחת **פָּטוּר.**

כָּתַב אוֹת אַחַת נוֹטְרִיקוֹן, כלומר שעשה עליה סימן המורה על כך שנכתבה בשביל לשמש כתחליף לתיבה שלימה, **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן בְּתֵירָא מְחַיֵּיב,** משום שהכל מבינים מאות זו תיבה שלימה, והרי זה כאילו כתב את כולה, **וַחֲכָמִים פּוֹטְרִין** כיון שסוף סוף לא כתב שתי אותיות.

גמרא

הגמרא מפרשת מה הם המינים השונים שהוזכרו במשנה. מבארת הגמרא: 'דְּיוֹ' הוא מה שנקרא בלשון ארמית 'דְּיוֹתָא'. 'סַם' הוא סממן בצבע צהוב העשוי משורש עשב שנקרא בארמית 'סַמָּא'. 'סִקְרָא' – מין אבן הצובע באדום, **אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה,** בלשון ארמית 'סַכְרְתָּא' שְׁמָהּ. 'קוֹמוֹס' הוא מה שנקרא בארמית 'קוּמָא' – שרף היוצא מן אילן. 'קַנְקַנְתּוֹם', **אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר שְׁמוּאֵל,** זהו **חַרְתָּא דְּאוּשְׁכָּפֵי** – סם שצבעו שחור שמפיקים מנסורת של נחושת, שעושי נעלים משתמשים בו לצביעת הנעלים.

שנינו במשנה: 'וּבְכָל דָּבָר שֶׁהוּא רוֹשֵׁם', דהיינו שמלבד החיוב על כתיבה בסממנים השנויים לעיל, חייב על כל כתיבה שרישומה מתקיים. הגמרא מבררת מה באה המשנה לרבות. שואלת הגמרא: **לְאָתְוֵיי מַאי** – מה באה המשנה לרבות בכלל זה. משיבה הגמרא: שהמשנה באה **לְאָתְוֵיי** – לרבות את **הָא דְּתָנֵי** – מה ששנה לנו **רַבִּי חֲנַנְיָא** בברייתא לגבי כתיבת גט, שאם **כְּתָבוֹ בְּמֵי טְרָיָא** – במים היוצאים מפרי ששמו כך, **וּבְמֵי אֲפָצָא** – במים ששרו בהם עפצים, הגט **כָּשֵׁר,** כיון שכתב זה מתקיים. וכמו כן הכותב בהם בשבת חייב.

הגמרא מביאה ברייתא אחרת שנישנו בה מינים נוספים הכשרים לכתיבת גט: ועוד **תָּנֵי רַבִּי חִיָּיא,** כְּתָבוֹ לגט **בְּאָבָר** – בעופרת, **בְּשָׁחוֹר** – בפחם, **וּבְשִׁיחוֹר** – בחרתא דאושכפי, **כָּשֵׁר.** וכמו כן הכותב בהם בשבת חייב לפי שרישומם מתקיים.

שנינו במשנה: **הַמְסָרֵט עַל בְּשָׂרוֹ** רבי אליעזר מחייב חטאת וחכמים פוטרין. הגמרא מביאה ברייתא שבה מבואר במה נחלקו רבי אליעזר וחכמים: **תַּנְיָא** בברייתא, **אָמַר לָהֶן רַבִּי אֱלִיעֶזֶר לַחֲכָמִים, וַהֲלֹא כֵּן סִטְדָּא הוֹצִיא כְּשָׁפִים מִמִּצְרַיִם בִּסְרִיטָה שֶׁעַל בְּשָׂרוֹ,** אם כן מוכח שדרך כתיבה היא זו. **אָמְרוּ לוֹ** חכמים, וכי ממעשה זה ניתן להביא ראיה שזו דרך כתיבה, הלא בן סטדא **שׁוֹטֶה הָיָה** – מחמת שטות שהיתה בו עשה דבר שאין דרך בני אדם לעשות, **וְאֵין מְבִיאִין רְאָיָה מִן הַשּׁוֹטִים.**

שנינו במשנה: שאם **כָּתַב אוֹת אַחַת בְּסָמוּךְ לַכְּתָב** פטור. הגמרא מבררת כשיטת מי נאמר דין זה. שואלת הגמרא: **מַאן תַּנָּא** – מיהו התנא ששנה דין זה. משיבה הגמרא: **אָמַר רָבָא בַּר רַב הוּנָא,** משנתנו **דְּלָא** כְּשיטת **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, דְּאִי** – כי אם היא כשיטת **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, הָאָמַר** – הרי הוא אמר במשנה (להלן קה.), שהמתחיל לארוג בגד בשבת, אינו חייב אלא אם כן ארג בו שיעור שלם, אבל כשהיה מקצתו ארוג כבר מערב שבת ובא להוסיף עליו בשבת, אפילו הוסיף אריגה **אַחַת עַל הָאָרִיג** הקיים **חַיָּיב,** משום שבהצטרפות החוט לאריג הרי הוא מקבל חשיבות אגב כל הבגד. ולשיטתו יש לחייב אף על כתיבת אות אחת בסמוך לכתב קיים, כיון שבהצטרפותה יש כאן שתי אותיות. נמצא אם כן שמשנתנו כדעת חכמים (שם) הסוברים שגם באופן שמוסיף חוטים על אריג קיים, חייב רק באופן שארג שיעור שלם, כשיעור אורג בגד מתחילה. ולשיטתם גם המוסיף כתב לכתב קיים אינו חייב אלא באופן שכתב שתי אותיות, אבל אם כתב רק אות אחת בסמוך לכתב פטור.

הגמרא מבררת מיהו התנא שסובר שבכתב על גבי כתב פטור: שנינו במשנה שהכותב **כְּתָב עַל גַּבֵּי כְּתָב** פטור. שואלת הגמרא: **מַאן תַּנָּא** – מי הוא התנא שסובר כן. משיבה הגמרא: **אָמַר רַב חִסְדָּא,** משנתנו **דְּלָא כְּרַבִּי יְהוּדָה, דְּתַנְיָא** – שכן שנינו בברייתא, לענין כתיבת ספר תורה תפילין ומזוזה, **הֲרֵי שֶׁהָיָה צָרִיךְ לִכְתּוֹב אֶת שֵׁם הַשֵּׁם, וְנִתְכַּוֵּין לִכְתּוֹב 'יְהוּדָה'** כי טעה וסבר שזה מה שהוא צריך לכתוב עתה, **וְטָעָה** בכתיבתו **וְלֹא הֵטִיל בּוֹ** את האות **דָּלֶת,** ונמצא שכתוב את השם במקומו הנכון בלי כוונה, **מַעֲבִיר עָלָיו** – על כל האותיות שבתיבת השם **קוֹלְמוֹס** כאילו כותבם עתה בתחילה, ומכוין לשם קדושת השם, **וּמְקַדֵּשׁוֹ** בכך, **דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵין הַשֵּׁם מִן הַמּוּבְחָר.** נמצא שלדעת רבי יהודה שהעברת קולמוס נחשבת לכתיבה גמורה, אף הכותב בשבת כתב על גבי כתב חייב, כיון שלדעתו כתיבה זו היא כתיבה גמורה, ומשנתנו שפטרה בכך היא כדעת חכמים הסוברים שהעברת קולמוס לא מכשירה את הכתב הראשון, משום שכתב על גבי כתב אינו נחשב לכתב.

הגמרא מביאה נידון נוסף בכותב אות אחת שעל ידה משלים ספר שלם: **תָּנָא** – שנה התנא בברייתא, **כָּתַב אוֹת אַחַת וְהִשְׁלִימָהּ לַסֵּפֶר** – והשלים בה את הספר, דהיינו שהיתה רק האות האחרונה של הספר חסירה והשלימה, או **אָרַג חוּט אֶחָד וְהִשְׁלִימָהּ לַבֶּגֶד** – ובזה השלים את הבגד, **חַיָּיב.** שואלת הגמרא: **מַאן תַּנָּא** – מי התנא ששנה זאת. משיבה הגמרא: **אָמַר רָבָא בַּר רַב הוּנָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הִיא, דְּאָמַר** המוסיף אריגה **אַחַת עַל הָאָרִיג חַיָּיב,** והוא הדין כשמצרף אות אחת לספר או חוט אחד לבגד חייב. אבל לדעת חכמים שהמוסיף חוט על האריג פטור, אף בהשלים את הספר על ידי אות אחת, או השלים את הבגד על ידי חוט אחד פטור.

רַב אַשִּׁי אָמַר, אֲפִילּוּ תֵּימָא – תאמר שהברייתא היא כדברי **רַבָּנָן,** מודים הם בכתב אות אחת והשלימה לספר, או בארג חוט אחד והשלימו לבגד שחייב, הואיל **וְלְהַשְׁלִים שָׁאנִי** – שונה הוא מעשה השלמת דבר, שהשלמות שהוא יוצר מחשיבה את המעשה אף כשאין בו שיעור.

הגמרא דנה בכתיבת שתי אותיות שאינן סמוכות זו לזו: **אָמַר רַבִּי אַמִּי, כָּתַב אוֹת אַחַת בִּמְבֻרְיָא** וְהלך וכתב עוד אות **אַחַת בְּצִיפּוֹרִי,**

המשך בעמוד לה

וְעָלוּ בְיָדוֹ שְׁתַּיִם, כגון שהתכוין לכתוב חי"ת ולא דקדק היטב בעשיית גגו ונמצא שכתב שני זייני"ן, **חַיָּיב**, כיון שכתב שתי אותיות.

מקשה הגמרא: **וְהָתַנְן** והלא שנינו במשנתנו שבאופן זה **פָּטוּר**. מתרצת הגמרא: **לֹא קַשְׁיָא, הָא** – משנתנו שפוטרת עוסקת באופן **דְּבָעֵי זִיּוּנֵי** – שהזייני"ן צריכות זיון ותיקון בתגים, וכל זמן שלא זיינן לא השלים את מלאכתו ולכן פטור. אולם **הָא** – הברייתא עוסקת באופן **דְּלָא בָּעֵי זִיּוּנֵי** – שהזייני"ן אינם צריכים זיון לפי שכבר זיינן, וכיון שהשלים את מלאכתו חייב.

הגמרא מביאה מקורות לכתיבת נוטריקון מן התורה. שנינו במשנה: **כָּתַב אוֹת אַחַת נוֹטְרִיקוֹן**, דהיינו שכתב אות אחת המשמשת במקום תיבה שלימה, **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן בְּתֵירָא מְחַיֵּיב וַחֲכָמִים פּוֹטְרִין**.

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי יוֹסֵי בֶּן זִימְרָא, מִנַּיִן לְלָשׁוֹן נוֹטְרִיקוֹן מִן הַתּוֹרָה. שֶׁנֶּאֱמַר לאברהם (בראשית יז ה) 'כִּי אַ"ב הֲמוֹ"ן גּוֹיִם נְתַתִּיךָ', ובהכרח שתיבות 'אב המון' הן ראשי תיבות של ששה דברים, והם: א' **אָב נְתַתִּיךָ לָאוּמּוֹת**, כמו שנאמר (שם יז ד) 'וְהָיִיתָ לְאַב הֲמוֹן גּוֹיִם', ב' **בָּחוּר נְתַתִּיךָ בָּאוּמּוֹת**, כמו שנאמר (נחמיה ט ז) 'אֲשֶׁר בָּחַרְתָּ בְּאַבְרָם', ה' **הֲמוֹן חָבִיב נְתַתִּיךָ בָּאוּמּוֹת**, כמו שנאמר (ישעיה מא ח) 'זֶרַע אַבְרָהָם אֹהֲבִי', מ' **מֶלֶךְ נְתַתִּיךָ לָאוּמּוֹת**, כמו שנאמר (בראשית כג ו) 'נְשִׂיא אֱלֹהִים אַתָּה בְּתוֹכֵנוּ', ו' **וָתִיק נְתַתִּיךָ בָּאוּמּוֹת**, נ' **נֶאֱמָן נְתַתִּיךָ לָאוּמּוֹת**, כמו שנאמר (נחמיה ט ח) 'וּמְצָאתָ אֶת לְבָבוֹ נֶאֱמָן לְפָנֶיךָ'.

וְרַבִּי יוֹחָנָן דִּידֵיהּ – עצמו **אָמַר**, מנין ללשון נוטריקון מן התורה, שנאמר בעשרת הדברות (שמות כ ב) 'אָנֹכִי', ומזה שנקטה התורה לשון זה ולא אמרה 'אני', מוכח שתיבה זו היא נוֹטְרִיקוֹן של 'אֲנָא **נַפְשִׁי כְּתִיבַת יְהֹבִית**' – אני בעצמי כתבתי ונתתי [את התורה]. **וְרַבָּנַן אָמְרֵי** שהיא נוטריקון של 'אֲמִירָה נְעִימָה כְּתִיבָה יְהִיבָה' – כתובה ונתונה. **וְאִיכָּא דְּאָמְרֵי** – ויש שאמרו ש'אָנֹכִי' היא תיבת נוטריקון הנדרשת **לְמַפְרֵעַ** – מהסוף להתחלה, 'יְהִיבָה כְּתִיבָה – נתונה כתובה נֶאֱמָנִין אֲמָרֶיהָ'.

דְּבֵי – בבית מדרשו של **רַבִּי נָתָן אָמְרֵי**, שהמקור ללשון נוטריקון מן התורה הוא, ממה שאמר המלאך בלעם (במדבר כב לב) 'כִּי יָרֵ"ט הַדֶּרֶךְ לְנֶגְדִּי', תיבת 'יר"ט' נדרשת בדרך נוטריקון, 'יְרֵאָה רָאֲתָה וְנָטְתָה', כלומר שהאתון מרוב פחדה מפני המלאך שעמד לנגדה, נטתה מן הדרך.

דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל תָּנָא – בבית מדרשו של רבי ישמעאל שנו, שהמקור ללשון נוטריקון בתורה הוא, ממה שנאמר במנחת העומר (ויקרא ב יד) שצריך להביאה 'כַּרְמֶ"ל', דהיינו שבלים לחות, ונקראות כך בדרך נוטריקון 'כַּר מָלֵא', כלומר בזמן שהגרעין לח ונפוח והקש העוטף אותו מלא ממנו.

רַב אֲחָא בַּר יַעֲקֹב אָמַר, שמצינו לשון נוטריקון בתורה, בצוואה שציוה דוד את שלמה קודם מותו, כשסיפר לו על מעשה שמעי בן גרא ואמר לו (מלכים א' ב ח) 'וְהוּא קִלְלַנִי קְלָלָה נִמְרֶצֶ"ת', ותיבת 'נמרצת' היא נוֹטְרִיקוֹן של קללותיו, דהיינו **נוֹאֵף הוּא, מוֹאֵבִי הוּא, רוֹצֵחַ הוּא, צוֹרֵר הוּא, תּוֹעֵבָה הוּא**.

רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר, שהמקור ללשון נוטריקון בתורה הוא, ממה שאמר יהודה ליוסף לאחר מציאת הגביע (בראשית מד טז) 'מַה נְּדַבֵּר וּמַה נִּצְטַדָּ"ק', ותיבת 'נצטדק' נדרשת בהכרח כנוטריקון, **נְכוֹנִים אֲנַחְנוּ, צַדִּיקִים אֲנַחְנוּ, טְהוֹרִים אֲנַחְנוּ, דַּכִּים אֲנַחְנוּ, קְדוֹשִׁים אֲנַחְנוּ**'.

משנה

משנתנו עוסקת בכתיבת שתי אותיות שהיתה לו ידיעה ביניהם: **הַכּוֹתֵב שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת בִּשְׁתֵּי הֶעְלֵמוֹת** – בשתי שכחות, כגון ששכח שהיום שבת וכתב אות אחת, ונזכר ששבת היא ונודע לו שעבר איסור, וחזר ושכח וכתב אות נוספת סמוכה לה, או שכתב אות **אַחַת בַּשַּׁחֲרִית וְאוֹת אַחַת בֵּין הָעַרְבַּיִם**, שגם זה נידון כשתי העלמות אפילו שלא היתה לו ידיעה כלל בינתים, **רַבָּן גַּמְלִיאֵל מְחַיֵּיב** חטאת, **וַחֲכָמִים פּוֹטְרִין**.

גמרא

הגמרא מבארת את מחלוקת רבן גמליאל וחכמים. שואלת הגמרא: **בְּמַאי קָמִיפַּלְגִי** – במה נחלקו רבן גמליאל וחכמים. משיבה הגמרא: **שַׁרְבָּן גַּמְלִיאֵל סָבַר, שֵׁאֵין יְדִיעָה לַחֲצִי שִׁיעוּר** – שידיעה על מעשה איסור שהוא פחות מכשיעור אינה נחשבת כידיעה כלל, ולכן היא אינה מחלקת את מעשיו לשתי העלמות, ונמצא שכתב את שתי האותיות בהעלמה אחת. **וְרַבָּנַן סָבְרִי שֵׁישׁ יְדִיעָה לַחֲצִי שִׁיעוּר**, וידיעה זו מחלקת את שתי הכתיבות לשתי שכחות נפרדות, שכל אחת נחשבת חטא בפני עצמו שאין בו שיעור, ואינן מצטרפות לחייב.

הדרן עלך הבונה

פרק שלשה עשר - האורג

משנה

משנתנו עוסקת במלאכות שבת, האורג והעושה שתי בתי נירין. לצורך ביאור המשנה נקדים לבאר אופן אריגת האריג: אריגה היא יצירת אריג על ידי חוטים המשולבים שתי וערב. בכדי לארוג אריג, יש למתוח תחילה חוטים לאורך [–שְׁתִי] זה בצד זה, ואחר כך לשלב בהם חוטים לרוחב [–ערב] על ידי הכנסתם לסירוגין מעל ומתחת חוטי השתי. לצורך זה שימש כלי אריגה העשוי באופן זה. בשני צידיו היו מונחות שתי קורות עץ רחוקות זו מזו, על קורה אחת כרוכים חוטי השתי ומתוחים עד לקורה השניה שסמוך אליה נעשתה האריגה, ועליה נכרך האריג הארוג. בכדי להשחיל את חוט הערב בין חוטי השתי לסירוגין, היו מעבירים מחצית אחת מחוטי השתי לסירוגין ב'בתי נירים' [דהיינו לולאות הקבועות בנירים, שהם חוטים כמנין מחצית מחוטי השתי הקשורים על קנה], ומחצית שניה מחוטי השתי ב'בתי נירים' אחרים [הקבועים בנירים אחרים הקשורים על קנה אחר], ובעזרת הנירים משכו מחצית מחוטי השתי וכך נוצר מעבר שבו העבירו את חוטי הערב, ואחר כך משכו בעזרת הנירים השניים את המחצית השניה של חוטי השתי, ובמעבר שנוצר שוב העבירו את חוטי הערב, וכן הלאה עד סיום האריגה. כלי אריגה אלו שבהם משכו את הנירים ביד, היו משמשים את הנשים, והיה עשוי מעומד [ציור א]. כלי אריגה אחרים היו שבהם משכו את הנירים בעזרת הרגלים, ובהם השתמשו האורגים האומנים, והיה כלי זה עשוי בשכיבה [ציור ב]. בשני הכלים, בכל פעם לאחר שהועבר חוט הערב, היו מצמידים אותו ליריעה הארוגה בעזרת כלי המְכוּוָּה 'מסרק' [ראה ציורים א ב] שכל חוטי השתי עברו בין שיניו.

במשנה לעיל (עג.) מבואר, ששיעור האריגה הנחשבת מלאכה בשבת, הוא שני חוטים. במשנתנו מבוארת מחלוקת תנאים בשיעור זה: **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, הָאוֹרֵג** בשבת **שְׁלֹשָׁה חוּטִין** של ערב **בַּתְּחִילָּה** – שהם תחילת אריגת האריג, **וְכֵן** האורג **פְּעַם אַחַת** – חוט ערב אחד **עַל הָאָרִיג** – שמוסיף אפילו חוט אחד על אריג קיים, בשוגג **חַיָּיב** חטאת. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, בֵּין** האורג **בַּתְּחִילָּה, וּבֵין בַּסּוֹף** – שהוסיף על אריג קיים באמצע אריגתו, **שִׁיעוּרוֹ** להחשב מלאכה בשבת, הוא באריגת **שְׁנֵי חוּטִין**.

משנתנו מפרטת את אופני החיוב במלאכת 'עושה שני בתי נירין' השנויה לעיל (שם): **הָעוֹשֶׂה** בשבת **שְׁתֵּי בָּתֵּי נִירִין** – המעביר שני חוטי שְׁתִי בשני בתי נירים, בין אם עשה כן בְּכלי האריגה הקרוי

המשך בעמוד רח

רש"י

וְעָלוּ בְּיָדוֹ שְׁתַּיִם. הַיְינוּ נַמִּי מִתְבַּיֵּן לִכְתּוֹב ח' וְכָתַב שְׁנֵי זַיְינִין: **הָא.** דִּתְנַן פָּטוּר: **דְּבָעֵי זִיּוּנֵי.** שֶׁעֲדַיִּין צְרִיכוֹת רֹאשֵׁי הַזַּיְינִין לְזַיֵּנָן בְּתֶגֶן שֶׁלָּהֶן, שֶׁהַזַּיְינִין צְרִיכוֹת ג' זִיּוּנִין, יָמִין וּשְׂמֹאל וּלְמַעְלָה, כִּדְאָמְרִינַן בְּמְנָחוֹת (דף כט ב): **מַלֵּךְ נְתַתִּיךְ.** "נְשִׂיא אֱלֹהִים אַתָּה" (בראשית כג): **אָנֹכִי.** מִדְּלָא אֲמַר אֲנִי: **אָנָא נַפְשִׁי.** אֲנִי בְּעַצְמִי: **אֲמִירָה.** שֶׁהִיא נְעִימָה: **כַּרְמֶל.** גַּבֵּי מִנְחַת הָעוֹמֶר כְּתִיב "גֶּרֶשׂ כַּרְמֶל", שֶׁמַּבִּיאָה כְּשֶׁהִיא לִחָה בְּעוֹד שֶׁהַגֶּרֶע נָפוּחַ וְהַכֹּר שֶׁל קֶשׁ מְלֵא הִימֻנּוּ: **מִתְנִי' אַחַת שַׁחֲרִית וְאַחַת בֵּין הָעַרְבַּיִם.** כֵּיוָן דְּהוּ"ל שְׁהוּת בֵּינַיְתַיִם כְּדֵי לִידְעָ, הָוְה לֵיהּ כְּשִׁתֵּי הֶעְלֻמּוֹת: **גְּמ' יֵשׁ יְדִיעָה לַחֲצִי שִׁיעוּר.** לְחַלֵּק, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִצְטְרֵף עִמּוֹ חֲצִי הָאַחֵר:

הַדְרָן עֲלָךְ הַבּוֹנֶה

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. אִתָּא לְפָרוּשֵׁי שִׁיעוּר אוֹרֶג שֶׁמְּנוּ בְּאֲבוֹת מְלָאכוֹת (לעיל דף עג.), דִּתְנַן הָתָם: שְׁנֵי חוּטִין: בַּתְּחִילָּה. אִם זוֹ תְּחִלַּת אֲרִיגָתוֹ שֶׁל בֶּגֶד: **וְאַחַת עַל הָאֲרִיג.** אִם מוֹסִיף הוּא עַל הָאֲרִיג – שִׁיעוּרוֹ בְּאַחַת, דִּמְצִטְרֵף עִם הַשְּׂאָר: **בְּתֵי נִירִין.** שֶׁנָּתַן ב' חוּטִין שֶׁל שְׁתֵּי בְּנִירָה, שֶׁקּוֹרִין לִיצִי"ש: **בַּנִּירִין וּבַקִּירוֹס.** מִפָּרֵשׁ בַּגְּמָרָא: **בַּנָּפָה וּבַכְּבָרָה.** הָנָךְ לָאו נִירִין מַמָּשׁ, אֶלָּא מְשַׁרְשֵׁי וּמַרְכִּיב חוּט א' [שֶׁל עֵרֶב] בְּשֵׁתֵּי מִלְמֶטָּה, וְאֶחָד מִלְּמַעְלָה, וּמְעַמֵּיד הַשְּׁתֵּי בְּהֵן כְּתִקּוּנוֹ: **גְּמ' כִּי אֲתָא ר' יִצְחָק תְּנֵי.** מַתְנִי' הָכִי: ר"א אוֹמֵר הָאוֹרֵג ב' חוּטִין בְּתְּחִלָּה, וְלָא פְּלִיג ר"א אַרַבָּנַן אֶלָּא בְּאֶחָד עַל הָאֲרִיג: **לְהַאי גִּיסָא.** אֲלִימֵי ג', וְלֹא ב'. מִשּׁוּם דִּשְׁנַיִם סָתְרֵי, דְּמִתּוֹךְ עוֹבְיָין אֵינָן נִדְבָּקִים יָפָה זֶה בְּזֶה, וּקְטִינֵי בִּשְׁנַיִם מִיתַּיֵּיב: **וְאָמְרֵי לֵיהּ לְהַאי גִּיסָא.** אֲלִימֵי שְׁנַיִם חַיָּיב: **דִּידְעֵי.** דָּבָר הַנִּרְאֶה הוּא, אֲבָל קְטִינֵי – בִּשְׁנַיִם פָּטוּר: **וּבַשָּׁפָה ב' חוּטִין בְּרוֹחַב ג' בָּתֵּי נִירִין.** יֵשׁ שֶׁאוֹרְגִין סָבִיב [הַבֶּגֶד] הַשָּׂפָה בְּאוֹרֶךְ הַבֶּגֶד כּוּלּוֹ מִין אֶחָד שֶׁל [שְׁתִּי], וְרוֹחַב בְּרוֹחַב הַבֶּגֶד כְּשִׁיעוּר שְׁלִשָּׁה בָּתֵּי נִירִין, וְהָאוֹרֵג בּוֹ שְׁנֵי חוּטִין – (ו) חַיָּיב: **לָמָּה זֶה דּוֹמֶה.** כְּלוֹמַר: לְהָכִי מְחַיְּיבֵי בְּאָרִיג קָצָר כִּי הַאי, וְלָא אָמְרֵי כְּמֹלֵא רוֹחַב הַסִּיט כְּדְמְשַׁעֲרִינַן בְּמַתְנִי', בְּאוֹרֵג בְּאֶמְצַע הַבֶּגֶד: **דּוֹמֶה לְאוֹרֵג צְלָצוּל קָטָן.** חֲגוֹרָה קְצָרָה, שֶׁאֵינָהּ רְחָבָה יוֹתֵר מִשְּׁלִשָּׁה בָּתֵּי נִירִין: **עַל הַגַּם.** אָרִיג הַרְבֵּה: **עַל הָאִימְּרָא.** תְּחִלַּת הַבֶּגֶד, שֶׁאוֹרְגִין בּוֹ עֵרֶב מִמִּין אַחֵר לְאִימְּרָא: **וּבַשָּׁפָה.** לְאוֹרֶךְ הַשְּׁתִּי כּוּלּוֹ עוֹשִׂין אוֹתוֹ: **תַּרְתֵּי בְּבָתֵּי נִירָא וַחֲדָא בַּנִּירָא.** ב' פְּעָמִי' מַרְכִּיב לְחוּט שֶׁל שְׁתֵּי בְּבַת נִירָא, דְּהַיְינוּ שֶׁקּוֹרִין לִיצִ"א: **וְאַחַת בַּנִּירָא.** וּפַעַם שְׁלִישִׁית מַרְכִּיבוֹ עַל חוּט הַנִּירָא, שֶׁקּוֹרִין לִיצִ"א, הַמּוּרְכָּב עַל הַקְּנָה: **מְצוּבִּיתָא.** בִּירִיעַת גְּרִדִּין הָאוֹרְגִין בְּרֶגֶל הוּא, וְקוֹרִין לִימִיי"ש, וְהִיא בִּמְקוֹם הַקְּנָה הָעוֹלֶה וְיוֹרֵד בִּירִיעַת אֲרִיגַת נָשִׁים, שֶׁקּוֹרִין פרִיש"א: **הָא תְּנִינָא לֵיהּ בַּאֲבוֹת מְלָאכוֹת.** וְלָמָּה לִי לְמֵיחַדַּר וּלְמִתְנְיֵיהּ הָכָא, הוֹאִיל וְלָא לְפָרוּשֵׁי בָּהּ מִידֵּי אִתָּא. **בִּשְׁלִמָא אוֹרֵג** – מִשּׁוּם פְּלוּגְתָּא, וּשְׁתֵּי בָּתֵּי נִירִין – לְאַשְׁמוּעִינָן בַּנִּירִין וּבַקִּירוֹס וּבְנָפָה

וְהַקּוֹרֵעַ ע"מ לְתִפּוֹר ב' תְּפִירוֹת, קָתָנֵי נַמִּי הַתּוֹפֵר. "וְהַקּוֹרֵעַ" – הָא נַמִּי תְּנִינָא בַּאֲבוֹת מְלָאכוֹת! אֶלָּא, מִשּׁוּם דְּקָבְעֵי לְמֵיתְנֵי סֵיפָא: "הַקּוֹרֵעַ בְּחֲמָתוֹ וְעַל מֵתוֹ" – מִשּׁוּם הָכִי קָתָנֵי [הַתּוֹפֵר שְׁתֵּי תְּפִירוֹת]. "וְהַקּוֹרֵעַ ע"מ לְתִפּוֹר שְׁתֵּי תְּפִירוֹת". הֵיכִי מַשְׁכַּחְתְּ לֵהּ?

תוספות

וְהַתְּנִיָא פטור. אין נראה לר"י לגרוס "והתניא". דאמאי לא הוה פריך ממתני'? ומיהו, איבא למימר דממתני' לא קשיא ליה, מדקתני: וכתב שני זיינין, ולא נקט ב' אותיות אחרות דלא בעי זיוני, משמע דמשום זיון פטר ליה. אבל מברייתא, דקתני סתמא פריך שפיר. אבל קשה: דאי ברייתא היא הא דפריך מינה, אמאי נקט נתכוין לכתוב אות אחת ועלו בידו שתים? אפי' נתכוין לאותן שתים שכתב וכתבן בלא זיון פטור, כיון דמוקמי לה בדבעי זיוני! הוא דברייתא לא קתני וכתב שני זיינין, דנוכל לומר דאתי לאשמעינן הא כתב שתי אותיות אחרות דלא בעי זיון חייב, כדפירשתי במתניתין. לכך נראה דממתני' פריך, וגרסינן "והתנן":

רבן גמליאל סבר אין ידיעה לחצי שיעור. נראה דטעם דרשב"ג משום דכתיב "או הודע אליו חטאתו" ידיעת חטאת הוא דשמה ידיעה, אבל ידיעה דלאו חטאת – לאו שמה ידיעה:

ורבנן סברי יש ידיעה לחצי כו'. פירש בקונט': הא דנקט אות אחת שחרית ואחת בין הערבים – כיון דהוי שהות בינתים כדי לידע, חשיב כשתי העלמות. ואין נראה; חדא: דהוה ליה לפרש שיעור שהות. ועוד: דאמר לעיל: כתב אות אחת בציפורי ואות אחת בטבריא – חייב, אע"ג דמסתמא יש שהות כדי לידע. ונראה דמיירי שידע בינתים, ואחת שחרית ואחת ערבית נקט לרבותא, דאף על גב דיש עם הידיעה הפסק ושהות גדול בינתים – מחייב ר"ג:

הדרן עלך הבונה

האורג. אומר ר"י: דה"ג "וחב"א בין בתחלה בין בסוף" ול"ג "בין באמצע בין בסוף" – דא"כ הוה משמע בסוף הבגד ממש, והתם אפי' רבנן מודו דחייב אפילו באחת, כדאמרינן סוף פרק "הבונה" (לעיל דף קד:). אבל אי לא גרסינן באמצע – אתי שפיר, דבסוף – לא בסוף ממש קאמר:

הכל חולצין עליו. אומר רשב"א: דאפי' אינו רבו חייב, כדאמרינן במו"ק (דף כה.): מי תני רבו שמתו? חכם שמת תני. והא דאמר בשילהי פרק "אלו מציאות" (ב"מ לג.): רבא קרע עליה דההוא גברא דאסבריה זוהמא ליסטרון – היינו קרע שאינו מתאחה, כדין תלמיד לרב, כדתני בפרק "אלו מגלחין" (מו"ק דף כו.): **דתניא** ר"ש בן אלעזר אומר דמיירי אפי' באינו כשר:

הא ר' יהודה והא ר"ש. פי' בקונט': דבהאי שינויא נמי משני דלא קשה מתו אמתו, והא דלא קאמר "אלא" – משום דלא הוזכר אמורא לעיל. וקשה לר"ת: דע"כ תרוייהו במת דידיה איירי ולא במת דעלמא, בדקתני בברייתא דלעיל דיצא ידי קריעה. וא"כ, הויא מלאכה שצריכה לגופה, כיון שהיא צורך מצוה, כדמוכח לקמן. ונראה לר"ת: דלא מתרץ אלא חמתו אחמתו, אבל בעל מתו לא פליגי, דבמת דעלמא פטור – דמקלקל הוא, ובמת דידיה דאיכא מצוה – חשיב מתקן. אע"ג דלקמן משמע דלצורך מצוה לא חשיב ר"ש תיקון, דהא יליף ממילה והבערת בת כהן דמקלקל בחבורה ובהבערה חייב – התם מקלקל הוא לגמרי, שאינו צורך אחר, אלא מה שהוא צורך מצוה, אבל גבי קריעת אבל הוי תיקון הבגד על ידי קריעה – שיוכל ללובשו בכל שעה,) ואית בו חימום. ועוד, כמו שמחלק לקמן ר"ת: דהתם התיקון בא לבסוף, שבשעת חבורה והבערה אינה באה הכשר מצוה עד הגמר. אבל הכא – בשעת קריעה בא התיקון, ולא חשיב קלקול:

לא צריכא דקעבד למירמא אימתא כו'. השתא הוה מצי לאוקמי תרוייהו כר' יהודה, ומתני' דלא עבד למירמא אימתא, דבלא"ה מוקמינן לקמן כר' יהודה, דאמר מקלקל בחבורה פטור. אלא דניחא ליה לאוקמי מתני' בדעביד למירמא אימתא, דאי בחמתו – (ז)פשיטא דפטור:

שרגש עליהן הדחר כו'. משום דלא אשכחן דכתיב ביה "ויבכו אותו שלשים יום" כמו במשה ואהרן. ע"כ תוספות שאנץ. רש"ל: חרץ

ובנפה ובבברה וסל, דלא חנא לה(ז) התם: **דעבדה. הבגד: כי כיסתא.** הולכת ומתקפלת, שאין הבגד שוה ובולט בבגד במין כיס, וצריך לקרוע הבגד למשה ומולל לפניו, והתפירה מתיישבת: **מתני' הסיט כפול.** מפרש בגמרא. סיט הוא הפסק שבין אצבע לאמה כמו שאדם יכול להרחיבו, ואם טוה ולובן וניפץ וצבע, שהן נוקין אבות מלאכות, חוט א' ארוך כשיעור הזה – חייב: **האורג ב' חוטין שיעורו.** ברוחב הבגד כמלא הסיט, שאע"פ שלא אריגו על פני כל רוחב הבגד – חייב: **גמ' נראה בעיני דהכי** גרסינן ורמינהו הקורע בחמתו ובאבלו ועל מתו אע"פ כו'. ולמאי דגרס: הקורע בחמתו ובאבלו ועל מתו אע"פ כו' – לא ידענא מאי יצא ידי הקריעה שייך למימר אבחמתו, ואמאי נקט בחמתו: **יצא ידי הקריעה.** שאדם חייב לקרוע על מתו: **הא במת דידיה.** ברייתא דקתני חייב – במת דידיה, שחייב לקרוע עליו, הלכך קריעה דידיה לאו קלקול הוא אלא תקון: **והא מתו.** נמי קתני במתני': **לעולם במת דידיה.** שמוטל עליו לקוברו. ומיהו, בהנך דלאו בני אבלו נינהו, שאינן מאותן האמורים בפרשת כהנים (ויקרא כא) – אביו ואמו, בנו ובתו, ואחיו ואחותו: **ופרכינן ואי חכם הוא זה שמת חיובי מיחייב** נמי לקרוע, וכיון דמיחייב – מתקן הוא, ואמאי פטור: חולצין. יוצאים לפניו חלוצי כתף, חלוקו קרוע עד שכתיפו חלוצה ערומה: **מברין עליו ברחבה.** שהיו מברין האבלין ברחבה. סרגודה ראשונה שאבל אוכל – אינו אוכל משלו. ואסור, דקאמר ליה רחמנא ליחזקאל (כד): "לחם אנשים לא תאכל": **ערבונא שקל.** קודם שישחטה נטלו משכונו: **לם"ת שנשרף.** הרואה ס"ת שנשרף חייב לקרוע, כדאמרינן במו"ק (דף כו.) במגילה ששרף יהויקים, דכתיב: "לא פחדו ולא קרעו בגדים"(ג). אף נשמת ישראל הנשלת דומה לו, שאין לך ריק בישראל שאין בו תורה ומצות: **הא ר' יהודה כו'.** ומתו אמתו הכי נמי הוה מצי לתרוצי, אלא מעיקרא אהדר לאוקמינהו כחד תנא, ולא מתוקמא אלא בר' יהודה. דהא מלאכה שאינה צריכה לגופה היא, כמוציא את המת לקוברו: **נחת** רוח ליצרו. שמשכך את חמתו: **מי שרי והא תניא כו'.** אלמא לאו מתקן הוא, שלמד ומרגיל את יצרו לבא עליו: **בך.** משמע בקרבך, שאם היה בך – תשתחוה לאל נכר לבסוף: **שליף מצבייתא.** מן הבגד בחמתו, להראותם שהוא כועס, ויגורו מלפניו: **מונני.** ציר של דגים קטנים: **נבתמא.** כיסוי הכד: **נודי ספרתה אתה.** לשון "לנוד לו" (איוב ב): **ויקברו אותו.** ביהושע כתיב: שרגש (ה)עליהן הר להורגן. שלא הסכידו בראוי: **מדה כנגד מדה.** הוא לא נתאבל על שנתקצרו ימי החכם, אף להחיות לא יחושו מן השמים: **בבלאי.** דמובבל סליק: **ימים האריכו.** שכלו ימיהם בטוב, דהשיב ארכיות ימים, כדאמרי' בסדר יומא (דף עא.): "כי אורך ימים ושנות חיים יוסיפו", וכי יש לך שנים של חיים ושנים שאינם של חיים?! אמר רבי אלעזר: אלו שנותיו של אדם שמתוכפות עליו מרעה לטובה:

ידאגו

דעבדה כי כיסתא. מתני' הקורע בחמתו, ועל מתו; וכל המקלקלין – פטורין. והמקלקל ע"מ לתקן – שיעורו כמתקן. שיעור המלבן והמנפץ והצובע והטווה – כמלא רחב הסיט כפול והאורג שני חוטין – שיעורו כמלא הסיט. גמ' ורמינהו: הקורע בחמתו ובאבלו ועל מתו – חייב, ואע"פ שמחלל את השבת – יצא ידי קריעה! לא קשיא, הא – במת דידיה, הא – במת דעלמא. והא "מתו" קתני! לעולם, במת דידיה, ובהנך דלאו בני אבלות נינהו. ואי חכם הוא – חיובי מיחייב, דתניא: חכם שמת – הכל קרוביו. הכל קרוביו ס"ד?! אלא אימא: הכל בקרוביו, הכל קורעין עליו, הכל חולצין עליו, הכל מברין עליו ברחבה! לא צריכא, דלאו חכם הוא. ואי אדם כשר הוא – חיובי מיחייב, דתניא: מפני מה מתים בניו ובנותיו של אדם כשהן קטנים – כדי שיבכה ויתאבל על אדם כשר. כדי שיבכה, ערבונא שקל מינייה?! אלא: מפני שלא בכה והתאבל על אדם כשר. שכל הבוכה על אדם כשר – מוחלין לו על כל עונותיו, בשביל כבוד שעשה. לא צריכא, דלאו אדם כשר הוא. ואי דקאי בשעת יציאת נשמה – חיובי מיחייב, דתניא, ר"ש בן אלעזר אומר: העומד על המת בשעת יציאת נשמה – חייב לקרוע, הא למה זה דומה – לם"ת שנשרפה. לא צריכא, דלא קאי בשעת יציאת נשמה. תינח – מתו, אלא חמתו אחמתו קשיא! חמתו אחמתו נמי לא קשיא, הא – רבי יהודה, הא – ר"ש. הא ר' יהודה, דאמר "מלאכה שאין צריכה לגופה – חייב עליה", הא ר"ש, דאמר "מלאכה שאין צריכה לגופה פטור

עליה". אימר דשמעת ליה לר' יהודה במתקן, במקלקל מי שמעת ליה? א"ר אבין: האי נמי מתקן הוא, דקעביד נחת רוח ליצרו. וכהאי גונא מי שרי? והתניא, ר"ש בן אלעזר אומר משום חילפא בר אגרא, שאמר משום ר' יוחנן בן נורי: המקרע בגדיו בחמתו, והמשתבר כליו בחמתו, והמפזר מעותיו בחמתו – יהא בעיניך כעובד ע"ז; שכך אומנתו של יצה"ר, היום אומר לו "עשה כך" ולמחר אומר לו "עשה כך". עד שאומר לו "עבוד ע"ז" והולך ועובד. א"ר אבין: מאי קראה – "לא יהיה בך אל זר ולא תשתחוה לאל נכר", איזהו אל זר שיש בגופו של אדם – הוי אומר זה יצר הרע. לא צריכא, דקא עביד למירמא איימתא אאינשי ביתיה. כי הא דרב יהודה שליף מצבייתא, רב אחא בר יעקב תבר מאני תבירי, רב ששת רמי לה לאמתיה מונגיני ארישא, רבי אבא תבר נבתמא. אמר ר"ש בן פזי א"ר יהושע בן לוי משום בר קפרא: כל המורידך דמעות על אדם כשר – הקב"ה סופרן, ומניחן בבית גנזיו, שנאמר "גדי ספרתה אתה שימה דמעתי בנאדך הלא בספרתך". א"ר יהודה אמר רב: כל המתעצל בהספדו של חכם – ראוי לקוברו בחייו, שנאמר "ויקברו אותו בגבול נחלתו בתמנת סרח אשר בהר אפרים מצפון להר געש" מלמד שרגש עליהן הר להורגן. א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן: כל המתעצל בהספדו של חכם – אינו מאריך ימים, מדה כנגד מדה, שנאמר "בסאסאה בשלחה תריבנה". איתיביה ר' חייא בר אבא לר' יוחנן: "ויעבדו העם את ה' כל ימי יהושע וכל ימי הזקנים אשר האריכו ימים אחרי יהושע"! א"ל: בבלאי, ימים – האריכו, שנים – לא האריכו. אלא מעתה "למען ירבו ימיכם וימי בניכם" ימים ולא שנים?! ברכה שאני וא"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן: אחד מן האחין שמת

ידאגו

משיבה הגמרא: מוצא אתה באופן דְּעָבְדָה – שנעשה הבגד כִּי כִּיסְתָּא – בעין כיס, שמפני שלא היה ארוג בשוה, כשתפרו התקפל ובולט בו כביס, ומתקנו על ידי שקורע הבגד במקום הקיפול, ומקפל סביב מקום הקריעה ותופרו, ושוב יכול לתופרו כראוי. וזהו הקורע על מנת לתפור שבמשנתנו.

משנה

המשנה מבארת דין המקלקל בשבת: הַקּוֹרֵעַ בַּחֲמָתוֹ [–בכעסו], וְעַל מֵתוֹ, וְכֵן כָּל הַעושים מלאכה בשבת ובפעולתם אינם מועילים אלא מְקַלְקְלִין, פְּטוּרִין.

וְהַמְקַלְקֵל עַל מְנָת לְתַקֵּן, שִׁיעוּרוֹ להתחייב, כַּמְתַקֵּן, בשיעור שיתחייב בו המתקן במלאכה זו שעבורה קלקל.

במשנה לעיל (עג.) נמנו מלאכות הכנת צמר לאריגה, משנתנו מבארת את שיעור החיוב בהן: שִׁיעוּר הַמְלַבֵּן – מכבס בנהר, וְהַמְנַפֵּץ – מפריד סיבים זה מזה בידו להכינם לטוייה, וְהַצּוֹבֵעַ, וְהַטּוֹוֶה חוט, כְּמְלֹא רֹחַב הַסִּיט – הריוח שיש בין ראש האמה לראש האצבע כשמרחיקם זה מזה, כָּפוּל – פעמיים שיעור זה, שאם ליבן או ניפץ או צבע או טוה חוט באורך כזה, חייב.

במשנה לעיל (ע"א) נתבאר, שהאורג שני חוטים חייב. משנתנו מבארת שיעור רוחב האריגה, שמתחייב על אריגת שני חוטים בה: וְהָאוֹרֵג שְׁנֵי חוּטִין של ערב, שִׁעוּרוֹ להתחייב ברוחב האריגה הוא כְּמְלֹא הַסִּיט אחד, שהאורג שני חוטים בשיעור זה מרוחב האריג, חייב, אף שלא ארגם לכל רוחב האריג.

גמרא

הגמרא דנה בדין הקורע בחמתו ועל מתו. מקשה הגמרא: וּרְמִינְהוּ – ויש להקשות דברי המשנה והברייתא אלו על אלו, ששנינו בברייתא, הַקּוֹרֵעַ בַּחֲמָתוֹ, וּבְאֶבְלוֹ וְעַל מֵתוֹ בשבת, חַיָּיב. מוסיפה הברייתא: וְאַף עַל פִּי שֶׁמְּחַלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת בקריעה זו, יָצָא יְדֵי חובת הַקְרִיעָה שחייב לקרוע על מתו. וקשה, הרי במשנתנו שנינו שהקורע בחמתו ועל מתו פטור. מתרצת הגמרא: לֹא קַשְׁיָא, הָא – הברייתא נשנתה בְּאופן שקורע על מֵת דִּידֵיהּ – שלו, שהוא קרובו שחייב לקרוע עליו, ולכן קריעתו היא תיקון וחייב. אך הָא – משנתנו נשנתה בְּמֵת דְּעָלְמָא, שאין חייב לקרוע עליו, ולכן קריעתו קלקול היא ופטור.

מקשה הגמרא על התירוץ: וְהָא – והרי בלשון 'מֵתוֹ' שמשמע שהוא מת שלו, קָתָנֵי – שנוי גם במשנתנו, וכיצד נאמר שמשנתנו עוסקת בקורע על מת שאינו שלו. מתרצת הגמרא באופן אחר: לְעוֹלָם המשנה עוסקת בְּמֵת דִּידֵיהּ, שמוטל עליו לקברו, וּבְחָנָךְ – אך הוא מאלו המתים דְּלָאו בְּנֵי אֲכִילוּת נִינְהוּ – שאינו חייב להתאבל ולקרוע עליהם, ולכן קריעתו קלקול היא ופטור.

מקשה הגמרא: וְאִי חָכָם הוּא המת, הרי חַיּוּבֵי מִיחַיַּיב לקרוע עליו, אף אם אינו מקרוביו שחייב להתאבל עליהם, דְּתַנְיָא, חָכָם שֶׁמֵּת, הַכֹּל קְרוֹבָיו. קודם שהגמרא מסיימת להביא את דברי הברייתא, תמהה הגמרא על לשונה: הַכֹּל קְרוֹבָיו סָלְקָא דַּעְתָּךְ – וכי עולה בדעתך שהכל קרוביו של כל חכם שמת. מיישבת הגמרא: אֶלָּא אִימָּא – אמור כך, הַכֹּל נחשבים כְּקְרוֹבָיו, אף שאינם קרוביו. הגמרא מסיימת להביא את דברי הברייתא: הַכֹּל קוֹרְעִין בגדיהם עָלָיו, וְהַכֹּל חוֹלְצִין עָלָיו – יוצאים לפניו בחלוק קרוע עד שכתיפם חלוצה ממנו וערומה, וְהַכֹּל מַבְרִין – מאכילים זה את זה עָלָיו בָּרְחָבָה של עיר ואין אוכלים משלהם, וכשם שמוטל על קרובי המת לעשות. וקשה, אם המת שבמשנתנו היה חכם, מדוע שנינו שהקורע עליו בשבת פטור, והלא כיון שקריעה זו חיוב היא, נחשבת כתיקון וחייב. מתרצת הגמרא: לֹא צְרִיכָא – לא הוצרכה משנתנו לשנות שהקורע על מתו פטור, אלא באופן דְּלָאו חָכָם הוּא מת זה, ואין חיוב לקרוע עליו, והקורע עליו בשבת מקלקל הוא ופטור.

מקשה הגמרא: וְאִי אָדָם כָּשֵׁר הוּא המת, חַיּוּבֵי מִיחַיַּיב לקרוע עליו, אף אם אינו קרובו ואינו חכם, דְּתַנְיָא, מִפְּנֵי מָה מִתִּים בָּנָיו וּבְנוֹתָיו שֶׁל אָדָם כְּשֵׁהֵן קְטַנִּים, כְּדֵי שֶׁיִּבְכֶּה וְיִתְאַבֵּל עַל אָדָם כָּשֵׁר שמת. קודם שהגמרא מסיימת להביא את דברי הברייתא, תמהה הגמרא על לשונה: כְּדֵי שֶׁיִּבְכֶּה על אדם כשר בעתיד ממיתים את בניו כעת, וכי עֲרֵבוּנָא שָׁקְלֵי מִינַּיהּ – לוקחים מאדם את משכונו קודם שחטא. מיישבת הגמרא: אֶלָּא כך יש לשנות, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא בָּכָה וְהִתְאַבֵּל בעבר עַל אָדָם כָּשֵׁר. הגמרא מסיימת להביא את דברי הברייתא: שֶׁכָּל הַבּוֹכֶה עַל אָדָם כָּשֵׁר מוֹחֲלִין לוֹ עַל כָּל עֲוֹנוֹתָיו, כְּשֶׁכִּיל הַכָּבוֹד שֶׁעָשָׂה לו בבכייתו עליו. וקשה, אם כשר הוא המת שבמשנתנו, מדוע שנינו שהקורע עליו בשבת פטור, והרי כיון שקריעתו חיוב היא, תיקון היא וחייב. מתרצת הגמרא: לֹא צְרִיכָא, דְּלָאו אָדָם כָּשֵׁר הוּא מת זה, ואין חיוב לקרוע עליו, והקורע עליו מקלקל הוא ופטור.

מקשה הגמרא: וְאִי דְּקָאֵי – ואם עומד הקורע בִּשְׁעַת יְצִיאַת נִשְׁמָה, חַיּוּבֵי מִיחַיַּיב לקרוע, אף כשהמת אינו קרובו או חכם או אדם כשר, דְּתַנְיָא, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר, הָעוֹמֵד עַל הַמֵּת בִּשְׁעַת יְצִיאַת נִשְׁמָה חַיָּיב לִקְרוֹעַ, שהרי הָא – זה שיצאה נשמתו לְמָה זֶה דּוֹמֶה, לְסֵפֶר תּוֹרָה שֶׁנִּשְׂרְפָה, וכשם שהרואה ספר תורה שנשרף חייב לקרוע, כך חייב הרואה אדם מישראל ביציאת נשמתו. וקשה, אם היה הקורע שבמשנתנו בשעת יציאת נשמה, מדוע שנינו שפטור, והרי כיון שקריעה זו חיוב היא, תיקון היא וחייב עליה בשבת. מתרצת הגמרא: לֹא צְרִיכָא דְּלָא קָאֵי – שאינו עומד בִּשְׁעַת יְצִיאַת נִשְׁמָה, ולכך אין חיוב בקריעתו, ולכן מקלקל הוא ופטור.

הגמרא מתרצת את סתירת המשנה והברייתא בדין קורע בחמתו. מקשה הגמרא: תִּינַח – מובן החילוק בין המשנה לברייתא בדין קורע על מֵתוֹ, אֶלָּא סתירת הקורע בַּחֲמָתוֹ אַחֲמָתוֹ [–על הקורע בחמתו] קַשְׁיָא, משמשנתנו פוטרת והברייתא מחייבת. מתרצת הגמרא: חֲמָתוֹ אַחֲמָתוֹ נַמִּי לֹא קַשְׁיָא, משום דְּהָא – הברייתא כדעת רַבִּי יְהוּדָה, ואילו הָא – משנתנו כדעת רַבִּי שִׁמְעוֹן. כלומר, הָא – הברייתא כדעת רַבִּי יְהוּדָה, דְּאָמַר שהעושה בשבת מְלָאכָה שֶׁאֵין צְרִיכָה לְגוּפָהּ – שאין לו צורך במלאכה זו, והיה טוב לו אילו לא היה צריך לעשותה, חַיָּיב עָלֶיהָ, ולכן קורע בחמתו חייב אף שאין לו צורך בקריעה עצמה, ואילו הָא – משנתנו כדעת רַבִּי שִׁמְעוֹן, דְּאָמַר שהעושה בשבת מְלָאכָה שֶׁאֵין צְרִיכָה לְגוּפָהּ פָּטוּר עָלֶיהָ, ולכך הקורע בחמתו שאין לו צורך בקריעה עצמה פטור.

מקשה הגמרא: אֵימַר דְּשָׁמְעַת לֵיהּ – אמנם מצינו לְדעת רַבִּי יְהוּדָה שמחייב במלאכה שאינה צריכה לגופה, בְּאופן שמְתַקֵּן דבר במלאכתו, אבל בְּאופן שמְקַלְקֵל, מִי שָׁמְעַת לֵיהּ – וכי מצינו שמחייב, ואם כן אף לדעתו הקורע בחמתו פטור מפני שמקלקל. מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִּי אָבִין, הַאי נַמִּי – גם הקורע בחמתו מְתַקֵּן הוּא, משום דְּקָעֲבִיד – שעושה בקריעה זו נַחַת רוּחַ לְיִצְרוֹ הרע, שמשכך חמתו.

דוחה הגמרא את התירוץ: וּכְהַאי גַּוְונָא – ובאופן בזה, שקורע בגדיו לשכך חמתו, מִי שָׁרֵי – וכי מותר הדבר, וְהָתַנְיָא – והלא שנינו בברייתא, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר מִשּׁוּם חִילְּפָא בַּר אַגְרָא, שֶׁאָמַר מִשּׁוּם רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן גּוֹרִי, הַמְקָרֵעַ בְּגָדָיו כַּחֲמָתוֹ, וְהַמְשַׁבֵּר כֵּלָיו כַּחֲמָתוֹ, וְהַמְפַזֵּר מָעוֹתָיו כַּחֲמָתוֹ, יֵהָא בְּעֵינֶיךָ כְּעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה, משום שֶׁכָּךְ היא אוּמָּנָתוֹ שֶׁל יֵצֶר הָרָע שחפץ להחטיאו לאדם, הַיּוֹם אוֹמֵר לוֹ עֲשֵׂה כָּךְ – בעירה קלה, כגון לקרוע בגדיו בחמתו, ועושה, וּלְמָחָר אוֹמֵר לוֹ עֲשֵׂה כָּךְ – עבירה חמורה ממנה, ועושה, עַד שֶׁאוֹמֵר לוֹ לבסוף עֲבוֹד עֲבוֹדָה זָרָה, וְהוֹלֵךְ וְעוֹבֵד, ולכך אף זה שנשמע ליצרו וקרע בגדיו בחמתו, הרגיל את יצרו לבוא עליו, ולבסוף יסיתנו לעבוד עבודה זרה וישמע לו. וְאָמַר רַבִּי אָבִין לבאר ברייתא זו, מַאי קְרָאָה – מה הוא הפסוק המלמד זאת, שנאמר (תהלים פא י) 'לֹא יִהְיֶה בְךָ אֵל זָר וְלֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לְאֵל נֵכָר', ותיבת 'בך' משמעה בקרבך, שהפסוק מזהיר שלא יהיה בתוך גופך אל זר, וְאִיזֶהוּ אֵל זָר שֶׁיֵּשׁ בְּתוֹךְ גּוּפוֹ שֶׁל אָדָם, הֱוֵי אוֹמֵר זֶה יֵצֶר הָרָע, שאם תשמע לו לעבור עבירה קלה, לבסוף תשתחוה לאל נכר ותחטא

המשך בעמוד ס

יְדָאֲגוּ [–יפחדו] כָּל הָאַחִין כּוּלָּן מִן הַמִּיתָה, שאף עליהם מתוחה מדת הדין. וכן אֶחָד מִבְּנֵי חֲבוּרָה שֶׁמֵּת, תִּדְאַג כָּל הַחֲבוּרָה כּוּלָּהּ.

מביאה הגמרא שני אופנים לבאר את דברי רבי יוחנן: אָמְרֵי לָהּ – היו מבני הישיבה שביארו, שיש לאחי המת ולחבורת המת לדאוג באופן דְּמֵת הַגָּדוֹל שבאחים או שבחבורה, לפי שמדת הדין שלטה בראש הבית. וְאָמְרֵי לָהּ – והיו אחרים מבני הישיבה שביארו, שיש להם לדאוג באופן דְּמֵת הַקָּטָן שבאחים או שבחבורה, משום שבקללה מתחילים מן הקטן.

שנינו במשנה: וְכָל הַמְּקַלְקְלִין במלאכות שבת, פְּטוּרִין.

הגמרא דנה באלו אופנים המקלקלים פטורים ובאלו חייבים: תְּנֵי רַבִּי אֲבָהוּ קַמֵּיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן – שנה רבי אבהו בריייתא לפני רבי יוחנן, כָּל הַמְּקַלְקְלִין בשבת פְּטוּרִין, חוּץ מֵחוֹבֵל באדם, וּמַבְעִיר גדיש, שאף שמקלקלים הם, חייבים.

אָמַר לֵיהּ רבי יוחנן לרבי אבהו, פּוּק תְּנִי לְבָרָא – צא ושנה דבריך אלו מחוץ לבית המדרש, משום שברייתא זו שחוֹבֵל וּמַבְעִיר שקלקל חייב, אֵינָהּ מִשְּׁנָה – לא נשנית מעולם בבית המדרש ואין לסמוך עליה, אלא המקלקל פטור אף בחובל ומבעיר. וְאִם תִּמְצֵי לוֹמַר מִשְּׁנָה – ואם יאמרו השונים את הברייתות שהיא נשנית בבית המדרש, תפרש שמה ששנתה 'חוץ מחובל ומבעיר' אין הכוונה באופן שהם מקלקלים בלבד, אלא 'חוֹבֵל' הוא בְּאופן שצָרִיךְ את הדם היוצא מן החבלה לְכַלְבּוֹ, שאף שמקלקל הוא כלפי הנחבל, מתקן הוא כלפי הכלב, ו'מַבְעִיר' הוא בְּאופן שצָרִיךְ לְאֶפְרוֹ לכסות בו צואה, שאף שמקלקל הוא כלפי הגדיש, מתקן הוא כלפי השימוש באפר, ולפיכך בחבלה ובהבערה זו הוא מתקן וחייב, אבל החובל והמבעיר שאין במעשיו שום תיקון פטור.

הגמרא מקשה על רבי אבהו שהעמיד את הברייתא שמחייבת את החובל והמבעיר, אף כאשר אינו צריך דם לכלבו ואינו צריך לאפר: וְהָאֲנַן תְּנַן – והרי אנו שנינו במשנתנו (לעיל קה:), כָּל הַמְּקַלְקְלִין בשבת פְּטוּרִין, ומשמע אפילו חובל ומבעיר, ואילו בברייתא מבואר שהחובל והמבעיר חייבים אף באופן שקלקלו בלא תיקון כלל, ונמצא שדברי המשנה והברייתא סותרים אלו את אלו. מתרצת הגמרא: אין זו סתירה, משום דמַתְנִיתִין – שמשנתנו הפוטרת אף חובל ומבעיר, שנויה כדעת רַבִּי יְהוּדָה שפוטר חובל ומבעיר באופן שהם מקלקלים לגמרי, והבָּרַיְיתָא המחייבת חובל ומבעיר אף באופן שהוא קלקול גמור, שנויה כדעת רַבִּי שִׁמְעוֹן שמחייב את החובל והמבעיר בשבת אף שהם מקלקלים.

הגמרא מבררת את טעמם של רבי שמעון ורבי יהודה. שואלת הגמרא: מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן – מנין למד רבי שמעון שהחובל והמבעיר בשבת חייב אף שהוא מקלקל. משיבה הגמרא: מִדְּאִיצְטְרִיךְ קְרָא לְמִישְׁרָא מִילָּה – מכך שהוצרך הפסוק להתיר את מצות מילה בשבת אף על פי שהמל חובל הוא ומקלקל, הָא חוֹבֵל בְּעָלְמָא – משמע ששאר חובל באדם שאינו מל, חַיָּיב אף שהוא מקלקל, שאם לא כן, לא היה צריך הפסוק להתיר מילה. וּמִדְּאָמַר רַחֲמָנָא הַבְעָרָה גַּבֵּי בַּת כֹּהֵן – ומכך שאסרה התורה לבית דין להבעיר אש בכדי לשרוף בשבת מי שמחויב שריפה וכגון בת כהן שזינתה אף על פי שההבערה היא קלקול, שְׁמַע מִינָּהּ – מוכח מכאן שכל מַבְעִיר בְּעָלְמָא אפילו שהוא מקלקל חַיָּיב.

שואלת הגמרא: ולדעת רַבִּי יְהוּדָה הסובר שכל המקלקלים פטורים ואף חובל ומבעיר, מדוע הוצרך הפסוק להתיר מילה בשבת, ומדוע אסרה התורה לבית דין להבעיר בשבת בכדי לשרוף בת כהן המחויבת שריפה. משיבה הגמרא: לדעת רבי יהודה אין ללמוד ממילה ומהבערת בת כהן לשאר חובל ומבעיר, שכן הָתָם – שם, במילה ובהבערת בת כהן, מְתַקֵּן הוּא, ואינו ככל חובל ומבעיר שהוא מקלקל בלבד ואין במעשהו שום תיקון, ועל כן הוצרכה התורה להתיר מילה בשבת ולפיכך אסרה התורה הבערת בת כהן בשבת. והתיקון במילה ובהבערת בת כהן הוא כִּדְרַב אַשִּׁי – כדברי רב אשי, דְּאָמַר רַב אַשִּׁי לבאר את טעמו של רבי יהודה, לכך נחשב מעשה המילה תיקון, משום שמַה לִּי לְתַקֵּן מִילָּה מַה לִּי לְתַקֵּן כְּלִי, ואין חילוק ביניהם, שכשם שהמתקן כלי תיקון הוא וחייב, אף מילה תיקון היא שמתקנת את האדם, ולכך הוצרכה התורה להתירה בשבת, שאם לא שהתירה התורה היה המל חייב. וכן הבערת בת כהן נחשבת תיקון, משום שמַה לִּי לְכַשֵּׁל פְּתִילָה של עופרת לצורך שריפת בת כהן, מַה לִּי לְכַשֵּׁל סַמָּנִין כדי להכין צבע כפי שהיה במלאכת המשכן, ואין חילוק ביניהם, וכשם שחייב על בישול סממנים, כך חייב על בישול פתילה, שכן אינו מקלקל את הפתילה בבישולה, אלא מתקנה ומצרפה, וזה דרך בישול, ולכך אסרה תורה הבערת בת כהן בשבת.

שנינו במשנה: שִׁעוּר הַמְּלַבֵּן כּוֹ' במלא רוחב הסיט כפול.

הגמרא מבארת כיצד משערים שיעור זה: כששנה רַב יוֹסֵף לתלמידיו את דברי משנתנו 'רוחב הסיט כפול', מַחְווֹי כָּפוּל – הראם שהכוונה כפול ממש, כלומר, את 'רוחב הסיט' שהוא הריוח הקצר שבין האצבע לאמה, משערים פעמיים. ואילו כששנה רַב חִיָּיא בַּר אַמִּי לתלמידיו את דברי משנתנו 'רוחב הסיט כפול', מַחְווֹי פָּשׁוּט – הראם שהכוונה לריוח שבין האגודל לאצבע פעם אחת, לפי שרוחבו הוא כפעמיים הריוח שבין האמה לאצבע.

משנה

משנתנו מבארת את פרטי איסור ציידה בשבת: רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, הַצָּד צִפּוֹר לַמִּגְדָּל דהיינו שפתח את דלת המגדל ועשה תחבולות שהציפור תיכנס לתוכו, וסגר בעדה את הדלת, וּצְבִי לַבַּיִת, חַיָּיב משום מלאכת צד, אפילו שהציפור אינה בידו. אבל הצד ציפור לבית פטור, משום שהציפור יכולה לברוח מן הבית דרך החלונות. וכן הצד צבי לגינה או לחצר פטור, מפני שהוא יכול לברוח משם. וַחֲכָמִים חולקים וואוֹמְרִים, הצד צִפּוֹר לַמִּגְדָּל

אגרות קודש

ב"ה, ט"ז סיון, ה'תשי"א

להנהלת אגודת חב"ד באה"ק תובב"א

שלום וברכה!

מוסג"פ מכתב אשר פניתי בו למוסדות חינוך שונים בארה"ב אשר נהוג בהם חופש מהלמודים בחדשי הקיץ.

באשר גם באה"ק נמצאים מוסדות חנוך אשר בהם נהוג חופש הקיץ, הרשות בידכם להשתמש במכתבי הנ"ל כדי לפרסמו לתועלת הרצוי באופן המתאים. ובודאי תודיעוני בפרטות מכל מה שעשיתם בזה.

בברכת הצלחה בעבודתם בקודש.

רש"י

יְדֵאגוּ. יִירְאוּ מִן הַמִּיתָה: דְּמֵת גָּדוֹל. יֵשׁ לִדְאוֹג, הוֹאִיל וְשָׁלְטָה מִדַּת הַדִּין בְּרֹאשׁ הַבַּיִת; וְאָמְרֵי לָהּ דְּמֵת קָטָן. שֶׁבִּקַּלְקֶלָה מִתְחִילִין מִן הַקָּטָן: חוּץ מִחוֹבֵל בְּאָדָם דְּמִקַּלְקֵל הוּא וְחַיָּיב, דִּתְנַן (ב"ק פז.): הַחוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ בְּשַׁבָּת פָּטוּר(א) מִלְּשַׁלֵּם, מִפְּנֵי שֶׁנִּדּוֹן בִּנְפָשׁוֹ; וּמַבְעִיר. אֶת הַגְּדִישׁ, מְקַלְקֵל הוּא וְחַיָּיב. כְּדִתְנַן (שם דף לד:) וְהוּא שֶׁהִדְלִיק אֶת הַגְּדִישׁ פָּטוּר מִן תַּשְׁלוּמִין – מִפְּנֵי שֶׁנִּדּוֹן בִּנְפָשׁוֹ: אֵינָהּ מִשְׁנָה. דְּאִם מְקַלְקֵל הוּא פָּטוּר: בְּצָרִיךְ. לִדַּם הַיּוֹצֵא מִן הַחַבָּלָה לְכִלְבּוֹ, וְאִם מְקַלְקֵל הוּא אֵצֶל נְחָבָל – מִתְקַן הוּא אֵצֶל הַכֶּלֶב; וְהָא תָּנֵן כָּל הַמְקַלְקְלִין פְּטוּרִין. וַאֲפִי' חוֹבֵל וּמַבְעִיר. וְקָשְׁיָין אַהֲדָדֵי. וּלְרַבִּי אַבָּהוּ פָּרִיךְ: מַתְנִי' ר' יְהוּדָה. דְּאִית לֵיהּ מְקַלְקֵל בְּחַבּוּרָה פָּטוּר. וְלָא אִיתְפְּרַשׁ הֵיכָא. וְל"נ מַתְנִי' ר' יְהוּדָה הִיא, דְּאָמַר מְלָאכָה שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה לְגוּפָהּ חַיָּיב עָלֶיהָ. הִלְכָּךְ חִיּוּבָא דְּחוֹבֵל בְּצָרִיךְ לְכִלְבּוֹ, וּמַבְעִיר בְּצָרִיךְ לְאָפְרוֹ מִשְׁכַּחַתְּ לָהּ, דְּאע"פ דְּמִקַּלְקֵל הוּא אֵצֶל מְלָאכָה עַצְמָהּ – מִתְקַן הוּא אֵצֶל אֲחֵרִים. וּלְר' יְהוּדָה כִּי הַאי גַּוְונָא מְלָאכָה הוּא, מִשּׁוּם תִּקּוּן אֲחֵרִים. אֲבָל מְקַלְקֵל וְאֵינוֹ מִתְקַן – פָּטוּר. וְאע"ג דְּרֵישָׁא דְּמַתְנִי' אוֹקִימְנָא כְּר"ש, דְּקָתָנֵי קוֹרֵעַ עַל מֵתוֹ פָּטוּר – סֵיפָא ר"י: וּבְרֵיְיתָא ר"ש הִיא. דְּאָמַר מְלָאכָה שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה לְגוּפָהּ פָּטוּר עָלֶיהָ. הִלְכָּךְ אֵין לָךְ חוֹבֵל וּמַבְעִיר שֶׁאֵין מְקַלְקֵל. וְאֲפִי' מַבְעִיר עֵצִים לִקְדֶרְתּוֹ מְקַלְקֵל הוּא אֵצֶל עֵצִים, וּמִה שֶּׁהוּא מִתְקַן אֵצֶל אֲחֵרִים – לְר"ש לָא חֲשִׁיב, דְּהָא מְלָאכָה שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה לְגוּפָהּ הִיא. אֶלָּא מִשּׁוּם דְּמִקַּלְקֵל בְּחַבָּלָה וּבְהַבְעָרָה חַיָּיב, כִּדְיָלִיף לְקַמָּיהּ: מִדְּאִיצְטְרִיךְ קְרָא.

"וּבְיוֹם הַשְּׁמִינִי" בְּיוֹם יְתִירָא – וַאֲפִי' בְּשַׁבָּת. וּמִילָּה חוֹבֵל הוּא, מִכְּלַל דִּשְׁאָר מְקַלְקְלִין בְּחַבּוּרָה חַיָּיב: וּמִדְּאָסַר רַחֲמָנָא הַבְעָרָה דְּבַת כֹּהֵן. בְּשַׁבָּת (לְקַמָּן בְּפֶרֶק ר' אֱלִיעֶזֶר): מַה לִּי מְתַקֵּן כְּלִי. הָא נַמִּי מִתְקַן מְלָאכָה בְּתִיקּוּנָהּ זֶה; בִּישׁוּל פְּתִילָה. שֶׁהוּא מַדְלִיק פְּתִילָה שֶׁל אֶבֶר וְנוֹתְנָהּ לְתוֹךְ פִּיהָ, וְדֶרֶךְ בִּישׁוּל הוּא זֶה וְחַיָּיב עַל הַבִּישׁוּל, שֶׁאֵינוֹ מְקַלְקֵל הָאֵבֶר בְּבִישּׁוּלוֹ אֶלָּא מִתְקַן וְצוֹרֵף: סַמָּנִין. שֶׁל מְלָאכֶת הַמִּשְׁכָּן: רַב יוֹסֵף מַחֲוֵי. הַאי הַסִּיט כְּפוּל דְּמִתְנִי' – כְּפוּל מִמָּשׁ, בְּרֵיוַח קָצָר שֶׁבֵּין אֶצְבַּע לָאַמָּה מִשֵּׁעַר שְׁנֵי פְּעָמִים: מַחֲוֵי פֶּשׁוּט. בְּרֵיוַח שֶׁבֵּין גּוּדֵל לָאֶצְבַּע פַּעַם אֶחָד הוּא כְּפוּל דְּמִתְנִיתָא, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּפָלִים כְּאוֹתוֹ שֶׁבֵּין אַמָּה לָאֶצְבַּע: מתני' הָצֵד צִפּוֹר. עַד שֶׁהִכְנִיסוֹ לַמִּגְדָּל, משטיי"ר בְּלַע"ז – חַיָּיב. דְּזוֹ הִיא צִידָתוֹ. אֲבָל אִם הִכְנִיסוֹ לַבַּיִת – אֵינוֹ נִיצּוֹד בְּכָךְ, שֶׁיּוֹצֵא לוֹ דֶּרֶךְ חַלּוֹנוֹת:

תוספות

חוץ מחובל ומבעיר א"ל פוק תני לברא כו'. פי' רבינו שמואל: דר' אבהו סבר כר"ש, דאמר מקלקל בחבורה חייב, ור' יוחנן סבר לה כר' יהודה דאמר מקלקל בחבורה ובהבערה פטור. וצריך לכלבו ולאפרו לא חשיב מקלקל, וחייב אפי' לר' יהודה. וכן משמע בסמוך מתוך פי' רש"י. וקשה: דא"כ אמאי א"ל פוק תני לברא? דאטו משום דס"ל כר' יהודה, מאן דתנא כר"ש משתקינן ליה? דכה"ג פריך בפ"ק דחולין (טו.). ע"כ נראה דר' אבהו ור' יוחנן אליבא דר"ש פליגי, דר' אבהו סבר דחובל ומבעיר אע"פ שאינו צריך לכלבו ולאפרו – חייב לר' שמעון, דגמר ממילה והבערת בת כהן. ור' יוחנן סבר: דר"ש נמי לא מחייב אא"כ איכא קצת תיקון, כגון דצריך לכלבו ולאפרו, דמילה והבערה איכא קצת תיקון, שהוא צורך מצוה, אבל לר' יהודה, אפי' צריך לאפרו ולכלבו – פטור, דאין זה תיקון חשוב דאין דרך לחבול בחבירו כדי ליתן לכלבו, או לשרוף גדיש בשביל האפר, אע"ג דכל שוחט מקלקל הוא, כדאמרי' בפ"ק דחולין (דף ח.) סכין של ע"ז מותר לשחוט בה – מודה ר' יהודה לענין שבת דחייב, דדוקא לענין ע"ז חשוב מקלקל, דכתיב "ולא ידבק בידך מאומה מן החרם" ולא חשיב ליה נהנה, כיון דקלקולו יתר על תקונו. ור"ת מפרש: דהא דחשיב לר' יהודה מקלקל בצריך לכלבו ואפרו – לפי שאין התיקון בא באותה שעה אלא לאחר מכאן, דלאחר שנעשית חבורה בא הדם, ולאחר שבלתה ההבערה בא האפר. אבל בשוחט – בשעת הקלקול בא לו התיקון, שמוציאה מידי אבר מן החי. וקורע למירמא אימתא אאינשי דביתיה – חשוב ליה לר"י נמי תיקון, לפי שבשעת הקלקול בא לו התיקון. וכן בהריגת המזיקין (לקמן קכא:) חייב לר' יהודה, דבא התיקון בשעת הקלקול. ולר"ש פטור – משום דהויא מלאכה שאינה צריכה לגופה, וקורע ע"מ לתפור, ומוחק ע"מ לכתוב דמיחייב לכ"ע, אע"ג שבשעת הקלקול אינו בא התיקון – היינו משום שהקלקול גורם תיקון יותר טוב לבסוף, ותיקון גמור הוא, שהרי אינו יכול לעשות התיקון אלא ע"י הקלקול:

בחובל וצריך לכלבו כו'. וא"ת: ור' אבהו דמחייב אפי' באין צריך לכלבו כיון דאין צריך כלל הויא מלאכה שאינה צריכה לגופה דאע"ג דמחייב ר"ש מקלקל בחבורה – מ"מ בעי צריכה לגופה, כדאמרי' בריש "הנחנקין" (סנהדרין פד:): מאן שמעת ליה דאמר מקלקל בחבורה חייב – ר"ש, דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה, וכן משמע בפרק "כלל גדול" (לעיל דף עה.) גבי חלזון, ובפרק "כל כתבי" (לקמן דף קכא:) ובס"פ "ספק אבל" (כריתות דף כ:)! וי"ל: דאפי' במקלקל גמור משכחת לה דהויא צריכה לגופה, כגון חובל ומבעיר באיסורי הנאה, שסבר שיכול ליתן לכלבו ולבשל בו קדרה. ור' אבהו, אע"ג דלא חשיב צורך מצוה תיקון – מ"מ צריכה לגופה חשיב. וא"ת: צריך לכלבו ולאפרו היכי חשיב צריכה לגופה, מ"ש מחופר גומא ואינו צריך אלא לעפרה? וי"ל דלא דמי דהכא הוא צריך לנטילת נשמה כדי לתת לכלבו דהיינו הדם כי הדם הוא הנפש ומבעיר נמי צריך להבערה כדי לעשות אפר כמו מבעיר כדי לבשל קדרה אבל חופר הגומא נעשית מאליה ואינו נהנה ממנה כלום:

מדאצטריך קרא למישרי מילה כו'. וא"ת: למה לי למילף ממילה? נילף כולה מילתא מהבערת בת כהן דלא דחי שבת. דבהבערה איכא נטילת נשמה, וחובל נמי לא מחייב אלא משום נטילת נשמה! וי"ל: דלענין מקלקל בחבורה ליכא למילף מהבערה, דהתם התיקון בא בשעת הקלקול, אבל לענין מקלקל בהבערה – יליף שפיר דאחר הבערה בא התיקון כדפי'. אי נמי: אי לאו דילפינן ממילה דמקלקל בחבורה חייב – ה"א דרציחה דוחה את השבת, דלאו מלאכה היא, והבערה לחודה היא דאימעטה, משום דמקלקל בהבערה חייב:

דאמר רב אשי מה לי לתקן מילה מה לי לתקן כלי. לאו משום דסבר כר' יהודה, אלא מפרש הוא אליבא דר' יהודה: **מה** לי לבשל פתילה מה לי לבשל סמנין. אין לפרש כמו שבישול סממנין מתקנן להיות יותר חשובים, כך פתילה חשובה יותר ע"י בישול דאי היינו טעמא דר' יהודה – שאר מיתות ב"ד דלא דחו שבת מנלן? כיון דלא שייך בהו תיקון דהבערה, לא אסרה תורה אלא משום תיקון פתילה. ועוד: שריפת בת כהן גופה מנלן דלא דחינן היכא דתיקון הפתילה מאתמול? ואומר ר"י דה"פ: מה לי בישול פתילה לצורך שריפת בת כהן, מה לי בישול סממנין לצורך צביעת בגד, דכי היכי דבישול סממנין לצורך צביעה חשוב תיקון – ה"נ בישול פתילה לצורך שריפה. ומהכא נפקא לן שפיר דכל שאר מיתות ב"ד חשוב תיקון משום מצוה, דאי לאו שריפה עצמה חשיבא תיקון משום בישול פתילה – לא הוה אסורה, אע"פ שמתקנת בכך. דכיון שאינה אלא משום שריפה – לא הוה חשיב תיקון, ולא מיחייב. וכן מוציא מרא לחפור לקבור בו מת לר"ש כמו מוציא כיס לקבל בו זיבה בפ"ק (דף יא.). וא"ת: בשלמא לר' יהודה שפיר – שמעינן דהבערה ללאו יצאת או לחלק, מדלא כתב לא תעשה מלאכה בכל מושבותיכם וכתב הבערה – ש"מ ללאו יצאת או לחלק, כדפרישית בפרק "כלל גדול" (לעיל דף ע.) [ד"ה הבערה]. אלא לר"ש, דאיצטריך למיכתב הבערה לחייב מקלקל בהבערה, מנא ליה דיצאת ללאו או לחלק? וליכא למימר דנפקא ליה לחלק מאחת מהנה, כדמפיק ליה ר' יוסי. דהא בפרק "הבונה" (לקמן דף קיג) פליג ר"ש בהדיא אר' יוסי, ודריש ליה לדרשה אחריתי! וי"ל: דנפקא ליה לחלק מהיכא דנפקא ליה לשמואל בפרק "כלל גדול" (לעיל דף ע.). והשתא אתי שפיר הא דהוה קשה שמואל דאמר כמאן לא כר' נתן ולא כר' יוסי – דהשתא כר"ש ס"ל. ובפ"ק דיבמות (דף ו:) קאמר דאיצטריך קרא למיסר הבערת בת כהן משום דהוה סלקא דעתך למישרי מקל וחומר מעבודה דדחיא שבת, היינו כר' יהודה דחשיב ליה תיקון. אבל לר' שמעון איצטריך קרא בהבערה לחייב כל מקלקל בהבערה. הך פלוגתא דמקלקל בחבורה מפרש רש"י דנפקא לן מפלוגתא שאינה צריכה לגופה. משמע דלא בעי לר' שמעון צריך לכלבו ולאפרו, ולפי זה צריך לומר דר' אבהו כר"ש, ור' יוחנן כר' יהודה. ואין נראה, כדפי' לעיל, וצ"ל דהך פלוגתא דמקלקל בחבורה – קבלה היתה בידם:

ואין

ואין נותנין לפניהם מזונות. אין לפרש דטעמא משום דדגים מיתזני שפיר במים להכי לא טרחינן, דחשיבי כאין מזונותיהם עליך. חדא: דלאו מילתא דפסיקא היא דלדגים מצויין מזונות ולא לחיה. ועוד: דבסמוך בעי לאוקמי הא דקתני אין צדין חיה ועוף ואין נותנין לפניהם מזונות – בביבר שאינו מקורה, וכי בשביל שאינו מקורה מצויין להם מזונות? ורש"י דפירש כיון דאין צדין מוקצין נינהו – להכי אין נותנין לפניהם מזונות ואין טורחין בשבילם – אין נראה כלל, דהא תנן לקמן בפ' בתרא (דף קנה:): נותנים מים לפני אווזים ותרנגולים ולפני יוני הרדסייאות – אע"ג דמוקצין הן בשבת. ונראה לר"י: כל היכא דהוי כניצוד ועומד מדאורייתא, כגון אווזין ותרנגולין ויוני הרדסייאות, ואע"ג דמדרבנן אסור לצודן, כדתנן בפרק "שמונה שרצים" (לקמן דף קז.): חיה ועוף שברשותו, הצדן – פטור. משמע: אבל אסור. כיון דמדאורייתא כניצוד ועומד – נותנין לפניהם מזונות. וכן חיה ועוף שבביבר מקורין, דחשיב טפי מזונותיהם עליך. אבל כאן, שמן התורה אין ניצודין – לא חשיב מזונותיהן עליך, והוי כאותן שהן כל שעה בשדה כמו יוני שובך ויוני עלייה. ואתי שפיר לפי זה ההיא דריש "אין צדין" (ביצה דף כד.), דקתני התם במתניתין, רשב"ג אומר: זה הכלל המחוסר צידה אסור כו'. וקאמר בגמרא: היכי דמי מחוסר צידה – כגון דאמר הבא מצודה ונצודנו. אמר ליה אביי לרב יוסף: והרי אווזים ותרנגולים דאמר "הבא מצודה ונצודנו", ואמר: הצד אווזים ותרנגולים ויוני הרדסייאות פטור! והשתא קשה: מאי פריך, והא פטור משמע אבל אסור! ובמתניתין קתני נמי, רשב"ג אומר מחוסר צידה אסור. ולמאי דפי' הכא – אתי שפיר. דרשב"ג קאי אריש, דקתני "אין צדין ואין נותנין לפניהם מזונות" וקא אסר רשב"ג במחוסר צידה אף ליתן מזונות. וא"כ מחוסר צידה דאורייתא חשיב ליה, ולהכי פריך שפיר:

הלכה מכלל דפליגי. אע"ג דר' יהודה פליג, מ"מ פריך אביי שפיר, דאי לאפוקי מדרבי יהודה אתא – לימא "אין הלכה כרבי יהודה". הכא אתי שפיר דלא קבעי היכי דמי מחוסר צידה – דהא כבר פי' דהיכא דאיכא עוקצי ביבר גדול, ומסתמא דהיינו מחוסר צידה דרשב"ג. אבל בריש "אין צדין" (ביצה דף כד.) קשה: אמאי קבעי ה"ד מחוסר צידה הואיל וכבר פי' ביבר גדול וביבר קטן לרבנן! ונראה לריב"א: משום דהתם קתני במילתייהו חיה ועוף, ועלה קאי רשב"ג. וקבעי: ה"ד מחוסר צידה בעופות. אבל אחיה לא קבעי, דזה כבר פירש. וכן משמע, דכל הנהו דמייתי עלה לא מיירי אלא בעופות. אבל הכא לא איירו רבנן בעופות, אלא בחיה גרידא:

היכא דנפלי טולא דכתלים. היה להם שיעור הכתלים שוה, והיו יודעין שיעורן:

למה זה דומה לנועל ביתו לשומרו ונמצא צבי שמור בתוכו. ואם תאמר: מאי אולמא הך מהך ונראה לריב"א: דס"ד דבא וישב בצידו ליתפר – משום דמיחזי דלהוסיף שמירה לצבי הוא בא:

וממאי

וצבי. ניצוד משֶׁהִכְנִיסוֹ לְבֵיתוֹ וְנָעַל בְּפָנָיו, אֲבָל אִם הִכְנִיסוֹ לְגִינָּה אוֹ לְחָצֵר – אֵין זוֹ צִידָה: **הַמְחוּסַּר צִידָה.** שֶׁקָּשֶׁה לְתוֹפְסוֹ שָׁם, כְּדִמְפָרֵשׁ בַּגְּמָ׳: **גמ' בִּיבָרִין.** קַרְפַּיּוֹפוֹת מוּקָפִין: **אֵין צָדִין מֵהֶן בְּיוֹ"ט.** אֲלִמָּא לָאו נִיצּוּד וְעוֹמֵד קָא חָשִׁיב לֵיהּ. ש"מ: הַמַּכְנִיסוֹ לְבִיבָר – אֵין זוֹ צִידָתוֹ; **וְאֵין נוֹתְנִין לִפְנֵיהֶן מְזוֹנוֹת.** כֵּיוָן דְּהֵן מוּקָצָה, לָא מָצֵי לְמִטְרַח עֲלַיְיהוּ: **הָא רַבִּי יְהוּדָה.** הַהִיא דְּאֵין צָדִין – רַבִּי יְהוּדָה הִיא, דִּבְמַתְנִיתִין לָא חָשִׁיב לֵהּ צִידָה עַד שֶׁיַּכְנִיסוֹ לְבַיִת: **עוֹפוֹת אֵעוֹפוֹת קַשְׁיָא.** דְּהָא בֵּין לְר' יְהוּדָה בֵּין לְרַבָּנַן צִפּוֹר לְמִגְדָּל קָאָמְרִי: **בִּיבָר** מְקוֹרֶה. הָוֵי נִיצּוּד: **בְּצִפּוֹר דְּרוֹר.** מַתְנִי' דִּקְתָנֵי צִפּוֹר לַבַּיִת לֹא – בְּצִפּוֹר דְּרוֹר עַסְקִינַן, שֶׁדַּרְכָּהּ לָדוּר בַּבַּיִת בְּבֵית שָׁדֶה, וּנְשִׁמְטַת מִזָּוִית לְזָוִית: **הָשְׁתָּא דְּאִתַּיִת לְהָכִי.** לְאוֹקְמִינְהוּ לְתַרְוַיְיהוּ כְּרַבָּנַן: **חַיָּה אַחַיָּה נַמִי.** מוֹקְמֵי כְּרַבָּנַן: **וְהָא בִּיבָר קָטָן.** מַתְנִיתִין דְּהָכָא: **וְהָא.** מַתְנִיתִין דְּבֵיצָה בְּבִיבָר גָּדוֹל: **שֵׁרִיָּא.** מְרוּבָּצָה, שֶׁהוּא שׁוֹחֶה לָאֱחוֹז בָּהּ: **עוּקְצֵי.** פִּיאוֹת לְהִשְׁמֵט בָּהֶן: **וְאִידָךְ.** כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ בַּן: **מִכְּלָל דִּפְלִיגִי.** וְהָא אוֹקִימְנָא דְּרַבָּנַן נַמִי בְּבִיבָר קָטָן אָמְרִי: **מַאי נָפְקָא לָךְ מִינָּהּ.** כ"ש כֵּיוָן דְּלָא פְּלִיגִי עֲלֵיהּ – הִלְכְתָא כְּוָתֵיהּ: **זְמוֹרָתָא תְּהֵא.** אוֹמֵר הַשְּׁמוּעָה בִּזְמִירָה בְּעָלְמָא, בְּלֹא צוֹרֶךְ: **סוּמָא וְיָשֵׁן עֲבִידִי לְרִבּוּיֵי.** לִישְׁמַט, כְּשֶׁמַּרְגִּישִׁין יַד אָדָם: **אוּבְצָנָא.** עֲיֵיפוּת, שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לָזוּז מִמְּקוֹמוֹ, נִצּוּד וְעוֹמֵד הוּא: **חֲגִוִּין.**(ג) מִין חָגָב טָהוֹר הוּא, וְנֶאֱכָלִין: **בְּמִינוֹ נִיצּוּד.** כְּגוֹן חֲגָבִים וְהַגּוּזִין: **שֶׁאֵין בְּמִינוֹ נִיצּוּד.** צִירְעִין וַיְתוּשִׁין שֶׁאֵינָן לְצוֹרְךָ: **חֲגָבִים בִּשְׁעַת הַטַּל.** עֵינֵיהֶם מִתְעַוְּרוֹת, וַהֲרֵי הֵן נִיצּוּדִין וְעוֹמְדִין: מְקַלְּחוֹת. הַרְבֵּה בְּיַחַד, שֶׁהֵן מְזוּפּוֹנוֹת לִיקֹּחַ: **אַרִישָׁא קָאֵי.** דְּאַף בִּשְׁעַת הַטַּל אִם מְקַלְּחוֹת וּבְאוֹת – שָׁרֵי, וְאִי לֹא – אָסוּר: **מתני' צְבִי שֶׁנִּכְנַס.** מְאַלְּיוֹ: **וְנָעַל אֶחָד בְּפָנָיו.** זוֹ הִיא צִידָתוֹ: **נָעֲלוּ שְׁנַיִם פְּטוּרִים.** דְּהָוֵי לְהוּ שְׁנַיִם שֶׁעֲשָׂאוּהָ: **לֹא יָכוֹל אֶחָד לִנְעוֹל.** אוֹרְחֵיהּ הוּא לִנְעוֹל בִּשְׁנַיִם, וַהֲרֵי לְכָל אֶחָד מְלֹאכָה דִּבְלָא אֵיהוּ לָא מִתְעַבְּדָא: **רַבִּי שִׁמְעוֹן פּוֹטֵר.** לְטַעְמֵיהּ דְּדָרֵישׁ קְרָאֵי לְמִיפְּטַר זֶה אֵינוֹ יָכוֹל וְזֶה אֵינוֹ יָכוֹל, בְּפֶרֶק "הַמַּצְנִיעַ" (לעיל צב.): **גמ' חָצַד אֲרִי.** אֲפִילּוּ תּוֹפְסוֹ אֵין זוֹ צִידָתוֹ, שֶׁכְּשֶׁכּוֹעֵס מִשְּׁחִיתָ הוֹלֵךְ: **עַד שֶׁיַּכְנִיסֶנּוּ לְגוֹרְזִקִּי שֶׁלּוֹ.** בֵּית מִשְׁמָר הָעָשׂוּי לוֹ, כְּמִין תֵּיבָה: **מתני' חֲשֵׁנִי חַיָּיב.** שֶׁהוּא צָדוֹ: **הָא לָמָה.** שֵׁנִי זֶה דּוֹמֶה, מֵאַחַר שֶׁנִּצּוֹד ע"י הָרִאשׁוֹן: **לִנְעוֹל אֶת בֵּיתוֹ לְשׁוֹמְרוֹ.** וְלֹא לְצוּד: **וְנִמְצָא צְבִי.** שֶׁהוּא נִיצּוּד כְּבָר, שָׁמוּר בְּתוֹכוֹ. וְכֵן (ה)אע"פ שֶׁעָמַד הָרִאשׁוֹן – אֵין זֶה אֶלָּא בִּשְׁמִירוֹ לְצְבִי שֶׁהָיָה לוֹ מֵאֲתָמוֹל:

גמ'

וְצִבִי לַגִּינָּה וְלֶחָצֵר וְלַבִּיבָרִין – [חַיָּיב]. רשב"ג אוֹמֵר: לָא כָּל הַבִּיבָרִין שָׁוִין. זֶה הַכְּלָל: מְחוּסַּר צִידָה – פָּטוּר, שֶׁאֵינוֹ מְחוּסַּר צִידָה – חַיָּיב. **גְּמָ'** תְּנַן הָתָם: אֵין צָדִין דָּגִים מִן הַבִּיבָרִין בְּיוֹ"ט, וְאֵין נוֹתְנִין לְפָנֵיהֶם מְזוֹנוֹת. אֲבָל צָדִין חַיָּה וְעוֹף, וְנוֹתְנִין לְפָנֵיהֶם מְזוֹנוֹת. וּרְמִינְהוּ: בִּיבָרִין שֶׁל חַיּוֹת וְשֶׁל עוֹפוֹת וְשֶׁל דָּגִים – אֵין צָדִין מֵהֶם בְּיוֹם טוֹב, וְאֵין נוֹתְנִין לְפָנֵיהֶם מְזוֹנוֹת. קַשְׁיָא חַיָּה אַחַיָּה; קַשְׁיָא עוֹפוֹת אַעוֹפוֹת! בִּשְׁלָמָא חַיָּה אַחַיָּה לָא קַשְׁיָא, הָא – רַבִּי יְהוּדָה, הָא – רַבָּנַן. אֶלָּא, עוֹפוֹת אַעוֹפוֹת קַשְׁיָא! וְכִי תֵּימָא? עוֹפוֹת אַעוֹפוֹת נַמִי לָא קַשְׁיָא; הָא – בִּיבָר מְקוֹרֶה, הָא – בִּיבָר שֶׁאֵינוֹ מְקוֹרֶה; וְהָא בַּיִת, דִּמְקוֹרֶה הוּא, וּבֵין לְרַבִּי יְהוּדָה וּבֵין לְרַבָּנַן, צִפּוֹר לַמִּגְדָּל – אִין, לַבַּיִת – לָא! אָמַר רַבָּה בַּר רַב הוּנָא: הָכָא בְּצִפּוֹר דְּרוֹר עֲסִקִינַן, לְפִי שֶׁאֵינָהּ מִקַּבֶּלֶת מָרוּת. דְּתָנָא דְּבֵי ר' יִשְׁמָעֵאל: לָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ צִפּוֹר דְּרוֹר – מִפְּנֵי שֶׁדָּרָה בַּבַּיִת כְּבַשָּׂדֶה. הָשְׁתָּא דְּאִתַּיִת לְהָכִי – חַיָּה אַחַיָּה נַמִי לָא קַשְׁיָא, הָא – בְּבִיבָר קָטָן, הָא – בְּבִיבָר גָּדוֹל. הֵיכִי דָּמֵי בִּיבָר גָּדוֹל, הֵיכִי דָּמֵי בִּיבָר קָטָן? אָמַר רַב אַשִׁי: כָּל הֵיכָא דְּרָהֵיט בַּתְרֵיהּ, וּמָטֵי לָהּ בְּחַד)שִׁיחַיָּיא – בִּיבָר קָטָן, וְאִידָךְ – בִּיבָר גָּדוֹל. אִי נַמִי: כָּל הֵיכָא דְּנָפֵיל טוּלָא דִּכְתָלִים אַהֲדָדֵי – בִּיבָר קָטָן, וְאִידָךְ – בִּיבָר גָּדוֹל, וְאִי נַמִי: כָּל הֵיכָא דְּלֵיכָא עוּקְצֵי עוּקְצֵי – בִּיבָר קָטָן וְאִידָךְ – בִּיבָר גָּדוֹל. "רשב"ג אוֹמֵר וכו'". אָמַר רַב יוֹסֵף אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: הֲלָכָה כְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל. אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי: "הֲלָכָה", מִכְּלָל דִּפְלִיגִי?! א"ל: מַאי נָפְקָא לָךְ מִינָּהּ? א"ל: גְּמָרָא גְּמוֹר זְמוֹרָתָא תְּהֵא? ת"ר: הָצַד צְבִי סוּמָא וְיָשֵׁן – חַיָּיב, חִיגֵּר וְזָקֵן וְחוֹלֶה – פָּטוּר. א"ל אַבַּיֵי לְרַב יוֹסֵף: מ"ש הָנֵי ומ"ש הָנֵי? הָנֵי – עֲבִידִי לְרִבּוּיֵי, הָנֵי – לָא עֲבִידִי לְרִבּוּיֵי. וְהָתַנְיָא: חוֹלֶה – חַיָּיב! אָמַר רַב שֵׁשֶׁת: לָא קַשְׁיָא, הָא – בְּחוֹלֶה מְחֲמַת אִישְׁתָּא, הָא – בְּחוֹלֶה מְחֲמַת אוּבְצָנָא. ת"ר: הָצַד חֲגָבִין, גּוּזִין, צְרָעִין וַיְתוּשִׁין בְּשַׁבָּת – חַיָּיב, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: כָּל שֶׁבְּמִינוֹ נִיצּוֹד – חַיָּיב, וְכָל שֶׁאֵין בְּמִינוֹ נִיצּוֹד – פָּטוּר. תַּנְיָא אִידָךְ: הָצַד חֲגָבִים בִּשְׁעַת הַטַּל – פָּטוּר, בִּשְׁעַת הַשָּׁרָב – חַיָּיב. אֶלְעָזָר בֶּן מְהַבַּאי אוֹמֵר: אִם הָיוּ מְקַלְּחוֹת וּבָאוֹת – פָּטוּר. אִיבַּעְיָא לְהוּ: אֶלְעָזָר בֶּן מְהַבַּאי, אַרִישָׁא קָאֵי אוֹ אַסִּיפָא קָאֵי? ת"ש הָצַד חֲגָבִין בִּשְׁעַת הַטַּל – פָּטוּר. בִּשְׁעַת הַשָּׁרָב – חַיָּיב. אֶלְעָזָר בֶּן מְהַבַּאי אוֹמֵר: אֲפִילּוּ בִּשְׁעַת הַשָּׁרָב, אִם הָיוּ מְקַלְּחוֹת וּבָאוֹת – פָּטוּר. **מתני'** צְבִי שֶׁנִּכְנַס לַבַּיִת וְנָעַל אֶחָד בְּפָנָיו – חַיָּיב, נָעֲלוּ שְׁנַיִם – פְּטוּרִין; לֹא יָכוֹל אֶחָד לִנְעוֹל וְנָעֲלוּ שְׁנַיִם – חַיָּיבִין, וְר"ש פּוֹטֵר. **גְּמָ'** א"ר יִרְמְיָה בַּר אַבָּא אָמַר שְׁמוּאֵל: הָצַד אֲרִי בַּשַּׁבָּת אֵינוֹ חַיָּיב עַד שֶׁיַּכְנִיסֶנּוּ לְגוֹרְזִקִּי שֶׁלּוֹ. **מתני'** יָשַׁב הָאֶחָד עַל הַפֶּתַח וְלֹא מִילְּאָהוּ, יָשַׁב הַשֵּׁנִי וּמִילְּאָהוּ – הַשֵּׁנִי חַיָּיב. יָשַׁב הָרִאשׁוֹן עַל הַפֶּתַח וּמִילְּאָהוּ, וּבָא הַשֵּׁנִי וְיָשַׁב בְּצִידוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁעָמַד הָרִאשׁוֹן וְהָלַךְ לוֹ – הָרִאשׁוֹן חַיָּיב, וְהַשֵּׁנִי פָּטוּר. הָא לָמָה זֶה דּוֹמֶה – לִנְעוֹל אֶת בֵּיתוֹ לְשׁוֹמְרוֹ, וְנִמְצָא צְבִי שָׁמוּר בְּתוֹכוֹ.

גמ'

וּצְבִי לַגִּינָה וְלֶחָצֵר וְלַכִּיבָרִין, שהם מקומות מגודרים בגדלים שונים [**חַיָּיב**], והיינו שחכמים סברו כרבי יהודה בדין צידת צפור, שאין חייבים על צידתה לתוך בית אלא למגדל, וחלקו עליו בדין צידת צבי, שרבי יהודה לא חייב אלא את הצד לתוך בית [משום ששטחו קטן], וחכמים חייבו אף את הצד לגינה, חצר וביבר.

רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, לֹא כָּל הַכִּיבָרִין שָׁוִין בְּדִינָם, שיתחייב הצד לתוכם, אלא **זֶה הַכְּלָל**, הצד לתוך ביבר שהצבי **מְחוּפַּר צֵידָה** בתוכו, דהיינו, שכדי לתופסו בו צריך לעשות מעשה צידה נוסף **פָּטוּר**, משום שלא הושלמה צידת הצבי. אך הצד לביבר **שֶׁאֵינוֹ מְחוּפַּר צֵידָה** דהיינו שיכול לתפוס את הצבי בו ללא מעשה נוסף, **חַיָּיב**.

גמרא

הגמרא מקשה סתירה בין המשנה בביצה לברייתא לגבי צידה מביברים: **תְּנַן הָתָם** (ביצה כג:), **אֵין צָדִין דָּגִים מִן הַכִּיבָרִין** – בריכות דגים, **בְּיוֹם טוֹב**, **וְכֵן אֵין נוֹתְנִין לִפְנֵיהֶם מְזוֹנוֹת**, לפי שהם מוקצה [שכיון שאסור לצודם ביום טוב, הוא מסיח את דעתו מהם ונעשים מוקצה], ואסרו חכמים לטרוח ביום טוב לצורך מוקצה. **אֲבָל צָדִין חַיָּה וָעוֹף** מהביברים, משום שחיה ועוף הנמצאים בביבר חשובים כניצודים, ואין בצידתם מהביבר משום מלאכה, ומשום כך, אף **נוֹתְנִין לִפְנֵיהֶם מְזוֹנוֹת**, שכן אין הם מוקצה.

מקשה הגמרא: **וּרְמִינְהוּ** – ויש להקשות סתירה בין משנה זו לברייתא, ששנינו, **כִּיבָרִין שֶׁל חַיּוֹת וְשֶׁל עוֹפוֹת וְשֶׁל דָּגִים, אֵין צָדִין מֵהֶם בְּיוֹם טוֹב וְאֵין נוֹתְנִין לִפְנֵיהֶם מְזוֹנוֹת. קַשְׁיָא** דין **חַיָּה** שבמשנה **אַחַיָּה** – על דין חיה שבברייתא, **וְקַשְׁיָא עוֹפוֹת אַעוֹפוֹת**, לפי שבמשנה במסכת ביצה מבואר, שמותר לצוד ביום טוב חיה ועוף הנתונים בביבר, וכן מותר להאכילם, ובברייתא מבואר, שאסור לצוד ביום טוב חיה ועוף הנתונים בביבר, וכן אסור להאכילם.

הגמרא ממשיכה ומבררת את הקושיא: **כִּשְׁלָמָא** – מובן מדוע סתירת **חַיָּה אַחַיָּה לֵא קַשְׁיָא**, מפני שניתן לתרצה כך, **הָא** – הברייתא שאסרה לצוד חיה מן הביבירים, היא כדעת **רַבִּי יְהוּדָה** במשנתנו הסובר, שהצד צבי לתוך ביבר פטור, משום שצבי אינו נחשב בו כניצוד, ולפיכך שנתה הברייתא שהצד חיה מביבר חייב, משום שהחיה בתוכו אינה לכודה, ועושה בכך מלאכת צידה גמורה **וְהָא** – המשנה במסכת ביצה שהתירה לצוד חיה מן הביבירים, **כְּרַבָּנָן** שבמשנתנו, שסוברים שהצד צבי לתוך ביבר חייב, משום שנחשב כניצוד בביבר, ולפיכך שנתה המשנה בביצה שהצד חיה מביבר פטור, מכיון שהיא לכודה בתוכו, ואין בכך מלאכה. **אֶלָּא** סתירת **עוֹפוֹת אַעוֹפוֹת קַשְׁיָא**, שהרי לא נחלקו רבי יהודה וחכמים במשנה לגבי ציפור כלל, ואין במה לתלות את סתירת המשנה בביצה והברייתא.

וְכִי תֵּימָא – ואם תרצה לומר, שסתירת **עוֹפוֹת אַעוֹפוֹת נַמִּי** – גם היא **לֵא קַשְׁיָא**, משום **שְׁהָא** – המשנה במסכת ביצה שהתירה לצוד מהביבר ביום טוב, עוסקת **בְּכִיבָר מְקוֹרֶה**, ולפיכך העופות ניצודים בו, **וְהָא** – הברייתא שאסרה לצוד עופות מן הביבר, עסקה **בְּכִיבָר שֶׁאֵינוֹ מְקוֹרֶה** שאין העופות ניצודים בו. אי אפשר ליישב כך, שכן קשה **וְהָא** – והרי **בַּיִת דִּמְקוֹרֶה הוּא**, ושנינו במשנתנו שבין **לְרַבִּי יְהוּדָה וּבֵין לְרַבָּנָן**, הצד **צִפּוֹר לְמִגְדָּל, אֵין** – חייב, אבל הצדה **לְבַיִת, לֵא** – אינו חייב, והרי שלדעתם, כל שכן שהצד צפור לביבר מקורה אינו חייב, ואין אפשרות ליישב את הסתירה בדין צידת עופות.

רבה בר רב הונא מיישב את סתירת עופות אעופות: **אָמַר רַבָּה בַּר רַב הוּנָא**, באמת, לכל הדעות עוף נחשב כניצוד כשהוא בביבר מקורה [והמשנה בביצה שהתירה לצוד עוף מתוך הביבר, עסקה בביבר מקורה, והברייתא שאסרה לצוד עוף מתוך הביבר, עסקה בביבר שאינו מקורה, וכמו שתירצה הגמרא לעיל], ואף ששנינו במשנתנו שהכל מודים, שצפור אינה לכודה אפילו בבית, יש ליישב **שְׁהָא** – במשנתנו **בְּצִפּוֹר דְּרוֹר עֲסָקִינַן** – אנו עוסקים, שאינה חשובה כלכודה אפילו בבית מקורה **לְפִי שֶׁאֵינָהּ מְקַבֶּלֶת מָרוּת** מאדם, שאף כשהיא לכודה בבית מקורה היא נשמטת מפינה לפינה, ואין אפשרות לתפסה בלא טורח. **דְּתָנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל** – שכן נשנה בבית מדרשו של רבי ישמעאל, **לָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ צִפּוֹר דְּרוֹר, מִפְּנֵי שֶׁדָּרָה בְּבַיִת כְּבַשָּׂדֶה**, כלומר, דרור הוא מלשון דירה, ונקראת כך משום שביכולתה לדור בכל מקום, בלא להיתפס.

הגמרא מבארת שמעתה יש ליישב באופן דומה, אף את הסתירה בדין צידת חיה: **הַשְׁתָּא דְּאָתֵית** – עתה שבאת **לְהָכִי** – לתירוץ זה, שעל פיו הן המשנה בביצה והן הברייתא הם כשיטת רבנן [ואף על פי כן, אין סתירה בדין צידת עוף, בין המשנה בביצה לברייתא, כיון שהן דיברו על ביברים שונים], סתירת **חַיָּה אַחַיָּה נַמִּי** – אף היא **לֵא קַשְׁיָא**, שאף אותה נתרץ באופן דומה, **הָא** – הברייתא שאסרה לצוד חיה מביבר, עוסקת **בְּכִיבָר גָּדוֹל**, שקשה לתפוס את החיה הנמצאת בו, ולפיכך היא אינה נחשבת כלכודה בו, והצדה ממנו חייב לפי שעושה מלאכה גמורה, **וְהָא** – חכמים במשנתנו [שחייבו את הצד צבי לתוך ביבר], והמשנה בביצה [שהתירה לצוד חיה בתוך ביבר], עוסקות **בְּכִיבָר קָטָן**, שהחיה הנתונה בו נתפסת בקלות, ולפיכך אסור להכניסה לתוך אותו ביבר, משום שצד בכך, ומותר לצוד את החיה הנתונה בתוכו.

הגמרא מביאה שלוש דרכים בהן ניתן לשער, האם הביבר נחשב כגדול או כקטן: **הֵיכִי דָּמֵי** – מה הוא **כִּיבָר גָּדוֹל, וְהֵיכִי דָּמֵי כִּיבָר קָטָן. אָמַר רַב אַשִׁי, כָּל הֵיכָא דְּרָהִיט בַּתְרֵיהּ**, כלומר ביבר כזה שהעומד במרכזו רץ אחר הצבי, **וּמָטֵי לָהּ בְּחַד שִׁיחְיָא** – ומגיע אליו ותופסו, בפעולת ריצה והתכופפות אחת, הוא **כִּיבָר קָטָן. וְאִידְּךָ** – וביבר שמפאת גודלו, אין אפשרות לתפוס את הצבי בריצה והתכופפות אחת, הוא **כִּיבָר גָּדוֹל**.

אִי נַמִּי – אופן נוסף, **כָּל הֵיכָא דְּנָפִיל טוּלָא דִּכְתָלִים אַהֲדֵדֵי** – כל ביבר שמחמת קטנו מגיע צל כותלו האחד עד הכותל השני, הוא **כִּיבָר קָטָן, וְאִידְּךָ** – ביבר שאינו כך, הוא **כִּיבָר גָּדוֹל. וְאִי נַמִּי, כָּל הֵיכָא דְּלֵיכָא עִוְקְצֵי, עִוְקְצֵי** – כל ביבר שאין בו קצוות, דהיינו פינות שהצבי יכול לחמוק אליהן, הוא **כִּיבָר קָטָן, וְאִידְּךָ כִּיבָר גָּדוֹל**.

שנינו במשנתנו: **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר וכו'** לא כל הביברים שוים, זה הכלל, כל הצד לביבר שהניצוד בו מחוסר צידה, כלומר, שקשה לתופסו, פטור, והצד לביבר שאין הניצוד בו מחוסר צידה, כלומר, שקל לתופסו, חייב.

אָמַר רַב יוֹסֵף אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, הֲלָכָה כְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, האומר, שאין הצד חייב, עד שיצוד למקום בו הניצוד קל לתפיסה. **אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לְרַב יוֹסֵף**, מכך שאתה אומר שהֲלָכָה כרבן שמעון בן גמליאל, **מִכְּלָל דְּפְלִיגִי** – משמע שחכמים חולקים על רבן שמעון בן גמליאל, ולכן יש צורך לומר שהלכה כמוהו. וקשה הלא הגמרא לעיל, העמידה את דברי חכמים בביבר קטן, וכלומר, שלדעתם הצד צבי לתוך ביבר אינו חייב אלא בביבר קטן, שבו הצבי קל לתפיסה, ונמצא שדבריהם תואמים לדברי רבן שמעון בן גמליאל, שגם לדבריו יש לחלק בין ביבר קטן לגדול.

אָמַר לֵיהּ רב יוסף לאביי, **מַאי נָפְקָא לָךְ מִינָּהּ** – מה החסרון היוצא מכך שאמר שמואל הלכה כרבן שמעון בן גמליאל, אי משום שמשמע מדבריו שרבי שמעון בן גמליאל חלק על חכמים, הלא לדבריך שאין מחלוקת ביניהם, כל שכן שכך הלכה, שכן הכל מודים בכך. **אָמַר לֵיהּ** אביי לרב יוסף, **גְּמָרָא גְּמוֹר, זְמוֹרְתָא תְּהֵא** – למד תלמוד, כדי שיהיה לזֶמֶר ושיר, כלומר, האם יש טעם לומר שמועה זו, שהלכה כרבן שמעון בן גמליאל, אפילו שאין צורך בכך שכן אין חולק על כך, העיקר שיהיה לזמר ושיר.

הגמרא מביאה ברייתא העוסקת בדיני צידת בעלי חיים, הקלים לצידה מסיבות שונות: **תָּנוּ רַבָּנָן** בברייתא, **הַצָּד צְבִי סוּמָא** – עיור, **וְיָשֵׁן, חַיָּיב. חִיגֵּר וְזָקֵן, וְחוֹלֶה, פָּטוּר. אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לְרַב יוֹסֵף, מַאי שְׁנָא הָנֵי וּמַאי שְׁנָא הָנֵי** – מה שונים סומא וישן, שבשל כך הצדם חייב, מחיגר, זקן וחולה, שהצדם פטור. מתרץ רב יוסף: **הָנֵי** – סומא וישן **עֲבִידִי לְרַבּוּיֵי** – עשויים להשמט כשמרגישים יד אדם הבאה

המשך בעמוד רמד

המשך ביאור למס' שבת ליום ראשון עמ' ב

דין נוסף: היו שתי **סְפִינוֹת קְשׁוּרוֹת זוֹ בָזוֹ**, והן סמוכות זו לזו ואין הפסק ארבעה טפחים ביניהן, **מְטַלְטְלִין מִזּוֹ לָזוֹ. וְאִם אֵינָן קְשׁוּרוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁמּוּקָפוֹת** [–סמוכות זו לזו], **אֵין מְטַלְטְלִין מִזּוֹ לָזוֹ.**

גמרא

נתבאר במשנה שאסור מדרבנן לזרוק מהים לספינה. הגמרא דנה באיזה אופן ניתן להתיר למפליגים בספינה למלאות מים מהים לספינה: **אִיתְּמַר** – נאמר בבית המדרש, המפליג **בְּסַפִּינָה** בים, כיצד ימלא מים מהים כדי להכניסם לספינה, **רַב הוּנָא אָמַר, מוֹצִיאִין הֵימֶנָּה** [–מדפנות הספינה] **זִיז כָּל שֶׁהוּא** מעל גבי המים [ציור א], **וּמְמַלֵּא** מים מהים ומכניסם לספינה. **רַב חִסְדָּא וְרַבָּה בַּר רַב הוּנָא אָמְרֵי, עוֹשֶׂה מָקוֹם אַרְבָּעָה** טפחים, כלומר, לוקח מחיצות, ותולה אותן מעל המים, באופן שהן מקיפות חלל בשיעור ארבעה על ארבעה טפחים מעל המים [ציור ב], ונחשב כאילו המחיצות יורדות עד למים, **וּמְמַלֵּא** מים מהים דרך מקום זה ומכניסם לספינה.

הגמרא מבארת במה נחלקו: בגמרא לעיל (ז.) מבואר שכרמלית תופסת עד עשרה טפחים, כלומר, שרשות הכרמלית שתיקנו חכמים שלא לטלטל בה או באוירה, היא עד גובה עשרה טפחים בלבד, אבל האויר שלמעלה מעשרה טפחים מהקרקע אינו נחשב לכרמלית אלא למקום פטור. מבארת הגמרא: **רַב הוּנָא אָמַר מוֹצִיא הֵימֶנָּה זִיז כָּל שֶׁהוּא וּמְמַלֵּא, קָסָבַר כַּרְמְלִית מֵאַרְעָא מַשְׁחִינַן** – עשרה טפחים של כרמלית נמדדים מקרקעית הים, **וַאֲוִירָא** – האויר שהוא למעלה מעשרה טפחים מקרקע הים, אפילו אם יש בו מים, אינו כרמלית, אלא **מָקוֹם פָּטוּר הוּא, וּבְדִין הוּא זִיז נַמִּי לֵא לִיבְעֵי** – ומעיקר הדין אין צריך אפילו זיז כדי למלא את המים, משום שמותר לכתחילה לטלטל ממקום פטור לרשות היחיד או לרשות הרבים, **אֶלָּא** שהצריכו להוציא זיז **כִּי הֵיכִי דְּלֵיחֲוֵי לֵיהּ חֲיָרָא** – כדי שיהיה לו היכר שמקום זה אינו כרמלית, ולא יבוא לטלטל מכרמלית גמורה לרשות היחיד.

רַב חִסְדָּא וְרַבָּה בַּר רַב הוּנָא אָמְרֵי עוֹשֶׂה מָקוֹם אַרְבָּעָה טפחים **וּמְמַלֵּא, קָסָבְרֵי כַּרְמְלִית מִשֶּׁפַת מַיָּא מַשְׁחִינַן** – עשרה טפחים של כרמלית נמדדים מפני המים, **דַּמַּיָּא אַרְעָא סְמִיכְתָּא** – משום שהמים שבים נחשבים כחלק מקרקעית הים, וכאילו קרקעית הים היא קרקע עבה, ולכן מודדים את גובה הכרמלית מפני המים ולא מקרקעית הים, ולכן **אִי לֵא עָבִיד מָקוֹם אַרְבָּעָה** טפחים, **קָא** – הרי הוא עומד **וּמְטַלְטֵל מִכַּרְמְלִית לִרְשׁוּת הַיָּחִיד.**

רב נחמן מקשה על רב הונא: **אָמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן לְרַבָּה בַּר אֲבוּהַ, וּלְרַב הוּנָא דְּאָמַר** שעשרה טפחים של כרמלית נמדדים מקרקע הים, ולפיכך **מוֹצִיא הֵימֶנָּה זִיז כָּל שֶׁהוּא וּמְמַלֵּא** ואין צריך לעשות מחיצות, קשה, **זִימְנִין דְּלֵיכָּא עֲשָׂרָה** – הרי פעמים שאין במים עומק עשרה טפחים, וגם אם נמדוד עשרה טפחים מקרקע הים, הרי האויר שסמוך לפני המים נחשב לכרמלית, וכשממלא מהים לספינה **קָא מְטַלְטֵל** מֵהים שהוא **כַּרְמְלִית** לִספינה שהיא **רְשׁוּת הַיָּחִיד.**

משיב רבה בר אבוה: **אָמַר לֵיהּ** רבה בר אבוה לרב נחמן, **גַּמְרִינַן** [–מקובלנו], **דְּאֵין סְפִינָה** שהיא גדולה **מְחַלֶּקֶת בְּמִים** שהם עמוקים **פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה** טפחים, ולכן אין לחשוש שמא לא יהיה במים עומק עשרה טפחים.

מקשה הגמרא: **וְהָא מוּרְשָׁא אִית לָהּ** – והרי יש לספינה בליטה, שראש הספינה הולך ומגביה מהמים, ובליטה זו יכולה להלך גם במקום שאין המים עמוקים עשרה טפחים [ציור ג], ואם ממלא מים מהים כנגד אותו מקום שאינו עמוק עשרה טפחים, הרי הוא מטלטל מכרמלית לרשות היחיד.

מתרץ רב ספרא: **אָמַר רַב סַפְרָא, נָשׁוּשֵׁי אָזְלִי קַמָּהּ** – לפני הספינה הולכים בני אדם שממשמשים ובודקים במקלות את עומק המים, ואינם מניחים לספינה ללכת במקום שאינו עמוק עשרה טפחים, כדי שלא תלך פתאום למקום שאינה יכולה לצאת ממנו, ותשכון באותו מקום ולא תוכל לשוט.

מקשה רב נחמן בר יצחק על דעת רב חסדא ורבה בר רב הונא: **אָמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק לְרַב חִיָּיא בַּר אָבִין, לְרַב חִסְדָּא וּלְרַבָּה בַּר רַב הוּנָא דְּאָמְרֵי שֶׁעוֹשֶׂה מָקוֹם אַרְבָּעָה** טפחים **וּמְמַלֵּא** משם, **שׁוֹפְכִין דִּידֵיהּ הֵיכִי שָׁדֵי לְהוּ** – היכן יטיל את מי השופכין של הספינה, הרי הים נחשב לכרמלית, ואם יטיל את מי השופכים מהספינה לים, הרי הוא מטלטל מרשות היחיד לכרמלית. מוסיפה הגמרא: **וְכִי תֵּימָא דְּשָׁדֵי לְהוּ בְּאוֹתוֹ מָקוֹם** – ואם תאמר שיטילם דרך המקום שהקיפוהו במחיצות, **מְאִיסִי לֵיהּ** – מעתה המים שימלא לאחר מכן דרך אותו מקום יהיו מאוסים עליו ולא יוכל לשתותם.

מתרץ רב חייא בר אבין: **דְּשָׁדֵי לְהוּ אַדַּפְנָא דְּסַפִּינָה** – יכול להטיל את מי השופכין על דפנות הספינה, והם ירדו מאליהם לים.

מקשה הגמרא: **וְהָא** אף על פי שאינו זורק לים את מי השופכים, אלא שופכם על דופן הספינה, ומשם הם נשפכים לים, מכל מקום **אִיבָּא כֹּחוֹ** – המים יורדים לים מכחו, ונמצא מוציא מרשות לרשות.

מתרצת הגמרא: על הוצאה שעל ידי **כֹּחוֹ בְּכַרְמְלִית לֵא גָּזְרוּ** חכמים, ולכן מותר לשפוך את מי השופכין על דפנות הספינה, אף על פי שהם יורדים לים מכחו.

מבארת הגמרא: **וּמְנָא תֵּימְרָא** – ומנין אני אומר כן, שלא גזרו על כחו בכרמלית, **דְּתַנְיָא** בברייתא, **סְפִינָה, אֵין מְטַלְטְלִין לֹא מִתּוֹכָהּ לַיָּם, וְלֹא מִן הַיָּם לְתוֹכָהּ.**

אגרות קודש

ב"ה, כ"ב סיון, תשי"א

ברוקלין.

הרה"ג והרה"ח אי"א נו"נ עוסק בצ"צ וכו' מהו"ר אליעזר שי'

שלום וברכה!

...בטח קבל מכתבי בנוגע להבחירות והחזית הדתית המאוחדה, ואקוה לידיעות מפורטות מהו המצב על אתר בכלל ומהנעשה בהחזית המאוחדה בפרט, כי השמועות כאן סותרות אחת לחברתה, ואולי הי' מהראוי להשתדל שיסע מכאן שליח מיוחד ואולי יוכל להשפיע שם על אלו שבהם תלוי הדבר, אבל זה עתה הגיעה ידיעה שהגשת הרשימות יום האחרון הוא יום א' העבר, וגם בזה אי אפשר לברר הדבר על בוריו.

המשך ביאור למס' שבת ליום שלישי עמ' א

עלמא, **וַאֲפִילּוּ לְרַבָּן גַּמְלִיאֵל דְּאָמַר** בכותב אות אחת ואחר כך נודעה לו השבת ושוב שכח וכתב אות אחרת שחייב חטאת, מפני **שֶׁאֵין יְדִיעָה לַחֲצִי שִׁיעוּר**, וידיעה זו שידע שעשה חצי מלאכה אינה מחלקת בין השגגות, כאן פטור, שכן **הָתָם הוּא** – דווקא שם מחייב משום **דְּכִי קָא גָּמַר שִׁיעוּרָא בְּשׁוֹגֵג קָא גָּמַר** – שכשגמר וכתב את האות השניה המשלימה לשיעור שחייבים עליו היה שוגג, וכל שבעת התחלת וסיום השיעור שוגג הוא חייב חטאת, **אֲבָל הָכָא דְּכָמֵיזִיד** – אבל כאן שכשגמר לטלטל ארבע אמות שהוא השיעור שחייבים עליו היה מזיד, **לֹא** אמר כן, ומודה שהידיעה בגמר השיעור גורמת שלא יחשב כשוגג ופטור מחטאת.

הגמרא מבררת באיזה אופן דיבר רבה: **וּבְמַאי** – ובאיזה אופן דיבר רבה, **אִי בְּזוֹרֵק, שׁוֹגֵג הוּא**, שהרי בשתי האמות האמצעיות שבהן זכר ששבת היא אין בידו להחזיר את החפץ, וכיון שקודם ההנחה חזר ושכח יש לחייבו חטאת. **אֶלָּא** ודאי דיבר רק **בְּמַעֲבִיר** את החפץ בידיו, שכיון שהיה בידו לעמוד כשנזכר בשבת בשתי האמות האמצעיות נמצא שגמר את שיעור המלאכה שהוא ארבע אמות במזיד.

הגמרא מבארת את דברי רבא: (**רבה**) [**רָבָא**] **שֶׁאָמַר חַיָּיב**, אמר דבריו לכולי עלמא, **וַאֲפִילּוּ לְרַבָּנַן דְּאָמְרִי** בכתב אות אחת בשגגה ונודע לו שהיום שבת ושוב שכח וכתב אות אחרת שאינו חייב חטאת, מפני שֶׁ**אֵין יְדִיעָה לַחֲצִי שִׁיעוּר**, וידיעה זו שידע שעשה חצי מלאכה מחלקת בין השגגות, **הָתָם הוּא** – דווקא שם סוברים כן משום **דְּכֵידוֹ** שלא לחזור ולכתוב את האות השניה, לפיכך כשחזר ושכח וכתב את האות השניה שגגה חדשה היא ולא גמר השגגה הראשונה, **אֲבָל הָכָא** – כאן במטלטל חפץ ברשות הרבים **דְּאֵין כֵּידוֹ** להחזיר את החפץ כשנזכר שהיום שבת **לֹא** אמרו כן, וכין שחזר ושכח נחשב הכל כשגגה אחת.

הגמרא מבררת באיזה אופן דיבר רבא: **וּבְמַאי** – ובאיזה אופן דיבר רבא, **אִי בְּמַעֲבִיר** את החפץ בידיו, **הָרֵי כֵּידוֹ** לעמוד כשנזכר שהיום שבת, ועליו להיפטר בשל הידיעה שבשתי האמות האמצעיות, **אֶלָּא** ודאי דיבר רק **בְּזוֹרֵק**, שמפני שאין בידו להחזיר את החפץ אין בידיעתו כלום ואינה מחלקת. ונמצא שלא נחלקו רבה ורבא בדין זה, אלא רבה שאמר פטור דיבר במעביר ורבא שאמר חייב דיבר בזורק.

הגמרא דנה אודות כמה אופני הנחה: **אָמַר רַבָּה**, **זָרַק** אבן או חפץ למרחק ארבע אמות ברשות הרבים, **וְנָחָה בְּפִי הַכֶּלֶב אוֹ בְּפִי הַכְּבָשָׁן** ונשרפה באשו, **חַיָּיב** חטאת. מקשה הגמרא: **וְהָאֲנַן תְּנַן** – והרי שנינו במשנתנו, הזורק אבן ארבע אמות ברשות הרבים **וְקָלְטָה** אדם **אַחֵר אוֹ שְׁקָלָטָה הַכֶּלֶב** בפיו **אוֹ שֶׁנִּשְׂרְפָה, פָּטוּר**, הרי שהנחה בפיו של הכלב או באש אינה חשובה הנחה, ומדוע חייב בזה רבה. מתרצת הגמרא: **הָתָם** – שם במשנתנו מדובר **דְּלֵא מְכַוֵּין** – כשלא התכוין שתנוח בפי הכלב או באש הכבשן, ולכן פטור, אבל **הָכָא** – כאן בדינו של רבה מדובר **דְּקָא מְכַוֵּין** – שהתכוין שתנוח במקומות הללו, ומחשבתו נותנת להם חשיבות ונחשב שעשה הנחה במקום חשוב, ולכן חייב חטאת.

אָמַר רַב בֵּיבִי בַּר אַבָּיֵי, אַף אֲנַן נַמִּי תְּנִינָא – אנו גם שנינו כן במשנה (כריתות יג:), **יֵשׁ** אדם **שֶׁאוֹכֵל אֲכִילָה אַחַת** – כזית אחד בשוגג, **וְחַיָּיב עָלֶיהָ אַרְבַּע חַטָּאוֹת וְאָשָׁם אֶחָד**. כיצד, **הַטָּמֵא שֶׁאָכַל חֵלֶב, וְהוּא נוֹתָר מִן הַמּוּקְדָּשִׁין** – וחלב בהמת קרבן הוא ולא הוקטר על המזבח בזמנו ונעשה נותר, והיתה האכילה **בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים**, נמצא שעבר באכילה זו על ארבעה לאוין המחייבים חטאת: א. אכילת חלב. ב. אכילת נותר. ג. אכילה ביום הכפורים. ד. טמא שאכל קדשים. ובנוסף לכך חייב קרבן אשם משום מעילה, שהרי נהנה מקדשים. **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר** אפשר למצוא אופן שיתחייב חטאת חמישית על אכילה זו, **אַף אִם הָיְתָה שַׁבָּת וְהוֹצִיאוֹ** לחלב [**בְּפִיו**] בשעת אכילתו מרשות היחיד לרשות הרבים ובלעו שם, **חַיָּיב** חטאת נוספת משום הוצאה זו, שבליעתו זו היא הנחתו אף על פי שמהלך. **אָמְרוּ לוֹ** חכמים לרבי מאיר, אמנם הלכה כדבריך שהעושה כן חייב חטאת, אבל אין לכלול חטאת זו עם ארבעת האחרות, לפי שאֵינוֹ **מִן הַשֵּׁם** – חטאת זו אינה באה מאותו השם הגורם לשאר החטאות, שכל השאר באות משום שם אכילה ואילו זו באה משום הוצאה. ולמדנו שהמוציא דבר מאכל בפיו ובולעו חייב. **וְיֵשׁ** להקשות, **אַמַּאי** – מדוע חייב חטאת משום הוצאה באכילה זו, **הָא אֵין דֶּרֶךְ הוֹצָאָה בְּכָךְ**, שאין דרך בני אדם להוציא בפה. **אֶלָּא** ודאי צריך לומר, **דְּכַיְוָן דְּקָא מְכַוֵּין** – כיון שהתכוין לאכול בהליכתו, **מַחֲשַׁבְתּוֹ מְשַׁוְּיָא לֵיהּ מָקוֹם** – מחשיבה מחשבתו את פיו כמקום הראוי ליתן בו את האוכל כדי להוציאו. וממילא **הָכָא נַמִּי** – גם כאן בזורק חפץ לפי כלב או לאש הכבשן, **כֵּיוָן דְּקָא מְכַוֵּין** – כיון שהתכוין שיפלו לפי הכלב או לכבשן, **מַחֲשַׁבְתּוֹ מְשַׁוְּיָא לֵיהּ מָקוֹם** – מחשבתו נותנת חשיבות למקום זה ונחשב שעשה הנחה במקום חשוב וחייב חטאת.

הדרן עלך הזורק

אגרות קודש

ב"ה, כ"ב סיון, תשי"א
ברוקלין.

הרה"ח הוו"ח אי"א נו"נ וכו' מהו"ר יוסף שי'

שלום וברכה!

קבלתי מכ' מיום ד' שלח עם הפ"נ, ולכשאהי' על ציון כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע אקרא הפ"נ ובטח יעורר ר"ר שימלא השי"ת משאלות לבבו לטובה.

ואכפול בזה עוה"פ מה שכתבתי לו מכבר, אשר צריך הוא לקבוע עתים לתורה וכן להזהר באמירת היום תהלים - כפי שנחלק לימי החדש - ומה שכתב לי פעם במכ' שטרוד הוא ביותר, הנה

המשך בעמוד הבא

המשך ביאור למס' שבת ליום רביעי עמ' א

של חבירו, שלא איכפת לו כלל מתיקון הקרקע, ומכיון שאין לו הנאה בכך פטור אף לדעת רבי שמעון.

משנה

המשניות מכאן ועד סוף הפרק עוסקות בדיני מלאכת כותב, שהיא אחת מל"ט המלאכות הנזכרות לעיל (עג.): **הַכּוֹתֵב שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת, בֵּין בְּיַד יְמִינוֹ, בֵּין בִּשְׂמֹאלוֹ, בֵּין כּוֹתֵב מִשֵּׁם אֶחָד** – ששם שתי האותיות שוה, כגון ששתיהם אל"ף, **בֵּין מִשְּׁתֵּי שֵׁמוֹת**, כגון אל"ף בי"ת, **וּבֵין** אם כתב שתי אותיות **מִשְּׁתֵּי סַמָּנִיּוֹת** – שני מיני סממנים, כגון שכתב אות אחת בדיו ואחת בסיקרא, וכן הכותב **בְּכָל לָשׁוֹן** – בכל שפה ובכל כתב, **חַיָּיב** משום מלאכת כותב. **אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, לֹא חִיְּבוּ** את הכותב **שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת** משום מלאכת 'כותב', **אֶלָּא מִשּׁוּם** מלאכת 'רוֹשֵׁם', שֶׁכֵּן כָּךְ היו **כּוֹתְבִין** סימנים **עַל קַרְשֵׁי הַמִּשְׁכָּן**, לפי שכשהיו נוסעים במדבר ממקום למקום היו מפרקים ומקימים את המשכן מחדש, ובכדי שיוכלו **לֵידַע** בהקמתו **אֵיזוּ זוּגוֹ** של כל קרש וקרש ולא יחליפו את הסדר, עשו סימן על כל קרש. ולכן החיוב אינו על כתיבת אותיות בדווקא, אלא אף העושה שתי רשימות לסימן בלבד חייב.

נתבאר בתחילת המשנה ששיעור כתיבה להתחייב עליו הוא שתי אותיות, אך לא נתבאר אם כן הוא רק במתכוין לכתוב שתי אותיות אלו בלבד, שבכתיבתם הושלמה מלאכתו. המשנה מבררת נידון זה: **אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, מָצִינוּ** שיתחייב אדם גם על כתיבת **שֵׁם קָטָן** מתוך **שֵׁם גָּדוֹל**, אף על פי שלא גמר את מלאכתו, שהרי נתכוין לכתוב תיבה ארוכה ולמעשה כתב רק תיבה קצרה. ומביאה המשנה כמה דוגמאות לכך, כגון הכותב תיבת 'שֵׁם' מתוך תיבת 'שִׁמְעוֹן' **וּמִשְּׁמוּאֵל**, וכן הכותב 'נֹחַ' **מִנָּחוֹר**, 'דָּן' **מִדָּנִיאֵל**, 'גָּד' **מִגַּדִּיאֵל**'. בכל הדוגמאות הללו הואיל והשם הקצר נחשב לשם בכל מקום, אף על פי שהוא התכוין לכתוב שם ארוך חייב.

גמרא

הגמרא מבררת מדוע חייב על כתיבה ביד שמאל. מקשה הגמרא: **בִּשְׁלָמָא** – המשנה מובנת מדוע **אַיָּמִין לִיחַיֵּיב** – על כתיבה ביד ימין חייב, **מִשּׁוּם דְּדֶרֶךְ כְּתִיבָה בְּכָךְ** – שכן דרך העולם לכתוב ביד ימין, **אֶלָּא אַשְּׂמֹאל** – על כתיבה ביד שמאל **אַמַּאי** – למה חייב, **הָא אֵין דֶּרֶךְ כְּתִיבָה בְּכָךְ**. מתרצת הגמרא: **אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה, בְּאַטַּר יָד שָׁנוּ** – דין משנתנו נאמר רק באדם שדרך כתיבתו ביד שמאל, אבל שאר בני אדם אינם חייבים אלא על כתיבה בימין.

מקשה הגמרא: אם משנתנו עוסקת באטר יד, **וְתֶהֱוֵי שְׂמֹאל דִּידֵיהּ כְּיָמִין דְּכוּלֵּי עָלְמָא** – שתחשב ידו השמאלית כמו יד ימין של כל אדם, **וְאַשְּׂמֹאל לִיחַיֵּיב אַיָּמִין לֹא לִיחַיֵּיב** – ויתחייב רק על כתיבה ביד שמאל ולא על כתיבה בימין, ומדוע שנינו במשנתנו שהכותב ביד ימין חייב. מתרצת הגמרא: **אֶלָּא אָמַר אַבָּיֵי**, משנתנו עוסקת **בְּאָדָם הַשּׁוֹלֵט** בכתיבה **בִּשְׁתֵּי יָדָיו**, ולכן חייב בין על כתיבה בימין ובין על כתיבה בשמאל. אבל כל אדם אינו חייב אלא כשכתב בידו המיומנת לכתיבה, אם כתיבתו בימין חייב רק על כתיבה בימין, ואם הוא אטר יד חייב רק על כתיבה בשמאל.

הגמרא מביאה תירוץ אחר: **רַב יַעֲקֹב בְּרֵיהּ דְּבַת יַעֲקֹב אָמַר, הָא מַנִּי** – מי הוא התנא שסובר שגם מי שדרכו לכתוב בימין חייב על כתיבה בשמאל, **רַבִּי יוֹסֵי הִיא, דְּאָמַר** במשנתנו **שֹׁלֵא חִיְּבוּ** את הכותב **שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת אֶלָּא מִשּׁוּם רוֹשֵׁם**, ולכן די בעשיית רושם כלשהו לסימן ולא צריך כתיבת אותיות ממש. ולפיכך גם על כתיבה ביד שמאל חייבים, לפי שגם אם כתיבה ביד שמאל אינה חשובה כתיבה, מכל מקום רושם יש כאן, ולא יתכן שתהא כתיבה ביד שמאל גרועה מעשיית סימן בלבד.

מקשה הגמרא: **וְהָא מִדְּסִיפָא** – והרי מזה שהסיפא של משנתנו דברי **רַבִּי יוֹסֵי הִיא**, משמע שהרֵישָׁא **לָאו** מדברי **רַבִּי יוֹסֵי** היא, והיאך ניתן לומר שמה ששנינו ברישא שהכותב בשמאל חייב הוא מדברי רבי יוסי. מתרצת הגמרא: **כּוּלָּהּ** – כל המשנה מדברי **רַבִּי יוֹסֵי הִיא**, וכשאמרה בסיפא 'אמר רבי יוסי לא חייבו שתי אותיות אלא משום רושם', כוונתה ליתן טעם לרישא, מדוע בכל האופנים הנזכרים חייב, לפי שאמר רבי יוסי שאף על רושם בלבד חייבים.

הגמרא מקשה סתירה מדברי רבי יהודה שבברייתא על דברי רבי יהודה שבמשנה. שנינו במשנה: **אָמַר רַבִּי יְהוּדָה מָצִינוּ** שיתחייב אדם על כתיבת שם קטן משם גדול, כגון בכותב שם משמעון. מדייקת הגמרא: **אֶלָּא** מוכח מהדוגמאות שנקט **רַבִּי יְהוּדָה**, שרק על כתיבת **שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת וְהֵן שְׁנֵי שֵׁמוֹת** – שתי אותיות שונות **הוּא דְּמִחַיֵּיב**, אבל על כתיבת **שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת וְהֵן שֵׁם אֶחָד** – אותיות שוות, כגון שהתכוין לכתוב 'ששך' וכתב 'שש', או התכוין לכתוב 'תתנן' וכתב 'תת', **לֹא מְחַיֵּיב**, אף על פי ששתי אותיות אלו יש להם משמעות של מילה בפני עצמה.

מקשה הגמרא: **וְהָתַנְיָא** – והרי שנינו בברייתא, נאמר בתורה בענין נשיא שחטא בשגגה (ויקרא ד כב) 'וְעָשָׂה אַחַת מִכָּל מִצְוֹת ה' אֱלֹהָיו אֲשֶׁר לֹא תֵעָשֶׂינָה בִּשְׁגָגָה', ומזה שנאמר 'אחת' משמע שחטא בעשיית פעולה שלימה. **יָכוֹל** – שמא תאמר שמשום כך אינו חייב על עשיית מלאכה בשבת **עַד שֶׁיִּכְתּוֹב** את **כָּל הַשֵּׁם** – את כל התיבה שהתכוין לכתוב, **וְעַד שֶׁיֵּאָרוֹג** את **כָּל הַבֶּגֶד** שבדעתו לארוג, **וְעַד שֶׁיַּעֲשֶׂה** את **כָּל הַנֶּפָה**, וכל עוד שלא גמר מלאכתו פטור, **תַּלְמוּד לוֹמַר** – מלמדנו הכתוב בענין אדם שחטא בשגגה (שם ד ב) 'וְעָשָׂה מֵאַחַת מֵהֵנָּה', ומתיבת 'מאחת' משמע, שחייב גם אם עשה רק חלק מן המלאכה.

ממשיכה הברייתא: **אִי** – אם אתה לומד מ'מֵאַחַת' שחייב גם באופן שעשה רק מקצת מן המלאכה, **יָכוֹל** – שמא תאמר שאֲפִילּוּ **לֹא כָּתַב אֶלָּא אוֹת אַחַת** מן התיבה שבדעתו לכתוב, **וְלֹא אָרַג אֶלָּא חוּט אֶחָד** מהבגד שבדעתו לארוג, **וְלֹא עָשָׂה אֶלָּא בַּיִת אֶחָד בַּנֶּפָה** יהיה חייב.

המשך מעמוד הקודם

זוהי העצה לזה, על ידי שמראים להקב"ה אשר למרות הצמצום והדוחק, הנה אעפ"כ קובעים עתים לתורה, אזי מקיים הקב"ה מה שנאמר אם בחקותי תלכו ופי' רש"י שתהיו **עמלים** בתורה ביגיעה ועמל, אזי ונתתי גשמיכם בעתם, וידוע הכוונה פנימית בזה, כי **גשמיכם**, היינו גשמיות שלכם שגם כל הצרכיים הגשמיים יהיו בעתם ובזמנם ולא יהיו בלבולים ויוכל לעבוד את השי"ת מתוך מנוחת הנפש ומנוחת הגוף.

בברכה להסתדרות מתאימה בגו"ר גם יחד.

המשך ביאור למס' שבת ליום רביעי עמ' ב

לכתוב 'הֵנָּה', ותחת זאת כתבה 'מֵהֵנָּה' במ"ם יתירה. ג. שיכלה התורה לכתוב 'ועשה אחת' או 'ועשה הנה', נמצא שתיבת 'אחת' או תיבת 'הנה' מיותרת. לפיכך סבר שיש לדרוש בתחילה את משמעות הכתוב בלא הוספת האות מ"ם, כאילו נכתב 'וְעָשָׂה אַחַת הֵנָּה', ויש לכך שתי משמעויות. משמעות אחת, שלפעמים אדם עושה עבירה 'אַחַת' שֶׁהִיא נחשבת לו כ'הֵנָּה' – כעבירות רבות, וחייב על כך כמה חטאות. וְמשמעות שניה, שלפעמים אדם עושה 'הֵנָּה' – עבירות רבות שֶׁהִיא 'אַחַת' – ואף על פי כן הן נחשבות לו כעבירה אחת. ומשום כך מובן מדוע כתבה התורה גם 'אחת' וגם 'הנה'. ומתוספת המ"ם שבתיבת 'אחת' יש לדרוש, שאם היה נאמר 'אַחַת', היה משמע שאין חייבים על עשיית מלאכה אלא באופן שעשאה בשלמותה, ולכן המתכוין לכתוב 'שִׁמְעוֹן' אינו חייב עד שיכתוב את כל התיבה כולה. לפיכך נאמר 'מֵאַחַת' ללמד שחייבים גם על עשיית מקצת מהמלאכה אם היא מתייקמת במקום אחר, דהיינו שגם בכתב 'שֵׁם' מִ'שִׁמְעוֹן' חייב. ומתוספת המ"ם שבתיבת 'הנה' יש לדרוש, שאם היה נאמר רק 'הֵנָּה', היה משמע שחייבים רק בעשיית אָבוֹת מלאכות, אבל העושה את תולדות המלאכות פטור. לכן נאמר 'מֵהֵנָּה' לרבות את התּוֹלְדוֹת, שגם על עשייתם חייבים.

ממשיכה הגמרא לבאר: שדרשת 'אַחַת שֶׁהִיא הֵנָּה' המלמדת שלפעמים חייבים על עבירה אחת חטאות רבות, עוסקת במי שחילל את השבת בזִדּוֹן שַׁבָּת וְשִׁגְגַת מְלָאכוֹת, דהיינו שידע שהיום שבת ושישנם מלאכות שנאסרו בה מן התורה, אך לא ידע שהמלאכות שעשה הם המלאכות האסורות בה, אף על פי שבעשיית כולן חילל שבת אחת, וכאילו עשה רק עבירה אחת, חייב חטאת על כל מלאכה בפני עצמה, מפני שכל מלאכה ומלאכה נעשתה בשגגה, ונחשבת כעבירה בפני עצמה. ודרשת 'הֵנָּה שֶׁהִיא אַחַת' המלמדת שחייב על עבירות רבות חטאת אחת, עוסקת בשִׁגְגַת שַׁבָּת וּזְדוֹן מְלָאכוֹת, דהיינו ששכח שהיום שבת, אך ידע שהמלאכות שעשה אסורות בשבת, אף על פי שעשה מלאכות רבות, כיון ששגג בדבר אחד נחשב לו כאילו עשה רק עבירה אחת, ואינו חייב אלא חטאת אחת.

הגמרא דנה בכותב מ"ם פתוח במקום מ"ם סתום. שנינו במשנה: אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, מָצִינוּ שֵׁם קָטָן מִשֵּׁם גָּדוֹל, כגון הכותב 'שם' מ'שמעון'. מקשה הגמרא: מִי דָּמֵי – וכי ניתן לדמות את המ"ם של תיבת 'שם' למ"ם של תיבת 'שמעון', והלא המ"ם דְּתיבת 'שֵׁם' סָתוּם [–מ"ם סופית], ומֵ"ם דְּתיבת 'שִׁמְעוֹן' פָּתוּחַ, והמתכוין לכתוב 'שמעון' וכתב שתי אותיות, כתב בהכרח 'מ' פתוח ולא 'ם' סתום, והיאך קורא רבי יהודה ל'שמ' 'שם קטן', הלא אין זה שם המתקיים בפני עצמו במקום אחר.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב חִסְדָּא, זֹאת אוֹמֶרֶת – ממשנה זו מוכח, שבתפילין מזוזה וספר תורה, סופר שהיה צריך לכתוב אות סָתוּם, וַעֲשָׂאוֹ פָּתוּחַ, כגון שבמקום לכתוב 'ם' כתב 'מ', הספר כָּשֵׁר, ולכן 'שמ' נחשב שם שמתקיים בפני עצמו.

הגמרא מביאה ברייתא הסותרת את דברי רב חסדא: מֵיתִיבֵי, שנינו בברייתא לגבי כתיבת תפילין ומזוזה, נאמר בתורה (דברים ו ט) 'וּכְתַבְתָּם', תיבה זו דרשוה חכמים כאילו היא מורכבת משתי תיבות 'וכתב' 'תם', ולמדו מכך שצריך שֶׁתְּהֵא כְּתִיבָה תַּמָּה – שלמה, כהלכתה. ולכן צריך הסופר להקפיד בכתיבת האותיות שֶׁלֹּא יִכְתּוֹב את הַאֲלָפִין כְּעֵינִין, ולא את הָעֵינִין כַּאֲלָפִין, לא את הַכֵּתִין כְּכָפִין, ולא את הַכָּפִין כְּכֵתִין, לא את הַנְּמָמִין כְּצָדִין, ולא את הַצָּדִין כְּנְמָמִין, לא את הַדָּלְתִין כְּרֵישִׁין, ולא את הָרֵישִׁין כְּדָלְתִין, לא את הַהֵיחִין כְּחֵיתִין, ולא את הַחֵיתִין כְּהֵיחִין, לא את הַוָּוִין כְּיוּדִין, ולא את הַיּוּדִין כְּוָוִין, לא את הַזַּיְינִין כְּנוּנִין פְּשׁוּטִים [–נו"ן סופית], ולא את הַנּוּנִין הַפְּשׁוּטִים כְּזַיְינִין, לא את הַטֵּיתִין כְּפֵיפִין כְּפוּפִים, ולא את הַפֵּיפִין כְּטֵיתִין. וכן כ"ף נו"ן פ"ה וצד"י שצריך לעשותם כְּפוּפִין [–כ,נ,פ,צ] כפי שהם נכתבות באמצע התיבה, לא יעשם פְּשׁוּטִין [–ך,ן,ף,ץ] כפי שהם נכתבות בסוף התיבה, ואת הַפְּשׁוּטִין לא יעשם כְּפוּפִין. ולא יכתוב את הַמְּיַמְּין הבאים בסוף התיבה [–מ"ם סופית] כַּסְמָכִין, ולא את הַסְּמָכִין כְּמְיַמְּין, ולא יכתוב את הממי"ן הַסְּתוּמִין [–מ"ם סופית] פְּתוּחִין, ולא את הממי"ן הַפְּתוּחִין סְתוּמִין.

הברייתא מביאה דינים נוספים שהסופר צריך להקפיד בהם: פָּרָשָׁה שצריכה להיות פְּתוּחָה לֹא יַעֲשֶׂנָּה סְתוּמָה, ופרשה שצריכה להיות סְתוּמָה לֹא יַעֲשֶׂנָּה פְּתוּחָה. פרשה של ספר תורה שכְּתָבָהּ כְּשִׁירָה – בכל השירות שבתורה נביאים וכתובים, הכתובות בדילוגים, באופן שנראה הכתב כאריח על גבי לבינה, אוֹ שֶׁכָּתַב אֶת הַשִּׁירָה כַּיּוֹצֵא בָהּ – כדרך כתיבת שאר הפרשיות, אוֹ שֶׁכָּתַב שֶׁלֹּא בִּדְיוֹ, אלא במינים אחרים, אוֹ שֶׁכָּתַב אֶת הָאַזְכָּרוֹת [–שמות ה'] בְּזָהָב, חֲרֵי אֵלּוּ יִגָּנְזוּ, כדין כתבי הקודש שאינם ראויים לקריאה.

הרי שמפורש בברייתא, שמ"ם סתום שעשאו פתוח או מ"ם פתוח שעשאו סתום פסול, והיאך אמר רב חסדא שסתום ועשאו פתוח כשר.

מתרצת הגמרא: הוּא דְּאָמַר כִּי הַאי תַּנָּא – רב חסדא שאמר שכשר, סובר כשיטת התנא המובא בברייתא, דְּתַנְיָא – ששנינו בברייתא אחרת, בענין הקרבת הקרבנות בשבעת ימי חג הסוכות, רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָה אוֹמֵר, נֶאֱמַר בְּקרבנות היום הַשֵּׁנִי (במדבר כט יט) 'וְנִסְכֵּיהֶם', ונאמר בְּקרבנות היום הַשִּׁשִּׁי (שם כט לא) 'וּנְסָכָיהָ', ונאמר בְּקרבנות היום הַשְּׁבִיעִי (שם כט לג) 'כְּמִשְׁפָּטָם', שלא כבשאר הימים שנאמר בהם 'וְנִסְכָּהּ', ו'כַּמִּשְׁפָּט'. הֲרֵי שבכל שלשת התיבות הנזכרות ישנם שלש אותיות מיותרות, אות מֵ"ם של היום השני, אות יו"ד של היום הששי, ואות מֵ"ם של היום השביעי, וכולן מצטרפות לתיבת 'מַיִם'. מִכָּאן דרשו חכמים שיש רֶמֶז לְמצות נִיסּוּךְ הַמַּיִם מִן הַתּוֹרָה. הרי שתנא זה דורש את ה'מ"ם' שבתיבת 'וְנִסְכֵּיהֶם' שהוא מ"ם סופית, כאילו היה זה מ"ם באמצע תיבה שהוא מ"ם פתוח. אם כן מוכח שלדעתו אם כתב הסופר מ"ם סתום במקום מ"ם פתוח הספר כשר. וּמִדְּפָתוּחַ וַעֲשָׂאוֹ סָתוּם כָּשֵׁר – ומזה שאנו רואים שכשעשה אות שאמורה להיות פתוחה סתומה הספר כשר, יש לנו ללמוד בסָתוּם נַמִי – שגם בסתום הדין כן, שסָתוּם וַעֲשָׂאוֹ פָּתוּחַ – שכשכתב אות פתוחה במקום סתומה כגון 'שמ' במקום 'שם', הספר כָּשֵׁר.

דוחה הגמרא: מִי דָּמֵי – האם ניתן לדמות את חידושו של רב חסדא למה שנתבאר בדרשה של רבי יהודה בן בתירה, הלא בפָּתוּחַ וַעֲשָׂאוֹ סָתוּם – בכתיבת מ"ם סתום במקום מ"ם פתוח,

---

כל אדם שמבין רק חלק מהקורה סביבו, ואינו מבין את החלק הגדול מהקורה סביבו – זהו דבר טבעי, ואסור שזה יביא (חס ושלום) לרגשי נחיתות, עצבנות וכעס – משום שזהו סדרו של עולם, וכך הוא אצל **כולם**.

ממכתב כ"ג סיון תשכ"ה

המשך ביאור למס׳ שבת ליום שישי עמ׳ א

נִירִין, ובין **בְּכֵלִי** הקרוי **קִירוֹם**, וכן העושה שני בתי נירים **בְּאַריגת נָפָה**, **בְּאַריגת כְּבָרָה**, **וּבְאַריגת סַל**, הארוגים מנצרים, שאין משתמשים באריגתם בנירים ממש, אלא בתחילת אריגתם אחר שסידר את נצרי השתי, מרכיב בהם שני נצרי ערב אחד מלמטה ואחד מלמעלה, ועל ידי כן מעמיד את השתי לצורך האריגה, זו היא ׳עשיית שני בתי נירים׳ בהם, ואם עשה כן בשבת בשוגג **חַיָּיב** חטאת.

מבארת המשנה את שיעורי החיוב במלאכות תופר וקורע: **וְכן הַתּוֹפֵר** בשבת חייב אם תפר **שְׁתֵּי תְּפִירוֹת**, **וְהַקּוֹרֵעַ** בשבת חייב אם קרע **עַל מְנָת לְתְפּוֹר שְׁתֵּי תְּפִירוֹת**.

גמרא

הגמרא מקשה סתירה בגירסת משנתנו: **כִּי אֲתָא** [–כשבא] **רַבִּי יִצְחָק** מארץ ישראל לבבל, **תָּנֵי** – שנה במשנתנו כך, רבי אליעזר אומר האורג **שְׁתַּיִם** בתחילה חייב. מקשה הגמרא: **וְהָאַנַן תְּנַן** – והרי אנו שנינו במשנתנו, שרק באורג **שְׁלֹשָׁה** חוטים בתחילה מחייב רבי אליעזר. מתרצת הגמרא: **לֹא קַשְׁיָא** – אין זו סתירה, אלא **הָא** – אחת מן הגירסאות נשנתה **בְּאַלְיֵמֵי** – באופן שארג חוטים עבים, **וְהָא** – והגירסא האחרת נשנתה **בִּקְטִינֵי** – באופן שארג חוטים דקים.

מביאה הגמרא שני אופנים להעמיד את התירוץ: **אָמְרֵי לָהּ** – היו מבני הישיבה שהעמידו תירוץ זה **לְהַאי גִּיסָא** – לצד זה, שגירסתנו במשנה עוסקת בחוטים עבים, וגירסת רבי יצחק בדקים, **וְאָמְרֵי לָהּ** – ואחרים מבני הישיבה העמידו תירוץ זה **לְהַאי גִּיסָא** – לצד זה, שגירסתנו במשנה עוסקת בחוטים דקים, ואילו גירסת רבי יצחק בעבים.

מבארת הגמרא: **אָמְרֵי לָהּ לְהַאי גִּיסָא**, שגירסתנו במשנה עוסקת בחוטים עבים, וגירסת רבי יצחק בדקים, משום שבאופן שהחוטים **אַלְיֵמֵי**, רק אם ארג מהם **תְּלָתָא** – שלשה חוטים, הם **לֹא סָתְרֵי** – אינם מתפרקים והאריגה מתקיימת, לפיכך חייב על אריגתם, אבל אם ארג **תְּרֵי** – שני חוטים בלבד, הם **סָתְרֵי** – מתפרקים, כיון שמחמת עוביים אינם נדבקים יפה זה בזה ואין האריגה מתקיימת, ולכך דעת רבי אליעזר במשנתנו, שאינה נחשבת אריגה ופטור, אבל באופן שהחוטים **קְטִינֵי**, מתוך דקותם **תְּרֵי נַמִּי לֹא סָתְרֵי** – גם שני חוטים בלבד לא מתפרקים ומתקיימת האריגה, ולכך באופן זה מודה רבי אליעזר שחייב אף בשנים, כנוסחתו של רבי יצחק. **וְאָמְרֵי לָהּ לְהַאי גִּיסָא**, שגירסתנו במשנה עוסקת בחוטים דקים, וגירסת רבי יצחק בעבים, משום שבאופן שארג חוטים **קְטִינֵי**, רק אם ארג מהם **תְּלָתָא** חוטים, הם **יְדִיעֵי** – ניכרים והאריגה חשובה, אבל אם ארג **תְּרֵי** חוטים בלבד, מתוך דקותם הם **לֹא יְדִיעֵי** – אינם ניכרים ואין האריגה חשובה, ולכך דעת רבי אליעזר במשנתנו שאין זו נחשבת אריגה, ופטור, אבל באופן שארג חוטים **אַלְיֵמֵי**, מתוך עביים **תְּרֵי נַמִּי יְדִיעֵי** – שני חוטים בלבד ניכרים והאריגה חשובה, ולכך באופן זה מודה רבי אליעזר שחייב אף בשנים, כגירסת רבי יצחק.

הגמרא מביאה ברייתא בענין שיעורי החיוב במלאכת האריגה: **תַּנְיָא, הָאוֹרֵג** בשבת **שְׁלֹשָׁה חוּטִין בַּתְּחִילָּה, וְאֶחָד עַל הָאָרִיג חַיָּיב. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים**, בֵּין בַּתְּחִילָּה, בֵּין בַּסּוֹף, **שִׁעוּרָן** באריגת **שְׁנֵי חוּטִין. וּבַשָּׁפָה** – ואם לבגד שאורג יש שפה לאורך השתי ממין שונה, והיא ברוחב שלשה בתי נירים, שיעורו להתחייב בשבת באריגת **שְׁנֵי חוּטִין** של ערב **בְּרוֹחַב שְׁלֹשָׁה בָּתֵּי נִירִין** בלבד. ואף שאין ברוחב זה שיעור במלא רוחב הסיט, שהוא שיעור רוחב האריגה להתחייב במלאכת האורג, מכל מקום מתחייב כאן אף באריגת שיעור קצר זה, משום **דְּהָא** – זה האורג בשפת הבגד השונה **לְמָה זֶּה דּוֹמָה, לְאוֹרֵג צִלְצוּל קָטָן** – חגורה צרה שאינה רחבה יותר משלשה בתי נירים, שהדין הוא שהאורג והעביר ברוחבה **שְׁנֵי חוּטִין** של ערב **בְּרוֹחַב שְׁלֹשָׁה בָּתֵּי נִירִין** בלבד, חייב, ואף האורג שפה ממין שונה דומה לזה, וחייב בשלשה בתי נירים.

מסיימת הגמרא: ׳ומה ששנינו בברייתא, ׳**הָאוֹרֵג שְׁלֹשָׁה חוּטִין בַּתְּחִילָּה וְאֶחָד עַל הָאָרִיג חַיָּיב**׳, **סְתָמָא כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר** – הם דברי רבי אליעזר השנויים בסתם.

הגמרא מביאה ברייתא נוספת בענין זה: **תַּנְיָא אִידָךְ** – שנינו בברייתא אחרת, **הָאוֹרֵג שְׁנֵי חוּטִין** על בגד קיים, בין אם הוסיפם **עַל הַגַּם** – האריג באמצע אריגתו, ובין אם הוסיפם **עַל הָאִימְרָא** – בתחילת הבגד, כפי שרגילים לארוג בשפת הבגד לרוחבו ערב ממין אחר כדי שישמש שפה לבגד, **חַיָּיב. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר**, באופנים אלו, **אֲפִילּוּ** כאשר הוסיף חוט **אֶחָד** חייב. **וּבַשָּׁפָה**, אם ארג **שְׁנֵי חוּטִין בְּרוֹחַב שְׁלֹשָׁה בָּתֵּי נִירִין, חַיָּיב**, שהרי **הָא לְמָה זֶּה דּוֹמָה, לְאוֹרֵג צִלְצוּל קָטָן** ברוחב שלשה בתי נירין, שמתחייב כשמעביר **שְׁנֵי חוּטִין** של ערב **עַל רוֹחַב הַשְּׁלֹשָׁה בָּתֵּי נִירִין** הללו.

מסיימת הגמרא: ׳ומה ששנינו בברייתא, ׳**הָאוֹרֵג שְׁנֵי חוּטִין עַל הַגַּם וְעַל הָאִימְרָא חַיָּיב**׳, **סְתָמָא כְּרַבָּנַן** – הם דברי רבנן השנויים בסתם.

שנינו במשנה: **הָעוֹשֶׂה שְׁנֵי בָּתֵּי נִירִין** בנירין **כו׳** חייב.

הגמרא מבארת את האופן שחייב. שואלת הגמרא: **מַאי** [**בַּנִּירִין**] – מהו האופן שמתחייב במלאכת ׳העושה שני בתי נירים׳, כאשר עושה זאת בכלי הקרוי ׳נירין׳. מבארת הגמרא: **אָמַר אַבָּיֵי, תַּרְתֵּי בְּבָתֵּי נִירָא** – שתי פעמים מעביר כל אחד משני חוטי השתי בין חוטי הנירים, פעם אחת בין חוטי הנירים התלויים בקנה אחד, ופעם אחת בין שיני המסרק, **וַחֲדָא בְּנִירָא** – ופעם אחת מעביר כל אחד מהם בתוך בית הניר של הניר התלוי בקנה השני.

שנינו במשנה: העושה שני בתי נירין בנירין **בַּקִּירוֹם**.

הגמרא מבררת מהו ׳קירום׳. שואלת הגמרא: **מַאי בַּקִּירוֹם** – מהו הכלי המכונה ׳קירום׳. מבארת הגמרא: **אָמַר רַב**, הקירום הוא כלי האריגה של האומנים, המותקן בו **מְצוֹבִיתָא**, שבעזרתו האורג מעלה ומוריד את הנירים על ידי רגליו [ראה ציור ב].

שנינו במשנה: **וְהַתּוֹפֵר שְׁתֵּי תְּפִירוֹת**.

הגמרא דנה בכפילות המשניות כאן ולעיל (שם). שואלת הגמרא: **הָא תְּנִינָא** – הרי כבר שנינו לעיל (שם) **בְּמִשְׁנַת אֲבוֹת הַמְּלָאכוֹת**, ׳**וְהַתּוֹפֵר שְׁתֵּי תְּפִירוֹת**׳, ומדוע נשנה כאן דין זה בשנית, מאחר שלא נשנה בו שום חידוש. משיבה הגמרא: לכך נשנה כאן בשנית דין התופר, **מִשּׁוּם דְּקָבְעֵי לְמֵיתְנָא** – שהתנא חפץ לשנות **בְּסֵיפָא** של המשנה, **וְהַקּוֹרֵעַ עַל מְנָת לְתְפּוֹר שְׁתֵּי תְּפִירוֹת**, לכן **קָתָנֵי נַמִּי** – שנה גם את דין **הַתּוֹפֵר**.

מקשה הגמרא: ומלאכת **הַקּוֹרֵעַ** עצמה, **הָא נַמִּי תְּנִינָא** – הרי אף היא נשנתה כבר לעיל (שם) **בְּמִשְׁנַת אֲבוֹת מְלָאכוֹת**, ומדוע אם כן נשנו כאן כלל בשנית מלאכות התופר והקורע. מתרצת הגמרא: **אֶלָּא** לכך נשנו מלאכות אלו אף כאן, **מִשּׁוּם דְּקָבְעֵי לְמֵיתְנֵי** – שחפץ התנא לשנות **בְּסֵיפָא** של המשנה (להלן ע״ב) את דין **הַקּוֹרֵעַ בַּחֲמָתוֹ** והקורע **עַל מֵתוֹ** שפטור, משום שאינם על מנת לתפור שתי תפירות, **מִשּׁוּם הָכִי קָתָנֵי** – משום כך שנה כאן תחילה אף את דיני [**הַתּוֹפֵר שְׁתֵּי תְּפִירוֹת**] והקורע על מנת לתפור שתי תפירות.

שנינו במשנה: **וְהַקּוֹרֵעַ עַל מְנָת לְתְפּוֹר שְׁתֵּי תְּפִירוֹת**.

הגמרא מבארת את אופן הקריעה על מנת לתפור. מבררת הגמרא: **הֵיכִי מַשְׁכַּחַת לָהּ** – היכן מוצא אתה אופן זה, שקריעת הבגד היא על מנת לתפור.

היצר הרע . . צריכים לחכמה מרובה להבין תחבולותיו.

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

ט אַף עַל פִּי שֶׁשְּׂכָרוֹ לְחֹדֶשׁ, אִם הִתְנָה עִמּוֹ לְשַׁלֵּם לוֹ כָּךְ וְכָךְ בְּעַד כָּל יוֹם וָיוֹם, אַף עַל פִּי שֶׁמְּשַׁלֵּם לוֹ בְּסוֹף הַחֹדֶשׁ שְׂכַר הַשַּׁבָּתוֹת בְּהַבְלָעָה עִם שְׂאָר הַיָּמִים - אֵין זֶה כְּלוּם, שֶׁלֹּא נִקְרָא הַבְלָעָה מַה שֶׁמַּבְלִיעַ לוֹ יוֹם הַשַּׁבָּת בִּשְׁעַת פֵּרָעוֹן, אֶלָּא כְּשֶׁהָיָה שְׂכַר הַשַּׁבָּת מֻבְלָע בִּשְׂכַר שְׂאָר הַיָּמִים בִּשְׁעַת הַשְּׁמִירָה, דְּהַיְנוּ כְּשֶׁהִתְנָה עִמּוֹ שֶׁיְּשַׁלֵּם לוֹ כָּךְ וְכָךְ בְּעַד שְׁמִירַת כָּל הַחֹדֶשׁ[מד], אֲבָל זֶה כָּל יוֹם וָיוֹם שֶׁשָּׁמַר נִתְחַיֵּב לוֹ בַּעַל הַבַּיִת לְשַׁלֵּם בְּסוֹף הַיּוֹם[מה] הַשָּׂכָר שֶׁל אוֹתוֹ הַיּוֹם, שֶׁהֲרֵי אִם הוּא רוֹצֶה לֹא יִשְׁמוֹר לוֹ עוֹד, שֶׁבִּשְׁבִיל כָּךְ הִתְנָה עִמּוֹ לְשַׁלֵּם לוֹ בְּעַד כָּל יוֹם וָיוֹם כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לְהַפְסִיק בְּאֵיזֶה יוֹם שֶׁיִּרְצֶה, וְאִם כֵּן שְׂכַר הַשַּׁבָּת הוּא בִּכְפִנֵּי עַצְמוֹ.

וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא רוֹצֶה לִגְמוֹר שְׁמִירַת כָּל הַחֹדֶשׁ וְאֵין בְּדַעְתּוֹ לְהַפְסִיק בְּאֶמְצַע הַחֹדֶשׁ, מִכָּל־מְקוֹם כֵּיוָן שֶׁאִם הָיָה רוֹצֶה לְהַפְסִיק בְּאֶמְצַע הַחֹדֶשׁ לֹא הָיָה מְשַׁלֵּם לוֹ בְּעַד כָּל הַחֹדֶשׁ, אֶלָּא הָיָה מְחַשֵּׁב עִמּוֹ יוֹם יוֹם מִימֵי הַחֹדֶשׁ כְּמוֹ שֶׁנִּשְׂכַּר לוֹ, נִמְצָא שֶׁשְּׂכַר הַשַּׁבָּת הוּא בִּכְפִנֵּי עַצְמוֹ.

וְכֵן הַדִּין בְּמַשְׂכִּיר חֶדֶר לַחֲבֵרוֹ וְהִתְנָה עִמּוֹ כָּךְ[100 מר־מז].

ביאורי הלכה

מד] כל החודש - איסור שכר שבת גם בפועל העובד בקבלנות בשבת (אם שכרו נקבע על כל פעולה שעשה (כגון סידור ספרים וכיו"ב), אלא אם כן מקבל שכרו רק בהשלמת המלאכה[97] שחלקה נעשה גם בחול, או אם לא התחייב לעשות בשבת דווקא ומעצמו עשה בשבת, ואז די בכך שיקבל את השכר בהבלעה[98].

מה] בסוף היום - סוף יום העבודה[99].

מו] עמו כך - מותר לשכור ולהשכיר דירה או מכונית לפי ימים, כנהוג, אפילו אם שבת ביניהם, מפני שמחשבים את הימים מעת־לעת, ולא לפי שעות כניסת השבת ויציאתה, כך שדמי השכירות המתייחסים לשעות השבת משתלמים בהבלעה[101].

והוא הדין באשר לשכירת כלים לסעודה שנערכת בשבת או ביום־טוב, יקפיד ששכירות הכלים תתחיל שעות מספר לפני כניסת היום, או שתימשך גם לאחר צאתו, והתשלום בעבור השכירות יהיה בהבלעה עבור הכל ביחד[102].

מז] עמו כך - המתארח בבית־מלון, אפילו אוכל וישן שם בשבת בלבד, מותר לו לשלם את חשבונו, ואין בזה משום שכר־שבת[103].

ציונים והוספות

97) או שמתחייב לעשות בחול מלאכה אחרת (אף שאינה קשורה למלאכה הראשונה) שללא השלמתה אינו מקבל שכר כלל, וכגון: שיתנו ביניהם שאינו מקבל שכר על החזנות, סידור הספרים, שמר־טף וכדו' שנעשו בשבת אלא אם כן יעשה דבר נוסף בחול (וראה להלן הערה קל).

98) עם שכר פעולות אחרות שנעשו בחול, אף שלא התנו ביניהם.

99) ראה לקמן חלק חו"מ הל' שאלה ושכירות סי"ב, שחיוב התשלום לשכיר יום שאינו עובד עד הלילה הוא לפני הלילה דווקא.

100) עד"ז בסי' רמו ס"א: שאם השכיר לו חדר לדור בו לימים לא יטול שכר שבת אלא אם השכיר ונוטל השכר בהבלעה.

101) שש"כ פכ"ח סס"ז, וראה הערה קג.

102) שש"כ פכ"ח סס"ח.

103) שש"כ פכ"ח ס"ע: ושם: כי הרי הוא גרם לבעלי המלון הוצאות בקניית האוכל ובבישולו בימות החול, וכן בהחזקת הנקיון במלון, לפני ואחרי השבת, בכיבוס המצעים וכו', והרי התשלום הוא גם בעבור ההוצאות. ע"כ.

וצ"ע אם ניתן לחשב הוצאות שונות שהיו לפני (או אחרי) השבת כדי להבליע ביניהם את שכר הלינה עצמה, שהרי גם במשכיר חדר ישנן הוצאות של קניית או בניית החדר, ועדיין אסור ליהנות מהשכירות שלו ללא הבלעה אחרת, וב'קצות השולחן' סי' קז הערה כה הביא סברת המהרש"ם שהכנסת אורחים נחשבת כמצוה, וזהו דוחק גדול שא"כ גם השכרת כלי נחשבת מצוה, וכן מה נאמר בהשכרה לנכרי (אא"כ נאמר שהוא משום איבה), אמנם לגבי החשמל וכו' שמשתמש בשבת עצמה יש מקום לומר שנכללים בתשלום החדר ויש כאן הבלעה (וכמבואר בשו"ת נוב"י תניינא או"ח סי' כו), אלא שעדיין קשה לומר שחלק מהתשלום נעשה עבור החשמל ומשמש כהבלעה עבור שכירות החדר (והנוב"י עצמו כתב על סברא זו "וכל מקום שהלכה רופפת בידך וכו'", וצירפה להא שמדובר שם על דבר מצוה, ובפרט שדיבר על הבלעה בשכר העבודה ולא הבלעה בהשכרת המרחץ), לכן לכתחילה יש להסתמך על כך שכל שוכר מגיע עוד לפני השבת או שנשאר עד לאחר השבת, ובמקרה של ב' או ג' ימים רצופים שאחד מהם שבת, יש סברא נוספת להקל על פי שו"ת שבט הלוי (ח"י סי' קפ, לגבי פטור ממזוזה אצל הדר בפונדק בא"י (משא"כ בשוכר)): ההבדל בין שוכר לפונדק הוא בזה, שזה רק דר בפונדק... ואינו שוכר בית הפונדק דהיינו עצם הבית, אלא משלם עבור הזכות לדור בו וללון בו כפי הסכמת בעל

וְכֵן הַדִּין בְּמַלְוֵי בְּרִבִּית לְנָכְרִים בְּעַד כָּךְ וְכָךְ לְשָׁבוּעַ - צְרִיכִים לְהַלְווֹת בְּעִנְיָן שֶׁאִם יִפְרְעוּ הַחוֹב בְּאֶמְצַע הַשָּׁבוּעַ יִפְרְעוּ הָרִבִּית בְּעַד כָּל הַשָּׁבוּעַ[מח], אוֹ לֹא יִפְרְעוּ כְּלָל הַחוֹב בְּתוֹךְ שָׁבוּעַ זֶה[מט], שֶׁאִם יוּכְלוּ לִפְרוֹעַ בְּאֶמְצַע הַשָּׁבוּעַ וְיִצְטָרֵךְ לְחַשֵּׁב עִמָּהֶם הַיָּמִים שֶׁעָבְרוּ מִשָּׁבוּעַ זֶה, אַף אִם יְנַכֶּה לָהֶם כְּנֶגֶד יוֹם הַשַּׁבָּת שֶׁעָבַר מִשָּׁבוּעַ זֶה - אֵין זֶה מוֹעִיל כְּלוּם, אֶלָּא אִם כֵּן יְנַכֶּה לָהֶם כָּל הַשַּׁבָּתוֹת שֶׁעָבְרוּ, שֶׁהֲרֵי בְּכָל שָׁבוּעַ וְשָׁבוּעַ אִם הָיוּ רוֹצִים הָיוּ פּוֹרְעִים בְּאֶמְצַע הַשָּׁבוּעַ, וְהָיָה צָרִיךְ לַחְשׁוֹב עִמָּהֶם יוֹם יוֹם מִימוֹת הַחֹל, נִמְצָא שֶׁרִבִּית זוֹ הִיא נֶחְשֶׁבֶת לְכָל יוֹם בִּפְנֵי עַצְמוֹ[נ]. וּלְפִיכָךְ, אַף אִם עָבַר כָּל הַשָּׁבוּעַ וְלֹא פְּרָעוֹ לוֹ - אֵינוֹ רַשַּׁאי לִטּוֹל כָּל הָרִבִּית, אֶלָּא צָרִיךְ לְנַכּוֹת כְּנֶגֶד יוֹם הַשַּׁבָּת, כֵּיוָן שֶׁכָּל יוֹם וָיוֹם הוּא נֶחְשָׁב בִּפְנֵי עַצְמוֹ:

הלכות שבת, חלק ב סימן שו, באיזה חפצים מותר לדבר בשבת סעיף ט

ביאורי הלכה

מח] כל השבוע - אף שרשאי לפרוע חובו בכל יום, מכל־מקום החשבון נעשה על השבוע ולא על יום השבת בפני עצמו[104].

מט] שבוע זה - היינו שבוע ההלוואה, כגון מיום־שלישי ליום־שלישי על הלוואה שניתנה ביום שלישי[105].

נ] בפני עצמו - נטילת ריבית בעסקאות, הלוואות ותכניות חיסכון שבימינו גם אם נעשו על בסיס יומי, הימים מתחשבים מעת־לעת, ושכר השבת תמיד מובלע בשעות שלפני או שלאחר השבת[106].

ציונים והוספות

הפונדק. ע"כ.

וסברא דומה ושייכת בפרט למלון ושכירת מכונית שבזמננו מובאת בס' פסקי דין - ירושלים (דיני ממונות ובירורי יוחסין יא עמוד שעט) שאם לפי החוק רשאי בעל המלון להחליף לו את החדר בתוך תקופת השכירות כי אז אין לאורח כל קנין בגוף החדר אלא רק זכות בעלמא.... ולפי חוו"ד שקיבלתי מהנהלת התאחדות בתי המלון החוק אינו מונע מבעל המלון להחליף לשוכר את החדר בתוך תקופת השכירות לחדר אחר, בתנאי שיהיה באותה רמה של החדר הראשון. וא"כ די שהתשלום על השבת נספר בסוף החודש בהבלעה, אף אם הימים נספרים לבדם, ודומה לנטילת דמי שימוש ורווחי השבת דלהלן על סעיף י.

104) העיקר הוא אם יום השבת מחושב בפני עצמו, וכן המבואר לעיל שהעיקר תלוי באם יכול לחזור בו באמצע השכירות, הוא משום שזו הוכחה שיום השבת מחושב בפני עצמו, ובנדו"ד אם המלוה מפרט כמה תהיה הריבית לכל יום, מן הסתם כוונתו שרשאי לדרוש את ההלוואה בכל יום ואז הריבית מחושבת לכל־יום.

105) ובזה דינו כשכיר חודש שבתחילת הסעיף, אלא שבהלוואה (גם שבועית (ודלא כשער הציון ס"ק יז)) צריך להתנות שלא יכול להחזיר באמצע השבוע, ובפועל שכיר חודש אין צריך להתנות כלום.

106) שו"ת שו"ת אג"מ ח"ד סי' נט וח"ה סי' לח, שו"ת מנח"י ח"ט סי' נט, וכדלעיל הערה קג לעניין שכירת חדרים ומכונית, אמנם כשישנם ב' ימים רצופים של יום־טוב או יום־טוב ושבת, כתבו בשו"ת אג"מ ומנח"י הנ"ל (ראה גם לעיל הערה פה) שיש ליתן את רווחי הריבית של אחד מהם לצדקה באופן שלא תהיה לו שום הנאה או הכרת טובה מזה, אך בשו"ת משנה הלכות ח"ח סי' מ ביאר שגם עסקה הנעשית על בסיס יומי, ישנו מינימום של יומיים שלא ניתן לחזור בהם ולרוב יותר מכך, ודינה כעסקאות הנעשות על בסיס שבועי, חודשי, או שנתי שהוא בהבלעה.

שולחן ערוך רבנו הזקן הלכות ברכת המזון/ברכת הפירות לפי לוח "רב יומי"

ג המפסיק לזימון א"צ לחזור ולברך המוציא כשחוזר לסעודתו שאין כאן הפסק והיסח הדעת כלל כי גם בשמיעתו ברכת הזן היתה כוונתו לאכול עוד ושלא לצאת בברכה זו ולפיכך אם אח"כ נמלך שלא לאכול עוד צריך לחזור ולברך ברכת המזון.

אבל אם לא היה בדעתו לאכול עוד פת רק פרפרת יצא ידי חובת ברכת הזן ומתחיל ברכות המזון מברכת הארץ ומכל מקום יזהר שלא יסיח בינתיים ואחר ברכת המזון יברך מעין ג' שהיא ברכה אחרונה על הפרפרת שהיא מחמשת המינין כי לא נפטרה בברכת המזון הואיל ולא בירך בה ברכת הזן.

ואם אחר שיצא ידי חובת ברכת הזן נמלך לחזור ולאכול פת צריך ליטול ידיו ולברך המוציא תחילה שכבר עשה סילוק והיסח הדעת בברכו ברכה אחת מברכת המזון (אבל היסח הדעת לבדו אינו זקוק לברך המוציא כמ"ש בסימן קע"ט):

חלק א' סימן ר דין המפסיק כדי לברך:

א גדול בחכמה שבכל המסובין הוא יברך ברכת המזון לכולם אפילו אם בא בסוף הסעודה ואם רוצה ליתן רשות לקטן לברך הרשות בידו.

ואם הגדול מוציא ליחה (שקורין הוש"ט) יברך אחר כי זה אין נכון שיפסיק פעמים רבות ויהיה רוקק ואחרים ימתינו:

ב חכם ישראל קודם לכהן אפילו שאינו חכם כמותו אע"פ שהוא ג"כ תלמיד חכם ומכל מקום טוב שימחול ישראל החכם על כבודו ויקדימו הכהן לברך ולא יברך לפניו כיון שהכהן ג"כ תלמיד חכם והעושה כן מאריך ימים.

אבל לכהן עם הארץ אסור להקדים דרך חוק ומשפט כהונה משום בזיון התורה כי מעלתה גדולה ממעלת הכהונה אבל אם החכם נותן לו רשות לברך כך בלא חוק ומשפט כהונה מותר ואפילו אם החכם הוא כהן והעם הארץ הוא ישראל:

* * *

ג כהן וישראל שהם שוין בחכמה מצות עשה מן התורה להקדים הכהן שנאמר וקדשתו ודרשו חכמים לכל דבר שבקדושה כלומר בכל דבר שיראה גדול הוא מקודש כגון לפתוח ראשון בקריאת התורה ולהיות ראש המדברים בכל קיבוץ עם לדבר ולדרוש תחילה וכן בישיבה ידבר בראש וכן בסעודה הוא קודם לברך המוציא וברכת המזון וליתן לו מנה יפה בתחילה לכל המסובין אלא א"כ יש ישראל גדול ממנו בחכמה אזי יתנו להחכם מנה היפה תחילה וצריך ליזהר בכל אלו שהם מן התורה אבל כשהכהן חולק איזה שותפות עם חבירו ישראל אין צריך ליתן לו החלק היפה שאין זה דרך כבוד שיטול חלק היפה שכל הנותן עיניו בחלק היפה אינו רואה סימן ברכה לעולם.

ובמקום שאין כהן טוב להקדים גם כן הלוי לישראל בכל אלו אם הם שוין בחכמה (והעושה כן מאריך ימים אבל אין חיוב בדבר שלא נאמר וקדשתו אלא בכהן כי את לחם אלהיך הוא מקריב וגו'):

ד במה דברים אמורים שהחכם קודם לכהן וכהן ללוי ולוי לישראל לברך ברכת המזון כשכל המסובין הם בעלי בתים ואין שם אורח או שכולם אורחים ואין שם בעל הבית מיסב עמהם אבל אורח ובעל הבית אפילו בעל הבית הוא כהן וגדול בחכמה האורח מברך כדי שיברך לבעל הבית ומה ברכה מברכו יהי רצון שלא יבוש ולא יכלם בעל הבית הזה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא ויצליח בכל נכסיו ויהיו נכסיו מוצלחים וקרובים לעיר ולא ישלוט שטן במעשי ידיו ואל יזדקר לפניו שום דבר חטא ועון מעתה ועד עולם.

ומכל מקום אם האורח אינו הגון בעיני בעל הבית רשאי להעביר ממנו הברכה וליתנו לאחד מבני ביתו אפילו לא יברכנו כגון שהוא סמוך על שלחנו בשכר שאין צריך לברך לבעל הבית.

ואפילו הגון בעיניו ורוצה לוותר על ברכתו ולברך בעצמו הרשות בידו:

ה ואורח שנותנים לו לברך ואינו מברך מקצר ימיו משום שנמנע לברך בעל הבית שהוא מזרע אברהם שנאמר בו ואברכה מברכיך ומכלל הן אתה שומע לאו.

וגם כל אדם יש לו לחזור שיתנו לו כוס של ברכה לברך ברכת המזון בזימון ולא לשמוע ולענות אמן שאף שהשומע כעונה ועונה אמן כמוציא ברכה מפיו מכל מקום ממהרין ליתן שכר תחלה להמברך:

חלק א' סימן רא מי הוא המברך:

* * *

א על כל פירות האילן בין מז' המינים בין משאר מינים ברכה ראשונה שלהם היא בורא פרי העץ (א) שמפני חשיבותם הוציאום מכלל פירות הארץ אע"פ שגידולם מן הארץ וקבעו להם ברכה מיוחדת פרטית ומבוררת שמבררת ופורטת חשיבותם שהם פרי העץ ולא גדלים באדמה כדי להרבות בכבוד המקום בהזכרת שבחו בפרטות שברא פירות חשובים כפרי העץ:

ב לפיכך כל דבר שגדל על העץ ואינו עיקר הפרי אין בו חשיבות לברך עליו בורא פרי העץ ומברכין עליו בורא פרי האדמה.

והוא שנוטעים האילן על דעת לאכול גם אותו דבר כגון מין אילן קטן הנקרא צלף שעלין שלו ראויין לאכילה ויש בעליו תמרות בולטות כמו בעלי ערבה וגם הן ראויין לאכילה מברך על העלין ועל התמרות בורא פרי האדמה הואיל ונוטעין הצלף על דעת לאכול גם מן העלין והתמרות שאין ממעטין את האילן בכך.

אבל הקור שהוא הראש של דקל שניתוסף בכל שנה והוא רך וראוי לאכילה אינו מברך עליו בורא פרי האדמה אלא שהכל נהיה בדברו לפי שאין נוטעין את הדקל על דעת כן לאכול את הקור שהאוכלו ממעט ענפי הדקל וה"ה ללולבי גפנים:

ג וכן שקדים קטנים שהם רכים ואוכלם בקליפתם החיצונה מברכים עליהם שהכל נהיה בדברו שאין נוטעים אותם אלא על דעת שיגדלו ויעשו פרי בתוך הקליפה.

במה דברים אמורים בשקדים שעיקר אכילתם כשהם קטנים היא קליפתם ואין נוטעים אותם אלא על דעת לאכול הפרי שבתוכם כשיגדלו אבל שאר כל הפירות שגם כשאוכלים אותם כשהם קטנים אוכלים מגוף הפרי שיגדל אח"כ מברך עליהם בורא פרי העץ גם כשהם קטנים אף על פי שלא ניטע האילן בשביל כך הואיל ואכל גוף הפרי שניטע האילן בשבילו.

* * *

ומכל מקום על ענבים קטנים מכפול הלבן אינו מברך עליהם בורא פרי העץ אלא בורא פרי האדמה לפי שעדיין אין שם פרי עליהם כלל ולפיכך אין בהם חשיבות לברך עליהם בורא פרי העץ כמו שאין חשיבות בעלין ותמרות של צלף אע"פ שניטע האילן על דעת לאכלם ג"כ.

ושיעור פול הלבן שבימיהם לא נודע לנו לפיכך לעולם הוא מברך בורא פרי האדמה על הענבים שהם בוסר עד שיהיו גדולים ביותר שכל דבר שברכתו ספק אם היא בורא פרי האדמה או בורא פרי העץ מברך בורא פרי האדמה.

ומכל מקום אין לאכול מהם כשיעור שחייב ברכה אחרונה אלא בתוך הסעודה כיון שהוא ספק אם יברך מעין ג' או בורא נפשות רבות.

וכן חרובים (ב) קטנים קודם שיראה בהם כמין שרשראות של חרובים וזתים קודם שיגדל הנץ סביבם אין שם פרי עליהם ומברך עליהם בורא פרי האדמה:

ד אבל שאר כל האילן משיוציא פרי אע"פ שהוא קטן מאד שם פרי עליו ומברך עליו בורא פרי העץ ובלבד שלא יהא מר או עפוץ ביותר עד שאינו ראוי לאכילה אפילו ע"י הדחק שאז אין מברכין עליו כלל.

ואפילו אם מתקו ע"י האור או דבר אחר אין מברכין עליו בורא פרי העץ או בורא פרי האדמה אלא שהכל נהיה בדברו שכיון שאינו ראוי לאכילה כלל בלא מיתוק אין שם פרי עליו כלל ואינו חשוב אפילו כפרי האדמה אלא כעץ בעלמא הוא:

ה וכן שקדים המרים אין מברכין עליהם כלום כשהם גדולים שאינם ראויים לאכילה אפילו ע"י הדחק אבל קטנים שהם רכים מברכים עליהם בורא פרי העץ כי עיקר אכילתם היא הקליפה ואינה מרה ועל דעת כן נוטעים אותן אבל הגדולים עיקר אכילתם מה שבפנים והוא מר.

ואם מיתקן ע"י האור או דבר אחר מברכים עליהם בורא פרי העץ כי הם פרי גמור ונוטעים אותם על דעת כן:

* * *

ו במה דברים אמורים (ג) שמברכין על פירות קטנים שלא נגמר בישולם בורא פרי העץ בפירות שנתלשו מן האילן ואם לא נתלשו היו מתבשלים ונגמרים עליו אבל הנובלות שהם פ[ירות] שנשרפו מהחום ונבלו ונפלו מן האילן קודם שנתבשלו וכן מין תמרים שאין מתבשלין על האילן אלא תולשין אותן ועושים אותם כומר בארץ ומתבשלין או נותנים אותם למחצלאות להתחמם עד שיתבשלו וכן סופי ענבים שאין מתבשלין לעולם מפני שהגיע הסתיו מברכין עליהם שהכל נהיה בדברו שהואיל ונשתנו לקלקול מחמת קור או חום או דבר אחר נגרעו וירדו ממעלתם לענין חשיבות הברכה יותר מאלו לא היו מגיעים לכלל פרי מפני קטנותם שהיו מברכין עליהם בורא פרי האדמה עכ"פ ועכשיו שגדלו והגיעו לכלל פרי ונשתנו מברכין עליהם כברכת פת ותבשיל שנשתנו לקלקול שהיא שהכל נהיה בדברו כמ"ש בסי' ר"ד:

ז וכן על החומץ שעושין מסופי ענבים מברכין שהכל כמו על הענבים עצמן שהיוצא מן הענבים כמותן כמו שיתבאר:

ח גרעיני הפירות אם הם מתוקים (ד) וראויים לאכילה שם פרי עליהן ומברך עליהן בורא פרי העץ ואם הם מרים אינו מברך עליהם כלל ואף אם מיתקן ע"י האור או דבר אחר אינו מברך עליהם אלא שהכל נהיה בדברו שגרעינים המרים אין שם פרי עליהם כלל וכעץ בעלמא הם:

ט האביונות של צלף שהם עיקר הפרי מברכין עליהם בורא פרי העץ והקפריסין שהיא קליפה גדולה שסביבות האביונות כעין קליפה הגדילה סביבות אגוזים דקים י"א שגם הם חשובים פרי ומברכים עליהם בורא פרי העץ וי"א שאינם חשובים פרי ומברכין עליהם בורא פרי האדמה וכן על קליפות חיצונות של שאר פירות כגון של רמונים וכיוצא בהם מברכים בורא פרי האדמה שאין מברכין בורא פרי העץ אלא על עיקר הפרי כמ"ש למעלה ולפיכך מברכין על קליפי מרנצי"ן מרוקחין בורא פרי האדמה ולענין הלכה (ה) לכתחלה יברך בורא פרי האדמה שאז יוצא לדברי הכל ואם בירך בורא פרי העץ יצא שספק ברכות להקל וכן בכל דבר שברכתו ספק:

* * *

י כל הפירות שסחטן להוציא מימיהם אין מימיהם חשובים כמותם לברך עליהם בורא פרי העץ ואפילו יצאו מעצמן כמו דבש הזב מהתמרים אלא מברך עליהם שהכל נהיה בדברו כי זיעה בעלמא היא ואינה נחשבת כגוף הפרי חוץ מזתים וענבים שהיוצא מהם כמותם שאף שנשתנו נשתנו לעילוי שבשינויים הם באים לכלל דרך אכילתם שעיקר הפרי לכך נטעוהו ענבים להוציא מהן יין וזיתים להוציא מהן שמן לפיכך פרי הוא וראוי לברך עליו בורא פרי העץ.

אלא שהיין מפני חשיבותו שסועד ומשמח הלב כמ"ש ויין ישמח לבב אנוש הוציאוהו מכלל פירות העץ וקבעו לו ברכה לעצמו והיא בורא פרי הגפן שהיא ברכה פרטית ומבוררת יותר שמבררת ופורטת יותר חשיבותו שהוא פרי הגפן ואם בירך בורא פרי העץ לא יצא אפילו הוא יין חזק שאינו ראוי לשתיה בלא מים ואין זה דרך שתייתו וחשיבותו כשהוא חי וכל פרטי ברכות יין שמברכין עליו בורא פרי הגפן יתבאר בסי' ר"ד וער"ב.

והשמן אין מברכין עליו בורא פרי העץ כששותהו לבדו כמות שהוא שהרי הוא מזיק לגופו ואינו נהנה כלל בשתייתו ואין לברך ברכת הנהנין כלל על שתיה זו אלא כגון שערבו עם איזה משקה בענין שנהנה ממנו ואינו מזיקו ואע"פ שהשמן מועט אין הולכים אחר הרוב לברך ברכת אותו משקה אלא מברך על תערובת זה בורא פרי העץ שהיא ברכת השמן.

במה דברים אמורים בחושש בגרונו ומתכוין לרפואה בשתיה זו שהשמן מרכך את הגרון ומרפאו אלא מפני שאי אפשר לשתות שמן לבדו לכך שותה ע"י תערובת שאר משקין הרבה ממנו אבל כוונתו בשתיה זו הוא על השמן לפיכך מברך ברכת השמן שהיא העיקר ופוטר את המשקה הטפל שכל עיקר ועמו טפילה מברך על העיקר ופוטר את הטפילה כמ"ש בס' רי"ב אבל אם אינו חושש בגרונו ואינו מתכוין בשתיה זו לרפואה כלל המשקה עיקר שהוא הרוב והשמן טפל ונפטר בברכת המשקה.

ויש אומרים שאפילו אם השמן הוא הרוב אינו נחשב עיקר כשאינו מתכוין לרפואה הואיל ואינו ראוי לשתיה בלא תערובת משקה אלא המשקה עיקר ומברך עליו ופוטר

השמן (ולסברא הראשונה אם השמן הוא הרוב אינו מברך כלום מפני שמזיק לגופו ואינו נהנה בשתיה זו כלל מפני שהשמן הוא הרוב וספק ברכות להקל).

* * *

וכן השותה חומץ מעורב במי שלקות שמברך עליהם בורא פרי האדמה על דרך שיתבאר בסי' ר"ה אם מתכוין לרפואה כגון שחושש בשיניו ומגמע בהם חומץ אלא מפני שהוא חזק ואינו ראוי לשתיה מערבו במי שלקות החומץ עיקר אפילו הוא מועט ומי שלקות טפלים ומברך ברכת החומץ שהיא שהכל נהיה בדברו ואם אינו מתכוין לרפואה החומץ בטל ברוב במי השלקות.

אבל אם החומץ הוא הרוב אף שלפי סברא האחרונה המי שלקות הם העיקר הואיל והחומץ אינו ראוי לשתיה לבדו בלא תערובת מכל מקום יש לחוש לסברא הראשונה ולברך על החומץ שהכל נהיה בדברו ולפטור המי שלקות שעל כולם אם אמר שהכל נהיה בדברו יצא.

ואפילו אם אוכל שמן עם פת אין צריך ליטול ידיו ולברך המוציא אם אינו מתכוין אלא לרפואה שאף הפת נעשה טפילה אם אינו מתכוין באכילתה אלא בשביל השמן שיוכל לאכלה עמו ולא יזיק לו אבל אם הוא רעב ותאב לאכול פת אע"פ שאוכל עמה השמן לרפואה הפת עיקר ומברך עליה ברכת המוציא ופוטרת את השמן כמו כל הדברים הבאים מחמת הסעודה כמ"ש בסי' קע"ז.

וכן המערב שמן בשאר משקין לרפואה והוא צמא ותאב לשתות המשקין עיקר לדברי הכל אם הם הרוב.

וכל זה בשמן שהוא מזיק ואין הנאה כלל בשתייתו כמות שהוא אבל אוכלים ומשקים שהחיך נהנה מהם אע"פ שהם מזיקים וקשים לגוף צריך לברך עליהם ברכה המיוחדת להם ואם אין החיך נהנה מהם אע"פ שהם יפים ומועילים לגוף אין מברכין עליהם כמו שיתבאר בסי' ר"ד:

חלק א' סימן רב דיני פירות האילן:

'לקוטי תורה' שיר השירים – הפרשה החסידית

עוֹד בֵּיאוּר[1]

בֵּיאוּר הַדִּבָּרִים עַל פָּסוּק "שְׁחוֹרָה אֲנִי וְנָאוָה" (שִׁיר הַשִּׁירִים א, ה):

הִנֵּה בֵּין הַמַּאֲצִיל לַנֶּאֱצָלִים צָרִיךְ לִהְיוֹת בְּחִינַת מְמוּצָע, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בָּ"עֵץ חַיִּים" שֵׁעַר מ"א, פֶּרֶק ג'[2]. וְהוּא מִשּׁוּם "דְּלַאו בֵּיהּ מִכָּל אִינּוּן מִדּוֹת כְּלָל"[3].

וַאֲפִילוּ בְּהָעֶשֶׂר סְפִירוֹת, מַה שֶּׁנִּקְרָא "סְפִירַת חָכְמָה" – הֵיינוּ הַכְּלִי הַמַּגְבִּיל אֶת הָאוֹר דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת נִקְרָא בְּשֵׁם חָכְמָה, וְכֵן בְּבִינָה וְחֶסֶד כו'. אֲבָל עֶצֶם הָאוֹר לֹא שַׁיָּךְ לִקְרוֹתוֹ בְּשֵׁם חָכְמָה, רַק אוֹר הַמְּהַוֶּוה סְפִירַת חָכְמָה. וְהָאוֹר הוּא רַק זִיו וְהָאָרָה מֵעַצְמוּת הַמַּאֲצִיל, וְאֵין פּוֹעֵל שׁוּם שִׁינּוּי בְּמָהוּתוֹ וַעֲצְמוּתוֹ. וְזֶהוּ "אֲנִי הֲוָיָה לֹא שָׁנִיתִי" (מַלְאָכִי ג, ו) – כְּמוֹ קוֹדֶם שֶׁנִּבְרְאוּ כָּל הָעוֹלָמוֹת.

וּבָזֶה מְתוֹרָץ קוּשְׁיֵית הַפִּלְסוֹפִים: אֵיךְ כָּל הַתּוֹאֲרִים אֵין פּוֹעֲלִים שׁוּם שִׁינּוּי בָּעַצְמוּת? – כִּי אֵינָם שַׁיָּכִים כְּלָל לְהָעַצְמוּת.

(רוֹצֶה לוֹמַר – מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה: "וְתַחַת רַגְלָיו" כו'" (שְׁמוֹת כד, י); "כְּתוּבִים בְּאֶצְבַּע אֱלֹקִים" כו'" (תְּשָׁא לא, יח); "עֵינֵי ה'" (עֵקֶב יא, יב); "אָזְנֵי ה'" (בְּהַעֲלוֹתְךָ יא, יח) **וְכַיּוֹצֵא.**

וּכְבָר הֶאֱרִיךְ בָּזֶה בַּ"פַּרְדֵּס" שֵׁעַר כ"ב פֶּרֶק א', וְהַשֵּׂל"ה בַּהַקְדָּמָה (דַּף: י"א. י"ג. י"ד), עַיֵּן שָׁם שֶׁבֵּיאֲרוּ הָעִנְיָן אֶל נָכוֹן.

אַךְ עִם כָּל זֶה אֵינוֹ שַׁיָּךְ רַק בְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת. וְכֵן הַמִּדּוֹת כְּמוֹ "רַחוּם" (תְּשָׁא לד, ו) אוֹ "נוֹקֵם" (נָחוּם א, ב) כו', אַף שֶׁבֶּאֱמֶת הַמִּדּוֹת עֶלְיוֹנוֹת אֵינָן כְּלָל מֵעֵין וְסוּג הַמִּדּוֹת שֶׁבַּנִּבְרָאִים[4], אַךְ עִם כָּל זֶה הֵם שַׁיָּכִים רַק בְּבְחִינַת

---

1. (בֵּיאוּר הַדִּבָּרִים: **נִדְפַּס (בְּשִׁינּוּיִים) בְּמַאֲמָרֵי אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן הַנְּחוֹת הָר"פ זָ"ל (עַמּוּד קכז), מִתְחִיל "שְׁחוֹרָה אֲנִי ... יְרוּשָׁלִים", וְנִרְשַׁם עָלָיו "בֵּיאוּר שַׁבָּת פָּרָשַׁת עֵקֶב תקע"א".** – צִיּוּן כְּבוֹד קְדוֹשַׁת אַדְמוּ"ר.

נֶאֱמַר שַׁבָּת פָּרָשַׁת עֵקֶב, כ מְנַחֵם אָב תקע"א. מְיוּסָּד עַל הַנְּחַת הָר"פ הַנַּ"ל בְּשִׁילּוּב עִם חֵלֶק מֵהַבֵּיאוּר הַג' דִּלְקַמָּן. בְּגוּף כְּתַב יַד קֹדֶשׁ הַצֶּמַח צֶדֶק מֵהַדּוּרָה קַמָּא מֵהַמַּאֲמָר יֶשְׁנָם כַּמָּה הַגָּהוֹת נוֹסָפוֹת וְנִדְפְּסוּ בְּלִקּוּטֵי תּוֹרָה בְּ"הוֹסָפוֹת לְהֶעָרוֹת וְרִיּוּנִים".

נוֹסַח ב – הַנְּחַת אַדְמוּ"ר הָאֶמְצָעִי – נִדְפַּס בְּמַאֲמָרֵי אַדְמוּ"ר הָאֶמְצָעִי נ"ך עַמּוּד רכג. וּבְשִׁינּוּיִים וְתוֹסֶפֶת הַגָּהוֹת מֵהַצֶּמַח צֶדֶק – אוֹר הַתּוֹרָה שִׁיר הַשִּׁירִים כֶּרֶךְ ג עַמּוּד תתל.

הַבֵּיאוּר נֶאֱמַר גַּם עַל יְדֵי אַדְמוּ"ר הָאֶמְצָעִי בְּחֲתוּנָּה בְּחֶצֵר מְלוֹן אשונקע בִּשְׁנַת תקע"ט וְנִדְפַּס מֵהַנְּחָה בְּמַאֲמָרֵי אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן כְּתוּבִים חֵלֶק ב עַמּוּד נד.

בֵּיאוּר שְׁלִישִׁי עַל הַמַּאֲמָר נֶאֱמַר עַל יְדֵי אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן בְּלֵיל שַׁבָּת פָּרָשַׁת וַיֵּרָא תקע"ב. תּוֹכֶן מִמֶּנּוּ מְשׁוּלָּב לְקַמָּן ח, ג. י, ג־ד. נוֹסַח ב – הַנְּחַת אַדְמוּ"ר הָאֶמְצָעִי – נִדְפַּס בְּסֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תקע"ב עַמּוּד עה. נוֹסַח ג נִדְפַּס בְּמַאֲמָרֵי אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן כְּתוּבִים חֵלֶק ב עַמּוּד סב.

2. (בִּדְפוּס שִׁקְלָאוו תק"ס. לְפָנֵינוּ הוּא שַׁעַר מב דְּרוּשֵׁי אַבִּי"ע פֶּרֶק א).

3. (תִּקּוּנֵי זֹהַר בַּהַקְדָּמָה, "פְּתַח אֵלִיָּהוּ" יז, ב).

4. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בָּ"אִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ" (סִימָן טו), בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "לְהָבִין מָשָׁל וּמְלִיצָה".

הַכֵּלִים דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת לְבַד. וּכְמַאֲמַר הַתִּיקוּנֵי זֹהַר[5]: "כּוֹלָא לְאַחֲזָאָה אֵיךְ מִתְנַהֵג עָלְמָא", אֲבָל "לָאו כּוּ' מִכָּל אִלֵּין מִדּוֹת כְּלָל"[6].

וְאַף עַל פִּי כֵן מִתְיַיחֵס כָּל זֶה לוֹ יִתְבָּרֵךְ מַמָּשׁ, שֶׁהוּא עַצְמוֹ יִתְבָּרֵךְ מַמָּשׁ "הָרַחֲמָן" וְ"הַחַסְדָּן" אוֹ "הַנּוֹקֵם" כּוּ' עַל יְדֵי הִתְלַבְּשׁוּת הָאוֹר שֶׁהוּא יִתְבָּרֵךְ מֵאִיר מִמֶּנּוּ בְּהַכֵּלִים לְהַחֲיוֹתָן וְהָאוֹר מִתְיַיחֵד עִמָּהֶן, דְּ"אִיהוּ וְגַרְמוֹהִי חָד" מַמָּשׁ. וּמִכָּל מָקוֹם אֵין זֶה פּוֹעֵל שׁוּם שִׁינּוּי וְהִתְפַּעֲלוּת בְּעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, כִּי גַּם הָאוֹר הַמִּתְלַבֵּשׁ בָּעֶשֶׂר סְפִירוֹת הוּא רַק כְּעִנְיָן זִיו וְהֶאָרָה לְבַד, אֲבָל עַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ קָדוֹשׁ וּמוּבְדָּל כּוּ'. וְאֵינוֹ כִּדְמִיּוֹן הַנִּשְׁמָה שֶׁהִיא עַצְמָהּ מִתְלַבֶּשֶׁת בַּגּוּף כּוּ'.

וּגְדוֹלָה מִזּוֹ כָּתַב בַּ"פַּרְדֵּס" שַׁעַר עַצְמוּת וְכֵלִים, פֶּרֶק ד': שֶׁאֲפִילוּ בְּהָאוֹר וְהַזִּיו הַמְּלוּבָּשׁ בְּהַכֵּלִים דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת, אֵין בְּעַצְמוּת הַהוּא שִׁינּוּי וְגִוָּון כְּלָל, לֹא דִּין וְלֹא רַחֲמִים, לֹא יָמִין וְלֹא שְׂמֹאל כּוּ'. וְאַף עַל פִּי שֶׁכָּל פְּעוּלּוֹת אֵלּוּ הַבָּאִים מֵהָרַחֲמִים וְהַדִּין נִשְׁפַּע וְנִמְשָׁךְ מֵהָאוֹר דַּייְקָא עַל יְדֵי הַכֵּלִים.

וְהִנֵּה, הַכֵּלִים דַּאֲצִילוּת הֵם גַּם כֵּן אֲלָקוּת מַמָּשׁ, וְ"אִיהוּ וְגַרְמוֹהִי חָד"[7]. וְאַף הָאוֹר הַמְהַוֶּה כָּל הַסְּפִירוֹת הוּא רַק כְּמוֹ זִיו הַשֶּׁמֶשׁ אֲשֶׁר אֵינוֹ פּוֹעֵל שׁוּם שִׁינּוּי בְּעֶצֶם הַמְּאוֹר. לָכֵן נִקְרָא בְּשֵׁם "**אוֹר** אֵין־סוֹף" – שֶׁהוּא לְשׁוֹן זִיו וְהֶאָרָה בְּעָלְמָא.

אַךְ גַּם זֹאת – כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הָאוֹר אֵין־סוֹף יָכוֹל לָבוֹא לִידֵי גִּילּוּי שֶׁיִּתְהַוֶּה מִזֶּה כָּל הַסְּפִירוֹת – צָרִיךְ לִהְיוֹת מִקּוֹדֶם בְּחִינַת מְמוּצָע בֵּין הַמְּאָצִיל לַנֶּאֱצָלִים, וְאָז יוּכַל הָאוֹר אֵין־סוֹף לְהַוּוֹת וּלְהַחֲיוֹת הַסְּפִירוֹת. וְהַמְּמוּצָע זֶהוּ כֶּתֶר, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ "מִבְּחִינָה אַחֲרוֹנָה שֶׁבַּמְּאָצִיל" וְיֵשׁ בּוֹ בְּחִינָה שֶׁנִּקְרָא "שֹׁרֶשׁ הַנֶּאֱצָלִים".

לָכֵן לִפְעָמִים נִקְרָא הַכֶּתֶר "אוֹר אֵין־סוֹף" (דְּהַיְינוּ מִצַּד "בְּחִינָה הָאַחֲרוֹנָה שֶׁבַּמְּאָצִיל" שֶׁיֵּשׁ בּוֹ, שֶׁבְּחִינָה זוֹ אֵינָהּ בְּמִנְיַן עֶשֶׂר סְפִירוֹת כְּלָל; וּמִצַּד בְּחִינַת "שֹׁרֶשׁ הַנֶּאֱצָלִים" נִמְנָה בָּעֶשֶׂר סְפִירוֹת, עַל כֵּן הוּא בְּחִינַת מְמוּצָע), כִּי עַצְמוּתוֹ וּמְהוּתוֹ שֶׁל הַמְּאָצִיל, עֶצֶם אֵין־סוֹף, אֵינוֹ בְּגֶדֶר "כָּל עָלְמִין" – שֶׁיּוּכַל לָבוֹא בְּגִילּוּי הָאוֹר וְהַהַשְׁפָּעָה מִמֶּנּוּ אַף בְּעוֹלָם אֲצִילוּת, אִם לֹא עַל יְדֵי בְּחִינַת מְמוּצָע הַנַּ"ל.

(וּמַה שֶּׁיֵּשׁ לְהָבִין: אֵיךְ שֶׁיֵּשׁ לוֹמַר בְּאֵין־סוֹף "בְּחִינָה אַחֲרוֹנָה"? כִּי לֹא שַׁיָּךְ בְּחִינָה אַחֲרוֹנָה אוֹ רִאשׁוֹנָה רַק בְּמָקוֹם שֶׁשַּׁיָּךְ לוֹמַר רֹאשׁ וְסוֹף, וְהַיְינוּ בָּעֶשֶׂר סְפִירוֹת, שֶׁהַחָכְמָה נִקְרָא "רֵאשִׁית הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת כּוּ'", וְהַמַּלְכוּת נִקְרָא "סוֹפָא דְּכָל דַּרְגִּין". מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּאֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא שֶׁאֵין לוֹ קֵץ וְרֹאשׁ וְהוּא פָּשׁוּט בְּתַכְלִית הַפְּשִׁיטוּת – מַהוּ עִנְיָן "בְּחִינָה אַחֲרוֹנָה"?

וְהָיָה נִרְאֶה לוֹמַר עַל פִּי מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר בְּכַמָּה דּוּכְתֵּי בְּפֵירוּשׁ מַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה[8]: "עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא הָעוֹלָם הָיָה הוּא וּשְׁמוֹ בִּלְבַד", דְּיָדוּעַ הַקּוּשְׁיָא: אֵיךְ שַׁיָּךְ קוֹדֶם בְּרִיאַת הָעוֹלָמוֹת לִהְיוֹת בְּחִינַת "שֵׁם" לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא? וּמִי קָרְאוֹ בִּשְׁמוֹ?

אַךְ הָעִנְיָן: כִּי הִתְפַּשְׁטוּת הַחַיּוּת הַנִּמְשָׁךְ מִמֶּנּוּ יִתְבָּרֵךְ לְהַחֲיוֹת כָּל הָעוֹלָמוֹת וְהָעֶשֶׂר סְפִירוֹת, אֵין הִתְפַּשְׁטוּת וְהַמְשָׁכָה זוֹ רַק בְּחִינַת "שֵׁם", שֶׁהוּא רַק זִיו וְהֶאָרָה בְּעָלְמָא, וְנִקְרָא אוֹר אֵין־סוֹף. אֲבָל מָהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ הוּא "רָם וְנִשָּׂא", כִּי "אֲנִי ה' לֹא שָׁנִיתִי" כְּתִיב כּוּ'.

וְהִנֵּה, גַּם קוֹדֶם שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם, מַה שֶּׁיָּכוֹל לִהְיוֹת מִתְגַּלֶּה וְשֶׁיּוּמְשַׁךְ מִמֶּנּוּ הַהֶאָרָה וְהַזִּיו בִּרְצוֹנוֹ הַפָּשׁוּט, זֶהוּ הַנִּקְרָא בְּחִינַת "שְׁמוֹ" שֶׁהָיָה "עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא הָעוֹלָם". שֶׁכֹּחַ וִיכוֹלֶת זֶה נִקְרָא בְּחִינַת "שְׁמוֹ הַכָּלוּל בְּעַצְמוּתוֹ". וְזֶהוּ עִנְיָן "בְּחִינָה אַחֲרוֹנָה שֶׁבַּמְּאָצִיל". וּכְמוֹ שֵׁם הָאָדָם עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, שֶׁהוּא אֵין וְאֶפֶס מַמָּשׁ לְגַבֵּי עַצְמוּתוֹ כּוּ'. וּמִבְּחִינָה זוֹ לְבַד הוּא שֶׁנִּמְשָׁךְ לִהְיוֹת עַתִּיק וְכֶתֶר הָאֲצִילוּת כּוּ'. וְיִצְדַּק מְאֹד לִקְרוֹא זֶה "בְּחִינָה אַחֲרוֹנָה" לְפִי הַלָּשׁוֹן הַמְּבוֹאָר בְּמָקוֹם אַחֵר[9]:

כִּי לֹא זֶה הוּא עִיקַּר הָאֲלָקוּת מַה שֶּׁהָעוֹלָמוֹת מִתְהַוִּים מִמֶּנּוּ וּמִקַּבְּלִים חַיּוּתָם וְהִתְהַוּוּתָם מֵאֲלָקוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ.

שֶׁהֲרֵי "אַתָּה הוּא עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא הָעוֹלָם וּלְאַחַר שֶׁנִּבְרָא"[10] בְּשָׁוֶה מַמָּשׁ. וְגַם אִילּוּ לֹא הָיָה בּוֹרֵא הָעוֹלָמוֹת, הָיָה הַכֹּל שָׁוֶה לְפָנָיו יִתְבָּרֵךְ כְּמוֹ עַכְשָׁיו שֶׁבָּרָא כּוּ'. אֶלָּא מַה שֶּׁמְּחַיֶּה וּמְהַוֶּה הָעוֹלָמוֹת, זֶהוּ רַק עַל יְדֵי הֶאָרָה לְבַד מִמֶּנּוּ יִתְבָּרֵךְ, וְהִיא חַיֵּי הַחַיִּים שֶׁל כָּל הִשְׁתַּלְשְׁלוּת הָעוֹלָמוֹת. אֲבָל מָהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ הוּא לְמַעְלָה אֵין קֵץ מִבְּחִינַת הָאָרָה זוֹ שֶׁהִיא חַיֵּי הַחַיִּים שֶׁל כָּל הָעוֹלָמוֹת, וּכְלָא מַמָּשׁ חֲשִׁיבֵי קַמֵּיהּ יִתְבָּרֵךְ.

וְלָכֵן נִקְרָא הָאָרָה זוֹ "בְּחִינָה הַיּוֹתֵר אַחֲרוֹנָה מִכָּל הָאֶפְשָׁר בְּאֵין־סוֹף הַמַּאֲצִיל בָּרוּךְ־הוּא":

דְּהִנֵּה, גַּם בְּחִינַת זִיו וְאוֹר הַמִּתְפַּשֵּׁט מִן הַשֶּׁמֶשׁ, הִנֵּה זֶה פָּשׁוּט שֶׁאוֹר וְזִיו הַזֶּה יֶשְׁנוֹ גַּם כֵּן בְּגוּף כַּדּוּר הַשֶּׁמֶשׁ עַצְמוֹ כּוּ', וְנֶחֱשַׁב הַזִּיו הַזֶּה לְאַיִן וְאֶפֶס מִמֶּנּוּ לְגַבֵּי גּוּף כַּדּוּר הַשֶּׁמֶשׁ שֶׁהוּא מְקוֹר הָאוֹר וְהַזִּיו הַזֶּה כּוּ'.

---

5. (שָׁם).

6. (וְעַיֵּין בְּ"סֵפֶר שֶׁל בֵּינוֹנִים" (חֵלֶק א' פֶּרֶק ב' בַּהַגָּהָה וְחֵלֶק ב' פֶּרֶק ט' בַּהַגָּהָה).

7. (וְעַיֵּין מִזֶּה בְּ"אִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ" (סִימָן כ), בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "אִיהוּ וְחַיּוֹהִי כּוּ'". וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר עַל פָּסוּק "אֲרַדָּה נָּא וְאֶרְאֶה כּוּ'" (רְאֵה תּוֹרָה אוֹר וַיֵּרָא דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "פְּתַח אֵלִיָּהוּ" יג, א וְאֵילָךְ)).

8. (פִּרְקֵי דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר פֶּרֶק ג).

9. (תּוֹרָה אוֹר מְגִילַת אֶסְתֵּר צט, ב. וּבְכַמָּה מְקוֹמוֹת).

10. (פִּרְקֵי דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר פֶּרֶק ג).

וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּאֲרִיכוּת בְּ"סֵפֶר שֶׁל בֵּינוֹנִים" (שַׁעַר הַיִּחוּד וְהָאֱמוּנָה פֶּרֶק ג'): שֶׁבְּהִיוֹתוֹ כָּלוּל בַּשֵּׁמֶשׁ אֵין נוֹפֵל עָלָיו שֵׁם "יֵשׁ" כְּלָל, רַק שֵׁם "אַיִן וְאֶפֶס", כִּי בֶּאֱמֶת הוּא שֵׁם לְאַיִן וְאֶפֶס מַמָּשׁ כו', עַיֵּן שָׁם.

וְהִנֵּה זִיו הַשֶּׁמֶשׁ מֵאִיר מֵהַשֶּׁמֶשׁ שֶׁלֹּא בְּרָצוֹן וּבְחִירָה מֵהַשֶּׁמֶשׁ. וְכָל שֶׁכֵּן וְקַל וָחֹמֶר בְּאֶלֶף אַלְפֵי הַבְּדָלוֹת לְאֵין קֵץ לְמַעְלָה, שֶׁלְּהִיוֹת גִּילוּי הָאוֹר, הוּא כְּשֶׁעָלָה בִּרְצוֹנוֹ וְחֶפְצוֹ, וְאִם כֵּן, כֹּחַ זֶה הַכָּלוּל בְּעַצְמוּתוֹ הוּא אַיִן וְאֶפֶס מַמָּשׁ לְגַבֵּי מְהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ כְּמוֹ שֵׁם הָאָדָם מַמָּשׁ לְגַבֵּי עַצְמוּתוֹ. וְזֶהוּ עִנְיָן "עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא הָעוֹלָם הָיָה הוּא וּשְׁמוֹ בִּלְבַד", וְזֶהוּ שֶׁאָמַר הָאַרִיז"ל[11] "בְּחִינָה הַיּוֹתֵר אַחֲרוֹנָה מִכָּל הָאַפְּשָׁר כו'".

וְהִנֵּה מִדִּבְרֵי הָאַרִיז"ל אֵלּוּ הוּא הֶכְרֵחַ וּרְאָיָה גְּמוּרָה לְמַה שֶׁכָּתוּב בְּכַמָּה דּוּכְתֵּי, דְּפֵּירוּשׁ "אוֹר אֵין־סוֹף" הֵיְינוּ הָאוֹר וְהַגִּילוּי, אֲבָל מְהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ הוּא עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל – בְּחִינַת הַמָּאוֹר שֶׁהוּא מְקוֹר הָאוֹר כו'. דְּאִם לֹא כֵּן, מַהוּ פֵּירוּשׁ "בְּחִינָה תַּחְתּוֹנָה וּשְׁפֵלָה מִכָּל בְּחִינוֹת אֵין־סוֹף" דְּקָאָמַר הָאַרִיז"ל[12]? אֶלָּא וַדַּאי דְּרוֹצֶה לוֹמַר עַל דֶּרֶךְ מְשַׁל הָאוֹר וְהַזִּיו כו'.

וְכֵן כָּתַב הָרַמַ"ז בְּהַגָּהָה בִּתְחִלַּת הַ"אוֹצְרוֹת חַיִּים" וְזֶה לְשׁוֹנוֹ:

דַּוְקָא הֶאָרָה מִן הָאֵין־סוֹף אֲבָל לֹא מֵעַצְמוּתוֹ בָּרוּךְ־הוּא. וְזֶהוּ 'הִמְשִׁיךְ', רוֹצֶה לוֹמַר, מֵאוֹרוֹ בִּלְבַד הֵאִיר לְמַטָּה. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

גַּם הָרַמַ"ע בְּהַקְדָּמַת סִפְרוֹ "יוֹנַת אֵלֶם" כָּתַב: דְּ"אֵין־סוֹף – הוּא שַׁיָּיךְ לוֹמַר עַל שְׁמוֹ יִתְבָּרֵךְ וְלֹא עַל מְהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ כו'".

אַךְ אֶמְנָם, עִם הֱיוֹת שֶׁאֱמֶת נָכוֹן הַדָּבָר דְּעַל הָאוֹר לְבַד יִתָּכֵן לוֹמַר מַה שֶׁכָּתוּב בְּ"עֵץ חַיִּים": "בְּחִינָה הַיּוֹתֵר אַחֲרוֹנָה כו'", מִכָּל מָקוֹם בֶּאֱמֶת פֵּירוּשׁ "בְּחִינָה הַיּוֹתֵר אַחֲרוֹנָה שֶׁבְּאֵין־סוֹף" דְּקָאָמַר בְּ"עֵץ חַיִּים", אֵין הַכַּוָּנָה עַל כְּלָלוּת הָאוֹר וְהַזִּיו מַמָּשׁ, כִּי אִם עוֹד זֹאת רוֹצֶה לוֹמַר, שֶׁבְּחִינָה הַיּוֹתֵר אַחֲרוֹנָה שֶׁבְּהָאוֹר וְהַזִּיו, מִזֶּה נִמְשַׁךְ לִהְיוֹת עַתִּיק לָאֲצִילוּת. וְכִנּוּדָע, שֶׁמִּתְחִלָּה הָיָה צִמְצוּם בְּהָאוֹר, וְאַחַר כָּךְ נִמְשַׁךְ רַק "קַו וְחוּט" לְבַד מֵהָאוֹר אֵין־סוֹף כו'. וְהַקַּו הוּא נִקְרָא "בְּחִינָה אַחֲרוֹנָה" לְגַבֵּי הָאוֹר כו'[13]. וּמֵהַקַּו הוּא שֶׁנִּמְשַׁךְ לִהְיוֹת בְּחִינַת עַתִּיק־דַּאֲצִילוּת.

וְהִנֵּה, בְּחִינַת עַתִּיק נִמְשַׁךְ וּמִתְלַבֵּשׁ בְּאַרִיךְ־אַנְפִּין שֶׁהוּא שֹׁרֶשׁ וּמְקוֹר הַנֶּאֱצָלִים, וְזֶהוּ עִנְיָן שֶׁהַכָּתֻר נִקְרָא "מְמוּצָע בֵּין הַמַּאֲצִיל לַנֶּאֱצָלִים כו'". דְּהֵיְינוּ, שֶׁכְּדֵי לִהְיוֹת הֶאָרַת אוֹר אֵין־סוֹף נִמְשַׁךְ וּמִתְלַבֵּשׁ בַּכֵּלִים דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת, הוּא עַל יְדֵי שֶׁמִּתְחִלָּה נִמְשַׁךְ וּמִתְלַבֵּשׁ בְּחִינָה תַּחְתּוֹנָה שֶׁבְּהָאוֹר וְהַזִּיו בְּשֹׁרֶשׁ הָעֶשֶׂר סְפִירוֹת. דְּהֵיְינוּ בְּבְחִינָה שֶׁבַּכֶּתֶר הַנִּקְרָא "שֹׁרֶשׁ הַנֶּאֱצָלִים", שֶׁגְּבֹהָּה מַעֲלָתוֹ לְאֵין קֵץ מִבְּחִינַת פְּרָטֵי הָעֶשֶׂר סְפִירוֹת וְגַם כּוֹלְלָן יַחַד. וְעַל יְדֵי זֶה אַחַר כָּךְ נִמְשַׁךְ הָאָרָה מִבְּחִינָה זוֹ לְהִתְלַבֵּשׁ בְּכָל פְּרָטֵי הַכֵּלִים דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת, לְכָל כְּלִי כִּפְי עֶרְכּוֹ כו'.

וְעַיֵּן בְּ"סֵפֶר שֶׁל בֵּינוֹנִים" פֶּרֶק נ"א – שֶׁהַמָּשָׁל וְנִמְשָׁל הַנִּזְכָּר שָׁם יוּבַן כְּאֵן בְּדֶרֶךְ נִפְלָאָה יוֹתֵר לְאֵין קֵץ)[14].

ב. וְהִנֵּה כְּתִיב (דִּבְרֵי הַיָּמִים א' כט, יא): "לְךָ ה' הַגְּדוּלָּה וְהַגְּבוּרָה". הֵיְינוּ שֶׁהַמִּדּוֹת דַּאֲצִילוּת בְּטֵלִים בְּעַצְמוּת אוֹר אֵין־סוֹף, דְּ"לֵאו בֵּיהּ מִכָּל אֵינוּן מִדּוֹת כְּלָל". וּכְמוֹ כֵּן בְּחִינַת מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת הִיא בְּטֵילָה וּמְיוּחֶדֶת בְּאֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (שָׁם): "לְךָ ה' הַמַּמְלָכָה". וְכַנּוֹדָע, דְּבַאֲצִילוּת "אִיהוּ וְגַרְמוֹהִי חָד" אֲפִילּוּ בִּבְחִינַת הַכֵּלִים. מַה שֶּׁאֵין כֵּן עוֹלָם הַבְּרִיאָה הוּא בְּחִינַת יֵשׁ מֵאַיִן, שֶׁהַנִּבְרָא הוּא יֵשׁ וְדָבָר נִפְרָד, וַאֲפִילּוּ הַכֵּלִים דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דְּבִי"עַ הֵם נִבְרָאִים, וְ"לֵאו אִיהוּ וְגַרְמוֹהִי חָד בְּהוֹן".

וְלָכֵן כְּדֵי לִהְיוֹת הַהַמְשָׁכָה מֵעֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת בְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דְּבִי"עַ הוּא גַּם כֵּן עַל יְדֵי בְּחִינַת מְמוּצָע – שֶׁבְּחִינַת מַלְכוּת־דַּאֲצִילוּת נַעֲשֵׂית עַתִּיק לְבְרִיאָה. וּפֵירַשׁ בְּ"עֵץ חַיִּים" שַׁעַר מ"א פֶּרֶק ד'[15]: שֶׁמִּתְלַבֶּשֶׁת בְּכֶתֶר־דִּבְרִיאָה, דְּהֵיְינוּ בַּאֲרִיךְ־אַנְפִּין דִּבְרִיאָה. וְלָכֵן זֶהוּ בְּחִינַת מְמוּצָע בֵּין אֲצִילוּת לִבְרִיאָה, וְכַנַּ"ל בְּעִנְיַן הַכֶּתֶר דַּאֲצִילוּת כו'.

וְנִמְצָא יֵשׁ בִּבְחִינַת מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת ב' בְּחִינוֹת:

הָא' – הוּא בִּהְיוֹתָהּ בַּאֲצִילוּת קוֹדֶם שֶׁיּוֹרֶדֶת לִהְיוֹת עַתִּיק לִבְרִיאָה, אֲשֶׁר בַּאֲצִילוּת הוּא בְּחִינַת הַיִּחוּד בְּאוֹר אֵין־סוֹף – "לְךָ ה' הַמַּמְלָכָה".

הַב' – כְּשֶׁנִּמְשֶׁכֶת מֵאֲצִילוּת וּמִתְלַבֶּשֶׁת בִּבְרִיאָה לִהְיוֹת עַתִּיק לִבְרִיאָה. וְזֶהוּ בְּחִינַת "מֶלֶךְ, "מָלַךְ" וְ"יִמְלוֹךְ"[16], שֶׁאָז נַעֲשֵׂית מָקוֹר לְהִתְהַוּוּת הַזְּמַן – עָבַר הֹוֶה וְעָתִיד. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בַּאֲצִילוּת, אֵין שַׁיָּיךְ בְּחִינָה זוֹ – שֶׁהוּא הָיָה הֹוֶה וְיִהְיֶה בְּרֶגַע אֶחָד.

וְהִנֵּה, כְּשֶׁיּוֹרֶדֶת הַמַּלְכוּת בִּבְרִיאָה נִקְרֶאת בִּלְשׁוֹן

11. (עֵץ חַיִּים שָׁם)

12. (שָׁם).

13. וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר מַעְנְיָן זֶה: בְּבֵיאוּר עַל פָּסוּק "רָאִיתִי וְהִנֵּה מְנוֹרַת זָהָב" (לְעִיל בְּהַעֲלוֹתְךָ לו, א). וּבְבֵיאוּר עַל פָּסוּק "עֲבִיאוּ לְבוּשׁ מַלְכוּת כו'" (תּוֹרָה אוֹר צא, ג).

14. (וְעַיֵּן בְּ"עֵץ חַיִּים" שַׁעַר שְׁמִינִי פֶּרֶק חֲמִישִׁי (דִּפּוּס שְׁקְלַאוּוּ תק"ס. לְפָנֵינוּ פֶּרֶק ט. שַׁעַר שְׁבִירַת הַכֵּלִים רֵישׁ פֶּרֶק ז): וּלְעֵילָא מִגּוּלְגַּלְתָּא דִּילֵיהּ כו' עַתִּיק־דַּאֲצִילוּת. וּמַה שֶׁנִּתְבָּאֵר מִזֶּה בְּבֵיאוּר עַל פָּסוּק "מוֹצָאֵיהֶם לְמַסְעֵיהֶם" (לְעֵיל מַסְעֵי צה, ב)).

15. (בִּדְפוּס שְׁקְלַאוּוּ תק"ס. לְפָנֵינוּ – שַׁעַר מב (דְּרוּשֵׁי אַבִּי"ע) סוֹף פֶּרֶק א).

16. (פְּסוּקֵי דְּזִמְרָה. זֹהַר חֵלֶק א לד, א. סִדְרָם – רְאֵה אִגְּרוֹת קוֹדֶשׁ כְּבוֹד קְדוּשַׁת אַדְמו"ר חֵלֶק ב עַמּוּד עח).

הַגְּמָרָא וְהַתַּרְגּוּם אוּנְקְלוֹס[17] בְּשֵׁם "שְׁכִינָה", שֶׁשּׁוֹכֵן בְּהֵיכַל קָדְשֵׁי קָדָשִׁים, שֶׁהָיָה שׁוֹרֶה שָׁם בְּחִינַת אֱלִקוּת, כַּמְּבוֹאָר בְּ"סֵפֶר שֶׁל בֵּינוֹנִים פֶּרֶק נ"ג, וְשָׁם [וּבְהֵיכַל קָדְשֵׁי קָדָשִׁים דְּבִי"עַ, וְכֵן בְּהֵיכַל קָדְשֵׁי קָדָשִׁים שֶׁבְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ] שַׁיָּיךְ לְשׁוֹן שְׁכִינָה.

מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּהְיוֹתָהּ בַּאֲצִילוּת לֹא שַׁיָּיךְ לְשׁוֹן "שְׁכִינָה", מֵאַחַר שֶׁמְּיוּחֶדֶת שָׁם בְּאוֹר אֵין־סוֹף בְּתַכְלִית הַיִּחוּד וְאֵינָהּ מִתְלַבֶּשֶׁת וְשׁוֹרָה בִּמְקוֹר הַנִּבְרָאִים עֲדַיִין; רַק כְּשֶׁנַּעֲשֵׂית בְּחִינַת עַתִּיק לִבְרִיאָה, וּמִתְלַבֶּשֶׁת בְּאַרִיךְ־אַנְפִּין דִּבְרִיאָה שֶׁהוּא שֹׁרֶשׁ עֶשֶׂר סְפִירוֹת דִּבְרִיאָה, וּבְרִיאָה הוּא נִבְרָאִים, וְשׁוֹרָה שָׁם הִתְגַּלּוּת אֱלִקוּת – שַׁיָּיךְ לְשׁוֹן שְׁכִינָה; שֶׁבְּחִינַת מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ שֶׁבַּאֲצִילוּת, שֶׁבָּהּ מְלוּבָּשׁ הַקַּו מֵאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא שׁוֹכֶנֶת בְּתוֹךְ בְּרִיאָה.

(וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב בַּ"פַּרְדֵּס" בְּ"עֲרָכֵי הַכִּינּוּיִים" עֵרֶךְ שְׁכִינָה – "שֶׁמַּשְׁכֶּנֶת בָּעוֹלָם הַתַּחְתּוֹן כָּל הָאֲצִילוּת הָעֶלְיוֹן כו'". עַיֵּין שָׁם. וְעַל זֶה נֶאֱמַר: "וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם כו'" (תְּרוּמָה כה, ח); "לְשָׁכְנוֹ תִּדְרְשׁוּ כו'" (רְאֵה יב, ה).

וְעַל פִּי זֶה יִתְבָּאֵר מַה שֶּׁאָמַר הַמַּגִּיד לְהַ"בֵּית יוֹסֵף" בְּעִנְיַן פֵּירוּשׁ "שְׁכִינְתָּא", הֲבִיאוֹ הַשֵּׁל"ה בְּסוֹף הַהַקְדָּמָה[18], בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וְלִשְׁלֵימוּת עִנְיָן זֶה אַעֲתִּיק דַּעַת דִּבְרֵי הַמַּגִּיד כו' – עַד:

וְעָלֶיהָ רָמַז הָרַמְבַּ"ן בְּמַה שֶּׁכָּתַב 'כִּי הִיא עִמָּהֶם בְּאַחְדוּת וְלֹא בַּאֲצִילוּת', וְרַבִּים נָבוֹכוּ בְּפֵירוּשׁ דְּבָרָיו. אָמְנָם לְפֵירוּשׁ הַמַּגִּיד מְבוֹאָר הֵיטֵב, כִּי 'שְׁכִינְתָּא' – 'מַטְרוֹנִיתָא', הִיא עִם י' סְפִירוֹת עֵילָּאִין בְּאַחְדוּת אֶחָד כו', וְאֵינָהּ עִמָּהֶם בַּאֲצִילוּת כו'". עַד כָּאן לְשׁוֹן הַשֵּׁל"ה.

אֲשֶׁר לִכְאוֹרָה הוּא נֶגֶד הַמְּבוֹאָר בְּכִתְבֵי הָאַרִיז"ל דְּ"שְׁכִינְתָּא" הִיא מַלְכוּת־דַּאֲצִילוּת.

וּלְפִי מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר אָתֵי שַׁפִּיר, דְּכַוָּנָתוֹ הוּא גַּם כֵּן כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל בְּשֵׁם הָאַרִיז"ל, שֶׁהַמַּלְכוּת־דַּאֲצִילוּת יֵשׁ בָּהּ ב' בְּחִינוֹת: הָא', מַה שֶּׁהִיא מְיוּחֶדֶת בָּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת. וְהַב', מַה שֶּׁנַּעֲשֵׂית עַתִּיק לִבְרִיאָה. וּ"שְׁכִינְתָּא" נִקְרָא הַבְּחִינָה הַשֵּׁנִית שֶׁבַּמַּלְכוּת דְּוֹקָא.

מִיהוּ עַל פָּסוּק "שִׁיר הַשִּׁירִים" נִתְבָּאֵר לְעֵיל[19] בְּחִינַת "שְׁכִינְתָּא עִילָּאָה" – וְהַיְינוּ בְּחִינַת בִּינָה. וּפֵירַשׁ הַטַּעַם בַּ"פַּרְדֵּס" שָׁם: "מִפְּנֵי שֶׁמַּשְׁכֶּנֶת ג' רֵאשׁוֹנוֹת עַל שֶׁבַע סְפִירוֹת הַבִּנְיָן". וּכְמוֹ כֵן יֵשׁ לוֹמַר דְּהַבְּחִינַת מַלְכוּת כְּמוֹ שֶׁהִיא בַּאֲצִילוּת נִקְרָא כֵּן[20].

וְהִנֵּה בְּ"לִיקוּטֵי הַשַּׁ"ס לְהָאַרִיז"ל", בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "דַּע מַה שֶּׁאָמְרוּ רַז"ל[21] לְכִי וּמְעַטִי אֶת עַצְמֶךָ", מַשְׁמָע גַּם כֵּן כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַמַּגִּיד לְהָרַבְּ"י[22]. עַיֵּין שָׁם בְּמַה שֶׁכָּתַב: "וְלִבְחִינָה זוֹ נֶאֱמַר 'לְכִי וּמְעַטִי אֶת עַצְמֶךָ' כו', כִּי הַמַּלְכוּת דַּאֲצִילוּת אֵינוֹ יוֹרֶדֶת לְמַטָּה כו'", עַיֵּין שָׁם.

וּבְ"עֵץ חַיִּים" שַׁעַר מ"ז רֵישׁ פֶּרֶק ה'[23] כָּתַב:

וְהִנֵּה סוֹד עַתִּיק־יוֹמִין דִּבְרִיאָה הוּא סוֹד נְקוּדַת מַלְכוּת־דַּאֲצִילוּת, שֶׁאָמַר לָהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא 'לְכִי וּמְעַטִי וְהָיִי רֹאשׁ לַשּׁוּעָלִים'. כִּי זוֹ הִיא רֹאשׁ לְכָל הַבְּרִיאָה, וְהוּא סוֹד עַתִּיק־יוֹמִין דִּבְרִיאָה. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ. וְעַיֵּין שָׁם גַּם כֵּן שַׁעַר מ"א, סוֹף פֶּרֶק ב'.

וּבְשַׁעַר מ"ז פֶּרֶק א':

וְהִנֵּה כָּל דָּבָר שֶׁבִּקְדוּשָׁה עוֹשֶׂה רוֹשֶׁם בִּמְקוֹמוֹ אַף עַל פִּי שֶׁנִּסְתַּלֵּק מִשָּׁם. וְתָמִיד נִשְׁאֲרָה נְקוּדָה זוֹ בְּרֹאשׁ הַבְּרִיאָה כו', עַיֵּין שָׁם[24]). :

וְהִנֵּה כְּמוֹ כֵן בַּנְּשָׁמוֹת יֵשׁ ב' בְּחִינוֹת:

כִּי הִנֵּה הַנְּשָׁמוֹת שֶׁרְשָׁן הוּא מִבְּחִינַת פְּנִימִית־הַכֵּלִים דַּאֲצִילוּת. וַהֲגַם שֶׁהַנְּשָׁמָה הִיא בַּעַל גְּבוּל, אַךְ כִּי הִנֵּה עִנְיָן אוֹרוֹת וְכֵלִים דַּאֲצִילוּת, הָאוֹרוֹת הֵם אֵין־סוֹף, אֲבָל הַכֵּלִים הֵם בִּבְחִינַת גְּבוּל וְתַכְלִית[25]. וְעַל זֶה אָמְרוּ[26]: "שִׁיעוּר קוֹמָה שֶׁל יוֹצֵר בְּרֵאשִׁית – רל"ו אֶלְפִים רִבְבוֹת פַּרְסָאוֹת כו'".

וְלָכֵן בְּעִנְיַן גִּילּוּי הַהֶאָרָה מֵעֶשֶׂר סְפִירוֹת יֵשׁ כַּמָּה בְּחִינוֹת שׁוֹנוֹת: פְּעָמִים הָאוֹר גּוֹבֵר עַל הַכֵּלִי וְאָז הַגִּילּוּי בִּבְחִינַת עֶשֶׂר סְפִירוֹת, וּפְעָמִים הַכֵּלִי גּוֹבֵר כו'. וְהַנְּשָׁמוֹת נִמְשְׁכוּ מִפְּנִימִית־הַכֵּלִים, לָכֵן הֵם בִּבְחִינַת גְּבוּל, שֶׁהַכֵּלִים מַגְבִּילִים הָאוֹר. וְלָכֵן שַׁיָּיךְ לְהִקָּרֵא בְּשֵׁם נְשָׁמָה. וְגַם שֶׁהַנְּשָׁמָה קְטַנָּה הַרְבֵּה מֵהַכֵּלִים עַצְמָן, וּכְטִפָּה מִיַּם כו'[27].

---

17. (נח ט, כז. וְעוֹד: "שְׁכִינְתֵּיהּ", וְיִחֵי מט, כז. וְעוֹד: "שְׁכִינְתָּא").

18. (דף לט, ב).

19. (א, ב סוֹף סָעִיף א בַּהַגָּהָה. וּרְאֵה בֵּיאוּר עַל זֶה בְּאוֹר הַתּוֹרָה שִׁיר הַשִּׁירִים כֶּרֶךְ ג עַמּוּד תתט).

20. עַיֵּין בַּ"זֹהַר הָרָקִיעַ" רֵישׁ פָּרָשַׁת בְּרֵאשִׁית, וּבְסֵפֶר "אִשֶּׁל אַבְרָהָם" שָׁם גְּבֵי "כְּשׁוֹשַׁנָּה כו' כֵּן רַעְיָתִי כו'".

21. (חוּלִין ס, ב).

22. (לְהָרַב בֵּית יוֹסֵף).

23. (בְּדִפּוּס שְׁקְלַאוֹו תק"ס. לְפָנֵינוּ – שַׁעַר מב רֵישׁ פֶּרֶק **ב**).

24. (וְעַיֵּין בַּ"פַּרְדֵּס" שַׁעַר הַמְּצִיאוּת פֶּרֶק א'. וְעַיֵּין בְּפֵירוּשׁ הַרַמ"ז בַּזֹּהַר רֵישׁ פָּרָשַׁת יִתְרוֹ, דַּף ס"ז עַמּוּד ב', גְּבֵי "אִית מָלְּךָ לְתַתָּא כו'").

25. (וְכַמְּבוֹאָר בְּ"אִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ" (סִימָן כ), בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "אֵיהוּ וְחַיּוֹהִי").

26. (רְאֵה "שִׁיעוּר קוֹמָה" וְנִדְפַּס עִם סֵפֶר הֵיכָלוֹת בְּסֵפֶר "מֶרְכָּבָה שְׁלֵמָה" יְרוּשָׁלַיִם תרפ"ד דַּף ל, א). פַּרְדֵּס שַׁעַר ד (שַׁעַר עַצְמוּת וְכֵלִים) רֵישׁ פֶּרֶק א. עֵץ חַיִּים שַׁעַר מב (שַׁעַר דְּרוּשֵׁי אַבִּי"עַ) פֶּרֶק ב. שַׁעַר מד (שַׁעַר הַשֵּׁמוֹת) פֶּרֶק ז. מִקְדַּשׁ מֶלֶךְ לְזֹהַר חֵלֶק ב נו, א. שֵׁל"ה שכה, סוֹף עַמּוּד ב וְאֵילָךְ. וּרְאֵה הַנִּסְמָן בְּמַאֲמָרֵי אַדְמוּ"ר הָאֶמְצָעִי בַּמִּדְבָּר חֵלֶק א עַמּוּד דש. דִּבְרִים חֵלֶק ג עַמּוּד תתיט).

27. ("אוֹקְיָנוּס").

וְהִנֵּה, בְּעוֹד הַנִּשְׁמוֹת לְמַעְלָה – נִקְרָאִים "אָחִים וְרֵעִים"[28] לִז"א; וְאַחַר כָּךְ נִמְשָׁכִים עַל יְדֵי יִחוּד זו"נ לִהְיוֹת בְּבְחִינַת עִיבּוּר בְּמַלְכוּת־דַּאֲצִילוּת. וְזֶהוּ מַאֲמַר אֵלִיָּהוּ (מְלָכִים־ב ה, טז): "חַי ה' אֲשֶׁר עָמַדְתִּי לְפָנָיו";

וְאָז נִקְרָא "**בְּנוֹת יְרוּשָׁלָיִם**", לְפִי שֶׁכְּשֶׁהַנְּשָׁמָה עוֹמֶדֶת שָׁם הִיא בְּתַכְלִית הַיִּחוּד וּבִיטּוּל בְּאוֹר אֵין־סוֹף שֶׁקּוֹדֶם הַפִּרְסָא, מֵעֵין בִּיטּוּל הַכֵּלִים דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת עַצְמָן דְּ"אִיהוּ וְגַרְמוֹהִי חָד"[29]. וְזֶהוּ פֵּירוּשׁ "בְּנוֹת **יְרוּשָׁלָיִם**" – שֶׁיְּכוֹלִים לְקַבֵּל בְּחִינַת יִרְאָה שֶׁבְּמַלְכוּת בִּשְׁלֵימוּת.

וְזֶהוּ בְּחִינַת "נְשָׁמָה שֶׁנָּתַתָּ בִּי **טְהוֹרָה** הִיא"[30], דְּהַיְינוּ בְּעוֹדָהּ בַּאֲצִילוּת כַּנַּ"ל. וְאַחַר כָּךְ "אַתָּה **בְּרָאתָהּ**", הַיְינוּ כְּשֶׁיּוֹרֶדֶת הַנְּשָׁמָה לִבְרִיאָה. וְיָדוּעַ שֶׁבֵּין אֲצִילוּת לִבְרִיאָה יֵשׁ פַּרְסָא, הַנִּקְרָא בְּלְשׁוֹן הַגְּמָרָא[31] "פַּרְגּוֹד", כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לִהְיוֹת בְּחִינַת נִבְרָא.

נִמְצָא, כְּמוֹ שֶׁבְּחִינַת מַלְכוּת יֵשׁ ב' בְּחִינוֹת: הָא' – הֶיוֹתָהּ בַּאֲצִילוּת, הַב' – מַה שֶׁשּׁוֹכֶנֶת בְּהֵיכַל קָדְשֵׁי־קָדָשִׁים דְּבִי"ע וְנַעֲשֵׂית עַתִּיק־דִּבְרִיאָה כַּנַּ"ל; כְּמוֹ כֵּן בְּבְחִינַת הַנְּשָׁמוֹת שֶׁנִּמְשָׁכִין מִפְּנִימִיּוּת הַכֵּלִים דְּמַלְכוּת, יֵשׁ גַּם כֵּן ב' בְּחִינוֹת עַל דֶּרֶךְ זֶה. וְזֶהוּ עִנְיַן "טְהוֹרָה הִיא, אַתָּה בְּרָאתָהּ כו'".

וְהִנֵּה, בִּירִידַת הַנְּשָׁמָה בְּבִי"ע (וְכֵן בִּבְחִינַת מַלְכוּת), אָז נִקְרֵאת "כַּלָּה" – לְשׁוֹן "כָּלְתָה נַפְשִׁי" (תְּהִלִּים פד, ג). וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּאַדִּרָא זוּטָא (דַף ר"ע, עַמּוּד ב): "כְּדֵין אִקְרֵי כַּלָּה כו'". וְהַיְינוּ, דִּלְפִי שֶׁיְּרִידָה בִּבְרִיאָה שֶׁהוּא בַּעַל גְּבוּל, (מַה שֶׁאֵין כֵּן בַּאֲצִילוּת הֲרֵי הָאוֹרוֹת הֵם בְּחִינַת אֵין־סוֹף), עַל כֵּן כָּלְתָה נַפְשָׁהּ: "מָתַי אָבוֹא וְאֵרָאֶה" (תְּהִלִּים מב, ג) – הִתְגַּלּוּת אוֹר אֵין־סוֹף.

כִּי בִּבְרִיאָה הַהִתְגַּלּוּת הוּא בִּבְחִינַת גְּבוּל וְצִמְצוּם וְעַל יְדֵי הַפִּרְסָא. שֶׁלָּכֵן הַמַּלְאָכִים אוֹמְרִים ג' פְּעָמִים "קָדוֹשׁ", שֶׁבְּכָל ד' שָׁעוֹת[32] אוֹמֵר "קָדוֹשׁ" מְחַדָּשׁ, כִּי הַהַשָּׂגָה וְהַהַשְׁפָּעָה הַנִּמְשָׁךְ לוֹ הוּא בִּגְבוּל, וְנִמְשָׁךְ לוֹ הַהִתְפַּעֲלוּת מִזֶּה ד' שָׁעוֹת, עַד שֶׁאַחַר כָּךְ אוֹמֵר עוֹד "קָדוֹשׁ" כו'. שֶׁאִילּוּ הָיָה נִמְשָׁךְ לוֹ הִתְגַּלּוּת הַהַשָּׂגָה מִבְּחִינַת מַלְכוּת יוֹתֵר, הָיָה מִתְבַּטֵּל מִמְּצִיאוּתוֹ, וּכְמַאֲמָר[33]: "הוֹשִׁיט הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא אֶצְבָּעוֹ הַקְטַנָּה בֵּינֵיהֶן וּשְׁרָפָן".

וְלָכֵן הַנְּשָׁמָה שֶׁהִיא שָׁם בִּבְחִינַת בַּעַל־גְּבוּל, אָז הַכְּלוֹת הַנֶּפֶשׁ לָבוֹא מִבְּחִינַת בַּעַל־גְּבוּל לְהִתְגַּלּוּת בִּלְתִּי בַּעַל־גְּבוּל הוּא הַתְּשׁוּקָה בְּהִתְגַּלּוּת וּכְלוֹת הַנֶּפֶשׁ יְתֵירָה: "מָתַי אָבוֹא וְאֵרָאֶה" – כִּי עֲדַיִין לֹא בָּא; וְזֶהוּ "זִכְרוּ אֶת ה' מֵרָחוֹק"[34]; וְעַל כֵּן נִקְרָא כַּלָּה.

אֲבָל הַנְּשָׁמוֹת הָעוֹמְדִים בִּבְחִינַת אֲצִילוּת נִקְרָאוּ "אֲחוֹתִי", שֶׁאֵין הָאַהֲבָה בְּרִשְׁפֵּי אֵשׁ עַל דֶּרֶךְ בְּחִינַת כַּלָּה, כִּי אִם אַהֲבָה בְּהֶסְתֵּר וּבִבְחִינַת בִּיטּוּל. וְשָׁם נֶאֱמַר[35]: "בְּתוּלוֹת אַחֲרֶיהָ רֵעוֹתֶיהָ כו', בְּהֵיכְלֵי מֶלֶךְ", שֶׁעוֹמְדִים שָׁם בַּהֵיכָלוֹת דַּאֲצִילוּת וּמִקַּבְּלִים בְּחִינַת יִרְאָה שֶׁבְּשָׁם **בִּשְׁלֵימוּת**, וְלָכֵן נִקְרָאוּ "בְּנוֹת **יְרוּשָׁלָיִם**".

וְאַף עַל פִּי שֶׁהֵם שָׁם גַּם כֵּן בִּבְחִינַת בַּעַל־גְּבוּל, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל שֶׁהַנְּשָׁמוֹת נִמְשָׁכִים מִפְּנִימִיּוּת הַכֵּלִים, מִכָּל מָקוֹם שָׁם "אִיהוּ וְחַיּוֹהִי וּגַרְמוֹהִי חָד", וְהָאוֹר הוּא בִּבְחִינַת אֵין־סוֹף. וְלָכֵן עַל כָּל פָּנִים הֵם בְּטֵלִים בְּתַכְלִית הַבִּיטּוּל לְאוֹר אֵין־סוֹף קוֹדֶם הַפַּרְגּוֹד. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּבְרִיאָה, וְלָכֵן נִקְרֵאת "כַּלָּה".

וְנִמְצָא אִם כֵּן, יְרִידָה וְרִיחוּק זֶה גּוֹרֵם עֲלִיָּיה יְתֵירָה, שֶׁעַל יְדֵי זֶה נַעֲשִׂים בִּבְחִינַת כַּלָּה. וְאָז דַּוְוקָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא נִקְרָא אֶצְלָם בְּשֵׁם חָתָן, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ[36]: "בְּיוֹם חֲתוּנָּתוֹ – זוֹ מַתַּן תּוֹרָה", כִּי "נוֹבְלוֹת חָכְמָה שֶׁלְּמַעְלָה – תּוֹרָה"[37].

וְכִמְשַׁל הַטִּפָּה גַּשְׁמִיּוּת שֶׁיּוֹרֶדֶת וְנִמְשֶׁכֶת מֵהַמּוֹחַ מַמָּשׁ, וְעַל יְדֵי יְרִידָתָהּ בְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת דֶּרֶךְ חוּט הַשִּׁדְרָה נִתְגַּשְׁמָה וְנַעֲשָׂה טִפָּה גַּשְׁמִיּוּת, וּמִכָּל מָקוֹם יֵשׁ בָּהּ מִכֹּחַ הַמּוֹחִין וַעֲצָמִיּוּתָם מַמָּשׁ לְהוֹלִיד בְּדוֹמֶה לוֹ – כְּמוֹ כֵּן הַתּוֹרָה נִמְשֶׁכָה מִבְּחִינַת "חַכִּים וְלָא בְּחָכְמָה יְדִיעָא", וְנִשְׁתַּלְשְׁלָה לְמַטָּה עַד שֶׁיּוּכַל לִהְיוֹת מְלוּבָּשֶׁת בְּגַשְׁמִיּוּת, וְעַל כֵּן נִקְרָא "נוֹבְלוֹת"[38].

וּכְמוֹ הַטִּפָּה שֶׁנִּתְגַּשְׁמָה כו' וְנִקְלֶטֶת בִּבְחִינַת כַּלָּה, הַיְינוּ בְּנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל שֶׁלּוֹמְדִים הַתּוֹרָה בָּעוֹלָם־הַזֶּה. לָכֵן הַנִּשְׁמוֹת קוֹדֶם שֶׁנִּבְרָאִים, בְּעוֹדָם בִּבְחִינַת עִיבּוּר בְּמַלְכוּת־דַּאֲצִילוּת מְלַמְּדִים אוֹתָהּ כָּל הַתּוֹרָה[39], וְאַחַר כָּךְ "בָּא מַלְאָךְ וְסָטְרוֹ כו'"[40], כְּדֵי שֶׁעַל יְדֵי יְגִיעָתוֹ יַחֲזוֹר לְלִימּוּדוֹ, שֶׁהוּא קְלִיטַת הַטִּפָּה עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, שֶׁהוּא הַתּוֹרָה כְּמוֹ שֶׁהִיא לְמַטָּה.

---

28. (רְאֵה לְקַמָּן יט, סוֹף עַמּוּד ב־ג).

29. (וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּפָרָשַׁת יִתְרוֹ, בְּבֵיאוּר דְּ"זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת כו'" (תּוֹרָה אוֹר עא, א), וְעַל פָּסוּק "וְשַׁמְתִּי כַדְּכֹד" לְעֵיל פָּרָשַׁת רְאֵה כז, א)).

30. (נוֹסַח בִּרְכַּת "אֱלֹקַי נְשָׁמָה כו'". מִבְּרָכוֹת ס, ב. רַמְבַּ"ם הִלְכוֹת תְּפִלָּה פֶּרֶק ז הֲלָכָה ג. וְעוֹד).

31. (בְּרָכוֹת יח, ב).

32. (תַּנָּא דְּבֵי אֵלִיָּהוּ רַבָּא פֶּרֶק ו. יז. לא. וְעוֹד).

33. (סַנְהֶדְרִין לח, ב).

34. (יִרְמְיָה נא, נ וְשָׁם: "זִכְרוּ מֵרָחוֹק אֶת ה'").

35. (תְּהִלִּים מה, טו־טז וְשָׁם: בְּהֵיכַל).

36. (שִׁיר הַשִּׁירִים ג, יא. תַּעֲנִית כו, ב).

37. (בְּרֵאשִׁית רַבָּה פָּרָשָׁה יז, ה. ו).

38. (וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וְשָׁבָתָה הָאָרֶץ", בְּעִנְיַן **זְרִיעַת הַגַּרְעִין** כו' (לְעֵיל בְּהַר מ, ב). וּמַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר, עַל פִּי הַמַּאֲמָר בַּזּוֹהַר בְּפָרָשַׁת בְּרֵאשִׁית דַּף כ"ז: "אֶעֱשֶׂה לוֹ עֵזֶר – דָּא מִשְׁנָה" (בֵּיאוּרֵי הַזֹּהַר בְּתְחִילָּתוֹ)).

39. (נִדָּה ל, ב. זֹהַר חֵלֶק ג סא, ב).

40. ("עַל פִּיו וּמִשֹּׁכְחוֹ כָּל הַתּוֹרָה כוּלָּהּ". – נִדָּה שָׁם).

וְלָכֵן "בְּיוֹם חֲתוּנָּתוֹ – זוֹ מַתַּן תּוֹרָה", כִּי בְּחִינַת הִתְגַּלּוּת הַתּוֹרָה וִירִידָתָהּ לְמַטָּה הוּא בְּחִינַת חָתָן – "חוּת דַּרְגָּא"[41], לָבוֹא בְּהִתְגַּלּוּת הַתּוֹרָה מֵהֶכְמָה־עִילָּאָה עַד שֶׁנִּקְלֶטֶת בִּבְחִינַת כַּלָּה.

וְלָכֵן בְּ"שִׁיר הַשִּׁירִים" נִזְכָּר הַכֹּל בִּלְשׁוֹן חָתָן וְכַלָּה, וְגַם בִּלְשׁוֹן "**דּוֹדִי**": שֶׁכְּמוֹ שֶׁהוּא בְּכָל נְשָׁמָה בִּפְרָט, שֶׁבִּירִידָתָהּ בְּבֵי"עַ דַּוְקָא נִקְרָא כַּלָּה, כָּךְ הוּא בִּבְחִינַת מַלְכוּת, שֶׁבִּירִידָתָהּ לִהְיוֹת עַתִּיק לִבְרִיאָה אָז דַּוְקָא נִקְרָא בְּשֵׁם כַּלָּה.

וּפֵירוּשׁ **כַּלָּה – כָּל ה'**, הַיְינוּ: **כָּל**, רוֹצֶה לוֹמַר בְּחִינַת כְּלָלִיּוּת מִכָּל הַמִּדּוֹת. כִּי עֶשֶׂר סְפִירוֹת דְּמַלְכוּת נִמְשָׁכִים מֵעֶשֶׂר מַלְכֻיּוֹת דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת, מִמַּלְכוּת־שֶׁבַּכֶּתֶר נַעֲשָׂה כֶּתֶר־שֶׁבְּמַלְכוּת כו'. וְ**הַה'** הוּא בְּחִינַת הִתְגַּלּוּת[42].

וְזֶהוּ פֵּירוּשׁ "**שְׁחוֹרָה אֲנִי וְנָאוָה**": שֶׁמִּקּוֹר נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל שֶׁבִּבְרִיאָה, שֶׁהִיא בְּחִינַת הַמַּלְכוּת כְּשֶׁנִּקְרָא שְׁכִינָה כַּנַּ"ל, אוֹמֶרֶת ל"בְנוֹת יְרוּשָׁלָיִם", הַיְינוּ הַנִּשְׁמוֹת שֶׁבַּאֲצִילוּת: "שְׁחוֹרָה אֲנִי" מֵחֲמַת הֵירִידָה בִּבְחִינַת בַּעַל־גְּבוּל, אַף עַל פִּי כֵן "וְנָאוָה", שֶׁעַל יְדֵי זֶה יֵשׁ הִתְגַּלּוּת יוֹתֵר מִכְּמוֹ שֶׁהָיְתָה בִּבְחִינַת "בְּנוֹת יְרוּשָׁלָיִם", שֶׁהָיְתָה הַנִּשְׁמָה אָז בַּהֵיכָלוֹת דַּאֲצִילוּת. וְזֶהוּ "הָלוֹךְ יֵלֵךְ וּבָכֹה נוֹשֵׂא מֶשֶׁךְ הַזָּרַע, בֹּא יָבוֹא בְרִנָּה נוֹשֵׂא אֲלוּמּוֹתָיו"[43] (תְּהִלִּים קכו, ו).

(וְהַטַּעַם כַּנַּ"ל, שֶׁאָז דַּיְּיקָא נַעֲשֵׂית בִּבְחִינַת כַּלָּה וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא נִקְרָא אֶצְלָהּ בְּחִינַת חָתָן, דְּהַיְינוּ הַמִּשְׁכַּת הַתּוֹרָה מֵעַצְמִיּוּת חָכְמָה־עִילָּאָה, יוֹתֵר גְּבוֹהַּ בְּשָׁרְשָׁהּ מֵהַהַשָּׂגוֹת שֶׁהָיָה לָהֶן בַּהֵיכָלוֹת דַּאֲצִילוּת[44].

וּבָזֶה יוּבָן מַה שֶּׁאָמַר הַמַּגִּיד לְהַ"בֵּית יוֹסֵף" הוּבָא בַּשֶּׁלֶ"ה שָׁם: שֶׁכָּל מַה שֶּׁנֶּאֱמַר בְּעִנְיָן יִחוּד תִּפְאֶרֶת וּמַלְכוּת, הַכֹּל הוּא בִּבְחִינַת הֶאָרָתָם בַּנְּרִתֵּק שֶׁלָּהֶם. דְּהַיְינוּ בִּבְחִינַת מַלְכוּת הַנִּקְרָא "שְׁכִינְתָּא". וְהַיְינוּ כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב כָּאן, שֶׁאֲזַי דַּיְּיקָא נִקְרָא "כַּלָּה", וּכְדִלְעֵיל.

וְהַטַּעַם לָזֶה – דְּלִבְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן, הֲרֵי הַמַּלְכוּת כְּמוֹ שֶׁהִיא בַּאֲצִילוּת הִיא בְּחִינָה עֶלְיוֹנָה יוֹתֵר הַרְבֵּה כַּנַּ"ל, וְלָמָּה אִם כֵּן עִנְיָן הַיִּחוּד דְּזָ"א וְנוּקְבָא שֶׁנִּקְרָא "יִחוּד קוּדְשָׁא בְּרִיךְ־הוּא וּשְׁכִינְתֵּיהּ"[45], שֶׁהוּא הַמִּשְׁכַּת "סוֹבֵב כָּל עָלְמִין" בְּ"מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין", שֶׁהוּא בְּחִינָה וְהַמִּשְׁכָּה הַיּוֹתֵר עֶלְיוֹנָה – יִהְיֶה כָּל זֶה נִמְשָׁךְ דַּיְּיקָא בִּבְחִינַת כַּלָּה, שֶׁהוּא הַמַּלְכוּת שֶׁיֵּרֶדָה לִבְרִיאָה כו' אֶלָּא שֶׁהִיא עוֹלָה בַּאֲצִילוּת וּמִתְיַיחֶדֶת שָׁם עִם זָ"א פָּנִים בְּפָנִים[46].

אָמְנָם הָעִנְיָן יוּבָן בְּהַקְדִּים מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר[47], אֲשֶׁר צָרִיךְ לְהָבִין בְּעִנְיָן הַיִּחוּדִים הָעֶלְיוֹנִים, לָמָּה כִּינּוּי אוֹתָן בַּזֹּהַר ר"עֵץ חַיִּים" בִּלְשׁוֹן זִיווּג גַּשְׁמִי, וְנִקְרָא "זִיווּג זָ"א וְנוּקְבָא" וְכַיּוֹצֵא. וַהֲרֵי עִיקַּר עִנְיָן פֵּירוּשׁ הַזִּיווּג וְהַיִּחוּד אֵינוֹ אֶלָּא שֶׁפַע וְגִילּוּי הָאוֹר מִן הַמַּשְׁפִּיעַ לַמְּקַבֵּל, אִם כֵּן, לְכְאוֹרָה יוֹתֵר הָיָה נִרְאֶה לְהַמְשִׁיל עִנְיָן הַשְׁפָּעָה זוֹ עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל מִשֶּׁפַע הָרַב לְתַלְמִיד אוֹ מֵהַשְׁפָּעַת הֶעָשִׁיר לָעָנִי צְדָקָה כו', וְלָמָּה הוּצְרְכוּ לְהַלְבִּישׁוֹ בְּמָשָׁל גַּשְׁמִי מְאֹד.

אַךְ הָעִנְיָן הוּא, שֶׁיֵּשׁ הֶפְרֵשׁ גָּדוֹל בֵּין שֶׁפַע הָרַב לְתַלְמִיד וּבֵין יִחוּד דְּכַר וְנוּקְבָא:

כִּי בְּשֶׁפַע הָרַב לְתַלְמִיד אֵין כַּאן רַק הַשְׁפָּעָה מֵהָרַב לְבַד, וְהַתַּלְמִיד הוּא טָפֵל לְגַמְרֵי, שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא בְּחִינַת מְקַבֵּל לְבַד. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּיִחוּד דְּכַר וְנוּקְבָא, דְּהֵי הָאִשָּׁה גַּם כֵּן "מַזְרֵעַת אוֹדֶם – שֶׁמִּמֶּנּוּ בָּשָׂר כו'"[48]. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (תַּזְרִיעַ יב, ב): "אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ", וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה[49]: "אִשָּׁה מַזְרַעַת תְּחִלָּה – יוֹלֶדֶת זָכָר כו'". וְאַדְרַבָּה, עִיקַּר הֲווַיַּת הַוָּלָד הוּא מִזֶּרַע הַנְּקֵבָה, רַק שֶׁמִּכָּל מָקוֹם נִקְרָא הַנְּקֵבָה בְּחִינַת מְקַבֵּל, כִּי זֶרַע הַנְּקֵבָה אֵין בָּהּ כֹּחַ לְהַזְקִפְיָא וּלְהִתְרַקֵּם מִמֶּנּוּ הַוָּלָד – רַק עַל יְדֵי זֶרַע הַזָּכָר. וּכְמוֹ הֶחָלָב שֶׁנִּקְפָּא לִהְיוֹת גְּבִינָה עַל יְדֵי שֶׁנּוֹתְנִים בּוֹ קֵיבָה וּכְהַאי גַּוְונָא, וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב (אִיּוֹב י, י): "הֲכֶחָלָב תַּתִּיכֵנִי וְכַגְּבִינָה תַּקְפִּיאֵנִי כו'"[50].

וְהִנֵּה, לְמַעְלָה בִּיחוּד הָעֶלְיוֹן הוּא גַּם כֵּן בְּחִינַת מַ"ן וּמַ"ד. עִם הֱיוֹת שֶׁבְּחִינַת הַמַּ"ד הוּא הַמִּשְׁכַּת חָכְמָה־עִילָּאָה שֶׁבְּתוֹכָהּ מְלוּבָּשׁ אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, אַךְ זֶהוּ עַל יְדֵי הַעֲלָאַת מַ"ן, שֶׁהוּא בֵּירוּרֵי רַפַּ"ח נִיצוֹצִים עַל יְדֵי שֶׁהָאָדָם מִתְפַּלֵּל בְּאַהֲבָה וְיִרְאָה בְּכֹחַ הָאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה, שֶׁהוּא בֵּירוּרֵי קְלִיפַּת נוֹגַהּ; וְכֵן צֶמֶר דְּצִיצִית וּקְלָף דִּתְפִילִין כו'. וְזֶהוּ עִנְיָן מַ"ן דְּנוּקְבָא – שֶׁהַמַּלְכוּת דַּאֲצִילוּת מִתְלַבֶּשֶׁת בְּבֵי"עַ לְבָרֵר הַרַפַּ"ח נִיצוֹצִים כו'.

---

41. (רד דַּרְגָּה. רְאֵה יְבָמוֹת סג, א).

42. וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר עַל פָּסוּק (תְּהִלִּים קמה, טו) "עֵינֵי כֹל אֵלֶיךָ יְשַׂבֵּרוּ כו'" (לְעֵיל מַטּוֹת פה, ג).

43. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר הַפֵּירוּשׁ בָּזֶה בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל" (לְעֵיל שַׁבָּת תְּשׁוּבָה סה, ב) עַיֵּן שָׁם.

44. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּפָרָשַׁת לֶךְ לְךָ, בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "עִנְיָן לֶךְ לְךָ", בְּעִנְיָן "נוֹבְלוּת חָכְמָה שֶׁלְּמַעְלָה – תּוֹרָה כו'", עַיֵּן שָׁם (תּוֹרָה אוֹר יא, ג).

45. ("לְשֵׁם יִחוּד" שֶׁאוֹמְרִים קוֹדֶם עֲשִׂיַּת הַמִּצְוֹת).

46. עַיֵּן בְּ"עֵץ חַיִּים" שַׁעַר מ"ז פֶּרֶק א'. וּבְ"פְּרִי עֵץ חַיִּים" בְּכַוָּונוֹת קְרִיאַת שְׁמַע וּשְׁמִינִי עֲצֶרֶת. וְעַיֵּן בַּזֹּהַר בְּרֵאשִׁית (דף מ"ט סוֹף עַמּוּד א').

47. (רְאֵה בֵּיאוּרֵי הַזֹּהַר נֹחַ יב, ג).

48. (נִדָּה לא, א).

49. (שָׁם).

50. (רְאֵה גַּם לְעֵיל חֻקַּת סג, ד).

וְהִנֵּה שֹׁרֶשׁ הַמַּ"ן גְּבוֹהַּ מְאֹד, לְפִי שֶׁהִיא מֵעוֹלָם הַתּוֹהוּ, מִ"לִּפְנֵי מְלוֹךְ מֶלֶךְ כוּ'"[51], אֶלָּא שֶׁמִּכָּל מָקוֹם הַמַּ"ד הוּא הַמְּבָרֵר הַמַּ"ן כוּ'. אֲבָל אַחַר הַבֵּירוּר עוֹלֶה בְּסִ"ג שֶׁלְּמַעְלָה מִמַּ"ד דְּמַ"ה. וְכַנּוֹדָע מֵעִנְיַן "אֵשֶׁת חַיִל עֲטֶרֶת בַּעְלָהּ" (מִשְׁלֵי יב, ד). וְלָכֵן הוּכְרְחוּ לְהַמְשִׁיל יִחוּד הָעֶלְיוֹן לְזִיווּג דְּכַר וְנוּקְבָא דַּיְיקָא, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מָשָׁל גַּשְׁמִי מְאֹד[52].

וְעַל פִּי זֶה יוּבַן הַטַּעַם דְּהַיִּחוּד עֶלְיוֹן הוּא דַּיְיקָא בִּבְחִינַת "שְׁכִינְתָּא", שֶׁהִיא הַמַּלְכוּת שֶׁיּוֹרֶדֶת בִּבְרִיאָה כוּ': כִּי עִיקַּר בֵּירוּר הָרִבּ"ח נִיצוֹצִים הוּא בְּבִי"ע, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בַּאֲצִילוּת – "לֹא יְגוּרְךָ רָע" (תְּהִלִּים ה, ה) כְּתִיב. וּבִירִידָתָהּ לִבְרִיאָה הִיא מְבָרֶרֶת הַמַּ"ן, וְעַל יְדֵי זֶה דַּוְקָא נַעֲשָׂה הַיִּחוּד הָעֶלְיוֹן. וְהַיְינוּ, שֶׁהִיא עוֹלָה בַּאֲצִילוּת פָּנִים בְּפָנִים עִם זָ"א כוּ'.

וּמִכָּל מָקוֹם, הָעִנְיָן הוּא עַל דֶּרֶךְ מַה שֶּׁכָּתַב הָרַמַ"ז פָּרָשַׁת כִּי תִשָּׂא (בְּדַף קפ"ט, עַמּוּד ב'):

וְדַע, כִּי שׁוֹשַׁנָּה הָעֶלְיוֹנָה הִיא מַלְכוּת־דַּאֲצִילוּת הַנִּקְרָא 'רַעְיָתִי', וְאָמְרוּ רַז"ל[53] – 'מִפְּנֵי שֶׁכָּל הַבֵּירוּרִים הַמִּתְעַלִּים מִלְּמַטָּה עַל יְדֵי מַלְכוּת הַתַּחְתּוֹנָה עוֹלִים עַד מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת, וְהִיא מַעֲלָה מַ"ן לְבַעֲלָהּ, וְעַל יְדֵי כֵּן יוֹרֵד הַשֶּׁפַע לָעוֹלְמוֹת. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ[54].

וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר בְּפָרָשַׁת יִתְרוֹ, בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת", בְּעִנְיַן עֲלִיַּית הַנְּשָׁמוֹת עַל יְדֵי יְרִידָתָן בַּגּוּף:

שֶׁמִּתְחִלָּה הָיוּ מִבְּחִינַת הַיִּחוּד דְּ'אִיהוּ וְגַרְמוֹהִי חָד', וְעַל יְדֵי הִתְלַבְּשׁוּתָן בַּנֶּפֶשׁ־הַבַּהֲמִית מִתְעַלּוֹת לִהְיוֹת בִּבְחִינַת הַיִּחוּד דְּ'אִיהוּ וְחַיּוֹהִי חָד'.

וּמוּבָן זֶה גַּם כֵּן עַל פִּי מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר כָּאן, שֶׁכְּשֶׁהֵן בַּאֲצִילוּת נִמְשְׁכוּ מִפְּנִימִית הַכֵּלִים, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן "אִיהוּ וְגַרְמוֹהִי כוּ'", וְעַל יְדֵי יְרִידָתָן בְּבִי"ע יִתְעַלּוּ יוֹתֵר, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּפֵירוּשׁ "שְׁחוֹרָה אֲנִי וְנָאוָה"[55]):

ג. וְהִנֵּה לְהָבִין בֵּיאוּר עִנְיַן "שְׁחוֹרָה אֲנִי", שֶׁמְּקַבֶּלֶת בְּחִינַת הַטִּפָּה, הִיא בְּחִינַת חָכְמָה־עִילָּאָה, בִּבְחִינַת "שְׁחוֹרָה", דְּהַיְינוּ בִּבְחִינַת הַהֲלָכוֹת וְדִקְדּוּקֵי סוֹפְרִים, שֶׁהֵן "קְווּצוֹתָיו תַּלְתַּלִּים שְׁחוֹרוֹת כָּעוֹרֵב" (שִׁיר הַשִּׁירִים ה, יא).

הָעִנְיָן, דְּאִיתָא בָּאִדְּרָא דְּנָשֵׂא (דַּף קל"ב) וְזֶה לְשׁוֹנוֹ:

דְּתַנְיָא, כְּתִיב: 'קְווּצוֹתָיו תַּלְתַּלִּים **שְׁחוֹרוֹת** כָּעוֹרֵב', וּכְתִיב: 'וּשְׂעַר רֵישֵׁיהּ כַּעֲמַר **נְקֵא**'? לֹא קַשְׁיָא, הָא בִּדְיִקְנָא־עִילָּאָה הָא בִּדְיִקְנָא־תַּתָּאָה. וְעַל דָּא, כַּד אִתְיְיהִיבַת אוֹרַיְיתָא לְיִשְׂרָאֵל, אִתְיְיהִיבַת בְּאֵשׁ שְׁחוֹרָה עַל גַּבֵּי אֵשׁ לְבָנָה[56]. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

וְדַף קל"ו עַמּוּד א' אִיתָא:

קוֹצֵי דְּשַׂעֲרֵי אוּכְמָן כוּ', דַּאֲחִידָן בֵּיהּ דַּכְיָין וּמְסַאֲבָן, וּמִכָּאן אִתְאַחֲדָן טַעֲמֵי אוֹרַיְיתָא בִּדַכְיָיא בִּמְסָאֲבָא[57]. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

דְּפֵירוּשׁ "דַּכְיָין וּמְסַאֲבָן" הַיְינוּ מַה שֶּׁהוּא כָּשֵׁר וּפָסוּל, טָמֵא אוֹ טָהוֹר. נִמְצָא, שֹׁרֶשׁ הַהֲלָכוֹת שֶׁבְּלֹא־תַעֲשֶׂה נִמְשָׁכִין מִשְּׁעָרוֹת דְּזָ"א, וְהַהֲלָכוֹת שֶׁבְּמִצְוֹת עֲשֵׂה נִמְשָׁכִים מִבְּחִינַת "עֲמַר נְקֵא", שְׂעָרוֹת דַּאֲרִיךְ־אַנְפִּין.

וְהָעִנְיָן: כִּי הִנֵּה כְּבָר נִתְבָּאֵר לְמַעְלָה, שֶׁכְּשֶׁנִּצְרָךְ לִהְיוֹת הַמַּשְׁכָּה וְהִתְגַּלּוּת חֲדָשָׁה מֵאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, צָרִיךְ לִהְיוֹת הַכֹּל עַל יְדֵי כֶּתֶר, שֶׁהוּא מְמוּצָע בֵּין הַמַּאֲצִיל לַנֶּאֱצָלִים.

וְזֶהוּ "**הַמְחַדֵּשׁ בְּטוּבוֹ**"[58]: פֵּירוּשׁ: שֶׁמַּמְשִׁיךְ הָאוֹר חָדָשׁ מִמְּקוֹר בְּחִינַת אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא עַל יְדֵי "טוּבוֹ", הוּא בְּחִינַת "וְרֶב חֶסֶד", שֶׁהוּא מִדַּת הַכֶּתֶר. וְעַל יְדֵי זֶה אַחַר כָּךְ "אוֹר חָדָשׁ עַל צִיּוֹן תָּאִיר"[59]. וְהַמַּשְׁכָּה זוֹ מֵהַכֶּתֶר בְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת הוּא רַק עַל יְדֵי בְּחִינַת שְׂעָרוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בָּ"עֵץ חַיִּים" וּבַזֹּהַר[60]: דְּאַבָּא וְאִימָּא יוֹנְקִים מִמַּזָּלוֹת.

וְהָעִנְיָן:

כִּי הִנֵּה בְּעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ נֶאֱמַר: "אֲנִי הֲוָיָה לֹא שָׁנִיתִי", וְ"לֵאוֹ בֵּיהּ מִכָּל אִינּוּן מִדּוֹת כְּלָל". וְלָכֵן בִּכְדֵי שֶׁיִּהְיֶה

---

51. (וּיִשְׁלַח לוֹ, לא. וְשָׁם: מְלָךְ).

52. (וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "קוֹל דּוֹדִי", בְּעִנְיַן "מְקַפֵּץ עַל הַגְּבָעוֹת כוּ'" (רְאֵה לִקְמָן טו, ג). וּבַבֵּיאוּר עַל פָּסוּק "אָז יָשִׁיר יִשְׂרָאֵל כוּ' עֲלִי בְאֵר כוּ'" (לְעֵיל חֵקֶת סג, ג)).

53. (שִׁיר הַשִּׁירִים רַבָּה א, עַל פָּסוּק לְסוּסָתִי. זֹהַר חֵלֶק ג ז, ב. וּרְאֵה יַלְקוּט שִׁמְעוֹנִי פְּקוּדֵי רֶמֶז תיח. זֹהַר חֵלֶק ג לג, ב).

54. וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "מִזְמוֹר שִׁיר חֲנוּכַּת הַבַּיִת" (לְעֵיל בְּרָכָה צט, ד) בְּעִנְיַן "אֶבֶן מָאֲסוּ הַבּוֹנִים כוּ'".

וְעַיֵּין מַה שֶּׁכָּתַב הָרַמַ"ז פָּרָשַׁת כִּי תֵצֵא (דַּף רע"ו), דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וְאִיהוּ גָּדֵיל לָהּ": "וּמִזֶּה נִלְמוֹד [שֶׁבְּהִתְקַן הַחִיצוֹנָה תִּתּוּקַן גַּם הַפְּנִימִית וּמִתִּיקוּן שֶׁלָּהּ יִיטַב גַּם לְחִיצוֹנָהּ] כוּ'", עַיֵּן שָׁם. וּבְפָרָשַׁת פִּנְחָס (דַּף רט"ו, ב'): "לֵאָה וְרָחֵל נַעֲשׂים אֶחָד". וְכֵן כָּתַב עוֹד רֵישׁ פָּרָשַׁת תְּרוּמָה (דַּף קכ"ו, עַמּוּד ב') גַּבֵּי "מִי זֹאת כוּ'".

55. (וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "אִם בְּחֻקֹּתַי": הִנֵּה מְבוֹאָר בָּ"עֵץ חַיִּים" (רְאֵה לְעֵיל בְּחֻקֹּתַי מז, ג)).

56. (שֶׁשָּׁנִינוּ, כְּתוּב 'קְווּצוֹתָיו תַּלְתַּלִּים **שְׁחוֹרוֹת** כָּעוֹרֵב', וְכָתוּב 'וּשְׂעַר רֹאשׁוֹ כְּצֶמֶר נְקִי' (**לְבָן**). לֹא קָשֶׁה, זֶה בִּזְקַן הָעֶלְיוֹן זֶה בִּזְקַן הַתַּחְתּוֹן. וְעַל זֹאת, כְּשֶׁנִּתְּנָה תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל, נִתְּנָה בְּאֵשׁ שְׁחוֹרָה עַל גַּבֵּי אֵשׁ לְבָנָה).

57. (קוֹצֵי הַשְּׂעָרוֹת שְׁחוֹרוֹת כוּ', שֶׁאֲחוּזִים בּוֹ טְהוֹרִים וּטְמֵאִים. וּמִכָּאן אֲחוּזִים טַעֲמֵי הַתּוֹרָה בְּטָהֳרָה בְּטֻמְאָה).

58. (בִּרְכַּת "יוֹצֵר אוֹר").

59. (נוֹסַח אַשְׁכְּבֵנוּ בִּרְכַּת "יוֹצֵר אוֹר").

60. (שֵׂעָר הוֹלֶדֶת אַבָּא וְאִימָּא וְזוּ"ן רֵישׁ פֶּרֶק ו בְּשֵׁם הַזֹּהַר שָׁם. וּרְאֵה אִדְּרָא רַבָּה הָאֲזִינוּ רצא, א. רצב, א).

הַהַמְשָׁכָה וְהִתְגַּלּוּת מֵאֵין־סוֹף בִּבְחִינַת חָכְמָה, שֶׁיּוּמְשַׁךְ מֵ"אַנְתְּ" – בְּחִינַת "חַכִּים", זֶהוּ יְרִידָה גְּדוֹלָה, וְהוּא עַל יְדֵי "רַב חֶסֶד". וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים פט, ג): "עוֹלָם חֶסֶד יִבָּנֶה", שֶׁיִּשְׁפִּיל אֶת עַצְמוֹ שֶׁיִּהְיֶה נִקְרָא בְּשֵׁם "חַכִּים" וּ"מֵבִין". וְאִי אֶפְשָׁר לִהְיוֹת נִמְשָׁךְ מִבְּחִינַת "וְרַב חֶסֶד" בְּחָכְמָה כִּי אִם עַל יְדֵי בְּחִינַת שְׁעָרוֹת לְבַד.

וְהַכְּלִי לְזֶה שֶׁיִּהְיֶה זֶה הַגִּילּוּי מֵאוֹר אֵין־סוֹף, הוּא עַל יְדֵי הַמִּצְוֹת – "תַּרְיַ"ג אָרְחֵין דְּגָלְגָּלְתָּא"[61], שֹׁרֶשׁ הַמִּצְוֹת – רָצוֹן־עֶלְיוֹן. וְנִמְשָׁךְ עַל יְדֵי שְׁעָרוֹת – "י"ג תִּקּוּנֵי דִּיקְנָא דַּאֲרִיךְ־אַנְפִּין", מִדּוֹת הָרַחֲמִים, "וְרַב חֶסֶד". וְ"אַבָּא יוֹנֵק מִמַּזַּל הַשְּׁמִינִי"[62] – הִתְגַּלּוּת טַעֲמֵי הַמִּצְוֹת.

אַךְ הִנֵּה כָּל בְּחִינַת הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת הַנַּ"ל הוּא רַק מִבְּחִינַת יוּד אַחֲרוֹנָה דְּשֵׁם סָ"ג שֶׁבִּ"טְהִירוּ עִילָּאָה"[63]. וּבַזֹּהַר פָּרָשַׁת שְׁמוֹת[64] (נֹסַח אַחֵר: פָּרָשַׁת בְּרֵאשִׁית) אִיתָא, שֶׁהִתְהַוּוּת כָּל הָעוֹלָמוֹת הוּא עַל יְדֵי מַחֲשָׁבָה אַחַת. וְלָכֵן הַכֹּל נֶחֱשָׁב כִּטְפָּה בְּיַם אוֹקְיָינוֹס. לָכֵן בְּעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ לֹא שַׁיָּךְ לוֹמַר אֲפִילּוּ "סוֹבֵב כָּל עָלְמִין" – שֶׁאֵינוֹ בְּגֶדֶר "עָלְמִין" כְּלָל. וְגַם מַה שֶׁאָמַר "אַנְתְּ חַכִּים"[65], דְּהַיְינוּ שֶׁמִּבְּחִינַת "אַנְתְּ" נִמְשָׁךְ לְהִתְלַבֵּשׁ בִּבְחִינַת "חַכִּים" כַּנַּ"ל, הִנֵּה בְּעַצְמוּתוֹ וּמָהוּתוֹ אֵין שַׁיָּךְ גַּם זֹאת, אֶלָּא "אַנְתְּ" רוֹצֶה לוֹמַר עַל "סוֹבֵב כָּל עָלְמִין";

כִּי עַצְמוּת אֵין־סוֹף פָּשׁוּט בְּתַכְלִית הַפְּשִׁיטוּת, וְ"אוֹר צַח וּמְצוּחְצָח – אוּכָּם הוּא קַמֵּיהּ"[66], וּ"כְּלָא – מַמָּשׁ – חֲשִׁיבֵי", "אֲנִי הַוָּיָה לֹא שָׁנִיתִי", וּכְמוֹ קוֹדֶם שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם. וְכָל מִקּוֹר הַהַמְשָׁכָה וְהַהִתְגַּלּוּת הוּא רַק מִבְּחִינַת מַלְכוּת דְּאֵין־סוֹף. אֲבָל בְּעַצְמוּת אֵין־סוֹף לֹא שַׁיָּךְ גַּם זֹאת שֶׁיִּהְיֶה מָקוֹר שֶׁיִּתְגַּלֶּה אֵיזֶה הָאָרָה, וְאֵינוֹ שַׁיָּךְ לְעוֹלָמוֹת כְּלָל שֶׁיֹּאמַר "אַנְתְּ חַכִּים";

רַק מִבְּחִינַת מַלְכוּת דְּאֵין־סוֹף, אַף שֶׁהוּא אוֹר אֵין־סוֹף, מִכָּל מָקוֹם הִיא בְּחִינָה שֶׁיּוּכַל לוֹמַר וּלְהִשְׁתַּלְשֵׁל מִזֶּה עוֹלָמוֹת אַבִּי"עַ, "סוֹבֵב כָּל עָלְמִין", עַל יְדֵי דִּילּוּג וְהָאָרַת קַו וְחוּט, וְעַל זֶה אָמַר "אַנְתְּ חַכִּים".

וְהִנֵּה, הִתְגַּלּוּת הָאוֹר מִבְּחִינָה זוֹ, מִבְּחִינַת "אַנְתְּ" לִבְחִינַת "חַכִּים", דְּהַיְינוּ שֶׁיִּהְיֶה נִמְשָׁךְ הִתְגַּלּוּת מִ"סוֹבֵב כָּל עָלְמִין" הֶאָרָה לְ"עָלְמִין", שֶׁהַחָכְמָה הִיא רֵאשִׁית עוֹלָם הָאֲצִילוּת, וּכְתִיב (תְּהִלִּים קד, כד): "כֻּלָּם בְּחָכְמָה עָשִׂיתָ" – הוּא עַל יְדֵי מִצְוֹות עֲשֵׂה, וְעַל זֶה הַגִּילּוּי נֶאֱמַר: "וּשְׂעִר רֵישֵׁיהּ כַּעֲמַר נְקָא" – בְּחִינַת "לוֹבֶן עֶלְיוֹן", הִתְגַּלּוּת רְצוֹנוֹ וְחַסְדּוֹ מַמָּשׁ[67].

וְהוּא פֵּירוּשׁ "דִּיקְנָא עִילָּאָה", דְּרוֹצֶה לוֹמַר "דִּיקְנָא דַּאֲרִיךְ־אַנְפִּין". וְהַיְינוּ עַל יְדֵי קִיּוּם רְמַ"ח מִצְוֹת־עֲשֵׂה, "רְמַ"ח אֵבָרִים דְּמַלְכָּא"[68], שֶׁעַל יְדֵי שֶׁעוֹשִׂין הַמִּצְוָה וּמְקַיְּמִין רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ מַמְשִׁיכִין רְצוֹנוֹ מַמָּשׁ בָּעוֹלָמוֹת. וְהָאָבוֹת קִיְּימוּ אֶת הַתּוֹרָה בִּרוּחָנִיּוּת[69] – הָיָה הַהִתְגַּלּוּת לְמַעְלָה בַּאֲצִילוּת עַל יְדֵי עוֹבְדוֹת שֶׁלָּהֶם. אֲבָל כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הַהִתְגַּלּוּת לְמַטָּה מַמָּשׁ מִבְּחִינַת "שְׂעַר רֵישֵׁיהּ כַּעֲמַר נְקָא", הוּא עַל יְדֵי מַעֲשֵׂה הַמִּצְוֹת בְּגַשְׁמִיּוּת מַמָּשׁ. שֶׁעַל יְדֵי זֶה נִמְשָׁךְ גִּילּוּי בְּחִינַת "סוֹבֵב כָּל עָלְמִין" לְמַטָּה, שֶׁיִּהְיֶה לְמַטָּה גַּם כֵּן הַגִּילּוּי כְּמוֹ לְמַעְלָה בְּחָכְמָה־עִילָּאָה שֶׁנִּמְשָׁךְ בְּחִינַת "אַנְתְּ" בִּבְחִינַת "חַכִּים" כַּנַּ"ל[70].

אַךְ שֶׁיִּהְיֶה הִתְגַּלּוּת עַצְמוּתוֹ כִּבְיָכוֹל שֶׁלְּמַעְלָה מִבְּחִינַת "סוֹבֵב כָּל עָלְמִין" – לֹא יוּכַל לִהְיוֹת כִּי אִם לְעָתִיד־לָבוֹא.

(וְעַיֵּין בִּהְרַמַ"ז בְּפָרָשַׁת בְּרֵאשִׁית (בְּדַף ד', עַמּוּד ב') שֶׁכָּתַב וְזֶה לְשׁוֹנוֹ:

וְנִרְאֶה לְפִי עֲנִיּוּת דַּעְתִּי, שֶׁעִיקַּר הַתִּיקּוּן הוּא לִזְמַן תִּיקּוּן הָעוֹלָמוֹת אַחַר זְמַן הַמְּשִׁיחַ. שֶׁאָז יִהְיֶה בָּנוּ כֹּחַ לְהַמְשִׁיךְ הַטִּפָּה מִפְּנִימִיּוּת עַתִּיק, מַה שֶּׁאֵין כֵּן עַתָּה. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹן).

וְהִנֵּה אָז יִהְיֶה הַגִּילּוּי גַּם לְמַטָּה מַמָּשׁ[71], וְעַל יְדֵי שֶׁמְּקַיְּימִין מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר.

וְהִנֵּה, מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה הֵם בִּבְחִינַת "דִּיקְנָא תַּתָּאָה", דְּהַיְינוּ "דִּיקְנָא דְּזָ"א" – "קְרוּצוֹתָיו **תַּלְתַּלִּים שְׁחוֹרוֹת כָּעוֹרֵב**", "תַּלְתַּלִּים" – "תְּלֵי תְּלִים שֶׁל הֲלָכוֹת"[72], "דִּבְרֵי סוֹפְרִים" – בְּחִינַת "סוֹפֵר" שֶׁלְּמַעְלָה מִבְּחִינַת "סֵפֶר". וְגַם גְּדָרִים וּסְיָיגִים שֶׁמִּדְּרַבָּנָן – רוּבָּם הֵם בְּמִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה. וְהֵם "שְׁחוֹרוֹת **כָּעוֹרֵב**" – בִּבְחִינַת אַכְזָרִיּוּת[73]. דְּהַיְינוּ שֶׁנִּצְרָךְ לָזֶה גַּם כֵּן מִדַּת גְּבוּרוֹת, לִפְסוֹק שֶׁהַדָּבָר פָּסוּל

61. (זֹהַר חֵלֶק ג קלו, א).

62. (רְאֵה זֹהַר אִדְּרָא זוּטָא הַאֲזִינוּ רפט, ב. עֵץ חַיִּים שַׁעַר הַכְּלָלִים פֶּרֶק ה. שַׁעַר טז פֶּרֶק ו. וּבְכַמָּה מְקוֹמוֹת).

63. כְּמוֹ שֶׁכָּתַב בְּסֵפֶר "עֵמֶק הַמֶּלֶךְ" שַׁעַר ג' (וְהוּבָא מִזֶּה בְּ"מִקְדַּשׁ מֶלֶךְ" פָּרָשַׁת בְּרֵאשִׁית עַל דַּף ט"ו).

64. (ב, א).

65. (תִּקּוּנֵי זֹהַר בַּהַקְדָּמָה, "פָּתַח אֵלִיָּהוּ" יז, ב).

66. (עַל פִּי תִּקּוּנֵי זֹהַר תִּקּוּן ע קלה, ב).

67. (וְעַיֵּין מִזֶּה בְּבֵיאוּר עַל פָּסוּק "כִּי בַּיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר" בְּפָרָשַׁת אַחֲרֵי (לְעֵיל אַחֲרֵי כז, ד וְאֵילְךָ)).

68. (רְאֵה זֹהַר חֵלֶק ג קע, ב. וּרְאֵה תִּקּוּנֵי זֹהַר תִּקּוּן ל עד, סוֹף עַמּוּד א).

69. (רְאֵה שִׁיר הַשִּׁירִים רַבָּה ב, עַל פָּסוּק "לְרֵיחַ שְׁמָנֶיךָ").

70. (וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל בְּפָרָשַׁת לֶךְ לְךָ (תּוֹרָה אוֹר י, ב וְאֵילְךָ). וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר מַעְנְיָן **הַשְּׁעָרוֹת** – עַל פָּסוּק "וְעָשִׂיתָ בִּגְדֵי קֹדֶשׁ לְאַהֲרֹן כו'" (תּוֹרָה אוֹר פב, ב). וּמַה שֶׁנִּתְבָּאֵר עַל פָּסוּק "וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִית", בְּפֵירוּשׁ "וְהָיִיתֶם קְדוֹשִׁים" (לְעֵיל שֶׁלַּח מה, ב)).

71. (וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר עַל פָּסוּק "שִׁימֵנִי כַּחוֹתָם" (רְאֵה לְקַמָּן טז, ב)).

72. (עֲרוּבִין כא, ב).

73. (רְאֵה כְּתוּבוֹת מט, ב וּבְפֵירוּשׁ רַשִׁ"י וְתוֹסְפוֹת שָׁם. וּרְאֵה עֲרוּבִין כב, א. וּרְאֵה לְעֵיל וַיִּקְרָא לז, ג).

וְלֹא יוּכַל לְהִתְעַלּוֹת; אַף שֶׁבְּהֶכְרֵחַ יֵשׁ בּוֹ נִיצוֹץ מִקְּדוּשָּׁה, עִם כָּל זֶה דּוֹחִין אוֹתוֹ.

וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב בָּאִדְּרָא: "דְּשַׁעֲרֵי אוּכְמָן כו' דַּאֲחִידָן בֵּיהּ – דַּכְיָין וּמְסַאֲבָן"[74] – לִפְסוֹק שֶׁזֶּה הוּא טָהוֹר וְכָשֵׁר וְיָכוֹל לְהִתְעַלּוֹת, וְדָבָר אַחֵר טָמֵא וּפָסוּל וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהִתְעַלּוֹת אַף שֶׁיֵּשׁ בּוֹ נִיצוֹץ.

וְיֵשׁ בִּדְבָרִים אֲסוּרִים גַּם כֵּן ב' בְּחִינוֹת. דִּכְמוֹ שֶׁבַּקְּדוּשָּׁה יֵשׁ פְּנִימִי וּמַקִּיף, כֵּן יֵשׁ בַּקְּלִיפָּה גַּם כֵּן ב' בְּחִינוֹת הַנַּ"ל: כְּמוֹ "לֹא תֹאכַל חֵלֶב"[75] וְכַדּוֹמֶה, זֶהוּ בְּחִינַת פְּנִימִית, שֶׁהַמַּאֲכָל נִכְנָס בִּפְנִימִית. וְיֵשׁ בְּחִינַת מַקִּיף, הַיְינוּ אַף שֶׁאֵין נִכְנָס בִּפְנִימִית שׁוּם דָּבָר, נִטְמָא גּוּפוֹ כְּשֶׁנּוֹגֵעַ בּוֹ. וְזֶהוּ בְּחִינַת מַקִּיף־דִּקְלִיפָּה, שֶׁזֶּהוּ כָּל עִנְיַן סֵדֶר טָהֳרוֹת.

וְלָכֵן אָמְרוּ רַז"ל: "**וְדָעַת** – זֶה סֵדֶר טָהֳרוֹת"[76], שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת שֶׁלֹּא יִהְיֶה שׁוּם מָסָךְ מַבְדִּיל, לֹא מִפְּנִימִי וְלֹא מִמַּקִּיף דִּקְלִיפָּה, וְעַל יְדֵי זֶה לְעָתִיד־לָבוֹא יִהְיֶה הִתְגַּלּוּת הָאָרָה מֵעַצְמוּתוֹ וּמָהוּתוֹ.

וְזֶהוּ "שְׁחוֹרָה אֲנִי" וְעַל יְדֵי זֶה דַּוְקָא "**וְנָאוָה**": הַיְינוּ, דְּעַם הֱיוֹת שֶׁהַנְּשָׁמָה כְּשֶׁיּוֹרֶדֶת בְּבִי"ע בְּבְחִינַת גְּבוּל הִיא בְּבְחִינַת "שְׁחוֹרָה אֲנִי", אֲבָל עַל יְדֵי קִיּוּם הַמִּצְוֹת גַּם כֵּן בְּבְחִינַת "קוּצוֹתָיו תַּלְתַּלִּים שְׁחוֹרוֹת כָּעוֹרֵב" – בְּדִקְדּוּקֵי סוֹפְרִים, גְּדָרִים וּסְיָיגִים שֶׁהֵם מִבְּחִינַת גְּבוּרוֹת קְדוּשׁוֹת, וְנִדְחָה עַל יְדֵי זֶה הַסִּטְרָא־אָחֳרָא, לָכֵן אַף שֶׁלְּמַטָּה אֲנִי שְׁחוֹרָה גַּם כֵּן כָּעוֹרֵב, שֶׁלֹּא בְּבְחִינַת הַמִּשְׁכָּה; אֲבָל עַל יְדֵי זֶה "וְנָאוָה", כִּי הַמִּצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה הֵם כֵּלִים שֶׁעַל יְדֵי קִיּוּמָן יִהְיֶה לֶעָתִיד־לָבוֹא הִתְגַּלּוּת עַצְמוּתוֹ וּמָהוּתוֹ, מַה שֶּׁנֶּאֱמַר בּוֹ "אֲנִי הַוָיָה לֹא שָׁנִיתִי", וְאֵינוֹ בְּגֶדֶר שׁוּם הָאָרַת הַמִּשְׁכָּה מֵאִתּוֹ יִתְבָּרֵךְ.

(וְאָמְנָם מַה דַּהֲלָכוֹת דְּלֹא־תַעֲשֶׂה תְּלוּיִין בְּדִיקְנָא דְזָ"א, שֶׁהוּא לְמַטָּה הַרְבֵּה מִבְּחִינַת דִּיקְנָא דַּאֲרִיךְ־אַנְפִּין, דְּשָׁם תְּלוּיִין הֲלָכוֹת דְּמִצְוֹת עֲשֵׂה; וּבִמְקוֹם אַחֵר אִיתָא דְּלֹא־תַעֲשֶׂה נִמְשָׁכִין מִי"ה, וּמִצְוֹת עֲשֵׂה מִו"ה – יִתְבָּאֵר לְקַמָּן אִם יִרְצֶה הַשֵּׁם). :

74. (שֶׁהַשְּׁעָרוֹת שְׁחוֹרוֹת כו' שֶׁאֲחוּזוֹת בּוֹ – טְהוֹרִים וּטְמֵאִים).

75. (רְאֵה וַיִּקְרָא ג, יז. וְעוֹד).

76. (שַׁבָּת לא, א עַל הַפָּסוּק יְשַׁעְיָה לג, ו: "וְהָיָה אֱמוּנַת עִתֶּיךָ חֹסֶן יְשׁוּעֹת חָכְמַת וְדָעַת יִרְאַת ה' הִיא אוֹצָרוֹ").

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

תורת חיים

(כח) **וביאור** טעם הדברים. הנה י"ל תחלה מ"ש כנפי נשרים דוקא ולא כנפי עוף אחר זולתו. להיות ידוע שהנשר רחמיו יותר על בניו מכל העופות זולתו. כמ"ש כנשר יעיר קנו כו'. והנה כתיב דרך הנשר בשמים דמשמע שעיקר דרכו והילוכו הוא לעלות למעלה מעלה בגובה השמים ביותר ושם משכנו דוקא כידוע ולז"א ואשא אתכם על כנפי נשרי' ואביא אתכם אלי ממש. שזהו בחי' העליה בגובה ביותר מפני שהוא נושא אותם כמו על כנפי נשרים וכן מ"ש ישאהו על אברתו כו' ולפעמים א' כנשר יעיר קנו על גוזליו ירחף דמשמע שעושה קנו למטה דוקא ועל גוזליו ירחף שמשפיל כנפיו למטה להגין על גוזליו כו'. וזהו היפוך העליה דדרך הנשר בשמים כו'. אך שניהם אמת ויובן זה בהקדים מ"ש ופני נשר לארבעתן דמשמע שכאו"א מן המרכבה כלול מפני נשר ומ"ש ודמות אדם להנה שכלול כ"א מדמות אדם יתכן דאדם כולל הכל. ואין זה מובן לכאורה דלמה פני נשר מובדל בערך יותר מפני אריה ופני שור להיותו כ"א כלול מפני נשר כו'. אך הנה הטעם ידויק להיות דפני אריה להימין שרשו בקו הימין חח"ן ופני שור מהשמאל שרשו בקו השמאל בג"ה ופני נשר שרשו בקו האמצעי דת"י כו' ות"ת הוא בחי' הרחמים ששרשו ברחמים העליונים דכתר שנק' רחמים פשוטים כו' בלתי מוגבלים כלל והוא מדתו של יעקב נחלה בלי מצרים שהוא הנק' בריח התיכון שמבריח עד קצה העליון דפנימית הכתר וז"ש דרך הנשר בשמים דוקא שבחי' הרחמים עולה למעלה בעצמות ממש שהוא בחי' רחמים הפשוטים שבעצמות א"ס ב"ה. וזהו מ"ש ואשא אתכם על כנפי נשרים דוקא ואביא אתכם אלי ממש וד"ל. ובאור הענין הנה ידוע דעיקר בחי' מדה"ר הוא לפ"ע השפלות שלמטה הוא שמעורר רחמים מלמטה ולפ"ע הרוממות שלמעלה כך מתעורר רח"ר למעלה ונמשך למטה דנמצא שמהות מדה"ר כלול מב' דברים ההעלאה והמשכה. דהתעוררו' רחמים למטה היינו בחי' העלאה שבזה תעלה הנפש ביותר מכל המעלות שבה כמו העני ואביון בצר לו ביותר יעורר רחמים ע"ע כתפלה לעני כי יעטוף רוחו עליו ולפני ה' ישפוך שיחו ויקונן כו'. וכן הבע"ת שצר לו בנפשו ביותר על עוצם

ריחוקו מה' שמן המיצר לב יקרא וישוב אל ה' וירחמהו מלמעלה. וכמו ומודה ועוזב ירוחם כשמתוודה בשפלות עצומה ואמר חטאתי עויתי כו' וכמו תעבנו כו' שבזה מעורר רחמים מלמטה על נפשו. והתעוררות זו למטה מעורר רח"ר העליונים שיומשך מלמעלה למטה על נפשו כמו ישוב ירחמנו כו' ולפ"ע הרוממות כן יומשך רחמים העליונים ביותר. כמו שאנו רואי' שכל אדם לפי"ע רום גדלו ביותר יתעורר ברחמי' ביותר כי המלך המרומם יותר ירחם על עני ונדכה מן השר כו' ע"כ שגדול יותר יותר ירבה רחמים על השפל ונמצא שתכלית השפלות יעורר תכלית הרח"ר מלמטה ותכלית הרוממות מעורר תכלית רח"ר מלמעלה. וזהו אלקי עולם ברחמיך הרבים רחם עלינו וקאי אדסמיך ליה המלך המרומם לבדו כו' דהיא הנותנת שמצד עצם הרוממות ע"כ ברחמיך הרבים רחם עלינו כאשר אנחנו בתכלית השפלות דהא בהא תליא לפ"ע דוקא כנ"ל וכמו מחיה מתים שהוא תכלית השפלות ברח"ר דוקא מעומק הרוממו' דעומק רום נמשך דוקא לעומק תחת. וכמ"ש את מי אשכון את דכא ושפל רוח כו' אל מי אביט אל עני ונכה רוח כו' וכן כי רם ה' ושפל יראה דמשום שרם ה' ע"כ שפל יראה דוקא ומטעם הנ"ל וד"ל. וזהו שבחי' מדה"ר נק' בריח התיכון שמבריח לקצה העליון שהוא לעורר רח"ר העליונים שנק' רחמים פשוטים שבאין מצד עצמות הרוממות דאא"ס שבפנימית כ"ע כנ"ל. וזהו בקצה העליון והתעוררות הרחמים מלמטה מצד עוצם השפלות כנ"ל נק' קצה התחתון. וזהו שמבריח מקצה התחתון לקצה העליון שמתאחדים כא' משום דהא בהא תליא לפ"ע א' כנ"ל וד"ל:

בראשית ברא כו'. יהי רקיע בתוך המים

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר ה'צמח צדק'

דרך מצותיך

ב) וּלְפִי שֶׁכָּל אֵלּוּ הַהַמְשָׁכוֹת נַעֲשׂוּ עַל יְדֵי הַיִּשְׂרָאֵל, לָכֵן הֵם נִקְרָאִים "רַעְיָיתִי", שֶׁמְּפַרְנְסִין אֶת אֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם בִּבְחִינַת מָזוֹן וּלְבוּשִׁים, לִהְיוֹת הִתְלַבְּשׁוּת אוֹר אֵין־סוֹף בְּחָכְמָה עַל יְדֵי בְּחִינַת הַטְּעָמִים הַנַּ"ל:

וּבֵיאוּר זֶה הוּא עַל דֶּרֶךְ מַה שֶּׁאָמְרוּ רַז"ל[64]:

"כְּשֶׁעָלָה מֹשֶׁה לַמָּרוֹם מְצָאוֹ לַמַּלְאָךְ סַנְדָּ"ל שֶׁקּוֹשֵׁר כְּתָרִים לְקוֹנוֹ מִתְּפִלּוֹתֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל".

וְעִנְיַן הַ"**כְּתָרִים**" הַיְינוּ בְּחִינַת אוֹתִיּוֹת עֶלְיוֹנִים, שֶׁנִּקְרְאוּ בְּשֵׁם "כִּתְרִין" בְּהַקְדָּמַת זֹהַר בְּרֵאשִׁית[65], עַיֵּין שָׁם.

וְהָעִנְיָן, שֶׁהֵם בְּחִינַת הַטְּעָמִים, שֶׁהוּא הָאוֹתִיּוֹת דְּתַעֲנוּג הָעֶלְיוֹן, שֶׁמִּמֶּנּוּ תִּמָּצֵא הַחָכְמָה מֵאַיִן לְיֵשׁ, וְהוּא "**קוֹשֵׁר כְּתָרִים**" וּמַמְשִׁיךְ הָאָרַת הַכֶּתֶר בְּחָכְמָה שֶׁהִיא בְּחִינַת תּוֹרָה כַּנַּ"ל.

וְהַיְינוּ דַּוְקָא "**מִתְּפִלּוֹתֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל**", שֶׁהַצִּירוּפֵי אוֹתִיּוֹת שֶׁיִּשְׂרָאֵל מוֹצִיאִים בְּפִיהֶם בַּתְּפִלָּה עוֹלִים בְּרוּם הַמַּעֲלוֹת, עַד בְּחִינַת אוֹתִיּוֹת הָרִאשׁוֹנִים, שֶׁהֵם הַטְּעָמִים, שֶׁהֵם אוֹתִיּוֹת תַּעֲנוּג הָעֶלְיוֹן כַּנַּ"ל, וּמִשָּׁם מַמְשִׁיכִים הַהָאָרָה מִמַּעְלָה לְמַטָּה לִהְיוֹת מִתְלַבֶּשֶׁת בְּחָכְמָה. וְהַכֹּחַ הַזֶּה בְּיִשְׂרָאֵל, הוּא לְפִי שֶׁנִּיצּוֹץ הָאֱלֹקוּת שֶׁיֵּשׁ בְּכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, שֹׁרֶשׁ שָׁרְשׁוֹ לְמַעְלָה מַעְלָה גַּם מִבְּחִינַת הַחָכְמָה.

וּלְכָךְ[66] אָנוּ רוֹאִים שֶׁיֵּשׁ יְכוֹלֶת בְּכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל לִמְסוֹר נַפְשׁוֹ עַל קִדּוּשׁ ה', שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִן הַשֵּׂכֶל, שֶׁהֲרֵי הַשֵּׂכֶל לֹא יְחַיֵּיב רַק "לְאַהֲבָה אֶת ה' [..] כִּי הוּא **חַיֶּיךָ**"[67], אֲבָל הַמְּסִירַת נֶפֶשׁ הוּא רַק מִצַּד עֶצֶם נִיצּוֹץ הָאֱלֹקוּת, שֶׁטִּבְעוֹ לַחְפּוֹץ לְהִכָּלֵל בִּמְקוֹרוֹ כְּנֵר בִּפְנֵי הָאֲבוּקָה, וְהוּא לְמַעְלָה מִן הַחָכְמָה כַּנַּ"ל. רַק שֶׁלִּהְיוֹת הַנֶּפֶשׁ מְלוּבֶּשֶׁת בַּגּוּף וְהוּא מַסְתִּיר וּמְכַסֶּה עַל הֶאָרָה זֹאת;

וְאָמְנָם בַּתְּפִלָּה בְּהַקְדָּמַת פְּסוּקֵי דִּזְמְרָה, הוּא מַבְעִיר וּמַלְהִיט אֶת הַנִּיצּוֹץ אֱלֹקִי עַד שֶׁיָּבֹא וְיַגִּיעַ בִּקְרִיאַת שְׁמַע לִבְחִינַת מְסִירַת נֶפֶשׁ בְּ"אֶחָד", שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִן הַחָכְמָה, וְאָז עַל יְדֵי אוֹתִיּוֹת אֵלּוּ מַמְשִׁיכִים מִבְּחִינַת אוֹתִיּוֹת הָעֶלְיוֹנִים וְ"כִּתְרִין עִילָּאִין" הַנִּקְרָאִים בְּשֵׁם "טְעָמִים" לִהְיוֹת מִתְלַבְּשִׁים בְּחָכְמָה. וְזֶהוּ סוֹד "**קוֹשֵׁר כְּתָרִים לְקוֹנוֹ**"[68].

וְכֵן אָנוּ אוֹמְרִים אַחַר "וְאָהַבְתָּ אֵת ה' וְגוֹ' – **וְדִבַּרְתָּ**

64. רְאֵה חֲגִיגָה יג, ב. זֹהַר חֵלֶק ב נח, א.

65. רְאֵה זֹהַר חֵלֶק א ג, א בַּהַקְדָּמָה. וּרְאֵה תּוֹרָה אוֹר מִקֵּץ מג, א.

66. רְאֵה לְעֵיל מִצְוַת קִדּוּשׁ ה' – לג, א.

67. נִצָּבִים ל, כ.

68. חֲגִיגָה יג, ב.

בָּם"[69] – מִלְּשׁוֹן "**יַדְבֵּר** עַמִּים"[70], לְשׁוֹן הַנְּהָגָה וְהַמְשָׁכָה. כְּלוֹמַר, לְהַמְשִׁיךְ אֶת אוֹר אֵין־סוֹף בְּתוֹךְ הַחָכְמָה דְּתוֹרָה. וְזֶהוּ סוֹד "רַעְיָתִי – פַּרְנָסָתִי", שֶׁמְּפַרְנְסִין אוֹתוֹ בִּבְחִינַת **לְבוּשׁ** הַחָכְמָה עַל יְדֵי הַתּוֹרָה.

וְגַם זֶהוּ גּוּפָא **מָזוֹן** לְחַבֵּר הַנְּשָׁמָה עִם הַגּוּף, שֶׁהוּא אוֹר אֵין־סוֹף, שֶׁהוּא נְשָׁמָה לַנְּשָׁמוֹת, בְּתוֹךְ הַכֵּלִים שֶׁהוּא "גּוּפָא דְּמַלְכָּא"[71], וְכָל הָעוֹלָמוֹת מְקַבְּלִים מֵהֶם.

וְגַם **לְבוּשׁ חִיצוֹן** עַל יְדֵי גְּמִילוּת חֲסָדִים.

וְהַקָּרְבָּנוֹת הֵם גַּם כֵּן מָזוֹן, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[72] "לַחְמִי לְאִשַּׁי", מִטַּעַם הַיְּדוּעַ בְּסוֹד הַקָּרְבָּנוֹת[73] :

וְאַחַר כָּל זֶה יוּבַן עִנְיַן הַנְּדָרִים, שֶׁיֵּשׁ כֹּחַ לְיִשְׂרָאֵל לֶאֱסוֹר אֶת הַמּוּתָּר עַל יְדֵי אִמְרֵי פִּיו כְּשֶׁמַּתְפִּיסוֹ בְּדָבָר הַנָּדוּר כּוֹ׳:

כִּי עִנְיַן הַקָּרְבָּנוֹת הוּא שֶׁנַּעֲשָׂה קָדוֹשׁ עַל פִּי גְּזֵירַת הַתּוֹרָה, שֶׁהִיא הַחָכְמָה עֶלְיוֹנָה, וּלְכָךְ בָּאִים **בִּזְמַן קָבוּעַ** דַּיְּיקָא, וְלֹא הַכֹּל כְּשֵׁרִים לְקָרְבָּן, כִּי אִם מִגּ׳ מִינִים: כְּבָשִׂים, וְעִזִּים, וּבְהֵמוֹת; וְתוֹרִים וּבְנֵי יוֹנָה מִן הָעוֹפוֹת – לְפִי שֶׁכָּךְ חִיְּיבָה הַחָכְמָה עֶלְיוֹנָה בְּבֵל תּוֹסִיף וּבֵל תִּגְרַע[74].

אָמְנָם הַנְּדָרִים הֵם גַּם בְּדָבָרִים שֶׁאֵינָם רְאוּיִם לִיקְרַב עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, וְגַם בְּעִידָּנָא דְּלֵאו זְמַן הַקְרָבָה הוּא – וְאַף עַל פִּי כֵן חָל עֲלֵיהֶם הַקְּדוּשָׁה.

(כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה[75]: "שֶׁאֵנִי קוֹנָם", דִּקְדוּשַׁת הַגּוּף נִינְהוּ. וְסָלְקָא דַּעְתָּךְ דְּהַשׁ"ס[76] שֶׁיִּהְיֶה בָּהֶם דִּין מְעִילָה).

וְהַיְּינוּ עַל יְדֵי אוֹתִיּוֹת וְדִיבּוּרֵי הָאָדָם, שֶׁיֵּשׁ לָהֶם כֹּחַ לְהַמְשִׁיךְ מִבְּחִינַת אוֹתִיּוֹת וּטְעָמִים הָעֶלְיוֹנִים מְקוֹרֵי הַחָכְמָה, לִהְיוֹת מִשָּׁם מֵאִיר עַל אוֹתוֹ הַדָּבָר, וְנַעֲשֶׂה קֹדֶשׁ, וּלְכָךְ חָלִים עַל כָּל דָּבָר. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּקָרְבָּן, שֶׁקְּדוּשָׁתוֹ עַל פִּי גְּזֵירַת הַחָכְמָה בִּלְבַד. אֲבָל כְּשֶׁאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל מַתְפִּיס דָּבָר בְּקָרְבָּן, הֲרֵי הוּא מַמְשִׁיךְ עַל זֶה צִירוּפֵי אוֹתִיּוֹת הַנַּ"ל שֶׁלְּמַעְלָה מִן הַחָכְמָה וְדֵי לַמֵּבִין :

וּבָזֶה יוּבַן דִּקְדּוּק לְשׁוֹן רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: "אִישׁ כִּי יַפְלִיא לִנְדּוֹר"[77], וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בַּמִּשְׁנָה פֶּרֶק ה׳ דִּנְדָרִים[78]: "בֶּן שְׁנֵים עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד – נְדָרָיו נִבְדָּקִין כּוּ׳". וּפֵירְשׁוּ בַּגְּמָרָא[79], שֶׁנִּקְרָא "מוּפְלָא סְמוּךְ לְאִישׁ", אַף שֶׁלְּשְׁאָר כָּל הַמִּצְוֹת אֵינוֹ מְחוּיָּב מִדְּאוֹרַיְיתָא רַק כְּשֶׁהוּא בֶּן י"ג שָׁנָה.

וְהָעִנְיָן, כִּי בְּחִינַת דַּעַת אֵין לוֹ אֶלָּא עַד **י"ג שָׁנָה** דַּוְקָא. וְהַיְּינוּ לְפִי שֶׁאָז מִתְלַבֶּשֶׁת בּוֹ הַנְּשָׁמָה בְּתוֹכִיּוּתוֹ וּפְנִימִיּוּתוֹ[80]. וְאָמְנָם סְמוּךְ לִי"ג שָׁנָה נִכְנֶסֶת בּוֹ הַהֶאָרָה בִּבְחִינַת מַקִּיף, וְהוּא בְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מִן הַחָכְמָה, שֶׁמַּחֲמַת זֶה יֵשׁ לוֹ הַכֹּחַ לִמְסוֹר נַפְשׁוֹ כַּנַּ"ל.

וְזֶהוּ לְשׁוֹן "**מוּפְלָא סְמוּךְ לְאִישׁ**": "מוּפְלָא" הוּא לְשׁוֹן נִפְעָל, וְהַיְּינוּ, כִּי סָמוּךְ לִי"ג שָׁנָה מְקַבֵּל מִבְּחִינַת "פֶּלֶא עֶלְיוֹן", וְעַל כֵּן נִדְרוֹ נָדֶר, כִּי יָכוֹל לְהַמְשִׁיךְ עַל יְדֵי דִּיבּוּרוֹ מִבְּחִינַת "פֶּלֶא עֶלְיוֹן" לִהְיוֹת אוֹתוֹ דָּבָר קָדוֹשׁ. וְכַנַּ"ל שֶׁהוּא עִנְיַן הַמִּשְׁכַּת הַטְּעָמִים, שֶׁהֵם אוֹתִיּוֹת דְּתַעֲנוּג עֶלְיוֹן הַנַּ"ל, שֶׁלְּכֵן יָכוֹל לְהַפְלוֹת[81] דָּבָר הַנָּדוּר עַל יְדֵי אוֹתִיּוֹת שֶׁמְּבַטֵּא בִּשְׂפָתָיו[82] :

(כָּל זֶה מִתּוֹרָה שִׁנַּת תק"ע, בְּבוֹאוֹ מִבַּרְדִּיצוּב, בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ דְּחֶעמִינָאעֶר) יְעוּדֵּן שָׁם הַסִּיּוּם[83] :

מצות נדרים, פרשת מטות

---

69. וְאֶתְחַנַּן ו, ה. ז.

70. תְּהִלִּים מז, ד. וּבִמְצוּדַת צִיּוֹן: "יַדְבֵּר – יְנַהֵג, כְּמוֹ (יְשַׁעְיָה ה, יז): וְרָעוּ כְּבָשִׂים כִּדְבָרָם".

71. גּוּף הַמֶּלֶךְ. רְאֵה תִּקּוּנֵי זֹהַר בַּהַקְדָּמָה יז, א. וּבְכַמָּה מְקוֹמוֹת.

72. פִּנְחָס כח, ב.

73. רְאֵה הַנִּסְתָּם לְעֵיל הֶעָרָה 13.

74. לְשׁוֹן הַשַּׁ"ס בְּכַמָּה מְקוֹמוֹתֵיעַ רְאֵה לְדוּגְמָא זְבָחִים פֶּרֶק ח מִשְׁנָה י. עַל פִּי הַכָּתוּב (רְאֵה יג, א): "לֹא תֹסֵף עָלָיו וְלֹא תִגְרַע מִמֶּנּוּ".

75. כְּתוּבוֹת נט, ב. וּבְפֵירוּשׁ רַשׁ"י שָׁם. וּרְאֵה נְדָרִים לה, א.

76. נְדָרִים שם. וּרְאֵה רַשׁ"י דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "תְּרוּמָה" – נִדָּה מו, ב.

77. נָשֹׂא ו, ב.

78. מִשְׁנָה ו. דַּף מה, ב.

79. שָׁם מו, ב.

80. רְאֵה שֻׁלְחָן עָרוּךְ אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן אוֹרַח חַיִּים סִימָן ד סָעִיף ב (מַהֲדוּרָא בְּתְרָא): "גְּמַר וְעִיקַּר כְּנִיסַת נֶפֶשׁ הַקְּדוּשָׁה בְּאָדָם הוּא בְּי"ג שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד".

81. לְהַפְרִישׁ. "אִישׁ כִּי יַפְלִיא לִנְדּוֹר נֶדֶר" (בְּחוּקּוֹתַי כז, ב), וּבְרַשׁ"י: "יַפְלִיא – יַפְרִישׁ בְּפִיו".

82. רְאֵה רַשׁ"י נְדָרִים מו, א דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "כִּי יַפְלִיא": "מוּפְלָא – יוֹדֵעַ לְפָרֵשׁ לְשֵׁם מִי נָדַר. סְמוּךְ לְאִישׁ – שֶׁהוּא סָמוּךְ לְבֹא לִכְלָל גְּדוֹל, דְּהַיְּינוּ שָׁנָה אַחַת קוֹדֶם זְמַן שֶׁהוּא רָאוּי לְהָבִיא שְׁעָרוֹת. וְהַיְּינוּ בְּתִינוֹקֶת כָּל י"ב, וּבְתִינוֹק כָּל י"ג". וּרְאֵה רַיש מַסֶּכֶת עֲרָכִין וּבְרַשׁ"י שָׁם.

83. רְאֵה לְעֵיל הֶעָרָה 1.

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל – תרל"ב

[חביב אדם שנברא בצלם חיבה יתירה כו' שנא' כי בצלם אלקים עשה את האדם, ולכאורה נראה שזה קאי על כללות מין המדבר שהרי קרא זה לבני נח נאמר, אמנם עיין ברש"א במד"ש שמפרש שאדם קאי על אדה"ר, וגם ב"נ הם בני אדה"ר ושוים לצלם אדה"ר, ומ"מ קאי רק על אתם קרוים אדם יעו"ש].

ולהבין זה צ"ל בתוס' ביאור משנ"ת בד"ה קרוב ה' לכל קוראיו, בענין אדם אדמה לעליון ששם זה הונח תחלה לאדם בכדי שע"י עבודתו יוכל לבוא להיות אדמה לעליון, שזהו ע"י שעובד תחלה בעשר כוחות הנפש שהוא הכל ע"פ השכל, וצריך לבוא לבחי' קוצו של יו"ד הוא בחי' מה שלבי ער גם בקל שבקלים רק שהיא מוסתרת ונעלמת וצריכה התעוררות ע"י מבטשין לי', עד שבא לרצון פשוט דבכל מאדך להיות בבחי' ועמך לא חפצתי כלל, שפי' שלא יחפוץ בבחי' הע"ס שראשיתן היא החכ' שהוא בחי' חכים ולא בחכ' ידיעא, שעלי' כיון הרמב"ם במ"ש הוא היודע והוא המדע והוא הדיעה עצמה, שזה נכלל הכל בכלל עמך, היינו מה שבטל וטפל לך והוא בחי' המקור חיים מקור התענוגי' שראשיתן היא החכ', לכ"ז לא חפצתי כלל, כ"א יחפוץ ברצון פשוט לדבקה בו ית' למעלה מן הטו"ד והשערת השכל, והוא בחי' בכל מאדך בלי גבול ומדה כלל, וע"י בחי' רצון פשוט זה נעשה אדם להיות בבחי' אדמה לעליון. וזהו כל עיקר עבודת האדם שלזה נבראו כל הנבראים שיהיו בבחי' צוותא לזה, ומכוון האדם שיבוא לבחי' מאד בלי גבול ועי"ז יהי' נדמה לעליון הוא בחי' כי לא אדם.

ולכאו' אינו מובן זה כלל האיך יתדמה האדם הנברא בגוף ונפש מוגבל להיות בבחי' אדמה לעליון שהוא בלי גבול, והלא גבול לגבי בלי גבול אינו בערך כלל, ורחוקי' בתכלית הריחוק עד שאין לך ריחוק גדול מזה כלל, א"כ האיך יהי' ביכולת הגבול לעורר בחי' בלי גבול, ואם מפני שפועל בנפשו להיות בבחי' בכל מאדך שהוא בלי גבול האדם הלא זהו רק בלי גבול האדם ולא שזהו באמת בלי גבול, כ"א שלגבי הגבלת האדם בבחי' הגבלה גמורה בישוב הדעת בשכל אנושי שלו, נק' בכל מאדך שרוצה לצאת מהכלי הוא השכל המגבילו בשם בלי גבול, אבל לגבי' ית' אינו שייך כלל לקרות בחי' מס"נ זה דבכל מאדך שבאדם בשם בלי גבול, והאיך יעורר בלי גבול האדם את בחי' אוא"ס בחי' בלי גבול האמיתי, שלמעלה גם מע"ס דאצי' שראשיתן היא החכ' בחי' חכים ולא בחכ' ידיעא, והלא גבול ובלי גבול הרי הם מרוחקי' זמ"ז בתכלית הריחוק וכמו מספר לגבי בלי מספר, וזמן לגבי למעלה מן הזמן וכדומה.

אדם אדמה לעליון כו' יגמה"ר ע"ס ובי"ע או ג' ראשי ראשין בס"ד. (ש"פ מטו"מ, ל"ב).

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

קונטרס העבודה

וּבִפְרָט כְּשֶׁמִּתְבּוֹנֵן בְּמַדְרֵיגוֹת בֶּאֱלקוּת שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַהֶאָרָה הַמִּתְלַבֶּשֶׁת בָּעוֹלָם הַתַּחְתּוֹן, וְהַיְינוּ בְּהָאוֹר הָאֱלקִי הַמִּתְלַבֵּשׁ וּמֵאִיר בָּעוֹלְמוֹת הָעֶלְיוֹנִים. וְכַנּוֹדָע דִּבְהָאוֹר דִּ"מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין" יֵשׁ בָּזֶה חִילּוּקֵי סְדָרִים מַעְלָה וּמַטָּה. דִּבְעוֹלְמוֹת עֶלְיוֹנִים מֵאִיר אוֹר עֶלְיוֹן יוֹתֵר, וְהַיְינוּ שֶׁהָאוֹר הוּא שָׁם בִּבְחִינַת גִּילּוּי יוֹתֵר, בְּלִי צִמְצוּם כָּל כַּךְ, וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּסֵפֶר שֶׁל בֵּינוֹנִים פֶּרֶק מ'.

(כְּמוֹ בְּשֵׂכֶל יֵשׁ כַּמָּה מִינֵי שִׂכְלִיִּים: דִּבְשֵׂכֶל גְּבוֹהַּ וְנַעֲלֶה יוֹתֵר – הֲרֵי יֵשׁ בּוֹ גִילּוּי אוֹר שֵׂכֶל יוֹתֵר; וּבְשֵׂכֶל עָמוֹק הַבָּא בִּבְחִינַת הַפְּשָׁטָה – הָאוֹר וְהַגִּילּוּי בּוֹ בְּיוֹתֵר כו'. וְעַל דֶּרֶךְ זֶה בְּכָל עוֹלָם שֶׁהוּא עֶלְיוֹן בְּמַדְרֵיגָה מִתְלַבֵּשׁ בּוֹ אוֹר נִגְלֶה יוֹתֵר, שֶׁאֵינוֹ מְצוּמְצָם כָּל כַּךְ, שֶׁזֶּהוּ בְּחִינַת הַמַּעֲלָה שֶׁבְּהָאוֹר, וְכָל שֶׁכֵּן בְּהָעֶשֶׂר סְפִירוֹת שֶׁבָּעוֹלָם הַהוּא שֶׁמֵּאִיר בָּהֶם הָאוֹר וְהַגִּילּוּי יוֹתֵר כו')

וְגַם יֵשׁ בָּזֶה חִילּוּקִים בְּמַדְרֵיגוֹת פְּרָטִיּוֹת. וּכְמוֹ "אִימָּא עִילָּאָה מְקַנְּנָא בְּכוּרְסְיָא"[45], וְ"שִׁית סְפִירָן בִּיצִירָה כוּ'". וּכְמוֹ בְּנַר"ן שֶׁהָאָדָם יוֹדֵעַ בְּעַצְמוֹ מַעֲלַת הָרוּחַ עַל הַנֶּפֶשׁ וּמַעֲלַת הַנְּשָׁמָה עַל הָרוּחַ כְּמַעֲלַת הַשֵּׂכֶל עַל הַמִּדּוֹת כוּ' – וְכֵן הוּא בְּנַר"ן דְּבִי"עַ כוּ'.

(וּבָאֱמֶת הַהֶפְרֵשׁ בָּזֶה הוּא גַּם כֵּן בְּאוֹפֶן הָאוֹר וְהַגִּילּוּי: אִם שֶׁמְּאִיר בְּחִינַת פְּנִימִיּוּת הָאוֹר אוֹ חִיצוֹנִיּוֹת הָאוֹר. דְּמוֹחִין הֵן בְּחִינַת פְּנִימִיּוּת, וּמִדּוֹת הֵן חִצוֹנִיּוֹת, וְנֶפֶשׁ – בְּחִינַת חִיצוֹנִיּוֹת דְּחִיצוֹנִיּוֹת כוּ', וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר)

וּכְשֶׁמִּתְבּוֹנֵן בְּכָל זֶה, בִּבְחִינַת הָאֲלָקוּת הַמֵּאִיר בְּכָל מַדְרֵיגָה וּמַדְרֵיגָה, וּבְהַעֲמָקַת הַדַּעַת, שֶׁיּוּקְלַט הָעִנְיָן הֵיטֵיב בְּמוֹחוֹ, וְיָאִיר בְּנַפְשׁוֹ, וְנִרְגָּשׁ בּוֹ הָעִילּוּי דֶּאֱלָקוּת (וּבְכָל אוֹר עֶלְיוֹן יוֹתֵר – נִרְגָּשׁ הָעִילּוּי בְּיוֹתֵר), הֲרֵי מִתְקָרֵב נַפְשׁוֹ מְאֹד בִּבְחִינַת דְּבֵיקוּת בָּאֲלָקוּת כוּ'. וְזֶהוּ בִּבְחִינַת אַהֲבָה שֶׁהוּא הַקֵּירוּב וְהַדְּבֵיקוּת בָּאֲלָקוּת, וּכְטֶבַע הַמַּיִם לְדַבֵּק כוּ'.

(וְכֵן הוּא בְּכָל מַדְרֵיגוֹת אַהֲבָה: כְּמוֹ בְּאַהֲבָה דְּ"נַפְשִׁי אִוִּיתִיךָ" וְ"כִּבְּרָא דְּאִשְׁתַּדַּל כוּ'", שֶׁזֶּהוּ מַה שֶׁחָפֵץ מְאֹד שֶׁיָּאִיר אוֹר אֵין־סוֹף בְּנַפְשׁוֹ וּלְדָבְקָה בּוֹ עַל יְדֵי הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת כוּ'. וְכֵן בְּאַהֲבָה דְּ"כַּמַּיִם הַפָּנִים" וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּסֵפֶר שֶׁל בֵּינוֹנִים פֶּרֶק מ"ט: "לְדָבְקָה בּוֹ יִתְבָּרֵךְ בִּדְבֵיקָה, חֲשִׁיקָה כוּ'". וְגַם בְּאַהֲבָה "כִּרְשִׁפֵּי אֵשׁ" – הוּא שֶׁחָפֵץ לְדָבְקָה בּוֹ יִתְבָּרֵךְ, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּסוֹף פֶּרֶק ל"ח בְּעִנְיַן הָאַהֲבָה הַבָּאָה מֵהִתְבּוֹנְנוּת בִּגְדוּלָּתוֹ יִתְבָּרֵךְ (וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּפֶרֶק מ"ג וְסוֹף פֶּרֶק מ"ד): "לְדָבְקָה בּוֹ עַל יְדֵי קִיּוּם הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה כוּ'", רַק שֶׁהִיא בִּבְחִינַת צִמְאוֹן כוּ').

וְעַל יְדֵי הַקֵּירוּב וְהַדְּבֵיקוּת בָּאֲלָקוּת הֲרֵי הוּא מִתְרַחֵק מֵהָעִנְיָנִים הַחוּמְרִים הַטִּבְעִים. דְּאַהֲבָה הִיא הַעֲתָקָה מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב "הָלוֹךְ וְנָסוֹעַ"[46]. וּכְמוֹ שֶׁהוֹלֵךְ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, כָּל מַה שֶׁמִּתְקָרֵב אֶל הַמָּקוֹם הַהוֹלֵךְ, הֲרֵי הוּא מִתְרַחֵק מֵהַמָּקוֹם שֶׁהָלַךְ מִשָּׁם. וְכָךְ הוּא בְּאַהֲבָה, דְּכָל מַה שֶׁמִּתְקָרֵב יוֹתֵר אֶל אֱלָקוּת, הֲרֵי הוּא מִתְרַחֵק מֵהָעִנְיָנִים הַחוּמְרִים. וְהוּא עִנְיַן חֲלִישׁוּת הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית, שֶׁנֶּחֱלַשׁ טִבְעוֹ הַחוֹמְרִי עַל יְדֵי הִתְגַּבְּרוּת הָאַהֲבָה לֶאֱלָקוּת.

(וּכְמוֹ שֶׁנִּרְגַּשׁ לְכָל עוֹבֵד ה', דְּעַל יְדֵי הַתְּפִלָּה בַּעֲבוֹדָה טוֹבָה בְּהִתְעוֹרְרוּת אַהֲבָה וְקֵירוּב לֶאֱלָקוּת, הִנֵּה גַּם כַּמָּה שָׁעוֹת אַחַר הַתְּפִלָּה הוּא אָדָם אַחֵר (עֶר אִיז גאָר אַ אַנְדֶערער[47]), אוֹ גַּם יוֹם שָׁלֵם. וּמוּבָן, דִּבְכְדֵי שֶׁתִּהְיֶה הַחֲלִישׁוּת בֶּאֱמֶת, הֲרֵי זֶה לֹא בְּפַעַם אַחַת וּשְׁתַּיִם, כִּי אִם בִּשְׁקִידַת הָעֲבוֹדָה יוֹם יוֹם. וּבְדֶרֶךְ כְּלָל הַחֲלִישׁוּת הִיא שֶׁאֵינוֹ מִתְפַּשֵּׁט לְהִתְלַבֵּשׁ בְּאֵבְרֵי הַגּוּף בְּמַעֲשֶׂה דִּבּוּר וּמַחֲשָׁבָה, וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּסֵפֶר שֶׁל בֵּינוֹנִים פֶּרֶק י"ב וְי"ג)

וְגַם עַל יְדֵי הֶעְדֵּר הַשִּׁימּוּשׁ בְּהַכּוֹחוֹת הַטִּבְעִיִּים, הֲרֵי הֵם מִתְחַלְּשִׁים. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּשַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה לְרַבֵּנוּ יוֹנָה ז"ל[48] בְּעִנְיַן שְׁבִירַת הַתַּאֲוָה, שֶׁזֶּהוּ עַל יְדֵי הֶעְדֵּר הָעֲשִׂיָּה בְּפוֹעַל, וּבְמֶשֶׁךְ זְמַן בְּהֶעְדֵּר הַהִשְׁתַּמְּשׁוּת בָּהֶם, הֲרֵי הֵם נֶחֱלָשִׁים הַרְבֵּה.

וְעוֹד זֹאת, שֶׁעַל יְדֵי הַקֵּירוּב לֶאֱלָקוּת נִרְגָּשׁ אֶצְלוֹ הַחוּמְרִיּוּת וְהָעֲבִיּוּת שֶׁל הָעִנְיָנִים הַגַּשְׁמִיִּים (די גְּרָאבְקֵייט פּוּן דֶעם[49]). דִּבְעֵת שֶׁהוּא נִמְשָׁךְ אַחֲרֵיהֶם אֵינוֹ מַרְגִּישׁ כְּלָל הָעֲבִיּוּת שֶׁבָּהֶם, אֲבָל כַּאֲשֶׁר מִתְקָרֵב לֶאֱלָקוּת, הֲרֵי הוּא מַרְגִּישׁ הֵיטֵיב אֶת הָעֲבִיּוּת וְהַבַּהֲמִיּוּת אֲשֶׁר בָּהֶם, וְאֵינוֹ חָפֵץ בְּשׁוּם אוֹפֶן לִהְיוֹת כִּבְהֵמָה.

(וְזֶהוּ הַטַּעַם שֶׁבִּכְדֵי לִפְעוֹל בְּנַפְשׁוֹ הַכִּפְיָה בְּעִנְיָנִים פְּרָטִים – הוּא בְּעֵת **הַתְּפִלָּה** דַּוְקָא, מִפְּנֵי שֶׁאָז מֵאִיר בּוֹ הַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית, וְהַכּוֹחוֹת דְּנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית הֵן בְּהֶעְלֵם אָז, דְּהוּא עִנְיַן הַחֲלִישׁוּת דְּנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית, עַל כֵּן בְּנֻקַּל לוֹ אָז לִפְעוֹל יוֹתֵר.

וְעוֹד, מִפְּנֵי שֶׁאָז הוּא רוֹאֶה וּמַרְגִּישׁ הֵיטֵב אֶת הָעֲבִיּוּת בָּזֶה, וּבְנֻקַּל יִפְעוֹל בְּעַצְמוֹ לִכְפּוֹת אֶת עַצְמוֹ כוּ').

וּבִפְרָט כְּשֶׁמִּתְבּוֹנֵן בְּעִנְיַן "רְאֵה נָתַתִּי לְפָנֶיךָ [..] אֶת הַחַיִּים וְאֶת הַטּוֹב וְאֶת הַמָּוֶת וְאֶת הָרָע"[50], דְּהַגַּשְׁמִי מִצַּד עַצְמוֹ הוּא דְּבַר מָוֶת, וּכְמוֹ גּוּף הַמֵּת, הֲרֵי הוּא מָאוּס בְּלִי חִיּוּת, וְנִפְסָד וְנִשְׁקָץ בְּיוֹתֵר, כְּמוֹ כֵּן כָּל הַדְּבָרִים הַגַּשְׁמִיִּים מִצַּד עַצְמָם בְּלִי הַכִּוּוּנָה הָאֱלֹקִית, כִּי אִם הַתַּאֲוָה שֶׁבָּהֶם, הֲרֵי זֶה דְּבַר מִיאוּס וְשֶׁקֶץ. דְּבַאֲרִיכוּת הַהִתְבּוֹנְנוּת בָּזֶה, נִמְאָסִים בְּעֵינָיו, בְּמִקְצָת עַל כָּל פָּנִים, הָעִנְיָנִים הַגַּשְׁמִיִּים הַחוּמְרִים, וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר מִזֶּה בִּדְרוּשׁ "תִּקְעוּ" הַנַּ"ל בַּמַּאֲמָר הַנַּ"ל.

וְגַם עַל יְדֵי הַחֲלִישׁוּת דְּנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית נַעֲשָׂה מוּכְשָׁר לְקַבֵּל אֶת הָאוֹר. וְהוּא, שֶׁגַּם הַשֵּׂכֶל הַטִּבְעִי יָבִין אֶת הָעִנְיָן הָאֱלֹקִי, וְאֵיךְ שֶׁהָעִיקָּר הוּא הָאֱלֹקוּת, וְהַגַּשְׁמִי הוּא דְּבַר טָפֵל לְגַמְרֵי, וְאֵינוֹ עוֹלֶה בְּשֵׁם דָּבָר כְּלָל לְעַצְמוֹ, וְאֵיךְ שֶׁאֱלֹקוּת הוּא תַּכְלִית הַטּוֹב. מַה שֶׁאֵין כֵּן הַגַּשְׁמִי וְהַחוּמְרִי אֵינוֹ טוֹב כְּלָל, וְאַדְּרַבָּא, הוּא רָע וְדָבָר מָאוּס בְּעֶצֶם;

---

45. אִמָּא . . בִּיצִירָה: תִּקּוּנֵי זֹהַר תִּקּוּן ו (כג, א).

46. לֶךְ לְךָ יב, ט.

47. הוּא אַחֵר לְגַמְרֵי.

48. שַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה לְרַבֵּינוּ יוֹנָה מְגִירוֹנְדִי – שַׁעַר רִאשׁוֹן עִיקָּר ט (סָעִיף ל). וּרְאֵה סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים עת"ר עַמּוּד פד.

49. הַגַּסּוּת שֶׁל זֶה.

50. נִצָּבִים ל, טו.

וּלְבָבוֹ יָבִין אֵיךְ שֶׁצָּרִיךְ לִרְצוֹת רַק בֶּאֱלִקוּת, וּמִתְעוֹרֵר בֶּאֱמֶת גַּם הוּא בִּרְצוֹן לֶאֱלִקוּת, לְהָנִיחַ וְלַעֲזוֹב כָּל הָעִנְיָנִים הַחוּמְרִיִּים וְהַגַּשְׁמִיִּים, וְשֶׁיִּהְיֶה כָּל עִסְקוֹ בִּרְצוֹן וְחֵפֶץ בְּעִנְיְנֵי אֱלִקוּת, בְּעֵסֶק הַתּוֹרָה וְקִיּוּם הַמִּצְוֹת. וְיִתְבָּאֵר לְקַמָּן שֶׁזֶּה עִיקַּר גְּדוֹל בַּעֲבוֹדָה, לְהָבִיא הַהִתְבּוֹנְנוּת לִידֵי הָבָנַת הַשֵּׂכֶל הַטִּבְעִי, שֶׁגַּם הוּא יָבִין הָעִנְיָן הָאֱלֹקִי וְיִתְעוֹרֵר גַּם כֵּן כו'.

(וּתְחִלָּה הוּא בְּדֶרֶךְ הֶסְכֵּם, שֶׁאֵינוֹ מוֹנֵעַ לְהָאַהֲבָה וּלְהָרְצוֹן בְּפוֹעַל דְּנֶפֶשׁ הָאֱלִקִית. וְהַיְינוּ, שֶׁאֵינוֹ מְבַלְבְּלוֹ וְאֵינוֹ מַטְרִידוֹ כָּל כַּךְ בְּעִנְיָנָיו הַחוּמְרִיִּים, וְאֵין לְהַנֶּפֶשׁ הָאֱלִקִית כּוֹבֶד בְּעִנְיָנָיו הָאֱלֹקִיִּים בְּתוֹרָה וּמִצְוֹת וּכְהַאי גַּוְונָא, וְאֵינוֹ פּוֹגֵעַ הִתְנַגְּדוּת לָזֶה מִצַּד הַחוֹמְרִי. וְעַל יְדֵי שְׁקִידַת הָעֲבוֹדָה נַעֲשֶׂה הָרְצוֹן גַּם בַּנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית כַּנ"ל, שֶׁגַּם הוּא רוֹצֶה בֶּאֱלִקוּת וּבְעִנְיְנֵי אֱלִקוּת, וְלֹא זוֹ בִּלְבַד שֶׁאֵין לוֹ כּוֹבֶד וְהִתְנַגְּדוּת, כִּי אִם שֶׁגַּם מִצַּד הַחוֹמְרִי הוּא חַי בְּעִנְיְנֵי אֱלִקוּת וְעוֹשֶׂה כָּל דָּבָר בְּרָצוֹן וְחֵשֶׁק וּבְחִיּוּת גָּדוֹל).

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים – קונטרסים

שאלות בפירוש תפלה ובקשה זו, ומהו "תשובה רפואה לעולם". העולם מעלים על האמת, והאדם ע"י התשובה, מרפא ומסיר את ההעלם.

"וְהָאִר* עֵינֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ, וְדַבֵּק לִבֵּנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ, וְיַחֵד לְבָבֵנוּ לְאַהֲבָה וּלְיִרְאָה אֶת שְׁמֶךָ, וְלֹא נֵבוֹשׁ וְלֹא נִכָּלֵם וְלֹא נִכָּשֵׁל לְעוֹלָם וָעֶד". וְצָרִיךְ לְהָבִין מַהוּ תֹּכֶן בַּקָּשׁוֹת אֵלּוּ. דְּהִנֵּה תּוֹרָה הִיא חָכְמָה וְדַעַת, וּרְאִיָּה תּוֹפֵס רַק דָּבָר גַּשְׁמִי, אִם כֵּן מַהוּ עִנְיַן הַבַּקָּשָׁה שֶׁיִּהְיֶה הֶאָרַת הָעֵינַיִם בַּתּוֹרָה שֶׁהִיא יְדִיעָה וְהַשָּׂגָה. וְכֵן הַבַּקָּשָׁה "וְדַבֵּק לִבֵּנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ", הִנֵּה דְּבֵקוּת הַלֵּב הוּא עִנְיַן רוּחָנִי שֶׁהוּא עִנְיַן הֶרְגֵּשׁ הַלֵּב, וְהַמִּצְוֹת הִנֵּה עִקָּרָם הֵם בִּדְבָרִים שֶׁל פֹּעַל בְּגַשְׁמִיּוּת כְּמוֹ הֲנָחַת תְּפִלִּין צִיצִית וְכוּ', וּמַהוּ עִנְיַן הַבַּקָּשָׁה לִהְיוֹת דְּבֵקוּת הַלֵּב בַּמִּצְוֹת. וּמַהוּ עִנְיַן הַבַּקָּשָׁה דְּ"וְיַחֵד לְבָבֵנוּ" שֶׁהוּא הַהִתְאַחֲדוּת דְּב' לְבָבוֹת, וַאֲשֶׁר אָז דַּוְקָא הִנֵּה "לֹא נֵבוֹשׁ וְלֹא נִכָּלֵם וְלֹא נִכָּשֵׁל", וְנַגִּיעַ אֶל הַתַּכְלִית הַמְּעֻלָּה דְּ"לְעוֹלָם וָעֶד", דְּמִכְּלָלוּת הָעִנְיָן נִרְאֶה דְּתַכְלִית הַדָּבָר וְעִקָּרוֹ, דְּבָעוֹלָם יִהְיֶה הַבְּחִינָה וּמַדְרֵגָה דְּ"וָעֶד", וּכְדֵי שֶׁנַּגִּיעַ אֶל הַתַּכְלִית הַזֶּה הוּא עַל יְדֵי מִלּוּי בַּקָּשׁוֹת אֵלּוּ, וְצָרִיךְ לְהָבִין מַהוּ עִנְיָנָם. וּלְהָבִין זֶה, הִנֵּה אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל (יוֹמָא דַף פו עַמּוּד א) "גְּדוֹלָה תְּשׁוּבָה שֶׁמְּבִיאָה רְפוּאָה לָעוֹלָם", וְצָרִיךְ לְהָבִין לָמָּה צָרִיךְ הָעוֹלָם לִרְפוּאָה, דְּלִכְאוֹרָה הָיָה רָאוּי שֶׁיֹּאמַר "רְפוּאָה לָאָדָם", וּמַהוּ עִנְיַן הָרְפוּאָה לָעוֹלָם. אַךְ הָעִנְיָן הוּא, דְּהִנֵּה עוֹלָם הוּא לְשׁוֹן הֶעְלֵם, שֶׁהָאוֹר הָאֱלֹקִי מְכֻסֶּה וְנֶעְלָם, וְלָזֹאת צְרִיכָה רְפוּאָה לְהָסִיר אֶת הַהֶסְתֵּר וּלְגַלּוֹת אֶת הָאֱמֶת, וּרְפוּאָה זוֹ הוּא עַל יְדֵי הָאָדָם,

התורה והנשמה נקראים נר, כי מאירים את החשך הרוחני שבעולם, לעשותו דירה בתחתונים. "גשמיות" – מסתיר על החיות האלקית, "חומריות" – עושה את השקר לאמת.

דְּהִנֵּה אִיתָא בְּמִדְרָשׁ רַבָּה (דְּבָרִים פָּרָשָׁה ד): הַנֶּפֶשׁ וְהַתּוֹרָה נִמְשְׁלוּ בְּנֵר, הַנֶּפֶשׁ דִּכְתִיב (מִשְׁלֵי כ) "נֵר ה' נִשְׁמַת אָדָם", וְהַתּוֹרָה דִּכְתִיב (שָׁם ד) "כִּי נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר", אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לָאָדָם הַזֶּה, נֵרִי בְּיָדְךָ וְנֵרְךָ בְּיָדִי, נֵרִי בְּיָדְךָ זוֹ הַתּוֹרָה, וְנֵרְךָ בְּיָדִי זוֹ הַנֶּפֶשׁ, אִם שָׁמַרְתָּ אֶת נֵרִי אֲנִי מְשַׁמֵּר אֶת נֵרְךָ, וְאִם כִּבִּיתָ אֶת נֵרִי אֲנִי מְכַבֶּה אֶת נֵרְךָ וְכוּ', אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אִם שְׁמַרְתֶּם דִּבְרֵי תּוֹרָה אֲנִי מְשַׁמֵּר אֶתְכֶם מִן הַמַּזִּיקִין, וְנִמְצָא דְּנֵר הַנְּשָׁמָה וְנֵר הַתּוֹרָה תְּלוּיִים זֶה בָּזֶה, אִם שָׁמַרְתָּ אֶת נֵרִי הַתּוֹרָה הִיא עַל יְדֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵן מְשַׁמְּרִין אֶת הַתּוֹרָה, וְעַל יְדֵי הַתּוֹרָה אֲנִי מְשַׁמֵּר אֶת נֵרְךָ, דִּשְׁמִירַת הַנְּשָׁמוֹת הוּא עַל יְדֵי הַתּוֹרָה, וּשְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד נִקְרָאִים נֵר, דְּעִנְיַן הַנֵּר בְּגַשְׁמִיּוּת הוּא בִּשְׁבִיל לְהָאִיר אֶת הַחֹשֶׁךְ, וּכְמַאֲמַר "מְעַט אוֹר דּוֹחֶה הַרְבֵּה חֹשֶׁךְ", כֵּן הַנֵּר דְּתוֹרָה וּנְשָׁמָה מְאִירִים אֶת הַחֹשֶׁךְ הָרוּחָנִי, וְכִדְאִיתָא בְּמִדְרָשׁ רַבָּה (שְׁמוֹת פָּרָשָׁה מח) "שְׂאוּ מָרוֹם עֵינֵיכֶם וּרְאוּ מִי בָרָא אֵלֶּה — בִּזְכוּת מִי נִבְרְאוּ 'אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ', וּבִזְכוּת מִי הֵם עוֹמְדִים, בִּזְכוּת 'אֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי

*) נדפס בספר המאמרים - קונטרסים חלק א עמוד 472 ואילך.

יִשְׂרָאֵל'. וְאֵלֶּה בִּזְכוּת מִי הֵם עוֹמְדִים, בִּזְכוּת 'אֵלֶּה
הָעֵדוּת וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים'", וְהוּא דְּהַמְּכַוֵּן בִּבְרִיאַת
הָעוֹלָם הוּא בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל, וְיִשְׂרָאֵל בִּשְׁבִיל הַתּוֹרָה,
דְּזֶהוּ דִּכְתִיב "בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹקִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת
הָאָרֶץ", דְּ"בְּרֵאשִׁית" הוּא ב' רֵאשִׁית, דִּשְׁנַיִם נִקְרָאִים
רֵאשִׁית, הַתּוֹרָה נִקְרֵאת רֵאשִׁית וְיִשְׂרָאֵל נִקְרָאִים רֵאשִׁית,
וּבִשְׁבִיל ב' אֵלּוּ נִבְרָא הָעוֹלָם, וְהַיְנוּ דְּתַכְלִית הַכַּוָּנָה
בִּבְרִיאַת וְהִתְהַוּוּת הָעוֹלָם הוּא שֶׁיִּשְׂרָאֵל יִתְעַסְּקוּ בַּתּוֹרָה
וַעֲבוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (יְשַׁעְיָה מה יב) "אָנֹכִי
עָשִׂיתִי אֶרֶץ, וְאָדָם עָלֶיהָ בָּרָאתִי" וְגוֹ', דְּ"אָנֹכִי" מִי
שֶׁאָנֹכִי שֶׁעָשִׂיתִי אֶרֶץ, הוּא בִּשְׁבִיל הָ"אָנֹכִי הֲוַיְ' אֶלֹקֶיךָ"
שֶׁבְּמַתַּן תּוֹרָה, וְהַיְנוּ דְּנִתְאַוָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִהְיוֹת
לוֹ יִתְבָּרֵךְ דִּירָה בַּתַּחְתּוֹנִים, וּבִשְׁבִיל זֶה הִנֵּה "עָשִׂיתִי
אֶרֶץ", וּבִכְדֵי דְּכַוָּנָה זוֹ תֵּשְׁלַם עַל יְדֵי הַתַּחְתּוֹנִים, הִנֵּה
"וְאָדָם עָלֶיהָ", שֶׁהוּא בְּרִיאַת הָאָדָם, דְּ"אַתֶּם קְרוּיִים
אָדָם", וְזֶהוּ "וְאָדָם עָלֶיהָ", מַה שֶּׁנִּבְרָא הָאָדָם הוּא
בִּשְׁבִיל בָּרָאתִ"י, בְּגִימַטְרִיָּא תַּרְי"ג, בִּכְדֵי שֶׁיְּקַיֵּם הַמִּצְוֹת
אֲשֶׁר בִּגְזֵרַת רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ וְיִתְעַלֶּה נִתְלַבְּשׁוּ בִּדְבָרִים
גַּשְׁמִיִּים. וְזֶהוּ דְּהַנֶּפֶשׁ וְהַתּוֹרָה נִמְשְׁלוּ בְּנֵר, דְּעִנְיָנוֹ לְהָאִיר
אֶת הַחֹשֶׁךְ, כֵּן הִנֵּה יִשְׂרָאֵל וְתוֹרָה מְאִירִים אֶת הַחֹשֶׁךְ
דְּעוֹלָם הַזֶּה שֶׁנִּמְשַׁל לְלַיְלָה, וּכְשֵׁם שֶׁבַּלַּיְלָה הִנֵּה מִפְּנֵי
הַחֹשֶׁךְ חֲרֵי אֵין הָאָדָם רוֹאֶה מְאוּמָה וְיוּכַל לִפֹּל בְּאֶחָד
הַפְּחָתִים אוֹ לְנַזֵּק אֶת עַצְמוֹ בְּכָל מִינֵי מִכְשׁוֹלִים שֶׁיָּכוֹל
לִהְיוֹת, וְצָרִיךְ לְנֵר לְהָאִיר אֶת הַחֹשֶׁךְ, הִנֵּה כְּמוֹ כֵן בָּעוֹלָם
הַזֶּה לִהְיוֹתוֹ עוֹלָם גַּשְׁמִי וְחָמְרִי נִקְרָא חֹשֶׁךְ, דְּחַיּוּת הוּא
אוֹר, עֵס אִיז לִיכְטִיגא, וְגַשְׁמִי הוּא מַה שֶּׁמְּכַסֶּה וּמַסְתִּיר
עַל הַחַיּוּת, עֵס פָאר־דעֶקְט אוֹיף דעֶם אֱמֶת[ב], וּכְמוֹ בְּגוּף
וְנֶפֶשׁ שֶׁהַנֶּפֶשׁ הוּא חַיּוּת וְאוֹר, וְהַגּוּף הוּא גַּשְׁמִי וְחֹשֶׁךְ
הַמַּסְתִּיר עַל הָאֱמֶת, וְהַיְנוּ דַּהֲגַם דְּכָל אֶחָד יוֹדֵעַ וּמַרְגִּישׁ
שֶׁהָעִקָּר הוּא הַחַיּוּת, וּמִכָּל מָקוֹם הִנֵּה הַגּוּף מְכַסֶּה
וּמַסְתִּיר עַל הָאֱמֶת, וְהַחָמְרִי הוּא עוֹד גַּס יוֹתֵר מִן
הַגַּשְׁמִי, דְּהַגַּשְׁמִי הוּא מְכַסֶּה עַל הָאֱמֶת, אֲבָל עַל כָּל
פָּנִים יוֹדְעִים אֶת הָאֱמֶת, וְהַחָמְרִי הִנֵּה לֹא זוֹ בִּלְבָד
שֶׁמְּכַסֶּה עַל הָאֱמֶת וּמַחְשִׁיךְ עָלָיו, הִנֵּה עוֹד זֹאת שֶׁעוֹשֶׂה
אֶת הַשֶּׁקֶר לֶאֱמֶת, דְּהִנֵּה כָּל נִבְרָא שֶׁנִּמְצָא, לֹא עָשָׂה אֶת
עַצְמוֹ, כִּי אֵין דָּבָר עוֹשֶׂה אֶת עַצְמוֹ, וְהִתְהַוּוּת כָּל
הַנִּבְרָאִים הוּא מֵהַכֹּחַ הָאֱלֹקִי שֶׁהוּא הָאַיִן הַמְהַוֶּה אֶת
הַיֵּשׁ, כִּי כָּל הִתְהַוּוּת אֶפְשָׁר לִהְיוֹת רַק מֵאַיִן וְלֹא מִיֵּשׁ,
וּכְמַאֲמַר "יֵשׁ מִיֵּשׁ הוּא שֶׁקֶר וְצָרִיךְ לִהְיוֹת אֵין בְּאֶמְצַע",
וְלָכֵן גַּם בִּזְרִיעַת הַגַּרְעִין אִי אֶפְשָׁר לִהְיוֹת שׁוּם צְמִיחָה
טֶרֶם שֶׁנִּרְקָב וְנִפְסָד צוּרָתוֹ שֶׁל הַגַּרְעִין הַנִּזְרָע,
וְהִתְכַּלְּלוּתוֹ בְּכֹחַ הַצּוֹמֵחַ שֶׁהִטְבִּיעַ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא
בָּאָרֶץ, וְכֵן הוּא בְּכָל בְּרִיאָה וְהִתְהַוּוּת שֶׁהוּא מֵהַכֹּחַ
הָאֱלֹקִי שֶׁהֵם הָעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת דְּמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית, וְכֵן
הַחַיּוּת דְּכָל נִבְרָא וְנִבְרָא הוּא מֵהַכֹּחַ הָאֱלֹקִי שֶׁהִטְבִּיעַ
הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּהַנְּפָשׁוֹת וּמַדְּלוֹת דְּדוֹמֵם צוֹמֵחַ חַי,
וּמֵהַנִּיצוֹץ אֱלֹקוּת שֶׁהִטְבִּיעַ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּהַנְּשָׁמוֹת.
וְהִנֵּה הַדּוֹמֵם צוֹמֵחַ חַי הַגַּשְׁמִיִּים, וְכֵן גּוּף הָאָדָם שֶׁהוּא
רַק גַּשְׁמִי וְלֹא חָמְרִי מַמָּשׁ, הֵם מְכַסִּים עַל הָאֱמֶת, אֲבָל
אֵינָם מַכְחִישִׁים אֶת הָאֱמֶת, מַה שֶּׁאֵין כֵּן הַנִּבְרָאִים
הַחָמְרִיִּים כְּמוֹ הַדּוֹמֵם וְגוּף הָאָדָם בְּמִי שֶׁהוּא חָמְרִי,
עוֹשֶׂה אֶת הַשֶּׁקֶר לֶאֱמֶת.

העולם – גוף גדול, האדם – עולם קטן. גשמיות – חשך, חומריות – אפלה. ב' סוגי רע. באפלה האויר מושחת וגס, ומכבה את הנר. צריך אבוקה גדולה לשרוף את האויר המקולקל.

ב) **וְהִנֵּה** בְּאָבוֹת דְּרַבִּי נָתָן (פֶּרֶק לא) מְבֹאָר בַּאֲרֻכָּה, דְּכָל
מַה שֶּׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעוֹלָמוֹ בָּרָא
בָּאָדָם, דְּהַיּוֹצֵא מִזֶּה הוּא שֶׁהָעוֹלָם הוּא גּוּף גָּדוֹל וְהָאָדָם
הוּא עוֹלָם קָטָן, דְּזֶהוּ דִּכְתִיב (אִיּוֹב יט, כו) "וּמִבְּשָׂרִי אֶחֱזֶה
אֱלֹקַּ", דְּהָאָדָם הִנֵּה מֵהַגּוּף וְהַנֶּפֶשׁ שֶׁלּוֹ הוּא יָכוֹל לִרְאוֹת
אֱלֹקוּת בָּעוֹלָם, אֲבָל גַּשְׁמִיּוּת הָעוֹלָם מְכַסֶּה עַל הָאֱמֶת
בְּדֻגְמַת דָּבָר כְּמוֹ שֶׁהַגּוּף מְכַסֶּה עַל הַנֶּפֶשׁ, וּבִפְרָט
חָמְרִיּוּת הָעוֹלָם עוֹשֶׂה אֶת הַשֶּׁקֶר לֶאֱמֶת, וְהַהֶפְרֵשׁ בֵּין
גַּשְׁמִי לְחָמְרִי הוּא, דְּגַשְׁמִי הוּא חֹשֶׁךְ, וְחָמְרִי הוּא אֲפֵלָה,
חֹשֶׁךְ נִקְרָא דונְקעֶל, דאָס הייסט אַ לייכטע פינסטערנישׁ[ג],
אָפֵל הוּא נִקְרָא פינסטערנישׁ[ד]. וְעִנְיָנוֹ בַּנֶּפֶשׁ הוּא, דְּהִנֵּה
יֵשׁ ב' מִינֵי רָע, הָא' הוּא שֶׁיּוֹדֵעַ שֶׁהַדָּבָר הַהוּא הוּא רָע,
דְּיֵשׁ דְּבָרִים אֲשֶׁר הָאָדָם מִתְאַוֶּה אֲלֵיהֶם בִּמְאֹד וְחוֹמְדָם
בְּיוֹתֵר, אֲבָל יוֹדֵעַ הוּא שֶׁהֵם דְּבָרִים אֲסוּרִים עַל פִּי
הַתּוֹרָה, הִנֵּה הַגַּם שֶׁיְּצִרוֹ מִתְגַּבֵּר עָלָיו בִּמְאֹד לַהֲסִיתוֹ
וּלְפַתּוֹתוֹ, וּמִכָּל מָקוֹם עוֹלֶה בְּלִבּוֹ אֵיזֶה הִרְהוּר שֶׁל יִרְאַת
שָׁמַיִם, וּמִשּׁוּם זֶה הוּא יָכוֹל לַעֲמֹד עַל נַפְשׁוֹ בְּדַעַת
וּבְחִירָה שֶׁלֹּא יֵלֵךְ בְּדֶרֶךְ זוֹ שֶׁיַּזִּיק בָּהּ בְּוַדַּאי, וְזֶהוּ דִּכְתִיב
"רְאֵה נָתַתִּי לְפָנֶיךָ אֶת הַחַיִּים וְאֶת הַטּוֹב וְאֶת הַמָּוֶת וְאֶת
הָרָע", הֲרֵי רוֹאֶה בְּעֵינָיו ב' דְּרָכִים לְפָנָיו, וְעוֹד זֹאת יוֹתֵר
כִּי יוֹדֵעַ הוּא בְּמַעֲלַת הַדְּרָכִים אֲשֶׁר לְפָנָיו, כִּי הַטּוֹב
הָאֲמִתִּי שֶׁהוּא רוּחָנִי הוּא חַיִּים, וְהַטּוֹב הַגַּשְׁמִי בְּתַאֲוָה
וְחֶמְדָּה הוּא רָע וּמָוֶת. וְהַב' הוּא רָע כָּזֶה, הַיְנוּ שֶׁהוּא
בְּמַעֲמָד וּמַצָּב כָּזֶה, דַּהֲגַם שֶׁהוּא יוֹדֵעַ שֶׁהוּא דָּבָר אָסוּר

א. מוּאר. ב. מכסה על האמת. ג. זאת אומרת, חושך קל (דליל). ד. חשוך מאוד.

עַל פִּי הַתּוֹרָה, הִנֵּה אֵינוֹ עוֹלֶה עַל דַּעְתּוֹ כְּלָל רַחֲמָנָא לִצְלָן
הָאִסּוּר שֶׁבָּזֶה, וְעוֹשֶׂה מַה שֶּׁהוּא חָפֵץ בִּשְׁרִירוּת הַלֵּב,
דְּזֶהוּ דִּכְתִיב (מִשְׁלֵי ד, יט) "דֶּרֶךְ רְשָׁעִים כָּאֲפֵלָה לֹא יָדְעוּ
בַּמֶּה יִכָּשְׁלוּ", דַּאֲפֵלָה הִיא עוֹד קָשָׁה מֵאֹפֶל, וְהוּא הַנִּקְרָא
"טִיפֶּע גֶעדִיכְטֶע פִינְסְטֶערְנִיש"[ה], וְגַם הָאַוִּיר מֵשִׁחַת שָׁם,
דְּהִנֵּה בְּבַיִת שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רִבּוּי הָאוֹר גַּם הָאַוִּיר טוֹב, וּבְבַיִת אָפֵל שֶׁאֵין בּוֹ אוֹר הֲרֵי גַּם הָאַוִּיר מְקַלְקָל, וּמִכָּל מָקוֹם הִנֵּה אוֹר הַנֵּר דּוֹחֶה אֶת הַחֹשֶׁךְ, אֲבָל בִּמְעָרָה עֲמֻקָּה בָּאֲדָמָה, הִנֵּה לֹא זֶה בִּלְבָד שֶׁהוּא מָקוֹם הָאֲפֵלָה, הִנֵּה גַּם הָאַוִּיר הוּא מֵשִׁחַת בִּמְאֹד, וְעַל הֶרֹב דּוֹחֶה וּמְכַבֶּה אֶת הַנֵּר וּצְרִיכִים אֲבוּקָה גְּדוֹלָה לְהָאִיר אֶת הַחֹשֶׁךְ הַגַּס עַל יְדֵי שְׁרֵפַת הָאַוִּיר הַמְּקַלְקָל,

ב' אופנים בהדחת היצה"ר את האדם: דבר ר"ל – קרירות בעניני תומ"צ, אופל. קטב ר"ל – חמימות לתאוות עוה"ז, אפילו ב"צהרים". התהוות הרע – כדי שהאדם יעמוד בנסיון.

דְּהִנֵּה כְּתִיב (תְּהִלִּים צא) "מִדֶּבֶר בָּאֹפֶל יַהֲלֹךְ מִקֶּטֶב יָשׁוּד צָהֳרָיִם", הִנֵּה דֶּבֶר הוּא רַחֲמָנָא לִצְלָן מַגֵּפָה הַבָּאָה מִן מַחֲלָה מִתְדַּבֶּקֶת, וְאֹפֶן הַחֹלִי רַחֲמָנָא לִצְלָן הוּא שֶׁמִּתְקָרְרִים אֵבָרָיו בָּזֶה אַחַר זֶה עַד שֶׁרַחֲמָנָא לִצְלָן הוּא מֵת, וְקֶטֶב הוּא רַחֲמָנָא לִצְלָן חֳלִי הַמַּכְרִית, וְאֹפֶן הַחֹלִי רַחֲמָנָא לִצְלָן הוּא עַל יְדֵי חֲמִימוּת גְּדוֹלָה הַנִּקְרָא פָאר‌בְּרֶענְטִי[ו] רַחֲמָנָא לִצְלָן. וְהִנֵּה דֶּבֶר וְקֶטֶב הֵם ב' קְלִפּוֹת קָשׁוֹת, אֲשֶׁר כְּפִי הַמְבֹאָר בְּעִנְיָנָם, דֶּבֶר הוּא קְלִפָּה דְּקֹר שֶׁזְּמַנּוֹ יוֹתֵר בַּלַּיְלָה, דִּבְכָל זְמַן מִזְּמַנֵּי הַשָּׁנָה הֵן בַּחֹרֶף וְהֵן בַּקַּיִץ הַלַּיְלָה הִיא קָרָה יוֹתֵר מֵהַיּוֹם וְלָכֵן הַמַּחֲלָה רַחֲמָנָא לִצְלָן שֶׁל דֶּבֶר בַּלַּיְלָה, וְקֶטֶב הִיא קְלִפָּה דְּחֹם שֶׁזְּמַנּוֹ יוֹתֵר בַּיּוֹם. וְעִנְיָנוֹ בָּעֲבוֹדָה הוּא, דְּיֵצֶר הָרָע יֵשׁ לוֹ ב' מִינֵי דְּרָכִים וָאֳפָנִים אֵיךְ לְהָסִית אֶת הָאָדָם וּלְהַדִּיחוֹ מִדַּרְכֵי הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה: הָאֹפֶן הָא' הוּא עַל יְדֵי חֳלִי הַדֶּבֶר שֶׁהוּא לְשׁוֹן מִדְּבָר וְדִבּוּר, וְעִנְיָנוֹ בִּקְרִירוּת, וְהוּא מַה שֶּׁהַיֵּצֶר הָרָע מְקָרֵר לְהָאָדָם כָּל עִנְיַן הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה, וּכְשֵׁם שֶׁבַּגַּשְׁמִיּוּת עִנְיַן מַחֲלָה זוֹ הוּא מַה שֶּׁרַחֲמָנָא לִצְלָן אֵבָרָיו אֶחָד לְאֶחָד מִתְקָרְרִים וּמֵתִים, וְוועֶרְן רַחֲמָנָא לִצְלָן פָאר‌קִילְט אוּן אַפְּגֶעשְׁטָארְבֶּען עַד אֲשֶׁר נִכְלֶה כֻּלּוֹ רַחֲמָנָא לִצְלָן, הִנֵּה כְּמוֹ כֵן הוּא בְּרוּחָנִיּוּת, מַה שֶּׁהַיֵּצֶר הָרָע מְקָרֵר אֶת הָאָדָם מִתּוֹרָה וּמִצְוֹת, מְקָרֵרוֹ מֵהַציצִית וּמְקָרֵרוֹ מִן הַתְּפִלִּין שַׁבָּת מִקְוֶה וְכָשֵׁר עַד אֲשֶׁר עוֹשֶׂה אוֹתוֹ לְמֵת רַחֲמָנָא לִצְלָן, וּמַתְחִיל מִן הַנָּקֵל בְּיוֹתֵר, דְּגַם מִי שֶׁהוּא בֶּן תּוֹרָה מְקָרֵרוֹ שֶׁלֹּא יִלְמַד, וְאַחַר כָּךְ מְקָרֵרוֹ בְּהֶעְדֵּר קִיּוּם מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְאַחַר כָּךְ מְבִיאוֹ רַחֲמָנָא לִצְלָן לְמִצְוֹת לֹא תַּעֲשֶׂה, וְכָל הִשְׁתַּדְּלוּתוֹ שֶׁל הַיֵּצֶר הָרָע הוּא לַעֲשׂוֹת אֶת הָאָדָם כְּמִדְבָּר שָׁמֵם שֶׁלֹּא יִהְיֶה רָאוּי לְהַצְמִיחַ שׁוּם פְּרִי טוֹב, עֵר מאַכְט אִים פוּסְט, לַיְידִיגְט רַחֲמָנָא לִצְלָן אִים אוֹיְם[ז] מִכֹּל דָּבָר טוֹב, אוּן פִילְט אִים אָן[ח] בְּכָל הַדְּבָרִים רָעִים, כְּמוֹ בְּדִבְרֵי לִיצָנוּת וְהַדּוֹמֶה, דְּבִתְחִלָּה מְפַטֵּם אוֹתוֹ בְּרִבּוּי דִּבּוּרִים שֶׁל דְּבָרִים בְּטֵלִים וּמְבִיאוֹ גַּם לְדִבּוּרִים אֲסוּרִים וּבִקְרִירוּת בְּכָל עִנְיְנֵי הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה. וְהָאֹפֶן הַב' שֶׁהַיֵּצֶר הָרָע מַלְהִיב אֶת לֵב הָאָדָם בְּכָל דְּבַר תַּאֲוָה וְחֶמְדָּה מֵעִנְיְנֵי עוֹלָם הַזֶּה, דּוּעֶר יֵצֶר הָרָע צוּפְלַאקֶערְט דֶעם מֶענְטְשֶׁן מִיטְ[ט] כָּל הַצִּיּוּרִים הַנִּחְמָדִים לְגוּפוֹ, וְכָל הִשְׁתַּדְּלוּתוֹ שֶׁל הַיֵּצֶר הָרָע מאַכעֶן דֶעם מֶענְטְשֶׁען אַ צוּלַאזעֶנֶע הַאַרְץ[י], וּלְעוֹרְרוֹ לְכָל מִינֵי רָע, וְהוּא עַל יְדֵי פְּרִיקוּת עֹל שֶׁלֹּא יִהְיֶה לוֹ שׁוּם דָּבָר הַמּוֹנֵעַ מִלְּמַלֹּאת תַּאֲוָתוֹ, וּבְזֶה הוּא חַס וְשָׁלוֹם מַכְרִית אֶת הָאָדָם. וְזֶהוּ "מִדֶּבֶר בָּאֹפֶל יַהֲלֹךְ", דִּי הַתְחָלָה אִיז אֹפֶל, וואָס עֶס אִיז פִינְסְטֶער. תּוֹרָה אִיז אוֹר אוּן חַיּוּת, אוּן אַז עֶס פֶעלְט דֶער אוֹר הַתּוֹרָה אִיז פִינְסְטֶער[יא], וְעַל יְדֵי רִבּוּי הָאֹפֶל רַחֲמָנָא לִצְלָן בְּהֶעְדֵּר אוֹר תּוֹרָה, הִנֵּה הַמַּחֲלָה הַמִּתְדַּבֶּקֶת רַחֲמָנָא לִצְלָן בִּקְרִירוּת לְקִיּוּם הַמִּצְוֹת יְהַלֵּךְ, וּמִיּוֹם לְיוֹם רַחֲמָנָא לִצְלָן תִּתְגַּבֵּר, וְקֶטֶב הַכְּרִיתָה רַחֲמָנָא לִצְלָן יָשׁוּד גַּם הַצָּהֳרַיִם שֶׁהוּא תֹּקֶף הָאוֹר וְהַגִּלּוּי, וְהַיְנוּ דְּגַם בָּזֶה שֶׁהוּא בָּרוּר כַּצָּהֳרַיִם, הִנֵּה יְשַׁדֵּד מִגֹּדֶל הַפְּרִיקוּת עֹל, עַד כִּי רַחֲמָנָא לִצְלָן יֹאמְרוּ לָאֵל סוּר מִמֶּנּוּ, וְדַעַת דְּרָכָיו לֹא יֶחְפָּצוּ. וְזֶהוּ "דֶּרֶךְ רְשָׁעִים כָּאֲפֵלָה", שֶׁהוּא עֹמֶק רָע, שֶׁהָרָע סוֹבְבוֹ וּמַקִּיפוֹ מִכֹּל צַד וּפִנָּה, וְלֹא חָלִי וְלֹא מַרְגִּישׁ, עֵר אִיז אַזוֹי פִיל מְשֻׁקָּע אִין דֶעם רָע רַחֲמָנָא לִצְלָן, אַז עֵר פִילְט דאָס גָּאר נִיט[יב], וְהַיְנוּ שֶׁהוּא בֵּית קִבּוּל לָרָע שֶׁהוּא קָשֶׁה מֵהָרָע עַצְמוֹ, דְּהָרָע הִיא בְּרִיאָה וְעִנְיָנוֹ בְּכָךְ, וּבֶאֱמֶת הִנֵּה עִקַּר הַהִתְהַוּוּת הָרָע אֵינוֹ אֶלָּא לְנַסּוֹת אֶת הָאָדָם וּלְהַרְבּוֹת שְׂכָרוֹ בְּעָמְדוֹ בַּנִּסָּיוֹן, וּכְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּסֵפֶר שֶׁל בֵּינוֹנִים[יג] פֶּרֶק יב כִּי הַמֹּחַ שַׁלִּיט עַל הַלֵּב בְּתוֹלַדְתּוֹ וְטֶבַע יְצִירָתוֹ, שֶׁכָּךְ נוֹצַר הָאָדָם בְּתוֹלַדְתּוֹ שֶׁכָּל אָדָם יָכוֹל בִּרְצוֹנוֹ שֶׁבְּמֹחוֹ לְהִתְאַפֵּק וְלִמְשֹׁל בְּרוּחַ תַּאֲוָתוֹ

ה. חושך עמוק וסמיך. ו. קודח (שרוף). ז. עושה אותו שומם, מרוקן אותו, ה' יצילנו. ח. וממלא אותו. ט. יצר הרע מלהיב ומלהיט את האדם עם. י. לעשות לאדם לב פרוע. יא. ההתחלה - אופל, שחשוך. תורה היא אור וחיות, וכשחסר אור התורה, אזי חשוך. יב. הוא כל כך שקוע ברע ה' יצילנו, שאינו מרגיש את זה כלל. יג. ספר התניא.

שֶׁבְּלִבּוֹ, וְטֶבַע זֶה הוּא בְּכָל אָדָם, אֶלָּא לִהְיוֹתוֹ חָמְרִי הֵינוּ שֶׁנִּשְׁקַע בָּעִנְיָנִים הַגַּשְׁמִיִּים וּמֻטְבָּע בְּעִנְיְנֵי הַגּוּף, הוּא יוֹשֵׁב רַחֲמָנָא לִצְלָן בַּאֲפֵלָה וְכַנַּ"ל, דְּבַאֲפֵלָה הִנֵּה הָאֲוִיר נִתְקַלְקֵל עַד שֶׁדּוֹחֶה אֶת הָאוֹר. וְלָכֵן הִנֵּה בִּכְדֵי לְהָאִיר מָקוֹם הָאֲפֵלָה צְרִיכִים אוֹר שֶׁל אֲבוּקָה גְּדוֹלָה דַּוְקָא.

התורה והנשמה נקראות נר, ירדו לעולם להאיר את החשך, שהטבע עצמו הוא למעלה מהטבע.

ג) **וְהִנֵּה** זֶהוּ "הַנֶּפֶשׁ וְהַתּוֹרָה נִמְשְׁלוּ בְּנֵר", דְּשְׁנֵיהֶם יַחְדָּו כְּשֶׁהֵם כְּלוּלִים הוּא כְּמוֹ הָאֲבוּקָה שֶׁקְּלוּעָה וּכְלוּלָה מִכַּמָּה נֵרוֹת יַחְדָּיו וְאוֹר וְאֵשׁ יַחְדָּיו. דְּבַתּוֹרָה כְּתִיב "מִימִינוֹ אֵשׁ דָּת לָמוֹ", וּכְתִיב "הַלּוֹא דְבָרַי כָּאֵשׁ", וְאֵשׁ הַתּוֹרָה שׁוֹרֵף אֶת הָאֲוִיר הַמְּקַלְקָל, וְהַיְנוּ דִּירִידַת הַנְּשָׁמָה לְמַטָּה לְהִתְלַבֵּשׁ בְּגוּף גַּשְׁמִי וּנְתִינַת הַתּוֹרָה לְמַטָּה בָּעוֹלָם הַזֶּה הוּא בִּכְדֵי לְהָאִיר אֶת הַחֹשֶׁךְ וְהָאֲפֵלָה דְּעוֹלָם הַזֶּה וּלְגַלּוֹת אֶת הָאֱמֶת, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב "וֶאֱמֶת הֲוָיָ' לְעוֹלָם", דְּשֵׁם הֲוָיָ' פֵּרוּשׁוֹ הָיָה הֹוֶה וְיִהְיֶה כְּאֶחָד שֶׁזֶּהוּ לְמַעְלָה מִן הַטֶּבַע, הִנֵּה "אֱמֶת הֲוָיָ' לְעוֹלָם" דְּזֶהוּ אֲמִתַּת עִנְיַן הָעוֹלָם וְקִיּוּמוֹ, וְהַיְנוּ שֶׁטֶּבַע עַצְמָהּ הוּא לְמַעְלָה מִן הַטֶּבַע, וִידִיעַת דָּבָר זֶה הוּא מִן הַטֶּבַע עַצְמוֹ, וְהַיְנוּ דְּמִזֶּה עַצְמוֹ מַה שֶּׁהָעוֹלָם כְּמִנְהָגוֹ נוֹהֵג, דִּבְכָל יוֹם וָיוֹם הַשֶּׁמֶשׁ זוֹרֵחַ בַּמִּזְרָח וְשׁוֹקֵעַ בַּמַּעֲרָב, וְכֵן כָּל הַנְהָגוֹת הָעוֹלָם וְעִנְיָנָיו כְּפִי שֶׁהִטְבִּיעַ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הוּא בְּכָל הַזְּמַנִּים בְּשָׁוֶה, הִנֵּה מִזֶּה עַצְמוֹ נִרְאֶה בְּמוּחָשׁ שֶׁהַטֶּבַע עַצְמוֹ הוּא לְמַעְלָה מִן הַטֶּבַע.

שאלה: מדוע הוויות דאביי ורבא הם דבר קטן ומעשה מרכבה הוא דבר גדול. פי' החיות רצוא ושוב: שרפים – ביטול פנימי, אופנים – ביטול חיצוני, ומרעישים כי אינם משיגים. מרכבה נק' דבר גדול, כי תמיד רוצים לעלות יותר למעלה.

וְהָעִנְיָן הוּא, דְּהִנֵּה אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל (סֵפֶר דַּף כח עמוד א) עַל רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי שֶׁלֹּא הִנִּיחַ דָּבָר גָּדוֹל וְדָבָר קָטָן, דָּבָר גָּדוֹל מַעֲשֵׂה מֶרְכָּבָה, דָּבָר קָטָן הֲוָיוֹת[יד] דְּאַבַּיֵּי וְרָבָא. וְלִכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן אֵיךְ נִקְרָאִים הֲוָיוֹת דְּאַבַּיֵּי וְרָבָא דָּבָר קָטָן, הֲלֹא זֶהוּ עִקַּר תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה, דְּמַה שֶׁאוֹמֵר הֲוָיוֹת דְּאַבַּיֵּי וְרָבָא הֲרֵי אֵין הַכַּוָּנָה רַק אַבַּיֵּי וְרָבָא לְבַד, שֶׁהֲרֵי רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי הָיָה תַּנָּא, וְאַבַּיֵּי וְרָבָא בְּדוֹר רְבִיעִי שֶׁל הָאֲמוֹרָאִים, וְתָפַס אַבַּיֵּי וְרָבָא שֶׁהֵן הַמְּצוּיִים בְּיוֹתֵר בְּכָל הַהֲלָכוֹת, וּכְפֵרוּשׁ רַשִּׁ"י דְּרַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי שָׂם לִבּוֹ לָתֵת טַעַם עַל כָּל דְּבַר הֲלָכָה, וְאִם כֵּן זֶה כּוֹלֵל כְּלָלוּת תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה וְאֵיךְ נִקְרָא דָּבָר קָטָן. וּמַהוּ מַעֲשֵׂה מֶרְכָּבָה שֶׁנִּקְרָא דָּבָר גָּדוֹל. אַךְ הָעִנְיָן הוּא, דְּהִנֵּה כְּתִיב (יְחֶזְקֵאל א) "וְהַחַיּוֹת רָצוֹא וָשׁוֹב כְּמַרְאֵה הַבָּזָק", שֶׁהַחַיּוֹת הַקֹּדֶשׁ הֵן בִּבְחִינַת רָצוֹא לְהִכָּלֵל בְּאוֹר אֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, וְלִהְיוֹת הָרָצוֹן הָעֶלְיוֹן הוּא בִּבְחִינַת הַשּׁוֹב, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב "לֹא תֹהוּ בְּרָאָהּ, לָשֶׁבֶת יְצָרָהּ", עַל כֵּן הֵן בִּבְחִינַת שׁוֹב, אָמְנָם עַל יְדֵי הָרָצוֹא שֶׁלָּהֶם הֲרֵי הֵם מַעֲלִים וּמַגְבִּיהִים אֶת הַכִּסֵּא לְמַדְרֵגָה גְּבוֹהָה יוֹתֵר, דְּזֶהוּ כְּלָלוּת עִנְיַן הַמֶּרְכָּבָה שֶׁמַּגְבִּיהַּ לְמַעְלָה וּמַדְרֵגָה גְּבוֹהָה, וְיֵשׁ בָּזֶה כַּמָּה בְּחִינוֹת וּמַדְרֵגוֹת, וְכִדְאִיתָא בְּכִתְבֵי הָאֲרִיז"ל שֶׁיֵּשׁ כְּרוּב חַיּוֹת וְאוֹפַנִּים, כְּרוּבִים וּשְׂרָפִים בְּעוֹלָם הַבְּרִיאָה, חַיּוֹת בְּיִצִּירָה וְאוֹפַנִּים בַּעֲשִׂיָּה, דְּהַמֶּרְכָּבָה דְּעוֹלָם הַבְּרִיאָה הִיא לְמַעְלָה הַרְבֵּה יוֹתֵר מֵהַמֶּרְכָּבָה דְּעוֹלָם הַיְצִירָה, וְלָכֵן מָשְׁלוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל אֶת יְשַׁעְיָהוּ וִיחֶזְקֵאל לְבֶן כְּרַךְ וּבֶן כְּפָר שֶׁרָאוּ אֶת הַמֶּלֶךְ, שֶׁיְּשַׁעְיָהוּ הוּא כְּבֶן כְּרַךְ שֶׁרָאָה אֶת הַמֶּלֶךְ שֶׁהַבֵּן כְּרַךְ הוּא שֶׁמַּרְגֵּל בִּרְאִיַּת הַמֶּלֶךְ, וַהֲגַם שֶׁמִּתְפַּעֵל מְאֹד מִגְּדֻלַּת הַמֶּלֶךְ וְהַדְרַת גְּאוֹנוֹ, אָמְנָם עִם זֶה הֲרֵי בִּרְאִיָּתוֹ הוּא מֵשִׂים לִבּוֹ גַּם עַל עִנְיָנִים פְּנִימִיִּים, כִּי לִהְיוֹתוֹ בֶּן כְּרַךְ הוּא יוֹדֵעַ גַּם מֵעִנְיְנֵי הַנְהָגַת הַמְּלוּכָה וּמִתְעַנֵּג עַל זֶה בְּתַעֲנוּג גָּדוֹל, כִּי הוּא יֵשׁ לוֹ הֲבָנָה בָּזֶה, וּפוֹעֵל בּוֹ בִּטּוּל פְּנִימִי. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בֶּן כְּפָר כְּשֶׁרוֹאֶה אֶת הַמֶּלֶךְ שֶׁאֵינוֹ מֻרְגָּל בִּרְאִיַּת פְּנֵי הַמֶּלֶךְ וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ וּמַשִּׂיג עִנְיְנֵי הַמְּלוּכָה, הֲרֵי הוּא מִתְפַּעֵל מֵחִיצוֹנִיּוּת הָעִנְיָנִים, וְהַבִּטּוּל הוּא גַּם כֵּן בִּטּוּל חִיצוֹנִי. וְהַדֻּגְמָא מִזֶּה לְמַעְלָה הוּא בַּשְּׂרָפִים שֶׁהֵם בְּעוֹלָם הַבְּרִיאָה דְּאִמָּא עִלָּאָה מְקַנְּנָא בְּכוּרְסַיָּא[טו] שֶׁהוּא עוֹלָם הַהַשָּׂגָה, וְהַשְּׂרָפִים שֶׁהֵם בְּעוֹלָם הַבְּרִיאָה הֲרֵי הֵם מַשִּׂיגִים דְּאוֹר אֵין סוֹף הוּא קָדוֹשׁ וּמֻבְדָּל, וְאֵיךְ דְּכֻלָּא קַמֵּיהּ כְּלָא חֲשִׁיב[טז], וַהֲרֵי הֵם בִּבְחִינַת בִּטּוּל פְּנִימִי מַמָּשׁ, דְּעַל שֵׁם זֶה נִקְרָאִים "שְׂרָפִים", שֶׁמִּתְבַּטְּלִים בְּנֹעַם הַשָּׂגָתָם זוֹ, אֲבָל הָאוֹפַנִּים אֵינָם מַשִּׂיגִים רַק שֶׁיּוֹדְעִים שֶׁיֵּשׁ מַה שֶּׁלְּמַעְלָה מֵהַשָּׂגָתָם, אֲבָל אֵינָם מַשִּׂיגִים מַהוּ, עַל כֵּן הַבִּטּוּל שֶׁלָּהֶם הוּא בִּטּוּל חִיצוֹנִי בִּלְבַד. וְזֶהוּ גַּם כֵּן סִבַּת הָרַעַשׁ שֶׁלָּהֶם, דְּלִכְאוֹרָה מֵאַחַר שֶׁאֵינָם מַשִּׂיגִים מִפְּנֵי מָה הֵם מַרְעִישִׁים כָּל כָּךְ, אַךְ בֶּאֱמֶת הִיא הַנּוֹתֶנֶת, דְּלִפְי

יד. עיונים. טו. שהאם העליונה (בינה) מקננת בכיסא (כך מכונה עולם הבריאה). טז. הכל בפניו חשוב כ"לא".

שֶׁאֵינָם מַשִּׂיגִים לְכָךְ הֵם מַרְעִישִׁים, וְעַל דֶּרֶךְ מָשָׁל מִי שֶׁהוּא מַשִּׂיג שֵׂכֶל עָמֹק בְּיוֹתֵר אִם מַשִּׂיגוֹ בְּטוֹב אֵינוֹ מַרְעִישׁ כְּלָל, כִּי אִם הוּא נִכְנָס יוֹתֵר לְעָמְקוֹ וּפְנִימִיּוּתוֹ שֶׁל הַמַּשְׂכָּל הַהוּא וְנִדְבָּק מְאֹד בְּהָעִנְיָן עַד שֶׁמִּתְבַּטֵּל מִכָּל מְצִיאוּתוֹ בַּעֲרֵבוּת וּמְתִיקוּת הַשֵּׂכֶל הַהוּא, וְהוּא בְּנַחַת וּמְנוּחָה דַּוְקָא בַּחֲשַׁאי, אֲבָל זֶה שֶׁיּוֹדֵעַ שֶׁיֵּשׁ כָּאן אֵיזֶה שֵׂכֶל עָמֹק וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ מַהוּ, הֲרֵי הוּא מַרְעִישׁ עַד אֲשֶׁר יֵדַע הָעִנְיָן הַהוּא. וְכָךְ הָאוֹפַנִּים, הִנֵּה מִפְּנֵי הֶעְדֵּר הַשָּׂגָתָם מִשּׁוּם זֶה הוּא הָרַעַשׁ שֶׁלָּהֶם. וּמוּבָן מִזֶּה אֵיךְ שֶׁהַמֶּרְכָּבָה דִּשְׁרָפִים הוּא לְמַעְלָה הַרְבֵּה מֵהַמֶּרְכָּבָה דְּחַיּוֹת וְאוֹפַנִּים. וּבִפְרָטִיּוּת יֵשׁ בָּזֶה הַרְבֵּה מַדְרֵגוֹת גָּבֹהַּ מֵעַל גָּבֹהַּ עַד בְּחִינַת מֶרְכָּבָה הַיּוֹתֵר עֶלְיוֹנָה שֶׁבָּאֲצִילוּת, שֶׁהָאֲבוֹת הֵן הֵן הַמֶּרְכָּבָה לְחֶסֶד־גְּבוּרָה־תִּפְאֶרֶת דַּאֲצִילוּת, דִּלְגַבֵּי בְּחִינָה וּמַדְרֵגָה זוֹ הִנֵּה גַּם הַמֶּרְכָּבָה הַיּוֹתֵר עֶלְיוֹנָה דִּבְרִיאָה יְצִירָה עֲשִׂיָּה הִיא בְּאֵין עֲרוּךְ לְגַבֵּי מֶרְכָּבָה דַּאֲצִילוּת שֶׁהִיא בְּחִינַת אֱלֹקוּת מַמָּשׁ. וְזֶהוּ דְּמֶרְכָּבָה נִקְרֵאת "דָּבָר גָּדוֹל", לִהְיוֹת כִּי כָּל עִנְיַן הַמֶּרְכָּבָה הַכֹּסֶף וְהַתְּשׁוּקָה לַעֲלוֹת בְּעֲלוּי אַחַר עֲלוּי אַלְץ גְּרֶעֶסֶער און הֶעֶכְערִי, וְזֶהוּ "דָּבָר גָּדוֹל", שֶׁהוּא דָּבָר שֶׁעִנְיָנוֹ לַעֲלוֹת לְמַדְרֵגָה עֶלְיוֹנָה יוֹתֵר.

תושבע"פ נקרא דבר קטן, כי התורה התלבשה בדברים גשמיים, שהם קטנים לגבי עצמות א"ס. התורה היא המשכה עצמית ובאה בדברים גשמיים דוקא, כמו שדוקא כח הראיה תופס דבר גשמי, ושמיעה תופס דבר רוחני.

ד) **אָמְנָם** חֲיָוֹת דְּאַבֵּי וְרָבָא נִקְרָא "דָּבָר קָטָן", דְּהִנֵּה אִיתָא בְּמִדְרָשׁ רַבָּה (שְׁמוֹת פָּרָשָׁה לג) "אָמַר רַבִּי בֶּרֶכְיָא בְּרַבִּי, בְּנֹהַג שֶׁבָּעוֹלָם אָדָם מוֹכֵר חֵפֶץ מִתּוֹךְ בֵּיתוֹ וְהוּא עָצֵב עָלָיו, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נָתַן תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל וְהוּא שָׂמֵחַ כו'. בְּנֹהַג שֶׁבָּעוֹלָם אָדָם לוֹקֵחַ חֵפֶץ מִן הַשּׁוּק שֶׁמָּא יָכוֹל לִקְנוֹת בְּעָלָיו, אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נָתַן תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל וְאוֹמֵר לָהֶם כִּבְיָכוֹל לִי אַתֶּם לוֹקְחִים". הֲרֵי שֶׁעַל יְדֵי הַתּוֹרָה נִמְשָׁךְ בְּחִינַת עַצְמוּת אוֹר אֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא. וְהִנֵּה לְקִיחָה הִיא עַל יְדֵי בֵּית יָד, שֶׁהוּא עִנְיָן אַחֵר מֵהַדָּבָר שֶׁלּוֹקְחִים אוֹתוֹ, וּכְמוֹ לְקִיחַת הַשֵּׂכֶל עַל יְדֵי אוֹתִיּוֹת, הֲרֵי הָאוֹתִיּוֹת הֵם רַק בֵּית יָד אֶל הַשֵּׂכֶל, וְכֵן בַּתּוֹרָה הִנֵּה עִנְיַן הַלְּקִיחָה הוּא מַה שֶּׁהַתּוֹרָה נִתְלַבְּשָׁה בְּשֵׂכֶל וְהַשָּׂגָה וַהֲלָכוֹת גַּשְׁמִיּוֹת, דְּזֶהוּ עִנְיַן הַלְּקִיחָה עַל יְדֵי עִנְיָן אַחֵר. וְזֶהוּ שֶׁחֲיָוֹת דְּאַבֵּי וְרָבָא נִקְרָא "דָּבָר קָטָן", דְּתוֹרָה הִיא הַמְשָׂכָה עַצְמִית מֵעַצְמוּת אֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא רַק שֶׁנִּתְצַמְצֵם בִּדְבָרִים קְטַנִּים, וְהַיְנוּ שֶׁהַתּוֹרָה נִתְלַבְּשָׁה בַּהֲלָכוֹת גַּשְׁמִיּוֹת וּפְרָטֵי הַהֲלָכוֹת וְדִינִים דְּשַׁבָּת וּתְפִלִּין וְצִיצִית וְכוּ', וְכֵן הַמִּצְוֹת הֵם בִּדְבָרִים גַּשְׁמִיִּים, תְּפִלִּין בַּקְּלַף הַגַּשְׁמִי, וְצִיצִית בַּצֶּמֶר הַגַּשְׁמִי, סֵכָּה בִּסְכַךְ גַּשְׁמִי, וד' מִינִים שֶׁבַּלּוּלָב בִּצְמָחִים גַּשְׁמִיִּים, וּתְרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת וְקָרְבָּנוֹת הַכֹּל בְּעִנְיָנִים גַּשְׁמִיִּים, וּבְכָל מִצְוָה יֵשׁ כַּמָּה פְּרָטֵי דִּינִים כְּפִי גְּזֵרַת חָכְמָתוֹ וּרְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ בְּדִיּוּק וּבְהַגְבָּלָה דַּוְקָא. וְהִיא הַנּוֹתֶנֶת, לִהְיוֹת שֶׁהַתּוֹרָה וּמִצְוֹת הֵם בְּחִינַת פְּנִימִיּוּת וְעַצְמִיּוּת הָרָצוֹן, הִנֵּה מִשּׁוּם זֶה בָּא בְּהַגְבָּלָה וּבִמְצִיאוּת יֵשׁ דַּוְקָא. וּכְמוֹ בָּאָדָם, הִנֵּה הַהַשְׁפָּעָה עַצְמִית שֶׁהִיא לְמַעְלָה מֵהַשְׁפָּעַת הַשֵּׂכֶל, דְּהַשְׁפָּעַת הַשֵּׂכֶל הוּא רַק הֶאָרָה לְבָד, וְהַשְׁפָּעָה עַצְמִית הֲרֵי נוֹתֵן לוֹ מֵעַצְמוּת כֹּחוֹתָיו וּמֵעֶצֶם הַנֶּפֶשׁ שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַכֹּחוֹת עַד שֶׁיָּכוֹל לִהְיוֹת יָפֶה כֹּחַ הַבֵּן, וּמִכָּל מָקוֹם הִנֵּה הַשְׁפָּעַת הַשֵּׂכֶל שֶׁהִיא הֶאָרָה בָּאָה בִּדְבוּר, וְהַשְׁפָּעָה עַצְמִית בָּאָה בְּגַשְׁמִי, הֲרֵי שֶׁהָעַצְמִי דַּוְקָא בָּא בְּדָבָר גַּשְׁמִי. וּכְמוֹ כֵן יוּבָן בַּתּוֹרָה שֶׁהִיא הַמְשָׂכָה עַצְמִית הֲרֵי הִיא בָּאָה בְּעִנְיָנִים גַּשְׁמִיִּים דַּוְקָא. וְיֵשׁ עַל זֶה הַרְבֵּה דֵּגְמָאוֹת בַּגַּשְׁמִיּוּת, וּכְמוֹ עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל חוֹתָם הֶחָקוּק עַל אֶבֶן טוֹב, הֲרֵי מִצַּד בְּהִירַת הָאֶבֶן אִי אֶפְשָׁר לִקְרֹא הָאוֹתִיּוֹת הַחֲקוּקִים בּוֹ כִּי אִם חוֹתְמִים עַל הַשַּׁעֲוָה, וְאִם הָאֶבֶן בִּלְתִּי מַבְהִיק יְכוֹלִים לִקְרֹא הָאוֹתִיּוֹת עַל הָאֶבֶן עַצְמוֹ, אָמְנָם כַּאֲשֶׁר הוּא אֶבֶן הַמַּבְהִיק אִי אֶפְשָׁר לִקְרֹא הָאוֹתִיּוֹת הַחֲקוּקִים בּוֹ כִּי אִם עַל הַשַּׁעֲוָה. נִמְצָא דִּבְדָבָר הַבִּלְתִּי בָּהִיר וּמַבְהִיק אִי אֶפְשָׁר לִהְיוֹת הַגִּלּוּי בְּקִרּוּב אֶל מְקוֹרוֹ כִּי אִם בִּרְחוּק דַּוְקָא, וְהַדֵּגְמָא מִזֶּה יוּבָן לְמַעְלָה, דְּחוֹתָמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֱמֶת, שֶׁהוּא עִנְיַן "אֲנִי רִאשׁוֹן וַאֲנִי אַחֲרוֹן וּמִבַּלְעָדַי אֵין אֱלֹקִים", שֶׁעַל זֶה מוֹרֶה תֵּבַת "אֱמֶת", דְּרֵאשִׁיתוֹ אֶמְצָעִיתוֹ וְסוֹפוֹ אֶחָד, וְאֵין אֱמֶת אֶלָּא תּוֹרָה, שֶׁעַל יְדֵי הַתּוֹרָה הוּא גִּלּוּי בְּחִינַת "וֶאֱמֶת הָוֶי' לְעוֹלָם", וְהִתְגַּלּוּת זֹאת הִיא בִּרְחוּק דַּוְקָא, הַיְנוּ כְּמוֹ שֶׁנִּתְלַבְּשָׁה בִּדְבָרִים גַּשְׁמִיִּים דַּוְקָא, וְהַיְנוּ דְּזֶה עַצְמוֹ מוֹרֶה עַל מַעֲלָתָהּ וּמַדְרֵגָתָהּ הָעַצְמִי. וְיוּבָן זֶה מִמַּה שֶׁאָנוּ רוֹאִים בְּכֹחוֹת הַנֶּפֶשׁ דִּרְאִיָּה הִיא לְמַעְלָה מִשְּׁמִיעָה, דְּכַאֲשֶׁר אָדָם שׁוֹמֵעַ אֵיזֶה דָּבָר וּמֵבִין אוֹתוֹ, דַּהֲבָנָה זוֹ הִיא מַה שֶּׁנַּעֲשָׂה קִנְיָן בְּנַפְשׁוֹ. וְאַחַר כָּךְ כְּשֶׁרוֹאֶה אֶת הַדָּבָר, נַעֲשָׂה קִנְיָן בַּנֶּפֶשׁ בְּאֹפֶן אַחֵר לְגַמְרֵי. וּבַנֶּפֶשׁ הוּא דִּשְׁמִיעָה תּוֹפֵס רַק הַמְּצִיאוּת וּרְאִיָּה תּוֹפֵס הַמַּהוּת. וּבַדְּבָרִים הַנִּתְפָּסִים בִּרְאִיָּה וּשְׁמִיעָה, הֲרֵי שְׁמִיעָה תּוֹפֵס דָּבָר רוּחָנִי וּרְאִיָּה תּוֹפֵס דָּבָר גַּשְׁמִי דַּוְקָא, וְיָדוּעַ דִּרְאִיָּה דְּחָכְמָה הוּא בְּחִינַת פְּנִימִיּוּת וְעַצְמוּת הַחָכְמָה וּבָא דַּוְקָא לְמַטָּה יוֹתֵר, וּכְמוֹ "הָוֶי' בְּחָכְמָה יָסַד אָרֶץ".

יז. לגדול ונעלה יותר.

התנאים מגלים תושבע"פ בהלכות גשמיות, ונק' דבר קטן, כי עושה את האדם "קטן" ע"י ביטול ותשובה. והאר עינינו – להשיג המאור שבתורה, ודבק לבנו – בכוונת המצוות, הנה"א יזכך את הנה"ב לקרבו לאלקות.

וְזֶהוּ "בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹקִים", דְּרֵאשִׁית בַּסְּפִירוֹת הוּא בְּחִינַת חָכְמָה, וּבְרֵאשִׁית נָמֵי מַאֲמָר הוּא, וּכְתִיב (מִיכָה ו, ב) "וְהָאֵתָנִים מֹסְדֵי אָרֶץ", דְּאָרֶץ הוּא בְּחִינַת תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה, וְ"אֵיתָנִים" אוֹתִיּוֹת "תַּנָּאִים", שֶׁהֵם הַמְיַסְּדִים וּמְגַלִּים תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה, וּבָא דַּוְקָא בַּהֲלָכוֹת גַּשְׁמִיּוֹת, וְזֶהוּ דַּהֲוָיוֹת דְּאַבַּיֵּי וְרָבָא נִקְרָאִים "דָּבָר קָטָן", מִפְּנֵי שֶׁנִּתְצַמְּצֵם בִּדְבָרִים גַּשְׁמִיִּים. וְהַצִּמְצוּם הַזֶּה הוּא עַל דֶּרֶךְ צִמְצוּם שְׁכִינָתוֹ בֵּין שְׁנֵי בַּדֵּי אָרוֹן, דְּצִמְצוּם זֶה אֵינוֹ עִנְיַן הַסִּלּוּק אוֹ הַמְעוּט, כִּי אִם אַדְרַבָּא שֶׁמְּצֵמְצָם כָּל עַצְמוֹ כְּבְיָכוֹל בְּמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ בְּעֵרֶךְ כְּלָל. וְנִקְרֵאת תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה "דָּבָר קָטָן", פֵּרוּשׁ שֶׁהוּא דָּבָר שֶׁעוֹשֶׂה אוֹתוֹ לְקָטָן, כִּי עֵסֶק הַתּוֹרָה צָרִיךְ לִהְיוֹת בִּבְחִינַת בִּטּוּל דַּוְקָא, וְהַבִּטּוּל בָּזֶה הוּא לִהְיוֹת בִּבְחִינַת בִּטּוּל בַּמְּציאוּת לְגַמְרֵי, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב "תַּעַן לִשׁוֹנִי אִמְרָתֶךָ" כְּעוֹנֶה אַחַר הַקּוֹרֵא, וְאָז מַמְשִׁיכִים "וֶאֱמֶת הֲוָיָ' לְעוֹלָם" שֶׁהִיא רְפוּאַת הָעוֹלָם. אָמְנָם בִּכְדֵי שֶׁתִּהְיֶה הָעֲבוֹדָה בְּנֶפֶשׁ וְתוֹרָה שֶׁיִּהְיוּ בְּמַדְרֵגַת נֵר הַמֵּאִיר חֹשֶׁךְ הָעוֹלָם הוּא עַל יְדֵי הַתְּשׁוּבָה דַּוְקָא, דְּאָז מַגִּיעִים אֶל הַתַּכְלִית הַמְּעֻלָּה. דְּהִנֵּה "רָעָד" בְּחִלּוּפֵי אַתְוָון[יח] "אֶחָד", דְּאֶחָד הוּא יְחוּדָא עִלָּאָה[יט], וָעֶד יְחוּדָא תַּתָּאָה[כ], וְהַכַּוָּנָה דְּמַדְרֵגַת וָעֶד דְּעוֹלָם שֶׁהוּא בְּחִינַת יְחוּדָא תַּתָּאָה יִהְיֶה גַּם כֵּן הַהַמְשָׁכָה וְהַגִּלּוּי דְּמַדְרֵגַת יְחוּדָא עִלָּאָה. וְזֶהוּ "וְהָאֵר עֵינֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ", דְּלִהְיוֹת שֶׁהַתּוֹרָה נִתְלַבְּשָׁה בַּהֲלָכוֹת שִׂכְלִיִּים, הִנֵּה הַבַּקָּשָׁה הֶאָרַת הָעֵינַיִם לְהַשְׂכִּיל וּלְהַשִּׂיג הַמָּאוֹר שֶׁבַּתּוֹרָה שֶׁהוּא הָאֲלָקוּת שֶׁבַּתּוֹרָה, וְכֵן הַמִּצְוֹת מְלֻבָּשִׁים בְּעִנְיָנִים גַּשְׁמִיִּים, הִנֵּה הַבַּקָּשָׁה שֶׁיִּהְיֶה דְּבֵקוּת הַלֵּב בְּכַוָּנַת הַמִּצְוֹת, דְּאָז הִנֵּה קִיּוּם הַמִּצְוֹת בְּפֹעַל הוּא בְּחִיּוּת פְּנִימִי, וְאָז יֵשְׁלַם הַכַּוָּנָה דִּיחוּד הַלְּבָבוֹת, דְּהַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית יִבְרוֹר וְיִזַּכֵּךְ אֶת הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית שֶׁיִּתְקָרֵב לֶאֱלֹקוּת. וְהַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית גּוֹרֵם עִלּוּי בְּהַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית, דְּעַל יְדֵי הַבֵּרוּר שֶׁהַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית מְבָרֵר אֶת הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית מִתַּעֲלֶה בְּעִלּוּי נַעֲלֶה. וְלֹא נִבּוֹשׁ בְּעָלְמָא דֵּין[כא] וְלֹא נִכָּלֵם לְעָלְמָא דְּאָתֵי[כב], וְאָז הִנֵּה בְּמֵילָא דְּלֹא נִכָּשֵׁל לִהְיוֹת מֻכְרָח לָבֹא בְּגִלְגּוּל שֵׁנִי וְכוּ', וְיֵשְׁלַם הַכַּוָּנָה דְּגַם בְּהַוָּעֵד דְּעוֹלָם שֶׁהִיא בְּחִינַת דַּעַת תַּחְתּוֹן יִהְיֶה גִּלּוּי דִּבְחִינַת אֶחָד יְחוּדָא עִלָּאָה.

י"ב־י"ג תמוז, תרצ"ב

יח. אותיות (באפן שאותיות אהו"י, וכן אחה"ע מתחלפים). יט. יחוד עליון (כפי שהוא מלמעלה, שכל העולם אינו מציאות כלל). כ. יחוד תחתון (כפי שהעולם נראה למטה, שהוא מציאות אלא שהוא בטל). כא. בעולם זה. כב. לעולם הבא.

ספר השיחות – ה'תש"ב־תש"ג בלה"ק

צה. בשיעור "תניא" היומי[12] – כפי שמסודר בקובץ "היום יום" – מתחיל הרבי במלים "וגם כי אין לו דמות הגוף". לכאורה היה צריך לומר "וגם כי אין לו גוף", והוא אומר "אין לו דמות הגוף". "גוף" משמעו הגוף וחיות הגוף בעצם, ו"דמות הגוף" משמעה הארת הנפש שבגוף.

קיום וחיות הם שני ענינים שונים, כפי שאנו רואים בסוגי בני אדם: ישנם סוגי בני אדם שהם בדרגה של קיום, וישנם סוגי בני אדם שהם בדרגה של חיות.

שני סוגי בני אדם אלה, הם: יושב־אוהל ובעל־עסק. ביושב־אוהל יש הענין של חיות, ובבעל־עסק – רק של קיום. החיות של בעל־עסק היא כשהוא בא לבית המדרש. העסק הוא רק הקיום, ואילו החיות שלו היא בבית המדרש.

גם בצומח ישנם קיום וחיות. כמו באתרוג, הרי כשהוא עומד כל השנה באילנו – זהו קיומו, ואילו חיותו היא כשמברכים עליו, שאז כל המין מתעלה. כך הדבר בגוף: קיום הגוף הוא הגוף בעצם, ו"דמות הגוף" הוא הארת הנפש, או ש"דמות הגוף" הוא ענין הלחלוחית, כמו שיש העצמות והמוח וזוהי הלחלוחית. הלחלוחית היא ענין ה"דמות". וכשם שבגוף ישנם הבדלים בין מעלה ומטה, ראש, אברי הנשימה, גוף ורגל. ולא רק במעלה ומטה אלא בעצם

12) פמ"ב: וגם כי אין לו (ע' ס) – כנ"ל פ"כ (ע' 120).

מהות הבשר קיים הבדל, אינו דומה בשר הגוף לבשר הלב, עצם הבשר הוא אחר. כך ישנם גם הבדלים בהארת הנפש המאירה בגוף.

מהמילים "וגם כי אין לו דמות הגוף", הרבי מתחיל להסביר איך שני הֲפָכִים הם בנושא אחד, אבל כל אחד מההפכים מחזק את משנהו. מבוא דמבוא להשגה שכלית של העניין, יכול להיות מעניין התערובת שבאה על־ידי אש.

ישנם שלשה סוגי תערובת: א) תערובת יבש ביבש. כל אחד הוא מציאות לעצמו, אלא בגלל התערובת אין מציאותו ניכרת כל כך. אך בכל מקום שהוא נמצא, הוא במציאותו כפי שהיה לפני התערובת. ב) תערובת לח בלח. בתערובת זו לא ניכרת מציאותו כפי שהיא לפני התערובת, אך במהותו הוא נשאר כפי שהיה. ג) תערובת הטיגון על־ידי אש, כמו הצנון בדבש. בצנון יש חריפות חזקה, ובדבש מתיקות חזקה. על־ידי הטיגון באש נעשה כזו תערובת בשני הפכים אלה, שבהרגש הטעם, מה ש"חיך אוכל יטעם"[13], מורגשת המתיקות מהצנון והחריפות מהדבש. מורגש שעל־ידי האש נעשתה תערובת כזו, ש"מעז יצא מתוק וממתוק יצא עז"[14].

צו. השגת השלילה עשירה ועמוקה, מציין הרבי במלים הספורות: "כי נפש האדם אפילו השכלית והאלקית, היא מתפעלת ממאורעי הגוף".

הרבי אומר לנו מהו יהודי: "אך כל ישראל מאמינים בני מאמינים בלי שום חקירת שכל אנושי, ואומרים אתה הוא עד שלא נברא העולם וכו' כנ"ל פ"כ".

לאחרי שהוא דן בענין האמונה, מוסיף הרבי "כנ"ל פ"כ", שם מבואר ענין האחדות בכמה אופנים. אך התירוץ הוא, ששני הדברים צריכים להיות: ההשגה, עד כמה שיכולים להשיג, וענין האמונה.

צז. כשהרבי יצא[15] בערב ש"ק מברכים אלול תקע"ב, מליאדי, בגלל מלחמת נפוליון, הורה להודיע לו באיזה ניגון לכת [מארש] חצה הצבא הצרפתי את הגבול הרוסי במעבר פרייסען. כשהביאו וניגנו בפניו את הניגון, אמר שהוא ניגון של נצחון, נכנס לדביקות חזקה, ואמר: סוף־כל־סוף יהיה "דידן נצח".

צח. אצל מורנו הבעל־שם־טוב נ"ע[16] נקראה סעודת אחרון של פסח – "סעודת משיח".

סעודת יום אחרון של פסח ה'תש"ג

13) איוב יב, יא.
14) שופטים יד, יד.
15) ראה לקו"ד יט כסלו תרצ"ג.
16) ראה "היום יום" ע' מז.

ספר הזכרונות מכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע מליובאוויטש

פרק י"ט – השידוך

לאחר שהסתדר בוויטעבסק - לא היו תחילה לברוך שום דאגות. היה לו עדיין סכום כסף מסוים שחסך, דבר שהספיק לו לצרכיו המועטים. העיקר היה אצלו הלימוד, והישיבה בוויטעבסק, בה השמיעו שיעוריהם גיסו והגאון רבי פלטיאל, השביעה רצונו במידה מלאה.

כאשר הבחין ברוך מאוחר יותר שהכסף הולך ואוזל - יצא, כדרכו, לחפש עבודה. כיוון שלא ברר הרבה, לא היה לו קשה למצוא עבודה, ככל שנזדמנה לו.

עם צאתו העירה - נתקל בבנין שהיה בעיצומה של בניה. יהודים ולא־יהודים היו עסוקים שם בנשיאת אבנים ולבנים ובהשגת חמרי בניין. ברוך הציע עצמו לעבודה זו ונתקבל. לשמחתו בוצע התשלום בקבלנות - על מספר היחידות - או לפי שעות. דבר זה אִפְשֵׁר לברוך לעסוק בעבודה שעות מספר, ולחזור לאחר מכן ללימודיו בבית־המדרש. בכלל, היה נוהג ברוך לעבוד רק במידה הדרושה לקבל שכר שיספיק למילוי צרכיו בלבד, ואילו את מוֹתר הזמן הקדיש אך ורק ללימודים.

כך חלף הקיץ. ברוך חש עצמו בנוח בעיר מולדתו, שכן איש לא הפריע לו, בהיותו עצמאי במידה מספקת כדי שאיש לא יתערב בענייניו.

אלא שברוך לא ידע שכאשר ישב בוויטעבסק בשלווה ועסק בתורה - הרי בליאזנא, העיר אותה עזב לפתע בערב פסח, שרוי מישהו בצער רב ובדאגה מוגברת על היעלמו שלו. היה זה רבי אברהם הגנן, אתו התיידד ברוך כשהיה תחילה שכירו ומאוחר יותר - חברו ללימודים.

באותו ערב־פסח, כשנתברר לו לר' אברהם שברוך יצא מליאזנא, מבלי להשאיר עקבות, לא הצליח להסביר לעצמו מה אירע כאן בעצם. האם פירוש הדבר שברוך מסרב לסעוד ליד שולחנו?

זה זמן שר' אברהם מקדיש תשומת לב לברוך. למעשה ידע עליו את כל מה שיש לדעת. ר' אברהם ידע, ראשית, שברוך הוא למדן גדול וצדיק. הוא ידע גם על החלטתו האיתנה ליהנות רק מיגיע כפיו. הוא אף ידע את מקור מחצבתו של ברוך, משפחתו ומולדתו. כל כמה שמיעט ברוך לדבר, הצליח בכל זאת ר' אברהם להיוודע מפיו קמעה־קמעה על משפחתו המיוחסת שמוצאה מפוזן, ועל כך שנולד וגודל בוויטעבסק, בבית בקצה העיר, לא הרחק משפת הנהר דווינה.

ר' אברהם, שדרכו ושיטתו לא היו רחוקות משל ברוך, חש קשר נפשי עז אליו. כיוון שלר' אברהם היתה בת בוגרת, הבשיל מכבר הרעיון שברוך מתאים מאד כבן־זוג לבתו. רבקה, זה שמה של הבת, היתה צעירה מוכשרת ורבת מעלות. לדעתו של ר' אברהם אין יכול להיות זיווג הגון מזה, אלא שבמשך כל התקופה לא העיז לשוחח על כך ישירות עם ברוך. הוא ידע היטב על גישתו המקורית של ברוך לכל דבר. עדיין לא הצליח לברר אם ברוך מוכן בכלל לשאת אשה. כאדם מנוסה ומעשי החליט, אפוא, ר' אברהם, שתחילה עליו לקרב את ברוך יותר אליו ואל משפחתו. הזמנתו את ברוך להסב אתו לשולחן החג, היתה, אכן, מתוך כוונה שהלה יהפוך אצלו לבן־בית. בשעת ה"סדרים" ושאר סעודות החג, היה ברוך מתוודע יותר אל המשפחה, ואז היה נוח יותר לר' אברהם להציג לברוך את השידוך.

משום כך נגעה מאד לליבו של ר' אברהם העובדה שברוך נעלם לפתע.

- האם פירוש הדבר שברוך הרגיש בתכניותיו של ר' אברהם, ודווקא משום כך החליט לעזוב את ליאזנא? אם כך הרי יכול, לכאורה, עצם הדבר לשמש כתשובתו של ברוך לרעיונותיו של ר' אברהם בנידון! ברם, ר' אברהם ידע היטב שיתכנו מאד נימוקים אחרים לעזיבתו של ברוך, מבלי כל קשר לרעיון השידוך.

לפיכך לא חדל ר' אברהם מלהרהר בברוך.

ר' אברהם החליט שעליו למצוא בכל מחיר את ברוך, ולהביאו מכל מקום שיהיה אליו לליאזנא להיות חתנו. ברם, כיצד ניתן הדבר?

במשך הקיץ המשיך ר' אברהם, יחד עם שותף חדש, לחכור פרדסים. אחד הפרדסים הללו נמצא במרחק ניכר מליאזנא. כשהגיע מועד הקטיף הציע השותף שר' אברהם יוליך את הפירות לוויטעבסק, העיר הגדולה היחידה באותה סביבה, ששם אפשר להשיג תמורה נאותה לסחורה.

להפתעתו של השותף, שסבר שיקשה לו לשכנע את ר' אברהם לקבל את הצעתו, הודיע הלה מיד על הסכמתו. כוונתו של ר' אברהם היתה, אגב־כך, לשהות בוויטעבסק כדי לחקור אחר

מקום הימצאו של ברוך. ר' אברהם היה בטוח כי, על־פי הסימנים ששמע מפי ברוך, יצליח למצוא אותו שם. ואכן, מיד לאחר שר' אברהם מכר את הפירות - אגב: במחירים נאותים - וסיים בזריזות את סידוריו העסקיים, יצא על פני העיר כדי לחפש את ברוך. בזכרו את אשר סיפר לו ברוך בשעתו על הנהר דווינה, ועל הרובע הסמוך לו שבו גדל, מיהר לשם לערוך את חיפושיו, אך ללא תוצאות, שום עקבות של ברוך לא נמצאו שם. ר' אברהם היה מאוכזב.

עם זאת, לא ויתר ר' אברהם על התקווה למצוא את ברוך. במשך הקיץ ביקר בוויטעבסק פעמים מספר אך לא העלה דבר.

ר' אברהם החליט לערוך נסיעה אל רבו, רבי אברהם זאב, בבישנקוביץ ולהתייעץ אתו אם להמשיך בחיפושיו אחר ברוך או למצוא חתן אחר לבתו. רבי אברהם זאב היה עבורו יותר מרבי, כי הוא גידלו בצעירותו ואף טרח להשיאו. רבי אברהם זאב יעץ לו להמשיך תקופה מסוימת בחיפושיו וכעבור התקופה הזו, אם לא יצליח במאמציו, יחפש שידוך אחר לבתו.

בבישנקוביץ הזדמן לו לר' אברהם להכיר בחור־ישיבה, תלמיד הישיבה בוויטעבסק, אשר סיפר בשבחיו של רבו, ראש הישיבה העילוי רבי יוסף יצחק, שהיה, כידוע לנו, גיסו של ברוך. לא הבחור ולא ר' אברהם ידעו על הקשר בין רבי יוסף יצחק, לבין ברוך. הבחור אף לא ידע על חיפושיו של ר' אברהם. אך ר' אברהם החליט שבביקורו הקרוב ישתדל להכיר את רבי יוסף יצחק. בחורף הבא ביקר ר' אברהם בוויטעבסק וביקר את ר' יוסף יצחק. תחילה לא עלה בדעתו לשאול את ר' יוסף יצחק על ברוך, אך במהלך השיחות ביניהם צף ועלה שמו של ברוך, ואז התברר, לשמחתו הגדולה של ר' אברהם, שברוך הוא גיסו של ר' יוסף יצחק, וכי הוא נמצא בוויטעבסק ומתנהג לפי דרכו מאז.

מיד הסביר ר' אברהם לר' יוסף יצחק, בשמחה רבה, את מטרת נסיעותיו. ר' יוסף יצחק העמידו על כך שביחס לשידוך יש לו לדבר אך ורק עם ברוך. מכבר היה לו לדעת שברוך נמנה על אותם אישים שאינם נתונים להשפעה.

ברם, היכן מוצאים את ברוך - כאשר קרוביו שלו רואים אותו לעתים רחוקות ביותר? ר' יוסף יצחק ידע רק באיזה בית־מדרש הוא לומד. מיד מיהר ר' אברהם אל אותו בית־מדרש וישב ללמוד. לא עבר זמן רב וברוך הופיע בבית המדרש. להפתעתו של ר' אברהם קיבלו הפעם ברוך, שהיה בדרך כלל מסויג וקר, בלבביות ובחמימות. הם נפלו איש על צוואר רעהו בחיבוקים ונשיקות.

"כל העת שחלפה מאז נעלמת, חיפשתיך" - אמר ר' אברהם לברוך - "ומאד הצטערתי על היעלמך מליאזנא מבלי להשאיר עקבות כלשהן".

אלא שר' אברהם לא נזקק יותר להסברים מצד ברוך. הידידות שגילה כלפיו והחמימות שחש מצדו העידו כי ההתקשרות הנפשית היא הדדית. עתה נוכח ר' אברהם שעמלו לא היה לריק. אלא שעתה ניצבת השאלה - אם אמנם יסכים ברוך לשידוך המוצע.

השיחה בנושא היתה צריכה להתנהל בזהירות רבה, כך גם יעץ ר' יוסף יצחק, גיסו של ברוך. ר' יוסף יצחק מצדו אף ניסה להכין את ברוך לקראת השיחה שעמד ר' אברהם לנהל אתו. ברוך גילה אוזניים קשובות, וכשהגיעה השיחה בה הציע ר' אברהם לברוך שיהא לחתנו - נתן ברוך את הסכמתו, אלא שהציג עם זאת תנאים מסוימים, אופייניים לו ולדרכו בה הלך.

אגרות קודש

ב"ה, כ' סיון תרפ"א

כבוד ידי"ע וו"ח אי"א מוה"ר חיים דוד שיחי'

שלום וברכה.

לא עת דברים עתה, רק עת רחמים וישועה, כי ירחם השי"ת עמו ועדתו נחלתו וכרמו בכלל ובפרט. מעט שחיתי לבבי בדַברי עם ידידינו רמ"ש שיחי', ויזכנו השי"ת לעשות בעבודה בפועל כפי ההשגה ואז יעזרינו השי"ת להשיג יותר, כי שמעתי אשר שאלו אחד החסידים מהו חסידות,

(ובזה כמה נוסחאות ולא אדע פשר דבר, רק הוא שיחת חסידים הראוים שימת לב להתלמד מהם, כי זהו התחדשות עבודת הוד כ"ק רבינו הגדול, אשר גם חסיד בינוני יהי' תוכן בעבודתו שיהי' מה להתלמד ממנו, וזה פעל רבינו בעבודתו ובהנהגתו שנהג את החסידים בתוקף עוז הדרישה מכאו"א בפרט, אשר כמוהו לא עשו כ"ק אדמו"ר האמצעי וכ"ק אאזמו"ר הרב צ"צ זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, כמו שכותב אלי הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע באחד ממכתביו, שהם דברו בכלל, ובפרט היו מדברים רק על יחידות או בדרוש מה שהי' נוגע להפרט שהי' בעת הדרוש ההוא. ורבינו הגדול בתחילת ההתייסדות הי' אומר דרושים קצרים במאד, מרעידי הלב ומלהיבים מאד, ונקראו בשם דרכים, ואח"כ נקראו אגרות והיו ארוכים יותר, ואח"כ השתלשל שיקראו תורות והם שרשי הדרושים בלקו"ת ותו"א, ואח"כ ארוכים מעט יותר ונקראו כתבים (והם בביאור בהשגה רחבה לפי ערך, שרשי הדרושים דסידור וביאורי הזהר), ובסוף ימיו דרושים שהם ערוכים בסדר רחב לפי ערך הזמן ההוא. אשר כמה וכמה שנים נהג רבינו הגדול רק בסדר הזה, ע"כ יסד כי כל חסיד הי' לו תוכן בעבודתו, אַ ענין פרטי.

והיתרון מעלה שבזה הוא שכל אחד במה שהוא, הנה מלאכתו והתעסקותו לא מנע אותו מזה, ואילע דאס איז עֶר, כלומר שזהו כל מהותו, און דערביי איז ער אַ מלמד אדער אַ רב ושו"ב או חנוני ובע"מ זהו ענין בפ"ע, עד כל מהותו, פירש מהותו העצמי איז אַ חסיד. ולזאת הי' שיחות חסידיות מצויות ביותר בין זקני החסידים. וא"כ אין פלא שיהיו בשיחות אלו כמה וכמה נוסחאות, אמנם מהשיחה הלא נראה וניכר מי המדבר, שהלשון הוא קולמוס הלב כנודע).

ואמר ואס חסידות איז ווייס איך ניט, רק מהו חסיד. ושאלו אותו מהו חסיד, והשיב, חסיד הוא שמשתדל להשיג ולעשות מה שהוא מאמין, ומשתדל להאמין במה שלא יובן. והטועים בזה מתחילים מהשגה, והחכמים מתחילי' מן העבודה בפועל ועשי' לעילא. עלינו לקוות להשי"ת כי בטח יעזרינו.

להשואל עניתי ע"י ר' נחום שמרי' שיחי' אשר בטח כתב המענה, אמנם מצד הסדרים השוררים עתה אנו מתראים לפרקים, ובטח כתב. ולר' שניאור זלמן שי' ישלח השי"ת רפו"ש ויהי' בריא אולם.

בעת האחרונה לא נשלחו קבלות ממה שמתקבל לצרכי הבית, ולא אדע על בירור מאיזה זמן לא נשלחו חשבון. . .

אג"ק מוהריי"צ כרך יד

אגרות קודש

ב"ה, כ"ב סיון, תשי"א
ברוקלין.

שלום וברכה!

קבלתי מכ' מא' בהעלותך... ולפלא שבכל מכ' אינו מזכיר מאומה ע"ד צנורות הפרנסה של כל חסיד ובפרט של כל תמים, היינו הקביעות עתים בתורת החסידות (אם אפשרי בדבוק חברים ועכ"פ לעצמו), ומובן שזהו נוסף על שמירת השיעורים השוים לכל נפש, שהם היום תהלים חומש עם פרש"י ותניא שהנהיגם מכבר כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע בשביל כל המקושרים והשייכים אליו.

בברכה לפרנסה בהצלחה ושיודיע בשו"ט ממצבו הטוב בגו"ר.

פרשת שלח

יג א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: ב שְׁלַח־לְךָ
אֲנָשִׁים וְיָתֻרוּ אֶת־אֶרֶץ כְּנַעַן אֲשֶׁר־אֲנִי נֹתֵן
לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ אֶחָד אִישׁ אֶחָד לְמַטֵּה
אֲבֹתָיו תִּשְׁלָחוּ כֹּל נָשִׂיא בָהֶם: ג וַיִּשְׁלַח אֹתָם
מֹשֶׁה מִמִּדְבַּר פָּארָן עַל־פִּי יְהוָה כֻּלָּם אֲנָשִׁים
רָאשֵׁי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל הֵמָּה: (לוי) ד וְאֵלֶּה שְׁמוֹתָם
לְמַטֵּה רְאוּבֵן שַׁמּוּעַ בֶּן־זַכּוּר: ה לְמַטֵּה שִׁמְעוֹן
שָׁפָט בֶּן־חוֹרִי: ו לְמַטֵּה יְהוּדָה כָּלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה:
ז לְמַטֵּה יִשָּׂשכָר יִגְאָל בֶּן־יוֹסֵף: ח לְמַטֵּה אֶפְרַיִם
הוֹשֵׁעַ בִּן־נוּן: ט לְמַטֵּה בִנְיָמִן פַּלְטִי בֶּן־רָפוּא:
י לְמַטֵּה זְבוּלֻן גַּדִּיאֵל בֶּן־סוֹדִי: יא לְמַטֵּה יוֹסֵף
לְמַטֵּה מְנַשֶּׁה גַּדִּי בֶּן־סוּסִי: יב לְמַטֵּה דָן עַמִּיאֵל
בֶּן־גְּמַלִּי: יג לְמַטֵּה אָשֵׁר סְתוּר בֶּן־מִיכָאֵל:
יד לְמַטֵּה נַפְתָּלִי נַחְבִּי בֶּן־וָפְסִי: טו לְמַטֵּה גָד
גְּאוּאֵל בֶּן־מָכִי: טז אֵלֶּה שְׁמוֹת הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־
שָׁלַח מֹשֶׁה לָתוּר אֶת־הָאָרֶץ וַיִּקְרָא מֹשֶׁה
לְהוֹשֵׁעַ בִּן־נוּן יְהוֹשֻׁעַ: (ישראל) יז וַיִּשְׁלַח אֹתָם מֹשֶׁה
לָתוּר אֶת־אֶרֶץ כְּנָעַן וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם עֲלוּ זֶה בַּנֶּגֶב
וַעֲלִיתֶם אֶת־הָהָר: יח וּרְאִיתֶם אֶת־הָאָרֶץ מַה־
הִוא וְאֶת־הָעָם הַיֹּשֵׁב עָלֶיהָ הֶחָזָק הוּא הֲרָפֶה
הַמְעַט הוּא אִם־רָב: יט וּמָה הָאָרֶץ אֲשֶׁר־הוּא
יֹשֵׁב בָּהּ הֲטוֹבָה הִוא אִם־רָעָה וּמָה הֶעָרִים
אֲשֶׁר־הוּא יוֹשֵׁב בָּהֵנָּה הַבְּמַחֲנִים אִם בְּמִבְצָרִים:
כ וּמָה הָאָרֶץ הַשְּׁמֵנָה הִוא אִם־רָזָה הֲיֵשׁ־בָּהּ עֵץ
אִם־אַיִן וְהִתְחַזַּקְתֶּם וּלְקַחְתֶּם מִפְּרִי הָאָרֶץ
וְהַיָּמִים יְמֵי בִכּוּרֵי עֲנָבִים:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת מוצש"ק ש"פ שלח תשל"ח)

וְהִתְחַזַּקְתֶּם וּלְקַחְתֶּם מִפְּרִי הָאָרֶץ (יג, כ)

הַמַּשְׁמָעוּת שֶׁל לְקִיחַת הַפֵּרוֹת הִיא – הֲפִיכַת פֵּרוֹתֶיהָ שֶׁל אֶרֶץ כְּנַעַן, שֶׁמַּעֲשֶׂיהָ מֻשְׁחָתִים וּמְקֻלְקָלִים מִכָּל הָאֻמּוֹת, לַפֵּרוֹת הַשַּׁיָּכִים לָעַם הַיְּהוּדִי. בְּכָךְ שֶׁנִּשְׁאֵי יִשְׂרָאֵל יִתְחַזְּקוּ וְיִקְּחוּ מִפְּרִי הָאָרֶץ - יֵשׁ, אֲפוֹא, מִשּׁוּם 'פְּתִיחַת הַצִּנּוֹר' לְכִבּוּשׁ הָאָרֶץ עַל יְדֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַהֲפִיכָתָהּ לְאֶרֶץ קְדוֹשָׁה וּטְהוֹרָה.

שני כא וַיַּעֲלוּ וַיָּתֻרוּ אֶת־הָאָרֶץ מִמִּדְבַּר־צִן עַד־
רְחֹב לְבֹא חֲמָת: כב וַיַּעֲלוּ בַּנֶּגֶב וַיָּבֹא עַד־חֶבְרוֹן
וְשָׁם אֲחִימַן שֵׁשַׁי וְתַלְמַי יְלִידֵי הָעֲנָק וְחֶבְרוֹן
שֶׁבַע שָׁנִים נִבְנְתָה לִפְנֵי צֹעַן מִצְרָיִם: כג וַיָּבֹאוּ
עַד־נַחַל אֶשְׁכֹּל וַיִּכְרְתוּ מִשָּׁם זְמוֹרָה וְאֶשְׁכֹּול
עֲנָבִים אֶחָד וַיִּשָּׂאֻהוּ בַמּוֹט בִּשְׁנָיִם וּמִן־הָרִמֹּנִים
וּמִן־הַתְּאֵנִים: כד לַמָּקוֹם הַהוּא קָרָא נַחַל אֶשְׁכֹּול
עַל אֹדוֹת הָאֶשְׁכֹּול אֲשֶׁר־כָּרְתוּ מִשָּׁם בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל: כה וַיָּשֻׁבוּ מִתּוּר הָאָרֶץ מִקֵּץ אַרְבָּעִים
יוֹם: כו וַיֵּלְכוּ וַיָּבֹאוּ אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־
כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־מִדְבַּר פָּארָן קָדֵשָׁה
וַיָּשִׁיבוּ אֹתָם דָּבָר וְאֶת־כָּל־הָעֵדָה וַיַּרְאוּם אֶת־
פְּרִי הָאָרֶץ: כז וַיְסַפְּרוּ־לוֹ וַיֹּאמְרוּ בָּאנוּ אֶל־הָאָרֶץ
אֲשֶׁר שְׁלַחְתָּנוּ וְגַם זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ הִוא וְזֶה־
פִּרְיָהּ: כח אֶפֶס כִּי־עַז הָעָם הַיֹּשֵׁב בָּאָרֶץ וְהֶעָרִים
בְּצֻרוֹת גְּדֹלֹת מְאֹד וְגַם־יְלִדֵי הָעֲנָק רָאִינוּ שָׁם:
כט עֲמָלֵק יוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַנֶּגֶב וְהַחִתִּי וְהַיְבוּסִי
וְהָאֱמֹרִי יוֹשֵׁב בָּהָר וְהַכְּנַעֲנִי יוֹשֵׁב עַל־הַיָּם וְעַל
יַד הַיַּרְדֵּן: ל וַיַּהַס כָּלֵב אֶת־הָעָם אֶל־מֹשֶׁה
וַיֹּאמֶר עָלֹה נַעֲלֶה וְיָרַשְׁנוּ אֹתָהּ כִּי־יָכוֹל נוּכַל
לָהּ: לא וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־עָלוּ עִמּוֹ אָמְרוּ לֹא נוּכַל
לַעֲלוֹת אֶל־הָעָם כִּי־חָזָק הוּא מִמֶּנּוּ: לב וַיֹּצִיאוּ
דִבַּת הָאָרֶץ אֲשֶׁר תָּרוּ אֹתָהּ אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לֵאמֹר הָאָרֶץ אֲשֶׁר עָבַרְנוּ בָהּ לָתוּר אֹתָהּ אֶרֶץ
אֹכֶלֶת יֹשְׁבֶיהָ הִוא וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־רָאִינוּ
בְתוֹכָהּ אַנְשֵׁי מִדּוֹת: לג וְשָׁם רָאִינוּ אֶת־הַנְּפִילִים
בְּנֵי עֲנָק מִן־הַנְּפִלִים וַנְּהִי בְעֵינֵינוּ כַּחֲגָבִים וְכֵן
הָיִינוּ בְּעֵינֵיהֶם: **יד** א וַתִּשָּׂא כָּל־הָעֵדָה וַיִּתְּנוּ
אֶת־קוֹלָם וַיִּבְכּוּ הָעָם בַּלַּיְלָה הַהוּא: ב וַיִּלֹּנוּ
עַל־מֹשֶׁה וְעַל־אַהֲרֹן כֹּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ
אֲלֵהֶם כָּל־הָעֵדָה לוּ־מַתְנוּ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם אוֹ
בַּמִּדְבָּר הַזֶּה לוּ־מָתְנוּ: ג וְלָמָה יְהוָה מֵבִיא אֹתָנוּ

אֶל־הָאָרֶץ הַזֹּאת לִנְפֹּל בַּחֶרֶב נָשִׁינוּ וְטַפֵּנוּ יִהְיוּ
לָבֵז הֲלוֹא טוֹב לָנוּ שׁוּב מִצְרָיְמָה: ד וַיֹּאמְרוּ אִישׁ
אֶל־אָחִיו נִתְּנָה רֹאשׁ וְנָשׁוּבָה מִצְרָיְמָה: ה וַיִּפֹּל
מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל־פְּנֵיהֶם לִפְנֵי כָּל־קְהַל עֲדַת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל: ו וִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן וְכָלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה מִן־
הַתָּרִים אֶת־הָאָרֶץ קָרְעוּ בִּגְדֵיהֶם: ז וַיֹּאמְרוּ אֶל־
כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הָאָרֶץ אֲשֶׁר עָבַרְנוּ
בָהּ לָתוּר אֹתָהּ טוֹבָה הָאָרֶץ מְאֹד מְאֹד:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (תורת מנחם א עמ' 103)

וַיַּהַס כָּלֵב אֶת הָעָם אֶל מֹשֶׁה (יג, ל)

יֵשׁ לִשְׁאֹל, הֲרֵי הַמְרַגְּלִים הֵשִׁיבוּ עַל שְׁאֵלוֹתָיו שֶׁל מֹשֶׁה, וּמָה רָאָה כָּלֵב שֶׁהִשְׁתִּיקָם. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה מֹשֶׁה דָּרַשׁ מֵהֶם לַחְקֹר אוֹדוֹת הַמִּלְחָמָה וְהַכִּבּוּשׁ ("הֶחָזָק הוּא"), וְאַחַר־כָּךְ אוֹדוֹת הָרֶוַח וְהַשֶּׁכָר ("הַשְּׁמָנָה הִיא"), אַךְ הַמְרַגְּלִים שִׁנּוּ אֶת הַסֵּדֶר וְהִקְדִּימוּ אֶת הַשָּׁכָר ("זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ"). וּמִכָּיוָן שֶׁשָּׂמוּ אֶת הַדָּגֶשׁ עַל הַשָּׁכָר, עֲבוֹדָה עַל־מְנָת לְקַבֵּל פְּרָס - עָמַד כָּלֵב וְהִשְׁתִּיקָם.

שלישי ח אִם־חָפֵץ בָּנוּ יְהוָה וְהֵבִיא אֹתָנוּ אֶל־
הָאָרֶץ הַזֹּאת וּנְתָנָהּ לָנוּ אֶרֶץ אֲשֶׁר־הִוא זָבַת
חָלָב וּדְבָשׁ: ט אַךְ בַּיהוָה אַל־תִּמְרֹדוּ וְאַתֶּם
אַל־תִּירְאוּ אֶת־עַם הָאָרֶץ כִּי לַחְמֵנוּ הֵם סָר
צִלָּם מֵעֲלֵיהֶם וַיהוָה אִתָּנוּ אַל־תִּירָאֻם:
י וַיֹּאמְרוּ כָּל־הָעֵדָה לִרְגֹּם אֹתָם בָּאֲבָנִים וּכְבוֹד
יְהוָה נִרְאָה בְּאֹהֶל מוֹעֵד אֶל־כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: פ
יא וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עַד־אָנָה יְנַאֲצֵנִי הָעָם
הַזֶּה וְעַד־אָנָה לֹא־יַאֲמִינוּ בִי בְּכֹל הָאֹתוֹת אֲשֶׁר
עָשִׂיתִי בְּקִרְבּוֹ: יב אַכֶּנּוּ בַדֶּבֶר וְאוֹרִשֶׁנּוּ וְאֶעֱשֶׂה
אֹתְךָ לְגוֹי־גָּדוֹל וְעָצוּם מִמֶּנּוּ: יג וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה
אֶל־יְהוָה וְשָׁמְעוּ מִצְרַיִם כִּי־הֶעֱלִיתָ בְכֹחֲךָ
אֶת־הָעָם הַזֶּה מִקִּרְבּוֹ: יד וְאָמְרוּ אֶל־יוֹשֵׁב
הָאָרֶץ הַזֹּאת שָׁמְעוּ כִּי־אַתָּה יְהוָה בְּקֶרֶב הָעָם
הַזֶּה אֲשֶׁר־עַיִן בְּעַיִן נִרְאָה | אַתָּה יְהוָה וַעֲנָנְךָ
עֹמֵד עֲלֵהֶם וּבְעַמֻּד עָנָן אַתָּה הֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם
יוֹמָם וּבְעַמּוּד אֵשׁ לָיְלָה: טו וְהֵמַתָּה אֶת־הָעָם
הַזֶּה כְּאִישׁ אֶחָד וְאָמְרוּ הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־שָׁמְעוּ
אֶת־שִׁמְעֲךָ לֵאמֹר: טז מִבִּלְתִּי יְכֹלֶת יְהוָה לְהָבִיא
אֶת־הָעָם הַזֶּה אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע לָהֶם
וַיִּשְׁחָטֵם בַּמִּדְבָּר: יז וְעַתָּה יִגְדַּל־נָא כֹּחַ אֲדֹנָי
כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לֵאמֹר: יח יְהוָה אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־
חֶסֶד נֹשֵׂא עָוֹן וָפָשַׁע וְנַקֵּה לֹא יְנַקֶּה פֹּקֵד עֲוֹן
אָבוֹת עַל־בָּנִים עַל־שִׁלֵּשִׁים וְעַל־רִבֵּעִים:
יט סְלַח־נָא לַעֲוֹן הָעָם הַזֶּה כְּגֹדֶל חַסְדֶּךָ וְכַאֲשֶׁר
נָשָׂאתָה לָעָם הַזֶּה מִמִּצְרַיִם וְעַד־הֵנָּה: כ וַיֹּאמֶר
יְהוָה סָלַחְתִּי כִּדְבָרֶךָ: כא וְאוּלָם חַי־אָנִי וְיִמָּלֵא
כְּבוֹד־יְהוָה אֶת־כָּל־הָאָרֶץ: כב כִּי כָל־הָאֲנָשִׁים
הָרֹאִים אֶת־כְּבֹדִי וְאֶת־אֹתֹתַי אֲשֶׁר־עָשִׂיתִי
בְּמִצְרַיִם וּבַמִּדְבָּר וַיְנַסּוּ אֹתִי זֶה עֶשֶׂר פְּעָמִים
וְלֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹלִי: כג אִם־יִרְאוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר
נִשְׁבַּעְתִּי לַאֲבֹתָם וְכָל־מְנַאֲצַי לֹא יִרְאוּהָ:
כד וְעַבְדִּי כָלֵב עֵקֶב הָיְתָה רוּחַ אַחֶרֶת עִמּוֹ
וַיְמַלֵּא אַחֲרָי וַהֲבִיאֹתִיו אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־בָּא
שָׁמָּה וְזַרְעוֹ יוֹרִשֶׁנָּה: כה וְהָעֲמָלֵקִי וְהַכְּנַעֲנִי יוֹשֵׁב
בָּעֵמֶק מָחָר פְּנוּ וּסְעוּ לָכֶם הַמִּדְבָּרָה דֶּרֶךְ
יַם־סוּף: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ספר המאמרים מלוקט ג עמ' שצו)

וְעַתָּה יִגְדַּל נָא כֹּחַ אֲדֹנָי (יד, יז)

אָמְרוּ רַז"ל, שֶׁהַקָּבָּ"ה אָמַר לְמֹשֶׁה: הָיָה לְךָ לְעָזְרֵנִי, מִיָּד אָמַר לוֹ: וְעַתָּה יִגְדַּל גו'. וּמְבֹאָר בַּחֲסִידוּת, שֶׁעַל יְדֵי עֲבוֹדָה פּוֹעֲלִים הַגְדָּלָה בִּבְחִינַת 'כֹּחַ אדנ"י', הַיְינוּ שֶׁהֲעֲבוֹדָה הִיא 'צֹרֶךְ גָּבוֹהַּ'. דְּהִנֵּה כְּתִיב לְמַעֲשֶׂה יָדֶיךָ תִּכְסֹף, "תִּכְסֹף" מִלְּשׁוֹן תַּעֲנוּג, וְכֵיוָן שֶׁתַּעֲנוּג תְּמִידִי אֵינוֹ תַּעֲנוּג, לָכֵן רַק עַל יְדֵי עֲבוֹדָה בְּכֹחַ עַצְמוֹ, שֶׁהוּא חִדּוּשׁ, נַעֲשָׂה אֲמִתִּית הַתַּעֲנוּג לְמַעְלָה.

רביעי כו וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר:
כז עַד־מָתַי לָעֵדָה הָרָעָה הַזֹּאת אֲשֶׁר הֵמָּה
מַלִּינִים עָלַי אֶת־תְּלֻנּוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֵמָּה
מַלִּינִים עָלַי שָׁמָעְתִּי: כח אֱמֹר אֲלֵהֶם חַי־אָנִי
נְאֻם־יְהוָה אִם־לֹא כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתֶּם בְּאָזְנָי כֵּן

אֶעֱשֶׂה לָכֶם: כט בַּמִּדְבָּר הַזֶּה יִפְּלוּ פִגְרֵיכֶם
וְכָל־פְּקֻדֵיכֶם לְכָל־מִסְפַּרְכֶם מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה
וָמַעְלָה אֲשֶׁר הֵלִינֹתֶם עָלָי: ל אִם־אַתֶּם תָּבֹאוּ
אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָשָׂאתִי אֶת־יָדִי לְשַׁכֵּן אֶתְכֶם
בָּהּ כִּי אִם־כָּלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה וִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן:
לא וְטַפְּכֶם אֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם לָבַז יִהְיֶה וְהֵבִיאתִי
אֹתָם וְיָדְעוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר מְאַסְתֶּם בָּהּ:
לב וּפִגְרֵיכֶם אַתֶּם יִפְּלוּ בַּמִּדְבָּר הַזֶּה: לג וּבְנֵיכֶם
יִהְיוּ רֹעִים בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה וְנָשְׂאוּ אֶת־
זְנוּתֵיכֶם עַד־תֹּם פִּגְרֵיכֶם בַּמִּדְבָּר: לד בְּמִסְפַּר
הַיָּמִים אֲשֶׁר־תַּרְתֶּם אֶת־הָאָרֶץ אַרְבָּעִים יוֹם יוֹם
לַשָּׁנָה יוֹם לַשָּׁנָה תִּשְׂאוּ אֶת־עֲוֹנֹתֵיכֶם אַרְבָּעִים
שָׁנָה וִידַעְתֶּם אֶת־תְּנוּאָתִי: לה אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי
אִם־לֹא | זֹאת אֶעֱשֶׂה לְכָל־הָעֵדָה הָרָעָה הַזֹּאת
הַנּוֹעָדִים עָלָי בַּמִּדְבָּר הַזֶּה יִתַּמּוּ וְשָׁם יָמֻתוּ:
לו וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־שָׁלַח מֹשֶׁה לָתוּר אֶת־הָאָרֶץ
וַיָּשֻׁבוּ כתיב וילונו קרי וַיַּלִּינוּ עָלָיו אֶת־כָּל־הָעֵדָה
לְהוֹצִיא דִבָּה עַל־הָאָרֶץ: לז וַיָּמֻתוּ הָאֲנָשִׁים
מוֹצִאֵי דִבַּת־הָאָרֶץ רָעָה בַּמַּגֵּפָה לִפְנֵי יְהוָה:
לח וִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן וְכָלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה חָיוּ מִן־הָאֲנָשִׁים
הָהֵם הַהֹלְכִים לָתוּר אֶת־הָאָרֶץ: לט וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה
אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל־כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וַיִּתְאַבְּלוּ הָעָם מְאֹד: מ וַיַּשְׁכִּמוּ בַבֹּקֶר וַיַּעֲלוּ
אֶל־רֹאשׁ־הָהָר לֵאמֹר הִנֵּנוּ וְעָלִינוּ אֶל־הַמָּקוֹם
אֲשֶׁר־אָמַר יְהוָה כִּי חָטָאנוּ: מא וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה
לָמָּה זֶּה אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־פִּי יְהוָה וְהוּא לֹא
תִצְלָח: מב אַל־תַּעֲלוּ כִּי אֵין יְהוָה בְּקִרְבְּכֶם וְלֹא
תִנָּגְפוּ לִפְנֵי אֹיְבֵיכֶם: מג כִּי הָעֲמָלֵקִי וְהַכְּנַעֲנִי שָׁם
לִפְנֵיכֶם וּנְפַלְתֶּם בֶּחָרֶב כִּי־עַל־כֵּן שַׁבְתֶּם
מֵאַחֲרֵי יְהוָה וְלֹא־יִהְיֶה יְהוָה עִמָּכֶם: מד וַיִּעְפְּלוּ
לַעֲלוֹת אֶל־רֹאשׁ הָהָר וַאֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה וּמֹשֶׁה
לֹא־מָשׁוּ מִקֶּרֶב הַמַּחֲנֶה: מה וַיֵּרֶד הָעֲמָלֵקִי
וְהַכְּנַעֲנִי הַיֹּשֵׁב בָּהָר הַהוּא וַיַּכּוּם וַיַּכְּתוּם עַד־
הַחָרְמָה: **פ טו** א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
לֵאמֹר: ב דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי
תָבֹאוּ אֶל־אֶרֶץ מוֹשְׁבֹתֵיכֶם אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָכֶם:
ג וַעֲשִׂיתֶם אִשֶּׁה לַיהוָה עֹלָה אוֹ־זֶבַח לְפַלֵּא־נֶדֶר
אוֹ בִנְדָבָה אוֹ בְּמֹעֲדֵיכֶם לַעֲשׂוֹת רֵיחַ נִיחֹחַ
לַיהוָה מִן־הַבָּקָר אוֹ מִן־הַצֹּאן: ד וְהִקְרִיב
הַמַּקְרִיב קָרְבָּנוֹ לַיהוָה מִנְחָה סֹלֶת עִשָּׂרוֹן בָּלוּל
בִּרְבִעִית הַהִין שָׁמֶן: ה וְיַיִן לַנֶּסֶךְ רְבִיעִית הַהִין
תַּעֲשֶׂה עַל־הָעֹלָה אוֹ לַזֶּבַח לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד: ו אוֹ
לָאַיִל תַּעֲשֶׂה מִנְחָה סֹלֶת שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים בְּלוּלָה
בַשֶּׁמֶן שְׁלִשִׁית הַהִין: ז וְיַיִן לַנֶּסֶךְ שְׁלִשִׁית הַהִין
תַּקְרִיב רֵיחַ־נִיחֹחַ לַיהוָה:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות לג עמ' 85)

עַד מָתַי לָעֵדָה הָרָעָה הַזֹּאת (יד, כז)

רַז"ל לָמְדוּ מִכָּאן שֶׁעֲשָׂרָה מִיִּשְׂרָאֵל נִקְרָאִים 'עֵדָה'. וְקָשֶׁה, מַדּוּעַ נִלְמַד דִּין זֶה מִ'עֵדָה' רָעָה דַּוְקָא. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁבָּזֶה נִרְמָז שֶׁחֵטְא הַמְרַגְּלִים לֹא הָיָה חֵטְא בַּמּוּבָן הַפָּשׁוּט, אֶלָּא טָעוּת — הֵם חָשְׁבוּ שֶׁכְּדֵי לְהַגִּיעַ לִדְבֵקוּת בַּה' יֵשׁ לְהִתְבּוֹדֵד בַּמִּדְבָּר, וְלֹא לְהִכָּנֵס לָאָרֶץ וּלְהִתְעַסֵּק עִם גַּשְׁמִיּוּת הָעוֹלָם. אֶלָּא שֶׁמִּצַּד גֹּדֶל מַעֲלָתָם וְדַרְגָּתָם בַּעֲבוֹדַת ה', הֲרֵי זֶה חֵטְא גָּדוֹל וְחָמוּר.

חמישי ח וְכִי־תַעֲשֶׂה בֶן־בָּקָר עֹלָה אוֹ־זֶבַח לְפַלֵּא־
נֶדֶר אוֹ־שְׁלָמִים לַיהוָה: ט וְהִקְרִיב עַל־בֶּן־הַבָּקָר
מִנְחָה סֹלֶת שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים בָּלוּל בַּשֶּׁמֶן חֲצִי
הַהִין: י וְיַיִן תַּקְרִיב לַנֶּסֶךְ חֲצִי הַהִין אִשֵּׁה רֵיחַ־
נִיחֹחַ לַיהוָה: יא כָּכָה יֵעָשֶׂה לַשּׁוֹר הָאֶחָד אוֹ
לָאַיִל הָאֶחָד אוֹ־לַשֶּׂה בַּכְּבָשִׂים אוֹ בָעִזִּים:
יב כַּמִּסְפָּר אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ כָּכָה תַּעֲשׂוּ לָאֶחָד
כְּמִסְפָּרָם: יג כָּל־הָאֶזְרָח יַעֲשֶׂה־כָּכָה אֶת־אֵלֶּה
לְהַקְרִיב אִשֵּׁה רֵיחַ־נִיחֹחַ לַיהוָה: יד וְכִי־יָגוּר
אִתְּכֶם גֵּר אוֹ אֲשֶׁר־בְּתוֹכְכֶם לְדֹרֹתֵיכֶם וְעָשָׂה
אִשֵּׁה רֵיחַ־נִיחֹחַ לַיהוָה כַּאֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ כֵּן יַעֲשֶׂה:
טו הַקָּהָל חֻקָּה אַחַת לָכֶם וְלַגֵּר הַגָּר חֻקַּת עוֹלָם

לִדֹרֹתֵיכֶם כָּכֶם כַּגֵּר יִהְיֶה לִפְנֵי יְהוָה: טו תּוֹרָה אַחַת וּמִשְׁפָּט אֶחָד יִהְיֶה לָכֶם וְלַגֵּר הַגָּר אִתְּכֶם: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת ש"פ שלח תשמ"א)

וְכִי יָגוּר אִתְּכֶם גֵּר . . וְלַגֵּר הַגָּר אִתְּכֶם (טו, יד־טז) בְּכָל פָּסוּק יֵשׁ חִדּוּשׁ. וְכִי יָגוּר - בְּפָרָשַׁת נְסָכִים "בִּשֵּׂר לָהֶם שֶׁיִּכָּנְסוּ לָאָרֶץ", כִּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הִצְטַעֲרוּ מִכָּךְ שֶׁנֶּאֱמַר לָהֶם לְאַחַר חֵטְא הַמְרַגְּלִים שֶׁלֹּא יִכָּנְסוּ לָאָרֶץ; וּמִכָּיוָן שֶׁצַּעַר זֶה הָיָה גַּם לַגֵּרִים שֶׁהָיוּ בִּשְׁעַת חֵטְא זֶה, חָל הַצִּוּוּי גַּם עַל גֵּר. הַקָּהָל - לֹא רַק בִּנְסָכִים, אֶלָּא אַף בְּכָל הַמִּצְוֹת. חֻקַּת עוֹלָם — גַּם בְּמִצְוֹת שֶׁנִּצְטַוּוּ לְדוֹרוֹת. תּוֹרָה אַחַת — לֹא רַק בַּחֻקִּים, אֶלָּא גַּם בָּעֵדוּת וּבַמִּשְׁפָּטִים.

ששי יז וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: יח דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם בְּבֹאֲכֶם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי מֵבִיא אֶתְכֶם שָׁמָּה: יט וְהָיָה בַּאֲכָלְכֶם מִלֶּחֶם הָאָרֶץ תָּרִימוּ תְרוּמָה לַיהוָה: כ רֵאשִׁית עֲרִסֹתֵיכֶם חַלָּה תָּרִימוּ תְרוּמָה כִּתְרוּמַת גֹּרֶן כֵּן תָּרִימוּ אֹתָהּ: כא מֵרֵאשִׁית עֲרִסֹתֵיכֶם תִּתְּנוּ לַיהוָה תְּרוּמָה לְדֹרֹתֵיכֶם: ס כב וְכִי תִשְׁגּוּ וְלֹא תַעֲשׂוּ אֵת כָּל־הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה: כג אֵת כָּל־אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֲלֵיכֶם בְּיַד־מֹשֶׁה מִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה וָהָלְאָה לְדֹרֹתֵיכֶם: כד וְהָיָה אִם מֵעֵינֵי הָעֵדָה נֶעֱשְׂתָה לִשְׁגָגָה וְעָשׂוּ כָל־הָעֵדָה פַּר בֶּן־בָּקָר אֶחָד לְעֹלָה לְרֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה וּמִנְחָתוֹ וְנִסְכּוֹ כַּמִּשְׁפָּט וּשְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּת: כה וְכִפֶּר הַכֹּהֵן עַל־כָּל־עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְנִסְלַח לָהֶם כִּי־שְׁגָגָה הִוא וְהֵם הֵבִיאוּ אֶת־קָרְבָּנָם אִשֶּׁה לַיהוָה וְחַטָּאתָם לִפְנֵי יְהוָה עַל־שִׁגְגָתָם: כו וְנִסְלַח לְכָל־עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכָם כִּי לְכָל־הָעָם בִּשְׁגָגָה: ס

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות יח עמ' 183)

רֵאשִׁית עֲרִסֹתֵיכֶם חַלָּה תָּרִימוּ תְרוּמָה (טו, כ)

אִיתָא בַּמִּדְרָשׁ, שֶׁכָּל הַמְקַיֵּם מִצְוַת חַלָּה כְּאִלּוּ בִּטֵּל עֲבוֹדָה־זָרָה. וְיֵשׁ לְבָאֵר, דְּהִנֵּה הַחֵטְא שֶׁל עֲבוֹדָה־זָרָה הוּא גַּם הָאֱמוּנָה שֶׁכּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת אֵינָם רַק כְּגַרְזֶן בְּיַד הַחוֹצֵב בּוֹ, אֶלָּא הֵם בַּעֲלֵי שִׁלִּיטָה וְהַשְׁפָּעָה עַצְמִית. וּמִצְוַת חַלָּה מְבַטֶּלֶת אֱמוּנָה זוֹ, שֶׁהֲרֵי הָאָדָם הַמְקַיֵּם אֶת הַמִּצְוָה מַצְהִיר בְּכָךְ שֶׁעִסָּה זוֹ, שֶׁקִּבֵּל בְּאֶמְצָעוּת כֹּחוֹת הַטֶּבַע, בָּאָה בְּעֶצֶם מֵהַקָּבָּ"ה.

שביעי כז וְאִם־נֶפֶשׁ אַחַת תֶּחֱטָא בִּשְׁגָגָה וְהִקְרִיבָה עֵז בַּת־שְׁנָתָהּ לְחַטָּאת: כח וְכִפֶּר הַכֹּהֵן עַל־הַנֶּפֶשׁ הַשֹּׁגֶגֶת בְּחֶטְאָהּ בִּשְׁגָגָה לִפְנֵי יְהוָה לְכַפֵּר עָלָיו וְנִסְלַח לוֹ: כט הָאֶזְרָח בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְלַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכָם תּוֹרָה אַחַת יִהְיֶה לָכֶם לָעֹשֶׂה בִּשְׁגָגָה: ל וְהַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־תַּעֲשֶׂה | בְּיָד רָמָה מִן־הָאֶזְרָח וּמִן־הַגֵּר אֶת־יְהוָה הוּא מְגַדֵּף וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִקֶּרֶב עַמָּהּ: לא כִּי דְבַר־יְהוָה בָּזָה וְאֶת־מִצְוָתוֹ הֵפֵר הִכָּרֵת | תִּכָּרֵת הַנֶּפֶשׁ הַהִוא עֲוֹנָהּ בָּהּ: פ לב וַיִּהְיוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר וַיִּמְצְאוּ אִישׁ מְקֹשֵׁשׁ עֵצִים בְּיוֹם הַשַּׁבָּת: לג וַיַּקְרִיבוּ אֹתוֹ הַמֹּצְאִים אֹתוֹ מְקֹשֵׁשׁ עֵצִים אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן וְאֶל כָּל־הָעֵדָה: לד וַיַּנִּיחוּ אֹתוֹ בַּמִּשְׁמָר כִּי לֹא פֹרַשׁ מַה־יֵּעָשֶׂה לוֹ: ס לה וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה מוֹת יוּמַת הָאִישׁ רָגוֹם אֹתוֹ בָאֲבָנִים כָּל־הָעֵדָה מִחוּץ לַמַּחֲנֶה: לו וַיֹּצִיאוּ אֹתוֹ כָּל־הָעֵדָה אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וַיִּרְגְּמוּ אֹתוֹ בָאֲבָנִים וַיָּמֹת כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: פ לז וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: לח דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל־כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם וְנָתְנוּ עַל־צִיצִת הַכָּנָף פְּתִיל תְּכֵלֶת: לט וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם אֶת־כָּל־מִצְוֹת יְהוָה וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְלֹא־תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר־אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם: מ לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת־כָּל־מִצְוֹתָי וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם: מא אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: פפפ

✦ ✦ ✦

חצי קדיש

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. אמן בְּעָלְמָא דִּי בְרָא כִרְעוּתֵהּ וְיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ, וְיַצְמַח פּוּרְקָנֵהּ וִיקָרֵב מְשִׁיחֵהּ. אמן בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא. יתברך: יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא. יִתְבָּרֵךְ, וְיִשְׁתַּבַּח, וְיִתְפָּאַר, וְיִתְרוֹמָם, וְיִתְנַשֵּׂא, וְיִתְהַדָּר, וְיִתְעַלֶּה, וְיִתְהַלָּל, שְׁמֵהּ דְקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. אמן לְעֵלָּא מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא, תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא, דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן

✦ ✦ ✦

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (משיחת שבת פרשת שלח, תשי"ג)

בְּסִיּוּם פָּרָשַׁת צִיצִית, נֶאֱמַר: "אֲנִי ה' אֱלֹקֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם". עָלוּל אָדָם לַעֲשׂוֹת "חֶשְׁבּוֹן", שֶׁדֶּרֶךְ הַתּוֹרָה הִיא הִפּוּכָהּ שֶׁל דֶּרֶךְ הָעוֹלָם: הוּא נִדְרָשׁ לִשְׁמוֹר שַׁבָּת וְיוֹם־טוֹב, וְעוֹד לְהוֹסִיף עֲלֵיהֶם מֵחֹל עַל הַקֹּדֶשׁ, לַמְרוֹת שֶׁיֵּשׁ לוֹ מִתְחָרִים גּוֹיִים, וּלְהַבְדִּיל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁאֵינָם שׁוֹמְרֵי שַׁבָּת. הוּא נִדְרָשׁ מִיַּד בְּקוּמוֹ מִשְׁנָתוֹ לְהִתְפַּלֵּל, וְאַחַר־כָּךְ לִלְמֹד, וְרַק לְאַחַר מִכֵּן - לְהִתְפַּנּוֹת לְמִסְחָרוֹ. וּבִהְיוֹתוֹ שָׁקוּעַ כְּבָר בָּעֵסֶק, הוּא נִדְרָשׁ, בְּעֶצֶם הַיּוֹם, בְּעִצּוּמוֹ שֶׁל מִסְחָר, לְהִתְפַּלֵּל מִנְחָה - שֶׁזֶּהוּ חֲרִי גֹּדֶל הַחֲבִיבוּת שֶׁל תְּפִלַּת מִנְחָה. בָּעֶרֶב, עָלָיו שׁוּב לְהִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת עַרְבִית וְלִקְרֹא קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁעַל הַמִּטָּה. כֵּן הוּא נִדְרָשׁ לִזְהִירוּת בִּגְנֵבָה, גְּזֵלָה, אוֹנָאָה וְהַשָּׂגַת גְּבוּל - וּלְהֵפֶךְ מִדַּרְכֵי הַמִּסְחָר, צָפָה הֲרֵי הַשְּׁאֵלָה: אֵיךְ יָכוֹל הוּא לְהִתְנַהֵג עַל־פִּי תּוֹרָה, בְּשָׁעָה שֶׁהִיא הִפּוּכָהּ שֶׁל דֶּרֶךְ הָעוֹלָם?

לָכֵן נֶאֱמַר בְּסִיּוּם פָּרָשַׁת צִיצִית - שֶׁהֲרֵי תֹּכֶן הַצִּיצִית הוּא, כָּאָמוּר, לִמְעָלָה מִטַּעַם וָדַעַת, כַּנַ"ל: בְּשָׁעָה שֶׁאֵין אָדָם מִתְחַשֵּׁב בְּשׁוּם מִדִּידוֹת וְהַגְּבָלוֹת שֶׁל טַעַם וָדַעַת, וּמְקַיֵּם מִצְוֹת לְמַעְלָה מִטַּעַם וָדַעַת, מִתְנַהֵג עִמּוֹ גַּם הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְמַעְלָה מֵהַגְּבָלַת הַטֶּבַע.

מפטיר לז וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: לח דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל־כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם וְנָתְנוּ עַל־צִיצִת הַכָּנָף פְּתִיל תְּכֵלֶת: לט וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם אֶת־כָּל־מִצְוֹת יְהוָה וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְלֹא־תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר־אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם: מ לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת־כָּל־מִצְוֹתָי וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם: מא אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: פפפ

קי"ט פסוקים, פל"ט סימן.

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְּדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

עטרת מרים

א וַיִּשְׁלַח יְהוֹשָׁעַ בִּן־נוּן מִן־הַשִּׁטִּים שְׁנַיִם אֲנָשִׁים מְרַגְּלִים חֶרֶשׁ (ת"י) בְּרִי, בִּסְתֶּר שְׁלָחָם כִּי לֹא רָצָה שֶׁיֵּדְעוּ כָּל יִשְׂרָאֵל בְּדֵי שֶׁלֹּא יִפְחֲדוּ בְּשָׁלְחוֹ מְרַגְּלִים לֵאמֹר וְכֹה אָמַר לְכוּ רְאוּ אֶת־הָאָרֶץ וְאֶת־יְרִיחוֹ וַיֵּלְכוּ וַיָּבֹאוּ בֵּית־אִשָּׁה זוֹנָה מוֹכֶרֶת מָזוֹן וּשְׁמָהּ רָחָב וַיִּשְׁכְּבוּ־שָׁמָּה לַיְלָה אֶחָד:

ב וַיֵּאָמֹר לְמֶלֶךְ יְרִיחוֹ לֵאמֹר הִנֵּה אֲנָשִׁים בָּאוּ הֵנָּה לָעִיר הַזֹּאת הַלַּיְלָה מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַחְפֹּר לְרַגֵּל אֶת־הָאָרֶץ: **ג** וַיִּשְׁלַח מֶלֶךְ יְרִיחוֹ אֶל־רָחָב לֵאמֹר הוֹצִיאִי הָאֲנָשִׁים הַבָּאִים אֵלַיִךְ אֲשֶׁר־בָּאוּ לְבֵיתֵךְ כִּי לְחַפֹּר אֶת־כָּל־הָאָרֶץ בָּאוּ: **ד** וַתִּקַּח הָאִשָּׁה אֶת־שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים וַתִּצְפְּנָן כָּל אֶחָד בְּמָקוֹם מְיוּחָד וַתֹּאמֶר כֵּן בָּאוּ אֵלַי הָאֲנָשִׁים וְלֹא יָדַעְתִּי מֵאַיִן הֵמָּה: **ה** וַיְהִי הַשַּׁעַר עוֹמֵד לִסְגּוֹר בַּחֹשֶׁךְ שֶׁחֹשֶׁךְ הַיּוֹם וְהָאֲנָשִׁים יָצָאוּ לֹא יָדַעְתִּי אָנָה הָלְכוּ הָאֲנָשִׁים רִדְפוּ מַהֵר אַחֲרֵיהֶם הֵיוֹת זֶה מִקָּרוֹב יָצָאוּ כִּי תַשִּׂיגוּם: **ו** וְהִיא הֶעֱלָתַם הַגָּגָה וַתִּטְמְנֵם בְּמָקוֹם יוֹתֵר נִסְתָּר בִּפְשִׁתֵּי הָעֵץ בִּפְשִׁתִּים שֶׁהֵם עֲדַיִן בְּתוֹךְ קָנִים הֶעֲרֻכוֹת הַמְסוּדְּרִים לָהּ עַל־הַגָּג: **ז** וְהָאֲנָשִׁים רָדְפוּ אַחֲרֵיהֶם דֶּרֶךְ הַיַּרְדֵּן עָל עַד הַמַּעְבָּרוֹת מְקוֹם מַעֲבַר הַיַּרְדֵּן, שֶׁהָיוּ סְבוּרִים שֶׁחָזְרוּ לְעֲרֻבוֹת מוֹאָב וְהַשַּׁעַר סָגְרוּ הַשֹּׁעֲרִים אַחֲרֵי כַּאֲשֶׁר יָצְאוּ הָרֹדְפִים אַחֲרֵיהֶם שֶׁאִם עֲדַיִן לֹא יָצְאוּ מִן הָעִיר לֹא יוּכְלוּ לָצֵאת מִשָּׁם: **ח** וְהֵמָּה הַמְרַגְּלִים טֶרֶם יִשְׁכָּבוּן וְהִיא עָלְתָה עֲלֵיהֶם אֶצְלָם עַל־הַגָּג: **ט** וַתֹּאמֶר אֶל־הָאֲנָשִׁים

שי למורא

א) מְרַגְּלִים, לִרְאוֹת מֵאַיְזֶה מָקוֹם יִכְבְּשׁוּהָ בְּקַלּוּת. חֶרֶשׁ, בִּשְׁתִיקָה, שֶׁאִישׁ לֹא יֵדַע בַּדָּבָר, רַק הֵם לְבַדָּם. וְאֶת יְרִיחוֹ, שֶׁהָיְתָה קָשָׁה לְכִבּוּשׁ כְּנֶגֶד כָּל הָאָרֶץ. אִשָּׁה זוֹנָה, מוֹכֶרֶת מִינֵי מָזוֹן. **ב)** לַחְפֹּר, לְרַגֵּל וּלְחַפֵּשׂ אֶת הַפְּתָרִים שֶׁבָּהּ. **ד)** וַתִּצְפְּנָן, אֶת כָּל אֶחָד בְּמָקוֹם מְיֻחָד. וּבְמִדְרַשׁ תַּנְחוּמָא אָמְרוּ, שֶׁהַמְרַגְּלִים הָיוּ פִּינְחָס וְכָלֵב, וּפִינְחָס עָמַד לִפְנֵיהֶם וְלֹא רָאוּהוּ, לְפִי שֶׁהָיָה כְּמַלְאָךְ. וְרַק אֶת כָּלֵב הָיָה צָרִיךְ לְהַצְפִּין. **ו)** וַתִּטְמְנֵם, כִּסְּתָה אוֹתָם בְּהַטְמָנָה לְגַמְרֵי. בִּפְשִׁתֵּי הָעֵץ, בִּקְנֵי פִּשְׁתָּן שֶׁהֵם עֲדַיִן כְּמוֹ עֵצִים. **ז)** עַל הַמַּעְבָּרוֹת, כְּמוֹ עַד הַמַּעְבָּרוֹת שֶׁהוּא מְקוֹם מַעֲבְרֵי הַמַּיִם שֶׁל הַיַּרְדֵּן. **ט)** נָמֹגוּ, נָמַסוּ.

הפטרה לפרשת שלח לקריאה בציבור

ולשנים מקרא ואחד תרגום ביהושע פרק ב

ב א וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן מִן־הַשִּׁטִּים שְׁנַיִם אֲנָשִׁים מְרַגְּלִים חֶרֶשׁ לֵאמֹר לְכוּ רְאוּ אֶת־הָאָרֶץ וְאֶת־יְרִיחוֹ וַיֵּלְכוּ וַיָּבֹאוּ בֵּית־אִשָּׁה זוֹנָה וּשְׁמָהּ רָחָב וַיִּשְׁכְּבוּ־שָׁמָּה: ב וַיֵּאָמֹר לְמֶלֶךְ יְרִיחוֹ לֵאמֹר הִנֵּה אֲנָשִׁים בָּאוּ הֵנָּה הַלַּיְלָה מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַחְפֹּר אֶת־הָאָרֶץ: ג וַיִּשְׁלַח מֶלֶךְ יְרִיחוֹ אֶל־רָחָב לֵאמֹר הוֹצִיאִי הָאֲנָשִׁים הַבָּאִים אֵלַיִךְ אֲשֶׁר־בָּאוּ לְבֵיתֵךְ כִּי לַחְפֹּר אֶת־כָּל־הָאָרֶץ בָּאוּ: ד וַתִּקַּח הָאִשָּׁה אֶת־שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים וַתִּצְפְּנָן וַתֹּאמֶר כֵּן בָּאוּ אֵלַי הָאֲנָשִׁים וְלֹא יָדַעְתִּי מֵאַיִן הֵמָּה: ה וַיְהִי הַשַּׁעַר לִסְגּוֹר בַּחֹשֶׁךְ וְהָאֲנָשִׁים יָצְאוּ לֹא יָדַעְתִּי אָנָה הָלְכוּ הָאֲנָשִׁים רִדְפוּ מַהֵר אַחֲרֵיהֶם כִּי תַשִּׂיגוּם: ו וְהִיא הֶעֱלָתַם הַגָּגָה וַתִּטְמְנֵם בְּפִשְׁתֵּי הָעֵץ הָעֲרֻכוֹת לָהּ עַל־הַגָּג: ז וְהָאֲנָשִׁים רָדְפוּ אַחֲרֵיהֶם דֶּרֶךְ הַיַּרְדֵּן עַל הַמַּעְבָּרוֹת וְהַשַּׁעַר סָגְרוּ אַחֲרֵי כַּאֲשֶׁר יָצְאוּ הָרֹדְפִים אַחֲרֵיהֶם: ח וְהֵמָּה טֶרֶם יִשְׁכָּבוּן וְהִיא עָלְתָה עֲלֵיהֶם עַל־הַגָּג: ט וַתֹּאמֶר אֶל־הָאֲנָשִׁים יָדַעְתִּי כִּי־נָתַן יְהוָה לָכֶם אֶת־הָאָרֶץ וְכִי־נָפְלָה אֵימַתְכֶם עָלֵינוּ וְכִי נָמֹגוּ

עטרת מרים

יָדַעְתִּי כִּי־נָתַן יְהוָה לָכֶם אֶת־הָאָרֶץ וּמֵאַיִן יָדַעְתָּ זֹאת? מִבֵּינוֹ, וְכִי־נִפְלְאָה אֵימָתְכֶם עָלֵינוּ מִפְּנֵי גְּדוּלַּתְכֶם וְרוֹמְמוּתְכֶם, וְעוֹד וְכִי נָמֹגוּ כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵיכֶם מִפְּנֵי יִרְאַת הָרָע שֶׁיָּגִיעַ לָהֶם מִכֶּם: י כִּי שָׁמַעְנוּ אֶת אֲשֶׁר־הוֹבִישׁ יְהוָה אֶת־מֵי יַם־סוּף מִפְּנֵיכֶם בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם וַאֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם לִשְׁנֵי מַלְכֵי הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן לְסִיחֹן וּלְעוֹג אֲשֶׁר הֶחֱרַמְתֶּם הַשְּׁמַדְתֶּם אוֹתָם: יא וַנִּשְׁמַע וַיִּמַּס לְבָבֵנוּ וְלֹא־קָמָה עוֹד רוּחַ גְּבוּרָה בְּאִישׁ מִפְּנֵיכֶם לְהִלָּחֶם כִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל־הָאָרֶץ מִתָּחַת וּמִי יִלָּחֵם וּנְצַחַ אֶת הָאֱלֹהִים הָאַדִּירִים הָאֵלֶּה: יב וְעַתָּה הִשָּׁבְעוּ־נָא לִי בַּיהוָה כִּי־עָשִׂיתִי עִמָּכֶם חָסֶד כִּי עָדֵן לֹא עֲשִׂיתֶם לִי טוֹבָה מְאוּמָה, לָכֵן וַעֲשִׂיתֶם גַּם־אַתֶּם עִם־בֵּית אָבִי חֶסֶד וּנְתַתֶּם לִי אוֹת אֱמֶת סִימָן אֲמִתִּי, לְמַעַן יֵדְעוּ כָּל יִשְׂרָאֵל לְכָל יִשְׁלְחוּ בְּנוּ יָד: יג וְהֶחֱיִתֶם אֶת־אָבִי וְאֶת־אִמִּי וְאֶת־אַחַי וְאֶת־אַחְיוֹתַי וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר לָהֶם וְהִצַּלְתֶּם אֶת־נַפְשֹׁתֵינוּ מִמָּוֶת: יד וַיֹּאמְרוּ לָהּ הָאֲנָשִׁים נַפְשֵׁנוּ תַּחְתֵּיכֶם לָמוּת כִּדְבַר לְהַצִּיל אֶתְכֶם אַם לֹא תַגִּידוּ אֶת־דְּבָרֵנוּ זֶה אֵת הָאוֹת שֶׁנִּתְּנָה לְךָ, שֶׁלֹּא יַעֲשׂוּ אֲחֵרִים עִם בֵּית בַּחוֹמָה לְהִנָּצֵל וְהָיָה בְּתֵת יְהוָה לָנוּ אֶת־הָאָרֶץ וְעָשִׂינוּ עִמָּךְ חֶסֶד וֶאֱמֶת: טו וַתְּוֹרִדֵם בַּחֶבֶל בְּעַד הַחַלּוֹן כִּי בֵיתָהּ בְּקִיר הַחוֹמָה וּבַחוֹמָה הִיא יוֹשֶׁבֶת: טז וַתֹּאמֶר לָהֶם הָהָרָה לֵּכוּ פֶּן־יִפְגְּעוּ בָכֶם הָרֹדְפִים כְּשֶׁתֵּלְכוּ עַתָּה תִּסָּתְרוּ בְּמִקוֹם מַחֲבוֹא שְׁלֹשֶׁת יָמִים עַד שׁוֹב הָרֹדְפִים וְאַחַר תֵּלְכוּ לְדַרְכְּכֶם: יז וַיֹּאמְרוּ אֵלֶיהָ הָאֲנָשִׁים נִהְיֶה נְקִיִּם אֲנַחְנוּ מִשְּׁבֻעָתֵךְ הַזֶּה אֲשֶׁר הִשְׁבַּעְתָּנוּ: יח הִנֵּה אֲנַחְנוּ בָאִים בָּאָרֶץ אֶת־תִּקְוַת חוּט הַשָּׁנִי הַזֶּה תִּקְשְׁרִי בַּחַלּוֹן אֲשֶׁר הוֹרַדְתֵּנוּ בּוֹ וְאֶת־אָבִיךְ וְאֶת־אִמֵּךְ וְאֶת־אַחַיִךְ וְאֵת כָּל־בֵּית אָבִיךְ תַּאַסְפִי אֵלַיִךְ הַבָּיְתָה: יט וְהָיָה כָּל אֲשֶׁר־יֵצֵא מִדַּלְתֵי בֵיתֵךְ הַחוּצָה דָּמוֹ בְרֹאשׁוֹ וַאֲנַחְנוּ נְקִיִּם כָּל אֲשֶׁר יִהְיֶה אִתָּךְ בַּבַּיִת דָּמוֹ בְרֹאשֵׁנוּ אִם־יָד תִּהְיֶה־בּוֹ: כ וְאִם־תַּגִּידִי אֶת־דְּבָרֵנוּ זֶה וְהָיִינוּ נְקִיִּם מִשְּׁבֻעָתֵךְ אֲשֶׁר הִשְׁבַּעְתָּנוּ:

שי למורא

יָדַעְתִּי כִּי־נָתַן יְהוָה לָכֶם אֶת־הָאָרֶץ וּמֵאַיִן יָדַעְתָּ זֹאת? מִבֵּינוֹ, וְכִי־נִפְלְאָה אֵימָתְכֶם עָלֵינוּ מִפְּנֵי גְּדוּלַּתְכֶם וְרוֹמְמוּתְכֶם, וְעוֹד וְכִי נָמֹגוּ כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵיכֶם מִפְּנֵי יִרְאַת הָרָע שֶׁיָּגִיעַ לָהֶם מִכֶּם: י כִּי שָׁמַעְנוּ אֶת אֲשֶׁר־הוֹבִישׁ יְהוָה אֶת־מֵי יַם־סוּף מִפְּנֵיכֶם בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם וַאֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם לִשְׁנֵי מַלְכֵי הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן לְסִיחֹן וּלְעוֹג אֲשֶׁר הֶחֱרַמְתֶּם הַשְּׁמַדְתֶּם אוֹתָם: יא וַנִּשְׁמַע וַיִּמַּס לְבָבֵנוּ וְלֹא־קָמָה עוֹד רוּחַ בְּאִישׁ מִפְּנֵיכֶם כִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם מִמַّעַל וְעַל־הָאָרֶץ מִתָּחַת: יב וְעַתָּה הִשָּׁבְעוּ־נָא לִי בַּיהוָה כִּי־עָשִׂיתִי עִמָּכֶם חָסֶד וַעֲשִׂיתֶם גַּם־אַתֶּם עִם־בֵּית אָבִי חֶסֶד וּנְתַתֶּם לִי אוֹת אֱמֶת: יג וְהֶחֱיִתֶם אֶת־אָבִי וְאֶת־אִמִּי וְאֶת־אַחַי וְאֶת־אַחְיוֹתַי וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר לָהֶם וְהִצַּלְתֶּם אֶת־נַפְשֹׁתֵינוּ מִמָּוֶת: יד וַיֹּאמְרוּ לָהּ הָאֲנָשִׁים נַפְשֵׁנוּ תַּחְתֵּיכֶם לָמוּת אִם לֹא תַגִּידוּ אֶת־דְּבָרֵנוּ זֶה וְהָיָה בְּתֵת יְהוָה לָנוּ אֶת־הָאָרֶץ וְעָשִׂינוּ עִמָּךְ חֶסֶד וֶאֱמֶת: טו וַתְּוֹרִדֵם בַּחֶבֶל בְּעַד הַחַלּוֹן כִּי בֵיתָהּ בְּקִיר הַחוֹמָה וּבַחוֹמָה הִיא יוֹשֶׁבֶת: טז וַתֹּאמֶר לָהֶם הָהָרָה לֵּכוּ פֶּן־יִפְגְּעוּ בָכֶם הָרֹדְפִים וְנִחְבֵּאתֶם שָׁמָּה שְׁלֹשֶׁת יָמִים עַד שׁוֹב הָרֹדְפִים וְאַחַר תֵּלְכוּ לְדַרְכְּכֶם: יז וַיֹּאמְרוּ אֵלֶיהָ הָאֲנָשִׁים נִהְיֶה נְקִיִּם אֲנַחְנוּ מִשְּׁבֻעָתֵךְ הַזֶּה אֲשֶׁר הִשְׁבַּעְתָּנוּ: יח הִנֵּה אֲנַחְנוּ בָאִים בָּאָרֶץ אֶת־תִּקְוַת חוּט הַשָּׁנִי הַזֶּה אֲשֶׁר הוֹרַדְתֵּנוּ בּוֹ וְאֶת־אָבִיךְ וְאֶת־אִמֵּךְ וְאֶת־אַחַיִךְ וְאֵת כָּל־בֵּית אָבִיךְ תַּאַסְפִי אֵלַיִךְ הַבָּיְתָה: יט וְהָיָה כָּל אֲשֶׁר־יֵצֵא מִדַּלְתֵי בֵיתֵךְ הַחוּצָה דָּמוֹ בְרֹאשׁוֹ וַאֲנַחְנוּ נְקִיִּם כִּי לֹא הָיָה אֶפְשָׁר לְשָׁמְרוֹ מִן הַמִּיתָה כָּל אֲשֶׁר יִהְיֶה אִתָּךְ בַּבַּיִת דָּמוֹ בְרֹאשֵׁנוּ אִם־יָד תִּהְיֶה־בּוֹ: כ וְאִם־תַּגִּידִי אֶת־דְּבָרֵנוּ זֶה בְּאוֹפֶן שֶׁיִּמָּלְטוּ שְׁאָר יוֹשְׁבֵי הָעִיר בְּזֶה הַבַּיִת וְהָיִינוּ נְקִיִּם מִשְּׁבֻעָתֵךְ אֲשֶׁר הִשְׁבַּעְתָּנוּ:

יא) הֶחֱרַמְתֶּם, הִשְׁמַדְתֶּם. יב) אוֹת אֱמֶת, סִימָן בָּרוּר שֶׁתַּכִּירוּהוּ. יז) נְקִיִּם אֲנַחְנוּ, הֲרֵי אָנוּ תּוֹלִים הַדָּבָר בְּךָ לַעֲשׂוֹת אֶת הָאוֹת הַזֶּה. יח) תִּקְוַת, לְשׁוֹן קַו וְחֶבֶל. הַשָּׁנִי, הַצָּבוּעַ בְּצֶבַע אָדֹם שֶׁנִּקְרָא

עטרת מרים

כא וַתֹּאמֶר כִּדְבָרֵיכֶם כֵּן־הוּא וַתִּשְׁלְחֵם דֶּרֶךְ הָהָר וַיֵּלְכוּ וַתִּקְשֹׁר אֶת־תִּקְוַת הַשָּׁנִי בַּחַלּוֹן: כב וַיֵּלְכוּ וַיָּבֹאוּ הָהָרָה וַיֵּשְׁבוּ שָׁם שְׁלֹשֶׁת יָמִים עַד־שָׁבוּ הָרֹדְפִים וַיְבַקְשׁוּ הָרֹדְפִים בְּכָל־הַדֶּרֶךְ וְלֹא מָצָאוּ: כג וַיָּשֻׁבוּ שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים וַיֵּרְדוּ מֵהָהָר וַיַּעַבְרוּ וַיָּבֹאוּ אֶל־יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן וַיְסַפְּרוּ־לוֹ אֵת כָּל־הַמְּצֹאוֹת אוֹתָם מַה שֶּׁקָּרָה לָהֶם: כד וַיֹּאמְרוּ אֶל־יְהוֹשֻׁעַ תֹּכֶלֶת הַדָּבָר הוּא כִּי־נָתַן יְהוָה בְּיָדֵנוּ אֶת־כָּל־הָאָרֶץ וְגַם־נָמֹגוּ כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפָּנֵינוּ:

שי למורא

"שני". כג) וַיַּעַבְרוּ, עָבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן. כד) כִּי נָתַן ה' בְּיָדֵנוּ, מִזֶּה שֶׁרָאוּ שֶׁהִצִּילָם ה' בְּדֶרֶךְ גַּם.

הִשְׁבַּעְתָּנוּ: כא וַתֹּאמֶר כִּדְבָרֵיכֶם כֵּן־הוּא וַתִּשְׁלְחֵם וַיֵּלְכוּ וַתִּקְשֹׁר אֶת־תִּקְוַת הַשָּׁנִי בַּחַלּוֹן: כב וַיֵּלְכוּ וַיָּבֹאוּ הָהָרָה וַיֵּשְׁבוּ שָׁם שְׁלֹשֶׁת יָמִים עַד־שָׁבוּ הָרֹדְפִים וַיְבַקְשׁוּ הָרֹדְפִים בְּכָל־הַדֶּרֶךְ וְלֹא מָצָאוּ: כג וַיָּשֻׁבוּ שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים וַיֵּרְדוּ מֵהָהָר וַיַּעַבְרוּ וַיָּבֹאוּ אֶל־יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן וַיְסַפְּרוּ־לוֹ אֵת כָּל־הַמְּצֹאוֹת אוֹתָם: כד וַיֹּאמְרוּ אֶל־יְהוֹשֻׁעַ כִּי־נָתַן יְהוָה בְּיָדֵנוּ אֶת־כָּל־הָאָרֶץ וְגַם־נָמֹגוּ כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפָּנֵינוּ:

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו: רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמֵּחַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ, יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

קריאת התורה למנחת שבת־קודש

טז א וַיִּקַּח קֹרַח בֶּן־יִצְהָר בֶּן־קְהָת בֶּן־לֵוִי וְדָתָן וַאֲבִירָם בְּנֵי אֱלִיאָב וְאוֹן בֶּן־פֶּלֶת בְּנֵי רְאוּבֵן: ב וַיָּקֻמוּ לִפְנֵי מֹשֶׁה וַאֲנָשִׁים מִבְּנֵי־

יִשְׂרָאֵל חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם נְשִׂיאֵי עֵדָה קְרֻאֵי
מוֹעֵד אַנְשֵׁי־שֵׁם: ג וַיִּקָּהֲלוּ עַל־מֹשֶׁה וְעַל־אַהֲרֹן
וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם רַב־לָכֶם כִּי כָל־הָעֵדָה כֻּלָּם
קְדֹשִׁים וּבְתוֹכָם יְהוָה וּמַדּוּעַ תִּתְנַשְּׂאוּ עַל־קְהַל
יְהוָה: (לוי) ד וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה וַיִּפֹּל עַל־פָּנָיו: ה וַיְדַבֵּר
אֶל־קֹרַח וְאֶל־כָּל־עֲדָתוֹ לֵאמֹר בֹּקֶר וְיֹדַע יְהוָה
אֶת־אֲשֶׁר־לוֹ וְאֶת־הַקָּדוֹשׁ וְהִקְרִיב אֵלָיו וְאֵת
אֲשֶׁר יִבְחַר־בּוֹ יַקְרִיב אֵלָיו: ו זֹאת עֲשׂוּ קְחוּ־לָכֶם
מַחְתּוֹת קֹרַח וְכָל־עֲדָתוֹ: ז וּתְנוּ־בָהֶן | אֵשׁ וְשִׂימוּ
עֲלֵיהֶן | קְטֹרֶת לִפְנֵי יְהוָה מָחָר וְהָיָה הָאִישׁ
אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה הוּא הַקָּדוֹשׁ רַב־לָכֶם בְּנֵי לֵוִי:
(ישראל) ח וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־קֹרַח שִׁמְעוּ־נָא בְּנֵי לֵוִי:
ט הַמְעַט מִכֶּם כִּי־הִבְדִּיל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֶתְכֶם
מֵעֲדַת יִשְׂרָאֵל לְהַקְרִיב אֶתְכֶם אֵלָיו לַעֲבֹד אֶת־
עֲבֹדַת מִשְׁכַּן יְהוָה וְלַעֲמֹד לִפְנֵי הָעֵדָה לְשָׁרְתָם:
י וַיַּקְרֵב אֹתְךָ וְאֶת־כָּל־אַחֶיךָ בְּנֵי־לֵוִי אִתָּךְ
וּבִקַּשְׁתֶּם גַּם־כְּהֻנָּה: יא לָכֵן אַתָּה וְכָל־עֲדָתְךָ
הַנֹּעָדִים עַל־יְהוָה וְאַהֲרֹן מַה־הוּא כִּי כתיב תלונו
קרי תַלִּינוּ עָלָיו: יב וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה לִקְרֹא לְדָתָן
וְלַאֲבִירָם בְּנֵי אֱלִיאָב וַיֹּאמְרוּ לֹא נַעֲלֶה: יג הַמְעַט
כִּי הֶעֱלִיתָנוּ מֵאֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ לַהֲמִיתֵנוּ
בַּמִּדְבָּר כִּי־תִשְׂתָּרֵר עָלֵינוּ גַּם־הִשְׂתָּרֵר:

המשך ביאור למס' שבת ליום שבת קודש עמ' ב

לתופסם, ועל כן אינם נחשבים כניצודים, והצדם חייב, והָנֵי – חיגר, זקן וחולה לֹא עֲכִידִי לְרַבּוּיֵי – אינם עשויים להשמט, משום שהם חסרי כח, ועל כן הם נחשבים כניצודים שהצדם פטור.

הגמרא מקשה מברייתא שסותרת לברייתא ששנינו. מקשה הגמרא: וְהָתַנְיָא, הצד צבי חוֹלֶה, חַיָּיב, ובברייתא לעיל שנינו שהצד צבי חולה פטור. אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, לֹא קַשְׁיָא, הָא – הברייתא שחייבה את הצד צבי חולה, עוסקת בְּצבי הַחוֹלֶה מֻחֶמֶת אִישָׁתָא – קדחת, שהחולה בה עשוי להשמט כשהוא מרגיש יד אדם, והצדו עושה מלאכה גמורה. הָא – הברייתא שפטרה את הצד צבי חולה, עוסקת בְּחוֹלֶה מֻחֶמֶת אוּבְצָנָא – עייפות, שהחולה בה אינו יכול להשמט מידי האדם.

הגמרא מביאה ברייתא, בה נשנית מחלוקת לגבי צידת מיני בעלי חיים שאין הדרך לצודם: תָּנוּ רַבָּנַן בברייתא, הַצָּד חֲגָבִין, גָּזִין – מין חגב טהור, צְרָעִין, וְיַתּוּשִׁין בַּשַּׁבָּת, חַיָּיב, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, כֹּל בעל חי שֶׁבְּמִינוֹ נִיצּוֹד – שבני מינו ניצודים בדרך כלל על ידי בני אדם, דהיינו שיש לאדם צורך בהם, כחגבין וגזין המותרים באכילה, הצדו חַיָּיב, וְכֹל בעל חי שֶׁאֵין בְּמִינוֹ נִיצּוֹד, כצרעין ויתושין, הצדו פָּטוּר.

הגמראה מביאה ברייתא העוסקת בדיני צידת חגבים: תַּנְיָא אִידָךְ – שנינו בברייתא אחרת, הַצָּד חֲגָבִים בְּשָׁעַת הַטַּל שבה עיניהם מתעוורות, פָּטוּר, משום שנחשבים כניצודים. בְּשָׁעַת הַשָּׁרָב, חַיָּיב. אֶלְעָזָר בֶּן מַהֲבַאי אוֹמֵר, אִם הָיוּ מְקַלְּחוֹת וּבָאוֹת, כלומר שניתכות מטה כגשם, ובכמות רבה, כך שקל לתפסן, פָּטוּר.

הגמרא מסתפקת על מה נאמרו דברי אלעזר בן מהבאי: אִיבַּעְיָא לְהוּ – הסתפקו בני הישיבה, דברי אֶלְעָזָר בֶּן מַהֲבַאי, אַרִישָׁא קָאֵי – עומדים על הרישא, כלומר, נאמרו בסייג לרישא, ששנינו שהצד חגבים בשעת הטל פטור, ועל כך אומר אלעזר בן מהבאי, שהיינו דווקא כאשר הן מקלחות ובאות, אבל אם אינם כן, חייב. אוֹ אַסֵּיפָא קָאֵי, כלומר, נאמרו בסייג לסיפא, ששנינו שהצד חגבים בשעת השרב חייב, ועל כך אומר אלעזר בן מהבאי, שהיינו דווקא כאשר אינן מקלחות ובאות, אבל אם הן מקלחות ובאות, אף בשעת השרב פטור.

הגמרא מוכיחה מברייתא אחרת, למה התכוין אלעזר בן מהבאי: תָּא שְׁמַע – בא ושמע ברייתא שמפורש בה, שאלעזר בן מהבאי מתיר, כאשר הן מקלחות ובאות, אף בשעת השרב, הַצָּד חֲגָבִין, בְּשָׁעַת הַטַּל, פָּטוּר, בְּשָׁעַת הַשָּׁרָב, חַיָּיב. אֶלְעָזָר בֶּן מַהֲבַאי אוֹמֵר, אֲפִילּוּ בְּשָׁעַת הַשָּׁרָב, אִם הָיוּ מְקַלְּחוֹת וּבָאוֹת, פָּטוּר, ונמצא שדבריו נאמרו בסייג לסיפא, שאין הצד חגבים בשעת השרב חייב, אלא כאשר אינן מקלחות ובאות, אבל אם הן מקלחות ובאות, פטור.

משנה

צְבִי שֶׁנִּכְנַס מאליו לַבַּיִת, וְנָעַל אדם אֶחָד בְּפָנָיו – בעדו, ובכך צדו, חַיָּיב. נָעֲלוּ שְׁנַיִם, פְּטוּרִין, כיון ששנים העושים יחד מלאכה פטורים, וכפי שהברייתא לעיל (צב:) דרשה זאת מהפסוק (ויקרא ד כז). לֹא יָכוֹל אֶחָד לִנְעוֹל, וְנָעֲלוּ שְׁנַיִם, חַיָּיבִין, שבאופן זה כיון שדרך המלאכה להיעשות על ידי שנים, נחשב כל אחד מהם כעושה מלאכה שלמה. וְרַבִּי שִׁמְעוֹן פּוֹטֵר, משום שאף אחד מהם לא עשה את כל המלאכה בעצמו.

גמרא

אָמַר רַב יִרְמְיָה בַּר אַבָּא, אָמַר שְׁמוּאֵל, הַצָּד אֲרִי בַּשַּׁבָּת, אפילו מחזיקו בידו אֵינוֹ חַיָּיב עַד שֶׁיַּכְנִיסֶנּוּ לַגּוּרְזְקִי שֶׁלּוֹ – לכלוב המיועד לו, משום שכשכועס משחית והולך, וישתמט מן המחזיקו.

משנה

המשנה מלמדת עוד פרטים בדיני צידה: צבי שנכנס מאליו לבית, ולאחר מכן יָשַׁב הָאֶחָד – אדם אחד עַל הַפֶּתַח כדי לשומרו שלא יצא, וְלֹא מִילְּאָהוּ, כלומר, הפתח נשאר עדיין פתוח בחלקו, ואחריו יָשַׁב הַשֵּׁנִי – אדם שני וּמִילְּאָהוּ, הַשֵּׁנִי חַיָּיב, משום שהוא השלים את הצידה, כיון שעד שישב, יכל הצבי להימלט.

יָשַׁב הָרִאשׁוֹן עַל הַפֶּתַח וּמִילְּאָהוּ, כך שאין הצבי יכול לברוח, וּבָא הַשֵּׁנִי וְיָשַׁב בְּצִידוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאחר כך עָמַד הָרִאשׁוֹן וְהָלַךְ לוֹ, ונותר השני לשומרו לבדו, הָרִאשׁוֹן חַיָּיב וְהַשֵּׁנִי פָּטוּר, לפי שהראשון עשה מלאכת צידה שלמה, ואילו השני לא צד, אלא משמר את הצבי שכבר ניצוד.

מבארת המשנה מדוע השני פטור: הָא – מעשה השני לְמָה זֶה דּוֹמֶה, לְנוֹעֵל אֶת בֵּיתוֹ כדי לְשַׁמְּרוֹ וְנִמְצָא צְבִי שָׁמוּר בְּתוֹכוֹ, כלומר, כשם שכאשר צבי נמצא בבית מערב שבת, וישב אדם בבית ומנע ממנו להמלט, ובשבת הוא חפץ ללכת לדרכו, הרי מותר לו לנעול את דלת הבית, אפילו שמתוך כך הצבי ניצוד, כיון שהצבי כבר ניצוד ועומד, ואינו אלא משמר את הניצוד כבר. כמו כן אף במעשה שבמשנתנו, כיון שהראשון כבר צד את הצבי, אין השני עושה צידה, אלא משמר את שכבר ניצוד, ופטור.

פרק ג משנה ג

רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: שְׁלֹשָׁה שֶׁאָכְלוּ עַל שֻׁלְחָן אֶחָד וְלֹא אָמְרוּ עָלָיו דִּבְרֵי תוֹרָה, כְּאִלּוּ אָכְלוּ מִזִּבְחֵי מֵתִים, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי כָּל שֻׁלְחָנוֹת מָלְאוּ קִיא צֹאָה בְּלִי מָקוֹם. אֲבָל שְׁלֹשָׁה שֶׁאָכְלוּ עַל שֻׁלְחָן אֶחָד וְאָמְרוּ עָלָיו דִּבְרֵי תוֹרָה, כְּאִלּוּ אָכְלוּ מִשֻּׁלְחָנוֹ שֶׁל מָקוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְדַבֵּר אֵלַי זֶה הַשֻּׁלְחָן אֲשֶׁר לִפְנֵי ה׳:

נקודות משיחות קודש

נשאלת השאלה: כיצד מותר לדבר (אפילו דברי־תורה) בעת הסעודה, הרי למדנו[1] ״אין מסיחין בסעודה שמא יקדים קנה לוושט ויבוא לידי סכנה״ (״כשיוצא הקול נפתח אותו כובע שעל פי הקנה ונכנס בו המאכל ומסתכן.. מאכל ומשתה הולך דרך הושט״ - רש״י)?

ויש לומר כי אמנם נחלקו בכך אמוראים:

נאמר בגמרא[2]: ״רב נחמן ורב יצחק הוי יתבי בסעודתא; אמר ליה רב נחמן לרב יצחק, ׳לימא מר מילתא׳ (יאמר אדוני דבר־מה); אמר ליה, ׳הכי אמר רבי יוחנן - אין מסיחין בסעודה שמא יקדים קנה לוושט ויבא לידי סכנה״.

ולכאורה יש לתמוה, וכי רב נחמן לא ידע ש״אין מסיחין בסעודה״?!

זאת ועוד: מכיון שרב יצחק סבר שאסור לדבר בשעת הסעודה, כיצד אמר מה שאמר? ואף אם נאמר כי מוכרח היה להשמיע לרב נחמן את הדין ש״אין מסיחין״ - היה עליו לקצר בדבריו ולומר רק את עצם ההלכה ואילו את הטעם לכך (״שמא יקדים וכו׳״) יכול היה לדחות לאחר מכן!

ונראה לבאר, שבאמת גם רב נחמן ידע את ההלכה ש״אין מסיחין בסעודה״. כוונתו באומרו ״לימא מר מילתא״ היתה לא לסתם דברים, אלא לדברי תורה. זאת משום שלדעת רב נחמן הדין ש״אין מסיחין בסעודה״ מפני הסכנה חל אך ורק על שיחת חולין ולא על דברי־תורה. בדברי־תורה - סובר רב נחמן - אין לחוש לסכנה שכן ״תורה מגנא ומצלא״[3] מפני כל סכנה אפשרית.

על כך השיב לו רב יצחק - כי מכיון שטעם הדין ש״אין מסיחין בסעודה״ הוא, ״שמא יקדים קנה לוושט ויבא לידי סכנה״ - הרי שהלכה זו חלה גם על דברי־תורה. כדוגמת דברי הגמרא[4] לגבי עשיית מצוה - שאף כי ״שומר מצוה לא ידע דבר רע״[5] ו״שלוחי מצוה אינן נזוקין״, בכל־זאת - ״היכא דשכיח הזיקא, שאני״ (במקום שההיזק מצוי, שונה הדבר ואין להסתכן אף לא לצורך מצוה). לכן האריך רב נחמן והוסיף את הטעם לאיסור - ״שמא יקדים קנה לוושט״ - כדי להדגיש שבמקרה זה חל הגדר של ״שכיח הזיקא״ (הנזק מצוי) ולכן אין מסיחין בשעת הסעודה, אפילו לא בדברי־תורה.

להלכה, כתב המגן־אברהם[6] שאף בדברי־תורה אין מסיחין בסעודה, ועם זאת כתב ״כל שולחן שלא אמרו עליו דברי־תורה, כאילו אכלו מזבחי־מתים״. וצריך לומר שכוונתו היא, קודם האכילה או לאחריה[7] או כדברי האליהו־רבה שהביא המשנה־ברורה[8] שבין תבשיל לתבשיל מותר לדבר.

(ליקוטי־שיחות, כרך לה, עמ׳ 225)

יש להבין את דברי התנא, ששלושה שאכלו יחדיו ולא אמרו דברי־תורה, כאילו אכלו מזבחי־מתים - הלוא ביטול תורה הוא ענין חמור מאוד והעונש עליו חמור יותר (מ״כאילו אכלו מזבחי־מתים״) וכפי שלמדנו[9], ״כל שאפשר לעסוק בתורה ואינו עוסק״ נאמר עליו[10] ״כי דבר ה׳ בזה ואת מצותו הפר - הכרת תכרת״!

ולאידך גיסא - המשנה ממשיכה ואומרת, ״שלושה שאכלו.. ואמרו עליו דברי תורה כאילו אכלו משלחנו של מקום״, וצריך להבין: האם זהו כל השכר בעבור אמירת דברי־תורה, והרי השכר על לימוד תורה רב ונעלה באין־ערוך[11]!

כן יש להבין את הלשון ״שלושה שאכלו״, מדוע דוקא ״שלושה״?

ביאור הענין: משנתנו לא באה לתאר את השכר על לימוד תורה ואת העונש על ביטול תורה, אלא להשמיענו את גודל מעלת הלימוד והשפעתו על האכילה. אומרת לנו המשנה כי שולחן שנאמרו עליו דברי־תורה - המאכל עצמו נעשה חלק מ״שלחנו של מקום״.

מעלה מיוחדת זו קיימת רק אם בסעודה השתתפו לפחות ״שלושה״, שכן אז יש קביעות; כמו לענין ״זימון״ ובדוגמת ״בתלת זימני הווי חזקה״ (בשלוש פעמים הרי זו ״חזקה״). כל ענין רוחני שיש בו ״קביעות״ - פועל ומשפיע גם על הגשמיות. לכן, תורה שלומדים באופן של ״קביעות״, בזמן הסעודה, מעלה את האכילה ועושה אותה לחלק מ״שלחנו של מקום״.

ולאידך גיסא - אם בעת קביעות האכילה לא נאמרו דברי־תורה, הרי זה ״כאילו אכלו מזבחי־מתים״. זאת מכיון שהתורה היא ״תורת חיים״[12] ובלעדיה אין ״חיות״; לכן מוגדרת אכילה שכזו כאכילה מ״זבחי מתים״ (היפוכה של אכילה שנאמרו עמה דברי־תורה ״תורת חיים״).

(שיחות קודש תשכ״ח - פרשת שלח)

---

1) תענית ה, ב. 2) שם. 3) סוטה כא, א. 4) פסחים ח, ב. 5) קהלת ח, ה. 6) אורח־חיים סימן קע ס״ק א. 7) כמו שכתב ה״ערוך השלחן״ שם. 8) שם ס״ק א. 9) סנהדרין צט, א. 10) שלח טו, לא. 11) ראה לדוגמה להלן פ״ו משנה א. 12) ברכת ״שים שלום״ בתפילת שמונה־עשרה.

לוח זמנים לשבוע פרשת שלח בכל העולם (קרח באה"ק) - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ק)	05:36	05:37	08:26	08:27	09:07	09:08	10:20	10:21	13:17	13:18	19:46	19:48	20:16	20:18	19:28	20:30
חיפה (ק)	05:31	05:32	08:22	08:22	09:04	09:05	10:17	10:19	13:16	13:17	19:53	19:55	20:20	20:22	19:24	20:34
ירושלים (ק)	05:33	05:34	08:23	08:24	09:04	09:05	10:17	10:18	13:15	13:16	19:51	19:53	20:16	20:18	19:13	20:30
תל אביב (ק)	05:34	05:35	08:24	08:25	09:06	09:07	10:15	10:20	13:17	13:18	19:48	19:50	20:19	20:20	19:30	20:33
אוסטריה, וינה (ק)	04:53	04:54	07:37	07:37	08:52	08:53	10:15	10:15	13:35	13:36	20:57	20:59	21:41	21:43	20:40	22:03
אוסטרליה, מלבורן (ח)	07:34	07:35	09:15	09:17	09:55	09:57	10:45	10:46	12:50	12:52	17:08	17:09	17:39	17:39	16:51	17:51
אוקראינה, אודסה (ק)	05:04	05:04	07:52	07:52	08:59	08:59	10:20	10:21	13:37	13:38	20:51	20:53	21:33	21:35	20:35	21:54
אוקראינה, דונייצק (ק)	04:29	04:29	07:13	07:13	08:27	08:28	09:49	09:50	13:09	13:11	20:30	20:32	21:14	21:16	20:14	21:36
אוקראינה, דנייפרופטרובסק (ק)	04:38	04:38	07:21	07:20	08:37	08:38	09:59	10:00	13:20	13:22	20:43	20:45	21:28	21:30	20:27	21:50
אוקראינה, ז'יטומיר (ק)	04:54	04:55	07:24	07:22	08:58	08:59	10:22	10:23	13:47	13:48	21:17	21:20	22:06	22:08	21:01	22:30
אוקראינה, קייב (ק)	04:46	04:46	07:12	07:08	08:50	08:51	10:14	10:15	13:39	13:41	21:11	21:13	22:00	22:02	20:55	22:24
איטליה, מילאנו (ק)	05:34	05:35	08:24	08:24	09:27	09:28	10:47	10:48	14:03	14:04	21:16	21:18	21:54	21:56	21:00	22:13
אקוואדור, קיטו (ח)	06:11	06:12	08:40	08:41	09:11	09:12	10:13	10:15	12:45	12:46	18:18	18:19	18:42	18:43	18:01	18:53
ארגנטינה, בואנוס איירס (ח)	07:59	08:00	09:46	09:48	10:24	10:26	11:16	11:17	13:24	13:25	17:51	17:52	18:19	18:20	17:33	18:32
ארגנטינה, ברילוצ'ה (ח)	09:09	09:11	10:43	10:45	11:25	11:27	12:13	12:15	14:16	14:17	18:22	18:23	18:56	18:56	18:05	19:09
ארה"ב, בולטימור (ק)	05:39	05:40	08:31	08:32	09:21	09:22	10:38	10:39	13:44	13:46	20:35	20:36	21:09	21:11	20:18	21:25
ארה"ב, ברוקלין (ק)	05:24	05:25	08:16	08:17	09:08	09:09	10:26	10:27	13:34	13:35	20:28	20:30	21:04	21:06	20:12	21:21
ארה"ב, ג'רסי סיטי (ק)	05:25	05:25	08:17	08:17	09:09	09:10	10:26	10:27	13:34	13:36	20:29	20:31	21:05	21:07	20:13	21:21
ארה"ב, דטרויט (ק)	05:55	05:55	08:47	08:47	09:42	09:43	11:00	11:01	14:11	14:12	21:11	21:12	21:48	21:50	20:54	22:05
ארה"ב, האוסטון (ק)	06:20	06:21	09:09	09:10	09:49	09:50	11:01	11:02	13:57	13:58	20:24	20:26	20:53	20:54	20:08	21:06
ארה"ב, לוס אנג'לס (ק)	05:41	05:41	08:31	08:32	09:15	09:16	10:29	10:30	13:28	13:30	20:04	20:06	20:35	20:37	19:48	20:50
ארה"ב, מיאמי (ק)	06:29	06:30	09:16	09:17	09:53	09:54	11:04	11:05	13:56	13:57	20:14	20:15	20:41	20:43	19:57	20:54
ארה"ב, ניו הייבן (ק)	05:18	05:18	08:10	08:11	09:03	09:04	10:21	10:22	13:30	13:31	20:26	20:28	21:03	21:05	20:10	21:20
ארה"ב, ניו יורק (ק)	05:49	05:50	08:41	08:42	09:33	09:34	10:50	10:51	13:58	13:59	20:52	20:54	21:27	21:29	20:35	21:44
ארה"ב, שיקגו (ק)	05:15	05:15	08:07	08:07	09:01	09:02	10:19	10:20	13:29	13:30	20:27	20:29	21:04	21:06	20:11	21:21
בוליביה, לה-פז (ח)	06:58	07:00	09:12	09:13	09:44	09:45	10:41	10:43	13:03	13:04	18:07	18:09	18:33	18:34	17:50	18:43
בלגיה, אנטוורפן (ק)	05:26	05:26	07:43	07:44	09:32	09:33	10:57	10:58	14:24	14:25	21:59	22:02	22:50	22:52	21:43	23:15
בלגיה, בריסל (ק)	05:28	05:29	07:43	07:44	09:34	09:34	10:58	10:59	14:24	14:26	21:58	22:00	22:47	22:50	21:42	23:12
ברזיל, סאן פאולו (ח)	06:46	06:48	08:51	08:52	09:25	09:26	10:20	10:22	12:37	12:38	17:32	17:34	17:54	17:55	17:15	18:05
ברזיל, ריו דה-ז'נירו (ח)	06:33	06:34	08:38	08:40	09:12	09:13	10:08	10:09	12:25	12:26	17:17	17:18	17:43	17:45	17:00	17:55
בריטניה, לונדון (ק)	04:43	04:43	07:01	07:02	08:50	08:50	10:15	10:16	13:42	13:44	21:21	21:23	22:10	22:13	21:08	22:36
בריטניה, מנצ'סטר (ק)	04:40	04:40	07:09	07:11	08:52	08:53	10:19	10:20	13:52	13:53	21:39	21:42	22:36	22:39	21:26	23:06
גרמניה, ברלין (ק)	04:43	04:43	07:07	07:08	08:53	08:54	10:19	10:20	13:49	13:50	21:33	21:35	22:25	22:27	21:17	22:53
גרמניה, פרנקפורט (ק)	05:15	05:15	07:47	07:45	09:18	09:19	10:42	10:43	14:07	14:08	21:37	21:39	22:25	22:27	21:21	22:49
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח)	06:53	06:54	08:54	08:55	09:28	09:30	10:23	10:24	12:38	12:39	17:30	17:31	17:50	17:51	17:13	18:01
הודו, מומבאי (ח)	06:01	06:02	08:43	08:44	09:18	09:19	10:26	10:27	13:12	13:13	19:17	19:19	19:43	19:45	19:00	19:55
הודו, פונה (ח)	05:58	05:59	08:40	08:41	09:14	09:16	10:23	10:24	13:08	13:09	19:12	19:14	19:38	19:39	18:55	19:50
הונגריה, בודפשט (ק)	04:46	04:46	07:32	07:32	08:43	08:44	10:05	10:06	13:24	13:25	20:42	20:45	21:26	21:28	20:26	21:47
טורקיה, איסטנבול (ח)	04:28	04:28	07:20	07:20	08:12	08:13	09:30	09:31	12:38	12:40	19:34	19:36	20:10	20:12	19:18	20:27
יוון, אתונה (ק)	06:02	06:03	08:54	08:55	09:42	09:43	10:58	10:59	14:02	14:04	20:49	20:51	21:23	21:25	20:33	21:38
מולדובה, קישינב (ק)	05:09	05:09	07:56	07:56	09:05	09:06	10:26	10:27	13:45	13:46	21:01	21:03	21:44	21:46	20:45	22:05

לוח זמנים לשבוע פרשת שלח בכל העולם (קרח באה"ק) - בערים שונות בעולם רמז

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קי"ץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ח)	05:57	05:58	08:40	08:41	09:15	09:16	10:23	10:24	13:09	13:11	19:15	19:17	19:41	19:43	18:59	19:53
ניו-זילנד, קרייסטצ'רץ' (ח)	08:08	08:10	09:31	09:32	10:17	10:19	11:02	11:04	13:00	13:01	16:51	16:52	17:28	17:28	16:34	17:42
נפאל, קטמנדו (ח)	05:08	05:08	07:55	07:56	08:34	08:35	09:45	09:46	12:39	12:40	19:01	19:02	19:29	19:31	18:44	19:42
סין, בייג'ין (ח)	04:45	04:46	07:37	07:38	08:28	08:29	09:45	09:46	12:52	12:53	19:44	19:46	20:19	20:21	19:26	20:36
סינגפור, סינגפור (ח)	06:59	07:00	09:29	09:30	10:00	10:01	11:03	11:04	13:35	13:37	19:11	19:12	19:35	19:36	18:54	19:46
פולין, ורשא (ק)	04:14	04:14	06:36	06:38	08:23	08:24	09:49	09:50	13:18	13:20	20:59	21:01	21:52	21:54	20:43	22:19
פרו, לימה (ח)	06:26	06:27	08:44	08:45	09:15	09:17	10:14	10:16	12:39	12:40	17:51	17:53	18:16	18:17	17:34	18:27
צרפת, ליאון (ק)	05:50	05:51	08:40	08:40	09:44	09:45	11:04	11:05	14:20	14:22	21:32	21:34	22:13	22:15	21:16	22:33
צרפת, פריז (ק)	05:46	05:47	08:28	08:27	09:47	09:48	11:10	11:10	14:31	14:33	21:58	22:00	22:41	22:44	21:42	23:04
קולומביה, בוגוטה (ח)	05:45	05:46	08:17	08:19	08:49	08:50	09:53	09:54	12:28	12:29	18:09	18:10	18:33	18:34	17:52	18:44
קנדה, טורונטו (ק)	05:35	05:36	08:27	08:27	09:25	09:26	10:44	10:45	13:56	13:58	21:04	21:06	21:39	21:41	20:47	21:57
קנדה, מונטריאול (ק)	05:05	05:05	07:54	07:55	08:58	08:59	10:18	10:19	13:34	13:35	20:46	20:48	21:25	21:27	20:30	21:45
קפריסין, לרנקה (ק)	05:31	05:32	08:22	08:23	09:07	09:08	10:21	10:22	13:22	13:23	20:01	20:02	20:32	20:34	19:44	20:47
רוסיה, ליובאוויטש (ח)	04:18	04:18	06:57	06:58	08:35	08:36	10:04	10:05	13:40	13:41	21:36	21:38	22:37	22:40	21:20	23:12
רוסיה, מוסקבה (ח)	03:45	03:44	06:30	06:31	08:05	08:06	09:35	09:36	13:14	13:15	21:20	21:23	22:21	22:24	21:04	23:01
רוסיה, רוסטוב על-הדון (ח)	04:25	04:25	07:11	07:11	08:21	08:22	09:43	09:44	13:01	13:03	20:19	20:21	21:02	21:04	20:03	21:22
שוויץ, ציריך (ק)	05:29	05:29	08:15	08:15	09:25	09:26	10:47	10:48	14:06	14:07	21:29	21:31	22:07	22:09	21:13	22:28
תאילנד, בנגקוק (ח)	05:51	05:52	08:30	08:31	09:03	09:04	10:09	10:10	12:51	12:52	18:46	18:48	19:12	19:13	18:30	19:23

סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר. תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

ויש להשפיע גם על בנות קטנות שהגיעו לחינוך, שגם הן תדלקנה נרות שבת וחג, כמדובר כמה פעמים. ואפילו אם הדבר מוטל בספק, אם היא כבר הגיעה לחינוך או לא - גם אז כדאי שיאיר מזלה שבוע קודם או כמה ימים קודם! משיחת י"ג תשרי תשד"מ סכ"ח – התוועדויות תשד"מ ח"א עמ' 162

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִדֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי׳ **הלוי** בן חנה

וזוגתו **אולגה שרח** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי׳ ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי ומשפחתו

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי׳ הלוי וזוגתו **מוריאל**

אילת ובעלה **גדעון יעקובסון**

יהושע הלוי וזוגתו **מעיין חנה**

אור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא"ח אלו

פקס: 9606108 3 (972)

ת.ד. 373 כפר חב"ד 60840 ישראל – *P.O.B* 373 *Kfar Chabad* 60840 *Israel*

E-mail: Israel@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

להרשמה ומנויים: 9601001 3 (972)

להורדת הקבצים:

Internet: www.DvarMalchus.Org

www.otzar770.com • www.lahak.org • www.Chasidut.TV

...

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: office@chazak.co.il – www.chazak.co.il

Dvar Malchus
Issue # 00737
14/06/2020

P.P.
שולם
1949
תל אביב

2304-3377

הורידו את יישומון
דבר מלכות
מחנות היישומים